

Конституційний Суд України
Національна академія правових наук України
Хмельницький університет управління та права імені
Леоніда Юзькова
Інститут держави і права імені В. М. Корецького
Національної академії наук України
Євразійська асоціація правничих шкіл та правників

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЗДІЙСНЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

*VI Міжнародна науково-практична конференція,
присвячена 85-річчю від дня народження
доктора юридичних наук, професора,
академіка-засновника НАПрНУ,
першого Голови Конституційного Суду України
Леоніда Петровича Юзькова*

ЗБІРНИК ТЕЗ

31 березня 2023 року

м. Хмельницький

Конституційний Суд України
Національна академія правових наук України
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова
Інститут держави і права імені В. М. Корецького
Національної академії наук України
Євразійська асоціація правничих шкіл та правників

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЗДІЙСНЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

*збірник тез
VI Міжнародної науково-практичної конференції,
присвяченої 85-річчю від дня народження
доктора юридичних наук, професора, академіка-
засновника НАПрНУ, першого Голови
Конституційного Суду України
Леоніда Петровича Юзькова*

(м. Хмельницький, 31 березня 2023 року)

**ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ
2023**

П 68 **Правові засади організації та здійснення публічної влади:** збірник тез VI Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 85-річчю від дня народження доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова (м. Хмельницький, 31 березня 2023 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2023. 599 с.

ISBN 978-617-7572-61-8

У збірнику представлені доповіді, які були подані на VI Міжнародну науково-практичну конференцію «Правові засади організації та здійснення публічної влади», присвячену 85-річчю від дня народження доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова, що відбулась у Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова 31 березня 2023 року. Розміщені у збірнику тези доповідей стосуються таких напрямів: «Роль доктрини Леоніда Юзькова у розвитку правових засад організації та здійснення публічної влади в Україні», «Конституційно засади організації публічної влади: вітчизняний та зарубіжний досвід», «Особливості здійснення публічної влади в умовах воєнного стану», «Проблеми та перспективи реформування територіальної організації публічної влади в Україні», «Адміністративно-правове забезпечення діяльності публічної адміністрації», «Фінансово-правові аспекти організації та здійснення публічної влади», «Електронне урядування як основа взаємодії держави та суспільства».

Збірник розрахований на наукових та науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів і наукових установ, студентів, аспірантів та докторантів, практичних працівників і широкий читацький загал.

Організаційний комітет VI Міжнародної науково-практичної конференції «Правові засади організації та здійснення публічної влади», присвяченої 85-річчю від дня народження доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова, не завжди поділяє думку учасників конференції.

У збірнику максимально точно збережена орфографія, пунктуація та стилістика, які були запропоновані учасниками конференції.

Повну відповідальність за достовірність та якість поданого матеріалу, дотримання принципів академічної доброчесності несуть учасники конференції, їхні наукові керівники, рецензенти та структурні підрозділи вищих навчальних закладів і наукових установ, які рекомендували ці матеріали до друку.

УДК 342.9(477)

© Колектив авторів, 2023

© Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2023

ISBN 978-617-7572-61-8

ЗМІСТ

Андон'єва В. Л. Особливості кримінально-правового регулювання торгівлі людьми в умовах воєнного стану.....	13
Андрійко О. Ф. Трансформаційні процеси в Україні і адміністративне право	15
Бабій Р. В. Інститут бізнес-омбудсмана в механізмі захисту економічних прав людини: соціально-історичні та політико-правові умови та фактори виникнення	18
Баймуратов М. О., Кофман Б. Я. Формування парадигми «права людини – муніципальні права людини – муніципальна людина» як стратегічно-базового напрямку демократичної правової державності	21
Бальцій Ю. Ю. Децентралізація публічної влади: питання визначення та шляхи вдосконалення	25
Барвіненко В. Д. Принцип врахування історичних, національно-культурних, соціально-економічних та інших особливостей здійснення місцевого самоврядування....	27
Батанов О. В. Розвиток конституції України у фокусі конституціоналізації інституту центрального банку в зарубіжних країнах.....	30
Батанова Н. М. Проблеми конституційно-правової відповідальності Верховної Ради України.....	34
Бачинський Д. В. Особливості розвитку сучасного маркетингу в Україні.....	37
Бедрій Р. Б. Роль органів місцевого самоврядування у забезпеченні сталого економічного розвитку громад в умовах воєнного стану	40
Бекас Я. А. Пріоритетні напрямки формування ефективної системи управління якістю в Україні.....	42
Бесчастний В. М. Актуальні питання діяльності секретаріату Конституційного Суду України.....	44
Бичок С. В., Ніколаєва Л. В. Аналіз ефективності впровадження електронного урядування в Україні: досягнення та проблеми.....	47
Борисенко М. В. Незаконне збагачення з точки зору кримінального права: проблемні аспекти і можливості їх вирішення	50
Бригінець О. О. Перспективи розвитку міжнародного валютного контролю	53
Буханевич О. М., Івановська А. М. Побудова сервісної демократичної держави: досвід європейських країн.....	55
Vahanova L. Legal basis for confiscation of business of citizens aggressor country.....	57
Васечко В. О. До питання правового регулювання тимчасового захисту переміщених осіб в Європейському Союзі	59
Васюта Ю. В. Конституційні засади розслідування кримінальних правопорушень спільними слідчими групами	62
Ватрас В. А. Місце постанов Верховної Ради України у системі джерел сімейного права	65
Ващенко Д. О., Чубань В. С. Перспективи удосконалення діяльності органів публічної адміністрації.....	67
Виговська Т. В. Екстероризм як напрямок державної політики росії в Україні.....	69
Виговський Д. Л. До питання використання категорії «військовополонений» згідно з чинним Кримінально-виконавчим кодексом України.....	71

Виговський Л. А. Реалізації публічної політики в Україні в умовах воєнного стану.....	73
Висоцька А. Ю. Комунікативна компетентність як елемент процесу комунікації в організаційному середовищі	76
Вінник О. М. Інституційна форма державно-приватного партнерства: проблеми запровадження в Україні	77
Віннікова Г. В., Гайдученко С. О. Роль держави у розвитку соціальної інфраструктури села	80
Владовська К. П. Адміністративно-правові засади регулювання публічної служби в органах місцевого самоврядування в умовах воєнного стану	82
Власенко В. В. Публічна влада в умовах цифровізації	84
Вовк В. М. Соціальні мережі як канал комунікації органів публічної влади і населення.	87
Возний М. В. Адміністрування митних платежів як форма реалізації публічної влади....	89
Volkova D. State service of Ukraine on ethnopolitics and freedom of conscience and improvement of the constitutional legislation on religious organizations	92
Волкова І. В. Повідомлення учасників цивільних справ в умовах воєнного стану	94
Гаврилюк Р. О. Тимчасові зміни правового режиму бюджетних коштів України в умовах воєнного стану як прояв «воєнного» парламентаризму.....	99
Гаврік Р. О. Відібрання дитини від батьків без позбавлення батьківських прав як спосіб захисту прав дитини органами прокуратури	101
Гайдученко С. О. Фінансова деценалізація як чинник становлення самодостатньої системи місцевого самоврядування.....	104
Галус О. О. Публічний контроль за наданням адміністративних послуг.....	105
Гедульянов В. Е. Відкликання народного представника з вільним мандатом: перспективи для України.....	107
Гиляка О. С. Сучасні проблеми захисту персональних даних особи в умовах цифровізації	109
Гнидюк О. Я. Адміністративна діяльність Державної прикордонної служби України як складова сектору безпеки і оборони України.....	112
Гонтківський Ю. М. Основні тенденції розвитку зарубіжного парламентаризму	113
Горбань Н. С. Окремі проблемні питання законодавчої регламентації повноважень посадових осіб органів місцевого самоврядування, які уповноважені вчиняти нотаріальні дії	116
Горобінська Є. А. Проблеми працевлаштування внутрішньо переміщених осіб під час війни	118
Гринік А. В. Публічне адміністрування в адміністративно-політичній сфері.....	120
Гринько С. Д. Військова служба як державна служба особливого характеру	122
Грицишина Л. В. До питання державної реєстрації шлюбу під час воєнного стану	125
Грищук В. К. Теоретико-прикладні проблеми конституціоналізму в контексті наукових поглядів професора Юзькова Л. П.....	127
Гуменюк О. Г., Кушнір А. Ю. Комунікативний потенціал керівника	138
Демиденко А. Л. Неурядові правозахисні організації та їхня роль у процесах відбудови міст.....	140

Дзера А. С. До питання про теоретичні основи інституту конституційних прав і свобод людини і громадянина в зарубіжних країнах	142
Динник І. П. Сучасні виклики та тенденції розвитку громадянського суспільства в умовах воєнного стану	143
Діденко Н. Г. Трансформація системи охорони здоров'я в умовах війни.....	146
Діміч М. О. Юридичні ознаки договору простого товариства	148
Долинська М. С. До питання вчинення нотаріальних дій посадовими особами органів місцевого самоврядування під час воєнних дій в Україні	151
Дончак Л. Г., Шкварук Д. Г. Обґрунтування наукових підходів до розгляду адміністративних послуг та їх основні ознаки	154
Дубовик А. П. Законодавче і нормативне врегулювання доступу до публічної інформації	157
Дуфенюк О. М. Аксиоми балансу об'єктивності та суб'єктивності у кримінальному провадженні	159
Єросова А. А. Сучасний стан електронного судочинства в Україні	161
Єсімов С. С. Конституційно-правові засади інформаційного суспільства в контексті конституційної доктрини Л. П. Юзькова	164
Жданкіна Л. К. Аналіз перспектив адаптації українського законодавства до стандартів Європейського Союзу на прикладі формування нових доктринальних підходів (Комісія Ландо, Draft Common Frame of Reference тощо) в аспекті захисту конституційних прав..	167
Жила К. В., Чубань В. С. Основні завдання органів публічної влади в умовах воєнного стану	174
Завада Р. С. Адміністративно-правові заходи удосконалення правової політики електронного урядування: позитивний закордонний досвід	175
Загороднюк Д. А. Правова пропаганда: до питання новелізації форм правового виховання у контексті доктрини конституційної демократії.....	177
Задорожний Ю. А. Функціонування судової влади в умовах війни: на шляху подолання викликів.....	180
Заєць Д. В., Кушнір В. А. Особливості дотримання прав неповнолітніх, які розлучені з сім'єю органами Держприкордонслужби	183
Захаркевич Н. П., Арзянцева Д. А. Потенціал інформаційно-комунікаційних технологій при формуванні іміджу органів публічного управління.....	186
Зуб А. В. Роль органів публічної влади в забезпеченні права на освіту для дітей з особливими потребами.....	189
Івановська Є. Д. Адміністративно-правовий механізм забезпечення прав і свобод людини в діяльності Національної поліції.....	192
Ігнатенко О. С., Ігнатенко Д. О. Ризики здійснення публічної влади у сфері транспортного обслуговування населення в умовах воєнного стану	193
Іжевський П. Г. Фінансування системи охорони здоров'я України в умовах воєнного стану	196
Ільєва Н. В. Публічно-правовий статус інституту нотаріату в Україні	199
Ільїна А. О. Електронне урядування як фактор удосконалення системи публічного управління.....	201

Ільницький О. В. Проблеми законодавчого встановлення меж свободи пересування та вільного вибору місця проживання в умовах правового режиму воєнного стану	204
Кармаза О. О. Особливості роботи центральної виборчої комісії в умовах воєнного стану	208
Кирилова О. О. Принцип презумпції невинуватості та забезпечення доведеної вини в діяльності слідчого судді	211
Кіріл О. О. Електронне урядування та державне управління	212
Кірін Р. С. Конституційні засади реформи субрегіонального рівня адміністративно-територіального устрою України	214
Клімов В. А. Елементи компетенції суб'єктів публічного управління у доктрині публічного управління та адміністрування	217
Коваль О. А. Органи адвокатського самоврядування як суб'єкти адміністративно-правового забезпечення реформи адвокатури України	219
Ковальчук В. В. Роль держави у забезпеченні інформаційної безпеки в умовах гібридної війни	221
Ковальчук І. В. Юридичні аспекти цифрового підпису в електронній комерції: міжнародний досвід	223
Ковний Ю. Є. Нормативні стандарти та правореалізаційна практика щодо правового становища ромів	226
Ковтун О. М. Міжнародна практика компенсації екологічної шкоди, заподіяної внаслідок воєнних дій: досвід для України	227
Кожушко О. О. Проблемні питання адміністративно-правового регулювання надання адміністративних послуг органами місцевого самоврядування	230
Козорог Є. Д. Деонтологічні основи правоохоронної діяльності	232
Коломоєць Т. О. Вільне володіння англійською мовою як обов'язкова умова доступу особи до публічної служби в Україні у повоєнний період	234
Комзюк А. В., Комзюк В. Т. Щодо окремих повноважень Президента України і їх відповідності Конституції України	237
Корж І. Ф. Міжнародні стандарти для е-урядування в Україні	239
Корж Т. І. Місце Федерального Конституційного суду Німеччини у механізмі захисту прав людини	242
Корнева Т. В., Сірочук І. В. Банківський сектор: сутність та нормативно-правове забезпечення його функціонування в умовах воєнного стану	244
Корюгін А. В. Методичні підходи до оцінки ефективності управління внутрішнім середовищем організації	246
Косенко Є. Є. Способи тлумачення Конституції та законів	250
Костицький М. В., Кушакова-Костицька Н. В. Очікувані перспективи розвитку публічної влади в контексті технологічної цивілізації	253
Костроміна О. Г., Касіч Е. О. Неурядові організації в Україні: загальна характеристика та правові засади управління	255
Костяшкін І. О. До питання правового забезпечення сучасного адміністративно-територіального устрою в Україні	257

Косяченко К. Е. Сутність ефективності кримінологічної діяльності неурядових організацій.....	259
Котляр Д. О. Місце поліцейських органів в системі публічної влади.....	261
Кошарська С. С. Надання реабілітаційної допомоги в медичному закладі: сутність поняття, функції	263
Кравець В. М. Особливості адміністративно-правового забезпечення якості освітньої діяльності та якості освіти у вищих військових навчальних закладах	266
Кравець Г. О. Роль та функції Ради Національного банку України.....	269
Кравченко М. Г. Умови врахування публічного інтересу при здійсненні публічного адміністрування: досвід України та Німеччини.....	272
Кравчук С. Й. Правові аспекти взаємодії громадянського суспільства та держави як головна умова стабілізації політичної системи України.....	274
Кречетова Ю. Ю. Класифікація способів вчинення шахрайства за суб'єктивним та об'єктивним критеріями	278
Крисаченко В. С. Політико-правові колізії функціонування державної мови в незалежній Україні.....	280
Кувіла О. І. Проблеми у сфері доступу осіб з інвалідністю до правосуддя та ймовірні шляхи їх вирішення.....	282
Кузнецова Л. В., Маринич Д. В. Гендерне питання в роботі органів публічної влади	284
Кулик І. О. Здійснення публічної влади: вітчизняний досвід та досвід країн ЄС.....	285
Куліш Н. С. До питання про законодавче регулювання державно-церковних відносин в Канаді.....	288
Куненко І. С. Окремі питання конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя: порівняльно-правова характеристика.....	289
Курепін В. М., Іваненко В. С. Форми участі народовладдя на місцях під час воєнного стану	291
Куць Я. І., Музика Я. І. Особливості нотаріального посвідчення права на спадщину.....	293
Лаврієнко М. М., Олійник А. М. Особливості реєстрації шлюбу в період воєнного стану в Україні.....	295
Лалуєва Н. М., Недзельська У. В. Адвокаті як метод впливу громадськості на рішення органів публічної влади.....	297
Лапкін А. В., Євтєєва Д. П. Щодо проблеми реалізації прокуратурою функції представництва при оскарженні рішень органу місцевого самоврядування	299
Левандовський Ч. Ч. Проблемні аспекти участі іноземних учасників у публічних закупівлях.....	302
Levkina R. V., Kotko Y. M. E-government for the development of interaction between the state and society	305
Лещенко А. С. Режим законності: сучасний стан та перспективи.....	307
Литвиненко І. Л. Трансформація засад правового регулювання режиму тимчасово окупованої території України	309
Лужанський А. В. Держава як суб'єкт легітимного обмеження права на працю в умовах воєнного стану.....	312

Лук'янов Д. В. Відновлення Вищої ради правосуддя: уроки та перспективи	314
Луценко В. Р. Конституційні засади організації та здійснення публічної влади в Україні: вітчизняний та зарубіжний досвід	317
Луценко Ю. В. Правовий механізм передачі засудженого для обміну як військовополоненого.....	320
Лях Ю. І., Сторожук А. Г. Планування розвитку територіальних громад в Україні.....	322
Магновський І. Й. Розвиток місцевого самоврядування у контексті децентралізації публічної влади в Україні.....	324
Манжак Б. С. Винагорода працівникам органів державної виконавчої служби: реалії сьогодення.....	327
Манчул М.-Д. Д. Ендавмент-фонди як один із механізмів співпраці публічної влади та громадянського суспільства	329
Мартинюк Р. С., Хомич Т. М. Проект конституційного закону «Про Конституцію республіки Узбекистан» 2023 р.: деякі критичні зауваження.....	331
Марущин Ю. В. Механізм соціального партнерства в Україні в контексті реформи децентралізації в Україні: виклики та перспективи.....	335
Матвій Р. І. Новітні виклики доброчесності суддів: проблеми електронного урядування	337
Медвідь Ф. М., Павлюк В. В., Філімонова А. С. Адміністративно-правова доктрина про правові засади організації та здійснення публічної влади	338
Мелех Б. В. Конституційне забезпечення доступу до інформації про генетично модифіковані організми як гарантія забезпечення життєдіяльності громадян.....	341
Мелех Л. В., Проць Т. Р. Розмежування процесуального правонаступництва від заміни неналежного відповідача у господарському процесі.....	344
Мельник С. Б. Конституційні засади публічності нормативно-правового регулювання економічної конкуренції.....	346
Мельничук О. Ф., Хіміч Ю. М. Особливості актів органів і посадових осіб місцевого самоврядування	349
Месяков А. В., Фатєєва О. О. Забезпечення права особи на безпечне освітнє середовище на рівні територіальної громади	351
Мерник А. М. Особливості організації публічної влади та перехідного правосуддя в Перу в умовах військового конфлікту	353
Митник Ю. А., Чубань В. С. Про діяльність військових адміністрацій під час дії воєнного стану в Україні	355
Михайлова І. Ю. Проблеми виплати пенсій особам, які проживають чи проживали на тимчасово окупованій території Автономної республіки Крим та м. Севастополя.....	357
Михалевич С. М., Музика Я. І. Деонтологічні аспекти професії адвоката у римському праві.....	359
Міліціанов Р. В. Конституційні засади спеціалізації суддів	361
Мішина Н. В. Принцип субсидіарності у виконанні рішень Європейського суду з прав людини в Україні.....	363
Морей Т. В. Доступ та поширення інформації в умовах воєнного стану: правові та безпекознавчі аспекти.....	366

Мороз А. О. Особливості касаційного оскарження в умовах воєнних дій на території України: проблеми та шляхи врегулювання	369
Мороз В. О. До питання про правову природу місцевих органів публічної адміністрації	372
Мудриєвська Л. М. Проблеми місцевого самоврядування в умовах воєнного стану.....	374
Муза О. В. Питання взаємодії Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України в умовах правового режиму воєнного стану	376
Мулик О. Р. Запобігання корупції під час розроблення технічних специфікацій на товари для потреб національної безпеки і оборони України.....	378
Муха М. О. Правове регулювання управління ризиками в діяльності бюро економічної безпеки України.....	381
Назарова В. М. Вплив граничного віку на доступ до публічної служби: обмеження та гарантії.....	384
Налуцишин В. В., Налуцишин В. В. Захист права громадян на недоторканність їхніх приватних комунікацій у кримінальному судочинстві: національний та зарубіжний аспекти.....	387
Недоборська К. Л. Концептуальні проблеми регіональної політики і децентралізації влади в Україні в контексті євроінтеграційних процесів.....	390
Нікітенко Л. О. Партисипативний механізм у відносинах держави та суспільства	393
Ніколаєва Л. В., Шевченко О. В. Державна фінансова підтримка в сфері забезпечення національної безпеки України	395
Новак М. В. Держава і пропаганда.....	398
Новікова А. О. Характеристика змін порядку апеляційного оскарження: основні недоліки та способи їх подолання	399
Омельчук Л. В. Концепція модернізації фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики	402
Омельчук О. М., Омельчук Л. В. Інформаційна безпека щодо забезпечення прав та свобод людини і громадянина в умовах воєнного стану.....	405
Оніщик Ю. В. Роль ради бізнес-омбудсмена при вирішенні митних спорів.....	408
Павлов Н. С. Взаємозв'язок концепції “good governance” з категоріями “демократія” та “верховенство права”: вітчизняний аспект.....	410
Парашенко О. К. Адміністрування єдиного податку в умовах воєнного стану	412
Пархоменко Н. М. Обов'язки та завдання держави щодо своїх громадян в умовах війни	415
Pastukh K. V. Public regional economic policy in Ukraine	418
Пацурківський П. С. Особливості та проблеми діалогічності українського парламентаризму в умовах воєнного стану	420
Пацюк О. Д. Проблеми адміністративно-правового регулювання виробництва та обігу цементу в Україні.....	422
Петрів С. Ю., Мелех Л. В. Вплив терористичної діяльності РФ на екологію в Україні через хімічне забруднення повітря від обстрілів та ракет в умовах воєнного стану	423
Певцова О. П. Особливості здійснення судової влади в умовах воєнного стану в Україні.....	425

Погребняк Б. В. Органи місцевого самоврядування як суб'єкти надання безоплатної первинної правової допомоги	429
Політанський В. С. Трансформація порталу послуг «Дія» електронного урядування в умовах воєнного стану	431
Поліщук М. Г. Поняття інституту касаційного провадження	434
Поліщук М. Р. Особа, яка надає правову допомогу та сприяє розгляду і вирішенню справ в суді	436
Профатіло К. В. Правові засади припинення повноважень голови та членів комісії з регулювання азартних ігор та лотерей	438
Прохоренко А. В. Загальні тенденції кримінально-правового регулювання в умовах воєнного стану	441
Пшеничний В. О. Особливості функціонування Управління державної охорони України в умовах воєнного стану	444
Рак С. Ю. Шляхи боротьби з корупцією у сфері публічних закупівель	447
Рігоц О. І. Визнання дійсним договору купівлі-продажу нерухомого майна, укладеного з порушенням вимоги законодавства про форму	450
Рукіна Д. О. Сучасні виклики та перспективи реформування місцевого самоврядування на території України	452
Рябовол Л. Т. Міжнародні акти про правовий статус прокуратури	455
Рядінська В. О. Правовий механізм одноразового (спеціального) добровільного декларування фізичними особами належних їм активів	458
Савченко В. С. Вплив воєнного стану на інформаційну безпеку особи	460
Савчин М. В. Суверенітет та MILITANT DEMOCRACY	462
Сало П. І. Вплив спеціально-дозвільного принципу на обрання судом форми адміністративного судочинства для розгляду і вирішення адміністративних справ	466
Самсін Р. І. Ліцензування діяльності з постачання послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів	470
Селивоненко Б. В. Конституційні засади судового провадження за відсутності обвинуваченого	471
Сєренко Н. С. Кібербезпека в Україні у період війни	474
Скрипнюк О. В. Конституційна доктрина Л. П. Юзькова: вклад видатного вченого і державного діяча в теорію і практику сучасного конституціоналізму	475
Слінько Т. М. Інформаційна відкритість у діяльності органів публічної влади в Україні	479
Смокович М. І. Дистанційне правосуддя в умовах воєнного стану: законопроектні пропозиції	482
Смородинський В. С. Довіра до судової влади як необхідна умова забезпечення права на справедливий суд	485
Соловей І. Б. Проблеми реалізації права на працю в умовах воєнного стану	488
Сонюк О. В. Ефективність публічного адміністрування бізнес-середовища в умовах воєнного стану	490
Сопілко І. М. Питання цифровізації та впровадження електронної демократії в Україні	493

Стеньгач Н. О. Погляди козацької старшини гетьманщини на свою соціальну роль як нації політичної	496
Стоєва Т. І. Адміністративно-правове забезпечення військової служби у Збройних силах України в умовах воєнного стану	498
Сторожилова У. Л. Візія майбутнього електронного урядування між державою та суспільством в кризових умовах та в умовах післявоєнного відновлення і цифрового віку	500
Сторожук І. П. Інформаційна зброя як засіб ведення інформаційної війни	503
Стрільчук О. А. Комунікації як інструмент забезпечення «e-government» та взаємодії держави та суспільства	506
Струк Н. П. Фінансові аспекти спроможності територіальних громад.....	508
Струнь А. О., Федорчук О. С. Інформаційно-комунікаційні технології для здійснення публічної влади: переваги та проблеми	510
Сукмановська Л. М. До питання адміністративно-правового забезпечення боротьби з тероризмом на транспорті.....	512
Тарабан С. В. Публічне управління в умовах війни: стан та перспективи відновлення економіки Харківщини	515
Тарасевич Т. Ю. Взаємозв'язок біомедичної етики з біоюриспруденцією	517
Таргоній М. В. Проблеми виконання рішень Конституційного Суду України.....	520
Теник А. В. Правова природа повноважень Президента України у сфері забезпечення екологічної безпеки.....	522
Терлецький Д. С. Збройна агресія проти України як напад на конституціоналізм.....	524
Тимошишин І. Л. Окремі проблеми здійснення судочинства в кримінальних справах в умовах воєнного стану.....	527
Ткачук Н. М. Планування діяльності публічних організацій: сутність, необхідність і особливості	530
Толкачова І. А., Полуніна Н. Є. Захист прав дітей в умовах воєнного стану.....	533
Томкіна О. О. Конкурсні засади відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України	534
Трач О. М. До питання про витребування доказів в цивільному процесі.....	537
Требик Л. П. Трансформація цифрового лідерства для покращення ефективності місцевого самоврядування	539
Учкін Д. О. Щодо обмеження права студентів, які здобувають освіту за кордоном вільно залишати територію України під час дії воєнного стану	541
Федорчук І. І. Конституційний вимір історико-правових засад становлення права на житло	544
Федчун А. М. Правове забезпечення прав пацієнтів у Канаді.....	547
Філіпович А. Ю. Перспективи розвитку публічної влади, щодо реформування організації бізнесу	549
Філіпчук К. В. Трансформація електоральної парадигми виборів у сучасному інформаційному середовищі	551

Фомічов К. С. Різновиди взаємодії суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю.....	552
Хитра О. В. Напрями трансформації ринку праці в умовах цифровізації економіки.....	554
Хобта Ю. М. Діяльність органів місцевого самоврядування їх основні права та обов'язки в умовах воєнного стану.....	558
Царенко О. М., Царенко С. І., Мелешко М. О. До питання про здійснення діяльності Державною прикордонною службою України в умовах воєнного стану.....	560
Цвілий С. М. Післявоєнне відновлення туристичної індустрії на засадах державно-приватного партнерства.....	562
Черевко О. А. Перспективи розвитку процесів адміністрування у наданні соціальних послуг на рівні об'єднаної територіальної громади.....	564
Шапінко В. О., Помозова О. В. Ефективна комунікація як запорука створення успішного бренду.....	567
Шевердіна В. І. Особливості правового регулювання робочого часу у період дії воєнного стану.....	568
Шикір Д. О. Проблеми здійснення публічної влади в умовах воєнного стану та шляхи їх вирішення.....	570
Шимко О. В. Публічне управління в умовах воєнного стану: особливості здійснення та управління якістю діяльності публічних органів.....	572
Шимко Ю. М. Проблемні аспекти функціонування системи охорони здоров'я в умовах війни.....	575
Шовкун А. А. Організаційно-правові засади функціонування координаційного центру з надання правової допомоги.....	577
Щербанюк О. В. Верховенство Конституції України та конституційність законів: розвиток поглядів Л. П. Юзькова у офіційній конституційній доктрині.....	579
Ювсечко Я. В. Діяльність органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану.....	588
Юровська Г. В. Роль доктрини Леоніда Юзькова у становленні українського конституціоналізму.....	591
Яїцька Д. І. Онлайн-опитування як інструмент участі громадян в управлінні державними справами в Україні.....	594
Яценко В. Г. Особливості здійснення містобудівної діяльності Київською міською радою в період дії правового режиму воєнного стану.....	596

*Андон'єва Вікторія Леонідівна,
студентка 3 курсу факультету історії, бізнес-освіти та права
Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка*

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У зв'язку з актуальністю явища торгівлі людьми та кримінальної відповідальності за неї, важливим є дослідження цього кримінального правопорушення, яке розпочалося ще в давні часи і триває донині.

Стаття 149 Кримінального кодексу України містить положення про відповідальність за торгівлю людьми. Відповідно до національного кримінального законодавства, цей злочин, згідно з ч. 1 ст. 149 КК України, являє собою вербування, переміщення, переховування, передачу або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи вразливого стану особи [1].

Обставини, що кваліфікуються як злочин, що розслідується, - це торгівля неповнолітніми, вчинена кількома особами, або вчинена неодноразово, або за попередньою змовою групою осіб, або з використанням службового становища. особа, від якої потерпілий перебуває у фінансовій чи іншій залежності, або в поєднанні із застосуванням насильства не створює загрози життю чи здоров'ю потерпілого чи його близьких чи погрожує застосуванням такого насильства.

Дії, вчинені щодо неповнолітнього або організованою групою, або пов'язані з насильством, створюють загрозу життю чи здоров'ю потерпілого чи його близьких або небезпеку вчинення насильства, яке призвело або призвело до тяжких наслідків, відносять до особливо кваліфікуючих обставин[1].

Об'єктом злочину торгівлі людьми є свобода (воля), честь чи гідність людини. Обов'язковість складу злочину регулюється ст. 149 КК України, тобто об'єктом злочину є особа. Ні труп, ні його частини (тканини) не є предметом конкретного злочину. Таким чином, намагаючись реалізувати поведінку, захищену ст. 149 Кримінального кодексу України, щодо померлої особи, можна розглядати лише, як замах на торгівлю людьми (якщо винний не усвідомлює, що особа, щодо якої вчинено правочин, мертва).

Жінка, яка займається незаконним бізнесом зі своєю ненародженою дитиною під час вагітності не утворює складу закінченого злочину та може кваліфікуватися лише як замах на торгівлю людьми [2, с. 20].

Торгівля людьми є серйозною проблемою і в мирний час, а війна та збройний конфлікт створюють більш сприятливі умови для торгівлі людьми та їх експлуатації. З 24 лютого 2022 року Україна живе в умовах воєнного стану. Ця тема є однією з найактуальніших на сьогодні, оскільки війна підвищує ризики торгівлі людьми. Ті, хто вимушено виїхав за кордон і ті, хто залишився в Україні або на тимчасово окупованих територіях, залишаються в групі ризику потрапляння в ситуацію торгівлі людьми.

За час війни понад 10 млн жителів України змушені були покинути свої домівки, з них від 5 до 6 млн є внутрішньо переміщеними особами та 4 млн – біженцями. Більшість із цих людей – жінки та діти, які є найбільш уразливими до торгівлі людьми, включаючи сексуальну експлуатацію та рабство. Крім того, значну частку становлять однаково вразливі групи - діти без супроводу, люди похилого віку, люди з обмеженими можливостями, для яких все ще існує ризик торгівлі людьми та незаконна торгівля дітьми, усиновленням, торгівлею органами та незаконним донорством.

Найбільш поширеними причинами торгівлі людьми є недостатня поінформованість людей про проживання за кордоном, а також недостатня поінформованість про роботу іноземних державних органів щодо можливості оформлення статусу проживання за кордоном, важке економічне становище громадян, безробіття, втрата власності.

Також в Україні існують органи, які займаються діяльністю, яка стосується протидії торгівлі людьми: Офіс Генерального прокурора, Міністерство внутрішніх справ України, Служба безпеки України, Державна прикордонна служба України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Також можна телефонувати на національні гарячі лінії з протидії торгівлі людини та консультування мігрантів Представництва Міжнародної організації з міграції в Україні, також є Національні дитяча гаряча лінія, гаряча лінія з питань протидії торгівлі людьми [4].

Для українців, які живуть в умовах воєнного стану, ризик постраждати від торгівлі людьми всередині країни та за кордоном є ще більшим. Багато громадян мігрують із зон конфлікту в інші регіони та за кордон у пошуках нової роботи.

Термін «торгівля людьми» раніше стосувався переважно сексуального рабства, але зараз включає в себе широкий спектр форм: від трудової експлуатації до незаконної трансплантації органів.

Міжнародне співтовариство вживає різних заходів для запобігання та протидії торгівлі людьми, оскільки дана проблема не може бути вирішена на рівні однієї країни.

Протягом багатьох років Державна служба України з питань праці вживає заходів спрямованих на зменшення ризиків потрапляння в ситуацію торгівлі людьми з метою трудової експлуатації.

Для належної підготовки інспекторів праці до виявлення випадків трудової експлуатації розроблені спеціальні навчальні курси у 2022 році 300 інспекторів пройшли навчання з питань психо-соціальної підтримки на робочих місцях у воєнний час.

З лютого 2022 року інспектори праці провели інформаційно-роз'яснювальну роботу з понад 700 тисячами внутрішньо переміщених осіб з метою запобігання торгівлі людьми та трудової експлуатації [5].

Найважливішими міжнародно-правовими документами спрямованими на боротьбу з торгівлею людьми є Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми особливо жінками і дітьми і покарання за неї який доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року та Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми 2005 року.

Ці документи визначають основне поняття торгівлі людьми встановлюють коло суспільно небезпечних діянь що підлягають обов'язковій криміналізації та основні стандарти запобігання торгівлі людьми та протидії торгівлі людьми, в тому числі трудовій експлуатації, захисту та реабілітації жертв цього злочину.

Стаття 3 Палермського протоколу 2000 року містить важливі визначення, які роз'яснюють природу торгівлі людьми.

Під торгівлею людьми розуміють «вербування, передачу, передачу, затримання або залучення осіб для погрози силою чи її застосування чи інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману чи зловживання». Отримання згоди одного контролювати іншого через владу чи посаду, вразливість або підкуп у формі оплати чи прибутку.

Експлуатація включає принаймні проституцію, експлуатацію інших осіб або інші форми сексуальної експлуатації, примусову працю чи послуги, рабство чи подібні до рабства практики, підневільне становище чи вилучення органів [6].

Тому торгівля людьми залишається серйозною проблемою для міжнародної спільноти в цілому. Через відкриту війну українці втратили свої домівки, доходи та роботу. Люди шукають нове житло та роботу, щоб задовольнити базові потреби, про які раніше не дбали. Така ситуація підвищує ризик стати жертвою торгівлі людьми, оскільки вони швидко погоджуються на незаконні або незрозумілі умови праці.

Чинна в Україні нормативна база протидії торгівлі людьми, що складається з національного й міжнародного законодавства, потребує доповнення й уточнення, хоча загалом придатна для створення дієвого механізму протидії торгівлі людьми. Стаття 149 Кримінального кодексу України потребує вдосконалення, оскільки вона не дає повного

розуміння кримінального явища торгівлі людьми. Необхідно розробити ефективні методи боротьби з цим явищем на національному та міжнародному рівнях. Існує потреба у більш ґрунтовній імплементації норм міжнародного права в українське законодавство, в тому числі імплементації міжнародних конвенцій з цього питання. Це дозволить більш раціонально застосовувати чинне законодавство для боротьби з торгівлею людьми.

Існуюча в Україні правова база для боротьби з цим видом торгівлі людьми потребує подальшого вдосконалення відповідно до міжнародних вимог і стандартів з метою забезпечення прав усіх осіб та контролю за виконанням законів, спрямованих на їхній захист. Зрештою, неправильна кваліфікація кримінальних правопорушень призводить до збільшення кількості випадків порушення прав і свобод громадян.

Література:

1. Кримінальний кодекс України, Відомості Верховної Ради України № 2341-III : кодекс від 05.04.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
2. Никифоряк Л.П., Орлеан А.М. Аналіз судової практики з питань застосування законодавства України щодо протидії торгівлі людьми. Київ: Фенікс, 2018. 88 с. URL: http://iom.org.ua/sites/default/files/analysis_of_judicial_practice.pdf.
3. Закон України «Про протидію торгівлі людьми» від 01.01.2020 Відомості Верховної Ради. 2012, № 19-20, ст.173. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17>.
4. Топчій А.О., Шевченко Т. С. Висвітлення в засобах масової інформації проблеми торгівлі людьми: посібник. Київ. Посібник 2007. 153 с. URL : <https://www.solor.gov.ua/docs/all/mediaua.pdf>.
5. Торгівля людьми! Держпраця застерігає! [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://obolonska-gromada.gov.ua/news/1676296884/> , доступ вільний.
6. Відповідальність за вчинення торгівлі людьми [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bashtanskaotg.gov.ua/news/vidpovidalnist-za-vchinennya-torgivli-lyudmi-> , доступ вільний.

Андрійко Ольга Федорівна,

провідний науковий співробітник відділу проблем державного управління та адміністративного права Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ І АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО

Аналізуючи зміст і проблеми трансформаційних процесів в Україні, розвиток вітчизняної юридичної науки, ми з пошаною згадуємо Леоніда Петровича Юзькова, відомого вченого, фахівця з конституційного, адміністративного, міжнародного права, його вагомий внесок у розбудову концептуальних підходів щодо побудови демократичної, суверенної держави.

У своїх спогадах науковці, колеги, студенти згадують про Л. П. Юзькова як людину, яка зробила вагомий внесок у розробку концептуальних підходів щодо розбудови України як демократичної, правової держави, її майбутнього розвитку як незалежної, суверенної держави, а його студенти бережуть пам'ять про викладача, який не лише навчав їх премудрості юриспруденції, але й людяності, відповідальності, сміливості і наполегливості у відстоюванні своїх позицій. Згадуючи перші кроки в розбудові нашої країни та людей, що стояли у виточках її формування як суверенної держави, ми маємо дивитися у її майбутнє, майбутнє демократичної країни без війн і загибелі наших людей.

В Антології української юридичної думки її упорядники, розглядаючи питання розвитку адміністративного права зазначали, що «традиції вітчизняної адміністративно-правової думки сягають своїм корінням сивої давнини». Слід погодитися із упорядниками цього видання, щодо ідейно-теоретичної спадщини попередніх поколінь українських правознавців, яка має важливе значення і для сучасної адміністративно-правової науки. В літературі слушно стверджується, що сучасні наукові розробки не порушують принципову спрямованість тлумачення права, і зокрема, адміністративного права, що обстоювали наші попередники — це забезпечення демократичного режиму взаємодії держави з громадянським суспільством в інтересах створення необхідних умов для утвердження пріоритету прав і свобод громадян, ефективної охорони і захисту їх інтересів і безпеки. Сьогодні йдеться про сутнісні змістовні зміни, що відбуваються в державі і, зокрема, в системі адміністративного права, правових нормах і організаційних перетвореннях в системі органів виконавчої влади.

Проект Концепції адміністративної реформи в Україні був схвалений рішенням Державної комісії з проведення в Україні Адміністративної реформи 25 березня 1998 року № 3/98, а 22 липня 1998 року був прийнятий Указ Президента України № 810/98 «Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні».

Впровадження концепції адміністративної реформи і трансформація її в правовій сфері стосувалася всього комплексу питань організації державного управління і регулювання діяльності учасників цього процесу в державі та їх правового забезпечення. Вона, по суті, стала найважливішою частиною усього комплексу державно-правових змін в країні. Започаткована адміністративна реформа являла собою систему заходів, які мали стосуватися всіх основних механізмів організації і діяльності органів влади, взаємодії їх структур по вертикалі і горизонталі, системного оновлення всього змісту діяльності органів виконавчої влади спрямованої на прискорення соціальних і економічних реформ в державі та законодавчого, кадрового наукового та інформаційного забезпечення.

Проведення адміністративної реформи було розраховано на відносно тривалий період її реалізації, який, власне, продовжується і сьогодні, оскільки динамічні процеси, що відбуваються в нашій державі і світі потребують відповідного реагування на зміни і нові виклики. Окрім того не все так просто відбувалося з перебудовою існуючої системи державного управління, з розбудовою інститутів адміністративного права, змінами в системі органів виконавчої влади, функціональними обов'язками та повноваженнями цих органів та їх правовому визначенні.

Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» була затверджена Указом Президента України 12 січня 2015 року № 5/20158, в якому, зокрема, зазначалися чіткі строки щорічного затвердження Кабінетом Міністрів України плану дій реалізації положень Стратегії та щоквартальне інформування про стан виконання плану дій. Стратегією було передбачено реалізацію до 2020 року 62 реформ та програм розвитку держави. Зокрема йшлося про першочергову реалізацію: реформи системи національної безпеки та оборони; оновлення влади та антикорупційної реформи; реформи системи охорони здоров'я; податкової реформи; програми енергонезалежності та програми популяризації України у світі та просування інтересів України у світовому інформаційному просторі. Забезпечення реалізації Стратегії має здійснюватися за допомогою відповідних нормативно-правових актів, щорічних планів дій реалізації Стратегії та моніторингу стану їх виконання. Чіткий план дій дозволив розпочати реформи у сфері децентралізації влади, фінансової діяльності, медичного забезпечення громадян, освіти, митній справі тощо.

Указом Президента України 2019 року за № 837 «Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави» були визначені заходи, спрямовані на забезпечення подальшого здійснення структурних економічних реформ, запровадження додаткових механізмів для прискорення соціально-економічного розвитку України, підвищення добробуту населення, гармонійного розвитку регіонів. Схвалена розпорядженням Кабінету міністрів України від 21 липня 2021 року № 831-р Стратегія

реформування державного управління України на 2022–2025 роки, зазначала побудови в Україні спроможної сервісної та цифрової держави, яка забезпечує захист інтересів громадян на основі європейських стандартів та досвіду.

Очікуваними результатами проведення реформи державного управління до 2025 року були розбудова ефективних і підзвітних громадянам державних інституцій, забезпечення надання послуг високої якості та формування зручної адміністративної процедури для громадян і бізнесу; формування системи професійної та політично нейтральної публічної служби, орієнтованої на захист інтересів громадян.

Те, що адміністративне право України сьогодні не в повній мірі відповідає цивілізаційним стандартам громадянського, правового, демократичного, соціального суспільства в умовах постійного розвитку системи, завдань, функцій і держави, не викликає сумнівів. Сучасна теорія адміністративного права потребує уточнення його соціальної ролі і призначення, предмета і метода, методології досліджень, уточнення його понять, виділення нових підгалузей і інститутів адміністративного права, уточнення його системи і структури. Така позиція відображає сутність завдань, що стоять перед науковою спільнотою. Адміністративне право має базуватися на сучасних ідеях, а наукова доктрина розвитку адміністративного права повинна розглядатися як сукупність теоретичних ідей і поглядів на цілі, завдання, принципи, складові частини, головні напрями і шляхи розвитку адміністративного права та його найважливішої складової — адміністративного законодавства.

Адміністративне право як найбільш розгалужена система нормативних приписів потребує адекватного підходу до здавалось би аксіоматичних положень юридичної науки з точки зору сучасних державно-правових реалій. Дослідницька складність полягає, перш за все, у тому, що адміністративне право знаходиться в стані досить відчутної трансформації, що є загальною тенденцією не лише в Україні, а й в інших країнах. У багатьох дослідженнях констатується поступова зміна функціонального призначення адміністративного права. Воно стає не стільки правом, що забезпечує виконання законів, але й правом, що до певної міри самостійно регулює відповідні відносини, які не врегульовані на законодавчому рівні, або врегульовані неповно чи врегульовані суперечливо.

Нинішній етап адміністративно-правового регулювання в Україні характеризується тим, що результати теоретичних розробок вчених-адміністративістів безпосередньо пов'язані з практичними і перспективними завданнями, які мають вирішувати органи публічної влади та інші суб'єкти адміністративного права. Принциповий підхід тут полягає у тому, що норми адміністративного права продукують адміністративно-правові відносини нового типу.

Адміністративне законодавство, зважаючи на потреби належного врахування умов і факторів сьогодення, повинне мати єдину цілісну спрямованість, бути концептуально обґрунтованим, логічно несуперечливим, методично і термінологічно уніфікованим. Тобто йдеться про системність формування та удосконалення адміністративного законодавства.

Сьогодні адміністративне законодавство у певній мірі ще відстає від вимог сучасності, існуючих загроз і викликів. Спостерігається ситуація, коли адміністративно-правове регулювання відносин зазнає суттєвих змін, однак зміни в законодавстві нерідко вносяться на основі домінування суб'єктивних факторів, без належного осмислення та наукового аналізу.

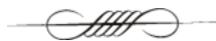
Вирішення завдань удосконалення чинного адміністративного законодавства шляхом його зміцнення, доповнення і систематизації потребує переосмислення існуючих концептуальних підходів та оновлення ключових доктринальних параметрів.

Варто зазначити, що зростання кількості нормативно-правових актів в умовах швидкого розвитку інформаційних технологій і різних доступних форм використання сучасних технічних засобів у інформаційному середовищі створює певні проблеми.

Загострюється проблема інтеграції множинності актів, що стосується дотичних проблем. Прийняті закони, які хоч і є на часі, однак ще недостатньо забезпечені механізмом їх реалізації, або ж такими, що потребують доповнень або змін. Отже, за умови суттєвого оновлення законодавчої бази має бути концептуальне бачення та мета правового регулювання, співвідношення з іншими нормативно-правовими актами. Особлива увага сьогодні має бути приділена адміністративно-процедурному законодавству. Прийнятий Закон України «Про Адміністративну процедуру» наближає нас до європейського зразку стандартів відносин адміністрації з особою.

Трансформаційні процеси, що розпочалися у різних сферах організації та діяльності органів виконавчої влади потребують виваженості та логічної завершеності і відповідного законодавчого забезпечення.

Але сьогодні у нас усіх одне завдання — це вистояти та надавати допомогу нашим збройним силам для перемоги у боротьбі за незалежність України, перемоги у війні, яку рф веде проти нас, нашої країни.

Бабій Роман Вячеславович,

*аспірант відділу конституційного права та місцевого самоврядування
Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України*

ІНСТИТУТ БІЗНЕС-ОМБУДСМАНА В МЕХАНІЗМІ ЗАХИСТУ ЕКОНОМІЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ: СОЦІАЛЬНО-ІСТОРИЧНІ ТА ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ УМОВИ ТА ФАКТОРИ ВИНИКНЕННЯ

Інститут бізнес-омбудсмана є новим явищем для вітчизняної соціально-правової дійсності, появі якого, як і будь-якого іншого інституту, сприяє комбінація певних соціальних, політичних, економічних, правових та інших факторів та умов. Передусім, поява цього спеціалізованого омбудсмана, як і всіх інших видів омбудсманів, стала можлива в результаті еволюційного поступу класичного інституту омбудсмана та розвитком «інституціональної трансплантації», яка включає в себе свідоме прагнення змінити існуючі інститути або доповнити їх новими інститутами, запозиченими з інших країн [1, с. 28].

Інститут омбудсмана, як відомо, виник в інституційному середовищі чужої для України суспільно-економічній формації, тому його впровадження в національну соціально-правову систему відбувалося саме шляхом імпортування або інституційної рецепції (від лат. «ресертіо» – прийняття, запозичення), тобто перенесення і імплементації інституту, представленого в правових культурах інших країн з метою модернізації національної правової системи. На думку В. В. Гомоная, «рецепція елементів іноземної правової культури для сучасної України є одним із способів вирішити численні власні проблеми. Хоча деякі вчені надають домінуючого значення у правовому розвитку власній правовій спадщині, проте не можна ізолюватися та ігнорувати надбання світової культури, оскільки, вплив та і запозичення в часи глобалізаційних та інтеграційних процесів існують об'єктивно» [2]. Рецепція є невід'ємним інструментом якісної конституційно-правової модернізації в Україні, яка на сьогоднішній день відбувається в тому числі і через механізми сприйняття та впровадження зарубіжного досвіду конституційного розвитку [3].

Серед основних специфічних ознак, що характеризують рецепцію в конституційному праві, Н. В. Верлос називає сприйняття, впровадження та засвоєння різнопланового конституційно-правового матеріалу як доктринального (ідеї, принципи, доктрини, концепції та ін.), так і нормативного (конституційно-правові норми, інститути та ін.). Авторкою акцентується увага на необхідності рецепції оптимальної моделі альтернативних (позасудових) інститутів позасудового захисту прав людини, зокрема

таких як інститути омбудсмана та медіації, які могли б ефективно функціонувати та сприяти реальному захисту прав людини [4, с. 20].

Потреба в інституті омбудсмана виникає тоді, коли існуючі державні структури не можуть вирішити всі контрольні завдання і виникає необхідність додаткового захисту прав громадян проти адміністративного свавілля, навіть в державах з розвиненими системами контролю і адміністративної юстиції тощо. Втім, якщо історія становлення та розвитку інституту загальнонаціонального омбудсмана, пошук його прототипів та аналогів є предметом наукових розвідок багатьох як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників і широко висвітлені у літературі, то питання виникнення, становлення та функціонування спеціалізованих форм та прототипів омбудсманівських служб та інститутів є малодослідженою проблемою. Серед цих служб особливе місце займає інститут бізнес-омбудсмана як специфічна форма захисту права людини на підприємницьку діяльність.

Ключові чинники, які обумовлюють виникнення, становлення та функціонування спеціалізованих служб захисту права людини на підприємницьку діяльність (інституту бізнес-омбудсмана), обумовлені процесами розвитку демократії, ринкової економіки та трансформації конституційної правозахисної діяльності. Сучасні суспільство і держава з метою свого оптимального та цивілізованого функціонування, об'єктивно вимагають наявності системи взаємопов'язаних ринків, що втягує у свій обіг не тільки звичайні товари і послуги, але і саму працю, продукти культурної та інтелектуальної діяльності тощо. Вплив «ефекту економіки» відчувається практично на всіх суспільних структурах та інститутах. Політичне життя суспільства і держави чимдалі більше концентрується навколо створення умов для динамічного економічного розвитку [5, с. 142].

Попри те, що для України, як і для більшості країн з ринковою економікою, обсяг втручання держави в соціально-економічну сферу мінімізований і носить переважно непрямий характер, втім, в Україні простежується надмірне втручання державних структур в функціональну діяльність підприємницького співтовариства. Особливо слід відмітити, що часом таке втручання має прояв у певних формах тиску з боку органів державної влади та органів місцевого самоврядування, що часто має у своїй основі корупційний базис. Тому, з метою забезпечення повноцінної реалізації конституційного принципу свободи підприємницької діяльності у сучасному світі особливої популярності набуває інститут бізнес-омбудсмана як спеціалізованого уповноваженого із захисту прав підприємців. Відповідна служба існує та доволі успішно функціонує в Україні з 2014 р.

Діяльність бізнес-омбудсмана є доволі широкою і торкається різних аспектів підприємницької діяльності. Більш того, у період економічної нестабільності і перманентних змін законодавства в сфері підприємництва, наявність такого інституту та його активна діяльність є особливо актуальною та значущою. Подекуди саме на його плечі лягає всебічна підтримка підприємницького сектора [6, с. 32].

Служби захисту конституційного права на підприємницьку діяльність мають різну назву і форму, відмінні правові засади створення та організації діяльності, специфічне місце в системі органів публічної влади, що найповніше відповідають особливостям відповідного суспільства, але схоже функціональне призначення, спрямоване на оптимізацію конституційно-правового механізму забезпечення і захисту прав і інтересів підприємців і, в першу чергу, на надання підтримки найбільш численній і при цьому найменш захищеній категорії суб'єктів підприємницької діяльності – малому та середньому підприємству.

Зарубіжна практика застосування омбудсманівської концепції [7–10] до інституціонального впливу на суспільні відносини за участі суб'єктів підприємницької діяльності з метою представлення їх інтересів та захисту прав від зловживань та іншої недобросовісної поведінки владних структур свідчить про декілька основних тенденцій створення та функціонування таких інститутів. Такими тенденціями є створення спеціалізованих омбудсманів, що сприяють захисту прав підприємців, в публічному і

приватному секторах. При цьому серед омбудсманів в публічному секторі виокремлюють бізнес-омбудсманів, податкових омбудсманів і омбудсманів в сфері поставок; а серед омбудсманів в приватному секторі – окремих саморегульованих галузевих омбудсманів і корпоративних омбудсманів.

Детермінуючими чинниками виникнення інституту омбудсмана із захисту прав підприємців є комплекс позитивних та негативних історико-культурних, політико-правових, соціально-економічних та ідеологічних передумов, підготованих всім процесом суспільного життя, які обумовили його появу. До позитивних чинників можна віднести виникнення та еволюційний поступ класичного інституту омбудсмана в рамках теорії модернізації суспільств та діалогу правових культур; гуманізацію державного управління та розвиток концепції «належного управління»; демократизацію посттоталітарних країн, перехід від «державоцентризму» до «людиноцентризму», за якого людина та її права стають найвищою соціальною цінністю; створення базису для стійкого розвитку людського потенціалу, формування сприятливих політичних, економічних та правових умов для розвитку підприємництва тощо.

Негативні чинники, що обумовлюють потребу у додатковому захисті суб'єктів підприємницької діяльності, зокрема у створенні інституту спеціалізованого омбудсмана, включають як політико-правові (непослідовна економічна політика держави, спрямована на підтримку підприємництва; відсутність системного підходу до розвитку економічної інфраструктури; нестабільність та невизначеність законодавчої бази; тиск контролюючих органів; обмеження самостійності суб'єктів підприємницької діяльності; відсутність конструктивного діалогу та взаємодії влади і бізнесу) та соціально-економічні фактори (глобальна фінансово-економічна криза; підвищення рівня інфляції; невизначеність курсу національної валюти; неналежний стан кредитування та доступу до ресурсів; підвищення рівня безробіття; посилення міграційних тенденцій) тощо.

Література:

1. Липовська Н. Суспільні трансформації як складова державно-управлінських реформ: інституціональний вимір. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2017. Вип. 2 (33). С. 27–34.
2. Гомонай В. В. Рецепція права в умовах євроінтеграційних процесів. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2012. Вип. 18. С. 9–12.
3. Верлос Н. В. Рецепція в конституційному праві: проблеми визначення доктринальної дефініції. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 3. С. 88–93.
4. Верлос Н. В. Рецепція у конституційному праві України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.02. Київ, 2021. 44 с.
5. Правове регулювання та економічні свободи і права: монографія / за ред. проф. Михайла Савчина. Ужгород : Видавництво «РІК-У», 2020. 224 с.
6. Батанов О. В. Бізнес-омбудсман у механізмі захисту економічних прав людини: деякі проблеми теорії та практики. *Правові засади організації та здійснення публічної влади: збірник тез IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 2–6 березня 2021 року)*. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2021. С. 32–39.
7. Batanov O., Verlos N., Lotiuk O., Sinkevych O. Ombudsman Institute: Basic Models and Problems of Reception in Constitutional Law. *Amazonia Investiga*. Volume 9 – Issue 29/ May 2020. P. 273–281. URL: <https://amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/1393/1245>
8. Голяк Л. В. Інститут спеціалізованого омбудсмана: світовий досвід організації та діяльності: монографія. Львів: Видавництво «ЗУКЦ», 2011. 304 с.
9. Закоморна К. О. Інститут омбудсмана як засіб забезпечення прав і свобод людини та громадянина (порівняльно-правовий аналіз): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.02. 1999. 19 с.

10. Марцеляк О. В. Конституційно-правовий статус інституту омбудсмана: світовий досвід та українська модель: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.02. Одеса, 2004. 36 с.

Баймуратов Михайло Олександрович,
професор кафедри політичних і правових наук
Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського,
доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України

Кофман Борис Якович,
професор кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля,
доктор юридичних наук, старший дослідник, заслужений юрист України

ФОРМУВАННЯ ПАРАДИГМИ «ПРАВА ЛЮДИНИ – МУНІЦИПАЛЬНІ ПРАВА ЛЮДИНИ – МУНІЦИПАЛЬНА ЛЮДИНА» ЯК СТРАТЕГІЧНО-БАЗОВОГО НАПРЯМУ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

В умовах становлення, розвитку та вдосконалення феноменології демократичної правової державності виникають і посилюються перманентні парадемократичні, метадемократичні процеси тактичної та стратегічної властивості, а також формуються суто демократичні тенденції, що детерміновані цими процесами, які перманентно стимулюють профільну феноменологію, підкреслюючи її потенційні перспективні можливості та нові форми комунікативної взаємодії та досить продуктивне співробітництво акторів. Разом із тим необхідно наголосити на тому, що наведені процеси стимулюються не тільки на рівні внутрішньодержавних відносин: а) держава, б) її органи публічної влади, включаючи й органи місцевого самоврядування, в) громадяни, що одночасно виступають жителями певних територій держави, тобто жителями-членами відповідних територіальних громад (далі – ТГ); г) інші фізичні особи, що володіють різним правовим станом (іноземці, апатриди, біженці тощо), що законно перебувають на теренах конкретної держави і постійно проживають у її межах, також є жителями-членами відповідних ТГ, що знаходяться у субординаційному, координаційному і реординаційному підпорядкуванні між собою в межах національного конституційного й адміністративного права у розумінні комунікації суб'єктів публічної влади. Вони досить яскраво та чуттєво проявляються й на рівні акторів міжнародно-правових відносин, таких як: а) суверенні держави; б) міжнародні міждержавні та міжурядові організації, що вступають на засадах суверенітету і рівності їх патримоніальних та інших держав у складну та багатофакторну міжсуб'єктну взаємодію в межах міждержавних структур на засадах основоположних принципів і норм загального міжнародного права.

Отже, саме так у комунікаційній взаємодії людини і створених нею управлінсько-владних структур і виникає нова й могутня, системна й комплексна тенденція глобальної властивості – інтернаціоналізація конституційного правопорядку держав та конституціоналізація загального міжнародного права [1, с. 12–13], що характеризується: а) стійкістю та функціонально-методологічною перспективою свого розвитку та вдосконалення; б) причому остання проявляється у органічному симбіозі міжнародного публічного права та міжнародного приватного права. Саме ця системно-комплексна тенденція потенційно і реально спроможна до формування і виклику до життя низки феноменологічних явищ, що фактично: по-перше, розширюють кордони і можливості взаємодії різних державних правових систем, що існують та співпрацюють на міжнародній арені (тенденція інтеграційної взаємодії правових систем – авт.); по-друге, детермінують глибоку взаємодію національного, насамперед конституційного і загального

міжнародного права (тенденція взаємодії національного конституційного та міжнародного права – авт.); по-третє, формують якісно нові парадигми міждержавної взаємодії та співробітництва у вигляді їх конкретних організаційних та організаційно-правових форм, суттєво розширюючи коло об'єктів міжнародно-правового регулювання (тенденція виникнення нових форм міждержавної взаємодії в умовах появи нових об'єктів міжнародно-правового регулювання – авт.).

До таких феноменологічних явищ, безумовно, належить місцеве самоврядування (далі – МСВ) як основоположна форма самоорганізації людини в межах наявної людської цивілізації на локальному рівні функціонування соціуму та створюваний цим найважливішим політико-правовим інститутом правовий простір локальної демократії [2], що в умовах глобалізації набуває великого універсального значення. Останнє детермінується тим, що саме в межах МСВ людина реалізує всі свої життєві устремління, потреби та інтереси, що трансформуються в права людини.

Найбільше значення МСВ у цій сфері полягає в тому, що саме в умовах МСВ: а) людина здійснює свій життєвий цикл; б) у ній реалізується конституційно-правовий статус людини і громадянина; в) у ній формується і реалізується, а також вдосконалюється управлінська парадигма «права людини – муніципальні права людини – муніципальна людина» як стратегічно-базовий напрям у формуванні та функціонуванні демократичної правової державності.

Треба наголосити на тому, що конституційно-правова регламентація, регулювання та легалізація інституту локальної демократії у вигляді МСВ, тобто самоорганізації сукупності людей-жителів відповідних територій держави, що була вперше в історії сучасного вітчизняного конституціоналізму реалізована Конституцією України 1996 року [3], сприяли: а) здійсненню та усвідомленню, об'єктивізації, суттєвій соціальній актуалізації та функціонально-діяльній контекстуалізації проблематики формування, значення і ролі МСВ та правового простору локальної демократії, що ним формується (просторово-самоврядний чинник – авт.); б) більш поглибленим і фундаментальним дослідженням функціонування, нормативно-правового регулювання МСВ та простору локальної демократії, що ним формується (доктринально-регулятивний чинник – авт.); в) побудові парадигми його подальшого розвитку, модифікації та вдосконалення інституту МСВ та простору локальної демократії, що ним формується (управлінсько-релятивістський чинник – авт.); г) актуалізації науково-доктринального забезпечення як самого процесу розвитку локальної демократії держави в умовах посиленої та системної демократизації суспільного і державного життя, так і контекстуалізації проблематики формування правового простору, в якому існують, діють, удосконалюють своє функціонування органи місцевого самоврядування (далі – ОМСВ) у контексті підвищення супроводження і забезпечення діяльності ТГ як первинних суб'єктів МСВ (див. ст. 140 Конституції України) та на основі і у розвиток конституційних правоположень (доктринально-супроводжувачий чинник – авт.); г) розумінню ролі і значення локальної демократії у формі МСВ як могутньої демократичної тенденції оновлення та інтенсивного позитивного розвитку осередків людської цивілізації у вигляді ТГ, причому як на території конкретних держав, так і в їх сукупності – на рівні міжнародного співтовариства держав та всієї людської цивілізації (національно-цивілізаційний і універсально-цивілізаційний чинники – авт.); д) формуванню «людинорозмірного» розуміння та оцінювання МСВ як самостійно-автономного рівня публічної влади – публічної самоврядної (муніципальної) влади в рамках побудови, сприйняття і реалізації концепції публічної влади [4] та одночасно правового простору формування, прояву, інституціоналізації і реалізації прав, свобод, а також обов'язків людини [5], а також інституційної основи локальної системи захисту прав людини [6, с. 98–99] (гуманістично-охоронний чинник – авт.); е) розумінню ролі і значення МСВ та ТГ як соціального простору та основоположного суб'єкта в процесі соціалізації людини, в тому числі й правової, що сприяють формуванню атитюдів (поведінкових настанов), у тому числі й

правових та вибору габітусів (форм соціальної практики), в тому числі й правових (соціально-нормативний чинник – авт.) [7]; є) формуванню системного комплексу рольових позицій людини у системі МСВ (статус у родині – чоловік, дружина, член родини, голова родини; професійний статус – робітник, інженер, бізнесмен, військовослужбовець; соціальний статус – дитина, жінка, студент, пенсіонер; суспільний статус – член суспільного об'єднання, член політичної партії, депутат місцевої ради тощо), а також таких рольових позицій, що проєктуються на феноменологію державності, але переважно реалізуються на локальному рівні соціуму (громадянин, іноземець, військовозобов'язаний, платник податків, споживач комунально-побутових послуг тощо) (соціально-рольовий чинник – авт.); ж) стимулюванню процесів становлення та розвитку інституцій громадянського суспільства в межах ТГ на рівні МСВ, за допомогою яких людина реалізує широкий спектр своїх індивідуальних, групових і колективних інтересів (біхевіористично-соціальний чинник – авт.).

Наведені вище настанови, що базуються на можливостях людини в межах ТГ, що функціонує в умовах локальної демократії, формувати, проявляти, реалізувати свої інтереси контекстуалізують права людини як єдину та універсальну засаду демократичної правової державності, об'єктивно вибудовуючи на її основі стратегічну управлінську парадигму «права людини – муніципальні права людини – муніципальна людина», що має суттєвий перспективний потенціал щодо свого формування і реалізації в повсякденному житті людини в державно організованому соціумі, який на локальному рівні обмежується саме простором МСВ, який: а) заснований на нормативних засадах як системно-комплексний масив моделей поведінки та практичної діяльності людини, що б) здійснює свій життєвий цикл в умовах людської спільноти з її колективістськими властивостями й особливостями.

Отже, резюмуючи, можна виокремити умови соціально-нормативного буття людини у відповідній територіальній спільноті, що сприяють формуванню згаданої вище управлінської парадигми. На наш погляд, до неї можна віднести такі детермінаційні фактори (чинники), а саме: а) фактор самоорганізації жителів-членів ТГ, що виступає основоположним у виникненні, інституціоналізації МСВ та в розумінні його правової природи (комунікативний чинник – авт.); б) фактор інституціоналізації прав і свобод людини саме в межах ТГ та в умовах МСВ, а також у філософському стані повсякденності (гуманістично-інституційний чинник – авт.); в) фактор формування і реалізації конституційно-правового статусу людини саме в межах ТГ та в умовах МСВ, а також в умовах ординарного та екстраординарного функціонування держави (конституційно-інваріантний чинник – авт.); г) наявність власної компетенції ОМСВ та суттєвого комплексу їх делегованих повноважень органів виконавчої влади, що дає їм змогу діяти від імені та в інтересах ТГ, реалізуючи наведені повноваження (управлінсько-телеологічний чинник – авт.); г) наявність повноважень інших суб'єктів та органів МСВ у межах території функціонування ТГ, що дає їм можливість більш чітко виявляти інтереси жителів-членів ТГ та задовольняти їх у процесі комунікативної взаємодії між ними (локально-територіальний чинник – авт.); д) функціонування ТГ як людської спільноти, що історично склалася в умовах МСВ на відповідній території (темпорально-територіальний чинник – авт.); е) функціонування ТГ в умовах правової глобалізації, коли права і свободи людини, а також інститут МСВ набувають рівня об'єктів міжнародно-правового регламентації та регулювання в контексті розвитку міжнародного договірної права (Європейська хартія місцевого самоврядування 1985 року [8], Конвенція про участь іноземців у суспільному житті на місцевому рівні 1992 року [9], Переглянута Європейська хартія про участь молоді в місцевому та регіональному житті 2003 року [10], проєкт Всесвітньої хартії місцевого самоврядування ООН [11] тощо), відповідно до якого держави беруть на себе міжнародно-правові зобов'язання універсально-облігаторного характеру і значення в контексті їх перспективної міжнародної підзвітності та контролю (глобалізаційно-облігаторний чинник – авт.); є) формування у жителів-членів ТГ в умовах

МСВ рис ментальності, що характеризують особливості становлення, розвитку і вдосконалення їх індивідуальної, групової і колективної свідомості, включаючи й муніципальну свідомість (як образ і прообраз мислення людини), муніципальну ідеологію (як образ і прообраз формування ціннісних орієнтирів людини), муніципальну психологію (як образ і прообраз поведінково-діяльній сфери людини) (ментально-психологічний чинник – авт.); ж) формування системи міжнародного співробітництва ТГ та ОМСВ, що діють від їх імені та в їх інтересах, з муніципальними органами зарубіжних держав, їх національними та міжнародними об'єднаннями (асоціаціями) та іншими суб'єктами політичної, економічної, соціальної та культурологічної спрямованості в контексті запозичення позитивного досвіду з метою розвитку та вдосконалення ТГ (міжнародно-комунікаційний чинник – авт.).

Література:

1. Львова Є.О. Глобальний конституціоналізм: теоретичні підходи та правові виклики до формування : автореферат дисертації д-ра юрид. наук. Спеціальність : 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право». Київ, 2020. 32 с.
2. Баймуратов М., Кофман Б. Конституційно-правовий простір місцевого самоврядування України: параметральні ознаки та роль у становленні локальної демократії. Scientific Collection «InterConf». 2022. № 128. С. 115–124. URL: <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/1448>.
3. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
4. Григор'єв В. А. Становлення публічної самоврядної (муніципальної) влади в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Спеціальність : 12.00.13 «Політичні питання правових процесів». Одеса, 2002. 18 с.
5. Актуальні проблеми становлення та розвитку місцевого самоврядування в Україні : кол. монографія / Антоненко В.О., Баймуратов М.О., Батанов О.В. та ін. ; За ред. В.В. Кравченка, М.О. Баймуратова, О.В. Батанова. Київ : Атіка, 2007. 864 с.
6. Баймуратов М.О. Локальна система захисту прав людини в Україні: сутність та становлення. Юридична освіта і правова держава : збірник наукових праць. Одеса, 1997. С. 96–101.
7. Боярський О.О. Індивідуальний габітус людини в умовах місцевого самоврядування: роль індивідуальної соціалізації і індивідуальної правової соціалізації у його становленні й розвитку. Часопис Київського університету права. 2021. № 1. С. 86–96.
8. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15 жовтня 1985 р., ратифікована Законом України № 452/97-ВР. Відомості Верховної Ради. 1997. № 3. Ст. 249.
9. Конвенція про участь іноземців у суспільному житті на місцевому рівні. Страсбург, 5 лютого 1992 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_318#Text.
10. Переглянута Європейська хартія про участь молоді в місцевому та регіональному житті 2003 року. URL: <https://rm.coe.int/168071b58f>.
11. Рекомендація 98 (2001) Конференції Організації Об'єднаних Націй по населеним пунктам (Хабітат II) о состоянии обсуждения проекта Всемирной хартии о местном самоуправлении. URL: <https://rm.coe.int/-98-2001-1-/16807186fb>

*Бальцій Юрій Юрійович,
доцент кафедри конституційного права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент*

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ: ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Одним з головних напрямів українського державотворення на нинішньому етапі є реалізація конституційних положень щодо чіткого розподілу законодавчої, виконавчої й судової влад, становлення та розвитку в Україні дієвого місцевого самоврядування, яке приходить на зміну жорсткій централізації влади і державному патерналізму, успадкованим від тоталітарного суспільства.

Сьогодні в нашій країні поступово формуються визначальні засади фактично нової для неї територіальної організації влади, що ґрунтується на демократичних принципах, закріплених в Європейській Хартії місцевого самоврядування.

Нова організація влади передбачає широку самостійність територіальних громад – жителів сіл, селищ і міст у вирішенні питань місцевого значення, децентралізацію управління та його максимальне наближення до людини. Конституція України передбачає створення для цього відповідних економічних умов. Зокрема, в Основному Законі держави зазначено, що матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є рухоме та нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у великих містах, а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних та обласних рад.

На жаль, ідеї децентралізації влади, реального місцевого самоврядування здавна визнані у провідних демократичних країнах світу, в нас тривалий час не знаходили реалізації, сприймалися упереджено і тлумачилися здебільшого в спотвореному вигляді.

З прийняттям Конституції України 28 червня 1996 році та з урахуванням зарубіжної практики в сфері децентралізації та реформування системи місцевого самоврядування набув реальний інтерес до теоретичного обґрунтування та практичного закріплення в чинному законодавстві ідей децентралізації, визнанні місцевого самоврядування як публічно-самоврядної влади.

Основним напрямком реформування на сучасному етапі державотворення є саме децентралізація публічної влади, адже саме цей процес сприяє незалежній та ефективній діяльності органів місцевого самоврядування, що ще більш наближає Україну до європейських правових стандартів.

Державна політика України у сфері місцевого самоврядування спирається на інтереси жителів територіальних громад і передбачає децентралізацію влади – тобто передачу від органів виконавчої влади органам місцевого самоврядування значної частини повноважень, ресурсів та відповідальності. В основу цієї політики закладено положення Європейської хартії місцевого самоврядування та найкращі світові стандарти суспільних відносин у цій сфері.

Децентралізація за загальним правилом визначається, як процес розширення і зміцнення прав та повноважень адміністративно-територіальних одиниць або нижчих органів та організацій при одночасному звуженні прав і повноважень відповідного центру. Вона, як правило, здійснюється цілеспрямовано з метою оптимізації практичного вирішення питань загальнонаціональної ваги, а також втілення у життя специфічних регіонально-локальних програм [1].

Вітчизняні науковці у своїх працях також розглядають децентралізацію як перерозподіл повноважень між центром та регіонами на користь регіонів, делегування та субделегування функцій і повноважень регіонам тощо.

Крім того, можна зазначити, що децентралізація це фактичний розподіл функцій між центральними органами і місцевим самоврядуванням.

Децентралізація, як одна з форм розвитку демократії, має на меті активізувати населення для забезпечення власних потреб, звузити сферу державного впливу на суспільство, надати більше повноважень органам місцевого самоврядування, при цьому одночасно зберігає єдність держави та її інститутів і розширює можливості місцевого самоврядування. Звідси, можна зазначити, що саме децентралізація сприяє побудові дієвого громадянського суспільства та правової держави взагалі.

Крім того, треба зазначити, що сам процес децентралізація влади доволі складний і тривалий, але необхідний для формування самостійних та дієздатних територіальних громад як первинних суб'єктів місцевого самоврядування.

В Україні сьогодні стоїть завдання створення власної моделі децентралізації, яка могла б надати місцевим органам публічно-самоврядної влади реальну можливість здійснювати ефективну локальну політику в інтересах громадян, що мешкають у відповідній територіальній громаді.

Про доцільність проведення в Україні децентралізації свідчить і практика зарубіжних країн, яка опирається на тому, що понад вісімдесяти відсотків бюджетів відповідних громад використовуються без узгодження із центральними органами влади.

Виходячи із зазначеного, проведення адміністративно-територіальної реформи передбачає утворення в рамках держави самостійних одиниць як носіїв місцевого самоврядування, а також надання таким самоврядним одиницям широкого кола прав та повноважень [2, с. 148].

Хотілося б зазначити, що саме законодавче підґрунтя для реформи децентралізації публічної влади почало формуватися лише у 2014 році, а саме із схваленням Урядом основного концептуального документа – Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади [3].

Метою Концепції було визначення напрямів, механізмів і строків формування ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади для створення і підтримки повноцінного життєвого середовища для громадян, надання високоякісних та доступних публічних послуг, становлення інститутів прямого народовладдя, задоволення інтересів громадян в усіх сферах життєдіяльності на відповідній території, узгодження інтересів держави та територіальних громад.

Для реалізації цієї Концепції передбачалося внести певні зміни до Конституції України щодо утворення виконавчих органів обласних і районних рад та розподілу повноважень між ними.

Треба також зазначити, що усиллями вітчизняних фахівців, практиків, науковців, був розроблений проект змін до Конституції України та переданий на широке публічне обговорення, але на превеликий жаль, політичні обставини не дозволили Верховній Раді України прийняти подані Президентом України зміни до Конституції щодо децентралізації. Але незважаючи на це, були внесені певні зміни до Бюджетного та кодексів України відбулася так звана фінансова децентралізація. Були прийняті деякі закони в контексті реформи децентралізації, а саме: Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [4], Закон України «Про засади державної регіональної політики» [5].

Крім того, був прийнятий пакет законів щодо розширення повноважень органів місцевого самоврядування та оптимізації надання адміністративних послуг, що дозволило делегувати органам місцевого самоврядування відповідного рівня повноваження з надання базових адміністративних послуг: реєстрацію місця проживання, видачу паспортних документів, державну реєстрація юридичних та фізичних осіб, підприємців, об'єднань громадян, реєстрацію актів цивільного стану, речових прав, вирішення земельних питань тощо.

Пізніше, у 2020 році Кабінет Міністрів України визначив підтримку реформи децентралізації в Україні одним з пріоритетних завдань, що сприятиме розвитку місцевого самоуправління і економічного розвитку країни в цілому.

Для продовження реформи децентралізації в Україні необхідно прийняти ряд важливих законів, а саме Закон України «Про місцевий референдум», Закон України «Про засади адміністративно-територіального устрою України», Закон України «Про комунальну власність», Закон України «Про конституційну відповідальність», Закон України «Про державний нагляд за законністю рішень органів місцевого самоврядування», внести відповідні зміни до Конституції України, Закону України «Про місцеве самоврядування України», Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування», Закону України «Про місцеві державні адміністрації» тощо.

Також, хотілося б відзначити, що передумовою завершенню процесів децентралізації публічної влади буде сприяти поліпшення стандартів життя населення відповідних територіальних громад, надання якісних адміністративних послуг та демократичного розвитку системи місцевого самоврядування яка найбільше наближена до людей. При цьому, сама реформа дасть можливість підвищити рівень надання послуг населенню на місцях та їхню якість до європейських правових стандартів.

Таким чином, посилення ролі публічно-самоврядної влади та деконцентрації владних повноважень незалежно від форми державного устрою є основним напрямом сучасної конституційної реформи у сфері децентралізації та буде сприяти втіленню європейських правових стандартів в Україні.

Література:

1. Юридична енциклопедія: в 6 т. [Електронний ресурс] / ред. кол. : Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К.: Укр. енцикл., 2003. URL: <http://leksika.com.ua/19320925/legal/detsentralizatsiya>.

2. Бородіна О. А. Децентралізація влади в Україні: зміст, ризики, можливості та адміністративна роль громадянського суспільства. *Вісник Приазовського Державного Технічного Університету. Серія: Економічні науки*. 2015. № 29. С. 145-153.

Reporter of the Priazovsyi State Tekhncial University. 2015. URL : <http://eir.pstu.edu/bitstream/handle/123456789/7756/22.pdf?sequence=1>.

3. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні // URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text>

4. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 5 лютого 2015 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>.

5. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 5 лютого 2015 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>.

Барвіненко Віталій Дмитрович,
кандидат наук з державного управління

ПРИНЦИП ВРАХУВАННЯ ІСТОРИЧНИХ, НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ, СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ТА ІНШИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЗДІЙСНЕННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Ідея запропонувати впровадження згаданого вище принципу виникла у автора на підставі системного аналізу положень Закону «Про місцеве самоврядування в Україні».

Одна з перших статей цього Закону передбачає перелік основних принципів місцевого самоврядування, який не є вичерпним. А у Статті 19 «Статут територіальної

громади села, селища, міста» частина перша містить наступне положення: «З метою врахування історичних, національно-культурних, соціально-економічних та інших особливостей здійснення місцевого самоврядування представницький орган місцевого самоврядування на основі Конституції України та в межах цього Закону може прийняти статут територіальної громади села, селища, міста» [1]. Варто відмітити, що формулювання щодо «врахування історичних, національно-культурних, соціально-економічних та інших особливостей здійснення місцевого самоврядування» є надзвичайно вдалим та універсальним. Воно може бути розповсюджено на будь-який випадок індивідуалізації місцевого самоврядування – а не лише на статuti територіальних громад, у контексті яких ці особливості згадуються.

По-перше, слід відмітити, що для застосування зарубіжного досвіду у цій сфері варто брати до уваги – «синонімом терміну “статут” можна вважати слово “хартія”, але лише як умовну назву, а також як відповідник в американському місцевому самоврядуванні» [2, с. 31]. Тут можна додати, що вести мову про «хартії» можна не лише у контексті запозичення зарубіжного досвіду, але й при дослідженні національного історичного досвіду. Адже, значна кількість українських міст у минулому мали хартії відповідно до положень магдебурзького та хелмського права.

Характеризуючи перші хартії середньовічних міст, І. О. Зайцева зазначає, що вони «виступали своєрідним засобом нормативно-правового закріплення комунальної форми місцевого самоврядування, а їх метою було закріплення прав, насамперед права на створення виборних органів міського самоврядування та судочинства, привілеїв міської громади; особистої свободи та майнових прав її членів; демократичної, побудованої на засадах виборності, системи управління місцевими справами, повноважень, структури та порядку формування органів міського самоврядування» [3]. Таким чином, національний історичний досвід свідчить про те, що в Україні є усі передумови для індивідуалізації місцевого самоврядування в конкретних адміністративно-територіальних одиницях.

Принагідно відмітимо, що на сучасному етапі в Україні сільські, селищні, міські органи місцевого самоврядування мають доволі широку свободу при нормопроектванні статутів територіальних громад.

В юридичній літературі висловлюються думки щодо того, що «доволі корисною ... була б розробка певного стандарту в галузі статутної нормотворчості на рівні територіальних громад, який міг би бути підготовлений спільно Міністерством юстиції України (враховуючи необхідність державної реєстрації статутів територіальних громад органами юстиції) та асоціаціями органів місцевого самоврядування» [4, с. 83]. Поки що аналогічних розробок органами державної влади не пропонується.

З одного боку, це можна уважати недоліком. Адже за умов нестачі чи взагалі відсутності фахівців з муніципального права, інколи розробити проект статуту територіальної громади може бути складним.

З іншого боку, це можна уважати перевагою. Адже, робоча група, якій доручено розробляти статут територіальної громади, може користуватися найрізноманітнішими джерелами, серед яких:

- чинні статuti територіальних громад сіл, селищ, міст України;
- історичні статuti відповідних територіальних громад у разі, якщо громада має багатовікову історію;
- зарубіжні муніципальні статuti – наприклад, населених пунктів – побратимів.

Саме ці різноманітні джерела дають можливість якомога більш повно врахувати історичні, національно-культурні, соціально-економічні та інші особливості конкретного населеного пункту, які доречно врахувати при здійсненні місцевого самоврядування у ньому, та відобразити у статуті територіальної громади. Отже, саме відсутність обмежень у джерельній базі прикладів статутів (хартій) сприяє впровадженню у повсякденне життя принципу врахування історичних, національно-культурних, соціально-економічних та інших особливостей здійснення місцевого самоврядування. Але ніяк не обмеження, які

накладає модельний статут чи будь-який інший документ, розроблений державним органом, - навіть якщо такий документ матиме рекомендаційний характер. Таким чином, авторі цієї статті не є прихильником розробки та впровадження у правотворчу практику модельних статутів територіальних громад.

На користь такого підходу свідчить і зарубіжний досвід. Досвід зарубіжних країн з цього питання узагальнила І.О. Зайцева. Вона підкреслює, що «у країнах англосаксонської муніципальної традиції законодавче регулювання не має такого значення для місцевого самоврядування, як у країнах континентально-європейської муніципальної традиції, оскільки тут основним джерелом муніципального права є судовий прецедент. У державах з федеральним політико-територіальним устроєм національні конституції можуть регламентувати місцеве самоврядування детально (наприклад, Австрія, Бразилія, Мексика), а можуть лише згадувати про нього в коротких формулюваннях» [5, с. 56-57].

На підставі досліджень у цьому напрямі можна зазначити: у зарубіжних країнах існує практика після того, як відбулося повернення до демократичного режиму після певного часу наявності режиму антидемократичного, повертатися до попередньої конституції (тобто до Основного закону, який був чинним до встановлення антидемократичного режиму). Попри те, що у нашому дослідженні рекомендовано, за його наявності, ознайомлюватись з попереднім статутом (хартією) територіальної громади, яка можливо була чинною на початку ХХ століття або навіть раніше, навряд чи можна рекомендувати повернення до такої редакції цього документу. Це пов'язано з тим, наскільки швидко змінюється місцеве самоврядування, у тому числі, його принципи.

Ще одне зауваження стосується того, що принцип, який у нашому дослідженні рекомендовано уважати принципом місцевого самоврядування в Україні – принцип врахування історичних, національно-культурних, соціально-економічних та інших особливостей здійснення місцевого самоврядування – як раз і забезпечує муніципальний континуїтет. Попри значні відмінності, застосування цього принципу в історичному аспекті надасть можливість підкреслити певні традиції, паралелі, які є важливими для територіальної громади з точки зору самоідентифікації її членів.

Література:

1. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>
2. Заяць Д. Д. Статутне регулювання системи місцевого самоврядування в Україні: дис... кандидата наук з держ.управління. Львів, 2009. 244 с.
3. Зайцева І. О. Виникнення та розвиток статутного права в українських містах: історичний аспект. *Державне управління: теорія та практика*. 2010. № 1. URL: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej11/txts/10ziomia.pdf>
4. Батанов О. В., Чудик Н.О. Структура статуту територіальної громади та її елементи: проблеми теорії та практики. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 80-85.
5. Зайцева І.О. Конституційно-правове забезпечення статутної нормотворчості у місцевому самоврядуванні в Україні: дис... канд. юрид. наук. Маріуполь, 2013. 236 с.

Батанов Олександр Васильович,

провідний науковий співробітник відділу конституційного права та місцевого самоврядування Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України

РОЗВИТОК КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ У ФОКУСІ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ ІНСТИТУТУ ЦЕНТРАЛЬНОГО БАНКУ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Зарубіжний досвід свідчить, що фінансово-економічні фактори усе більше впливають як на життя людини й її соціальне і природне довкілля, так і на процеси формування демократичної державності в цілому, функціонування й організацію публічної влади. Сучасні суспільство і держава з метою свого оптимального та цивілізованого функціонування, об'єктивно вимагають наявності системи взаємопов'язаних ринків, що втягує у свій обіг не тільки звичайні товари і послуги, але і саму працю, продукти культурної та інтелектуальної діяльності тощо. Вплив «ефекту економіки» та «публічних фінансів» відчувається практично на всіх суспільних структурах та інститутах. Політичне життя суспільства і держави чимдалі більше концентрується навколо створення умов для динамічного фінансово-економічного розвитку.

Нові економічні виклики не лише для України й європейського континенту, а і Світу в цілому, виникли в умовах повномасштабної збройної агресії путінської московії проти України та триваючої понад 9 років російсько-української війни. Попри це, вже сьогодні актуалізується питання щодо проведення системних заходів з повоєнного відновлення та розвитку України, який, зокрема, передбачатиме як інституційне й функціональне відновлення, насамперед, відбудову транспортної, медичної, соціальної, комунальної, виробничої інфраструктури та житла, інфраструктури енергетики, зв'язку, військової інфраструктури і військово-промислового комплексу, структурну модернізацію та перезапуск економіки, заходи з подолання безробіття, підтримки сімей з дітьми, вразливих верств населення, осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах внаслідок війни, відновлення та збереження об'єктів культурної спадщини, так і визначення та напрацювання пропозицій щодо пріоритетних реформ, прийняття та реалізація яких є необхідними у воєнний і післявоєнний періоди, насамперед, підготовку стратегічних ініціатив щодо комплексного правового забезпечення, прийняття і реалізація яких є необхідними для ефективної роботи та відновлення України у воєнний і післявоєнний періоди. Реалізація відповідних заходів потребуватиме колосальних фінансових ресурсів.

Теорія та практика рецепції у конституційному праві [2], у тому числі концепції конституційного регулювання економічних відносин або так званої конституційної економіки (економічної конституції, економічного конституціоналізму) [3, 5–7], а також застосування зарубіжного досвіду конституціоналізації публічних фінансів [8] та формування фіскального конституціоналізму [4] до процесів відновлення України, її фінансово-економічної та соціальної відбудови в умовах російсько-української війни та повоєнної перспективи, конституційного, законодавчого, інституціонального, функціонального, ідеологічного та інфраструктурного забезпечення майбутнього розвитку вітчизняної державності, дозволяє зробити низку узагальнень і відповідних висновків.

Насамперед, звертаємо увагу на те, що положення чинної Конституції України в аспекті регулювання фінансово-економічних відносин відрізняються фрагментарністю, суперечливістю, розпорошеністю по різних частинах конституційного тексту та надмірною еkleктичністю. Значною мірою це детермінувало кризові процеси в економіці, істотно впливаючи на стабільність економічних засад конституційного ладу України, які посилювалися та загострилися в умовах російсько-української війни.

В сучасних умовах необхідність забезпечення стабільності конституційного ладу України набуває особливо важливого значення. Від стану економічної та фінансової систем, реального фінансово-економічного потенціалу держави значною мірою залежить зміст і спрямованість вітчизняного конституційно-правового регулювання. Взаємодія держави, права, економіки та фінансів набуває особливої значимості у періоди радикальних соціально-економічних і суспільно-політичних перетворень. Про це свідчить досвід так званих нових індустріальних країн, де перехід до ринкової економіки та її стрімкий розвиток відбулися за самої активної участі та підтримці держави. Фундаментальні перетворення в економіко-правовій сфері постсоціалістичних держав із усією визначеністю порушують питання щодо необхідності кардинального перегляду ролі держави і місця органів публічної влади в процесах життєзабезпечення суспільства.

Зарубіжний досвід свідчить про те, що успішний розвиток економіки залежить від досконалості механізму конституційно-правового регулювання відносин у сфері публічних фінансів, а також визначення місця і ролі держави в управлінні економічними процесами. Особливою важливою є роль конституційного регулювання як фінансово-економічних відносин в цілому, так і статусу центрального банку держави. Адже в сучасних умовах розвинена економічна система держави не може функціонувати без ефективної банківської діяльності. Банки – важлива складова механізму реалізації економічної функції держави. Провідне місце у банківській системі держави займає саме центральний банк.

На наш погляд, існує ціла система факторів, які обумовлюють необхідність кардинального оновлення «економічного блоку» норм Конституції України у частині щодо конституційної економіки та публічних фінансів [1]. Перспективний розвиток Конституції України свідчить про необхідність закріплення у Конституції окремого розділу «Публічні фінанси», в якому варто виокремити блок статей щодо статусу Національного Банку України. Такий підхід обумовлюється, з одного боку, вкрай фрагментарним регулюванням фінансово-економічних відносин у чинній Конституції України, так і, з другого боку, тими тенденціями, які відбуваються у сфері ринкової економіки та публічних фінансів у сучасних демократичних державах та світі в цілому.

Вперше в історії європейського конституціоналізму до такого способу регламентування публічних фінансів вдався німецький конституціодавець. В Основному Законі Федеральної Республіки Німеччини є Розділ X «Фінанси», який викладено у формі детальних зобов'язань держави у сфері публічних фінансів. Втім питання щодо статусу центрального банку врегульовано у частині щодо законодавства Федерації та статусу парламенту. Так у ст. 88 закріплюється, що Федерація засновує валютний та емісійний банк в якості Федерального банку. У Конституції Республіки Польща також є Розділ X «Публічні фінанси» у якому є ст. 227, якою закріплюється, що Центральним банком держави є Польський Національний Банк. Йому належить виключне право емісії грошей, а також визначення і здійснення грошової політики. Польський Національний Банк відповідає за вартість польської валюти. Також у цій статті містяться положення щодо керівних органів Польського Національного Банку, їх статусу, функцій тощо. У Конституції Естонії є розділ VIII «Фінанси і державний бюджет», в якому є статті 111–112, згідно яких виключне право емісії естонських грошей належить Банку Естонії. Банк Естонії організує грошовий обіг та забезпечує стабільність національної валюти. Банк Естонії діє на основі закону та є підзвітним Рийгикогу.

Варто зазначити, що в конституціях зарубіжних держав економічні відносини та публічні фінанси (по суті – «конституційна економіка»), у тому числі й у частині щодо статусу центрального банку, у вигляді виокремлених структурних частин також доволі детально регламентуються в Австрії (розділ V «Контроль за розрахунковою і фінансовою діяльністю»), Албанії (частина XIII «Державні фінанси»), Бельгії (частина V «Фінанси»), Греції (Глава VI «Оподаткування і управління фінансами»), Іспанії (Розділ VII «Економіка і фінанси»), Кіпру (Частина XI «Положення про державні фінанси»), Косово (Глава 9

«Економічні відносини»), Литви (Глава XI «Фінанси і державний бюджет»), Люксембургу (глава VIII «Про фінанси»), Мальти (Глава IX «Фінанси»), Молдови (розділ IV «Національна економіка і публічні фінанси»), Португалії (Розділ IV «Фінансова і фіскальна системи»), Румунії (Частина IV «Економіка і публічні фінанси»), Сербії (Частина третя «Економіка і державні фінанси»), Словенії (Розділ VI «Публічні фінанси»), Туреччини (Частина IV «Фінансові та економічні положення»), Фінляндії (глава VII «Державні фінанси»), Швейцарії (Глава III «Фінансовий устрій»), Швеції (глава IX «Фінансова влада»), Чорногорії (Частина четверта «Економічний порядок») тощо.

Щодо конституційного забезпечення функціонування публічних фінансів в Україні, у її державному механізмі особливу роль відіграє Національний банк України як центральний державний банк. Його діяльність з регулювання банківської та грошової системи спрямована на реалізацію соціальних та економічних основ конституційного ладу України. Повноваження Національного банку України з розвитку грошової системи, захисту і забезпечення стійкості національної валюти є ключовими для формування економіки держави, а, отже, для сталого економічного розвитку, реалізації прав громадян на власність, заняття підприємницькою діяльністю, соціального забезпечення.

Попри наявність відповідних конституційних положень, в умовах викликів сьогодення та сучасних європейських конституційних традицій, вважаємо за необхідне ґрунтовно врегулювати в окремій структурній частині Конституції України питання економічних відносин та публічних фінансів, у тому числі й статусу Національного банку України. Це дозволить показати роль та визначити місце центрального банку в системі поділу державної влади. Такий підхід передбачає врахувати як позитивний конституційний зарубіжний досвід, так і дати відповідь на питання про те, який статус є для Національного банку України найбільш адекватним, оптимальним і доцільним: недержавної установи, державного установи, державного органу або органу державної влади.

Найбільш виправданим є статус центрального банку країни як державного органу, що відображає підхід, реалізований в сучасній Україні та багатьох зарубіжних країнах. При цьому чітко закріплюється місце центрального банку у системі державної влади. Коло питань, що входять в його компетенцію, носить вузько спрямований характер – грошово-кредитний.

Регламентація статусу центрального банку пройшла в більшій частині держав еволюцію від визнання його елементом виконавчої влади до проголошення його самостійним елементом державного механізму. Основною причиною покладання оперативних грошових функцій на незалежний компетентний орган – центральний банк – створює певний бар'єр, так званий запобіжник, проти, з одного боку, популізму (загроза з боку парламенту), а з іншого – протиборства відомчих інтересів (загроза, що виходить від уряду). При цьому, центральний банк не позбавляється від контролю з боку всіх трьох гілок влади: їх повноваження певною мірою обмежують незалежність центрального банку, повноваження закріплені за ними, оскільки центральний банк, що поєднує в собі як риси державного органу, так і комерційної структури, формує природну основу для встановлення його тісних зв'язків з бізнес-елементами.

У більшості сучасних держав повноваженнями щодо валютного регулювання і регулювання грошової емісії наділений парламент. Це особливо характерно для парламентських республік, в яких діє принцип суверенітету парламенту. Втім слід відзначити роль уряду і глави держави в сфері валютного регулювання. Однак, безпосередньо функції з реалізації грошової політики здійснює центральний банк, доказом чому є конституції різних країн та профільне банківське законодавство. Взаємовідносини між парламентом, урядом, главою держави і центральним банком при здійсненні грошової політики держави мають бути елементом механізму стримувань і противаг, до чого і прагнуть, здійснюючи відповідне регулювання, конституції багатьох сучасних держав.

У силу цього, поява у тексті Конституції України окремої структурної частини щодо економічних відносин та публічних фінансів значною мірою вирішуватиме питання щодо місця і ролі центрального банку у державному механізмі, визначатиме форми його взаємовідносин з іншими вищими органами. Національний банк України ставатиме важливою ланкою в конституційному механізмі. Адже у сучасних умовах розвитку грошово-кредитних відносин вимагає уточнення статус Національного банку України, зокрема, його організаційно-правова форма, здійснювані ним функції та повноваження як органу грошово-кредитного регулювання. Зарубіжна конституційна доктрина та практика свідчить про наявність в сучасній період у центральних банків ознак державного органу з особливим статусом і ознак некомерційної організації (юридичної особи), що дозволяють йому представляти інтереси держави.

Поява в Україні такого нового спеціального об'єкта конституційного регулювання, як правовий статус Національного банку України, як свідчать наведені раніше приклади, є своєрідним мегатрендом світового конституціоналізму. По мірі розвитку центральних банків посилюються роль і значення, які відіграють ці інститути в житті суспільства і держави, насамперед, у сфері економіки. Кардинальні зміни в сучасній економіці, глобалізація у сфері економічних відносин, є однією з причин ускладнення конституційного регулювання. У силу цього, обсяг правового регулювання центральних банків, закріплений в конституціях різних держав, є різним.

Цілий ряд зарубіжних конституцій просто називає в тому або іншому контексті сам факт існування центрального банку. Прикладом тому є чинна Конституція України. Але такий мінімальний підхід або метод «конституційної економії» в цілому не є типовим для конституційно-правового регулювання правового статусу центральних банків. Більшість конституцій, які регламентують питання, пов'язані з центральними банками, не тільки передбачають норми, або закріплюють факт існування центрального банку. У сучасних конституціях закріплюються питання щодо його утворення, встановлюють форму нормативного акту, в якому має закріплюватися правове становище центрального банку.

У цьому контексті, по-перше, для повноти закріплення конституційно-правового статусу Національного банку України доцільно врегулювати такі найважливіші елементи: функції; принципи організації і діяльності; склад, гарантії його діяльності, юридична відповідальність.

По-друге, ядро конституційно-правового статусу Національного банку України мають складати функції та повноваження, які він здійснює в сфері регулювання грошової системи, захисту і забезпечення стабільності національної валюти.

По-третє, доцільним є закріплення загальних і спеціальних принципів організації і діяльності Національного банку України, що вказуватиме на тісний взаємозв'язок в питаннях організації та власне діяльності (реалізації повноважень) Національного банку України. Особливе значення в сучасних умовах набувають грошові операції і реалізація принципів незалежності і невтручання органів державної влади і місцевого самоврядування в діяльність Національного банку України. Це, водночас, жодною мірою не заперечуватиме положення Національного банку України як невід'ємної частини єдиного державного механізму, створеного для досягнення спільної мети – стабільності гривні, реалізації економічних прав громадян, сталого економічного розвитку тощо.

По-четверте, конституційне закріплення юридичної відповідальності Національного банку України, її органів і посадових осіб дозволить забезпечити більш ефективну реалізацію повноважень у сфері регулювання грошової системи, захисту і забезпечення стабільності національної валюти тощо.

Література:

1. Батанов О. В. Розвиток Конституції України та повоєнне економічне відновлення України: ідеї, принципи, інструментарій. *Відновлення та розвиток України: ідеї, правові*

засади, інструментарій: матеріали міжнар. круглого столу, м. Ужгород, 26 грудня 2022 р. Ужгород: УЖНУ, 2022. С. 12–34.

2. Верлос Н. В. Рецепція у конституційному праві: досвід компаративного аналізу: монографія. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2020. 365 с.

3. Добродумов П. О. Конституційна економіка як об'єкт дослідження. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. 2010. № 1(3). С. 18–23.

4. Ільницький О. Фіскальний конституціоналізм як нормативний механізм євроінтеграції у сфері фінансової політики. *Український часопис конституційного права*. 2022. № 3. С. 81–90.

5. Лощихін О. М. Конституційна економіка та економічні функції сучасної держави в умовах глобалізації: концептуальний аспект. *Fundamental and Applied Researches in Practice of Leading Scientific Schools*. № 26(2). С. 239–246.

6. Приходько О. В. Публічно-приватне партнерство в аспекті конституційної економіки: дис. ... д-ра філос. за спец. 081 – Право (галузь знань 08 – Право). Харків, 2021. 236 с.

7. Савчин М. В. Конституційний лад України та економічний конституціоналізм. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 4. С. 96–100.

8. Худик А. М. Конституціоналізація публічних фінансів: зарубіжний досвід та українська модель: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.02. Київ, 2020. 266 с.

Батанова Наталія Миколаївна,

*старший науковий співробітник відділу правових проблем політології
Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, кандидат юридичних наук*

ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Конституційно-правова відповідальність органів державної влади та їх посадових осіб є однією з ефективних гарантій функціонування державної влади та показником демократичного розвитку суспільства та держави в цілому. Це перш за все відповідальність владних структур перед суспільством за неналежну реалізацію тих владних повноважень, які народ як єдиний носій влади передав конкретним державним інституціям та окремим особам.

Незважаючи на те, що конституційно-правова відповідальність не легалізована в Конституції України, Основний Закон все ж таки містить окремі підстави конституційно-правової відповідальності та закріплює специфічні конституційно-правові санкції (усунення Президента України з поста у порядку імпічменту (ч. 1 ст. 111), дострокове припинення повноважень Верховної Ради України (ч. 2 ст. 90), дострокове припинення повноважень народного депутата України (п. 2,5 ч. 2 ст. 81), звільнення з посади судді (п. 4-5 ч. 5 ст. 126) та ін. Окремі процедури, міри та санкції конституційно-правової відповідальності закріплені у законодавстві, що регулює статус окремих органів та посадових осіб публічної влади. Переважно дані міри конституційно-правової відповідальності, як за сутністю та змістом, так і за наслідками, реалізуються у процесі конституційно-правових взаємовідносин між державою, органами і посадовими особами публічної влади та інститутами громадянського суспільства. Вони є інструментом подолання конституційних конфліктів, які виникають у системі конституційного ладу.

Одним із найбільш актуальних та складних питань формування та реалізації конституційно-правової відповідальності є питання відповідальності парламенту – Верховної Ради України. Конституція України закріпила досить широке коло повноважень парламенту, проте передбачила значно менше підстав його конституційно-

правової відповідальності. Так, згідно з п. 1 ч. 2 ст. 90 Конституції України Президент України має право достроково припинити повноваження Верховної Ради України, якщо протягом одного місяця у Верховній Раді України не сформовано коаліцію депутатських фракцій відповідно до статті 83 цієї Конституції. Відповідно до ч. 6, 7 ст. 83 у Верховній Раді України за результатами виборів і на основі узгодження політичних позицій формується коаліція депутатських фракцій, до складу якої входить більшість народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України. Коаліція депутатських фракцій у Верховній Раді України формується протягом одного місяця з дня відкриття першого засідання Верховної Ради України, що проводиться після чергових або позачергових виборів Верховної Ради України, або протягом місяця з дня припинення діяльності коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України.

Так, наприклад, 24 липня 2014 р. фракції партій УДАР та «Свобода» у Верховній Раді України оголосили про свій вихід з коаліції, що відкрило шлях для дострокових парламентських виборів. Оскільки протягом місячного терміну нової коаліції у парламенті не було створено, Указом Президента України «Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України та призначення позачергових виборів» від 27 серпня 2014 р. [1] повноваження Верховної Ради України сьомого скликання були достроково припинені та призначені позачергові вибори до Верховної Ради України на 26 жовтня 2014 року.

Підстава дострокового припинення повноважень парламенту внаслідок несформування коаліції депутатських фракцій у передбаченому Конституцією порядку є унікальною, проте суперечливою. Так, експерти Центру політико-правових реформ зазначають на необхідності прибрати зі статті 90 Конституції України підставу дострокового припинення повноважень Парламенту – не сформована протягом одного місяця коаліція депутатських фракцій. На їх думку, в цілому, враховуючи негативні політичні аспекти, не доцільним видається конституційна регламентація формування, організації, діяльності та припинення діяльності «коаліції депутатських фракцій» у Верховній Раді України фактично як державно-владної інституції з власним функціоналом [2].

Ще однією підставою для дострокового припинення повноважень парламенту згідно з п. 2 ч. 2 ст. 90 Конституції України передбачено, якщо протягом шістдесяти днів після відставки Кабінету Міністрів України не сформовано персональний склад Кабінету Міністрів України. У даному випадку ми маємо конституційно-правову відповідальність Верховної Ради України у формі бездіяльності за невиконання установчої функції. Закріплення зазначеної підстави конституційно-правової відповідальності є позитивним кроком щодо удосконалення законодавства про конституційно-правову відповідальність, адже парламент має нести відповідальність за невиконання своїх функцій.

Відповідно до п. 3 ч. 2 ст. 90 Конституції України Президент України має право достроково припинити повноваження Верховної Ради України, якщо протягом тридцяти днів однієї чергової сесії пленарні засідання не можуть розпочатися.

Як зазначив Конституційний Суд України у своєму рішенні про офіційне тлумачення положень ч. 2 ст. 90, п. 8 ч. 1 ст. 106 Конституції України (справа про умови дострокового припинення повноважень Верховної Ради України) від 19 травня 2004 р. зазначені положення Конституції України слід розуміти так, що протягом тридцяти календарних днів підряд заплановані пленарні засідання Верховної Ради України однієї чергової сесії не можуть розпочатися через недодержання порядку роботи Верховної Ради України, встановленого Конституцією України і Регламентом Верховної Ради України, що унеможливує здійснення парламентом конституційних повноважень єдиного органу законодавчої влади в Україні [3]. У даному випадку неможливість виконання своїх повноважень Верховною Радою України через те, що її пленарні засідання не можуть розпочатися, є конституційним деліктом у формі бездіяльності.

Детальний порядок цієї процедури конституційно не закріплюється, однак під час її реалізації Президент повинен видавати відповідний указ про дострокове припинення

парламентських повноважень, а також призначити позачергові вибори до Верховної Ради України. Так, наприклад, керуючись ч. 2 ст. 77, ч. 6 та 7 ст. 83, п. 1 ч. 2 ст. 90 Конституції України та відповідно до п.п. 7 та 8 ч. 1 ст. 106 Конституції України 21 травня 2019 року Президент України В. О. Зеленський видав Указ про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України восьмого скликання [4]. Цим Указом було призначено позачергові вибори до Верховної Ради України на 21 липня 2019 року.

В Україні раніше вже були спроби удосконалення підстав конституційно-правової відповідальності парламенту. Так, відповідно до Указу Президента України «Про проголошення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою» від 15 січня 2000 р. [5] у бюлетені для проведення таємного голосування 16 квітня були включені питання, які передбачали розширення підстав для дострокового припинення Президентом України повноважень Верховної Ради України шляхом внесення доповнень до ст. 90 Конституції України, у разі, якщо вона протягом одного місяця не змогла сформувати постійно діючу парламентську більшість та у випадку незатвердження нею протягом трьох місяців підготовленого і поданого в установленому порядку Кабінетом Міністрів України Державного бюджету України. Проте, незважаючи на те, що дане питання було підтримано народом, результати всеукраїнського референдуму довгий час залишались нереалізованими. Вважаємо, що наявні на сьогодні підстави для розпуску парламенту – Верховної Ради України Президентом України порушують баланс у системі поділу влади шляхом послаблення законодавчої влади. На нашу думку, слід врахувати думку народу, висловлену на всеукраїнському референдумі 15 січня 2000 р. та закріпити в ст. 90 Конституції України конституційно-правову відповідальність Верховної Ради України у формі дострокового припинення її повноважень у разі незатвердження нею протягом трьох місяців підготовленого і поданого в установленому порядку Кабінетом Міністрів України Державного бюджету України.

У демократичній державі має бути не лише баланс повноважень органів публічної влади, а й баланс відповідальності, у тому числі й конституційно-правової, за їх невиконання або ж неналежне виконання. Проте слід зауважити, що внаслідок конституційної реформи повноваження Верховної Ради України значно розширились, тому встановлення додаткових підстав для дострокового припинення її повноважень не буде послабленням законодавчої влади, а, навпаки, буде сприяти зміцненню конституційної законності.

Удосконалення інституту конституційно-правової відповідальності парламенту – Верховної Ради України, процедурно-процесуальної регламентації її підстав та санкцій, передбачає відповідну модернізацію конституційно-правової відповідальності інших суб'єктів конституційно-правових відносин, насамперед, вищих органів державної влади. Адже недостатньо чітко визначеними у законодавстві України є й підстави притягнення до конституційно-правової відповідальності інших вищих органів державної влади та їх посадових осіб. Втім, саме інститут конституційно-правової відповідальності вищих органів державної влади, у першу чергу, парламенту – Верховної Ради України є ефективною гарантією конституційного ладу.

Безумовно, конституційно-правова відповідальність Верховної Ради України – це складна конституційна процедура. Але, наявність відповідних чітких та детально регламентованих процедур мінімізуватиме проблеми конституційного правокористування та правореалізації. Саме за таких умов можна говорити про адекватність та реальність застосування санкцій конституційно-правової відповідальності, у тому числі й парламенту – Верховної Ради України, а через це – створити політико-правові передумови для формування дієвої системи стримувань і противаг та відповідального правління, здатного мінімізувати порушення Конституції, гарантувати змінюваність та наступність публічної влади, забезпечити демократизм конституційних інститутів та процесів. У противному випадку парламентаризм залишатиметься не реальним, а абсолютно формально-

декоративним конституційним феноменом, а конституційно-правова відповідальність в цілому – фантомною субстанцією та малоефективним інструментом охорони Конституції.

Література:

1. Указ Президента України «Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України та призначення позачергових виборів» від 27 серпня 2014 р. *Сайт Верховної Ради України*. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/690/2014>
2. Концепція парламентської реформи «Україна після перемоги». Бачення України 2030. Київ, 2023. С.4. *Центр політико-правових реформ*. URL: <https://pravo.org.ua/vision-ukraine/kontseptsiya-parlamentskoyi-reformy-ukrayina-pislya-peremogy-bachennya-ukrayiny-2030/>
3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про офіційне тлумачення положень частини другої статті 90, пункту 8 частини першої статті 106 Конституції України (справа про умови дострокового припинення повноважень Верховної Ради України) від 19 травня 2004 р. *Голос України*. 2004. 22 червня.
4. Указ Президента України «Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України та призначення позачергових виборів» від 21 травня 2019 року 303/2019. *Сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/303/2019#Text>
5. Указ Президента України «Про проголошення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою» від 15 січня 2000 р. *Урядовий кур'єр*. 2000. 18 січня.

Бачинський Дем'ян Вадимович,

студент 3 курсу факультету управління та економіки

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО МАРКЕТИНГУ В УКРАЇНІ

Основні тенденції, що стосуються маркетингу в Україні, полягають у зростаючому впливі маркетингу на різні сфери людської діяльності, збільшенні свідомості та зміні поведінки людей, а також у чутливому реагуванні маркетингу на суттєві зміни в суспільстві. Маркетинг має значні перспективи в Україні, але його розвиток обмежується необхідністю великих інвестицій у навчання, дослідження, перепланування виробничої діяльності та збутової функції. Однак, в умовах зростаючої конкуренції маркетинг стає необхідним для будь-якої компанії, яка прагне досягти довгострокового успіху. Маркетинг є комунікацією між фірмою та оточуючим середовищем, який еволюціонує та розвивається під впливом змін в умовах відтворення та реалізації суспільного продукту та функціонування капіталу [1].

В даний час поширюється ідея про кризу маркетингу, яка викликана глобалізаційними процесами, посиленням конкуренції, науково-технічним прогресом, зміною споживача, його поведінки та стилю життя, а також зниженням ефективності традиційних маркетингових комунікацій. Ця твердження має підтвердження в світі, де змінилися умови та можливості маркетингової діяльності, і тому система маркетингу має стати більш гнучкою і динамічною.

Українські підприємства також стикаються з проблемами в системі маркетингу, де маркетингові служби працюють з низькою ефективністю. Є негативні дії, такі як необґрунтоване застосування західних методик, несистемне використання окремих елементів маркетингу, асоціювання маркетингу лише з рекламою, нетворчий підхід до маркетингової діяльності та орієнтація тільки на короткострокову перспективу. Необхідно спрямувати маркетингові зусилля на створення та пропозицію продукту, який ще не

відомий споживачу. У центрі розробки нововведень повинен бути сам споживач. Для підприємств важливо зосередитися на проблемах, що стосуються росту ринкової вартості, наявності вільних коштів та прийнятному ризику. Вирішення цих проблем передбачає вивчення теорії та методології маркетингу, а також підготовку нових спеціалістів, які використовують сучасні інструменти та підходи для розв'язання маркетингових завдань. Для подальших досліджень важливо обґрунтувати стратегії маркетингу, які є найбільш актуальними для українського бізнесу [1].

За останні два роки масове використання онлайн-інструментів у бізнесі визначило тенденції, які будуть актуальними й у 2023 році [3]. Важливо мати точне розуміння свого споживача та використовувати методи зворотного зв'язку, а також навчальні інфопродукти, які допоможуть здійснювати дистанційну роботу та онлайн-продаж. Сфера маркетингу розширилась, і тепер цю посаду поділяють на багато напрямків, таких як контент-менеджер, таргетолог, СММ-менеджер, адміністратор групи, акаунт-менеджер тощо, що свідчить про необхідність спеціалізованої компетенції. Завдяки штучному інтелекту та машинному самонавчанню сьогодні чат-боти можуть навчатися за запитами та рішеннями задач, що допомагає вирішувати завдання більш ефективно.

Брендам все важче конкурувати та вирізнятися. В гонитві за увагою нині маркетинг виступає ключовою ланкою формування та збереження конкурентоспроможності підприємств, слугує основою стратегічного управління. З огляду на сучасну наукову думку, можемо виокремити дві основні тенденції розвитку маркетингу. Розглянемо рисунок 1.

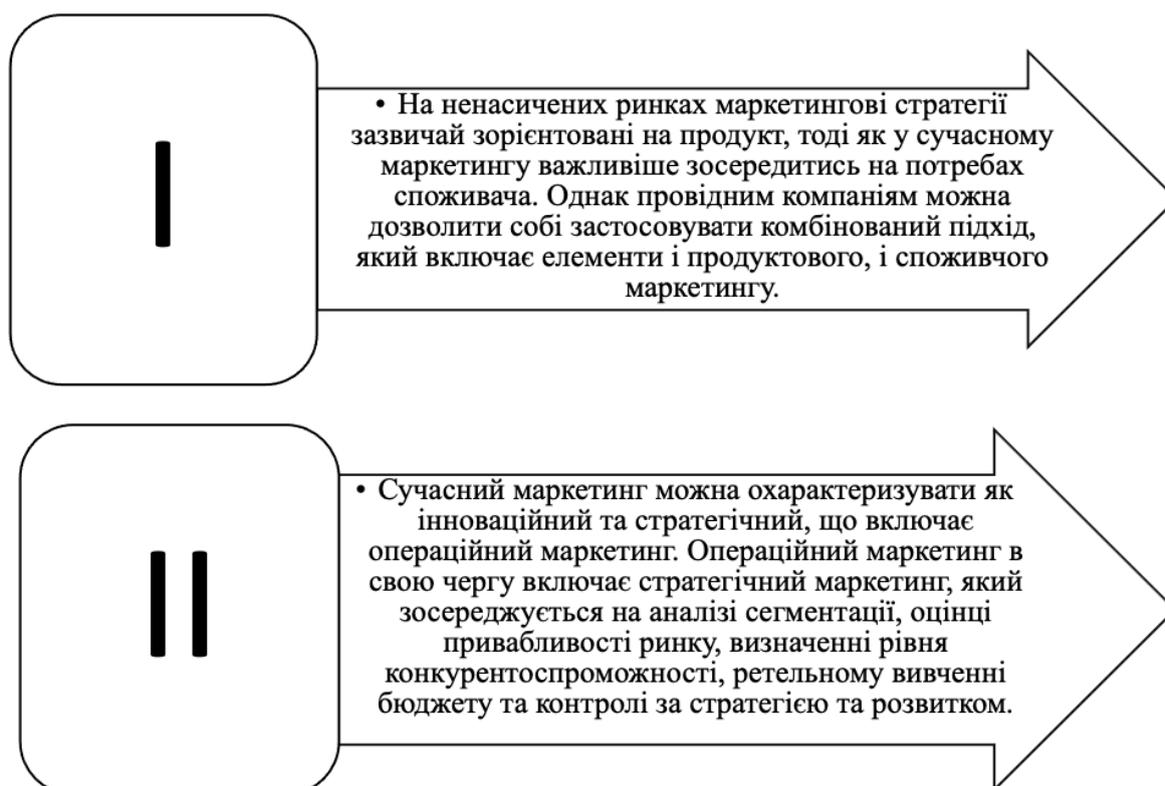

Рисунок 1. Основні тенденції розвитку маркетингу в Україні

*Примітка. Складено автором на основі даних [2,3]

Стратегічний інноваційний маркетинг допомагає компаніям зменшити негативний вплив зовнішніх факторів та збільшити можливість конкурентоспроможності. Він базується на аналізі ринку та позиціонуванні продукту, а ключовим елементом є дослідження та прогнозування попиту на нові товари. Важливо досліджувати сприйняття споживачів до нововведень. Під час стратегічного дослідження, керівництво компанії

повинно визначитись з тим, які продукти, якої якості, за якою ціною та для яких споживачів пропонувати [2].

Проте, останнім часом, при збільшенні витрат на маркетинг, ефективність маркетингових програм знизилася. Нові продукти не завжди успішні, а статистика показує, що 80% нових споживчих товарів та 30% товарів для бізнесу не приносять прибутку. Фахівці відзначають, що важливо не тільки швидкість виходу нових продуктів на ринок, але й реальна потреба споживачів у них [2].

За останні два роки масове використання онлайн-бізнесу стало основною тенденцією, що продовжується і в 2023 році. Особливу вагу отримали навчальні інфопродукти з тематики дистанційної роботи, онлайн-продажів та інших сфер, для яких важливо мати точне розуміння свого споживача за допомогою методів зворотного зв'язку, як і для фахівців, що працюють у цих галузях [3]. Маркетингова сфера розширюється з кожним днем, і тепер на ринку праці є різноманітні спеціалісти, такі як контент-менеджери, таргетологи, СММ-менеджери, адміністратори груп, акаунт-менеджери і т.д., що свідчить про популярність цих професій [3].

Конкуренція між брендами стає все складнішою, оскільки їм потрібно знайти способи, як здобути увагу споживачів. Для цього вони збирають і аналізують величезні обсяги інформації, щоб знайти рішення, яке змусить споживача купити їх товар. У 2022 році брендам важливо зберігати баланс між персоналізацією та захистом конфіденційності. Відео у рекламі стає все популярнішим, оскільки споживачі все менше хочуть читати. Платформи, такі як TikTok, Snapchat, Twitch, YouTube, Facebook, Twitter та Instagram, стають все популярнішими, оскільки вони розвивають цей напрямок. Без відео брендам дуже складно захопити та утримати увагу споживачів.

Отже, слід відзначити, що сучасні страшні реалії великою мірою впливають на поведінку споживачів, що обумовлює гнучкість та врахування інтересів своїх клієнтів. Для підвищення рівня ефективності маркетингу необхідно зосередитися на створенні та пропозиції продукту, який ще не відомий споживачу, а також вивчити теорію та методологію маркетингу. Важливо мати точне розуміння свого споживача та використовувати методи зворотного зв'язку, а також використовувати онлайн-інструменти для дистанційної роботи та продажів. За останні два роки масове використання онлайн-інструментів у бізнесі визначило тенденції, які продовжуються й у 2023 році, зокрема розвиток чат-ботів, що допомагають вирішувати завдання більш ефективно. Для подальших досліджень важливо обґрунтувати стратегії маркетингу, які є найбільш актуальними для українського бізнесу.

Література:

1. Барабанова В.В. Сучасний маркетинг: фактори, стан та перспективи розвитку. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. URL: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2017/27-1-2017/25.pdf>
2. Логвіна Ю.М. Сучасні тенденції розвитку маркетингу в Україні. *Маркетинг і менеджмент*. 2018. С. 21-26
3. Анатійчук О. Тренди та тенденції в маркетингу на 2022 рік: КДЛІУ. URL: <https://bc-club.org.ua/news/bc-club/trendy-ta-tendenciji-v-marketyngu-na-2022-rik.html>

Бедрій Руслан Богданович,
доцент кафедри конституційного права
Львівського національного університету імені Івана Франка,
кандидат юридичних наук, доцент

РОЛЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ГРОМАД В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У зв'язку з російською збройною агресією Указом Президента України від 24 лютого 2022 року в країні був введений воєнний стан. У подальшому строк дії воєнного стану неодноразово подовжувався і на цей час згідно з Указом Президента від 06.02.2023 № 58/2023, затвердженого Законом України від 07 лютого 2023 року № 2915-IX, його чергове продовжено на 30 діб (починаючи з 19 лютого 2023 року) [1].

Російське збройне вторгнення в Україну зумовило формування нової реальності у функціонуванні територіальних громад та нові завдання у діяльності органів місцевого самоврядування. У сучасних умовах, коли у територіальних громадах ведеться постійна робота щодо вирішення проблем їх нормальної життєздіяльності, дуже важливою є мобілізація зусиль та переорієнтування громад на реалізацію завдань із забезпечення сталого місцевого економічного розвитку.

Вбачається, що під місцевим економічним розвитком можна розуміти процес взаємодії органів місцевого самоврядування, бізнесових структур, інститутів громадянського суспільства та активних членів територіальної громади, який спрямований на забезпечення ефективного функціонування комунального сектора економіки та підвищення рівня життя місцевих жителів.

Слід зазначити, що умови воєнного стану в Україні спричинили появу нових учасників процесу економічного розвитку у територіальних громадах, а саме, внутрішньо переміщених осіб та релокованого бізнесу.

У цьому контексті, доцільно наголосити, що ефективним інструментом стимулювання релокації (переміщення) підприємств із зони ведення бойових дій та прифронтових територій у безпечні регіони країни можуть стати індустріальні парки, які являють собою виділені у межах територіальної громади та облаштовані відповідною інфраструктурою (інженерними комунікаціями) території для ведення господарської діяльності у сфері переробної промисловості, науково-технічної діяльності, переробки промислових та побутових відходів, тощо [2].

Згідно останніх законодавчих змін, підприємства, розташовані в індустріальному парку, отримують податкові та митні пільги, а саме: звільнення на 10 років від податку на прибуток за умови спрямування частини прибутку, звільненої від оподаткування, на розвиток діяльності підприємства в межах індустріального парку [3]; звільнення від ПДВ та мита при імпорті обладнання для виробництва без права відчуження цього обладнання протягом 5 років [4]. Для залучення підприємств до індустріального парку органи місцевого самоврядування можуть встановлювати пільги з податку на нерухомість, знижені ставки орендної плати за землю та земельного податку, чи навіть звільнити учасників індустріального парку від сплати земельного податку.

Крім того, в умовах війни та переміщення в межах країни великої кількості людей у більш безпечні регіони особливо актуалізувалась діяльність органів місцевого самоврядування щодо соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб.

Варто зазначити, що у реаліях сьогодення соціальна підтримка внутрішньо переміщених осіб має не лише емпатійне підґрунтя (емпатія (англ. empathy від (грец. patho) - співпереживання). Вбачається, що така підтримка є передумовою існування позитивного соціального середовища у приймаючих громадах, оскільки сприяє уникненню конфліктних ситуацій та зростання соціальної напруги у громаді. Крім того,

що теж дуже важливо, соціальна підтримка створює умови для інтегрування внутрішньо переміщених осіб в економіку приймаючих громад, шляхом їхнього залучення на ринок праці, стимулювання у них підприємницької активності та формування з їхнього боку попиту на товари і послуги тощо [5, с. 61].

Згідно з чинним законодавством, з метою підтримки внутрішньо переміщених осіб органи місцевого самоврядування здійснюють наступні важливі завдання:

по-перше, вони повинні забезпечити належне надання таким особам соціальних послуг, що включають медичну допомогу в закладах охорони здоров'я комунальної форми власності, влаштування дітей у комунальні дошкільні та загальноосвітні навчальні заклади, соціальний захист внутрішньо переміщених осіб (п.9 ст. 11 Закону України “Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб” [6];

по-друге, органи місцевого самоврядування, у даному випадку, виступають суб'єктами забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері зайнятості населення і є відповідальними (в межах своїх повноважень) за її практичне впровадження.

Забезпечення соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб та їх інтегрування в економіку приймаючих територіальних громад здійснюється органами місцевого самоврядування здебільшого у співпраці з різними інституційними партнерами (громадськими організаціями, благодійними фондами, інституціями підтримки підприємництва, соціальними підприємствами, міжнародними фондами та організаціями) та регіональною владою і реалізується у різних формах: шляхом проведення тематичних заходів, консультацій, зустрічей із можливими роботодавцями, створення (або сприяння) функціонуванню соціальних підприємств, діяльність яких націлена на підтримку внутрішньо переміщених осіб, організації для таких осіб та місцевих мешканців інтернет-спільнот, проведення навчання та заходів із перекваліфікації тощо. [5, с. 62].

Одним із прикладів практичної реалізації соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб є проект «Залучення до економічної діяльності жінок-ВПО для сталості Летичівської та Меджибізької громад». Ініціаторами його впровадження у 2022 році стали: Уряд Канади, ГО «На-Дія», Летичівська та Меджибізька місцеві ради, що на Хмельниччині. Джерелами фінансування проекту є грантові кошти та місцевий бюджет. Цей проект реалізується у межах ініціативи «Жінки України: залучені, спроможні, незламні» за підтримки Уряду Канади. Метою практичного впровадження зазначеного проекту є сприяння розширенню економічних можливостей внутрішньо переміщених жінок та підтримки жінок, які приймають у себе жінок-ВПО через “адвокацію” створення комплексних програм посилення і підтримки економічної спроможності жінок-ВПО та забезпечення їх фінансування з місцевих бюджетів. [7].

Підсумовуючи, варто наголосити, що у сучасних реаліях воєнного стану в Україні, головними завданнями органів місцевого самоврядування повинні бути, насамперед: а) збереження (або відновлення) темпів економічного розвитку територіальної громади; б) стимулювання діяльності місцевого бізнесу та забезпечення належного рівня життя населення; в) розміщення, економічна підтримка та налагодження комунікації з внутрішньо переміщеними особами на території громади; г) залучення у громаду релокованого бізнесу; д) інтерація внутрішньо переміщених осіб та релокованого бізнесу у комунальний сектор економіки.

Література:

1. Про затвердження Указу Президента України “Про продовження строку дії воєнного стану”: Закон України від 07.02.2023 № 2915-IX. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T232915?an=2>

2. Закон України «Про індустриальні парки» від 21 червня 2012 р. № 5018-VI (зі змінами). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T125018?an=1>

3. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо створення сприятливих умов для діяльності індустриальних парків в Україні» від 21 червня 2022 р. № 2330-IX. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/t222330>

4. Про внесення зміни до статті 287 Митного кодексу України щодо створення сприятливих умов для діяльності індустриальних парків в Україні: Закон України від 21 червня 2022 р. № 2331-IX. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T222331?an=1>

5. Сторонянська І., Патицька Х., Дуб А. Місцевий економічний розвиток у територіальних громадах: антикризові інструменти у военний і післявоєнний період. Посібник для органів місцевого самоврядування. Львів, 2022. 71с. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/838/LED.pdf>

6. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014р. № 1706-VII. /Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 1, ст.1)(із змінами)

7. Проект підтримки жінок-ВПО - в дії. / Офіційний сайт Летичівської територіальної громади. URL: <https://letychiv.km.ua/2022/10/03/>

Бекас Ярослав Андрійович,

студент 4 курсу факультету управління та економіки

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ В УКРАЇНІ

На сьогоднішній день, більшість підприємств мають змогу випускати певну продукцію за одним зразком. Це свідчить про те, що технології виробництва того чи іншого продукту вже давно всім відомі, але різниця між посередніми та компаніями вищого класу тепер забезпечується сталістю процесу та його якістю. На даний момент, техніка виробництва того чи іншого товару вже не забезпечує відрив від конкурентів, але його забезпечує характеристика під назвою «якість». Найважливішою складовою сучасного успішного підприємства, яке прагне триматися займаних високих позицій, є створення якісних товарів та послуг, які б приносили компанії дохід довгий проміжок часу. Досягти поставленого завдання можна лише шляхом впровадження необхідних положень, які стосуються забезпечення якості та відповідності встановленим стандартам кожного товару.

Управління якістю та його основні складові надзвичайно важливі, але цей механізм потребує поступового впровадження на підприємстві та установі. Не можна стверджувати, що варто лише запозичити позитивний міжнародний досвід певної організації в ідентичній з нами сфері та чекати миттєвих результатів. Варто зауважити, що запровадження системи якості на підприємстві – це не короткостроковий процес, який має на меті одразу збільшити прибутки. Скоріше за все, це поступова та системна робота, яка забезпечує сталі позиції підприємству в майбутньому, що призводить до його стабільності на ринку. [1, с. 28]

В Україні проблема забезпечення якості мають свою актуальність, оскільки багато товарів та послуг, які знаходяться на полицях магазинів та якими користується населення, є доволі посередніми за критеріям якості. Важливо пам'ятати, що масове виробництво товарів, які б відповідали встановленим вимогам якості, є одним з критеріїв держави, яке прагне економічного та соціального розвитку. В сучасних реаліях, наша держава не може похвалитися стійкими економічними показниками, але ми можемо створити ефективну систему управління якістю продукції, що дасть поштовх до економічного розвитку країни.

Для формування такої ефективної системи, потрібно визначитися з пріоритетними напрямки, які допоможуть досягнути загальної мети. Для цього можна використовувати досвід провідних американських та японських школи з управління якістю з урахуванням особливостей розвитку національної економіки. Сучасний етап розвитку суспільства характеризується високим рівнем невизначеності в усіх сферах держави, тому напрямки мають бути спрямовані на забезпечення стабільності та побудову системності в роботі. На нашу думку, пріоритетними напрямки в сфері управління якістю є:

1. Продукція має бути орієнтована на споживача. Все частіше ми чуємо зауваження про те, що виробники певних товарів на дослухаються до своїх споживачів, ігноруючи їх відгуки та критичні оцінки. Для створення ефективної системи управління якістю, необхідно налагодити принцип «зворотного зв'язку», який би забезпечував постійний моніторинг якості товарів зі сторони споживачів. Для того, щоб інструмент зворотного зв'язку працював ефективно та безперебійно, варто сформулювати положення та принципи, якими будуть керуватися споживачі та представники підприємств під час такого діалогу, японський досвід демонструє важливість будь-яких деталей в процесі такого діалогу, оскільки саме в цій країні проводилася кропітка та поступова робота із вивчення та встановлення системи запитів споживачів, що демонструє важливість даного напрямку для досягнення поставленої мети. [2, с. 39]

2. Провідна роль керівництва щодо формування системи продукування якісних товарів та послуг. Незважаючи на те, що зараз велику роль на багатьох підприємствах відіграють працівники, вирішальне слово в питаннях, які стосуються стратегічного розвитку та впровадження певних аспектів у виробничу діяльність, залишається за керівництвом підприємства. В Україні склалося доволі негативне відношення до впровадження різноманітних змін на виробництві, оскільки вони порушують вже звичний порядок речей та існує загроза, що працівники просто не зрозуміють намірів керівництва та будуть вважати запровадження системи якості додатковою морокою. Роль керівництва у становленні системи управління якістю доволі висока, оскільки воно має необхідні важелі впливу на працівників, зокрема економічні. Наприклад, керівництво може мотивувати своїх підлеглих до підвищення професійної компетенції, яка стосується якості товарів, які виробляються на підприємстві або матеріально заохотити працівників, які виконують свою роботу якісно та ефективно. Якщо керівництво зацікавлене у впровадженні в свій робочий процес інструментів забезпечення якості, то це буде сприяти майбутньому економічному зросту компанії. [3, с. 330]

Всі пріоритетні напрямки, які перераховані вище, є важливими, але будуть малоефективними без застосування системного підходу до управління. Системний підхід є вирішальним у побудові ефективного механізму, який зможе забезпечувати якість товарів на належному рівні. Якщо заглиблюватися в більш конкретні елементи системного підходу, то важливо наголосити, що він потребує усвідомлення поставлених завдань вищим керівництвом та формулювання цілей, які забезпечать вихід на новий рівень, що тільки підтверджує тезу про важливість керівництва в побудові системи якості. Найважливішою ознакою системного підходу є те, що він ставить за мету проаналізувати як внутрішні, так і зовнішні чинники, які впливають на виробництво товарів, що створює об'єктивну картину стану справ компанії в сфері управління якістю та допомагає визначити коло проблем, які потрібно вирішити. Важливо зазначити, що запровадження системного підходу щодо управління якістю на виробництві потребує як матеріальних, так і часових ресурсів. Це тривалий, послідовний та цілеспрямований процес, метою якого є забезпечення якісної продукції на стабільно високому рівні.

Ще одним важливим критерієм, який має вагомий вплив на успішність впровадження системи якості є залучення працівників до такої діяльності. Надзвичайно важливо, щоб працівники відчували себе частиною процесу створення системи якості та активно брали участь у дискусіях, які стосуються даного питання. Працівник не може працювати керуючись лише матеріальною складовою, оскільки це призводить до

швидкого зниження ефективності праці. Для здійснення постійної та ефективної роботи, в нього повинні бути внутрішні мотиви, такі як бажання самореалізації та постійного вдосконалення своїх результатів. Залучення працівників до створення системи якості, яка буде функціонувати під час робочого процесу, дасть їм можливість поглибити свої знання з цього питання та інтегрувати теоретичні знання в практичну діяльність. [4, с. 91]

Якщо робити висновок з проведеного дослідження, то можна сказати, що система управління якістю є надзвичайно важливим показником провідного підприємства або установи. Пріоритетні напрямки, які були названі, допоможуть створити систему управління якістю, яка буде працювати ефективно та постійно. Важливо зазначити, що дані пріоритети можуть бути «взяті на озброєння» не лише підприємствами, які ставлять за мету випуск певних товарів та одержання матеріального прибутку. Органи місцевого самоврядування та сфера публічного управління загалом також потребує визначеної системи управління якістю, де предметом буде виступати на матеріальний продукт, а управлінське рішення чи послуга. Тому використання даним пріоритетних напрямків в діяльності публічної адміністрації органів влади різних рівнів є важливим аспектом ефективної діяльності. Варто наголосити, що найважливішим кроком до створення системи якості є реалізація даним напрямків у практичній діяльності, а не лише формальна визначеність в нормативно – правових документах.

Література:

1. Шаповал М.І. Основи стандартизації, управління якістю і сертифікації. Підручник. – К.: Європ. ун-т фінансів, інформ. систем, менеджменту і бізнесу, 2000. 428 с.
2. Шаповал М.І. Менеджмент якості. Підручник. – К.: “Знання”, 2006. 471с.
3. Уткіна Ю.М. Теоретичні основи впровадження ефективної системи менеджменту якості на підприємствах. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2011. Вип. 34. С. 329–332.
4. Криворучко О.М. Менеджмент якості на підприємствах: теорія, методологія і практика: монографія. Харків: ХНАДУ, 2006. 404 с.

Бесчастний Віктор Миколайович,

*керівник Секретаріату Конституційного Суду України, доктор юридичних наук,
доктор наук з державного управління, професор, заслужений юрист України*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СЕКРЕТАРІАТУ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Розбудова правової держави в Україні та її інтеграція у європейське співтовариство неможливі без ефективного функціонування інституту конституційної юрисдикції. Цей інститут репрезентує Конституційний Суд України (далі – Суд), який згідно з положеннями частини першої статті 147 Конституції України [1] та статті 1 Закону України „Про Конституційний Суд України“ від 13 липня 2017 року № 2136–VIII [2] (далі – Закон) є органом конституційної юрисдикції, що забезпечує верховенство Конституції України, вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених Конституцією України випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до Основного Закону України. Організаційне, аналітичне, юридичне, інформаційне та матеріально-технічне забезпечення діяльності Суду частиною першою статті 44 Закону покладено на Секретаріат Суду (далі – Секретаріат).

Основні завдання Секретаріату визначено приписами частини другої статті 44 Закону. Виходячи з положень вказаної норми Секретаріат виконує такі завдання:

• у сфері організаційного, матеріально-технічного та інформаційного забезпечення:

– забезпечує підготовлення та проведення засідань колегій, засідань і пленарних засідань сенатів Суду та Великої палати Суду, засідань і спеціальних пленарних засідань Суду;

– забезпечує діяльність Голови Суду, заступника Голови Суду, секретарів колегій Суду, суддів Суду;

– забезпечує офіційне оприлюднення актів Суду;

– надсилає рішення, висновки учасникам конституційного провадження не пізніше наступного робочого дня після ухвалення рішення чи надання висновку;

– надсилає відповідні акти Суду до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну правову політику, для внесення до Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів та опублікування в Офіційному віснику України;

– здійснює реєстрацію та попереднє перевіряння усіх форм звернень, що надійшли до Суду;

– здійснює офіційне спілкування із суб'єктами звернень до Суду, учасниками конституційного провадження та залученими до участі у конституційному провадженні особами;

– забезпечує діяльність постійних комісій Суду, Науково-консультативної ради Суду;

– здійснює контроль за своєчасним надходженням документів, матеріалів та іншої інформації у конкретній справі, яку готує до розгляду або розглядає Суд, а також документів, матеріалів та іншої інформації, витребуваних суддею-доповідачем у справі згідно із Законом;

• у сфері аналітичного та юридичного забезпечення:

– узагальнює практику виконання актів Суду;

– бере участь у підготовленні проектів нормативних актів, що стосуються питань діяльності Суду;

– готує попередні висновки про наявність підстав для відкриття або відмови у відкритті конституційного провадження у справі.

При цьому наведений перелік завдань Секретаріату не є вичерпним, адже відповідно до пункту 12 частини другої статті 44 Закону він виконує й інші завдання, передбачені Законом та Регламентом Суду, ухваленим на спеціальному пленарному засіданні Суду Постановою Суду від 22 лютого 2018 року № 1-пс/2018 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою Суду від 11 вересня 2018 року № 4-пс/2018) (далі – Регламент) [3].

Слід зауважити, що Секретаріат приділяє значну увагу реалізації принципів гласності та відкритості як одних із ключових засад, на яких ґрунтується діяльність Суду. Так, виходячи з положень частин третьої–п'ятої статті 42 Закону на Секретаріат покладено обов'язок щодо оприлюднення на офіційному вебсайті Суду: інформації про конституційні подання, конституційні звернення, конституційні скарги; повідомлень про порядок денний пленарних засідань Великої палати Суду та сенатів Суду, пресрелізів, іншої інформації; матеріалів судових справ, ухвалених рішень або наданих висновків щодо розглянутих Судом справ, окрім матеріалів закритої частини пленарних засідань сенату Суду чи Великої палати Суду та матеріалів, які містять інформацію з обмеженим доступом; записів відеотрансляцій відкритої частини пленарних засідань Суду; щорічної інформаційної доповіді Суду. Секретаріат також забезпечує надання інформації за запитами відповідно до Закону України „Про доступ до публічної інформації“ від 13 січня 2011 року № 2939–VI [4] (при цьому інформація за запитами щодо матеріалів справи, яку розглядає Суд, не надається).

Окрім зазначеного, Секретаріат здійснює низку заходів з реалізації Комунікаційної стратегії Суду на 2022–2025 роки, затвердженої Розпорядженням Голови Суду від 8 лютого 2022 року № 7/01/2022–ОД [5], зокрема, інформування громадянського суспільства про різні аспекти діяльності Суду через україномовну та англomовну версії офіційного вебсайту Суду, офіційні сторінки Суду у соціальній мережі „Facebook“, у блозі в онлайн-сервісі „Twitter“, на каналах Суду у месенджері „Telegram“ та відеохостингу „YouTube“; установлення, розвиток та підтримання ділових зв'язків із засобами масової інформації, громадськістю; організування та проведення інтерв'ю, просвітницьких заходів та ін.

Слід нагадати, що 23 червня 2022 року Європейська Рада ухвалила історичне рішення про надання Україні статусу кандидата в члени Європейського Союзу (далі – ЄС). Таке рішення було ухвалене на підставі Висновку Європейської Комісії щодо української заявки на членство в ЄС від 17 червня 2022 року [COM(2022) 407 final] [6]. Отримання статусу країни-кандидата в члени ЄС відбулося одночасно з наданням Європейською Комісією низки рекомендацій, виконання яких дозволить розпочати перемовини про набуття Україною повноцінного членства у європейській спільноті. Першою з семи рекомендацій, наведених у зазначеному висновку, стала рекомендація про необхідність прийняття та запровадження законодавства щодо процедури відбору суддів Суду, у тому числі процесу попереднього відбору, який має ґрунтуватися на оцінці доброчесності та професійних якостей, відповідно до рекомендацій Європейської Комісії „За демократію через право“ (Венеційська Комісія).

На виконання вказаної рекомендації Верховна Рада України прийняла Закон України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України на конкурсних засадах“ від 13 грудня 2022 року № 2846–ІХ [7], яким Закон було доповнено главою 2¹ „Порядок відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду“. У частині першій статті 10² Закону з унесеними змінами передбачено утворення Дорадчої групи експертів для сприяння суб'єктам призначення на посади суддів Суду в оцінюванні моральних якостей і рівня компетентності у сфері права кандидатів на посади суддів Суду. З огляду на положення частини тридцять першої статті 10² Закону організаційно-технічне забезпечення діяльності Дорадчої групи експертів покладено на орган, який здійснює організаційне забезпечення діяльності Суду, тобто на Секретаріат, у межах видатків, передбачених у Державному бюджеті України на відповідний рік для фінансування діяльності Суду (або за рахунок коштів залученої міжнародної технічної допомоги згідно з абзацом другим пункту 19 розділу IV „Перехідні положення“ Закону). Наразі у Секретаріаті створено Робочу групу на чолі з Першим заступником керівника Секретаріату – керівником Департаменту організаційної роботи, розроблено та затверджено План заходів щодо організаційно-технічного забезпечення діяльності Дорадчої групи експертів (серед яких налагодження ефективної комунікації з її членами, організаційний супровід і матеріально-технічне забезпечення її діяльності, зокрема вивчення питання щодо можливості залучення коштів міжнародної технічної допомоги), який повною мірою буде реалізовано після формування відповідними суб'єктами призначення її повноважного складу.

Отже, відповідно до положень Закону та Регламенту Секретаріат здійснює широкий спектр заходів для організаційного, аналітичного, юридичного, інформаційного та матеріально-технічного забезпечення діяльності Суду. Важливим напрямом діяльності Секретаріату є забезпечення принципів гласності та відкритості діяльності Суду. Реалізуючи ж заходи щодо організаційно-технічного забезпечення діяльності Дорадчої групи експертів як складової процедури відбору кандидатур на посади суддів Суду, Секретаріат робить свій внесок у набуття Україною членства в ЄС.

Література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96–ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13 липня 2017 року № 2136–VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2846-20#n84>
3. Регламент Конституційного Суду України, ухвалений на спеціальному пленарному засіданні Конституційного Суду України Постановою Конституційного Суду України від 22 лютого 2018 року № 1-пс/2018 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою Конституційного Суду України від 11 вересня 2018 року № 4-пс/2018). URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/reglament_2.pdf
4. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січня 2011 року № 2939–VI. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>
5. Комунікаційна стратегія Конституційного Суду України на 2022–2025 роки, затверджена Розпорядженням Голови Конституційного Суду України від 8 лютого 2022 року № 7/01/2022–ОД. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/komunikaciyna_strategiya_sudu_2022.pdf
6. Opinion on Ukraine’s application for membership of the European Union, European Commission, Brussels, 17.6.2022 COM(2022) 407 final. URL: <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2022-06/Ukraine%20Opinion%20and%20Annex.pdf>
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України на конкурсних засадах : Закон України від 13 грудня 2022 року № 2846–IX. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2846-20#n84>

Бичок Софія Володимирівна,

*студентка 2 курсу факультету міжнародної торгівлі та права
Державного торговельно-економічного університету*

Ніколаєва Людмила Вікторівна,

*професор кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права
Державного торговельно-економічного університету, кандидат юридичних наук*

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ: ДОСЯГНЕННЯ ТА ПРОБЛЕМИ

В сучасних умовах загальні шляхи побудови інформаційного суспільства та організації державного управління стають все менш дієвими та результативними, адже на разі все більше цінуються та поширюються інноваційні методи з використанням новітніх інформаційних технологій.

Тому розвиток постіндустріального суспільства та соціальних відносин вимагає надання адміністративних та інших послуг в електронному вигляді. Це сприяє підвищенню ефективності та прозорості роботи органів державної влади та місцевого самоврядування, покращує та спрощує доступ до цих послуг, усуває корупційні ризики.

На сьогодні уряд України зосереджується на ефективній взаємодії з громадянами та бізнесом шляхом швидкого та доступного доступу до інформації та послуг державних органів через електронні канали.

Відповідно до Концепції розвитку електронного урядування в Україні від 20.09.2017 №649-р, електронне урядування вважається одним з багатьох інструментів розвитку інформаційного суспільства, запровадження якого сприятиме виробленню умов для відкритого і прозорого державного управління, а також, виходячи з вищезазначеної концепції, бачимо, що «електронне урядування так само визначають, як форму організації державного управління, яка сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, також із застосуванням у собі інформаційно-телекомунікаційних технологій для формування нового типу держави, яке в першу чергу спрямоване на задоволення потреб громадян» [1].

Основною частиною електронного урядування вважається, насамперед, електронний уряд, який розглядається як середовище, в якому громадянське суспільство, бізнес і уряд взаємодіють разом в інформаційному просторі. Реалізація цієї концепції передбачає надання публічних послуг користувачам у повному та персоналізованому вигляді без контакту з державними службовцями.

Такі вчені, як Клімушкін П. та Серенок А. пояснюють ці категорії наступним чином. У цьому контексті електронний уряд визначається як система взаємодії органів державної влади з населенням на основі широкого використання сучасних інформаційних технологій, таких як Інтернет. Такий підхід сприяє підвищенню доступності та якості державних послуг, скороченню строків надання та зняттю адміністративного навантаження на громадян та організації при отриманні послуг (зменшення кількості обов'язкових очних звернень, зменшення кількості наданих документів) [2, ст.4].

Відповідно до Закону України «Про адміністративні послуги», наступні надаються в електронній формі за допомогою Єдиного державного порталу електронних послуг, у тому числі через інтегровані з ним інформаційні системи державних органів та органів місцевого самоврядування [3]. Органи державної влади, імплементуючи Закон України «Про адміністративні послуги», розпочали створення законодавчої бази для надання адміністративних послуг в електронному вигляді. Відповідно, владою прийнято нормативно-правові акти щодо ведення таких державних реєстрів: Реєстру адміністративних послуг, Єдиного державного порталу адміністративних послуг та діяльності центру надання адміністративних послуг (ЦНАП).

Сьогодні Єдиний державний портал електронних послуг (далі – Портал «Дія») має офіційну адресу в мережі Інтернет (diia.gov.ua) та призначений для реалізації права кожного на доступ до електронних сервісів та інформації про адміністративні та інших державних послуг, подання скарг до органів виконавчої влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, отримання інформації, необхідної для надання послуг, з державних електронних інформаційних ресурсів, а також здійснення моніторингу та оцінки якості послуг[4].

Розглядаючи роботу порталу «Дія», можна виділити наступні переваги переведення адміністративних послуг в електронну форму: - суттєво скорочені етапи надання електронних послуг; - спрощення процесу отримання послуг; - відсутність черг та бюрократії; - зручність для людей з особливими потребами та людей похилого віку, особливо під час дії воєнного стану; - робота порталу у вихідні та святкові дні.

Завдяки активній діяльності міністерства цифрової трансформації України, його працівникам вдалось впровадити такі електронні послуги:

- Є-Підтримку для отримання швидкої фінансової допомоги;
- Що стосуються приватного підприємства;
- Отримання інформації із державних реєстрів;
- Отримання соціальних виплат;
- Отримання паспортів та інші послуги Державної міграційної служби;
- Можливість розробки унікального Дія.Підпису;
- «Для ВПО про взяття на облік»;
- «Для ВПО на призначення допомоги»;

- Можливість додати COVID-сертифікат про вакцинацію.

Незважаючи на те, що уряд зміг реалізувати створення можливостей для електронного надання більш ніж 180 видів адміністративних послуг населенню, в міжнародних рейтингах щодо розвитку електронного урядування Україна перебуває за межами ТОП-20.

В умовах воєнного стану, міністерству цифрової трансформації України довелось на деякий час відійти від своїх першочергових планів та ідей в запровадженні Стратегії здійснення цифрового розвитку у мирний час, адже керівною на разі стала мета створення для оборони нашої держави сильної ІТ-армії. За допомогою як національних, так і міжнародних професіоналів у сфері інформаційних технологій, вдалось за короткий час запровадити відповідні механізми боротьби:

- Відкриття криптфонду задля зібрання коштів на військові (категорія «Допомога армії») та гуманітарні потреби;
- Механізм відновлення критичної інфраструктури на основі Starlink по всій Україні;
- Створення чатботу Є-Ворог для збору інформації про диверсантів та відслідковування техніки ворога[5].

Хоча, на жаль, уряд все ще не зміг запровадити єдиний працюючий механізм для забезпечення цифрового урядування під час воєнного стану, а також перелаштуватись на відповідний режим роботи.

Зважаючи на це, ми вважаємо за доцільне згадати про наступні проблеми запровадження електронного урядування в Україні:

- Недосконалість нормативно-технічної бази, яка була б адаптована до міжнародних стандартів;
- Відсутність відповідних технічних можливостей громадян;
- Проблема «форс-мажорних» обставин;
- Недовіра громадян до електронних послуг;
- Не для всіх зрозуміла система заповнення заявок та загалом інтерфейс;
- Проблема захисту приватності ;
- Недостатня кількість кваліфікованих кадрів у галузі інформаційних технологій;
- Відсутність єдиних стандартів та протоколів взаємодії між різними системами.

Саме тому держава задля підвищення довіри громадян вивчає досвід естонського цифрового урядування, що ґрунтується на принципі взаємодії влади та людини. На сьогодні, керуючись ідеями «е-Естонії» уряд передбачає в майбутньому розробку уніфікації всіх даних для зменшення паперового обсягу інформації та спрощення доступу громадян до реєстрів, а держави – до надання ефективних і дієвих послуг[6].

Таким чином, ми вважаємо, що за допомогою українській та міжнародній підтримці цілком можливо в короткостроковій перспективі розширити професійні горизонти для вдосконалення системи електронного урядування на основі зарубіжних практик.

Література:

1. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.09.2017 №649-р. Офіційний вісник України. 2017. № 78. 109 с. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80#Text>
2. Клімушкін П. С., Серенок А. О. Електронне урядування в інформаційному суспільстві: монографія. Харків : ХарPI НАДУ, 2010. 312 с
3. Про адміністративні послуги: Закон України. Редакція від 19.11.2022 р. № 5203-VI. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text>

4. Питання Єдиного державного вебпорталу електронних послуг та Реєстру адміністративних послуг : Постанова Кабінету Міністрів України від 4 грудня 2019 р. № 1137. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1137-2019-%D0%BF#Text>

5. Федоров М. Цифровізація України: до, під час та після повномасштабної війни. Українська правда: веб-сайт. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/05/27/7348844/>

6. Олександр Корнієнко під час візиту до Естонської Республіки відвідав Брифінг-Центр «е-Естонія». Верховна Рада України: Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/222864.html>

Борисенко Микола Володимирович,

студент факультету історії, бізнес-освіти та права

Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

НЕЗАКОННЕ ЗБАГАЧЕННЯ З ТОЧКИ ЗОРУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ І МОЖЛИВОСТІ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Проблема незаконного збагачення є актуальною в сучасному світі, і Україна не є винятком. Незаконне збагачення являється однією з найбільш поширених форм корупції, що відображається в недобросовісному нагромадженні майна і відсутності відповідного внеску у соціальну та економічну сфери. З кожним роком це явище стає дедалі поширенішим і вимагає негайних заходів щодо його протидії, адже залишення цієї проблеми без належної уваги може призвести до серйозних і незворотних наслідків для нашого суспільства. Саме тому важливо розглянути проблемні аспекти незаконного збагачення з точки зору кримінального права та проаналізувати можливі шляхи їх вирішення.

Питанням кримінально-правової характеристики незаконного збагачення цікавилися чимало вчених та дослідників. Зокрема, з великого числа доктринальних напрацювань, необхідно виокремити роботи таких науковців, як: А.А. Вознюк, Д.О. Гарбазей, О.І. Гузоватий, С.В. Дрьомов, О.О. Дудоров, О.О. Книженко, М.В. Кочеров, В.Н. Кубальський, О.І. Литвинчук, М.І. Мельник, Н.С. Моргун, В.Я. Тацій, В.А. Тимошенко, В.І. Тютюгін, М.І. Хавронюк, О.Ю. Шостко, І.Б. Юрчишин та інших.

У зв'язку з підвищенням суспільної небезпеки корупційних проявів, складність розширення складів корупційних правопорушень та повернення значущих матеріальних ресурсів, наявних при корупції, Україна 18 листопада 2006 року ратифікувала Конвенцію ООН проти корупції. У главі III даної Конвенції під назвою «Криміналізація та правоохоронна діяльність» у статті 20 передбачено, що незаконне збагачення – це значне збільшення активів державної посадової особи, яке перевищує її законні доходи і які вона не може раціонально обґрунтувати [1, с. 152].

На сьогоднішній день наша держава перебуває на шляху становлення та розвитку інституту кримінальної відповідальності за незаконне збагачення, у зв'язку з чим не припиняються різні дискусії серед науковців та дослідників з цього питання. Так 26.02.2019, відповідно до Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) [...] № 1-р/2019, статтю 368-2 Кримінального кодексу України було визнано такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною) [2]. Цікавим фактом є те, що в результаті цього було закрито 65 кримінальних проваджень щодо народних депутатів, міністрів, керівників держустанов, військових прокурорів, заступників голови СБУ та інших топчиновників, які підозрювалися в корупційних діях та незаконному збагаченні [3].

Натомість 31 жовтня 2019 року Верховна Рада України ухвалила новий закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів» № 263-ІХ, основним, завданням якого є відновлення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення, а також запровадження інституту стягнення в дохід держави необґрунтованих активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування [4].

Зокрема, зазначений документ доповнює Кримінальний кодекс України новою статтею 368-5 «Незаконне збагачення», яка фактично закріпила в українському законодавстві дефініцію даного поняття як набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, активів, вартість яких більше ніж на шість тисяч п'ятсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян перевищує її законні доходи, що карається позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років [5].

Під активами в даній статті розуміються грошові кошти (зокрема готівкові кошти, кошти, що перебувають на банківських рахунках чи на зберіганні у банках або інших фінансових установах), інше майно, майнові права, нематеріальні активи, зокрема криптовалюти, обсяг зменшення фінансових зобов'язань, а також роботи чи послуги, надані особі, уповноваженій на виконання функцій держави або місцевого самоврядування [5].

Важливі зміни були внесені й до Цивільного процесуального кодексу України від 18.03.2004 № 1618-ІV, згідно з якими справи про визнання активів необґрунтованими та їхнє стягнення в дохід держави розглядає Вищий антикорупційний суд. Завдяки цьому держава гарантує неупереджений розгляд таких справ і, тим самим, більш ефективно бореться з корупцією та незаконними збагаченнями, забезпечуючи збалансований, справедливий і змагальний процес для всіх сторін. Відтепер, якщо є підстави вважати, що активи були отримані незаконним шляхом, їх можна буде стягнути в дохід держави, що дозволить запобігти вчиненню подібних правопорушень у майбутньому та забезпечити правосуддя. Цей крок дійсно є досить важливим у боротьбі з корупцією в Україні, який значно сприяє підвищенню довіри до правоохоронних органів та судової системи.

Але, з огляду на те, що з кожним днем в Україні вчиняється все більше кримінальних правопорушень пов'язаних із корупцією та, безпосередньо, з незаконним збагаченням, ми можемо стверджувати, що питання протидії цим проявам все ще залишається відкритим та має ряд проблемних аспектів, що потребують негайного вирішення. Невідповідність між доходами, які отримують особи, та їх життєвим рівнем може свідчити про корупцію та злочинність, яка має серйозні наслідки для суспільства та держави в цілому. Іноді таке збагачення є наслідком використання підставних схем та шахрайства, що не лише приносять шкоду фінансовій стабільності, але й підривають довіру до влади та правосуддя.

Існує ряд проблемних аспектів, пов'язаних з незаконним збагаченням, які потребують нагального вирішення. Однією з таких проблем є відсутність чіткого та детального нормативно-правового підґрунтя для боротьби з незаконним збагаченням. На сьогоднішній день, можна спостерігати, що, наявні в українському законодавстві, положення не відповідають викликам сучасності та не в змозі ефективно протидіяти незаконному збагаченню. Окрім статті 368-5 Кримінального кодексу, Україна не має інших норм, що визначають незаконне збагачення й відмежовують його від інших корупційних правопорушень, а на практиці це призводить до неоднозначного тлумачення правових норм і значно ускладнює проведення досудового розслідування та судового процесу, у зв'язку з чим винні особи уникають відповідальності за незаконне збагачення.

Іншою проблемою є недостатня ефективність інституцій для боротьби з незаконним збагаченням, зокрема правоохоронних органів та судової системи. Досить часто злочинці знаходять шляхи обходу правових норм, застосовуючи різноманітні

методи, такі як використання фіктивних бізнесів, закордонних рахунків, а також шляхом взаємодії зі злочинними групами та корумпованими чиновниками.

Не менш важливим та проблематичним аспектом також є недостатня свідомість громадян про наслідки незаконного збагачення та низький рівень культури дотримання правил і законів. Важливо розуміти, що необізнаність та некомпетентність громадян у цьому питанні є значною перешкодою у боротьбі з незаконним збагаченням, адже багато громадян не розуміють, що являє собою незаконне збагачення та які наслідки воно може мати для них самих та для суспільства. Крім того, низький рівень культури дотримання правил і законів сприяє поширенню незаконних дій, в тому числі й незаконного збагачення, а це, у свою чергу, може призвести до деградації економіки держави та загрози національній безпеці.

Одним із можливих рішень вказаних проблем є прийняття окремого нормативно-правового акта, що окреслюватиме всі сторони незаконного збагачення, та включення в цей документ чіткої та детальної законодавчої бази для боротьби з цим явищем. Це дозволить унеможливити неоднозначне тлумачення правових норм та сприяти більш ефективному досудовому розслідуванню й судовому процесу. Окрім того, необхідним є також закріплення більш жорсткого виду покарання за вчинення даного правопорушення в законодавстві про кримінальну відповідальність.

Важливим кроком є і підвищення ефективності інституцій, зокрема правоохоронних органів та судової системи, що дозволить більш ефективно боротися з незаконним збагаченням та його поширенням. Для цього можуть бути проведені правові заходи, спрямовані на підвищення кваліфікації працівників правоохоронних органів, вдосконалення процедур досудового розслідування та судового процесу шляхом їхнього спрощення, а також використання сучасних технологій та методів розслідування.

Окрім того, важливо також підвищити свідомість громадян про наслідки незаконного збагачення та низький рівень культури дотримання правил і законів громадськістю. Для цього можуть бути проведені різноманітні інформаційно-просвітницькі кампанії, які надають громадянам інформацію про правові аспекти збагачення та наслідки таких незаконних дій, в тому числі і в середніх загальноосвітніх закладах. Важливо, щоб кожен громадянин розумів, що незаконне збагачення призводить до порушення прав та інтересів інших людей та в цілому шкодить розвитку суспільства й економіці держави. Така обізнаність може забезпечити підвищення свідомості громадян та відчуття відповідальності за свої дії перед суспільством.

Підсумовуючи зазначене вище, слід зауважити, що незаконне збагачення є досить серйозною проблемою для України, яка потребує комплексного підходу до її вирішення. Недостатня ефективність інституцій та законодавчої бази, а також низький рівень культури дотримання правил і законів значно ускладнюють боротьбу з цим явищем. Однак, прийняття окремого закону, спрямованого на підвищення ефективності правоохоронних інституцій, введення більш жорстких санкцій в чинне кримінальне законодавство за вчинення незаконного збагачення та проведення інформаційно-просвітницьких заходів серед населення можуть допомогти вирішити проблемні аспекти незаконного збагачення в нашій державі.

Література:

1. Броневицька О.М., Штангрет М.Й. Поняття та правова характеристика незаконного збагачення в Україні. Фінансова розвідка: матеріали науково-практичного семінару (м. Львів, 25.11.2021 р.) Львів. ЛьвДУВС, 2021. С. 152-156.

2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) [...] : Рішення Конституційного суду України від 26.02.2019 № 1-р/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-19#n68> (дата звернення: 15.03.2023).

3. Парламент повернув кримінальну відповідальність за незаконне збагачення : Український тиждень. URL: <https://tyzhden.ua/parlament-povernuv-kryminalnu-vidpovidalnist-za-nezakonne-zbahachennia/> (дата звернення: 15.03.2023).

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядува [...] : Закон України від 31.10.2019 № 263-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/263-20#Text> (дата звернення: 15.03.2023).

5. Кримінальний кодекс України : Кодекс України, Закон від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 15.03.2023).

Бригінець Олександр Олександрович,

*професор кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,
доктор юридичних наук, професор*

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ВАЛЮТНОГО КОНТРОЛЮ

Стрімкий розвиток науково-технічного прогресу в умовах глобалізації фінансових ринків потребує використання в розрахунках нових електронних платіжних інструментів. В умовах глобалізації світової політики та економіки створюються передумови для активізації участі України у глобальних світових відносинах. Одним із новітніх засобів платежу революційного значення є електронні гроші. Електронні гроші – один із найперспективніших інноваційних платіжних інструментів. Нещодавно Президент України підписав Закон №2888-IX (законопроект №4366) зі змінами до ПКУ щодо комплексного вдосконалення регулювання ринку платіжних послуг в Україні. Зокрема, впроваджено можливість сплати електронними грошима податків [1]. В той же час, від чіткості усвідомлення нашою державою цілей та завдань інтеграційних процесів та відповідно ефективних дій в такому напрямку залежатиме швидкість трансформації українського суспільства. Один із аспектів впливу глобалізаційних процесів на економічну систему – банківському валютному контролю.

Теоретичні аспекти валютного контролю є складовою державного регулювання переважно розглядаються з метою з'ясування необхідності та доцільності його запровадження (нормативна теорія) або передумов (економічних, політичних і технічних) для його застосування (позитивістська школа). Однак усвідомлення усіх проблем організації валютного контролю та знаходження шляхів їх вирішення потребує комплексного аналізу системи як на національному, так і на міжнародному (світовому) рівнях. Наприклад, значна частина вчених поділяють валютні операції на поточні та термінові. Поточні операції поділяються на готівкові та безготівкові. Поточні безготівкові операції здійснюються банками, валютними біржами та іншими учасниками валютного ринку. Такі поточні операції поділяються на – «тод» (доставка валюти сьогодні на сьогодні – «сьогодні на сьогодні»); «том» (поставка валюти наступного робочого дня – «сьогодні на завтра»); «спот» (поставка валюти на другий робочий день – «сьогодні на післязавтра») [2]. Термінові операції поділяються на: форвардні угоди (угоди з обміну валют за раніше узгодженим курсом, які укладаються сьогодні, але дата виконання відкладена на визначений термін у майбутньому); валютні «свопи» (валютна операція, яка поєднує купівлю або продаж валюти на умовах «спот» із одночасним продажем тієї самої валюти на умовах «форвард»); валютні ф'ючерси (контрактні угоди на купівлю або продаж стандартизованої суми іноземної валюти за стандартизованою специфікацією валют та узгодженою ціною) [2]. Такий поділ є виключно економічним та торкається міжбанківських валютних операцій. Глобалізація фінансових ринків, що відбувається

протягом останніх десятиліть, значно зменшила пряме втручання урядів національних держав в економіку. Перш за все, це стосується контрольних функцій, зміни їх завдань та методів реалізації. Якщо на доглобалізаційних етапах розвитку економіки головне завдання валютного контролю полягало у відокремленні (іноді навіть ізоляції) національної грошової системи від негативного (найчастіше, внаслідок власної неконкурентоздатності) впливу зовнішнього ринку з поступовою лібералізацією обмежень у міру інтеграції країни до світової економіки, то в умовах глобалізації головним завданням має стати «селекція» суб'єктів і об'єктів валютного ринку з метою підтримки її конкурентоздатних елементів. Валютний контроль має будуватися на розумінні того, що необґрунтовані заборони та обмеження боку держави здатні не стільки запобігти негативному розвитку, скільки позбавити країну шансу увійти до процесу глобалізації та позбавити можливості економічного прогресу [3]. У даному теоретичному аспекті необхідно розглянути під новим кутом зору організацію валютного контролю з позицій появи нової нематеріальної форми грошей – так званих «електронних грошей» (digital money). Нові технології Інтернету, цифрової електроніки, кодовані електронні підписи та значне зниження цін на комп'ютерну і комунікаційну техніку – все це мало дуже помітний вплив на відносини у сфері фінансів, давши змогу забезпечити безпечний та швидкий переказ інформації і грошей майже по всьому світі. З'явилися «електронні гроші». Як наголошують експерти Заходу, запровадження електронних грошей порушує питання, пов'язані з «відмиванням» грошей через кордони та легальністю міжнародних платежів. Інші міжнародні проблеми виникають внаслідок того, що деякі нові схеми платежів можуть будуватися на електронних грошах, виражених не в одній, а у багатьох валютах. Ці тенденції можуть створювати для центральних банків труднощі у вимірюванні розмірів маси електронних грошей, номінованих у місцевій валюті [3].

Таким чином, можна констатувати, що головним фактором впливу на розвиток валютного контролю в сучасних умовах є глобалізація фінансових ринків, яка значно зменшує ефективність традиційних механізмів валютного контролю. Дедалі більшого значення набувають методи контролю не стільки на національному, скільки на міжнародному (світовому) рівні [3]. Отже, загальним напрямком модифікації системи банківського валютного контролю в Україні має стати стратегія не звичайної лібералізації у вигляді поступового зменшення або скасування обмежень, не звичайного копіювання заходів, які здійснюються у цій сфері іншими країнами, а орієнтація на швидку адаптацію до сучасних вимог та стандартів світової валютної системи з урахуванням процесу глобалізації та його впливу на функціонування фінансових ринків.

Валютний контроль як дисциплінарно-адміністративний засіб забезпечення дотримання правил та норм регулювання сфери валютних відносин є необхідним елементом організації грошово-кредитної системи будь-якої країни.

Література:

1. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо платіжних послуг: Закон України від 12.01.2023 № 2888-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2888-20#n603>.
2. Криволапов Б.М. Проблеми застосування іноземного валютного законодавства у міжнародному приватному праві. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 4. С.331-334.
3. Бригінець О.О. Правове регулювання фінансової безпеки України: монографія. Ірпінь: Університет ДФС України. 2016. 362 с.

Буханевич Олександр Миколайович,

завідувач Навчально-наукової лабораторії дослідження проблем публічного адміністрування та децентралізації влади Науково-дослідного інституту місцевого самоврядування та децентралізації влади Національної академії правових наук України, завідувач кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, заслужений юрист України

Івановська Алла Миколаївна,

проректор з наукової роботи, професор кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, доктор юридичних наук, професор

**ПОБУДОВА СЕРВІСНОЇ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ДЕРЖАВИ:
ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН**

Побудова сервісної демократичної держави є важливою для забезпечення стабільного розвитку країни та задоволення потреб громадян. Сервісна демократія передбачає, що громадяни повинні бути в центрі уваги влади, а органи публічної адміністрації повинні надавати якісні послуги громадянам, відповідати за їх якість та ефективність. Один з найважливіших аспектів побудови сервісної демократичної держави полягає у забезпеченні доступу громадян до якісних та ефективних публічних послуг. Для цього потрібно забезпечити якість публічних послуг та створити відкриту та прозору систему їх надання. Також важливо, щоб органи публічної адміністрації були орієнтовані на потреби громадян та забезпечували надання послуг у зручний та доступний спосіб.

Для реалізації цієї концепції можна взяти на увагу успішний досвід європейських країн, які реалізуючи концепцію сервісної демократії, в основному, спиралися на такі основні принципи:

1. *Прийняття рішень на основі консенсусу.* Один з ключових принципів сервісної демократії полягає в тому, що прийняття рішень повинно базуватися на консенсусі. Це означає, що всі сторони, які беруть участь у прийнятті рішення, повинні мати можливість висловити свої думки і погляди. У Швейцарії, наприклад, консенсусний підхід застосовується у вирішенні багатьох питань, від зміни конституції до встановлення меж національних парків.

2. *Підвищення рівня відповідальності публічних службовців.* Це досягається через введення механізмів контролю та звітності, а також за допомогою оцінки роботи службовців та їх навчання, а також забезпечення адекватної оплати праці та можливості професійного зростання. Наприклад, у Швеції Уряд публікує щорічний звіт про свою роботу, що дає можливість громадськості та ЗМІ відстежувати його успішність та відповідальність. Крім того, в європейських країнах забезпечується ефективний та чесний механізм виборів та уникнення корупції у структурах публічної адміністрації. Для цього використовуються механізми електронного голосування та розробляються спеціальні антикорупційні програми.

3. *Розвиток електронного урядування.* Європейські країни активно використовують можливості сучасних технологій та електронного урядування для поліпшення якості послуг для населення. Наприклад, в Естонії майже всі державні послуги доступні онлайн, що значно зменшує кількість бюрократичних процедур та сприяє швидкому та зручному отриманню послуг.

4. *Відкритість та прозорість публічного адміністрування.* Це означає, що громадськість має право на доступ до інформації про діяльність органів публічної адміністрації та може брати участь у прийнятті рішень. У Данії, наприклад, засновано

спеціальний орган – Комітет з відкритості урядування, який має за мету забезпечити відкритість та прозорість в урядових структурах.

5. *Сприяння розвитку громадської участі.* Сервісна демократія передбачає активну участь громадян у прийнятті рішень. В європейських країнах це досягається шляхом забезпечення доступної та зрозумілої інформації про прийняття рішень органами публічної адміністрації, проведення громадських консультацій та діалогу між громадськістю та урядом; сприяння розвитку громадських організацій, розробка спеціальних курсів для громадських діячів та публічних службовців; забезпечення громадської звітності органів публічної адміністрації та створення спеціальних механізмів для залучення громадян до прийняття рішень. У Фінляндії, наприклад, існує спеціальний механізм, який має назву «національний форум», за допомогою якого забезпечується участь громадян у формуванні стратегії державної політики та прийнятті важливих рішень. У Німеччині національні референдуми є ефективним механізмом для залучення громадян до прийняття рішень на національному рівні. В Данії діє система «клієнтського менеджменту», що передбачає залучення громадян до процесу планування та розробки публічних послуг, що сприяє покращенню їх якості та ефективності.

6. *Забезпечення рівних можливостей для всіх громадян,* що досягається шляхом забезпечення доступу до різноманітних ресурсів, таких як освіта, охорона здоров'я та соціальний захист; шляхом розробки та впровадження соціально-економічних програм для громадян різних соціальних та економічних груп. Так, у Данії існує «Данський інститут соціальних досліджень», який забезпечує проведення досліджень з питань соціальної політики та розробку програм соціального захисту, щоб забезпечити рівні можливості для всіх громадян.

Загалом, досвід європейських країн показує, що побудова сервісної демократичної держави є важливим етапом у розвитку суспільства. Сервісна демократія забезпечує громадський контроль над державними інституціями, підвищення рівня відповідальності публічних службовців, активну участь громадян у прийнятті рішень та забезпечення рівних можливостей для всіх громадян. Реалізація цих принципів допомагає забезпечити ефективне та справедливе управління державою, досягнення більшої ефективності та результативності у наданні публічних послуг та забезпечення задоволення потреб громадян.

На нашу думку, для успішної побудови сервісної демократичної держави важливо враховувати культурні, інституційні та соціально-економічні особливості кожної країни, забезпечувати широку участь громадськості у процесі прийняття рішень, високу якість та ефективність публічних послуг, здійснювати відкритий та прозорий діалог між публічною адміністрацією та громадянами, розвивати механізми контролю та звітності, а також забезпечувати високий рівень відповідальності публічних службовців. Побудова сервісної демократичної держави – це складний та багатогранний процес, який потребує широкого спектру заходів та підходів. Проте, успішна реалізація цієї ідеї може принести значні результати у покращенні якості життя громадян, забезпеченні стабільності та ефективності публічної адміністрації, а також зміцненні демократичних принципів та цінностей.

Vahanova Lyudmila,
PhD (Economics), Associate Professor,
Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law

LEGAL BASIS FOR CONFISCATION OF BUSINESS OF CITIZENS AGGRESSOR COUNTRY

Before Russia's full-scale invasion of Ukraine, there were thousands of businesses whose ultimate beneficial owner was citizens of the Russian Federation. The termination of any ties with the aggressor state, especially after February 24, 2022, has literally become a matter of national security.

In previous years, the processes of arrest, confiscation and nationalization were not at all as active as they are now. According to YouControl analysts, as of the end of 2020, 13 thousand of companies worked in Ukraine directly or indirectly related to the aggressor state. The total volume of these assets was estimated at about \$9 billion. But arrests and confiscation cases sharply increased when Russia invaded several regions of Ukraine at once on February 24, 2022. With the beginning of a full-scale invasion, the processes of arrest and confiscation of Russian assets in Ukraine became systemic, which were preceded by the adoption at the state level of the following laws of Ukraine: «On Confiscation of Property of Russians and Belarusians» (No. 7194 of 21.04.2022) [1], «On the Basic Principles of Forced Seizure in Ukraine of Property Rights of the Russian Federation and its Residents» (No. 2116-IX of 09.06.2022) [2], «On Amendments to the Law of Ukraine» On the Basic Principles of Forced Seizure in Ukraine of Property Rights of the Russian Federation and its Residents «to clarify certain provisions» (bill No. 7169 of 15.03.2022) [3].

As the interviewed experts explained to Focus, Ukraine has a number of legal ways to arrest and confiscate property related to the aggressor country. In particular, the law provides for the possibility of confiscation and recovery of assets of individuals or legal entities, as well as assets that these persons can directly or indirectly dispose of [1]. That is, we are talking about the complete deprivation of citizens of the Russian Federation and Belarus of ownership of property in Ukraine and abroad.

According to another normative document of the Law of Ukraine «On Sanctions» dated November 9, 2017 N 2195-VIII, only those sanctions that were imposed after May 24, 2022, that is, after the relevant amendments to this law [4] can be used for possible provision of further compensation and confiscation in state income.

After May 24, 2022, Ukraine imposed sanctions on about 900 people, including Putin, the entire Kremlin elite, the entire composition of the state дума, the federation council and the security council of the Russian Federation, but with the oligarchs in this list the problem is that there are almost none.

According to some experts, the procedure for the arrest and confiscation of assets and property of Russians in Ukraine should take place according to the following algorithm:

- 1) the NSDC imposes sanctions against specific individuals and legal entities;
- 2) The President introduces these sanctions by decree;
- 3) interaction of the Ministry of Justice of Ukraine with law enforcement agencies in order to identify assets of sanctioned persons (including corporate rights of Ukrainian legal entities) and further transfer of relevant materials to the High Anti-Corruption Court (HACC);
- 4) The HACC decides whether it sees the actions of these sanctioned persons as activities to the detriment of Ukraine (subject to confirmation of such actions, it decides on the confiscation of such assets to the state income).

As of today, Ukraine currently knows only one example of the use of the sanctions mechanism in matters of confiscation of assets of Russians. On August 24, the Ministry of Justice of Ukraine filed the first lawsuit in the High Anti-Corruption Court against the Russian

businessman Yevtushenkov to recover the assets belonging to him from the state, and on September 1, 2022, the VAKS satisfied this lawsuit in full [5].

The Center for Economic Strategy confirms that at present, law enforcement agencies operate mainly within the framework of traditional legislation, first of all, articles of the Criminal Code of Ukraine No. 110-2 (financing of actions committed to forcibly change or overthrow the constitutional order or seize state power, change the borders of the territory or state border of Ukraine), as well as under financial articles (tax evasion, dirty money laundering, etc.) [5].

It should be noted that the transfer of the asset to the management of the Tracing and Asset Management Agency (ARMA) is not confiscation, nationalization or recovery in favor of the state. This is to grant the state represented by ARMA the right to temporarily use and dispose of assets until the court decides to finally confiscate or return them to the owners.

ARMA uses the following steps to preserve the value of assets:

1) by a court decision transfers real estate, shares in authorized capital, transport management on the basis of an agreement. Managers receive remuneration from the total income from the asset and pay taxes to the budget;

2) by a court decision sells at open auction movable property that quickly deteriorates or loses value, and places funds from the sale on bank deposits with interest;

3) stores seized funds on deposit accounts.

In ARMA, since April 2022, Ukraine has adopted more than 170 court rulings on the transfer of assets to the agency. This is many times more than in previous years of work since 2015. About 2/3 of the decisions relate to Russian and Belarusian assets. However, not all the property arrested in Ukraine has already been transferred to ARMA in connection with the concealment of the nominal owner [6].

Unlike Ukrainian colleagues, the Western world is on a more complicated and confusing path, but at the same time this path has many times more in common with the concept of law. Regarding the blocking of Russian assets in part of the business, in the EU, UK, USA, Canada there is a blocking of corporate rights, that is, the prohibition of the sale of shares or shares, to receive dividends, to manage companies, etc. The key points of the sanctions policy in the developed countries of the world are the transparency of imposing sanctions and blocking assets, in which business operates, and specific individuals lose the opportunity to earn and dispose of their movable and immovable property.

Regarding the lack of legal grounds for Ukraine's sanctions against Russian oligarchs, in our opinion, the following conditions should be noted: 1) the state did not prove to the court that a particular sanctioned person contributed to military aggression in one way or another; 2) the state has not proved that a particular sanctioned person has a direct or indirect connection with the assets that are proposed to be confiscated.

At the same time, under Ukrainian sanctions there are about 900 people against whom confiscation can be applied. However, this mechanism is not widely used in Ukraine. At the same time, the practice of seizure of assets within criminal proceedings, which has no direct connection with the sanction mechanism (seizure of assets in criminal proceedings is more expeditious and can be used as a preventive measure until sanctions are imposed within the framework of the sanctions law only so that the sanctioned person does not have time to withdraw assets until sanctions are imposed against him).

In the Unified State Register of Court Decisions there are many decisions on which corporate rights, movable and immovable property are transferred to ARMA, referring only to the fact that the owners of this property are persons allegedly associated with the Russian Federation (for example, on the basis of the presence of a Russian passport). However, the Criminal Code does not contain an article that would determine that having a certain citizenship is a criminal offense or is the basis for seizing assets.

The presence of some historical connection with the Russian Federation is not proper evidence of the promotion of aggression. Such evidence can be the payment of taxes to the

budget of the aggressor country, which undoubtedly contributes to armed aggression, a public position of support for the Kremlin's actions in the media and social networks, etc.

Unlike other states, everything is obvious for Ukraine: confiscation should become a mechanism for compensation for damage to persons affected by Russian aggression. It is desirable to determine this through the direction of use of seized funds. By the way, the same goals are declared in the bills of Great Britain and the USA. The state should have a normative document that provided independent judicial supervision, that is, the possibility of at least a judicial appeal of such decisions [7].

Reference :

1. Про конфіскацію майна росіян і білорусів : Закон України від 21.04.2022 р. № 7194. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39275> (дата звернення 23.02.2023)

2. Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів : Закон України від 09.06.2022 р. № 2116-IX. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2116-20/ed20220609#Text> (дата звернення 23.02.2023)

3. Про внесення змін до ЗУ «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів» щодо уточнення окремих положень : проект України від 15.03.2022 р. №7169. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73971 (дата звернення 23.02.2023)

4. Про санкції Закон України від 09.11.2017 р. № 2195-VIII . *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : https://ips.ligazakon.net/document/view/t141644?ed=2022_01_01 (дата звернення 23.02.2023)

5. Мільярдні позови: Україна використовує небезпечний механізм конфіскації активів росіян. URL : <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/10/3/692150/> (дата звернення 13.03.2023)

6. Велика конфіскація. Що чекає на російські та білоруські активи в Україні URL : <https://focus.ua/uk/economics/529592-bolshaya-konfiskaciya-hto-zhdet-rossiyskie-i-beloruskie-aktivy-v-ukraine> (дата звернення 20.03.2023)

7. Конфіскація майна за заперечення війни з Росією: новий закон на підході URL : <https://izi.institute/konfiskaciya-majna-za-zaperechennya-vijny-z-rosiyeyu-novuj-zakon-na-pidhodi/> (дата звернення 20.03.2023)

Васечко Володимир Олександрович,
здобувач наукового ступеня доктора філософії
кафедри конституційного права та прав людини
Національної академії внутрішніх справ

ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТИМЧАСОВОГО ЗАХИСТУ ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Мільйони людей щорічно перетинають державні кордони у пошуках нового місця проживання, рятуючись від бойових дій, політичних, національних, расових, релігійних та інших форм переслідування. Світова спільнота зробила певні кроки для забезпечення міжнародного захисту цих осіб, але існуюча на сьогоднішній день система правових норм охоплює далеко не всі категорії осіб, які потребують забезпечення їх прав. В даний час система міжнародного захисту прав біженців та осіб, які шукають притулок, є неоднорідною за своєю суттю та регулюється універсальними міжнародно-правовими

нормами, регіональним та національним правом. Наразі питання регулювання вимушеної міграції входять до порядку денного всіх міжнародних організацій. Значної гостроти та актуальності зазначена проблема набула у зв'язку з повномасштабним вторгненням 24 лютого 2022 року російських військ на територію незалежної, демократичної, правової держави – України. Відтак, міжнародна спільнота постала перед проблемою вирішення масового припливу переміщених осіб, які рятуються від бойових дій з території України. До 2022 року найбільше клопотань про отримання міжнародного захисту було подано громадянами Сирії, Афганістану, Іраку, Пакистану та Нігерії. Наприклад, в у 2016 р. у 28 державах-членах ЄС та у чотирьох державах – не членах Європейського Союзу (далі – ЄС) (Норвегії, Ліхтенштейні, Ісландії та Швейцарії) було подано 1,3 мільйона клопотань на надання міжнародного захисту. Це на 7% менше у порівнянні з 2015 р., коли було подано близько 1,4 млн клопотань. 32% заявників були молодшими за 18 років [1]. За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців станом на 28 лютого 2023 р. в усій Європі зареєстровано 8104606 вимушено переміщених осіб з України, з них 4881590 осіб, зареєстровані на умовах тимчасового захисту або аналогічних національних схемах захисту в Європі [2].

Варто зазначити, що в ЄС для осіб, які шукають захисту, передбачається такі форми захисту: статус біженця; додатковий захист; тимчасовий захист; захист, який надається з гуманітарних міркувань державами-членами. Починаючи з 1999 р. у рамках Загальної європейської системи притулку здійснюється процес гармонізації законодавства держав-членів ЄС у цій сфері. Усі вищезгадані форми знайшли своє відображення у директивах та регламентах ЄС. На сьогодні правовий статус біженців та осіб, які шукають захисту, визначається згідно з пакетом актів ЄС, прийнятих у рамках другої фази побудови Загальної європейської системи захисту. Вказані акти містять права та обов'язки біженців та осіб, які шукають захисту, враховуючи принципи процесу гармонізації зобов'язань та рекомендацій для держав-членів.

Директива про тимчасовий захист (Директива № 2001/55/ЄС про мінімальні стандарти надання тимчасового захисту у випадках масового припливу переміщених осіб та про заходи підтримки балансу у зусиллях держав-членів у зв'язку з прийомом та наслідками такого прийому) була першим актом ЄС, прийнятим у рамках побудови Спільної європейської системи захисту (далі – Директива про тимчасовий захист) [3]. Директива про тимчасовий захист передбачає можливість надання тимчасового захисту в колективному порядку конкретній групі осіб, яка визначається на основі рішення інституцій ЄС у ситуації масового надходження. Відтак, з метою підтримки населення України, 04 березня 2022 року Рада ЄС прийняла рішення щодо реалізацію процедури тимчасового захисту [4].

Метою Директиви про тимчасовий захист є встановлення мінімальних стандартів для надання тимчасового захисту у випадках масового припливу осіб із третіх країн, а також реалізація заходів для забезпечення балансу між зусиллями держав-членів у питаннях прийому та несення наслідків цього прийому (ст. 1) [3].

Статтею 2 Директиви про тимчасовий захист закріплено деякі поняття, які відіграють важливу роль у вивченні підходу ЄС щодо застосування такої форми, як тимчасовий захист. Зокрема, під «тимчасовим захистом» слід розуміти процедури виняткового характеру з метою забезпечення невідкладного та тимчасового захисту переміщених осіб у разі їх масового припливу або масового припливу, що насувається, з третіх країн, які не можуть повернутися в країну свого походження, зокрема, коли існує ризик, що системи захисту держав-членів не зможуть впоратися з великим припливом без зниження ефективності свого функціонування для зацікавлених осіб, а також інших осіб, які просять надати їм захист [3].

Відповідно до Директиви про тимчасовий захист «переміщені особи» – це громадяни третіх країн або особи без громадянства, які змушені залишити державу чи регіон свого походження або евакуйовані, зокрема, у відповідь на заклик міжнародних

організацій, і які не можуть повернутися до безпечних та стабільних умов через ситуацію в державі, які відповідають критеріям біженця за Конвенцією 1951 р. або підпадають під дію інших міжнародних або національних документів, що надають міжнародний захист. До переміщених осіб належать:

– особи, які врятувалися втечею із зон збройного конфлікту або спалахів насильства;

– особи, яким загрожує серйозний ризик або які стали жертвами систематичних чи повсюдних порушень прав людини.

У свою чергу «масовий приплив» означає прибуття до ЄС великої кількості переміщених осіб з певної країни чи географічної зони, незалежно від того, чи є їхнє прибуття спонтанним чи примусовим, наприклад, за програмою евакуації. «Спонсор» – громадянин третьої країни, який користується тимчасовим захистом у державі-члені на підставі рішення Ради ЄС і який хоче возз'єднатися з членами своєї сім'ї [3].

Тимчасовий захист повинен включати дотримання принципу невидачі (не висилки) і не повинен обмежувати надання статусу біженця.

Відповідно до Директиви ухвалення рішення про існування масового припливу здійснюється таким чином: Рада ЄС на пропозицію Європейської Комісії (*дали* – ЄК) приймає рішення про існування масового припливу переміщених осіб. Рішення приймається кваліфікованою більшістю, ЄП інформується про ухвалення такого рішення. Пропозиція ЄК має містити таку інформацію: опис груп осіб, яким має бути надано тимчасовий захист; дату початку надання зазначеного захисту; оцінка масштабів рухів переміщених осіб.

Згідно з статтею 4 Директиви тимчасовий захист надається на один рік і може бути за потреби продовжено на строки 6 місяців протягом ще одного року. За рішенням Ради ЄС на основі пропозиції ЄК у випадках, коли причини тимчасового захисту існують, термін може бути продовжений ще на 1 рік [3]. На сьогодні, у зв'язку з військовою агресією РФ, держави ЄС продовжують терміни тимчасового захисту переміщених осіб з України.

Таким чином, з вищевказаного випливає, що у праві ЄС з питань захисту для групи осіб, які фактично відповідають критеріям біженця, але через їхню велику кількість, тобто масового припливу, передбачається застосування такої форми захисту, як тимчасовий захист. У прийнятті рішення щодо визначення кола осіб, які можуть розраховувати на тимчасовий захист, застосовується груповий підхід, і стосовно цих осіб використовується термін «переміщені особи». Особа, яка отримала тимчасовий захист і бажає возз'єднатися зі своєю родиною, називається «спонсором».

Література:

1. Annual report on the situation of asylum in the EU 2016, EASO 30.06.2017. URL: <http://publications.europa.eu/webpub/easo/annual-report-2016/en/#> (дата звернення 21.03.2023)

2. Situation Ukraine Refugee Situation. Operational data portal Ukraine refugee situation. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (дата звернення 21.03.2023)

3. Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between the Member States in receiving such persons and bearing the consequences: Директива Ради ЄС 2001/55/ЄС від 20 липня 2001 р. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32001L0055> (дата звернення 21.03.2023)

4. Council Implementing Decision (EU) 2022/382 of 4 March 2022 establishing the existence of a mass influx of displaced persons from Ukraine within the meaning of Article 5 of Directive 2001/55/EC, and having the effect of introducing temporary protection: Рішення Ради (ЄС) 2022/382 від 04 березня 2022 р. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022D0382&from=EN> (дата звернення 21.03.2023)

*Васюта Юлія Володимирівна,
ад'юнкт кафедри криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ*

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ СПІЛЬНИМИ СЛІДЧИМИ ГРУПАМИ

Нині одним із актуальних та водночас проблемних питань кримінального провадження є забезпечення, дотримання та реалізація засад під час досудового розслідування і судового провадження. Важливість з'ясування сутності засад кримінального провадження обумовлено їх значущістю для кримінального судочинства загалом, впливом на явища та процеси, зокрема за відсутності чіткого нормативного врегулювання певних правових положень.

Так, з метою забезпечення верховенства права, захисту прав і свобод людини й громадянина, а також проведення швидкого, повного та неупередженого розслідування кримінального провадження і судового розгляду під час здійснення міжнародного співробітництва розроблено механізм діяльності спільних слідчих груп, який наразі передбачений низкою міжнародних договорів та Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України). Зокрема, Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 року, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 року, Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22 січня 1993 року та інші нормативно-правові акти визначають фундаментальні засади й умови здійснення міжнародного співробітництва під час проведення процесуальних дій у кримінальному провадженні. Але для ефективної діяльності груп, які досліджуємо, не лише міжнародні стандарти виступають належним правовим базисом у розслідуванні. Чільне місце посідають норми Конституції України, що визначають конституційні засади кримінального провадження.

Варто зазначити, що на території України порядок розслідування кримінального провадження визначається лише кримінальним процесуальним законодавством України, яке складається з відповідних положень Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, КПК України та інших законів України. Безумовно, основу для здійснення міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні становить Конституція України, яка має найвищу юридичну силу. З огляду на це, міжнародні договори України, які ратифіковано Верховною Радою України, мають пріоритетну юридичну силу, на відміну від КПК України, та забезпечують утвердження не лише загально визначених прав людини та її інтересів, а й завдань та принципів задля реалізації належного міжнародного співробітництва.

Відтак, під час розслідування кримінальних правопорушень на міжнародному рівні, доцільно керуватися положенням ст. 9 Конституції України, згідно з якою «чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України» [2].

Наразі вчені-правники не можуть дійти спільної думки щодо визначення конкретних засад кримінального провадження. Однією з причин цього явища є положення ч. 2 ст. 129 Конституції України, де засади судочинства інтерпретовано як «основні» [2], а відповідно до ч. 1 ст. 7 КПК України засади кримінального провадження визначено як «загальні» [4], таким чином, це не виключає можливість вносити пропозиції та стверджувати про існування в національному кримінальному законодавстві низки інших засад, окрім передбачених вищезазначеними документами [5, с. 161].

Проте, слід акцентувати увагу на те, що конституційні засади кримінального провадження беруть витоки зі ст. 129 Конституції України [2]. Їх можна розмежувати на

загальні конституційні засади, що характерні усім стадіям кримінального провадження, та окремі конституційні засади, які поширюються на конкретні стадії кримінального провадження (досудове розслідування (кримінальне переслідування), судовий розгляд і перегляд кримінального провадження).

З огляду на вищезазначену класифікацію конституційних засад, зупинімося на розгляді окремих з них, які безпосередньо характерні для проведення досудового розслідування обставин кримінальних правопорушень, вчинених на територіях декількох держав, або якщо порушуються інтереси цих держав. Насамперед спільні слідчі групи створюються для розслідування кримінальних правопорушень, реалізуючи при цьому конституційну засаду «забезпечення доведеності вини» (п. 2 ч. 2 ст. 129 Конституції України) [2]. Адже головною метою діяльності учасників особливої форми міжнародного співробітництва є встановлення винних у вчиненні кримінальних правопорушень та притягнення їх до кримінальної відповідальності. Не менш важливою засадою кримінального провадження виступає засада «підтримання публічного обвинувачення в суді прокурором» (п. 4 ч. 2 ст. 129 Конституції України) [2], тому що, будучи керівником спільної слідчої групи, він не лише може проводити безпосереднє розслідування кримінальних правопорушень, а й спирається на матеріали, які були зібрані слідчими, оперативним працівниками, спеціалістами-криміналістами та іншими учасниками справи у результаті проведення відповідних процесуальних дій.

Також однією з основоположних засад кримінального провадження у правовому полі держави є презумпція невинуватості (ч. 1 ст. 62 Конституції України). Цей принцип є важливим елементом права на справедливий суд, гарантованого ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка є частиною національного законодавства, з огляду на положення ст. 9 Конституції України [1; 2]. Презумпція невинуватості – це об'єктивне правове положення, що стосується усіх учасників кримінального провадження. Так, підозрюваний чи обвинувачений вважається невинуватим у вчиненні кримінального правопорушення, доки його вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду, насамперед завдяки доказам, які зібрані учасниками спільних слідчих груп в процесі розслідування (слідчими, прокурорами, оперативними працівниками, експертами, спеціалістами-криміналістами та іншими уповноваженими особами компетентних органів держав-членів співробітництва). При цьому визнання особи винною у вчиненні кримінального правопорушення вважається прерогативою суду, який відповідно до ст. 124 Конституції України є носієм судової влади, що здійснює правосуддя в умовах законності, гласності та змагальності [2]. Таким чином, окреслена гарантія кримінального провадження сприяє повному та об'єктивному дослідженню всіх обставин справи задля ухвалення справедливого судового рішення.

Окрім того, загальновизнаною конвенційною засадою розслідування кримінальних правопорушень у міжнародному праві є право на справедливий суд (п.п. «b», «c», «d» ч. 3 ст. 6 Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини) [1]. Остання розкривається як засада у п. 5 ч. 2 ст. 129 Конституції України та в п. 13 ч. 1 ст. 7 КПК України [2; 4]. Вищезазначений аспект слід відносити до спеціальних засад, оскільки він має вирішальне значення для правової регламентації функції захисту та її практичної реалізації. Гарантуючи відповідно до ч. 1 ст. 55 Основного Закону України право особи на судовий захист, Конституція України визначає основні засади судочинства, метою закріплення яких є забезпечення неупередженості здійснення правосуддя судом, а також своєчасне, ефективне та справедливе поновлення особи в правах протягом розумних строків [2]. Право на захист, як міжнародно-правова засада, гарантована державою і загальновизнана на національному та міжнародному рівні. У свою чергу, участь захисника у кримінальному провадженні є однією з основних гарантій охорони прав, свобод та законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого та дотримання щодо них належної правової процедури слідчими, прокурорами, іншими уповноваженими особами

компетентних органів держав, яким доручено проводити процесуальні дії (слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії).

У цьому аспекті слушною є думка В.Ю. Шепітька щодо новітніх напрямів криміналістичної тактики під час розслідування кримінальних правопорушень. Адже з урахуванням конституційних засад судочинства змінюється тактика проведення окремих процесуальних дій: допиту, одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, пред'явлення для впізнання, огляду місця події тощо [5, с. 217]. Так, акцентовано увагу на доцільності розроблення тактики суду (судді), державного обвинувачення та професійного захисту.

Також необхідно звернути увагу на положення ч. 1 ст. 61 Конституції України, а саме: «ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення» [2]. Крім того, Римський статут Міжнародного кримінального суду (далі – МКС) також виходить із зазначеного вище принципу і передбачає, що «жодна особа не може бути судима Судом за діяння, що становлять склад злочинів, за які ця особа була визнана винною або виправдана Судом» (ч. 1 ст. 20). Проте, відповідно до ч. 3 ст. 20 Римського статуту МКС передбачено виключення, відповідно до якого особа, яка була засуджена національними судовими органами за кримінальне правопорушення, що підпадає під юрисдикцію МКС, може бути судима Судом за це саме діяння, коли розгляд відбувається в іншому суді [6]. Окрім того, згідно з ч. 5 ст. 55 Конституції України встановлено, що «кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна» [2]. Слід враховувати, що основна роль у здійсненні кримінального переслідування, що здійснюється під юрисдикцією МКС, належить національним органам кримінальної юстиції, які покликані здійснювати переслідування осіб, винних у вчиненні злочинів проти людяності, воєнних злочинів та ін. За умови належного функціонування цих судових органів на національному рівні, не виникає необхідності для втручання МКС.

Отже, розвиток України як правової держави вимагає ефективного та неупередженого розслідування кримінальних правопорушень у міжнародному просторі, прийняття законних процесуальних рішень, забезпечення належних гарантій реалізації прав і свобод людини та громадянина, забезпечення справедливого правосуддя відповідно до міжнародних стандартів. Діяльність спільних слідчих груп під час розслідування кримінальних правопорушень вимагає реалізації засад кримінального провадження. Серед них особливе місце займають конституційні засади, які не лише відображають особливості та допомагають уникнути прогалин у праві, а й визначають перспективи розвитку кримінального провадження.

Література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листоп. 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
2. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>.
3. Криміналістика: підручник: у 2 Т. Т.І.В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В.А. Журавель, В.М. Шевчук та ін., за ред. В.Ю. Шепітька. Харків. Право, 2019. 465 с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
5. Почтовий М.М. (2022). Про вичерпність переліку засад кримінального провадження. *Юридична наука*, 9 (111). С. 157–163. DOI: <https://doi.org/10.32844/10.32844/2222-5374-2020-111-9.19>.
6. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 лип. 1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.

Ватрас Володимир Антонович,
*професор кафедри цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,
доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України*

МІСЦЕ ПОСТАНОВ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ У СИСТЕМІ ДЖЕРЕЛ СІМЕЙНОГО ПРАВА

Відповідно до ст. 91 Конституції України Верховна Рада України приймає закони, постанови та інші акти більшістю від її конституційного складу, крім випадків, передбачених цією Конституцією [1]. Дане положення уточнюється ст. 46 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України», відповідно до якої рішеннями Верховної Ради є акти Верховної Ради, а також процедурні та інші рішення, які заносяться до протоколу пленарних засідань Верховної Ради. Актами Верховної Ради є закони, постанови, резолюції, декларації, звернення, заяви. Усі вони, крім законів мають підзаконний характер [2].

В. В. Решота зазначає, що у літературі існують як позиції, що постанова Верховної Ради України – це ненормативний акт, за допомогою якого Верховна Рада України оформлює свої дії щодо самоорганізації (обрання керівних посадових осіб Верховної Ради, утворення комітетів та обрання їх голів), обрання, призначення, затвердження відповідних посадових осіб тощо [3, с. 263–264], так і те, що під постановами Верховної Ради України розуміються нормативно-правові акти, які приймаються на виконання та на підставі Конституції й законів України, що можуть бути як нормативними, так і індивідуально-владними [4, с. 308; 5, с. 126-127]. На нашу думку, слід погодитися із думкою науковців про те, що частина постанов Верховної Ради України має нормативний характер, зокрема з питань введення в дію інших актів законодавства (якщо вони не визначені у перехідних положеннях самого закону), міжнародних договорів, укладених до прийняття Закону України «Про міжнародні договори», коли допускалася ратифікація міжнародних договорів постановами Верховної Ради України, затвердження правил, положень, інструкцій, що є джерелами права, визначення питань установчого характеру з найважливіших питань державного та конституційного ладу. В той же час, постанови Верховної Ради України з кадрових питань або з питань забезпечення діяльності Верховної Ради України та реалізації законодавчого процесу, постанови, які приймаються з питань законопроектної роботи (в тому числі про прийняття або скасування відповідного проекту закону або про необхідність внесення відповідних змін у проект), не є джерелами права в аспекті регулювання сімейних або інших відносин, а врегульовують відповідні процедурні відносини, які виникають у зв'язку із законотворчою діяльністю Верховної Ради України, по суті, є індивідуальними правовими актами.

У сімейних відносинах сфера застосування постанов Верховної Ради України є досить звуженою, зважаючи на те, що відповідно до п. 6 ч. 1 ст. 92 Конституції України питання шлюбу, сім'ї, охорони дитинства, материнства, батьківства визначаються виключно законами України [1]. У зв'язку із цим, підзаконні акти Верховної Ради України мають обмежену природу.

Зокрема, Постановою Верховної Ради України від 8 грудня 2015 року «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Сімейна політика України – цілі та завдання»» було схвалено відповідні рекомендації і зобов'язано Кабінет Міністрів України до 1 квітня 2016 року поінформувати Верховну Раду України про стан реалізації Рекомендацій [6].

Постановою Верховної Ради України «Про стан соціального захисту дітей та невідкладні заходи, спрямовані на захист прав дитини в Україні» від 17 січня 2020 року зобов'язано Кабінет Міністрів України розробити проекти законів про вдосконалення

процедури позбавлення і поновлення батьківських прав; забезпечити вдосконалення процедури перетину дітьми лінії розмежування, видачі паспортів громадян України дітям, які проживають на окупованих територіях, видачі документів дітям віком до трьох років, які вперше перетинають лінію розмежування; розробити та затвердити порядок проведення допиту в кримінальному провадженні, опитування у цивільному процесі дитини, яка є потерпілою, свідком чи підозрюваною, у тому числі дитини, яка постраждала від сексуального насильства чи насильства в сім'ї; розробити та затвердити порядок надання органам опіки та піклування інформації, що обмежена таємницею слідства, таємницею усиновлення, лікарською таємницею, для здійснення заходів із забезпечення та дотримання прав дитини; розробити та затвердити порядок виїзду дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, за кордон на навчання та провести інші подібні заходи [7].

Такі Постанови Верховної Ради України, як: «Про Концепцію державної сімейної політики» від 17 вересня 1999 р.; «Про Декларацію про загальні засади державної політики України стосовно сім'ї та жінок» від 5 березня 1999 р. та інші подібні мають установчий характер і стосуються проведення не першочергових заходів, а заходів на перспективу.

Водночас, ці постанови Верховної Ради України мають спільні риси: мають зобов'язуючий характер тільки для органів державної влади та органів місцевого самоврядування в аспекті реалізації положень у власних рішеннях або діях, однак не застосовуються як акти прямої дії у сімейних відносинах (стосуються їх непрямо – через прийняття інших нормативних актів, через зміну державної політики у сфері сім'ї тощо).

Місце постанов Верховної Ради України точно не визначено у законодавстві, однак виходячи із місця Верховної Ради України у системі органів державної влади, а також підконтрольності та підзвітності Кабінету Міністрів України, постанови Верховної Ради України знаходяться в ієрархії підзаконних актів вище актів Кабінету Міністрів України та інших органів виконавчої влади, хоча і не є вищими за акти Президента України, який у своїй діяльності є незалежним від Верховної Ради України.

Якщо говорити про інші акти Верховної Ради України – звернення, декларації та резолюції, то їх положення чітко не зазначене. У тексті Закону України «Про регламент Верховної Ради України» вони визначені поряд із постановами Верховної Ради України, однак, як правило, стосуються політичних питань, наприклад, Постанови Верховної Ради України: «Про Заяву Верховної Ради України «Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків», «Про Заяву Верховної Ради України «Про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод», «Про Заяву Верховної Ради України «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян», «Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором», «Про Звернення Верховної Ради України до парламентів іноземних держав, парламентських асамблей міжнародних організацій щодо засудження триваючої агресії Російської Федерації проти України», «Про Декларацію Верховної Ради України щодо неконституційного втручання Президента України в діяльність Верховної Ради України». Як бачимо, ці документи на практиці оформлюються у формі постанови Верховної Ради України і, як правило, не мають зобов'язуючого характеру. Якщо говорити про приклади застосування постанов Верховної Ради України у сімейних відносинах, можемо зазначити на таких постановах, як: Постанови Верховної Ради України «Про Концепцію державної сімейної політики» від 17 вересня 1999 року [8] і «Про Декларацію про загальні засади державної політики України щодо сім'ї та жінок» від 5 березня 1999 року [9].

Література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року, із змінами і доповненнями. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 року. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17>.
3. Кравченко В.В. Конституційне право України: навч. посіб/вид. 3-тє, виправл. та доповн. Київ: Атіка, 2004. 512 с.
4. Шаповал В.М. Сучасний конституціоналізм. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 560 с.
5. Решота В. В. Застосування джерел адміністративного права в судочинстві України: дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.07. Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Львів, 2018. 473 с.
6. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Сімейна політика України – цілі та завдання»: Постанова Верховної Ради України від 8 грудня 2015 року. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/854-19>.
7. Про стан соціального захисту дітей та невідкладні заходи, спрямовані на захист прав дитини в Україні: Постанова Верховної Ради України від 17 січня 2020 року. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/483-20>.
8. Про Концепцію державної сімейної політики: Постанова Верховної Ради України від 17 вересня 1999 року. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1063-14>.
9. Про Декларацію про загальні засади державної політики України стосовно сім'ї та жінок: Постанова Верховної Ради України від 5 березня 1999 року. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475-14>.

Ващенко Дарія Олексіївна,

здобувач 2 курсу спеціальності 081 «Право» факультету цивільного захисту

Чубань Вікторія Сергіївна,

*доцент кафедри управління у сфері цивільного захисту
Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України,
кандидат економічних наук, доцент*

ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

Прагнення України до змін та обрання європейського курсу розвитку зумовлює необхідність впровадження нових реформ, соціально-економічних зрушень та вдосконалення процесу управління, особливо в органах публічної адміністрації. З ухваленням концепції реформування публічної адміністрації в Україні почався процес формування та удосконалення органів державного управління, які надалі мають стати новим органом публічної адміністрації європейського зразка та стати основою побудови демократичної, правової держави з європейськими стандартами за цінностями[1].

Органи публічної адміністрації є важливими установами управління державою та забезпеченням належного функціонування всіх сфер життя громадян. Проте, як і у будь-якій сфері, існують виклики та проблеми, що потребують удосконалення.

Активне втілення реформування публічної адміністрації дасть можливість впровадити нові ефективні моделі публічної адміністрації, створити раціональну та стабільну систему органів виконавчої влади, здійснити ефективний розподіл функцій і повноважень між органами публічної влади та рівнями публічної адміністрації, надавати

широке коло якісних управлінських та адміністративних послуг громадянам, забезпечити розвиток місцевого самоврядування, створити професійну, політично нейтральну, відповідальну та авторитетну публічну службу та утвердити партнерські відносини між державою та громадянами[2]. Звичайно на даний час, потрібно враховувати реалії військового стану.

Основні проблеми, що виникають у діяльності органів публічної адміністрації в період мирного часу, включали:

- бюрократія та недостатня ефективність: Велика кількість процедур та норм, що регулюють діяльність органів публічної адміністрації, може призвести до затримок у прийнятті рішень та виконанні робіт.

- недостатня відповідальність та прозорість: Деякі органи публічної адміністрації можуть бути не відповідальні перед громадянами та не забезпечувати достатньої прозорості у своїй діяльності.

- корупція та недостатня етика: Органи публічної адміністрації можуть стикатися з корупційними схемами та іншими негативними явищами, що підривають довіру громадян.

Удосконалення діяльності органів публічної адміністрації є важливим завданням для забезпечення ефективності та якості надання державних послуг громадянам та бізнесу. Для цього можна використовувати різні методи та підходи, серед яких:

- впровадження електронного урядування. Це означає перехід до використання електронних технологій та інтернет-сервісів для забезпечення доступу до державних послуг та документів. Це дозволить зменшити бюрократію та спростити процедури отримання документів та послуг.

- впровадження прозорості в діяльності державних органів. Це означає публікацію відкритої інформації про діяльність органів влади, їх рішення та дії, що дозволяє громадянам та бізнесу зрозуміти, як діють органи влади, і контролювати їх дії.

- підвищення кваліфікації державних службовців та забезпечення їхнього професійного розвитку. Це дозволяє підвищити рівень кваліфікації державних службовців, що безпосередньо впливає на якість надання державних послуг та процесу прийняття рішень.

- реформування системи управління державними ресурсами. Це означає забезпечення ефективного використання державних ресурсів, у тому числі бюджетних коштів, з метою максимального задоволення потреб громадян та розвитку економіки.

Для досягнення успіху у публічної адміністрації необхідно проводити відкритий та діалоговий процес з усіма зацікавленими сторонами, визнавати та враховувати різноманітні потреби та інтереси. Також важливо забезпечувати високий рівень взаємодії між державними органами та громадськістю, що сприятиме зміцненню довіри громадян до діяльності органів публічної адміністрації.

На сьогодні, з урахуванням викликів та вимог сучасності, необхідно впроваджувати нові підходи та методи управління, забезпечувати доступ до нових технологій та інструментів, розвивати кадровий потенціал та сприяти розвитку інституційної культури.

У підсумку, перспективи удосконалення діяльності органів публічної адміністрації є складним та довготривалим процесом, але він є необхідним для забезпечення ефективної та відповідальної діяльності державних органів та досягнення позитивних змін у розвитку суспільства та держави в цілому.

Література:

1. Цебинога О. Ю. Реформування та перспективи удосконалення діяльності органів публічної адміністрації / Цебинога О. Ю. – Сучасні проблеми адміністративного права та процес, 2017. С. 292-294

2. Король В. Адміністративна реформа та перспективи розвитку місцевого самоврядування URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/11531/1/Statia%2012.pdf> (дата звернення: 09.03.2023)

Виговська Тетяна Вікторівна,

*доцент кафедри філософії, соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,
кандидат біологічних наук, доцент*

ЕКОТЕРОРИЗМ ЯК НАПРЯМОК ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РОСІЇ В УКРАЇНІ

Екотерористична діяльність росії в Україні набуває подальшого розмаху, а інформація про можливу реалізацію деяких злочинних планів агресора взагалі не вкладається в поняття здорового глузду. Нищення всього українського, розстріл лише за лозунг «Слава Україні!», на жаль, примушує розглядати плани путіністів щодо нових масштабних екотерористичних актів як реальну загрозу для України і українців. Тим паче, що ці плани мають давні (глибокі) корені і тягнуться ще десь з першої половини ХХ сторіччя.

Саме тоді спецслужби СРСР розробили підступний план «Возмездие», а керівництво країни цей план підтримало і допомогало активно реалізовувати. В цілому цей план мав цілком благородну цивільну обкладинку: побудова великих водосховищ на річці Дніпро давала можливість значно покращити судноплавство, забезпечити водою прилеглі регіони та накопичити значні обсяги води для роботи великих ГЕС. Саме так описували і продовжують описувати роль цих водосховищ ті спеціалісти, які бачать в їх створенні лише позитив «... Київське, Канівське, Кременчуцьке, Кам'янське, Дніпровське та Каховське водосховища утворюють Дніпровський каскад, будівництво якого тривало майже півстоліття і було пов'язане з використанням води Дніпра для виробництва електроенергії та забезпечення водою населення України, судноплавства» [1].

Не заперечив і авторам статті «Навіщо потрібні водосховища» д.б.н С. Афанасьєву та д.т.н Ю. Ландау, які вказують на те, що : « Корисний об'єм Дніпровських водосховищ – це стратегічний запас прісної води, гарантія того, що населення, економіка і довкілля будуть забезпечені водою в посушливі маловодні роки за умов негативного впливу зміни клімату на водність річок. Забезпечення прісною водою – питання національної безпеки» [2].

Першим ще у 1932 році в межах Запорізької та Дніпропетровської областей було побудоване Дніпровське водосховище, об'ємом 3,3 км³. На ньому працює Дніпровська ГЕС. Вже в післявоєнний період (1955-1958 роки) в Запорізькій, Дніпропетровській та Херсонській областях збудували крайнє з півдня і друге за площею в Україні Каховське водосховище (18,2 км³). На ньому працює Каховська ГЕС .

Найбільше за площею і друге за об'ємом води (13,5 км³) Кременчуцьке водосховище було побудоване у 1959–1961 роках в Полтавській, Кіровоградській та Черкаських областях. Таким чином був реалізований задум ще 1932 року. Реалізацію його тоді відклали через економічні проблеми в країні.

Кам'янське (до 2017 року Дніпродзержинське) водосховище (2,45 км³), що розташоване частково на територіях Кіровоградської, Полтавської та Дніпропетровської областей , заповнили водою у 1964-1966 роках . На ньому працює Середньодніпровська ГЕС.

Крайнім з півночі є Київське водосховище об'єм якого становить 3,73 км³ (Київське море). Воно розташоване в межах Київської та Чернігівської областей і заповнено водою у 1964-1966 роках. На ньому працює Київська ГЕС.

Завершили каскад ГЕС на Дніпрі побудовою у 1974-1976 роках Канівського водосховища (2,63 км³) зі спорудженою Канівською ГЕС [3].

Таким чином було реалізовано грандіозний проект,що, безумовно, дав відчутний економічний ефект як для України, так і для тодішнього Радянського Союзу.

Однак ще за часів СРСР з'явилося багато інформації про суттєві проблеми, пов'язані зі створенням цих великих водосховищ. Затоплення історичних пам'яток, виселення великих кількості людей з обжитих місць, затоплення родючих земель під водосховищами, підтоплення прилеглих земель, постійна евтрофікація («цвітіння» води) через розмноження синьо-зелених водоростей, значне розмноження комах- кровопивць в районі цих водойм, часті замори риб через порушення їх аерації, загальне порушення гідрологічного режиму річки Дніпро, що є джерелом питної води для 2/3 населення України – ось лише частковий перелік проблем, пов'язаних з будівництвом цих техногенних об'єктів.

З набуттям Україною незалежності на початку 90-х років з'явилося коротке шокуюче повідомлення агентства Укріформ про розсекречені деякі радянські документи, які свідчать, що побудова каскаду водосховищ на Дніпрі є, крім всього іншого, підготовкою до реалізації військовими у разі наступу із заходу плану «Возмездие». Цей план передбачав підриг гребель на дніпровських водосховищах і затоплення значної території України з її фрагментацією і, таким чином, зупинку наступу та недопущення подальшого його просування вглиб території СРСР.

Частину цього плану Сталін наказав виконати ще під час війни з фашистською Німеччиною у 1941 році. За його таємним наказом було закладено сотні тонн вибухівки в греблю Дніпрогесу і зроблено в ній пролом площею з футбольне поле. Це призвело до затоплення великих площ разом з людьми. За різними даними істориків, тоді загинуло від 20 до 100 тисяч цивільного населення. (Дані військово-політичного аналітика Дмитра Снегірьова. Передача «Факти тижня» від 10.03. 2023).

Тож чи варто дивуватись, що путінська росія, окрім всіх інших екотерористичних актів в Україні, робить спроби наслідувати політику Сталіна і знову робить ставку на реалізацію ізувірського плану «Возмездие», але в значно більших масштабах. При цьому країна- терорист переслідує наступні цілі:

- 1) паралізувати енергетичну систему України;
- 2) нанести максимальну шкоду цивільній компоненті;
- 3) затопити значні території і зупинити просування ЗСУ на південь.

Чи вдасться їм це зробити? Спеціалісти стверджують, що такий розвиток подій дуже мало ймовірний. І все ж варто бути на сторожі, особливо в період з середини квітня і до кінця травня 2023 року. Від країни, у якої екотероризм є напрямком держаної політики в Україні, можна всього очікувати. Тому віримо в ЗСУ і покладаємось на пильність і швидкі дії наших правоохоронних органів по забезпеченню екологічної безпеки.

Література:

1. Найбільші водосховища України та їх важлива роль. URL: https://uhe.gov.ua/media_tsentr/novyny/naybilshi-vodoskhovischa-ukraini-ta-ikh-vazhliva-rol-u-gospodarskiy-diyalnosti).
2. Афанасьєв С., Ландау Ю. Навіщо потрібні водосховища. URL: https://zn.ua/ukr/ECOLOGY/navischo-potribni-vodoshovischa-345904_.html).
3. Данилова І. Найбільші водосховища України та їх важлива роль у господарській діяльності. URL: https://uhe.gov.ua/media_tsentr/novyny/naybilshi-vodoskhovischa-ukraini-ta-ikh-vazhliva-rol-u-gospodarskiy-diyalnosti .

Виговський Дмитро Леонідович,
доцент кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,
кандидат юридичних наук, доцент

ДО ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ КАТЕГОРІЇ «ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИЙ» ЗГІДНО З ЧИННИМ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

Ситуація, що склалася в Україні у зв'язку із агресією росії в 2014-му році, а особливо – після повномасштабного вторгнення в лютому 2022 році, не могла не отримати свого вираження у змінах норм вітчизняного законодавства. Такі зміни стосуються, без сумніву, всіх сфер суспільного життя, відносини в яких покликане регулювати право. Не стало виключенням і кримінально-виконавче право, покликане регулювати суспільні відносини у сфері порядку і умов виконання та відбування кримінальних покарань з метою захисту інтересів особи, суспільства і держави шляхом створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами, а також запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими [1]. Мова йде не лише про об'єктивні обставини, з якими співробітники Державної пенітенціарної служби України зіткнулись з лютого 2014-го року. До прикладу, ряд установ виконання покарання на території Автономної республіки Крим, окремих районів Донецької та Луганської області опинились поза межами контролю української влади, що, безсумнівно, поставило питання стосовно статусу осіб, що відбували покарання в колоніях, які функціонували на зазначених територіях. Це – найочевидніший проблемний момент, пов'язаним із вторгненням в Україну, але далеко не єдиний і не найпроблемніший. Окремі ситуації, що виникали після 2014-го року, вимагали не лише практичного рішення конкретних проблем, але й перегляду понятійного апарату й юридичного статусу окремих осіб, оскільки існуючі прогалини в праві не дозволяли ефективно регулювати суспільні відносини в певній сфері загалом. Однією з таких проблем став статус військовополоненого. До початку повномасштабного вторгнення бойові дії на території ОРДЛО офіційно визначались як «антитерористична операція», відтак особи, які протистояли ЗСУ, НГУ та іншим воєнізованим формуванням України мали б розглядатись, як особи, що вчинили передбачені Кримінальним кодексом України злочини (тепер – «кримінальні правопорушення»): терористи, вбивці, мародери тощо. Виникає логічне питання: як можливий «обмін полоненими», коли взамін на військовослужбовців України ми передаємо третій стороні (?) кримінальних злочинців..? Нагадаю, згідно Кримінального кодексу України, вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого цим Кодексом є підставою кримінальної відповідальності (ч.1 ст.2 Кримінального кодексу України). З юридичної точки зору незрозуміло: як можна звільняти (фактично) від кримінальної відповідальності, покарання чи його відбування особу, яка в Україні вчинила тяжкий чи особливо тяжкий злочин через необхідність звільнення українських громадян з незаконного утримання представниками злочинних організацій чи іноземної держави (до 2022 року)? І, хоча це, якраз дуже зрозуміло й справедливо з точки зору доцільності, подібні юридичні конструкції вимагали нормативного врегулювання. Враховуючи специфіку статусу військовополоненого (зокрема, специфічні умови тримання, обмеження права вільно обирати місце свого проживання й рід занять тощо), кримінально-виконавче право України безсумнівно вимагало відповідної регламентації. Загальні положення, що визначають поняття військовополоненого й його основні права, визначаються, в першу чергу, нормами міжнародного права, зокрема, Конвенцією про поводження з військовополоненими (більш відомою, як Женевська конвенція 1929 р.). Нагадаю, Україна ратифікувала Женевську Конвенцію в 1954 році, а Додаткові протоколи

I і II до неї – 25 січня 1990 р. [3, с. 120]. Таким чином, термін «військовополонений» не є новелою для українського законодавства, при цьому – реальної практики поводження з військовополоненими після отримання Незалежності Україною в 1991 р. українські правоохоронці та працівники системи виконання покарань не мали. В зв'язку з цим слід звернути увагу на нові норми законодавства, що регулюють процедуру поводження з військовополоненими в Україні.

Зокрема, ч. 7 ст. 11 КВК України «Види органів і установ виконання покарань» визначає підстави тимчасового перебування таких осіб в дільницях для тримання військовополонених, утворених у виправних колоніях мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання, середнього та максимального рівнів безпеки. Враховуючи інтенсивність ведення бойових дій після повномасштабного вторгнення окупантів на територію України, а також – особливий режим виправних колоній, визначення в законі підстав для тимчасового тримання в колоніях (до усунення перешкод для їх переміщення в табори для тримання військовополонених) видається логічним і необхідним.

Також принципово необхідною вважаємо наявність в КВК України норми, яка б обґрунтовувала звільнення від відбування покарання особи, яка є військовополоненою і передається для обміну. Новела ст. 152 КВК України вперше передбачає «прийняття уповноваженим органом рішення про передачу особи для обміну як військовополоненою» як підставу звільнення від відбування покарання [1].

Також нормою, що регулює порядок звільнення від відбування покарання осіб військовополонених, які направляються для обміну, є ч.11 ст. 154 КВК України. Норма визначає, що засуджені, стосовно яких уповноваженим органом прийнято рішення про їх передачу для обміну як військовополонених, звільняються від відбування покарання негайно після отримання органом або установою виконання покарань відповідного рішення суду.

Таким чином, можна констатувати наступне: прийняття новел, спрямованих на регулювання специфічних відносин, пов'язаних з подіями триваючої війни в Україні є справою актуальною, потрібною, а у ряді випадків – необхідною. Регулювання цих відносин належить до предмету як кримінального права та процесу, так і кримінально-виконавчого права України.

Література:

1. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11.07.2003 р. № 1129-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення: 20.03.2023).
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III/ URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 20.03.2023).
3. *Блистів Т.І.* Нормативно-правове забезпечення в Україні питання утримання та поводження з військовополоненими та інтернованими особами в особливий період. *Інформація і право.* 2018. №2(25). С.117-123.

Виговський Леонід Антонович,
*завідувач кафедри філософії, соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання,
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,
доктор філософських наук, професор*

РЕАЛІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Загальновідомо, що наявність у соціумі людей з різними потребами і інтересами об'єктивно зумовлює у відношеннях між ними конфлікти, що викликає хаос в спільнотах. Звідси і необхідність пошуку реальних засобів, які могли цю проблему в тій чи іншій мірі вирішити. В історії людства таку функцію в першу чергу виконує влада, оскільки вона здатна за допомогою певних інструментів (авторитету, підкупу, стимулювання, примусу тощо) прямо чи опосередковано впливати на свідомість людей і, відповідно, їх поведінку.

Варто зазначити, що влада як соціальне явище існує на різних рівнях (сімейному, колективному, державному тощо). Щодо державної влади, то вона постає насамперед як форма панування у сфері публічно-політичних відносин на засадах легітимізованого примусу. Тому політика є сферою суспільних відносин, де йде постійна боротьба за здобуття влади, її утримання та використання з метою реалізації особистих, колективних, корпоративних та загальних інтересів.

Основна функція політичної влади полягає в управлінні суспільством у цілому в кожній його сфері (політичній, економічній, соціальній, духовній тощо) з метою зняття, подолання наявних у суспільстві суперечностей серед особистостей, спільнот. З неї випливає функція оптимізації функціонування власне самої політичної системи, пристосування її інститутів до потреб тих політичних сил, які вибороли владу. При цьому також реалізується функція забезпечення стабільності в самій державі.

Необхідно пам'ятати, що політична влада відрізняється від усіх інших форм суспільної влади насамперед своєю суверенністю. Це означає, що дія загальних законів і нормативних актів поширюється на всіх громадян. Така влада має право остаточного рішення в усіх випадках суспільного життя. Вирішальним інструментом застосування влади є монополія на насильство як внутрішньому контексті (право покарання), так і зовнішньому (право на війну). Тому для політичної влади має значення насамперед реалізація загального інтересу громадян держави, а не інтереси окремих людей чи спільнот. Через те така влада має можливість реалізовувати свої функції засобами, яким протистояти по суті неможливо. Адже, вона у своїй діяльності повною мірою використовує потенціал правоохоронних, адміністративних, військових та інших органів.

Нині в науковій літературі немає однозначного розуміння змісту поняття «публічність». Згідні з науковцями, які вважають, що під нею «слід розуміти як практично легітимну, на основі загальногромадянської згоди, реалізацію соціальними інститутами загального інтересу з урахуванням динаміки цього інтересу. Будучу комплексною і системною характеристикою, публічність включає такі елементи (принципи) як демократичність, конституційність (законність), гласність, відкритість, прозорість правових процедур, громадський і суспільний контроль» [1, с. 14].

Саму ж публічну політику можна розглядати як форму політичного процесу, «який реалізується в публічному просторі, підтримується інформаційнокомунікаційними ресурсами та представлена комплексом прозорих вертикальних та горизонтальних взаємодій його учасників. Публічна політика є специфічною формою комунікації суб'єктів політичного процесу, яка дає змогу активізувати участь громадян у її виробленні та реалізації політичних рішень» [2, с. 51].

Специфіка публічної політики зумовлюється тим, що держава в умовах демократії обов'язково потребує схвалення і підтримки з боку громадян в справі вирішення тих гострих проблем, які є соціумі. Звідси і звернення (прямо чи опосередковано) органів

публічної політики до населення з ціллю інформування сутності таких проблем та шляхів їх вирішення. Для цього структури публічної влади використовують сучасні ефективні методи формування громадської думки. Адже, публічна політика, яка відповідає демократичним процедурам, легітимізує в очах громадян її діяльність і тим самим робить і саму владу законною для них. Через це публічна влада є атрибутом функціонування розвиненої демократичної держави та зрілого громадянського суспільства.

Зрозуміло, що в державі політична участь громадян насамперед реалізується через безпосередню їх участь у виборах на всіх рівнях. А також в участі у місцевих та загальнонаціональних референдумах, поданні скарг чи пропозицій до органів влади на рівні органів самоуправління та державної влади. Тому важливим для політичного процесу є залучення самих громадян до роботи в громадських та політичних об'єднаннях. У цьому процесі надзвичайно велику роль відіграють засоби масової інформації (ЗМІ).

Варто зазначити, що ще недавно ЗМІ в умовах тоталітарного суспільства, володіючи монополією на інформацію, були найвпливовішими гравцями на політичному полі, оскільки могли надавати людям інтерпретовану інформацію про сутність того чи іншого фактів політичного життя. Тим самим вони формували і відповідне відношення до них (позитивне чи негативне). Як «зомбоящик» в авторитарній державі може впливати на свідомість людини наглядно показує практика російської федерації, де більшість населення і досі вірить, що в Україні нацизм, що людей б'ють за використання російської мови тощо. Звідси і ненависть більшості росіян до нашої країни.

Зрозуміло, що на формування політичної свідомості громадян впливає багато об'єктивних і суб'єктивних чинників. Тому їх вплив може сформувати у громадянина позицію як байдужого спостерігача, так і активного учасника того чи іншого політичного процесу. Тому ЗМІ є дієвим інструментом публічної політики, оскільки, надаючи громадянам інформацію про сутність тієї чи іншої політичної події під певним кутом, вони тим самим формують відповідне відношення до них. Правда, розвиток інформаційних технологій ситуацію кардинально змінює, оскільки у громадян з'явилася можливість мати альтернативну інформацію і, відповідно, робити власні висновки щодо подій політичного процесу. Тому для публічної політики важливе значення має формування критичного мислення людей в умовах конкурентного середовища в інформаційному полі.

Подія, яка сталася 24 лютого 2022 року, кардинальним чином змінила сутність і форми публічної політики. Адже, будь-яка політично адекватна особистість раніш навіть уявити була не спроможна, що в центрі Європи знайдеться сусідня з Україною держава, яка, безсоромно ігноруючи міжнародне право і позицію цивілізованих країн світу, зробить спробу знищити українську ідентичність, українську державу. І від поневолення сучасними нацистами і неоімперіалістами нас, в першу чергу, врятували мужність та витримка наших воїнів і не байдужих громадян. А також всебічна допомога та підтримка демократичного світу і насамперед США, Великобританії, країн Євросоюзу.

У цьому контексті варто нагадати, що до війни Україна впевнено рухалася по шляху розвитку та утвердження публічної політики на засадах громадянського суспільства і подальшого запровадження демократичних принципів у сфері політичного життя країни. Але, не з провокований напад російської федерації на нашу країну об'єктивно зумовив введення указом Президента України воєнного стану. Зрозуміло, що згідно Закону України "Про правовий режим воєнного стану" в умовах війни має місце обмеження змісту і форм реалізації публічної політики. Адже, запровадження воєнного стану в державі означає, що головною проблемою для влади є вирішення проблем національної безпеки. Питання тепер полягає в захисті суверенітету і незалежності держави. Відтепер вся діяльність державних структур направлена на реалізацію принципу «Все для фронту, все для перемоги».

З метою оперативного реагування на виклики, які пов'язані з агресією російської федерації, в Україні створюються військові адміністрації (ВА) та військово-цивільні

адміністрації (ВЦА). Зрозуміло, що це тимчасові державні органи, які формуються у відповідності до вказаного указу Президента України в якості тимчасово вимушеного заходу з елементами військової організації управління для забезпечення безпеки та нормалізації життєдіяльності населення в районі ведення бойових дій. Таким чином, створюється жорстка вертикаль виконавчої влади, яка наділяється новими повноваженнями, набуває іншого статусу. Відтепер голова військової адміністрації має право одноосібно приймати ті рішення, які раніше приймали органи самоуправління та ради.

Логічно, що в умовах війни, з метою адекватного і оперативного реагування на безпекові виклики, призупиняється проведення певних демократичні процедур (характерних для публічної політики) при прийнятті рішень, звернення до громадськості з пошуком компромісних рішень. Тому в умовах воєнного стану об'єктивно має місце певне обмеження діяльності публічної політики, що прямо впливає на конституційні права і свободи людини та громадянина. Насамперед це стосується проведення виборів, свободи пересування, недоторканності житла, свободи слова, таємниці листування тощо. Межа таких обмежень регламентуються 8 статтею Закону України "Про правовий режим воєнного стану". Зрозуміло, що війна може вимагати і інші обмеження прав та свобод громадян поза згаданими в цьому законі. Але, в такому випадку Верховна Рада України повинна розглянути та ухвалити закон, який регулюватиме обмеження вказаних прав.

Щодо свободи слова, то поки що вона обмежується лише вимогою не поширювати інформацію про пересування української військової техніки чи результатів бомбардування з боку російських агресорів. При цьому варто нагадати, що в усі часи в суспільстві існувала інформація з обмеженим доступом для громадян. Так, інформація може бути конфіденційною, службовою та таємною (секретною), оскільки може мати державну, професійну, банківську таємницю, таємницю досудового розслідування та іншу передбачену законом таємницю. Розголошення таких видів інформації може завдати шкоди окремій особі, суспільству і державі. Тому надання такої інформації публічного розголошення може підлягати дії відповідним статтями Кримінального кодексу.

При цьому необхідно розуміти, що обмеження прав громадян в умовах воєнного стану зовсім не означає їх повну відміну. Мова йде, насамперед, про певні особливості їх реалізації в таких умовах. Наприклад, громадянина можуть не пустити на певну територію або затримати під час комендантської години для перевірки документів. Але, при цьому свобода пересування як така для людини не скасовується.

Отже, публічна політика в умовах воєнного стану в Україні має суттєві обмеження, оскільки державні структури повинні оперативно і адекватно реагувати на безпекові виклики. А це об'єктивно передбачає відмову від використання в їх діяльності частини демократичних процедур, введення обмежень прав громадян в отриманні інформації, яка має державну таємницю. В таких умовах навіть не стоїть питання про проведення виборів до органів самоуправління. Має місце певне обмеження свободи пересування (комендантська година), недоторканності житла, таємниці листування тощо. Зняття таких обмежень для публічної політики буде можливим за умов перемоги українського народу у війні з російським агресором.

Література:

1. Мамонтова Е. В., Краснопольська Т. М. Публічна політика : навчально-методичний посіб. для студ. вищих навчальних закладів. Одеса : Фенікс, 2020. 84 с. (Сер. «Навчально-методичні посібники»).
2. Публічна політика : навч. посіб. / Авт. кол. : С. О. Телешун, С. В. Ситник, І. В. Рейтерович та ін. ; за заг. ред. С. О. Телешуна, д-ра політ. наук, проф. Київ : НАДУ, 2016. 340 с.
3. Указ Президента України про ведення воєнного стану в Україні. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2>

4. Публічне управління та адміністрування в умовах війни і в поствоєнний період в Україні : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. у трьох томах, м. Київ, ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України, 15-28 квітня 2022 р.; ред. колегія : І.О. Дегтярьова, В.С. Куйбіда, П.М. Петровський та ін., уклад. Т.О. Мельник. Т. 2. К. : ДЗВО «УМО» НАПН України, 2022. 246 с.

5. Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII "Про правовий режим воєнного стану. URL: <https://www.google.com/search?q=%D0%97%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC+%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8+%C2%AB%D0%9F%D1%80%D0%BE+%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B9+%D1%80%D0%B5%D0%B6%D0%B8%D0%BC+%D0%B2%D0%BE%D1%94%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE+%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%83%C2%BB+%D0%B2%D1%96%D0%B4+12.05.2015+%E2%84%96+389-VIII&oq=%D0%97%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC+%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8+%C2%AB%D0%9F%D1%80%D0%BE+%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B9+%D1%80%D0%B5%D0%B6%D0%B8%D0%BC+%D0%B2%D0%BE%D1%94%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE+%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%83%C2%BB+%D0%B2%D1%96%D0%B4+12.05.2015+%E2%84%96+389-VIII+&aqs=chrome..69i57.1961j0j15&sourceid=chrome&ie=UTF-8>

Висоцька Анастасія Юрївна,

*здобувач вищої освіти факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРОЦЕСУ КОМУНІКАЦІЇ В ОРГАНІЗАЦІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Загалом, комунікативна компетентність передбачає здатність встановлювати і підтримувати різноманітні контакти з оточуючими людьми, включаючи необхідність наявних знань, умінь та навичок, які насамперед забезпечують ефективне спілкування в організаційному середовищі.

Адже комунікативна компетентність формується під час взаємодії осіб, опираючись на досвід співрозмовників та їхнє вміння знаходити спільні інтереси у відповідній сфері. Тобто, саме цей аспект є надзвичайно важливим у комунікації, тому що здатен допомогти отримати бажаний результат від конкретної розмови [1, с.20]. Водночас, комунікативна компетенція може базуватися на інформації про характер комунікативних ситуацій, аналізуючи особливості міжособистісної взаємодії і засоби їх вирішень.

До найбільш важливих складових комунікативної компетентності відносять: орієнтованість у різноманітних ситуаціях спілкування, що зосереджена на знаннях і життєвому досвіді індивіда; спроможність ефективно взаємодіяти з оточенням завдяки розумінню себе й інших при постійній видозміні психічних станів, міжособистісних відносин, умов соціального середовища; адекватна орієнтація людини у власному психологічному потенціалі, потенціалі партнера, ситуації [2].

У свою чергу, досить важливу роль у формуванні комунікативної компетенції як складової організаційного середовища відіграє спосіб застосування необхідних внутрішніх засобів регуляції комунікативних дій. Водночас, фактором успішного спілкування також є соціально-психологічна перцепція, що включає ідентифікацію, емпатію та соціальну рефлексію. Слід зазначити, що комунікативна компетентність включає не лише особистісні властивості індивіда, але й певним чином організовані пізнавальні процеси та емоційну (афективну) сферу [3, с.36].

Тому з метою вдосконалення комунікативної компетентності потрібно вивчати це поняття комплексно, аналізуючи власні інтереси, вміння та знання співрозмовника, що насамперед надасть можливість отримати більш ефективне спілкування в цілому. Проте під час будь-якої комунікації виникають різноманітні комунікативні бар'єри, які можуть бути зумовлені відсутністю розуміння ситуації спілкування внаслідок різних поглядів, бачень та принципів реалізації власної діяльності [4, с.44].

Отже, з метою налагодження успішної комунікативної компетенції в організаційному середовищі варто враховувати не лише власні інтереси, а ще й інтереси та погляди партнера. Адже поняття «компетенції» передбачає сукупність конкретних знань, навичок та вмінь в певній сфері, якими володіє людина [5]. Саме цей факт вказує, на те що кожен з співрозмовників наділений власними повноваженнями у межах своєї компетенції, проте за для забезпечення ефективного спілкування кожен з них повинен враховувати погляди один одного.

Як висновок, варто зазначити, що комунікативна компетентність передбачає систему внутрішніх (позицій спілкування, стереотипів, навичок) і зовнішніх ресурсів ефективної взаємодії (співпраця, переговори, міжкультурної комунікації, культурна обізнаність), які насамперед здатні забезпечити можливість встановлення та підтримки необхідних контактів з іншими людьми, який безумовно сприяє ефективному спілкуванню в цілому.

Література:

1. Т. М. Бурмака. Комунікативний менеджмент : конспект лекцій (для студентів бакалавріату всіх форм навчання спеціальності 073 – Менеджмент) / Т. М. Бурмака, К. О. Великих ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2019. 69 с.
2. Долинська Л. В. Формування комунікативної компетентності майбутніх менеджерів: навч.-метод. посібник/ Л. В. Долинська, В. П. Черевко. Київ: ЛСП, 2001. 95 с.
3. Комунікативний менеджмент: навчально-методичний посібник для студентів економічного факультету освітньо-професійної програми підготовки бакалавра спеціальності 073 Менеджмент / Олійник Н. Ю. Кам'янецьПодільський, 2020. 112 с.
4. Бебик В.М. Інформаційно-комунікативний менеджмент у глобальному суспільстві: психологія, технології, техніка паблік рилейшнз: Моногр. К., 2005.
5. Комунікативний менеджмент: навчально-методичний комплекс з дисципліни / уклад. В.В. Зеліч (Яцко). Ужгород: ДНВЗ «УжНУ», 2016. 40 с.

Вінник Оксана Мар'янівна,

*головний науковий співробітник відділу міжнародного приватного права та правових проблем євроінтеграції НДІ приватного права і підприємництва
імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України*

ІНСТИТУЦІЙНА ФОРМА ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА: ПРОБЛЕМИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

В умовах громадянського суспільства співпраця його учасників (в тому числі бізнесу та демократичної, соціальної, правової держави) є одним з важливих засобів вирішення суспільно важливих проблем, серед яких забезпечення економічної та інформаційної безпеки держави як однієї з її найважливіших функцій [1, ст. 17]. Перспективною формою такої співпраці є державно-приватне (або публічно-приватне) партнерство (далі – ДПП чи ППП). Однак потенціал такого партнерства в Україні використовується недостатньо, про що свідчить практика [2]. Причин чимало, в тому

числі недосконалість нормативно-правового регулювання, що значно відстає від кращих зарубіжних стандартів. Одним з ключових недоліків Закону України «Про державно-приватне партнерство» [3] є відсутність положень про інституційну форму ДПП, що передбачає ключову роль в партнерстві спільного підприємства за участі державного та приватного партнерів (положення про таку форму партнерства містяться в Зеленій Книзі про ППП [4]).

Інституційна форма ДПП широко використовується в Європі, що, попри відсутність спеціального акта про ППП (регламенту чи директиви про ППП), регулюється іншим актом – Регламентом 2021/2085 про заснування спільних підприємств в рамках Horizon Europe [5; 6]. Метою регулювання зазначеного регламенту є заснування 9 спільних підприємств як публічно-приватних партнерств в межах програми Horizon Europe з метою: зміцнення та інтеграція наукового, інноваційного та технологічного потенціалу та співпраці; вирішення проблем глобальних викликів; покращення впровадження інноваційних рішень, спрямованих на вирішення проблем клімату, навколишнього середовища, охорони здоров'я та інших глобальних проблем; сприяння стратегічним пріоритетам Європейського Союзу (ЄС) та економічному зростанню та ін. Як свідчить зарубіжний досвід, важливим є внесок ППП у вирішенні проблем кібербезпеки [7], що є вельми актуальним і для України в нинішніх умовах повномасштабної російської агресії та збільшенням кількості кібератак з боку ворога.

В країнах так званої перехідної економіки (від планово-розподільчої до ринкової), тобто в державах колишнього «соціалістичного табору», відносини ППП регулюються зазвичай спеціальним законом про ППП (Латвія [8], Хорватія [9], Польща [10; 11] та ін.), що зумовлено необхідністю спеціального регулювання подібної форми співпраці, традиції регулювання якої були частково втрачені під час адміністративно-командної економіки. Грунтовність регулювання різна: в Польщі діє досить лаконічний Закон про ДПП, натомість Латвія та Хорватія прийняли більш ґрунтовні акти (понад 100 статей), що регулюють не лише відносини ППП як такі, але й визначають специфіку певних видів партнерства (концесійного, державних закупівель), а також форми партнерства (договірну та інституційну).

Неефективність правових механізмів ДПП в Україні (з точки зору незначної кількості діючих партнерств, переваги концесійних ДПП та незначної кількості сфер з фактично діючими ДПП [2]) зумовлені низкою чинників, серед яких вади чинного Закону про ДПП, в тому числі відсутність положень про інституційну форму партнерства, умов та порядку її запровадження. Наявний у Верховній Раді України законопроект щодо внесення змін в закон України про ДПП [12] спрямований в основному на стимулювання участі бізнесу в партнерстві [13], проте мало враховує питання вдосконалення ролі публічного партнера в реалізації проектів ДПП, а саме можливості контролю за реалізацією проекту ДПП через спільне підприємство.

Вирішення проблеми вдосконалення правового забезпечення ДПП має передбачати вирішення порушеного тут питання (закріплення в Законі про ДПП положень щодо інституційної його форми, умов та порядку її запровадження), а також враховувати:

- *зарубіжний позитивний досвід* і, насамперед, ЄС, в тому числі членів цього союзу, що, як і Україна, належать до країн так званої перехідної економіки і, відповідно, мали досвід соціалістичної організації економіки та її правового забезпечення (країни Балтії, республіки, що входили до складу Югославії та ін.);

- *розвиток інститутів громадянського суспільства* (ГС) в Україні і, відповідно, необхідності при регулюванні відносин ДПП враховувати позицію такої важливої його (ГС) складової, як бізнес в особі саморегульованих організацій, прикладом якої може бути канадська Рада ППП [14];

- *реалії сьогодення*: зростання загроз суспільному благополуччю (насамперед: забруднення довкілля і спричинені ним глобальне потепління та природні катастрофи; зростання ймовірності техногенних катастроф в результаті обрання людством

технократичного способу організації суспільного життя; боротьба за розподіл природних ресурсів, що призводить до війн під різними гаслами; зростання розшарування суспільства на багатих та бідних з урахуванням не лише майнового стану, а й цифрових можливостей; та ін.);

• *особливості становища України*, зумовлені повномасштабною російською агресією та спричиненими нею наслідками і, відповідно, **необхідність**: (а) усунення від економічних процесів національного та регіонального масштабів резидентів країни-агресора та пов'язаних з ними осіб; (б) подолання наслідків війни; (в) відбудови економіки на вищому за довоєнний рівень, що має враховувати євроінтеграційні процеси в Україні, набутий за період війни досвід організації оптимальних економічних процесів, а також, актуальну для України антикорупційну складову; (г) автономізації (як одного з ключових напрямів цифровізації) виробничих процесів через втрату Україною робочої сили в результаті масового виїзду громадян в безпечні зарубіжні країни; (д) безпекову складову, що має включати не лише традиційні заходи безпеки (технічної, щодо продуктів харчування, промислових викидів, шахрайств тощо), а й набуті під час воєнних дій (від бомбардувань, обстрілів тощо), а також через зростання цифрових зловживань та кіберзлочинів.

Посилення ролі публічної влади в умовах загроз суспільному благополуччю є закономірним, а форми – мають бути різноманітними, в тому числі із застосуванням економіко-правового механізму інституційного ДПП, що передбачає здійснення державним партнером як учасником/акціонером спільного з приватним партнером підприємства безпосереднього контролю за реалізацією проектів партнерства.

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 26.03.2023).
2. Стан здійснення ДПП в Україні. 31.01.2022. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=9fc90c5e-2f7b-44b2-8bf1-1ffb7ee1be26&title=StanZdiisnenniaDppVUkraini&isSpecial=true> (дата звернення: 18.01.2023).
3. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 1 липня 2010 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text> (дата звернення: 07.12.2022).
4. Green Paper on public-private partnerships - EUR-Lex. URL : <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/green-paper-on-public-private-partnerships.html> (дата звернення: 11.01.2023).
5. Public-private partnerships under Horizon Europe. URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/public-private-partnerships-under-horizon-europe.html> (дата звернення: 26.03.2023).
6. Council Regulation (EU) 2021/2085 of 19 November 2021 establishing the Joint Undertakings under Horizon Europe and repealing Regulations (EC) No 219/2007, (EU) No 557/2014, (EU) No 558/2014, (EU) No 559/2014, (EU) No 560/2014, (EU) No 561/2014 and (EU) No 642/2014 . ST/12156/2021/INIT. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32021R2085> (дата звернення: 26.03.2023)
7. Future of cybersecurity: Data and public-private partnerships. 2023. <https://www.weforum.org/agenda/2023/01/data-and-public-private-partnerships-cybersecurity/> (дата звернення: 26.03.2023).
8. Latvia: Public-Private Partnerships Law 2009 - PPPLRC - World Bank. URL: <https://ppp.worldbank.org/public-private-partnership/library/latvia-public-private-partnerships-law-2009> (дата звернення: 15.01.2023).

9. PPP Laws/Concession Laws - Croatia | Public Private Partnership. URL: <https://ppp.worldbank.org/public-private-partnership/library/ppp-laws-concession-laws-croatia>(дата звернення: 14.01.2023).

10. ACT of 19 December 2008 on public-private partnership. <https://www.ppp.gov.pl/file.php?i=przekladarka-plikow/Ustawa-o-PPP-EN-opublikowana-17-12-2018.pdf>(дата звернення: 14.01.2023).

11. PPP Unit Poland | Public Private Partnership - PPPLRC - World Bank. URL: <https://ppp.worldbank.org/public-private-partnership/library/ppp-laws-concession-laws-poland>(дата звернення: 14.01.2023).

12. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення механізму залучення приватних інвестицій з використанням механізму державно-приватного партнерства для пришвидшення відновлення зруйнованих війною об'єктів та будівництва нових об'єктів, пов'язаних з післявоєнною перебудовою економіки України № 7508 від 01.07.2022. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=74468 (дата звернення:18.01.2023)

13. Експертний висновок Міністерства фінансів України до законопроекту (реєстр. № 7508 від 01.07.2022) «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення механізму залучення приватних інвестицій з використанням механізму державно-приватного партнерства для пришвидшення відновлення зруйнованих війною об'єктів та будівництва нових об'єктів, пов'язаних з післявоєнною перебудовою економіки України» згідно зі статтею 27 Бюджетного кодексу України. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/bills_documents/document-2908551.pdf (дата звернення:18.01.2023).

14. The Canadian Council for Public-Private Partnerships. URL : <https://pppcouncil.ca/> (дата звернення:14.02.2023).

Віннікова Ганна Віталіївна,

*студентка 2-го курсу Навчально-наукового інституту економіки і менеджменту
Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова*

Гайдученко Світлана Олександрівна,

*професор кафедри менеджменту і публічного адміністрування
Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова,
доктор наук з державного управління, професор*

РОЛЬ ДЕРЖАВИ У РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ СЕЛА

Стратегії сталого розвитку України та її окремих регіонів у контексті реформ децентралізації пов'язують розвиток українського села зі створенням таких умов життєдіяльності населення, які наближені до міських шляхом підвищення якості та безперервності постачання послугами соціальної інфраструктури. Кінцевою метою реалізації стратегій є забезпечення конкурентоспроможності економіки та добробуту територіальних громад у контексті положень Концепції розвитку сільських територій на період до 2021 року, яка охоплює нормативно-правові, організаційні й економічні аспекти відповідної державної політики.

За таких умов, може бути корисним світовий досвід соціального облаштування сільських територій характеризується рівноцінністю двох цілей – розвитку сільської економіки (тренд – агроекотуризм) та забезпечення сталого розвитку сільських територій (тренд – агромістечко). Для їх реалізації використовуються інструменти фінансового, організаційно-економічного та нормативно-правового методів державного регулювання,

які фігурують в Єдиній сільськогосподарській політиці ЄС. Зокрема, заслуговує уваги українських фахівців механізм забезпечення ефективності планування соціально-економічного розвитку сільських територій з огляду на сучасний стан життєво важливих позицій зростання (наприклад, розвиток мережі автомобільних доріг; впровадження інновацій у будівництві та розвитку житлово-господарського комплексу; реалізація державно-приватного партнерства; розвиток сільського туризму; наближеність медичних і навчальних закладів для усіх громад; співробітництво закладів дозвілля з установами торгівлі та обслуговування тощо). Цей механізм передбачає активізацію діяльності органів публічної влади, науково-дослідних, освітніх та комерційних організацій, а також громадськості щодо застосування системи програмно-цільового планування, державно-приватного партнерства та інновацій у розвитку сільських територій.

Крім цього, реформи децентралізації, які проводяться в Україні, орієнтовані на забезпечення спроможності місцевого самоврядування шляхом побудови ефективної системи територіальної організації влади, реалізації положень Європейської хартії місцевого самоврядування, принципів субсидіарності, повсюдності та фінансової самодостатності місцевого самоврядування. Усе це у сукупності обумовило формування об'єднаних територіальних громад, оскільки наявна система місцевого самоврядування на часі не задовольняє потреби суспільства: у більшості територіальних громад не забезпечується необхідний рівень сприятливого життєвого середовища, зокрема, надання населенню якісних і доступних адміністративних послуг. Саме об'єднані територіальні громади на початковому етапі свого функціонування потребують державної підтримки в окремих сферах життєдіяльності у контексті спрямування різного роду інвестицій на розвиток їхньої соціальної інфраструктури.

Таким чином, прагматичні аспекти державного регулювання розвитку сільської соціальної інфраструктури за умов децентралізації влади в Україні мають враховувати успішний міжнародний досвід, а подальші дослідження даної проблематики мають бути зосереджені, переважно, на окремих аспектах програмно-цільового планування, державно-приватного партнерства та інновацій у розвитку сільських територій.

Література:

1. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 01.07.2010 р. № 2404-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>.

2. Про підвищення доступності та якості медичного обслуговування у сільській місцевості: Закон України, від 14.11.2017 р. № 2206-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2206-19>

3. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України; Стратегія від 12.01.2015 р. № 5/2015. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

4. Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2021 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.12.2015 р. № 1437-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1437-2015-%D1%80>.

*Владовська Катерина Петрівна,
старший викладач кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Служба в органах місцевого самоврядування, попри недержавний характер останнього, все ж відноситься до публічної служби поруч із такими видами як політична, державна, мілітаризована, суддівська, прокурорська та патронатна служби [1, с. 53]. Визначення її міститься у ст. 1 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування», відповідно до якої служба в органах місцевого самоврядування визначається як це професійна, на постійній основі діяльність громадян України, які займають посади в органах місцевого самоврядування, що спрямована на реалізацію територіальною громадою свого права на місцеве самоврядування та окремих повноважень органів виконавчої влади, наданих законом [2].

В період дії воєнного стану в Україні відбулися певні зміни, пов'язані із прийняттям на публічну службу, її проходженням та звільненням.

Так, після набуття чинності Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану» від 12 травня 2022 року, у період дії воєнного стану скасовано конкурси для призначення на посади в органах місцевого самоврядування. На сьогодні для призначення потребується подання таких документів: заява; заповнена особова картка встановленого зразка; документи, що підтверджують наявність громадянства України; освіти та досвіду роботи згідно з вимогами, встановленими щодо відповідних посад. Особи не подають електронну декларацію та документ про підтвердження рівня володіння державною мовою. Спеціальна перевірка, передбачена Законом «Про запобігання корупції», стосовно осіб, які претендують на зайняття посад, які передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища та посад з підвищеним корупційним ризиком, перелік яких затверджується Національним агентством з питань запобігання корупції, а також перевірка, передбачена Законом «Про очищення влади», не проводяться. Така перевірка проводиться протягом трьох місяців з дня припинення чи скасування воєнного стану, крім випадку звільнення такої особи до дня припинення чи скасування воєнного стану або закінчення проведення зазначених перевірок під час дії воєнного стану. Однак призначені без конкурсу службовці не зможуть бути переведені на інші посади в органах державної влади або місцевого самоврядування. Після припинення чи скасування воєнного стану, але не пізніше шести місяців з дня його припинення чи скасування, на такі посади оголошуються конкурси. Граничний строк перебування призначеної без конкурсу особи на посаді – дванадцять місяців з дня припинення чи скасування воєнного стану.

Особи, звільнені з посад державної служби та служби в органах місцевого самоврядування у період дії воєнного стану, протягом одного року після припинення чи скасування воєнного стану можуть бути прийняті на рівнозначні або нижчі посади державної служби та служби в органах місцевого самоврядування без проведення конкурсу.

У разі затвердження сільським, селищним, міським головою тимчасової структури виконавчих органів сільської, селищної, міської ради для працівників, посади яких не включені до тимчасової структури, оголошується простій або здійснюється їх переведення на рівнозначну чи нижчу посаду. Таке рішення втрачає чинність не пізніше ніж через 30 днів з дня припинення чи скасування воєнного стану, якщо ним не встановлено більш ранній строк втрати чинності [3].

Також, протягом дії правового режиму воєнного стану не застосовуються норми законодавчих актів, що регулюють діяльність службовців органів місцевого самоврядування у частині відносин, врегульованих Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану». Важливою новелою цього закону стала фактична відмова від принципу безстроковості адміністративної публічної служби в органах місцевого самоврядування. Відповідно до ст. 2 Закону з метою оперативного залучення до виконання роботи нових працівників, а також усунення кадрового дефіциту та браку робочої сили, у тому числі внаслідок фактичної відсутності працівників, які евакуювалися в іншу місцевість, перебувають у відпустці, простої, тимчасово втратили працездатність або місцезнаходження яких тимчасово невідоме, роботодавці можуть укладати з новими працівниками строкові трудові договори у період дії воєнного стану або на період заміщення тимчасово відсутнього працівника [4].

Як зазначає М. І. Цуркан, особливостями служби на посаді в органі місцевого самоврядування є: а) забезпечення реалізації завдань і функцій органів місцевого самоврядування та делегованих державних повноважень; б) зайняття посад в органах місцевого самоврядування; в) регламентація Законом «Про службу в органах місцевого самоврядування»; г) виборність посад як один із способів (крім конкурсу, призначення, зарахування) заміщення посади в органі місцевого самоврядування; ґ) оплата праці за рахунок місцевого бюджету [5, с. 17-18]. За передостаннім критерієм служба в органах місцевого самоврядування поділяється на виборну та адміністративну. Перша – є політичною, вимоги до осіб для зайняття відповідної посади, крім тих, які передбачені Законом України «Про місцеве самоврядування» та Виборчим кодексом відсутні, така служба є позакар'єрною та строковою. Адміністративна публічна служба в органах місцевого самоврядування навпаки передбачає що особи приймаються на посади, на які особи призначаються сільським, селищним, міським головою, головою районної, районної у місті, обласної ради на конкурсній основі чи за іншою процедурою, передбаченою законодавством України. Проведення конкурсу, випробування та стажування при прийнятті на службу в органи місцевого самоврядування здійснюється в порядку, визначеному законодавством України про державну службу. Така служба є неполітизованою, кар'єрною та безстроковою [6, с. 247-248]. Слід зазначити, що ухвалений у 1 читанні проект Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» робить ряд винятків із вимоги проведення конкурсу: він не проводиться, якщо посада стає вакантною, а також у разі, якщо переможець конкурсу відмовився від зайняття посади або йому відмовлено у призначенні на посаду за результатами спеціальної перевірки, якщо на відповідну посаду призначається другий за результатами конкурсу кандидат на зайняття посади службовця місцевого самоврядування. Конкурс не проводиться й у разі поворотного прийняття на службу службовця, що звільнений не раніше шести місяців у разі скорочення чисельності або штату службовців місцевого самоврядування, скорочення посади службовців місцевого самоврядування внаслідок зміни структури або штатного розпису органу місцевого самоврядування без скорочення чисельності або штату службовців місцевого самоврядування, реорганізація органу місцевого самоврядування. Також Законом допускається строкове призначення на посади в органах місцевого самоврядування [7]. Таким чином, за законопроектом політична та адміністративна публічні служби ближчі за ознаками і відрізняються по суті лише підставами виникнення (через обрання або призначення).

Отже, на підставі вище викладеного, можемо зазначити, що в період дії воєнного стану в Україні відбулися ряд змін у здійсненні публічної служби в органах місцевого самоврядування, зокрема: скасовано конкурси для призначення на посади в органах місцевого самоврядування; при поданні документів на прийняття на публічну службу не подається електронна декларація, документ про підтвердження рівня володіння державною мовою, а спеціальна перевірка, передбачена Законом «Про запобігання корупції», стосовно осіб, які претендують на зайняття посад, які передбачають зайняття

відповідального або особливо відповідального становища та посад з підвищеним корупційним ризиком, а також перевірка, передбачена Законом «Про очищення влади», не проводяться; запроваджується можливість поновлення службовця на посаді у разі його попереднього звільнення у період дії воєнного стану, протягом року з моменту припинення дії цього правового режиму. Правове регулювання відносин щодо проходження публічної служби та звільнення із неї, здійснюється на тих же основах, як і регулювання трудових відносин – з урахуванням вимог Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану». Прийняття на публічну службу на посади в органах місцевого самоврядування в умовах воєнного стану, строкове і не може здійснюватися на строк дванадцяти місяців з дня припинення чи скасування воєнного стану. Частково строковість публічної служби у органах місцевого самоврядування може бути запроваджені й у разі прийняття проекту Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування».

Література:

1. Владовська К. П. До питання про визначення видів публічної служби в адміністративно-правовій доктрині. *Двадцять перші осінні юридичні читання: збірник тез Міжнародної наукової конференції, присвяченої 30-річчю Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова* (м. Хмельницький, 6 жовтня 2022 року). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2022. С. 50-53.

2. Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану: Закон України від 12 травня 2022 року. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2259-20#Text>.

3. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15 березня 2022 року. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>.

4. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 7 червня 2001 року. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14#Text>.

5. Цуркан М. І. Правове регулювання публічної служби в Україні. Особливості судового розгляду спорів : монографія. Харків : Право, 2010. 216 с.

6. Малиновський В. Я. Публічна служба в Україні: підручник. Київ: Видавничий дім «Кондор», 2018. 312 с.

7. Проект Закону про службу в органах місцевого самоврядування (реєстр. № 6504 від 5 січня 2022 року). *Законопроекти*. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73563.

Власенко Валентина Василівна,

доцент кафедри теоретичної юриспруденції

Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана,

кандидат юридичних наук

ПУБЛІЧНА ВЛАДА В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Конституція України закріпила положення щодо побудови в Україні демократичної, соціальної та правової держави та встановила засади для встановлення публічної влади. Зокрема, ст. 5 Конституції України визначає, що «носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування» [1]. Таким чином, публічну

владу можемо розглядати як сукупність державної влади та влади місцевого самоврядування. Державна влада, відповідно до Конституції України, здійснюється на засадах поділу на законодавчу, виконавчу та судову, а також в державі визнається та гарантується місцеве самоврядування.

Розвиток інформаційного суспільства впроваджує нові можливості для реалізації публічної влади, побудови системи стримувань та противаг у владі, контролю за здійсненням публічної влади.

Найбільшого впливу процеси цифровізації зумовили саме на сферу публічного управління, адже забезпечення та реалізація прав, свобод та законних інтересів як людини, так і громадянина здійснюються через надання адміністративних послуг, де потрібне втручання держави. Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій є одним з важливих напрямів державної політики, який забезпечує в першу чергу доступність кожної людини до таких послуг. Сьогодні більшість публічних послуг стають доступними завдяки мережі Інтернет та розвитку інформаційних технологій.

Формування цифрового суспільства є одним з пріоритетних напрямів державної політики. Свідченням цього є створення у 2019 р. Міністерства цифрової трансформації України. Серед його завдань є формування та реалізація державної політики: у сферах цифровізації, цифрового розвитку, цифрової економіки, цифрових інновацій та технологій, електронного урядування та електронної демократії, розвитку інформаційного суспільства; у сфері впровадження електронного документообігу; у сфері розвитку цифрових навичок та цифрових прав громадян; у сферах відкритих даних, публічних електронних реєстрів, розвитку національних електронних інформаційних ресурсів та інтероперабельності, розвитку інфраструктури широкосмугового доступу до Інтернету та телекомунікацій, електронної комерції та бізнесу; у сфері надання електронних та адміністративних послуг; у сферах електронних довірчих послуг та електронної ідентифікації та інвестицій в ІТ-індустрію; у сфері розвитку ІТ-індустрії; у сфері розвитку та функціонування правового режиму Дія Сіті [2].

Крім створення профільного міністерства з цифровізації, в Україні наявна досить об'ємна нормативно-правова база, яка забезпечує діджиталізацію публічної влади. Зокрема, основні засади державної політики у сфері інформатизації, розвитку інформаційного суспільства та електронного урядування визначено у Законах України «Про інформацію», «Про концепцію національної програми інформатизації», «Про Національну програму інформатизації», «Про доступ до публічної інформації», «Про захист персональних даних», «Про адміністративні послуги», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про електронні довірчі послуги», Концепції розвитку електронного урядування в Україні, Стратегії розвитку інформаційного суспільства тощо [3, с. 385].

На сьогодні є ряд впроваджених проєктів електронного урядування. Серед них виділимо такі:

- портал електронних послуг Пенсійного фонду України;
- електронні закупівлі (система Prozorro).
- електронний кабінет платника податків;
- онлайн-портал державних послуг «ДІЯ»;
- електронна система охорони здоров'я (eHealth), тощо.

Сучасний етап розвитку державно-правових явищ характеризується появою нових можливостей у сфері прав людини, що спричинено передусім інформатизацією суспільних відносин. Впровадження електронного урядування є важливим кроком для створення інноваційної форми державного управління та забезпечення відкритості і прозорості діяльності органів влади всіх рівнів. Крім того, така форма управління підвищує довіру громадян до влади та забезпечує більш ефективне адміністрування [4, с. 12].

Цифровізація публічного управління вимагає від публічних службовців інноваційних знань, умінь, навичок, постійного самовдосконалювання та підвищення кваліфікації, формування цифрової культури та інформаційної безпеки тощо [5, с. 94]. Одним з шляхів підтримання цього напряму стало запровадження Міністерством цифрової трансформації України національного тесту на цифрову грамотність для державних службовців на порталі Дія. Цифрова освіта.

Цифровізація публічної влади є одним з ключових чинників демократизму. Створення офіційних сайтів органів законодавчої, виконавчої та судової влади забезпечує доступ громадськості до інформації стосовно діяльності органів публічної влади, що свідчить про відкритість їх роботи. Крім того, позитивний вплив цифровізації вбачається у наявності реєстрів законів та підзаконних нормативно-правових актів, які допомагають орієнтуванню у великих обсягах інформації, визначенню та знаходженню необхідної інформації.

Судова влада також зазнала впливу цифровізації, на меті якої є спрощення доступу громадян до правосуддя та оптимізація роботи суду. Серед позитивних особливостей діджиталізації судової влади можна виділити: можливість подачі позовних заяв та інших процесуальних документів та відстеження їх розгляду, здійснення моніторингу судових рішень та ін. Крім того, завдяки впливу цифровізації можемо стверджувати про оптимізацію обміну інформацією, зменшення корупційних ризиків, безперешкодність доступу до суду та його справедливості.

Переваги концепції цифрового суду виділила Чалабієва М.Р:

- мобільність і доступність – можна ознайомитись із процесуальними документами 24/7;
- економія часу – подача документів більше не потребує фактичної присутності, а процес надсилання кореспонденції сторонам оминає тривалі та коштовні поштові послуги;
- економія коштів – скасування витрат на дорогу чи поштове пересилання;
- гарантування відкритості судового процесу – прозорість діяльності державних органів додає довіри громадянам до прийнятих ними рішень [6, с. 95].

Система «Електронний суд» дає змогу громадянам отримати новий рівень сервісу, оскільки платформа має відповідні форми для подачі документів та зрозумілий інтерфейс. Крім того, сторони мають право підписати позов електронним підписом [6, с. 95].

Місцеве самоврядування також охоплено цифровізацією, адже в рамках децентралізації відбулося зменшення районів та об'єднання сіл та селищ у територіальні громади, що розширило повноваження органів влади на місцях та зумовило виникнення суб'єкта управління для забезпечення потреб певних територій. Сучасні підходи до управління громадою потребують застосування новітніх інноваційних технологій. Цифровізація є вимогою часу та обумовлена завданнями і цілями головної реформи державного управління. Цифрова трансформація регіонів зазначена серед пріоритетних цілей, визначених у Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки [7].

Для посилення дії Програми цифрового розвитку регіонів Державною податковою службою України запроваджений сервіс Е-інформування органів місцевого самоврядування. Даний сервіс дозволяє територіальним громадам отримувати від податкових органів інформацію про підприємства, які сплачують місцеві податки та збори до бюджету громади, щодо заборгованості або переплати відрахувань до бюджету тощо. Крім того, за допомогою програмного продукту Е-інформування органи місцевого самоврядування мають можливість співпрацювати з органами податкової служби дистанційно [7].

Нещодавно анонсовано запуск програми «Громада 4.0», яка є частиною комплексної стратегії Міністерства відновлення з посилення інституційної спроможності громад, зокрема щодо використання цифрових інструментів та ефективного проектного менеджменту [8].

Таким чином, цифровізація охопила всі ланки публічної влади та зумовлює переважно позитивний вплив на формування цифрової культури, інноваційних знань та навичок, а також цифрового суспільства загалом.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст. 141.
2. Питання Міністерства цифрової трансформації : постанова Кабінету Міністрів України від 18 вересня 2019 р. № 856. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2019-%D0%BF#n12> (дата звернення: 19.03.2023 р.).
3. Белікова М.І. Цифровізація публічного адміністрування в умовах воєнного стану. *Наукові інновації та передові технології*. № 8(10). 2022. С. 381 – 392.
4. Власенко В. В. Електронне урядування в Україні: теоретико-правові аспекти. *Політико-правова реформа в Україні: теорія, методологія, праксеологія*: матеріали науково-практичної конференції (15 жовтня 2021 року) / ред. кол.: Кузьменко О.В., Чорна В.Г. К.: Видавничий центр «Кафедра», 2021. С.12 – 15.
5. Пархоменко-Куцевіл О.І. Міжнародний досвід впровадження цифровізації в систему публічної служби: досвід для України. *Публічне управління та митне адміністрування*. Спецвипуск. 2022. С. 93 – 98.
6. Чалабієва М.Р. «Суд у смартфоні» як штучний інтелект у правосудді: реалії та перспективи. *Юридичний науковий електронний журнал*. №10/2021. 2021. С. 94 – 96.
7. Коваленко С.В. Розвиток територій на засадах цифровізації. *Проблеми сучасних трансформацій*. №5. 2022. URL : <https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2022-5-02-04/2022-5-02-04> (дата звернення: 19.03.2023 р.).
8. Діджиталізація українських громад: у країні стартував проєкт «Громада 4.0». URL : <https://mtu.gov.ua/news/34108.html> (дата звернення: 19.03.2023 р.).

Вовк Вікторія Миколаївна,

професор кафедри теорії та історії держави і права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, доктор юридичних наук, професор

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК КАНАЛ КОМУНІКАЦІЇ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ І НАСЕЛЕННЯ

У світі соціальні мережі уже стали ключовим каналом комунікації публічної влади і громадян. У вітчизняному публічному управлінні їх використання є відносно новим явищем, яке тільки набирає оберти, тому ця проблема набуває особливої актуальності та потребує детального вивчення.

В сучасних соціокультурних реаліях, які значною мірою визначаються інформаційним суспільством, спостерігається ослаблення позицій друкованих медіа (скорочення тиражів, перехід в онлайн-формат або закриття), телебачення, радіо (ліквідація стаціонарних радіо-точок) як традиційних каналів спілкування органів публічного управління і громадян. А це означає, що ми живемо у світі, який уже постійно перебуває у стані цифрової трансформації, тотального поширення інформаційних технологій, продуктів і послуг, оформлення глобального й національного інформаційного простору. Сучасні інформаційні технології дозволяють створювати ефект співприсутності і співпричетності до діяльності органів публічного управління завдяки низці технологіям, які забезпечують швидке поширення інформації та роблять таку інформацію доступною. Адже ефективна комунікативна взаємодія між органами публічного управління і населенням є підґрунтям формування громадської думки, підтримки/непідтримки рішень

влади, одним із способів ведення діалогу між владою та інститутами громадянського суспільства.

Кінець ХХ-початок ХХІ століття в Україні ознаменувався обов'язковістю створення офіційних веб-сайтів для усіх органів публічного управління. Ці веб-сайти виконують важливі комунікаційно-презентаційні функції: формування позитивного ставлення до органів публічного управління; спростування фейків шляхом надання достовірної інформації; здійснення ефективного зворотнього зв'язку тощо. Але в сучасних умовах офіційні веб-сайти не здатні забезпечити проактивний рівень активності населення, тому сьогодні уже замало органам публічної влади мати офіційний веб-сайт, відділ розгляду звернень громадян, телефон гарячої лінії та ін., оскільки значно потужнішим потенціалом з точки зору діалогічності та інформативності є соціальні мережі. У вітчизняній науковій традиції Г. Почепцов одним із перших звернув увагу на феномен комунікації у публічній сфері, зокрема з використанням соціальних мереж, через призму комунікації в суспільстві, виділивши її види, механізми та особливості функціонування, зокрема у сфері публічної політики. На думку вченого, соціальні мережі здатні не лише суттєво впливати, але і створювати власне специфічне «поле спілкування» між органами публічної влади та громадянами [2, с. 15 – 19]. Слід також мати на увазі, що сучасні соціальні мережі є комп'ютерними технологіями, які були першопочатково створені для продукування та обміну інформацією, а також сприяти реалізації різних форм відтворення через віртуальні спільноти в мережі. Причинами «популярності та поширення соціальних мереж є свобода, рівність та демократичність, подолання кордонів та обмежень у комунікації – усі користувачі в мережі, незалежно від їх статків, посад або статусів, є вільними та рівними і відповідно на таких засадах будують спілкування та комунікацію (за винятком низки держав, таких як: РФ, Північна Корея та інші, де законодавство встановлює обмеження свободи громадян у користуванні мережею Інтернет)» [4].

Соціальні мережі сьогодні мають низку переваг, порівняно з офіційними веб-сайтами: охоплення широкої цільової аудиторії, а також залучення нових користувачів, завдяки спеціально налаштованим параметрам публікацій та їх поширення; можливість аналізувати аудиторію за різними критеріями, здійснюючи таким чином корегування щодо доступності і сприйняття поширеної інформації; контроль за змістом публікації та можливість її редагування, оперативне розміщення інформативного повідомлення; можливість для розміщення роз'яснювальних матеріалів; наявність зворотного зв'язку в режимі реального часу; за потреби є можливість синхронізації офіційного веб-сайту і сторінок у соцмережах [1, с. 43-44]. Таким чином здійснюється «відображення діяльності держави завдяки соціальним мережам в Інтернеті», що «є одним з можливих варіантів її здійснення і донесення до суспільства особливостей державного врядування» [3, с. 222]. Більше того, присутність такого контенту в соцмережах є реалізацією принципів відкритості, транспарентності і гласності в діяльності органів публічного управління на практиці, а також сприяє розвитку демократії та інститутів громадянського суспільства, демонструє здатність влади до діалогу з населенням та її готовності пояснювати й роз'яснювати свої дії або плани на майбутнє.

Правильно організована, змістовно вивірена інформація про роботу органів влади в соціальних мережах щодо реальних подій, планів, перспектив розвитку держави та суспільства здатні ослаблювати інформаційний вакуум і формувати уявлення про реальний стан речей у населення. На думку Н. Фролової, інформація, яка поширюється органом публічного управління в соціальних мережах, повинна бути оперативною, лаконічною, достовірною та такою, що спрямована на створення позитивного іміджу органу публічного управління, регулярно [10, с. 9]. Звичайно, що така комунікація окремими представниками органів влади може набути статусу тотальності, яскравим прикладом чого є використання Twitter Дональдом Трампом, завдяки діям якого з'явився новий термін «Twitter-політика».

Використання органами публічного управління соціальних мереж як майданчика для інформування населення та донесення месенжів можливе за умови застосування креативного підходу та засобів інноваційної комунікації з громадянами. Також немаловажливим є те, що сторінки органів публічного управління в соціальних мережах апріорі повинні містити офіційну і достовірну інформацію. Останнім часом, особливо після повномасштабного вторгнення РФ в Україну інформація на офіційних сторінках органів влади в соціальних мережах доповнюється, конкретизується або вперше оприлюднюється на каналах комунікації, серед яких найбільш поширеним в Україні є Telegram. Саме для забезпечення поширення достовірної інформації вже на початку війни в кожній області було створено офіційні телеграм-канали голів облдержадміністрацій для висвітлення достовірної та актуальної інформації.

Література:

1. Герасимюк Л. С., Тарасюк Л. М. Інформаційно-комунікаційні технології як чинник трансформації процесу формування іміджу органів публічного управління. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: Публічне управління та адміністрування. Том 33 (72). № 3. 2022. С. 42-45. DOI <https://doi.org/10.32838/TNU-2663-6468/2022.3/08>
2. Почепцов Г. Г. Теория коммуникации / Г. Г. Почепцов. – Киев : Ваклер, 2001. – 656 с.
3. Хітрень Н. Формування іміджу держав за допомогою соціальних мереж. Гуманітарні та соціальні науки : матеріали III Міжнародної конференції молодих вчених HSS-2011, 24–26 листопада 2011 року, Львів, Національний університет «Львівська політехніка». Львів : Видавництво Львівської політехніки. 2011. С. 222–223.
4. Фролова Н.В. Особливості використання соціальних мереж у діяльності органів публічної влади. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2019. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2019_1_12

Возний Микола Вікторович,
аспірант кафедри приватного та публічного права
Київського національного університету технологій та дизайну

АДМІНІСТРУВАННЯ МИТНИХ ПЛАТЕЖІВ ЯК ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Одним із основних завдань митних органів є забезпечення справляння митних платежів, контроль правильності обчислення, своєчасності та повноти їх сплати, застосування заходів щодо їх примусового стягнення [1]. Від ефективності цього напряму діяльності митних органів залежить формування Державного бюджету України. Здійснюючи заходи стосовно акумулювання митних платежів митні органи реалізують такий вид управлінської діяльності як адміністрування митних платежів, визначення якої відсутнє у Митному кодексі України. У зв'язку з цим виникає нагальна потреба у науковому осмисленні конструкції «адміністрування митних платежів».

Термін «адміністрування» походить від латинського слова «administratio», що означає керівництво, управління [2, с. 59]. На думку С.О. Баранова поняття «адміністрування митних платежів» включає у себе визначення повноважень органів державної влади щодо регулювання процесів роботи в митній сфері, визначення головних завдань у роботі суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та митних органів, процес митного контролю й оформлення товарів на митниці тощо [3, с. 117]. Натомість Л.О. Батанова вважає, що адміністрування митних платежів являє собою організаційно-розпорядчу діяльність у сфері управління із застосуванням адміністративних, фінансових

методів та інформаційних технологій у сфері сплати митних платежів з метою реалізації завдань та функцій контролюючих органів України при здійсненні державної митної справи. До змісту адміністрування митних платежів належать: облік платників, визначення суми податкового зобов'язання платника податку, порядок сплати митних платежів, погашення податкового боргу, митний контроль та відповідальність за порушення правил сплати митних платежів тощо. Але разом із визначенням митної вартості товарів складовими адміністрування митних платежів також є правильність класифікації товарів відповідно до УКТ ЗЕД, країни походження товару [4, с. 122]. Зауважимо, що «адміністрування митних платежів» не можна ототожнювати з поняттям «митне адміністрування», оскільки митне адміністрування є державною управлінською діяльністю, яка полягає у сукупності організаційно-правових заходів та дій, що здійснюються митними органами у межах своїх повноважень у забезпеченні митної справи [5, с. 114–115], а адміністрування митних платежів є складовою митного адміністрування.

Варто звернути увагу на те, що у податковому законодавстві використовується конструкція «адмініструванням податків, зборів, митних платежів, єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та інших платежів», під якою законодавець розуміє сукупність рішень та процедур контролюючих органів і дій їх посадових осіб, що визначають інституційну структуру податкових та митних відносин, організують ідентифікацію, облік платників податків і платників єдиного внеску та об'єктів оподаткування, забезпечують сервісне обслуговування платників податків, організацію та контроль за сплатою податків, зборів, платежів відповідно до порядку, встановленого законом [6].

З цього приводу А.О. Беспалова відмічає, що незважаючи на комплексний підхід законодавця до спроби визначення адміністрування податків, зборів, митних платежів, єдиного внеску та інших платежів, воно, як уявляється, має ряд недоліків. Так, некоректним є положення про «сукупність рішень та процедур контролюючих органів і дій їх посадових осіб», оскільки органи влади діють саме через їхніх посадових осіб, тому відмежування зазначених понять як окремих суб'єктів у податкових правовідносинах не має ніякого смислового навантаження. Серед недоліків законодавчого визначення слід також відзначити відсутність чіткого закріплення інституційної структури податкових та митних відносин, як у Податковому, так і в Митному кодексах, а також розкриття змісту самого терміна «інституційна структура», яке взагалі залишається незрозумілим, адже відомо, що будь-які правовідносини складаються із: змісту, суб'єктів та об'єктів правовідносин. Ще одним недоліком законодавчого визначення «адміністрування податків, зборів, платежів» є різниця у розумінні понять: за пп. 62.1.1 п. 62.1 ст. 62 Податкового кодексу України, облік платників податків входить до системи способів податкового контролю, який одночасно із цим зазначено у п. 14.1.11 п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України у визначенні поняття «адміністрування податків, зборів, митних платежів, єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та інших платежів» як окремих заходів, що здійснюють контролюючі органи. Додатково слід зазначити, що таке визначення адміністрування є обмежувальним, оскільки не передбачає інших заходів, які здійснюються контролюючими органами згідно з Податковим кодексом України. Так, оминається питання щодо застосування заходів примусу – способів забезпечення виконання податкового зобов'язання, тобто законодавче визначення регламентує лише відносини щодо добровільної сплати податкового обов'язку. Однак, виходячи з положень Глав 9-10 Податкового кодексу України, примусове виконання податкового обов'язку у вигляді погашення податкового боргу є невід'ємною складовою податкового адміністрування та його значною частиною [7, с. 47–48].

З'ясовуючи сутність категорії «адміністрування митних платежів» доцільно відмітити, що основною специфічною ознакою митних правовідносин є їх комплексний характер, оскільки вони врегульовані нормами різної галузевої належності, і це

обумовлює міжгалузевий характер «конструкцій» митного регулювання [8, с. 11]. Інститут митних платежів об'єднує в собі норми як податкового, так і митного законодавства [9, с. 24], адже згідно п.п. 14.1.113 п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України митні платежі – це податки, що відповідно до цього Кодексу або митного законодавства справляються під час переміщення або у зв'язку з переміщенням товарів через митний кордон України та контроль за справлянням яких покладено на контролюючі органи [6]. Відповідно до ч. 2 ст. 1 Митного кодексу України відносини, пов'язані із справлянням митних платежів, регулюються цим Кодексом, Податковим кодексом України та іншими законами України з питань оподаткування [1]. При цьому слід враховувати, що здійснюючі адміністрування митних платежів митні органи уповноважені застосовувати і заходи адміністративно-правового характеру (наприклад, дії, спрямовані на неправомірне звільнення від сплати митних платежів чи зменшення їх розміру, а також інші протиправні дії, спрямовані на ухилення від сплати митних платежів, є адміністративним правопорушенням (ст. 485 Митного кодексу України).

З огляду на викладене вважаємо, що адміністрування митних платежів є формою реалізації публічної влади у сфері митної справи, яка регламентована нормами митного, адміністративного та податкового законодавства, і здійснюється митними органами з метою забезпечення правильності обчислення, своєчасності та повноти сплати митних платежів та застосування заходів щодо їх примусового стягнення. Для ефективної реалізації цього напрямку діяльності митних органів доцільно передбачити у Митному кодексі України законодавче визначення поняття «адміністрування митних платежів», а у Податковому кодексі України усунути суперечності, пов'язані з дефініцією «адміністрування податків, зборів, митних платежів, єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та інших платежів».

Література:

1. Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 року № 4495-VI. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>.
2. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К.: Укр. енцикл., 1998. Т. 1: А-Г. 672 с.
3. Баранов С.О. Актуальні проблеми адміністрування митних платежів в Україні: сучасний аспект. *Південноукраїнський правничий часопис.* 2015. № 3. С. 117–119.
4. Батанова Л.О. Поняття, сутність та особливості адміністрування митних платежів. *Lex Portus.* 2016. № 2. С. 114–123.
5. Світлак І.І. До питання про послуги в сфері управління митною справою України. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ.* 2006. Випуск 32. С. 110–115.
6. Податковий кодекс України: Закон України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.
7. Беспалова А.О. Правове регулювання адміністрування податків і зборів в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2015. 233 с.
8. Оніщик Ю.В. Правове регулювання митних відносин в Україні та в країнах Європейського Союзу: фінансово-правовий аспект: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2014. 44 с.
9. Оніщик Ю.В. Правова конструкція «митні платежі»: проблеми сучасної інтерпретації. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму.* 2016. № 3-4. С. 23–28.

Volkova Dariia,
*Associate Professor of the Department of Constitutional Law
National University 'Odesa Academy of Law'*

STATE SERVICE OF UKRAINE ON ETHNOPOLITICS AND FREEDOM OF CONSCIENCE AND IMPROVEMENT OF THE CONSTITUTIONAL LEGISLATION ON RELIGIOUS ORGANIZATIONS

The State Service of Ukraine for Ethnopolitics and Freedom of Conscience was created relatively recently, and it is a body of public power that is still at the stage of formation of its activities, active searches. This is the first initial thesis of the report.

The second initial thesis of the report is that in the conditions of the coronavirus disease pandemic, an extremely large number of problems arise in the field of public health, the health of every person. And these problems are often not only physical, but also psychological in nature. In such conditions, a person, if it is impossible to receive qualified medical care, resorts to the search for improvement of his psychological state on his own, including through active participation in the functioning of religious organizations.

The third starting thesis of the report is that the constitutional legislation of Ukraine on religious organizations is almost undeveloped. And that is why the State Service of Ukraine for Ethnopolitics and Freedom of Conscience is quite capable of intensifying its norm-making, and especially norm-projecting activities in part of the laws of Ukraine.

Constitutional law is a profiling branch of the law of Ukraine, and therefore it is unlikely that any sectoral research - both constitutional and legal, and that conducted within the boundaries of another field - is possible without reference to the provisions of constitutional legislation, without the development of specialists in constitutional law. The study of the legal status of religious organizations is no exception.

And in connection with this, the fact that the issues of the constitutional (constitutional-legal) status of religious organizations in Ukraine at the time of independence was almost not analyzed is quite surprising. Also, it is impossible to find the concept of the term "constitutional status of religious organizations" in Ukrainian legal literature. Developments in this direction are an important scientific task given the fact that further improvement of constitutional legislation in this area is an important practical task.

Changes and additions that liberalized freedom of conscience and had a positive impact on the possibilities of development, improvement and diversification of the status of religious organizations began to be made to the 1978 Constitution of the Ukrainian SSR in 1990-1991, and in independent Ukraine, even before the adoption of the 1996 Constitution, there was a proper basis for development analyzed status. Also, attention should be paid to the Law of Ukraine dated April 23, 1991 "On Freedom of Conscience and Religious Organizations".

Researchers say that one of the main shortcomings of this Law is that it contains almost no normative definitions.

In the context of this study, it is important that this Law:

- does not provide a definition of the concept of "religious organizations", but only provides an exhaustive list of those types of religious organizations to which it applies (in particular, the list indicates the possibility of forming a religious community with the rights of a legal entity or without such rights, the possibility of these communities to unite under the direction of departments and centers, etc.);

- does not provide a list of elements of the legal status of religious organizations in general and the constitutional status of these organizations in particular.

The fact that in the Law of Ukraine of April 23, 1991 "On Freedom of Conscience and Religious Organizations" there is no definition of the concept of "right status of religious organizations", branch statuses, in our opinion, is quite logical and provides grounds to suggest developing these concepts in legal literature. The formulation of the definition of the concept of

"constitutional status of religious organizations" is especially important, considering what was stated at the beginning of the article.

However, as of January 1, 2023, there are only such definitions in Ukrainian legal literature that can be applied by analogy.

First, this is the work of A.Yu. Radchenko. The author rightly states that "the analysis of the relationship between the state and religious associations within the framework of the concept of a secular state or consideration of issues related to freedom of conscience, if at the same time the problem of determining the legal status of religious associations, outside of which it is impossible to ensure the full implementation of freedom of religion, as well as ensuring the legal equality of religious associations, makes it impossible to form a clear strategy for the development of religious legislation of Ukraine, its adaptation to world, primarily European, legal standards" [1, p. 169-170].

In accordance with this thesis, the author proposed to consider that "The legal status of religious associations, the structure of which consists of subjective rights, legal interests, legal duties and legal responsibility of religious associations, is based on the need for the simultaneous implementation of requirements, arising from two fundamental values of democracy - freedom of religion and freedom of association" [1, p. 172]. It is worth noting that the author has chosen a rather classic approach to the structure of legal status, with which one should generally agree - with a few caveats.

First, it is hardly worth talking about "subjective rights" when it comes to religious organizations. Traditionally, at least in constitutional law, subjective rights are discussed when it comes to a natural person or a group of them that is not organized.

It would be more accurate to talk simply about the "rights of religious organizations" in general.

Secondly, it should be noted that religious organizations in Ukraine, in accordance with the constitutional legislation, have relatively few rights and even fewer legitimate interests. And therefore, when defining the content of the concept of "constitutional status of religious organizations", it is advisable to combine rights and legitimate interests into one group.

Again, taking this into account, it would be more accurate to talk simply about the "rights of religious organizations."

Thirdly, some specific features should be included in the definition, which will demonstrate its descriptiveness specifically in relation to religious organizations.

As such signs, we should mention those that will not be overlooked by any of the modern Ukrainian researchers. And this is possible only in the case when these signs are fixed at the regulatory level. In our opinion, there are no such signs in the Constitution of Ukraine of 1996. And that is why we should turn to the most important law for religious organizations - the Law of Ukraine of April 23, 1991 "On Freedom of Conscience and Religious Organizations".

Brief generalizations regarding which provisions of this Law cause researchers' comments have already been given above. Of course, it would be best to borrow the definition of "religious organization" in whole or in part from this regulatory act. But, due to its absence, it should be suggested to borrow the comprehensive list of religious organizations, which is provided in one of the first articles of this Law. After all, as the researchers rightly note, "the specificity of the legal status of informal religious associations is related to the right of such associations to form and practice their religion in any way not prohibited by law, in particular through interaction with other participants of religious life. To enter into other relations (economic, labor, economic, financial, administrative, etc.), the state has the right to demand their formalization (registration of statutory documents)" [3, p. 172]. This list, with the corresponding amendment to the given quotation, can be useful in doctrinal developments.

So, the analyzed definition can be taken as a basis and in general, but it is worth to continue the scientific search, to get acquainted with other available proposals.

Returning to the analysis of the works of Ukrainian authors regarding concepts similar to the concept of "constitutional status of religious organizations", one cannot ignore the

definition of the concept of "administrative status of religious organizations". It is interesting that a number of authors, characterizing this status, do not provide either its definition or a list of its elements - and therefore, these works are rather difficult to read (see the work of V. S. Bilyk [2]).

However, the existing proposed O.P. Melnychuk's definition of the concept of "administrative status of religious organizations" - "these are the rights, duties and measures of responsibility enshrined in national legislation that determine the role and specifics of the participation of religious organizations in administrative legal relations" [3, p. 5]. It should be emphasized how succinctly the author formulated this concept, emphasize that this definition also contains a list of elements of the analyzed status and suggest to be guided by it when determining what constitutes the constitutional and legal status of religious organizations.

On the basis of the generalizations, a definition of the concept of "constitutional status of religious organizations in Ukraine" is proposed - it is the rights, duties and legal responsibility of religious communities established by the provisions of the constitutional legislation, regardless of the presence or absence of state registration, administrations and centers, monasteries, religious brotherhoods, missionary societies (missions), spiritual educational institutions, as well as associations consisting of the above-mentioned religious organizations.

This definition should be used as a basis for further improvement of the legislation on freedom of conscience and religious organizations. In our opinion, the State Service of Ukraine for Ethnopolitics and Freedom of Conscience and the Verkhovna Rada of Ukraine should play the biggest role in this. Therefore, on the basis of scientific developments, the State Service of Ukraine for Ethnopolitics and Freedom of Conscience may well activate its norm-making, and especially norm-projecting activities in the part of the laws of Ukraine. This is extremely important in modern conditions.

Literature:

1. Радченко А.Ю. Правовий статус релігійних об'єднань як інституту громадянського суспільства: дис. ... канд.юрид.наук. Харків, 2015. 207 с.
2. Білик В.С. Недосконалість чинного законодавства щодо регулювання та реалізації адміністративно-правового статусу релігійних об'єднань в Україні. Митна справа. 2011. № 1. С. 2. С. 431-435.
3. Мельничук О.П. Відносини держави і церкви (адміністративно-правовий аспект): дис. ... д-ра юрид. наук. Запоріжжя, 2021. 452 с.

Волкова Інна Валентинівна,

*заступник начальника відділу забезпечення роботи першої судової палати
секретаріату Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду,
кандидат історичних наук*

ПОВІДОМЛЕННЯ УЧАСНИКІВ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Вже понад рік Україна живе в умовах правового режиму воєнного стану, який вплинув на всі правовідносини та інституції в державі. Зазнала впливу і судова система та процеси здійснення судочинства. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» передбачає, що в період воєнного стану повноваження судів не можуть бути припинені, забороняється скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства [1]. Форма і зміст судового провадження у цивільних справах в умовах воєнного стану повинні відповідати завданням та основним засадам цивільного судочинства, але мають бути особливості здійснення такого провадження в умовах воєнного стану. І хоча на сьогодні такі особливості у процесуальне законодавство не вносились, судам необхідно вміти

«приспосовувати» чинні процесуальні норми для належного здійснення правосуддя в умовах воєнного стану.

Гласність та відкритість інформації щодо справи є одними з основних принципів здійснення судочинства в Україні. Відповідно до ч. 1 ст. 8 Цивільного процесуального кодексу України (ЦПК) ніхто не може бути позбавлений права на інформацію про дату, час і місце розгляду своєї справи або обмежений у праві отримання в суді усної або письмової інформації про результати розгляду його судової справи [2].

Обов'язок суду повідомити учасників справи про місце, дату і час судового засідання є реалізацією однієї з основних засад (принципів) цивільного судочинства – відкритості судового процесу. Невиконання (неналежне виконання) судом цього обов'язку призводить до порушення не лише права учасника справи бути повідомленим про місце, дату і час судового засідання, але й основних засад (принципів) цивільного судочинства. Розгляд справи в суді першої інстанції за відсутності учасника справи, якого не було повідомлено про місце, дату і час судового засідання, є обов'язковою та безумовною підставою для скасування судового рішення суду першої інстанції та ухвалення нового судового рішення судом апеляційної інстанції, якщо такий учасник справи обґрунтовує свою апеляційну скаргу цією підставою. Такого висновку у постанові від 18.04.2022 дійшов ВС у складі Об'єднаної палати КЦС у межах судової справи № 522/18010/18 (провадження № 61-13667сво21) [3].

Тож суди, які розташовані на територіях, де не ведуться активні бойові дії або які не перебувають під тимчасовою окупацією, продовжують працювати в штатному режимі та виконувати свої обов'язки. Учасники судового процесу апріорі мають можливість отримувати судові повістки за місцем своєї реєстрації, як це передбачено ст. 128 ЦПК. Однак багато людей внаслідок збройної агресії Російської Федерації вимушено залишили свої домівки, не повідомивши з очевидних причин суд про зміну місця свого проживання. Це, в свою чергу, спричинило ситуації, коли суд або учасник справи направляє документи іншому учаснику справи на відому поштову адресу, проте учасник справи, тимчасово проживаючи в іншій місцевості, не має змоги отримувати такі документи.

За таких умов суди вимушені шукати в межах чинного законодавства шляхи та можливості належного повідомлення учасників справ, які проживають на територіях ведення активних бойових дій, на окупованих територіях, або тимчасово змінили своє місце проживання, надсилати їм судову кореспонденцію усіма передбаченими процесуальним законом способами.

Повідомлення учасників справ про судові засідання, надсилання їм судової кореспонденції, викликів до суду, вручення копій судових рішень регулюються нормами ЦПК, а також законами України «Про судоустрій і статус суддів» [4], «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [5], Положенням про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (Положення про ЄСІТС), затвердженим рішенням Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 № 1845/0/15-21 [6] та ін.

Слід зазначити, що питання інформування учасників справ, які опинилися на тимчасово окупованій території України, законодавець врегулював ще у квітні 2022 року: було внесено зміни до Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» (Закон). Так, ч.1 ст. 12-1 Закону передбачає: «якщо остання відома адреса місця проживання (перебування), місцезнаходження чи місця роботи учасників справи знаходиться на тимчасово окупованій території, суд викликає або повідомляє учасників справи, які не мають офіційної електронної адреси, про дату, час і місце першого судового засідання у справі через оголошення на офіційному веб-сайті судової влади України, яке повинно бути розміщене не пізніше ніж за двадцять днів до дати відповідного судового засідання» [5].

Визначено у Законі й порядок інформування учасників справ на тимчасово окупованих територіях про ухвалення судового рішення та ознайомлення із його текстом.

Частина 2 ст. 12-1 Закону передбачає: «Учасники справи, остання відома адреса місця проживання (перебування) чи місцезнаходження яких знаходиться на тимчасово окупованій території і які не мають офіційної електронної адреси, повідомляються про ухвалення відповідного судового рішення шляхом розміщення інформації на офіційному веб-порталі судової влади з посиланням на веб-адресу такого судового рішення в Єдиному державному реєстрі судових рішень або шляхом розміщення тексту відповідного судового рішення на офіційному веб-порталі судової влади України, з урахуванням вимог, визначених Законом України «Про доступ до судових рішень», у разі обмеження доступу до Єдиного державного реєстру судових рішень. З моменту розміщення такої інформації вважається, що особа отримала судові рішення» [5].

Як бачимо, законодавством урегульовано питання повідомлення як учасників справ, які опинилися на тимчасово окупованих територіях внаслідок збройної агресії Російської Федерації. Натомість аналогічні питання інформування учасників процесу, остання відома адреса місця проживання (перебування) чи місцезнаходження яких знаходиться на територіях, де велися (ведуться) активні бойові дії, досі не вирішені законодавцем. Тож судам доводиться самотійно шукати шляхи такого повідомлення. Наприклад, у Верховному Суді ще в квітні 2022 року (до ухвалення відповідних змін до Закону) було прийнято рішення повідомляти учасників процесу через вебпортал судової влади України, якщо остання відома адреса їх місця проживання (перебування) чи місцезнаходження знаходиться на тимчасово окупованих або на територіях, де велися (ведуться) активні бойові дії (за відсутності в таких осіб офіційної електронної адреси та неможливості доставлення кореспонденції за поштовою адресою). Адже ряд тимчасово окупованих територій у ході контрнаступу Збройних Сил України ставали зоною активних бойових дій, а згодом частину з них вдавалося звільнити, там відновлювався поштовий зв'язок.

Дещо ускладненим є питання належного повідомлення учасників справ, які внаслідок війни залишили свої домівки, переїхали у віддалені від зони бойових дій області (переважно Західної України), стали внутрішньо переміщеними особами, але при цьому не повідомили суд про нове місце свого проживання. У таких випадках суди застосовують усі можливі засоби комунікації з учасниками.

Відповідно до ст. 128 ЦПК суд викликає учасників справи у судові засідання або для участі у вчиненні процесуальної дії, якщо визнає їх явку обов'язковою. Суд повідомляє учасників справи про дату, час і місце судового засідання чи вчинення відповідної процесуальної дії, якщо їх явка є не обов'язковою. Судові виклики здійснюються судовими повістками про виклик. Судові повідомлення здійснюються судовими повістками-повідомленнями. Крім цього, суд комунікує з учасниками справи під час вручення судових рішень, що регулюється ст. 272 ЦПК. Тож проаналізуємо ці та інші норми ЦПК на предмет визначення алгоритму дій суду у разі, якщо учасники справи не отримують кореспонденцію за вказаною в заяві (скарзі) поштовою адресою.

ЦПК встановлює обов'язок учасників процесу повідомляти суд про зміну свого місця проживання (перебування, знаходження) або місцезнаходження під час провадження справи (ч.1 ст.131). У разі відсутності заяви про зміну місця проживання або місцезнаходження судова повістка надсилається учасникам справи, які не мають офіційної електронної адреси та за відсутності можливості сповістити їх за допомогою інших засобів зв'язку, що забезпечують фіксацію повідомлення або виклику, на останню відому судові адресу і вважається доставленою, навіть якщо учасник судового процесу за цією адресою більше не проживає або не знаходиться [2]. Тобто положення цієї статті зобов'язують учасника повідомляти суд про зміну свого місцезнаходження, а суд – використати всі передбачені тут засоби зв'язку для виклику або повідомлення учасників справи у певній послідовності.

Також у ЦПК є й інші положення, що передбачають порядок дій суду при повідомленні учасників справ. Зокрема, ч. 6 ст. 128 визначено, що за умови наявності в

учасника справи офіційної електронної адреси пріоритетним для суду має бути надсилання судових повісток саме за допомогою неї.

Частина 9 цієї ж статті передбачає, що у випадках термінової необхідності, передбачених ЦПК, суд викликає або повідомляє учасників справи телефонограмою, телеграмою, засобами факсимільного зв'язку, електронною поштою або повідомленням через інші засоби зв'язку (зокрема мобільного), які забезпечують фіксацію повідомлення або виклику. А ч. 11 регулює порядок виклику відповідача, третьої особи, свідка, зареєстроване місце проживання (перебування), місцезнаходження чи місце роботи якого невідоме, а також заінтересованої особи у справах про видачу обмежувального припису шляхом розміщення оголошення на офіційному веб-сайті судової влади України, з опублікуванням якого вважається повідомленою про дату, час і місце розгляду справи.

Згідно з ч. 13 ст. 128 ЦПК за наявності відповідної письмової заяви учасника справи, який не має офіційної електронної адреси, та технічної можливості, повідомлення про призначення справи до розгляду та про дату, час і місце проведення судового засідання чи проведення відповідної процесуальної дії може здійснюватися судом з використанням засобів мобільного зв'язку, що забезпечують фіксацію повідомлення або виклику, шляхом надсилання такому учаснику справи текстових повідомлень із зазначенням веб-адреси відповідної ухвали в ЄДРСР, в порядку, визначеному Положенням про ЄСПС. Ця норма передбачає, що учасник справи для інформування його за допомогою мобільного зв'язку має подати відповідну заяву. Очевидно, так і має бути в умовах мирного часу і за умови, що суду достеменно відома поштова адреса учасника справи. Але в умовах воєнного стану, зміни місця проживання учасника справи та неповідомлення про це відповідно до ч.1 ст. 131 ЦПК суд, на нашу думку, має скористатися усіма передбаченими цією нормою засобами зв'язку. Це дасть змогу зберегти баланс між забезпеченням права учасника справи на отримання відповідної інформації і обов'язком суду поінформувати його про це відповідно до вимог ЦПК.

Таким чином, для вручення повісток закон передбачає альтернативні способи комунікації. Такого ж висновку дійшов Верховний Суд у постанові від 30.11.2022 у справі № 759/14068/19 (провадження 61-8505св22): «Якщо учасник надав суду електронну адресу..., зазначивши її у заяві (скарзі), то слід припустити, що учасник бажає, принаймні не заперечує, щоб ці засоби комунікації використовувалися судом. Це, в свою чергу, покладає на учасника справи обов'язок отримувати повідомлення і відповідати на них. Суд, який комунікує з учасником справи за допомогою повідомлених ним засобів комунікації, діє правомірно і добросовісно. Тому слід виходити з «презумпції обізнаності»: особа, якій адресовано повідомлення суду через такі засоби комунікації, знає або принаймні повинна була дізнатися про повідомлення» [7]. Далі ВС аргументує свій висновок практикою ЄСПЛ: «Попри те, що конституційне право на суд є правом, його реалізація покладає на учасників справи певні обов'язки. Практика ЄСПЛ визначає, що сторона, яка задіяна у ході судового розгляду справи, зобов'язана з розумним інтервалом часу сама цікавитися провадженням у її справі, добросовісно користуватися належними їй процесуальними правами та неухильно виконувати процесуальні обов'язки. Як зазначено у рішенні цього суду у справі «Пономарьов проти України» від 03.04.2008, сторони мають вживати заходів, щоб дізнатись про стан відомого їм судового провадження. Заявник зобов'язаний демонструвати готовність брати участь на всіх етапах розгляду, що стосуються безпосередньо його, утримуватися від використання прийомів, які пов'язані із зволіканням у розгляді справи, а також максимально використовувати всі засоби внутрішнього законодавства для прискорення процедури слухання (рішення ЄСПЛ у справі «Юніон Аліментарія Сандерс С. А. проти Іспанії» від 07.07.1989)» [7].

Щодо вручення судових рішень, то ст. 272 ЦПК також визначено послідовність використання засобів зв'язку для вручення судового рішення. Так, ч. 3 цієї статті передбачено, що у разі проголошення в судовому засіданні скороченого рішення суд надсилає учасникам справи копію повного судового рішення протягом двох днів з дня

його складання – в електронній формі у порядку, встановленому законом, за наявності в особи офіційної електронної адреси, або рекомендованим листом з повідомленням про вручення, якщо така адреса в особи відсутня. Тобто за умови наявності офіційної електронної адреси пріоритетним є надсилання саме за допомогою неї.

Аналогічно щодо порядку надсилання є положення ч. 5 ст. 272 ЦПК: «Учасникам справи, які не були присутні в судовому засіданні, або якщо судове рішення було ухвалено поза межами судового засідання чи без повідомлення (виклику) учасників справи, копія судового рішення надсилається протягом двох днів з дня його складання у повному обсязі в електронній формі у порядку, визначеному законом, - у випадку наявності у особи офіційної електронної адреси, або рекомендованим листом з повідомленням про вручення - якщо така адреса відсутня» [2].

В умовах воєнного стану, за відсутності достатнього фінансування судів слід використовувати усі можливості процесуального закону, які забезпечують належне повідомлення учасників справ. Зокрема, це стосується ч. 7 ст. 272 ЦПК, яка передбачає, що вручення копії судового рішення представникові вважається її врученням й особі, яку він представляє.

Враховуючи обмежені можливості національного оператора поштового зв'язку в умовах воєнного стану здійснювати доставку кореспонденції, законодавець передбачив додаткову можливість надання інформації учасникам справи з використанням Єдиного державного веб-порталу електронних послуг. Так, Законом України від 27.07.2022 «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо додаткових способів інформування про судові справи та проведення зборів суддів в умовах воєнного чи надзвичайного стану» визначено, що додатковим способом інформування про суд, який розглядає справу, сторони спору та предмет позову, місце, дату і час судового засідання, може бути надання інформації з використанням Єдиного державного веб-порталу електронних послуг, у тому числі з використанням мобільного застосунку Порталу Дія. [8]. І хоч надання інформації в такому вигляді не має статусу офіційного повідомлення, але учасник судового процесу буде поінформований і зможе в подальшому вжити необхідних заходів для захисту своїх прав та інтересів, в тому числі отримати офіційну інформацію про рух справи, про судові рішення у справі, ознайомитися з матеріалами справи тощо.

З початком роботи окремих модулів ЄСІТС учасники справи отримали можливість подавати заяви, клопотання, знайомитись з наявними у матеріалах справи документами, отримувати інформацію про хід розгляду справи тощо через підсистему «Електронний суд». Так, ч. 5 ст. 14 ЦПК встановлює, що суд направляє судові рішення, судові повістки, судові повістки - повідомлення та інші процесуальні документи учасникам судового процесу на їхні офіційні електронні адреси, вчиняє інші процесуальні дії в електронній формі із застосуванням ЄСІТС в порядку, визначеному цим Кодексом, Положенням ЄСІТС. А ч. 7 ст. 14 передбачено, що особам, які зареєстрували офіційні електронні адреси в ЄСІТС, суд надсилає будь-які документи у справах, в яких такі особи беруть участь, виключно в електронній формі шляхом їх направлення на офіційні електронні адреси таких осіб, що не позбавляє їх права отримати копію судового рішення у паперовій формі за окремою заявою. Тож якщо учасники справ тимчасово залишили своє місце постійного проживання і не мають змоги отримувати поштову кореспонденцію, реєстрація Електронного кабінету в ЄСІТС забезпечить обмін судовими документами та обізнаність із ходом розгляду справи.

Таким чином, результати аналізу чинного законодавства та найновішої судової практики дозволяють дійти висновку, що в умовах воєнного стану суди можуть застосовувати передбачені законом засоби комунікації з учасниками справи. При цьому послідовність, пріоритетність їх застосування має бути такою: 1) на офіційну електронну адресу або через Електронний кабінет (за умови їх наявності); 2) рекомендованим листом з повідомленням про вручення (якщо така адреса відсутня); 3) за допомогою інших засобів

зв'язку, зокрема й мобільного, що забезпечують фіксацію повідомлення або виклику, в тому числі й на особисту електронну адресу, якщо учасник зазначив її у заяві (скарзі).

Література:

1. Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану»
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
3. Постанова Верховного Суду від 18.04.2022 у справі № 522/18010/18. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/104086146>
4. Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII «Про судоустрій і статус суддів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
5. Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>
6. Рішення Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 № 1845/0/15-21 «Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text>
7. Постанова Верховного Суду від 30.11.2022 у справі № 759/14068/19. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/107651330>
8. Закон України від 27.07.2022 № 2461-IX «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо додаткових способів інформування про судові справи та проведення зборів суддів в умовах воєнного чи надзвичайного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2461-20#Text>

*Гаврилюк Руслана Олександрівна,
завідувачка кафедри публічного права
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича,
докторка юридичних наук, професорка*

ТИМЧАСОВІ ЗМІНИ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ЯК ПРОЯВ «ВОЄННОГО» ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ

Парламентаризм, відповідно до найбільш поширеного наразі його європейського розуміння, являє собою систему державного управління, за якого законодавча влада належить виборному парламенту. Тобто, це найдемократичніша форма державного управління. А як гласить ще давньоримська максима, демократія – це дотримання легітимних процедур. Причому найбільш відчутними для суспільства є дотримання або, навпаки, недотримання відповідних процедур у сфері публічних фінансів. Адже саме вони у вирішальній мірі *забезпечують свободу і наділяють владою*.

Базовою правовою матрицею бюджетних коштів України, як відомо, у довоєнний період був Бюджетний кодекс України. Таким він залишився і в умовах воєнного стану. Водночас у геометричній прогресії ускладнилися умови його дотримання. У зв'язку з цим Верховна Рада України внесла суттєві зміни у законодавче регулювання правового режиму бюджетних коштів держави в умовах воєнного стану, тимчасово запровадила їх *воєнну матрицю*. Ключовим у цьому сенсі став Закон України «Про внесення змін до розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України та інших законодавчих актів України» № 2134-IX [1].

Проблеми, вирішення яких переслідував цей Закон, гостро заявили про себе в Україні ще в умовах мирного часу. Зокрема, як справедливо зауважила О.А.Музика-Стефанчук, передусім йдеться про питання розуміння, забезпечення і реалізацію правової взаємодії як між гілками державної влади, так і між органами цієї влади різних рівнів у питаннях наповнення і використання бюджету держави [2, С. 262.]. У зв'язку з цим, як резюмує вона, «в Україні окреслилася загрозлива тенденція до порушення норм, що регулюють бюджетний процес» [2, С. 260]. Одну з причин цього явища можна пояснити тим, що кожна із стадій виконання бюджету – як за надходженнями, так і за видатками – «складається із великої кількості операцій» [3, С. 435].

Відзначимо, що передусім це природно для демократичної держави, оскільки демократія, як уже йшлося вище – це і є дотримання процедур. Проте якщо уже в умовах мирного часу вони нерідко не лише не забезпечували безперебійне функціонування бюджетних відносин у державі, але й раз за разом ставали перепорою на шляху їх вчасної реалізації, то в умовах воєнного часу держава не може дозволити собі такої «розкоші» - зволікання із безперебійним рухом публічних фінансових ресурсів відповідно до їх призначення.

Верховна Рада України прийняла рішення не застосовувати тимчасово, на період дії в Україні воєнного стану, наступних положень Бюджетного кодексу України:

абзацу 3 частини 2 статті 4 БКУ, в якій йдеться про те, що «виключно законом про Державний бюджет України визначаються надходження та витрати Державного бюджету України» [4];

частини 7 статті 13 БКУ, відповідно до якої «передача коштів між загальним та спеціальним фондами бюджету дозволяється тільки у межах бюджетних призначень шляхом внесення змін до закону про Державний бюджет України, прийняття рішення про місцевий бюджет або про внесення змін до нього (крім випадку, передбаченого частиною другою статті 57 цього Кодексу)» [4];

частини 10 статті 16 БКУ, у якій йдеться про стратегію управління державним боргом України на середньостроковий період [4];

статті 23 БКУ у частині обов'язковості погодження із Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету рішень Уряду України й деяких інших питань [4];

частини 3 статті 24 БКУ, котра передбачає, що «резервний фонд бюджету не може перевищувати одного відсотка обсягу видатків загального фонду відповідного бюджету» [4];

частини 3 статті 27 БКУ, відповідно до якої «Закон України або їх окремі положення, які впливають на показники бюджету (зменшують надходження бюджету і приймаються після 15 липня року, що передує плановому, вводяться в дію не раніше початку бюджетного періоду, що настає за плановим)» [4];

частини 5 статті 28 БКУ, яка вимагає доступності для широкого загалу інформації щодо виконання Державного бюджету України [4];

статті 33 та пов'язаних з нею норм Бюджетної декларації [4];

частини 1 статті 52 БКУ про порядок внесення змін до Закону України про Державний бюджет України [4];

статті 55, у якій йдеться про захищені видатки України [4];

статей 59 та 60 в частині дотримання термінів подання звітності про виконання Державного бюджету України [4];

частини 1 статті 61 в частині дотримання терміну подання річного звіту щодо виконання Закону України про Державний бюджет України [4];

статті 75-1 і пов'язаних з нею норм щодо прогнозів місцевих бюджетів [4];

частини 7 і 8 статті 78 в частині обмежень щодо прийняття рішень Верховною Радою Автономної Республіки Крим та місцевими радами з питань внесення змін до місцевих бюджетів [4];

частини 6 статті 108 щодо обов'язковості погодження з Комітетом Верховної Ради України із питань бюджету рішень Уряду України щодо розподілу і перерозподілу обсягів субвенцій та додаткових дотацій з Державного бюджету України місцевим бюджетам [4].

Отже, Законом України «Про внесення змін до розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України та інших законодавчих актів України», було тимчасово, на період дії в Україні воєнного стану, призупинено дію цілого ряду його норм, що мало своїм наслідком обмеження парламентаризму та звуження демократії через спрощення і прискорення прийняття надзвичайно важливий рішень у сфері публічних фінансів держави в умовах російсько-української війни, а також запобігання неминучому порушенню відповідних юридичних норм під впливом форс мажорних обставин.

При цьому необхідно зазначити, що зазначені зміни Бюджетного кодексу України, здійснені Верховною Радою України на увесь період дії воєнного стану, суттєво вплинули на трансформацію окремих принципів бюджетної системи України. Зокрема, ці новації найбільше зачепили принцип збалансованості та принцип публічності та прозорості бюджетної системи України, у дещо меншій мірі – принцип ефективності та результативності і принцип справедливості та неупередженості, істотно скорегувавши їх зміст та обсяг. На нашу думку, наяву достатні підстави для висновку про появу так званої «воєнної матриці» витрачання публічних фінансових ресурсів державою в умовах війни. Разом з тим існують не менші підстави і для висновку про те, що природа вищезазначених принципів бюджетної системи України не змінилася.

Література:

1. «Про внесення змін до розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України та інших законодавчих актів України» Закон України 15 березня 2022 року № 2134-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2134-20#n5>
2. Музика-Стефанчук О.А. Органи публічної влади як суб'єкти бюджетних правовідносин: монографія. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права. 2011. 384 с.
3. Якимчук Н.Я. Розпорядники бюджетних коштів: система та правовий статус: монографія. Чернівці: Видавництво ЧНУ. 2009. 647 с.
4. Бюджетний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>

Гаврік Роман Олександрович,

*професор кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,
кандидат юридичних наук, доцент*

ВІДБРАННЯ ДИТИНИ ВІД БАТЬКІВ БЕЗ ПОЗБАВЛЕННЯ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ ОРГАНАМИ ПРОКУРАТУРИ

Аналіз сімейно-правової доктрини дозволяє визнати, що органи прокуратури виділяються серед органів захисту поруч із судом, органами опіки та піклування, органами нотаріату. На цьому зокрема зазначають З. В. Ромовська [1, с. 71], В.П. Мироненко [2, с. 94], І. В. Жилінкова [3, с. 67], І. В. Апопій [4, с. 34], С. Я. Фурса [5, с. 82], І. Л. Сердечна [6, с. 176], Л. В. Красицька [7, с. 282], С. М. Ходак [8, с. 142], Г. В. Чурпіта [9, с. 183-184] та інші науковці. Органи прокуратури, так само як і суд, орган опіки та піклування чи нотаріус застосовують специфічні способи захисту сімейних прав та інтересів подружжя, батьків та дітей, інших учасників сімейних відносин [10, с. 142].

При цьому, аналіз положень сімейного законодавства, дозволяє виділити три форми захисту сімейних прав та інтересів прокурором – через сприяння у захисті сімейних прав та інтересів судом, через прийняття рішення про відібрання дитини, через правову експертизу рішень органів опіки та піклування.

Відповідно до ч.2 ст. 170 СК України, у виняткових випадках, при безпосередній загрозі для життя або здоров'я дитини, орган опіки та піклування або прокурор мають право постановити рішення про негайне відібрання дитини від батьків. У цьому разі орган опіки та піклування зобов'язаний негайно повідомити прокурора та у семиденний строк після постановлення рішення звернутися до суду з позовом про позбавлення батьків чи одного з них батьківських прав або про відібрання дитини від матері, батька без позбавлення їх батьківських прав. З таким позовом до суду має право звернутися прокурор [11].

Як зазначає З. В. Ромовська, правовий сенс відібрання дитини за ст. 170 СК України полягає в екстреності прийняття рішення на захист дитини, коли зволікання може призвести до смерті дитини, тяжкої хвороби чи каліцтва. Постановлення такого рішення є доцільним у ситуаціях, коли через доволі довгу судову процедуру життя дитини може бути не врятованим, тому потрібні надзвичайні заходи. При цьому відібрання дитини за рішенням прокурора – це лише тимчасовий засіб захисту прав дитини; . якщо суд відмовив у задоволенні позову про позбавлення батьківських прав чи позову про відібрання дитини, рішення прокурора про негайне відібрання дитини має вважатися таким, що втратило чинність і дитина буде повернута батькам [1, с. 260-261].

Прокурор, постановляючи рішення про негайне відібрання дитини, по суті застосовує такий спосіб захисту сімейних прав дитини, як припинення дій, які порушують сімейні права дитини шляхом її тимчасового відібрання від осіб – порушників зазначених прав. Остаточне рішення в даному випадку в подальшому прийме суд, до якого звернеться прокурор, однак до моменту прийняття рішення судом дитина знаходитиметься не в умовах, небезпечних для життя, здоров'я і морального виховання дитини, а у більш сприятливому для неї середовищі [10, с. 142].

Ч. 2 ст. 170 СК України також передбачає обов'язок органу опіки та піклування у разі прийняття рішення про негайне відібрання дитини від батьків, повідомити прокурора. Як зазначає Г. В. Попов, покладення на орган опіки та піклування обов'язку негайно повідомити прокурора є цілком виправданим та логічним, оскільки прокурор, отримавши таке повідомлення, має змогу швидко оцінити законність прийнятого рішення виходячи з того, чи дотримані права дитини та права батьків або інших осіб, з якими вона проживає. До прийняття чинного Закону України «Про прокуратуру» формою реагування прокурора на виявлені порушення при постановленій рішення органом опіки та піклування про негайне відібрання дитини від батьків було опротестувати незаконно винесеного рішення та зупинення дії опротестованого акта [12, с. 166]. Цим самим, прокурор по суті застосовував такий спосіб захисту сімейних прав та інтересів як припинення дій, які порушують сімейні права (в частині зупинення рішення органу опіки та піклування) та встановлення правовідношення (в частині визнання відповідного акту незаконним через його опротестування). Чинний Закон України «Про прокуратуру» не передбачає протесту як форми реагування прокурора на порушення сімейних прав та інтересів рішенням органу опіки та піклування, залишаючи за ним можливість подання адміністративного позову про оскарження відповідного рішення в порядку адміністративного судочинства [10, с.142-143].

Таким чином, прокурор, постановляючи рішення про негайне відібрання дитини застосовує такий спосіб захисту сімейних прав дитини, як припинення дій, які порушують сімейні права дитини шляхом її тимчасового відібрання від осіб – порушників зазначених прав. Остаточне рішення в даному випадку в подальшому прийме суд, до якого звернеться прокурор, однак до моменту прийняття рішення судом дитина знаходитиметься не в

умовах, небезпечних для життя, здоров'я і морального виховання дитини, а у більш сприятливому для неї середовищі.

Органи прокуратури також уповноважені здійснювати правову експертизу рішення органу опіки та піклування про негайне відібрання дитини. До прийняття чинного Закону України «Про прокуратуру» формою реагування прокурора на виявлені порушення при постановленій рішенням органом опіки та піклування про негайне відібрання дитини від батьків, було застосування такого способу захисту сімейних прав та інтересів як припинення дій, які порушують сімейні права (в частині зупинення опротестованого рішення органу опіки та піклування) та встановлення правовідношення (в частині визнання відповідного акту незаконним через його опротестування). Чинний Закон України «Про прокуратуру» не передбачає протесту як форми реагування прокурора на порушення сімейних прав та інтересів рішенням органу опіки та піклування, залишаючи за ним можливість подання адміністративного позову про оскарження відповідного рішення в порядку адміністративного судочинства [10, с. 143].

Література:

1. Ромовська З. В. Українське сімейне право: підручник для студ.вищ.навч.закл. К.: Правова єдність, 2009. 500 с.
2. Мироненко В. П., Пилипенко С. А.. Сімейне право України. Підручник. За заг. ред. В. П. Мироненко. К.: Правова єдність, 2008. 477 с.
3. Сімейне право України: підручник. Л. М. Баранова, В. І Борисова, І. В. Жилінкова та ін.. за заг. ред. В. І. Борисової та І. В. Жилінкової. К.: Юрінком Інтер, 2011. 264 с.
4. Апопій І. В. Сімейне право України. К.: Центр учбової літератури, 2011. 360 с.
5. Сімейний кодекс України: науково-практичний коментар. За заг. ред. С. Я. Фурси. К.: Видавець Фурса С. Я.; КНТ, 2008. 1248 с.
6. Сердечна І. Юрисдикційна форма захисту сімейних прав та інтересів. Університетські наукові записки, 2019, Том 18, № 3 (71), С. 170-183.
7. Красицька Л. В. Проблеми здійснення та захисту особистих та майнових прав батьків і дітей. Дис. ... докт.юр.наук. Спец. 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. Вінниця, 2015. 496 с.
8. Ходак С. М. Категорія інтересу в сімейному праві України. Дис. ... канд.юр.наук. Спец. 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. Івано-Франківськ, 2020. 184 с.
9. Чурпіта Г. В. Концептуальні засади захисту сімейних прав та інтересів у порядку непозовного цивільного судочинства. Дис. ... докт.юр.наук. Спец. 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. К., 2016. 479 с.
10. Гаврік Р. О. Способи захисту сімейних прав та інтересів, що застосовуються органами прокуратури. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 10. С. 141-143. URL: http://lsej.org.ua/10_2022/31.pdf.
11. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-14>.
12. Попов Г. В. Окремі особливості реагування прокурора на порушення прав і свобод дітей. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 2. С. 165-169.

*Гайдученко Світлана Олександрівна,
професор кафедри менеджменту і публічного адміністрування Харківського
національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова,
доктор наук з державного управління, професор*

ФІНАНСОВА ДЕЦЕНАЛІЗАЦІЯ ЯК ЧИННИК СТАНОВЛЕННЯ САМОДОСТАТНЬОЇ СИСТЕМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Децентралізація державного управління та становлення дієвого місцевого самоврядування є світовою тенденцією розвитку системи публічного управління. Ця тенденція зумовлена обмеженими можливостями держави стосовно ефективного вирішення проблеми розвитку територіальних громад; прийняття виважених і вчасних управлінських рішень з урахуванням територіальних особливостей; надання громадянам адміністративних послуг високого рівня якості; забезпечення розвитку країни у контексті європейських стандартів життєдіяльності суспільства тощо.

Саме тому сучасний етап становлення української державності спрямований на повномасштабний розвиток системи місцевого самоврядування шляхом реалізації принципів субсидіарності та демократії участі, який задекларовано Конституцією України.

Досвід публічного управління прогресивних країн світу, включаючи країни-члени Європейського Союзу, засвідчує, що ефективність інституту місцевого самоврядування та його соціально-економічний розвиток обумовлений не тільки рівнем передачі повноважень держави місцевому самоврядуванню, а й рівнем фінансового забезпечення їхнього виконання. Практика місцевого самоврядування спирається на фінансову самостійність і спроможність місцевих бюджетів, забезпечуючи можливість владних структур вирішувати проблеми територіальних громад власними силами та ефективно управляти розвитком своїх територій.

Загалом, положенням Конституції України [1] про європейський інтеграційний курс розвитку країни обумовлена нагальність вирішення проблеми розвитку системи публічного управління України шляхом становлення її дієвої підсистеми місцевого самоврядування. Для її вирішення необхідна модернізація системи державного управління у напрямках чіткого розподілу повноважень між владними структурами різних рівнів управління та використання сучасних організаційних, нормативно-правових і фінансових механізмів забезпечення самодостатності місцевих бюджетів.

До рішення зазначеної проблематики у контексті розвитку системи фінансової децентралізації в Україні долучалися багато українських науковців і практиків, але, дослідники розглядають проблеми фінансової децентралізації як суто економічної категорії в системі публічного управління, а не ключового чинника становлення самодостатньої системи місцевого самоврядування.

Фінансова децентралізація в Україні розпочалася шляхом ухвалення з 2015 року змін до бюджетно-податкового законодавства, що дозволило передати на місця як додаткові бюджетні повноваження, так і стабільні джерела доходів для їх виконання [2]:

– розширився перелік джерел наповнення місцевих бюджетів, а саме змінено підходи до оподаткування майна; запроваджено акцизний податок; збільшено частку екологічного податку; бюджети територіальних громад прирівняні до бюджетів міст, це дає їм можливість залишати 60 % податку з доходів фізичних осіб і 10 % податку на прибуток;

– відбулась модернізація системи міжбюджетних трансфертів, перевели територіальні громади на прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом та запровадження освітньої, медичної субвенції й субвенції на забезпечення медичних заходів окремих державних програм і комплексних заходів програмного характеру;

– запровадження державної підтримки територіальних громад через виділення з державного бюджету субвенцій для розвитку їх інфраструктури та субвенції на соціально-економічний розвиток, надання коштів Державним фондом регіонального розвитку для реалізації проектів регіонального розвитку громад;

– удосконалення механізму реалізації фінансових запозичень, зокрема зовнішніх шляхом включення витрат на обслуговування боргу органів місцевого самоврядування до переліку захищених видатків та передбачення законодавчих гарантій щодо захисту інтересів інвесторів.

Фінансова децентралізація в системі публічного управління має розглядатися з позицій використання комплексу способів і засобів виконання управлінських рішень територіальної громади щодо соціально-економічного розвитку території з використанням власних фінансових активів. Успішне формування останніх обумовлене ефективною реалізацією фіскальної та бюджетної децентралізації на регіональному рівні управління з урахуванням таких ключових чинників: створення фінансово незалежних регіонів, орієнтованих на потреби територіальних громад; формування компетентних, самодостатніх, підконтрольних громадськості центрів прийняття управлінських рішень; раціональне й ефективне формування та використання бюджетних коштів; стимулювати інвестиційну активність підприємців податковими пільгами та знижками; сприяти громадянській освіті населення громад тощо.

Таким чином, подальші дослідження озвученої проблематики пов'язані із теоретичними розвідками моделі фінансової децентралізації системи публічного управління та відповідним удосконаленням чинного законодавства.

Література:

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>

2. Проект з регіонального врядування та розвитку України «Фіскальна децентралізація в Україні: поточний стан та необхідність реформ» URL: [http://www.rgd.org.ua/resources/publications_list /Fiscal_decentralization_in_Ukraine_UKR.pdf](http://www.rgd.org.ua/resources/publications_list/Fiscal_decentralization_in_Ukraine_UKR.pdf).

Галус Олена Олександрівна,

доцент кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,

кандидат юридичних наук, доцент

ПУБЛІЧНИЙ КОНТРОЛЬ ЗА НАДАННЯМ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ

Належна організація надання адміністративних послуг населенню виступає одним з основних завдань органів публічної адміністрації. На сьогодні, в умовах воєнного стану, Україна все ще знаходиться на етапі реформування публічної адміністрації, передачі повноважень від органів виконавчої влади до органів місцевого самоврядування. Тому питання якості надання публічних послуг населенню стає надзвичайно актуальним.

Публічний контроль у сфері надання адміністративних послуг можна поділити на державний, муніципальний та громадський. Згідно із п. 5 частини 4 статті 13 Закону України «Про адміністративні послуги» одним із завдань, які покладаються на адміністратора є здійснення контролю за дотриманням суб'єктами, які надають адміністративні послуги, термінів розгляду справ та прийняття рішень [1].

Видом державного контролю у сфері надання адміністративних послуг виступає судовий контроль. Так, частина 2 статті 19 Закону України «Про адміністративні послуги» передбачає, що дії або бездіяльність посадових осіб, які уповноважені законом надавати адміністративні послуги, адміністраторів можуть бути оскаржені до суду у порядку, встановленому законом [1].

Відомчий контроль у сфері надання адміністративних послуг покладається на органи виконавчої влади. Центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізовує державну політику у сфері надання адміністративних послуг виступає Міністерство цифрової трансформації України. Одним із завдань Міністерства виступає здійснення моніторингу за якістю надання електронних та адміністративних послуг [2].

11 серпня 2021 року Кабінет Міністрів прийняв Постанову № 864 «Питання організації моніторингу якості надання адміністративних послуг», якою було затверджено Порядок проведення моніторингу якості надання адміністративних послуг та оприлюднення інформації про результати моніторингу якості надання адміністративних послуг [3].

Суб'єкти надання адміністративних послуг може самостійно встановлювати вимоги щодо якості надання адміністративних послуг. У разі якщо суб'єктом надання адміністративної послуги є посадова особа, вимоги щодо якості надання адміністративних послуг визначаються органом, якому вона підпорядковується.

В законодавстві України не визначено порядок розгляду органами державної влади та органами місцевого самоврядування скарг про порушення прав отримувачів адміністративних послуг. У 2018 році Міністерство економічного розвитку і торгівлі України оприлюднило проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження процедури оскарження у сфері надання адміністративних послуг», у якому пропонувалося врегулювати механізм оскарження дій або бездіяльності посадових осіб органів публічної влади та співробітників центрів надання адміністративних послуг, створення спеціальних комісії які розглядатимуть скарги, пов'язані з наданням адміністративних послуг, які діють на громадських засадах [4]. Склад комісій мав формуватися із державних та/або муніципальних службовців, а також з представників інститутів громадянського суспільства. Пропонувалося встановити строки подачі скарг, загальні вимоги до їх оформлення та порядок розгляду скарг комісіями. Також пропонувалося «внести зміни до Кодексу законів про працю з тим, аби керівництво центрів надання адміністративних послуг змогло прийняти рішення про звільнення співробітника, який вдруге порушив законодавство під час надання послуг, з урахуванням результатів розгляду скарги комісією. Кабінету Міністрів України надають право визначати вичерпний перелік адміністративних послуг, що надаватиметься такими центрами, оскільки на цей день частину номенклатури послуг окрім Уряду встановлює місцева влада» [4]. Однак Державна регуляторна служба України відмовила в погодженні цього проекту закону як регуляторного акту, оскільки є чітко врегульовані процедури досудового оскарження у сфері ліцензування видів господарської діяльності, у сфері державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень та ін. також, запропонований у проекті розгляду скарг щодо порушення прав одержувачів адміністративних послуг органом. Який утворив комісію, може містити корупційні ризики, оскільки скарга подаватиметься до органу, який порушив права одержувача адміністративних послуг своєю дією чи бездіяльністю [5; 6].

16 листопада 2021 року Верховна Рада України прийняла у третьому читанні проект Закону України «Про адміністративну процедуру» [7], який набуде чинності у грудні 2023 року. У Прикінцевих та перехідних положеннях цього закону передбачено внесення змін до частини 2 статті 19 Закону України «Про адміністративні послуги»,

згідно із якими, «дії або бездіяльність посадових осіб, уповноважених відповідно до закону надавати адміністративні послуги, адміністраторів можуть бути оскаржені в порядку адміністративного оскарження та/або до суду в порядку, встановленому законом» [7].

Підсумовуючи варто зазначити, що останніми роками відбулися важливі законодавчі зміни у регулюванні порядку організації, надання адміністративних послуг та моніторингу їх якості. Здійснення публічного контролю за адміністративними послугами є необхідною умовою забезпечення якості їх надання.

Література:

1. Про адміністративні послуги: Закон України від 06.09.2012 № 5203-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text>
2. Питання Міністерства цифрової трансформації: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.09.2019 № 856. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2019-%D0%BF#n12>
3. Питання організації моніторингу якості надання адміністративних послуг: Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок від 11.08.2021 № 864. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/864-2021-%D0%BF#n32>
4. До якісних адмінпослуг через нові засоби контролю. URL: <https://lexinform.com.ua/zakonodavstvo/do-yakisnyh-adminposlug-cherez-novi-zasoby-kontrolyu/>
5. Аналіз регуляторного впливу до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження процедури оскарження у сфері надання адміністративних послуг». URL: <http://www.drs.gov.ua/wp-content/uploads/2018/10/7625-08.10.18.pdf>
6. Про відмову в погодженні проекту регуляторного акта: Рішення Державної регуляторної служби України від 08.11.2018 № 489. URL: <http://www.drs.gov.ua/wp-content/uploads/2018/10/1868-08.11.18.pdf>
7. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17.02.2022 № 2073-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-IX#Text>

*Гедульянов Вадим Едуардович,
кандидат юридичних наук*

ВІДКЛИКАННЯ НАРОДНОГО ПРЕДСТАВНИКА З ВІЛЬНИМ МАНДАТОМ: ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Класична доктрина конституційного права презюмує існування імперативного та вільного представницького мандатів.

Історично першим видом представницького мандату був імперативний мандат.

Появу імперативного мандату народних представників історики пов'язують з виникненням перших представницьких органів у їх сучасному розумінні в епоху буржуазних революцій. Ідеї саме такого виду представницького мандату мали свої витоки з праць філософів права часів Просвітництва. Як влучно зазначив П.В. Романюк, «з тих пір «мандат» стає «представницьким», що характеризує його в цілому як «народний», тобто «такий, що дає право представляти весь народ» [1, с. 33].

О.Д. Чепель характеризує імперативний мандат як «повноваження, отримані депутатом від виборців за умов, що він зобов'язаний нести перед ними відповідальність і виконувати їх накази» [2, с. 8]. Слід погодитись з такою характеристикою.

М.І. Стопченко, описуючи імперативний мандат, зауважує, що «європейська конституційно-правова традиція вважає імперативний мандат недемократичною нормою: імперативного мандата немає у жодній з конституцій європейських країн, зокрема, і у тих, де представницькі органи обираються за партійними списками» [3, с. 47]. Цікаво, що, виступаючи проти імперативного мандату, М.І. Стопченко характеризує його «від противного» - тобто, надає характеристику вільного мандату та стверджує, що імперативний мандат за своєю сутністю є цілком протилежним. Навряд чи такий опис сутності імперативного мандату можна уважати коректним.

М. В. Савчин протиставляє вільний мандат мандату імперативному. Він розмірковує: «згідно з концептом імперативного мандата народний представник несе певні зобов'язання перед своїми виборцями, які можуть його відкликати у разі, якщо не він буде спроможний їх виконати належним чином. На противагу цьому, концепт вільного мандата виходить із того, що депутат парламенту представляє націю у цілому і він не пов'язаний із наказами виборцями і не може бути відкликаний ними – це є запорукою його незалежності» [4, с. 219]. Погоджуючись з цим висловлюванням у цілому, варто сформулювати певні міркування щодо нього.

Вище було продемонстровано: при характеристиці імперативного мандату так чи інакше дослідники наголошують на тому, що такому виду мандата притаманна можливість відкликання народного представника виборцями.

Слід внести таку пропозицію: уважати, що відкликання народного представника за ініціативою виборців не є характеристикою лише імперативного мандату. Пояснимо цю тезу.

Якщо мова йде про імперативний мандат, то відкликання народного представника за ініціативою виборців є можливим тому, що конкретний представник не виконує конкретні накази виборців. Дійсно, це є характеристикою – більше того, однією з найважливіших характеристик – імперативного мандату.

Однак, відкликання народного представника за ініціативою виборців відбувається не обов'язково тому, що цей представник не виконує накази виборців. Цілком можливим є, наприклад, що виборці не поділяють моральні цінності представника.

Найбільш яскравий приклад для ілюстрації цієї тези – це історично останній випадок ініціювання імпічменту Президента США. Варто підкреслити, що він обирається шляхом непрямих виборів, а тому неорганізовані виборці не наділені правом його відкликання. Але тут приклад обрано за аналогією – вона є цілком можливою.

За часів перебування на посаді Глави держави Білла Клінтона за ініціативою виборців членами Конгресу США була ініційована спроба імпічменту (1998-1999 роки). Підставою для цієї спроби став сексуальний скандал з Монікою Левінські. Внаслідок цього скандалу відбулась низка судових процесів, свідком на яких був і Б.Клінтон. За підсумками надання показань його звинуватили у повідомленні неправдивих фактів. Виборці були обурені такою поведінкою Глави держави, і активно звертались до конгресменів та членів Палати представників з проханням розпочати процедуру імпічменту Президента США.

Якщо за аналогією екстраполювати цей випадок на члена парламенту і гіпотетично уявити, що виборці не хочуть більше, щоб особа з відповідними моральними якостями представляла їхні інтереси, – чи справедливо позбавляти їх права відкликати свого представника? Ймовірно, що ні. Чи це буде демократичним? Ймовірно, що також ні. А тому інститут відкликання має перспективи, коли йдеться про його застосування по відношенню до осіб, які мають представницький мандат, у разі, якщо підставою для відкликання не є невиконання наказів виборців. На нашу думку, відкликання цілком сумісне не лише з імперативним, але й з вільним мандатом. Від такого зв'язку можна відмовитись, і це сприяло б подальшій розбудові демократії.

Література:

1. Романюк П. В. Конституційно-правові засади інституту представницького мандату в Україні: дис. ... кандид. юрид.наук. Харків, 2015. 180 с.
2. Чепель О. Д. Конституційно-правовий статус та професіоналізація діяльності депутатів парламенту на сучасному етапі (порівняльно-правове дослідження): монографія. Чернівці: Рута, 2010. 254 с.
3. Стопченко М. І. Конституційно-правовий статус голови парламенту в Україні та зарубіжних країнах: порівняльний аналіз: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 240 с.
4. Савчин М. В. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 328 с.

Гиляка Олег Сергійович,

начальник управління стратегічного розвитку Національної академії правових наук України, доцент кафедри міжнародного приватного права та порівняльного правознавства Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук, старший дослідник

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ОСОБИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Цифровізація сприяє переходу в онлайн-середовище більшості сфер, зокрема таких як медицина та освіта, дозволяє здійснювати онлайн-покупки, отримувати більше інформації та здійснювати її обмін. Розвиток передових технологій неминуче вимагає повноцінного законодавчого врегулювання їх використання, створення відповідної правової бази, яка б забезпечила стандарти та правила широкого використання цифрових технологій. При цьому варто наголосити, що ефективна національна правова база має вирішальне значення для забезпечення захисту від незаконного чи свавільного втручання, адже національне законодавство в більшій мірі не пристосоване до розвитку комунікаційних технологій та заходів спостереження, що здійснюють нові технології. Крім того, відсутній такий важливий запобіжник від зловживань, як належний нагляд за заходами стеження та їх повноцінна перевірка.

Не викликає жодного сумніву, що технологічний прогрес істотно покращив спілкування та обмін інформацією, зокрема в режимі онлайн. Завдяки йому спростилися процеси обміну, зберігання, отримання інформації, можливість проведення різного роду дистанційних переговорів тощо. Але разом з цим виникають й певні складнощі, адже нові пристрої та технології нерідко здійснюють електронне стеження та перехоплення інформації. Причому інколи розробники цифрових рішень використовують їх відверто для безпосереднього шпигунства.

Проблеми, пов'язані з захистом права на приватне життя та персональних даних в епоху цифрових технологій неодноразово ставали предметом обговорень на засіданнях Організації Об'єднаних Націй. Зокрема, наголошувалось на тому, що технологічний розвиток розширив можливості держав і комерційних суб'єктів для стеження, дешифрування та масового збору даних, що може серйозно порушити право людей на приватність, назріла потреба знайти відповідний баланс між законними інтересами національної безпеки та індивідуальними свободами. Відзначено, що хоча сучасні комунікаційні технології є потужним інструментом для демократії, вони також сприяли стиранню меж між публічною та приватною сферами, тому виникають занепокоєння щодо широкого спектру режимів стеження за безпекою та потенційних вторгнень, яким сприяють сучасні технології [1].

Захист персональних даних – досить актуальна тема, й з кожним днем її актуальність зростає. Захист персональних даних полягає у забезпеченні їх конфіденційності, безпечного поширення та захисту від несанкціонованого використання. З цього погляду, цифрова трансформація створює ряд викликів щодо захисту даних та забезпечення їх достовірності, належного зберігання та використання. Основні засоби та методи захисту персональних даних в умовах цифрової трансформації включають шифрування даних у доступній формі, використання анонімізації даних, визначення правил та процедур для безпечного управління даними, щоб визначити те, як доступ до них буде організовано, і забезпечити їх мінімальне затребування з метою вирішення різних питань.

Як відзначила Хелен Ніссенбаум, професор кафедри інформаційних технологій Корнельського університету, недоторканність приватного життя – це не право на секретність чи контроль, а право на належний потік особистої інформації. Це означає, що залежно від ситуації та контексту, людина може оцінити та вирішити, чим поділитися з іншими у цифровому середовищі. Іншими словами, людина має право знати, як і для яких цілей використовуються її дані, хто і як довго їх зберігає, а також кому доступна така інформація. Особа повинна мати можливість звернутись про видалення особистих даних або їх виправлення [2].

У більшості країн право на захист персональних даних розглядається як фундаментальне. Так, відповідно до європейського підходу, захист персональних даних впливає із права на захист приватного життя. Відповідні питання займають важливе місце у діяльності Європейського Союзу та таких організацій, як Організація Об'єднаних Націй та Рада Європи. На міжнародному та наднаціональному рівнях розрізняється захист персональних даних загалом та захист даних при автоматизованій обробці. Саме останньому все частіше присвячується найбільш детальна правова регламентація.

Згідно зі статтею 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [3] право на захист щодо обробки персональних даних є частиною права на повагу до приватного та сімейного життя, до житла та кореспонденції. Конвенція Ради Європи від 28 січня 1981 року № 108 «Про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних» – перший міжнародний юридично зобов'язальний документ, який стосується виключно питань захисту персональних даних. Конвенція пройшла процес оновлення, який було завершено прийняттям Протоколу про внесення змін до Конвенції CETS № 223.

У праві Європейського Союзу право на захист персональних даних визнано як основоположне право. Це було підтверджено у Договорі про функціонування Європейського Союзу, а також у Хартії основних прав Європейського Союзу. Директива про захист персональних даних 1995 року була першим документом, який регулював захист персональних даних у праві Європейського Союзу. Враховуючи швидкі технологічні зміни, з метою адаптування правил захисту персональних даних до ери цифрових технологій Європейський Союз у 2016 році прийняв нове законодавство. Загальний регламент захисту персональних даних набув чинності у 2018 році, а Директива про захист персональних даних втратила чинність.

Так, Регламентом 2016/679 Європейського Парламенту та Ради від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб стосовно обробки персональних даних та про вільне переміщення таких даних, а також про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних) [4] передбачаються відповідні повноваження для моніторингу та забезпечення дотримання правил захисту персональних даних та санкції за їх порушення в державах-членах.

В національному законодавстві відправною точкою в сфері захисту права на приватність та персональних даних є положення Конституції України. Так, ст. 32 Конституції України [5] проголошує, що ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної

інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Саме ці норми Конституції становлять основу для побудови та розвитку національного законодавства щодо захисту персональних даних.

В Україні діють три основних закони, що регулюють питання доступу до інформації та захисту персональних даних: Закон України «Про інформацію», Закон України «Про доступ до публічної інформації» та Закон України «Про захист персональних даних». Їх положення передбачають режим доступу до публічної інформації, захист персональних даних та юридичні механізми, які застосовуються для пошуку балансу між правом знати та правом на приватність. Так, частина 2 статті 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації» [6] містить юридичний механізм, який є обов'язковим до застосування у переважній більшості випадків обмеження доступу до інформації. Винятки становлять лише ті категорії інформації, які, у відповідності до норм чинного законодавства, не можуть бути обмежені в доступі.

Проте, стрімкий розвиток відносин та ускладнення технологій зумовлюють необхідність подальшого удосконалення правової регламентації в цій сфері. Зокрема, важливим питанням на сьогодні є можливість видалення персональних даних, які надавались особою раніше.

Як зазначає дослідник Солове Д., окрему проблему становлять сучасні агресивні стратегії збору персональної інформації. Основною умовою доступу до продуктів та сервісів з використанням програмного забезпечення є згода із запропонованими правилами користування, яка досить часто є засобом отримання персональних даних користувача. Безкоштовне користування певними послугами та цифровими продуктами фактично надається в обмін на доступ до персональних даних. Можлива загроза конфіденційності користувача та негативні наслідки, які можуть виникнути в зв'язку з цим у майбутньому, розробники програмного забезпечення намагаються компенсувати перевагами свого продукту, такими як доступ до важливої інформації, активну соціальну взаємодію, новими прогресивними технологіями тощо [7, с. 44].

Підсумовуючи, варто відзначити, що захист конфіденційності в цифрову епоху стає дедалі складнішим. Люди щодня публікують персональні дані (власні та своїх друзів і знайомих) через соціальні мережі та інтернет-сервіси. Методи збору та обробки даних швидко змінюються. Швидкий технологічний розвиток істотно збільшив обсяг і масштаб збору та обміну персональними даними. Це призвело до необхідності змінити спосіб захисту даних, оскільки старі методи не відповідають новим реаліям.

Література:

1. The right to privacy in the digital age : report of the United Nations High Commissioner for Human Rights (A/HRC/39/29) 3 August 2018. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G18/239/58/PDF/G1823958.pdf?OpenElement> (дата звернення: 06.03.2023)
2. Nissenbaum Н. Protecting Privacy in an Information Age: The Problem of Privacy in Public. *Law and Philosophy*. URL: <https://nissenbaum.tech.cornell.edu/papers/privacy.pdf> (дата звернення: 06.03.2023)
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 11.03.2023)
4. Регламент Ради ЄС 2016/679 від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб щодо обробки персональних даних та про вільний рух таких даних, а також про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент захисту даних). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016R0679&from=EN> (дата звернення: 20.03.2023)
5. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141

6. Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 р. № 2939-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення: 17.03.2023)

7. Solove D. The Myth of the Privacy Paradox. *The George Washington law review*. Washington, 2021. Vol. 89, N. 1. 51 p.

Гнидюк Оксана Ярославівна,
старший викладач кафедри прикордонної служби
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, кандидат педагогічних наук

АДМІНІСТРАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ЯК СКЛАДОВА СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Умови, які на разі існують, створюють певні проблеми, які потребують вирішення. Ця проблематика виникає на всіх рівнях. На разі, Державної прикордонної служби України (далі ДПСУ), яка функціонує в структурі МВС, також є складовою сектору безпеки і оборони України.

Особливу увагу необхідно звернути на діяльність ДПСУ та його призначення. В переважній кількості - це саме протидія адміністративним правопорушенням, які вчиняються на Державному кордоні, в контрольованих прикордонних районах, конкретно статті Закону України «КупАП» 202, 203 частина 2, 204-1 [1]. На разі діяльність ДПСУ є надзвичайно необхідною, в зв'язку з веденням бойових дій на сході почалась мобілізація чоловіків до лавр законних збройних формувань, в наслідок чого, велика кількість чоловіків, які підлягають мобілізації, намагаються покинути територію України. Це один з найактуальніших прикладів діяльності ДПСУ, який на разі є потрібована. Прецедентно, це також і протидія порушенням режимів Державного кордону України, в пунктах пропуску, і протидія нелегальній міграції, перевезенню через ДКУ наркотичних речовин, прекурсорів та ряд інших заборонених до перевезення речовин [2].

Звичайно, це також і протидія військовим адміністративним правопорушенням, які вчиняються військовослужбовцями. Це також є важливо, оскільки це прямий метод підтримання порядку та дисципліни серед лаврів військовослужбовців. Це напряду впливає на боездатність підрозділів, готовність їх до виконання завдань з охорони державного кордону України, виконання бойових завдань в ході бойових дій.

Адміністративна діяльність є суттєвою частиною сектору безпеки держави та її громадян, оскільки завдяки законній діяльності ДПСУ підвищується і правовий рівень знань населення України, що безпосередньо впливає на підвищення рівня правосвідомості та формує потужне громадянське суспільство. Через що, в свою чергу, рівень довіри до збройних та правоохоронних формувань суттєво зростає, завдяки чому зменшується кількість вчиняємих адміністративних правопорушень серед громадян України. Також це виступає як превентивна функція, що також позитивно впливає на зниження кількості вчиняємих правопорушень.

Збільшення рівня довіри до збройних та правоохоронних формувань є також невід'ємною частиною сектору оборони та безпеки України, тому що саме від них напряду залежить стан подальших справ під час проведення бойових дій, що ми зараз і можемо спостерігати. Це має позитивний вплив для держави.

Проведення цільових робіт з населенням України, що також матиме позитивні наслідки, такі які зазначені вище.

Ряд цих адміністративних функцій є невід'ємною складовою сектору безпеки і оборони України, що позитивно впливає на стан справ, який на разі є в державі. Саме

тому ДПСУ є надзвичайно важливим органом в системі МВС, який виконує спеціальні завдання з охорони державного кордону України, які більше ніякі структури не виконують, цим і доводиться складова сектору безпеки.

Література:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-Х.
URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/80731-10/>
2. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 01.08.2003 р. №965-IV. Верховна Рада України. Законодавство України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/661-15>

Гонтківський Юрій Михайлович,
директор Хмельницької філії ПП "Автошкола "Актив Драйв"

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЗАРУБІЖНОГО ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ

Актуальність дослідження проблематики сучасного парламентаризму не викликає сумніву. Хоча б тому, що в наш час, в Україні, коли на основі нової Конституції відбувається інтенсивне становлення владних структур, нової політичної системи суспільства, потреба у вивченні зарубіжного досвіду стає нагальною. При цьому доцільно враховувати, що понад сім десятиріч наша країна опинилася ізольованою від світової практики розвитку та вдосконалення парламентаризму. До того ж ми занадто часто переконували себе в тому, що система представницьких органів, організованих у формі рад, є найраціональнішою та найдемократичнішою, не вживали дієвих заходів щодо вдосконалення діяльності парламенту. Розвинуті ж держави у цей час вели інтенсивний пошук найкращих форм і методів управління політичним життям. І необхідно підкреслити, багато чого їм вдалося зробити. Такі держави, як Австрія, Австралія, Бельгія, Великобританія, Греція, Данія, Ізраїль, Індія, Іспанія, Італія, Німеччина, США, Франція, Швеція та інші, незважаючи на окремі зриви створили в цілому ефективний державний механізм, який стимулює політичний розвиток нації. Усе це нашоємує на думку, що у парламентському досвіді цих країн є дещо таке, що має не поодинокий, а універсальний характер, що певні принципи парламентаризму можуть бути застосовані до всіх держав.

З таких позицій дослідження зарубіжних політичних інститутів як в цілому, так і окремих регіонах і країнах має також суттєве значення, оскільки в умовах державно-правової реформи, що відбувається в Україні, вони можуть бути використані, звичайно ж із відповідними корективами при здійсненні демократизації політичного життя в нашій державі та розробці правових засобів її здійснення.

Однак спільним завданням для демократичних держав залишається адміністративно-організаційне становлення парламентів – процес у ході якого вищий представницький і законодавчий орган стає автономним, цілісним, стабільним, виробляє усталені процедури.

Усі ці три ознаки – цілісність, комплексність і універсалізація регламенту – є важливими характеристиками розвитку парламентського утворення.

Однак, характерні риси світової теоретичної думки щодо сучасних проблем парламентаризму – критичне сприйняття "власних" доктрин, відмова від низки усталених раніше положень, висування нових концепцій життєдіяльності парламентських інститутів на даному етапі і на перспективу. Намагаючись дати узагальнене уявлення про новітні погляди дослідників парламентаризму в останні десятиліття, можна виділити таке:

Перше. Творці сучасної доктрини парламентів заперечують, вважаючи неприйнятною для нашого часу концепцію теоретиків розподілу влади, згідно з якою прерогативою парламенту є прийняття законів, що з початку XVII ст., включаючи

сьогодення, вважається постулатом (Ж. Блондель, К. Брехер). Висновок обґрунтовується тим, що Локк і Монтеस्क'є розробляли доктрину легіслатур в ситуації, яка радикально відрізнялася від сучасної. Держава майже не займалась вирішенням соціальних питань. В нинішніх умовах ускладнення суспільного життя і відповідно його законодавчого регулювання парламент не в змозі повністю на належному рівні реалізувати законодавчу функцію. Це мотивується не тільки розширенням об'єкта законодавчої регламентації, а й зростанням вимог щодо професіоналізму законодавчого процесу, котрий здебільшого парламентарії не мають.

Визначене обумовило ту концепцію, що на сучасному етапі роль легіслатур у законодавчій сфері стала досить скромною в порівнянні з минулим. Більшість часу цих органів, стверджує К.Уер зовсім не присвячена здійсненню законодавчої функції. Тому деякі автори пропонують взагалі відмовитись від терміну "легіслатура" щодо органів законодавчої влади, залишивши "асамблея", "парламент".

Радикально змінені умови сучасної держави, здійснення нею соціальної, економічної, екологічної, воєнної, міжнародної політики диктують необхідність перегляду функцій державних органів, які реалізують цю політику. Це необхідно для оптимального і радикального виконання всіх функцій єдиної державної влади відповідно до внутрішніх і зовнішніх потреб і вимог буття тієї чи іншої країни.

Невідомі в минулому масштаби суспільних відносин, що потребують законодавчого регулювання, професійні та процедурні ускладнення законопроектної і законодавчої діяльності, розширення кола суб'єктів, які беруть у ній участь, об'єктивно і закономірно обумовили і визначили зростання у цій сфері позицій виконавчої влади і послаблення ролі законодавчої гілки. Іншими словами визнається тенденція падіння ролі парламенту. Доктрина здійснення ним законодавчої функції вважається застарілою, такою, що не відповідає потребам і вимогам часу, внаслідок чого вона заперечується.

Друге. Організація і функціонування парламентських інститутів на сучасному етапі потребують нового теоретичного забезпечення.

В такому ключі суттєво наголосити, що зниження ролі парламентів у законодавчій сфері зовсім не означає загального падіння їх ролі в політичному механізмі сучасних держав. Навпаки!

В цілому проблема ролі і місця парламенту в державній структурі, на переконання авторів новітньої теорії, набагато складніша. Сучасне становище характеризується переглядом "класичних" доктрин парламентських функцій і значення представницького органу народу. На нинішньому етапі він відіграє нову роль, бо здійснює нові функції. Тому в абсолютному вираженні роль загальнодержавних представницьких органів підвищилась за рахунок реалізації нових функцій. Тенденцією посилення ролі парламентів і зміцнення їх місця в державному механізмі сучасних країн виявив в 60-ті роки К.Уер.

Третє. Ядро сучасної доктрини парламенту становить положення, згідно з яким функція парламенту - не законодавство, а представництво. Істинна функція названих органів, на переконання Дж. Стюарта Мілля, полягає в тому, щоб слугувати конгресом думок, великим журі планів, місцем для обговорень.

Узагальнюючи, підкреслимо міцні позиції парламентаризму – одна з характерних тенденцій сучасного конституційного розвитку країн Західної Європи. Утвердилась європейська модель поділу влади, така організація державного управління, при якій виконавча влада залежить безпосередньо від підтримки законодавчої влади, що саме по собі свідчить про досягнення парламентаризму.

Становлення, розвиток, укріплення і оновлення парламентських інститутів становить собою одне з найважливіших завдань не тільки сучасності, а й майбутнього. У своєму розвитку парламенти пройшли тривалий і складний шлях. Від так званої «первісної демократії» до наших часів.

Виходячи з основних тенденцій розвитку сучасного парламентаризму і підтримуючи дослідників теорії і практики парламентських інститутів останніх десятиліть минулого

століття (К. Уер, Дж. Стюарт Міль, Д. Фрідріх, М.Мязі, Ж. Бландель, К. Бретер, І. Мені) можна стверджувати, що роль парламентів не тільки не знижується, а навпаки, зростає; здійснюється трансформація їх функцій. Укрупнюються та оновлюються представницька і контрольна функції парламентів. Вони є форумами політичного життя.

Висока роль найвищого представницького органу народу можлива лише за наявності парламентаризму. Це – особлива система державного керівництва країною, яка характеризується провідним становищем в ній парламенту, здійсненням парламентом контролю за виконавчою владою, поділом влади на законодавчу та виконавчу, привілейованим становищем депутатів.

Усі зарубіжні конституції наділяють парламент законодавчими функціями. Прийняття законів є головним завданням парламенту. Практично в кожній країні проходження законопроектів у палатах парламенту має свої особливості. В багатьох країнах цей процес розглядається як єдина стадія обговорення законопроекту, хоча ця стадія і сприймається як ряд послідовних етапів такого обговорення. Хоч би як там не було, але наведена загальна схема охоплює практично всі стадії або етапи законодавчого процесу.

З іншого боку, якщо звернутись до функцій українського парламенту, то виходячи зі ст.75 Конституції України, Верховна Рада є єдиним органом законодавчої влади і водночас однопалатним органом. Це значною мірою впливає на якість, ефективність і темпи його роботи, на здійснення законодавчої функції. Здійснення такої функції парламентом України ускладнюється ще й тим, що наш парламент лише частково структурований, а це істотно впливає на парламентську дисципліну, на стабільність її фракцій і тим самим на стабільність парламентської більшості. Саме тому майже третина законів, що приймаються, є законами про зміни і доповнення до раніше прийнятих законів.

Оскільки за своєю природою парламенти є колегіальними органами, то це само по собі створює умови для їх певної чисельності. В сучасних конституціях зарубіжних країн фіксується чисельний склад нижніх палат або однопалатних парламентів. При встановленні чисельності парламентів (палат) виходять із кількості населення держав, хоча така залежність відносна. Кількісний склад нижніх палат завжди значно більший, ніж верхніх.

З огляду на конституційну практику України та проведення конституційної реформи бажано зауважити, що питання кількісного складу Верховної Ради України було одним із питань, що виносилися на всеукраїнський референдум 2000 року. На дане питання виборці дали позитивну відповідь щодо зменшення чисельності народних депутатів з 450 до 300. Проте, такий підхід не узгоджується зі світовим досвідом визначення чисельності парламентаріїв найвищого представницького органу. Саме крізь призму такого підходу, а також вітчизняних традицій і особливостей слід осмислювати питання Конституційного складу Верховної Ради – 450 народних депутатів. Якщо сприймати цю цифру під кутом зору населення України, яке перевищує 43 млн., то вважаємо, дане співвідношення кількості населення і чисельності складу Верховної Ради в загальних рисах забезпечує можливість парламенту представляти різні верстви населення, підтримувати взаємовідносини, традиційні для народного представництва, а також дієздатність цього органу. Отже, скорочення нинішнього конституційного складу парламенту не узгоджується з комплексом критеріїв, котрим має відповідати Верховна Рада як орган, призначений виражати волю всього народу та представляти його інтереси.

Наявність відповідних вагомих аргументів у прихильників однопалатної чи двопалатної системи, а також незакінчені спори у деяких державах щодо структури парламентів (Угорщина, Україна) переконливо свідчать, що питання про те, з якої кількості палат повинен складатися парламент, залишається і досі спірним у конституційній доктрині та практиці.

При характеристиці внутрішньої побудови палат (парламентів) найбільш плідними є підхід, при якому розгляд таких елементів внутрішньої організації, як парламентські фракції, керівні органи та комітети (комісії) доповнюється аналізом парламентської інфраструктури.

В останні десятиріччя ХХ ст. – особливої актуальності набуло питання про компетенцію парламенту взагалі й українського, зокрема. Відповідь на нього дає змогу визначити, як і наслідки орган народного представництва виконує свою соціальну роль у державі. Для українського суспільства, в якому відбувається радикальний перегляд теоретичних уявлень про місце і роль парламенту в системі органів державної влади відчувається гостра необхідність у визначенні повноважень і функцій усіх органів.

Горбань Наталія Сергіївна,

доцент кафедри нотаріального, виконавчого процесу та адвокатури, прокуратури, судоустрою ННІ права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат юридичних наук, доцент

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ ПОСАДОВИХ ОСІБ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ, ЯКІ УПОВНОВАЖЕНІ ВЧИНЯТИ НОТАРІАЛЬНІ ДІЇ

У Конституцію України визначено, що Україна є правовою державою, в якій діє принцип верховенства права. Саме тому, утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави не залежно від того, де та на яких умовах вона проживає в Україні.

Територія України поділяється на адміністративно-територіальні одиниці, які й складають систему адміністративно-територіального устрою України, а саме це Автономна Республіка Крим, області, райони, міста, райони в містах, селища і села. (стаття 133 Конституції України). Хоча на рівні Основного закону встановлено, що територіальний устрій України має визначатися не тільки Конституцією України, а й відповідно до пункту 13 частини першої статті 92 Конституції України законом України про територіальний устрій, останній, у передбаченому законом порядку, по теперішній час не прийнятий.

Статтею 1 Закону України «Про нотаріат» передбачено: нотаріат - це система органів та посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права та факти, що мають юридичне значення та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені законом, з метою надання їм юридичної вірогідності [1].

За загальним правилом, вчинення нотаріальних дій в Україні покладається на нотаріусів. Законом визначено, що нотаріус зобов'язаний здійснювати свою діяльність виключно в межах відповідного нотаріального округу. Тобто, в територіальній одиниці, в межах якої він здійснює нотаріальну діяльність і в межах якої знаходиться державна нотаріальна контора, в якій працює державний нотаріус, або робоче місце (контора) приватного нотаріуса. Розташування нотаріальних округів визначається відповідно до адміністративно-територіального устрою України.

Нотаріус не вправі здійснювати нотаріальну діяльність за межами свого нотаріального округу, за винятком заміщення інших нотаріусів у випадках, передбачених цим Законом та за зверненням спадкоємця для завершення спадкування у іншому територіальному окрузі, якщо спадкова справа була зареєстрована у Спадковому реєстрі до початку тимчасової окупації Автономної Республіки Крим та м. Севастополь, але не закінчена.

Наказом Міністерства юстиції України від 07.06.2021 № 2040/5 затверджено Перелік нотаріальних округів в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі [2]. Даним нормативним актом встановлені нотаріальні округи, відповідно до системи адміністративно-територіального устрою, визначеної у статті 133 Конституції України. Нотаріальні округи АРК та областей поділяються на відповідні міські та районні нотаріальні округи. В свою чергу, до складу районних нотаріальних округів входять відповідні територіальні громади, які об'єднують в собі міста, селища міського типу та села.

До прикладу, на сайті Відділення нотаріальної палати України в Київській області міститься інформація: Перелік населених пунктів, які входять до складу районних нотаріальних округів Київської області [3]. Так, Білоцерківський районний нотаріальний округ складають 13 територіальних громад, це 302 населених пункти, серед них 5 - міст; 6 - селищ міського типу; 291 – село. Загальна чисельність населення становить 439 877 чоловік. В рамках даного районного нотаріального округу здійснюють діяльність - 11 державних нотаріальних контор, в яких працюють 15 державних нотаріусів та приватну нотаріальну діяльність здійснюють - 39 осіб.

Ми можемо зробити висновок, що з урахуванням існуючого підходу до формування нотаріальних округів в Україні, то ними покривається вся територія України, тому й повноваження нотаріусів, які здійснюють свою діяльність у межах визначених нотаріальних округів, поширюється як на територію міст, так і на територію селищ міського типу та відповідних сіл.

Законом України “Про нотаріат” встановлено, що у сільських населених пунктах нотаріальні дії, передбачені статтею 37 цього Закону, вчиняються уповноваженими на це посадовими особами органів місцевого самоврядування.

Отже, на законодавчому рівні створено механізми та затверджено процедуру звернення відповідних осіб до уповноважених посадових осіб органів місцевого самоврядування, для посвідчення прав та фактів, що мають юридичне значення з метою надання їм юридичної вірогідності. Однак, чинна законодавча регламентація механізму та процедури не є досконалою та містить певні колізії, які необхідно усунути, так як їхня наявність створює проблеми для учасників відповідних правовідносин.

Законодавець, визначаючи територіальну компетенцію посадових осіб органів місцевого самоврядування на вчинення нотаріальних дій, визначає її різними формулюваннями. А саме, уповноважені посадові особи органів місцевого самоврядування мають право вчиняти визначені у законі нотаріальні дії: «у **сільських населених пунктах**» (ст.ст. 1, 37, 60, 61, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69 ЗУ «Про нотаріат»); «у **населених пунктах, де немає нотаріусів**» (ст. 40 ЗУ «Про нотаріат». Стаття 61 ЗУ «Про нотаріат» містить одразу формулювання «у **місцевості, де немає нотаріусів**” (ч. 2 ст.61) та «**сільських населених пунктах**» (ч.3 ст. 61).

Таким чином, жодне із вище зазначених формулювань не відповідає відповідним адміністративно-територіальним одиницям системи адміністративно-територіального устрою України.

Керуючись даними нормами не можна однозначно визначити, територіальну компетенцію посадових осіб органів місцевого самоврядування. Тому, вчинені ними нотаріальні дії можуть бути оскарженими за умови, що компетенція нотаріусів поширюється на відповідну територію. Тому, вони не мали права вчиняти відповідну нотаріальну дію.

Термін “населений пункт” широко застосовується в законодавчому полі, однак відсутнє його законодавче визначення, що дає підстави для його неоднозначного застосування при врегулюванні відповідної сфери правовідносин. Терміни “місцевість, де немає нотаріусів” та “населений пункт, де немає нотаріусів” не є зрозумілими, як для учасників відповідних правовідносин так і для суддів, при вирішенні відповідних судових спорів.

У Преамбулі Міжінституційної угоди між Європейським парламентом, Радою ЄС та Комісією ЄС щодо загальних настанов, спрямованих на забезпечення якості проектування законодавства Співтовариства від 22 грудня 1998 р. (1999/С 73/01) зазначено: “важливо, щоб використана термінологія була стійкою, єдиною як у межах такого акта, так і в усьому масиві вже чинних актів, зокрема тих, що стосуються однієї сфери регулювання. Ідентичні поняття мають бути виражені однаковими термінами, наскільки це можливо, без відхилення від їх значення у звичайній, юридичній чи технічній мові” [4].

Отже, з огляду на вказане також актуального значення набуває аналіз понятійного апарату, який використовується в законодавстві України при регулюванні повноважень посадових осіб органів місцевого самоврядування при вчиненні ними нотаріальних дій, крізь призму встановлених законом вимог.

Література:

1. Про нотаріат. Закон України від від 02.09.1993 № 3425-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>

2. Про затвердження Переліку нотаріальних округів в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі. Наказ Міністерства юстиції України від 07.06.2021 № 2040/5. URL: <https://minjust.gov.ua/files/general/2021/06/07/20210607134725-95.pdf>

3. Сайт відділення Нотаріальної палати України в Київській області. URL: <http://oblnotar.com.ua/novyny/item/1921-perelik-naselenykh-punktiv-iaki-vkhodiat-do-skladu-raionnykh-notarialnykh-okruhiv-kyivskoi-oblasti/>

4. Міжінституційна угода між Європейським парламентом, Радою ЄС та Комісією ЄС щодо загальних настанов, спрямованих на забезпечення якості проектування законодавства Співтовариства від 22 грудня 1998 р. (1999/С 73/01)

*Горобінська Єлизавета Андріївна,
студентка 3 курсу Інституту права
Львівського державного університету внутрішніх справ*

ПРОБЛЕМИ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Внутрішньо переміщені особи – це люди, які були змушені залишити свої домівки через війну, конфлікт або інші катастрофічні події та шукають притулку в інших місцях.

Працевлаштування є важливою проблемою для внутрішньо переміщених осіб. Без стабільної роботи вони змушені залежати від допомоги держави, що може бути недостатньо для забезпечення їх потреб.

У зв'язку з цим, держава та громадські організації повинні вживати дієвих заходів для забезпечення внутрішньо переміщених осіб можливостями працевлаштування. Це може включати створення спеціальних програм і проектів, спрямованих на підвищення рівня освіти та навичок, розвиток інфраструктури та бізнесу в регіонах, де проживають такі особи, та забезпечити допомогу з пошуку роботи та підтримки під час початкового періоду праці.

Працевлаштування може бути ключовим елементом для забезпечення стабільного і стійкого відродження регіонів, які постраждали від війни. Тому важливо взяти до уваги проблему працевлаштування внутрішньо переміщених осіб і знайти ефективні рішення для забезпечення їхньої стабільності та благополуччя.

На мою думку, ця тема є актуальною на даний час, тому що законодавство має багато прогалин у цій темі. Наприклад, недостатній рівень захисту прав внутрішньо переміщених осіб на ринку праці, включаючи випадки дискримінації та необґрунтованої відмови в прийнятті на роботу. Брак робочих місць у тимчасових місцях розміщення внутрішньо переміщених осіб. Також, не потрібно забувати про психологічний стан такої особи, який може вплинути на працевлаштування та адаптацію до нового місця проживання.

Багато науковців та звертають увагу на проблеми та вирішення таких у трудовому праві. Наприклад, українські законодавці намагаються створити умови, які дозволять працівникам доводити необґрунтованість відмови у прийнятті на роботу.

Так само держава допомагає особам зі статусом ВПО, надаючи їм пільги. Постановою Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року «Про затвердження Порядку надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні» визначено, що роботодавці, які влаштували на роботу працівників, що отримали статус внутрішньо переміщених осіб, мають право на компенсацію витрат на оплату праці за працевлаштування таких осіб [1].

Дослідивши наукову статтю Грабар Н. М., вона робить такий висновок, що проблему щодо працевлаштування таких осіб має вирішувати держава в особі державних органів та контролювати дотримання всіх гарантованих Конституцією прав, а у разі порушення – вживати заходів для їх відновлення. Оскільки держава має докладати максимальних зусиль для запобігання зловживань щодо внутрішньо переміщених осіб та сприяти у їхньому працевлаштуванні, відповідно, визначення суспільством якості турботи з боку держави до такої категорії осіб буде вимірюватись у відсотковому відношенні скарг ВПО на зловживання з боку державних органів [2].

Підсумовуючи вище сказане, можу виділити такі висновки. Працевлаштування внутрішньо переміщених осіб є актуальною проблемою в Україні. Ця проблема зумовлена повномасштабним вторгненням російської федерації та вимушеним переселенням населення. Внутрішньо переміщені особи стикаються зі значними перешкодами у пошуку роботи через низький рівень освіти, деколи неможливим зв'язком з попереднім місцем роботи та іншими соціальними труднощами. Також, існують законодавчі та нормативні акти, які регулюють працевлаштування внутрішньо переміщених осіб, але їх не завжди дотримуються. Необхідно розвивати систему соціальної підтримки для внутрішньо переміщених осіб, яка включає допомогу у пошуку роботи, надання професійної підготовки та інші заходи. Вирішення проблеми працевлаштування внутрішньо переміщених осіб є важливим кроком на шляху до відновлення економіки та соціального розвитку України.

Література:

1. Про затвердження Порядку надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні: Постановою Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 р. № 331. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/331-2022-п#Text>
2. Грабар Н. М., Парасюк М. В. Державне забезпечення трудових прав внутрішньо переміщених осіб. *Право і суспільство*. 2019. №2. С. 84-89

Гринік Аліна Вячеславівна,
*студентка навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти,
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ В АДМІНІСТРАТИВНО-ПОЛІТИЧНІЙ СФЕРІ

В умовах змін сучасних реалій публічне адміністрування є надзвичайно важливим інструментом забезпечення державного управління, тому його розвиток слід розглядати як одну з важливих умов удосконалення функціонування всіх органів влади на рівні територіальних громад, регіонів, областей, а також країни в цілому.

Останнім часом у науковий обіг у галузі теорії менеджменту увійшли багато понять і термінів, взятих із зарубіжних наукових досліджень та управлінської практики: «менеджмент», «електронний менеджмент», «бізнес-менеджмент» і насамперед «публічний менеджмент» і «публічне адміністрування». Багато університетів почали готувати фахівців за напрямом «Публічне управління та адміністрування», але співвідношення нововведених категорій досі залишається предметом наукових дискусій та дискусій, що надає нашій роботі відповідної актуальності.

Виділимо наукові праці Авер'янова В.Б., Ю.В. П. Битяка, Н. Л. Гавкалова, Ю. А. О. Оболенський, Р. С. Мельник, С. І. Чернова та ін. Вивченню питань, що стосуються використання органами влади адміністративних регламентів функціонування присвячено безліч фундаментальних і сучасних робіт, дослідженням цієї теми займалися такі автори, як В. Конов, С. Лебідь, Д. Бахрах, К. Петров, А. Опальова, В. Редкоус тощо.

У сучасній науковій літературі є чимало наукових досліджень щодо визначення сутності, ознак і принципів публічного адміністрування. Введення в науковий обіг терміна «публічне адміністрування», який іноді замінюють терміном «публічне управління», пов'язане з некоректним перекладом багатозначних іншомовних термінів та спробою дещо модернізувати термін «державне управління» в контексті гуманітарної теорії держави та принципів забезпечення основних прав і свобод людини.

Публічне адміністрування - це врегульована законами та іншими нормативно-правовими актами діяльність суб'єктів державного управління, спрямована на реалізацію законів та інших нормативно-правових актів шляхом прийняття управлінських рішень, надання встановлених законом адміністративних послуг [1, с. 107-111].

Ознаками публічного адміністрування є: публічне адміністрування спирається на державну владу, підтримується і забезпечується нею; державне управління впливає на все суспільство і за його межами у сфері міжнародної політики держави.

Саме держава через законодавчу діяльність встановлює основні, загальні та типові правила поведінки людей; держава надає державному управлінню системності; державне управління відрізняється від державного управління тим, що воно здійснюється в межах правової держави, завдяки законодавчо врегульованому та практично функціонуючому механізму контролю суспільства за органами державної влади та місцевого самоврядування.

Сучасну систему публічного адміністрування в Україні сформували державні органи: Президент, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади, місцеві державні адміністрації, судові органи України та органи місцевого самоврядування (обласні, районні, міські, та селищні ради), які виконують покладені на них державою функції. Функціями державного управління є: управління суспільством у цілому; управління у сфері економіки, соціальних відносин, у сфері культури та ідеології, в адміністративно-політичній сфері, у сфері особистого життя людини [2, с. 9-16].

Адміністративно-політична сфера є однією з провідних галузей у нашій країні, в якій акумульовано багато аспектів життя суспільства і держави. Адміністративно-політична сфера традиційно включає сферу оборони, національної безпеки, внутрішніх

справ, закордонних справ та юстиції. Особливості управління зазначеною сферою виражаються здебільшого через діяльність органів державної влади, що цілком зрозуміло з огляду на те, що саме органи державної влади можуть і повинні гарантувати та забезпечувати належний рівень національної безпеки, підтримки громадської безпеки та порядок у національному масштабі, добросусідські відносини з іншими державами, захист прав і свобод людини і громадянина [3, с. 157-159].

Традиційне бачення адміністративно-політичної сфери як організуючого та регулюючого впливу держави на суспільне життя людей з метою його організації, збереження чи перетворення сьогодні доповнюється аспектами взаємодії держави та громадянського суспільства. Якщо суспільство не створить відповідних інституційних засад для впливу на адміністративно-політичну сферу громадянського суспільства, а громадянське суспільство зокрема не усвідомить основні завдання розбудови держави, то політична система суспільства почне деформуватися в напрямку тоталітаризму зруйнуються історичні перспективи євроінтеграції нашої держави, а державне управління загалом втратить публічність як головну складову демократичної моделі управління [4, с. 52-61].

Публічне управління адміністративно-політичною сферою є відносно складним і не завжди ефективним процесом, яким, проте, повинні опікуватися відповідні органи державної влади, вищі посадові особи та керівництво держави. Сьогодні регулювання в адміністративно-політичній сфері є компетенцією багатьох державних органів, діяльність яких регулюється відповідними нормативно-правовими нормами. Крім того, постійно спостерігається тенденція залучення до зазначених процесів представників громадянського суспільства [5, с. 133].

Однією з найбільш специфічних сфер державного управління сьогодні є адміністративно-політична сфера, оскільки вона характеризується особливими суб'єктами та об'єктами управління, специфікою форм і методів управлінської діяльності, а також враховуючи особливість значення ефективності державного управління у зазначеній сфері, оскільки існування незалежної, демократичної та суверенної України. Отже, управління адміністративно-політичною сферою — це вид державного управління, що виявляється у здійсненні цілеспрямованого та організаційного впливу, який здійснюється з метою забезпечення взаємодії, координації та організації загальних дій людей, органів, відділів і служб з метою ефективного виконання покладених на них завдань.

Сьогодні одним із головних завдань підвищення ефективності державного регулювання адміністративно-політичної сфери є пошук компромісу між обома сторонами нормативно-правових відносин: з одного боку, надійність та оперативність забезпечення порядку та безпеки, які забезпечується комплексом примусових правових засобів, а з іншого боку, відсутність порушень прав і свобод. Дотриманням правового статусу законних громадян. Загалом згадані два аспекти адміністративно-політичного регулювання формують не лише правові норми, а й інші соціальні норми.

Література:

1. Легеза Ю. О., Кулінич К. А. Розгляд питання поняття «публічне адміністрування». *Право і суспільство*. 2016. № 6, ч. 2. С. 107–111.
2. Боковикова Ю. В. Взаємодія влади і бізнесу. *Теорія та практика державного управління*. 2015. Вип. 4 (51). С. 9–16.
3. Гончарук С.Т., Гурченко О.Ю. *Форми публічного адміністрування: поняття і зміст*. Сучасне право в епоху соціальних змін: матеріали XI Міжнар. наук.-практ. конф. 26 лютого 2021 р. Київ Т.1. С. 157-159.
4. Біла В.Р. *Правові форми публічного адміністрування: питання класифікації*. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2019. №14. С.52-61.
5. Шопіна І.М. *Поняття та цілі публічного адміністрування в секторі безпеки і оборони. Аналітично-порівняльне правознавство*. 2021. №3. С.133.

*Гринько Світлана Дмитрівна,
завідувачка кафедри цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,
докторка юридичних наук, професорка*

ВІЙСЬКОВА СЛУЖБА ЯК ДЕРЖАВНА СЛУЖБА ОСОБЛИВОГО ХАРАКТЕРУ

Сьогоднішнє життя в Україні пов'язане зі збройною агресією російської федерації, тому головним завданням держави є забезпечення оборони та безпеки. Найважливіша роль у вирішенні цих завдань належить військовослужбовцям, які виконують обов'язки військової служби. Виконання обов'язків військової служби пов'язане з відданням і виконанням наказів командирами своїм підлеглим. При цьому військова служба пов'язана із застосуванням військовослужбовцями вогнепальної зброї для охорони та оборони ввірених їм об'єктів, так і при виконанні інших, зокрема бойових, завдань. Внаслідок виконання таких наказів військовослужбовцями може бути завдана шкода фізичним або юридичним особам. Відповідно виникає питання про можливість притягнення військовослужбовця (командира чи підлеглого, чи обох) до юридичної відповідальності за віддання та виконання наказів.

Військовослужбовці зобов'язані дотримуватися військової дисципліни, тобто Військової присяги, порядку і правил, встановлених Конституцією та законами України, статутами Збройних Сил України та наказів командирів (ст. 1 і ст. 4 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України) [1]. Згідно ст. 6 цього статуту командир має право - віддавати накази і розпорядження, а обов'язок підлеглого - їх виконувати, крім випадку віддання явно злочинного наказу чи розпорядження. Відповідальність за наказ несе командир, який його віддав [1].

Розрізняють два види наказів або розпоряджень командира (начальника): 1) законні, та 2) незаконні накази.

В умовах збройного конфлікту дуже складно військовослужбовцям оцінити характер наказу командира, зокрема щодо пошкодження цивільної інфраструктури своєї держави. Наприклад, для того, щоб зупинити прохід військ ворога було віддано наказ про підірвання трьох мостів на північно-західному напрямку Києва [2]; для стримування ворога віддано наказ підірвати залізничні мости між Рубіжним та Северодонецьком [3]. Зрозуміло, що для командирів, які віддавали такі накази, як і для військовослужбовців - їх виконавців, це було величезним випробуванням.

Для того щоб, визначитися з характером наказу, тобто законний чи незаконний, слід його оцінити на наявність ознак. Частина 2 статті 41 Кримінального кодексу України (далі КК України) відносить до ознак законного наказу такі: а) відданий відповідною особою, тобто яка має на це повноваження та у межах цих повноважень; б) віддано у належному порядку, тобто дотримано форму та порядок їх віддання (усна чи письмова форма); в) за змістом не суперечить чинному законодавству, тобто не порушує встановлених законом заборон; г) не порушує конституційні права та свободи людини і громадянина [4].

Слід підтримати вченого С.І. Дячука, що «правомірним може бути не тільки законний за змістом і формою наказ, а й наказ, який не відповідає таким ознакам, якщо його віддання відбувається за наявності обставин, що виключають злочинність діяння» [5]. Таке застереження є надзвичайно актуальним для військовослужбовців, які у бойовій та іншій загрозливій надзвичайній обстановці не завжди мають можливість дотримуватися форми та порядку віддання наказів.

Якщо військовослужбовець завдав шкоди іншим особам при виконанні законного наказу, то така поведінка військовослужбовця визнається правомірною (ч. 1 ст. 41 КК України) [4]. Це означає, що командир, який віддав законний наказ та військовослужбовець, який його виконав, не будуть нести юридичну відповідальність за завдану шкоду. Така шкода буде відшкодовуватися за рахунок інших правопорушників чи держави.

Для відсічі та стримування збройної агресії російської федерації або агресії іншої країни військовослужбовці отримують накази про завдання шкоди життю або здоров'ю особи, яка здійснює таку агресію, тобто нападникам. Для виконання таких наказів військовослужбовці застосовують зброю, бойові припаси або вибухові речовини проти таких осіб. *Виникає питання про те, чи є законними такі накази?*

Відповідь на це питання міститься у КК України, де у ст. 43¹ закріплено, що не є кримінальним правопорушенням діяння (дія або бездіяльність), вчинене в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту та спрямоване на відсіч та стримування збройної агресії Російської Федерації або агресії іншої країни, якщо це заподіяло шкоду життю або здоров'ю особи, яка здійснює таку агресію, або заподіяло шкоду правоохоронюваним інтересам [4]. Водночас є винятки з цього правила, коли діяння, що спричинили шкоди, не вважаються виконанням обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, спрямовані на відсіч та стримування збройної агресії російської федерації або агресії іншої країни. До таких винятків законодавець відніс:

- 1) наявність ознак катування;
- 2) застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інших порушень законів та звичаїв війни (наприклад, застосування фосфорних боеприпасів, хімічної та ядерної зброї);
- 3) завдання шкоди явно не відповідає небезпечності агресії або обстановці відсічі та стримування, не було необхідним для досягнення значної суспільно корисної мети у конкретній ситуації та створило загрозу для життя інших людей або загрозу екологічної катастрофи чи настання інших надзвичайних подій більшого масштабу (ст. 43¹ КК України) [4].

Незаконні накази є протилежними законним, оскільки не володіють хоча б однією з ознак законного наказу. Наприклад, командир вийшов за межі своїх повноважень, віддавши наказ підлеглому; військовослужбовець не був і не повинен бути обізнаним про наявність доступу до державної таємниці іншого військовослужбовця, якому він був уповноважений командиром передати документи.

Оцінити незаконність наказу в кожному конкретному випадку може бути доволі складно в силу різних обставин, особливо в бойових умовах. Тому важливо розуміти, що сама по собі незгода військовослужбовця з наказом, його доцільністю та ефективністю ще не означає, що такий наказ є дійсно незаконним.

Військовим законодавством закріплено механізм дій військовослужбовця у разі отримання для виконання наказу, який, на його думку, є незаконним.

У ст. 60 Конституції України встановлено заборону про виконання явно злочинних розпоряджень чи наказів, які відносяться до різновидів незаконних наказів [6]. У ст. 41 КК України такі накази відомі як явно протиправно кримінальні накази або розпорядження [4]. Наприклад: командир віддає наказ підлеглому про стрільбу по цивільному населенню, житлових будинках, лікарнях, школах та інших цивільних об'єктах; наказ командира про застосування хімічної чи ядерної зброї.

Такі накази є явно злочинними, оскільки їх зміст є абсолютно очевидним для будь-яких осіб та встановлення їх злочинного характеру не потребує спеціальних знань; може бути однаково усвідомлений будь-якою людиною. Тому особа, яка його віддає та особа, яка його виконує, усвідомлюють явно злочинний характер такої вимоги.

Таким чином, військовослужбовець не зобов'язаний володіти знаннями з кримінального права та оцінювати наказ командира на предмет наявності складу злочину. Він оцінює злочинний характер наказу лише з боку очевидної наявності ознак злочину.

До підстав звільнення від кримінальної відповідальності за діяння, вчинене військовослужбовцем з метою виконання явно кримінально протиправного наказу законодавець відніс перебування особи у стані, коли вона не усвідомлювала і не могла усвідомлювати кримінально протиправного характеру наказу. Наприклад, командир віддає наказ про здійснення обстрілу воєнного об'єкту за заданими координатами. Однак, підлеглий не зобов'язаний бути обізнаним про те, чи насправді місцем ураження є воєнний чи цивільний об'єкт. Постріли здійснюються по заданим координатам та на значні відстані.

За таке діяння кримінальній відповідальності підлягає тільки особа, що віддала кримінально протиправний наказ чи розпорядження, тобто командир (начальник) (ч. 5 ст. 41 КК України) [4].

Вищезазначене дозволяє зробити такі висновки:

1) за віддання та виконання законного наказу для командира та підлеглого військовослужбовця юридична відповідальність не настає, оскільки такий наказ має правомірний характер;

2) за віддання та виконання незаконного наказу настає юридична відповідальність лише для командира, який його віддав якщо підлеглий військовослужбовець повідомив про незаконність характеру цього наказу; якщо військовослужбовець не повідомив, тоді він буде також нести відповідальність за шкідливі наслідки;

3) за віддання та виконання явно злочинного наказу для командира та підлеглого військовослужбовця настає юридична відповідальність;

4) за віддання явно злочинного наказу лише для командира настає юридична відповідальність, якщо військовослужбовець відмовився його виконувати.

Література:

1. Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України: Закон України від 24.03.1999. № 551-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/551-14>

2. Шеремета Д. Військові підірвали під Києвом мости, щоб зупинити ворога. 25 лютого 2022 року. URL: <https://glavcom.ua/kyiv/news/viyskovi-pidrivayut-pid-kijevom-mosti-shchob-zupiniti-voroga-foto-824897.html>

3. ЗСУ підірвали залізничні мости між Рубіжним та Северодонецьком. URL: <https://mil.in.ua/uk/news/zsu-pidirvaly-zaliznychni-mosty-mizh-rubizhnym-ta-syevyeronetskom/>

4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

5. Дячук С. І. Юридична природа виконання наказу; кримінально-правова оцінка діяння особи, що віддала чи виконала протиправний наказ: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. К., 2000. 17 с.

6. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

*Грицишина Лариса Валеріївна,
доцентка кафедри цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,
докторка філософії з права*

ДО ПИТАННЯ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ ШЛЮБУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Шлюб є найважливішою передумовою виникнення сім'ї. Шлюбна форма організації сімейного життя завжди була і продовжує залишатися основною, бажаною, домінуючою. Незважаючи на суспільні катаклізми, які відбуваються, люди не втрачають можливості належним чином оформити свої шлюбні відносини.

Як свідчить статистика Міністерства юстиції України, викладена на офіційній сторінці МЮ України в мережі Facebook, у березні-грудні 2021 в Україні було зареєстровано 190 678 шлюбів, а за аналогічний період 2022 року одружилися вже 198 332 пари, тобто за період найінтенсивніших бойових дій, шлюбів було укладено на 7654 більше, ніж за аналогічний період мирного 2021 року.[1]

З цього вбачається, що повномасштабна війна, розв'язана росією проти України не завадила тим, хто має бажання створювати нові сім'ї, проте ускладнила механізм його державної реєстрації, чим зумовила необхідність на законодавчому рівні закріпити досить суттєві зміни, які б полегшили процедуру укладення шлюбу в умовах воєнного стану.

Процедура державної реєстрації шлюбу врегульована приписами Глави 4 Сімейного кодексу України (надалі СК України). Відповідно до ст.21 СК України, шлюбом в Україні визнається лише сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану. Проживання чоловіка і жінки однією сім'єю без державної реєстрації та релігійний обряд шлюбу правового значення не мають. [2]

Особи, які досягли встановленого ст.22 Сімейного кодексу України, шлюбного віку (18р.) і бажають зареєструвати шлюб повинні звернутися із заявами до органу державної реєстрації актів цивільного стану (надалі орган ДРАЦС) за своїм місцем проживання.

При цьому, ч.1 ст.32 СК України передбачає можливість державної реєстрації шлюбу лише після спливу одного місяця з моменту подання особами заяви про реєстрацію шлюбу, а ч.2 цієї статті встановлює умови, за наявності яких, особи мають право зареєструвати шлюб у день подання відповідної заяви або у будь-який інший день за бажанням наречених протягом одного місяця. До таких умов віднесено: вагітність нареченої, народження нею дитини, а також наявність безпосередньої загрози для життя будь-кого з наречених. В решті випадків, за наявності поважних причин, право дозволити реєстрацію шлюбу в коротші, ніж 1 місяць строки, надається керівнику органу ДРАЦС.

Альтернативним варіантом укладення шлюбу в найкоротші строки став пілотний проект «Шлюб за добу», проте його недоліками є те, що він запроваджений не в усіх населених пунктах України та є платним, що обмежує коло осіб, які можуть скористатися такою послугою.

У зв'язку з повномасштабним військовим вторгненням російської федерації в Україну та введенням 24 лютого 2022 року Указом Президента України № 64 воєнного стану, дотримання встановлених СК України строків державної реєстрації шлюбу подекуди є неможливим, особливо у випадку, якщо хтось із наречених, або обоє є військовослужбовцями і знаходяться у місцях несення служби, що порушує права таких осіб на створення сім'ї.

Перешкодою укладенню шлюбу в період воєнного стану стала також передбачена ст.34 СК України обов'язкова особиста присутність обох наречених в момент реєстрації їхнього шлюбу в органах ДРАЦС, а також закриття відповідних органів ДРАЦС у населених пунктах, близьких до місць проведення активних бойових дій.

В умовах воєнного стану такі перешкоди призводять до відкладення нареченими свого наміру укласти шлюб, який може взагалі не реалізуватися через раптову загибель когось з них під час бойових дій, тому держава розробила окремий механізм реєстрації шлюбу для військовослужбовців, які не мають можливості бути фізично присутніми під час такої реєстрації.

Враховуючи нагальну необхідність правового регулювання шлюбних правовідносин в нових воєнних реаліях, було прийнято Постанову Кабінету Міністрів України №213 від 07.03.22р. «Про деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного часу».

Зазначена Постанова значно спростила державну реєстрацію шлюбу для пар, в яких хоча б один- наречена/наречений є військовослужбовцем Збройних Сил, Служби безпеки, Служби зовнішньої розвідки, Державної прикордонної служби, Управління державної охорони, Національної гвардії, іншого утвореного відповідно до законів України військового формування (в тому числі і сил територіальної оборони ЗС України), поліцейським, особою рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, Державного бюро розслідувань, Державної кримінально-виконавчої служби, особою начальницького складу Національного антикорупційного бюро, Бюро економічної безпеки або працівником закладу охорони здоров'я. В такому випадку, державна реєстрація шлюбу може проводитися відділом державної реєстрації актів цивільного стану без особистої присутності такого нареченого (нареченої).

Вищезазначеною Постановою делеговано частину повноважень органів ДРАЦС військовому командуванню нареченого/нареченої – військовослужбовців. Так, визначено, що саме безпосередньому командирі військовослужбовець, який бажає укласти шлюб дистанційно, подає відповідну заяву, в якій обов'язково має зазначити відомості про себе та наречену (нареченого), зокрема прізвище, власне ім'я та по батькові (за наявності), дату народження, громадянство, а у разі зміни прізвища – відомості про обране прізвище. Ця заява одночасно є й підтвердженням факту надання згоди військовослужбовцем на укладення шлюбу. Командир, у свою чергу, засвідчує справжність підпису на заяві та надсилає її до відділу ДРАЦС, до якого подано заяву про державну реєстрацію шлюбу нареченим (нареченою), або до іншого відділу ДРАЦС чи до територіального органу Міністерства юстиції України, які провадять діяльність під час воєнного стану.

За можливості військовослужбовець може бути присутнім під час реєстрації шлюбу за допомогою відеозв'язку.

Більш того, в умовах воєнного стану безпосередньому командирі військовослужбовця делегуються повноваження щодо проведення реєстрації шлюбу, що засвідчується актом про укладення шлюбу.

Такий акт може складатися без особистої присутності одного чи обох наречених, але з використанням доступних засобів відеозв'язку з тим із наречених, хто відсутній, або з обома відсутніми нареченими, але за участю двох свідків.

Проте, акт про реєстрацію шлюбу, складений командиром військовослужбовця не є правостановлюючим документом, а лише засвідчує волю наречених на укладення шлюбу, вчиненого поза межами органу ДРАЦС, тому потребує в подальшому направлення до будь-якого відділу державної реєстрації актів цивільного стану для складення актового запису про шлюб у паперовій формі та внесення відомостей до Державного реєстру актів цивільного стану громадян. Лише з моменту вчинення таких дій шлюб буде вважатися укладеним. На підставі складеного актового запису про шлюб подружжю або одному з них у день звернення до відділу державної реєстрації актів цивільного стану, яким зареєстровано шлюб, видається відповідне свідоцтво.

Разом з тим, враховуючи, що укладення шлюбів відбувається у місцях проведення бойових дій, непоодинокі випадки ненадсилання командирами актів про укладення шлюбів військовослужбовцями до відповідних органів ДРАЦС. Відповідальності за це чинне законодавство не передбачає, проте створює ситуації, коли особи, які уклали шлюб

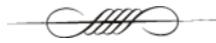
поза межами органів ДРАЦС, вважають, що їхній шлюб належним чином оформлений, але державна реєстрація шлюбу не завершена і шлюб не є чинним, тому правове регулювання цієї процедури потребує удосконалення.

Ще одна категорія осіб, яка виникла внаслідок повномасштабного вторгнення є внутрішньо переміщені особи. При укладенні шлюбу такими особами, необхідно керуватися приписами ч.2 ст.33 СК України, яка встановлює, що зареєструвати шлюб можна за місцем їхнього проживання. Однак, якщо у місці постійного проживання таких осіб ведуться активні бойові дії, зареєструвати шлюб можна у будь-якому територіально найближчому відділі органів ДРАЦС, або за місцем свого фактичного проживання. Єдиною вимогою для цього є отримання внутрішньо переміщеними особами довідки ВПО.

З вищезазначеного можна зробити висновок, що внаслідок повномасштабного вторгнення росії, постала гостра необхідність адаптації чинного сімейного законодавства, в тому числі і норм, якими регулюється укладення шлюбу. до нових реалій та прийняття нових нормативно-правових актів, які б врегулювали шлюбні відносини тих категорій осіб, таких як: військовослужбовці та внутрішньо переміщені особи, які виникли із запровадженням на всій території України воєнного стану.

Література:

1. Офіційна сторінка Міністерства юстиції України на Facebook
2. Сімейний кодекс України: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
3. Постанова Кабінету Міністрів України №213 від 07.03.22р. «Про деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного часу»//<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213-2022-%D0%BF#Text>

Гришук Віктор Климович,

керівник Західного регіонального наукового центру Національної академії правових наук України, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, почесний професор Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ В КОНТЕКСТІ НАУКОВИХ ПОГЛЯДІВ ПРОФЕСОРА ЮЗЬКОВА Л.П.

Зазвичай конституційна демократія розглядається як обмеження демократії принципами політичної моралі, закріпленими в конституції (верховенство права, людські права, людська гідність). Конституційна демократія є балансувальним актом, за якого основні людські права та верховенство права застосовуються за рахунок демократії, а також відбувається зворотний процес. Це є виправданим, зважаючи на необхідність контролю над небажаними результатами демократії з метою правильного функціонування демократичного процесу. Юрген Габермас назвав чотири особливості конституційної демократії: особлива інтерпретація принципу народного суверенітету; своєю чергою, його прочитання дає принцип всебічного правового захисту осіб, який гарантується незалежною судовою владою; принципи, які вимагають, щоб адміністрація підпадала під дію закону та судового контролю (а також контролю над парламентом); принцип поділу держави і суспільства, який покликаний не допустити перетворення суспільної влади безпосередньо на адміністративну владу, тобто без попереднього проходження через шлюзи формування комунікативної влади [1, с. 97].

Ряд вчених, зокрема, Peter H. Russell, О. Водяніков, Y.Roznai., R. Albert , О.Гришук, відстоюють концепт про те, що звернення до ідеї конституційних цінностей і

стрибокподібний етап переходу кількісних соціально-правових змін у якісні відбувається, як правило, у часи нелегких політичних випробувань, революцій або воєн. У сучасній конституційно-правовій доктрині доведено, що «жодна ліберально-демократична держава не здійснила всеосяжних конституційних змін поза контекстом якоїсь катаклізмичної ситуації, такої як революція, світова війна, розпад імперії, громадянська війна чи загроза неминучого розпаду». Доведено, що «між конституціоналізмом і кризою існує чіткий і нерозривний зв'язок... в переважній більшості країн конституції приймалися, скасовувались чи зазнавали суттєвих змін саме за наявності в суспільстві екстремальних умов». Це підтверджує факт, що за останні 40 років понад 200 конституцій були прийняті в кризових умовах. Яскравим прикладом цього є етап буржуазних революцій, коли було запропоновано основні складові ліберальної концепції прав людини і вона поступово почала ставати частиною правових систем, починаючи від декларацій, поступово переміщуючись до конституційних текстів, наповнюючи закони і практику їх застосування [1, с.96].

Українська історична суспільна дійсність періоду переходу України від однієї соціально-економічної формації до іншої не є виключенням з дії цієї важливої закономірності. Нагадаю, що за останні більше як 40 років Україна пережила три соціальні революції: Революція Свободи (1991 рік-Всеукраїнський Референдум), Помаранчева Революція (2004 – 2005 роки), Революція Гідності (2013 – 2014 роки), які здивували демократичний світ. Перша з них була мирною, а дві інші, на великий жаль, супроводжувалися кривавими наслідками. У 2014 році Російська Федерація віроломно загарбала і частину українського Донбасу. Нині триває війна українського народу проти загарбників. Частину українських територій визволено від окупантів Збройними Силами України. Росія продовжує ракетно-бомбові удари по мирних містах України, повномасштабне вторгнення й окупація міст і сіл України супроводжується масовими звірствами окупантів щодо населення на захоплених територіях.

Тепер повернемося на цьому фоні до теоретико-прикладних проблем реформи конституційного законодавства України та ролі в цьому складному і триваючому процесі доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника Національної академії правових наук України Л.П. Юзькова.

Згадаймо його правничо-прикладну діяльність. Зокрема, що він вже у 1990 році керував робочою групою з розроблення проекту «Декларації про державний суверенітет України», був членом Комісії із розроблення нової Конституції Української РСР (з 24 жовтня 1990 року), очолював робочу групу цієї Комісії (з 1 листопада 1990 року). Верховна Рада України 1 липня 1992 року обрала його першим Головою Конституційного суду України. Був членом Конституційної комісії, керівником робочих груп з підготовки проектів Концепції нової Конституції України, двох офіційних проектів Конституції України, Закону України «Про Конституційний Суд України» Був членом Венеційської Комісії Ради Європи «За демократію через право», головою наглядової ради Української правничої фундації.

Авторському перу Леоніда Петровича належить більше 200 наукових праць з проблем конституціоналізму. Він, задовго до початку формування Конституції сучасної Української держави, досліджував та оприлюднював результати, котрі стосувалися сучасних конституційно-правових категорій. До групи цих напрацювань, на думку М.І. Колоса, належать такі: «О правовом государстве и государственном праве» (1989), «Через демократизацию к правовому государству» (1989), «Народовладдью — надійну правову основу: про необхідність принципово нових Конституції СРСР і Конституції УРСР» (1990), «Підкорятися закону — щоб бути вільним: Україна, сходження до суверенітету» (1991), «Жити за власною Конституцією» (1991), «Новій Україні – нову Конституцію» (1992), «Конституція юридична і фактична» (1992), «Основні положення проекту нової Конституції України» (1992), «На сторожі правових засад держави» (1992), «Осупільнення держави: новий проект Конституції України» (1992), «Юридичні аспекти

проекту нової Конституції України» (1992), «Конституційно-правові основи виконавчої влади в Україні» (1993), «Верховенство Конституції і конституційність законів» (1993), «Виконавча влада у механізмі реалізації державної влади» (1992), «Парламентаризм і демократія — поняття синонімічні» (1994). Уже після смерті Л.П. Юзькова вийшла з друку його остання відома його праця «Конституційний процес в Україні: основні віхи і процедура» (1996). Окрім 60 документів, пише далі М.І. Колос, нами віднайдено і передано до архіву Конституційного Суду України 82 наукових праці Л. Юзькова, де з ними можна ознайомитися [2, с.158].

М.І. Колос підкреслив **людиноцентриський характер наукового доробку** Л.П. Юзькова, який відстоював позицію, що «Конституція України має бути основним законом незалежної суверенної держави, що функціонує в громадянському суспільстві, яке, в свою чергу, є асоціацією вільних незалежних людей; Конституція покликана закріпити пріоритет загальнолюдських цінностей над класовими; в центр організації і функціонування держави Конституція має поставити людину як найвищу соціальну цінність, її свободу, гідність, права, матеріальні і духовні блага..» [2, с.158 – 159].

Про його роль як фундатора сучасної теорії і практики конституціоналізму зазначається в спогадах народними депутатами, сучасними науковцями. Зокрема, про його діяльність з теплотою згадує народний депутат другого скликання Ю.О.Буздуган, назвавши його серцем Конституційної Комісії, унікальним правознавцем-конституціоналістом про якого розповідають легенди [3, с.7].

Як ствердив академік А.О. Селіванов, Леонід Петрович Юзьков був видатним конституціоналістом-новатором, і це виявилось вже під час політичної кризи, коли він очолив підготовку у 1994 році проекту Конституційного Договору. За його ідеєю цей політико-правовий документ став особливим джерелом права, у творенні якого брали участь водночас всі суб'єкти державної влади. Виступаючи з цією ідеєю у грудні 1994 року, вчений визначив власну тему: «Конституційний Договір — шлях до злагоди». Реалізація і підписання Конституційного Договору «Про державну владу і місцеве самоврядування» підтвердило, що договірно-консенсусний шлях в політиці, освячений правом і мудрістю вченого-конституціоналіста, залишається правильним способом досягнення мети — суспільної злагоди. Серед багатьох новелістичних ідей конституційного права, які відрізнялися конструктивним характером і чіткою аргументацією, особливе значення мали його пропозиції щодо введення у конституційну теорію таких нових юридичних понять, як конституційні та органічні закони. Він наголошував, що необхідно нейтралізувати бажання політичних сил і влади часто вносити зміни до Конституції, інакше неможливо зробити Конституцію «реальною, діючим правом, втілюватися в життя саме через конкретні правовідносини». Головна ідея професора Л.П. Юзькова у розробці нової Конституції ще у 1992 році залишається актуальною і сьогодні: народовладдя підпорядковує діяльність держави та її органів інтересам людини, всіх соціальних верств суспільства. Виконуючи почесну і важку інтелектуальну працю над розробкою тексту Конституції України, як керівник робочої групи Л. П. Юзьков передбачив і здійснив два етапи: підготував проект нової Конституції України (в редакції від 1 липня 1992 р.), винесений на всенародне обговорення, а потім розробив новий проект (в редакції від 27 травня 1993 р.) після всенародного обговорення. Таким чином, сумлінно без політичних мотивацій швидких темпів розробки нової Конституції, уникаючи кон'юнктури привабливості посилення влади державних інститутів, Л.П. Юзьков переслідував мету народної легітимізації і публічний розгляд тексту Конституції, яка створювалася для народу і громадян України, які здобули свободу [4].

Для реалізації прав людини та інших конституційних цінностей, зауважив В.М. Кампо, професор Л. Юзьков вважав за необхідне, щоб Основний Закон був сформований як безпосередньо дієвий правовий акт. Він конкретизував дану доктринальну позицію так: а) Конституція України як юридичний документ повинна

охоплювати внутрішньо узгоджену систему правових норм, які з різним ступенем конкретності покликані регулювати основоположні відносини між людиною, суспільством і державою; б) усі конституційні норми (незалежно від ступеня їх конкретності) повинні бути нормами прямої дії, породжувати певні юридичні наслідки (правовідносини); в) від конституційних норм мають бути похідними усі інші (галузеві) правові норми, а не навпаки, як це тоді часто траплялося через нестабільність правової системи; г) конституційні норми (доки вони не змінені чи не відмінені) повинні діяти і надійно захищатися державою; ці норми можуть юридично заперечуватись (змінюватись чи скасовуватись) за умови дотримання визначених у самій Конституції жорстких процедур [5, с. 22]. Фактично доктрина Конституції незалежної України Леоніда Юзькова була направлена на правореалізацію конституційних положень, тобто на їх інноваційне виконання і дотримання всіма органами публічної влади, їх посадовими і службовими особами, а також інститутами громадянського суспільства. Не на формальну їх правореалізацію, як це до сих пір різні органи державної влади розуміють і практикують, а головним чином – на новаторську реалізацію конституційних положень через закладені в них цінності: **захист гідності та прав людини, забезпечення верховенства права і конституційної демократії**. Оскільки прагматична ідея професора Л.П. Юзькова про виконання і дотримання Конституції незалежної України задля забезпечення захисту гідності та прав людини та інших конституційних цінностей до сих пір системно не реалізується, тому як ні одна інша його ідея, вона зберігає актуальність у теоретичному і практичному відношенні. Це підтверджують усі Президенти України у відставці, які наголошують на тому, що органи державної влади мають вчитися виконувати і дотримуватись Основного Закону. Цінність конституційної доктрини професора Л.П. Юзькова полягає не тільки в актуальності його загальних підходів до теорії та практики українського конституціоналізму, але і в питаннях розвитку окремих конституційних інститутів. Саме він відстоював інноваційну конституційну ідею про те, щоб інститут прокуратури був у структурі судової влади, а не над судовою владою [5, с. 27].

М. Ставнічук, член Європейської комісії «За демократію через право» (Венеційська комісія) у 2009–2013 роках, віце-президент Світового конгресу українських юристів, розпочала свою фундаментальну статтю цитуванням Л.П. Юзькова: «Над Конституцією — лише Бог», над нею не можуть «стояти» не тільки державні (правові) акти, а й будь-які інші соціальні акти: політичні, корпоративні, акти самоврядування тощо. Усі вони повинні відповідати букві й духу Конституції, але й сама Конституція має бути «конституційною» [6, с.163]. Надзвичайно актуальними, зазначила далі вона, залишаються методологічні й змістовні позиції світоча українського конституціоналізму Л.П. Юзькова. Віддаючи Леоніду Петровичу величезну шану, хочеться одразу зауважити, що він був одним із перших вітчизняних науковців, які ще на початку 90-х років минулого сторіччя висловлювали переконання щодо необхідності зв'язаності держави у своїй діяльності правом. Він відстоював погляди щодо верховенства права та конституції, необхідності забезпечення найвищої юридичної сили та прямої дії Основного Закону, перевірки на конституційність законів та інших нормативно-правових актів. В умовах пострадянської державності, обтяженої авторитарною традицією, ці ідеї мали особливо важливе значення не лише для подальших наукових досліджень, а й для безпосереднього формування конституційних норм, запровадження адміністративної та судової практик, заснованих на повазі до прав людини й основоположних свобод. Л.П. Юзьков сформулював основні риси концепції верховенства права як мірила справедливості, зв'язаності держави правом та недопущення владної сваволі. Вченому свого часу довелося реалізовувати свої ідеї конституціоналізму за дуже непростих суспільно-політичних обставин. На нашу думку, ці ідеї залишаються надактуальними й донині. Академік Л.П. Юзьков був ключовою особою конституційного процесу [6, с.165-166].

В Україні, особливо після Революції Гідності, констатує В.І.Розвадовський, будується цивілізоване громадянське суспільство. У процесі розбудови нового

демократичного суспільства зростає актуальність осмислення її минулого, того важкого й неоднозначного шляху, який вона пройшла протягом своєї історії. Актуальним у вивченні цієї проблеми на сьогодні є феномен видатного українського вченого-правознавця Леоніда Петровича Юзькова, адже Л.П. Юзьков був тією людиною, з якої почалася історія становлення конституційного судочинства, українського державотворення, якому вдалося закласти підґрунтя для формування сучасного українського законодавства. Леонід Петрович прагнув збудувати правову базу для незалежної, демократичної держави та на благо Українського народу, і цьому віддав багато сил, знань і творчого натхнення. Леонід Петрович Юзьков – людина, яка зробила вагомий внесок у розробку концептуальних підходів щодо розбудови України як демократичної, правової держави. Окрім того, його внесок в організації і функціонування держави було закладено людину як найвищу соціальну цінність [7, с.123,125].

Чимало інноваційних конституційних ідей професора Л.П. Юзькова, справедливо наголошує В.М.Кампо, ще чекають на своє втілення. Проте цьому заважає насамперед конституційний нігілізм, що корениться як в традиційній культурі українців, так і в практиці державного апарату: він перешкоджає розвитку конституційної культури в суспільстві та державі, викривляє практику діяльності органів державної влади тощо. Для протидії цьому нігілізму потрібна не просто публічна критика, а окрема державна програма конституційної просвіти громадян і державних службовців, добре диференційована й вмотивована. Взагалі, у нас не люблять обговорювати питання про цю просвіту, однак тільки так в Україні може з'явитися модерний громадянин, який навчиться всебічно захищати свою гідність і права, суспільні й національні інтереси та ефективно протидіяти ідеології «руського міра», тенденційно нав'язуваної російською пропагандистською машиною. Саме такий громадянин може стати справжнім ідеалом для значної частини населення окупованих Росією районів Донбасу та анексованого українського Криму. Поза сумнівом нереалізовані інноваційні конституційні ідеї професора Л. Юзькова зберігають актуальність, і з часом, сподіваємось, будуть реалізовані. Це стосується, зокрема, деяких інститутів прав людини, парламентаризму і президентціалізму, судової та муніципальної системи тощо. Досить проаналізувати проекти Конституції України 1992–1993-х років, підготовлених під його керівництвом, щоб це зрозуміти. Мова йде про інститути конституційних законів, народної законодавчої ініціативи, мирових суддів тощо. Очевидно, що нереалізовані інноваційні конституційні ідеї професора Л. Юзькова можуть стати засобом розв'язання сучасних проблем конституційного розвитку України [5, с.64]. Такий погляд висловив також М.І. Колос, наголосивши, що його інтелектуальний внесок у розвиток сучасного українського конституціоналізму, а тим паче у розвиток науки управління у сфері функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування, ще очікує свого вивчення [2, с.157].

Значу також, що я мав честь виконувати впродовж 1989-2002 років функції наукового консультанта Комісії правопорядку та боротьби зі злочинністю Верховної Ради України. Як відомо, всі проекти законодавчих актів обов'язково розглядалися попередньо в Комісіях Верховної ради, де формувалася загальна думка депутатів щодо конкретних норм проекту закону, виявлялися розбіжні погляди, положення, які потребують доопрацювання. Зрозуміло, що до такої роботи залучалися наукові консультанти і я в тому числі. Оскільки ми були давно знайомі з Л.П.Юзьковим як земляки і науковці, то була можливість спілкування, обміну думками щодо важливих питань формулювання проекту Конституції України. Його цікавила думка народних депутатів щодо певних положень цього проекту. З огляду на це, мені відома низка його поглядів щодо конституційно-правового регулювання, які мною загалом підтримуються з врахуванням низки наявних дискусійних розбіжностей. Це спілкування вплинуло певним чином і на мою наукову діяльність.

Перш за все значу, що не всі запропоновані Л.П. Юзьковим наукові концепти конституційно- правового регулювання були сприйняті науковою спільнотою та

політично заангажованою, непрофесійною Верховною Радою України. Зокрема, щодо Народної Думи при Президентові та Кабінетові Міністрів України, посади Віце-Президента України, сильної президентської держави, про двопалатний склад Верховної ради. Окремі його наукові концепти реалізовані частково. Враховуючи обмеженість регламенту конференції, коротко зупинюся на таких з них: установча влада народу; професійність Верховної Ради і якість Конституції України та законодавства; двопалатний склад Верховної Ради.

Установча влада народу. Система державної влади в сучасній Україні, за формами її вияву, майже нічим не відрізняється від тієї, яка була за часів командно-адміністративної системи в СРСР. Однак, ефективність її функціонування значно погіршилася, зросли корупція і бюрократизм.

В сучасних державах північної частини Європи все частіше використовується референдум як інструмент безпосереднього народовладдя, **інструмент установчої влади народу.** Важливе значення інститут Всеукраїнського референдуму в такій якості матиме також в справі ефективного забезпечення, гармонізації виконання своїх функцій Президентом України, Кабінетом міністрів України, Конституційним судом України.

Відповідно до статті 5 та 38 Конституції України, Всеукраїнський референдум можна наділити законодавчими повноваженнями. Ідеальним є варіант коли статус всеукраїнського референдуму визначити на рівні Конституції України, прийнятої всеукраїнським референдумом.

Влада належить народові. **Вона єдина і неділима.** Якщо зобразити її у вигляді схематичної конструкції, **то** можна умовно говорити про **дерево влади**, яке належить народові. Воно має три функціональні гілки, які невіддільні від дерева та перебувають на ньому на одному рівні, урівноважуючи одна одну і стовбур влади в цілому. На вершині цього умовного дерева органічно нерозривно домінує Конституція. Тому можна говорити про **«нерозривний функціонал влади»**, але не про її розподіл. Якщо відділити ці гілки від дерева влади, то зав'януть гілки влади і зав'яне само дерево влади, а **це шлях до тоталітаризму, до деградації народу, суспільства та держави.**

Сьогодні **правове становище** Верховної Ради України **гіперболізоване**, перебільшене самою Верховною Радою України. Вона домінує над іншими гілками влади. **Розподіл повноважень між ними**, таким чином, розбалансований. Гілки влади **мають бути рівними в джерелі легітимності своїх повноважень**, які вони повинні отримати безпосередньо від носія суверенітету і єдиного джерела влади-народу через Конституційні Закони або через Конституцію України, прийняті на Всеукраїнському референдумі **як найвищому рівні народної легітимності.**

Верховна Рада України не повинна мати права **наділяти саму себе, а особливо інші гілки влади владними повноваженнями**, визначити свій і їхній правовий статус. Нині фактично інші гілки влади **певною мірою залежні від Верховної Ради України.** Вона є ніби домінуючим центром влади, що суперечить засадам поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову.

Правовий статус Верховної Ради України, враховуючи наведене вище, слід **оптимізувати до розумних меж**, внаслідок чого вона не зможе приймати закони всупереч Конституційним Законам і Конституції України, вносити до них зміни. Це значною мірою вплине на забезпечення стабільності конституційних принципів правового регулювання, а отже стабільності системи влади, підвищить її ефективність, а, в кінцевому рахунку, – ефективність реформаційних процесів.

Можливий варіант легітимації установчої влади українського народу, як зазначалося вище, на рівні Конституційних законів, прийнятих всеукраїнським референдумом та наділених **найвищою юридичною силою** в ієрархії законів. Конституція України в цьому варіанті може прийматися Верховною Радою і має їм відповідати. З врахуванням необхідності **логічно-послідовного підходу до прийняття Конституційних законів**, до числа першочергових можна віднести такі з них: 1) «Про

Всеукраїнський референдум в Україні»; 2) «Про владу в Україні»; 3) «Про Президента України»; 4) «Про Народні Збори України»; 5) «Про Верховну Раду України»; 6) «Про Кодифікаційну комісію України»; 7) «Про Кабінет Міністрів України»; 8) «Про суд і судівництво в Україні»; 9) «Про органи охорони правопорядку в Україні»; 10) «Про оборону України»; 11) «Про місцеве самоврядування в Україні»; 12) «Про вибори в Україні»; 13) «Про правотворчість в Україні». Зміни та доповнення до Конституційних Законів, зрозуміло, можливо буде вносити лише через Всеукраїнський референдум. Верховна Рада (в можливій перспективі – двопалатний парламент), таким чином, не матиме такого права, що сприятиме відносній стабільності Конституційних Законів.

Власне, через Конституційні закони, народ, як носій суверенітету і єдине джерело влади, може визначати, *легітимувати* принципи організації того чи іншого органу, наділити його відповідною компетенцією, повноваженнями, визначати процедурні питання певного виду діяльності, які ніхто, крім нього, не може змінити, що значно підвищуватиме стабільність суспільних процеів загалом та правового регулювання зокрема, а отже і стабільності та ефективності системи влади, стабільності політичної ситуації в державі в цілому.

Повторюю, що найбільш вигідним є варіант прийняття Конституції України **на Всеукраїнському референдумі**, що забезпечить **найбільш можливо високу її юридичну силу**. В цьому випадку вочевидь немає необхідності у вирішенні зазначених проблем на рівні Конституційних Законів.

Обов'язковою при будь якому варіанті прийняття Конституції України, як і Конституційних законів є попередня наукова **експертиза проекту** Конституції України Національною академією правових наук України.

Скептики твердять, що народ ніби то нездатний приймати закони, йому важко розібратися в складних хитросплетіннях механізму правового регулювання, але теж саме можна сказати і про Верховну Раду України (в можливій перспективі – двопалатний парламент), де майже немає кваліфікованих депутатів-юристів. Друге, а чи потрібно в Конституційних Законах виписувати дрібні та найдрібніші деталі правового регулювання? Очевидно, що ні. В них мають міститися зрозумілі для всіх **принципи регулювання** тих чи інших суспільних відносин. Третє, а чи дійсно народ перебуває в такому стані? Його інтелектуальний державницький потенціал, як свідчить, зокрема, Всеукраїнський референдум 1 грудня 1991 року, достатньо високий.

Істотною перешкодою на шляху приведення її до сучасних вимог, завдань і функцій української держави – є **заколотворчий монізм (монополізм)**, здійснюваний через Верховну Раду. Законодавча влада не обов'язково має реалізовуватися **лише виключно** засобами виключно одного державного органу. Видається можливою **реструктуризація (демонополізація) законодавчої влади** та перехід до **законодавчого плюралізму** створення надійного **механізму законодавчих рівноваг**, що послужить подальшій реалізації конституційних принципів народовладдя, стане додатковою гарантією стабільності законодавчої діяльності, а отже і влади та суспільства. У цьому контексті, як думається, є можливим бачення **трьох суб'єктів** заколотворчості: а) Всеукраїнський референдум; б) Верховна Рада. в) Президент України.

Окремо слід зупинитися на повноваженнях в цьому контексті Президента України.. За Президентом України необхідно залишити право внесення до Верховної Ради України проектів Законів України, які повинні бути розглянуті у першочерговому порядку **впродовж одного місяця**.

Президента України потрібно, в умовах можливої парламентської кризи, інших надзвичайних ситуаціях, наділити правом видання Указів, які регулюватимуть певну сферу суспільних відносин, за винятком питань регулювання яких віднесено до компетенції Всеукраїнського референдуму. Дані Укази Президента України мають діяти до того часу, доки Верховна Рада України прийме Закон з цього питання і коли він набуде чинності. Це забезпечить безперервність законодавчого процесу, оперативність

реагування законодавчої влади на незрілі інтереси і потреби суспільного розвитку, а отже і ефективність реформаційних процесів. Суспільні процеси, в ситуаціях можливої парламентської кризи чи надзвичайних ситуаціях мають розвиватися в оптимально якісному правовому полі.

Таким чином, у випадку запровадження наведених вище принципів, Президент України, як глава держави, матиме реальні можливості для забезпечення, зі свого боку, безперервності і ефективності законотворчого процесу з метою оперативного правового реагування на виклики прогресивного розвитку держави і суспільства

Кожен з названих вище трьох суб'єктів законотворчості, сумарно уособлюючи законодавчу владу, зможе певним чином урівноважувати іншого виконуючи свої повноваження. Очевидно, що в цьому випадку можна говорити не про президентську, парламентську, президентсько-парламентську, парламентсько-президентську республіку, а про **народну республіку**. І головне – виключиться можливість, коли суспільство може стати заручником парламентської кризи.

Професійність Верховної Ради. Є потреба розглянути питання про **професійність** як найбільш притаманну рису законотворця - народного депутата. Очевидним став факт, що професійність полягає не в тому щоб на постійній основі бути присутнім у Верховній Раді, а в особистій добросовісності та здатності розробляти та приймати якісні закони, що **не є можливим, зокрема, без належної юридичної освіти**. Отже, при максимальному варіанті вирішення проблеми, в Конституції України і в законодавстві про вибори доцільно встановити, нарівні з іншими цензами, ценз, вимогу про наявність у кандидата у народні депутати юридичної освіти, а також передбачити, за прикладом США, низку цензів, здатних перешкодити обранню до Верховної Ради осіб, які за своїми особистими інтелектуальними властивостями не здатні до законотворчої роботи..

Можливий і інший варіант. За умови запровадження двопалатної Верховної Ради, передбачити гармонійне **поєднання принципів професійності та представництва** від суб'єктів адміністративно-територіального устрою. Для кандидатів у депутати до верхньої палати – обов'язкова вимога наявності юридичної освіти, а до нижньої палати –ні, але забезпечити окремий спеціальний цензовий підхід виборів до обох палат.

Наболілими на сьогоднішній день є проблеми, що виникли внаслідок запровадження пропорційної виборчої системи. Виявилося, що вона не сприяє забезпеченню належного рівня професійності Верховної Ради. Назріла необхідність **розглянути питання про відхід від системи виборів** депутатів «у авоськах» (оптом – у господарських пакетах) – **за партійними списками** чи то відкритими, чи то закритими. Запропонована система партійних виборів **скомпрометувала себе** через корупцію, кумівство, сватівство, продажем місць у Верховній Раді (за місце у списку) підкупом виборців та іншими ганебними вчинками. Як показала практика, партії включали до своїх списків не завжди тих, хто складає інтелектуальний потенціал України і може забезпечити високу якість законодавства. Виявилося, що, попри демагогічні запевнення про політичну відповідальність партій, **вони реально ні за що не відповідають**.

Крім того, на разі в Україні відсутні партії парламентського типу. Наявні українські партії, як правило, є «**кишеньковими**» - **належать відповідним олігархічним кланам**. Вони складають десь 4-5% від чисельності українського населення (нерідко їх чисельність – «дута»), фактично узурпують владу, що є грубим порушенням засад демократії. **Вихід з ситуації** – партії мають висувати своїх кандидатів у виборчих(мажоритарних) округах, на рівні з іншими суб'єктами виборчого процесу, і власне там доводити переваги, якості свого кандидата. Думається, що це треба врахувати у законодавстві про вибори;

Дуже давно в доктрині права дискутується питання про необхідність розроблення та прийняття спеціального закону, який би регулював питання законодавчої діяльності, забезпечував високу якість законопроектних робіт. Зокрема, пропонувалося назвати його «Законом про правотворчість», «Законом про нормативні акти».

Якість конституційно правового регулювання, законодавства в цілому, прямо залежить від низки детермінантів: а) якості законодавчого органу; б) наявності чіткого врегулювання законодавчого процесу на рівні спеціального закону.

Як вже зазначалося мною, від якості законодавчого органу, сприйняття депутатами принципів права залежить якість ухвалених ними законів. Це проблема значного рівня, бо нинішні законодавці, як правило, не мають юридичної професійної правосвідомості загалом і правової свідомості зокрема за браком належної юридичної освіти та правозастосовної практики. Оскільки є проблема сприйняття такими законодавцями цих принципів, то логічно є проблемним і їх відтворення в «матерію» законодавства. Особливо це видно у тих випадках, коли прийнятий закон не чітко сформульований, неясний, містить неоднозначні поняття, суперечності. Ситуація ускладнена відсутністю обов'язкової наукової експертизи законопроектів. Все це разом, як думається, не дозволяє належним чином забезпечити дотримання наукових засад законодавчої техніки, реалізацію в законодавстві кожного з принципів права на науковому рівні, забезпечивши при цьому неодмінно їх гармонійне поєднання.

На сьогоднішній день склалася парадоксальна ситуація при якій в державі відсутній єдиний орган який би готував проекти законів відповідав за їх якість. Ці проекти готують всі – «кому не лінь». Найчастіше ця ноша падає на Кабінет Міністрів чи підпорядковані йому Міністерства, що не є їх функціональним завданням. Та й фахівців з юридичною освітою найвищого наукового рівня там немає. Крім того, наслідком такої ситуації є так званий «відомчий» підхід, коли відомство намагається нав'язати своє, нерідко спонтанне, необґрунтоване, суб'єктивне, суперечливе бачення, правового регулювання суспільних відносин і нерідко не на користь громадян.

Часто, окрилені «голим ентузіазмом», функцію підготовки законопроектів виконують народні депутати, котрі, як правило, або взагалі не мають юридичної освіти, або якщо окремі з них і мають цю освіту, то не найвищого наукового рівня. В народі вірно кажуть, що на «голому ентузіазмі» без належного інтелекту не поїдеш, а якщо поїдеш, то не далеко. Тому й не випадково **«маємо те, що маємо»:** часто низької якості, суперечливе, неефективне, заполітизоване, нерідко прийняте в інтересах економіко-політичних планів законодавство, яке іноді викликає відомі соціальні конфлікти, гальмує соціальний розвиток.

Отже, потрібний спеціальний державний законопроектний орган. На мою думку, з врахуванням українського та зарубіжного досвіду, ним може стати **Кодифікаційна Комісія України**, яка буде розробляти зрозумілі і якісні закони, що, без сумніву, сприятиме усуненню суперечностей та пробілів в правовому регулюванні.

Виходячи з наведеного вище, можна запропонувати для наукової дискусії наступні **найважливіші концептуальні підходи до розуміння правового статусу і ролі Кодифікаційної Комісії України.**

1) Кодифікаційна Комісія України – **єдиний державний орган**, який наділений повноваженнями щодо **розроблення законопроектів** для їх розгляду на Всеукраїнському референдумі чи у Верховній Раді України (в можливій перспективі – у двопалатному парламенті).

2) Кодифікаційна Комісія України **утворюється** Президентом України (**варіант:** Верховною Радою України (в можливій перспективі – двопалатний парламент)) за поданням Національної академії правових наук України;

3) Кодифікаційна Комісія України утворюється **у складі 40-50 державних кодифікаторів.**

4) **Державним кодифікатором** може бути особа не молодша 40 років, яка є громадянином України не менше 20 років, вільно володіє державною мовою, не притягалася до кримінальної відповідальності за вчинення умисного злочину, має позитивну моральну поведінку, має науковий ступінь доктора юридичних наук та наукове звання професора;

Державний кодифікатор не наділяється правовим статусом державного службовця. Він є службовою особою.

5) **Рівень** соціально-побутового забезпечення державних кодифікаторів та гарантії їх діяльності мають бути не нижче рівня народних депутатів;

6) Кодифікаційна Комісія України діє **на підставі** Закону України «Про Кодифікаційну Комісію України» який приймається на Всеукраїнському референдумі. Це надійно убезпечить її від можливого деструктивного впливу з боку Верховної Ради України.

7) Кодифікаційна Комісія України повинна **здійснювати свою роботу** відповідно до перспективного «Плану кодифікації законодавства України», який складається на 5-10 років і затверджується Президентом України (**варіант** – Верховною Радою України) за поданням Національної академії правових наук України.

8) Правом ініціювання перед **Кодифікаційною Комісією України** питання про розроблення відповідних **змін до чинного законодавства** повинні мати: Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Конституційний Суд України, Верховний Суд України, Антикорупційне Бюро України, Національна академія правових наук України.

9) Розроблений Кодифікаційною Комісією України проект Закону, **разом з висновком** Національної академії правових наук України, має подаватися Президентові України, Голові Верховної Ради, які, в межах своєї коперентності, **вирішують питання про його винесення** на Всеукраїнський референдум чи внесення на розгляд Верховної Ради України

Президент України, Голова Верховної Ради мають **право повернути проект** Закону на доопрацювання зі своїми зауваженнями до Кодифікаційної Комісії України.

10) Депутати Верховної Ради України розглядаючи внесений проект закону, **пропонують** свої зміни до нього. Такі пропозиції змін у концентрованому вигляді направляються Головою Верховної Ради України до Кодифікаційної Комісії України для їх розгляду по суті.

У випадку відмови Кодифікаційною Комісією України щодо врахування відповідної пропозиції щодо зміни законопроекту, вона **не може бути** внесена повторно на її розгляд.

11) Рішення Кодифікаційної Комісії України **не можуть** бути оскаржені в судовому порядку.

12) Кодифікаційна Комісія України **не проводить** офіційного розгляду скарг звернень та подань тощо.

Окремо зупинюся на одній із проблемі формування правової держави на основі Конституції. Конституційний лад, ствердив Л.П. Юзьков у своїй науковій праці «Конституція юридична і фактична», можна розглядати як фактичну конституцію держави, тобто ті реальні суспільні відносини, які складаються на ґрунті юридичної конституції або, навпаки, виникають і функціонують наперекір їй. Він (цей лад), з одного боку, є похідним від юридичної конституції, виступає (звичайно, в ідеалі) як її втілення в життя. З іншого боку, конституційний лад як реальні і основоположні суспільні відносини сам впливає на зміст нормативно-правового вираження і забезпеченість або незабезпеченість юридичної конституції. Іншими словами, конституційний лад (фактична конституція) і юридична конституція, що складають конституційну систему, в кожній конкретній державі взаємопов'язані і взаємообумовлені, маючи більшу чи меншу розбіжність за змістом. У крайніх випадках вони існують ізольовано, самі по собі. Якщо вони прямо взаємообумовлені (по суті, збігаються), то конституційна система є реальною. Вона забезпечує постійний розвиток та вдосконалення і конституційного ладу, і юридичної конституції. Якщо ж конституційний лад (фактична реальна конституція) і юридична конституція, не збігаючись, існують самі по собі, то конституційна система держави є фіктивною, не реальною. В цьому разі остання не виконує свою функціональну

роль, працює на деформацію не тільки держави, але й суспільства, призводячи до їх занепаду, регресу. За таких умов юридична конституція і реальний конституційний лад надмірно політизуються. Виникає атмосфера, у якій слова політиків різко розходяться з практикою, а конституціоналізм як наука ввергається у занепад [4.с.18-19].

Прикро зазначати, але сучасна українська правнича дійсність не відповідає повною мірою цьому науковому концептові. На жаль, іноді приймаються закони, інші нормативні акти, які суперечать Конституції. Свідченням цього слугують чисельні випадки визнання Конституційним Судом України неконституційними окремих правових норм законів. Мало того, є випадки коли правові позиції Конституційного Суду не враховуються в законодавчій та правозастосовній діяльності. Мають місце непоодинокі випадки невиконання рішень Європейського Суду з прав людини. Все це свідчить про наявність в нашій українській правовій дійсності елементів правового нігілізму, що є недопустимим в правовій державі, *що може сформуванню тенденцію волюнтаризму в праві* з усіма негативними наслідками для верховенства права. Конституційні реформи, як справедливо наголосив В.М.Кампо, мають супроводжуватися конституційною просвітою громадян, а також системним виконанням і додержанням Конституції України кожним чиновником на своєму державному чи громадському місці. Поки цього не буде, конституційні реформи нагадуватимуть декоративні вітряки, які крутяться, але нічого не мелють [8].

Конституційний Суд України в своєму рішенні від 02.11.2004 року визначив, що “Верховенство права – це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення в правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а й включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї, принципи права, які зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об’єднуються якістю, що відповідає значною мірою ідеології справедливості, ідеї права, Яка значною мірою дістала своє відображення в Конституції України.

Таке розуміння права не дає підстав для його ототожнення із законом, який іноді може бути й несправедливим, у тому числі обмежувати свободу та рівність особи. Справедливість – одна з основних засад права, є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права. Зазвичай справедливість розглядають як властивість права, виражену, зокрема, в рівному юридичному масштабі поведінки й у пропорційності юридичної відповідальності вчиненому правопорушенню” [9].

Очевидною є необхідність пам’ятати, що відповідно до Статті 151². Конституції України, Рішення та висновки, ухвалені Конституційним Судом України, є обов’язковими, остаточними і не можуть бути оскаржені.

Ще одна деталь. Очевидним є факт незахищеності Конституції України спеціальним механізмом правової відповідальності за невиконання, порушення встановлених нею вольових приписів народу, що заслуговує на окрему наукову дискусію.

Автор цих рядків не претендує на абсолютну істину в контексті цих тез-думок, які є лише запрошенням до наукової дискусії. Вони відображають теоретично-можливі, на думку автора, підходи до розв’язання окремих назрілих державотворчих проблем. Можливість чи неможливість, доцільність чи недоцільність їх реалізації залежить від конкретних життєвих ситуацій – низки реальних факторів об’єктивного і суб’єктивного характеру. Їх продуктивність, таким чином, може бути перевірена соціальною практикою яка, як відомо, є критерієм істини. Правда, окремі історичні персонажі стверджували, що коли теорія не знаходить підтвердження, реалізації на практиці, то тим гірше для практики. Так було, але чи буде так надалі???

Література:

1. Оксана Гришук. Конституційні цінності та принципи в рішеннях Конституційного Суду України: особливості в умовах воєнного стану та загроз національній безпеці. *Вісник Конституційного Суду України*. 2022. №5-6.
2. Михайло Колос. Український конституціоналізм: матеріалізація ідей Л.Юзькова. *Вісник Конституційного Суду України*. 2018. №1.
2. Юрій Буздуган. Історичний контекст прийняття Конституції України. *Конституційний процес в Україні: політико-правові аспекти*. №7(87). 2021. С.7.
3. Анатолій Селіванов. Справа усього життя професора Леоніда Юзькова. *Голос України*, 23 січня 2013 року.
4. Проблеми сучасного українського конституціоналізму: *Збірка наукових праць. На пошану першого Голови Конституційного Суду України професора Леоніда Юзькова*. К., 2008.
5. Володимир Кампо. Доктрина Конституції незалежної України проф. Л.П.Юзькова: минуле і сучасне. *Світогляд*. 2020, №5. URL: <https://w.w.w.mao.kiev.ua>.
6. М. Ставнійчук. Конституційна доктрина Л. Юзькова. *Вісник Конституційного Суду України*. 2018. №1.
7. В.І. Розвадовський. Роль Л.П. Юзькова у становленні української держави як конституційної цінності. *Конституційні цінності: правова природа та практика реалізації: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції «Конституційні цінності: правова природа та практика реалізації»* (м. Хмельницький, 17 травня 2019 року). [у 2-х част.]. Частина 2. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2019.
8. Конституційна скарга громадян — це мініреволюція в конституційній юстиції. *Юридична газета online*, №48 (702) –jur-gazeta.com
9. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004

Гуменюк Оксана Григорівна,

*доцент кафедри філософії, соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,
кандидат психологічних наук, доцент*

Кушнір Анастасія Юрївна,

*студентка I курсу факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

КОМУНІКАТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КЕРІВНИКА

Успіх управлінської діяльності великою мірою обумовлений ефективністю діяльності керівника. Однією із складових професіоналізму якого є здатність надавати розпорядження, здійснювати контроль за виконанням рішень, тобто його комунікативного потенціалу. Без наявності цієї ознаки важко досягти високого рівня управлінської діяльності. На жаль, на даний час не всі керівники наділені комунікативним потенціалом тому, це питання є досить актуальним.

Враховуючи актуальність теми, нами визначена *мета дослідження*: проаналізувати та визначити психологічні особливості комунікативного потенціалу керівника.

Проблеми теорії та практики формування комунікативного потенціалу керівників розглянуті в працях Н. Богомолової, О. Винославської, Ю. Смелянова, А. Ковальова, С. Петрушина, Л. Петровської, Є. Сидоренка, Н. Хряцова та ін.. У зарубіжній літературі розробкою проблеми комунікативної компетентності займалися такі вчені, як А. Бандура, Е. Берн, Т. Гордон, Д. Джуард, А. Маслоу, Я. Морено, Д. Хант, Д. Хоманс.

Однак загалом рівень професійної компетентності керівників у нашій країні на сьогодні все ще залишається недостатнім. Існує суперечність між достатнім напруженням з цих питань у літературі та низьким рівнем обізнаності з ними керівників. Л.А. Мурадова це пояснює падінням якості освіти, низькою мотивацією навчальної і професійної діяльності, невідповідністю системи освіти потребам економіки. Із вказаними проблемами пов'язані питання професійної діяльності: низький рівень професійної підготовки керівників, невідповідність знань потребам професійної практики, низька комунікативна культура зокрема [1].

Спілкування в управлінні – важливий інструмент реалізації його функцій: організації, мотивації, планування і контролю. Комунікація, будучи важливою складовою управління, носить інтегральний характер. Все це дає підстави для тверджень про управлінську діяльність керівника, що зумовлена значущістю соціальних функцій управління і психологічними особливостями учасників управлінського процесу. Здійснення комунікації керівником відбувається безпосередньо під час його роботи. В кожній ситуації успіх визначається якістю спілкування, умінням керівника слухати й передавати інформацію, здатністю зрозуміти співрозмовника. Йдеться про широкий діапазон комунікативних знань, умінь і навичок, необхідних керівнику для управлінської діяльності, тобто комунікативну компетентність та компетенцію.

У психології управління керівник розглядається як працівник, що очолює організацію та має необхідні повноваження для прийняття рішень і несе відповідальність за результати роботи колективу компанії [2, с.153]. Керівник організовує підготовку управлінських рішень, приймає ці рішення і контролює їхнє виконання. Також він має так звану “владу” над іншими працівниками, завдяки яким функціонує підприємство. Тому, дуже важливо щоб він правильно комунікував зі своїми підлеглими, давав правильну мотивацію, чітко ставив цілі та завдання, не вимагав від інших те що не проповідує сам.

Комунікативний потенціал керівника є одним з найважливіших аспектів ефективного керівництва. Він описує сукупність навичок та вмінь, які дозволяють керівнику ефективно спілкуватися зі своїми підлеглими, колегами, відвідувачами та іншими зацікавленими сторонами.

Одним з головних аспектів комунікативного потенціалу керівника є його здатність слухати. Керівник повинен бути уважним слухачем, який вміє чути не тільки слова, а й емоції та думки своїх співрозмовників. Це дозволяє йому зрозуміти потреби та бажання підлеглих, знаходити компроміси та ефективні рішення.

Розглядаючи комунікативний потенціал особистості з точки зору психології управління, Л. Е. Орбан-Лембрик визначає поняття "комунікативний потенціал керівника" наголошуючи, що "комунікативний потенціал керівника – притаманні керівнику комунікативні можливості, які є внутрішнім резервом особистості, реалізуються як свідомо, так і стихійно" [4, с. 393].

Тобто складові та характеристики комунікативного потенціалу керівника на думку дослідниці, це – потенційні комунікативні можливості, потенції керівника, які можуть бути задіяні та використані в управлінні; психологічні властивості й можливості особистості керівника, набуті в управлінському спілкуванні й взаємодії з іншими людьми; комунікативні можливості професійного розвитку, саморозвитку власної особистості.

Крім того, керівник повинен мати вміння спілкуватися з різними типами людей. Він повинен вміти адаптувати свій стиль комунікації до потреб та особливостей своїх співрозмовників. Наприклад, з деякими людьми краще спілкуватися відкрито, а з іншими, навпаки обережно та дипломатично.

Г. В. Філь відзначає, що надзвичайно важливою ознакою комунікативної компетентності керівника є комунікативна емоційність. На відміну від не комунікативної, така емоційність має свідомий характер. Комунікативна емоційність – це здатність комунікативної особистості свідомо керувати вербальним і невербальним проявом емоцій та пропускати їх через соціальні, ситуативні та інші фільтри у процесі спілкування і залежно від них відтворювати емоції в різні вербальні та невербальні форми або ж не проявляти їх у процесі спілкування [5].

Керівник повинен бути вмілим управлінцем своїх емоцій. Його комунікація повинна бути витонченою та професійною, незалежно від обставин. Це дозволяє зберігати довіру та повагу своїх підлеглих, що є ключовими складовими ефективного керівництва.

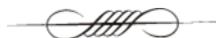
До найважливіших передумов та чинників якісного розвитку комунікативної компетентності керівників можна віднести: комплекс знань в галузі психології особистості; уміння та навички спілкування; здатність адекватно і повно сприймати себе та інших людей, знання психологічних закономірностей, індивідуально-психологічних і соціально-психологічних особливостей підлеглих [5].

Також важливою складовою комунікативного потенціалу керівника є вміння переконувати та мотивувати людей. Керівник повинен бути здатний вислухати думки та пропозиції працівників, а також переконливо аргументувати свої рішення та мотивувати працівників до досягнення спільних цілей.

Отже, в управлінні дуже важливу роль відіграє комунікативний потенціал керівника, який потрібно постійно розвивати та вдосконалювати. Керівник повинен вміти побудувати довіру та залученість своїх підлеглих. Це можливо завдяки якостям його комунікації. Він повинен бути прозорим та відкритим, повідомляти про свої плани та цілі, ділитися інформацією зі своїми підлеглими. Це значною мірою сприятиме підвищенню рівня професійної діяльності.

Література:

1. <http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/pdf>
2. Психологія управління. Комунікативний потенціал особистості керівника.
URL: http://megalib.com.ua/content/3473_Komunikativnii_potencial_osobistosti_kerivnika.html
3. Комунікативний потенціал особистості керівника в умовах полікультурного освітнього простору. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua>
4. Орбан - Лембрик Л. Е. Психологія управління : Посібник. К. : Академвидав, 2008. 586 с.
5. https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/34620/1/Fil_communicative%20competence.pdf

*Демиденко Анастасія Леонідівна,
аспірантка кафедри конституційного права України
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

НЕУРЯДОВІ ПРАВОЗАХИСНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЇХНЯ РОЛЬ У ПРОЦЕСАХ ВІДБУДОВИ МІСТ

В лютому 2022 року Україна зазнала перших масованих ракетних атак з боку російської федерації. В той момент антитерористична операція на Сході держави перетворилась у міжнародний збройний конфлікт. За інформацією від Міністерства оборони та Генерального штабу Збройних Сил України станом на листопад 2022 року було зафіксовано 16 тисяч ракетних атак. Наслідком цього стали збитки, які Київська

школа економіки в рамках проекту «Росія заплатить» встановила у розмірі понад 130 мільярдів доларів станом на лютий 2023 року [1].

Інфраструктура, яка зазнала пошкоджень планується відновлюватись за рахунок внесків від міжнародних партнерів, інших донорів на спеціальні рахунки в державному бюджеті України, а також за рахунок репарацій, які планується стягнути з російської федерації.

Натомість, громади вже починають своє відновлення через необхідність забезпечення безперебійного життя мешканців. Саме до цього процесу активно залучаються неурядові правозахисні організації (далі – НПО).

НПО залучаються до процесів відновлення та відбудови в якості різних форматів – як аналітичні центри з контролю над органами місцевого самоврядування, як адвокаційні платформи для заохочення донорської допомоги, як механізм забезпечення прав людини в зазначених процесах.

Так, коаліція офіс ефективного регулювання в співпраці з неурядовими антикорупційними правозахисними організаціями ініціювали створення Єдиної електронної системи управління відбудовою, яка має на меті уніфікувати процеси з відновлення, аналізу та контролем за процесами отримання коштів Україною [2].

Неурядові правозахисні організації також активно залучені до надання експертних висновків та аналізу законодавства, яке стосується акумулювання коштів на спеціальних рахунках державного бюджету для відбудови України. Так, НПО активно долучаються до розробки порядку діяльності Фонду ліквідації наслідків збройної агресії, роботи фандрайзингові платформи UNITED24.

Також, наприклад неурядова правозахисна громадська організація Danish Refugee Council активно бере участь у прискоренні повернення громадян до деокупованих територій. Організація активно надає гранти для органів місцевого самоврядування для відновлення соціальної інфраструктури, а також відбудови житлових будівель.

Більш того, згідно соціологічного дослідження «Громадянське суспільство в Україні в умовах війни — 2022», точно участь у майбутній відбудові держави планують взяти 52,4% громадські та благодійні організації, 27,6% скоріше за все планують долучитися. Серед організацій, які мають намір це робити, 82,5% (які діяли до вторгнення) та 79,9% (новоутворені) звернули увагу на потребу у нових навичках або підвищення рівня кваліфікації працівників для участі у відбудові [3]. Серед необхідних навичок вони згадують ті, що скоріше стосуються загальних внутрішніх питань функціонування благодійних та громадських організацій: менеджмент, фандрайзинг, грантрайтинг і грантменеджмент, різноманітна звітність, юридичні й бухгалтерські знання, цифрова і комп'ютерна грамотність, робота в команді, знання мов.

Таким чином, неурядові правозахисні організації під час війни в Україні переналаштувалися і навіть ті, які не були спеціалізовані на ВПО, воєнних злочинах та відбудові взяли ці функції за основу своєї діяльності. Бажання рівня залученості НПО є настільки великим, що громадськість підіймала питання по створенню в структурі Кабінету Міністрів України окремого органу з регуляції залученості НПО до процесів відбудови.

Література:

1. «Прямі збитки інфраструктури від війни зросли до \$135,9 млрд. 3 вересня найбільше постраждала енергетика – KSE». Веб-ресурс. URL: <https://forbes.ua/news/pryami-zbitki-infrastrukturi-vid-viyni-zrosli-do-1359-mlrd-z-veresnya-naybilshe-postrazhdala-energetika-kse-15122022-10513>. (дата звернення 28.03.2023).

2. Концепція електронної системи управління відбудовою. Веб-ресурс. URL: https://brdo.com.ua/wp-content/uploads/2022/10/YEdyna_elektronna_systema_upravlinnya_vidbudovoyu_1.pdf (дата звернення 28.03.2023).

3. Громадянське суспільство України в умовах війни. Звіт за результатами дослідження. Веб-ресурс. URL: <https://ednannia.ua/attachments/article/12447/Громадянське%20суспільство%20в%20умовах%20війни%202022....pdf> (дата звернення 28.03.2023).

*Дзера Андрій Степанович,
заступник директора ТОВ "Лан"*

ДО ПИТАННЯ ПРО ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ІНСТИТУТУ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

У своїй історії людство тільки в другій половині ХХ століття остаточно визнало, що права людини є однією з глобальних проблем сучасності, від вирішення якої залежить подальша доля нашої цивілізації. На початку ХХІ століття правове регулювання і захист прав і свобод людини, як на міжнародному рівні, так і на рівні внутрішньодержавного права набуває особливого значення. При цьому все більше потрібне рішення проблеми відповідності положення внутрішньодержавного права в галузі прав людини з міжнародними стандартами.

Сучасне міжнародне право виходить з того, що законодавче закріплення правового становища особи в будь-якому суспільстві відноситься до внутрішньої компетенції держав. Всі учасники міжнародного співтовариства повинні поважати суверенні права держави в цій області. Проте ніхто не забороняє піддавати міжнародно-правової регламентації питання прав людини і брати на себе відповідні зобов'язання. Нині питання, що стосуються прав людини, регулюються за нормами внутрішньодержавного права, а також цілої системи двосторонніх, регіональних і багатосторонніх міжнародних договорів. Держава-учасник цих договорів має приймати всі необхідні внутрішні заходи для виконання взятих на себе міжнародних зобов'язань щодо забезпечення прав особистості. У зв'язку з цим, особлива увага звертається на закріплення міжнародних стандартів з прав людини у внутрішньодержавному законодавстві, в тому числі в основному законі - Конституції держави. Права людини складають один з елементів конституціоналізму, так як забезпечення свободи і безпеки людини відіграє першорядну роль при створенні конституцій. Нині жодна держава, що претендує на те, щоб вважатися демократичною, не могла не вказати у своїй конституції певної перелік прав людини.

Концепцій прав людини існує безліч: релігійні, позитивістські, природно-правові, універсальні і т.д. У юридичної думки можна розрізнити два основних напрямки про права людини: природно-правовий та позитивістський. Ідеї природно-правової теорії були розвинені в працях Руссо, Гроція, Локка, Монтеск'є, в яких розглядаються права людини як природні, невід'ємні, що випливають або з розуму, або з божественної волі, або з незмінною природи самої людини.

Природно-правовому напрямку протистояв позитивістський підхід про природу прав людини, згідно з якою права людини, їх обсяг і зміст визначаються державою. А на сьогодні можна сказати, що ці протистояння носять умовний характер, і природно-правова доктрина, і позитивістський підхід як би доповнюють один одного. З одного боку сучасна законодавча практика визнає походження прав людини як невід'ємних, невідчужуваних, а з іншого боку, не знаходячи закріплення в позитивному законодавстві права людини виступають досить невизначено. Визнання державою природних, невід'ємних прав людини не знімає завдання їх конституційного закріплення. Дійсність даних прав забезпечується шляхом їх фіксування в нормах позитивного права, перш за все, конституційного. Значення закріплення природних, природжених прав виражається

головним чином у тому, що затверджується непорушність прав і свобод людини, підкреслюється роль державних органів в охороні правового статусу особистості.

Дивний той факт, що в багатьох джерелах про права людини не відбивається конкретне визначення поняття прав людини. Права людини інтерпретуються в залежності від особливостей економічного, соціального і культурного розвитку суспільства і ними визначаються.

Існування множинності концепцій прав людини не перешкоджає формуванню універсальної концепції міжнародного співробітництва в галузі прав людини на основі загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права.

Як видно з вищевикладеного, на встановлення універсальної концепції міжнародного співробітництва в галузі прав людини, вирішальний вплив зробив внутрішньодержавний досвід в цьому напрямку.

Отже, проблема прав людини продовжує залишатися найгострішою проблемою, яка стоїть перед людством. Сьогодні розвиток будь-якого суспільства і держави неможливо без демократії і поваги прав людини. Права людини в сучасному світі, в якому існують різні економічні і політичні системи, є найголовнішим критерієм об'єднання людей і товариств, їх олюднення.

Права людини є одним з нечисленних питань, які регулюються на рівні двох правових систем: міжнародних і внутрішньодержавних. Сучасний рівень розвитку вимагає узгодженого регулювання прав людини, в результаті якого буде формуватися однозначний правовий режим особистості в усіх державах нашої планети.

Динник Ірина Петрівна,

старший викладач кафедри публічного управління та адміністрування

Державного торговельно-економічного університету,

кандидат наук з державного управління

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Організації громадянського суспільства (далі – ОГС) значно підвищили свою стабільність та інституційну спроможність. За три десятиліття від Дня Незалежності, організації громадянського суспільства в Україні пройшли тривалий період становлення та розвитку: від груп захисту громадян до становлення стабільних інституцій. Сьогодні організації громадянського суспільства здатні адаптуватися та реагувати на будь-яку кризу, розвивати міжгалузеву взаємодію з владою та бізнесом, залучати до співпраці широкі верстви населення, створювати нові якості соціальних послуг та ставати рушійною силою важливих соціальних інновацій. Значною мірою активна політика країни щодо підтримки розвитку громадянського суспільства сприяла високому рівню інституційної спроможності організацій громадянського суспільства [1].

В Україні, на відміну від багатьох інших країн пострадянського регіону, організації громадянського суспільства знаходяться на рівні органів державної влади та місцевого самоврядування у виконанні широкого спектру суспільно важливих завдань, а також розвитку демократії в цілому [2].

Організації громадянського суспільства та державні інституції знаходяться в авангарді реформ децентралізації та розвитку громад, без бар'єрів, до соціальних реформ. Громадські організації продовжують надавати допомогу вразливим верствам населення, беруть активну участь у запобіганні та протидії корупції та зміцненні національної безпеки. Організації громадянського суспільства відіграють важливу роль для всіх категорій населення України щодо виборчої реформи, прозорості та доступності

виборчого процесу. Діяльність громадських організацій також спрямована на захист прав людини та надання правової допомоги. Організації громадянського суспільства реалізують такі пріоритети, як гендерна рівність і захист прав меншин і корінних народів [3].

Аналіз стану громадянського суспільства на початку 2022 року виявляє дві основні тенденції [1, с.12]. По-перше, російсько-українська війна стала серйозним викликом для діяльності ОГС через перерви в міжнародному донорському фінансуванні попередніх проєктів, необхідність переорієнтації та переорієнтації роботи, зміни представництва ОГС всередині країни та їх від'їзд за кордон тощо. Однак більшості українських громадських організацій вдалося зберегти здатність вести системну діяльність в умовах воєнного стану [4].

По-друге, повномасштабне вторгнення росії на суверенну українську територію призвело до безпрецедентного рівня добровільної організації та адвокації. Слід зазначити, що активна участь волонтерів в Україні спостерігалася і в попередні роки, особливо під час Помаранчевої революції, Революції Гідності, з початку російської агресії у 2014 році та протягом усього часу тимчасової окупації території України Республіки Крим та окремих частин Донецької та Луганської областей (ОРДЛО). Після 24 лютого 2022 року волонтерський рух значно активізувався і став загальнонаціональним рухом, який охопив усі регіони України, за винятком тимчасово окупованих територій, а також територій, які вже успішно окупували Збройні сили РФ у 2022 році [5].

Нині, в умовах воєнного стану, українські волонтери надають усіляку допомогу суспільству та країні. Умовно всю волонтерську діяльність можна поділити на кілька основних напрямків: підтримка збройних сил, допомога постраждалим від бойових дій українським цивільним особам, документування військових злочинів і злочинів проти людяності, інформаційне забезпечення та комунікаційні процеси російсько-української війни проти пропаганди та фейків а також продовження постійних соціальних проєктів (допомога вразливим категоріям населення, захист тварин тощо) [6].

Соціологічні дані підтверджують високий рівень участі громадян у волонтерській діяльності. Зокрема, за результатами опитування молоді, проведеного у 2022 році, 38% молодих людей стали волонтерами. Майже половина опитаних пішли волонтерами після 24 лютого 2022 року, інші продовжують волонтерити більш активно. Масштабна російська агресія призвела до тимчасової окупації майже 20% території України, завдавши непоправних втрат мирному населенню та військам. Мільйони громадян були переміщені всередині та за кордоном. Внаслідок збройних нападів російських військ на територію суверенної України було зруйновано та зруйновано багато підприємств, соціальної та транспортної інфраструктури, будинків. У цьому контексті діяльність громадянського суспільства, особливо громадських організацій, є важливим чинником спроможності Української держави продовжувати протистояти російській агресії та подолати негативні наслідки війни. З огляду на це актуальним залишається завдання забезпечення ефективної взаємодії держави та організацій громадянського суспільства. Особливо це стосується питання належної взаємодії з громадським волонтерським рухом з метою збереження його ресурсів, потенціалу та високої мотивації, а також повоєнного відновлення Української держави [7].

Українські ОГС мають найвищий рівень адвокаційної спроможності з усіх показників Індексу стійкості – 2,3 бали (за шкалою від 1 до 7, де 1 – найвищий рівень) [8]. ОГС-барометр також підтверджує високий рівень взаємодії між ОГС та владою – оцінка 5,5 (при цьому шкала від 1 до 7 є найвищим показником).

Зокрема, завдяки високому рівню адвокаційної спроможності ОГС та їх активної взаємодії з органами влади в 2021 р. вдалося розробити та прийняти низку стратегічних нормативних документів. Так, саме 2021 р. було розроблено та затверджено Стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства України на 2021–2026 роки [9].

Також за активної участі ОГС у цьому ж році були прийняті такі документи: Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року, Національна стратегія у сфері прав людини, Національна стратегія державної молодіжної політики в Україні до 2030 року [10; 11].

Події широкомасштабної війни РФ проти України значною мірою вплинули на роботу організацій громадянського суспільства. Передусім ОГС стикнулися з такими проблемами:

- нездатність реалізувати попередні проекти та заплановані заходи;
- втрата організаційної стабільності: офісних приміщень, обладнання тощо;
- потреба переїхати в більш безпечну місцевість в Україні чи за кордоном;
- необхідність адаптації до роботи в умовах воєнного стану;
- зміна пріоритетів та переформатування власної діяльності.

Проте, незважаючи на ці виклики, загальна життєздатність ОГС залишилась на значному рівні, що продемонструвала діяльність ОГС у перші місяці війни.

Література:

1. Громадянське суспільство в Україні: погляд громадян. Демократичні ініціативи імені І. Кучеріва. URL: <https://dif.org.ua/article/gromadyanske-suspilstvov-ukraini-roglyad-gromadyan>.
2. Андрійчук Т. Державна підтримка розвитку громадянського суспільства в Україні у 2007–2020 роках: стратегічні завдання та механізми реалізації. Вісник НТУУ „КПІ”. Політологія. Соціологія. Право. 2020. № 4 (48). С. 36-42.
3. Дем'яненко О. Державна політика сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні. Університетські наукові записки: Часопис Хмельницького університету управління і права. 2019. № 4. С. 27-37.
4. Карта правових реформ для громадянського суспільства в Україні. Київ, 2020. 163с. URL: https://cedem.org.ua/wp-content/uploads/2020/09/Final_UKR_Karta-pravovyh-reform-dlyagromadyanskogo-suspilstva-v-Ukrayini-2020.pdf.
5. Дегтярьов С. І. З історії становлення громадянського суспільства в Україні. Гілея: наук. вісник. 2018. Вип. 129. С. 283–290. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2018_129_76
6. Коментар до проекту Закону «Про Національний фонд розвитку громадянського суспільства» (лютий 2018 року) URL: https://drive.google.com/file/d/11bzxjw7qs4OxpbdnxWTZTLGz_hCdUH1G/view.
7. Круглий стіл «Механізми реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016-2020 роки» / м. Київ, НІСД, 31 березня 2016 року. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/2197/>
8. Демократія участі в Україні. Стан реалізації державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства / М. І. Ставніччук, В. О. Кулик, Л. М. Мудрак та ін. ; за ред. М. І. Ставніччук. – К., 2015. – 170 с.
9. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки: Указ Президента України від 27 вересня 2021 року № 487/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text>
10. Про Національну молодіжну стратегію в Україні на період до 2030 року, Указ Президента України від 12 березня 2021 року № 487/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text> .
11. Про Національну стратегію із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: Указ Президента України від 27 вересня 2021 року № 487/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text> .

*Діденко Ніна Григорівна,
професор кафедри управління охороною здоров'я та публічного адміністрування
Національного університету охорони здоров'я України імені П. Л. Шупика,
доктор наук з державного управління, професор*

ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ ВІЙНИ

Розв'язана росією повномасштабна війна проти України завдала значної шкоди системі охорони здоров'я і призвела до руйнування медичної інфраструктури, порушення доступу до профілактики та лікування, браку медичних кадрів в деяких регіонах, недостатньому забезпеченню населення засобами медичного призначення. За даними Міністерства охорони здоров'я України (далі – МОЗ), станом на початок 2023 року 1218 об'єктів в закладах охорони здоров'я зазнали пошкодження, в тому числі 540 лікарень. При цьому 173 об'єкти зруйновані повністю більш як на 90% [2].

У звіті Українського центру охорони здоров'я (УЦЗ) «Лікарні під прицілом: як Росія протягом року знищувала систему охорони здоров'я України» зазначено, що протягом року війни було здійснено 86 атак на медичних працівників, внаслідок яких було вбито щонайменше 62 працівники та 52 — поранено. Багатьом іншим медикам погрожували, незаконно ув'язнювали, брали в заручники та змушували працювати під російською окупацією. Кожен десятий заклад охорони здоров'я пошкоджено внаслідок атак. Найбільші руйнування зафіксовані у східних областях — Харківській, Донецькій, Луганській, а також в Херсонській та Київській [3].

Отже, система охорони здоров'я проходить важкі випробування, але, незважаючи на це, в країні продовжується трансформація медичної галузі, розпочата у 2017 р., і, наразі, ми маємо наступний етап медичної реформи. На цьому етапі необхідно продовжити адаптувати систему до умов війни, покращити координацію між установами та інститутами у сфері охорони здоров'я, удосконалити надання медичної допомоги, а для подальшого розвитку потрібно вирішувати такі завдання як: забезпечення в умовах війни необхідною медичною допомогою всіх категорій населення, відновлення зруйнованої медичної інфраструктури, перетворення медичної галузі в високотехнологічну, якісну, доступну систему. Особливістю цього процесу є те, що функціонування медичних закладів відбувається в різних умовах: на підконтрольних територіях, деокупованих, в зоні бойових дій, на окупованих територіях.

Аналізуючи найбільш важливі зміни, які відбуваються в медичній галузі, слід виділити зусилля щодо стабільного фінансування, які були врегульовані відповідними постановами уряду. Так, бюджет Програми медичних гарантій на 2023 р. складає понад 142 млрд грн., з них 4,7 млн. грн. виділено на реімбурсацію лікарських засобів. Зокрема, оплату деяких пакетів меддопомоги отримують навіть ті медзаклади, що зареєстровані на окупованих територіях та в зоні бойових дій [9].

Важливо, що з початком війни було створено єдиний медичний простір, який поєднує військову і цивільну медичні системи в одну, що дозволяє своєчасно вирішувати проблеми надання медичної допомоги всім постраждалим, з пріоритетом на допомогу пораненим військовим.

Для забезпечення функціональності мережі надання медичних послуг актуальними стали гнучкі підходи, які дозволяють швидку адаптацію до змін. Наприклад, це стосується запровадження сучасного підходу до первинної медичної допомоги, розгортання мережі мобільних амбулаторій і надання послуг на виїзді для забезпечення максимального охоплення. Зокрема, на деокупованих територіях, на місцях фельдшерсько-акушерських пунктів, які зруйновані російськими снарядами, встановлюються модульні «пункти здоров'я». Такі рішення є тимчасовими, поки на місці зруйнованих медзакладів, не буде відбудовано повноцінний пункт здоров'я ПМД [1].

В умовах війни було посилено контроль за відпуском рецептурних ліків в аптеках, а також оптимізується процес призначення ліків, який стає більш прозорим та ефективним завдяки впровадженню е-рецептів, що вимагає підключення всіх медичних та аптекних закладів до національної електронної системи охорони здоров'я (далі - ЕСОЗ). Реалізація цього напряму передбачає використання міжнародної термінології SNOMED для впровадження електронного рецепта, що дасть змогу ЕСОЗ офіційно працювати за європейськими стандартами.

Для оптимального розподілення ресурсу МОЗ та ДП «Медичні закупівлі України» працюють над впровадженням електронної системи e-Stock, яка міститиме дані про наявність лікарських засобів і медичних виробів у медзакладах по країні. Дані сервісу будуть публічними, оновлюватимуться в режимі реального часу та міститимуть інформацію про централізовані закупівлі за бюджетні кошти, закупівлі міжнародних організацій, програму «Доступні ліки», закупівлі за регіональні бюджети тощо [4].

Для подальшої цифрової трансформації медичної сфери ДП «Медичні закупівлі», «Електронне здоров'я» розробили систему MedData, в яку кожна лікарня вносить дані про ту потребу, яка їм необхідна на сьогоднішній день. Це стосується як лікарських засобів, так і медичних виробів, розхідних матеріалів і великого медичного обладнання. Це дозволяє не тільки оцінити потреби медзакладів, організувати їх постачання, але розподілити своєчасно і справедливо гуманітарну допомогу [5].

Збільшилася кількість проєктів, пов'язаних з телемедициною, зокрема у регіонах активних бойових дій буде впроваджено спільний з міжнародними партнерами пілотний проєкт із телеконсультування при лікуванні вибухово-вогнепальних поранень. У рамках пілоту для лікарів стане доступним телемедичний сервіс, за допомогою якого вони зможуть отримати відеоконсультацію фахівця високоспеціалізованого закладу охорони здоров'я [5].

Для забезпечення функціонування лікарень протягом війни відбувається їх забезпечення генераторами для енергонезалежності, старлінками для забезпечення зв'язку і роботи ЕСОЗ. Наразі, МОЗ спільно з Міністерством енергетики України розпочинають проєкт «Промінь надії» щодо встановлення сонячних панелей на закладах охорони здоров'я.

Одним з важливих напрямів трансформації охорони здоров'я є побудова сучасної системи реабілітації, що передбачає створення мережі реабілітаційних центрів, в тому ця робота проводиться у взаємодії з Міністерством оборони, Міністерством соціальної політики. Важливо, що з травня 2023 р. Україна запроваджує цифрову систему реабілітації, яка дозволить зберігати дані про здоров'я пацієнтів в єдиному місці - електронній медичній картці [8].

Для взаємодії з іншими інституціями медична галузь може використовувати новий онлайн-майданчик — платформу допомоги врятованим, де зібрана повна інформація про всі ключові сервіси допомоги постраждалим внаслідок війни, в тому числі щодо медичної і психологічної допомоги [6].

Для трансформації системи охорони здоров'я особливого значення набуває кадрове питання як необхідна умова якісних змін, адже, як підкреслював міністр охорони здоров'я В.Ляшко, медична система - це сфера, яка не працюватиме без людського фактору, сама по собі, тому, щоби не приймалося на папері, які б рішення не ухвалювалися, це повинно реалізовуватися людьми [2].

Наразі для формування якісного кадрового потенціалу галузі необхідно забезпечити прискорення повернення медичних працівників з-за кордону, створити цифровий реєстр наявних медичних працівників, їх кваліфікації та місця розташування, що допоможе планувати підготовку і розподіл медичних працівників. Актуальною є зміна розподілу функцій між лікарями та медсестрами та вдосконалення навчальних планів освіти у сфері охорони здоров'я. Оскільки система охорони здоров'я орієнтується на створення нової і ефективною моделі надання послуг, тому потрібно, щоб

медичні кадри кількісно і якісно відповідали цій моделі. Отже, позитивним кроком є ухвалення Кабінетом Міністрів України № 216 від 10 березня 2023 року «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення безперервного професійного розвитку працівників сфери охорони здоров'я на 2023 рік», яка передбачає фінансування навчання на циклах тематичного удосконалення у закладах вищої освіти; капітаційне фінансування участі в інших заходах (семінарах, тренінгах, майстер-класах, фахових школах тощо), що проводяться різними провайдерами, зареєстрованими Центром тестування МОЗ [7].

Висновки. Таким чином, в умовах війни в Україні продовжується трансформація системи охорони здоров'я як важливий етап медичної реформи, відновлення медичної галузі, її модернізаційного розвитку. Основні завдання, які є актуальними на цьому етапі, передбачають: запровадження гнучких та орієнтованих на результат методів фінансування у сфері охорони здоров'я, розширення програми медичних гарантій, об'єднання мережі закладів охорони здоров'я в кожній області в госпітальний округ, який своєю чергою буде поділений на кластери, ухвалення Стратегії розвитку системи охорони здоров'я до 2030 року та Плану відновлення медичної системи від наслідків війни. Зокрема, протягом 2023 р. передбачається здійснити госпітальне планування, модернізацію лікарень для створення спроможної мережі медзакладів і забезпечити загалом доступність, якість і безоплатність медичної допомоги.

Література:

1. Відновлення медзакладів: на місці зруйнованих фельдшерсько-акушерських пунктів з'являться мобільні «пункти здоров'я». *.URL:* <https://moz.gov.ua>
2. Віктор Ляшко, міністр охорони здоров'я України. Система охорони здоров'я впевнено тримає медичний фронт. *.URL:* <https://www.ukrinform.ua> > ...
3. Лікарні під прицілом Як Росія протягом року знищувала систему охорони здоров'я України Лютий 2023. С.5. *.URL:* <https://uhc.org.ua>
4. МОЗ та МЗУ презентували результати пілотного проєкту системи обліку медичних товарів e-Stock. *.URL:* <https://moz.gov.ua>
5. Тернова Світлана. Роботу ЕКОЗ адаптовано до воєнного стану, аптекам – приготуватися до нововведень. *.URL:* <https://ehealth.gov.ua> > robot...
6. Уряд запустив єдиний онлайн-майdanчик для допомоги українцям, постраждалим внаслідок війни. *.URL:* <https://moz.gov.ua>
7. Уряд ухвалив постанову, якою запроваджується капітаційне фінансування безперервного професійного розвитку працівників сфери охорони здоров'я. *.URL:* <https://moz.gov.ua>
8. Цифрова система реабілітації. *.URL:* <https://www.ukrinform.ua> >
9. Як реалізовуватиметься Програма медичних гарантій у 2023 році. *.URL:* <https://www.kmu.gov.ua> > ua.

*Діміч Микола Олегович,
магістр права*

ЮРИДИЧНІ ОЗНАКИ ДОГОВОРУ ПРОСТОГО ТОВАРИСТВА

У процесі задоволення майнових потреб учасників цивільних відносин виникає необхідність об'єднання їх зусиль та майна для досягнення певної мети. Причини такої кооперації можуть бути різними: брак коштів, досвіду, відповідних засобів, технологій тощо. Правовою формою опосередкування коопераційних відносин є договір про спільну діяльність (ст. 1130 ЦК України) [1]. Найпоширенішою підставою виникнення зобов'язань

із спільної діяльності є договір простого товариства – «правовідносини за якими сторони (учасники) беруть зобов'язання об'єднати свої вклади та спільно діяти з метою одержання прибутку або досягнення іншої мети» (ст. 1132 ЦК України) [1].

Значення договору простого товариства, його місце в цивільному праві в першу чергу обумовлено тим, що це – єдиний передбачений ЦК України договір, який регулює спільну діяльність його учасників. Така діяльність може бути спрямована на досягнення будь-яких законних цілей: будівництво будинку, кооперування виробництва, благодійництво, здійснення різних комерційних проектів, тощо. Спільна діяльність не є самоціллю для учасників договору, вона – лише засіб досягнення певного результату, спільної для всіх учасників мети. Якщо громадяни або організації укладають договір про спільну діяльність, писав О. С. Іоффе, то на перший план виступає спільна мета, а їх взаємні права і обов'язки є лише засобом її досягнення. Тому суб'єкти даного договору як правило не йменуються кредиторами і боржником, а позначаються терміном «учасники» [2].

У цивільному праві зобов'язання традиційно розуміється як відношення, за яким протиставлено інтереси двох сторін: кредитора і боржника (купити – продати, одержати позику – надати позику, тощо). І лише за договором простого товариства інтереси його учасників не протилежно спрямовані, а спрямовані на досягнення спільної для всіх мети, тобто єдиноспрямовані. Однак, це не означає, що за зобов'язанням із договору простого товариства взагалі відсутня фігура кредитора і боржника. Кожний із товаришів виступає одночасно і як кредитор, і як боржник відносно всіх і кожному із учасників договору, який є взаємним.

При цьому, всі дії учасників договору, їх взаємні права і обов'язки переломлюються через призму спільної мети, опосередковані її досягненням. Як слушно зазначає Н. С. Коров'яковська, «хоча кожна із сторін договору має визначені права та обов'язки, але вони не кореспондуються між собою, а направлені на досягнення однієї мети, тому взаємність договору викликає дискусію» [3, с. 832].

Наявність спільної для всіх товаришів мети – головна кваліфікуюча ознака договору простого товариства – дозволяє приймати участь у договорі необмеженій кількості осіб, кожна з яких є його самостійною стороною. При цьому, якщо в будь-якому іншому договорі права і обов'язки сторін за своїм конкретним змістом різні та мають зустрічний, протилежний за спрямованістю характер (наприклад, одна сторона зобов'язана передати майно, а інша – прийняти його), то за договором простого товариства сторони володіють однаковими за змістом правами і обов'язками, що мають єдину спрямованість. Як відзначав Г. Ф. Шершеневич, його члени не поділяються на дві сторони, активну і пасивну, так як знаходяться в однаковому юридичному становищі. Кожний має право і несе обов'язок, є одночасно активним і пасивним суб'єктом [4, с. 503]. Будь-який інший договір залишається одностороннім або двостороннім договором незалежно від кількості учасників. Наприклад, незалежно від кількості продавців або покупців, що приймають участь у договорі купівлі-продажу, він за розподілом прав і обов'язків залишається двостороннім. Договір простого товариства за цим аспектом не укладається в межах поділу договорів на односторонні та двосторонні. Участь у ньому більше двох сторін (що типово для даного договору) перетворює договір у багатосторонній [5, с. 342]. Тому договір простого товариства може бути і *двостороннім*, і *багатостороннім*, що також його відрізняє від інших договорів цивільного права.

Договори про спільну діяльність передбачають об'єднання певних майнових вкладів їх учасників, відповідно, спричиняють виникнення спільної власності. Вона також є наслідком досягнення тієї мети, яку контрагенти ставили, укладаючи договір. Наприклад, будівництво, здійснене групою громадян на підставі договору про спільну діяльність стає надалі матеріальним об'єктом їх спільної власності. Така обставина інколи давала привід стверджувати, начебто в договорі про спільну діяльність немає практичної необхідності, так як відповідні питання можуть бути вирішені за допомогою норм про спільну

власність. Однак спільна власність сама по собі передбачає лише здійснення власниками спільно правомочностей по володінню, користуванню і розпорядженню спільним майном, а не спільної діяльності в спільних цілях. У цьому і полягає її відмінність від спільної діяльності, яка так або інакше пов'язана із спільною власністю [2].

Відплатний характер договору простого товариства визнається не усіма юристами [2], так як ні один із товаришів не зобов'язується вчинити будь-яких дій безпосередньо в інтересах іншого, тобто фігури боржника і кредитора в традиційному розумінні відсутні. На думку Н. С. Коров'яковської, не можна однозначно стверджувати і про обов'язковість оплати договору, так як його учасники хоча і несуть обов'язок внесення вкладу, але такі дії не є зустрічними, а знову ж таки, направлені на досягнення однієї мети [3, с. 382].

На підставі аналізу договорів про спільну діяльність А. С. Довгерт констатує, що вони можуть бути як *відплатними*, так і *безоплатними*. Такий критерій, як «зустрічне задоволення», не завжди свідчить про відплатність договорів про спільну діяльність, адже відплатність (як ознака договорів купівлі-продажу, міни, поставки, майнового найму (оренди), комісії, тощо) передбачає задоволення будь-яких майнових (економічних) інтересів, майнове задоволення. Наприклад, за договором про спільну діяльність з виробництва певної продукції один учасник зобов'язується надати приміщення, а другий - зробити вклад обладнанням для розміщення його у цьому приміщенні. Тут дійсно один учасник задовольняє свої майнові інтереси у потрібному йому приміщенні, а другий - в обладнанні, оскільки це майно спільно використовується. У разі коли сторони об'єднують майно, трудові зусилля для досягнення спільно благодійної мети, то задоволення ними майнових інтересів (майнове задоволення) первісно відступає. У зв'язку з цим немає й ознаки відплатності даного договору, хоч сторони і роблять «зустрічне задоволення». Отже, найбільш прийнятним критерієм відплатності договорів про спільну діяльність є мета, що передбачає задоволення майнового (економічного) інтересу кожної із сторін [6, с. 477].

Однак, сторони взаємно зобов'язуються внести вклади до спільної справи, що можна вважати свого роду зустрічним задоволенням. І, крім того, підставою участі в такому договорі для кожного із товаришів є участь в ньому інших сторін, а виконання зобов'язань для досягнення спільної мети обумовлено аналогічними зобов'язаннями інших товаришів. Це дозволяє кваліфікувати договір як відплатний. Слід відзначити, що під відплатними договорами слід розуміти домовленість за яким надання однією стороною зумовлює зустрічне надання іншою стороною, при цьому такі надання в сукупності становлять предмет договору [7, с. 368-369].

Як відзначав В. Ф. Яковлев, відплатність договору простого товариства має своєрідне вираження. Вона не полягає в передачі другій стороні зустрічного еквіваленту за одержані від неї матеріальні блага, як, наприклад, за договором купівлі-продажу. Відплатність договору простого товариства проявляється, по-перше, в тому, що для досягнення спільної господарської мети кожний із учасників повинен зробити відповідний матеріальний внесок. По-друге, учасник, який виконав свої обов'язки за спільною діяльністю, має право користуватися спільним майном, результатом від спільної діяльності для задоволення своїх інтересів відповідно до зробленого внеску. За таких міркувань не можна погодитися із віднесенням деякими науковцями договору простого товариства до безоплатних договорів [5, с. 342].

Договір простого товариства є *консенсуальним*. Він вважається укладеним з моменту, коли сторони досягли домовленості за всіма його істотними умовами: про предмет, вклади учасників у спільну справу і зобов'язання про ведення спільної діяльності.

Вищезазначене дозволяє стверджувати, що договір простого товариства є досить своєрідним і відрізняється від будь-якого іншого цивільно-правового договору рядом особливостей. Перша із них полягає в тому, що сторони цього договору мають одну спільну господарську мету, заради досягнення якої вони об'єднують свої зусилля шляхом укладення договору. В інших цивільно-правових договорах конкретні цілі сторін не

співпадають (наприклад, за договором купівлі-продажу продавець має за мету відчуження речі та одержання грошей, а покупець – набуття речі у власність) [5, с. 341].

Друга особливість даного договору полягає у структурі та характері прав і обов'язків. Усі учасники договору про спільну діяльність володіють і правами, і обов'язками, що не дозволяє віднести його до односторонніх. Однак, даний договір відрізняється й від інших двосторонніх договорів.

Таким чином, за юридичними ознаками договір простого товариства є консенсуальним, двостороннім або багатостороннім, відплатним.

Література:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. №№ 40–44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Иоффе О. С. Обязательственное право. М.: Юрид. лит., 1975. 880 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/IOFFE_1975.pdf
3. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: в 2 т. / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. К.: Юрінком Інтер, 2013. Т. 2. 1120 с.
4. Шершеневич Г. Ф. Курс гражданского права. Казань: Тип. имп. ун-та, 1901–1902.
5. Советское гражданское право: учебник: в 2 т. / Т. И. Илларионова и др.; под ред. О. А. Красавчикова. М.: Высш. шк., 1985. Т. 2. 456 с.
6. Цивільне право України: підручник: у 2 кн. / О. В. Дзера, Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін.; за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. К.: Юрінком Інтер, 2002. Кн. 2. 640 с.
7. Гражданское право. В 2-х томах / Под ред. В.А.Рясенцева. М.: Юрид. лит-ра, 1987. 576 с.

*Долинська Марія Степанівна,
завідувач кафедри господарсько-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор*

ДО ПИТАННЯ ВЧИНЕННЯ НОТАРІАЛЬНИХ ДІЙ ПОСАДОВИМИ ОСОБАМИ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННИХ ДІЙ В УКРАЇНІ

Війна та тимчасова окупація окремих територій України суттєво впливають на здійснення фізичними особами своїх законних прав та інтересів, в тому числі цивільних.

У відповідності до статті 64 Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану», Президентом України Володимиром Зеленським було прийнято Указ від 24 лютого 2022 р. № 64 «Про введення воєнного стану в Україні», який затверджено Законом України від 24 лютого 2022 року за № 2102-IX «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні».

Варто пригадати, що у статті 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII, визначено законодавче поняття воєнного стану (яке є аналогічним та передбачено також у статті 1 Закону України «Про оборону України»).

Воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та

органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Станом на березень 2023 року, на територіях української держави існують певні обмеження щодо вчинення окремих видів нотаріальних дій та місця їх вчинення, згідно із чинним законодавством, враховуючи військовий стан в Україні.

На територіях, на яких введено воєнний стан, для забезпечення дії Конституції та законів України, забезпечення разом із військовим командуванням запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян можуть утворюватися тимчасові державні органи - військові адміністрації.

Рішення про утворення військових адміністрацій приймається Президентом України за поданням обласних державних адміністрацій або військового командування.

Військові адміністрації населених пунктів утворюються в межах територій територіальних громад, у яких сільські, селищні, міські ради та/або їхні виконавчі органи, та/або сільські, селищні, міські голови не здійснюють покладені на них Конституцією та законами України повноваження, а також в інших випадках, передбачених Законом «Про правовий режим воєнного стану», тобто посадові особи органів місцевого самоврядування не вчиняють нотаріальні дії, передбачені статтею 37 Закону України «Про нотаріат».

Військові адміністрації населених пунктів, районні, обласні військові адміністрації здійснюють свої повноваження протягом дії воєнного стану та 30 днів після його припинення чи скасування.

Наголошуємо, що у зв'язку з утворенням військових адміністрацій населених пунктів повноваження військово-цивільних адміністрацій цих населених пунктів припиняються з дня початку здійснення відповідною військовою адміністрацією своїх повноважень.

Відповідно до ст. 37 Закону України «Про нотаріат» [1], у сільських населених пунктах, уповноважені на це посадові особи органу місцевого самоврядування вчиняють наступні нотаріальні дії: вживають заходів щодо охорони спадкового майна; посвідчують заповіти (крім секретних); видають дублікати посвідчених ними документів; засвідчують вірність копій (фотокопій) документів і виписок з них; засвідчують справжність підпису на документах.

Водночас наголошуємо на тому, що посадові особи органів місцевого самоврядування не мають права оформляти документи, призначені для використання за межами кордону.

Зауважуємо, що згідно з частиною першою ст. 37 Закону України «Про нотаріат», посадові особи органів місцевого самоврядування вчиняють нотаріальні дії у сільських населених пунктах незалежно від реєстрації у ньому приватного нотаріуса [2, с. 238].

Нотаріальні дії в органах місцевого самоврядування вчиняють посадові особи, на яких за рішенням виконавчого комітету відповідної ради покладено вчинення цих дій [2, с. 239; 3].

Вказані посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії, зобов'язані додержувати таємниці цих дій. Обов'язок додержання таємниці вчинюваних нотаріальних дій поширюється також на осіб, яким про вчинені нотаріальні дії стало відомо у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків. Особи, винні в порушенні таємниці вчинюваних нотаріальних дій, несуть відповідальність у порядку, передбаченому законодавством України.

За статтею 9 Закону України «Про нотаріат» [1], посадова особа органу місцевого самоврядування, яка вчиняє нотаріальні дії, не вправі вчиняти нотаріальні дії на своє ім'я і

від свого імені, на ім'я і від імені свого чоловіка чи своєї дружини, їхніх та своїх родичів (батьків, дітей, онуків, діда, баби, братів, сестер), а також на ім'я та від імені працівників цього органу місцевого самоврядування. Також посадові особи не вправі вчиняти нотаріальні дії на ім'я і від імені цього органу місцевого самоврядування.

У перелічених випадках нотаріальні дії вчиняються державною нотаріальною конторою, приватним нотаріусом чи у будь-якому органі місцевого самоврядування [2, с. 240].

Вчинення нотаріальних дій посадовими особами органів місцевого самоврядування відбувається відповідно до чинного законодавства, в тому числі Порядку вчинення нотаріальних дій посадовими особами органів місцевого самоврядування від 11 листопада 2011 року.

За вчинення нотаріальних дій посадові особи органів місцевого самоврядування справляють державне мито відповідно до Декрету Кабінету Міністрів України «Про державне мито» № 7-93 від 21 січня 1993 р.

Відповідно до Закону України від 3 березня 2009 р. № 1055-17 «Про внесення змін до статті 245 Цивільного кодексу України щодо повноважень посадових осіб органів місцевого самоврядування по вчиненню дій, прирівняних до нотаріальних», а також пункту четвертого частини другої статті 40 Закону України «Про нотаріат» в редакції Закону від 3 березня 2009 р. № 1054-VI, довіреності осіб, які проживають у населених пунктах, де немає нотаріусів, посвідчуються уповноваженою на це посадовою особою органу місцевого самоврядування, крім довіреностей на право розпорядження нерухомим майном, довіреностей на управління і розпорядження корпоративними правами та довіреностей на користування та розпорядження транспортними засобами.

Наголошуємо, що вказані довіреності посадові особи органів місцевого самоврядування, не лише сільських населених пунктів, однак у них не повинно бути зареєстровано приватного нотаріуса або не повинна функціонувати державна нотаріальна контора, вчиняють у відповідності до Порядку посвідчення заповітів і довіреностей, що прирівнюються до нотаріально посвідчених [2, 3].

Певним посадовим особам органів місцевого самоврядування у сільських населених пунктах з 1 січня 2016 р. законодавцем у статті 37 Закону України «Про нотаріат» надано право видачі свідоцтва про право на спадщину та видачі свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя в разі смерті одного з подружжя за виконання певних умов.

Основним спеціальним нормативно-правовим актом, що регулює питання діяльності нотаріату в умовах воєнного стану в Україні виступає постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 164 «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану», яка діє з наступними численними змінами та доповненнями [5].

Аналізуючи законодавство станом на березень 2023 року, на нашу думку, на підконтрольній Україні території, за виключенням територій, де утворені військові адміністрації, керуючись в тому числі нормами Закону України «Про нотаріат», постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 164 «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану», у сільських населених пунктах, уповноважені на це посадові особи органу місцевого самоврядування вчиняють наступні нотаріальні дії: вживають заходів щодо охорони спадкового майна; посвідчують заповіти (крім секретних); видають дублікати посвідчених ними документів; засвідчують вірність копій (фотокопій) документів і виписок з них; засвідчують справжність підпису на документах, а також вправі посвідчувати довіреності осіб, які проживають у цих населених пунктах, де немає нотаріусів, крім довіреностей на право розпорядження нерухомим майном, довіреностей на управління і розпорядження корпоративними правами та довіреностей на користування та розпорядження транспортними засобами.

Література:

1. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-ХП. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 39. Ст. 383. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>
2. Долинська М. С. Нотаріальний процес: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ 2019. С. 238.
3. Долинська М.С. Особливості вчинення нотаріальних дій посадовими особами органів місцевого самоврядування. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2011. Вип. 53. С.197–203.
4. Порядок вчинення нотаріальних дій посадовими особами органів місцевого самоврядування: затв. Наказом Міністерства юстиції України від 11.11.2011 р. № 3306/5. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1298-11>.
5. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 р. за № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-%D0%BF#Text>.

Дончак Леся Григорівна,

*доцент кафедри економіки, обліку та оподаткування
Вінницького навчально-наукового інституту економіки
Західноукраїнського національного університету, кандидат економічних наук*

Шкварук Діна Григорівна,

*викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Вінницького навчально-наукового інституту економіки
Західноукраїнського національного університету*

ОБҐРУНТУВАННЯ НАУКОВИХ ПІДХОДІВ ДО РОЗГЛЯДУ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ ТА ЇХ ОСНОВНІ ОЗНАКИ

Останні роки в Україні активно здійснюється реформа у сфері адміністративних послуг. Функціонування ЦНАП забезпечує наближення органів державної влади до потреб громадськості та робить систему адміністративних послуг прозорою, доступною та орієнтованою на послуги. Перший етап реформи торкнувся децентралізації у сферах реєстрації/зняття з реєстрації місця проживання громадян, прав на нерухоме майно, юридичних та фізичних осіб підприємців, державного архітектурно-будівельного нагляду.

Наступний період охоплював послугу реєстрації та видачі документів на біометричні паспорти. Наступним важливим кроком було уповноваження ЦНАП надавати дані з державного земельного кадастру. Загальні послуги, що надаються на цьому етапі, включають: державну реєстрацію актів цивільного стану, реєстрацію (перереєстрацію, зняття з реєстрації) транспортних засобів, видачу (обмін) водійських прав. Водночас подальший розвиток системи надання адміністративних послуг стикається з низкою труднощів.

Суттєвий внесок у формування теоретичних, організаційних і методичних засад організації надання адміністративних послуг здійснили вітчизняні вчені: І. Бригілевич, С. Ванько, В. Загайний, І. Коліушко, Т. Колесник, Т. Маматова, Л. Пронько, В. Стоян, В. Тимошук, Ю. Шаров, О. Гуменкова, І. Дмитрук, О. Мордвінов, Л. Ляшенко та ін. Дослідженню питання адміністративних послуг, а також реформи адміністративно-територіального устрою в Україні присвячують свої роботи дослідники як з галузі державного управління, так і економічних, юридичних наук.

Якщо аналізувати наукову літературу, то слід звернути увагу на підхід О.В. Гуменкова, він створив систему узагальнюючих понять та термінів, які об'єднують

погляди багатьох науковців, які безпосередньо містяться в теперішніх нормативно-правових актах України, і зосереджуються на наступному тлумаченні поняття «адміністративна послуга»:

- поняття «адміністративна послуга» використовується для характеристики діяльності органів державної влади, пов'язаної з їх роботою з громадянами, підприємствами, установами, організаціями;

- за допомогою адміністративних послуг заходи органів державної влади визначають державні служби, компанії, установи, організації, що забезпечують їх життєві переваги;

- адміністративні послуги, що надаються населенню за цивільно-правовим режимом, мають масовий характер і відповідальність за організацію покладається на державні органи [1].

Наступний науковець, І.М. Дмитрук, тлумачить адміністративну послугу як основу функціонування державного органу виконавчого механізму або його апарату задля забезпечення інтересів і свобод фізичних та юридичних осіб у межах встановлених законом процедур реалізації їх повноважень, визначених нормативно-правовими актами, зареєстрованими відповідно до закону [2].

Також заслуговують на увагу, думки таких науковців як, О. Мордвінов та Л. Ляшенко, вони асоціюють адміністративну послугу з результатом здійснення влади, тобто на скільки ефективно працює уповноважений суб'єкт влади, котрий згідно закону забезпечує юридичне оформлення умов для реалізації прав, свобод та законних інтересів фізичних, юридичних осіб чи інших колективних груп на їх прохання (ліцензії, сертифікати, реєстрація тощо) [3]. Як бачимо поняття «адміністративна послуга» немає однозначного підходу, про що свідчать різні трактування даного терміну.

Отже, адміністративну послугу варто характеризувати на основі двох аспектів, це:

- а) як публічно-владну діяльність адміністративного органу, яка спрямована на юридичне оформлення тих умов, які необхідні для реалізації прав юридичної та фізичної особи;

- б) як результат публічно-владної діяльності адміністративного органу, спрямованої на забезпечення (юридичне оформлення) умов для реалізації суб'єктивних прав фізичної або юридичної особи, яка здійснювалась за заявою особи.

Врахування різних підходів до визначення поняття адміністративної послуги дозволяє виділити основні її ознаки (рис.1).

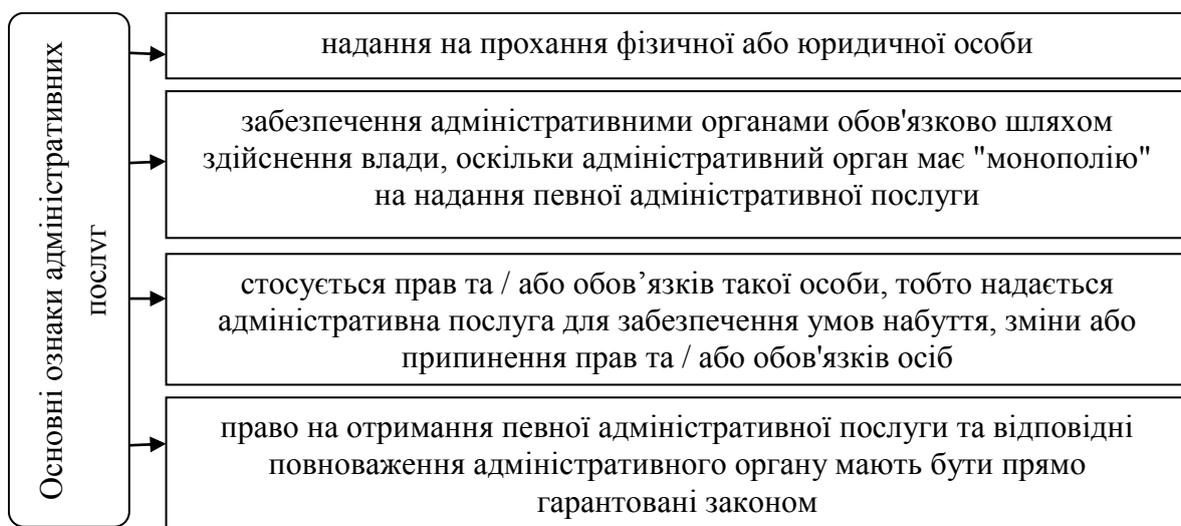

Рис. 1 Основні ознаки адміністративних послуг

Об'єднуючи вище зазначене, можна сказати, що загальна характеристика адміністративних послуг включає наступне:

- 1) суспільний інтерес;
- 2) обов'язок державних органів влади створити однакові умови для здійснення суб'єктивних прав особи;
- 3) державна гарантія на надання адміністративних послуг;
- 4) забезпеченість бюджетного фінансування для процесу надання адміністративних послуг;
- 5) державний закон та зацікавлення особа – це є законом, тобто мають бути чітко встановленні норми на отримання адміністративної послуги;
- 6) підставою для судового розгляду - запит зацікавленої особи;
- 7) уповноважений суб'єкт (адміністративний орган) – особа, яка має повноваження відповідно до закону;
- 8) відповідальність посадових та службових осіб за неналежне виконання службових обов'язків;
- 9) предмет заявки (суб'єкт, який отримує адміністративні послуги) – конкретний адресат;
- 10) наявність взаємних прав та обов'язків уповноваженого суб'єкта та суб'єкта звернення;
- 11) наявність спеціального правового регулювання порядку надання адміністративних послуг;
- 12) адміністративний акт – результат адміністративної послуги.

Отже, аналіз змісту поняття «адміністративна послуга» дає можливість зробити висновок, що в Україні досить чітко створено теоретичну основу для розвитку цієї сфери управління. В сучасній літературі висвітлено чимало наукових праць з роз'ясненням проблем теорії надання адміністративних послуг. Поряд з цим було виявлено відсутність єдності та однаковості наукового бачення сутності та змісту цієї концепції. Досі все-таки залишається актуальним питання саме конкретизації, а також розмежування понять, пов'язаних із «адміністративною послугою», що доволі б спростило сферу адміністративних послуг, сферу соціальних та державних послуг.

Вважаємо, що надання адміністративних послуг для фізичних та юридичних осіб має стати однією з ключових функцій місцевого самоврядування, держава, як правило, повинна залишити за собою тільки функцію контролю за якістю надання таких послуг та надання адміністративних послуг виключно загальнодержавного значення.

Звичайно, процес надання адміністративних послуг в Україні потребує постійного вивчення та опрацювання, і поряд з цим необхідно закріплювати це поняття нормативно-правовими актами, адже саме якісне надання адміністративних послуг забезпечить ефективність роботи виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, тому що саме вони безпосередньо здійснюють цю діяльність.

Література:

1. Гуненкова О.В. Муніципальні адміністративні послуги як особливий вид діяльності органів місцевого самоврядування. *Демократичне врядування*. 2018. Вип. 16-17. С. 15 - 21.
2. Дмитрук І.М. Адміністративно-територіальна реформа в Україні у контексті поняття «децентралізація». *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 5.
3. Мордвінов О.Г., Ляшенко Л.О. Адміністративні послуги органів виконавчої влади місцевого самоврядування. *Держава та регіони*. 2007. № 2. С. 60-65.

*Дубовик Анна Павлівна,
студентка навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

ЗАКОНОДАВЧЕ І НОРМАТИВНЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ ДОСТУПУ ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Конституційне право доступу до інформації постає як багатогранне явище, дослідження якого відкриває безліч сторін для обговорення. Воно включає також право громадян різного роду офіційну інформацію від державних органів прокуратури та органів місцевого управління (самоврядування). Конституція закріплює право громадян на участь в управлінні громадськими справами (державою) як безпосередньо, так і через своїх представників [3], передбачаючи різні форми такого роду участі.

Право на інформацію про діяльність органів державної влади є одним із основних факторів забезпечення участі громадян в управлінні державою. Доступ суспільства до інформації сприяє отриманню знань та обговоренню безлічі проблем, забезпечує захист проти зловживань, неефективного управління та корупції, також він може відіграти важливу роль для урядів, оскільки буде забезпечувати їх відкритість і прозорість у процесі прийняття рішень, допомагати у розвитку довіри громадян до діяльності уряду та сприяти у розвитку громадянського демократичного суспільства[1].

Цінність права на доступ до інформації для держав, що демократично розвиваються, полягає в тому, що його реалізація є одним з основних методів участі громадян у місцевому суспільному житті та суспільному житті всієї нації. Доступ до інформації, свобода доступу кожного до офіційних (адміністративних) документів розглядається як засіб нагляду над діями влади та як показник стану демократії, засіб досягнення відкритості та прозорості діяльності органів влади [2].

Разом з тим, існують певні проблеми та прогалини у механізмі реалізації даного права, що насамперед належать до питань регламентування права доступу до інформації про діяльність органів державної влади на локальному (Місцевому) рівні.

Під доступом до інформації розуміється сукупність правочинів на пошук та отримання інформації. Зазначене право може бути реалізовано лише через виконання обов'язки щодо її надання. У даному випадку йдеться про обов'язок щодо надання інформації органами місцевого управління. Законодавство, регулювальне забезпечення доступу до інформації про діяльність органів місцевого публічного управління, характеризується багаторівневістю, високим ступенем динамічності, і водночас не може бути оцінено як досконале та достатнє, що задовольняє потреби та інтереси громадянського суспільства [4].

Це положення визначає необхідність комплексного наукового дослідження правових засад надання інформації про діяльність органів місцевого публічного управління, а також формулювання пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання в цій сфері.

Незважаючи на декларовану інформаційну відкритість діяльності місцевої публічної влади, найчастіше насправді доступність інформації про діяльність місцевого громадського управління обмежується лише інформаційним обслуговуванням населення, що «дозується» виходячи з необхідності виконання нормативних обов'язків щодо розкриття інформації про управління громадськими справами.

У той же час слід розмежовувати інформаційне обслуговування населення зі сторони місцевих органів влади та можливість (право) громадянина вимагати від держави інформацію, що стосується її інтересів або інтересів суспільного характеру.

Відсутність інформації про дії влади перетворює на видимість основний конституційний принцип, що «носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є

народ» (ст. 5 Конституції України) та створює загрозу узурпації державної влади або зловживання нею. Доступність інформації про діяльність органів влади та місцевого самоврядування є одним із головних засобів, що дозволяє здійснювати громадський контроль за діями влади [2].

Тобто, публічна інформація завжди об'єктивована, тобто «відображена та задокументована»; власне публічна інформація знаходиться в органах публічної влади інших розпорядників публічної інформації, визначених цим законом [2]. Важливим акцентом удосконалення правового регулювання доступу до публічної інформації є продовження інформаційної та правороз'яснювальної роботи у цій сфері.

Аналіз судової практики за останні 3 роки дозволяє зробити висновок, що порушення норм закону України «Про доступ до публічної інформації» простежується при обмеженні доступу до певного виду публічної інформації, при цьому обов'язково проводиться тестування її на відповідність сукупності трьох вимог, визначених частиною 2 статті 6 цього закону.

Крім того, у зв'язку з прийняттям та введенням в дію Адміністративного кодексу назріла необхідність інновації цього закону з одночасною адаптацією до новоустановленим інститутам адміністративної діяльності та адміністративного виробництва.

Отже, з погляду існує актуальна потреба обумовлена об'єктивними передумовами та умовами, створення законодавчого акту, присвяченого забезпеченню реалізації прав громадян на доступ до інформації про діяльність, як державних органів, і органів місцевого управління [3].

Цей регулятор повинен включати такі аспекти, як чітке визначення основних понять в інформаційній сфері, суворе розмежування режимів інформацій, узагальнений перелік інформації, яку публічна влада зобов'язана надавати громадянам, систему гарантій надання інформації, що має суспільний інтерес, механізми інституційного та правового контролю, що забезпечують ефективність захисту права на доступ у разі його порушень та ін., що дозволить забезпечити єдину державну політику в галузі доступу громадян до інформації про діяльність органів влади та прийнятих ними рішень, що стосуються права, свободи та законні інтереси громадян, відкритість та прозорість у діяльності муніципальної влади та становлення механізму соціального контролю за її діяльністю.

Література:

1. Галай В. О. Урегулювання доступу до публічної інформації в діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування. URL: <http://applaw.knu.ua/index.php/holovna/item/409-urehulyuvannya-dostupu-do-publichnoyi-informatsiyi-v-diyalnosti-orhaniv-derzhavnoyi-vlady-tasamovryaduvannya-halai-v-o>
2. Про доступ до публічної інформації: закон України від 13.01.2011 № 2939- VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2939-1>
3. Кульчій, І. О. Правове регулювання доступу до публічної інформації в контексті відкритості та прозорості органів державної влади України. Diss. м. Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2019.
4. Діхтієвський, Володимир Петрович. "Державні природоресурсні кадастри як форма доступу до публічної інформації." Випуск 15 Частина (2020): 57.

Дуфенюк Оксана Михайлівна,
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
факультету №1 Інституту з підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції Львівського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

АКСІОМИ БАЛАНСУ ОБ'ЄКТИВНОСТІ ТА СУБ'ЄКТИВНОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Аксіома 1: *об'єктивність та суб'єктивність є полярними концептами.* У науковій доктрині об'єктивність пов'язується із реальністю, яка не залежить від людського сприйняття, можливостей пізнання. Натомість суб'єктивність полягає в суб'єктивному віддзеркаленні об'єктивного, що породжує у свідомості певні суб'єктивні образи реальності [1, с. 55]. Об'єктивність в рамках кримінального провадження покликана забезпечити відповідність здобутого знання фактичним обставинам справи, тобто досягнення об'єктивної істини [2, с. 193; 3, с. 88; 4; 5; 6, с. 83]; неупередженому дослідженні всіх обставин справи [7, с. 12]; стримуванні іманентної обвинувальної спрямованості суб'єктів процесуальної діяльності [8, с. 105]. Разом з тим, останніми роками дедалі частіше лунають голоси, які підкреслюють надмірну абстрактність об'єктивності [9, с. 119-120], критику об'єктивної істини [10, с. 7-10]. В момент завершення кримінального провадження, підтверджують зарубіжні фахівці, неможливо осягнути ідентичну копію реальної дійсності, а тільки її «тінь», репродукцію [11, с. 167, 169]. На відміну від об'єктивності, суб'єктивність будь-якої сфери людської діяльності не потребує доведення. Суб'єктивність у кримінальному провадженні в найбільш концентрованому вигляді продукується через застосування оцінних понять, стандартів, формування внутрішнього переконання.

Аксіома 2: *у кримінальному провадженні відбувається конвергенція об'єктивності та суб'єктивності.* Немислимо собі уявити кримінальне провадження у демократичній державі, в якому допускається сваволя якогось суб'єкта. Неможливо вважати справедливим правосуддя, якщо судом ухвалено рішення, яке не ґрунтується на фактичних обставинах справ та зібраних доказах. Так, можливо ці обставини не є «точною копією» об'єктивності, але ми маємо в максимально можливий спосіб наблизитися до неї. Найбільш оптимальним вбачається досягнення такого балансу, коли більша міра об'єктивного доповнена мінімально необхідною мірою суб'єктивного. Тож всупереч існуючому скептицизму, вважаємо, у ситуації правозастосування відбувається зближення об'єктивності та суб'єктивності через приборкання суб'єктом процесуальної діяльності власних емоцій, стереотипів, приватних інтересів, через прагнення зрозуміти та пізнати всебічно, повно та неупереджено обставини справи, зібрати докази, їх оцінити та ухвалити рішення. Уповноважений суб'єкт діє аналогічно до того, як діяв би «сторонній спостерігач» за аналогічних умов. Більшість діяла би так за аналогічних умов.

Безперечно, такий підхід не виключає існування окремих думок чи суперечностей в поглядах. У дискусії про те, скільки існує «правових рішень» (чи тільки одне «правове рішення», одна «справжня» правова реальність, яку суддя повинен віднайти і проголосити, чи їх може бути кілька), А. Мірошніченку вдається значною мірою примирити опонентів. Правник наголошує, кожен добросовісний суддя може дійсно бачити лише одне єдине вирішення проблеми і, керуючись своїм праворозумінням, повинен обрати із множини альтернатив лише один варіант. Утім, оскільки кожен суддя може мати своє власне «єдино можливе» розуміння, виявляється, що таких «єдино можливих» (під суб'єктивним кутом зору) розумінь може бути багато [12, с. 5].

Аксіома 3: *потрібні спеціальні механізми, які б стримували суб'єктивізм та посилювали об'єктивність процесуальної діяльності та прийняття рішень.* Вся

кримінально-процесуальна форма об'єктивує процес досудового розслідування та судового розгляду. Разом з тим, можна виокремити такі механізми, які володіють додатковим потенціалом для мінімізації суб'єктивізму, а отже, посилення об'єктивності кримінального провадження. Без претензії на вичерпність, наведемо деякі з них.

Механізм інституційної незалежності та чіткого визначення меж дискреції. Цей механізм передбачає забезпечення незалежності суб'єкта процесуальної діяльності від стороннього втручання у діяльність, від зовнішнього впливу на процесуальні рішення, а також виключення свавілля через визначення допустимих альтернатив дій та визначення алгоритмів дій. Суть розсуду полягає в можливості обрати певний варіант рішення з множини альтернатив, проте така свобода не означає свавілля, оскільки існують встановлені законом межі такої свободи [13, с. 114].

Механізм впровадження системи «ваг і стримувань». Йдеться про систему передбачених законом фільтрів-запобіжників, які гіпотетично роблять недопустимим порушення прав та свобод людини через суб'єктивне переконання певної особи. Доцільність та обґрунтованість застосування найбільш репресивних процесуальних інститутів має знайти «однотумців» серед суб'єктів різних інстанцій як підтвердження правильності оцінки фактів. За задумом законодавця, отримання дозволів на проведення процесуальних дій, погодження певних процесуальних рішень не є даниною бюрократії, а пошуком підтвердження того, що інші суб'єкти в такій ситуації діяли б аналогічно, що є підтвердженням об'єктивності у світлі вище згаданої концепції «стороннього спостерігача». Механізм «ваг і стримувань» діє завдяки існуванню процедури оскарження дій, рішень та бездіяльності, що також, безперечно, є одним із важливих інструментів приборкання суб'єктивного свавілля у кримінальному процесі.

Механізм впровадження імперативу обґрунтованості та вмотивованості процесуальних рішень. Аргументація процесуальних рішень дозволяє простежити хід думок суб'єкта, упевнитися, що об'єктивних підстав та справедливих, раціональних доводів зроблених висновків, правових оцінок.

Механізм верифікації отриманого результату. Якщо виникають сумніви в об'єктивності отриманого результату, отримання додаткової інформації, яка може змінити внутрішнє переконання, доречним є застосування перевірки такого результату, вжиття заходів для підтвердження його достовірності. До таких верифікаційних інструментів можна віднести інститут перегляду рішень, проведення повторного допиту, повторної експертизи тощо.

Механізм рефлексійної компетентності. Йдеться про розвиток критичної самооцінки суб'єкта процесуальної діяльності, здатність до самоаналізу і вміння розрізняти та стримувати власний суб'єктивізм. Рефлексійна компетентність суб'єкта процесуальної діяльності вбачається у здатності до застосування інтелектуальних і вольових ресурсів для критичного мислення, самоаналізу власних дій та рішень, моделювання різних варіантів розвитку подій з метою всебічного та неупередженого вивчення обставин кримінального правопорушення, оцінки доказів, формування внутрішнього переконання та прийняття на цій основі справедливих процесуальних рішень.

Механізм підвищення правової культури та правосвідомості. Самоаналіз дієвий тільки тоді, коли у правовій свідомості суб'єкта правозастосування «імплантовано» еталонний стандарт, прийнятий спільнотою правників та науковою доктриною, наприклад, ідея верховенства права, законності, максима справедливості, стандарт доказування «поза розумним сумнівом» і т.д. Цей еталон має бути надійним індикатором, що сигналізуватиме про загрозу превалювання суб'єктивності над об'єктивністю.

Підсумовуючи зауважимо, обмежений обсяг публікації не дозволяє докладно висвітлити ці та інші механізми зниження суб'єктивізму (механізм звуження діапазону процедур, які потребують втручання суб'єкта; механізм юридичної відповідальності за

вихід за межі дискреції та ін.). Тож дискурс щодо балансу в дихотомії «об'єктивність – суб'єктивність» у кримінальному провадженні матиме продовження.

Література:

1. Надибська О. Я. Аналіз об'єктивного та суб'єктивного в соціальній реальності. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2013. № 3. С. 55–58.
2. Прилуцький П. В. Проблема істини в теорії кримінального судочинства. *Вісник Запорізького державного університету*. 2004. № 2. С. 192–194.
3. Яновська О. Г. Роль суду в змагальному кримінальному судочинстві. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 87–91.
4. Нор В. Т. Істина у кримінальному судочинстві: ідея, догма права, реалізація. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. 2010. № 2. С. 1–14.
5. Рогатинська Н. З. Встановлення об'єктивної істини як мета доказування. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. Вип. 4. С. 268–271.
6. Шульгін С. О. Оцінка слідчим і прокурором доказів при прийнятті процесуальних рішень на стадії досудового розслідування: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09; Науково-дослідний інститут публічного права; Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ МВС України. Київ, 2021. 260 с.
7. Чурикова І. В. Всебічність, повнота й об'єктивність процесуальної діяльності слідчого. автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09; Київський національний університет внутрішніх справ. Київ, 2009. 16 с.
8. Гмирко В. П. Об'єктивізм як технологічна засада способу доказування в кримінальному процесі. *Вісник Академії митної служби України*. 2012. № 1. С. 104–111.
9. Стеценко Ю. В. До поняття об'єктивності в судочинстві. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2014. Вип. 10-1(2). С. 118–120.
10. Павлишин А. Проблеми встановлення істини у кримінальних справах. *Wrocławsko-Lwowskie Zeszyty Prawnicze*. 2011. № 2. С. 5–18.
11. Піх Ю. Матеріальна істина як мета та засада кримінального провадження федеративної республіки Німеччини. *Вісник Львівського університету*. 2019. Вип. 69. С. 161–172.
12. Мірошніченко А. Суддівський розсуд, судова помилка та суддівське свавілля: погляд через призму юридичної відповідальності суддів. 59 с. URL: <https://www.academia.edu/43070667>.
13. Шевченко А. В. Суддівський розсуд і суддівське свавілля: межі дозволеного та відповідальність за їх порушення. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 3. С. 111–120.

Єрсова Анастасія Анатоліївна,
аспірантка кафедри фінансового та адміністративного права
Національного університету біоресурсів і природокористування України

СУЧАСНИЙ СТАН ЕЛЕКТРОННОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ

Актуальність. Сучасне життя важко уявити без прогресу, тобто прагнення до максимального удосконалення. Стрімкий розвиток інформаційних технологій, сучасні способи фіксації та передачі інформації зачіпають всі сфери людської діяльності, впливаючи також на доказову базу в процесальних процесах. З'являється чимало різновидів цифрових, а також електронних носіїв, які відрізняються від звичних для нас паперових. Правосуддя і судочинство як сили, що забезпечують захист прав і свобод людини і громадянина, зобов'язані йти в ногу з часом, а тому не є винятками. В умовах

формування інформаційного суспільства, на початку ХХІ ст., у світі виникло поняття «електронне урядування», E-government. Електронне правосуддя можна вважати порівняно новим явищем в Україні, воно виникло та еволюціонує як невід’ємна частина загальноновизнаної в сучасному інформаційному суспільстві моделі електронного уряду (e-government), тобто налагодженої системи надання швидких та ефективних державних послуг населенню. Сама реформа електронного правосуддя в судовій системі України розпочала своє становлення у 2016-2018 роках. А саме, влітку 2016 року було презентовано результати пілотного проекту, сутність якого полягала у спробі впровадження електронного документообігу як механізму взаємодії суду з учасниками процесу, а також з судом вищої інстанції. В умовах реформування судочинства в Україні, проведення гармонізації українського законодавства із європейським законодавством, а також з метою реалізації європейських принципів та міжна-родних стандартів правосуддя дослідження впливу інформаційних технологій на підвищення ефективності судочинства набуває особливої актуальності. Враховуючи те, що вже пройшов значний проміжок часу, виникає об’єктивна необхідність у з’ясуванні актуальних аспектів електронного правосуддя в судовій системі України.

Метою дослідження виступає визначення сучасного стану електронного судочинства України.

Результати. Для початку необхідно зауважити, що в першу чергу електронне судочинство пов’язували з ширшим сегментом – електронною демократією, і розглядали як спосіб організації діяльності за допомогою інформаційних мереж, що забезпечують функціонування органів у режимі реального часу, що робить максимально простим та доступним спілкування з ними громадян, юридичних осіб, неурядових організацій [1, с.140].

Важливим фактором підвищення ефективності, відкритості та прозорості правосуддя є використання у судочинстві інформаційних технологій, що сприяють спрощенню судових процедур, скороченню термінів розгляду судових справ, процесуальних строків та судових витрат. Використання інформаційних технологій передбачає автоматизацію та здійснення таких функцій, як можливість: для учасників процесу отримувати повну інформацію про перебіг справи, знайомитися з усіма матеріалами справи без обов’язкової фізичної присутності та із використанням власних засобів фотозйомки та копіювання у приміщенні конкретного господарського суду; надсилати та отримувати процесуальні документи та докази через об’єднану електронну мережу; функціонування сайтів судів, на яких можна знайти інформацію щодо конкретного розгляду; доступ до судових актів тощо [2, с. 340].

Станом на 2023 рік, ключовим елементом електронного судочинства є Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система (далі - ЄСІТС) , однією з підсистем якої є «Електронний суд». Необхідно нагадати, що Наказом Державної судової адміністрації України від 22 грудня 2018 року № 628 «Про проведення тестування підсистеми «Електронний суд» у місцевих та апеляційних судах» (зі змінами, внесеними наказом ДСА України від 26 квітня 2019 року № 429) [3] запроваджено тестовий режим експлуатації підсистеми «Електронний суд» у всіх місцевих та апеляційних судах України.

Слід зазначити, що згідно до Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, затвердженого рішенням Вищої ради правосуддя [4], ЄСІТС має забезпечувати віддалений доступ користувачів до будь-якої інформації, що в ній зберігається, в електронній формі відповідно до диференційованих прав доступу.

У зв’язку з впровадженням у лютому 2022 року правового режиму воєнного стану порушено як звичний порядок роботи судової системи, так і доступу до інформації про стан розгляду справ громадянами. Доступні раніше сервіси можуть не працювати у

зв'язку з хакерськими атаками та бути заблоковані з метою запобігання загрози життю та здоров'ю суддів та учасників судового процесу.

Окрім засобів електронної пошти та особистого кабінету в підсистемі «Електронний суд» в сучасних умовах військового стану в Україні отримання інформації про судові справи, надсилання повідомлень, комунікації між судом та учасниками судового провадження судами здійснюється також через інші засоби зв'язку (зокрема мобільного) шляхом надсилання SMS-повідомлень учасникам, а також використовуються платформи онлайн-комунікацій, чат-ботів, месенджерів (наприклад Telegram, Facebook, WhatsApp та Viber).

В аспекті порушеної проблеми слід зазначити, що 26 квітня 2022 року у Верховній Раді України було зареєстровано законопроекти № 7315 та № 7316, що передбачають спрощення доступу громадян до інформації про стан розгляду справ під час дії воєнного стану та передбачено, серед іншого, можливість виклику чи повідомлення учасників судового процесу про дату, час і місце судового засідання у справі будь-якими можливими засобами, на всі відомі засоби комунікації (телефонограма, СМС-повідомлення, електронна пошта, повідомлення в месенджерах тощо), а також через оголошення на офіційному веб-порталі судової влади України. У законопроекті викладені відповідні зміни щодо встановлення правил повідомлення учасників справи та інших учасників судового процесу, які не мають офіційної електронної адреси, про дату, час і місце першого судового засідання у справі на період дії воєнного чи надзвичайного стану [5]. Зазначені вище законопроекти не були прийняті, враховуючи ряд суттєвих прогалин та недоліків.

Водночас на разі, за умов дії правового режиму воєнного стану, слід погодитись із висновком М. Смокович, що територію України умовно можна поділити на територіальні зони, де: а) ведуться активні бойові дії або велися такі дії; б) триває тимчасова чи стійка окупація українських територій; в) є необхідні матеріальні умови та фізичні можливості для роботи суду (приміщення, комп'ютерна техніка, електрика, інтернет та ін.), або таких умов і можливостей немає і т.д [6, с. 453]. Втім, в цілому можна відмітити, що воєнний стан не критично вплинув на процеси подальшого впровадження електронного судочинства.

На підставі аналізу використання електронної системи в судочинстві можна зробити **висновки, що** спостерігається позитивна динаміка оперативності ефективного розгляду судових справ, а також отримання суб'єктами поточної інформації про стан розгляду судових справ. Електронне правосуддя є новою самостійною, унікальною формою судового процесу, що ґрунтується на інформаційних технологіях, які забезпечують повний цикл розгляду судової справи в електронному форматі. Водночас, обставини, за яких в останні декілька років працює система судів України, спонукають до впровадження сучасних методів комунікації і способів обробки інформації. Ці ж обставини впливають на зміни рівня цифрової грамотності населення і, що не менш важливо, на бажання його підвищити. У своїй сукупності такі тенденції, мабуть, сприятимуть зменшенню проблем, пов'язаних із доступністю правосуддя, оскільки у використанні новітніх технологій зацікавлена тепер не лише держава, але й громадяни.

Література:

1. Кушакова-Костицька Н.В. Розвиток електронного судочинства в Україні: проблемні питання. *Науково-інформаційний вісник*. 2013. № 7. С. 139–145.
2. Ніколенко Л. М. Електронне правосуддя як спосіб підвищення ефективності судового розгляду. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. Випуск 71. 2022. с. 338-341.
3. Про проведення тестування підсистеми «Електронний суд»: Наказ Державної судової адміністрації України від 22 грудня 2018 року № 628 URL: https://dsa.court.gov.ua/userfiles/media/628_18.pdf

4. Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: затверджене рішенням Вищої ради правосуддя від 7 серпня 2021 року № 1845/0/15-21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v1845910-21>

5. Міністерство юстиції України. Директорат правосуддя та кримінальної юстиції. «Оперативний моніторинг: правосуддя в умовах війни» / відпов. ред. к.ю.н. Олійник О.М. 2022 р. 188 с. URL: <https://minjust.gov.ua/m/monitoring-vprovadjennya-ta-analiz-efektivnosti-pra>

6. Смокович М. І. Здійснення правосуддя в умовах воєнного стану: до питання законодавчих змін. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. Випуск 70. 2022. С. 450-455.

Єсімов Сергій Сергійович,
*професор кафедри адміністративно-правових дисциплін
 Львівського державного університету управління внутрішніх справ,
 кандидат юридичних наук, доцент*

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В КОНТЕКСТІ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ДОКТРИНИ Л. П. ЮЗЬКОВА

Визначення сутності інформаційного суспільства та визначення меж регулювання дозволяє визначити теоретичні характеристики конституційно-правових основ інформаційного суспільства.

У контексті наукових поглядів Л. П. Юзьков, конституційне право як галузь і основа публічного права посідає особливе місце у системі права, є базовою галуззю нормативно-ціннісної орієнтації, що складається з ідей, принципів і норм. Їх складно структурувати за аналогією з іншими галузями, оскільки наявність власної виняткової сфери регулювання поєднується із сферою суміжного регулювання разом із іншими галузями [1, с. 196].

Це свідчить про суть конституційно-правових засад інформаційного суспільства, які складаються з правових засобів, нормативно-закріплених у Конституції України та конкретизованих на галузевому рівні.

За правовою природою конституційно-правові засади інформаційного суспільства є сукупністю норм конституційного права, виражених у положеннях Конституції України [2]. Дані норми конституційного права можуть надавати регулюючий вплив на суспільні відносини у різний спосіб закріплення правових принципів, режимів, цінностей, заборон і дозволів.

Конституційно-правові основи інформаційного суспільства є узагальнюючою категорією по відношенню до конституційно-правових режимів, конституційних цінностей, конституційних принципів та конституційних заборон та дозволів. Виходячи з того, що конституційно-правові основи інформаційного суспільства є нормами конституційного права та з урахуванням характеристик інформаційного суспільства для мети конституційно-правового регулювання, можна сформулювати визначення поняття, що розглядається.

Конституційно-правові засади інформаційного суспільства в Україні – це норми конституційного права, які мають значення для регулювання взаємопов'язаних і взаємозалежних відносин у різних сферах суспільного життя, перебувають у стані розвитку та перетворення, зумовленого зростаючою роллю інформаційних технологій, інформації та знань.

Конституційно-правові засади інформаційного суспільства залежно від сфер, щодо

яких Конституцією України встановлені основні положення, та за критерієм об'єкта правовідносин можна класифікувати на дві групи.

Перша група – це конституційно-правові засади інформаційної сфери. В інформаційному суспільстві інформаційна сфера суспільства набуває самостійного значення. Властивими та системотворчими в інформаційному суспільстві є інформаційні відносини, відмінна риса яких полягає в тому, що об'єктом цих відносин виступає інформація, заради якої суб'єкти вступають у дані відносини. Необхідними конституційно-правовими засадами інформаційного суспільства є конституційно-правові засади інформаційних відносин.

Друга група – це конституційно-правові засади політичної, соціальної, економічної та духовної сфер. Розвиток інформаційного суспільства не є самоціллю, метою є отримання певних благ у різних сферах суспільного життя за рахунок використання інформації та інформаційно-комунікаційних технологій.

У цьому плані є певний збіг інформаційного суспільства з громадянським суспільством. Принципи громадянського суспільства значною мірою збігаються з принципами інформаційного суспільства. Це пріоритет прав людини у взаєминах із суспільством та державою, свободу людини в економічній, особистій та духовній сферах життя, ідеологічне різноманіття, політичний плюралізм та багатопартійність, відкритість та транспарентність громадянського суспільства, залучення до спільноти Європейського Союзу тощо. Єдність громадянського та інформаційного суспільства проявляється у збігу багатьох цілей та завдань їх суб'єктів. Держава існує в такому суспільстві остільки, оскільки саме суспільство визнає необхідність певної (а саме - демократичної і правної) держави [3, с. 25]. Загальна мета полягає в тому, що соціальні інститути покликані служити людині, захищати права, свободи та законні інтереси, забезпечити умови для самовираження та свободи людини, її ініціативи. Процес формування громадянського та інформаційного суспільства йде одночасно. Це означає, що необхідні конституційно-правові засади інформаційного суспільства, такі як конституційно-правові засади інформаційної сфери, не є достатніми для конституційно-правового регулювання відносин в інформаційному суспільстві. Їх мають доповнювати конституційно-правовими засади у тих сферах життя, у яких переслідується мета отримання певних благ. Інформація та інформаційні технології перестають бути метою, а стають засобом. Взаємозв'язок і взаємозалежність цих блоків відображається у класифікації конституційно-правових засад інформаційного суспільства.

У межах кожної групи можлива класифікація за іншими критеріями. Ці критерії можуть бути використані при детальному розгляді окремих конституційно-правових засад інформаційного суспільства щодо кожного з блоків та їх змісту.

Виходячи з поняття конституційно-правових основ інформаційного суспільства, їм можна дати теоретичну характеристику, яка зводиться до характеристики відповідних конституційно-правових норм, які мають деякі особливості. Це має значення для подальшого аналізу змісту конкретних конституційно-правових основ.

А. Р. Крусян зазначає, що враховуючи міжнародні принципи та стандарти щодо розвитку інформаційного суспільства, можна виокремити два основних принципи, на яких має будуватися інформаційне суспільство в сучасній Україні: принцип пріоритету інтересів людини, її прав і свобод, зокрема, у сфері свободи слова та інформації з метою забезпечення конституційно-правової свободи людини; та принцип захисту інформаційної свободи, при цьому не тільки людини, але й суспільства та держави, з метою забезпечення інформаційної безпеки [4, с. 261].

У доктрині конституційного права запропонованого Л. П. Юзьковим звертається увагу на специфіку норм конституційного права, яка проявляється у наступному. Не всі норми конституційного права відповідають класичному уявленню про структуру норми права, що включає гіпотезу, диспозицію та санкцію. Структура конституційно-правових норм, особливо тих, що містяться в Конституції України, обмежується одним елементом –

диспозицією. Диспозиція деяких норм конституційного права має особливість, не містить чітко визначених прав і обов'язків суб'єктів суспільних відносин, яким вона адресована. Ця особливість застосовується не до всіх норм конституційного права, а переважно до нормативних положень, що закріплюють основи публічного устрою, які містяться в тексті Конституції України та знаходять розвиток в інших галузях права. Ці норми конституційного права утворюють конституційно-правові засади інформаційного суспільства, визначають базові засади для різних сфер суспільного життя, задаючи загальний вектор розвитку суспільних відносин в інформаційному суспільстві. Ці норми розкриваються у інших джерелах конституційного права та доповнюються нормами інших галузей. У цьому випадку конституційно-правова норма знаходить первинне нормативне вираження у тексті Конституції України як головного джерела права.

З погляду Л. П. Юзькова на конституційні закони, не всі конституційні положення визначають точно певні права і обов'язки учасників регульованих відносин. Абстрактність деяких конституційних норм обумовлена особливістю методів конституційно-правового регулювання суспільних відносин [5]. Регулюючи суспільні відносини, конституційне право використовує метод загального нормування у встановленні загальних, основних засад для системи суспільних відносин.

Законодавець має забезпечити відповідність нормативно-правового регулювання різних суспільних відносин основним засадам, принципам, які нормативно закріплені на конституційному рівні. Держава створила спеціальний механізм, що забезпечує впровадження конституційних норм – включення правової суті у норми галузевого законодавства. Це контролюється органом конституційної юстиції – Конституційним Судом України, який забезпечує відповідність конституційним положенням чинного законодавства.

Відносини в інформаційному суспільстві підлягають конституційно-правовому регулюванню у певних межах. Межі цього регулювання визначено двоєдиною природою предмета конституційного права. Конституційним правом визначено основи існування, життєдіяльності та розвитку інформаційного суспільства. Водночас, конституційне право детально регулює інформаційні відносини, які за правовою природою відносяться до предмета конституційного права.

Конституційно-правового регулювання відносин в інформаційному суспільстві зумовлює розмежування між конституційно-правовим та інформаційно-правовим регулюванням.

Література:

1. Кампо В. Конституційна доктрина Леоніда Юзькова: сучасний погляд. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2020. Т. 31 (70). № 1. С. 195-198.
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Проблеми сучасного українського конституціоналізму: збірка наукових праць: [на пошану першого Голови Конституційного Суду України, проф. Леоніда Юзькова] / Конституційний Суд України, Академія правових наук України; заг. ред.: А. Стрижак, В. Тацій; упоряд.: В. Бринцев, В. Кампо, П. Стецюк. Київ, 2008. 352 с.
4. Крусян А. Р. Інформаційне суспільство в Україні: конституційно-правове забезпечення формування та розвитку / Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру. У 2 т.: матеріали Міжнародної наукової конференції (м. Одеса, 21 трав. 2021 р.). Одеса: Гельветика, 2021. Т. 1. С. 259-262.
5. Юзьков Л. П. Верховенство Конституції і конституційність законів. *Правова система України: теорія і практика: тези доповідей науково-практичної конференції* (Київ, 7-8 жовтня 1993 р.). Київ, 1993. С. 17-20.

Жданкіна Лариса Костянтинівна,
Visiting academic with School of Law at The University of Glasgow, UK,
Research Fellow with the Scottish Council on Global Affairs within the College of Art,
доцент кафедри права та правоохоронної діяльності
ПрАТ „ВНЗ „Міжрегіональна Академія Управління Персоналом“,
кандидат юридичних наук, адвокат

**АНАЛІЗ ПЕРСПЕКТИВ АДАПТАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА
ДО СТАНДАРТІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ НА ПРИКЛАДІ ФОРМУВАННЯ
НОВИХ ДОКТРИНАЛЬНИХ ПІДХОДІВ
(КОМІСІЯ ЛАНДО, DRAFT COMMON FRAME OF REFERENCE ТОЩО)
В АСПЕКТІ ЗАХИСТУ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ**

1. Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава (стаття 1 Основного Закону України). Конституція України, відповідно до її преамбули, була прийнята піклуючись про зміцнення громадянської злагоди на землі України та підтверджуючи європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України.

Національні інтереси та пріоритети України визначають вектор формування її стратегічних завдань і цілей зовнішньополітичного курсу, яким безперечно можна вважати розвиток України як незалежної суверенної держави, збереження народних цінностей, культурної ідентичності, забезпечення економічної безпеки і територіальної цілісності. Вочевидь, що безпека, добробут, соціально-культурний прогрес України та українців залежить від того, яким чином буде зrealізовано означені прагнення українського народу.

Укріплення державного суверенітету та захист територіальної цілісності України передбачає повноцінне якісне представлення нашої держави в межах світового цивілізаційного простору як активного суб'єкту геополітики в рамках динамічних перемовин України з іншими країнами. Такі діалоги мають базуватися на дотриманні норм та принципів міжнародного права, взаємодії та співпраці, розумінні кожним української ідентичності та сутності національних інтересів України, а також усвідомленні того, що Україна є частиною європейської спільноти та саме з Європою пов'язує своє майбутнє.

2. Відносини між Україною та Європейським Союзом (далі – ЄС) були започатковані в грудні 1991 року, коли Міністр закордонних справ Нідерландів, як представник головної в ЄС країни, у своєму листі від імені ЄС офіційно визнав незалежність України. У подальшому стратегічний курс України на європейську інтеграцію був підтверджений та розвинутий у Стратегії інтеграції України до ЄС [14], яку схвалено 11 червня 1998 року, та Програмі інтеграції України до ЄС [13], схваленій 14 вересня 2000 року. В ній була проголошена довготермінова стратегічна мета - європейська інтеграція України [7].

Безперечно важливими кроками у розвитку цих відносин стало прийняття Закону України „Про засади внутрішньої і зовнішньої політики“, де в статті 11 передбачено, що однією з основоположних засад зовнішньої політики України є забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в ЄС, а також укладення Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [11] (далі - Угода про асоціацію) - міжнародно-правового документу, який закріплює перехід відносин між Україною та ЄС від партнерства та співробітництва до політичної асоціації та економічної інтеграції.

Євроінтеграція – це довготривалий і складний процес. Однак наша держава своєю боротьбою, а також діями та вчинками українців по всьому світу, кожного дня демонструє свою відданість демократичним європейським принципам, а тому наступним завданням для України стало отримання статусу кандидата на вступ до ЄС. 28 лютого 2022 року Президент України Володимир Зеленський підписав заявку на членство України в ЄС. Європейський парламент проголосував за резолюцію, у якій закликав інституції ЄС працювати над тим, щоб надати Україні статус кандидата в ЄС, визнавши у такий спосіб європейську перспективу України. 23 червня 2022 року лідери ЄС на саміті в Брюсселі затвердили рішення надати Україні статус кандидата на вступ [5].

3. Інтеграційні процеси, що нині відбуваються за участі України, потребують пошуку нових форм та методів правового регулювання окремих моделей взаємовідносин, що пов'язано із необхідністю уніфікації й приведення у відповідність вітчизняних стандартів правового регулювання до європейських. Відповідно до частини першої статті 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України.

Розвиток національного законодавства відбувається в умовах постійної еволюції форм і моделей правових відносин. Законодавство України все частіше потребує змін, оскільки не спроможне ефективно забезпечувати той рівень розвитку суспільних відносин, який зараз встановлюється в державі. Законодавець має постійно перебувати в пошуку ефективних нормативно-правових регуляторів тих чи інших аспектів суспільних відносин.

Уніфікація як загальна тенденція розвитку цивілістики є загальним та поширеним явищем в умовах романо-германської правової родини. Потреба в уніфікації цивільно-правових доктрин різних країн постала після створення ЄС та фактичного запуску механізму на зближення національних правових систем. Уніфікація в даному випадку має розглядатися як наступний етап еволюції правового регулювання та розвитку загальноєвропейських правових традицій. Однак з іншої точки зору, уніфікація не може вважатися еволюцією, оскільки навпаки відбувається відхилення вектору розвитку правової доктрини від напрямку вдосконалення на напрямок взаємоузгодження.

Саме узгодження та приведення до спільного вигляду й надання спільних рис національним правовим системам і ставить собі за мету ЄС [3]. Уніфікуючі механізми та способи правового регулювання суспільних відносин в різних країнах, ЄС беззаперечно досягає необхідного ефекту в контексті продовження інтеграційних процесів і їх правового забезпечення, оскільки створюються тотожні або подібні моделі правового регулювання. Однак уніфікація призводить до втрати національної ідентичності правових систем та держав, які багато в чому самореалізовувалися саме за рахунок особливостей побудови законодавчої бази.

У зв'язку з цим постає питання актуальності вивчення та дослідження сучасних концепцій адаптації законодавства України до стандартів ЄС. У цьому дослідженні на прикладі уже наявних результатів уніфікації (робота Комісії Ландо та Draft of Common Frame of Reference) ми проаналізуємо перспективи подальших шляхів інтегрування та можливості використання їх для захисту конституційних прав, адже цілком природним та об'єктивним є інтерес до закордонного досвіду в даному аспекті. В практиці ЄС єднання норм щодо захисту конституційних прав не є дослідженим в повній мірі, тому для розуміння основних стратегій і перспектив цього процесу потрібно вивчити уніфікаційні надбання в інших сферах. Зокрема ми з'ясували, що є сталий інтерес до проблем уніфікації цивільного права Комісією Ландо та Draft of Common Frame of Reference.

Ураховуючи, що нам потрібно зрозуміти аспекти інтеграційного процесу та єдності доктринальних підходів, то видається доцільним зупинитися на практиці європейської інтеграційної правотворчості в питанні дослідження інституту припинення зобов'язання зарахуванням зустрічних однорідних вимог. Питанням припинення зобов'язання зарахуванням в українському законодавстві присвячені стаття 203 Цивільного кодексу

України (Припинення господарського зобов'язання виконанням або зарахуванням: Господарське зобов'язання, всі умови якого виконано належним чином, припиняється, якщо виконання прийнято управненою стороною. У разі якщо зобов'язана сторона належним чином виконала одне з двох або кількох зобов'язань, щодо яких вона мала право вибору (альтернативне зобов'язання), господарське зобов'язання припиняється виконанням. Господарське зобов'язання припиняється зарахуванням зустрічної однорідної вимоги, строк якої настав або строк якої не зазначений чи визначений моментом втребування. Для зарахування достатньо заяви однієї сторони. Господарське зобов'язання може бути припинено зарахуванням страхового зобов'язання, якщо інше не випливає з закону або змісту основного чи страхового зобов'язання. Не допускається зарахування вимог, щодо яких за заявою другої сторони належить застосувати строк позовної давності і строк цей минув, а також в інших випадках, передбачених законом) та статті 601-603 Господарського кодексу України (**Стаття 601.** Припинення зобов'язання зарахуванням: Зобов'язання припиняється зарахуванням зустрічних однорідних вимог, строк виконання яких настав, а також вимог, строк виконання яких не встановлений або визначений моментом пред'явлення вимоги. Зарахування зустрічних вимог може здійснюватися за заявою однієї із сторін. **Стаття 602.** Недопустимість зарахування зустрічних вимог: Не допускається зарахування зустрічних вимог: 1) про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю; 2) про стягнення аліментів; 3) щодо довічного утримання (догляду); 4) у разі спливу позовної давності; 4¹) за зобов'язаннями, стороною яких є неплатоспроможний банк, крім випадків, установлених законом; 5) в інших випадках, встановлених договором або законом. **Стаття 603.** Зарахування у разі заміни кредитора: У разі заміни кредитора боржник має право пред'явити проти вимоги нового кредитора свою зустрічну вимогу до первісного кредитора. У разі заміни кредитора зарахування проводиться, якщо вимога виникла на підставі, що існувала на момент одержання боржником письмового повідомлення про заміну кредитора, і строк вимоги настав до його одержання або цей строк не встановлений чи визначений моментом пред'явлення вимоги. Якщо боржник не був письмово повідомлений про заміну кредитора, зарахування проводиться, якщо вимога виникла на підставі, що існувала на момент пред'явлення боржникові вимоги новим кредитором або, якщо боржник виконав свій обов'язок до пред'явлення йому вимоги новим кредитором, - на момент його виконання). Досліджуючи напрямки еволюції загальноєвропейської цивільно-правової доктрини, перейдемо безпосередньо до найкращих надбань практики європейських учених, експертів та фахівців в галузі нормотворчості і правозастосування з цього питання.

4. У 1980 році відомий європейський правник О. Ландо виступив з ідеєю складання Європейського Зводу договірного права [9]. Комісія з Європейського договірного права (далі – Комісія Ландо) зосередила свої зусилля на загальних положеннях договірного права країн ЄС, вважаючи, що його можна уніфікувати, оскільки всі національні системи права держав-членів ЄС мають однакове походження – загальне право середніх віків. Така уніфікація дала змогу зробити висновок стосовно того, що доктрина природного права є найбільш перспективною в якості фундаменту для уніфікації права ЄС [8].

Результатом такої діяльності Комісії Ландо стало видання в 1995 р. документа, який слід вважати приватною ініціативою – Принципи Європейського договірного (контрактного) права (далі – ПЄДП). За своїм змістом та сутністю це наукова праця доктринального і навіть фундаментального характеру, яка опрацьовує великий обсяг як теоретичний, так і практичний (законодавчі акти та міжнародно-правові договори) в сфері регулювання договірних відносин. Стосуються ці правила, або якщо точніше – рекомендуються до застосування в процесі реалізації договірних відносин в ЄС. При чому самими ПЄДП навіть обґрунтовується доцільність та визначаються випадки, коли такі правила можуть застосовуватися.

Дослідник А.В. Омельченко підкреслює, що „професор О. Ландо розглядає ПЄДП як сучасний виклад *lex mercatoria* і зазначає, що сторони міжнародних контрактів, які хочуть підпорядкувати свою угоду міжнародно-прийнятним принципам, чи які не можуть погодитися щодо відсилання до національної правової системи, мають можливість скористатися *lex mercatoria* для регулювання свого контракту“ [10].

ПЄДП можна розглядати як певний методичний або навіть методологічний інструмент тлумачення норм права, розкриття правової природи відносин та визначення механізму правового регулювання таких відносин в правовій традиції як такий без прив'язки до особливостей національного законодавства. Це суттєво розширює можливості для розв'язання правового конфлікту між сторонами договірних відносин, якщо вони не дійшли згоди стосовно застосування того чи іншого права при розгляді їх спору.

Однак, ПЄДП мають низку недоліків:

- створення кодифікації, що має *рекомендаційний характер*, не надає бажаної уніфікованої дії і не вносить передбачуваності в правове регулювання цивільно-правових договорів;
- *відсутність будь-якого застосовного прецедентного права*, заснованого на ПЄДП, уніфікації однаковості судової практики [2].

В свою чергу, аналізуючи ПЄДП, Ю.Ю. Акіменко вказує, що ці принципи є синтезом найкращих рішень конкретних правових завдань („best practices“), узятих із різних правових систем. При цьому цей документ *не випробував на собі впливу політичних інтересів окремої країни*, але був підготовлений щодо потреб торговельного обороту як такого. Принципи є приватною ініціативою, унаслідок цього вони не є ні національним, ні наднаціональним, ні міжнародним правом, а мають статус „м'якого закону“ („soft law“), що є загальним поняттям для всіх видів норм, дотримання яких не забезпечується примусово від імені держави, але вони розглядаються як цілі, які повинні бути досягнуті» [1].

На нашу думку, ПЄДП є унікальним зразком поєднання досвіду наукової роботи та доктринальних підходів у цивілістиці із механізмами нормативно-правового регулювання цивільно-правових відносин. Комісія Ландо, хоча й не ставила за мету створення нового єдиного законодавства, однак виходила з необхідності розроблення підґрунтя для його впровадження в подальшому.

5. Щодо регулювання відносин з приводу зарахування зустрічних однорідних вимог як способу припинення зобов'язання, то ПЄДП містять окремий розділ 13, яким регулюються відносини відносно заліку. Комісія Ландо, проаналізувавши зміст механізму заліку, дійшла висновку, що його доцільно визначити не як спосіб припинення чи погашення зобов'язання, а як спосіб правового захисту сторонами цивільно-правових відносин своїх прав. Саме в такому розумінні – механізм захисту або інструмент забезпечення дотримання зобов'язань контрагента щодо власних вимог – залік розглядається в ПЄДП і, виходячи з цих позицій, Комісія розробила основні засади його практичної реалізації. Насправді ж загальний аналіз норм Розділу 13 свідчить про те, що вони є сукупністю норм різних правових систем та різних джерел права, поєднання яких дало змогу більш системно відобразити всі суперечливі аспекти реалізації заліку.

Так, зокрема в статті 13:101 зазначається, що залік можливий за умови, якщо дві сторони мають одна до одної однорідні зобов'язання і якщо в момент, коли особа приймає рішення про залік, інша сторона повинна виконати зустрічні вимоги або з'являється право вимагати таке виконання [12]. При цьому в статті 13:102 вказується, що боржник не має права здійснити залік вимоги, щодо якої не визначено, чи настав строк вимоги, або не визначений її розмір, крім випадків, коли такий залік вимог не заподіє шкоди інтересам іншої сторони [12].

Тобто ПЄДП вже мають посилення на неприпустимість завдання шкоди інтересам третьої сторони в процесі здійснення заліку вимог. Така концепція цілком відповідає

сутності заліку, запропоновану Комісією Ландо як інструмент захисту прав сторін відносин зобов'язання, а отже один інструмент (в даному випадку залік) не може зашкодити іншим сторонам реалізовувати їх право на захист своїх інтересів.

Таким чином, Комісія Ландо *роширює сприйняття* заліку зі способу припинення зобов'язання або форми його часткового виконання аж до засобу захисту своїх прав сторонами відносин зустрічного зобов'язання. Таке трактування заліку не вкладається в концепцію існуючої правової доктрини ЄС, але, враховуючи досвід правозастосування та правового регулювання відносин зустрічного зобов'язання в різних країнах ЄС, вбачається цілком логічним та доцільним.

Загалом, можна зробити висновок, що ПЄДП не стільки навіть розширюють доктринальне розуміння заліку як окремого цивільно-правового інституту, скільки узагальнюють практику його регулювання в правових системах країн-членів ЄС. В такий спосіб опрацьовується не сама модель заліку, а досліджуються всі можливі та наявні варіанти його правового регулювання й обирається найбільш вдалий та ефективний набір інструментів і механізмів захисту прав. ПЄДП узагальнюють та представляють висновок, який є можливим, але не обов'язковим варіантом існування законодавчого регулювання відносин.

6. Результати діяльності комісії Ландо стали підґрунтям для інших подібних спроб уніфікації цивільного права в ЄС. Так, А.С. Довгерт звертає увагу, що „група дослідників, яка стала наступником Комісії Ландо, та Група з існуючого приватного права ЄС (далі – Acquis Group) створили Проект Європейського цивільного кодексу (Draft of Common Frame of Reference) (далі – Проект). І хоча згаданий вище Проект базується на ПЄДП та напрацюваннях Комісії Ландо, однак в правовому регулюванні він іде далі і пропонує ще загальні правила щодо окремих договорів, недоговірних зобов'язань та речового права“ [4].

Фактично цей Проект став такою собі системою загальних координат, за якою розвиватиметься цивільне право в країнах-членах ЄС та на засадах якого створюватиметься система цивільно-правового регулювання в праві ЄС, що буде введена в ранг закону. Логіка доцільності та обґрунтованості подальшого закріплення результату такої праці академічних колективів із розробки загальних засад та конкретних механізмів врегулювання цивільно-правових відносин ґрунтується на тому, що така позиція опрацьовується як реформа самої доктрини договірної права. Крім того, поява Проекту була санкціонована Європейською комісією, яка в 2005 р. підписала такий контракт із академічними колективами різних європейських університетів та правових центрів. Отже, приймаючи в якості результату наукової роботи такий Проект, Європейська комісія переслідує цілком прагматичні цілі – вдосконалення механізмів правового регулювання та законодавчої регламентації цивільно-правових відносин і, зокрема, договірних відносин.

Як зазначає К. фон Бар, на сьогодні Проект втілює в собі так звану рамкову концепцію регулювання відносин в ЄС, яка передбачає відсутність імперативних норм та детермінованих механізмів, замінюючи їх системою принципів та засад регулювання, побудованих в такий спосіб, який демонструє допустимі межі та необхідні обмеження такого регулювання [15]. Загалом, цей Проект містить визначення та типові правила, що охоплюють широкі сфери цивільного права. Він активізує розвиток гармонізованого загальноєвропейського контрактного права, водночас суттєво розширюючи можливості застосування засобів регулювання договірних відносин, позбавляє оперативності процесу вирішення потенційних суперечностей між сторонами відносин [16].

Ця теза є надзвичайно слушною, оскільки, *бажаючи розширити можливості для врегулювання договірних відносин та не погоджуючись на застосування будь-яких норм, що містяться в національних правових системах, сторони таких відносин завжди можуть звернутися до загальноєвропейської системи права.* Відтак, наявність так званих джерел „м'якого права“ має характер методологічної допомоги саме законодавчим органам країн-членів ЄС, для того, щоб останні змогли опрацьовувати та приймати більш

ефективні механізми регулювання договірних відносин. Однак відсутність такої прив'язки та можливість прямого застосування норм як Проекту, так і ПЄДП суттєво обтяжують не лише процес розв'язання гіпотетичного правового конфлікту між сторонами, але і процес реалізації таких договірних відносин в цілому.

Отже, з точки зору корисності для вітчизняної системи цивільно-правового регулювання зарахування зустрічних однорідних вимог як способу припинення зобов'язання досвід ПЄДП та Проекту можна розглядати як важливий як орієнтир для подальшого вдосконалення законодавства України, проте не як формула, яка вирішує питання в ході нормозастосування, а особливо в аспекті захисту прав.

7. Євроінтеграційний курс – це невід'ємна частина суспільно-політичного та економічного поступу України. Роль та місце нашої країни у новій архітектурі Європи визначатиметься здатністю України максимально використати нові можливості та знайти адекватні відповіді на виклики розширення ЄС [6]. Саме тому основними завданнями України в цьому аспекті є оцінка перспектив та наслідків інтеграційного процесу, їх ефективне використання, посилення політичного та економічного діалогу з ЄС заради забезпечення національних інтересів України.

Підсумовуючи викладене вище, слід звернути увагу на низку ключових аспектів процесу адаптації національного законодавства до стандартів ЄС:

Інтеграція країн Європейського континенту, створення спільного ринку та приналежність більшості з них до романо-германської правової родини – все це створило передумови для появи спільного правового простору – права ЄС. Після його появи почали відбуватися досить логічні та природні процеси вдосконалення національних правових систем. Але згодом цей процес набув свого логічного завершення і постала потреба в подальшому розвитку взаємовідносин між країнами-членами ЄС з тим, щоби підвищити рівень інтенсивності господарських, соціально-економічних та політичних зв'язків. Це потребує спільного правового поля, а в майбутньому – можливо й спільної правової доктрини.

Єднання доктринальних підходів в процесі нормотворчості досягається не тільки засобами уніфікації. Зближення механізмів правового регулювання уявляється вже не стільки на рівні нормативного закріплення порядку, скільки на рівні тотожності правової свідомості різних суб'єктів відносин з певних країн-членів ЄС, де існують національні особливості правового регулювання. В цьому

Уніфікація не передбачає спрощення або примітивізацію методів правового регулювання. Навпаки, уніфікація – це надзвичайно складний процес, який проходить багато етапів і характеризується неабияким навантаженням на експертів, фахівців, науковців, які розробляють спільні (єдині) підходи до подальшого праворозуміння.

Будь-які уніфіковані норми не є імперативними для суб'єктів відносин, однак їх поява створює певні тенденції та визначає перспективи для подальшого процесу вдосконалення законодавчого регулювання правових відносин. На прикладі ПЄДП ми з'ясували, що вони надають більшої гнучкості правовій свідомості суб'єктів договірних відносин, оскільки відкривають нове бачення багатьох проблемних аспектів та в деяких випадках пропонують їх ефективне вирішення, нове поєднання окремих механізмів та інструментів його нормативно-правового забезпечення, яке уявляється більш ефективним за наявні моделі.

Література:

1. Акіменко Ю.Ю. Принципи європейського контрактного права – новий напрям реформування цивільного права України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. № 6 (1). Т.1. С. 120.
2. Вилкова Н.Г. Новое в регулировании международных коммерческих контрактов в Европейском Союзе. *Материалы 2-го Международного семинара по преподаванию права ЕС в российских вузах (Москва 2-5 декабря 2000)*. М.: Статут, 2001. – с. 123. Вилкова Н.Г.

Глобальное контрактное право: миф или реальность? - Международное экономическое право в эпоху глобализации *Liber Amicorum*: сб. статей. Вып. 54. М.: ВАБТ, 2014. С. 8-17.

3. Войціховський А. В. Україна на шляху європейської інтеграції: сучасний стан й перспективи. URL : http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/2251/ukrayina_na_shlyahu_yevropeys_koyi_integ.pdf;jsessionid=D9015B0ECDE7E9D287196C9C957848F9?sequence=2

4. Довгерт А. С. Міжнародне приватне право: науково-практичний коментар закону. Х., 2008. С. 114-116.

5. Європарламент рекомендував надати Україні статус кандидата в члени ЄС Я. Лепеха Суспільне. Новини. 2022. 1 березня. URL : <https://bit.ly/3M1e9xO>; URL <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/06/23/7141922/>.

6. Здіорук, С. І. Україна на шляху інтеграції до європейського співтовариства. *Політологічний вісник: зб. наук. пр.* 2020. Вип. 84. С. 170-191.

7. Історія становлення відносин Україна-ЄС. URL: <https://minjust.gov.ua/m/istoriya-standovlennya-vidnosin-ukraina-es>.

8. Калініченко З.Д. Уніфікація у міжнародному приватному праві як пріоритетний напрям забезпечення єдиного правового. URL : <http://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/4279/1/55.pdf>; Вилкова Н.Г. Новое в регулировании семинара по преподаванию права ЕС в российских вузах (Москва 2-5 декабря 2000). М.: Статут, 2001. С. 122-123.

9. Лідовець Р.А. Основні джерела Європейського договірної права. - *Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць*. Випуск 48. Частина II. К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка Інститут міжнародних відносин, 2004. С. 50 – 52.

10. Омельченко А. В. Застосування принципів європейського договірної права в комерційній практиці в Україні. *Юридична Україна*. № 7. 2013. С. 36-37.

11. Політичну частину Угоди про асоціацію було підписано 21 березня 2014 року, економічну частину — 27 червня 2014 року. 16 вересня 2014 року Верховна Рада України та Європейський Парламент синхронно ратифікували Угоду про асоціацію між Україною та ЄС. З 1 листопада 2014 року здійснювалося її тимчасове застосування. Повністю Угода про асоціацію між Україною та ЄС набула чинності 1 вересня 2017 року. URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

12. Принципи європейського договірної права. Коментарі та рекомендації [пер. з англійської ТОВ „Асоціація експортерів і імпортерів „ЗЕД“]. К. Асоціація ЗЕД, 2013. С. 304.

13. Програмі інтеграції України до ЄС URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001100-00#Text>.

14. Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу, затверджена Указом Президента України Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/615/98#Text>.

15. Bar von C. A Common Frame of Reference for European Private Law - Academic Efforts and Political Realities. *Electronic Journal of Comparative Law*, vol. 12.1 URL : <https://www.ejcl.org/121/art121-27.pdf>.

16. European Contract Law: the Draft Common Frame of Reference [European Union Committee 12th Report of Session 2008–09]. London: Published by the Authority of the House of Lords London, 2009, p. 3.

Жила Катерина Вячеславівна,
здобувач I курсу спеціальності 081 «Право» факультету цивільного захисту

Чубань Вікторія Сергіївна,
доцент кафедри управління у сфері цивільного захисту
Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України,
кандидат економічних наук, доцент

ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Органи публічної влади є найголовнішими у повноцінному функціонуванні держави. Тож як і в мирний час, так і з введенням воєнного стану в країні вони продовжують свою діяльність, хоча дещо зі змінами.

В умовах воєнного стану Президент України та Верховна Рада України діють виключно на підставі, в межах повноважень та в спосіб, визначені Конституцією та законами України. Кабінет Міністрів України, інші органи державної влади, військове командування, військові адміністрації, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування здійснюють повноваження, надані їм Конституцією України, цим та іншими законами України [1; с.9].

Тобто, з вищезазначеного виходить, що функціонування публічної влади продовжується в такому ж режимі як і до війни, проте з деякими особливостями.

З-поміж основних завдань органів публічної влади в умовах воєнного стану виділяються: економічна підтримка Збройних Сил України; евакуація цивільного населення; організація гуманітарних коридорів для міст, які мають потребу в продуктах харчування, воді та медикаментах; релокація бізнесу та підприємств із зон активних бойових дій; продовження законодавчої політики для вдосконалення чинного законодавства. тощо.

Зокрема, для здійснення керівництва у сфері забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку в Україні під час воєнного стану створюються військові адміністрації, які є виконавчим і розпорядницьким органом. Вони наділені відповідно до принципу централізації керівництва правами встановлювати нові правила, видавати на основі законодавства та в межах певних повноважень обов'язкові для виконання підлеглими органами та посадовими особами акти управління як нормативні, так і індивідуальні, які спрямовані на запровадження і здійснення заходів правового режиму воєнного стану.

В умовах війни не менш важливу роль відіграє місцеве самоврядування, адже на нього покладається уся відповідальність за регіон, в якому воно здійснює правління. Їхніми обов'язками у період дії воєнного стану є: огляд місцевостей та будівель, що постраждали під час бойових дій та сприяння їхньому скорішому відновленню; переказ частини коштів громадського бюджету на підтримку Збройних Сил України; якщо місто не є прифронтовим, то на місцеве самоврядування покладається також організація перебування та проживання ВПО; органи місцевого самоврядування усіх рівнів співпрацюють з військовим командуванням та військовими адміністраціями[4] тощо.

Щодо громадських рад, то вони мають зберігати вагоме значення у впливі на ухвалення державних рішень та на діяльність органів публічної влади. Адже, під час збройної агресії в Україні розвинувся досить потужний волонтерський рух, який перетворився у важливу та ефективну складову механізму протистояння ворогу. За таких умов громадські ради наділені потенціалом реальної допомоги публічній владі у врегулюванні суспільних відносин, надання фахових актуальних пропозицій та порад щодо удосконалення публічно-владної діяльності в умовах війни [2; 375]. Для полегшення

роботи органів публічної влади, громадським радам можна було б доручити контроль за поставками гуманітарної допомоги та нагляду за її рухом.

Отже, діяльність публічної влади в Україні в умовах воєнного стану продовжує діяти так як в мирному житті, проте з додаванням змін, які необхідні для забезпечення держави під час дії особливого правового режиму.

Література:

1. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 02.03.2023).

2. Матусова О.А. До питання діяльності громадський рад при органах публічної влади в Україні в умовах воєнного стану. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) Том 1, 2022. С. 374 -377. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/19298/%D0%9C%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%9E%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B0%20%D0%90%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%97%D0%B2%D0%BD%D0%B0.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення 02.03.2023).

3. Борщевський В.В., Василиця О.Б., Матвеев Є.Е. Публічне управління в умовах воєнного стану: інституційні трансформації, стратегічне планування та перспективи розвитку. Науково-виробничий журнал «держава та регіони» Серія: «Публічне управління та адміністрування» № 2, 2022. С. 30-35. URL: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/2_2022/5.pdf (дата звернення 02.03.2023).

4. Ukrainian Public Law and Administration Network. Місцеве самоврядування в умовах війни: підсумки за період від 24 лютого до 30 квітня. URL: <https://uplan.org.ua/analytics/mistseve-samovriaduvannia-v-umovakh-viiny-pidsumky-za-period-vid-24-liutoho-do-30-kvitnia/> (дата звернення 02.03.2023).

*Завада Ростислав Степанович,
аспірант Львівського університету бізнесу та права*

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ: ПОЗИТИВНИЙ ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД

Останні кілька десятиліть стали свідками безпрецедентних трансформацій у кожному секторі суспільства в результаті вибухового розвитку інформаційних і комунікаційних технологій. Ця кардинальна трансформація надала широкі можливості захисту прав та свобод громадян у державно-владній сфері та сфері публічного управління.

Новітні парадигми особливо активізуються в державах, що тільки формують демократичні цінності та стали економіко-правову систему. Завдяки революції в інформаційній сфері уряди в усьому світі застосували технології, що були використані в сфері бізнесу, оскільки вони продемонстрували позитивний потенціал. Загальні принципи та технології за аналогією застосовуються до сфери державного управління, комунікації влади з громадськістю. Первинним інформаційно-технологічним фактором було відкриття веб-сайтів органів публічної влади для ефективнішої публікації інформації та ефективнішого надання державних послуг.

Іноземні експерти вказують, що хоча урядовий веб-сайт є важливим місцем для участі громадян у громадських справах і процесах прийняття рішень, рання практика електронного урядування, як правило, не звертала уваги на демократичні цілі, зосереджуючись на особливостях електронного бізнесу та інформаційних систем. Проте політика повинна розширювати інформаційних потенціал. Урядовий веб-сайт повинен сприяти демократичним процесам, які передбачають не лише обмін інформацією та надання кращих державних послуг, але й обговорення та спільну діяльність [1].

Держави, що тільки починають розвивати електронне урядування стикаються з рядом труднощів і варта погодитися Hafiez Sofyani, Hosam Alden Riyadh і Heru Fahlevi в тому, що з якість державних послуг у країнах, що розвиваються, загалом менш ефективна, ніж у розвинених країнах. Це можна пояснити менш просунутим використанням електронного у країнах, що розвиваються, порівняно з розвиненими країнами, такими як Сполучені Штати та країни Західної Європи [2].

Сфера державного управління дуже зацікавлена в ефективному функціонуванні електронного урядування, оскільки останній має на меті спростити надання державних послуг, покращити фінансове управління та нагляд у державних установах, а також пом'якшити потенційну корупційну складову.

Забезпечуючи доступ до інформації в режимі реального часу, інформаційні технології можуть зменшити розкрадання державних коштів. Позитивна практика держав, що розвиває електронне урядування доводить суттєве зменшення проблеми корупції. Звернемося до показників Індії. Авансові платежі у сфері державних закупівель були замінені на платежі в режимі реального часу та які повинні були бути підтверджені електронним рахунком-фактурою, що полегшило виявлення неправдивих звітів. Показники протягом року позитивно вражають - витрати на державні потреби скоротилися на 24 відсотки, зайнятість зросла, в офіційній базі стало менше фейкових домогосподарств, а особисті статки представників органів публічного управління впали на 10 відсотків [3].

Тому впровадження цілісної, комплексної системи електронного урядування на всіх рівнях має суттєвий потенціал для держави у всіх сферах суспільного життя.

Слід зазначити, що наша держава вже здійснила цілий комплекс позитивних засобів нормативного та організаційно-правового характеру для формування належної системи електронного урядування. Проте до досягнення бажаних цілей, нажаль, нам ще далеко.

Тому необхідні додаткові адміністративно-правові заходи для удосконалення електронного урядування. Для їх пошуку доречно звернутися до досвіду іноземних держав. І тут буде корисною практика не тільки держав Європейського союзу, але й країн з перехідною економікою, оскільки в нас виокремлюються тотожні проблеми з якими необхідно боротися.

Звернемося до досвіду Індонезії. Sofyani H., Dwirama V. дослідили рівень розкриття інформації на веб-сайтах місцевих органів влади в цій країні. Вони виявили, що веб-сайти місцевих органів влади не повністю надали важливої та достатньої інформації для громадськості. Не всі веб-сайти містили фінансові звіти місцевого самоврядування, робочі програми, урядову політику розвитку та інше. Через це Міністерство внутрішніх справ Індонезії вимагає від кожного місцевого органу влади заснувати нову посаду під назвою «Офіцер з управління інформацією та документацією», який відповідає за прозорість публічної інформації. Цілі полягають у тому, щоб уникнути можливості інформаційної асиметрії в державному секторі [4]. Така інституційна практика може бути предметом дискусії в українському адміністративно-правовому механізмі.

Література:

1. Lee-Geiller S., Lee T. Using government websites to enhance democratic E-governance: A conceptual model for evaluation. *Government Information Quarterly*. 2019. Vol. 36, Is. 2, P. 208-225
2. Sofyani H., Riyadh H. A., Fahlevi H. Lorenzo Ardito (Reviewing editor) Improving service quality, accountability and transparency of local government: The intervening role of information technology governance, *Cogent Business & Management*, 2020. Vol. 7:1, DOI: 10.1080/23311975.2020.1735690
3. Abhijit B., Duflo E., Imbert C., Mathew S., Pande R. E-governance, Accountability, and Leakage in Public Programs: Experimental Evidence from a Financial Management Reform in India. *American Economic Journal: Applied Economics*, 2020. Vol. 12 (4). P. 39-72.
4. Sofyani H., Dwirama V. Determinants financial and-non-financial information disclosure in Indonesian local government. Yogyakarta: Universitas Muhammadiyah Yogyakarta, Indonesia. 2018.

Загороднюк Дмитро Андрійович,

здобувач СО «Доктор філософії» кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права Донецького національного університету імені Василя Стуса

ПРАВОВА ПРОПАГАНДА: ДО ПИТАННЯ НОВЕЛІЗАЦІЇ ФОРМ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ У КОНТЕКСТІ ДОКТРИНИ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Останнім часом чимало подій в Україні і світі, які суттєво впливають на наше життя та його якість, неочікувано продемонстрували наскільки важливо бути обізнаними у праві. Пандемія коронавірусу із локдаунами, обов'язковим носінням масок та сертифікатами про вакцинацію, повномасштабна війна із мобілізацією, комендантською годиною, обмеженнями щодо виїзду за кордон, – кожного разу подібні соціальні потрясіння супроводжуються запеклими суперечками стосовного «законності» тих чи інших рішень органів влади та обмежень прав людини. Ніби навмисно зовнішні обставини складаються таким чином, щоб допомогти формуванню громадянського суспільства через наочну демонстрацію того, що для того, щоб правильно зрозуміти правову норму недостатньо прочитати відповідну статтю закону, треба мати обізнаність стосовно принципів права, треба усвідомлювати, що правило поведінки не є і не має бути занадто деталізованим, а завжди залишає варіабельність з метою його універсальності. Такі та інші нюанси лиш починають утверджуватися у правосвідомості більшості наших співгромадян, і наразі треба лиш посилювати заходи правового виховання, щоб зменшити конфлікти у суспільстві, сприяти більш ефективному захисту прав людини і врешті решт якомога результативніше спільним фронтом протистояти зовнішнім загрозам, у першу чергу насьогодні російській агресії.

Правовий нігілізм абсолютно неприйнятний для сучасної України, яка протистоїть безпринципному ворогу, водночас намагаючись інтегруватися у європейське співтовариство, не беручи до уваги вже довготривалих «поточних» проблем, спричинених низьким рівнем суспільної правосвідомості. Так, В. М. Кампо зазначає, що конституційний нігілізм в Україні приводить до занепаду конституційної культури в суспільстві та державі, політичного популізму і корупції тощо. До речі, на думку судді КСУ у відставці, саме це має наслідком, що «чимало інноваційних конституційних ідей Л. Юзькова ще чекають на своє втілення». Для протидії конституційному нігілізму, стверджує Володимир Михайлович, потрібна насамперед ефективна система конституційної просвіти громадян і державних службовців [1, с. 197]. Так, найбільша трагедія України у тому, що

не лише населення, а й представники владних структур та інституцій потребують певного впливу правовиховних важелів. Адже найбільший ворог конституційної демократії – елементарний конституційний нігілізм державного апарата. [2].

Необхідний і достатній рівень правової обізнаності досягається завдяки правовому вихованню, серед способів (або форм) якого науковці часто згадують правову пропаганду (Т. А. Коляда, Н. М. Оніщенко, І. М. Жаровська). Також серед науковців, що торкалися означеної тематики можна назвати А. С. Заєць, О. М. Зубатенко, І. Є. Словська, Т. А. Коляда та ін.

Інформаційно-правова система ЛІГА:ЗАКОН пропонує наступну дефініцію цього явища: «Правова пропаганда – цілеспрямована діяльність з формування у членів суспільства високого рівня правосвідомості і правової культури, роз'ясненню правової політики і поширенню правових знань, ідей, іншої правової інформації» [3]. Але абсолютно правий В. О. Єрмоленко, що таке визначення не вказує на особливості правової пропаганди, адже цілеспрямованою діяльністю з формування високого рівня правосвідомості можна назвати будь-яку форму правового виховання або навіть правове виховання в цілому [4, с. 35].

На думку А. В. Баровської, пропаганда – це систематична діяльність, що передбачає формування потрібного сприйняття аудиторією наданого їй повідомлення, маніпулювання процесом роздумів, спрямовування поведінки аудиторії в напрямку, вигідному пропагандисту [5, с. 60].

Ж. З. Денисюк вважає, що маніпулятивний характер є ознакою лише контрпропаганди, який трактується автором як «інформаційний вплив, спрямований на зниження значення цінностей, пропагованих з позицій ідеологій, далеких від панівних [6, с. 48]. Проте, здається, контрпропаганда є лиш різновидом пропаганди як такої, і у кінцевому підсумку маніпулятивний характер і приховані форми є їх спільними характерними рисами.

Не дарма ще Джордж Оруел у своєму легендарному творі «1984» зазначав, що «Навчання навичкам ясного мислення може допомогти кожному розпізнати *пропаганду* і тим самим не стати її жертвою, проаналізувати хибні підстави в аргументації, побачити явний обман, побачити надійність того чи іншого джерела інформації та правильним чином обміркувати кожне завдання або прийняте рішення» [7, с. 25]. Тобто використання слів «розпізнати», «хибні», «обман» вже явно демонструють, що будь-яка пропаганда імпліцитно включає неправдиві або перекручені відомості, свідоме порушення правил формальної логіки і є прихованою маніпуляцією.

Варто зазначити, що спершу пропаганда мала нейтральне забарвлення, але М. Б. Шевців, К. А. Гончарук доводять, що термін «пропаганда» справедливо набув яскраво негативного забарвлення через поєднання її з найбільш маніпулятивними та шовіністичними прикладами (нацистська пропаганда, що виправдовувала Голокост та комуністична пропаганда, яка приховувала Голодомор). А в сучасних українських реаліях пропаганда – це насамперед зброя масового ураження, що впливає на свідомість населення, аж ніяк не безневинна інформація для регулювання відносин в суспільстві [8, с. 121].

Водночас доволі поширеним залишається словосполучення «правова пропаганда», однак, це з високою долею вірогідності є своєрідним спадком радянського періоду становлення правничої науки. Так, згадуючи у позитивному ключі правову пропаганду, І. Є. Словська, О. М. Зубатенко з ностальгією наводять в якості прикладу народні університети правових знань, факультети товариських судів, добровільних народних дружин, школи юного правознавця, які за словами самих авторів «залишилися в далекому минулому», тобто були притаманними радянському режиму [9, с. 9].

«Радянськість» вже стала синонімом чогось антидемократичного та взагалі неправового. Словами М. І. Козюбри, «доправова» свідомість населення, що була сформована за радянських часів, полягає у тому, що у свідомості українців

«...продовжують домінувати уявлення про право виключно як про знаряддя політики, інструмент примусу, зведену в закон волю, якщо не якогось окремого пануючого класу, то принаймні керівної частини суспільства» [10, с. 29]. А як писав Леонід Петрович, цивілізована держава в усіх своїх діях виходить із пріоритету загальнолюдських цінностей над класовими, ставлячи в центр соціального буття саме людину, її свободи, природні права, честь і гідність.

Розвиваючи перший методологічний постулат Л. П. Юзькова, а саме новелу для вітчизняного конституційного права того часу про громадянське суспільство, М. П. Орзін стверджував, що прогресивний і демократичний розвиток країни визначає насамперед службова роль держави стосовно громадянського суспільства [11, с. 39]. Цитуючи Л. П. Юзькова, «держава ... не втручається у справи людини і суспільства, а лише за дорученням народу здійснює правове регулювання суспільних відносин, забезпечує належний порядок у суспільстві» [12, с. 35-36].

Коли йдеться про сучасну правову демократичну державу, то будь-який примус, навіювання, маніпулювання, нав'язування є недоречними з огляду на пануючий людиноцентризм, куди більш актуальним і результативним є спосіб дії через систему цінностей.

Доктрина конституційної демократії проф. Л. П. Юзькова, як її іменує В. М. Кампо, має особливо важливе значення для формування громадянського суспільства, яке здійснило дві демократичні революції, що збагатили суспільство досвідом боротьби проти авторитарного свавілля і несвободи [2]. Поборовши проросійську владу, український народ зіткнувся безпосередньо з абсолютним злом, російським імперіалізмом. Жорстко, але влучно М. Ф. Поліковський описав ідеологію сучасного російського імперіалізму: «Відродження і удосконалення радянських традицій і цінностей, зокрема ідеології шовінізму, мілітаризму, всеосяжного контролю за особистістю і суспільством, виключної цивілізаційної ролі Росії, брехні як основи державної, в т.ч. й міжнародної, політики та ін.» [13, с. 70]. Україні ж, на думку автора, потрібна сучасна та успішна національна політико-правова ідеологія, що орієнтована на демократичні європейські стандарти [13, с. 68] Тобто брехня, маніпуляція є недоречними інструментами побудови такої ідеології, як і правова пропаганда, рудимент радянського періоду.

Підсумовуючи, термін «пропаганда» наділяється переважно негативним сенсом і розглядається як інструмент поширення здебільшого антигромадських, шкідливих, суспільно небезпечних і відверто протиправних явищ та процесів. Здається, можна достатньо легко уникнути використання терміну «правова пропаганда» завдяки розвитку доктринальної думки стосовно правового впливу та методу переконання (переконування).

Література:

1. Кампо В. М. Конституційна доктрина Леоніда Юзькова: сучасний погляд. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2020. Т. 31 (70). № 1. С. 195–198. URL: http://juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/1_2020/36.pdf.
2. Кампо В. М. Доктрина конституційної демократії проф. Л. Юзькова: сучасний погляд на її історію. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/116254-doktrina-konstitutsiynoyi-demokratiyi-prof-l-yuzkova-suchasniy-poglyad-na-yiyi-istoriyu>.
3. Правова пропаганда: Інформаційно-правова система ЛІГА:ЗАКОН. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/TS001514>.
4. Єрмоленко Д. О. До питання про принципи правового виховання молоді. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2015. Вип. 32(1). С. 25-28.
5. Баровська А. В. Стратегічні комунікації vs пропаганда та контрпропаганда. Інформаційне суспільство в Україні: стан, проблеми, перспективи : Матеріали щорічної науково-практичної конференції за міжнародною участю «Дні інформаційного

суспільства-2015», Київ, 19-20 травня 2015 р. / Упоряд.: М. Малюга ; за заг. ред. д. держ. упр., проф. Н.В. Грицяк. «Видавництво «Тезис», 2015. С. 60–63.

6. Денисюк Ж. З. Пропаганда та контрпропаганда в контексті стратегій державної інформаційної політики. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління.* 2021. Том 32 (71). № 2. С. 46–51. URL: http://pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/2_2021/10.pdf.

7. Халперн Д. Психология критического мышления. Санкт-Петербург: Издательство «Питер», 2000. 512 с.

8. Шевців М. Б., Гончарук К. А. Пропаганда як соціально-правове явище: проблеми розуміння. *Актуальні проблеми історико-правової та міжнародно-правової науки. Південноукраїнський часопис.* 2019. Вип. 1. С. 119-122. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2019/1/31.pdf>.

9. Словська І. Є., Зубатенко О. М. Правова пропаганда як засіб запобігання правопорушенням і зміцнення законності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція.* 2018. № 35. Т. 1. С. 8-11. URL: https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc35/part_1/4.pdf.

10. Козюбра М. І. Право як явище культури. Право та культура: теорія і практика. Міжнар. наук.-практ. конф., 15-16 травня 1997 р. Київ: МП Леся, 1997. С. 28–30.

11. Орзіх М. П. Конституційні ідеї Л. Юзькова та європейський вимір конституційно-реформаторських перспектив в Україні/ Проблеми сучасного українського конституціоналізму. Збірка наукових праць. На пошану першого Голови Конституційного Суду України, проф. Леоніда Юзькова/ Конституц. Суд України, Акад. прав. наук України; Заг. ред.: А. Стрижак, В. Тацій / Упоряд.: В. Бринцев, В. Кампо, П. Стецюк. К., 2008. С. 38-43.

12. Перший Світовий Конгрес українських юристів 18-23 жовтня 1992 року. Матеріали та документи. За ред. А. Олексюка. Київ: Українська Правнича Фундація, 1994. 254 с.

13. Поліковський М. Ф. Сучасна політико-правова ідеологія України й ідеологія сучасного російського імперіалізму: протистояння світла і темряви. Політико-правова ідеологія українського національного державотворення: проблеми формування та еволюції (історико-теоретичний вимір): матеріали Третьої Всеукраїнської наукової Інтернет-конференції / Наук. конференції. - Вип. 3 / ІНПП НУ «Львівська політехніка». – Львів: ІНПП НУ «Львівська політехніка», 2014. С. 68-71.

Задорожний Юрій Анатолійович,

доцент кафедри конституційного та адміністративного права

Національного транспортного університету, кандидат юридичних наук, доцент

ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ВІЙНИ: НА ШЛЯХУ ПОДОЛАННЯ ВИКЛИКІВ

В Україні дев'ятий рік продовжується загарбницька війна. З огляду на це, у сфері національного правосуддя усвідомлюються дві важливі речі:

1) забезпечення правосуддя в умовах війни потребує і від держави, і від органів суддівського самоврядування, державної судової адміністрації України, Вищої ради правосуддя України, судів, зокрема й Верховного Суду, прийняття нагальних нормативних актів, а також ухвалення швидких організаційно-правових рішень, що уможливають здійснення вчасного і належного правосуддя у державі, яка воює;

2) механізм держави України, навіть в умовах війни, має працювати злагоджено і консолідовано, навіть в умовах війни.

Дійсно, державний механізм має становити єдиний консолідований кулак, тому що Україна зобов'язана відстоювати свою незалежність. Для цього кожен має забезпечити функціонал на своєму професійному фронті.

Практика національного державотворення свідчить, що влада із усіх судових юрисдикцій найбільш прискіпливо ставиться саме до адміністративних судів. Адміністративні суди витримують не лише значне навантаження щодо розгляду і вирішення судових справ, а й подекуди певний політичний тиск. Проте римські юристи доводили, що сила закону має бути тією платформою, яка консолідує державу зсередини [1, с. 43], в тому числі, й органи державної влади в рамках державного механізму. Отже, у кожного із публічних органів влади свій функціонал у цьому механізмі, проте завдання одне – відстояти незалежність України.

Адміністративні суди докладають для цього усіх зусиль своїми правосудними рішеннями. Незважаючи на війну, канцелярія Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду щоденно реєструє надходження нових справ та матеріалів. У 2022 році на одного суддю Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду в середньому надходило по 738 справ і матеріалів (проти 925 таких документів у 2021 р). Загалом у 2022 році до цього суду надійшло 35 703 справи та матеріали, з яких не розглянутими залишилося менше 10 тисяч справ і матеріалів. Нескладний підрахунок доводить, що це найменший залишок адміністративних справ, який коли-небудь був в Україні. Проте здійснювати правосуддя в умовах війни дуже непросто, тому держава в особі законодавця має йти назустріч судам у забезпеченні їх функціональної спроможності. Про що саме йдеться?

По-перше, це дистанційна форма роботи.

Дистанційний формат правосуддя не є новим для світу, цей формат активно застосовується нині у Канаді, США, Польщі, Німеччині, країнах Прибалтики та ін. До прикладу, Національний суддівський коледж у місті Ріно (США) розробив формат віддаленого правосуддя на основі досвіду судових органів Канади і наразі готовий безоплатно поділитися з Україною ним. Наразі остаточне слово за привнесенням такого он-лайн формату здійснення правосуддя за Україною.

Так, дійсно, дистанційна форма правосуддя має право на життя в Україні. Особливо в умовах війни. Проте питання дистанційної форми роботи суддів потребує законодавчого унормування. Примітно, що до Вищої ради правосуддя України вже надійшли скарги на дистанційну форму роботи суддів з проханням притягнути їх до дисциплінарної відповідальності. На моє переконання, розгляд справ і ухвалення рішень в режимі он-лайн в умовах воєнного стану, не є порушенням конституційних засад судочинства, визначених частиною другою статті 129 Конституції України. Проте опоненти з цього питання можуть заявляти про необхідність належного забезпечення безпеки інформації судового розгляду.

У цьому аспекті можна апелювати, посилаючись на частину 6 статті 10 КАС України, за якою всі учасники справи беруть участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції, і трансляція перебігу такого судового засідання здійснюється в обов'язковому порядку в мережі Інтернет. Відтак, про яке саме порушення права за таких обставин йдеться? Якщо йдеться про захист судді від стороннього впливу, то на мій погляд це залежить вже від судді, а не від того в якому режимі він працює. Отже, дистанційний формат здійснення правосуддя в Україні в умовах війни може мати практичне застосування.

По-друге, інший аспект, якому потрібно приділити увагу, є таким: чи можна з цієї підстави (дистанційний формат правосуддя) скасувати рішення суду, яке є справедливим. Відповідь на означене вище питання очевидна: у судах системи судоустрою не можна скасувати рішення суду, ухвалене ним у такому «віддаленому» форматі, тому що правосуддя в державі здійснюється не заради форми, а змісту. Це означає, що форма не вартіша змісту. При цьому, важливо пам'ятати, що легітимізує судові рішення не

приміщення суду, а суддя та колегія суддів, котрі повноважні приймати правосудне рішення від імені України.

По-третє, для уникнення всіх «незручних» питань Україна як демократична, правова держава має системно працювати над внесенням змін і доповнень до процесуальних кодексів, зокрема й КАС України. Дійсно, судовий процес в Україні під час війни має бути максимально спрощений, він не повинен бути занадто формалізованим. На практиці, це означає, до прикладу, розширення формату письмового провадження судових справ.

По-четверте, оцифрованість судових справ. Війна підкреслила важливість такого інституту як оцифрування судових справ. У нас не оцифровані судові справи, а на це потрібен час, фінанси, технічні можливості та ін.

По-п'яте, здійснення правосуддя в умовах війни ускладнено, з огляду на таке: а) складність зворотного зв'язку із сторонами судового процесу, оскільки за період війни майже 10 млн осіб змінили місце проживання тимчасово чи постійно; б) не всі учасники судового процесу працюють і мають можливість працювати через е-кабінети із судами; в) наразі в процесуальному законодавстві України де-юре такої підстави як воєнний чи надзвичайний стан немає для того, щоб призупинити розгляд певної справи в судді; г) порушення процесуальних строків; г) повітряні тривоги, можливість вимкнення світла, відсутність інтернет зв'язку і т. д. Отже, постає сила-силенна інших питань, проте частину означених проблем можна було б вирішити в законодавчий спосіб, решта завдань – лягає на плечі ЗСУ, енергетиків, а також кожного з нас. Тому кожному потрібно працювати на результат.

По-шосте, актуальними також є питання щодо строків звернення до суду, до прикладу, про дотримання строку подання апеляційної скарги на рішення суду першої інстанції, ухваленого за правилами статті 287 КАС України [2].

Правова позиція суддів судової палати з розгляду справ щодо виборчого процесу та референдуму, а також захисту політичних прав громадян КАС, що діє у складі Верховного Суду, така: «Спеціальний (десятиденний) строк на апеляційне оскарження рішення суду першої інстанції у справах з приводу рішень, дій або бездіяльності органу державної виконавчої служби, приватного виконавця, встановлений статтею 287 КАС України, є імперативним та обов'язковим для його застосування у цій категорії справ, незалежно від правового статусу суб'єктів в адміністративному процесі» (Постанова КАС ВС від 09.06.2022 у справі № 300/1617/20) [3].

Водночас актуальними є питання про оподаткування доходу, який отримує мобілізована особа. Правова позиція суддів судової палати з розгляду справ щодо податків, зборів та інших обов'язкових платежів КАС, що діє у складі Верховного Суду, з цього питання така: «Працівникам, призваним на військову службу за призовом під час мобілізації, окрім інших, встановлених державою, гарантій, компенсується з бюджету середній заробіток. Правовою природою доходу, який отримує мобілізована особа, є компенсаційні виплати з державного бюджету. Такі виплати, що отримує мобілізована особа, не включаються до загального оподаткованого доходу такої особи, у зв'язку з чим у роботодавця, як податкового агента щодо свого працівника, відсутній обов'язок нараховувати та утримувати податок з доходів фізичних осіб із таких виплат (Постанова КАС ВС від 15.02.2022 у справі № 808/2467/17) [4].

Питання юрисдикційного характеру також мають місце у судовій практиці під час війни. До прикладу, йдеться про правову позицію суддів колегії КАС у складі Верховного Суду щодо невідсудності адміністративним судам спорів щодо оскарження видачі повістки, яка складена на виконання законодавства з питань військового обов'язку, а саме: «Повістка є лише засобом оповіщення військовозобов'язаної особи для її прибуття на вказану дату до територіального центру комплектування, ... та не має обов'язкового наслідку укладення контракту для проходження військової служби. Саме по собі оповіщення громадян про виклик до територіального центру комплектування та

соціальної підтримки оформлюється у вигляді повісток та по суті оскаржувана позивачем повістка, яка складена відповідачем на виконання законодавства з питань військового обов'язку та вручена позивачу, не є рішенням чи дією суб'єкта владних повноважень у розумінні КАС України» При цьому поняття «спір, який не підлягає розгляду в порядку адміністративного судочинства» слід тлумачити в більш ширшому значенні, тобто як поняття, що стосується тих спорів, які не підлягають розгляду в порядку адміністративного судочинства, і тих, які взагалі не підлягають судовому розгляду» (Постанова КАС Верховного Суду від 08 вересня 2022 року у справі № 300/1263/22) [5].

Отже, війна так чи інакше вплинула не лише на роботу судових органів України, а й зумовила появу низки судових справ, предмет спору в яких виник через війну.

Література:

1. Задорожний Ю.А. Римське право – доктринальна першооснова права та юридичної науки в країнах романо-германської правової сім'ї та Україні: монографія. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2009. 173 с.
2. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV // *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35-36, № 37. Ст. 446.
3. Постанова КАС ВС від 09.06.2022 у справі № 300/1617/20. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/104694594>.
4. Постанова КАС ВС від 15.02.2022 у справі № 808/2467/17. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=103313791&red=100003d3d58f2ba0e21be1d435b2a57>.
5. Постанова КАС Верховного Суду від 08 вересня 2022 року у справі № 300/1263/22. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/C023424>.

Засць Дарина Вікторівна,

курсантка 3 курсу факультету правоохоронної діяльності

Національної академії Державної прикордонної служби імені Б. Хмельницького

Кушнір Віталій Анатолійович,

курсант 3 курсу факультету правоохоронної діяльності

Національної академії Державної прикордонної служби імені Б. Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ ДОТРИМАННЯ ПРАВ НЕПОВНОЛІТНІХ, ЯКІ РОЗЛУЧЕНІ З СІМ'ЄЮ ОРГАНАМИ ДЕРЖПРИКОРДОНСЛУЖБИ

Досить часто державний кордон України перетинає чи перетнула дитина, яка розлучена із сім'єю. Це вимагає від посадових осіб Держприкордонслужби особливого порядку поведження з такими особами та невідкладного повідомлення про такі випадки відповідний орган опіки та піклування за місцем її виявлення. Після початку повномасштабного вторгнення росії на територію України набули поширення випадки перетину державного кордону неповнолітніми без супроводу батьків, у тому числі у супроводі родичів, сторонніх осіб чи взагалі самих. В таких випадках це сприймається в якості одного з ефективних способів врятувати неповнолітніх від війни, у зв'язку із чим виникнення зазначених ситуацій не піддаються сумнівам. У зв'язку з цим, дослідження питання забезпечення прав неповнолітніх, розлучених з сім'єю, які перетинають державний кордон (прибувають до України), органами Держприкордонслужби є актуальним, та таким, що відповідає вимогам сьогодення.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», дитиною, яка розлучена з сім'єю є особа у віці до 18-ти років, яка прибула чи прибуває на територію України без супроводу батьків (одного

із них), діда, баби, повнолітніх брата чи сестри, опікуна або піклувальника, які призначаються у відповідності до країни походження, а також інших повнолітніх осіб, які до моменту перетину державного кордону України добровільно або на підставі звичаїв країни походження прийняли на себе відповідальність за виховання дитини [1]. Зазначене положення повністю відповідає змісту ст. 1 Конвенції про права дитини де наголошено, що дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосованим до даної особи, вона не досягає повноліття раніше [2].

Забезпечення дотримання прав неповнолітніх, розлучених із сім'єю, у тому числі й органами Держприкордонслужби, врегульовано положеннями Порядку взаємодії державних органів та органів місцевого самоврядування під час виявлення розлучених із сім'єю дітей, які не є громадянами України. Так, у відповідності до вищезазначеного Порядку, з метою забезпечення соціального захисту дітей, розлучених із сім'єю, співробітники Держприкордонслужби повинні здійснити наступні дії:

- роз'яснити неповнолітньому, враховуючи його вікові та індивідуальні особливості, доступною для нього мовою, у тому числі й із залученням перекладача і використання засобів дистанційного перекладу, права на подачу заяви про визнання біженцем чи особою, яка потребує додаткового захисту, а також процедури подачі такої заяви;

- невідкладно повідомити про виявлення такої дитини територіальним органам Державної міграційної служби і органам опіки та піклування за місцем такого виявлення; скласти акт про виявлення дитини, розлученої з сім'єю, у трьох примірниках. Відомості до такого акта вносяться на підставі документів (у разі наявності), слів самої дитини та проведеного візуального огляду, а також дані, отримані від третіх осіб, які засвідчуються підписом останніх;

- забезпечити на протязі 24-х годин передачу дитини, розлученої із сім'єю, співробітникам органів опіки та піклування і територіальним органам Державної міграційної служби. За фактом такої передачі в обов'язковому порядку складається акт у трьох примірниках. До того ж, має бути попередньо узгоджено час та місце передачі такої дитини [3].

В Україні законодавцем передбачено функціонування спеціальних пунктів тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні. При цьому, у відповідності до п. 3 Типового положення про пункт тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, неповнолітні, розлучені із сім'єю, не підлягають поміщенню до зазначеного пункту, а мають бути тимчасово направлені до притулків для неповнолітніх служби у справах неповнолітніх. У випадку наявності близьких родичів діти, які досягли 10-річного віку, за умови надання ними згоди, можуть бути розміщені у зазначеному пункті перебування [4]. При цьому, формулювання «притулки для неповнолітніх служби у справах неповнолітніх» є застарілим, оскільки на сьогоднішній день використовується поняття «притулок для дітей служби у справах дітей». До того ж, аналіз Типового положення про притулок для дітей служби у справах дітей» свідчить про відсутність в якості підстави для розміщення звернення органів Держприкордонслужби, а також можливості розміщення дітей, розлучених із сім'єю взагалі [5].

Досить часто виявлені неповнолітні звертаються до посадових осіб Держприкордонслужби із заявами про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту. У разі такого звернення або повідомлення інших осіб посадові особи Держприкордонслужби невідкладно повідомляють про це територіальний орган Державної міграційної служби України та відповідний орган опіки та піклування за місцем її виявлення, а також роз'яснюють такій дитині (за необхідності залучається перекладач) порядок подання заяви про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, та інформують про місцезнаходження територіальних органів Державної міграційної служби України. Для розміщення осіб, які подали відповідні заяви,

в Україні функціонують пункти тимчасового розміщення біженців, у яких можуть проживати наступні категорії осіб: особи, якими подано заяву про визнання біженцем чи особою, яка потребує додаткового захисту, щодо яких прийнято рішення про оформлення документів; особи, яких визнано біженцями чи особи, яких визнано такими, які потребують додаткового захисту; особи, щодо яких прийнято рішення про відмову в оформленні документів про визнання біженцем чи особою, яка потребує додаткового захисту [6]. Так, неповнолітні, розлучені із сім'єю, належать до категорії осіб, які потребують додаткового захисту. При цьому законодавчими та іншими нормативно-правовими актами чітко не врегульовано питання того, де саме повинні перебувати такі неповнолітні особи до моменту їх передачі органам опіки та піклування і представникам Державної міграційної служби.

Отже, не дивлячись на те, що законодавцем визначено перелік повноважень посадових осіб Держприкордонслужби в забезпеченні прав неповнолітніх, розлучених із сім'єю, у різних ситуаціях, вважаємо, що питання роботи з ними потребує подальшої додаткової уваги.

Література:

1. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту : Закон України від 08.07.2011 № 3671-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17#Text> (дата звернення: 26.02.2023).
2. Конвенція про права дитини : документ ООН від 20.11.1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 26.02.2023).
3. Про особливості соціального захисту розлучених із сім'єю дітей, які не є громадянами України : Постанова Кабінету Міністрів України від 16.11.2016 № 832. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/832-2016-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 26.02.2023).
4. Про затвердження Типового положення про пункт тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.07.2003 № 1110. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1110-2003-%D0%BF/> (дата звернення: 26.02.2023).
5. Про затвердження Типового положення про притулок для дітей служби у справах дітей: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.06.1997 № 565. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/kp970565?an=1&ed=2021_04_14 (дата звернення: 26.02.2023).
6. Положення про пункти тимчасового розміщення біженців : затверджено наказом Міністерства внутрішніх справ України від 14.06.2018 № 503. Державна міграційна служба України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0788-18#Text> (дата звернення: 26.02.2023).

Захаркевич Наталія Петрівна,

*завідувачка кафедри менеджменту, фінансів, банківської справи та страхування
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,
кандидатка економічних наук, доцентка*

Арзянцева Дар'я Андріївна,

*доцентка кафедри менеджменту, фінансів, банківської справи та страхування
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,
кандидатка економічних наук, доцентка*

ПОТЕНЦІАЛ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ФОРМУВАННІ ІМІДЖУ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Низький рівень довіри громадян до влади та недостатня підтримка населенням дій і програм, які реалізує державна влада, що створює передумови для соціальної напруги, деструктивних процесів і соціально-кризових ситуацій, що є основною перешкодою для реалізації політичних реформ, Ефективна система політичних інститутів, нові відносини між владою та громадськістю. Тому дослідження формування позитивного іміджу органів публічного управління із використанням потенціалу інформаційно-комунікаційних технологій є актуальною темою сучасності.

Фактично у будь-якій державі внутрішніми джерелами загроз її національній безпеці в інформаційній сфері є недостатній розвиток державної системи регулювання процесу впровадження та використання інформаційних технологій; недостатня ефективність інформаційного забезпечення публічної політики тощо. Низький рівень довіри населення до органів публічного управління може також становити внутрішню загрозу національній безпеці держави. Підвищення та підтримання високого рівня довіри громадян є наслідком якісної роботи з управління позитивним іміджем органів публічного управління.

Саме з цих причин державна інформаційна політика, що відповідає інтересам забезпечення національної інформаційної безпеки, має бути здатною за необхідності впливати на свідомість, психіку людей, їх поведінку та діяльність на користь держави та громадянського суспільства. Така можливість може досягатися в сучасних умовах лише за умови використання інформаційно-комунікаційних технологій як повноцінного інструменту реалізації інформаційної політики держави.

Слід розуміти, що створення позитивного іміджу в умовах сучасної інтернет-комунікації, насамперед, слід розглядати як досягнення найбільш органічної присутності органів публічної влади в інтернет-просторі. Така присутність може бути досягнута за допомогою ефективного використання інформаційно-комунікаційних технологій. Інформаційно-комунікаційні технології, які використовуються органами публічної влади в роботі над своїм іміджем, можна умовно поділити на «традиційні» та «нові». До «традиційних» варто віднести інтернет-ЗМІ (у тому числі інтернет-сайти), а до «нових» – соціальні мережі, блоги, інтернет-канали.

Кожен із цих видів має значні можливості щодо формування іміджу при умові їх системного використання у майбутньому (умовно це називатимемо «іміджевим потенціалом»). Іміджевий потенціал «традиційних» і «нових» інформаційно-комунікаційних технологій можна оцінити на підставі наступних критеріїв: вплив на «зовнішній» імідж органу публічного управління; вплив на «внутрішній» імідж органу публічного управління; організація компетентного, змістовного та оперативного зворотного зв'язку.

Отже, пильна увага з боку органів публічного управління до якості ведення сайтів сприяє переходу на новий рівень розвитку електронного урядування. Вочевидь, що успіхи у побудові системи «електронного уряду» впливають на міжнародний («зовнішній») імідж держави. З іншого боку, відповідальний, грамотний технічний супровід сайтів органів

публічного управління багато в чому визначає успіх сприйняття населенням державного органу. А це, безперечно, відбивається на «внутрішньому» іміджі державної влади. Отже, цей вид інформаційно-комунікаційних технологій впливає, як на «зовнішній», так і на «внутрішній» імідж держави.

Оцінюючи якість зворотного зв'язку за допомогою сайтів органів публічного управління, слід зазначити, що вони відіграють значну роль у забезпеченні компетентного (змістовного) зворотного зв'язку з населенням. Однак з урахуванням того, що для сайтів зворотний зв'язок вторинна функція, за оперативністю «дій» сайти поступатимуться, наприклад, соціальним мережам. Оцінка кожного з критеріїв іміджевого потенціалу сайтів наголошує на вагомості та значущості цього інтернет-ресурсу органів публічного управління.

Що ж до соціальних медіа, то їх використання населенням змушує органи публічного управління також ретельно задуматися про те, яким чином можна отримати вигоду від їх застосування у вибудовуванні взаємин з громадянами, підвищуючи при цьому рівень їхньої залученості та участі. Дослідники наголошують на важливості присутності влади у соціальних медіа для підвищення рівня довіри громадян. Це стає можливим, якщо уряди використовують соціальні медіа як активний інформаційний канал, демонструючи тим самим, що влада не лише моніторить громадську думку, а й реагує на неї. Соціальні медіа дають можливість державі отримати переваги від їхнього використання за рахунок креативного та інноваційного комунікування з громадянами. Ці інтернет-ресурси дозволяють органам публічного управління доносити будь-які необхідні меседжі або новини швидше та ефективніше [1].

Що ж до організації зворотного зв'язку, то за оперативністю соціальні медіа явно випереджають «традиційні» інформаційно-комунікаційні технології. Аналіз їх використання дає підстави вважати, що соціальні мережі та блоги починають відігравати все більш помітну роль у суспільно-політичному житті. Причому, соціальні мережі мають більш високий іміджевий потенціал порівняно з блогами для органів публічного управління.

Така оцінка іміджевого потенціалу ставить перед органами публічного управління завдання активізувати роботу щодо використання «нових» інформаційно-комунікаційних технологій для організації діалогу з населенням, для його зближення з ним, а також охорони його законних інтересів, мобілізації активних цільових аудиторій на суспільно корисні справи, формування важливих національних цінностей, що поєднують суспільство. Одночасно їх потенціал можна задіяти і для захисту суспільства від масштабних протиправних, екстремістських дій та радикальних виступів, від різноманітних зовнішніх впливів, спрямованих на підрив політичної стабільності в державі (наприклад, протидія поширенню російських нарративів, що виправдовують війну, фейкових повідомлень та новин тощо).

В умовах війни робота з моніторингу та оцінки інтернет-ресурсів органів публічного управління є дуже важливою та одночасно трудомісткою. У зв'язку з цим може бути розроблено, наприклад, програмне забезпечення з моніторингу та оцінки інтернет-ресурсів органів публічного управління. Воно може являти собою автоматизований аналітичний модуль, який дозволяє проводити самостійний пошук та аналіз за кількісними та якісними характеристиками інтернет-ресурсів за будь-який заданий період. Технології такого аналітичного модуля можуть бути засновані на принципах математичної лінгвістики, тобто попередньо весь вміст того чи іншого інтернет-ресурсу буде читатися програмою. Критерії та параметри оцінки для такого модуля можуть бути взяті з конкретної методики оцінки інтернет-ресурсів. Таким чином, система зможе автоматично оцінювати контент інтернет-ресурсів за заданими параметрами та заощаджувати час.

Забезпечення якісної присутності органів публічного управління в інтернет-середовищі, ефективне використання ними інформаційно-комунікаційних каналів у своїх

інтересах фактично розкриває інструментальну функцію інформаційно-комунікаційних технологій. На сьогодні ця функція реалізується державною владою не в повній мірі. Доступні державним органам інформаційно-комунікаційні технології використовуються недостатньо ефективно. Справедливою є твердження М. Кастельса, «...чого немає у медіапросторі - немає у суспільній думці...» [2]. Отже органів публічного управління необхідно вдосконалювати роботу з управління іміджем в інтернет-просторі, розширюючи свою присутність у ньому.

Розкриваючи інструментальну функцію інформаційно-комунікаційних технологій, можна сформулювати основні рекомендації державним органам щодо управління своїм іміджем в інтернет-просторі.

У сучасних умовах організація роботи із сайтами державних органів має змінюватися. В даний час за роботу сайту органу публічного управління відповідають прес-центри, відділи інформації, сектори інформаційних технологій та/або інші структурні підрозділи, де робота може зводитися до його технічної підтримки. Спеціалісти відділу, які супроводжують роботу сайту, повинні відстежувати динаміку відвідуваності сайту, проводити експрес-опитування з метою постійного коригування сайту, розвивати надання консультаційних послуг у режимі реального часу та розширювати спектр онлайн-послуг. Для забезпечення актуальності інформації, що розміщується на інтернет-сайті, в органі публічного управління повинна бути розроблена та затверджена процедура експлуатації та супроводу інтернет-сайту, що встановлює порядок обробки запитів користувачів, а також відповідальність посадових осіб за виконання кожної встановленої функції. Крім того, на сайтах органів публічного управління має бути реалізовано повноцінне відображення п'яти основних критеріїв: забезпечення доступності, зручна навігація, привабливий та продуманий дизайн, глибоке змістовне наповнення та реальний зворотній зв'язок.

Фахівці в галузі просування сайтів підкреслюють, що навігація на сайті повинна бути максимально продуманою, щоб користувач не витрачав більше 30 секунд на пошук потрібної йому інформації. Час завантаження має бути мінімальним – не більше 5-8 с при швидкості 100Мб/с. На веб-сайті будь-якого органу публічного управління має бути структурована інформація з усіх аспектів його діяльності, оскільки саме інформаційне наповнення сайту оцінюється користувачами як найважливіший критерій при аналізі сайту. Родзинкою сайту може стати наявність найрізноманітнішої довідкової інформації, яка часто буває життєво необхідна різним людям: статистична інформація, бази даних, бланки та форми, типові договори, прогноз погоди та багато іншого. Необхідно також розширювати функціональні можливості сайтів в контексті надання адмінпослуг он-лайн в режимі реального часу.

Соціальні мережі сьогодні стрімко розвиваються, і все говорить про те, що активність користувача в рамках цих інтернет-сервісів буде динамічно зростати. Так, через соціальні мережі орган публічного управління може апробувати якийсь PR-проект, у соціальних мережах можна транспортувати фрагменти офіційного сайту, організувати обговорення проблематики та інтересів держструктури, зондувати суспільні настрої, ініціювати групове спілкування, впроваджувати ідеї своєї організації, створювати стійке коло однодумців, проектувати погляди та думки, що відображають елементи державної політики та ін. Важливо робити це розумно, делікатно та постійно. Загальні рекомендації щодо супроводу сторінок у соціальних мережах органів державної влади можна сформулювати таким чином:

–розширення присутності у соціальних мережах: створення сторінок на найпопулярніших ресурсах – у «Facebook», «Instagram», «Twitter»;

–переведення «груп органів публічного управління», створених у соціальних мережах, у розряд «публічних сторінок»;

–регламентація правил поведінки у групах та на сторінках, затверджених адміністрацією;

–створення унікального контенту для своїх сторінок (відмова від використання посилань на окремі ресурси, написання повноцінних публікацій): висвітлення важливих подій, досягнень органу публічного управління, ведення регулярних рубрик, проведення можливих конкурсів, цікавих соціально значущих заходів, відеозвітів із заходів, тематичних відео та ін.;

–збільшення кількості фото- та відеоматеріалів;

–посилення механізму «зворотного зв'язку»: забезпечення обговорення актуальних тем, можливості надсилання повідомлень органу публічного управління;

–зміна дизайну сторінок на яскравіший і привабливіший.

Таким чином, активна та «якісна» присутність державних органів в інтернеті за допомогою традиційних та нових каналів забезпечить, по-перше, захист національного інформаційного простору від різних деструктивних впливів. По-друге, робота у цьому напрямі сприятиме зміцненню довірливого та лояльного ставлення населення до органів публічного управління у процесі формування їх позитивного іміджу. Очевидно, що органам публічного управління необхідно нарощувати свою активність та присутність в інтернеті, щоб, з одного боку, відповідати очікуванням та рівню сприйняття громадян, а з іншого – виконувати важливу місію з легітимації влади та формування позитивного іміджу у свідомості громадян.

Література:

1. Khasawneh R. T. E-Government and social media sites: the role and impacte *World Journal of Computer Application and Technology*. 2013. N 1 (1). P. 10–17 URL: <http://www.hrpub.org/download/201307/wjcat.2013.010103.pdf>
2. Castells M. Communication, power and counter-power in the network society. *International Journal of Communication*. 2007. N 1. P. 238–266

Зуб Алла Василівна,

аспірантка кафедри соціальної і гуманітарної політики

Навчально-наукового інституту «Інститут державного управління»

Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна

РОЛЬ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВА НА ОСВІТУ ДЛЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Науково-експертна спільнота фахівців галузі інклюзивної освіти швидко відреагувала на виклики воєнного часу. Пошуки нових форм навчання осіб з ООП були активізовані ще у 2020р. через початок пандемії COVID-19 та переходу на дистанційний формат навчання, але з початком нового етапу російсько-української війни в лютому 2022р., вони вийшли на новий рівень [1-3; 7].

Важливу роль в цьому процесі грають провідні наукові інституції (Інститут спеціальної педагогіки та психології ім. Ярмаченка НАПНУ), вітчизняні університети (НПУ ім. М.Драгоманова, м. Київ; ХДПУ ім. Г.Сковороди, м. Харків), обласні Інститути післядипломної педагогічної освіти тощо. Особливо цінним є практичний досвід працівників мережі інклюзивно-ресурсних центрів, спеціальних закладів освіти, а також вчителів інклюзивних класів, котрі реалізують державну освітню політику на місцевому рівні.

Значну роботу вже в умовах російсько-української війни було проведено Міністерством освіти науки України, Міністерством соціальної політики України, Верховною Радою України в частині адаптації профільного законодавства з урахуванням таких чинників як: збільшення території бойових дій високої інтенсивності; наявності

доволі значних тимчасово окупованих територій; величезної кількості дітей в статусі внутрішньо переміщених осіб; масового відтоку дітей з ООП за кордон та тривале їх перебування там як тимчасово захищених осіб. Окремі положення в галузі освіти таких дітей були переглянуті в бік спрощення, а реалізація низки ініціатив відкладена на майбутнє [4].

Як приклад можна навести ситуацію із санаторними школами (санаторними школами-інтернатами), котрі мали бути оптимізованими ще у 2022р. Проте, з урахуванням викликів воєнного часу їх діяльність пролонгована до 1 липня 2025р. шляхом внесення відповідних змін до Закону України «Про повну загальну середню освіту». Понад те, можемо висловити припущення, що загального закриття цих шкіл, як це планувалося в ході реформи системи інституційного догляду дітей з інвалідністю, може взагалі не відбутися. Серед підстав такої думки – позитивний досвід перебування значної кількості українських дітей з інвалідністю в країнах ЄС, зокрема в Німеччині, що поряд із ефективною системою всиновлення має не менш успішно працюючу мережу спеціальних закладів, призначених для дітей з особливостями розвитку.

Бойові дії не лише не загальмували, а навпаки – прискорили євроінтеграційний поступ нашої держави. Важливою складовою «домашнього завдання» для України є створення належних умов для навчання дітей з обмеженими можливостями. Глава 26 опитувальника для потенційних членів до ЄС присвячена становищу системи освіти в країні-здобувачеві, а запитання №16 безпосередньо стосується тих умов в яких навчаються особи з ООП на всіх рівнях освіти. Розлога чотирьох сторінкова відповідь на це запитання, засвідчує дійсно непересічні успіхи України, починаючи від вдосконалення законодавчого забезпечення і завершуючи створенням ІРЦ, яких станом на лютий 2022р. нараховувалося 667 закладів [8]. На кінець 2021р. в ЗЗСО навчалися близько 33 тис. дітей з ООП, при цьому в 6394 ЗЗСО працював 18 681 інклюзивний клас.

З урахуванням того, що значна кількість дітей з обмеженими можливостями продовжує навчатися в форматі дистанційного або змішаного навчання, актуальною є розробка дієвих алгоритмів залучення дітей з ООП до позакласної діяльності, зокрема екскурсій та інших позашкільних культурно-просвітницьких заходів. У відносно безпечних районах дітей старшого віку з ООП можна залучати до праці, адаптованої під їх можливості виробничої діяльності, виконання практичних творчих завдань. Фахівцями доведено, що трудові практики чинять позитивний терапевтичний ефект, адже під час виконання нескладних вправ діти розслабляються.

Тут зростає роль органів місцевого самоврядування, зокрема відділів освіти територіальних громад, що мають сприяти забезпеченню таких ініціатив належними ресурсами: обладнанням, пристосованими транспортними засобами тощо. З урахуванням збільшення кількості дітей з каліцтвами різного походження, очевидно потребуватимуть модернізації місцеві та регіональні програми «Шкільний автобус» в частині закупівлі нових та/або переобладнання вже експлуатованих автобусів на адаптовані для перевезення дітей з інвалідністю. Партнерами ОМС можуть стати потужні міжнародні організації та фонди, котрі сприятимуть принаймні частковому фінансуванню цієї ініціативи.

Також потребують розробки та впровадження в навчальний процес технології зворотної інклюзії, яка, на наш погляд, позитивно позначатиметься на рівні позитивного сприйняття дітей з особливими освітніми потребами. Разом з тим, варто запобігати несанкціонованому залученню до надання допомоги дітям з ООП з боку сторонніх осіб і, зокрема, учнів старших класів. Такі приклади мають місце в окремих закладах освіти під час оголошення повітряних тривог, передислокації учнівських колективів у сховища тощо. Вважаємо, що подібні практики не мають нічого спільного із зворотною інклюзією і є неприпустимими, такими що можуть призвести до ускладнення стану здоров'я дитини через травмування, стрес, переляк тощо. Також варто пам'ятати, що абсолютна більшість старшокласників українських шкіл є неповнолітніми особами, котрі не несуть всієї повноти відповідальності за свої дії. Отже, підтримка дітей з ООП (комунікація,

транспортування тощо) в умовах надзвичайної ситуації або загрози її виникнення має здійснюватися лише вповноваженими на те особами.

Варто переглянути вимоги до укриттів/сховищ, що розташовані в закладах освіти. На сьогодні, відповідно до рекомендацій ДСНС, з метою забезпечення захисту населення від небезпечних чинників надзвичайних ситуацій та організації його життєзабезпечення, якщо укриття облаштовується в освітньому закладі, то воно має бути пристосоване для використання «для осіб з інвалідністю та інших мало мобільних груп населення» лише в тому випадку, якщо в закладі є такі особи [6]. На наше переконання, така вимога має висуватися до всіх без виключення закладів освіти, незалежно від того, чи є серед учнів діти з ООП. Тим більше, що згідно із п.16 ст.1 закону «Про регулювання містобудівної діяльності», до маломобільних груп населення відносяться всі особи, котрі відчувають труднощі при самостійному пересуванні [5].

Необхідно активізувати зусилля із впровадження ефективних методик дистанційного навчання для дітей із ООП. Такі методики розроблені і апробовані в експериментальному форматі, але їх впровадження в практику інклюзивної освіти вимагає значної матеріально-технічної та фінансової підтримки. Партнерами у вирішенні цієї проблеми можуть виступити вітчизняні та іноземні благодійні фонди, окремі приватні благодійники тощо. У зв'язку з цим ОМС як засновникам більшості ЗЗСО варто активізувати роботу з подання грантових заявок, участі в конкурсах на отримання фінансування для відновлення та модернізації освітніх закладів.

Нові виклики в площині створення інклюзивних публічних просторів постануть перед керівництвом тих великих міських територіальних громад, де розташовані численні заклади вищої освіти. Вже найближчим часом серед їх потенційних студентів об'єктивно збільшиться кількість осіб з інвалідністю різних вікових груп, в тому числі і тих юнаків та дівчат, котрі набули статусу ООП в результаті отриманих на фронті поранень. Створення належних умов для самостійного і повноцінного життя таких осіб передбачене і Національною стратегією створення безбар'єрного простору до 20230р., реалізація якої очевидно активізується після перемоги Української держави.

Література:

1. Калініна Т.С. Психологічна допомога батькам дітей з особливими освітніми потребами в умовах військових дій. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. Вип. 3. С.103-107.
2. Костіна В. Розвиток резильєнтності фахівців соціальної галузі у роботі з дітьми та молоддю з особливими освітніми потребами в умовах військового стану. «Соціальна робота: виклики сьогодення»: зб. тез XI Міжнародної науково-практичної конференції, 24-25 листопада 2022р. Тернопіль, 2022. С.71-75.
3. Лісовець О., Уварова В. Організація дистанційної освіти дітей з інвалідністю в умовах воєнного стану. *Дистанційна освіта в Україні: інноваційні, нормативно-правові, педагогічні аспекти*, 2023. №2. С.260-271.
4. Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами у 2022/2023 навчальному році. Додаток до листа МОН України № 1/10258-22 від 06.09.2022. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-organizaciyu-osvitnogo-procesu-ditej-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-u-20222023-navchalnomu-roci>
5. Про регулювання містобудівної діяльності : Закон України від 17.02.2011р. №3038-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text>
6. Рекомендації щодо організації укриття в об'єктах фонду захисних споруд цивільного захисту персоналу та дітей (учнів, студентів) закладів освіти. Додаток до листа ДСНС України від 14.06.2022р. №03-1870/162-2. URL: <https://dsns.gov.ua/upload/6/2/2/0/9/6/bHq4WGc8HMHX4wGPIKG9gv4DSEgLx4uEUDgqIVGV.pdf>

7. Трубавіна І.М., Каліна К.Є. Підтримка сімей із дітьми з особливими потребами в умовах внутрішнього переміщення та воєнного стану. *Вісник ЛНУ ім. Тараса Шевченка*. 2022. №6. С. 153-160.

8. Ukraine's answers to the EU Questionnaire on the Application for Membership. Part II. Volume VI. Chapters XXVI-XXIX. May 2022. 532 p.

Івановська Єлизавета Дмитрівна,
*здобувачка вищої освіти 3 курсу юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Адміністративно-правовий механізм забезпечення прав і свобод людини в діяльності Національної поліції є важливою складовою реалізації конституційних зобов'язань держави перед громадянами. Національна поліція зобов'язана діяти відповідно до закону та забезпечувати захист прав і свобод людини. Однак, існують випадки порушення прав громадян в результаті неправомірних дій поліцейських, що ставить під загрозу довіру громадян до правоохоронних органів.

Адміністративно-правовий механізм забезпечення прав і свобод людини в діяльності Національної поліції включає ряд заходів, спрямованих на контроль за діями поліцейських та забезпечення захисту прав громадян.

Правовий статус поліцейських визначається Конституцією України, Законом України «Про Національну поліцію» та іншими нормативними актами. Поліцейський повинен діяти відповідно до закону та забезпечувати захист прав і свобод людини, у тому числі під час здійснення заходів забезпечення громадського порядку, запобігання та розкриття кримінальних правопорушень [1].

Національна поліція має встановлені процедури та стандарти дій, які забезпечують дотримання законності під час виконання службових обов'язків. Поліцейські повинні виконувати свої обов'язки відповідно до принципу законності, обґрунтованості та необхідності. Для цього, в Національній поліції використовуються різні форми контролю, такі як аудиту, перевірки, ревізії та інші [2].

Одним із ключових елементів адміністративно-правового механізму забезпечення прав і свобод людини в діяльності Національної поліції є забезпечення доступу до правосуддя. Поліцейські зобов'язані забезпечувати права підозрюваних та обвинувачених, зокрема, їх право на адвоката, право на інформацію про обвинувачення та право на справедливий судовий процес [3].

Також важливим елементом є забезпечення прозорості та відкритості діяльності Національної поліції. Зокрема, поліцейські зобов'язані надавати інформацію про свою діяльність та розкриття злочинів, вести протоколи про застосування заходів примусу та забезпечувати доступ громадськості до цієї інформації.

Для забезпечення ефективності механізму забезпечення прав і свобод людини в діяльності Національної поліції необхідно також підвищувати рівень професійної підготовки поліцейських, забезпечувати їх матеріальне та соціальне забезпечення, а також розробляти та впроваджувати нові методики та технології роботи.

Отже, адміністративно-правовий механізм забезпечення прав і свобод людини в діяльності Національної поліції є складним та багатограним процесом, який потребує постійного удосконалення та підвищення ефективності. Він має на меті забезпечити захист прав та свобод громадян, а також забезпечити належний рівень довіри до діяльності поліції у суспільстві. Для цього необхідно постійно вдосконалювати правові та

організаційні аспекти діяльності Національної поліції, забезпечувати підвищення кваліфікації та професійну підготовку поліцейських, впроваджувати нові методики та технології роботи.

Одним із ключових аспектів успішної реалізації адміністративно-правового механізму забезпечення прав і свобод людини в діяльності Національної поліції є належне фінансування цієї сфери. Держава повинна забезпечувати достатній рівень фінансування Національної поліції для забезпечення необхідних матеріальних та технічних ресурсів, в тому числі сучасної техніки, спеціального обладнання та програмного забезпечення.

У свою чергу, громадяни повинні дотримуватися законів та правил поведінки, сприяти поліції у виконанні її завдань, співпрацювати з нею у запобіганні та розкритті злочинів. За своєю суттю, адміністративно-правовий механізм забезпечення прав і свобод людини в діяльності Національної поліції є взаємодією між поліцією та громадянами, що має на меті забезпечення належного рівня безпеки та довіри у суспільстві.

Література:

1. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII (редакція від 20.01.2023 р.). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
2. Про затвердження Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення: Наказ Генерального прокурора України від 30 червня 2020 року № 298 (редакція від 23.11.2021 р.). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#n7>
3. Про захист персональних даних: Закон України від 1 червня 2010 року № 2297-VI (редакція від 27.10.2022 р.). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>

Ігнатенко Олександр Семенович,

професор кафедри транспортних технологій Національного транспортного університету, доктор технічних наук, професор

Ігнатенко Дмитро Олександрович,

доцент кафедри транспортного права та логістики Національного транспортного університету, кандидат технічних наук, доцент

РИЗИКИ ЗДІЙСНЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ У СФЕРІ ТРАНСПОРТНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах безпекової нестабільності у світі та воєнного стану в Україні діяльність будь-якого суб'єкта публічної влади чи суб'єкта господарювання неможлива без ризиків. Обґрунтоване управління ризиками та їх всебічна оцінка надають можливість визначити реальні загрози й втрати, запобігти їх виникненню, передбачити шляхи перебудови та адміністративно-правового регулювання в тій чи іншій транспортній системі. Розвиток сфери публічних послуг є провідною тенденцією динаміки задоволення потреб національної економіки та цивільного населення [4, С.15].

Для організаційно-правового регулювання діяльності транспорту взагалі і транспортного обслуговування населення зокрема, на сьогодні виключно важливо розуміти зміст правового режиму воєнного стану, порядок його введення та скасування, правові засади діяльності органів державної влади, військового командування, військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій в умовах воєнного стану, гарантії прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб, як це зазначено в законодавстві України [3].

Функціонування підприємств транспортного обслуговування населення характеризується високим ступенем ризику, що визначається такими факторами: першочерговість умов безпечності та залежність від безпекової ситуації в місті, регіоні, країні, світі; соціальна значущість; неможливість збереження транспортної послуги в часі; непостійність якості послуг; залежністю від природно-кліматичних умов; вплив геополітичних відносин; складність підприємницької діяльності та інше.

Водночас, світова практика розвитку сфери послуг свідчить, що недостатня увага до масштабів техногенних, технологічних і підприємницьких ризиків, що виникають у цій галузі призводить до серйозних негативних наслідків, які серед іншого викликають посилення кризових явищ в економіці держави, тим більше на тлі воєнного стану [6, С. 215].

Аналіз свідчить, що ефективна відсіч російським загарбникам під час широкомасштабного вторгнення РФ на територію нашої країни значною мірою залежить від здатності вітчизняного транспорту належно здійснювати всі види перевезень [1,5]. Але такі дослідження і підготовлені за їх результатами регуляторні акти мають оцінюватись з точки зору не тільки їх результативності, а й можливих кризових ризиків.

В огляді НІДС [5] зазначено, що органами державної влади запроваджено низку першочергових заходів на період дії правового режиму воєнного стану, які спрямовані на стабілізацію та забезпечення оптимальних умов функціонування транспортного сектору України, зокрема сфери транспортного обслуговування населення безпосередньо чи опосередковано стосується:

- забезпечення достатньої кількості кваліфікованих водіїв завдяки спрощенню процедури підготовки та допуску до керування транспортними засобами;
- скасування з 1 квітня 2022 р. ввізного мита, акцизу та податку на додану вартість, що мали сплачуватися фізичними особами під час ввезення на митну територію України автомобільних транспортних засобів, а також встановлення особливостей пільгового розмитнення для юридичних осіб;
- надання тимчасового дозволу на використання національного посвідчення водія України, строк дії якого закінчився;
- фінансової підтримки бізнесу в межах Державної програми «Доступні кредити 5–7–9 %»;
- мораторію на проведення більшості перевірок і переходу бізнесу на декларативний принцип роботи з використанням застосунку «Дія» та інше.

В умовах широкомасштабної війни РФ проти України ефективність функціонування транспортної системи значною мірою залежить від відновлення її цілісності: маршрутів пасажирських та вантажних перевезень з урахуванням попиту на транспортні послуги та потреб безпеки, організації мультимодальної взаємодії, поліпшення логістичної зв'язаності внутрішніх і міжнародних перевезень, відновлення безперешкодного руху автомобільного транспорту в регіонах, які перебували в зонах бойових дій [5].

На місцевому рівні, в умовах військового стану, Президентом України за поданням обласних державних адміністрацій або військового командування утворюються по мірі необхідності військові адміністрації населених пунктів (ВА НП). До ВА НП переходять окремі повноваження органів місцевого самоврядування, зокрема управління майном та юридичними особами, утвореними територіальною громадою, забезпечення окремих публічних послуг до яких відноситься і транспортне обслуговування населення.

Одним з важливих завдань місцевих органів публічної влади після повернення на деокуповані території є вжиття заходів відновлення нормальної життєдіяльності територіальної громади, на територіях, на яких відсутні або завершено активні фази бойових дій. Відповідно до положень Закону № 389 [3] до повноважень ВА НП у сфері транспорту віднесено такі повноваження:

– встановлення в порядку і межах, визначених законодавством, тарифів на транспортні послуги (п.8 ч. 2 ст. 15);

– управління об'єктами транспорту комунальної власності, забезпечення їх належного утримання та ефективної експлуатації, необхідного рівня та якості послуг населенню (п. 10);

– встановлення для підприємств, установ та організацій транспорту комунальної власності, розміру частки прибутку, яка підлягає зарахуванню до місцевого бюджету (п. 11);

– встановлення режиму роботи підприємств транспорту комунальної власності (п. 39);

– затвердження маршрутів і графіків руху місцевого пасажирського транспорту незалежно від форми власності (п. 40).

Здійснення означених заходів державного регулювання у сфері транспортних послуг населенню має пов'язуватись із діями органів публічного управління щодо запобігання групам ризиків: ринкові та виробничі, фінансові та валютні, соціально-політичні та комерційні, інвестиційні та операційні й інші.

Для мінімізації впливу ризиків на результативність здійснення публічної влади у сфері транспортного обслуговування населення в умовах воєнного стану необхідним є як їх правильне визначення, так і ефективне управління ними. Процес управління ризиками за обраним напрямом дослідження передбачає аналіз ситуації, що склалася, визначення можливих шляхів її розв'язання, а також розробку та обґрунтування необхідного управлінського рішення, що сприяє скороченню можливих втрат. Стосовно напрямів змін щодо транспортного обслуговування населення, які пов'язані з ризиками, необхідний контроль та аналіз їх наслідків за впливом на рівень надання транспортних послуг.

Для запобігання виникненню та протидії ризикам важливе значення має використання певного алгоритму управління ними. Укрупнена структура такого алгоритму передбачає:

– перший етап - вивчення виду (видів) ризиків та перспектив зміни ситуації;

– другий етап - застосування факторного чи кластерного аналізу для оцінки варіантів перебігу подій;

– третій етап - розрахунок значень показників, які характеризують здобутки й втрати у разі прийняття управлінського рішення за певним варіантом з врахуванням впливу на споживача транспортних послуг;

– четвертий етап – визначення умов та можливостей протидії тому чи іншому ризику;

– п'ятий етапі – оцінка ресурсів, необхідних для реалізації обраного управлінського рішення та визначення необхідності відшкодування можливих втрат після реалізації управлінського рішення.

Таким чином, використання наведеного алгоритму дозволяє:

- визначити складові системи транспортного обслуговування, що характеризуються найбільшою вразливістю за впливом ризиків, а також виявити конкретні ризики, що можуть погіршити ситуацію;

- виявити ступінь впливу того чи іншого ризику на процеси здійснення публічної влади у сфері транспортного обслуговування населення в умовах воєнного стану;

- прийняти правильні управлінські рішення, які сприятимуть мінімізації ризиків, що виникли, або відмова від найбільш ризикових змін в системі транспортного обслуговування населення в умовах воєнного стану;

- підготувати транспортні підприємства та інші суб'єкти господарювання до можливих наслідків прийняття того и іншого управлінського рішення.

Важливо враховувати рекомендації ISO щодо управління ризиками за процесом - визначення, аналіз ймовірності настання та впливу, визначення пріоритетності, реагування на умови, контроль результатів та здійснення необхідного коригування.

Література:

1. Інструменти підтримки бізнесу в період воєнного стану в Україні. / Огляд. НІСД, 2023 січень. URL:<https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-instrumentiv-pidtrymky-biznesu-v-period-voennoho-stanu-v-6>
2. Методичні рекомендації щодо реалізації військовими адміністраціями населених пунктів та їх посадовими особами окремих повноважень ОМС в умовах воєнного стану. / Мінрегіон. URL:https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/830/Methodichni_rekomendatsii_Viiyskovi_administratsii_realizatsiia-povnovazhen-27
3. Про правовий режим воєнного стану. Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. Верховна Рада України. Законодавство України. URL:<https://tax.gov.ua/diyalnist-/zakonodavstvo-pro-diyalnis/zakoni-ukraini/77475.html>
4. Резнікова О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища : монографія. / О. О. Резнікова – Київ : НІСД, 2022. – 532 с.
5. Функціонування транспортного сектору України в умовах правового режиму воєнного стану. / Огляд. НІСД, 2022 квітень. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/funktsionuvannya-transportnoho-sektoru-ukrayiny-v-umovakh-pravovoho>
6. Chandler D. Resilience and human security: The post-interventionist paradigm. Security Dialogue. 2012. No. 43(3). Pp. 213–229.

Іжєвський Павло Григорович,
*професор кафедри менеджменту, фінансів та банківської справи
 Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова
 доктор економічних наук, доцент*

ФІНАНСУВАННЯ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна війна, яку розпочала росія проти України, крім катастрофічних жертв спричинила чимало проблем, що пов'язані з обмеженням фінансування державою найважливіших сфер, в тому числі системи охорони здоров'я. Збереження належного функціонування системи охорони здоров'я в умовах війни має здійснюватися на засадах Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), а саме – збереження фінансування та формування фінансових стимулів постачальників медичних послуг для забезпечення доступу громадян до ефективної суспільної системи охорони здоров'я (ОЗ)[1]. Варто зазначити, що збалансована система ОЗ має акумулювати достатній фінансовий ресурс, який гарантуватиме безоплатну медичну допомогу з базових послуг для населення та водночас мінімізує бюджетні витрати, що стимулюватиме до ефективності як надавачів, так і споживачів. Отже, головна проблема – це залучення відповідних коштів, уникаючи наслідків для платників та економіки в умовах воєнного часу.

Урядом, в умовах війни 2022 року, фінансування медичних закладів, обмежене новими викликами, спрямовувалось на продовження їх безперебійної роботи зі збереженням штату працівників та забезпечення доступності медичної допомоги. Проте, підходи до фінансування змінилися в другому півріччі та стосувалися підвищення ефективності обмежених ресурсів з врахування макроекономічних проблем. Під загрозу потрапляє зміна мережі медичних закладів, а також необхідність напрацювання

адаптивних механізмів їх функціонування із збереженням принципів проведеної реформи [2, с.12].

Виключення з пункту третього частини першої статті 89 Бюджетного кодексу України підпунктів «а», «а-1», «б», «в» та «г» у листопаді 2022 року переформатували розуміння видатків на охорону здоров'я з бюджетних джерел сільських, селищних та міських територіальних громад; відповідно до змін вони включатимуть [3; 4]:

- видатки на комунальні послуги та енергоносії закладів охорони здоров'я територіальних громад, в контексті забезпечення медичних послуг в межах програм державних гарантій медичного обслуговування населення;

- видатки на місцеві програми розвитку та підтримки комунальних закладів охорони здоров'я, які належать відповідним територіальним громадам, місцеві програми надання населенню медичних послуг понад обсяг, передбачений програмою державних гарантій медичного обслуговування населення;

- місцеві програми громадського здоров'я.

Поміж затверджених змін, для однозначності трактування, впроваджуються саме поняття «програми громадського здоров'я», які нівелюватимуть труднощі з реалізацією в практичній діяльності формування бюджетних програм, в назвах яких, зазвичай, фігурують назви «підтримка та розвиток закладів охорони здоров'я». Насправді, йдеться про заходи, які не спрямовані на розвиток та підтримку ЗОЗ, а сфокусовані на потребах населення (окремих груп населення) відповідної громади та можуть цілком бути віднесені до таких програм громадського здоров'я, як:

- протиепідемічна боротьба;

- охорона материнства та дитинства;

- діагностичні та профілактичні заходи за межами програми медичних гарантій населенню;

- інформаційно-консультаційні заходи, що спрямовані на дослідження або поліпшення стану здоров'я населення, позакалендарні щеплення, протиепідемічна безпека медичного персоналу тощо [1].

Ухвалена Програма медичних гарантій населенню в 2023 році передбачає обсяг фінансування понад 142 млрд грн (в т.ч. 4,7 млрд грн на реімбурсацію ліків) та попри воєнний стан утримує тарифи, а в деяких випадках спостерігається їх зростання. Вона пристосована до умов воєнного часу, що визначено такими особливостями [4]:

- амбулаторні медичні гарантії розмежовано на стаціонарну та реабілітаційну допомогу. Низка нових пакетів передбачає фінансування Національною службою здоров'я України (НСЗУ) амбулаторних реабілітаційних послуг у розмірі 10820 грн, стаціонарних – 19769 грн, стаціонарних за декількома напрямками – 33607 грн;

- розширено пакет психологічної підтримки населення на первинному рівні (впроваджений в 2022 році), а сам тариф на стаціонарну психіатричну допомогу зріс до позначки 13151 грн;

- впровадження нових безоплатних пакетів медичних послуг на територіях, де ведуться бойові дії;

- контракція комунальних медичних закладів, які перебувають у зоні бойових дій та є в переліку Мінреінтеграції на новий пакет послуг «Готовність та забезпечення надання медичної допомоги населенню, яке знаходиться на території, де ведуться бойові дії». Фінансування вказаних закладів відповідатиме фактичній вартості послуг за вказаними пакетами у 2022 році.

Доступ до надання медичних послуг забезпечується в 2023 році за рахунок нововведень [4; 5; 6; 7; 8]:

- затвердження Реєстру лікарських засобів для реімбурсації ліків, що включає в себе лікарські засоби від серцево-судинних захворювань, діабету (цукрового та нецукрового), психічних розладів, епілепсії, хвороби Паркінсона, захворювання легень (хронічних обструктивних), імуносупресивних випадків;

– закупівля ліків за кошти державного бюджету способом договору керованого доступу для пацієнтів із захворюванням спінально м'язової атрофії першого типу, які відповідатимуть критеріям включення до програми (вік, тип хвороби тощо);

– реформування медико-соціальної експертизи за рахунок спільних дій Міністерства охорони здоров'я та міністерства соціальної політики;

– забезпечення збереження кадрового потенціалу для надання медичної допомоги населенню, яке знаходиться на території, що перебуває в тимчасовій окупації;

– готовності та забезпечення надання медичної допомоги населенню, яке знаходиться на території, де ведуться бойові дії;

– впровадження проекту безоплатного протезування, реконструктивної хірургії, реабілітації та психологічної підтримки постраждалих від війни в Superhumans Center.

В загальному, система фінансування охорони здоров'я в умовах воєнного стану залишається стабільною в плані надання та незначного розширення пакетів медичних послуг поряд із скороченням витрат на управління НСЗУ. Невирішеними проблемами, які в подальшому потребуватимуть уваги, залишаються створення органами місцевого самоврядування спільних комунальних закладів охорони здоров'я в межах катастрофічного дефіциту державного фінансування, незабезпеченість фінансування державою профілактичних медичних оглядів військовозобов'язаних, фінансову неспроможність фінансування закладів охорони здоров'я через обмежені можливості бюджетів селищних рад, планування процесу управління закладами охорони здоров'я при взаємодії з органами державної влади, низьку капітаційну ставку.

Література:

1. Планування діяльності закладів охорони здоров'я на 2023 рік URL : <https://decentralization.gov.ua/news/15970>

2. Звіт з досліджень в рамках проекту «Первинна та амбулаторна медична допомога громадянам України внаслідок військового конфлікту» підтриманого Міжнародним фондом «Відродження» URL : https://www.irf.ua/wp-content/uploads/2023/01/irf_sociol_report_fin.pdf

3. Бюджетний кодекс України. Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>

4. Уряд ухвалив Програму медичних гарантій на 2023 рік URL : <https://www.volynnews.com/news/all/uriad-ukhvalyv-prohramu-medychnykh-harantiy-na-2023-rik/>

5. Про затвердження Реєстру лікарських засобів, які підлягають реімбурсації за програмою державних гарантій медичного обслуговування населення: Наказ від 24.02.2023 р. № 351 *МОЗ України. Законодавство України.* URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0351282-23#Text>

6. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 7 березня 2022 р. № 216: Постанова від 09.12.2022 р. № 1373 *КМУ. Законодавство України.* URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1373-2022-%D0%BF#Text>

7. Деякі питання реалізації програми державних гарантій медичного обслуговування населення у 2023 році: Постанова від 27.12.2022 р. № 1464 *КМУ. Законодавство України.* URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1464-2022-%D0%BF#Text>

8. Офіційний сайт Superhumans Center URL: <https://www.superhumans.com/>

*Гльєва Наталія Василівна,
доцент кафедри адміністративного та господарського права
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова,
кандидат юридичних наук, доцент*

ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ІНСТИТУТУ НОТАРІАТУ В УКРАЇНІ

З часу проголошення незалежності та самостійності в Україні триває процес еволюційно послідовного удосконалення та покращення сфери надання нотаріальних послуг. З 1993 року в нашій країні розпочався процес становлення українського нотаріату. За цей час нотаріат України не лише змінився, приймаючи найкращі традиції та досвід інститутів латинського нотаріату розвинених країн Європи та світу, а й успішно долав численні труднощі, поступово перетворюючись на ефективну систему, що відповідає вимогам сучасного суспільства. Нотаріат України є одним із найважливіших та традиційних інститутів правової системи держави, що забезпечує захист прав та законних інтересів громадян та юридичних осіб шляхом вчинення нотаріусами передбачених законодавством нотаріальних дій.

Нотаріат України сьогодні – це повноцінний самостійно-значущий публічно-правовий інститут, який виконує цілу низку правозахисних та правозастосовних функцій. Він не лише забезпечує захист прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб і держави, а також створює умови для стабільного цивільного обороту країни, мінімізує навантаження на судову систему України, завдяки зменшенню кількості цивільно-правових спорів, підвищує та посилює рівень правової освіти населення тощо. Складність завдань та функцій, які покладаються на нотаріусів, важливість і юридична значимість вчинюваних ними нотаріальних дій, обумовлюють підвищені вимоги до рівня їх професійної компетентності, а також вимагають від них дотримуватись високих морально-етичних принципів та правил, необхідних для забезпечення як власного авторитету та поваги, так і довіри до інституту нотаріату України в цілому. В Україні основним законодавчим актом, який визначає правовий статус нотаріату, є Закон України «Про нотаріат».

Відповідно до Закону України «Про нотаріат» «нотаріат в Україні – це система органів і посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені цим Законом, з метою надання їм юридичної вірогідності. Вчинення нотаріальних дій в Україні покладається на нотаріусів, які працюють в державних нотаріальних конторах, державних нотаріальних архівах (державні нотаріуси) або займаються приватною нотаріальною діяльністю (приватні нотаріуси). На нотаріусів, які працюють у державних нотаріальних конторах або займаються приватною нотаріальною діяльністю, законом може бути покладено вчинення інших дій, відмінних від нотаріальних, з метою надання їм юридичної вірогідності. Нотаріуси можуть проводити медіацію у порядку, визначеному законом, за умови проходження ними базової підготовки медіатора» [1, ст. 1].

В Законі України «Про запобігання корупції» нотаріус визначається як особа, яка надає публічні послуги. У ч. 2 п. 6 статті 3 Закону України «Про запобігання корупції» нотаріуси віднесені до осіб, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги (аудитори, нотаріуси, приватні виконавці, оцінювачі, а також експерти, арбітражні керуючі, незалежні посередники, члени трудового арбітражу, третейські судді під час виконання ними цих функцій, інші особи, визначені законом) [2, ст. 3].

Таке саме визначення відносно нотаріуса міститься й у Кримінальному кодексі України. Зокрема, стаття 365-2 КК України визначає, що покарання при зловживанні своїми «повноваженнями аудитором, нотаріусом, оцінювачем, уповноваженою особою або службовою особою Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, іншою особою, яка не

є державним службовцем, посадовою особою місцевого самоврядування, але здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, у тому числі послуг експерта, арбітражного керуючого, приватного виконавця, незалежного посередника, члена трудового арбітражу, третейського судді (під час виконання цих функцій), або державним реєстратором, суб'єктом державної реєстрації прав, державним виконавцем, приватним виконавцем з метою отримання неправомірної вигоди, якщо це завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам або інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб» [3, ст. 365-2].

15 лютого 2022 року було прийнято за основу у першому читанні законопроект № 5644 про реформу нотаріату під назвою «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення регулювання нотаріальної діяльності». Метою законопроекту є реформування інституту нотаріату в Україні, зокрема, реалізація переходу до єдиного нотаріату, відмовившись від системи державного нотаріату; здійснення передачі контрольних повноважень в сфері нотаріату від територіальних органів юстиції до Нотаріальної палати України. Слід зазначити, що в законопроекті № 5644 пропонується чітко визначити, що «нотаріат в Україні – це публічно-правовий інститут, який забезпечує реалізацію та здійснює захист прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб шляхом посвідчення прав та фактів, що мають юридичне значення, а також вчинення інших передбачених законодавством нотаріальних дій від імені держави [4].

Л. Вдовічена та О. Меленко вважають, що «публічно-правовий статус нотаріату представлений системою органів і посадових осіб, і при цьому слід враховувати декілька обставин. Насамперед те, що нотаріат – це система державних органів і посадових осіб, і відповідно до чинного законодавства вони діють з визначеною законом метою шляхом виконання певних завдань, реалізуючи конкретні функції. Нотаріат має певну організаційну побудову у формі організаційної структури: власне державні нотаріальні контори, державні нотаріальні архіви, приватні нотаріуси та посадові особи інших державних органів та місцевого самоврядування. Тому в аспекті дослідження нотаріальної юрисдикції необхідно під публічно-правовим статусом нотаріату України розуміти його положення в ієрархії органів публічної адміністрації, яке створює умови для забезпечення спроможності органів нотаріату своїми діями (актами) породжувати, змінювати або припиняти певні правовідносини у зв'язку з вчиненням нотаріальних дій» [5, с. 89].

На думку Н. М. Павлюка «нотаріат є особливим публічно-правовим юрисдикційним органом, який являє собою об'єднання осіб, уповноважених від імені держави на постійній і професійній основі здійснювати нотаріальну діяльність, спрямовану на охорону та захист прав і законних інтересів громадян і юридичних осіб... Превентивна правова визначеність, пов'язана з нотаріальним засвідченням документа і наданням йому публічного елемента, гарантує ефективність реалізації відповідних прав» [6, с. 30].

В попередніх публікаціях автором цієї наукової праці вже були розглянуті ці питання та зроблено висновки, що «при визначенні елементів публічно-правового статусу нотаріату, як системи органів і посадових осіб слід враховувати декілька обставин. Насамперед те, що нотаріат це система державних органів і посадових осіб і, відповідно до чинного законодавства, вони діють з визначеною законом метою, шляхом виконання певних завдань, реалізуючи конкретні функції. Нотаріат має певну організаційну побудову у формі організаційної структури – власне державні нотаріальні контори, державні нотаріальні архіви, приватні нотаріуси та посадові особи інших державних органів та місцевого самоврядування» [7, с. 36].

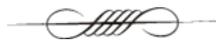
Характерними особливостями публічно-правового статусу нотаріуса є: 1) нотаріус є уповноваженою державою фізичною особою, наділеною державною владою, і водночас 2) спеціалістом незалежної вільної юридичної професії; яка має публічний, офіційний характер. До структури публічно-правового статусу нотаріуса доцільно віднести такі

елементи: 1) права та обов'язки; 2) компетенцію; 3) організацію діяльності; 4) юридичну відповідальність нотаріуса. Слід відзначити, що у теорії відсутній єдиний підхід до визначення правового статусу, а існуюча багатоманітність поглядів, в основному, зводиться до визначення його елементів. Звичайно, саме набір елементів визначає правовий статус будь-якого органу.

Таким чином, під публічно-правовим статусом нотаріату України доцільно розуміти його положення у ієрархії органів публічної адміністрації, яке створює умови для забезпечення спроможності органами нотаріату своїми діями породжувати, змінювати або припиняти певні правовідносини, у зв'язку із вчиненням нотаріальних дій. Питання публічно-правового статусу інституту нотаріату України має ключове значення для вирішення проблем вдосконалення організації його діяльності, корегування місця нотаріату у системі органів державної влади та підвищення результативності його діяльності.

Література:

1. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 39. Ст. 383.
2. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 49. Ст. 2056.
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131.
4. Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення регулювання нотаріальної діяльності: Постанова Верховної Ради України № 2051-IX від 15 лютого 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2051-IX#Text>.
5. Вдовічена Л., Меленко О. Правова природа нотаріальної юрисдикції. Підприємство, господарство і право. 2021. № 5 (303). С. 88-92. URL: <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2021/5/16.pdf>.
6. Павлюк Н. М. Захисна функція нотаріату в цивільному обороті. *Juris Europensis Scientia*. 2021. № 3. С. 29-33. URL: http://jes.nuoua.od.ua/archive/3_2021/9.pdf.
7. Ільєва Н. В. Публічно-правовий статус нотаріуса та інших суб'єктів нотаріального процесу в Україні. *Правова держава: зб. наук. пр.* Одеса: 2016. № 23. С. 35-40.

Ільїна Анастасія Олександрівна,
доцент кафедри публічного управління та адміністрування
Державного торговельно-економічного університету,
кандидат економічних наук, доцент

ЕЛЕКТРОННЕ УРЯДУВАННЯ ЯК ФАКТОР УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

У багатьох країнах світу з моменту впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в систему публічного управління накопичувався певний досвід, раціональне використання якого надало змогу суттєво підвищити ефективність формування та реалізації державної політики в різних напрямках діяльності, націлених на розвиток людського капіталу у сферах освіти і науки, культури і туризму, фізичної культури та спорту, а також в соціальній і медичній сферах. Це допомогло значним чином удосконалити діяльність підприємств, установ та організацій, які здійснюють виробництво товарів для подальшого винесення на продаж, а також надають якісні послуги населенню залежно від їх призначення. Адже людський капітал як сукупність фізичної та розумової

активності відображає комплекс людських здібностей застосовувати набуті знання, вміння та навички в процесі виконання галузевих повноважень, у тому числі в системі публічного управління. Тут опанування технологій роботи з програмами, сайтами, порталами, електронними системами та різними засобами зв'язку, які надають можливість співпрацювати між органами державної влади та місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форм власності, громадськими організаціями та населенням, є одним із основних шляхів удосконалення розвитку людського капіталу в країні.

Однак, як зазначає І. П. Динник, з метою уникнення негативних наслідків під час такої співпраці для більшості країн світу головною проблемою пов'язаною із забезпеченням сумісності різнорідних інформаційних систем, які створювались на протязі багатьох років за різними принципами та на різноманітних технологічних платформах. Така проблема зумовила виконання завдань щодо оснащення органів публічної влади ІКТ задля ефективного управління інформаційними, фінансовими, матеріальними та людськими ресурсами під час виконання службових повноважень, в основу яких покладена організація взаємодії між державою, громадянами й бізнес-установами, тобто електронне урядування, що допомагає персоналу приймати управлінські рішення за результатами спільної роботи [1, с. 154].

Враховуючи вищезазначене, доцільно спиратись на наукову працю О. Мазура, де розглядається процес розвитку електронного урядування на різних етапах.

Так, перший етап розпочався з електронного управління, що іншими словами визначається як використання ІКТ в управлінських відносинах. У цей період активно запроваджувалися засоби обчислювальної техніки на робочі місця державних і муніципальних службовців, що сприяло розвитку електронної інфраструктури та автоматизації управлінської діяльності в органах публічної влади.

Другий етап пов'язаний із формуванням електронного уряду, тобто системної взаємодії між представниками держави, бізнесу та громадянами з використанням ІКТ. Це є мережевим етапом трансформації інформаційного суспільства, що полягає в реформуванні системи органів публічної влади з метою підвищення рівня їх ефективності та відповідальності персоналу за певну частину роботи в рамках управління ресурсами. В основі цього лежить введення децентралізації та елементів ринкових відносин, де саме від якості управління на місцях залежить виконання загальнодержавних довгострокових стратегічних планів на центральному рівні.

Третій етап відображає формування інтегрованої масштабної корпоративної системи, функціонування якої пов'язано з організацією роботи електронного уряду. У цей період поступово почали об'єднуватися електронний уряд та електронна демократія, тобто процес залучення населення до електронної участі в основі електронного супроводу їх прав на участь в управлінських рішеннях [2, с. 150-153].

Як видно, суспільство поступово зміцнює свою співпрацю з державою в рамках ухвалення управлінських рішень, проведення регулюючих заходів і надання значущих державних послуг. Відповідна система публічного управління постійно вдосконалюється, по-перше, завдяки появі способів ідентифікації осіб та захисту персональних даних шляхом використання носіїв електронної ідентифікації (електронних ідентифікаційних карток, електронних цифрових підписів, унікальних персональних номерів, електронних паспортів); по-друге, за допомогою створення й постійного оновлення контентів на офіційних веб-сайтах органів публічної влади, де учасники матимуть можливість ознайомитися з необхідною інформацією та зареєструватися задля одержання тих чи інших електронних послуг; по-третє, шляхом появи інформаційних систем звірки поданої інформації для висвітлення на офіційних веб-сайтах з електронними документами, що можуть фіксуватися у різних базах даних, з метою запобігання висвітлення недостовірної інформації; по-четверте, завдяки впровадженню в діяльність органів публічної влади різноманітних електронних систем, які фіксують дату та час подання й одержання

необхідної інформації. А це допомагає об'єктивно оцінити ситуацію в дотриманні службової дисципліни з боку персоналу, сприяючи запобіганню виникнення конфліктних ситуацій в органах публічної влади через розбіжність припущень з приводу виявлення порушників.

Згідно з аналізом наукової праці К. О. Семенової, електронне урядування сприяє посиленню як державного контролю, що полягає у перевірці зафіксованої в електронних системах інформації про роботу органів публічної влади та/або їх персоналу, так і громадського контролю, що здійснюється шляхом постійного моніторингу громадянами висвітленої інформації на офіційних веб-сайтах органів публічної влади в рамках проведених зустрічей та використання інструментів електронної участі. Такими інструментами можуть бути електронні звернення – індивідуальні листування до органів публічної влади через засоби зв'язку, електронні петиції – надання пропозицій до органів публічної влади через офіційні веб-сайти із збором підписів, відкритий бюджет – перегляд бюджетних даних на офіційних веб-сайтах органів публічної влади та бюджет участі – подання проєктів, голосування за них і моніторинг їх реалізації з бюджету міста через онлайн-сервіс [3, с. 162-164].

Відповідно, якщо спиратись на наукову працю Ю. Л. Мохової, можна зазначити, що основою електронного урядування є електронний уряд, функціонування якого відображається на використанні органами публічної влади певних моделей.

Так, характерною рисою моделі з пріоритетним забезпеченням органів публічної влади ефективними засобами прийняття управлінських рішень та надання публічних послуг (США, Канада, Великобританія, Франція, Італія, Іспанія) є забезпечення сучасними ІКТ усіх рівнів владних інституцій з метою підтримки високого ступеня законодавчого регулювання процесу інтегрованості інформаційних систем для створення єдиних інформаційних порталів. Наприклад, уряди країн США і Франції зосереджені на ринкових відносинах з активним просуванням інновацій у використанні моделей (електронні консультації, електронні рішення) та інструментів (електронні петиції) електронної участі. В Канаді та Великобританії значна увага приділяється розвитку електронної демократії завдяки збалансуванню відносин між органами державної влади та місцевого самоврядування шляхом використання сучасних ІКТ за умов надання якісних електронних послуг із збереженням конфіденційної інформації. В свою чергу, уряди Італії та Іспанії налаштовані на створення нових та удосконалення наявних офіційних веб-сайтів органів публічної влади й сумісних електронних систем із забезпеченням безпеки їх використання.

Модель забезпечення максимального рівня доступності до електронних сервісів та контролю за владою (країни Скандинавії, Південна Корея, Сінгапур, Японія) характеризується високим ступенем відкритості публічної інформації та рівнем участі громадян в публічному управлінні, швидким доступом до електронних сервісів за допомогою мобільних пристроїв, а також переходом від концепції «електронний уряд» до концепції «мобільний уряд». Так, уряди країн Скандинавії (Данії, Норвегії, Фінляндії, Швеції) наполягають на посиленні регулювання процесу надання електронних послуг, оскільки тут система електронного уряду побудована на 24-годинному наданні послуг, в основі чого лежить високе проникнення персональних комп'ютерів та мережі Інтернет з орієнтиром на збільшення кількості відвідувачів офіційних веб-сайтів. Разом з тим, уряди країн Південної Кореї, Сінгапуру та Японії прагнуть удосконалювати систему публічного управління шляхом застосування мобільних додатків з метою значної економії часу та коштів в процесі надання електронних послуг, що сприятиме поліпшенню якості обслуговування громадян з боку як органів публічної влади, так і бізнес-установ.

Уряди країн з перехідною моделлю, до яких в переважній більшості відносяться пострадянські країни, намагаються в значній мірі наслідувати позитивний досвід країн, уряди яких застосовують розглянуті вище моделі. Особливо це стосується нинішніх країн – членів ЄС. Для прикладу можна навести досвід Польщі та Естонії, діяльність урядів

яких сконцентрована на розробці проєктів законів та підзаконних нормативно-правових актів. За умов набуття чинності їх діючі норми мають регулювати розробку та впровадження новітніх електронних систем, створення нових та удосконалення наявних офіційних веб-сайтів органів публічної влади, що забезпечує постійний розвиток електронної демократії у збалансованій системі публічного управління і, отже, збільшення попиту населення на отримання електронних послуг [4].

Україна, обравши шлях євроінтеграції, з 2017 року почала спрямовувати свої зусилля на прискоренні темпу впровадження законодавчого регулювання деяких питань інформаційно-комунікаційної взаємодії в системі органів публічної влади, дія якого спрямована на підвищення рівня комп'ютерної грамотності серед державних службовців та громадян, а також впровадження загальнодержавного ширококутового доступу до мережі Інтернет громадян та органів публічної влади з метою подолання цифрової нерівності між різними регіонами країни, створення необхідних у публічному управлінні баз даних, а також поліпшення процесу систематизації інформації у відкритому доступі [1, 3]. Адже закритість інформації щодо діяльності уряду від вільного доступу може стати причиною введення в оману населення відносно діяльності уряду. А це нерідко призводить до соціальних конфліктів у зв'язку з необізнаністю громадян приймати рішення через брак достовірної інформації про явища та процеси, що відбуваються в країні, зокрема в актуальний період.

Література:

1. Динник І. П. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології та їх потенціал впливу на взаємодію держави і громадянського суспільства в умовах децентралізації. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 4. С. 152–157.
2. Мазур О. Сучасні тенденції упровадження електронного урядування в публічному управлінні: зарубіжний досвід. Аспекти публічного управління. 2019. Т. 7 № 12. С. 147–156.
3. Семенова К. О. Актуальні напрями дослідження електронної участі в Україні: соціальний вимір. Інвестиції: практика та досвід. 2020. № 17–18. С. 158–166.
4. Мохова Ю. Л. Державні механізми розвитку електронного урядування в умовах цифрових трансформацій України : дис. ... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.02. Миколаїв, 2021. 490 с. URL: <https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/Disertatsiya-5.pdf>.

Ільницький Олег Володимирович,
доцент кафедри адміністративного та фінансового права
Львівського національного університету імені Івана Франка,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ВСТАНОВЛЕННЯ МЕЖ СВОБОДИ ПЕРЕСУВАННЯ ТА ВІЛЬНОГО ВИБОРУ МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Ст. 33 Конституції України закріплено, що кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом. Громадянин України не може бути позбавлений права в будь-який час повернутися в Україну.

Законом України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання» громадянам України, а також іноземцям та особам без громадянства, які на законних підставах перебувають в Україні, гарантуються свобода пересування та вільний вибір

місця проживання на її території, за винятком обмежень, які встановлені цим Законом (ст. 2).

Водночас, Законом України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» визначено, що громадянин України має право виїхати з України, крім випадків, передбачених цим Законом, та в'їхати в Україну (ч. 1 ст. 1); перетинання громадянами України державного кордону України здійснюється в пунктах пропуску через державний кордон України після пред'явлення одного з документів, зазначених у статті 2 цього Закону; Правила перетинання державного кордону України громадянами України встановлюються Кабінетом Міністрів України відповідно до цього Закону та інших законів України (на сьогодні такий Порядок затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 27.01.1995 р. № 57 з наступними змінами і доповненнями на момент існування спірних правовідносин (надалі – Порядок)) (ст. 3).

Згідно з ч.ч. 2, 4 ст. 6 вказаного Закону громадянинові України, який має паспорт, у випадках, передбачених п.п. 1-9 ч. 1 цієї ж статті, може бути тимчасово відмовлено у виїзді за кордон або у вказаних випадках паспорт може бути тимчасово затримано чи вилучено. Фактично, такий перелік є конкретизований, вичерпний, що відповідає нормативно-правовим зобов'язанням України в контексті забезпечення відповідних свобод особам, що перебувають під її юрисдикцією (ст. 13 Загальної декларації прав людини, ст. 12 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, ст. 2 Протоколу № 4 до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод).

У зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України, Указом Президента України № 64/2022 від 24.02.2022 р. «Про введення воєнного стану в Україні» було введено воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 р. строком на 30 діб. Цей Указ, на виконання вимог Конституції України, було затверджено Законом України від 24.02.2022 р. № 2102-IX. П. 3 вказаного Указу було передбачено у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України, а також вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

Серед іншого, п. 6 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» передбачає, що в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану, встановлювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, особливий режим в'їзду і виїзду, обмежувати свободу пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також рух транспортних засобів.

В подальшому воєнний стан неодноразово продовжувався і діє на підставі Указу Президента України № 58/2023 від 06.02.2023 р., який був затверджений Законом України від 07.02.2023 р. № 2915-IX, строком на 90 діб до 20 травня 2023 р..

Ст.ст. 12, 13 Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір проживання» визначає допустимість обмеження свободи пересування та вільного вибору місця проживання відповідно до закону на територіях, щодо яких введено воєнний або надзвичайний стан та на тимчасово окупованих територіях, а також щодо осіб, яких призвано на дійсну строкову службу до Збройних Сил України та інших, утворених відповідно до законів України, військових формувань та іноземців, які перебувають у складі військових іноземних підрозділів і які мають статус військового.

Натомість, Закон України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» у ст. 6 не містить серед визначених підстав обмеження права на виїзд з України умови правового режиму воєнного стану. Хоча за змістом конституційних гарантій, таке право не має абсолютного характеру, а згідно зі ст. 64 Конституції України може бути обмежене в умовах правового режиму воєнного стану.

Водночас, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина є можливим у випадках, визначених Конституцією України. Таке обмеження може встановлюватися виключно законом – актом, ухваленим Верховною Радою України як єдиним органом законодавчої влади в Україні. Встановлення такого обмеження підзаконним актом суперечить ст.ст. 1, 3, 6, 8, 19, 64 Конституції України (Рішення Конституційного Суду України від 28.08.2020 р. у справі № 1-14/2020(230/20)).

У справі «Гочев проти Болгарії» (рішення від 26.11.2009 р., заява № 34383/03) Європейський суд з прав людини сформулював загальні стандарти щодо права на свободу пересування, зазначивши, що таке обмеження має відповідати одразу трьом критеріям: по-перше, має ґрунтуватися на законі, по-друге, переслідувати одну з легітимних цілей, передбачених у ч. 3 ст. 2 Протоколу № 4 до Конвенції, і по-третє, знаходитися в справедливому балансі між правами людини та публічним інтересом (тобто бути пропорційним меті його застосування).

Також, важлива правова позиція щодо умов за яких допускається обмеження реалізації конституційних прав і свобод була сформульована в рішенні Конституційного Суду України від 01.06.2016 р. № 2-рп/2016. Так, в абз.3 підп. 2.1 п. 2 мотивувальної частини цього Рішення зазначається, що обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод не можуть бути свавільними та несправедливими, вони мають встановлюватися виключно Конституцією і законами України, переслідувати легітимну мету, бути обумовленими суспільною необхідністю досягнення цієї мети, пропорційними та обґрунтованими, у разі обмеження конституційного права або свободи законодавець зобов'язаний запровадити таке правове регулювання, яке дасть можливість оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію цього права або свободи і не порушувати сутнісний зміст такого права.

Дослідження змісту рішень про відмову у перетинанні державного кордону на виїзд з України громадянину України (а таких з 24.02.2022 р. до 01.12.2022 р. винесено понад 39,3 тис.), уповноважені особи охорони державного кордону нормативними підставами рішення визначають Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», Закон України «Про правовий режим воєнного стану», Указ Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 р. та Указ Президента України № 65/2022 «Про загальну мобілізацію» від 24.02.2022 р., а також Закон України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 р.».

Однак, згідно з узагальненими висновками Звіту НАЗК «Корупційні схеми та ризики під час виїзду з України в умовах воєнного стану», у законодавчих актах прямої або опосередкованої заборони на виїзд чоловіків за кордон не встановлено. Службові особи Держприкордонслужби при прийнятті рішення щодо заборони виїзду за межі України військовозобов'язаними чоловіками у віці від 18 до 60 років керувалися та продовжують керуватися інформацією, джерелом якої є виключно змінені після запровадження воєнного стану Правила № 57, які передбачають право перетинання державного кордону України військовозобов'язаними особами лише з окремих документально підтверджених підстав, листи та інформаційні повідомлення Адміністрації Держприкордонслужби. При цьому існують обґрунтовані підстави вважати, що обмеження права військовозобов'язаних чоловіків на виїзд за межі України у період дії правового режиму воєнного стану запроваджено та реалізується у спосіб, що суперечить Конституції України та законам України. У свою чергу можна впевнено констатувати, що запроваджене обмеження призвело до розвитку 8 протиправних та напівлегальних схем

виїзду чоловіків за межі України в «обхід» обмеження з метою уникнення мобілізації та в інших приватних інтересах, наприклад, у статусі водіїв гуманітарних вантажів або водіїв, які здійснюють міжнародні пасажирські перевезення через систему «Шлях», або за підробленими документами з відомостями про зняття військовозобов'язаних осіб з військового обліку; появи принаймні 7 корупційних ризиків з високим рівнем ймовірності реалізації, які пов'язані з отримання неправомірної вигоди за прийняття рішень, вчинення дій або оформлення документів для виїзду за кордон, та притаманні діяльності широкого кола суб'єктів, зокрема, Держприкордонслужбі, територіальним центрам комплектування та соціальної підтримки, військово-лікарських комісій, медико-соціальних експертних комісій, обласних військових адміністрацій, органів державної влади, зокрема Укртрансбезпеки, благодійних фондів та громадських організацій, які пов'язані із забезпеченням гуманітарної допомоги, суб'єктів господарювання, які здійснюють ліцензовані міжнародні пасажирські перевезення [1].

Дослідження стану нормативно-правового регулювання та правозастосування за матеріалами судової практики в цих умовах дозволило визначити наступні проблеми:

1) Стан нормативно-правового регулювання обмеження свободи пересування громадян України в умовах воєнного стану є очевидно незадовільний, зважаючи на істотність втручання у сферу конституційних прав та свобод особи. Наявність легальної мети запроваджених заходів, першочергово вимагає внесення змін у чинні закони щодо визначення відповідних обмежень для виїзду закордон військовозобов'язаних осіб з урахуванням пропорційності (наприклад, обмеження Правилами № 57 у виїзді осіб, які звільнені від мобілізації (ч. 2 ст. 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію») видається не достатньо обґрунтованим).

2) На підзаконному рівні рекомендується встановлення процедурних норм та документального підтвердження відповідного статусу або ж надання окремих дозволів (в тому числі, із використанням діджиталізованих сервісів та додатків).

3) Судова практика на рівні судів першої інстанції на сьогодні є непослідовною у своїх підходах та сформульованих правових позиціях, що не дозволяє виявити і застосовувати відповідні уніфіковані механізми ефективного захисту прав, свобод та інтересів осіб. Відступи від сформованих підходів щодо визнання протиправних відмов на перетинання державного кордону України у вказаних категоріях справ до практично релевантних правовідносин не можна вважати обґрунтованими, що суперечить правовій визначеності.

4) Запропоновані концепції посилення юридичної відповідальності (наприклад, законопроект № 7268 від 08.04.2022 р., яким пропонується доповнити КК України статтею 332-3, яка буде передбачати кримінальну відповідальність за «Незаконне перетинання державного кордону України під час дії воєнного стану» особою, яка згідно з законом приписана до призовної дільниці (призовником) у будь-який спосіб поза пунктами пропуску через державний кордон України або в пунктах пропуску через державний кордон України без відповідних документів, або за документами, що містять недостовірні відомості або з приховуванням від прикордонного контролю, військовослужбовцями та військовозобов'язаними, резервістами, які підлягають призову на військову службу під час мобілізації, а також особами, уповноваженим на виконання функцій держави або місцевого самоврядування чи законопроект № 7265 від 08.04.2022 р., який пропонував встановити кримінальну відповідальність за невиконання вимог закону щодо повернення в Україну без поважних причин після введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях особою, яка згідно з законом підлягає призову на військову службу під час мобілізації, іншою особою, яка відповідно до закону зобов'язана повернутись в Україну із-за кордону (ч. 1 ст. 337-1 КК України) є неспроможними вирішити поставлені проблеми через безсистемний підхід до регулювання вказаного питання. Аналізовані ініціативи передбачають за рахунок посилення примусового впливу держави на особу, перекладаючи

відповідальність за неефективність управління на особу приватного права. А тому, відмова від підтримки цих ініціатив однозначно виправдана.

Література:

1. Офіційний сайт Національного агентства з питань запобігання корупції України.
URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/10/Koruptsiy-ni_shemy_ta_ryzyky_pid_chas_vyi-zdu_z_Ukrai-ny_v_umovah.pdf (дата звернення: 12.01.2023 р.)

Кармаза Олександра Олександрівна,
професор Інституту післядипломної освіти
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
доктор юридичних наук, професор

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ВИБОРЧОЇ КОМІСІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Центральна виборча комісія (далі – ЦВК) є постійно діючим колегіальним державним органом, який діє на підставі Конституції України, Закону України "Про Центральну виборчу комісію" та інших законів України, наділений повноваженнями щодо організації підготовки і проведення виборів Президента України, народних депутатів України, депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів, всеукраїнського і місцевих референдумів (ст. 1 Закону України "Про Центральну виборчу комісію").

Станом на березень 2023 року в Україні діє правовий режим воєнного стану, який зумовлює модифікацію існуючих прав і свобод громадян на всій території України, а в юриспруденції – нові наукові дослідження.

Конституцією України передбачено, що в умовах дії воєнного стану законом встановлюються обмеження прав і свобод (ст. 64). Відповідно до норм Закону України "Про правовий режим воєнного стану", Виборчого кодексу України заборонено проведення будь-яких виборів та референдумів. У зв'язку з цим, ЦВК прийняла ряд постанов, спрямованих на дотримання гарантій законності в умовах дії воєнного стану, які в юриспруденції пропонуємо класифікувати на групи: 1) постанови, прийняті у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану (постанови від 24.02.2022 р. № 59, від 24.02.2022 р. № 61, від 4.04.2022 р. № 67); 2) постанови, спрямовані на забезпечення підготовки та проведення виборів після припинення чи скасування воєнного стану в Україні (Постанова від 27 вересня 2022 року № 102); 3) постанови про недопущення порушення виборчих прав та проведення референдумів на тимчасово окупованих територіях України (постанови від 4.04.2022 р. № 67, від 15.07. 2022 р. № 82, від 27.09.2022 р. № 101); 4) постанови про зміни в складі територіальних виборчих комісій, що здійснюють підготовку та проведення місцевих виборів (постанови від 23 вересня 2022 року № 100, від 3 листопада 2022 року № 110, 10 лютого 2023 року № 12); 5) постанови про розгляд скарг (постанови від 18 листопада 2022 року № 113, від 5 жовтня 2022 року № 103); 6) постанови про визнання обраним та реєстрацію народного депутата України, обраного на позачергових виборах народних депутатів України 21 липня 2019 року в загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі (постанови від 11 жовтня 2022 року № 106, від 17 жовтня 2022 року № 107, від 9 листопада 2022 року № 112, 10 лютого 2023 року № 10); 7) постанови про розгляд питання щодо призначення проміжних виборів народного депутата України в одномандатному виборчому окрузі (постанови від 23 вересня 2022 року № 99, від 9 листопада 2022 року № 111, від 11 липня 2022 року № 81); 8) інші постанови (постанови від 15 липня 2022 року № 83, від 19 серпня 2022 року № 95, від 5 жовтня 2022 року № 104, від 10 лютого 2023 року № 11).

Так, наприклад, відповідно до Постанови "Про деякі питання організації підготовки та проведення проміжних виборів народного депутата України 27 березня 2022 року в одномандатному виборчому окрузі № 206, позачергових, проміжних та повторних місцевих виборів у зв'язку з введенням в Україні воєнного стану" від 24.02.2022 р. № 59 ЦВК припинила розпочаті всі виборчі процеси; "Про тимчасове припинення функціонування автоматизованої інформаційно-комунікаційної системи "Державний реєстр виборців» на час дії воєнного стану" від 24.02.2022 р. № 61 – припинила роботу Державного реєстру виборців тощо. У зв'язку з наявністю загрози громадській безпеці і порядку, життю і здоров'ю членів територіальних виборчих комісій на територіях України, де перебувають збройні сили росії, ЦВК зупинила діяльність ТВК на цих територіях (Постанова ЦВК від 4.04.2022 р. № 67).

З метою забезпечення належного проведення демократичних виборів після припинення воєнного стану, ЦВК прийняла Постанову "Про пропозиції щодо вдосконалення законодавства України, спрямовані на забезпечення підготовки та проведення виборів після припинення чи скасування воєнного стану в Україні" та направила її до Верховної Ради України для подальшого розгляду. У зв'язку з цим зазначимо, що на сьогодні в Україні відбувається масштабне у кількісному відношенні переміщення її громадян із територій, які опинилися в зоні воєнних дій, під окупацією, на інші території України та за межі України. Все це призводить до змін демографічної ситуації у державі. Відтак виникає проблема із забезпеченням реального обліку виборців і достовірності відомостей бази даних Державного реєстру виборців. Після припинення воєнного стану виникнуть й інші проблеми, пов'язані із забезпеченням демократичних виборів на території України. Зокрема, це дотримання національної безпеки та фізичної безпеки, організація та проведення виборчих процесів на зруйнованих територіях, гарантування волевиявлення, вільного голосування тощо.

З наукової точки зору цікавість викликають й постанови про визнання обраними та реєстрацію народних депутатів України, обраних на позачергових виборах народних депутатів України 21 липня 2019 року в загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі, якими сформовано практику ЦВК. Так, наприклад, 2 березня 2023 року ЦВК прийняла постанову № 14, відповідно до якої "визнано заборону діяльності Політичної партії "ОПОЗИЦІЙНА ПЛАТФОРМА – ЗА ЖИТТЯ" згідно з рішенням Восьмого апеляційного адміністративного суду від 20 червня 2022 року в справі № П/857/8/22, яке набрало законної сили, обставиною, що унеможливило ухвалення Центральною виборчою комісією рішення щодо визнання обраними народними депутатами України на позачергових виборах народних депутатів України 21 липня 2019 року в загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі наступних за черговістю кандидатів у народні депутати України у виборчому списку Політичної партії "ОПОЗИЦІЙНА ПЛАТФОРМА – ЗА ЖИТТЯ" відповідно до частини першої статті 105 Закону України "Про вибори народних депутатів України".

Тобто, ЦВК дійшла висновку про те, що "прийняття нею рішення, передбаченого частиною першою статті 105 Закону "Про вибори народних депутатів України", перебуває у безпосередньому взаємозв'язку з діяльністю політичної партії, яка висувала, формувала та затверджувала виборчий список кандидатів у народні депутати України на позачергових виборах народних депутатів України 21 липня 2019 року. Ухвалення у цьому конкретному випадку Комісією рішення, передбаченого частиною першою статті 105 Закону, означало б визнання обраними народними депутатами України наступних за черговістю кандидатів у народні депутати України у виборчому списку Політичної партії "ОПОЗИЦІЙНА ПЛАТФОРМА – ЗА ЖИТТЯ", тобто політичної партії, діяльність якої на сьогодні заборонено рішенням Восьмого апеляційного адміністративного суду від 20 червня 2022 року в справі № П/857/8/22, що набрало законної сили. Проте це за своєю суттю суперечило б указаним актам" (постанова ЦВК від 2 березня 2023 року № 14). На наш погляд, в подальшому питання щодо заміщення народних депутатів України, обраних

у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі від заборонених судом політичних партій та повноваження яких достроково припинені, доцільно було б вирішити у законі.

Постанови про зміни в складі територіальних виборчих комісій, що здійснюють підготовку та проведення місцевих виборів, також формують нову практику ЦВК, оскільки питання про перебування в складі територіальних виборчих комісій осіб, кандидатури яких були внесені місцевими організаціями політичних партій, діяльність яких заборонена судом, потребує вирішення й на законодавчому рівні. Разом з тим, ЦВК виробила позицію щодо підстав дострокового припинення таких членів територіальних виборчих комісій, за якою "особа вільно користується своїми правами, і в разі подання нею заяви про складення повноважень члена виборчої комісії вона не може бути примушена до реалізації права бути членом такої комісії. Це право реалізується за її волею" (постанова ЦВК від 10 лютого 2023 року № 12). Таким чином право виборця бути членом виборчої комісії є його суб'єктивним правом, яким він користується на власний розсуд, а отже, ніхто не може бути змушеним здійснювати повноваження члена виборчої комісії проти його власної волі.

Слід також зазначити, що ЦВК звернулася до міжнародних організацій, зокрема, Бюро з демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ, Всесвітньої асоціації виборчих органів (А-WEB), Асоціації організаторів виборів країн Європи (АСЕЕЕО) та інших іноземних органів адміністрування виборів, припинити будь-яку співпрацю з РФ та Білоруссю. ЦВК вийшла зі складу Асоціації організаторів виборів країн Європи.

Звертаємо також увагу на те, що особливості проведення засідань ЦВК із використанням технічних засобів у режимі відеоконференції у разі введення воєнного стану, встановлення у визначеному законом порядку режиму надзвичайної ситуації чи карантину, настання інших обставин, що унеможливають проведення засідання ЦВК у звичайному порядку, визначені в Законі "Про Центральну виборчу комісію" та Регламенті ЦВК. Тож ЦВК проводить засідання регулярно, а рішення розміщує на офіційному сайті ЦВК.

Отже, Конституція України та закони України в умовах воєнного стану забороняють проведення виборів, а також референдумів. Разом з тим, після завершення чи припинення воєнного стану питання організації та проведення виборів стане доволі гострим. Тому з метою забезпечення принципів народного волевиявлення громадян після припинення чи скасування воєнного стану в Україні, беручи до уваги, що виборчі права є фундаментальними правами людини, закріпленими у міжнародно-правових документах, в Конституції України, зважаючи на судову практику Європейського суду з прав людини, виникає необхідність внесення змін до виборчого законодавства України на підставі науково-практичних досліджень конституційно-правових механізмів організації і проведення виборів після припинення чи скасування воєнного стану, які підвищать прозорість виборчого процесу та піднімуть рівень довіри до виборчої практики в Україні.

Що стосується роботи ЦВК в умовах дії воєнного стану, пропонуємо розділити її на декілька частин. Перша – поточні питання, пов'язані з конституційними обмеженнями у зв'язку з введенням у дію правового режиму воєнного часу. Друга – робота на майбутнє: те, що ми робимо аби забезпечити відновлення усіх виборчих процесів після припинення чи скасування воєнного стану в Україні. Це дуже важливий процес із прогнозування можливих проблемних питань. Адже потрібно і очистити комісії від представників заборонених партій, і забезпечити належне адміністрування виборчих процесів у повоєнний період. І головне - створити умови, аби усі внутрішньо переміщені громадяни могли реалізувати своє виборче право.

Кирилова Оксана Олегівна,
*студентка 3 курсу юридичного факультету
Чорноморського національного університету імені Петра Могили*

ПРИНЦИП ПРЕЗУМПЦІЇ НЕВИНУВАТОСТІ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОВЕДЕНОСТІ ВИНИ В ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО СУДДІ

Принцип презумпції невинуватості в діяльності слідчого судді не є новим для кримінального процесу України. Зміст цього принципу був визначений в статті 62 Конституції України, п.2 ст. 6 Європейської конвенції з прав людини та частково в ст. 15 КПК 1960 р. Суть принципу презумпції невинуватості полягає в тому, що будь-яка особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду.

Так, В.В. Крижанівський вважає, що сферу дії презумпції невинуватості не слід обмежувати вказівкою на конкретну процесуальну фігуру (обвинувачений, підсудний чи підозрюваний) [1, с.19]. Не можна не погодитись з Є.Г. Мартинчиком, який пропонує розповсюдити презумпцію невинуватості на будь-яку особу, винність якої ставиться під сумнів правоохоронними органами. [2, с.26]. Більш точну інтерпретацію дає В.Т. Томін і Б.Т. Безлепкін, які розглядають презумпцію невинуватості як елемент загально-правового статусу громадянина. Презумпція невинуватості – це компонент системи більш високого рівня, ніж кримінальний процес. Вона характеризує не становище обвинуваченого у кримінальному процесі, а є елементом загально-правового статусу громадянина. Об'єктивізація презумпції невинуватості у цьому випадку полягає у тому, що кримінальне судочинство це єдиний спосіб її спростування.

Відповідно до ст.17 КПК України особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено у порядку, передбаченому цим Кодексом. Також, ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні кримінального правопорушення і має бути виправданим, якщо сторона обвинувачення не доведе винуватість особи поза розумним сумнівом [3].

Тобто відповідно до змісту цієї статті принцип презумпції невинуватості полягає в тому, що особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення й звільняється від обов'язку доказувати свою невинуватість. Обов'язок доказувати вину підозрюваного, обвинуваченого чи підсудного в силу принципу забезпечення доведеності вини покладено на слідчого, прокурора, а в випадках визначених КПК України на потерпілого.

Як об'єктивне правове положення презумпція невинуватості припиняє свою дію лише у стадії виконання вироку. Принцип презумпції невинуватості тісно пов'язаний з принципом забезпечення доведеності вини.

Відповідно до ст. 129 Конституції України забезпечення доведеності вини прямо названо принципом. До прийняття Конституції України 1996 року кримінально-процесуальне законодавство не передбачало цього принципу.

Згідно з п.2 ст.2 Кримінального кодексу України «особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду відповідно до закону» [4].

Проте в науці українського кримінально-процесуального права немає однакової думки й уніфікованого підходу до тлумачення й визначення цієї основної конституційної засади здійснення судочинства. Забезпечення доведеності вини розглядається як одна зі складових з'ясування істини, або зводиться до доведеності вини достатньо якісними доказами, які не дають підстав сумніватися у ній, або розглядається крізь призму

принципу презумпції невинуватості. Для визначення суті «забезпечення доведеності вини» необхідно звернутися до Великого тлумачного словника української мови, де «забезпечення» – «створення надійних умов для здійснення чого-небудь; гарантувати щось» [5, с.375]. «Доведення» – підтвердження істинності, правильності чого-небудь фактами, беззаперечними доказами; доказувати [5, с.310].

Отже, забезпечення доведеності вини потрібно розуміти так: держава гарантує, що вина особи (підозрюваного, обвинуваченого, підсудного) буде доведена або спростована в межах процесуального закону належними, беззаперечними доказами.

Відповідно до ч.2 ст. 62 Конституції України ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину [7]. Ч.2 ст. 17 КПК України окрім того, що також знімає з підозрюваного, обвинуваченого чи підсудного обов'язок доводити свою невинуватість, прямо покладає цей обов'язок на органи обвинувачення: «ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні кримінального правопорушення і має бути виправданим, якщо сторона обвинувачення не доведе винуватість особи поза розумним сумнівом» [3].

Законодавець у ст. 92 КПК України дає чіткий перелік суб'єктів на яких розповсюджується обов'язок доказування в кримінальному процесі. Принцип забезпечення доведеності вини поширюється на сторону обвинувачення (слідчий, прокурор, потерпілий). Слідчий суддя при розгляді кримінальних справ повинні встановити факти, які стосуються того злочину, з приводу якого ведеться кримінальне провадження. Встановити винуватість обвинуваченого. Припиняє свою дію принцип забезпечення доведеності вини тільки тоді, коли вина особи буде доведена або спростована беззаперечними доказами.

Отже, презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини в діяльності слідчого судді – цілком самостійні засади здійснення кримінального судочинства. Однак, варто відмітити, що принцип забезпечення доведеності вини можна визнати вторинним щодо принципу презумпції невинуватості.

Література:

1. Крижанівський В.В. Принцип презумпції невинуватості у кримінальному процесі (порівняльно-правове дослідження): Монографія. Київ, ВГЛ «Обрії», 2009. 164 с.
2. Мартынич Е.Г. Презумпция невиновности и гарантии ее осуществления. Кишинев, 1989. 187 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13.04.2012. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88
4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001. *Відомості Верховної Ради України*. 2001 р., № 25, стаття 131.
5. Великий тлумачний словник української мови Київ-Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
6. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. Офіційний вісник України. 2010. №72. Спеціальний випуск. С. 2598.

Кіріл Олена Олексіївна,

студентка 3 курсу юридичного факультету

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ЕЛЕКТРОННЕ УРЯДУВАННЯ ТА ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

Поява електронного урядування - як практично, так і концептуально - стала однією з головних подій у сфері державного управління за останні 10 років. Це породило нову лексику, теоретичні моделі та зв'язки між дисциплінами та між теорією та практикою. Електронне урядування за самою своєю природою є явищем, що постійно розвивається.

Про взаємозв'язок електронного урядування та державного управління можна робити лише попередні судження, і прогнозувати майбутній напрямок та масштаби електронного урядування дійсно ризиковано.

Перша сфера електронного урядування стосується авторитету держави та його функцій і взаємовідносин в економіці і суспільстві. Два пріоритети державної політики стосуються сприяння економічному зростанню та процвітанню та сприяння соціальній згуртованості. В економіці знань інформація є новою формою багатства, а технологія є новим засобом створення цього багатства. Відповідно, під електронним урядуванням розуміється вжиття урядом заходів щодо сприяння створенню підприємств та інновацій в економіці, заснованій на знаннях, шляхом регуляторної та програмної діяльності та розвитку національної технологічної інфраструктури.

Ці економічні питання змушують державу ставити собі ряд питань у сфері соціальної політики. Економіка, заснована на знаннях, вимагає нових навичок та інвестицій у людський капітал. Він підкреслює неформальне навчання та навчання протягом усього життя, засноване на більш широкому визначенні грамотності. Це також породжує нові форми культурного вираження, а оцифровка пропонує нові способи збереження та передачі культурної інформації. З іншого боку, відмінності в доступі та використанні інформаційних технологій створюють економічні та соціальні розбіжності, які є настільки ж реальними, як і ті, що були створені в попередні економічні епохи. Електронне урядування покликане вжити заходів - усунення бар'єрів та нарощування потенціалу - щоб допомогти верствам суспільства, які перебувають у неблагополучному становищі та маргіналізовані функціонуванням економіки знань.

Другою сферою електронного урядування є легітимність держави та її взаємовідносини з громадянами та верховенство права. Це відкриває поле електронної демократії та електронного урядування. Один з комплексів питань стосується демократичного прийняття рішень з використанням електронних технологій, включаючи електронне голосування та електронні канали публічних консультацій щодо урядових рішень та дій. Інші тісно пов'язані між собою питання стосуються відносин між громадянином і державою. Електронне урядування створює нові способи надання послуг населенню, з акцентом на самообслуговування та розширення прав і можливостей громадян. Ці нові засоби також створюють більші прямі відносини, ніж раніше, між громадянином та постачальниками послуг адміністрації, що зважає на традиційні ролі політиків як посередників між державою та адміністрацією.

Інший тип відносин виникає в результаті зростаючого значення особистої інформації для уряду і приватного сектора. Надання цієї інформації громадянами все більше нагадує класичну динаміку громадянин-платник податків, в якій обов'язок сплачувати податки створює взаємний набір зобов'язань з боку держави щодо використання доходів та особистої інформації, які були зібрані відповідально. Ці зобов'язання, в свою чергу, призводять до того, що законодавство сприяє конфіденційності та захисту особистої інформації.

Електронне урядування призводить до прийняття нових законів і в інших сферах. Електронна комерція вимагає законодавчої бази для контрактів та відповідальності, а судам має бути дозволено переглядати електронні транзакції та отримувати електронні докази. Законодавство також необхідно адаптувати для обліку електронних злочинів, які варіюються від піратства до крадіжки особистих даних і шахрайства. Заходи державної безпеки повинні враховувати електронні загрози. У той же час зростаюче значення інформації підкреслює важливість і широту законодавства про інтелектуальну власність.

Електронне урядування створює власні інститути, які поєднують традиційні і нові організаційні моделі. Імперативи електронного урядування змусили багато адміністрацій реструктурувати свої міністерства, щоб адаптувати механізм управління до його нової ролі та діяльності. Багато урядів призначили комісії або робочі групи для консультування щодо вимог «інформаційної магістралі» та економіки знань. Регулюючим органам

довелося зіткнутися з технологічною конвергенцією та необхідністю розвитку додаткової електронної інфраструктури, такої як широкопasmовий доступ до Інтернету, для підтримки національних стратегій електронного уряду.

Електронне урядування справило значний вплив на державне управління шляхом зміни середовища, в якому функціонує державна служба, впровадження в її діяльність нових понять і методів, зміни відносної важливості та взаємозв'язку між усталеними елементами державного управління.

Якщо електронне урядування є головним викликом у розвинених економіках, то тим більше в країнах, що розвиваються. Це стосується чотирьох сфер управління: його ролі у сприянні економічному зростанню та соціальній згуртованості, його відносин з громадянином, його внутрішньої адміністрації та відносин з міжнародним середовищем. У кожній з цих сфер країни, що розвиваються, стикаються з обмеженнями з точки зору інституційної спроможності та інфраструктури, фінансових ресурсів та навичок державної служби, проблемами, які характеризують — і продовжують — нижчий рівень розвитку.

Така ситуація вимагає звернути увагу на застосування моделей електронного урядування в контексті країн, що розвиваються, і зокрема на стратегії розвитку. Докладаються значні зусилля для використання потенціалу електронних технологій в процесі розробки.

Цей виклик поєднується з проблемами, з якими стикаються країни, що розвиваються, у сферах, що мають вирішальне значення для електронного урядування.

Кірін Роман Станіславович,
провідний науковий співробітник Державної установи
«Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова НАН України»,
доктор юридичних наук, доцент

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ РЕФОРМИ СУБРЕГІОНАЛЬНОГО РІВНЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ УКРАЇНИ

В Україні закладено конституційні засади місцевого самоврядування, ратифіковано Європейську хартію місцевого самоврядування [1], прийнято ряд базових нормативно-правових актів, які створюють правові та фінансові основи діяльності органів місцевого самоврядування (далі – ОМС) [2].

Засадами, на яких ґрунтується територіальний устрій України, згідно зі ст. 132 Конституції України [3], є: 1) єдність та цілісність державної території; 2) поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади; 3) збалансованість і соціально-економічний розвиток регіонів; 4) урахування історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей, етнічних і культурних традицій регіонів.

Проте від часу прийняття Конституції України розвиток місцевого самоврядування фактично здійснювався лише на рівні територіальних громад (далі – ТГ) міст обласного значення, оскільки переважна більшість ТГ через їх надмірну подрібненість та надзвичайно слабку матеріально-фінансову базу виявилися неспроможними виконувати всі повноваження ОМС. Прийнята дев'ять років тому Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [2] передбачає формування трьохрівневої системи адміністративно-територіального устрою (далі – АТУ): - базового (адміністративно-територіальні одиниці (далі – АТО) – громади); – районного (АТО – райони); – регіонального (АТО – Автономна Республіка Крим, області, м. Київ і Севастополь).

З прийняттям парламентом постанови про утворення та ліквідацію районів [4],

навколо якої й досі точаться дискусії щодо її конституційності, відбулася реформа районного (субрегіонального) рівня АТУ України, за якої кількість районів була скорочена з 490 до 136 шляхом збільшення (укрупнення) їх територій. На цьому тлі актуальними для розгляду залишається низка проблемних питань, серед яких – відповідність нового АТУ засадам територіального устрою, зазначеним у ст. 132 Конституції України.

О. Бойко, аналізуючи виникнення потреби реформи субрегіонального рівня АТУ, визначає кілька її підстав [5]: 1) є об'єднані ТГ (далі – ОТГ), що утворені у межах цілого району, отже нелогічність існування ТГ та району в межах однієї території є очевидною; 2) є ОТГ, створені з частин кількох суміжних районів, отже очевидно, що і в першому, і в другому випадках як мінімум має відбутись зміна меж районів; в) наявний дисбаланс між навантаженням ОМС та ОБВ на субрегіональному рівні через різний розмір і кількість населення районів.

Дійсно, однією зі складових зазначеної реформи є територіальних аспект, пов'язаний із визначенням меж території та адміністративного центру АТО (району). Планом заходів щодо реалізації реформи місцевого самоврядування ще у 2016 р. було передбачено розробку проекту Закону України «Про засади адміністративно-територіального устрою України» (в іншому пункті Плану – «Про адміністративно-територіальний устрій України»), який мав би врегулювати ці відносини, проте його основна та альтернативні редакції залишаються на стадії парламентського розгляду. Тож, до прийняття закону про АТУ України визначення адміністративних центрів ТГ та затвердження територій ТГ (базовий рівень) здійснює Кабінет Міністрів України.

Відповідно до наступного урядового Плану заходів [7] Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України розробило Методичні рекомендації щодо критеріїв формування АТО субрегіонального (районного) рівня, в яких враховані норми Директиви № 1059/2003 Європейського Парламенту і Ради «Про створення загальної класифікації територіальних одиниць для статистики (NUTS)» від 26 травня 2003 р. (із змінами, внесеними директивами № 1319/2013 від 09 грудня 2013 р. та № 868/2014 від 08 серпня 2014 р.) [8].

Зокрема, слід відмітити загальні для усіх рівнів ознаки АТО: 1) територія АТО є нерозривною; 2) у межах АТО не може бути інших АТО того ж рівня; 3) на кожному рівні АТУ функціонують відповідні ОМС та органи виконавчої влади (далі – ОБВ). Для визначення території АТО базового рівня (ТГ) було враховано фактор доступності основних публічних послуг, що надаються на території ТГ, а саме - час прибуття для надання швидкої медичної допомоги в ургентних випадках та пожежної допомоги не має перевищувати 30 хвилин.

Власне поняття «територія ТГ» розуміється у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» як нерозривна територія, в межах якої ТГ здійснює свої повноваження щодо вирішення питань місцевого значення відповідно до Конституції і законів України, як безпосередньо, так і через ОМС, а «адміністративним центром ТГ» є населений пункт (село, селище, місто), що характеризується наступними показниками: а) має розвинену інфраструктуру; б) як правило, розташований найближче до географічного центру території ТГ; в) в ньому розміщується представницький ОМС ТГ [9].

Ті ж самі критерії, виходячи з положень ст. 4 «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [10], використовуються й при визначенні адміністративного центру ОТГ. Проте, для АТО субрегіонального рівня, вказані поняття наразі відсутні, окрім тих, що містяться у згаданих вище Методичних рекомендаціях, які мають виключно інформаційний характер та не встановлюють норм права. Хоча при цьому очевидно, що межі районів встановлюються по зовнішній межі територій сільських, селищних, міських ТГ, які входять до складу відповідного району (АТО субрегіонального рівня).

Отже, у будь-якому випадку, мова йде не про порушення єдності та цілісності державної території, а про зміну АТУ АТО регіонального рівня шляхом укрупнення АТО

субрегіонального рівня. Тобто в даному випадку слід розмежовувати зовнішню єдність та цілісність території держави та єдність та цілісність її певної внутрішньої АТО.

Основами єдності державної території є такі ознаки складових АТО АТУ держави: - перебування в нерозривному взаємному зв'язку; - наявність внутрішньої єдності; - поєднання спільною політичною, соціально-економічною та духовною системою, історичним минулим, системою державної влади, визначеним Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, державним кордоном України. Зміна внутрішніх меж (адміністративних кордонів) АТО не впливає і не порушує єдність державної території.

Конституційна засада цілісності державної території ґрунтується на принципах: - заборони посягань на неї, насильницького (збройного чи іншого) розчленування, захоплення та/або відокремлення певної частини державної території; - забезпечення непорушності та стабільності існування держави. Відтак, зміна кількості та розмірів АТО будь-якого рівня не є фактором, що порушує цілісність державної території.

Тобто, постанова Верховної Ради України щодо укрупнення районів на регіональному (обласному) рівні в частині єдності та цілісності державної території відповідає зазначеній конституційній засаді.

Крім того, слід враховувати, що змінами, внесеними до Закону України «Про засади державної регіональної політики», встановлено, два види регіональних територіальних утворень, а саме - макрорегіон та мікрорегіон. Останній розуміється як частина регіону, що характеризується територіальною цілісністю та особливостями розвитку, у межах якої реалізуються спеціальні для цієї території проекти регіонального розвитку [11]. Тобто, якщо виходити з територіального сприйняття регіону як області, то очевидно, що район можна розглядати або як власне мікрорегіон або ж як його певну частину. Тому, спираючись на законодавчі дефініції, пропонується цілком виправдано вводити в обіг термін «мікрорегіональний рівень АТУ».

Література:

1. Європейська Хартія місцевого самоврядування : Міжнародний документ Ради Європи від 15.10.1985 р. // *Офіційний вісник України* від 03.04.2015 р., № 24, / № 39, 2013, ст. 1418 /, ст. 718.

2. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 р. № 333-р. // *Офіційний вісник України* від 18.04.2014 р., № 30, ст. 831.

3. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 15.03.2023).

4. Про утворення та ліквідацію районів : Постанова Верховної Ради України від 17 липня 2020 р. № 807-IX // *Офіційний вісник України* від 31.07.2020 р., № 59, ст. 1851.

5. Олена Бойко. Що таке реформа субрегіонального рівня адміністративно-територіального устрою в Україні (29.04.2020). URL: <https://decentralization.gov.ua/news/12415> (дата звернення: 15.03.2023).

6. Деякі питання реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 вересня 2016 р. № 688-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2016-%D1%80#Text> (дата звернення: 15.03.2023).

7. Про затвердження плану заходів з реалізації нового етапу реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні на 2019-2021 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 січня 2019 р. № 77-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/77-2019-%D1%80#Text> (дата звернення: 15.03.2023).

8. Методичні рекомендації щодо критеріїв формування адміністративно-територіальних одиниць субрегіонального (районного) рівня. Київ, 2019. URL:

https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2019/08/Method.recom_rayon_.pdf (дата звернення: 15.03.2023).

9. Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення територій та адміністративних центрів територіальних громад : Закон України від 16 квітня 2020 р. № 562-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/562-20#Text> (дата звернення: 15.03.2023).

10. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 5 лютого 2015 р. № 157-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#n26> (дата звернення: 15.03.2023).

11. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій : Закон України від 9 липня 2022 р. № 2389-IX // *Офіційний вісник України* від 05.08.2022 р., № 60, ст. 3584.

Клімов Вадим Анатолійович,

*аспірант кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ЕЛЕМЕНТИ КОМПЕТЕНЦІЇ СУБ'ЄКТІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У ДОКТРИНИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

У доктринальній літературі, присвяченій проблематиці публічного управління та адміністрування, зокрема визначення статусу суб'єктів публічного управління, які володіють особливою ознакою, що відділяє їх від інших учасників управлінських відносин – «компетенцію». Остання визначається по різному: і як сукупність всіх повноважень (прав і обов'язків), якими в конкретній галузі своєї діяльності наділений будь-який орган, громадська організація чи посадова особа; сукупність встановлених нормативно-правовими актами завдань, функцій, прав та обов'язків (повноважень) державних органів, посадових осіб, громадських організацій, комерційних та некомерційних організацій; коло повноважень якогось органу чи посадової особи; і як закріплена законом (або іншим нормативним актом) сукупність його владних повноважень (прав і обов'язків), юридичної відповідальності й предмета відання; компетенція державних органів є спеціальною і не є рівною для всіх органів держави; добра обізнаність із чим-небудь; коло повноважень якої-небудь організації, установи, особи; нормативно закріплена сукупність повноважень з розгляду певних категорій справ про адміністративні правопорушення та прийняття рішень по них у встановлених порядку та формі; і для об'єднання понять «предмет відання», «функції» та «повноваження» [1, с. 140].

Виходячи із наведених визначень можемо простежити наявність наступних елементів у структурі компетенції суб'єктів публічного управління можна виділити наступні елементи: повноваження, відповідальність, функції і предмет відання.

Як елемент компетенції «повноваження» є переліком конкретних прав і обов'язків (складають основний зміст компетенції), встановлених і закріплених законами та іншими нормативно-правовими актами, що є необхідними для здійснення покладених на певного суб'єкта завдань і функцій [2, с. 98]. У структурі поняття «повноваження» виділяють такі елементи: наявність уповноваженого суб'єкта (органу, організації або уповноваженої особи) що володіють свого роду первинними повноваженнями, межі, міру і об'єми яких визначається державою, територіальною громадою чи іншими публічними суб'єктами, що формують склад органів державної влади і місцевого самоврядування як суб'єктів публічного управління; владне повноваження, що є юридично закріпленим правом чи обов'язком владного суб'єкта на здійснення певних дій владного характеру; здійснення повноважень, тобто веління (вимога), звернена до іншої сторони публічно-владних

відносин; забезпечення владного повноваження правовим актом; надійне забезпечення, тобто система гарантій, що сприяють реалізацію повноважень і стабільну діяльність органів та осіб [3, с. 49-50]. Втім не погоджуємося із даною позицією, оскільки вона включає в себе як власне повноваження, так і такі елементи, що більше підпадає під поняття ознак владних повноважень. Втім, можемо погодитися із тим, що повноваження відіграють подвійну природу – вони є визначеними у законодавстві правообов'язками суб'єктів публічного управління (статичний аспект), які виявляються саме під час їх реалізації відповідним суб'єктом (динамічний аспект).

Ширшим за змістом є поняття «функції суб'єкта публічного управління». Функції, будучи складовою частиною компетенції суб'єкта публічного управління, визначають «що» робить орган [4, с. 193]. По суті вони визначають основні напрямки діяльності органу, які визначені предметом відання і реалізуються через повноваження.

Предмет відання суб'єкта публічного управління – це особливий предмет правового регулювання, що є елементом компетенції цього суб'єкта, визначеним у чинному законодавстві, котрий окреслює сфери та рамки суспільного життя, в яких юридично спроможний реалізовувати свої права та обов'язки відповідний суб'єкт [2, с. 99]; це по суті юридично визначені цілі та завдання, що стоять перед об'єктами управління і на досягнення яких спрямована діяльність органу [4, с. 195]. Як вірно зазначає В. О. Спасенко, виділяють дві форми предметів відання: загальна (визначає спрямованість діяльності суб'єкта публічного управління) і спеціальна (конкретизує загальну форму). До складу поняття «предмети відання» науковець також відносить просторовий аспект сфери діяльності, оскільки об'єкти управління не можуть існувати поза простором [5]. Цей зв'язок полягає в тому, що органу надається право здійснювати управління в конкретній сфері і на певній території відразу. Надання повноважень щодо управління певними об'єктами без одночасного зазначення просторових меж вказувало б на неповну визначеність компетенції органу. Тому територіальний аспект є важливим чинником, який зумовлює компетенцію органу й відіграє важливу роль при її розмежуванні між органами виконавчої влади [6, с. 191].

Що стосується такого елемента компетенції як юридична відповідальність, не можемо погодитися із віднесенням її до компетенції суб'єкта публічного управління саме як самостійної складової. На нашу думку, вона є елементом динамічної складової повноважень, оскільки належна реалізація повноважень суб'єктом публічного управління спричиняє позитивну юридичну відповідальність, що виявляється у належній роботі механізму реалізації компетенції суб'єкта публічного управління. У разі ж якщо при здійсненні повноважень суб'єктом публічного управління суб'єкт публічного управління виходить за визначені законом рамки або має місце протиправна бездіяльність, то суб'єкт публічного управління несе негативну юридичну відповідальність, що виявляється у визнанні його рішень, дій чи бездіяльності протиправними з боку вищестоящего органу або суду.

Література:

1. Клімов В. А. Поняття та природа компетенції суб'єктів публічного управління. Збірник тез XXVII щорічної звітної наукової конференції науково-педагогічних працівників, докторантів та аспірантів Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова : Управлінські та правові засади забезпечення розвитку України як європейської держави (м. Хмельницький, 10 березня 2023 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2023. С. 140-141.
2. Терещук В. В. Правовий статус суб'єктів публічного адміністрування. Дис. ... канд.юр.наук. Спец. 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. К., 2020. 282 с.
3. Карабін Т. О. Розподіл повноважень публічної адміністрації: Монографія. Ужгород: Гражда, 2016. 220 с.
4. Ткаченко А. О. Поняття компетенції державного органу. *Часопис Київського*

університету права. 2009. № 4. С. 192-197.

5. Спасенко В. О. Компетенція суб'єкта публічного адміністрування: поняття і структура. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2022. № 4. URL: <https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2022-4-01-05/2022-4-01-05>.

6. Ткач Г. Поняття компетенції органу виконавчої влади. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2004. Випуск 40. С. 188-192.

Коваль Олександр Анатолійович,
аспірант кафедри приватного та публічного права
Київського національного університету технологій та дизайну

ОРГАНИ АДВОКАТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК СУБ'ЄКТИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕФОРМИ АДВОКАТУРИ УКРАЇНИ

Зміни, що відбуваються в усіх сферах суспільного життя, зумовлюють необхідність трансформації організації і діяльності адвокатури України. Особливе значення під час проведення реформи адвокатури України займає її адміністративно-правове забезпечення, яке сприяє організації та належному функціонуванню цього правозахисного інституту. Невіддільним елементом адміністративно-правового забезпечення реформи адвокатури України є відповідна система суб'єктів, серед яких важливе місце посідають органи адвокатського самоврядування.

Адвокатське самоврядування – це гарантоване державою право адвокатів самостійно вирішувати питання організації та діяльності адвокатури. Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» до органів адвокатського самоврядування віднесено Національну асоціацію адвокатів України, З'їзд адвокатів України, Раду адвокатів України, Вищу кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури, Вищу ревізійну комісію адвокатури, Конференцію адвокатів регіону, Раду адвокатів регіону, Кваліфікаційно-дисциплінарна комісію, Ревізійна комісія регіону. Адвокатське самоврядування ґрунтується на принципах виборності, гласності, обов'язковості для виконання адвокатами рішень органів адвокатського самоврядування, підзвітності, заборони втручання органів адвокатського самоврядування у професійну діяльність адвоката. Брати участь у роботі органів адвокатського самоврядування та бути обраними до їх складу можуть лише адвокати України [1].

Діяльність органів адвокатського самоврядування регулюється в законодавчих (Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність») та підзаконних (Статут недержавної некомерційної організації «Національна асоціація адвокатів України», затверджений рішенням Установчого з'їзду адвокатів України 17 листопада 2012 року, Положення про Раду адвокатів України, затверджене Установчим з'їздом адвокатів України 17 листопада 2012 року, із змінами, затвердженими позачерговим з'їздом адвокатів України 26-27 квітня 2014 року, тощо) нормативно-правових актах.

Згідно ст. 44 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» завданнями адвокатського самоврядування є: забезпечення незалежності адвокатів, захист від втручання у здійснення адвокатської діяльності; підтримання високого професійного рівня адвокатів; утворення та забезпечення діяльності кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури; створення сприятливих умов для здійснення адвокатської діяльності; забезпечення відкритості інформації про адвокатуру та адвокатську діяльність; забезпечення ведення Єдиного реєстру адвокатів України; участь у формуванні Вищої ради правосуддя [1]. Перераховані завдання адвокатського самоврядування за своєю

сутністю є управлінськими, що дає підстави віднести органів адвокатського самоврядування до суб'єктів адміністративно-правових відносин.

У літературі слушно відмічається, що орган адвокатського самоврядування за своєю правовою природою уявляє собою квазі-державний орган, він є суб'єктом публічно-правових відносин, який виконує за дорученням держави низку функцій, пов'язаних із упорядкуванням адвокатської діяльності шляхом забезпечення незалежності адвокатів, їх захисту від втручання у здійснення адвокатської діяльності, підтримання високого професійного рівня адвокатів та створення спеціальних інструментів для виконання вказаних завдань. У системі публічного управління органи адвокатського самоврядування призначені створювати умови для безперешкодної комунікації суб'єктів адвокатської діяльності між собою та з органами публічної влади, міжнародними організаціями, громадянським суспільством [2, с. 39].

Органи адвокатського самоврядування здійснюють безпосередній вплив на адміністративно-правове забезпечення проведення реформи адвокатури шляхом делегування своїх представників до органів публічної влади; участі у розробці нормативно-правових актів з питань адвокатури та адвокатської діяльності; залучення адвокатури до процесу законотворення та інших процесів, пов'язаних з розбудовою правової держави впровадження нових правових реформ; організації та проведення кваліфікаційних іспитів; прийняття рішень щодо видачі свідоцтва про складення кваліфікаційного іспиту; прийняття рішень про зупинення або припинення права на заняття адвокатською діяльністю; здійснення дисциплінарного провадження стосовно адвокатів; затвердження статуту Національної асоціації адвокатів України та внесення до нього змін; затвердження правил адвокатської етики; обрання двох членів Вищої ради правосуддя; обрання голови і заступників голови Ради адвокатів України, голови і заступників голови Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, голови і членів Вищої ревізійної комісії адвокатури та дострокового відкликання їх з посад; затвердження положення про Раду адвокатів України, положення про Вищу кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури, положення про Вищу ревізійну комісію адвокатури; розгляду та затвердження звітів Ради адвокатів України, Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, висновків Вищої ревізійної комісії адвокатури; затвердження кошторису Ради адвокатів України, кошторису Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, затвердження звіту про їх виконання; приймання присяги адвоката України; сприяння забезпеченню гарантій адвокатської діяльності, захисту професійних і соціальних прав адвокатів; забезпечення в установленому порядку внесення відомостей до Єдиного реєстру адвокатів України тощо. Відповідно до ст. 57 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» рішення органів адвокатського самоврядування є обов'язковими до виконання [1].

Отже, органи адвокатського самоврядування є суб'єктами адміністративно-правового забезпечення реформи адвокатури України і їх діяльність спрямована на створення належних умов, пов'язаних з організацією і діяльністю адвокатури та здійснення адвокатської діяльності в Україні. Адміністративно-правове забезпечення реформи адвокатури України покладено на різного роду суб'єктів. Тому для ефективного процесу реформування адвокатури необхідно налагодити конструктивну співпрацю між органами адвокатського самоврядування та органами публічної влади, що дасть змогу здійснити дієві заходи для функціонування адвокатури в майбутньому.

Література:

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 року № 5076-VI. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>.

2. Гвозд'їй В.А. Адміністративно-правовий статус органів адвокатського самоврядування: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна академія управління персоналом». Київ, 2020. 301 с.

Ковальчук Василь Вікторович,
*курсант 229 навчальної групи курсу факультету забезпечення
службово-бойової діяльності Київського інституту Національної Гвардії України*

РОЛЬ ДЕРЖАВИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Ми сьогодні живемо в умовах інформаційного суспільства, що позначається на усіх сферах суспільного та особистого життя людини. Бурхливий розвиток та конвергенція інформаційних і телекомунікаційних технологій відбувається в контексті глобалізаційних процесів, які спрощують процес вироблення, поширення, передачі та сприйняття інформації («Розвиток інформаційних технологій та особливості поширення інформації в умовах сьогодення, зокрема завдяки інтернету, сприяє процесу підготовки та поширення інформації, а також можливості ознайомлення з нею практично усіма охочими, хто має доступ до мережі, тим паче, що сьогодні сформувалося ще одне нове право людини – право на доступ до інтернету [3, с. 19], що завжди пов'язане з питанням безпеки (як національної, так і особистої).

Тому особлива роль у забезпеченні інформаційної безпеки покладається на державу як специфічний політико-правовий інститут та органи держави, які забезпечують сталий розвиток, безпеку і свободу самої держави та її населення. Особливо значимим вказаний напрям діяльності держави є в умовах ведення гібридної війни. Насьогодні не існує одностайно прийнятого визначення гібридної війни, хоча саме поняття «гібридна війна» з'являється у західній науковій думці орієнтовно на межі ХХ і ХХІ століття, а елементи такого типу війни мали місце завжди в історії людства (зокрема окремі її приклади описані ще античними авторами). В науковій літературі особливості і специфіка гібридної війни розкривається через сукупність різних вимірів протистояння – інформаційного, політичного, релігійного, економічного, соціального, гуманітарного, воєнного. При цьому глобальною ціллю гібридної війни є закріплення частини стратегічно важливих ресурсів країни-жертви за агресором [4].

В Україні сьогодні спостерігається інтенсифікація науково-аналітичних пошуків у царині осмислення витоків і змісту феномену гібридної війни, яка трактується як новітня концептуальна модель неконвенційного (асиметричного) протиборства, що пов'язано з дослідженням стратегії, тактики і засобів гібридного протиборства. Враховуючи багатовимірність явища гібридної війни, її дослідження представлені в працях «полемогів та конфліктологів, філософів, політологів, військових істориків, котрі досліджують питання походження феномену війни неконвенційного типу, сутність явища та зміст дефініції «гібридна війна» [2, с. 25].

В сучасних реаліях кожна держава повинна чітко вибудувати систему захисту інформаційної безпеки та виробити дієві засоби протистояння такого роду загрозам, які представлені – порушеннями і пошкодженнями або модифікаціями інформаційних ресурсів і знань людей про самих себе та про середовище яке їх оточує; здійсненням впливу на суспільну думку та позицію політичної еліти шляхом поширення недостовірної інформації, фейків і дипфейків, інформації маніпулятивного характеру; проведення пропагандистських, психологічних і підричних акцій у політичній і культурній сферах; нанесення шкоди протилежній стороні дипломатичними засобами; розповсюдження в

підконтрольних ЗМІ та каналах комунікації (месенжери, соціальні мережі) через своїх прибічників потрібної інформації, яка шкодить противнику.

Запобігання інформаційним загрозам як небезпеки для національної безпеки на рівні держави передбачає розробку низки заходів запобігання таким загрозам або їх оперативного виявлення і знешкодження. А. Рац в своїй праці «Гібридна війна Росії в Україні: знищення здатності чинити опір у ворога» містить детальний аналіз підготовчого етапу застосування інформаційних впливів на державу-жертву, яка повинна відреагувати на такі загрози. Підготовчий етап інформаційного впливу з боку держави-агресора реалізується в таких заходах:

превентивних або стратегічних, реалізація яких можлива за умови виявлення та фіксації вразливих місць в управлінні, економіці, сфері безпеки і оборони країни-жертви, створення та підтримка лояльних ЗМІ і відповідного контенту в соціальних мережах, використання інформаційних інструментів впливу на міжнародну аудиторію, включаючи роботу дипломатичних кіл;

політичних, основними серед яких є дискредитація легітимної влади, формування у населення недовіри до державної влади та почуття незадоволення від прийнятих нею рішень, підбурювання сепаратистських рухів, використання замовних ЗМІ, маніпуляція політиками, урядовцями, чиновниками шляхом підкупів;

оперативні – координація дій, спрямованих на дезінформацію і використання представників влади, організованої злочинності [4].

Протистояння інформаційній зброї можливе на двох рівнях: на індивідуальному та на державному. Враховуючи досвід зарубіжних держав у боротьбі з інформаційними небезпеками в межах компетенції органів держави в Україні, слід звернути увагу на такі невідкладні заходи:

1) провести розробку (удосконалення) нормативно-правової бази в частині інформаційної безпеки (в значній частині сучасних розвинутих держав розроблена система нормативно-правових актів, які регулюють зазначену сферу);

2) розробити правові підстави для вимоги видалення неправдивої, маніпулятивної або спотвореної інформації (яка несе загрозу національній безпеці) на таких онлайн-платформах як Facebook, Twitter та ін.;

3) впровадити широкий діапазон просвідницьких заходів, направлених на ознайомлення населення з основними інформаційно-маніпулятивними прийомами, які використовуються як інструмент інформаційного впливу;

4) підвищення загального рівня культури населення, формування у населення почуття патріотизму та основних навичок інфогігієни.

Можна погодитися з А. Бугар, що сьогодні держава зобов'язана протистояти інформаційним загрозам, шляхом їх попередження, впливаючи на трактування подій, формування власних нарративів, які відповідають стратегічним інтересам. Якщо держава не комунікує з громадянами, не поширює власну точку зору, не формує власні нарративи, то це зробить хтось інший в своїй інтерпретації [1, с. 242].

Література:

1. Бугар А. Деякі аспекти формування іміджу країни в інформаційному просторі. 2020. European political and law discoourse. Вип. 7. С. 240–249.
2. Веденєєв Д.В., Семенюк О.Г. Розвиток концептуальних поглядів на особливості «гібридних» війн в євроатлантичному воєнно-політичному просторі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №8. 25-29. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-8/3>
3. Вовк В. М., Олійник У. М. Право бути забутим як «нове право» людини у діджиталізованому суспільстві. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2020. № 10 (22). С. 16–22. (Серія «Право»). DOI: 10.33098/2078-6670.10.22.16-22

4. Магда Є.В. Гібридна війна : вижити і перемогти / Є.В. Магда. – Х. : Віват, 2015. – 304 с.

5. Rącz A. Russia's Hybrid War in Ukraine. Breaking the Enemy's Ability to Resist. Helsinki: The Finnish Institute of International Affairs, 2015. 104 p. URL: <https://www.fiia.fi/wp-content/uploads/2017/01/fiia-report43.pdf>.

Ковальчук Інна Валентинівна,
*доцент кафедри публічно-правових дисциплін
Білоцерківського національного аграрного університету,
кандидат юридичних наук, доцент*

ЮРИДИЧНІ АСПЕКТИ ЦИФРОВОГО ПІДПISУ В ЕЛЕКТРОННІЙ КОМЕРЦІЇ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Хоча існують значні відмінності в конкретних законах, що регулюють контракти, загально визнано, що контракт має обов'язкову силу та підлягає виконанню. Контракт повинен відображати наміри, права та обов'язки сторін незалежно від того, який закон застосовується.

Цифрові підписи дуже важливо вивчати з точки зору правових аспектів, оскільки цифрові підписи визначають дійсність контрактів в електронній комерції. В електронній комерції існує цифровий підпис, який не схожий на підпис, відомий досі, він полягає у використанні різних методів для ідентифікації документа, щоб документ або дані не лише ідентифікували відправника, але й забезпечували цілісність документа, щоб він не змінювався в процесі передачі контрагентам.

Деякі дослідження [1, с. 45] щодо дійсності цифрових підписів в угодах електронної комерції, були присвячені лише одному аспекту – дійсність цифрових підписів в угоді, без уточнення інших правових аспектів, пов'язаних з цифровими підписами. в електронній комерції. Тобто, цифровий підпис необхідно приймати як підпис, який може бути накладений власником або особою, уповноваженою власником, яка бажає бути юридично зобов'язаною відповідно до підписаного контракту.

В інших працях юристів в галузі ІТ права пояснюється, що цифрові підписи по суті дозволяють сторонам автентифікувати свій документ під час спілкування в Інтернеті. Це особливо корисно для сторін, які хочуть знати, що їхній контракт має силу, або для компаній, які хочуть бути впевненими, що клієнти, з якими вони мають справу, правдиво представляють себе [2, с. 466]. Інша думка юристів, що цифровий підпис із використанням криптографічного програмного забезпечення та власник цифрового підпису використовуватиме закритий ключ відправника для перетворення повідомлення в цифровий підпис [3, с. 50-51], тобто цифровий підпис – це послідовність бітів, створена, коли особа, яка має намір підписати електронний документ, запускає своє повідомлення через односторонню функцію для створення унікального ідентифікатора, який використовується для перевірки відправника [4, с. 36-37].

Цифрові підписи не є ручними підписами, відсканованими та прикріпленими до документів або електронних листів, які ми надсилаємо. Цифровий підпис – це один із способів використання криптографічних методів, який спрямований на виявлення неавторизованої модифікації даних і перевірку автентифікації особи відправника [5]. Призначення цифрового підпису в документі – забезпечення автентичності документа. Цифровий підпис насправді не є підписом, як це існує досі, цифрові підписи використовують різні методи для позначення документа, так що цифрові підписи не лише ідентифікують дані відправника, але й цифрові підписи також забезпечують цілісність документа, не змінюючи його під час процесу передачі [6]. Надання цифрових підписів надісланим електронним даним зможе показати, звідки насправді надійшли електронні

дані. Гарантована цілісність повідомлення може бути забезпечена завдяки наявності цифрового сертифіката.

Цифровий сертифікат містить інформацію про користувачів, зокрема:

1. Ідентичність
2. Авторитет
3. Правовий статус
4. Статус користувача

Цей цифровий сертифікат має різні рівні, які визначають, скільки повноважень має користувач. Прикладом цих повноважень або кваліфікації є те, що якщо компанія хоче вчинити юридичну дію, то стороною, уповноваженою представляти компанію, є рада директорів. Тому, якщо компанія хоче вчинити юридичну дію, цифровий сертифікат, який використовується, є цифровим сертифікатом, який належить директорам компанії.

Використовуючи цей цифровий сертифікат, третя сторона, пов'язана з власником цифрового сертифіката, може бути впевненою, що повідомлення від цього користувача правдиве. Цілісність пов'язана з цілісністю надісланих даних. Одержувачі повідомлення/даних можуть бути впевнені, що отримане повідомлення збігається з надісланим.

Використання цифрових підписів, які застосовуються до електронних повідомлень або надісланих даних, може гарантувати, що ці електронні повідомлення або дані не зазнають змін або модифікації неавторизованою стороною. Це гарантія автентичності, що видно з хеш-функції в системі цифрового підпису, де одержувачі даних можуть порівнювати хеш-значення. Якщо хеш-значення однаково та відповідне, то дані справді автентичні, жодних дій для зміни даних під час процесу доставки не було, тому автентичність гарантована. І навпаки, якщо хеш-значення інше, то це слід відразу запідозрити, це означає, що одержувач отримує дані, які були змінені.

Відправник повідомлення не може заперечувати, що він надіслав повідомлення чи заперечувати зміст повідомлення, оскільки є можливість простежити його рух. «Невідомність» є дуже важливою для електронної комерції, якщо транзакція здійснюється через мережу Інтернет, електронні контракти або платіжні операції [7, с. 5]. Ця неспростовність виникає через наявність цифрових підписів, які використовують асиметричне шифрування. Це асиметричне шифрування передбачає наявність закритого та відкритого ключів. Повідомлення, зашифроване за допомогою закритого ключа, можна відкрити або описати лише за допомогою відкритого ключа відправника.

Повідомлення у вигляді електронних даних, що надсилаються, є конфіденційними, тому не кожен може дізнатися про зміст електронних даних, які підписані та внесені в цифровий конверт. Наявність цифрового конверта, який містить невід'ємну частину цифрового підпису, призводить до того, що зашифроване повідомлення відкриває лише правомірна особа. Рівень конфіденційності зашифрованого повідомлення залежить від довжини ключа або ключа, який використовується для шифрування. У той час стандартна довжина ключа становила 128 біт.

Захист даних в електронній комерції за допомогою криптографічних методів за допомогою схеми цифрового підпису є технічно прийнятним і застосовується, але якщо розглядати його з точки зору права, йому все ще бракує нормативно-правового регулювання.

Характерні особливості, які притаманні для цифрових підписів:

1. Він справжній; повідомлення, що містить цифровий підпис, також може бути доказом, так що сторона, яка ратифікує (яка підписала), не може заперечувати, що вона ніколи не підписувала даний документ.

2. Ексклюзивний, дійсний лише для документа (повідомлення) або його точної копії. Підпис не можна автоматично перенести на інший документ. Це також означає, що якщо документ змінено, цифровий підпис повідомлення більше не дійсний.

3. Автентифікація контракту в електронній комерції.

Цифрові підписи загалом спрямовані на полегшення ведення бізнесу. Підпис може використовуватися для авторизації документів. Якщо зміни документу відбудуться після оформлення електронного підпису, то це буде точно відомо. Цифрові підписи, включно з тими, що використовуються в договорах електронної комерції, використовуються як електронні докази, і тому повинні бути отримані відповідно до існуючих законів і найкращих практик для забезпечення отримання в суді [9, с. 11].

Підписання документа має чотири основні цілі, а саме як доказ, знак згоди, виконання формальності та ефективність.

Нормативно-правове регулювання використання електронних підписів регулюється окремими законодавчими актами. Наприклад, для Сполучених Штатів Америки – це Закон США про електронний підпис у світовій та національній торгівлі 2000 року (ESIGN), Уніфікований закон про електронні транзакції (UETA); eIDAS для Європейського Союзу (EU № 910/2014) щодо електронних підписів і передачі, що робить електронні підписи юридично обов'язковими; у Сполученому Королівстві законодавством, еквівалентним Закону ESIGN у Сполучених Штатах, є Закон про електронні комунікації 2000 року.

У 2014 році Європейський парламент скасував Директиву про електронний підпис (1999/93/EC) з метою створення більш єдиного ринку для електронних транзакцій. Заміною став Регламент ЄС № 910/2014 про електронну ідентифікацію та довірчі послуги для електронних транзакцій на внутрішньому ринку, також відомий як eIDAS.

Отже, цифрові підписи відіграють важливу роль у дійсності контрактів в електронній торгівлі. Цифрові підписи, сертифіковані або не сертифіковані, визнаються законом і мають юридичну силу в міжнародному торговому праві, якщо особа підписанта та всі процеси підписання відомі, однак використання цифрових підписів також може призвести до юридичних проблем.

Виходячи з наведеного вище юридичного аналізу, електронні підписи, сертифіковані як дійсні, мають таку ж юридичну силу та правові наслідки як і звичайні підписи уповноважених осіб.

Література:

1. Rehulina, Keabsahan, (2019). Digital Signature Dalam Perjanjian E-Commerce, The Journal of Law, Volume 1, P.45-50.
2. Kalama M. Lui Kwan, (1999). Recent Developments in Digital Signature Legislation Electronic Commerce, Barkeley Technology Law Journal, Vol 14 No. 1, Annual Review of Law and Technology, P. 463-481.
3. Charles R. Merrill, (1997). Science & Technology Digital : Signature Guidline For Electronic Commerce, Best ABA Sections Journal, Solo & Smal Firm Section, Vol. 1, No. 2, P. 50-51.
4. Paul R. Katz & Aron Schwartz, (1997). Electronic Documents and Digital Signaturing : Changing The Way Business is Conducted and Contracts are Formed, Best of ABA Section Journal, Solo & Smal Firm Section, Vol. 1 No. 1, P. 36-37.
5. Rahmat Sobari, (2005). Penggunaan Tanda Tangan Digital untuk Pengamanan Pertukaran Informasi, Tugas Akhir Proteksi dan Teknik Keamanan Sistem Informasi Bab IV: Cryptography, Program Magister Teknolgi Informasi Fakultas Teknik Komputer Universitas Indonesia, Hlm. 15.
6. Edmon Makarim, (1999). Kerangka Hukum digital Signature Dalam Electronic Commerce, Makalah Dipresentasikan di Hadapan Masyarakat Telekomunikasi Indonesia Pada Bulan Juni di Pusat Ilmu Komputer Universitas Indonesia, Depok Jawa Barat.
7. Pja Ponka, (1999). Legal Aspects of Digital Signatures and Non Repudiation, The Journal of Information Law and Technology, Vol. 2, P.4-11.
8. Kancauskiene, Jolita, (2019). Computer forensics and electronic evidence in criminal legal proceeding, Digital Evidence & Electronic Signature Law Review Journal, Volume 16, SAS University of London, P.10-17.

*Ковний Юрій Євгенович,
кандидат економічних наук, адвокат*

НОРМАТИВНІ СТАНДАРТИ ТА ПРАВОРЕАЛІЗАЦІЙНА ПРАКТИКА ЩОДО ПРАВОВОГО СТАНОВИЩА РОМІВ

Європейська Комісія як вищий орган виконавчої влади Європейського Союзу ухвалила 7 жовтня 2020 р. новий Ромський стратегічний рамковий документ Європейського Союзу для рівності, інклюзії та участі на 2020-2030 роки, в якому зосереджено увагу як на соціально-економічній інклюзії вразливих категорій ромського населення, так і важливості сприяння залученню до політичного, соціального, економічного та культурного життя. Нормативне положення визначає, що держави повинні має надати дані та довідкову інформацію щодо прогресу щодо ромів в контексті включення, які слід збирати на регулярній основі [1].

Дискримінація в контексті ромської національності відбувається також в межах розрізненого виокремлення цих груп. Наприклад, у Великобританії розвинули ідеї щодо «румунських ромських сімей» на противагу «британським-ромським сім'ям» у контексті, позначеному повсюдною невизначеністю щодо правових прав, реструктуризації соціального забезпечення та зменшення ресурсів [2]

Інколи рівень дискримінації, нетерпимості та ненависті доходить до рівня расизму. З цією проблемою стикнулася Чехія. Розглянемо прецедент, оскільки він демонструє публічну ситуацію у всій Європі.

До 1944 року від 6000 до 8000 чеських ромів було вбито в концентраційних таборах, переважно в Освенцімі. Загалом під час війни загинули приблизно 95 відсотків усіх ромів, які проживали в Чехії [3].

Але вже в сучасному суспільстві ситуація не покращилась. У травні 1995 року Тібор Беркі проводив вечір вдома з дружиною та п'ятьма дітьми, коли до його кухні увірвалися четверо невідомих. Сорокатрирічний Беркі намагався захистити сім'ю та будинок, але його побили бейсбольною битою. Через кілька годин він помер у лікарні від травм голови. Через смерть Беркі кількість ромів (циган), убитих у Чеській Республіці з 1989 року, зросла приблизно до двадцяти семи. Тільки в 1995 році в країні було зареєстровано щонайменше 181 напад на ромів або іноземців. Багато інших нападів залишаються непоміченими.

Вбивство Беркі викликало публічні дебати щодо расизму в Чеській Республіці та спонукало уряд вжити більш рішучих заходів проти расистського насильства, яке зростає після падіння комуністичної системи в 1989 році. Уряд засудив напад, запропонував жорсткіші покарання за злочини на расовому ґрунті та запровадив спеціальний відділ у поліції для боротьби зі «скінхедами» та іншими екстремістськими групами. Хоча ці зміни є кроками в правильному напрямку, вони недостатньо спрямовані на боротьбу з серйозною проблемою расистського насильства та дискримінації проти приблизно 200 000-300 000 ромів у Чеській Республіці. З 1989 року чеська влада не змогла належним чином захистити ромів від постійно зростаючої небезпеки расистських нападів. Коли напади стаються, ромам часто відмовляють у рівному ставленні перед законом, що є прямим порушенням як чеського, так і міжнародного права [4]. Ситуація не набагато покращилась і в 2023 році.

Найбільша проблема – місцева поліція, яка інколи виявляє відкриту симпатію до «скінхедів», дозволяючи їм проводити несанкціоновані марші та погрожувати неетнічним чехам. Поліція часто повільно реагує на заклики ромів про допомогу та не наважується проводити арешти навіть після насильницького нападу. У деяких випадках сама поліція застосовувала надмірну силу проти ромів, іноді спричиняючи смерть.

Расистські напади – і відсутність реакції з боку уряду – є найбільш серйозною проблемою ромів у країні сьогодні. Але роми також стикаються з державною дискримінацією в інших сферах повсякденного життя, таких як освіта, житло та працевлаштування. Їх часто відокремлюють у «спеціальних школах», їм відмовляють у посвідках на проживання та роботі виключно через їхню расову чи етнічну приналежність.

За даними Агентства Європейського Союзу з фундаментальних прав криміналізація міграції ромів неодноразово служила приводом для знищення ромів. поселення як «котли злочинності» та відбирають громадян ЄС на підставі етнічної приналежності, щоб їх депортувати. Юридично сумнівна практика колективної депортації ромів мала місце у Франції, Італії, Швеції та Бельгії.

Отож нормативні норми та правореалізаційна практика щодо правового становища ромів різняться, тому акцентування на належній правовій політиці у цій сфері має передбачати ряд гарантій та додаткових механізмів охорони та захисту.

Література:

1. 5 European Commission Communication (2020), A Union of equality: EU Roma strategic framework for equality, inclusion and participation, COM(2020) 620 final, Brussels, 7 October 2020.

2. Humphris R. On the threshold: becoming Romanian Roma, everyday racism and residency rights in transition, *Social Identities*, 2018. 24:4, 505-519, DOI: 10.1080/13504630.2017.1335831

3. Human Rights Watch, Roma in the Czech Republic Foreigners in Their Own Land, 1 June 1996, D811. URL: <https://www.refworld.org/docid/3ae6a7ea0.html>

4. Ryšavý Z. CNN: Czech Republic has discriminated against Romani refugees from Ukraine, updated data refute the myth that they all hold dual citizenship Romea.cz. 08 August 2022

Ковтун Олена Миколаївна,

*доцент кафедри кримінального та адміністративного права
Академії адвокатури України, кандидат юридичних наук, доцент*

МІЖНАРОДНА ПРАКТИКА КОМПЕНСАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ ВНАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Російська збройна агресія проти України заподіяла значної шкоди довкіллю. У результаті постійних обстрілів виникають масштабні лісові пожежі, знищуються природоохоронні території, флора та фауна, екосистеми забруднюються небезпечними хімічними речовинами від боєприпасів, військової техніки. Це лише деякі приклади негативних впливів на довкілля внаслідок воєнних дій. З початку війни Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України зафіксувало майже 2300 випадків шкоди довкіллю внаслідок бойових дій. За словами міністра екології та природних ресурсів України Руслана Стрільця, загальна сума збитків вже становить понад \$46 млрд, які Україна з часом вимагатиме від Росії як військові репарації [1]. Але, на жаль, це не остаточна сума, тому що військові дії наразі тривають.

Нагальною необхідністю сьогодні є створення правової доктрини відшкодування екологічної шкоди, заподіяної збройною агресією Російської Федерації проти України. Наразі основним нормативно-правовим актом, що врегульовує відносини з визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації, є постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року № 326, якою був

затверджений відповідний Порядок та на підставі якої у 2022 році було прийнято низку Методик, що передбачають визначення розміру шкоди завданої землі, ґрунтам, водам, надрам, лісовому фонду, територіям та об'єктам природно-заповідного фонду тощо. Але у цих Методиках практично не враховується довготривала шкода, заподіяна довкіллю, а також ймовірність транскордонних впливів (специфіка екологічної шкоди проявляється у віддаленості наслідків у часі та у можливості проявів та території інших держав). Не враховано також екосистемний підхід.

Україна має створити компенсаційний механізм екологічної шкоди, заподіяної внаслідок збройної агресії Російської Федерації. Безперечно, він буде безпрецедентним, оскільки безпрецедентною є нинішня російсько-українська війна. Проте ми маємо враховувати міжнародну практику компенсації екологічної шкоди, завданої агресором у результаті воєнних дій та тимчасової окупації.

У міжнародній практиці за способом та формою покладання практичного зобов'язання щодо сплати воєнних репарацій виокремлюються два їх різновиди: 1) репарації як наслідок взаємних мирних домовленостей (так звана договірна група) та 2) репарації як наслідок рішення третьої сторони (наприклад, судів чи Ради безпеки ООН).

Єдиним прикладом мирних домовленостей, що передбачали можливість сплати репарацій за екологічну шкоду, є мирні домовленості між Еритреєю та Ефіопією (2000). Так, згідно з Алжирським мирним договором між Еритреєю та Ефіопією (12 грудня 2000 року) було утворено нейтральну Комісію з претензій, яка була уповноважена приймати рішення в арбітражному порядку щодо претензій на відшкодування шкоди. Серед претензій Еритреї була компенсація шкоди, завданої довкіллю. Проте всі ці претензії були відхилені комісією через їхню недостатню обґрунтованість [2]. Отже, Україні важливо сьогодні врахувати цей досвід, належним чином фіксуючи та документуючи екологічні злочини Російської Федерації на території України.

Розглянемо репарації як наслідок рішення третьої сторони. Практика Міжнародного суду ООН щодо відшкодування екологічної шкоди, заподіяної воєнними діями, окупацією території іншої держави, є незначною. Про встановлення та присудження компенсації екологічної шкоди йдеться у двох справах: Певна діяльність, проведена Нікарагуа у прикордонній зоні (Коста-Ріка проти Нікарагуа) [3] та Збройні дії на території Конго (Демократична Республіка Конго проти Уганди) [4]. Зокрема, цікавим є досвід Коста-Ріки, яка для визначення розміру екологічної шкоди використала «підхід екосистемних послуг», згідно з яким цінність довкілля оцінюється через послуги та товари, які воно може надати і які можуть бути чи не можуть бути продані на ринку. Такий підхід дозволяє врахувати повну і потенційно довготривалу шкоду, заподіяну довкіллю [3]. У Справі «Збройні дії на території Конго (Демократична Республіка Конго проти Уганди)» Міжнародний суд присудив відшкодування шкоди у формі загальної суми, а не для кожного виду природних ресурсів [4].

При виробленні доктринальних підходів до питань компенсації екологічної шкоди, заподіяної внаслідок збройної агресії Російської Федерації, неодмінно маємо враховувати історичний досвід створення спеціальних компенсаційних органів. Так, для компенсації шкоди довкіллю та інших збитків, що заподіяв Ірак внаслідок збройної агресії проти Кувейту (1990-1991 роки) ООН створила окремий орган – компенсаційну комісію – The United Nations Compensation Commission (UNCC) [5]. Компенсаційна комісія ООН створена як тимчасовий допоміжний орган Ради безпеки ООН у 1991 році з метою розгляду претензій і виплати компенсації за втрати і шкоду, спричинені внаслідок незаконного вторгнення Іраку та окупації Кувейту. Юрисдикція комісії є достатньо інноваційною для міжнародно-правових стандартів, а саме щодо осіб, які можуть заявляти про шкоду (від громадян до корпорацій), а також щодо видів шкоди, що підлягає відшкодуванню (включаючи екологічну шкоду). Такому рішенню передувала резолюція Ради безпеки ООН 687 (1991), яка зазначила у п. 16, що Ірак є відповідальний згідно міжнародного права за будь-яку шкоду, включаючи екологічну шкоду і виснаження

природних ресурсів в результаті незаконного вторгнення Іраку та окупації Кувейту. Пунктом 18 резолюції було створено фонд для надання компенсації з претензій, які виникнуть з п. 16. Рада безпеки ООН ініціювала відповідальність Іраку за завдання екологічної шкоди через використання сили у порушення статті 2(4) Статуту ООН, а не через порушення міжнародного гуманітарного права чи права навколишнього природного середовища. Претензії, пов'язані із шкодою довкілля та виснаженням природних ресурсів, було розподілено на дві групи в рамках категорії F446: претензії за екологічну шкоду і нищення природних ресурсів в регіоні Перської затоки, включаючи наслідки пожеж на нафтових свердловинах і скиди нафти в море; претензії щодо видатків, понесених урядами за межами регіону для надання допомоги країнам, що були прямо зачеплені екологічною шкодою [6]. Діяльність Компенсаційної комісії була припинена в 2022 році. Вона функціонувала 31 рік. У 2022 році також Керуючою радою Компенсаційної комісії було визнано, що уряд Іраку виконав свої міжнародні зобов'язання по компенсації всім заявникам прямої шкоди та збитків, завданих вторгненням Іраку в Кувейт. І Рада безпеки ООН Резолюцією 2621 (2022)2 визнала, що Компенсаційна комісія ООН виконала свій мандат. Ірак заплатив біля 52,4 млрд збитків станом на 2022 рік по всім заявам всіх категорій. З них, 5,26 млрд виплачено для відшкодування екологічної шкоди.

Значним досягненням на дипломатичному фронті є ухвалення 14 листопада 2022 р. Резолюції Генеральної Асамблеї ООН A/RES/ES-11/5 «Про сприяння правовому захисту і відшкодуванню шкоди за агресію проти України», якою визнано необхідність створення компенсаційного механізму для України та міжнародного реєстру збитків. Отже, Резолюція ООН стала першою цеглиною в процесі створення компенсаційного механізму для України, громадян та бізнесу.

У Міністерстві юстиції України заявили про початок процесу створення міжнародного Реєстру збитків, завданих збройною агресією Російської Федерації [7]. Він має бути першим компонентом компенсаційного механізму, який має включати створення компенсаційної комісії, яка розглядатиме індивідуальні заяви про компенсацію Росією збитків від громадян, компаній та держави. Також має бути створено компенсаційний фонд, який накопичуватиме кошти для виплати рішень комісії, в тому числі за рахунок конфіскованих російських активів.

Отже, розглянута вище міжнародна практика компенсації екологічної шкоди є надзвичайно корисною для України. Ми маємо врахувати всі недоліки та помилки, що вже допускалися у міжнародній практиці. Зараз для України надважливим є активний і систематичний збір доказів, фіксування та збереження даних моніторингу стану довкілля, документування негативних впливів на довкілля, оцінювання заподіяної екологічної шкоди відповідно до прийнятих методик, щоб бути підготовленими до обґрунтування претензій до держави-агресорки на міжнародному рівні. Значним досягненням на шляху створення компенсаційного механізму є ухвалення Резолюції Генеральної Асамблеї ООН A/RES/ES-11/5 «Сприяння відшкодуванню та репараціям за агресію проти України», якою визнано потребу в створенні міжнародного механізму репарацій за збитки, втрати чи ушкодження, і які витікають з міжнародно-протиправних діянь Російської Федерації в Україні чи проти України.

Література:

1. Якої шкоди завдала війна довкіллю України. URL: <https://texty.org.ua/fragments/108729/yakoyi-shkody-zavdala-vijna-dovkillyu-ukrayiny-the-economist/> (дата звернення – 21.03.2023).

2. Eritrea-Ethiopia Claims Commission - Final Award - Ethiopia's Damages Claims, Decision of 17 August 2009. URL: https://legal.un.org/riaa/cases/vol_XXVI/631-770.pdf (дата звернення – 21.03.2023).

3. Міжнародний суд. Вебсторінка справи «Певна діяльність, проведена Нікарагуа у прикордонній зоні (Коста-Ріка проти Нікарагуа)». URL:

Certain Activities Carried Out by Nicaragua in the Border Area (Costa Rica v. Nicaragua) (icj-cij.org) (дата звернення – 21.03.2023).

4. Міжнародний суд. Вебсторінка справи «Збройні дії на території Конго (Демократична Республіка Конго проти Уганди)». URL:

Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda) (icj-cij.org) (дата звернення – 21.03.2023).

5. The United Nations Compensation Commission (UNCC). URL: <https://uncc.ch/home> (дата звернення – 21.03.2023).

6. Protecting the environment during armed conflict. An inventory and analysis of international law, UNEP . 2009. P. 24-27

7. У Мін'юсті заявили про початок створення міжнародного реєстру збитків від війни. <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3643888-u-minusti-zaavili-pro-pocatok-stvorennia-miznarodnogo-reestru-zbitkiv-vid-vijni.html> (дата звернення – 21.03.2023).

Кожушко Олена Олегівна,

доцент кафедри правових та інформаційних технологій

Відокремленого структурного підрозділу закладу вищої освіти

«Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

Хмельницький інститут соціальних технологій, кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Реформа децентралізації, яка розпочала свій старт у 2014 році передбачає децентралізацію владних повноважень, в першу чергу передачу на місця можливості надання широкого спектру адміністративних послуг.

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації мережі та функціонування центрів надання адміністративних послуг та удосконалення доступу до адміністративних послуг, які надаються в електронній формі» від 03.11.2020 № 943-IX центри надання адміністративних послуг утворюються (ЦНАП) при органі місцевого самоврядування або ж місцевої державної адміністрації [1].

Основним завданням місцевої влади є забезпечення якісного надання населенню адміністративних послуг. Відповідно до Закону України «Про адміністративні послуги», адміністративна послуга - результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної особи, спрямований на набуття, зміну чи припинення прав та/або здійснення обов'язків такої особи відповідно до закону [2]. Саме ЦНАП дозволяє замовникам послуг уникати бюрократичної тяганини та не витратити час на відвідування численних кабінетів задля отримання різного роду довідок. Крім цього принципи його роботи знижують корупційні ризики у процесі надання адміністративних послуг.

Аналізуючи законодавство та практику надання адміністративних послуг ЦНАП можна виділити наступні основні проблеми, з якими, як правило, стикаються на місцях:

1) питання оптимального переліку адміністративних послуг в громаді. Якщо це громади на базі міст, (середніх та великих), то через ЦНАП у цих громадах має надаватися максимальний спектр послуг. В громадах сільського типу, особливо із обмеженою спроможністю, необхідно в першу чергу забезпечити надання життєво необхідних

(популярних) адміністративних послуг. При вирішенні питання про доцільність включення чи не включення до переліку адміністративних послуг необхідно враховувати демографічний склад громади та основні групи споживачів послуг і їх потреби, а також рівень фінансової спроможності самої громади тощо [3];

2) професіоналізм у роботі адміністраторів. Адміністратор має знати порядок надання всіх адміністративних послуг, що на практиці не зовсім працює (особливо це стосується питань архітектурно-будівельного контролю, загальнообов'язкового державного пенсійного страхування). В більшій мірі це торкається ЦНАП у малих громадах, де потрібна максимальна універсальність і взаємозамінність;

3) швидкість та своєчасність надання послуги впливає із питання компетентності адміністратора. Адміністратор не може перевірити правильність поданих заяв, передає їх відповідному органу, і, таким чином, ЦНАП перетворюється на місце прийому документів, а не надання послуг;

4) невизначеність окремих норм законодавства. Мова йде про невичерпний перелік документів, що необхідні для надання певної адміністративної послуги, а саме, коли закон передбачає надання «інших документів». Ці положення законодавства призводять до того, що адміністратори пропонують суб'єкту звернення звернутися до відповідних профільних органів;

5) вибір приміщення ЦНАП лягає на плечі органів місцевого самоврядування. Особливо відчутним це є для малих громад. Їх складно забезпечити насамперед через обмеженість ресурсів. При виборі приміщення необхідно передбачати також забезпечення умов для осіб з особливими потребами (не тільки з обмеженими фізичними можливостями, але й з малими дітьми, осіб похилого віку тощо). Слід також прогнозувати витрати на утримання, комунальні платежі тощо. Утворення ЦНАП в територіальних громадах є досить складним завданням навіть для громад, що об'єднані навколо населених пунктів, які є адміністративними центрами районів, мають достатньо розвинену порівняно із іншими громадами інфраструктуру. Досить часто центри, які утворилися при райдержадміністраціях, не відповідають вимогам щодо зручного обслуговування споживачів і потребують реконструкції, деколи навіть будівництва нових приміщень. Практика створення територіальних громад свідчить про те, що навіть після об'єднання громад їхніх ресурсів усе одно не досить, щоб забезпечити якісне надання послуг громадянам [4].

Література:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації мережі та функціонування центрів надання адміністративних послуг та удосконалення доступу до адміністративних послуг, які надаються в електронній формі : Закон України від 03 лист. 2020 р. № 943-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/943-20#Text> (дата звернення: 16.03.2023).

2. Про адміністративні послуги : Закон України від 06 вер. 2012 р. № 5203-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text> (дата звернення: 16.03.2023).

3. Основоположні принципи створення ЦНАП з термінами для кожної фази, описом ризиків та умов : веб-сайт. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/41/Osnovopolozhni-priincipii-stvorenniya-CNAP.pdf> (дата звернення: 16.03.2023).

4. Шпак Ю. В. Доступність центру надання адміністративних послуг – основа реформування місцевого самоврядування. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2021. № 1. С. 68-73 <https://law.journalsofznu.zp.ua/archive/visnik-1-2021/11.pdf> (дата звернення: 16.03.2023).

*Козорог Єлизавета Дмитрівна,
студентка навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти,
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

ДЕОНТОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Проблема правоохоронної діяльності є важливою складовою сучасного суспільства. Правоохоронні органи мають за завдання забезпечувати додержання законів та захищати права і свободи людей. Водночас, їхні дії можуть порушувати права громадян та викликати критику соціуму. У зв'язку з цим, виникає необхідність дослідження деонтологічних основ правоохоронної діяльності, що є актуальним науковим завданням.

Проблему деонтологічних основ правоохоронної діяльності протягом багатьох років. У своїх дослідженнях автори звертали увагу на такі питання: дотримання правил моральної поведінки правоохоронцями; використання силових методів під час здійснення службових обов'язків; дотримання прав людини і основних свобод; проблеми корупції та інші проблеми, що виникають в процесі правоохоронної діяльності.

У своїх дослідженнях автори звертають увагу на те, що дотримання деонтологічних принципів є важливою передумовою для забезпечення прав людини та основних свобод [4-6]. Зокрема, у статті Л.Беккера [1] було показано, що дотримання деонтологічних принципів є необхідною умовою для забезпечення довіри громадян до правоохоронних органів.

Останні дослідження у галузі правоохоронної діяльності вказують на важливість дотримання етичних принципів у діяльності правоохоронних органів. Зокрема, Р.Хамітов та І.Манжула [2] вказують на необхідність розуміння правових та моральних принципів в діяльності правоохоронних органів. Крім того, Е.Ковальов та І.Петрова [3] відзначають, що деонтологічні принципи є основою ефективної діяльності правоохоронних органів та забезпечення прав людини.

Однак дослідження свідчать про те, що існують проблеми у дотриманні деонтологічних принципів у діяльності правоохоронних органів. Зокрема, В.Білоус [4] відзначає, що часто правоохоронці порушують права людини під час здійснення своїх повноважень. Також, І.Світлична [5] наголошує на тому, що деонтологічні проблеми у діяльності правоохоронних органів виникають через недостатнє забезпечення їхньої діяльності необхідними ресурсами та поганий контроль за їхніми діями.

Несприятлива діяльність правоохоронних органів може призвести до негативних наслідків для громадян та взагалі для суспільства. Тому важливо дослідити деонтологічні основи правоохоронної діяльності та виявити невирішені проблеми, які необхідно вирішити для забезпечення дотримання прав людини та ефективної роботи правоохоронних органів. Основні питання, які є невирішеними і потребують подальшого дослідження:

1. Роль деонтологічних принципів у правоохоронній діяльності та їх вплив на дії правоохоронних органів.

2. Проблеми, пов'язані з дотриманням деонтологічних принципів у діяльності правоохоронних органів.

3. Ефективність механізмів контролю за діями правоохоронних органів у забезпеченні дотримання деонтологічних принципів [6].

Деонтологія, як наука про моральні принципи та поведінку людини в суспільстві включає в себе етичні принципи, які визначають моральні зобов'язання особи та її поведінку у певних ситуаціях [7]. У правоохоронній діяльності, деонтологія визначає основні етичні принципи, які мають дотримуватись правоохоронні органи при здійсненні своїх повноважень.

Один із головних деонтологічних принципів у правоохоронній діяльності – це принцип законності. Цей принцип визначає, що правоохоронні органи повинні діяти

відповідно до закону, забезпечувати дотримання прав людини та захищати їх від будь-якої форми насильства [7]. Іншими важливими деонтологічними принципами у правоохоронній діяльності є принципи справедливості, поваги до гідності людини та відповідальності.

Проте, дотримання деонтологічних принципів у правоохоронній діяльності може стикатись з рядом проблем. Наприклад, правоохоронні органи можуть мати необхідність у використанні сили та інших необхідних ресурсів для виконання своїх завдань, що може призвести до порушення прав людини. Крім того, можуть виникати ситуації, коли правоохоронні органи використовують свої повноваження для переслідування політичних або особистих інтересів [8].

Ефективність механізмів контролю за діями правоохоронних органів також є невирішеною проблемою. Наявність ефективних механізмів контролю за діями правоохоронних органів дозволяє забезпечити дотримання деонтологічних принципів, але водночас може знижувати ефективність роботи правоохоронних органів у виконанні своїх завдань.

Додатково, для забезпечення дотримання деонтологічних принципів у правоохоронній діяльності, можна використовувати інструменти та підходи, такі як:

1. Забезпечення відкритості та прозорості в діях правоохоронних органів, зокрема, шляхом оприлюднення інформації про їх діяльність, створення механізмів звітності та контролю за їх діями.

2. Розробка і використання етичних кодексів та стандартів поведінки для працівників правоохоронних органів, що містять вимоги щодо дотримання деонтологічних принципів та інших професійних стандартів.

3. Залучення громадськості до контролю за діями правоохоронних органів, зокрема, через створення механізмів громадського контролю, залучення до роботи експертів та представників громадських організацій.

4. Підвищення рівня відповідальності працівників правоохоронних органів за порушення деонтологічних принципів, шляхом створення механізмів дисциплінарної відповідальності та кримінальної відповідальності за серйозні порушення.

5. Забезпечення професійної незалежності правоохоронних органів від зовнішніх впливів, зокрема, політичних, економічних та інших впливів, що можуть впливати на їх роботу та діяльність [9].

Загалом, забезпечення дотримання деонтологічних принципів у правоохоронній діяльності є важливою умовою забезпечення прав людини, демократії та розвитку правової держави. Для досягнення цього мети необхідно використовувати широкий спектр інструментів та підходів, що охоплюють не лише самі правоохоронні органи, а й громадськість та інші зацікавлені сторони.

Отже, для забезпечення дотримання деонтологічних принципів у правоохоронній діяльності необхідно проводити подальше дослідження з питань ролі деонтологічних принципів у діяльності правоохоронних органів, проблем дотримання цих принципів та розробляти ефективні механізми контролю за діями правоохоронних органів. Крім того, важливо забезпечити професійну підготовку та підвищення кваліфікації працівників правоохоронних органів щодо дотримання деонтологічних принципів у своїй роботі. Повага до прав людини та дотримання деонтологічних принципів у правоохоронній діяльності є важливими елементами забезпечення демократії та правової держави. Тому, необхідно вирішувати проблеми, пов'язані з дотриманням деонтологічних принципів у правоохоронній діяльності, щоб забезпечити ефективну роботу правоохоронних органів та захист прав і свобод людини.

Література:

1. Becker L. Deontological Ethics. In The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter 2017 Edition). URL: <https://plato.stanford.edu/archives/win2017/entries/ethics-deontological/>

2. Хамітов Р., & Манжула, І. . Етика та деонтологія правоохоронної діяльності. *Електронний науковий журнал «Правова доктрина»*. 2019. С.75-80. URL: https://nbuv.gov.ua/UJRN/prd_2019_1_14
3. Ковальов Е., & Петрова І. Деонтологічні принципи в діяльності правоохоронних органів. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 10(96), С. 25-27. URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/publications/2020-10-07/1602071956/18.pdf>
4. Білоус В. Проблеми дотримання прав людини в діяльності правоохоронних органів. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2019. С.154-159. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvnua_2018_1_21
5. Світлична І. Деонтологічні проблеми в діяльності правоохоронних органів. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. С. 39-41. 2020. URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/publications/2021-02-19/1613748281/11.pdf>
6. Профільна програма «Правоохоронна діяльність», затверджена Міністерством освіти і науки України 29.06.2015. № 747.
7. Сучасні проблеми правознавства та держави: монографія / за заг. ред. В.С. Толочка. Вінниця: Нова книга, 2021. 238 с.
8. Терехов В. Правові основи правоохоронної діяльності: навч. посібник. Харків: Право, 2008. 234 с.
9. Чапаєва О. Деонтологія управління правоохоронними органами: навч. посібник. Харків: Право, 2015. 315 с.

Коломоєць Тетяна Олександрівна,
 декан юридичного факультету Запорізького національного університету,
 доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
 член-кореспондент НАПрН України

ВІЛЬНЕ ВОЛОДІННЯ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ ЯК ОБОВ'ЯЗКОВА УМОВА ДОСТУПУ ОСОБИ ДО ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ В УКРАЇНІ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Реалії життя в Україні, обумовлені зовнішньої збройною агресією та впровадженням правового режиму воєнного стану, з необхідністю вплинули на пріоритетність напрямків функціонування всіх без винятку складових публічної влади. Потреба забезпечення функціонування всієї системи суб'єктів публічної влади, із одночасним поєднанням стабілізаційного безперервного без пекового «внутрішнього» аспекту й активізації «зовнішнього» аспекту задля оперативного пошуку джерел допомоги у реалізації та захисті публічних інтересів, формування підґрунтя для подальшого існування держави й посилення гарантій її незалежності, спроможності як суб'єкта міжнародно-правових відносин, істотно актуалізували нагальну потребу унормування й практичного впровадження, із створенням всіх необхідних для цього умов, положення про іншомовну спроможність представників публічної влади як необхідну умову ефективної реалізації публічної влади не тільки у період дії правового режиму воєнного стану, але й у повоєнний період. Активізація співпраці з іноземними партнерами здала забезпечення реалізації та захисту прав громадян України, які вимушені були виїхати за межі України, задля допомоги ЗСУ й особам, які постраждали внаслідок збройної агресії, активізації співпраці з міжнародними організаціями для максимального використання ресурсу всього розмаїття гарантій безпеки й реалізації євроінтеграційних прагнень нашої держави – все це з необхідністю вимагає іншомовного спілкування представників публічної влади із зарубіжними партнерами, представниками міжнародної спільноти, роботу з численними міжнародно-правовими актами та актами зарубіжного законодавства тощо. Отже, цілком

логічно розглядати рівень іншомовної підготовки особи в якості умови її допуску до публічної служби, із відповідним нормативним закріпленням цього положення в актах службового законодавства України. Проте, практичне впровадження цього положення, не зважаючи на нагальну потребу часу, вимагає поступовості дій й створення для осіб, що претендують на посади державної служби, державою належних умов, а це, у свою чергу, - додаткових витрат. Чи є достатньо підстав для обґрунтування доцільності підготовки й внесення змін до чинного законодавства України положень щодо рівня іншомовної підготовки особи як умови її допуску до публічної служби й забезпечення тим самим ефективності її служіння публічним інтересам в Україні у повоєнний період в умовах реалізації євроінтеграційних прагнень нашої держави? Чи є підстави для модифікації змісту положень чинного службового законодавства у частині іншомовної підготовки публічних службовців й використання ними іноземної мови у своїй професійній діяльності? Можна з упевненістю позитивно відповісти на ці запитання. Не зважаючи на те, що в якості обов'язкової умови допуску особи на державну службу володіння іноземною мовою передбачено лише для претендентів на посади категорії «А», професійна діяльність й інших публічних службовців в нових умовах крос-функціональності публічної служби також вимагає наявності іншомовних компетентностей. Саме тому вирішення вищезазначених питань варто умовно поділити на два блоки: а) унормування вільного володіння іноземною мовою – офіційною мовою РЄ як обов'язкової умови допуску особи до публічної служби; б) унормування засад іншомовної підготовки публічних службовців, вдосконалення іншомовної спроможності як необхідної умови їх професійної службової кар'єри. Стосовно першого варто акцент уваги зробити на потребу внесення змін до чинного законодавства у частині допуску, підтвердження претендентом на посаду публічної служби наявності компетентностей щодо вільного володіння іноземною мовою – офіційною мовою РЄ. Окрім документу, який підтверджує іншомовну підготовку презентанта (документ про вищу освіту, сертифікат або ж свідоцтво про складання мовного екзамену тощо), особа має пройти текстове випробування на визначення рівня вільного володіння іноземною мовою – офіційною мовою РЄ. Цілком прийнятною, в т.ч. й в аспекті мінімізації ресурсних витрат держави, могла б бути процедура визначення рівня вільного володіння іноземною мовою, яка вжне впродовж тривалого часу використовується щодо визначення рівня володіння іноземною мовою для претендентів на посади державної служби категорії «А», а отже можна було б поширити її на всі посади інших категорій. Вважати запропоновану вимога «дискримінаційною», «надмірною», навряд чи можна, з огляду на те, що стандартами вищої освіти передбачено набуття особою іншомовних компетентностей й для вступу на навчання для здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти особа має скласти або ж ЄВІ або ж мовний тест як складову ЄФВВ. Претендуючи на посаду державної служби й публічну службу в цілому, особа має надати документ про вищу освіту, а отже й іншомовну підготовку як її складову. Пропонується саме процедура тестування, а не складання іспиту на кшталт екзамену на визначення рівня володіння особою державною мовою, бо важливо не тільки визнати рівень іншомовної спроможності особи, але й певну професійну спрямованість останньої, як такої, що виявила бажання вступати на державну службу. Проходження процедури тестування з іноземною мови варто визнати як невід'ємну складову всієї процедури допуску особи до служби, із дотриманням всіх закріплених правових стандартів такої процедури.

Стосовно ж другого питання, варто одразу ж зазначити, що вже в наявності результати певних правотворчих процесів, зорієнтованих на врегулювання відносин вдосконалення іншомовної спроможності публічних службовців. Насамперед мова йде про Постанову КМУ від 30.12. 2022 року № 1494 «Про зміни до Положення про систему професійного навчання державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників, заступники, посадових осіб місцевого самоврядування, депутатів місцевих рад», абз. 3 п. 9 якої передбачено, що «... зміст програм підвищення кваліфікації

охоплює ... підвищення рівня володіння іноземною мовою, яка є офіційною мовою РС...», а п. 17 уточнено, що «...вивчення або підвищення рівня володіння учасниками професійного навчання іноземною мовою, яка є офіційною мовою РС, іншою іноземною мовою, необхідною для професійної діяльності, може здійснюватися шляхом онлайн-навчання, навчання на освітніх web-ресурсах, проходження курсів вивчення іноземної мови, тренінгів та в інших формах самоосвіти, що підтверджується документом про кваліфікацію за результатами навчання, документом про рівень володіння іноземною мовою». Окрім того, варто вести мову й про Наказ НАДС від 20.02.2023 року «Про зміни до Переліку пріоритетних напрямків (тем) підвищення кваліфікації за загальними (сертифікатними) та короткостроковими програмами у 2023 році», із виокремленням в якості такого напрямку програми з вдосконалення іншомовної підготовки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування. Пропонуючи розмаїття форм навчання, із широкою автономією публічних службовців щодо їх вибору, закріплюється положення про визнання вдосконалення іншомовної підготовки в якості «кроку до побудови службової кар'єри» публічного службовця, складової процедури щорічного оцінювання результатів діяльності, невід'ємної умови ефективної професійної діяльності службовця у процесі виконання Плану повоєнної відбудови України й реалізації всього комплексу передбачених ним програм. Окрім унормування відповідних засад, державою вже сформовано достатньо умов для практичної їх реалізації в умовах сьогодення задля досягнення результату у найкоротші терміни. Враховуючи позитивну практику реалізації Проєкту «Англійська мова для державних службовців» у 2012-2015 роках, із залученням понад двох тисяч службовців, у 2022 році впроваджено Проєкт Eng4PublicService як результат співпраці НАДС із освітньою організацією EF Language Learning Solution, що зорієнтований на безкоштовне вивчення (вдосконалення) публічними службовцями англійської мови на платформі онлайн-школи EF EnglishLive. З акцентом держави на публічних службовців, спроможних працювати з актами міжнародного права, в т.ч. й без залучення перекладачів, що істотно мінімізує витрати держави й спрощує комунікацію з іноземними партнерами, ініційовано посилену підготовку фахівців з юридичного перекладу (п. 4 Доручення Прем'єр-міністра України від 31.12.2022 року № 36340/0/11-22, доповідна записка Державного секретаря КМУ від 11.11.2022 року № 156/09-55-28-22, лист МОН України від 12.01.2023 року № 1/484-23), із використанням наявних ресурсів закладів вищої освіти, наукових установ та всієї системи спеціалізованих суб'єктів підвищення кваліфікації публічних службовців. Отже, другий напрямок нормотворчості цілком можна розглядати як такий, що зорієнтований на унормування обов'язку публічних службовців вдосконалювати іншомовну спроможність впродовж всього періоду професійної діяльності й закріплення імперативу щодо урахування її рівня під час щорічного оцінювання результатів професійної діяльності публічних службовців, із закріпленням відповідних положень як у «базових» актах службового законодавства України, так і підзаконних актах, які безпосередньо регламентують відносини щорічного оцінювання та підвищення кваліфікації публічних службовців.

Практичне втілення у життя сформульованих пропозицій як у частині унормування вимог щодо іншомовної спроможності публічних службовців, так і щодо створення державою достатніх умов для її набуття та вдосконалення (вільний доступ, безоплатність, розмаїття форм і методів тощо) сприятимуть створенню надійного підґрунтя для інтеграції публічних службовців до європейської спільноти й ефективного функціонування публічної служби в цілому в нових реаліях повоєнного періоду.

Комзюк Анатолій Володимирович,
студент I курсу магістратури навчально-наукового інституту економіки і права
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Комзюк Володимир Трохимович,
професор кафедри державно-правових дисциплін
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького,
доктор юридичних наук, доцент

ЩОДО ОКРЕМИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ І ЇХ ВІДПОВІДНОСТІ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Питання повноважень Президента України є важливим і актуальним при дослідженні правового статусу Глави держави, його місця і ролі в конституційно-правовому механізмі реалізації державної влади, співвідношення і взаємодії інституту Президента з різними гілками державної влади. Відповідно до статті 102 Конституції України, Президент України є главою держави і виступає від її імені. Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина. Президент України є гарантом реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору [1]. Конституцією України Президент наділений великим обсягом різних повноважень, ці повноваження науковці класифікують за різними критеріями, причому єдиної думки серед науковців щодо цього немає, називаються представницькі, установчі, кадрові (номінаційні) та процедурні повноваження, а також щодо призначення референдумів, повноваження у сфері національної безпеки і оборони України, зовнішньополітичні, повноваження як гаранта конституційного ладу тощо. Метою даної статті не є розгляд всіх повноважень Президента України, а лише деяких кадрових повноважень, щодо яких існують певні суперечності у правовому регулюванні його компетенції.

Кадрові повноваження Президента України – це його повноваження самостійно призначати на посаду та/або звільняти з неї відповідних посадових осіб державних органів, а також його участь у процесі безпосереднього призначення на посаду та/або звільнення з посади посадових осіб іншими органами держави.

Повноваження Президента України, в тому числі і кадрові, визначені у статті 106 Конституції України, пункт 31 якої вказує, що Президент здійснює і «інші повноваження, визначені Конституцією України» [1], тобто з цього випливає, що повноважень, які не визначені в Конституції України, Президент не може здійснювати, а тому науковці на цій підставі вказують на вичерпність повноважень Президента, які визначені в Конституції України, і це, в свою чергу, обумовлює неможливість прийняття законів, які встановлювали б інші його повноваження, не передбачені Конституцією України. На практиці ж маємо дещо іншу ситуацію, коли окремі закони наділяють Президента України повноваженнями, не передбаченими Конституцією України, що і визначає потребу у відповідних наукових дослідженнях з метою вироблення пропозицій задля удосконалення правового регулювання. З цього приводу також варто зазначити, що згідно з ч. 2 статті 19 Конституції України, яка безпосередньо регламентує і діяльність Президента, «органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України» [1].

Розглянемо деякі кадрові повноваження Президента України, передбачені окремими законами, які не відповідають Конституції України. Так, стаття 8 закону України «Про Державну прикордонну службу України» встановлює, що «Голову Державної прикордонної служби України призначає на посаду Президент України за поданням Прем'єр-міністра України та припиняє його повноваження на цій посаді» [2]. Це

положення даного закону наділяє Президента повноваженнями, не передбаченими Конституцією України і суперечить її нормам, а також нормам інших законів, які регулюють порядок призначення на посади і звільнення з посад керівників центральних органів виконавчої влади (далі – ЦОВВ), що не входять до складу Кабінету Міністрів України. Голова Державної прикордонної служби України (далі – ДПСУ) є Головою Адміністрації ДПСУ, яка є ЦОВВ, що згідно статті 7 Закону «Про Державну прикордонну службу України» реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, здійснює управління Державною прикордонною службою України [2]. Порядок призначення на посади і звільнення з посад керівників ЦОВВ, які не входять до складу Кабінету Міністрів України (а таким і є Голова Адміністрації ДПСУ, він же є і Головою ДПСУ), прямо регламентується пунктом 9-2 статті 116 Конституції України, яка визначає повноваження Кабінету Міністрів України, і згідно якого Кабмін «призначає на посади та звільняє з посад за поданням Прем'єр-міністра України керівників центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів України» [1]. На виконання цього конституційного положення, ч. 1 статті 19 закону України «Про центральні органи виконавчої влади» встановлює, що «керівник центрального органу виконавчої влади призначається на посаду та звільняється з посади Кабінетом Міністрів України» [3]. Аналогічне положення міститься і в п. 1 ч. 7 статті 21 закону України «Про Кабінет Міністрів України», згідно якої Кабмін «призначає на посаду державних секретарів міністерств, керівників та заступників керівників центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів України...» [4]. Таким чином, положення Закону «Про Державну прикордонну службу України», що передбачає призначення Президентом України Голови ДПСУ і припинення його повноважень, не відповідає Конституції і прямо суперечить її нормам, а також нормам інших законів, тому має бути скасоване і приведене у відповідність до Конституції України.

Що стосується норм інших законів України, які містять кадрові повноваження Президента, не передбачені Конституцією України, то варто зупинитись на призначенні на посаду і звільненні з посади Директора Державного бюро розслідувань (далі – ДБР), що регламентується ч. 1 статті 11 закону України «Про Державне бюро розслідувань», згідно якої «Директор Державного бюро розслідувань призначається на посаду Президентом України за поданням комісії з проведення конкурсу на зайняття посади Директора Державного бюро розслідувань. Директор Державного бюро розслідувань звільняється з посади Президентом України за наявності підстав, визначених частинами четвертою та п'ятою статті 10 цього Закону» [5]. Конституцією України не передбачено таке повноваження Президента, як призначення на посаду і звільнення Директора ДБР, тому це положення даного Закону має бути приведені у відповідність до Конституції України.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення – 21.03.2023 р.).
2. Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 03.04. 2003 року № 661-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text> (дата звернення – 21.03.2023 р.).
3. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17.03.2011 року № 3166-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#top> (дата звернення – 21.03.2023 р.).
4. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 року № 794-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#top> (дата звернення – 21.03.2023 р.).
5. Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12.07.2015 року № 794-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#top> (дата звернення – 21.03.2023 р.).

Корж Ігор Федорович,

*заступник керівника наукового центру електронного парламенту та правової інформації
Державної наукової установи «Інститут інформації, безпеки і права НАПрНУ»,
доктор юридичних наук, старший науковий співробітник*

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ДЛЯ Е-УРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

При розбудові «електронного урядування» важливого значення набуває уміле використання міжнародного досвіду у цій сфері, наявних міжнародних стандартів, які мають слугувати своєрідним орієнтиром та відправною базою, на яку необхідно орієнтуватися з метою успішного та ефективного вирішення поставленого завдання. Саме в таких документах містяться рекомендації, вимоги, застереження для держав-учасниць, що мають намір будувати чи розвивати у себе ефективне інформаційне суспільство.

Використання Інтернету органами державної влади розглядається як одна із можливостей підвищити ефективність влади в цілому. Фактично, впровадження інформаційних технологій у сферу публічної влади дозволить швидко оптимізувати публічне адміністрування: знизити витрати на утримання держави, прискорити взаємодію органів державної влади між собою, а також з юридичними і фізичними особами. Зарубіжний досвід також свідчить, що модель е-урядування природна і прийнятна для тих країн і культур, у яких держава сприймається як обслуговуюча, сервісна структура.

Міжнародні стандарти е-урядування (*e-governing*) знаходять своє відображення у міжнародних актах з питань функціонування інформаційного суспільства, і є обов'язковими для виконання країнами-учасницями. До основних таких актів відносяться:

- Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи з питань е-урядування, прийнята 15 грудня 2004 року [1];
- Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства [2];
- Регламент ЄС №910/2014 Європейського Парламенту та Ради від 23 липня 2014 «Про електронну ідентифікацію та довірчі послуги для електронних трансакцій на внутрішньому ринку і скасування Директиви 1999/93/ЄС» [3];
- Типовий закон ЮНІСІТРАЛ «Про електронні підписи», прийнятий Комісією ООН [4];
- Декларація про європейську політику у галузі нових інформаційних технологій, прийнята Комітетом міністрів Ради Європи [5];
- Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи (2004) з питань юридичних, операційних і технічних стандартів електронного голосування, прийнята 30 вересня 2004 року [6];
- Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи Res (2009) державам-учасницям Ради Європи з електронної демократії і пояснювальна записка [7];
- Резолюція Ради Європи № 1653 (2009) «Електронна демократія» [8].

Наведені документи, як свідчить аналіз, також слід розглядати як базові для формування і розвитку електронного парламенту, а тому зупинимось на висвітленні їх основних положень.

Так, **Рекомендація** Комітету Міністрів Ради Європи (2004) з питань е-урядування спрямована на надання підтримки країнам-членам у створенні та реалізації стратегій е-урядування, що сприятиме ефективному використанню інформаційно-комунікаційних технологій у відносинах між органами публічної адміністрації, громадянами та бізнес-структурами, між самими органами державної влади, а також сприятиме демократизації публічної адміністрації та вдосконаленню надання адміністративних послуг.

У *Декларації* про європейську політику у галузі нових інформаційних технологій встановлено зобов'язання для держав-учасниць забезпечити доступ до нових інформаційних технологій.

Важливе місце серед міжнародних актів у галузі ІТ посідає *Окінавська хартія* глобального інформаційного суспільства, у якій закріплено мету зміцнити відповідну політику і вдосконалити нормативно-правову базу, які б стимулювали конкуренцію і новаторство, забезпечили економічну і фінансову стабільність, які б сприяли співпраці у сфері оптимізації глобальних мереж, боротьби із зловживаннями, які підривають цілісність мережі, скоротити розрив у цифрових технологіях, інвестувати у людей і забезпечити глобальний доступ та участь у цьому процесі (пункт 4 Хартії).

Регламент Європейського Союзу про електронну ідентифікацію та довірчі послуги для електронних трансакцій на внутрішньому ринку містить наступні нові терміни: «електронна ідентифікація»; «засіб електронної ідентифікації»; «ідентифікаційні дані особи»; «ідентифікатор»; «схема електронної ідентифікації»; «автентифікація».

У *Рекомендаціях Комітету Міністрів Ради Європи (2004)* з питань юридичних, практичних і технічних стандартів електронного голосування зазначено, що тільки ті системи електронного голосування, які безпечні, надійні, ефективні, технічно грамотно сформовані, відкриті для незалежної перевірки і легко доступні для виборців, будуть сприяти формуванню довіри в громадськості, що є передумовою для проведення демократичного електронного голосування. А тому Комітет рекомендує використовувати електронне голосування з урахуванням положень, передбачених у Додатках до цих Рекомендацій. При здійсненні електронного голосування мають поважатися всі принципи демократичних виборів і референдумів; повинні бути прийняті до уваги взаємозв'язки між правовими, експлуатаційними і технічними аспектами електронного голосування; має бути переглянуто національне законодавство у контексті зазначеного.

Розглянуті документи, за нашими оцінками, є основою для імплементації їх норм в національне законодавство України та інші нормативно-правові акти, які стосуються формування і розвитку е-урядування.

В умовах сучасного рівня світової глобалізації розвиток інформаційного суспільства в Україні не може відбуватися окремо від інших держав світу, насамперед, країн-членів Європейського Союзу. Тому важливим елементом євроінтеграції України є врахування стандартів її стратегічних партнерів, зокрема ЄС, що проголошено пріоритетним напрямом зовнішньополітичного курсу держави.

Стосовно адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу слід зазначити, що Постановою Кабінету Міністрів України [9] була схвалена *Концепція* адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Метою адаптації є досягнення відповідності правової системи України з правовою системою Європейського Союзу (*acquis communautaire*), яка включає акти законодавства Європейського Союзу (але не обмежується ними), прийняті в рамках Європейського співтовариства, з урахуванням критеріїв, що висуваються Європейським Союзом до держав, які мають намір вступити до нього.

Важливим документом з питань розбудови інформаційного суспільства, реалізація якого сприяло євроінтеграції України, був *План дій «Україна – Європейський Союз»*, схвалений Кабінетом Міністрів України 12.02.2005 р. та Радою з питань співробітництва між Україною і Європейським Союзом 21.02.2005 р. [10]. На виконання цього стратегічного документу Кабінет Міністрів України своїм Розпорядженням [11] затвердив перелік заходів щодо реалізації відповідного Плану дій Україна – ЄС, у якому значну увагу присвячено розвитку інформаційного суспільства. Реалізація цього документа сприяло формуванню та розвитку інформаційного суспільства в Україні, включаючи і технології е-урядування відповідно до європейських стандартів.

Проникнення ІТ і Інтернет-технологій у структури влади однозначно підпадає під виконавчу оперативну діяльність, і саме тут необхідна найбільш тісна співпраця з

органами влади. Таким чином, проаналізовані документи об'єднують у собі найбільш важливі, за нашими оцінками, стандарти (засади) е-урядування та е-парламенту, дотримуючись яких Україна матиме реальні шанси для їх впровадження. При цьому, для розбудови е-урядування та е-парламенту в Україні відповідна міжнародна нормативно-правова база та *acquis communautaire* Європейського Союзу мають стати основою для імплементації їх положень в національне українське законодавство.

Література:

1. Портал знань. Знання повинні бути доступними. URL: <http://www.znannya.org/?view=e-government-experience.com> (дата звернення: 01.03.2023).
2. Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства від 22 липня 2000 року / *Дипломатичний вісник*. 2000. № 8. С. 51– 56. URL: <https://www.mofa.go.jp/policy/economy/summit/2000/documents/charter.html> (дата звернення: 01.03.2023).
3. Регламент ЄС №910/2014 Європейського Парламенту та Ради від 23 липня 2014 «Про електронну ідентифікацію та довірчі послуги для електронних транзакцій на внутрішньому ринку і скасування Директиви 1999/93/ЄС». URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0910&from=EN> (дата звернення: 01.03.2023).
4. Типовий закон ЮНСИТРАЛ «Про електронні підписи» від 5 липня 2001 року. Комісія ООН по праву міжнародної торгівлі. URL: https://uncitral.un.org/ru/texts/ecommerce/modellaw/electronic_signatures (дата звернення: 01.03.2023).
5. Декларація про європейську політику у галузі нових інформаційних технологій від 6 травня 1999 року. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU99181> (дата звернення: 01.03.2023).
6. Рекомендація Rec (2004) 11 з питань юридичних, операційних і технічних стандартів електронного голосування від 30 вересня 2004 року. URL: http://www.coe.int/t/democracy/electoral-assistance/themes/evoting/Rec-2004-11_en.pdf (дата звернення: 01.03.2023).
7. Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи № 1860 Rec(2009) 1 державам-учасникам Ради Європи з електронної демократії і пояснювальна записка від 18 лютого 2009 року. URL: https://www.coe.int/t/dgap/goodgovernance/Activities/Key-Texts/Recommendations/Recommendation_CM_Rec2009_1_en_PDF.pdf (дата звернення: 01.03.2023).
8. Резолюція Ради Європи № 1653 (2009) 1 «Електронна демократія» від 30 січня 2009 року. URL: https://www.coe.int/t/r/parliamentary_assembly/%5Brussian_documents%5D/%5B2009%5D/%5BJan2009%5D/Res1653_rus.asp (дата звернення: 02.03.2023).
9. Про Концепцію адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 серпня 1999 року № 1496. *Офіційний вісник України*. 1999. № 33. С. 168.
10. План дій «Україна – Європейський Союз» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?user=c&find=1&typ=75> (дата звернення: 02.03.2023).
11. Про затвердження заходів щодо виконання у 2007 році Плану дій Україна-ЄС: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2007 року № 238-р. / Верховна Рада України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/238-2007-p/print1392208570907821> (дата звернення: 03.03.2023).

*Корж Тетяна Ігорівна,
аспірант Державної наукової установи „Інститут інформації,
безпеки і права НАПрН України“*

МІСЦЕ ФЕДЕРАЛЬНОГО КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ НІМЕЧЧИНИ У МЕХАНІЗМІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Конституційне правосуддя як форма конституційного контролю, що здійснюється Конституційним судом, належить до міжнародно визнаних стандартів демократії. У структурі юрисдикції ФРН конституційна юрисдикція займає особливе положення. Федеральний Конституційний суд Німеччини був передбачений Конституцією 1949 року [1], а створений у 1951 році. Федеральний Конституційний суд Німеччини (далі – ФКС Німеччини, Суд) був створений Установчими зборами як вищий юридичний орган для всебічного захисту верховенства права (правової визначеності громадянина, запобігання порушенням принципів верховенства права з боку держави) [2, с. 216].

Суд є „верховним охоронцем конституції“, тому для виконання цієї функції він наділений далекосяжними компетенціями і, отже, є унікальним у німецькій конституційній історії. ФКС Німеччини – орган конституційного нагляду Федеративної Республіки Німеччина, наділений повноваженнями для розгляду відповідності законів і судових рішень Основному закону ФРН.

Статус Суду як конституційного органу проявляється у здійсненні контролю інших конституційних органів, більш чітко визначати їх права та повноваження та анулювати загальнообов'язкові закони, прийняті законодавчими органами. ФКС Німеччини є самостійним і незалежним конституційним органом, який не підпорядковується жодній іншій владі.

Правова основа діяльності Суду передбачена статтями 92-94, 99, 100 та статтею 115 Основного закону ФРН [1], а також Закону про Федеральний Конституційний суд від 12 березня 1951 року, опублікованого 11 серпня 1993 року (далі – Закон) [3].

Функція ФКС Німеччини як вищого охоронця конституції проявляється в його компетенції. Ці повноваження перелічені в Основному законі ФРН [1] та Законі [3] і включають в себе: контроль за законодавчими органами для визначення, чи прийнято законодавство відповідно до Основного закону ФРН; моніторинг влади та судів з метою встановлення сумісності їх заходів та рішень з Основним законом ФРН; рішення щодо спорів між окремими державними органами, покладеними Основним законом ФРН на них; рішення про обґрунтованість виборів до Бундестагу, про заборону неконституційних політичних партій, про конфіскацію основних прав та про імпічмент Федерального президента та суддів у випадках порушення конституції.

Члени ФКС Німеччини відповідно до статті 94 Основного Закону ФРН обираються порівну Бундестагом та Бундесратом [1]. Згідно з Законом ФКС Німеччини складається з двох сенатів, до складу яких входять по 8 суддів [3]. Кожен з сенатів має свої повноваження та функції:

- перший сенат – розглядає конституційні скарги громадян;
- другий сенат – розглядає спори між конституційними органами, справи про заборону діяльності партій тощо. Однак з урахуванням того, що переважна більшість звернень до ФКС Німеччини – це конституційні скарги громадян, тому з метою рівномірного розподілу навантаження, другий сенат ФКС Німеччини також наділено повноваженнями щодо розгляду конституційних скарг громадян.

Конституція ФРН гарантує право кожному громадянину подати конституційний позов, якщо в результаті неправомірних дій того чи іншого органу державної влади чи управління, такий громадянин відчуває себе обмеженим у своїх основних правах. Таким позовом до ФКС Німеччини є конституційна скарга.

ФКС Німеччини розглядає справи за конституційними скаргами громадян палатою у складі 3 суддів, які можуть відхилити конституційну скаргу, але таке рішення має бути прийняте одногосно.

Вимоги щодо подання до ФКС Німеччини конституційної скарги є суворими (високими). За рік до ФКС Німеччини надходить близько 6-7 тисяч конституційних скарг, із них лише 3-4 % задовольняється, але проведене опитування свідчить про високий рівень довіри до ФКС Німеччини.

Як свідчить практика переважна більшість конституційних скарг відхиляється ще на першому етапі, заявник отримує лист з підписом 3 суддів про відмову без суттєвого обґрунтування.

Після отримання конституційної скарги науковий співробітник готує ґрунтовний висновок по справі, який може складати до декількох сотень сторінок, розглядатись до року і мати вигляд наукової праці, тобто при дослідженні конкретного питання працівник не обмежений короткими строками в часі (але ці строки мають бути розумними). Висновки, які готуються науковими консультантами не є складовими судової справи.

При підготовці експертного висновку науковий консультант зобов'язаний показати (вказати) всі рішення, що приймав Суд з аналогічного питання. Зміна (корегування) правової позиції ФКС Німеччини можлива лише за умови зміни відношення суспільства до тих чи інших питань (подій), які відбуваються в суспільстві, зокрема, на практиці це відбувається вкрай рідко (наприклад, правова позиція Суду зазнала змін у зв'язку з відношенням суспільства до питання одностатевих шлюбів). Також в ході підготовки висновку та проекту рішення наукові консультанти зважають не лише на рішення ФКС Німеччини з аналогічних питань, а й на окремі думки суддів щодо них (якщо такі є). Однак слід відзначити, що до написання окремих думок судді ФКС Німеччини вдаються не часто, тобто уникають їх написання та намагаються при обговоренні спірного питання дійти консенсусу (домовитися), оскільки Суд є колегіальним органом.

Таким чином, ФКС Німеччини – є найвищим органом в системі конституційного правосуддя ФРН, побудований за „європейською моделлю“. Він є незалежним від усіх інших конституційних органів, покликаний забезпечити рівновагу між гілками державної влади, взаємовідповідальність між державою і громадянином. Суд є останньою інстанцією національного захисту, до якої може звернутися громадянин за захистом свого порушеного права.

Досвід діяльності ФКС Німеччини як невід'ємного елемента державного механізму, відіграє суттєву роль у формуванні правової держави, забезпечує конституційну законність, захист основних прав та свобод людини і громадянина, а його організаційна структура та практична діяльність може бути адаптована для органу конституційного правосуддя в Україні.

Література:

1. Basic Law for the Federal Republic of Germany. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/ (дата звернення 09.03.2023).
2. Слінько Т.М. Компетенція Федерального конституційного суду Німеччини та Конституційного Суду України: порівняльно-правовий аналіз. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2022. Серія ПРАВО. Випуск 73: частина 2. С. 215-218.
3. Конституційне право та конституційне процесуальне право в Німеччині. Київ, 2016. 159 с.
4. Dr. Gotthard Wöhrmann The Federal Constitutional Court: an Introduction. URL: <http://germanlawarchive.iuscomp.org/?p=363> (дата звернення 09.03.2023).

Корнева Тетяна Володимирівна,
*доцент кафедри конституційного права та галузевих дисциплін ННІ права
Національного університету водного господарства та природокористування,
кандидат юридичних наук*

Сірочук Ірина Володимирівна,
адвокатка

БАНКІВСЬКИЙ СЕКТОР: СУТНІСТЬ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЙОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Державна фінансова політика є одним із вагомих засобів впливу на економічний і соціальний стан країни. Конституція України, зокрема стаття 17, передбачає, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу [1]. Стан економічної безпеки, особливо в умовах воєнного стану, має чи не найважливіше значення для функціонування усіх галузей економіки і самої держави.

Економічна безпека – це комплекс дієвих заходів насамперед державних органів усіх гілок влади, які зобов'язані забезпечувати стійкість до зовнішніх та внутрішніх загроз, здатність національної економіки до розширеного самовідтворення та задоволення потреб громадян, суспільства і держави, поєднання публічних та приватних інтересів на певному визначеному рівні та часовому проміжку.

Оскільки фінансова безпека є складовою економічної, яка в свою чергу здійснює вагомий вплив на національну і перебуває під впливом внутрішніх загроз: інфляція, корупція, недостатність фінансових коштів для виконання стратегічних завдань, неврегульованість правового забезпечення; а також зовнішніх загроз: світові фінансові кризи, геополітичне суперництво, боротьба за енергоресурси, діяльність міжнародних організацій, вона має забезпечуватися виконанням чітких функціональних обов'язків органів держави відповідно до прийнятих в установленому законом порядку нормативно-правових актів у фінансовій сфері [2].

Одним з головних елементів фінансової системи, що мають вплив на забезпечення фінансової безпеки, є банківський сектор, важлива роль в якому відводиться насамперед правовим інструментам, які полягають у юридичному супроводі процесу формування, реалізації та контролю за ефективністю фінансової політики держави шляхом створення системи юридичних актів.

Нормативно-правове забезпечення, яке представлене передусім численними законами, а також підзаконними нормативно-правовими актами на сьогодні не відповідають вимогам часу.

Основною причиною існування переважної більшості корупційних практик, що завдають найбільшої економічної, організаційної та іншої шкоди державі та суспільству, є загальна низька якість нормативно-правових актів, які регламентують відповідну сферу суспільного життя, а також наявність у них ряду положень (корупціогенних факторів), які окремо чи у поєднанні з іншими положеннями можуть сприяти вчиненню корупційних правопорушень або правопорушень, пов'язаних з корупцією[3].

Все більшого значення в банківській сфері набуває і практична реалізація прийнятих нормативно-правових актів та втілення комплаєнсу як елементу фінансової безпеки України

Так, вже на початку війни з ринку були виведені банки з російським державним капіталом. Банківський сектор забезпечив платіжно-розрахункову функцію для фізичних та юридичних осіб. І, якщо збільшення гривневих залишків коштів в банківських установах можна пов'язувати із збільшенням розрахунків по заробітній платі, то

збільшення валютних залишків коштів за останні місяці в банківській системі говорить про повернення довіри до банківського сектору з боку громадян загалом.

Проте слід зазначити, що збільшення валютних коштів фізичних осіб трапилося у 18 банках. Найбільше валюту фізичні особи довіряли Приватбанку, «Універсалу», Райффайзен банку, А-банку, ОТП банку. Зменшення валютних коштів фізичних осіб відбулося в 49 банках. Найбільше скорочення валютних коштів фізичних осіб, крім тих що виведені з ринку, відбулося в Ощадбанку, Сенс банку, ПУМБ, Укргазбанку, «Південному». Загальне зменшення залишків коштів у валюті фізичних осіб становить майже 430 млн грн[4].

Бізнес у другій половині 2022 року збільшив залишки гривневих коштів юридичних осіб у банківській системі на 56 млрд грн, що відповідає поживленню ділової активності суб'єктів господарювання у віддалених від бойових дій регіонах. А також початку руху вантажів із портів Чорноморського регіону. Гривневі залишки зросли у 38 банках. Лідерами є Укргазбанк, Приватбанк, «Креді Агріколь», «Авангард», Сітібанк. Зменшення гривневих залишків коштів юридичних осіб відбулося у 33 банках. Найбільший вплив гривневих коштів юридичних осіб, крім виведених із ринку, мають Сенс банк, Ощадбанк, «Кредит Дніпро», «Глобус», «Південний» [5].

Слід зазначити, що, після проведення банківської реформи, забезпечення фінансової стабільності є однією з ключових функцій Національного банку України.

Правове забезпечення безпеки банківської системи країни загалом, і окремих банків зокрема, особливо в умовах воєнного часу, є складною і багатогранною проблемою. Не менш значущими є і адміністративно-правові форми діяльності НБУ як головного регулятора банківської системи.

Так, у відповідь на військове вторгнення російських окупантів Національний банк України терміново зафіксував обмінний курс валют та запровадив контроль за рухом капіталу. Крім того, з 24 лютого офіційно були заборонені інвестиції та репатріація доходів компаній за кордон, а іноземну валюту можна було придбати лише для оплати критичного імпорту і лише в безготівковій формі. Ці рішення допомогли пом'якшити перший удар та запобігти паніці на фінансовому ринку. Для посилення захисту фінансового сектору та економіки, керуючись досвідом багатьох країн під час другої світової війни, надалі НБУ продовжував встановлювати деякі обмеження (ліміт на зняття коштів за кордоном) тощо.

Практична реалізація прийнятих нормативно-правових актів в умовах воєнного стану та послідовного руху в ЄС набуває все більшого значення саме у банківському секторі. Отже, з метою покращення функціонування і адаптації банківської системи України до стандартів ЄС 30 червня 2021 року Верховна Рада прийняла закон "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення питань організації корпоративного управління в банках та інших питань функціонування банківської системи" [6], завдяки якому вводилася трирівнева система внутрішнього контролю банків з одночасним збільшенням повноважень НБУ у сфері нагляду.

Аналітичний огляд сьогодення потребує сформулювати комплексне уявлення про стан банківського сектору в Україні, дати незалежну оцінку ефективності регуляторно-наглядової діяльності НБУ, що набуває особливої актуальності під час перебування держави у воєнному стані.

Отже, оскільки є значні ризики, що в короткостроковому періоді бойові дії не скінчаться, важливо вибудувати реальну фінансову політику, спрямовану на забезпечення стійкості економіки в умовах війни. Правове регулювання банківського сектору доцільно спрямувати на подальшу підтримку незалежності НБУ, створення умов, які забезпечують достатність фінансових ресурсів, їх збалансованість та ліквідність, а також унормування додаткових заходів державного фіскального контролю, які можуть включати: заборону на виплату банками кредитів нерезидентам та конвертацію кредитів корпоративних клієнтів

в іноземній валюті у гривню; заборону на необов'язкові платежі, такі як купівля криптовалюти; оплата букмекерських послуг тощо.

Література:

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996. URL: (дата звернення 20.03.2023) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>
2. Заїчко І. В., Білошкурська Н. В. Нормативно-правове та методичне підґрунтя визначення рівня забезпечення і регулювання фінансової безпеки підприємств та держави. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 34. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-42> (дата звернення 20.03.2023)
3. Постанова КМУ «Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки» від 4 березня 2023 р. № 220 (дата звернення 20.03.2023) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-%D0%BF#Text>
4. Рейтинг життєздатності банків – 2023. Боротьба за виживання. 14 лютого 2023. URL: (дата звернення 20.03.2023) <https://mind.ua/publications/20253418-rejting-zhittezdatnosti-bankiv-2023-borotba-za-vizhivannya#:~:text>
5. Там же.
6. Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення питань організації корпоративного управління в банках та інших питань функціонування банківської системи” від 30.06.2021. № 1587-IX URL: (дата звернення 20.03.2023) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1587-20#Text>

Корюгін Андрій Валерійович,

*доцент кафедри менеджменту, фінансів, банківської справи та страхування
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,
кандидат економічних наук, доцент*

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ВНУТРІШНІМ СЕРЕДОВИЩЕМ ОРГАНІЗАЦІЇ

В сучасних умовах особливого значення набуває важливість дослідження внутрішнього середовища, що дозволяє аналізувати сильні та слабкі сторони організації, її конкурентні переваги, а також виявляти перспективи подальшого розвитку фірми. Для цього застосовують стратегічний аналіз як всеохоплююче дослідження позитивних та негативних чинників, які в перспективні мають вплинути на економічне становище організації, а також це оцінка можливих шляхів досягнення стратегічних цілей організації. Аналіз внутрішнього середовища вважають початковим процесом стратегічного аналізу [5, с. 257]. Під час стратегічного аналізу використовуються різні інструменти, моделі, методики, які показують рівень ефективності функціонування організації, а також формують взаємозв'язки між параметрами, які можливо та неможливо контролювати, що у свою чергу тісно пов'язанні з ефективністю.

Виділяють велику кількість різноманітних матриць, що використовуються в стратегічному аналізі з метою дослідити різні сторони організації. Залежно від виду стратегічного аналізу внутрішнього та зовнішнього середовища організації виділяють ряд методик (табл. 1).

Таблиця 1. Характеристика основних елементів стратегічного аналізу внутрішнього середовища організації

Мета аналізу внутрішнього	Комплексне дослідження внутрішніх ресурсів організації з ціллю системної оцінки реального становища, та подальшого планування діяльності фірми
---------------------------	--

середовища	виходячи з її стратегічних можливостей та проблем.
Складові середовища	Виробництво; маркетинг; фінанси; управління персоналом; організаційна культура.
Виконавці дослідження	Працівники різноманітних підрозділів, наприклад планово-економічного відділу, бухгалтерії або служби внутрішнього аудиту.
Методи використання	SWOT-аналіз внутрішнього середовища; PEST-аналіз; SNW-аналіз; BCG-аналіз; матриця фірми "General Electric" (McKinsey) та інші.

Примітка. Складено автором на основі [3, с. 47-48].

Розглянемо детальніше методи, які використовуються під час стратегічного аналізу внутрішнього середовища організації. Найбільш традиційним методом вважають SWOT-аналіз – аналіз переваг та недоліків організації. Але SWOT-аналіз допомагає не лише виявити сильні (S) та слабкі (W) організації, взаємозв'язки між ними, але й дослідити можливості (O) та загрози (T), які ці сторони ведуть за собою. Ці сторони розглядаються у двох розрізах: зовнішні і внутрішні; позитивні та негативні.

Сильні сторони – переваги підприємства, те, в чому воно досягло успіху, або якась особливість, що представляє додаткові можливості. Сила може полягати в існуючому досвіді, доступі до унікальних ресурсів, наявності передової технології і сучасного обладнання, високій кваліфікації персоналу, високій якості продукції, відомості торгової марки. Слабкі сторони підприємства – це недоліки підприємства, відсутність чогось важливого для функціонування підприємства або щось, що досі не вдається у порівнянні з іншими підприємствами і ставить його у несприятливе положення. У якості прикладу слабких сторін можна навести дуже вузький асортимент товарів, що випускаються, погану репутацію підприємства на ринку, недостатнє фінансування, низький рівень сервісу [1, с. 56]. Ринкові можливості – сприятливі обставини, які організація може та має використовувати для того, щоб здобути для себе переваги. До них відносять: занепад конкурентів, зростання попиту на послуги, нові технології, тобто все те, що може покращити положення компанії. Ринкові загрози – несприятливі обставини, виникнення яких негативно впливає на організацію. До них відносять: поява нових, сильних конкурентів, зріст податків, зниження попиту.

PEST-аналіз – ще один метод стратегічного аналізу середовища організації, допомагає виявити політичні (Policy), економічні (Economy), соціальні (Society) і технологічні (Technology) сторони середовища, що впливають, або можуть вплинути на стратегію компанії.

Ще одним інструментом стратегічного аналізу є SNW-аналіз, він допомагає оцінити стан внутрішнього середовища організації за певною низкою позицій. Під час SNW-аналізу оцінюються сильна (S), нейтральна (N) та слабка (W) сторони організації. Врахування нейтральної сторони відбувається тоді, коли недостатнім для перемоги в конкуренції є стан за якого компанія щодо всіх конкурентів за основними позиціями знаходиться в стані нейтральному і лише у одній позиції у сильному стані. Зазвичай SNW-аналіз застосовують після проведення SWOT-аналізу з метою більш глибокого дослідження внутрішнього середовища організації.

Також при проведенні стратегічного аналізу важливим питанням є майбутній портфель підприємства. Необхідно розуміти, які це будуть напрями діяльності і яким чином вони будуть фінансуватися, яке буде їх позиціонування у майбутньому. Для аналізу цього аспекту найчастіше використовують одну з двох методик дослідження внутрішнього середовища: матрицю Boston consulting group (BCG) або матрицю фірми "General Electric" (McKinsey).

Матриця BCG дає змогу визначити стратегічну позицію організації по кожному з напрямів її діяльності, а згодом на основі оцінки цієї позиції обрати правильну стратегію щодо дій компанії на ринку і також обрати оптимальну стратегію розподілу фінансових потоків між різноманітними напрямками діяльності. Матриця BCG розбиває всі напрямки

діяльності організації на чотири групи: "зірки", "дійні корови", "знаки запитання", "собаки" [4, с. 264].

У відношенні до кожної з цих груп необхідна своя стратегія. Матриця BCG пропонує наступний набір стратегічних рішень (рис 1):

– "зірки" – утримувати позицію та зміцнювати її – за можливості позбавлятися від "собак", якщо не існує причин для того, щоб їх зберегти;

– "дійні корови" – жорсткий контроль – контролювати інвестиції, а також розподіл прибутку між новими проектами;

– "знаки питання" – аналіз та вивчення – підлягають вивченню з метою виявлення можливостей перетворення на «зірок».

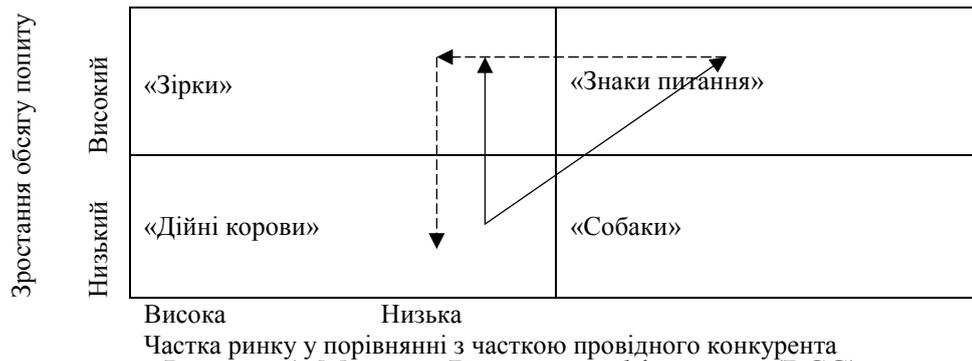

Рисунок 1. Матриця Boston consulting group (BCG)

Джерело: [1, с. 57].

У свою чергу McKinsey 7S являє собою зручний інструмент аналізу внутрішньої організаційної структури та принципів роботи компанії. Вона розглядає 7 ключових елементів мікросередовища організації таких як, стратегія (strategy), структура (structure), система (system), загальноприйняті цінності (shared values), стиль (style), персонал (staff) та досвід (skills) [2, с. 119]. Всі елементи даної моделі взаємопов'язані між собою і розділені на дві великі групи "м'які" і "жорсткі". До «жорстких» відносять: структуру, стратегію і систему управління в організації. «Жорсткі» елементи простіше описати, оцінити та ними легше керувати. «М'які елементи» важче піддаються управлінню та оцінці.

Матриця McKinsey вважається більш досконалою, ніж матриця BCG, тому що в ній розглядається більша кількість показників, що дуже важливі при оцінці внутрішнього середовища організації (рис. 2).

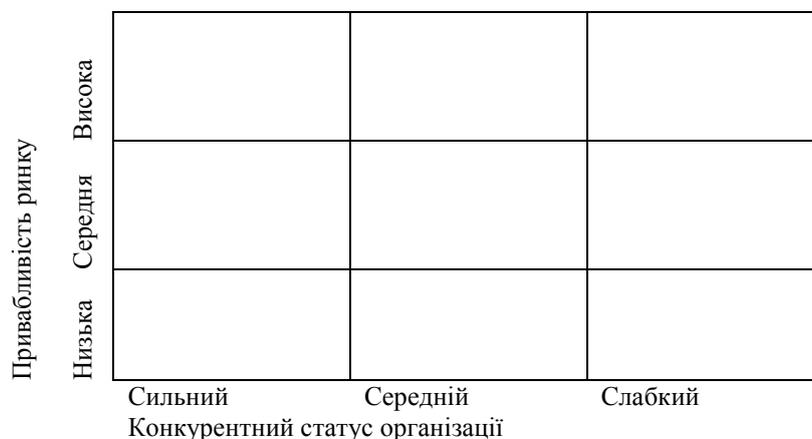

Рисунок 2. Матриця McKinsey

Джерело: [1, с. 58].

Також, варто в рамках цього питання ще один метод, який допоможе розглянути такий елемент внутрішнього середовища, як цілі. «Дерево цілей» – це графічне вираження підпорядкованості та взаємозв'язків між цілями, що показує поділ основної мети на менші цілі, завдання та дії. Вершина «дерева цілей» – це основний вид діяльності організації, тобто місія. Другий рівень «дерева цілей» показує загальні цілі, які прагне досягти вище керівництво організації. Третій рівень (останній) показує завдання які необхідно виконувати для вирішення цілей, що поставлені на другому рівні.

Для узагальненого аналізу усіх складових внутрішнього середовища доречно використати графоаналітичну модель «квадрат потенціалу». За допомогою моделі можна визначити, наскільки є ефективним управління та використання виробничої, фінансової, маркетингової та кадрової складових. Якщо форма чотирикутника буде наближеною до квадрату – управління цими складовими є ефективним. У свою чергу, про неефективне використання ресурсів свідчатиме викривлення сторін цього чотирикутника. До переваг цієї моделі, цього методу можна віднести: змогу кількісно оцінити значення потенціалу за допомогою шкали значень, охоплює усі чинники основних складових потенціалу організації, дає можливість встановити кількісні та якісні зв'язки між окремими елементами середовища, модель оперує фактичними показниками, які можна розрахувати на основі звітності. До недоліків відносять: висока трудомісткість, методика оперує великою кількістю абстрактних показників, які складно визначити кількісно, не враховується динаміка показників, не враховується значимість кожного з векторів у сукупному потенціалі підприємства.

Отже, було розглянуто та систематизовано основні підходи до стратегічного аналізу внутрішнього середовища організації. Розгляд методів, інструментів проведення аналізу показав, що вони мають як свої переваги, так і недоліки. Тому під час вибору методу необхідно брати до уваги ці переваги та недоліки, а також враховувати обмеження та сферу застосування кожної окремої методики.

Література:

1. Клімова О. І. Методики проведення аналізу стратегічного розвитку підприємства. Економіка та держава. 2008. № 4. С. 54-58.
2. Кутасевич Л. Аналіз внутрішнього середовища організації на основі моделі “7S”. Актуальні проблеми функціонування господарської системи України: матеріали міжнар. наук. конф. (м. Львів, 15-16 травня 2015 р.). Львів. 2015. С. 118-120.
3. Михайленко О. В. Особливості застосування стратегічного аналізу внутрішнього та зовнішнього середовища. Сучасні проблеми бухгалтерського обліку та фінансів: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 23–24 листопада 2021 р.). Київ, 2021. С. 46-49.
4. Стратегічний менеджмент. [текст] навч. посіб. / За заг. ред. Бутка М. П. [М.П.Бутко, М.Ю.Дітковська, С.М.Задорожна та ін.] К. : «Центр учбової літератури», 2016. 376 с.
5. Черниш Т. О., Черниш А. Е. Діагностика факторів, що впливають на систему стратегічного управління підприємством. Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. 2011. № 7 (161). С. 257-263.

*Косенко Єлизавета Євгенівна,
студентка навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

СПОСОБИ ТЛУМАЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЇ ТА ЗАКОНІВ

Сьогодні особливого значення набуває необхідність тлумачення Конституції та законів України. Зокрема, Конституція України загалом регулює найважливіші сфери суспільних відносин. Відповідно, тлумачення Основного Закону протистоїть спробам відступити від змісту його норм, протистояти букві і духу Конституції в процесі правотворчої та правозастосовчої діяльності. Потреба в тлумаченні виникла через прагнення забезпечити довгостроковість закону та потребу адаптації конституційних положень до мінливих суспільних відносин. Потреба в тлумаченні конституції та законів виникає у зв'язку з виникненням у суб'єктів права недостатнього розуміння конституційних норм, що може призвести до правових колізій та порушення єдності конституційної законності.

Вищевикладене підкреслює важливість тлумачення права в цілому в світлі стрімкого розвитку законодавчого процесу, а також швидких змін у контексті вдосконалення законодавства, які призводять, особливо в умовах соціальної та політичної нестабільності, до зниження якості прийнятих законів з точки зору техніко-правової форми та правового змісту, що спричиняє колізії та прогалини в законодавчій владі. Зазначену тему та її проблему висвітлювали у своїх працях такі вчені як Ю. М. Тодика, Л. А. Луць, М. С. Кельман, О. Г. Мурашин, Н. М. Хома, О. В. Каплінова, П. М. Рабінович та інші.

У науковій літературі можна зустріти зовсім різні розуміння категорії «тлумачення». Найбільш поширеним є визначення тлумачення, яке наводиться в багатьох словниках, де воно визначається як пояснення і роз'яснення сенсу і значення будь-якого явища; процес визначення значення чогось; визначення значення, яке надається іншими словами чи іншими виразами наміру.

Одним із способів тлумачення є нормативне – це тлумачення, призначене для всіх випадків застосування та виконання роз'яснювальної норми. Конституційний Суд здійснює нормативне тлумачення в рамках провадження у випадках, передбачених частиною 13 статті 4 Закону «Про Конституційний Суд України», тобто процедури офіційного тлумачення Конституції та законів України. Таке тлумачення має загальний характер, стосується невизначеного кола суб'єктів і є орієнтиром у процесі застосування тієї чи іншої норми права [1].

Іншим способом тлумачення є казуальне тлумачення – це спосіб, який має значення лише у разі застосування, реалізації правової норми, з приводу якого роз'яснюється її зміст. Таке тлумачення здійснюється Конституційним Судом під час розгляду справ про конституційність законів та інших правових актів, міжнародних договорів, під час розгляду справ з метою надання висновку щодо дотримання конституційної процедури дослідження та розгляду справи про усунення президента з поста в порядку імпічменту на підставі відповідності проекту закону про внесення змін до Конституції України відповідно до вимог статей 157 і 158 Конституції України. За юридичною силою це тлумачення є загальнообов'язковим і має нормативний характер [2, с. 319].

Слід зазначити, що перед початком тлумачення законів України чи їх положень, Суд має перевірити питання про їх відповідність Конституції України, оскільки закон у зв'язку з його неконституційністю втрачає юридичну силу. Він не підлягає тлумаченню. Це інтерпретаційні норми, які містять вказівки щодо того, як слід розуміти конкретну правову концепцію, вираз або правило в цілому та як їх слід застосовувати. Офіційне тлумачення Конституції України та законів України Судом має "зворотню силу". Його

межі визначаються на момент набрання чинності відповідними положеннями Конституції України та пов'язаних із нею законів, оскільки протягом дії правової норми, яка не змінювалася, її зміст залишається незмінним, а офіційне тлумачення визначає значення того змісту, який вклав у неї законодавець. Із цього випливає, що підзаконні акти застосування, які не відповідають офіційному тлумаченню відповідних положень Конституції України або законів, підлягають скасуванню [3, с. 42–43].

Важливим є дослідження впливу неформального типу тлумачення на дослідження специфіки правотлумачення КС. У загальнотеоретичному розумінні неофіційне тлумачення правових норм – це тлумачення змісту правових норм особами, які не мають на це формальних повноважень і тому не мають юридичної сили [233, с. 187]. Таке тлумачення можуть здійснювати громадяни, науковці, юристи, організації та недержавні органи. Таким чином, його можуть виконувати люди, які не мають спеціальних знань, виходячи зі свого життєвого досвіду. Слід зазначити, що під час здійснення правотлумачної діяльності, Конституційний Суд неодноразово звертався до науковців і практиків у галузі права з метою надання їм компетентного, системного та науково обґрунтованого роз'яснення положень Конституції України. Таке тлумачення може міститися в енциклопедичній літературі, монографіях, підручниках, статтях, матеріалах науково-практичних конференцій тощо. Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що неофіційне тлумачення правових норм, у тому числі положень Конституції України, може здійснювати кожен. Проте таке тлумачення не є обов'язковим до виконання, а тому не тягне настання правових наслідків [4, с. 43–44].

Доречно зазначити, що сьогодні в науковій літературі можна зустріти пропозиції вчених щодо необхідності розмежування такого виду тлумачення, яке є межевою категорією між формальним і неформальним тлумаченням – офіційне тлумачення. Л. В. Соцуро пропонує включити виступи парламентаріїв, членів уряду, прокурорів і суддів, у яких вони дають компетентні пояснення щодо прийняття раніше прийнятих законів чи норм для правового обґрунтування важливої суспільної події. У цьому плані Т. В. Котяй стверджує, що офіційне тлумачення є по суті неофіційним тлумаченням, оскільки воно не є формально обов'язковим [5, с. 16].

Є ще інші способи тлумачення. Так, на доцільності застосування у процесі правотлумачної діяльності теологічного та системного тлумачення наголошує В. Л. Горбатюк. Крім того, автор вказує на доцільність використання при тлумаченні правових норм і спеціально-юридичного, логічного, функціонального та історичного способів тлумачення [6, с. 83]. Науковці зазначають, що у процесі тлумачення зміст правових норм розкривається через знання мови, якою вони сформульовані та системних зв'язків цих норм, їх походження і функціонування. Їм відповідають способи тлумачення: граматичний, системний, телеологічний (цільовий), логічний, історико-політичний [7, с. 47]. С. М. Олейников і Г. О. Христова виокремлюють ще конкретно-соціологічний спосіб тлумачення норм права [8, с. 424–430]. У свою чергу, П. М. Рабінович пропонує у процесі інтерпретаційної діяльності застосовувати цільове тлумачення [9, с. 127].

На думку М. С. Кельмана, О. Г. Мурашина та Н. М. Хоми, граматичний спосіб тлумачення полягає у з'ясуванні змісту правової норми шляхом граматичного аналізу її словесного формулювання на підставі лексичних, морфологічних, синтаксичних норм мовознавства [10, с. 416–417]. За допомогою такого способу можна здійснити детальний аналіз слів, словесних формулювань, зв'язків між ними, що безумовно дасть змогу з'ясувати їх сенс в термінологічному значенні.

Також деякі науковці пропонують розглядати спеціально-юридичний спосіб тлумачення. Цей спосіб ґрунтується на спеціальних юридичних знаннях і застосовується для тлумачення норми права, що містить спеціальну термінологію. Спеціальне юридичне тлумачення передбачає дослідження прийомів юридичної техніки для вираження волі законодавця [11, с. 189–190].

Більшість вчених стверджує, що для розуміння змісту норм Конституції України в їх взаємовідносинах велике значення має застосування системного способу тлумачення. Так, Ю. В. Власов зазначає, що такий спосіб — це сукупність прийомів, вироблених юридичною наукою на основі вчення про правову систему і необхідних для розуміння співвідношення тлумаченої правової норми з іншими нормами, особливо тими, які регулюють однакові чи однорідні суспільні відносини, місця Конституції України в системі права. У науковій літературі наголошено на доцільності використання історичного методу тлумачення. Так науковці стверджують, що вивчення волі законодавця, правової системи і норм в аспекті їх генетичного розвитку є важливим для з'ясування дійсного змісту правових норм і зумовлює існування історичного способу тлумачення[12, с. 81-82].

Також висловлюється думка щодо доцільності виділення еволюційного методу тлумачення як особливого способу тлумачення правових норм. Тому В. В. Гончаров пропонує використовувати еволюційний спосіб тлумачення в поєднанні з функціонально-динамічним способом. При цьому вчений стверджує, що якщо функціональний спосіб полягає в аналізі сучасного соціально-політичного контексту і може виявити або не виявити основу розвитку норми, то еволюційне пояснення завжди веде до такого розвитку [13, с. 6].

Підсумовуючи, можна сказати, що тлумачення Конституції України можна поділити на дві основні групи:

А) основні – граматичний (лінгвістичний), логічний, системний, історико-політичний та телеологічний (об'єктивний);

Б) допоміжні – спеціально-правовий, функціональний, еволюційний, конформний.

При цьому допоміжні методи можуть виникати з основних, доповнюючи їх. Разом з тим, при тлумаченні положень Конституції України, доцільно застосовувати декілька способів одночасно, щоб прийняти більш оптимальне вирішення проблеми, що розглядається Конституційним Судом. Встановлено характерні спільні та відмінні особливості офіційного та неофіційного тлумачення Конституції України та законів. Основною їх відмінністю є обов'язковість застосування тлумачення Закону законодавчо уповноваженим органом. На підставі висновків, отриманих під час аналізу думок науковців щодо сутності та змісту офіційного тлумачення Конституції Судом, виокремлено його характерні ознаки, а також власне визначення категорії «офіційне тлумачення Конституції України», згідно з якою пропонується розуміти процес, у якому конституційно наділений державною владою орган здійснює роз'яснення правильного змісту Конституції України та її положень у порядку, встановленому законом. На основі аналізу поглядів науковців та практики Суду методи тлумачення Конституції України доцільно поділити на дві групи: основні та допоміжні. Допоміжні методи можуть бути похідними від основних методів і доповнювати їх. Вибір інтерпретації перекладачем залежить від багатьох факторів, як об'єктивних (специфіка досліджуваної ситуації), так і суб'єктивних (власні внутрішні переконання, знання тощо).

Література:

1. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text> (дата звернення 08.02.2023)
2. Годованець В. Ф. Конституційне право України : навч. посібник / В. Ф. Годованець. – К. : МАУП, 2005. – 360 с.
3. Єзеров А. Інтерпретаційна діяльність конституційного суду України: юридичний вісник, 2014/6, С. 38–46.
4. Палешник С. І. Доктринальне тлумачення в судовій практиці. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: «Право». 2014. Вип. 29, т. 1. С. 40–44.
5. Лепіш Н. Я. Наукове розуміння тлумачення норм права. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2015. № 4. С. 12–24.

6. Горбатюк В. Л. Багатоаспектна процедура тлумачення правових норм. Інформація і право. 2016. № 1 (16). С. 79–84.

7. Конституційне право України: підручник для студ. вищ. навч. закладів / за ред. В. П. Колісника та Ю. Г. Барабаша. Харків: Право, 2008. 416 с.

8. Олейников С. М., Христова Г. О. Тлумачення норм права. Загальна теорія держави і права: підручник для студ. юрид. вищ. навч. закладів / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. С. 419–445

9. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: навч. посібник. 6-те вид. Харків: Консум, 2002. 160 с.

10. Кельман М. С., Мурашин О. Г., Хома Н. М. Загальна теорія держави та права: підручник. 3-тє вид., стереотип. Львів: Новий Світ-2000, 2007. 584 с.

11. Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова Теорія держави та права: навч. посібник Київ: НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.

12. Власов Ю. Л., Нагребельний В. П. Тлумачення норм права. Юридична енциклопедія: у 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) [та ін.]. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. И. Бажана, 2004. Т. 6: Т–Я. С. 80–82.

13. Гончаров В. В. Офіційне тлумачення юридичних норм як засіб встановлення і трансформації їх змісту: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2012. 16 с.

Костицький Михайло Васильович,

*головний науковий співробітник НДУ ПН ПЕ НАПрН України,
доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України,
член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України,
заслужений юрист України, заслужений професор НАВС;*

Кушакова-Костицька Наталія Вадимівна,

доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України

**ОЧІКУВАНІ ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ
В КОНТЕКСТІ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ**

1. Технологічна цивілізація пов'язана із домінуванням в соціумі технологій суспільного виробництва, виходом на перший план не змістовних, а функціональних моментів з інструментальними науково-технічними чинниками, все більшою технологізацією соціології, біології, політики, екології.

У технологічній цивілізації (третій після аграрної та індустріальної) все більшу роль починають відігравати технократи – спеціалісти з різноманітних технологій, особливо інформаційних. Технократія не виникла раптово. Можна стверджувати, що вона зародилася у XVIII ст., інтенсивно зростала в XIX ст. та досягла апогею в середині XX ст. Технічні спеціалісти набувають все більшого значення не лише у суспільному виробництві, але й у політичному, державницькому житті. Сучасний суспільний лад розвивається дедалі активніше за рахунок високих технологій, комп'ютерних систем, інформатики, цифровізації, нанотехніки та дослідження і розробки штучного інтелекту. Розвиток комп'ютерної техніки сприяв розвитку ідей техногенного та інформаційного суспільства. Крім безсумнівно позитивних моментів, розвиток технологій і технократичного суспільства має негативні наслідки, пов'язані із відчуженням людей від природи, один від одного, від суб'єктів громадянського суспільства. Технологізація дуже

посилює військовий сектор у державі, стимулює його до конкуренції з іншими секторами (освітнім, системи охорони здоров'я, соціального забезпечення, культурологічним тощо).

Ми є свідками й учасниками того, як військовий сектор сусідньої держави знайшов свою реалізацію у війні проти України. Звичайно тут проявилися й інші моменти – політичні, націоналістичні (шовіністичні), експансивні імперські, але нароблені технології, наявний потенціал зброї вимагали «виходу», застосування, реалізації. І вони проявились – у «гібридній війні», а пізніше у прямій збройній агресії проти колись дружньої України.

2. Публічна влада (від лат. *publicus* – держава, суспільство, народ, народні маси та ін.) в юридичній і політологічній літературі трактується звужено – як народовладдя у таких формах: як безпосередня демократія народу (через вибори, референдуми, плебісцити), як державна влада (законодавча, виконавча, судова), як місцеве самоврядування.

Видається, що публічну владу треба розуміти як відкриту владу, суспільну за характером, доступну для народу, з його участю, такою яка залучає широкі кола громадськості, функціонування в присутності публіки. Похідним від публічної влади є поняття публічного права (поряд із приватним), яке передбачає врегулювання діяльності державних органів, відносин між людьми і державними органами, такими, що забезпечують загальний, сукупний, публічний, загальнодержавний інтерес.

Можна стверджувати, що на сьогоднішній момент публічна влада нерозривно пов'язана із державою як організацією політичної влади, головним інститутом політичної системи суспільства, який з допомогою права організовує спільну діяльність людей і соціальних груп (Ю. Шемшученко), захищає і забезпечує права і свободи людини.

На сьогодні щодо держави, її суті та ролі в суспільстві виділяються два підходи: перший з них пов'язаний із твердженням про зростання ролі держави в суспільному житті, другий - із запереченням його та акцентом на те, що в постіндустріальному (інформаційному, суспільстві знань) суспільстві із розвитком технологічної цивілізації потреба в державі буде відмирати. Спочатку держава витісняється із сфери економічних відносин, а пізніше із сфери інформаційних, комунікативних відносин, а далі, здавалось би, із традиційних сфер – освіти, науки, охорони держави, культури тощо. Певні прояви останніх тенденцій ми спостерігаємо сьогодні в зв'язку із розвитком інформаційних технологій та світовими тенденціями глобалізації (природної, а не штучної).

3. Висловлюються певні міркування про самозаперечення держави (А. Гальчинський), хоча вона повністю не зникає, а сходить з історичної сцени класична держава індустріального суспільства, держава модерністської культури. Паралельно ж народжується держава нового типу – держава постіндустріалізму, постмодерної культури та інформаційної цивілізації. Ці останні виглядали як передумови подальшого мирного співіснування народів і держав, безконфліктного розвитку їх та об'єднання зусиль задля суспільного прогресу. Сучасні реалії заперечують цей прогноз. Не тільки протистояння і конфлікти, а навіть війни не залишилися в історії, а є наявними і нині. І в політичних сферах, й, особливо, в мас-медіа все частіше звучать висловлювання про Третю світову війну (очевидно, із застосуванням ядерної зброї), наводяться приклади про не таку вже велику шкоду від атомного бомбардування Хіросіми і Нагасакі і т.п.). Тому видається, що прогнозувати відмирання держави, публічної влади та переходу їх функцій до корпорацій технологічних спеціалістів, самоврядних суб'єктів громадянського суспільства дещо передчасно. Тільки сильна держава здатна забезпечити сьогодні незалежність і самобутність народу, суверенітет держави, подальший розвиток націй і народностей. Поки ще немає альтернативного механізму для заміни державу у виконанні тих функцій, які на неї покладені. Насамперед йдеться про зовнішню оборонну функцію. Як показала практика, особливо актуальним є функціонування сильної держави в Україні в протистоянні в «гібридній війні» та її ескалації, яка пов'язана, на нашу думку, не тільки з матеріальними чи військовими факторами, а й з психологічними. Запорукою подальшого

відновлення, відбудови Української держави вочевидь є зміцнення публічної влади за умови наявності довіри до неї з боку громадянського суспільства. При цьому технологічний фактор розвитку державних інституцій (поряд з економічним та фінансовим) є суттєвим, але не вирішальним.

Костроміна Олена Георгіївна,
доцент кафедри права та публічного управління
Запорізького інституту економіки та інформаційних технологій,
кандидат юридичних наук, доцент

Касіч Євген Олегович,
студент 4 курсу спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування»
Запорізького інституту економіки та інформаційних технологій

НЕУРЯДОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ

Найважливішими суб'єктами суспільних відносин сучасної демократичної країни виступають неурядові (неприбуткові) організації (далі – НУО), основа так званого «третього сектора» країни, покликаною здійснювати безліч суспільно-корисних проєктів.

Важливою ознакою НУО є те, що люди самоорганізуються, а не використовують традиційні державні структури. Вони нерідко є групами інтересів, які лобюють уряди для досягнення суспільно значущих цілей, вирішення певних проблем на національному або міжнародному рівні, намагаючись залучити для цього не тільки можливості держав і міждержавних організацій, але й інших громадських структур.

Конституція України визначає єдиний перелік гарантій і демократичних засад діяльності громадських організацій та політичних партій, проголосивши:

- засади політичного та ідеологічного багатоманіття, на яких ґрунтується суспільне життя в Україні (ст. 15);
- рівність усіх об'єднань громадян перед законом (ч. 5 ст. 36);
- конституційні гарантії судового порядку заборони діяльності об'єднань громадян (ч. 4 ст. 37);
- законодавче визначення засад утворення і діяльності політичних партій, інших об'єднань громадян (п. 11 ч. 1 ст. 92) [1].

Одним із основних завдань НУО є запровадження Європейських стандартів відкритості й прозорості в діяльність НУО.

Європейська Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод передбачає, що «здійснення цих прав не підлягає жодним обмеженням, за винятком тих, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб» [2].

Основні європейські стандарти функціонування громадських об'єднань вперше були систематизовані у «Фундаментальних принципах щодо статусу неурядових організацій в Європі» (ухвалені Радою Європи 2002 року). У цьому документі, зокрема, особливий наголос зроблено на тому, що «будь-яка оцінка прийнятності цілей НУО, коли вона намагається набути правосуб'єктність, повинна базуватися на добрій поінформованості й поважати ідею політичного плюралізму, а також не повинна керуватися упередженнями» [3].

Окремий підрозділ «Фундаментальних принципів щодо статусу неурядових організацій в Європі» присвячений саме прозорості та підзвітності в їх діяльності. У

ньому зазначається, що НУО повинні представляти щорічний звіт своїм членам чи директорам щодо їхніх рахунків та діяльності; ці звіти необхідно надати призначеному наглядовому органу у випадку, коли відповідним НУО надаються податкові привілеї чи інша суспільна підтримка. Крім того, НУО повинні подавати досить детальні звіти донорам про використання благодійних внесків. Передбачено також, що відповідні книги, звіти і дії НУО, можуть, коли це визначено законом чи відповідно до положень договору, підлягати інспекції контролюючим органом [3].

«Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам стосовно правового статусу неурядових організацій у Європі № СМ / Res (2007) 14» передбачають, що НУО може бути зобов'язана надавати дані бухгалтерського обліку, звітності та дані про діяльність для перевірки контрольному органу, якщо НУО не виконує вимог щодо звітності або якщо наявні об'єктивні підстави підозрювати її у значних правопорушеннях, що сталися в минулому або готуються [4].

Імплементация зазначених норм щодо відкритості й прозорості діяльності НУО обумовлена міжнародними зобов'язаннями України, відповідно до низки підписаних та ратифікованих нею угод та міжнародно-правових актів. Так, зокрема, у ст. 474 Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС передбачено, що «Україна здійснюватиме поступове наближення свого законодавства до норм і стандартів права ЄС відповідно до певних положень та зобов'язань», визначених цією Угодою [5].

Законом України «Про громадські об'єднання» у ст. 3 «Принципи утворення і діяльності громадських об'єднань» до таких віднесено й принцип «прозорості, відкритості та публічності» та надано його трактування: «Прозорість, відкритість передбачає право всіх членів (учасників) громадського об'єднання мати вільний доступ до інформації про його діяльність, у тому числі про прийняті громадським об'єднанням рішення та здійснені заходи, а також обов'язок громадського об'єднання забезпечувати такий доступ. Публічність означає, що громадські об'єднання інформують громадськість про свої мету (цілі) та діяльність» [6].

Згідно зі ст. 36 Конституції України та Закону «Про громадські об'єднання» легалізація (офіційне визнання) НУО є обов'язковою й здійснюється шляхом їх:

- реєстрації;
- повідомлення про заснування.

Кожна із вказаних процедур має визначені законодавством про громадські об'єднання та Порядком ведення Реєстру громадських об'єднань [7] відмінності як у змісті, так і у наслідках.

Із системного аналізу статей Закону «Про громадські об'єднання» випливає, що його норми про обов'язок мати статутний документ та контрольні повноваження легалізуючих органів поширюються на НУО, незалежно від способу (шляху) їх легалізації. Органи, що проводять легалізацію громадських об'єднань, здійснюють контроль за додержанням ними положень статуту. Представники цих органів мають право бути присутніми на заходах, що проводяться громадськими об'єднаннями, вимагати необхідні документи, одержувати пояснення [8, с. 51].

Отже, важливими елементами глобального громадянського суспільства є неурядові організації, які розділяють спільні інтереси й цінності поза формальними державними органами й діють не з метою одержання прибутку. Неурядові організації створюються, як правило, у відповідь на ту або іншу специфічну ситуацію й є продуктом суспільних дій.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (дата підписання: 04.11.1950 р.) URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004
3. Фундаментальні принципи щодо статусу неурядових організацій в Європі.

Прийнято учасниками багатосторонньої зустрічі, організованою Радою Європи, Страсбург, 5 липня 2002 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_209

4. Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам стосовно правового статусу неурядових організацій у Європі № CM/Rec (2007) 14. URL: <https://minjust.gov.ua/dep/ddr/rekomendatsiya-radi-evropi-cmrec200714-schodo-pravovogo-statusu-neuryadovih-organizatsiy-v-evropi>

5. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами членами, з іншої сторони. URL: [http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_\(body\).pdf](http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_(body).pdf)

6. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 р. № 4572-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>

7. Про затвердження Порядку ведення Реєстру громадських об'єднань: Постанова КМ України від 19.12.2012 р. № 1212. Офіційний вісник України, 2013. № 1. Ст. 21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1212-2012-%D0%BF#Text>

8. Шуміло О. М., Кравчук Н. Ю. Роль неурядових організацій у становлення та розвитку правозахисного руху (прикладі успішного правозахисного активізму). Навчальний посібник. К., 2018. 227 с.

Костяшкін Іван Олександрович,

*завідувач кафедри трудового, земельного та господарського права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,
доктор юридичних наук, професор*

ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУЧАСНОГО АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ В УКРАЇНІ

Проблематика пов'язана з процесами дерегуляції в нашій державі, що особливо актуалізувалась після революції гідності, обумовлює необхідність проведення сучасних наукових досліджень в сфері реформування територіальної організації публічної влади в Україні. Одним з ключових напрямків такого реформування є сучасний адміністративно-територіальний устрій спрямований на посилення ролі громад та децентралізацію влади у всіх її проявах. Формування спроможних громад передбачає необхідність визначення достатньої економічної, територіальної та правової бази для нового адміністративно-територіального з метою надання реальної можливості для членів територіальної громади отримати максимальну економічну, рекреаційну, оздоровчу ефективність від використання території адміністративної одиниці та максимальну кількість послуг від органів влади на кожному рівні управління[1]. На жаль тридцятирічний досвід трансформації державної влади та місцевого самоврядування лише загострив необхідність конституційного вирішення питань адміністративно-територіального устрою з урахуванням економічних, демографічних та соціальних змін, що відбуваються в нашій державі та визначають актуальність проведеного дослідження .

Вказані питання безперечно викликають як науковий так і практичний інтерес [2] і знаходять своє часткове вирішення на законодавчому та підзаконному рівні. Водночас таке правове регулювання є досить ситуативним та не узгоджується із конституційним закріпленням адміністративно-територіального устрою.

Одним з ключових питань сучасного адміністративно-територіального поділу в нашій державі є впровадження громади як нової адміністративно-територіальної одиниці, що охоплює територію не лише в межах, але й за межами населеного пункту. Зокрема, Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 05.02.2015

№ 157-VIII[3] закріпив, що територія об'єднаної територіальної громади має бути нерозривною, межі об'єднаної територіальної громади визначаються по зовнішніх межах юрисдикції рад територіальних громад, що об'єдналися. Оскільки територія громади є нерозривною, то вона не повинна обмежуватись межею населеного пункту, а включатиме територію відповідних сільських, селищних міських рад. Однак, ми знову повертаємось до питання юрисдикції рад, яка обмежується межами населених пунктів.

Законопроект про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)[4], ще у 2015 році пропонував нову систему адміністративно-територіального устрою України, яка мала включати адміністративно-територіальні одиниці: громади, райони, регіони. І хоча відповідні зміни не були імplementовані до Конституції України, вони відіграли важливу роль на шляху формування сучасного розуміння території громади.

Відтак, Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення територій та адміністративних центрів територіальних громад» 16 квітня 2020 року № 562-IX[5], встановлено нові межі громади включаючи територію за межами населеного пункту: «територія територіальної громади - нерозривна територія, в межах якої територіальна громада здійснює свої повноваження щодо вирішення питань місцевого значення відповідно до Конституції і законів України, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування». Запропоноване визначення носить абстрактний характер і не дає чіткого розуміння меж відповідної території. Відтак, у згаданому вище Законі, межі не існуючих адміністративно-територіальних утворень пропонується вирішити через акти Кабінету Міністрів: «До прийняття закону про адміністративно-територіальний устрій України визначення адміністративних центрів територіальних громад та затвердження територій територіальних громад здійснює Кабінет Міністрів України». Кабінетом Міністрів України визначено нову територіальну основу місцевого самоврядування, через межі громад, що поширена на усю територію держави, відповідно розпоряджень від 12 червня 2020 р. № 707-р. - 729-р. «Про визначення адміністративних центрів та затвердження територій територіальних громад» [6].

Територія громади стала основою також для перегляду права комунальної власності на землю. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин», від 28 квітня 2021 року № 1423-IX[7], доповнено розділ X "Перехідні положення" Земельного кодексу України, пунктом 24 за яким до комунальної власності територіальних громад віднесено всі землі державної власності, розташовані за межами населених пунктів у межах відповідних громад, окрім земель, які згідно визначеного переліку залишаються у виключній державній власності.

Однак, Конституція України залишається незмінною щодо систему адміністративно-територіального устрою та включає: Автономну Республіку Крим, області, райони, міста, райони в містах, селища і села [8]. Відповідно територіальна громада згідно п.1 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про місцеве самоврядування»[9] – це жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр.

Отже, новітні законодавчі акти або зміни до них фактично визначили основу для виділення нових адміністративно-територіальних одиниць якими є громади, розширили повноваження місцевих рад на території поза межами населених пунктів, як в рамках управлінської складової так і з позиції права власності на землю. Однак, питання сучасного адміністративно-територіального поділу залишається відкритим, та має знайти своє належне правове регулювання як на конституційному рівні так і на рівні спеціального законодавчого забезпечення.

Література:

1. Костяшкін І.О. Право власності на землю в об'єднаних територіальних громадах. Третє зібрання фахівців споріднених кафедр щодо обговорення стратегії еволюції аграрних, земельних, екологічних та природоресусних правовідносин у контексті інтеграційного розвитку України : матер. конф. (м. Одеса, 7-10 червня 2018 року) / відп.ред., д.ю.н., доц.. Т.Є. Харитонова, к.ю.н., доц.. Х.А. Григор'єва. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 276 с.
- 2.Гринько С.Д., Костяшкін І. О. Право власності на землю територіальних громад. *Університетські наукові записки*. 2020. № 6 (78). С. 174-183.
3. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 05 лютого 2015 року № 157–VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2015. № 13. Ст. 91.
4. Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади): проект Закону України від 01 липня 2015 року № 2217а. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55812
5. Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення територій та адміністративних центрів територіальних громад: Закон України, від 16 квітня 2020 року № 562-IX [Електронний ресурс]. Режим доступу : www.rada.gov.ua.
6. Про визначення адміністративних центрів та затвердження територій територіальних громад Хмельницької області: Розпорядження КМУ від 12 червня 2020 р. № 727-р[Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/npas/proviznachennya-administrativnih-centriv-ta-zatverdzhennya-teritorij-teritorialnih-gromad-hmelnickoyi-oblasti-727-120620>
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин: Закон України від 28 квітня 2021 року № 1423-IX www.rada.gov.ua.
8. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
9. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.

Косяченко Ксенія Едуардівна,

*доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

СУТНІСТЬ ЕФЕКТИВНОСТІ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Ефективність кримінологічної діяльності неурядових організацій є обов'язковим елементом існування та доцільності функціонування в правовому полі будь-якої організації, яка має за ціль захист прав і свобод людини та громадянина. Разом із тим, останнім часом підвищується увага наукової спільноти щодо дослідження суб'єктів кримінологічної діяльності.

Як зазначає Л.Н. Чернявська неурядові організації, що діють в Україні, безпосередньо виконують функцію забезпечення демократичного характеру політичних відносин: діалогу між урядом і громадянським суспільством. Однією з основних цілей їхньої діяльності є розробка і впровадження технологій і практик участі громадян у прийнятті рішень, громадської експертизи і громадського контролю за діяльністю політиків. Ці заходи неурядові організації демонструють надзвичайну важливість питання удосконалення і розширення сфери комунікації громадян з державними органами влади,

адже стосунки і взаємовплив громадянського суспільства і держави є визначальними у забезпеченні демократичного розвитку країни [1].

Таким чином, одним із основних напрямів діяльності неурядових організацій є сфера захисту прав людини, загалом, та кримінологічна діяльності, зокрема.

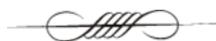
На цьому, зокрема, зосереджувала свою увагу І.О. Грицай, зазначаючи, що в Україні правозахисну функцію, крім органів державної влади, також виконують інституції громадського суспільства (громадські організації та рухи, ЗМІ та ін.), здійснюючи її «замість» або, навіть «всупереч» діям органів державної влади, зокрема – правоохоронним. Вплив неурядових організацій на правозахисну сферу і ступінь «проникності» їхнього контролю, природно, значно менший, ніж державний, але цей вплив має очевидну тенденцію до зростання [2, с. 11].

Що стосується економічної ефективності, то розрізняють ефективність діяльності підприємства (виробництва, управління) як співвідношення отриманих результатів (обсяг випущеної продукції, наданих послуг) до витрачених ресурсів та ефективність досягнення мети (співвідношення отриманих результатів до прогнозованих чи запланованих значень показників). Залежно від того, на вирішення яких суспільних чи індивідуальних проблем спрямовується діяльність підприємства, відповідний показник і буде базовим, однак він може доповнюватися низкою суміжних чи додаткових, зокрема: випуск продукції (у вартісному вираженні чи натуральних показниках) на одиницю витрачених ресурсів (сировинних, матеріально-технічних, трудових, фінансових, енергетичних тощо); отриманий прибуток до вартості витраченої живої та уречевленої праці; чистий дохід на одного працівника; продуктивність і фондомісткість та енергомісткість продукції; ефективність капітальних вкладень (іноземних інвестицій, використаних кредитних ресурсів) тощо. Соціальна ефективність діяльності підприємства може оцінюватись через її відповідність соціальним цілям і потребам суспільства [3, с. 23].

Отже, ефективність кримінологічної діяльності неурядових організацій в свою чергу полягає у досягненні заздалегідь поставленої мети, цілей або завдань, щодо захисту прав і свобод людини та громадянина, які передбачені статутом неурядової організації відповідно до ст. 11 Закону України «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 року № 4572-VI, у співвідношенні до затрачених ресурсів, які були використані на отримання бажаного результату кримінологічної діяльності (виявлення причин і умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, зменшення статистичних показників, щодо вчинених кримінальних правопорушень тощо). Проте, неможливо досягти ефективності кримінологічної діяльності коли відсутній або неналагоджений механізм її реалізації, в чому, зокрема, і зумовлюється напрям подальших наукових пошуків.

Література:

1. Чернявська Л.Н. Суб'єктність міжнародних неурядових організацій у світовій політиці: дис... канд. політ. наук: 23.00.04. Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин. Київ, 2007. 235 с. URL: <http://www.disslib.org/sub-yektnist-mizhnarodnykh-neurjadovykh-orhanizatsiy-u-svitoviy-politytsi.html> (дата звернення: 13.07.2021).
2. Наливайко Л.Р., Грицай І.О., Дніпров О.С. Неурядові правозахисні організації України: навчальний посібник. Київ: «Хай-Тек Прес», 2014. 432 с.
3. Крисанов Д., Стешенко Л. Результативність й ефективність діяльності підприємств: оцінювання та максимізація. *Аграрний сектор. Економіст*. 2012. № 7. С. 21–25. URL: <http://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/5078/1/rezultatyvnist.pdf> (дата звернення: 19.07.2021).

Котляр Діана Олегівна,
*викладач кафедри управління у сфері цивільного захисту
Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

МІСЦЕ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ОРГАНІВ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Правоохоронні органи наділені владно-примусовими повноваженнями, вирішують завдання, що мають особливу гостроту, у яких сфокусовані інтереси широкого кола суб'єктів. Серед правоохоронних органів особливе місце належить органам поліції. Це все є твердженням, що чинне законодавство наділило правоохоронною функцією органи Національної поліції.

Саме поліція є тим суб'єктом, який максимально наближений до населення, вступає у взаємини з ним щодня. На думку вчених-правознавців Закон України «Про Національну поліцію» [1] виходить з організаційної єдності поліції і правоохоронних органів. Водночас поліція є й органом виконавчої влади, а точніше виступає як її складовою частина, яка реалізує державну виконавчу політику у сфері внутрішніх справ. Водночас, самостійним органом вона не виступає, але лише є її однією із складових частин, де управлінські органи поліції несуть персональну відповідальність за належне виконання співробітниками поліції покладених на них обов'язків.

У відповідності до Закону України «Про Національну поліцію» вона виступає як центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [1].

Завданнями поліції є надання поліцейських послуг у сферах:

- 1) забезпечення публічної безпеки і порядку;
- 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави;
- 3) протидії злочинності;
- 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [1].

З метою досягнення балансу між громадянами та поліцейськими органами наразі є ефективність реалізації функцій, покладений державою на даний силовий орган. На думку Д.С. Денисюка функції Національної поліції – це основні напрями її діяльності, що спрямовані на вирішення поставлених перед нею завдань. Вони є похідними від завдань і розкривають зміст діяльності Національної поліції України [2, с. 117]. Дослідник зокрема виокремлює наступні функції: соціальна та сервісна, превентивна та профілактична, кримінально-процесуальна, оперативно-розшукова, дозвільна, охоронна, матеріально-технічного забезпечення, міжнародного співробітництва, інформаційного забезпечення, науково-методична, кадрова та функція соціально-правового захисту.

Центральною функцією поліції є функція охорони публічного порядку та безпеки громадянам, що є втіленням реалізації конституційних норм в частині особистої безпеки людини і громадянина, забезпеченні реалізації останнім своїх законних інтересів, організація та забезпечення громадського правопорядку.

Соціальна роль поліції докорінно відрізняє її від інших управлінських інститутів в державі, так як її дотримання та реалізація здійснюється за допомогою примусу. Цілком природно, що такі дії повинні підлягати детальному нормативному регулюванню та дієвому контролю. За малої ефективності роботи, коли захист прав громадян перебуває в незадовільності стані, ведеться неналежна боротьба з кримінальними правопорушеннями, статистичні дані свідчать про збільшення рівня корупційних правопорушень, тим самим у населення підсвідомо формується негативна думка як до поліцейських органів та і до держави в цілому.

Ефективність роботи поліцейських пов'язується громадянами з дотриманням законності та професіоналізму, що полягає у власній правосвідомості, вмінні комунікувати, професійній адаптації, стійкій системі цінних орієнтацій.

Головним результатом роботи співробітників поліції, на думку І.Охріменка має бути впевненість більшості населення в тому, що персонал правоохоронних органів (а отже, й підрозділів поліції):

- кваліфіковано здійснює правоохоронну діяльність щодо попередження злочинності, розкриття вчинених злочинів та охорони громадського порядку;
- чесно виконує свої обов'язки та дотримується законів;
- допомагає пересічним людям; ставиться до всіх людей з повагою [3, с.140].

Принцип довіри та підтримки громадян є одним із ключових у діяльності поліції в період воєнного конфлікту та збройної агресії. У ньому виділені позитивні настанови, які вчиняють поліцейські органи взаємодіючи з інститутами громадянського суспільства. Проте, суспільну довіру не варто розглядати як статистичний показник, вона є такою, що має динамічний та мінливий характер. Чим більше виправдовує діяльність поліції очікування громадськості, тим більше в населення зростає довіра. Належне розкриття кримінальних правопорушень становить підвалину для довіри органам поліції з боку населення. Водночас, слід пам'ятати, що думка громадянського суспільства легко може перетворитися з позитивної на негативну стосовно роботи поліцейських органів в разі нехтування останніми нормами діючого законодавства. Це виражається в першу чергу у зневажливому ставленні до прав і свобод громадян.

За статистичним опитування наразі громадська думка щодо здійснення публічних функцій поліцейськими органами є неоднозначною. З одного боку, життєвий досвід частини населення призводить до негативної оцінки діяльності поліції загалом, характеризує її як висококорумповану правоохоронну структуру. З іншого боку, значна кількість респондентів цілком аргументовано відносять поліцію до ефективно функціонуючого правоохоронного органу, що вирішує коло правоохоронних завдань, якісно забезпечує громадський порядок і публічну безпеку.

В основу ефективної діяльності поліції покладено реалізація задекларованої партнерської моделі взаємодії з населенням. Відповідний рівень довіри до поліцейських органів повинен сприяти підвищенню статусу в роботі поліції та дозволити вважати такі дії тими, що відповідають нормам права і моралі, а вживані заходи адміністративного примусу й адміністративної відповідальності законними, обґрунтованими та справедливими.

Література:

1. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/580-19.76>.
2. Денисюк Д.С. Функції Національної поліції України: поняття та класифікація. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 4. С.114-117.
3. Охріменко І. Оцінка ефективності органів і підрозділів Національної поліції України: погляд на проблему. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 11. С.139-144.

Кошарська Світлана Степанівна,
*аспірант спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування»
Державного закладу вищої освіти «Університет менеджменту освіти» НАПН України,
завідувач неврологічним відділенням КНП КМКЛ№7*

НАДАННЯ РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ ДОПОМОГИ В МЕДИЧНОМУ ЗАКЛАДІ: СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ, ФУНКЦІЇ

Прийняття Закону України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» [1] є новим етапом реалізації конституційних прав громадян на охорону здоров'я (стаття 49), що суттєво впливає на необхідність відповідних змін в управлінні медичним закладом. При цьому слід зазначити, що, конституційне право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування, навіть, в умовах воєнного стану не обмежено. Отже, кожна людина має право на повний обсяг медичної допомоги в умовах воєнного стану без жодних обмежень, у тому числі на планове лікування та реабілітаційну допомогу, яка згідно Закону України, трактується наступним чином: «реабілітаційна допомога у сфері охорони здоров'я - діяльність фахівців з реабілітації у сфері охорони здоров'я, що передбачає здійснення комплексу заходів, спрямованих на оптимізацію функціонування осіб, які зазнають або можуть зазнати обмеження повсякденного функціонування у їхньому середовищі [1].

Проблематика реабілітаційної допомоги у сфері охорони здоров'я активно обговорюється на рівні міжнародних і європейських структур. Так, Всесвітня організація охорони здоров'я наголошує на тому, що «кожна третя людина в усьому світі сьогодні живе зі станом здоров'я, яке було б корисним для реабілітації. Прогнозується, що ця потреба зросте найближчими роками у зв'язку із змінами у стані здоров'я та характеристиками населення. Наприклад, люди живуть довше, але частіше страждають на хронічні захворювання та інвалідність. Надзвичайні ситуації, у тому числі конфлікти, стихійні лиха та спалахи, можуть призвести до збільшення потреб у реабілітації. У всьому світі багато людей живуть із середньостроковими та довгостроковими наслідками COVID-19 і можуть потребувати реабілітації для підтримки свого одужання від хвороби» [2].

Підкреслюється, що «реабілітація спрямована на вплив стану здоров'я на повсякденне життя людини, оптимізуючи його функціонування та зменшуючи його досвід інвалідності. Реабілітація розширює фокус здоров'я за межі профілактичної та лікувальної допомоги, щоб гарантувати, що люди зі станом здоров'я можуть залишатися якомога незалежнішими та брати участь в освіті, роботі та значущих життєвих ролях. Будь-який може потребувати реабілітації в якийсь момент свого життя, незалежно від того, чи переніс він травму, хворобу, хворобу або тому, що його функціонування знизилося з віком» [2].

Досвід європейських країн свідчить що в медичних закладах активно впроваджуються заходи профілактичної та лікувальної допомоги. Останнім часом актуалізується проблема реабілітації пацієнтів, направлена на покращення якості життя після перенесених гострих та хронічних захворювань у зв'язку з тим, що після набуття пацієнтом інвалідності збільшується кількість психічних порушень та суїцидів.

Отже, для розуміння сутності реабілітаційної допомоги у сфері охорони здоров'я, вважаємо за необхідне дослідити суть понять «реабілітація» та «медична реабілітація» (реабілітаційна допомога у сфері охорони здоров'я – відповідно ЗУ «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я»).

За визначенням Національної медичної бібліотеки НІН, реабілітація - це «догляд, який може допомогти повернути, зберегти або покращити здібності, необхідні для повсякденного життя» [3]. Тобто, при втраті фізичних, розумових, або когнітивних здібностей, через хворобу чи травму використовується реабілітація, яка направлена на покращення якості життя.

Словник Університету Кембрідж розкриває суть поняття «реабілітація», акцентуючи увагу на процесі повернення до здорового способу життя, при цьому враховується процес допомоги пацієнту після перенесеного захворювання [4].

Groce N.E. в Міжнародній енциклопедії публічного здоров'я акцентує увагу на тому, що реабілітація є медичною галуззю, направленою на покращення якості життя у людей, які набули інвалідність, або мають вроджені вади [5].

Доцільним було б звернути увагу на визначення поняття «медична реабілітація». Для цього ми узагальнимо це поняття за допомогою таблиці 1.

Таблиця 1

Автор, джерело	Визначення
Law Insider. Medical rehabilitation definition [6].	Медична реабілітація означає послуги медичної підтримки для сприяння швидкому та максимальному одужанню до або під час реабілітаційної роботи, включаючи фізичні, психологічні чи емоційні оцінки, терапію, лікування та кондиціонування.
N.E. Groce, Disability and Rehabilitation, [5].	Реабілітація — це широка категорія, яка включає низку різних галузей знань. «Реабілітація» включає спеціалістів, навчених фізичній терапії, щоб допомогти збільшити або відновити рухливість, силу чи фізичну форму людини, а також зменшити біль і дискомфорт. Інші спеціалісти проходять підготовку в таких сферах, як ерготерапія, щоб покращити здатність людини виконувати повсякденну діяльність, і професійна терапія, щоб допомогти людям з обмеженими можливостями підготуватися до працевлаштування.
Andrea A. Conti, "Western Medical Rehabilitation through Time: A Historical and Epistemological Review" [7]	Медична реабілітація – це процес, спрямований на сприяння та полегшення відновлення після фізичних пошкоджень, психологічних і психічних розладів і клінічних захворювань.
The free medical dictionary. Definition rehabilitation [8].	Реабілітація — це лікування або методи лікування, спрямовані на полегшення процесу відновлення після травми, хвороби чи хвороби до максимально можливого нормального стану.
Britannica dictionary. Physical medicine and rehabilitation [9].	Медична спеціальність, пов'язана з діагностикою, лікуванням і профілактикою фізичних вад, особливо тих, які пов'язані з розладами м'язів, нервів, кісток або мозку. Ця спеціалізована медична послуга, як правило, спрямована на реабілітацію осіб з інвалідністю внаслідок болю або захворювань, що впливають на рухові функції організму. Фізична медицина є одним із засобів, який використовується, щоб допомогти цим пацієнтам повернутися до комфортного та продуктивного життя, часто незважаючи на наявність медичної проблеми.
Egeszsegvonal. The scope of activities of medical rehabilitation [10].	Медична реабілітація передбачає процедури та послуги, спрямовані на

	відновлення або доповнення втрати функції, що виникла внаслідок захворювань (рухові порушення, проблеми з мовленням, зниження функції серця, безпліддя тощо) або розвиток нових компенсаторних навичок.
Лисенюк В.П., Самосюк І.З., Самосюк Н.І., Ткаліна А.В. Реабілітаційна медицина: основні поняття та дефініції [11].	Медична реабілітація — комплекс заходів, що включає способи прискорення реституції, стимуляції репаративно-регенеративних процесів, виявлення та зміцнення компенсаторних механізмів, корекції загальної резистентності організму та імунітету. Засоби медичної реабілітації: медикаментозна терапія, відновлювальна та косметична хірургія, фізіотерапія та ЛФК, психотерапія, дієтотерапія, комплементарні методи (акупунктурна терапія, мануальна терапія, фітотерапія, еферентна терапія)
Верховна Рада України. Закон України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» від 19.08.2022 [1].	Реабілітаційна допомога у сфері охорони здоров'я (далі - реабілітаційна допомога) - діяльність фахівців з реабілітації у сфері охорони здоров'я, що передбачає здійснення комплексу заходів, спрямованих на оптимізацію функціонування осіб, які зазнають або можуть зазнати обмеження повсякденного функціонування у їхньому середовищі;

Коаліція по збереженню реабілітації (Coalition to Preserve Rehabilitation) дає своє визначення медичній реабілітації як «галузі медицини, яка спрямована на покращення, відновлення та підтримку функціональних можливостей і якості життя людей з фізичними вадами чи обмеженими можливостями» [12].

Таким чином, наведений аналіз свідчить про те, що в управлінській практиці доцільно керуватися поняттям «медична реабілітація» («реабілітаційна допомога у сфері охорони здоров'я»), яке дає можливість конкретного визначення функцій реабілітаційної допомоги, які необхідно реалізувати.

В конкретному медичному закладі надання реабілітаційної допомоги передбачає наступні варіанти:

наявність реабілітаційного відділення або підрозділу (палати гострої реабілітації у лікарнях різного профілю, багатопрофільних лікарнях інтенсивного лікування системи охорони здоров'я незалежно від форми власності; стаціонарні відділення після гострої та довготривалої реабілітації у лікарнях різного профілю системи охорони здоров'я незалежно від форми власності; амбулаторні відділення після гострої та довготривалої реабілітації у лікарнях різного профілю системи охорони здоров'я незалежно від форми власності; стаціонарні відділення після гострої та довготривалої реабілітації, створені на базі санаторно-курортних установ незалежно від відомчого підпорядкування, типу і форми власності.

створення центру психологічної реабілітації та/або травматерапії;

наявність мультидисциплінарної реабілітаційної команд

Важливо також врахувати, що надання реабілітаційної допомоги передбачено на різних рівнях медичної допомоги, що залежить від індивідуального реабілітаційного плану пацієнта.

Висновки. Вивчення питання надання реабілітаційних послуг в системі охорони здоров'я надає можливість створити умови і провести заходи, направлені на повне або

часткове відновлення втрачених функцій людського організму, навчити людину з певними вадами до компенсації втраченої функції, психологічної адаптації, соціальної адаптації, відновлення працездатності або перекваліфікація з меншим навантаженням. Реабілітаційні заходи зменшують кількість людей, які після втрати функцій працездатності виходять на інвалідність, що дає можливість збереження людського потенціалу і сприяє реалізації конституційного права громадян на охорону здоров'я і медичну допомогу.

Література:

1. Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я: Закон України від 19. 08.2022 р. №1053-IX. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053-20#Text>
2. WHO. URL: https://www.who.int/health-topics/rehabilitation#tab=tab_1
3. NIH. URL: <https://medlineplus.gov/rehabilitation.html#:~:text=What%20is%20rehabilitation%3F,effect%20from%20a%20medical%20treatment>
4. Cambridge University. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/rehabilitation>
5. N.E. Groce, Disability and Rehabilitation, International Encyclopedia of Public Health, Academic Press, 2008, Pages 199-203, URL: <https://doi.org/10.1016/B978-012373960-5.00516-5>.
6. Law Insider. Medical rehabilitation definition. URL: <https://www.lawinsider.com/dictionary/medical-rehabilitation>.
7. Andrea A. Conti, "Western Medical Rehabilitation through Time: A Historical and Epistemological Review", The Scientific World Journal, vol. 2014, Article ID 432506, 5 pages, 2014. <https://doi.org/10.1155/2014/432506>
8. The free medical dictionary. Definition rehabilitation. URL: <https://medical-dictionary.thefreedictionary.com/rehabilitation>
9. Britannica dictionary. Physical medicine and rehabilitation. URL: <https://www.britannica.com/science/physical-medicine-and-rehabilitation>
10. Egeszsegvonal. The scope of activities of medical rehabilitation URL: <https://egeszsegvonal.gov.hu/en/health-care-system/rehabilitation/2158-the-scope-of-activities-of-medical-rehabilitation.html>
11. Лисенюк В.П., Самосюк І.З., Самосюк Н.І., Ткаліна А.В. Реабілітаційна медицина: основні поняття та дефініції. Міжнародний неврологічний журнал 8(54), 2012. URL: <http://www.mif-ua.com/archive/article/34537>
12. Coalition to Preserve Rehabilitation. URL: <https://preserverehab.org/rehabilitation/>

Кравець Валентина Миколаївна,

*докторант Національної академії Служби безпеки України,
кандидат технічних наук, старший науковий співробітник*

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЯКОСТІ ОСВІТИ У ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Інтегровані до загальнонаціональної системи освіти вищі військові навчальні заклади (далі - ВВНЗ) з 2014 року здійснюють заходи із розбудови систем внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти, обов'язкова наявність яких передбачена Законом України «Про вищу освіту». Питання забезпечення належної якості військової освіти актуалізовано й у нещодавно затвердженій Концепції трансформації системи військової освіти [1]. З огляду на право державних органів, до

сфери управління яких належать вищі військові навчальні заклади, встановлювати своїми нормативно-правовими актами особливі вимоги щодо окремих аспектів управління такими закладами (п. 4 ст. 13 Закону України «Про вищу освіту»), вбачається доцільним проаналізувати особливості адміністративно-правового забезпечення якості освітньої діяльності та якості освіти, притаманні саме системі вищої військової освіти.

У наукових публікаціях вчених-адміністративістів застосування таких категорій, як "адміністративно-правові засади", "організаційно-правові засади", "адміністративно-правові аспекти", "адміністративно-правове забезпечення", "адміністративно-правове регулювання", "адміністративно-правовий механізм" є досить поширеним явищем. Переважна більшість науковців, не заглиблюючись у теоретико-методологічний аналіз змісту цих понять, ототожнюють їх [2] та вивчають у вузькому розумінні - стосовно сфери, діяльності або суспільних відносин, які є предметом адміністративно-правового регулювання. Розділяючи позицію О. Безпалової про те, що дані поняття є взаємодоповнюючими та взаємозалежними, але все ж таки не абсолютно схожими за змістом [3, С. 48], та проаналізувавши основні підходи до визначення поняття "адміністративно-правове забезпечення" (врегульована нормами адміністративного права діяльність органів публічної влади [4-6], регулювання за допомогою норм адміністративного права суспільних відносин [7, 8], система адміністративно-правових засобів та способів, і процедур їх легалізації [9], система правових приписів [10, С. 76]), методологічним підґрунтям даного дослідження обрано підхід, що відповідає сучасній доктрині адміністративного права, згідно із якою воно має бути орієнтоване на забезпечення максимально ефективної реалізації прав і інтересів людини та їх ефективний захист [11]. З огляду на це, під адміністративно-правовим забезпеченням будемо розуміти запропоноване І. Шопіною визначення категорії "адміністративно-правове забезпечення", а саме систему адміністративно-правових засобів та способів, і процедур їх легалізації, що здійснюється з метою створення умов для всебічної реалізації прав, свобод та інтересів людини, громадянського суспільства, суб'єктів підприємницької діяльності, а також інших суб'єктів адміністративно-правових відносин [9, с. 142]. До основних елементів адміністративно-правового забезпечення у такому випадку слід віднести: 1) суб'єктів адміністративно-правових відносин; 2) їх інтереси; 3) унормовані засобами адміністративного права процедури їх реалізації.

За результатами дослідження визначено особливості адміністративно-правового забезпечення якості освітньої діяльності та якості освіти у вищих військових навчальних закладах, які розкриваються через такі складові:

суб'єктів адміністративно-правових відносин, яких умовно можна поділити на дві категорії: 1) суб'єктів публічного адміністрування, які формують і забезпечують реалізацію політики забезпечення якості вищої освіти: а) Кабінет Міністрів України; б) Міністерство освіти і науки України; в) Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти; г) Національне агентство кваліфікацій; д) державні органи, до сфери управління яких належать вищі військові навчальні заклади - Міністерство оборони України (провідний орган у силах оборони, який формує політику підготовки військових фахівців та оцінювання якості), Міністерство внутрішніх справ України (Головне управління Національної гвардії України, Адміністрація Державної прикордонної служби України), Служба безпеки України, Управління Державної охорони України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України; 2) суб'єктів, інтереси яких забезпечуються: а) здобувачі освіти (курсанти, слухачі ВВНЗ, а також студенти, які навчаються у цих закладах за програмою офіцерів запасу); б) ВВНЗ; в) замовники на підготовку військових фахівців (зазначені вище державні органи, до сфери управління яких належать ВВНЗ); г) суспільство; д) держава;

інтереси цих суб'єктів відповідно: а) гарантоване отримання компетентностей, що відповідають рівню вищої освіти та професійної підготовки, які здобуваються військовослужбовцем, задоволення потреби у самореалізації особистості; б) оптимізація

освітніх та управлінських процесів у ВВНЗ, залучення найкращих викладачів та інструкторів, розвиток матеріально-технічної бази, привабливість закладу освіти для абітурієнтів, довіра до результатів навчання з боку замовників; в) відповідність кадрового забезпечення завданням, які висувуються до підрозділів сил безпеки та сил оборони; г) безпечне середовище життєдіяльності; д) гарантування спроможностей сил оборони, необхідних для реалізації цілей воєнної політики України та участі у проведенні спільних із підрозділами НАТО бойових дій (операцій);

адміністративно-правові засоби, які мають забезпечити реалізацію зазначених вище інтересів та складаються із загальних для системи вищої освіти України процедур зовнішнього забезпечення якості (стандартизації, ліцензування освітньої діяльності, акредитації освітніх програм, інституційної акредитації, запровадження системи внутрішнього забезпечення якості) та спеціальних процедур оцінювання якості у вищих військових навчальних закладах (ліцензування за освітніми програмами, інституційного аудиту професійної військової освіти). Процес формування адміністративно-правових засобів забезпечення якості освітньої діяльності та якості освіти у вищих військових навчальних закладах ще не завершився. Визначені основні рамкові положенням у цій сфері, загальний механізм їх функціонування, але процедури ліцензування за освітніми програмами, інституційної акредитації, інституційного аудиту професійної військової освіти потребують подальшої деталізації та унормування.

Крім цього, особливостями сучасного адміністративно-правового регулювання у сфері забезпечення якості вищої освіти є добровільний, а не примусовий характер більшості норм. Завдяки цьому, розбудова даної сфери відбувається на засадах демократичних цінностей через формування культури якості. Водночас, вищі військові навчальні заклади здійснюють підготовку фахівців за регульованими професіями, що обумовлює застосування щодо них більшою мірою розпорядчих, а не рекомендаційних засобів адміністративного впливу.

Література:

1. Концепція трансформації системи військової освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.12.1997 р. № 1410 (зі змінами і доповненнями від 30.12.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1410-97-п#Text> (дата звернення: 25.02.2023).
2. Заброда Д. Г. Адміністративно-правові засади: сутність та зміст категорії. *Адміністративне право і процес: науково-практичний журнал*. 2012. № 2. С. 45–51.
3. Безпалова О. І. Адміністративно-правовий механізм реалізації правоохоронної функції держави : монографія. Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2014. 544 с.
4. Кудін А. В. Поняття адміністративно-правового забезпечення патентної діяльності в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2020. № 46. С. 90-93.
5. Медяник В. А. Поняття адміністративно-правового забезпечення державної соціальної політики. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С. 579–581.
6. Стасюк О. Л. Сутність адміністративно-правового забезпечення реалізації правозахисної функції української держави. *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 5(20). С.172-175.
7. Гумін О. М., Пряхін Є. В. Адміністративно-правове забезпечення: поняття та структура. *Наше право*. 2014. № 4. С. 46-50.
8. Матвійчук А. Адміністративно-правове забезпечення державної регуляторної політики. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 1. С. 108-111.
9. Шопіна І. М. Феномен адміністративно-правового забезпечення в адміністративному праві України. *Наука і правоохорона*. 2018. № 4. С. 143-144.

10. Мамчур Л. О. Адміністративно-правові засади взаємодії правоохоронних органів України з публічними інституціями : дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.07 / ВНЗ «Відкр. міжнар. ун-т розвитку людини «Україна». Київ, 2019. 220 с.

11. Авер'янов В. Б. Нова доктрина українського адміністративного права на етапі становлення. URL: <http://www.apdr.in.ua/v35/03.pdf> (дата звернення: 25.02.2023).

Кравець Ганна Олегівна,
*аспірантка кафедри конституційного права та прав людини
Національної академії внутрішніх справ*

РОЛЬ ТА ФУНКЦІЇ РАДИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

З огляду на історію становлення Української незалежної держави, Національний банк України, як і центральний банк будь-якої країни, відіграє важливу роль у становленні та розвитку національної банківської системи.

Національний банк України є особливим центральним органом державного управління ще з часів проголошення незалежності, й сьогодні, в умовах широкомасштабної збройної агресії російської федерації проти України, не лише забезпечує фінансову стабільність і сприяє економічному зростанню, а й визначає напрями післявоєнної відбудови на шляху до Європейської інтеграції.

Система органів управління Національного банку України є дворівневою, й складається з Ради Національного банку та Правління Національного банку.

Правовий статус Ради Національного банку України визначається Конституцією України, Законом України «Про Національний банк України», Регламентом Ради Національного банку України.

Рада Національного банку України є керівним колегіальним органом, що здійснює свої повноваження шляхом проведення засідань та прийняття рішень, які є розпорядчими документами. Члени Ради Національного банку України несуть солідарну відповідальність за прийняті рішення та діяльність Ради Національного банку як колегіального органу. [1]

До складу Ради Національного банку входять дев'ять членів, четверо з яких призначає Верховна Рада України шляхом прийняття відповідної постанови, четверо – Президент України шляхом видання відповідного указу, й Голова Національного банку входить до складу Ради за посадою.

Строк повноважень членів Ради Національного банку становить сім років, окрім Голови Національного банку, який входить до складу Ради Національного банку на строк виконання ним повноважень за посадою.

Основними завданнями Ради Національного банку України є розроблення основних засад грошово-кредитної політики та здійснення контролю за проведенням грошово-кредитної політики. [2]

Грошово-кредитна політика трактується як комплекс економічних, інформаційних і правових заходів, із використанням інструментів грошово-кредитної політики, направлених на балансування грошової пропозиції, виходячи із стратегічних та поточних цілей, таких як стримування інфляції (цінова стабільність), економічне зростання, забезпечення зайнятості населення. Окрім цінової стабільності, в якості цілей грошово-кредитної політики варто виокремити стійкий валютний курс, комбінацію макроекономічних пріоритетів і фінансову стійкість. [3]

Таким чином, розроблення основних засад грошово-кредитної політики означає розробку стратегії та планування заходів щодо пріоритетності досягнення та підтримки

цінової стабільності в державі, стабілізації банківської системи, сприянні додержання стійких темпів економічного зростання.

Враховуючи обставини сьогодення, рішенням Ради Національного банку України від 15 квітня 2022 року схвалено Основні засади грошово-кредитної політики на період воєнного стану, відповідно до яких в умовах широкомасштабної збройної агресії в Україні першочергового значення набуває забезпечення надійного та стабільного функціонування банківської і фінансової системи країни, а також максимальне забезпечення потреб оборони України, безперебійного функціонування системи державних фінансів та об'єктів критичної інфраструктури. Основні засади діятимуть тимчасово в період дії правового режиму воєнного стану, та за потреби – деякий час після його скасування до нормалізації функціонування економіки та фінансової системи. [4]

Рада Національного банку України здійснює контроль за проведенням грошово-кредитної політики та аналізує її вплив на стан соціально-економічного розвитку країни відповідно до Порядку розроблення Основних засад грошово-кредитної політики та здійснення контролю за її проведенням, затвердженим Рішенням Ради Національного банку України від 26.06.2019 №27-рд. [5]

Контроль за проведенням грошово-кредитної політики – це щорічне оцінювання узгодженості реалізації центральним банком грошово-кредитної політики з досягненням у середньостроковій перспективі інфляційних цілей, визначених Основними засадами грошово-кредитної політики, з урахуванням поточного і прогнозованого економічного та фінансового розвитку України та світу з метою виконання Національним банком своєї основної функції щодо забезпечення стабільності грошової одиниці України виходячи із пріоритетності досягнення та підтримки цінової стабільності в державі.

Такий контроль та аналіз здійснюються методом моніторингу та щопіврічної оцінки проведення грошово-кредитної (монетарної) політики, періодичної оцінки ефективності системи інфляційного таргетування, інформування Правління Національного банку про прийняті рішення з монетарної політики на засіданні Комітету з питань грошово-кредитної (монетарної) політики та фінансової стабільності Ради Національного банку України.

Моніторинг та оцінка проведення грошово-кредитної (монетарної) політики здійснюються шляхом аналізу відповідності діяльності Правління Національного банку цілям та завданням грошово-кредитної політики, визначеним в Основних засадах.

Основними елементами монетарної політики, що оцінюються в межах контролю Ради Національного банку за реалізацією грошово-кредитної політики є відповідність спрямованості рішень з монетарної політики цілям, установленим Основними засадами, належне врахування в макроекономічному прогнозі наявної інформації та ризиків, належне спрямування комунікацій задля пояснення цілей і рішень з монетарної політики.

Резюмуючи, контроль за реалізацією грошово-кредитної політики здійснюється на основі аналізу динамічних показників у грошово-кредитній сфері за звітний період та цілей і завдань монетарної політики, які визначені в Основних засадах грошово-кредитної політики.

У контексті міжнародних економічних відносин Рада Національного банку України забезпечує виконання умов міжнародних кредитних програм і угод з іншими країнами, взаємодіє та розвивається з такими світовими фінансовими інституціями, як Європейський банк реконструкції та розвитку, як Міжнародний валютний фонд.

До того ж, Рада Національного банку України здійснює важливу функцію щодо регулювання інвестиційних операцій з іноземними країнами та забезпечення відповідності банківського сектору України міжнародним стандартам та нормативам.

Рада Національного банку України забезпечує стабільність фінансового ринку шляхом розроблення та впровадження регулятивних актів для безпеки фінансових операцій задля запобігання ризикам фінансових криз та зменшення їх впливу на економіку держави.

Окрім того, Рада здійснює нагляд за системою внутрішнього контролю Національного банку.

До повноважень Ради Національного банку належить утворення Аудиторського комітету з метою оцінки надійності та результативності системи внутрішнього контролю в Національному банку, повноти та достовірності річної фінансової звітності Національного банку. Цей комітет є консультативним робочим органом Ради Національного банку та діє на підставі положення, що затверджується Радою Національного банку.

Основними завданнями Аудиторського комітету є розроблення та подання на розгляд Ради проектів рішень та інших матеріалів відповідно до вимог Регламенту Ради Національного банку України з питань, що належать до завдань та повноважень Ради, а саме: оцінювання надійності і результативності системи внутрішнього контролю; розгляд аудиторського звіту, оцінки повноти та достовірності річної фінансової звітності Національного банку та її затвердження; затвердження кошторису адміністративних витрат Національного банку та звіту про його виконання; прийняття рішень про збільшення розміру статутного капіталу, спрямування частини прибутку до розподілу на збільшення статутного капіталу та формування резервів; здійснення нагляду за діяльністю підрозділу внутрішнього аудиту; затвердження аудиторської фірми для проведення аудиту річної фінансової звітності Національного банку. [6]

Отже, Рада Національного банку України є головним органом управління національної грошової системи та відіграє ключову роль у забезпеченні стабільності фінансової системи країни. Ця стабільність визначається ефективністю функціонування банківської системи, здатністю кредитної системи задовольняти потреби економіки та надійністю банківських послуг.

Література:

1. Про Регламент Ради Національного банку України : Рішення від 10.07.2020 № 21-рд. *Рада Національного банку України.* URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vr021500-20/conv#n2>
2. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV. *Верховна рада України. Законодавство України.* URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>
3. Латковська Т. А. Грошово-кредитна (монетарна) політика : поняття та цілі / Т. А. Латковська // Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 18 травня 2018 р.) У 2-х т. Т. 2 / відп. ред. Г.О. Ульянова. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. – С. 11-14.
4. Основні засади грошово-кредитної політики на період воєнного стану : Рішення від 15.04.2022. *Рада Національного банку України.* URL : https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/MPG-ml_2022.pdf?v=4
5. Порядок розроблення Основних засад грошово-кредитної політики та здійснення контролю за її проведенням : Рішення від 05.09.2012 № 21. *Національний банк.* URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0021500-12#n6>
6. Про затвердження Положення про Аудиторський комітет Ради Національного банку України та його складу : Рішення Національного банку України; Положення, Склад колегіального органу від 24.11.2016 № 2.3. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vr2_3500-16#Text

Кравченко Михайло Георгійович,
професор кафедри теоретичної юриспруденції
Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана,
доктор юридичних наук, старший дослідник

УМОВИ ВРАХУВАННЯ ПУБЛІЧНОГО ІНТЕРЕСУ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА НІМЕЧЧИНИ

Аналіз вітчизняної літератури дає змогу констатувати те, що значення публічного інтересу як визначального чинника, який впливає на зміст публічного адміністрування, здобув належної наукової уваги лише в останні роки [1, 2]. Тривалий час категорія «інтерес» розвивалися лише у межах досліджень приватноправового [3] та загальнотеоретичного спрямування [4]. Як підсумок, в Україні не було чітко сформованого усебічного вчення про «публічний інтерес», а також єдиного доктринального підходу про умови його врахування при здійсненні публічного адміністрування. У той же час західноєвропейська правова наука констатує: «Інтерес є центральним предметом юридичного мислення. Право захищає інтереси, оцінює інтереси й регулює на основі процесуальних правил баланс інтересів» [5, с. 170]. Отже, публічний інтерес є категорією, яка обов'язкова для врахування при публічному адмініструванні у будь-якій сфері діяльності публічної адміністрації [6, с. 51].

Говорячи про публічний інтерес, ми не можемо оминати увагою окреме рішення Конституційного Суду України, яке присвячено тлумаченню категорії «публічний інтерес» [7]. Оцінюючи здобутки цього інтерпретаційного акту, ми можемо відзначити визначення низки ознак «охоронюваного законом інтересу» як правового феномену, який: 1) виходить за межі змісту суб'єктивного права; 2) є самостійним об'єктом судового захисту та інших засобів правової охорони; 3) має на меті задоволення усвідомлених індивідуальних і колективних потреб; 4) не може суперечити Конституції, законам України, суспільним інтересам, загальноновизнаним принципам права; 5) означає прагнення (не юридичну можливість) до користування у межах правового регулювання конкретним матеріальним та/або нематеріальним благом; 6) розглядається як простий легітимний дозвіл, тобто такий, що не заборонений законом; 7) регулює ту сферу відносин, заглиблення в яку для суб'єктивного права законодавець вважає неможливим або недоцільним [7]. Цей акт Конституційного Суду України закріпив універсальні ознаки інтересу як юридичної категорії. Однак, він не визначив характерні риси «публічного інтересу».

Якщо виходити із переліку наведених ознак цього правового феномену, то це розмежування можна здійснити на підставі характеру потреб, які відображає інтерес. Інакше кажучи, інтерес – це індивідуальні усвідомлені потреби, а публічний – це усвідомлені колективні потреби. Решта ознак інтересу мають універсальний характер, а отже не можуть бути використані для визначення специфіки публічного інтересу [6, с. 51]. Саме тому ми пропонуємо звернутися до напрацювань вітчизняної та європейської адміністративно-правової науки, аби конкретизувати ознаки публічного інтересу та умови їхнього врахування при визначенні стратегії та тактики публічного приватний адміністрування.

Зародження публічного інтересу. Публічний інтерес є прямим продовженням приватного інтересу. Як справедливо наголошує у своїх дослідженнях Е. Шмідт-Ассманн, публічний інтерес є продовженням, об'єктивізацією суб'єктивного інтересу, який належить приватній особі [5, с. 174]. При цьому, моментом, з якого можна починати відлік існування публічного інтересу, є той етап, коли приватна особа донесла зміст свого прагнення, своєї усвідомленої потреби до суспільства. До цього моменту інтерес існує лише як прояв психіки людини. Крім того, сама необхідність донесення змісту такого інтересу до суспільства є організуючим чинником, який змушує абстрактну вимогу, у

формі якої існує інтерес у свідомості людини, конкретизувати, аби вона змогла бути сприйнята іншими приватними особами. Цей момент, на наш погляд, має важливе значення, адже публічна адміністрація не може орієнтуватися на абстракцію. Вона повинна чітко розуміти те, чого прагне суспільство [6, с. 52].

Звичайно, публічна адміністрація не може забезпечити реалізацію усіх суб'єктивних інтересів. Тому вона концентрує свої зусилля на забезпечення інтересів громадськості. Як влучно зазначає Р.С. Мельник: «Публічний інтерес становить собою категорію, яка виходить за межі особистісного, перебуваючи на рівні суспільного» [1, с. 37]. Отже, публічним інтересом можна вважати лише те, до чого прагне певна група осіб, які об'єднані за спільністю професії або політичними чи іншими поглядами, територіальна громада, населення регіону, усієї держави, регіональна чи міжнародна спільнота [6, с. 53].

Водночас не треба абсолютизувати відмінність між приватним та публічним інтересом. Так, німецькі дослідники звертають увагу на те, що один конкретний інтерес може бути наділений властивостями як приватного, так і публічного інтересу [5, с.175]. Інакше кажучи, приватний інтерес може відображати сутність прагнень суспільства в цілому. Інколи приватний та публічний інтерес рухаються паралельно, взаємно підтримують один-одного та перетинаються. Отже, немає підстав їх протиставляти, обгрунтовувати їхню цілковиту автономність [6, с. 53].

Вимога обгрунтованості. Не будь-який інтерес є імперативом для публічної адміністрації. З цієї позиції виходить німецька адміністративна наука. Так, наголошується: «...немає потреби у тому, аби правнича система наділяла кожен охоронний інтерес охоронними правами...» [5, с. 176]. Публічна адміністрація має враховувати лише «добре зрозумілі» або «істинні» інтереси. Пояснимо цю тезу конкретніше. «Добре зрозумілі» інтереси є такі інтереси, які чітко та конкретно донесені приватними особами до відома суспільства. Отже, чим конкретнішою буде сформульована вимога, адресована до публічної адміністрації, тим конкретніше вона буде розуміти цілі, на досягнення яких вона буде спрямовувати свої зусилля [6, с. 53].

Хибні інтереси. Не усі інтереси мають чіткі перспективи їхньої реалізації. Публічні інтереси у сфері публічного адміністрування можуть бути сформульовані нечітко або не відповідати реальним можливостям, компетенції та повноваженням публічної адміністрації. У такому випадку йдеться про так званий «хибний інтерес». Його реалізація або не можлива в цілому, або не можлива у найближчій перспективі. На цю обставину публічна адміністрація має обов'язково зважати при визначенні кола публічних інтересів, які будуть враховані при визначенні цілей та завдань державної політики у певній сфері публічного адміністрування [6, с. 53].

Публічні інтереси не є статичною величиною. Публічні інтереси не є сталою категорією. Вони змінюються, конкретизуються, зникають разом із розвитком потреб та прагнень суспільства. Отже, процес з'ясування таких інтересів є постійним завданням публічної адміністрації [6, с. 53].

Публічна адміністрація як носій публічних інтересів. Публічна адміністрація є не лише тим суб'єктом, який сприймає вимоги суспільства щодо змісту та напрямів публічного адміністрування. Вона є також тим суб'єктом, який акумулює такі інтереси та відслідковує їхню реалізацію.

Публічні інтереси та їхнє відображення у актах-планах. Аби публічні інтереси були втілені у діяльності публічної адміністрації вони мають бути оформлені у якості завдання, адресатом якого є публічна адміністрація. Без нормативного закріплення їх на рівні національної стратегії у певній сфері публічного адміністрування та актів-планів, такі інтереси мають низьку ймовірність реалізації.

В результаті проведеного дослідження можна зробити висновок про те, що врахування публічною адміністрацією публічних інтересів при формуванні стратегії та тактики у будь-якій сфері публічного адміністрування залежить від багатьох умов.

Найважливішою серед них є об'єктивізація публічного інтересу, тобто формування чіткої вимоги, завдання для публічної адміністрації. Ця умова обов'язково має поєднуватися із вимогою реальності задоволення публічного інтересу публічною адміністрацією та вимогою нормативної фіксації публічних інтересів у стратегії державної політики та документах тактичного спрямування, а зокрема, актах-планах.

Література:

1. Мельник Р. С., Бевзенко В. М. Загальне адміністративне право : навч. посіб. / за заг. ред. Р. С. Мельника. Київ : Ваіте, 2014. 376 с.
2. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / В. Галунько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко, С. Стеценко та ін. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.
3. Шмідт-Ассманн Е. Загальне адміністративне право як ідея врегулювання: основні засади та завдання систематики адміністративного права / Ебергард Шмідт-Ассманн [пер. знім. Г.Рижков, І.Сойко, А.Баканов]; відп. ред. О. Сироїд. [2-ге вид., перероблене та доповнене]. Київ: «К.І.С.», 2009. 552 с.
4. Яновицька Г.Б., Кучер В.О. та ін. Цивільне право України: підручник [Текст] : в 2 т. Т. 1 / кол. авторів; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. Львів: «Новий Світ-2000», 2014. 444 с.
5. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. Харків: Консум, 2001. 656 с.
6. Кравченко М.Г. Публічний інтерес як не врахований чинник при формуванні стратегії та тактики державної економічної політики України. Адміністративне право і процес. № 2 (37). 2022. С.49-61.
7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-04#Text> (дата звернення: 16.03.2023).

Кравчук Степан Йосипович,

*доцент кафедри права Хмельницького національного університету,
кандидат юридичних наук, доцент*

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ДЕРЖАВИ ЯК ГОЛОВНА УМОВА СТАБІЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

На сьогоднішній день в Україні відбуваються постійні зміни, які пов'язуються з розвитком та направленістю українського суспільства і держави на укріплення демократичних та правових засад функціонування політичної системи. Наявність політичної системи дає можливість розкрити цілісність, динамізм і структуру політичного життя, характерних йому ознак, які визначаються роллю і місцем самої політики у суспільстві [4, с.10]. Позитивна організація суспільного політичного життя пов'язується з побудовою високих моральних якостей та приділенням більшої уваги вихованню духовної та соціальної єдності народу, нейтралізації негативних течій та тенденцій в розвитку суспільства [3].

Проблему взаємовідносин держави і громадянського суспільства досліджували В. Нагребельний, В. Погорілко, К. Синицький, В. Сухонос, О. Фісун, П. Шляхтун, та інші науковці. Разом з цим, розглядаючи її сучасний стан, перспективи подальшого розвитку, вони недостатньо уваг приділяли саме особливостям її внутрішньої організації,

притаманних для неї властивостям взаємодії структурних елементів між собою, завдяки яким вона утворюється. Тому, аналізуючи взаємодію громадянського суспільства та держави як умова стабілізації політичної системи України, доцільно дослідити внутрішній і зовнішній виміри функціональної діяльності демократичної держави. При цьому варто відмітити, що внутрішня політична стабільність є визначальною умовою для успішного курсу модернізації і реформ, якісної трансформації і встановлення демократичного політичного режиму, громадського миру і згоди [8, с. 114]. Вона передбачає цивілізовані відносини між політичними партіями і різними об'єднаннями, соціальними групами (верствами) суспільства та між інститутами держави і громадянського суспільства. Разом з цим, зовнішня політична стабільність, включає чотири вектори: геополітичний, політичний, зовнішньоекономічний і військово-політичний. У сьогоднішній Україні на перше місце виходять саме військово-політична та геополітична.

Ефективність взаємодії інститутів держави і громадянського суспільства в умовах кризового періоду в значній мірі залежить від досягнення суспільної згоди по стратегічних цілях соціально-політичного розвитку. Актуальною є теза відомого вченого А. Грамши, що сукупність інститутів громадянського суспільства розглядається як «резервна» держава, що здатна гарантувати цілісність соціуму навіть в умовах катастрофічної національної кризи [1, с. 189].

На жаль, сьгодні громадянське суспільство в Україні не можна вважати сформованою системою, оскільки практично не реалізуються її найважливіші ознаки: автономність від держави і різноманітні горизонтальні зв'язки. Політичні партії не стали посередниками між суспільством і державою, слабо здійснюють політичний синтез і трансляцію соціальних інтересів на державний рівень та контролюючу функцію. Громадські організації недостатньо представляють і захищають інтереси суспільства, не забезпечують узгодження їх інтересів. Засоби масової інформації, в більшості своїй, залежні від впливів олігархічних структур, тому не реалізують право громадян на отримання достовірної і повної інформації, не є інструментом досягнення суспільного консенсусу, не забезпечують прозорість дій влади.

Первинна самоорганізація та артикуляція інтересів суспільства відбувається на громадському рівні. Очевидно, що основними ініціаторами взаємодії з боку громадянського суспільства є самі громадяни та їхні первинні організації, до яких можна віднести, наприклад, представників самоорганізації громад, квартальні, вуличні комітети, територіальні осередки різноманітних громадських організацій тощо. Зміст процесу взаємодії на даному рівні, на нашу думку, має вигляд електронного урядування та електронної демократії [6, с. 34].

До взаємодії громадянського суспільства та державної влади безсумнівно відноситься й доведення змісту та значення державного рішення через інститути самоорганізації населення до громадськості з метою забезпечення ефективного виконання цих рішень та можливості конструктивного вдосконалення політичного курсу країни. Мається на увазі, що певний соціальний інтерес, після його агрегації на регіональному рівні та нормативному закріпленні на державному рівні є лише предметом процесу партнерської взаємодії, тобто шляхом:

- використання комунікаційних каналів громадянського суспільства;
- виявлення певних вад в результаті отримання через канали громадянського суспільства інформації про дані недоліки [6, с. 35].

Отже, процес партнерської взаємодії представляє собою динамічну комунікацію між середовищем громадянського суспільства та владою на громадському, регіональному та державному рівнях. Це забезпечує урахування інтересів громадськості в процесі формування державної політики шляхом прийняття відповідних рішень.

На сьгоднішній день велику роль грають е-технології в процесі взаємодії органів державної влади та громадськості. Органи державної влади, використовуючи переваги нових електронних технологій, мають можливість створювати якісно нові способи

взаємодії між собою та громадянами, тим самим підвищуючи ефективність управління. Використання електронних технологій в уряді дозволяє надавати державні послуги населенню та бізнесу через Інтернет, збільшувати доступ до публічної інформації, встановлювати прозорість рішень шляхом постійного діалогу з громадськістю і, як наслідок, розвиток демократичного, дружній до інформації стан [8, с. 113].

У цьому випадку електронні технології є невід'ємною частиною сучасного суспільства, від якого залежить не лише розвиток науки і техніки, а й демократія, адже однією з необхідних передумов сталого демократичного розвитку є прозорий та відкритий уряд, ключ до ефективної політики та здатний створити реальний громадський контроль, забезпечити права людини та громадянина та зміцнити довіру громадян до влади.

У науковій дискусії з питань електронного уряду експерти зазначають, що саме це поняття вже є поняттям взаємодії та новою формою співпраці держави та громадян в інформованому суспільстві. З огляду на це, існує навіть кілька класифікацій взаємодії, які відбуваються в електронному уряді. Виділяють декілька основних видів (секторів) взаємодії: G2C (уряд – громадянин), G2G (уряд – уряд), G2B (уряд – бізнес). На сьогодні може активно використовуватись четвертий вид (сектор) взаємодії G2E (уряд – держслужбовці), а також п'ятий вид (сектор) взаємодії C2G9 (громадяни – уряд).

Отже, можна виділити три чітко виокремлені сектори взаємодії: між органами державного управління (G2G), між державою і бізнесом (G2B) і між державою та громадянами (G2C). Якщо говорити про сектори електронної взаємодії, то саме вищезазначені три сектори (держава, бізнес, суспільство) можна віднести і до простору електронної взаємодії [9, с. 117].

Громадськість відносить до переваг електронного уряду такі його характеристики: краща підзвітність суспільству (36%), більша доступність інформації (23%), покращення результативності й ефективності витрачання коштів (21%), більш зручні послуги (13%) [7, с. 89].

Що стосується досвіду запровадження відкритого уряду в українській державі, слід зазначити здійснення ряду кроків, важливих для підвищення рівня відкритості та прозорості органів державної влади та побудови е-демократії:

- створений урядовий веб-портал «Громадянське суспільство і влада» (<https://www.kmu.gov.ua/gromadskosti/gromadyanske-suspilstvo-i-vlada>), що спрощує доступ громадян до обговорення проектів суспільно важливих державних рішень та інформації про заходи, що здійснюються урядом і органами виконавчої влади в напрямі налагодження взаємодії з громадськістю, відповідні сайти утворені органами державного управління на всіх рівнях;

- створені центри надання адміністративних послуг, функціонування Єдиного державного порталу адміністративних послуг, ведення Реєстру адміністративних послуг;

- запроваджено окремі технології е-урядування (можливість громадян подавати електронні петиції на сайтах Верховної Ради та Президента), створено Державне агентство з питань електронного урядування України;

- функціонують елементи е-демократії – Єдиний портал відкритих даних, електронні системи Prozoغو;

Таким чином, можна виділити наступні наслідки запровадження електронного уряду: відкритість та прозорість управління, значне покращення якості адміністративних послуг, забезпечення доступу громадськості до державної інформації за допомогою сучасних електронних технологій [6, с. 40].

В українській системі взаємодії органів державної влади та громадськості можна поділити на дві інформаційно-комунікаційні системи: внутрішні (комунікації, що забезпечують взаємодію суб'єктів господарювання різних рівнів управління, відомств, посадових осіб шляхом встановлення каналів комунікації в процесі спеціальних контактів, обмін документацією, експлуатація електронних засобів зв'язку) і зовнішню (комунікації з органами влади різного рівня, які знаходяться в системі підпорядкування один одному,

наприклад, для районних державних адміністрацій – обласні державні адміністрації, для облдержадміністрацій – виконавчі органи центрального рівня, а також різні групи громадськості).

Разом з цим, залишаються проблеми процесу взаємодії громадянського суспільства та влади на державному рівні, до яких слід віднести:

- недосконалість правової регламентації;
- недостатність розвитку середнього класу як основного суб'єкта інституціоналізації та функціонування громадянського суспільства;
- існування радикально полярних політичних поглядів, що ускладнює консолідацію суспільства;
- закритість політичної еліти, що унеможливує ефективне представництво нею інтересів громадянського суспільства [8, с. 113].

Необхідно підняти на якісно новий рівень участь громадян у контролі за діяльністю органів влади, оскільки це сприятиме гуманістичної спрямованості управлінській діяльності органів виконавчої влади. Важливо, щоб після тривалої риторики в центрі уваги влади справді був громадянин, щоб діяльність інститутів влади визначалася потребами та цілями всього населення, а не прихованими утопіями олігархічних груп, що відвертають увагу як центральної так і місцевої влади від соціально-економічних недоліків функціонування держави [5, с. 9]. Тобто вдосконалення правових засад громадського контролю слід розглядати як необхідний захід свідомого спрямування дій структур влади у потрібному для суспільства напрямі з метою досягнення збалансованості інтересів держави і громадянина.

Отже, існують наскрізні проблеми, які ускладнюють партнерську взаємодію держави та громадянського суспільства, знижують можливості останнього в сфері досягнення політичної стабільності. До них слід відносити такі негативні суспільні явища як недостатність політичної культури, правовий нігілізм, корупція. Так, численні прояви недостатньої політичної культури на державному рівні, що виявляються у непрофесійності, відсутності розуміння необхідності прийняття компромісних рішень, неповазі до поглядів опонентів, безвідповідальності в разі вчинення аморальних проступків та навіть дій з ознаками злочинів, що призводять до різкого зниження рівня політичної культури. Зокрема, на громадському рівні це виявляється у відчуженні й низькій довірі пересічних громадян до політики держави та її функціонерів, близькому до критичного збільшенню кількості громадян, які усвідомлено не бажають брати участь у заходах виборчої демократії тощо. Більшість українських громадян переконані, що вони не зможуть впливати на рішення, які приймаються владою, та розбиратися в хитросплетіннях політики законодавчої та виконавчої влади держави. Разом з тим, за допомогою електронних технологій можна значно підвищити ефективність взаємодії між органами влади та інститутом громадянського суспільства, які сприятимуть розвитку багаторівневої системи управління в Україні, яка відповідає на численні виклики сьогодення.

Література:

1. Gramsci Antonio. Quaderni del carcere. Torino: Giulio Einaudi editore, 1975. Pp.1513-1540.
2. Мацієвський Ю. Між авторитаризмом і демократією: політичний режим після «помаранчевої революції». Політичний менеджмент. 2006. № 5. С. 18-32.
3. Про громадські об'єднання. Закон України від 25.03.2012 р. № 4576-VI. Офіційний вісник України. 2012. № 30. Ст. 1097.
4. Погорілко В.Ф. Політична система України і проблеми її реформування. Вісник Запорізького держ. ун-т. Юридичні науки. Запоріжжя, 2004. №1. С. 7 – 18.

5. Семенченко А.І., Серенок А.О. Електронне урядування та електронна демократія. Частина 2: Електронне урядування: основи та стратегії реалізації. Київ, 2017. 72 с.

6. Синицький К., Олійник Я., Міхальова М. Кращі практики впровадження електронного урядування: зарубіжний досвід. Методичні матеріали до навчальної дисципліни: «Теоретико-методологічні, організаційні та інституційні основи електронного урядування». Київ, 2010. 166 с.

7. Томлін-Тотаренко В.Б. Інформаційні технології в державному управлінні. Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». 2013 Т. 226. Вип. 214. С. 61–65.

8. Юсов А.В. Політична система сучасного суспільства: поняття, структура, функції. Держава і право: збірник наукових праць: юридичні і політичні науки. Вип. 41. К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. 2008. С. 112 – 116.

9. Шай Р.Я. Принципи та форми реалізації функцій держави. Львів: Навчально-науковий інститут права та психології. 2014. С. 116-123.

Кречетова Юлія Юрївна,

студентка факультету історії, бізнес-освіти та права

Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

КЛАСИФІКАЦІЯ СПОСОБІВ ВЧИНЕННЯ ШАХРАЙСТВА ЗА СУБ'ЄКТИВНИМ ТА ОБ'ЄКТИВНИМ КРИТЕРІЯМИ

Шахрайство становить незначну частку (3-4%) злочинності за статистичними даними МВС України [1]. Однак, це не зменшує актуальності боротьби з цим видом злочинності для правоохоронних органів, оскільки є кілька чинників, що це обумовлюють. Наприклад, його висока латентність, оскільки не всі потерпілі звертаються до правоохоронних органів, що ускладнює його розслідування. Також, шахрайство може маскуватися під різні види підприємницької діяльності, такі як інвестиційна, страхова або банківська, що робить розслідування ще більш складним. Нині кримінально-правові дослідження не відповідають потребам практики, оскільки інформація про характеристики різних видів шахрайства є фрагментарною. Це ускладнює розуміння механізму вчинення та відображення шахрайства. Отже, способи вчинення шахрайства, що описані у літературі, потребують удосконалення та подальшого розвитку.

Безпосередньо проблематику розслідування шахрайства досліджено в наукових працях А.А. Піонтковський, О.В. Рудзітіс, А.В Савченко, В.Я. Таційта інші.

Шахрайство є злочином, що полягає в заволодінні чужим майном або набутті прав на майно шляхом обману чи зловживання довірою (згідно зі статтею 190 КК). Його об'єктом може стати не лише майно, але й право на таке майно, наприклад, за допомогою шахрайства отримати документи, що дають право вступу у спадщину, отримання майна за заповітом, вимогу виконання майнових зобов'язань та інше [2].

Для розрізнення шахрайства від інших злочинів проти власності важливо з'ясувати, чи було застосовано обман чи зловживання довірою. Обман – це надання неправдивої інформації або приховування чи умовчання певних обставин, повідомлення про які було обов'язковим у даній ситуації. Шахрайський обман – це вплив на поведінку власника майна або особи, яка має знання про майно чи відповідальна за його охорону, що може ввести цю особу в оману щодо добровільної передачі майна винному. У разі шахрайського обману майно передається злочинцю самим потерпілим або іншою особою.

Шахрайство має об'єктивну сторону, яка полягає в заволодінні майном або придбанні прав на майно шляхом обману чи зловживання довірою. У результаті цих дій

потерпілий, який може бути власником, володільцем, або особою, що має майно під віданням або охороною, добровільно передає майно або право на майно винній особі [3, с. 56].

Щоб визнати вчинення кримінального правопорушення шахрайством, необхідна безпосередня участь потерпілого у передачі майна і добровільність його дій, що є обов'язковими ознаками цього виду злочину. Це відрізняє шахрайство від викрадення майна та інших кримінальних правопорушень, що вчиняються проти власності.

Однак, якщо потерпіла особа не могла правильно оцінювати і розуміти зміст, характер і значення своїх дій або керувати ними через вік, фізичні чи психічні вади або інші обставини, то передачу майна чи права на нього не можна вважати добровільною.

Для кваліфікації шахрайства не має значення, як саме вчинено злочин - шляхом обману чи зловживання довірою. У кримінально-правовій нормі про шахрайство вони закріплені як альтернативні способи вчинення кримінального правопорушення. Але, оскільки закон не містить визначень цих понять, не можна з абсолютною впевненістю визнати деякі злочини шахрайством [4, с. 272-274].

Відтак, пропонуємо за об'єктивним критерієм спосіб вчинення шахрайства класифікувати на такі групи:

- вчинення шахрайства способом обману. Шахрайство включає в себе вчинення обману, який полягає у повідомленні завідомо неправдивих даних, приховуванні або замовчуванні інформації про факти або обставини, обов'язкове повідомлення про які мало б місце. Метою обману є введення потерпілого в оману або підтримка помилки особи з метою заволодіння її майном або правом на майно, що призводить до шахрайства. Правопорушник може вчинити обман шляхом активної або пасивної поведінки.

- вчинення шахрайства шляхом зловживання довірою.

“Зловживання довірою” - це злочинна дія, коли людина, яка є у відносинах довіри з іншою особою, використовує цю довіру з метою незаконного збагачення за рахунок чужого майна. Цей спосіб шахрайства є менш важливим за “обман”, але все ж має своє самостійне значення. Зокрема, зловживання довірою може стосуватись як правовідносин, так і особистих стосунків.

Щодо суб'єктивних критеріїв способів здійснення шахрайства, то можна виділити такі [5, с. 82]:

- використання підроблених документів та упушень відповідних службових осіб.
- привласнення майна, помилково відпущеного у великій кількості або кращої якості.
- ухилення від виконання зобов'язань за договором.
- постачання товарів у меншій кількості та нижчої якості, ніж передбачено договором.
- використання фальшивих кредитових авізо та інших банківських документів.
- підміна предметів продажу, обміну та грошових коштів.
- продаж виробів нижчої якості, ніж передбачено домовленістю.
- обман під час розміну великих купюр грошей та інших фінансових операцій.
- підкидання фіктивних цінностей та заохочення людей до «розподілу» знахідки.
- обман під час азартних ігор та використання лотерей, ворожіння та знахарства як форм обману.
- намагання отримати позику без наміру повернути борг.
- шлюбні афери, збирання «пожертвувачів» та продаж невідчужуваного майна.

Отже, кваліфікація шахрайства має кілька важливих теоретичних та практичних особливостей. Одна з них полягає у відсутності чіткої класифікації способів, якими здійснюється шахрайство. Наведена класифікація способів вчинення шахрайства дозволяє викоремити складові частини його об'єктивної сторони та сприятиме належному з'ясуванню сутності даного кримінального правопорушення.

в різні органи – все це визначають саме в регіонах, без будь-якого огляду на центральну владу. Кращого **інструменту для створення мовної анархії** в державі годі було навіть уявити, чим скористалися численні проросійські сепаратистські рухи та організації. На жаль, декларативні заяви, у своїй переважній більшості, так і залишились лише намірами, а їхнє опредметнення рухалось і здійснювалось зовсім в іншому, нерідко – в не зовсім бажаному, а то й – прямо протилежному, напрямку.

А для повноти картини, до переліку регіональних мов або мов меншин (ст. 7.2) включено і «русинську» мову, закладаючи таким чином в сам документ підставу для оживлення сепаратистських акцій на Закарпатті. Самому ж Києву визначили наступне завдання: «Акти вищих органів державної влади приймаються державною мовою і офіційно публікуються державною, російською та іншими регіональними мовами або мовами меншин» (ст. 10.1). Таким чином, замість того, щоб закласти в законодавство **принцип оволодіння державною мовою всіма громадянами України** і, відповідно, розуміння ними ухвалених актів, цю функцію по освоєнню усіх існуючих в Україні мов покладено на саму центральну владу.

Знадобилося майже шість років, аж поки 28 січня 2018 р. **Конституційний Суд України** своїм рішенням не відмінив цей ганебний документ. А до прийняття нового закону треба було чекати ще понад рік: 25 квітня 2019 р. було прийнято Закон «**Про забезпечення функціонування української мови як державної**», який 15 травня підписав Президент, і який повинен був вступити в силу 16 липня того ж року. Українська мова затверджена як державна мова в Україні, причому – єдина (ст. 1.1), а такий її статус «зумовлений державотворчим самовизначенням української нації» (ст. 1.2). Причому, вперше вказано на власне державницьке значення української мови: «Українська мова як єдина державна мова виконує функції мови міжетнічного спілкування, є гарантією захисту прав людини для кожного українського громадянина незалежно від його етнічного походження, а також фактором єдності і національної безпеки» (ст. 1.8). Вперше також йдеться про **корінні народи**, зокрема кримських татар, мовні проблеми яких передбачено вирішувати спеціальним законодавством (ст. 2.3). Передбачаються вимоги до володіння державною мовою кожним громадянином України, а також знання певного мінімуму при набутті громадянства.

Практичне впровадження законодавчих норм про державну мову істотно прискорилось з початком повномасштабної російської агресії 24 лютого 2022 р. 21 квітня опубліковано ухвалений Верховною Радою «**Закон про дерадяннізацію законодавства України**», яким встановлено незастосовними на її території близько 1 200 актів органів влади радянських часів. Ці акти стосуються суверенітету України та її територіальної цілісності в межах міжнародно визнаного державного кордону України 1991 р., визначеного Конституцією України та законами України, а також міжнародними договорами України; адміністративно-територіального устрою України тощо.

В поєднанні з політико-правовими документами щодо декомунізації та дерусифікації України, консолідованою волею українського народу по подоланню постколоніального минулого, його бажанню утвердити неодмінну Перемогу над рашизмом, **утвердження української мови як державної набуває невідпорного імперативу подальшого сталого і вільного європейського поступу України.**

Кувіла Олександр Іванович,
*аспірант кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова*

ПРОБЛЕМИ У СФЕРІ ДОСТУПУ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ДО ПРАВОСУДДЯ ТА ЙМОВІРНІ ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Статтею 13 Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю [1] на Україну покладено обов'язок щодо забезпечення особам з інвалідністю ефективного доступу до правосуддя та сприяння належному навчанню осіб, які працюють у сфері здійснення правосуддя, зокрема в поліції та пенітенціарній системі.

Відповідні гарантії кореспондуються зі статтею 55 Конституції України [2] та відповідають потребам людей з інвалідністю, які часто зазнають порушення своїх прав, особливо у воєнних умовах.

Зі свого боку вважаємо конституційне право на звернення до суду за захистом прав одним з основоположних на рівні з правами на освіту, охорону здоров'я, зайнятість тощо.

З метою створення умов для реалізації права осіб з інвалідністю на доступ до правосуддя в національному законодавстві передбачено надання людям з інвалідністю безоплатної правової допомоги, спрямованої на забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, захисту цих прав і свобод, їх відновлення в разі порушення [4]. Передбачено й звільнення від сплати судового збору під час розгляду справи в усіх судових інстанціях осіб з інвалідністю внаслідок Другої світової війни; осіб з інвалідністю I та II груп, законних представників дітей з інвалідністю і недієздатних осіб з інвалідністю; осіб, які страждають на психічні розлади, та їх представників у справах щодо спорів, пов'язаних із розглядом питань стосовно захисту прав і законних інтересів особи під час надання психіатричної допомоги; позивачів у справах про відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я [6]. Також у нормах процесуальних нормативно-правових актів закріплено низку гарантій, які забезпечують участь людей з інвалідністю в судочинстві з урахуванням потреб, зумовлених тим чи іншим видом наявного в них порушення.

Однак відповідних гарантій, як свідчить практика, є недостатньо для подолання людьми з інвалідністю бар'єрів на шляху доступу до правосуддя. Так, вагомими недоліками системи правосуддя є те, що:

- особи з інвалідністю не володіють достатніми правовими знаннями. Причинами цього бар'єри в доступі до освіти; низький рівень фінансової забезпеченості, через що багато людей з інвалідністю не мають доступу до інтернету, не в змозі придбати собі комп'ютер чи сенсорний телефон; низький рівень використання жестової мови тощо;

- у людей цієї категорії відсутня довіра до судової системи;
- фізично недоступними залишаються щонайменше половина судів, які потребують облаштування приміщень, де вони розташовані, та прилеглої території елементами доступності. Тут суттєвою перешкодою є розташування судових органів у багатьох випадках в орендованих приміщеннях чи дуже старих, які неможливо зробити безбар'єрними;

- неможливо забезпечити повною мірою потребу осіб з порушеннями слуху, мовлення, зору в доступі до інформації в рамках судових процесів, а також на початковому етапі звернення до суду за захистом прав. Так, для прикладу, такі особи не можуть належним чином у суді отримувати необхідну для них інформацію стосовно руху їхньої справи, не можуть вільно ознайомлюватися з матеріалами справи, самостійно представляти свої інтереси в судових засіданнях. Особи з такими порушеннями досить часто внаслідок відсутності акредитованих перекладачів жестової мови стають жертвами

зловживань інших учасників процесу, що суттєво впливає на їх довіру об'єктивності розгляду судових справ [3];

- співробітники національної системи правосуддя й пенітенціарної системи не обізнані належним чином у питаннях прав і потреб осіб з інвалідністю.

Ці та безліч інших проблем створюють подекуди нездоланні бар'єри для людей з інвалідністю на шляху до судового захисту порушених прав.

Враховуючи зазначене, поділяємо позицію Міністерства юстиції України стосовно відсутності в Україні законодавчо визначеного механізму, який би забезпечував реальний доступ людям з інвалідністю до правосуддя на рівні з іншими членами суспільства [3], особливо з огляду на наявність безлічі бар'єрів.

Які ж ймовірні шляхи вирішення окреслених проблем?

У контексті питання архітектурної доступності вважаємо за необхідне вжити заходів щодо забезпечення фізичної доступності будівель та приміщень, у яких розміщуються судові органи, з урахуванням державних будівельних норм і стандартів. Окрім іншого зазначене питання стосується забезпечення місць для паркування автомобілів осіб з інвалідністю поблизу будівель судів; пониження бордюрів на тротуарах поблизу будівель судів; облаштування цих будівель пандусами; нанесення маркування перепадів підлоги та сходів; покращення освітлення в приміщеннях та на прилеглій території; відповідне облаштування санітарних кімнат; забезпечення розташування канцелярій судів та залів засідань на першому поверсі; встановлення звукових орієнтирів та кнопок виклику персоналу (охорони) тощо. Звичайно зазначене практично неможливо без належного фінансового забезпечення.

Також потрібно дбати про інформаційну доступність самих судових процесів, відповідної документації, веб-сайтів судових органів влади та інформаційних систем. Наприклад, офіційні веб-сайти повинні відповідати вимогам ДСТУ EN 301549:2022 «Інформаційні технології. Вимоги щодо доступності продуктів та послуг ІКТ» на предмет їх доступності для людей з інвалідністю.

Потрібно навчати і підвищувати кваліфікацію працівників судових органів, поліції та пенітенціарної системи з питань прав осіб з інвалідністю, у тому числі за Конвенцією ООН про права осіб з інвалідністю. Здійснення таких заходів передбачено, для прикладу, в Національному плані дій з реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю на період до 2025 року, затвердженому розпорядженням Кабінету Міністрів України від 7 квітня 2021 р. № 285-р. Зокрема в ньому визначено обов'язок Міністерства внутрішніх справ України та низки інших органів влади щодо проведення навчання працівників правоохоронних органів, суддів, прокурорів щодо використання антидискримінаційного законодавства для захисту прав осіб з інвалідністю з урахуванням практики Європейського суду з прав людини [5]. Однак, вочевидь, такого навчання недостатньо або ж є необхідність у підвищенні його якості, зокрема й засобами залучення громадянського суспільства у сфері прав людей з інвалідністю та безпосередньо осіб цієї категорії.

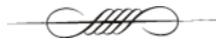
Не менш важливим є дотримання етики спілкування з людьми з інвалідністю. Для прикладу, спілкуватися потрібно з цією людиною, а не з її перекладачем чи супроводжуючою особою; розмовляти простою мовою з людьми з інтелектуальними порушеннями; для доведення до відома людини з порушеннями зору інформації її потрібно читати дослівно для недопущення перекручування відповідних відомостей тощо.

Мають вживатися заходи щодо підвищення правової обізнаності людей з інвалідністю як щодо прав, якими вони володіють (зокрема й стосовно доступу до правосуддя), та порядків їх реалізації, так і про механізм судового захисту таких прав у разі їх порушення чи посягання на них. Окрім іншого важливо забезпечувати широке інформування про правові можливості захисту прав та інтересів у судових інстанціях засобами розміщення інформації в інтернеті, проведення інформаційно-роз'яснювальних компаній тощо.

Резюмуючи, проблеми, які створюють перешкоди на шляху доступу людей з інвалідністю до правосуддя, є багатогранними і досить складними, особливо з урахуванням обмежених ресурсів, передусім фінансових, для їх вирішення. У зв'язку з цим державні та громадські інституції маю спрямувати максимум зусиль для створення умов доступності судової сфери для осіб цієї категорії з метою забезпечення їх рівноправної участі у відповідних правовідносинах на рівні з іншими людьми.

Література:

1. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text.
2. Конституція України : [прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 26 черв. 1996 р.]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
3. Національна доповідь «Доступ осіб з інвалідністю до безоплатної правової допомоги, правосуддя та політичного життя». К., 2015. URL: https://naiu.org.ua/wp-content/uploads/2016/02/Dopovid_MJ_invalidy_2015.pdf.
4. Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 2 черв. 2011 р. № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>.
5. Про затвердження Національного плану дій з реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю на період до 2025 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 7 квіт. 2021 р. № 285-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnogo-pla-a285r>.
6. Про судовий збір : Закон України від 8 лип. 2011 р. № 3674-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17#Text>.

Кузнецова Людмила Валеріївна,
завідувач кафедри публічного та приватного права
Східноєвропейського університету імені Рауфа Аблязова,
кандидат юридичних наук, доцент

Маринич Данило Валерійович,
здобувач вищої освіти Київського університету культури

ГЕНДЕРНЕ ПИТАННЯ В РОБОТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

У більшій частині суспільства існують відмінності та нерівність між чоловіками і жінками щодо можливостей прийняття рішень, обов'язків, доступу до різноманітних ресурсів і здійснені контролю над ними, що підтверджується Глобальним звітом з гендерних розривів Всесвітнього економічного форуму та іншими міжнародними і національними дослідженнями й аналітичними звітами. Поняття гендерної рівності передбачає рівний правовий статус для жінок та чоловіків та справедливі можливості для їх застосування, що може бути оцінено через рівність результатів для різних груп жінок і чоловіків у країні.

Україна затвердила Цілі сталого розвитку та доєдналася до Пекінської декларації та Платформи дій 4-ї Всесвітньої конференції для жінок, ратифікувала ключові міжнародні договори з питань захисту прав і свобод людини, включаючи Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1980 року та Факультативним протоколом, і також Україна впроваджує цілі та завдання Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека», затвердивши відповідні Плани дій.

Виконуючи свої міжнародні зобов'язання в галузі гендерної рівності та системного розширення прав і можливостей жінок, зокрема шляхом надання відповіді на рекомендації, надані в заключних зауваженнях Комітету ООН, що впливають із періодичного звітування перед договірними органами ООН щодо реалізації прав людини, які закріплені в ратифікованих договорах ООН із правах людини, Україна досягає прогресу в узгодженні свого національного законодавства з діючими міжнародними нормами щодо забезпечення прав людини.

Згідно з Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», «гендерна рівність – це рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Законом встановлено декілька важливих елементів ефективного гендерного підходу. Серед них, зокрема, вимоги збирати гендерну статистику, проводити гендерну експертизу законодавства, впроваджувати антидискримінаційні програми, нарощувати потенціал щодо гендерної рівності на всіх рівнях та проводити гендерні дослідження та навчання.

Поняття «гендер» стосується соціальних атрибутів і можливостей, пов'язаних із соціальними ролями жінки чи чоловіка та стосунків між ними.

Як органи державної влади, так і органи місцевого самоврядування, підприємства, організації та установи, громадські об'єднання, серед іншого, повинні сприяти збалансованому паритетному представництву статей в управлінні та прийнятті рішень, у тому числі забезпеченню рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у соціально-економічній сфері та всіх інших сферах суспільного життя. Таке систематичне врахування відмінних аспектів в умовах життя, становища, інтересах, потреба та проблемах жінок і чоловіків у всіх політиках, програмах та практиках – визначається як гендерний мейнстрімінг або комплексний гендерний підхід.

Література:

1. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України, від 8 вересня 2005 року № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>
2. Пекінська декларація і Платформа дій. URL: <https://www.mil.gov.ua/content/gender/Pekinska%20deklaracia.pdf>

Кулик Ілля Олегович,

*аспірант кафедри публічного управління та проектного менеджменту
Навчально наукового інституту менеджменту та психології
Державного закладу вищої освіти «Університет менеджменту освіти»
Національної академії педагогічних наук України*

ЗДІЙСНЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД ТА ДОСВІД КРАЇН ЄС

Конституція України встановлює, що наша держава є суверенною, незалежною, демократичною, правовою, яка, підтвердивши свою європейську ідентичність та прямуючи до набуття повноправного членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, наразі виборює у війні з російською федерацією – імперською, недемократичною, авторитарною державою – свою незалежність, право народу жити на власній землі відповідно до загальноєвропейських принципів і цінностей. Квінтесенцією конституційного унормування засад організації та здійснення публічної влади в Україні є її підпорядкованість найвищій меті держави – утвердженню і забезпеченню прав і свобод людини. Водночас демократія, людські права та правовладдя є

трьома засадничими цінностями європейського правопорядку. Наріжним каменем організації та здійснення публічної влади в Україні є приписи Конституції України, за якими носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ; народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування; право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами (частини друга, третя статті 5) [1, с. 41-42].

Практично кожна країна ЄС має власний досвід побудови процесу взаємодії громадянського суспільства і влади, подолання політичних криз. Однак можна виокремити спільні принципи побудови демократичного суспільства, які лягли в основу об'єднання європейського простору за європейськими цінностями.

Засновники об'єднаної Європи керувалися переконанням, що лише демократія, ґрунтована на свободі, гарантуватиме кінець доби конфліктів та війни у Старому світі. Інтеграція насамперед сприяла лібералізації ринків та дальшій відкритості кордонів. Фундамент об'єднаної Європи тримається на чотирьох свободах (вільний рух людей, товарів, капіталу й послуг). Основними критеріями життєдіяльності європейських країн є розвиток демократії, громадянського суспільства, соціальної та правової держави. Європейський вектор розвитку України зумовлює потребу руху в напрямі європейської цивілізаційної моделі, закріплення європейських критеріїв. Прогрес у всіх сферах життєдіяльності суспільства і держави можливий лише за умови функціонування та розвитку активного громадянського суспільства. Відповідно до громадського договору європейські держави поступаються частиною своїх повноважень структурам громадянського суспільства, а на заміну ці структури залучають громадян до вирішення суспільно-політичних та економічних питань.

Функціонально європейська система взаємодії влади й громадянського суспільства досить гнучка й складається із таких способів взаємодії, як спеціальні консультації що-до різних соціальних і політичних питань, регулярні спеціальні зустрічі (з питань розвитку біотехнологій, захисту довкілля тощо) та публічні он-лайн консультації з публікацією відповідних загальнодоступних матеріалів у мережі Інтернет, що дає змогу громадянському суспільству і його представникам залучатися до процесу публічного прийняття рішень стосовно питань, які виносять-ся на загальноєвропейський розгляд.

Однак, незважаючи на такі прогресивні, демократичні підходи до процесу взаємодії громадянського суспільства і влади, на сьогодні ЄС переживає чи не найсерйознішу політичну кризу, яка, на думку деяких дослідників, складається з певних факторів. Розглянемо їх. Перший фактор – це внутрішня політика у країнах-членах, яка формується на фоні зниження популярності ЄС серед національних урядів та їхніх виборців. Якщо конкретніше, то це вибори, які мають цього й наступного року пройти у кількох ключових країнах ЄС, і рейтинги популістських партій, які ратують за вихід зі спільноти, вирішення наднаціональних питань через референдуми, проти режимів економії, за закриття кордонів тощо. Другий фактор – це питання міграції, або “міграційна” криза, яка впливає на конфігурацію політичних сил в національних урядах та стимулює громадянські суспільства цих країн до створення організацій для захисту власних інтересів усупереч державній політиці та можливості приходу до влади ультраправих сил (наприклад, Німеччина, Франція, Польща та ін.) [2, с. 134-135].

Також, розглянемо конституційні монархії у Європі, наприклад, федеративна Бельгія відповідно до Конституції складається з: трьох спільнот (французької, фламандської і німецькомовної); трьох регіонів (Валлонії, Фландрії і Брюссельського столичного регіону); чотирьох мовних регіонів (франкомовного, нідерландськомовного, двомовного Брюссельського столичного і німецькомовного). Кожна комуна Королівства входить до складу одного з цих мовних регіонів. У Фландрії та Брюсселі бургомістра комуни призначає уряд регіону. У Валлонії бургомістром стає депутат муніципалітету від партії більшості, який набрав найбільше голосів у раді.

У провінціях Нідерландів комісарів (одночасно вони голови представницьких органів провінції – провінційних штатів, і колегій депутатів – виконавчих органів провінцій) і бургомістрів (керівники виконавчих органів рад громад) призначає монарх. Норвегія поділяється на 11 фюльке (регіони), які об'єднуються в 5 основних регіонів, і центральну владу там представляє призначений формально королем за поданням уряду державний адміністратор, який очолює адміністрацію, так само уряд призначає губернатора лену (голова адміністративної ради) у Швеції (усього в країні 21 лен, представницький орган лена – регіональна рада; виконавчий орган – регіональне правління, що складається з регіональних радників і регіонального директора).

В Іспанії прем'єр-міністр автономної спільноти обирається представницьким органом автономної спільноти і затверджується королем Іспанії. У Данії керівників державних адміністрацій призначає уряд. До церемоніальних графств та лейтенантських територій Великої Британії монарх призначає лорд-намісників [3, с. 83].

Вищерозглянуті розвинені демократичні країни мають досвід щодо взаємодії влади з громадськістю та використовують різноманітні її форми і методи. Цей досвід може бути корисним для України, особливо при врахуванні тих проблем та перешкод, з якими стикалися ці країни, коли вони, як зараз Україна, знаходилися на етапі впровадження певних елементів взаємодії з громадськістю. Органи державного управління та місцевого самоврядування зазначених країн не завжди прагнули віддати владу народові і використовували форми співпраці з населенням тільки формально.

Зарубіжний досвід свідчить, що на сучасному етапі розвитку суспільства органи влади усіх рівнів повинні тісно та взаємовигідно співпрацювати з громадськістю. Тільки спільно з громадськістю влада може вирішувати спільні соціальні проблеми.

Узагальнюючи досвід європейських країн щодо взаємодії громадянського суспільства і влади в умовах політичної кризи, слід виокремити ключові фактори такої взаємодії: громадська активність, партнерство, відкритість та відповідальність усіх учасників процесу взаємодії, політична незалежність. При цьому громадянське суспільство є основоположною цінністю Європейського Союзу і розглядається як од-на з ключових засад функціонування демократії. Однак, беручи до уваги динамічні зміни в політичному житті країн як Європейського Союзу, так і в Україні існує потреба в подальших дослідженнях взаємодії громадянського суспільства і влади в умовах політичної кризи.

Література:

1. Правові засади організації та здійснення публічної влади: збірник тез V Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої світлій пам'яті доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова (м. Хмельницький, 17 червня 2022 року). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2022. 416 с.
2. Лященко, О. О. Досвід європейських країн щодо взаємодії громадянського суспільства і влади в умовах політичної кризи. *Публічне урядування*. 2017. № (4 (9)), 130-137.
3. Гринчак А. А. Конституційно-правові засади регіоналізації у європейських країнах: структурно-функціональні характеристики механізму публічної влади. *Проблеми законності*. 2021. Вип. 154. С. 79-92.

*Куліш Наталія Стефанівна,
доцентка кафедри філософії, соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,
кандидатка філософських наук*

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ ВІДНОСИН В КАНАДІ

Релігія завжди займала знакове місце в суспільному житті Канади. Впродовж історичного розвитку країна, вибудовуючи відносини з релігійною цариною, пройшла складний еволюційний шлях від державної підтримки християнської релігії з обмеженою релігійною свободою; “християнської Канади” без офіційної церкви, але з підтримкою обмеженого числа найбільш визнаних християнських церков; світського суспільства з позицією “відокремлення церкви від держави”, підтримки релігійного плюралізму та мультикультуралізму [1].

Сучасні засади державно-церковної політики результат не лише правового регулювання, але й активних публічних дискусій, які впродовж тривалого часу мали та мають місце в канадському суспільстві. Нині ключовим документом регулювання державно-церковних відносин в Канаді вважається Конституційний акт 1982 року “Канадська хартія прав і свобод”. У ч.1 Хартії йдеться про гарантування прав і свобод лише в таких розумних обмеженнях, передбачених законом, які можуть бути явно виправдані у вільному і демократичному суспільстві [2]. У ч. 2 викладено фундаментальні права, гарантовані для кожного: свобода релігії; свобода думки, переконань, думок і вираження, включаючи свободу преси та інших засобів комунікації; свобода мирних зібрань; свобода асоціацій [там само]. Важливою нормою закону є рівність прав. Так у ч.15 йдеться, що кожна особа рівна перед законом і згідно із законом має право на рівний захист і рівну вигоду закону без дискримінації та, зокрема, без дискримінації за ознакою раси, національного чи етнічного походження, кольору шкіри, релігії, статі, віку або розумової чи фізичної вади [там само]. Норми, закладені у Хартії, мають визначальний вплив на законотворчість та державну політику країни. Знаковими документами, що регулюють систему державно-церковних відносин також є: Канадський закон про мультикультуралізм [3], Канадський закон про права людини [4], Закон про рівність у сфері зайнятості [5], Трудовий кодекс Канади та ін., провінційні законодавчі ініціативи.

Вибудована система державно-церковних відносин репрезентує цікавий канадський феномен позиціонування світської держави, як посередника у стосунках між різними конфесіями та конфесіями і громадянським суспільством. Результатом такого посередництва є забезпечення кожному громадянину свободи совісті та віросповідання, що полягає у свободі вибору релігії, релігійних та світоглядних переконань. Віруючі різних віросповідань, а також невіруючі мають рівні права в державному, суспільному, політичному, господарському та культурному житті. На законодавчому рівні врегульовано, що індивідуальне або колективне виявлення своєї релігії чи переконань може бути обмежене законом лише в інтересах охорони громадської безпеки, фізичного та морального здоров'я населення чи законних прав і свобод інших осіб.

Водночас, розширення релігійного різноманіття в Канаді, вимагає гнучкості державної політики, адекватного реагування на нові виклики, удосконалення та розробку відповідної законодавчої бази, розв'язання правових прецедентів, цю функцію нині виконує Верховний Суд Канади.

Таким чином, законодавче регулювання державно-церковних відносин в Канаді є об'єктивним процесом відносин держави та релігії в мультикультурному суспільстві.

Література:

1. Seljak David Protecting religious freedom in a multicultural Canada URL: <https://www.ohrc.on.ca/en/creed-freedom-religion-and-human-rights-special-issue-diversity-magazine-volume-93-summer-2012/protecting-religious-freedom-multicultural-canada>
2. Constitution Act, 1982 URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/const/page-12.html>
3. Canadian Multiculturalism Act, 1985 URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/c-18.7/page-1.html>
4. Canadian Human Rights Act, 1985 URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/h-6/page-1.html#h-256801>
5. Employment Equity Act, 1995 URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/e-5.401/FullText.html>

Куненко Ірина Сергіївна,
кандидат юридичних наук, доцент

ОКРЕМІ ПИТАННЯ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВИЩОЇ РАДИ ПРАВОСУДДЯ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА

Євроінтеграція України передбачає її поступову інтеграцію до європейського співтовариства, включаючи прийняття та виконання європейських норм, стандартів та цінностей. У цьому контексті, забезпечення ефективної діяльності органів юстиції, незалежності судової системи є одним з головних завдань для України.

В Угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, визначено, що «в рамках співробітництва у сфері юстиції, свободи та безпеки Сторони надають особливого значення утвердженню верховенства права та укріпленню інституцій усіх рівнів у сфері управління загалом та правоохоронних і судових органів зокрема. Співробітництво буде спрямоване, зокрема, на зміцнення судової влади, підвищення її ефективності, гарантування її незалежності та неупередженості та боротьбу з корупцією. Співробітництво у сфері юстиції, свободи та безпеки буде відбуватися на основі принципу поваги до прав людини та основоположних свобод»[1].

В цьому контексті, Вища рада правосуддя як державний орган, має важливу роль, оскільки відповідає за забезпечення незалежності та ефективності судової влади, а також контролює дотримання суддями вимог щодо етики та дисципліни. Тому, для України, яка прагне приєднання до Європейського Союзу, важливо забезпечити належний конституційно-правовий статус Вищої ради правосуддя та її ефективну роботу, яка відповідала б європейським стандартам.

У більшості країн Європи існують такі державні органи (Бельгія – Рада юстиції, Болгарія – Вища судова рада, Іспанія – Рада суддів та Рада прокурорів, Італія – Вища рада юстиції, Нідерланди – Рада суддів, Польща – Національна судова рада, Франція – Вища рада магістратури та ін.), а їх правовий статус визначено, як правило, в Основному законі.

В Україні, правовий статус Вищої ради правосуддя та її повноваження визначаються статтею 131 Конституції України [2] та Законом України «Про Вищу раду правосуддя» [3].

Відповідно до діючого законодавства «Вища рада правосуддя є колегіальним, незалежним конституційним органом державної влади та суддівського врядування, який діє в Україні на постійній основі для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування доброчесного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції і законів України, а також професійної етики в діяльності суддів і прокурорів» [3].

Серед повноважень, якими наділений даний орган в європейських країнах, слід виділити надання висновків під час здійснення законодавчого процесу, особливо якщо йде мова про закони щодо організації діяльності судової гілки влади, статусу суддів тощо. Це вважається проявом принципу розподілу влад та незалежності судової гілки влади.

Як правило, висновок Ради з питань правосуддя не має юридично обов'язкової сили для законодавців, але останні зобов'язані взяти його до розгляду. В основному таке повноваження закріплено не конституцією, а законами.

В 2015-2017 роках в Україні Рада Європи і Європейський Союз впроваджували проект «Консолідація розробки реформ у сфері юстиції в Україні». В рамках цієї діяльності було підготовлено звіт «щодо ролі Рад з питань правосуддя інших держав-членів Ради Європи в національному законодавчому процесі, зокрема, у випадках, коли до цих органів звертаються з метою отримання висновку щодо проектів законів, які стосуються суддів» [4]. Зокрема, у рекомендаціях Консультативної ради європейських суддів зазначається, що «усі проекти законів, що можуть мати вплив на судочинство, наприклад, незалежність судової влади, або можуть обмежити гарантії доступу громадянам (у тому числі самих суддів) до правосуддя, повинні розглядатися Парламентом лише після отримання висновку Ради з питань правосуддя» [4].

Дане повноваження Вищої ради правосуддя не закріплене в Конституції України, але врахувавши всі рекомендації Ради Європи, міститься в Законі України «Про Вищу раду правосуддя». Так в законі зазначено, що «Вища рада правосуддя надає обов'язкові до розгляду консультативні висновки щодо законопроектів з питань утворення, реорганізації чи ліквідації судів, судоустрою і статусу суддів, узагальнює пропозиції судів, органів та установ системи правосуддя стосовно законодавства щодо їх статусу та функціонування, судоустрою і статусу суддів» [3].

Таким чином, закріплення за Вищою радою правосуддя повноваження з надання консультативних висновків та узагальнення пропозицій стосовно законодавства щодо статусу та функціонування судів є важливим кроком у наближенні до європейських стандартів функціонування юстиції, забезпеченні незалежності та ефективності судової влади.

Література:

1. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 26.09.2014. р. Верховна Рада України. Законодавство України.

URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Верховна Рада України. Законодавство України.

URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

3. Про Вищу раду правосуддя : Закон України від 21 грудня 2016 року № 1798-VIII. Верховна Рада України. Законодавство України. Верховна Рада України. Законодавство України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#Text>

4. Порівняльний аналіз ролі Рад з питань правосуддя в законодавчому процесі в окремих державах-членах Ради Європи. URL : <https://rm.coe.int/168048a5ad>

Курепін Вячеслав Миколайович,
доцент кафедри методики професійного навчання
Миколаївського національного аграрного університету, кандидат економічних наук

Іваненко Валерія Сергіївна,
магістерка спеціальності 015 «Професійна освіта (Аграрне виробництво,
переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології)»
Миколаївського національного аграрного університету

ФОРМИ УЧАСТІ НАРОДОВЛАДДЯ НА МІСЦЯХ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Кожна епоха породжує свої виклики, на які суспільство змушене реагувати. В ході здійснення в Україні реформи місцевого самоврядування та децентралізації влади виникли свої ключові ризики та проблеми [1, с. 149], це погана комунікація між владою та громадянами, низька якість кадрів органів місцевого самоврядування, неузгодженість повноважень, неефективне використання фінансових ресурсів тощо.

Незважаючи на труднощі, проблеми та суперечності у здійсненні реформи відбулися позитивні наслідки, такі як розширення владних повноважень органів місцевого самоврядування (ОМС), розмежування податків та зборів між різними рівнями бюджетів, зацікавленість міжнародних інвесторів щодо підтримки новоствореним громадам тощо.

Завдяки реформи, яка спрямована на побудову якісно нової системи місцевого самоврядування відбулася зміна базового рівня адміністративно-територіального устрою [2, с. 15]. Внаслідок цього територіальні громади (ОТГ) дістали можливість підвищити якість надання публічних послуг населенню, реалізовувати низку соціальних та інших проєктів, створити умови для залучення інвестицій та розвитку місцевого бізнесу тощо.

Передача ресурсів та повноважень на місцевий рівень збільшила кількість інструментів участі для мешканців громад [3, с. 83]. Мешканці громади ініціювали зміни щодо прозорості локальних процесів, громадського контролю на місцях, консультацій під час розробки проєктів рішень, бюджетної участі. Ці інструменти закріплені на законодавчому рівні.

Запровадження воєнного стану, яке відбулося після повномасштабного вторгнення росії в Україну, позначило деякі обмеження для громадян в контексті форм громадської участі, і доступу до публічної інформації. Тому виникли питання, як громада, за умов воєнного стану, може долучатися до вирішення місцевих проблем. Особливо в безпекових питаннях, адже ворог намагається використати всю можливу доступну (у тому числі публічну) інформацію як зброю проти нас.

Вимушені зміни відносин органів місцевого самоврядування і громад під час дії воєнного стану закладені реформою децентралізації, і, відповідно, зменшують можливості громадян впливати на місцеву владу. Зокрема, органи місцевого самоврядування або їхні замітники (військово-цивільні та військові адміністрації) можуть не оприлюднювати проєкти рішень, а навпаки накладати деякі грифи секретності. Депутатські комісії та місцеві ради попередньо не оголошують формат своєї роботи, а їх засідання можуть відбуватися у закритому режимі. Допускається тимчасове припинення проведення публічних конкурсів громадських бюджетів [4, с. 39], їх відтермінування, закриття для громадян публічних електронних реєстрів (особливо щодо земельних ділянок, містобудівної документації тощо).

Законодавчими актами (Постановами КМУ) врегульоване легітимізація вільного розпорядження/передачі місцевих коштів з метою протидії російській агресії. Бюджетні кошти, які закладалися на реалізацію ініціатив, перенаправилися на військові потреби. Це пов'язано із особливостями бюджетного процесу в умовах воєнного стану та обмеженістю фінансових ресурсів. Але варто пам'ятати, громадян не позбавляють прав участі у житті

своєї громади [5, с. 39]. На сьогодні немає жодного законодавчого акту, який би повністю це забороняв, а всі вище перераховані обмеження є тимчасовими.

У складний для України час, коли ворог посягає на цілісність нашої держави, попирає правами та свободами громадян, дуже важлива складова їх участі у житті своєї громади, це ініціативи членів територіальних громад у розгляді питань, які яке відносяться до місцевого самоврядування (місцеві ініціативи). Місцеві ініціативи можуть стосуватися: земельних відносин, соціальних, адміністративних, освітніх, медичних послуг тощо. Через місцеві ініціативи мешканці громади можуть готувати проекти рішень по комунальним питанням, розвитку транспортної інфраструктури, проведення ремонтів об'єктів господарювання, забудови населеного пункту тощо.

Цей інструмент участі у період воєнного стану остається доступним для мешканців громад та діє навіть у ситуації, якщо засідання ради не є гласним. Потрібно обов'язково питання ініціативної групи попередньо внести у порядок денний засідання, повідомити про день засідання і обов'язково обговорити всіма членами ради за участі цієї групи.

У період воєнного стану такий інструмент участі громадян у вирішенні питань місцевого значення, як загальні збори є дієвим і потрібним. Він офіційно працює. Тому збори мешканців під'їзду, вулиці, мікрорайону, на яких вони обговорюють проблеми своєї території, заслуховують звіти органів місцевого самоврядування, заходи щодо проблемних питань: забезпечення соціальними послугами різних категорій громади, про стан навколишнього середовища тощо є ефективними. Будь-який мешканець громади може ініціювати загальні збори, якщо виникла така потреба. Слід зазначити, порядок проведення зборів громадян визначається статутом конкретної територіальної громади. Але під час воєнного стану виникають труднощі в організації зборів, особливо у тих громадах, де значна кількість мешканців виїхали у безпечні регіони.

Рішення загальних зборів громадян повинні розглядати органи місцевого самоврядування, але при цьому, вони можуть не враховувати рішення загальних зборів, тоді влада має надати аргументовану відповідь про відмову у прийнятті такого рішення.

Підсилити роботу місцевої влади спосібні органи самоорганізації населення (ОСН). Вони можуть бути наділені власними фінансами, майном, повноваженнями, а мешканці населеного пункту, де діють органи самоорганізації населення, можуть прямо впливати на рішення ради та проводити моніторинг щодо їхнього виконання. Це інструмент прямої демократії.

ОСН (вуличні, будинкові, квартальні комітети) мають подвійну перевагу, вони можуть підсилити роботу, а можуть бути спротивом, якщо місцева влада чи окремі її представники будуть зловживати своїми повноваженнями і витратити бюджетні ресурси на власні потреби.

Особливо ефективним ОСН може бути у процесі відновлення територій, адже їхня діяльність стосується різних сфер. Разом з депутатами вони представляють жителів вулиці, будинку, кварталу. Їхні ініціативи можуть мінімізувати ризики зловживань та корупції. Перевагою функціонування ОСН у процесі відновлення територій є можливість використання їх фінансів, а це не тільки кошти місцевого бюджету, а і добровільні внески осіб та інші надходження, які не заборонені законодавством.

Отже, народовладдя на рівні місцевого самоврядування не має обмежень під час воєнного стану, тому участь громадян у місцевому самоврядуванні є обов'язковою, дієвою та ефективною. Треба сміливо використовувати гнучкі форми участі громадян у владі на місцях. Такі механізми, окрім їхньої доступності, навіть у тяжкі часи для нашої держави, покращують якість рішень відповідно до потреб різних соціальних категорій населення, посилюють взаємодію місцевої влади з громадою.

Література:

1. Іваненко В.С., Курепін В. М. Місцеві органи влади в умовах воєнного стану: повноваження та співпраця військових адміністрацій з органами місцевого

самоврядування // Правові засади організації та здійснення публічної влади : V Міжнародної науково-практичної конференції, м. Хмельницький, 17 червня 2022 р. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2022. С. 148-150. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/11869>.

2. Буга Р. Р. Реформування місцевого самоврядування з питань захисту населення і територій від негативних наслідків надзвичайних ситуацій, як гарантована безпека людині // Розвиток територіальних громад: правові, економічні та соціальні аспекти : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. м. Миколаїв, 23-24 червня 2021 р. Миколаїв : МНАУ, 2021. С. 14-17. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/9819>.

3. Курепін В. М. Особливості формування матеріального резерву та умови використання резервного фонду громади в умовах воєнного стану // Розвиток територіальних громад: правові, економічні та соціальні аспекти : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., Миколаїв-с.Коблеве, 9 червня 2022 р. Миколаїв : МНАУ, 2022. С. 82-84. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/11904>.

4. Петровських А. Д. Планувальні рішення комплексного плану, основа розвитку територій об'єднаних громад // Інформаційно-психологічна та техногенна безпека: історичні аспекти, особливості захисту суспільства та особистості : тези доповідей за результатами тематичного «круглого столу», м. Миколаїв, 9 грудня 2022 р. Миколаїв : МНАУ, 2022. С. 37-40. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/12075>.

5. Дідняк А. В. Міжнародний досвід визначення територій, що потребують підтримки регіонального розвитку // Інформаційно-психологічна та техногенна безпека: історичні аспекти, особливості захисту суспільства та особистості : тези доповідей за результатами тематичного «круглого столу», м. Миколаїв, 9 грудня 2022 р. Миколаїв : МНАУ, 2022. С. 15-18. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/12065>.

Куць Ярослав Ігорович,

*студент 4 курсу факультету управління, економіки та права
Львівського національного університету природокористування*

Музика Ярослав Іванович,

*в.о. доцента кафедри права Львівського національного університету
природокористування, кандидат юридичних наук*

ОСОБЛИВОСТІ НОТАРІАЛЬНОГО ПОСВІДЧЕННЯ ПРАВА НА СПАДЩИНУ

Нотаріат в Україні – це система органів і посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені чинним законодавством, з метою надання їм юридичної вірогідності. Вчинення нотаріальних дій в Україні покладається на нотаріусів, які працюють в державних нотаріальних конторах, державних нотаріальних архівах або займаються приватною нотаріальною діяльністю.

Нотаріальне оформлення прав спадкоємців є важливою процедурою, яка дозволяє забезпечити законний та чесний розподіл спадщини між усіма зацікавленими сторонами. Саме така процедура надає легітимності останній волі померлого і реалізує його право передати своє майно. До такої думки можна дійти вивчивши дослідження Зінкевич Ю. Є. на тему “Договори між спадкоємцями щодо розподілу спадщини” [1].

У своїй науковій роботі Зінкевич Ю. Є. зазначає, що під час нотаріального оформлення прав спадкоємців необхідно дотримуватися законодавства та процедури, що регулюють спадкування, а також забезпечити достатню інформаційну базу щодо активів та зобов'язань, які належать до спадщини [1, с. 132]. Таким чином, при оформленні

заповіту нотаріус повинен володіти інформацією про матеріальне становище спадкодавця, на наявність у нього повного об'єму прав на майно яке він заповідає

Беззаперечним є той факт, що під час нотаріального оформлення прав спадкоємців необхідно дотримуватися законодавства та процедури, що регулюють спадкування. Нотаріус має бути досконало ознайомлений з правилами спадкування та іншими відповідними законодавчими актами, щоб допомогти учасникам процесу забезпечити законність та правову чіткість при розподілі майна.

Куриленко С. О. у своїй науковій роботі “Охорона спадкового майна в системі взаємодії норм цивільного і нотаріального законодавства України” вказує, що охорона спадкового майна є елементом взаємодії норм цивільного та нотаріального законодавства України, також вона забезпечує правовий захист спадкоємців та їх майнових інтересів. З таким твердженням необхідно погодитись, оскільки спадкове майно є цінним активом, який може бути предметом спадкування. Це означає, що після смерті особи, яка мала право на цей майно, це майно переходить до її спадкоємців. Охорона цього майна є важливим елементом взаємодії норм цивільного та нотаріального законодавства, оскільки ці норми встановлюють правила спадкування та процедури нотаріального оформлення прав спадкоємців [2, с. 27].

Однією із думок які висвітлюються у роботі Куриленко С. О., є така що нотаріальний захист спадкових прав громадян стає все більш актуальним з плином часу, оскільки збільшується кількість спадкоємців, які стикаються зі складними ситуаціями при розподілі спадщини, і зростає кількість спірних ситуацій, які потребують професійного підходу [3, с. 171, 173-174].

Розвиток нотаріального захисту спадкових прав громадян пов'язаний також зі змінами у законодавстві, зокрема, зі змінами в господарському та цивільному кодексах, які передбачають нові правові норми щодо спадкового права, та з використанням новітніх технологій у нотаріальній практиці.

У своїй праці Луцька Г. В. пише, що вчинення нотаріальних проваджень у сфері спадкування на тимчасово окупованих територіях України має свої особливості, оскільки на цих територіях діється антиконституційна влада, яка не визнає законодавство України, і це може призвести до ускладнень у здійсненні нотаріальних дій. Тобто на тимчасово окупованій території поширюється особливий правовий режим, зокрема, вчинення правочинів, реалізації інших прав і свобод людини і громадянина, в тому числі й спадкування [4, с. 52].

Із врахуванням реалій сьогодення, можна констатувати, що нотаріуси, які займаються проведенням нотаріальних проваджень на тимчасово окупованих територіях, повинні діяти з відповідною обережністю та застосовувати всі необхідні заходи для забезпечення безпеки та законності проведення цих дій. До того ж, важливо пам'ятати, що нотаріальні дії проводяться з метою забезпечення правової впевненості громадян, тому нотаріусам необхідно діяти з максимальною обережністю та відповідальністю, дотримуючись законів та процедур.

Література:

1. Зінькевич Ю. Є. Договори між спадкоємцями щодо розподілу спадщини: дис. канд. юрид. наук. Одеса, 2022. 232 с.
2. Куриленко С. Нотаріальний захист спадкових прав громадян: тенденції та закономірності розвитку. *Юридичний вісник*. 2020. № 3. С. 171–177.
3. Куриленко С. О. Охорона спадкового майна в системі взаємодії норм цивільного і нотаріального законодавства України. *Знання європейського права*. 2021. № 3. С. 24–28.
4. Луцька Г. В. Деякі особливості вчинення нотаріальних проваджень у сфері спадкування у разі, якщо спадщина знаходиться на тимчасово окупованих територіях України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. № 6. С. 51–55.

*Лаврієнко Мар'яна Миколаївна,
здобувачка 2 курсу вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

*Олійник Аліна Миколаївна,
здобувачка 2 курсу вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ОСОБЛИВОСТІ РЕЄСТРАЦІЇ ШЛЮБУ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

24 лютого 2022 року російська федерація розпочала повномасштабне вторгнення на територію суверенної й незалежної України. У цей день, у зв'язку зі збройною військовою агресією рф проти нашої держави Указом Президента України № 64/2022 [1] було введено воєнний стан по всій території України. Варто дати визначення поняттю воєнний стан.

Згідно зі ст. 1 ЗУ «Про правовий режим воєнного стану», воєнний стан – це особливий правовий режим, який вводиться в Україні чи в окремих її місцевостях у разі збройної агресії або ж загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності й передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, які необхідні для відвернення загрози, відсічі збройної агресії, для забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності нашої держави, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав та свобод людини й громадянина прав та законних інтересів юридичних осіб із зазначенням терміну дії цих обмежень [2].

Внаслідок введення воєнного стану на території України зазнали змін різні сфери. Життя кожного українця суттєво змінилося. Не виключенням є й інститут шлюбу. Зауважимо, що згідно зі ст. 51 Основного Закону України зазначено, що реєстрація шлюбу є добровільним і вільним вибором як чоловіка, так і жінки, котрі досягли шлюбного віку [3]. Необхідно зазначити, що з початком активних бойових дій реєстрація шлюбу серед українців стала досить популярною. Дані проведених опитувань та досліджень вказують на те, що відсоток бажаючих офіційно стати чоловіком та дружиною стрімко збільшилась. Натомість кількість розлучень навпаки знизилась. За перше півріччя 2022 року кількість реєстрації актів цивільного стану стрімко зросла приблизно на 20 тисяч заяв. Багато серед цих показників це реєстрація шлюбів з військовослужбовцями [4].

У зв'язку з введенням в дію постанови КМУ від 07 березня 2022 р. № 213 «Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану» [5] (далі – Постанова) було запроваджено певні особливості щодо укладення шлюбу в період дії воєнного стану на території нашої держави. Доцільно зазначити деякі моменти.

Насамперед зазнало змін положення щодо обов'язкової присутності нареченого чи нареченої в момент реєстрації їхнього шлюбу. Постановою передбачено деякі зміни порядку укладення шлюбу для певних груп осіб, якщо ця особа – це:

- військовослужбовець Збройних Сил, Служби зовнішньої розвідки, Служби безпеки, Управління державної охорони, Державної прикордонної служби, Національної гвардії, іншого утвореного відповідно до чинного законодавства України військового формування;

- поліцейський;

- особа рядового й начальницького складу служби цивільного захисту, Державної кримінально-виконавчої служби, Державного бюро розслідувань;

- особа начальницького складу Національного антикорупційного бюро, Бюро економічної безпеки;
- працівник закладу охорони здоров'я [5].

За умов заява даної особи про державну реєстрацію шлюбу підтверджує факт згоди зареєструвати шлюб. Окрім того, важливо зазначити, що заява має подаватись командиром, який засвідчує справжність підпису на відповідній заяві й забезпечує її передачу (пересилання) до будь-якого відділу державної реєстрації актів цивільного стану, до якого було подано особисто нареченим чи нареченою ту ж заяву про державну реєстрацію шлюбу.

Заява про державну реєстрацію шлюбу повинна містити відомості про нього й про особу, з якою він хоче зареєструвати шлюб: прізвище, власне ім'я та по батькові (при наявності), дату народження, а також громадянство. У разі обрання прізвища нареченого (нареченої) чи приєднання до свого прізвища прізвища нареченого (нареченої) - також відомості про обране прізвище.

Окрім того, доцільно підкреслити, що факт реєстрації шлюбу, засвідчується актом про укладення шлюбу, що складається командиром військовослужбовця, поліцейського, особи рядового й начальницького складу служби цивільного захисту, Державного бюро розслідувань, Державної кримінально-виконавчої служби або особи начальницького складу Національного антикорупційного бюро чи Бюро економічної безпеки, і також скріплюється гербовою печаткою відповідного органу (військового формування).

Зауважимо, що акт може складатися без особистої присутності наречених, а за допомогою використання засобів відеозв'язку. Це дуже зручно, оскільки багато військовослужбовців, що знаходяться в «гарячих точках» й захищають Батьківщину не можуть бути присутніми особисто. Акт передається (надсилається) командиром, яким його було складено, до будь-якого відділу державної реєстрації актів цивільного стану для складення актового запису про шлюб у паперовій формі та внесення відомостей до Державного реєстру актів цивільного стану громадян [5].

З вищевикладеного стає зрозуміло, що процедура реєстрації шлюбу в період дії воєнного стану на території нашої держави стала значно простішою й доступнішою, особливо для певних категорій осіб, що виявили бажання створити сім'ю в такий непростий для України й всіх українців час. Такі зміни мають певні переваги. До них можемо віднести зручність, короткий термін укладення шлюбу й полегшення роботи органів ДРАЦСу. Також позитивним наслідком впровадження таких змін у процедурі реєстрації шлюбу стане поява ще більшої кількості сімей у нашій державі.

Література:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2>.
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
3. Конституція України ст. 51. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/Z960254K?an=635394>
4. Цінність сім'ї для українців досі висока, але ймовірні «відкладені розлучення». Про що свідчить статистика нових шлюбів у час війни. URL: <https://tyzhden.ua/tsinnist-sim-i-dlia-ukraintsiv-dosi-vysoka-ale-jmovirni-vidkladenirozluchennia-pro-shcho-svidchyt-statystyka-novykh-shliubiv-u-chas-vijny/>
5. Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від від 07.03.2022 р. № 213. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213-2022-%D0%BF#Text>

Лалуєва Надія Миколаївна,

*викладач-стажист кафедри публічного управління та адміністрування
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Недзельська Ульяна Валентинівна,

*студентка 4 курсу факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

АДВОКАСІ ЯК МЕТОД ВПЛИВУ ГРОМАДСЬКОСТІ НА РІШЕННЯ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

У процесі формування та розвитку громадянського суспільства, крокування в напрямку євроінтеграції особливо актуальними стають питання залученості громадян до процесу управління. Чинне законодавство та статuti територіальних громад закріплюють основні форми залучення громадян до участі у місцевому самоврядуванні. Поруч з ними, поширення набувають й інші методи впливу на органи публічної влади, одним з яких є адвокати (адвокація).

Адвокація (громадянське лобіювання, громадянське заступництво, громадянське представництво, представлення інтересів та захист прав громадян, адвокація) - це метод та процес впливу на людей, які приймають рішення, та на громадську думку щодо проблемних питань. Він спрямований на мобілізацію громадських дій для вирішення суспільної проблеми. Адвокація має спільні риси з лобізмом, адже він теж передбачає вплив на законодавчі процеси в інтересах певної соціальної групи. Однак у випадку адвокати мова йде про захист інтересів уразливих категорій населення, тоді як лобістська діяльність може мати на меті, наприклад, збільшення прибутків корпорацій, надання або розширення привілеїв певним особам. Окрім того, на відміну від лобізму, адвокати завжди робиться відкрито і прозоро [1, с. 13]. Варто також сказати, що і адвокати, і лобізм пов'язані із взаємодією з представниками влади та впливом на прийняття рішень. Втім, саме адвокати передбачає громадську активність, громадську діяльність у процесі просування певних ініціатив. Більше того, ці ініціативи мають суспільну користь, на відміну від лобізму, за якого користь отримують переважно окремі особи.

На рівні територіальних громад адвокати відіграє значну роль у процесах розвитку. Потреба в адвокати-кампанії на місцевому рівні в основному виникає на підґрунті проблем спільнот, коли ці проблеми довгий час не вирішуються представниками влади. Адвокати-захід громадських активістів може бути пов'язаним із виявленням причин такого ставлення влади до проблеми, оскільки не завжди рішення цієї проблеми може залежати від місцевих інститутів влади. Такими заходами є громадські дискусії, зустрічі, круглі столи, під час яких виявляється рівень влади (державний чи місцевий), вповноваженої вирішувати певні питання. У разі делегованої послуги (соціальної допомоги, паспортизації тощо) адвокати-дії можуть спрямовуватися і на вплив на рівні міністерств, і на місцевий рівень влади [2, с. 175]. В Україні бувають випадки, коли органи публічної влади не завжди якісно виконують свої повноваження. Тобто така свого роду пасивність представників влади. На вирішення даної проблеми приходять громадські активісти, які беруться до справи і виявляють справжні факти неналежного виконання публічними службовцями повноважень. Шляхом адвокати активісти мають змогу вплинути на осіб, що приймають рішення задля недопущення в подальшому нових порушень.

Для посилення адвокати-кампанії і досягнення необхідного результату у максимально стислі строки важливо застосовувати одразу декілька інструментів впливу, тобто тиснути/вести переговори з органами державної влади або місцевого самоврядування одночасно у кількох напрямках. Основними такими інструментами є [1, с. 33]:

1) юридичні методи: звернення громадян, інформаційні запити, депутатські запити, судові позови, петиції, листи до різних установ, громадська експертиза, доручення виборців;

2) громадська дипломатія: особисті зустрічі з посадовцями (мішенями), проведення переговорів, консультації, участь у засіданнях, які проводять органи влади (депутатські комісії, тощо), круглі столи, громадські ради, експертні ради, залучення відомих людей;

3) акції: мітинги, форуми, пікетування, збір підписів, опитування, розповсюдження друкованих матеріалів, страйки, марші, бойкоти, блокування, флешмоби, перформанси, концерти, тематичні виставки, наметові табори, голодування;

4) методи, передбачені Законом «Про місцеве самоврядування в Україні»: громадські обговорення, громадські слухання, збори громадян за місцем проживання, місцева ініціатива, органи самоорганізації населення;

5) робота зі ЗМІ: прес-конференції, брифінги, розсилання прес-анонсів та прес-релізів, поширення інформації в соцмережах, відкриті листи в засоби масової інформації, інтерв'ю, аналітичні матеріали;

6) онлайн інструменти.

З даного переліку інструментів видно, що впливати на осіб, які приймають рішення в межах адвокаційної кампанії можна різними шляхами. Не менш важливим є здатність правильно комунікувати та чітко доносити важливість меседжа, значення для розвитку відповідного населеного пункту чи країни загалом, необхідність прийняття того чи іншого рішення, відповідні пропозиції для розв'язку проблеми. Кінцевим результатом має бути позитивна зміна або вирішення проблеми органами публічної влади.

Зрозуміти як насправді працює механізм адвокати найкраще на конкретних життєвих прикладах [3, с. 170-171]:

1. Завдяки чотирьом організаціям громадянського суспільства та за підтримки ПРООН у Черкаській області було ефективно реалізовано адвокаційну кампанію, результатом якої стало прийняття Черкаською міськрадою змін до Програми соціально-економічного і культурного розвитку Черкас на 2017–2019 роки, які передбачають закупівлю послуг для підтримання притулку для жінок, постраждалих від домашнього насилля.

2. Інститут аналітики та адвокати (належить до Мережі хабів громадянського суспільства) у 2018 році провів адвокаційну кампанію, мета якої полягала у протидії поборам із пацієнтів у закладах охорони здоров'я Полтави шляхом запровадження прозорих механізмів збору благодійних пожертв. У результаті Полтавська міська рада прийняла рішення, спрямоване зокрема на посилення заходів контролю за надходженням і використанням благодійних пожертв.

3. Реалізація у 2019 році адвокаційної кампанії місцевої громадської організації «Спільно ХАБ», результатом якої стало розроблення Запорізькою міськрадою концепції розвитку велоінфраструктури.

4. У 2018 році Інститут інноваційного урядування розробив веб-чекер – інструмент, за допомогою якого можна аналізувати веб-сайти органів влади на їх відповідність та доступність для людей з вадами зору. Після створення програмного застосунку Інститут провів адвокаційну кампанію, результатом якої стало підписання меморандумів про адаптацію веб-сайтів 6 міських рад Львівської області для людей з вадами зору з метою сприяння їх повноцінному доступу до публічної інформації та можливості долучатися до вироблення місцевої політики.

Наведені приклади показують ефективність застосування адвокати як методу впливу на рішення органів публічної влади. Він покращує місцеве самоврядування, адже громадськість безпосередньо залучається до вирішення місцевих проблем та відповідно розвитку населеного пункту. Окрім цього, управлінські рішення розробляються та

приймаються на засадах прозорості, відкритості, підзвітності перед громадянським суспільством.

Отже, проведений аналіз доводить, що адвокати є ефективним методом впливу на рішення органів публічної влади. Для підвищення рівня залученості громадськості до управління як місцевими справами, так і загальнонаціональними, не завадить поширення інформації про сутність адвокації та значення для самих громадян. Потенціал даного методу ще недостатньо реалізований, а тому поширення інформаційної кампанії для його популяризації є першим кроком на шляху мобілізації громадян до впливу на процес прийняття владних рішень. Іншим кроком може стати закріплення можливості реалізації адвокації у статутах територіальних громад. Результатом адвокаційної діяльності є реальні зміни, закріплення демократичних процедур вирішення проблем, правильний підхід до з'ясування причин їх виникнення та способів розв'язання. Вважаємо, активне використання адвокати та в цілому громадянська активність здатні успішно розвивати нашу державу у напрямку демократії, забезпечення прав і свобод кожного громадянина, взаємодії громадян й органів публічної влади.

Література:

1. Громадська участь: підготовка аналітики, адвокація та втілення змін. П. Казмеркевич, О. Коваленко, О. Гвоздік, І. Тітаренко. Київ, ФОРМ Ямчинський О.В., 2019. 64 с.
2. Покатаєв П.С. *Суспільні функції адвокати в контексті місцевого самоврядування*. Держава та регіони. 2020. №2 (70). С. 173-178.
3. Хомей О.Д. *Взаємодія громадянського суспільства та органів державної влади в умовах інтеграції України в ЄС: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук*. Київ, 2021. 221 с.

Лапкін Андрій Васильович,

доцент кафедри кримінальної юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,

доктор юридичних наук, доцент

Євтуєва Дарина Петрівна,

заступник директора з наукової роботи

НДІ вивчення проблем злочинності

імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

ЩОДО ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОКУРАТУРОЮ ФУНКЦІЇ ПРЕДСТАВНИЦТВА ПРИ ОСКАРЖЕННІ РІШЕНЬ ОРГАНУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Актуальність обраної теми зумовлена дискусійністю визначення позивача та відповідача у випадках оскарження прокурором рішень органу місцевого самоврядування з підстав їх незаконності та правочинів за участі такого органу. А саме чи вправі прокурор в таких випадках на власний розсуд звернутися до суду або як самостійний позивач в інтересах держави, визначивши такий орган місцевого самоврядування відповідачем, або в інтересах держави в особі органу місцевого самоврядування, зокрема тоді, коли цей орган є стороною правочину, про недійсність якого стверджує прокурор.

Відповідно до пункту 3 статті 131-1 Конституції України прокуратура здійснює представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені

законом. Таким «законом», на який міститься вказівка у цій конституційній нормі, є, зокрема, положення Закону України «Про прокуратуру» (далі – Закон), що визначають підстави та форми здійснення прокуратурою представництва інтересів держави, а також Цивільний процесуальний кодекс України (далі – ЦПК України) та інші процесуальні кодекси, що регламентують порядок здійснення прокурором представництва інтересів держави у відповідному судочинстві, його права та обов'язки.

Відповідно до абз. 1 ч. 3 ст. 23 Закону прокурор здійснює представництво в суді законних інтересів держави у разі порушення або загрози порушення інтересів держави, якщо захист цих інтересів не здійснює або неналежним чином здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інший суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження, а також у разі відсутності такого органу. Верховний Суд (далі – ВС) у п. 76 постанови Великої Палати від 26.05.2020 у справі № 912/2385/18 наголосив, що прокурор може представляти інтереси держави в суді лише у двох випадках: 1) якщо захист цих інтересів не здійснює або неналежним чином здійснює компетентний орган; 2) у разі відсутності такого органу.

Наявність таких обставин обґрунтовується прокурором у порядку, передбаченому ч. 4 ст. 23 Закону, відповідно до якої наявність підстав для представництва має бути обґрунтована прокурором у суді. Прокурор здійснює представництво інтересів громадянина або держави в суді виключно після підтвердження судом підстав для представництва. Прокурор зобов'язаний попередньо, до звернення до суду, повідомити про це громадянина та його законного представника або відповідного суб'єкта владних повноважень. У разі підтвердження судом наявності підстав для представництва прокурор користується процесуальними повноваженнями відповідної сторони процесу.

Відповідно до абз. 2 ч. 5 ст. 56 ЦПК України, у разі відкриття провадження за позовною заявою, поданою прокурором в інтересах держави в особі органу, уповноваженого здійснювати функції держави у спірних правовідносинах, зазначений орган набуває статусу позивача. У разі відсутності такого органу або відсутності у нього повноважень щодо звернення до суду прокурор зазначає про це в позовній заяві і в такому разі прокурор набуває статусу позивача. Аналогічні положення закріплені й в інших процесуальних кодексах.

Слід зважати на те, що в подібних випадках як складова підстави представництва виступає фактична необхідність заміщення прокуратурою суб'єкта владних повноважень, до компетенції якого віднесено захист відповідних інтересів держави. При цьому згідно із п. 5 рішення Конституційного Суду України від 08.04.1999 № 3-рп/99 «поняття «орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних відносинах» означає орган, на який державою покладено обов'язок щодо здійснення конкретної діяльності у відповідних правовідносинах, спрямованої на захист інтересів держави. Таким органом, відповідно до статей 6, 7, 13 та 143 Конституції України, може виступати орган державної влади чи орган місцевого самоврядування, якому законом надано повноваження органу виконавчої влади. Орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних відносинах, фактично є позивачем у справах, порушених за позовною заявою прокурора».

У постанові від 26.05.2020 у справі № 912/2385/18 Велика Палата ВС звернула увагу на те, що «захищати інтереси держави повинні насамперед відповідні компетентні органи, а не прокурор. Прокурор не повинен вважатися альтернативним суб'єктом звернення до суду і замінювати компетентний орган, який може і бажає захищати інтереси держави. Щоб інтереси держави не залишилися незахищеними, прокурор виконує субсидіарну роль, замінює в судовому провадженні відповідний компетентний орган, який усупереч вимогам закону не здійснює захисту або робить це неналежно» (пункти 45, 47 постанови).

Згідно з п. 37 постанови Великої Палати у справі № 469/1044/17 від 15.09.2020 ВС вказав, що «Конституція України та Закон України «Про прокуратуру» надають

прокурору повноваження з представництва не тільки загальнодержавних інтересів, але й локальних інтересів держави. Крім того, у пункті 38 цієї постанови було вказано, що за певних обставин прокурор може звертатися до суду в інтересах держави і в особі органу місцевого самоврядування, зокрема тоді, коли цей орган є стороною правочину, про недійсність якого стверджує прокурор. Оскільки таку позовну вимогу вправі заявити, зокрема, будь-яка сторона правочину, відповідний орган як така сторона може бути позивачем. У такій ситуації прокурор для представництва інтересів держави в особі компетентного органу як сторони правочину має продемонструвати, що цей орган не здійснює або неналежним чином здійснює захист відповідних інтересів, не реагуючи на повідомлення прокурора про наявність підстав для звернення до суду).

Також варто звернути увагу на правову позицію, викладену у постанові Касаційного господарського суду ВС від 27.01.2021 у справі № 917/341/19, згідно з якою, оскільки прокурор заявив вимогу про повернення територіальній громаді в особі сільської ради земельної ділянки, то саме відповідна сільська рада повинна бути в статусі позивача, тому, в силу положень ст. 23 Закону, прокурор мав звертатись з відповідним позовом в інтересах держави в особі цієї сільської ради, а не зазначати її відповідачем.

Таким чином, згідно з наведеними положеннями законодавства та судовою практикою прокурор набуває статусу позивача у двох випадках: (1) у разі відсутності органу, уповноваженого державою здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах або (2) відсутності у цього органу повноважень щодо звернення до суду. Водночас, процесуальне законодавство не передбачає ситуацій, коли компетентний орган не лише не здійснює або неналежно здійснює захист інтересів держави, а й своїми діями чи рішеннями порушує такі інтереси, наприклад при укладенні незаконних правочинів. Як суб'єкт, що допустив порушення, такий орган має бути визначений відповідачем, що унеможлиблює зазначення його як позивача, і навпаки, оскільки один і той самий суб'єкт не може одночасно виступати позивачем і відповідачем у одній і тій самій справі.

Не є чітко визначеним і процесуальне становище прокурора, який звертається до суду із позовом у випадку, коли уповноважений орган наявний, але не здійснює або неналежно здійснює свої повноваження законодавством. Щодо нього, як і стосовно інших органів та осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб, діє спеціальне правило, згідно з яким такі суб'єкти мають процесуальні права та обов'язки особи, в інтересах якої вони діють. Тобто прокурор, не набуваючи у такому випадку процесуального статусу позивача, фактично має весь обсяг процесуальних прав та обов'язків останнього, за винятком права укласти мирову угоду. Крім того, відмова органу, уповноваженого здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах, від поданого прокурором в інтересах держави позову (заяви), подання ним заяви про залишення позову без розгляду не позбавляє прокурора права підтримувати позов (заяву) і вимагати розгляду справи по суті.

Аналіз Закону та процесуального законодавства, а також низки правових позицій ВС (сформульованих у постановках від 26.05.2020 у справі № 912/2385/18 та від 15.09.2020 у справі № 469/1044/17) дозволяють дійти висновку, що набуття чи ненабуття прокурором процесуального статусу позивача у конкретній справі загалом не впливають на межі та характер його повноважень зі здійснення представництва інтересів держави. Іншими словами, первинний характер для реалізації цих повноважень прокурора має покладена на прокуратуру конституційна функція представництва, а не формальне набуття ним статусу позивача; процесуальний статус позивача є для прокурора похідним від вступу у справу задля реалізації вказаної функції і зумовлений обставинами, від яких не залежить сама можливість здійснювати таке представництво. Таким чином, неправильне визначення процесуального статусу прокурора, зокрема в частині зазначення його як позивача у ситуації, коли орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах, не здійснював або неналежно здійснював свої повноваження, не повинно позначатися на процесуальних правах та обов'язках прокурора як учасника

судового розгляду справи, а отже – впливати на їх результати, якщо фактичні підстави для представництва бути наявні.

На підставі викладеного можна дійти наступних висновків:

1. При оскарженні рішень органу місцевого самоврядування з підстав їх незаконності та правочинів за участі такого органу має звернутися до суду в інтересах держави в особі частини Українського народу – територіальної громади, зокрема тоді, коли орган місцевого самоврядування, який уповноважений захищати інтереси територіальної громади, не здійснює або неналежно здійснює їх захист, в т.ч. виступаючи стороною правочину, про недійсність якого стверджує прокурор. Прокурор у цій ситуації не набуває процесуального статусу позивача, оскільки уповноважений орган наявний і має повноваження щодо звернення до суду.

2. У випадку, якщо прокурор заявив вимогу про визнання недійсним правочину за участю органу місцевого самоврядування, положення ст. 23 Закону України «Про прокуратуру» та процесуальних кодексів не вимагають визначення відповідного органу місцевого самоврядування в статусі позивача, однак разом з тим можливість визначення цього органу в якості відповідача законом не заборонена.

3. Неправильне зазначення прокурором себе як позивача у справі, коли орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах, не здійснював або неналежно здійснював свої повноваження, за наявності підстав для представництва, має характер формального порушення і не повинно позначатися на процесуальних правах та обов'язках прокурора як учасника судочинства, а також впливати на результати розгляду справи. Відповідно, правильне по суті і справедливе рішення суду не може бути скасоване лише з цього формального міркування.

Левандовський Чеслав Чеславович,

*аспірант кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ УЧАСТІ ІНОЗЕМНИХ УЧАСНИКІВ У ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЛЯХ

На даний час глобальних змін в економічній світовій системі вступ України до Європейського Союзу набуває особливої гостроти з багатьох причин. Так інтеграція в економічне життя України іноземних підприємств беззаперечно становитиме додатковий ресурс в тому числі фінансового капіталу, досвіду, новітніх технологій та „know-how”. Однією із сфер господарської діяльності в більшості країн світу є сфера так званих «державних» або як ще їх називають «публічних» закупівель. Варто звернути увагу на те, що ринок публічних закупівель відіграє важливу роль у економіці ЄС. Як зазначається на інтернет-сторінці Міністерства економіки України, щороку органи державної влади країн ЄС витрачають близько 14% ВВП (приблизно 2 трильйона євро) на закупівлю товарів, робіт і послуг. У деяких сферах (в т.ч. енергетика, транспорт, управління відходами, соціальний захист, надання медичних та освітніх послуг) держава є основним покупцем. [1].

Так в Угоді про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, з іншої сторони питанням державних (публічних) закупівель присвячена окрема 8 глава, у якій Сторони визнають внесок прозорого, недискримінаційного, конкурентного і відкритого тендерного процесу у сталий економічний розвиток і встановлюють у якості своєї мети ефективно, взаємне і поступове відкриття відповідних ринків закупівель. Тобто процес публічних закупівель має на меті не лише сталий економічний розвиток, а теж має

на меті ефективно, взаємне і поступове відкриття відповідних ринків закупівель. (Глава 8, Стаття 48 Угоди) [2].

За змістом Угоди та лексичним значенням слова «відкриття» розуміється надання доступу до національного ринку публічних закупівель суб'єктів (осіб) що належать до інших ніж національна юрисдикцій, яких називають зазвичай як «нерезиденти» (у визначеннях Податкового кодексу України [3]) або «іноземні суб'єкти господарської діяльності» (у визначеннях що діють ще з 16.04.1991 року в Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [4]).

Перші сигнали щодо відкриття українського ринку закупівель з'явилися ще у 1999 році у формі законопроекту №3122 від 16.03.1999р., а 22.02.2000р. на його основі було прийнято Закон України «Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти» [5] (у якому для нерезидентів була прямо передбачена можливість участі у державних закупівлях).

Незважаючи на тривалу та багатогранну історію законодавства щодо діяльності іноземних компаній в Україні, виникає очевидна необхідність законодавчого доопрацювання у цій сфері, в тому числі у такому цікавому та перспективному аспекті як участь іноземних компаній та підприємців у публічних закупівлях в Україні як окремо так і спільно з українськими компаніями та підприємцями.

Так в основних актах законодавства України – Конституції України, в Цивільному та Господарському кодексах відсутні визначення «нерезидент» та «резидент», у той час коли в актуальному профільному Законі України «Про публічні закупівлі» [6] зазначається про можливість участі «нерезидента» у публічних закупівлях та про те, що «резиденти та нерезиденти всіх форм власності та організаційно-правових форм беруть участь у процедурах закупівель/спрощених закупівлях на рівних умовах.». При цьому у Законі [6] не зазначається чи повинні учасники публічних закупівель бути саме суб'єктами підприємницької діяльності, тобто діяти на ринку товарів, робіт та послуг.

В законодавстві України передбачено, що «нерезиденти», «іноземні суб'єкти господарської діяльності» можуть здійснювати свою діяльність через зареєстровані в Україні Представництва, тобто Представництва є окремими суб'єктами господарської діяльності в Україні, однак в актуальному профільному Законі України «Про публічні закупівлі» [6] не врегульовано участь Представництв у публічних закупівлях .

Пункт 37 ч.1 Статті 1 Закону України «Про публічні закупівлі» [6] надає визначення учасника процедури закупівлі, яким може бути «фізична особа та юридична особа - резидент або нерезидент, у тому числі об'єднання учасників». Таким визначенням очевидно помилковим є вказівка на те, що «об'єднання учасників» є юридичною особою оскільки у тому ж пункті Закону зазначено про об'єднання юридичних осіб - нерезидентів без створення окремої юридичної особи. Відповідно наведена двозначна колізія підлягає виправленню щонайменше як визначення (дефініція) учасника процедури закупівлі.

Окремим проблемним питанням є неможливість участі у процедурі закупівлі об'єднання юридичних осіб - нерезидентів та резидентів без створення окремою юридичною особою, оскільки Закон України «Про публічні закупівлі» [6] не передбачає такої форми, при цьому дозволяючи використовувати в об'єднання юридичних осіб узагальнені об'єднані показники кожного учасника такого об'єднання на підставі наданої об'єднанням інформації. (п.5 Ст.16 Закону [6]).

Така ситуація прямо протирічить п.19 розділу 2 та 3 Директиви Європарламенту та Ради Європи №2014/24/UE від 26.02.2014р. [7], у якому зазначено що групи учасників (виконавців закупівлі) можуть брати участь у процедурах закупівлі у будь-якій формі, тобто із створенням юридичної особи або без створення юридичної особи. З огляду на те, що у Преамбулі Закон України «Про публічні закупівлі» зазначено, що «цей Закон також має на меті адаптувати законодавство України **acquis** Європейського Союзу», в законодавстві України має бути така ж норма.

Поняття «*acquis communautaire*» було офіційно задекларовано в тексті Договору про ЄС [8], підписаному в Маастрихті у 1992 р. У Частині I, розділ В та С Договору про ЄС принцип *acquis communautaire* зазначається як одна з цілей ЄС, а також як необхідна умова інституційної основи ЄС.

За визначенням, яке надається у Законі України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» [9], *acquis communautaire* (*acquis*) - це правова система Європейського Союзу, яка включає акти законодавства Європейського Союзу (але не обмежується ними), прийняті в рамках Європейського співтовариства, Спільної зовнішньої політики та політики безпеки і Співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ.

Під *acquis communautaire* (*acquis*) (у перекладі – «надбання» або «добробок Співтовариств») також розуміють «сукупність актів законодавства, політичних документів та практики їх застосування, що у кожний даний момент існують у Європейському Союзі.» [10] Заслужовує на увагу те, що впровадження *acquis* у національні правові системи у деяких джерелах вважається «необхідною умовою завершення процесу приєднання країни до ЄС.» [10]

Враховуючи викладене, на нашу думку, з метою усунення невизначеності та очевидно двозначних колізій необхідно внести зміни до профільного Закону України «Про публічні закупівлі» наступного змісту у 2 (двох) окремих можливих варіантах.

1 варіант:

- усунути в профільному Законі та не вживати слова «нерезидент» та «резидент», а зазначати учасників закупівлі як осіб (фізичних та юридичних) та суб'єктів (філії, представництва, наукові заклади– університети), що ведуть господарську, дослідницьку чи іншу діяльність на ринку з уточненням, що учасник закупівлі може бути як індивідуальним (самостійним), так і груповим (об'єднання учасників) при цьому для такого об'єднання учасників не обов'язково бути юридичною особою. Суб'єкти, що не є юридичними особами але є учасниками закупівель (філії, представництва), мають право діяти і набувати права та обов'язки лише від імені головного підприємства – юридичної особи.

Такий підхід реалізовано у п.14) Преамбули Директиви Європарламенту та Ради Європи №2014/24/UE від 26.02.2014р. [7],

або 2 варіант:

– надати визначення «нерезидент» у розумінні адміністративно-правового регулювання публічних закупівель як фізичної або юридичної особи, зареєстрованої в юрисдикції іншій ніж Україна як суб'єкт господарської діяльності;

– надати визначення «резидент» у розумінні адміністративно-правового регулювання публічних закупівель, як фізичної або юридичної особи, зареєстрованої в Україні як суб'єкт господарської діяльності;

– передбачити участь у публічних закупівлях «нерезидента» разом з «резидентом» як «об'єднання учасників» без створення юридичної особи як це передбачає п.19 розділу 2 та 3 Директиви Європарламенту та Ради Європи №2014/24/UE від 26.02.2014р. [7];

– визначити правовий статус зареєстрованого в Україні Представництва іноземного суб'єкта господарської діяльності як учасника публічних закупівель, що має право діяти і набувати права та обов'язки лише від імені головного підприємства – юридичної особи.

Запропоновані вище пропозиції щодо врегулювання статусу та участі «нерезидента» в публічних закупівлях в т.ч. у складі «об'єднання учасників» без створення юридичної особи є надзвичайно актуальними.

Впровадження в діюче законодавство адміністративно-правової конструкції щодо можливості «нерезидента», який має закордонний досвід, об'єднатися з метою участі у публічній закупівлі з «резидентом», що має вітчизняний персонал та матеріально - технічну базу, додатково забезпечить принципи публічних закупівель задекларовані в Статті 5 Закону України «Про публічні закупівлі» [6].

Література:

1. Ринок публічних закупівель ЄС. Міністерство економіки України. [Електронний ресурс]: Режим доступу: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/centr-pidtrimki-eksporteriv/rinok-publichnih-zakupivel-yes> - Назва з екрану. – Дата звернення: 25.03.2023.
2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 21.03.2014р. *Угода. Міжнародний документ.* URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 - Text
3. Податковий кодекс України. Кодекс України від 02.12.2010р. № 2755-VI. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> - Text
4. Про зовнішньоекономічну діяльність. Закон України від 16.04.1991р. № 959-XII. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12> - Text
5. Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти. Закон України від 22.02.2000р. № 1490-III. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1490-14> - Text
6. Про публічні закупівлі. Закон України від 25.12.2015р. № 922-VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19> - Text
7. Директива Європарламенту та Ради Європи №2014/24/UE від 26.02.2014р. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0024>
8. Treaty on European Union, signed at Maastricht on 7 February 1992. Official Journal of the European Communities. C 191, Volume 35, 29 July 1992. English edition. Information and Notices. Notice No 92/C 191/01. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:11992M/TXT&from=EN>
9. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Закон України від 18.03.2004р. № 1629-IV. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15/ed20040318> - Text
10. Юридичний факультет Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. «Acquis communautaire»: європейська правнича термінологія. URL: <https://law.chnu.edu.ua/acquis-communautaire-yevropeiska-pravnycha-terminolohiia/> – Назва з екрану. – Дата звернення: 25.03.2023.

Levkina Ruslana Volodymyrivna,

*Professor of the Department of Entrepreneurship and Trade of
National University "Odesa Polytechnic", Doctor of Economics, Professor*

Kotko Yana Mykolaivna,

*Senior Lecturer at the Department of Economics and Business of the State Biotechnology
University, PhD in Economics*

**E-GOVERNMENT FOR THE DEVELOPMENT OF INTERACTION
BETWEEN THE STATE AND SOCIETY**

At the present stage, the development of interaction between the state and society is impossible without e-governance, which involves modernization of the public administration system, formation of close ties through transformation and optimization of the processes of

providing quality services to business and society, use of the latest communication tools and digital technologies, etc.

Today, the sustainable development of the national economy requires the state and society to develop mechanisms for implementing e-government. Despite the digital transformation of the public administration sector towards the introduction of e-government, there are certain problems with the quality and accessibility of digital technologies for the public and business entities. Given the high level of relevance of e-governance under martial law, it is gaining strategic importance and enjoys priority over other areas of public administration in the context of Ukraine's integration into the European digital services market.

The results of research on theoretical and methodological issues regarding the role and place of communication and digital technologies in public administration are reflected in the publications of such scholars as: S. Boichun, O. Zagvoyska, R. Levkina [1], M. Minenko, Y. Kotko [2], I. Kusplyak, O. Romanchuk [3], Y. Tsybalyenko. At the same time, publications of foreign and domestic researchers, such as: D. Bella, J. Naismith, F. Webster, O. Emelianenko, A. Levkin, L. Malysenko, S. Chukut [4], H. Nechyporuk and others. The mechanisms of practical implementation of the e-government system in the processes of public administration are devoted to the works of K. Bellamy, E. Giddens, Y. Bysag, V. Berch, A. Smirnov, D. Levkin, V. Chechersky. However, the existing scientific research on the role of e-government in the interaction between public administration and society is currently limited and requires further study. This determines the relevance of the publication and the justification of its topic for further research.

As noted earlier, the digital transformation of public administration and society involves the modernization of public authorities using innovative digitalization technologies that ensure close interaction between authorities, business and society. Thus, the main tasks of e-government are, first of all, accessibility and control of local authorities through the state platform of administrative services, publication of public information; identification and authentication of persons; functioning of electronic auctions; submission of appeals and petitions to the President; automated data exchange between participants in the public administration process; electronic document management, use of information technologies for monitoring and controlling data sets [1, pp. 9-12].

The introduction of the e-government system into the public administration system will optimize and improve processes through the introduction of interactive technologies (online services and digital platforms for ordering documents - passports of citizens of Ukraine, payment of fines, license renewal, chat communication, consulting), creation of interagency portals of departments and services (for operations and transactions through Internet banking or e-commerce platforms without contacting a government agency), creation of a unified public administration system (e-government) [2, pp. 3-4]. The principles of e-governance implementation are undoubtedly: priority (ensuring interagency cooperation, providing quality public services), security (protection of information and personal data in the provision of administrative services and the exercise of other powers), compatibility, accessibility, openness, trust, transparency [3, p.28].

Despite the tendencies towards the development of e-government, there are a number of subjective and objective problems, the most common of which are: lack of monitoring and control over compliance with the basic principles of e-government and public administration; financial inability to provide digital services, lack of IT specialists in government agencies and organizations; imperfect coordination of interaction between government and society in the direction of the prospective development of regions; limited nature of information resources for business and society [4, pp. 26-27].

Thus, the development of e-governance in the context of the concepts of interaction between public administration participants will allow modernizing the traditional system of public administration and transferring it to the principles of digitalization. Ukraine's lagging behind the world's leading countries in terms of e-governance slows down the country's

prospects for integration into the global economy, which can be resolved with targeted government incentives and education development.

References:

1. Левкіна Р.В., Котко Я.М. Institutional and organizational mechanism of adaptation of ukrainian financial legislation to the EU legal system. *Правове регулювання фінансових послуг: національний, європейський, глобалізаційний виміри: матеріали Науково-практичного круглого столу* (27 січня 2023 р., м. Суми, Сумський державний університет). Суми: СумДУ, 2023 С. 9-12.

2. Левкіна Р.В., Котко Я.М., Левкін А.В. Цифровізація як передумова соціально-економічного розвитку регіонів України. *Проблеми і перспективи соціально-економічного розвитку в умовах модернізаційних процесів в Україні та світі: матеріали VI Всеукраїнської звітної науково-практичної конференції* (8 грудня 2022 р., м. Київ, МАУП). Київ: МАУП 2022. С.1-5.

3. Романчук О.З., Бисага Ю.М., Берч В.В., Нечипорук Г.Ю., Чечерський В.І. Електронне урядування: конституційно-правове дослідження: монографія. Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2021. 196 с.

4. Чукут С.А., Загвойська О.В., Цимбаленко Я.Ю. Основи електронного урядування: навчальний посібник для здобувачів ступеня бакалавра за освітніми програмами «Адміністративний менеджмент» та «Електронне урядування» спеціальності 281 Публічне управління та адміністрування та студентів інших спеціальностей. Електронне мережне навчальне видання. Київ: КПП ім. Ігоря Сікорського, 2022. 268 с.

Лещенко Анна Сергіївна,

*студентка навчально-наукового інститут права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

РЕЖИМ ЗАКОННОСТІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Законність є одним із понять яке має різний зміст та трактується різними науковцями по різному. Насамперед законність виступає як одна із засад дотримання державності, та мов би змушує всі органи державної влади, суб'єктів влади як юридичних так і фізичних осіб дотримуватись та працювати, діяти та приймати рішення відповідно до законів. Не можемо не наголосити, що законність пропонують розглядати як один із методів державного управління. Тобто держава цим способом може забезпечувати не тільки законну поведінку, а ще підтримувати той самий режим в якому може забезпечуватись чіткі регламентовані правила поведінки.

Такі відомі вчені, як Рабінович та Шемчушенко зазначають, що законність може виступати режимом відповідності суспільних відносин законам, підзаконним нормативно-правовим актам держави, який утворюється в результаті їх неухильного здійснення всіма суб'єктами прав [1]. З цією думкою не погоджується науковець Шемчушенко він зазначає, що законність може виступати як такий фундаментальний базис, та проявляти як юридично-правове явище, яке відображається на суспільстві. Отож, термін «законність» можна тлумачити, як обов'язкове виконання законів та прийнятих у відповідності з ними інших правових актів державними органами, їх посадовими особами, громадянами, недержавними органами і організаціями.

Основним напрямом законності виступає захист прав та свобод та інтересів суспільства та громадян. Гран не тільки рівність усіх перед законом, а ще й слідкує щоб цей режим дотримався на усіх гілках влади.

Характерного значення режим законності здобуває в період політичної, соціально-економічної перебудови суспільства, коли потрібна висока організованість діяльності органів виконавчої влади, дисциплінованість посадових осіб. Законність являє собою невідмінний елемент демократії. Адже для демократія не можливо бути над законом чи поза законом, лише в межах закону. Також законність є невіддільною частиною державного управління, тому що забезпечення законності в державному управлінні – є головним завданням законодавства держави. Істотна роль у забезпеченні законності в державному управлінні надається судовій владі. Спеціальний статус органів цієї влади робить її функціонування незалежним від інших підсистем державної влади [5]. Особливо після прийняття Кодексу адміністративного судочинства, адже це закріпило повноваження адміністративних судів щодо розгляду справ адміністративної юрисдикції, порядок звернення до адміністративних судів та порядок здійснення адміністративного судочинства, зокрема ст.9 вищевказаного кодексу зазначено, що при вирішенні справ суд керується принципом законності[3].

Авторка наукових праць, Н.М. Оніщенко вважає, що на суспільному рівні варто визнати, що передумовою законності є саме об'єктивна соціальна потреба зберігання цінності людського суспільства опосередкована встановленням юридичних правил загальнообов'язкової поведінки, які сприяють нормальному функціонуванню суспільного організму, закріплюють важливі умови діяльності індивідів, що надають можливість задовольняти свої потреби та які не заважають всім іншим робити те ж саме, адже приймаючи як особливий режим законність, можна за певних умов закріплювати як панування закону в суспільних відносинах, а отже, в усіх зв'язаних з державою політичних відносинах. [4].

Можемо дійти висновку, що саме законність це є неухильне дотримання правил поведінки, не тільки громадянами, а країною та владою в цілому. Законність являє собою невід'ємний елемент демократії та державного управління. На сучасному етапі свого розвитку режим законності має переконливі успіхи, також було прийнято низку нормативно-правових актів, що забезпечують реалізацію законності.

Література:

1. Макарова О.В. Правовий нігілізм: теоретико-правовий аспект : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2010. 186 с.
2. Макарова О.В., Крилова Ю.І. Проблеми формування правової культури в українському суспільстві. *Право*. 2015. № 30. С.104–108.
3. Іваній О.М. Правова освіта як засіб формування громадянського суспільства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. Юриспруденція*. 2016. № 22. С. 42–45.
4. Матат А.В. Удосконалення рівня правової культури суспільства як дієвий принцип розвитку правової системи України. *Альманах права*. 2012. № 3. С. 495–499.
5. Козюбра М. Право як явище культури. *Право та культура: теорія і практика : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. 15–16 травня 1997 р. Київ : МП Леся, 1997. С. 28–30.*

*Литвиненко Ірина Леонідівна,
доцентка кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,
кандидатка юридичних наук, доцентка*

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗАСАД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РЕЖИМУ ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНОЇ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

В наслідок ворожих, агресивних військових дій суміжної держави частина території України у 2014 році опинилась під окупацією. Офіційною датою початку окупації законодавчо закріплено 19 лютого 2014 р., коли військовими формуваннями російської федерації були захоплені окремі об'єкти нафтогазовидобування в межах континентального шельфу України. З 20 лютого 2014 р. під тимчасовою окупацією опинились Автономна Республіка Крим та місто Севастополь. З 07 квітня 2014 р. статус окупованих набули окремі території України, що входять до складу Донецької та Луганської областей [1].

Крім військових спроб протидії окупації, різноманітних політичних, міжнародних заяв, не забарилась і правова реакція. З позиції національного права таким реагуванням стало прийняття Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» № 1207-VII від 15 квітня 2014 р. (Далі – Закон № 1207-VII) [1].

Закон № 1207-VII в першій своїй редакції визначив поняття тимчасово окупованої території як «невід'ємної частини території України, на яку поширюється дія Конституції та законів України і яка в внаслідок збройної агресії Російської Федерації потребує встановлення особливого правового режиму» [1] та включив до її складу сухопутну територію Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, відповідний морський та повітряний простори навколо Кримського півострова.

Щодо окупації окремих частин Донецької та Луганської областей правові формулювання були спочатку більш обережні. Збройний конфлікт на Сході України відповідно до рішення Ради національної безпеки і оборони України та Указу Президента України від 14 квітня 2014 р. були визначені як терористична загроза і загроза територіальної цілісності України [2]. Відповідно і протидія такій загрозі була названа як антитерористична операція згідно Закону України «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» від 02 вересня 2014 р. [3]. Спеціального нормативного регулювання на цій частині території зазнала лише сфера місцевого самоврядування відповідно до Закону України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей» від 16 вересня 2014 р. Лише згодом була прийнята Постанова Верховної Ради України від 17 березня 2015 р. «Про визнання окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей тимчасово окупованими територіями» [4]. З цього моменту поширення набуло формулювання ОРДЛО (окремі райони Донецької і Луганської областей), яким власне і позначали окуповані території Донецької і Луганської областей.

Початок повномасштабної війни 24 лютого 2022 р. і, на жаль, розширення територій, які опинились під окупацією російської федерації, безумовно викликало потребу і адекватного правового реагування. Відповідно, Закон № 1207-VII протягом 2022 року зазнавав неодноразових змін.

Так, суттєво була розширена преамбула Закону, яка в чинній редакції містить широкий перелік посилань на національне та міжнародне законодавство, що дозволяє кваліфікувати дії росії саме як військову агресію. Час напівтонів минув, агресія має називатись агресією, а війна війною [1].

Найбільш ґрунтовні зміни до Закону № 1207-VII були внесені 21 квітня 2022 р. Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання

правового режиму на тимчасово окупованій території України» № 2217-IX [5]. Зокрема, і в частині визначення чітких дат початку окупації окремих регіонів України російською федерацією.

Власне і саме поняття «тимчасово окупована територія» було узагальнено. Тепер під цим поняттям розуміються будь-які частини території України, «в межах яких збройні формування Російської Федерації та окупаційна адміністрація Російської Федерації встановили та здійснюють фактичний контроль або в межах яких збройні формування Російської Федерації встановили та здійснюють загальний контроль з метою встановлення окупаційної адміністрації Російської Федерації» [5]. До складу тимчасово окупованої території згідно статті 3 в новій редакції включаються сухопутна територія, морські простори, надра та повітряний простір над цими територіями [5].

Протягом 2022 року неодноразово змінювався і порядок визначення правового режиму тимчасово окупованої території. Станом на травень 2022 року закон закріплював, що в умовах воєнного стану правовий режим тимчасово окупованої території визначається, змінюється і скасовується рішенням Ради національної безпеки і оборони України, введеним у дію указом Президента України. Відповідним чином визначалась також дата початку тимчасової окупації окремих територій. Після змін, внесених 16 листопада 2022 р., в чинній редакції закон передбачає що в умовах воєнного стану правовий режим тимчасово окупованої території, а також адміністративна межа між тимчасово окупованою територією та іншою територією України визначається, змінюється і скасовується Кабінетом Міністрів України. Дата початку і дата завершення тимчасової окупації також визначаються Кабінетом Міністрів України [1].

Доцільність таких змін аргументується тим, що з початку повномасштабного вторгнення рішенням Ради національної безпеки і оборони та, відповідно, Указом Президента жодна нова територія, крім тих, які мали такий статус станом на 24 лютого 2022 р., не була визнана тимчасово окупованою. Доводилось користуватись переліком відповідних територій, якій був запроваджений Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України з метою впорядкування виплат тимчасово переміщеним особам. Безумовно, ця ситуація потребувала додаткового регулювання і відповідні повноваження були покладені на Кабінет Міністрів України.

Проте уряд, в свою чергу, делегував це повноваження тому ж Міністерству з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, прийнявши постанову від 06 грудня 2022 р. № 1364 «Деякі питання формування переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією». І вже наказом Мінреінтеграції від 22 грудня 2022 р. № 309 на виконання вказаної постанови уряду було затверджено Перелік територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією (далі – Перелік).

Фактично на тепершній час органом, який визначає, які території є тимчасово окупованими є Мінреінтеграції. Перелік тимчасово окупованих територій має оновлюватись у разі потреби, але не рідше ніж двічі на місяць. Території, визнані тимчасово окупованими безпосередньо в Законі № 1207-VII, включені до Переліку автоматично. Також в Переліку для кожного населеного пункту визначено дату початку тимчасової окупації і дату її завершення. Якщо ж дата завершення не визначена, то презюмується, що територія є окупованою. Тобто перелік тих територій, які перебували в окупації не буде скорочуватись, а щодо кожної з них буде заповнюватись графа завершення окупації.

Так, з Переліку можна отримати відомості, наприклад, що окупація м. Лиман Лиманської міської територіальної громади Донецької області розпочалась 25 травня 2022 р. і завершилась 30 вересня 2022 р., міста Славутич Славутицької міської територіальної громади Київської області розпочалась 26 березня 2022 р. і завершилась 03 квітня 2022 р. Лишається сподіватись, що і щодо інших наших населених пунктів графа «завершення окупації» заповниться вже якнайшвидше. Названий перелік окремо

визначає також території, на яких ведуться (велися) бойові дії, які в свою чергу поділяються на території можливих бойових дій та території активних бойових дій.

В контексті аналізу трансформації національного законодавства щодо тимчасово окупованих територій варто вказати і на законодавче закріплення поняття деокупації, під якою розуміється, згідно змін, внесених до закону № 1207-VII, комплекс заходів державної політики, наслідком яких є повна відсутність на території, що була тимчасово окупована, збройних формувань та окупаційної адміністрації російської федерації та повернення тимчасово окупованої території під загальну юрисдикцію України та відновлення конституційного ладу України на цій території [1]. З закріпленням поняття «деокупація» змінилися і акценти перспектив подальшого законодавчого регулювання цих процесів. Так, якщо попередньо Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України працювало над законопроектом «Про засади державної політики перехідного періоду», який ґрунтувався на політичному, тобто немілітарному поверненні тимчасово окупованих територій. То зараз, зі слів віце-прем'єр-міністра Ірини Верещук, міністерство працює над законопроектом «Про правовий режим деокупованих територій України», який враховує поточні реалії, тобто можливість звільнення українських територій мілітарним шляхом та їх подальшу реінтеграцію та відновлення [8]. Віримо і очікуємо, що цей законопроект не лише буде розроблений і прийнятий найближчим часом, але й буде застосований на усіх українських територіях, які будуть деокуповані в межах державного кордону так швидко, як це можливо.

Література:

1. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України № 1207-VII від 15.04.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18/ed20230331#Text>
2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13.04.2014 р. «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України»: Указ Президента України від 14.04.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/405/2014#Text>
3. Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції Закон України від 02.09.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1669-18#Text>
4. Про визнання окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей тимчасово окупованими територіями: Постанова Верховної Ради України від 17.03.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254-19#Text>
5. Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання правового режиму на тимчасово окупованій території України: Закон України № 2217-IX від 15.04.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2217-20#n11>
6. Деякі питання формування переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.12.2022 р. № 1364. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1364-2022-%D0%BF#Text>
7. Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією: наказ Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України від 22.12.2022 р. № 309. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1668-22#n15>
8. Мінреінтеграції розробляє законопроект про правовий режим деокупованих територій. URL: <https://minre.gov.ua/2023/03/28/>

*Лужанський Андрій Васильович,
науковий консультант відділу забезпечення роботи другої судової палати
секретаріату Касаційного цивільного суду, кандидат юридичних наук*

ДЕРЖАВА ЯК СУБ'ЄКТ ЛЕГІТИМНОГО ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА НА ПРАЦЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України Указом Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженим Законом України від 24.02.2022 № 2102-IX [1], в Україні з 24.02.2022 було введено воєнний стан, строк дії якого неодноразово продовжувався та триває й по сьогодні.

Війна зачепила всі без виключення сфери суспільного життя, не оминувши й сферу правового регулювання трудових правовідносин.

За змістом положень ч. 2 ст. 64 Конституції України в умовах воєнного стану можуть встановлюватися окремі обмеження передбачених ст.ст. 43, 45 Основного Закону України права кожного на працю та права кожного, хто працює, на відпочинок із зазначенням строку дії цих обмежень.

Згідно з ч. 1 ст. 20 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII [2] (далі – Закон № 389-VIII) правовий статус та обмеження прав і свобод в умовах воєнного стану визначаються відповідно до Конституції України та цього Закону.

Як убачається з п. 3 зазначеного вище Указу, у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, конституційне право людини на працю може обмежуватися.

Оскільки йдеться про обмеження права, у контексті як розуміння логіки законодавця, так і практичного правозастосування постає питання щодо необхідності з'ясування змісту права, що підпадає під дію режиму обмеження, складу суб'єктів цього права та максимально допустимої межі його обмеження.

Зміст права на працю, що забезпечується державою, визначено у ч. 1 ст. 2 КЗпП України [3]: право громадян України на працю, – тобто на одержання роботи з оплатою праці не нижче встановленого державою мінімального розміру, – включаючи право на вільний вибір професії, роду занять і роботи. Водночас, як наголосив Конституційний Суд України у абз. 4 підп. 3.1 п. 3 мотивувальної частини рішення у справі про граничний вік перебування на державній службі та на службі в органах місцевого самоврядування від 16.10.2007 № 8-рп/2007 [4], право на працю означає не гарантування державою працевлаштування кожній особі, а забезпечення саме рівних можливостей для реалізації цього права.

Визначаючи суб'єкта конституційного права на працю, законодавець на рівні Основного Закону України оперує безвідносним щодо правового зв'язку фізичної особи з державою терміном «кожен» (ч. 1 ст. 43).

До того ж, відповідно до положень ч. 1 ст. 26 Конституції України іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, – за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України.

Відтак, в межах території, на яку поширюється дія Конституції України, суб'єктами права на працю, яке у встановленому законом порядку може бути обмежено, є не лише громадяни України, а й іноземці та особи без громадянства. До прикладу, Конституційний Суд України у Рішенні від 25.11.1997 № 6-зп [5] офіційно розтлумачив поняття «кожен», вжите у ч. 2 ст. 55 Конституції України, як «громадянин України, іноземець, особа без громадянства».

На нашу думку, зазначене вказує на належність права на працю до категорії прав людини, а не громадянина (з урахуванням передбачених законодавством винятків щодо зайняття деяких посад виключно громадянами України – наприклад, посад суддів, прокурорів, державних службовців тощо).

Зважаючи на те, що за змістом положень п. 1 ч. 1 ст. 92 Конституції України права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод визначаються виключно законами України, єдиним суб'єктом легітимного обмеження права на працю є держава в особі Верховної Ради України, до повноважень якої належить прийняття законів (п. 3 ч. 1 ст. 85 Основного Закону України).

На виконання повноваження, передбаченого п. 20 ч. 1 ст. 106 Конституції України, Президент України є суб'єктом права на прийняття відповідно до закону рішення про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях у разі загрози нападу, небезпеки державній незалежності України.

Припис п. 5 ч. 1 ст. 6 Закону № 389-VIII щодо необхідності зазначення главою держави в указі про введення воєнного стану вичерпного переліку конституційних прав і свобод людини і громадянина, які тимчасово обмежуються у зв'язку з введенням воєнного стану із зазначенням строку дії цих обмежень (див., наприклад, п. 3 Указу Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» [6]), не надає Президенту України статусу суб'єкта обмеження права, оскільки підзаконні акти глави держави у цій сфері попри їх обов'язковість до виконання на території України не є самостійною правовою підставою для запровадження такого роду обмежень та відповідно до ч.ч. 2, 4, 6 ст. 5 Закону № 389-VIII підлягають затвердженню парламентом.

На є таким суб'єктом і Рада національної безпеки і оборони України, до повноважень якої згідно з ч. 1 ст. 5 Закону № 389-VIII належить подання на розгляд Президентіві України пропозицій щодо введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях.

Визначальні орієнтири допустимих обмежень закладено у ч. 3 ст. 20 Закону № 389-VIII, положеннями якої передбачено, що у процесі трудової діяльності осіб, щодо яких запроваджена трудова повинність, забезпечується дотримання таких стандартів, як мінімальна заробітна плата, мінімальний термін відпустки та час відпочинку між змінами, максимальний робочий час, врахування стану здоров'я особи тощо. На час залучення працюючої особи до виконання трудової повинності поза місцем її роботи за трудовим договором за нею після закінчення виконання таких робіт зберігається відповідне робоче місце (посада).

Попри те, що зазначена норма регламентує права спеціального суб'єкта – осіб, щодо яких запроваджена трудова повинність, – вважаємо, що визначені у ній стандарти права на працю є базовими для всіх найманих працівників.

Оскільки необхідною умовою легітимності обмеження права на працю є належність способу такого обмеження – шляхом прийняття закону, вважаємо, що окремої розвідки потребує з'ясування співвідносності правових категорій «звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод» та «обмеження прав і свобод» у контексті взаємозв'язку положень ч. 3 ст. 22 та ч. 2 ст. 64 Конституції України.

Література:

1. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24 лютого 2022 р. № 2102-IX. *Голос України*. 24.02.2022. № 37.
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. *Голос України*. 10.06.2015. № 101.
3. Кодекс законів про працю України, затверджений Законом від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#top> (дата доступу: 12.03.2023).
4. Рішення Конституційного Суду України від 16 жовтня 2007 р. № 8-рп/2007 у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності

Конституції України (конституційності) положень ст. 23 Закону України «Про державну службу», ст. 18 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування», ст. 42 Закону України «Про дипломатичну службу» (справа про граничний вік перебування на державній службі та на службі в органах місцевого самоврядування) / Конституційний Суд України. *Офіційний вісник України*. 2007. № 80. Ст. 2979.

5. Рішення Конституційного Суду України від 25 листопада 1997 р. № 6-зп у справі за конституційним зверненням громадянки Дзюби Г. П. щодо офіційного тлумачення ч. 2 ст. 55 Конституції України та ст. 248-2 Цивільного процесуального кодексу України / Конституційний Суд України. *Офіційний вісник України*. 2003. № 28. Ст. 1377.

6. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022. *Голос України*. 24.02.2022. № 37.

Лук'янов Дмитро Васильович,

професор кафедри міжнародного приватного права та порівняльного правознавства Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України заступник голови Вищої ради правосуддя

ВІДНОВЛЕННЯ ВИЩОЇ РАДИ ПРАВОСУДДЯ: УРОКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

26 січня та 23 лютого 2022 року у більшості членів Вищої ради правосуддя припинилися повноваження, через що **конституційний орган влади став неповноважним.**

Отже під час повномасштабного вторгнення росії було неможливим виконання надважливих функцій, визначених статтею **131 Конституції України**, зокрема: 1) вносити подання про призначення судді на посаду; 2) ухвалювати рішення стосовно порушення суддею чи прокурором вимог щодо несумісності; 3) розглядати скарги про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді чи прокурора; 4) ухвалювати рішення про звільнення судді з посади; 5) надавати згоду на затримання судді чи утримання його під вартою; 6) ухвалювати рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя; 7) вживати заходи щодо забезпечення незалежності суддів; 8) ухвалювати рішення про переведення судді з одного суду до іншого.

Крім функцій, визначених у Конституції України, ВРП виконує ще **14 повноважень, передбачених Законом України «Про Вищу раду правосуддя».**

Фактично це означало значну дезорганізацію роботи всієї судової системи.

Відповідно до статті 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» правосуддя на території, на якій введено воєнний стан, здійснюється лише судами. На цій території діють суди, створені відповідно до Конституції України. Скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється. У разі неможливості здійснювати правосуддя судами, які діють на території, на якій введено воєнний стан, законами України може бути змінено територіальна підсудність судових справ, що розглядаються в цих судах, або в установленому законом порядку змінено місце знаходження судів. Створення надзвичайних та особливих судів не допускається.

Судова система з перших днів війни зазнала суттєвих змін і через те, що ніхто не мав досвіду управління судовою системою під час війни, а ситуація виявилась екстраординарною, довелося приймати нові і подекуди непрості рішення.

Складно навіть перерахувати усі проблемні питання, які виникли в судовій системі під час повномасштабного вторгнення, серед яких: окупація частини території України, руйнування будівель судів, знищення обладнання і справ, кадрове забезпечення,

неможливість надати згоду на затримання судді чи утримання його під вартою, фінансування судової системи тощо.

Згідно даних Державної судової адміністрації України станом на кінець 2022 року до лав Збройних сил України призвані 380 військовозобов'язаних працівників, у тому числі 55 суддів. Значна кількість суддів виїхали в інші регіони України та за кордон, частина опинилася в окупації.

22 березня 2022 року набрав чинності прийнятий Верховною Радою України 15 березня 2022 року Закон України № 2128-IX «Про внесення змін до розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо забезпечення сталого функціонування судової влади в період відсутності повноважного складу Вищої ради правосуддя».

Згідно з нормами Закону № 2128-IX розділ XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» доповнено пунктами 55 і 56. Відповідно до пункту 55 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» тимчасово встановлено, що **в період дії надзвичайного чи воєнного стану та протягом 30 днів після дня його скасування (припинення) і за умови відсутності повноважного складу Вищої ради правосуддя, визначеного статтею 131 Конституції України:**

1) кількість суддів у суді (крім Верховного Суду) визначає Державна судова адміністрація України з урахуванням судового навантаження та в межах видатків, визначених у Державному бюджеті України на утримання судів та оплату праці суддів;

2) рішення про утворення територіальних управлінь Державної судової адміністрації України та визначення їх кількості приймається Державною судовою адміністрацією України без погодження з Вищою радою правосуддя;

3) Служба судової охорони підзвітна та підконтрольна Державній судовій адміністрації України;

4) Голова Служби судової охорони, його заступники призначаються на посади без проведення конкурсу і звільняються з посад Головою Державної судової адміністрації України.

Пунктом 56 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» тимчасово встановлено, що в період дії надзвичайного чи воєнного стану та протягом 30 днів після дня його скасування (припинення) і за умови відсутності повноважного складу Вищої ради правосуддя, визначеного статтею 131 Конституції України, **Голова Верховного Суду або особа, яка виконує повноваження Голови Верховного Суду, здійснює частину повноважень Вищої ради правосуддя.**

Секретаріат Вищої ради правосуддя здійснює організаційне, інформаційно-довідкове та інше забезпечення діяльності Голови Верховного Суду або особи, яка виконує повноваження Голови Верховного Суду, в частині виконання зазначених повноважень Вищої ради правосуддя.

Відповідно до Закону України від 15 березня 2022 року № 2127-IX «Про внесення змін до пункту 4-1 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України», який набрав чинності 21 березня 2022 року, на період відсутності повноважного складу Вищої ради правосуддя **перерозподіл видатків між розпорядниками бюджетних коштів** нижчого рівня у системі Державної судової адміністрації України у межах загального обсягу бюджетних призначень за відповідною бюджетною програмою окремо за загальним та спеціальним фондами державного бюджету здійснюється **Державною судовою адміністрацією України** без погодження з Вищою радою правосуддя.

Ці рішення були спрямовані на підтримання дієздатності судової системи. Отже, частково проблема була вирішена шляхом передачі низки повноважень ВРП іншим суб'єктам – голові Верховного Суду та голові ДСА.

Проте делегувати функції ВРП, визначені Конституцією, неможливо. Тобто склалася ситуація коли протягом року не реалізовувалися норми Конституції.

Вважаю таку ситуацію не припустимою!

Конституційний Суд України в Рішенні від 18 лютого 2020 року № 2-р/2020 дійшов висновку, що органи державної влади, закріплені в Конституції України, мають **особливий статус конституційних органів**, що відбивається у відповідних правах та обов'язках.

Потребує законодавчого врегулювання питання забезпечення принципу інституційної безперервності та повноважного складу Вищої ради правосуддя.

Як вже зазначено, Вища рада правосуддя має особливий статус конституційного органу державної влади. Особливістю таких органів є **необхідність забезпечення інституційної безперервності виконання покладених Конституцією та законами України функцій.**

Водночас чинне законодавство не враховує особливостей статусу Вищої ради правосуддя та створює умови, за яких конституційний орган державної влади може бути неповноважним. Зазначимо, що повноваження, закріплені у Конституції України, не можуть бути делеговані іншим суб'єктам.

Враховуючи надвисоку важливість Вищої ради правосуддя для належного функціонування всієї судової системи, позбавлення повноважного складу ВРП через закінчення строків повноважень або не призначення окремих членів може розглядатися як спосіб «гібридної» війни та намагання поставити судову систему на межу колапсу.

Конституційний Суд України у рішенні від 18 лютого 2020 року № 2-р/2020 пояснює, що **принцип інституційної безперервності** означає, що органи державної влади, встановлені Основним Законом України, продовжують постійно функціонувати в інтересах Українського народу та реалізовувати свої повноваження, виконувати завдання і функції, визначені у Конституції України.

Інституційна безперервність передбачає, що конституційний орган державної влади не може стати неповноважним та припинити свою роботу до формування нового складу цього органу, а ротація його окремих членів має відбуватися із забезпеченням повноважності всього органу.

У висновку Конституційного Суду України від 16 грудня 2019 року № 8-в/2019 розглядається **аналогічна проблема щодо діяльності Парламенту**. Суд наголошує на недопустимості ситуації, яка може призвести до розриву в часі між моментом (днем) припинення повноважень парламенту і моментом (днем) набуття їх новообраним парламентом, а отже, до порушення конституційного принципу безперервності функціонування законодавчої влади.

Міжнародні стандарти приділяють значну увагу питанням забезпечення інституційної безперервності органів, аналогічним Вищій раді правосуддя. Так, у **Спільному висновку Венеціанської комісії та Генерального директорату з прав людини та верховенства права** щодо проекту змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів про діяльність Верховного Суду та органів суддівського врядування від 9 жовтня 2020 року зазначено, що повноваження члена ради мають припинятися виключно внаслідок законного обрання нового члена, що **забезпечить безперервність діяльності ради**, навіть якщо парламент провалив голосування з обрання нових членів (п.49).

Консультативна рада європейських суддів також наголошує на важливості гарантій перебування на посаді усього складу ради, як однієї з найважливіших передумов її незалежності (п. 37 Висновку № 24).

З метою недопущення повторення ситуації, коли конституційний орган влади перестає здійснювати конституційні функції, Вища рада правосуддя розробила проект змін до профільного закону. Після закінчення воєнного стану потребують удосконалення відповідні норми Конституції України.

Аналогічні норми містяться у профільних законах держав Європейського Союзу. Наприклад, відповідно до статті 560.7 Закону про Генеральну раду судової влади Іспанії

член ради втрачає свої повноваження лише після обрання на його місце іншого кандидата. Як наслідок, суперечки у парламенті через обрання нових членів та політичні конфлікти, які мали місце нещодавно, не призвели до інституційної кризи всього органу та не вплинули на виконання його функцій.

*Луценко Вікторія Романівна,
здобувачка освіти I курсу Юридичного інституту
Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана*

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЗДІЙСНЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Україна перебуває на важливому етапі формування громадянського суспільства та демократизму, адже кандидатство у члени ЄС, подальша інтеграція у міжнародну спільноту потребує аналізу поточної діяльності механізму держави. Тут важливе місце відіграють як органи державної влади, так і місцевого самоврядування. Величезного значення набувають перспективні напрями нагляду та контролю за здійсненням публічної влади саме зі сторони народу. Формування цілісної ефективної системи організації публічної влади, яка здатна забезпечити як державний, так і національний суверенітет України, а також громадянського суспільства на засадах демократизму є важливим питанням, яке необхідно взяти до уваги при розробці та внесенні змін до Основного Закону України.

Дослідження конституційно-правових засад організації та здійснення публічної влади в Україні вимагає від науковців якісно нових підходів, що будуть враховувати власний історичний досвід, водночас із найкращими практики зарубіжних країн, а також аналізувати нові виклики та обставини, з якими зіштовхується Україна в процесі організації і функціонування органів публічної влади. [1, с. 7–20]

Основним документом, на який спираються у своїй діяльності органи публічної влади є Конституція України. Ідею прав людини як основоположної цінності й фундаменту правопорядку, кінцевою метою діяльності всіх органів держави (людиноцентричний підхід) відображено в статті 3 Конституції України. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [2].

Конституція України містить засади, які є основоположними у побудові як політики держава, так і здійснення її функцій. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [2].

На думку М.О. Пухтинського, інші основні правові засади також представляють комплекс конституційно-правових норм, що визначають і регулюють відносини, пов'язані із інституційними елементами місцевого врядування та процесом публічного управління, тобто визначають статус суб'єктів місцевого врядування та їх функціонування в процесі здійснення публічного управління. [3, с. 5–14].

Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами (ч.2-3 ст. 5) [2].

Конституційні засади організації публічної влади визначаються і в інших нормах Основного Закону. Зокрема:

– у ст. 6 зазначається те, що державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією України межах і відповідно до законів України;

– у ст. 8 визначається, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права;

– у ст. 19 вказується, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [2].

Втілення принципу поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову у межах здійснення державою своїх функцій не дозволяє концентрувати владу в руках однієї особи чи групи осіб. Таким чином, можемо стверджувати про засади демократії на противагу тоталітаризму чи авторитаризму. В даному контексті цікавим є дослідження історичного досвіду управління державою. Для попередження примату однієї гілки влади над іншими застосовують систему стримувань та противаг, яку потрібно розуміти як систему закріплених у законодавстві повноважень, які не дозволяють порушувати визначені межі за допомогою методів і процедур.

Конституційний Суд України, у своєму рішенні, визначає, що здійснення державної влади на засадах її поділу на три гілки – законодавчу, виконавчу та судову завдяки згаданій раніше системі забезпечує стабільність конституційного ладу, не допускаючи домінування будь-якої гілки влади, а також здійснення конституційного принципу народного суверенітету [4].

Захист стійкості демократичного конституційного ладу передбачає як дотримання публічною владою засад конституційності, законності та легітимності, так і передбачає обов'язок формувати механізми реалізації захисту порушених прав і свобод людини і громадянина, в тому числі і в умовах воєнного стану.

Агресія росії, крім посягання на територіальну цілісність та загрози суверенітету держави та нації, виснажує економіку та суспільство загалом, що призвело до швидкого розуміння українським народом та представниками його волевиявлення, що навіть в умовах війни здійснення публічної влади, а також її організація мають беззаперечно базуватися на засадах Основного Закону держави. Також треба додати, що конституційні права та свободи людини і громадянина можуть обмежуватися в межах особливих режимів, зокрема і режиму воєнного стану.

Вчені О.В. Батанов та В.В. Кравченко відзначають, що наразі в Україні триває поетапна адміністративна реформа, метою якої є удосконалення діяльності органів публічної влади, покращення економічного та соціального рівня життя населення, що повинно посприяти виходу нашої держави на світовий рівень як розвиненої європейської країни. Важливим моментом цієї реформи є значні зміни у відносинах влади та громадян, донесення до влади реальних проблем та вимог народу через органи місцевого самоврядування. Вже було проведено ряд змін, в результаті яких утворилась нова система державного управління, розширився спектр адміністративних послуг та якість їх надання, зменшилась кількість службовців і відповідно фінансові витрати на їх утримання. Проте на даний час реформа має ряд проблем, викликаних недосконалістю законодавства та відсутністю практичного досвіду впровадження такої реформи. До того ж адміністративна реформа розтягнута у часі і потребує поступової адаптації до змін, приведення нормативної бази у відповідність до європейських стандартів. Корисним є досвід зарубіжних країн у впровадженні реформи місцевого самоврядування. Європейські країни вже давно вирішили проблеми органів публічної влади, що сприяло покращенню рівня життя населення та економічного зросту держав. Досвід впровадження адміністративних реформ зарубіжними країнами потребує значної уваги з боку України [5, с. 5–16].

Серед європейських держав, де можна побачити якісно проведеної реформу децентралізації публічної влади, можна назвати такі як Франція, Італія, Німеччина. Треба відзначити, що ці держави, крім ефективно організації публічної влади, характеризуються

також високим економічним розвитком, що не може не вплинути на суспільну свідомість щодо правильності кроків у розвитку децентралізації та успіху держави на міжнародній арені.

Л.А. Білуха зосереджує свою увагу на позитивному досвіді саме Франції. Зокрема, у своїй науковій праці зазначає, що реформування органів публічної влади зарубіжних країн, досвід яких міг би бути корисним для України, можна розглянути на прикладі Франції. Для зміни французького суспільства в напрямі розвитку процесу децентралізації Франція зробила впевнені кроки вперед та досягла значної демократичності, незважаючи на те, що юридично вона була вкрай унітарною державою з сильною бюрократією. Сьогодні у Франції система державного управління, система державної влади та весь механізм держави ґрунтуються на принципах і засадах децентралізації. Можна стверджувати, що реформи у Франції є свідченням упровадження європейських принципів субсидіарності, тобто центральна влада залишає за собою тільки повноваження, що мають загальнонаціональний характер, або повноваження, які, згідно із законодавством, не може бути делеговано на місця [6, с. 200]. Враховуючи досвід зарубіжних країн, відзначимо, що проведення реформи децентралізації або ж так званої адміністративної реформи, має враховувати принципи конституційної організації влади, в тому числі і на певних територіях. Членство у ЄС також потребує дотримання певних європейських стандартів, імплементації та адаптації законодавства, що тягне за собою зміни в національному праві.

Децентралізація, безумовно, має позитивний вплив на розвиток місцевих громад, які в кінцевому результаті мають отримати переваги у вирішенні справ та проблем місцевого значення, представлення інтересів жителів громади на районних та обласних рівнях, а також забезпечити якісні адміністративні послуги в межах підвідомчої території.

Реально ефективно місцеве самоврядування можливе лише за умови його незалежності від органів державної влади та позбавлення їх можливості навіть частково втручатися у діяльність, яка пов'язана з вирішенням питань місцевого значення. Важливість самостійного вирішення питань, що виникають на муніципальному рівні, можна довести, розглянувши фундаментальні сторони діяльності місцевого самоврядування. Складовими діяльності науковці виділяють правову, територіальну, фінансово-економічну, соціальну та організаційну основи місцевого самоврядування, звісно їх є значно більше в залежності від класифікаційного підходу, але, на нашу думку, саме вищезазначені є фундаментальними.

Питання децентралізації не можна вважати вирішеним остаточно, оскільки воно постійно перебуває в русі, адже зазнає впливу різноманітних чинників. Треба відзначити, що саме рушійною силою для розвитку місцевого самоврядування є суспільна свідомість, а відтак становлення громадянського суспільства з практичною реалізацією функцій та завдань держави на певній території.

Отже, на основі аналізу основних принципів функціонування державного апарату можна стверджувати, що принципи діяльності органів державної влади України мають акумулювати як національні цінності, так і світові тенденції у реалізації влади держави в побудові громадянського суспільства в межах правової соціальної держави, характеризуватися універсальністю, високою вагомістю, найвищим рівнем обов'язковості.

Література:

1. Кравцова З.С. Конституційно-правові засади організації і здійснення державної влади в Україні : монограф. Київ: Видавництво Ліра-К, 2019. С. 7–20.
2. Конституція України: офіц. текст від 28.06.1996 р. 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Пухтинський М. О. Розвиток конституційно-правових засад і організації публічної влади. Аспекти публічного управління. 2017. Т. 5. №7. С. 5–14.
4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 60 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частини першої статті 103

Конституції України в контексті положень її статей 5, 156 та за конституційним зверненням громадян Галайчука Вадима Сергійовича, Подгорної Вікторії Валентинівни, Кислої Тетяни Володимирівни про офіційне тлумачення положень частин другої, третьої, четвертої статті 5 Конституції України (справа про здійснення влади народом) від 5 жовтня 2005 року № 6- рп/2005. URL: <https://ccu.gov.ua/docs/517>.

5. Батанов О. В., Кравченко В. В. Актуальні проблеми конституційної регламентації статусу територіальних громад в Україні у контексті зарубіжного досвіду. Аспекти публічного управління. Дніпропетровськ, 2016. №1–2. С. 5–16

6. Білуха Л. А. Децентралізація та реформа адміністративно-територіального устрою Франції: досвід для України. Теорія та практика державного управління. 2018. № 3 (62). С. 196-201.

*Луценко Юлія Володимирівна,
студентка факультету історії, бізнес-освіти та права Центральноукраїнського
державного університету імені Володимира Винниченка*

ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ПЕРЕДАЧІ ЗАСУДЖЕНОГО ДЛЯ ОБМІНУ ЯК ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНОГО

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що у зв'язку з початком повномасштабної агресії російської федерації проти України виникла та продовжує існувати потреба у ефективному правовому механізмі обміну військовополонених заради якнайшвидшого повернення українських захисників додому. З метою розв'язання таких проблем 28 липня 2022 року було затверджено Закон України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінально процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених», який, регулює насамперед досить важливе питання звільнення від відбування покарання у зв'язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про передачу засудженого для обміну як військовополоненого [1]. На сьогодні, питання правового механізму звільнення від відбування покарання є важливим та актуальним кроком з унормування процедури обміну наших захисників і незаконно утримуваних державою-агресором громадян України.

Окремі аспекти здійснення обміну та поводження з військовополоненими розглядали такі вчені, як: Я. С. Годжек, М. В. Грушко, І. М. Жаровська, В. І. Лісовський, А. А. Музика, В. М. Репецький, Л. І. Савинський, та інші. Слід зазначити, що вказані науковці, в основному, були зосереджені на розгляді окремих питань, що стосуються правового механізму обміну військовополонених.

Слід зазначити, що насамперед складовою правового механізму обміну українських громадян є забезпечення оптимальних умов для утримання українських захисників на території держави агресора. На сьогоднішній день на думку А. А. Музики, процес обміну ускладнюється, у зв'язку з тривалістю процедур засудження, звільнення від кримінальної відповідальності, та від покарання. А також, перелік осіб, які можуть бути звільнені від кримінальної відповідальності чи покарання, є вузькоглядним [2, с. 186].

Якщо проаналізувати українське законодавство, то визначення поняття військовополоненого актуалізовано у Інструкції щодо порядку виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України, яка була затверджена Наказом Міністерства оборони України від 23.03.2017 № 164. Так, військовополоненим вважається особа, яка належить до однієї з таких категорій: особовий склад збройних сил сторони конфлікту, члени інших ополчень та добровольчих загонів, а також слід відзначити членів організованих рухів опору, що входять до складу однієї зі сторін

конфлікту та здійснюють свою діяльність на своїй території або за її межами, але навіть якщо ця територія є окупованою, навіть за умови, що дані ополчення або добровольчі загони, зокрема організовані рухи опору, відповідають таким критеріям як: командує рухами опору особа, яка відповідає за своїх підлеглих; а також вони мають постійний відмітний знак, добре розпізнаваний на відстані; також слід вказати що вони носять зброю відкрито; вони здійснюють свої операції згідно із законами та звичаями війни; та ін.. [3]. Зазначене визначення є тотожним сформованому у ст. 4 Женевської конвенції про поводження з військовополоненими [4].

Прийняття Закону України 28 липня 2022 року № 2472-IX, що має назву: «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених» було внесено у Кримінальний кодекс України нову статтю 84-1, яка має назву : «Звільнення від відбування покарання у зв'язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про передачу засудженого для обміну як військовополоненого», яка визначає, що: «1. Звільняється від відбування покарання засуджений, стосовно якого уповноваженим органом прийнято рішення про його передачу для обміну як військовополоненого та яким надано письмову згоду на проведення такого обміну. 2. Якщо обмін такого засудженого не відбувся, суд за клопотанням прокурора приймає рішення про направлення засудженого, звільненого від відбування покарання у зв'язку з його передачею для обміну як військовополоненого, для подальшого відбування призначеного раніше покарання. 3. У разі вчинення особою, яку було звільнено судом від відбування покарання у зв'язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про її передачу для обміну як військовополоненого та такий обмін відбувся, протягом не відбутої частини покарання нового кримінального правопорушення суд призначає їй покарання за правилами, передбаченими статтями 71 і 72 цього Кодексу» [1].

Правовий механізм передачі засудженого для обміну як військовополоненого запроваджений у КК (ст. 84-1) через його звільнення від відбування покарання є важливим законодавчим рішенням, яке має на меті урегулювати питання кримінально-правового забезпечення обміну полонених. При цьому, як слушно зауважує Г.К. Тетерятник, зміни до законодавства для врегулювання цього питання повинні бути комплексними, з урахуванням норм міжнародного гуманітарного права та стандартів ЄСПЛ [5, с. 90–91].

Науковець О. Авраменко, проаналізувавши інститут кримінально-правового обміну у системі кримінального законодавства, акцентує увагу на тому, що органом, уповноваженим здійснювати звільнення від відбування покарання після прийняття рішення про передачу особи для обміну як військовополоненого, є суд. Формування та затвердження списків для передачі та звільнення осіб, які перебувають у полоні, здійснює Координаційний штаб із питань поводження з військовополоненими, утворений відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 11.03.2022 року. Головою Координаційного штабу є начальник Головного управління розвідки Міністерства оборони України [6, с.98].

Слід зауважити, що аналіз наведеного вище механізму показує, що він має негативні аспекти, які здатні згубно впливати на розвиток кримінально-правових відносин в Україні. Зокрема ідеться про таке, як: 1) відсутні належні умови, за наявності яких уможлиблюється правовий механізм звільнення від відбування покарання у зв'язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про передачу засудженого для обміну як військовополоненого (ті, які на сьогодні передбачені, не впливають на ефективність такого звільнення, не сприяють усталеній диференціації кримінально-правового впливу); 2) звільнення від відбування покарання згідно зі ст. 84-1 КК не залежить від того, чи досягнута (або може бути досягнута) мета призначеного покарання, і фактично становить акт прощання особи, що визначається єдиною потребою вивільнення осіб, яких полонила

держава-агресор [7, с.119]. На нашу думку зазначені недоліки встановленого механізму такої передачі потребує істотного законодавчого вдосконалення.

На підставі цього слід зазначити, що правовий механізм звільнення від відбування покарання є важливим законодавчим рішенням, який має на меті поліпшити процедуру обміну наших захисників на території держави-агресора. Звільнення від відбування покарання на підставі, визначеній у ст. 84-1 КК, спрямоване на звершення важливої мети – здобути внаслідок правового механізму обміну осіб, які знаходяться у полоні держави-агресора, а саме військовополонених, заручників, інших осіб, яких незаконно утримує держава-агресор. Безумовно, ця мета має пріоритетне та надважливе значення. Зміст даного інституту, хоч і суперечить сутності кримінального покарання, однак вирішує важливу політико-правову проблему обміну.

Література:

1. Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених : Закон України від 19.08.2022. № 2472-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2472-20#Text> (дата звернення: 25.03.2023).

2. Кузнецов В.В., Сийпюкі М.В. Перспективи кримінально-правового забезпечення обміну військовополонених. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. №6. С. 185-188.

3. Інструкція про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України: Наказ Міністерства оборони України від 23.03.2017 № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text>.

4. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12.08.1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text

5. Гловюк І. В., Тетерятник Г. К. Питання унормування належної правової процедури кримінального процесуального забезпечення обміну військовополонених. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 8. С. 478–483.

6. Карпенко Н. В. Обмін осіб-військовополонених: теорія та практика крізь призму інституту звільнення від відбування покарання. Честь і закон. 2022. №4. С. 96-99.

7. Вознюк А.А., Письменський Є.О. Кримінально-правовий механізм передачі засудженого для обміну як військовополоненого. Київський часопис права. 2022. № 4. С.111-119.

Лях Юлія Іванівна,

*старший викладач кафедри менеджменту і публічного адміністрування
Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова,
доктор філософії*

Сторожук Анна Гаррїївна,

*студентка 4 курсу
Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова*

ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ

В умовах сьогодення дослідження планування розвитку територіальних громад є украй необхідним. Удосконалення планування розвитку територіальних громад в Україні, зокрема розробка інноваційних підходів до його здійснення, набуває особливої актуальності. Для цього слід обґрунтувати теоретичні положення та розробити практичні

рекомендації з удосконалення існуючого планування розвитку територіальних громад в Україні.

Планування розвитку територіальних громад досліджували такі сучасні вчені у сфері публічного управління та адміністрування, як В. Бабаєв, І. Дунаєв, Т. Лозинська, В. Мамонова та інші. Поряд із цим, питання щодо вдосконалення планування розвитку територіальних громад в Україні потребує додаткових досліджень.

Загальновідомо, що планування розвитку територіальних громад займає важливе місце у сфері публічного управління та адміністрування.

Планування полягає в розробці та практичному здійсненні планів, що визначають бажаний стан об'єкта управління, шляхи, способи і ресурси, які є необхідними для його досягнення [6].

«Розвиток» трактують як процес переходу з одного стану до іншого, більш досконалого [1].

Територіальна громада – це жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр[4].

Публічне управління – це діяльність органів державного управління, органів місцевого самоврядування, представників приватного сектору та інститутів громадянського суспільства в межах визначених законом повноважень і функціональних обов'язків щодо формування та реалізації управлінських рішень суспільного значення, політики розвитку держави та її адміністративно-територіальних одиниць [5].

Публічне адміністрування розглядають як професійну діяльність державних службовців, яка охоплює види діяльності, що спрямовані на реалізацію рішень, ухвалених урядом. Саме в процесі публічного адміністрування приймаються рішення, які реалізують державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування, представники бізнесу та громадськості. Публічним адмініструванням є процес вивчення, формування та запровадження напрямів державної політики [2].

Слід зазначити, що планування розвитку територіальних громад в Україні здійснюється згідно нормативно-правової бази.

До основних Законів України щодо здійснення планування розвитку територіальних громад слід віднести такі:

- «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики»;
- «Про Генеральну схему планування території України»;
- «Про місцеве самоврядування в Україні»;
- «Про засади державної регіональної політики»;
- «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» тощо.

Задля планування розвитку територіальних громад сільські, селищні, міські ради затверджують стратегії розвитку територіальних громад. Проекти стратегій розвитку територіальних громад формуються виконавчими органами сільських, селищних, міських рад, що представляють територіальні громади, на строк та з урахуванням пріоритетів, визначених у Державній стратегії регіонального розвитку та у відповідних регіональних стратегіях розвитку. Реалізація цих стратегій здійснюється на основі планів заходів з їх реалізації, що затверджуються відповідною сільською, селищною, міською радою. Методичні рекомендації щодо порядку розробки, затвердження, реалізації, а також здійснення моніторингу та оцінювання реалізації стратегій розвитку територіальних громад затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної регіональної політики [3].

З метою вдосконалення планування розвитку територіальних громад в Україні особливо важливим є дослідження теоретичних засад планування розвитку територіальних громад. Слід визначити зміст планування розвитку територіальних

громад, сутність стратегічного планування розвитку територіальних громад, дослідити досвід планування розвитку територіальних громад за кордоном.

Важливим також є аналіз здійснення планування розвитку територіальних громад в Україні, сучасної нормативно-правової бази, особливостей планування розвитку територіальних громад в Україні. Зазначене сприятиме визначенню напрямів удосконалення планування розвитку територіальних громад в Україні.

Наразі актуальним є виокремлення інноваційних підходів до планування розвитку територіальних громад в Україні, напрямів удосконалення стратегічного планування розвитку територіальних громад в Україні, шляхів вдосконалення планування розвитку територіальних громад в умовах воєнного стану, що потребує додаткових досліджень.

Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. К. ; Ірпінь : Перун, 2003. 1440 с.
2. Лях Ю. І. Комунікативна політика як основа організації взаємовідносин суб'єктів і об'єктів публічного адміністрування. *Публічне адміністрування: теорія та практика: електронний збірник наукових праць*. 2018. Вип. 2(20). С.1-15.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій: Закон України від 09.07.2022 р. № 2389-IX. Верховна Рада України. Законодавство України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-IX#Text>.
4. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. Верховна Рада України. Законодавство України. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>.
5. Публічне управління : термінол. слов. / за заг. ред. В. С. Куйбіди, М. М. Білинської, О. М. Петроє. К. : НАДУ, 2018. 224 с.
6. Стратегічне планування / за заг. ред. О. Ю. Амосова. 2-ге вид. Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2013. 248 с.

Магновський Ігор Йосифович,
*професор кафедри теорії та історії держави і права
Одеського державного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор*

РОЗВИТОК МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У КОНТЕКСТІ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Сучасний етап розвитку державотворення України актуалізує розвиток місцевого самоврядування як однієї із невід'ємних складових децентралізації публічної влади, що є фундаментальною основою демократичної системи управління в державі.

С. І. Мішин зауважує, що важлива роль у демократичній державі належить місцевому самоврядуванню – головному елементу саморегуляції та самоуправління громадян. Міськове самоврядування сприяє усуненню певної відчуженості населення від влади, є одним із механізмів, здатним підвищити ефективність управління на всіх рівнях [1, с. 60].

Свою чергою, констатує Л. Василенко, децентралізація відкриває значні перспективи для забезпечення спроможності місцевого самоврядування самостійно вирішувати питання місцевого життя, у тому числі й підвищення ролі громадян, їх впливу на процес прийняття й втілення рішень щодо забезпечення умов соціального та економічного розвитку суспільства [2, с. 125].

Натомість В. Кравченко та С. Давидович наголошують, що місцеве самоврядування необхідно розглядати як засаду конституційного ладу, що є одним із найважливіших принципів організації та функціонування влади в суспільстві, а також необхідним атрибутом будь-якого демократичного ладу [3, с. 20].

О. Заславська та В. Огороднік зауважують, що децентралізація є необхідною умовою становлення ефективної системи територіальної організації влади на місцях, зокрема й щодо розподілу місцевих фінансів. Реформа децентралізації в Україні передбачає комплексне стимулювання регіонів до фінансової автономії, пошуку додаткових власних ресурсів, активізацію внутрішнього потенціалу розвитку регіонів [4, с. 265].

З огляду на це, слухним видається запропонований підхід у наукових доробках О. Бориславської, І. Заверухи, А. Школика, Т. Кулішенко та Т. Карабін, відповідно до якого доцільно виділяти такі форми децентралізації публічної влади: – територіальна децентралізація, яка передбачає створення органів публічної адміністрації (органів місцевого самоврядування), які здійснюють урядування в адміністративно-територіальних одиницях самостійно і незалежно від органів державної влади; – функціональна децентралізація, яка передбачає визнання самостійних і незалежних спеціалізованих організацій (об'єднання, спілки) суб'єктами владних повноважень із делегуванням їм права здійснювати певний обсяг завдань публічного характеру; – предметна децентралізація, що становить самоврядне управління у межах сфери суспільних відносин [5; 6].

Зі свого боку, звітує В. С. Куйбіда, процес реформування місцевого самоврядування вбачається у створенні його цілісної системи, вдосконаленні нормативної основи місцевого самоврядування та поетапному вивільненні місцевих державних адміністрацій від виконавчо-розпорядчих функцій та передачі їх до рад із наступною ліквідацією останніх [7, с. 32-33].

Позиція О. В. Батанова направлена на конструювання теоретичної моделі територіальної громади як первинного суб'єкта місцевого самоврядування, котрі він представляє як складну кумулятивну форму суспільної організації, сукупність людей (місцевих жителів), асоційованих на публічних засадах у межах певної території та об'єднаних різноплановими ознаками системного характеру. За такого підходу відбувається реалізація приватних цілей у публічно-правовій формі [8, с. 20].

Перспективні напрями проведення реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади вказують на очікування як держави, так і громади ефективної реалізації реформ децентралізації публічної влади. Із цього приводу В. Б. Гройсман підмічає, що трансформуючи повноваження у структурі держави, передаючи владу на місця, українська держава отримує більше вигод. Структурні зміни не є втратами повноважень, вони дають змогу максимально залучати ресурси, які використовуються місцевими органами влади, що не тільки не втрачає свого центрального значення, а навпаки, отримує модель стійкого економічного зростання [9, с. 83].

Слушною є позиція А. П. Павлюка, який зазначає, що продовження запровадження політики децентралізації необхідно розглядати як дієвий чинник стабілізації соціально-економічної ситуації, подолання суперечностей між різними рівнями влади, сприяння підвищенню ефективності використання бюджетних коштів на всіх рівнях публічної влади [10, с. 145].

Відтак О. В. Скрипнюк пропонує вирішувати фінансовий аспект процесу децентралізації так: делеговані повноваження органами місцевого самоврядування повинні здійснюватися за рахунок загальнонаціональних фінансових джерел, натомість для забезпечення власних повноважень органів місцевого самоврядування необхідно використовувати фінансові ресурси своєї території [11, с. 12].

У цьому контексті, підкреслює О. В. Ременяк підвищення ефективності процесів децентралізації можливе не лише за рахунок вивчення слабких місць практичної її

реалізації, але і через наукове пізнання феномена децентралізації публічної влади, коли будуть вивчені особливості її сучасного стану, історичний розвиток проблеми, порядок виникнення, ефективність та її результативність у впливі на суспільне життя, у тому числі й формування громадянського суспільства [12, с. 198].

Ефективність процесу децентралізації публічної влади, Я. С. Богів вбачає крізь прояв якості реалізації управлінських функцій та досягнення максимального результату від здійснення владних повноважень делегованих на найменший локальний рівень органу влади [13, с. 95].

Доктор О. Люхтергандт у власній експертній оцінці щодо реалізації ідеї децентралізації влади в процесі реформування адміністративно-територіального устрою України надає пропозиції про внесення змін до Конституції, ключовими з яких можна визначити такі: – організація трьох рівнів місцевого самоврядування: громади, райони (повіти), області. При цьому рекомендується окремо виділяти Автономну Республіку Крим; – чітке відокремлення органів державного самоврядування кожного з рівнів; – дотримання принципу субсидіарності при розподілі повноважень між державними органами влади; – реалізація права громадян вирішувати проблеми самоврядування шляхом проведення місцевих референдумів [14, с. 55].

Завданнями найближчої перспективи С. І. Мішин вважає інституційний розвиток місцевого самоврядування із метою нормативно-правового та організаційного забезпечення реформування, а також координування дій органів виконавчої влади та місцевого самоврядування у питаннях реалізації заходів щодо реформи системи місцевого самоврядування, розширення повноважень влади на місцях, зміцнення матеріально-фінансової бази, забезпечення виконавчими функціями [1 с. 73].

Таким чином, ціннісним критерієм розвитку місцевого самоврядування є встановлення належного балансу між загальнодержавними та місцевими інтересами, де основне завдання – гарантування матеріального, фінансового, кадрового, інформаційного та іншого ресурсного забезпечення завдань та функцій територіальної громади.

Література:

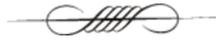
1. Мішин С. (2019) Історичне поняття місцевого самоврядування. *Актуальні проблеми політики*, 63, 60-77.
2. Василенко Л., Добровінський М. Децентралізація та реформа місцевого самоврядування. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 3. С. 123–126.
3. Кравченко В. В. Конституційне право України: навч. посібник. Ред.: Копейчиков В.В., Пухтинський М. О. Київ: Атіка, 2000. 320 с.
4. Заславська О. І., Огородник В. О. Фінансова децентралізація в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Вип. 2 (50). 2017. С. 261–266.
5. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України / Бориславська О. М., Заверуха І. Б., Школик А. М. та ін.; Центр політико-правових реформ. Київ: Москаленко О. М., 2012. 212 с.
6. Карабін Т.О. Проблеми децентралізації виконавчої влади в Україні та можливі напрями їх вирішення. *Форум права*. 2012. № 4. С. 439–444.
7. Куйбіда В. С. Організаційно-правові аспекти місцевого самоврядування в Україні: навч. посіб. Відкр. міжнар. ун-т розв. людини «Україна», Вища шк. політ. лідера. Київ: Ун-т «Україна», 2011. 158 с.
8. Батанов О. Функції муніципальної влади: поняття та класифікація. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2006. 11 (61). С. 18–25.
9. Досвід децентралізації у країнах Європи: зб. док. пер. з іноз. мов / за заг. ред. В. Б. Гройсмана. Київ: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2015. 766 с.
10. Павлюк А. П. Економічні аспекти формування спроможних територіальних громад в Україні. *Стратегічні пріоритети*. Серія: Економіка. 2016. № 1. С. 137–146.

11. Скрипнюк О. Теоретичні засади реформування системи місцевого самоврядування в Україні на сучасному етапі. *Теорія та історія держави і права*. 2010. № 1. С. 10–15.

12. Ременяк О. Методологічні аспекти дослідження проблематики децентралізації публічної влади. *Теорія держави і права*. 2017. № 10. С. 196–202.

13. Богів Я. С. Правові проблеми децентралізації влади у контексті реалізації народного суверенітету в Україні. *Історико-правовий часопис*. 2016. № 1. С. 92–96.

14. Експертний висновок д-ра Отто Люхтергандта до пропозицій про внесення змін ... стосовно децентралізації в територіальному управлінні країною. «Конституційний процес в Україні: відповідь на нові виклики чи повторення старих помилок?». 2015. С. 54–65.

Манжак Богдан Сергійович,
аспірант кафедри трудового права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ВИНАГОРОДА ПРАЦІВНИКАМ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ: РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ

Однією з пріоритетних проблем, яка підлягає вирішенню, є підвищення матеріального стимулювання діяльності працівників органів державної виконавчої служби. Ще 22 липня 1998 року Указом Президента України «Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні» було визначено важливість матеріального стимулювання роботи державних виконавців [1]. Зокрема, наголошувалося на необхідності реформувати системи оплати праці державних службовців, щоб забезпечити конкурентоздатність державної служби на ринку праці, зменшити відомчий і місцевий впливи, запобігти корупції, кардинально підвищити зацікавленість кадрів у продуктивній і якісній, ініціативній і ефективній, сумлінній і відповідальній роботі, перебуванні на державній службі та подальшому просуванні щодо кар'єри.

Відповідно до ст. 13 Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» [2] заробітна плата працівника органу державної виконавчої служби складається з посадового окладу, премії, доплати за ранг та надбавки за вислугу років, винагороди, а також інших надбавок згідно із законодавством. Порядок виплати та розміри винагород працівникам органів державної виконавчої служби встановлюються Кабінетом Міністрів України, відповідно до якого виплата винагороди державним виконавцям органів державної виконавчої служби здійснюється за рахунок стягнутого виконавчого збору в межах і за рахунок відповідних надходжень до спеціального фонду державного бюджету на підставі кошторисів та планів асигнувань спеціального фонду державного бюджету на відповідний рік. Стягнутим виконавчим збором для цілей цього Порядку вважається сума виконавчого збору, яка стягнута в порядку, передбаченому Законом України «Про виконавче провадження», та перерахована до спеціального фонду державного бюджету [3]. Виплата винагороди державним виконавцям органів державної виконавчої служби здійснюється за рахунок стягнутого виконавчого збору в межах і за рахунок відповідних надходжень до спеціального фонду державного бюджету на підставі кошторисів та планів асигнувань спеціального фонду державного бюджету на відповідний рік. Розмір винагороди за місяць не може становити більше 200 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого на 1 січня календарного року.

Відповідно до ст. 50 Закону України «Про державну службу» [4] заробітна плата державного службовця складається з: 1) посадового окладу; 2) надбавки за вислугу років; 3) надбавки за ранг державного службовця; 6) премії (у разі встановлення). Як бачимо,

окрім усіх виплат передбачених законодавством про державну службу, державні виконавці отримують також винагороди й додаткові компенсації.

Водночас недивлячись на законодавче врегулювання питань оплати праці працівників органів державної виконавчої служби, опитані працівники державної виконавчої служби в Україні визначили обставини, які найбільше впливають на їх незадоволеність службою (при обранні не більше трьох відповідей): низька заробітна плата та рівень винагороди (67,9%); неефективне законодавство (47,4%); значна кількість документації, бюрократія (46,3%); постійні організаційні зміни (36,1%); низький рівень довіри населення (35,7%); неналежне інформаційне забезпечення роботи (34,2%); нервово перевантаження (14,1%); відсутність можливості кар'єрного зростання (9,1%); погана система перепідготовки, навчання, тренінгів (8,4%); погані стосунки з керівництвом і колегами по роботі (1,5%). Результати анкетування свідчать про низький рівень соціального захисту державних виконавців, відсутність матеріальних стимулів у їхній роботі [5, с. 161]. І як бачимо, однією із обставин названо низьку заробітну плату та рівень винагороди.

Основними стратегічними та програмними документами у сфері реформування оплати праці на сьогодні є: Стратегія реформування державного управління та план заходів з її реалізації на 2022-2025 роки; Концепція реформування системи оплати праці державних службовців та план заходів з її реалізації. Зокрема, реформування державного управління, системи оплати праці державних службовців, спрямоване на підвищення ефективності всієї держслужби, допоможе зробити систему оплати праці прозорою та зрозумілою для суспільства і мінімізувати можливості зловживання та корупції. Рівень заробітної плати кожного державного службовця буде залежати від результатів його роботи, адже за сучасними світовими стандартами вона має ґрунтуватися на фаховості, результативності, мірі покладеної відповідальності та особистому внеску кожного працівника. Крім того, заробітна плата поступово буде наближена до ринкової і допоможе залучати на держслужбу більше висококваліфікованих фахівців, а також мотивувати професійних співробітників, які вже працюють [6].

2022 рік мав стати основоположним у реформі системи оплати праці. Зокрема, було розроблено план заходів на цей рік щодо запровадження нової моделі оплати праці державних службовців на основі класифікації посад. У 2023 році мали стартувати нові умови оплати праці держслужбовців. На жаль з початком війни класифікацію посад було призупинено, але реалізація реформи системи оплати праці державних службовців триває. Оплата праці державних службовців в умовах воєнного стану зазнала кардинальних змін, водночас незважаючи на це, переважна більшість державних службовців готові продовжувати працювати на державній службі під час війни й попри зниження заробітної плати. Позитивним є також те, що сьогодні, попри те, що нині Україна бореться із російськими загарбниками на своїй території, продовжуються напрацювання пропозицій щодо реформування оплати праці державних службовців.

Підводячи підсумок вищевикладеному, слід констатувати на важливості реформування оплати праці для працівників органів державної виконавчої служби, при цьому система оплати їх праці повинна враховувати умови війни та післявоєнної відбудови країни.

Література:

1. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в країні : Указ Президента від 22 липня 1998 р. № 810/98. *Офіційний вісник України*. 1999. № 21. Ст. 32.
2. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів : Закон України від 2 червня 2016 р. № 1403-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 29. Ст. 535.

3. Порядок виплати винагород державним виконавцям та їх розміри і розмір основної винагороди приватного виконавця : затв. постановою Каб. Міністрів України від 8 вересня 2016 р. № 643. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643-2016-%D0%BF#n12>

4. Про державну службу : Закон України від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 4. Ст. 43.

5. Макушев П.В. Діяльність державної виконавчої служби в Україні: проблеми удосконалення адміністративно-правового регулювання. *Право і суспільство*. 2020. № 6. С. 159–166.

6. Оплата праці державних службовців. URL: <https://nads.gov.ua/oplata-praci-derzhavnih-sluzhbovciv>

Манчул Марія – Діана Дмитрівна,
*аспірантка кафедри адміністративного і фінансового права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ЕНДАВМЕНТ-ФОНДИ ЯК ОДИН ІЗ МЕХАНІЗМІВ СПІВПРАЦІ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Суворі умови сучасності змушують констатувати той факт, що нинішні можливості державних інвестицій безупинно скорочуються і наразі перебувають на вкрай низькому рівні. Умови, в яких опинилась Україна неминуче призводять до різкого скорочення державного бюджету та суттєвого зниження рівня доходів населення. Така ситуація призводить до занепаду багатьох сфер, що є вкрай важливими для розвитку країни та суспільства, їх окремих інституцій. Виникає необхідність вирішення багатьох значущих соціальних проблем. Складно уявити реалізацію будь-якої державної функції, вирішення широкого кола проблем без відповідного фінансового забезпечення, без безпосередньої участі у таких процесах фінансів [1].

Одним із існуючих вирішень ситуації що утворилась може стати використання державно-приватного партнерства, за якого поєднується індивідуальна свобода та соціальна справедливість. Це відіграє неабияку роль і у здійсненні соціальної політики. Важливим аспектом є здійснення соціальної політики на основі дистрибутивності, тобто провадження компетентними органами своєї діяльності на основі перерозподільчих процесів. У зв'язку з цим, необхідним є узгодження двох найважливіших напрямів державної політики: бюджетної та соціальної [2].

У зв'язку з цим, вартими уваги стають інститути соціальних інвестицій, що не пов'язані із зростанням державних витрат і комерціалізацією соціальної сфери. Одним із таких інститутів є ендавмент-фонди.

У зарубіжних країнах вже давно поширена практика їх використання як правової форми фінансування некомерційних організацій. Особливого поширення вона набула в англосаксонських країнах. Принцип дії полягає у тому, що установа отримує початковий капітал (основний капітал, корпус) – це гроші або нерухомість, які вона повинна вигідно інвестувати і в подальшому фінансувати свою діяльність за рахунок доходів, отриманих з інвестицій.

Такі фонди в Україні все ще перебувають на ранніх стадіях розвитку, але є значний потенціал для їх розвитку та зростаючого впливу в майбутньому.

Однією з головних переваг ендавмент-фондів є те, що вони забезпечують стабільне джерело фінансування для некомерційних організацій, дозволяючи їм планувати та здійснювати довгострокові проекти, не покладаючись на короткострокові пожертви чи гранти.

У світовій практиці зустрічаються декілька видів ендавмент-фондів: необмежений, обмежений ендавмент, строковий та квазі-ендавмент.

Необмежений ендавмент-фонд – це фонд, який акумулює надходження, які у майбутньому можна витратити, зберігати, інвестувати та розподіляти на розсуд установи, яка отримує вклади. Така організаційна форма ендавменту надає останньому повний розсуд. Тобто, управління фонду може обирати, що робити як з основною сумою, так і з прибутком від неї – куди інвестувати, скільки заощадити, скільки витратити та з якою метою.

Обмежений ендавмент-фонд – це фонд який акумулює надходження, які у майбутньому установа самостійно не може витратити, зберігати, інвестувати та розподіляти на свій розсуд. За такої організаційної форми ендавмент-фонду управління не має права витратити основну суму. Як правило, дозволено витратити лише доходи від інвестицій і навіть тоді, прибуток може бути витрачений так, як бажає вкладник. Тобто, основний баланс знаходиться постійно «обмеженим», таким який не підлягає витрачанням. Такий підхід пояснюється основною ціллю створення ендавменту – фінансова підтримка саме тих потреб для і цілей, для яких створювався фонд з самого початку. Отже, основний капітал такого фонду зберігається назавжди, а доходи від інвестованих активів витрачаються відповідно до специфікацій вкладників.

Строковий ендавмент-фонд – такий фонд, витрачання коштів якого обмежуються певним строком. Зазвичай, за такої організаційної форми фонду передбачається, що лише через певний проміжок часу або за настанням певної події основний капітал може бути витрачений. Тобто, він може бути використаний, на відміну від попереднього виду фонду, але лише після певного періоду часу або певної події. Такі фонди ще називають тимчасово обмеженими: створені вкладниками для існування протягом певного періоду часу або до настання певної події. Наприклад, вкладник може уповноважити правління фонду дозволити використовувати частину суми для фінансування конкретної нової програми (виплата грантів, стипендій тощо).

Квазі-ендавмент – це такий фонд, основна сума коштів якого, як і дохід від неї, може бути витрачена у будь-який час на розсуд правління. При утворенні квазі-ендавментів не передбачається ніяких юридичних обмежень на безстрокове існування, як у попередніх видах ендавментів. Він працює так само, як і звичайний фонд, за рахунок того, що порядок використання коштів може визначати правління, а не вкладники. Так, у квазі-ендавментах можуть існувати обмеження на використання коштів, але правління може припинити такі обмеження з будь-якої причини та почати використовувати кошти для будь-яких цілей у будь-який час. Тому, у порівнянні зі звичайними ендавмент-фондами, квазі-ендавмент пропонує організації більшу гнучкість у фінансуванні спеціальних проектів у майбутньому [3].

На даний момент ендавменти можуть стати реальною можливістю забезпечити фінансування тих суспільно-необхідних сфер, на які у нинішніх умовах не вистачає коштів. Крім того, ендавменти є однією із тих ланок, що може зробити тіснішою взаємодію інститутів громадянського суспільства та держави. В Україні ендавмент-фонди зазвичай засновують благодійні організації, університети чи інші неприбуткові організації. Однак концепція ендавмент-фондів є ще відносно новою в країні, і існує лише кілька створених ендавмент-фондів. Такі фонди також можуть допомогти підвищити прозорість і підзвітність у некомерційному секторі, оскільки спонсори мають більший контроль над тим, як використовуються їхні кошти, і можуть гарантувати, що їхні внески використовуються за призначенням.

Існують також проблеми зі створенням та управлінням ендавмент-фондами в Україні, зокрема недостатня обізнаність і розуміння концепції, а також правові та нормативні перешкоди. Крім того, існує потреба в більшій освітній діяльності щодо них та тренінгах з управління цільовими фондами як для спонсорів (донорів), так і для некомерційних організацій.

Незважаючи на ці виклики, в Україні існує значний потенціал ендавмент-фондів для підтримки важливих проектів і забезпечення довгострокової фінансової стабільності для неприбуткових організацій. У міру того, як концепція цільових фондів стає все більш зрозумілою та прийнятною, ми можемо очікувати збільшення інтересу та інвестицій у цю сферу.

Література:

1. Латковська Т.А. Розвиток фінансово-правових відносин у сучасних умовах. *Актуальні проблеми держави і права*. 2010. Вип. 53. С. 464-469
2. Марущак А.В. Забезпечення права соціального захисту в умовах covid-19. *Науковий вісник ужгородського національного університету*. 2022. Серія ПРАВО. Випуск 72: частина 1. С. 90-94.
3. Манчул М.-Д. Ендавмент-фонд: поняття та перспективи розвитку в Україні. *Юридичний вісник*. 2022. № 3. С. 188-194

Мартинюк Роман Станіславович,

*доцент кафедри державно-правових дисциплін
Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського
Національного університету “Острозька академія”,
кандидат політичних наук*

Хомич Тетяна Миколаївна,

*викладач кафедри теорії та історії держави і права
Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського
Національного університету “Острозька академія”*

ПРОЄКТ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЗАКОНУ “ПРО КОНСТИТУЦІЮ РЕСПУБЛІКИ УЗБЕКИСТАН” 2023 Р.: ДЕЯКІ КРИТИЧНІ ЗАУВАЖЕННЯ

10 березня 2023 р. Законодавча палата – нижня палата Олій Мажлісу – Парламенту Узбекистану схвалила постанову № 3017-IV “Про проведення референдуму Республіки Узбекистан стосовно проекту Конституційного закону Республіки Узбекистан «Про Конституцію Республіки Узбекистан»”. На тому самому засіданні депутати Олій Мажлісу схвалили рішення провести конституційний референдум 30 квітня 2023 р.

13 березня 2023 р. Конституційний Суд Узбекистану ухвалив постанову про визнання відповідним Конституції Узбекистану рішення Законодавчої палати Олій Мажлісу від 10 березня 2023 р. про проведення конституційного референдуму 30 квітня 2023 р.

Оскільки, відповідно до ст. 78 чинної Конституції Узбекистану 1992 р., ухвалення рішення про проведення загальнонаціонального референдуму в Узбекистані і призначення дати його проведення належать до сумісного відання Законодавчої палати і Сенату – нижньої і верхньої палат Олій Мажлісу, питання про проведення конституційного референдуму щодо проекту Конституційного закону “Про Конституцію Республіки Узбекистан” було також розглянуте в Сенаті Олій Мажлісу. 14 березня 2023 р. Сенат на своєму пленарному засіданні схвалив проект Конституційного закону та ухвалив рішення про проведення референдуму 30 квітня 2023 р.

Хоча, згідно з ч. 2 ст. 78 Конституції Узбекистану, схвалення конституційних законів належить до сумісного відання Законодавчої палати і Сенату, існує й альтернативний порядок внесення змін до Конституції, передбачений ст. 127 Конституції. Цей порядок передбачає схвалення конституційних змін на референдумі. Саме такий спосіб, за пропозицією Президента Узбекистану Шавката Мірзієєва – ініціатора

конституційної реформи, було обрано для схвалення проєкту Конституційного закону “Про Конституцію Республіки Узбекистан” для надання йому більшої легітимності.

Проєкт Конституційного закону містить нову редакцію Конституції Узбекистану і передбачає зміни до більшості положень чинної Конституції Узбекистану. Конституційний закон збільшує кількість статей в Основному Законі Узбекистану зі 128 до 155. Загалом змін зазнали 65 % конституційного тексту.

У процесі розроблення і схвалення проєкту Конституційного закону суб’єкти владних повноважень, пояснюючи мотиви своїх дій, заявляли про необхідність адаптувати Конституцію до вимог “Нового Узбекистану” та посилити захист прав людини. Вони стверджували, що нова редакція Конституції закладає основи соціальної, демократично-правової і справді народної державності, стане важливим чинником покращення добробуту населення, подальшого підвищення рівня захисту прав й інтересів, гідності людини і лібералізації всіх сфер життя, а також знаменує новий період у розвитку країни.

Наскільки відповідає винесений на референдум документ офіційно задекларованим цілям конституційної реформи?

Хоча проєкт конституційного закону містить низку прогресивних положень, пов’язаних із покращенням правового статусу особистості, зокрема, розширенням конституційного каталогу прав та закріпленням їх юридичних гарантій, у ньому наявні й проблемні положення, які суперечать принципам “класичного” конституціоналізму. Ці положення переважно регламентують організацію державної влади.

Конституційний закон “Про Конституцію Республіки Узбекистан” закріплює еkleктичну форму правління, яка поєднує ознаки президентської та змішаної республік. Рисами змішаної республіки треба вважати право Законодавчої палати Олій Мажлісу розглядати і схвалювати за поданням Президента кандидатури Прем’єр-міністра та інших членів Кабінету Міністрів (уряду Узбекистану) (пп. 3 і 5 ст. 94 нової редакції Конституції Узбекистану); конституційне положення про те, що Президент Узбекистану “забезпечує узгоджене функціонування та взаємодію органів державної влади” (ст. 105 нової редакції Конституції Узбекистану); парламентську відповідальність Кабінету Міністрів Узбекистану (ст. 119 нової редакції Конституції Узбекистану).

Однак форму правління, запроваджену Конституційним законом “Про Конституцію Республіки Узбекистан”, визначити як змішану республіканську неможливо. Такі сутнісні інститути змішаної республіки, як парламентська інвеститура уряду, парламентська відповідальність уряду, контрасигнація актів президента членами уряду, дуалізм виконавчої влади в новій редакції Конституції Узбекистану суттєво спотворено або конституційно не передбачено взагалі. Нова редакція Конституції Узбекистану гіпертрофує конституційний статус Президента Узбекистану і камуфлює факт його перетворення з глави держави на главу виконавчої влади.

Конституційний закон “Про Конституцію Республіки Узбекистан” скоріше імітує, ніж гарантує парламентський спосіб формування уряду. Процедура формування Кабінету Міністрів Узбекистану регламентує ст. 118 нової редакції Конституції Узбекистану. Відповідно до ч. 6 цієї статті, “члени Кабінету Міністрів Республіки Узбекистан призначаються на посаду Президентом Республіки Узбекистан після схвалення їх кандидатур Законодавчою палатою Олій Мажлісу Республіки Узбекистан”. Згідно з ч. 1 ст. 118 Конституції, Президент подає кандидатуру Прем’єр-міністра для розгляду та схвалення Законодавчою палатою “після проведення консультацій з усіма фракціями політичних партій протягом місяця після обрання посадових осіб та формування органів палат Олій Мажлісу Республіки Узбекистан або протягом місяця після звільнення з посади чи відставки Прем’єр-міністра, чинного складу Кабінету Міністрів”. “Кандидат на посаду Прем’єр-міністра під час розгляду його кандидатури в Законодавчій палаті Олій Мажлісу Республіки Узбекистан, – зазначено в ч. 3 ст. 118 Конституції, – представляє програму дій Кабінету Міністрів на найближчу та довгострокову перспективу”. Водночас у Конституції безпосередньо не встановлено вимоги схвалення Законодавчою палатою

Олій Мажлісу програми діяльності Кабінету Міністрів як умови його повноважності. Принципово спотворює сутність парламентського способу формування уряду положення ч. 5 ст. 118, яке встановлює: “У разі триразового відхилення поданих кандидатур на посаду Прем’єр-міністра Президент Республіки Узбекистан призначає Прем’єр-міністра і має право розпустити Законодавчу палату Олій Мажлісу Республіки Узбекистан”. Цитоване положення свідчить, що останнє слово в процедурі формування уряду належить Президентові. Незгода Законодавчої палати з позицією Президента щодо кандидатури на посаду Прем’єр-міністра та складу Кабінету Міністрів взагалі означає, що Президент отримує правову підставу сформувати Уряд самостійно і припинити повноваження Законодавчої палати. Оскільки трикратна відмова Законодавчої палати схвалити запропоновану Президентом кандидатуру на посаду Прем’єр-міністра може спричинити припинення повноважень самої нижньої палати, природно, що вона не провокуватиме такий розвиток подій.

Відсутність повноцінної парламентської інвеститури Кабінету Міністрів дає підстави вважати, що Президент Узбекистану, спираючись на підтримку пропрезидентської більшості Законодавчої палати чи без такої підтримки, формуватиме склад уряду на власний розсуд.

Відповідно до ч. 7 ст. 118 нової редакції Конституції Узбекистану, “Президент Республіки Узбекистан має право відправити у відставку Прем’єр-міністра, чинний склад чи члена Кабінету Міністрів Республіки Узбекистан”, а згідно з п. 16 ст. 109 Конституції, Президент Узбекистану “зупиняє, скасовує акти республіканських органів виконавчої влади і хокимів; має право головувати на засіданнях Кабінету Міністрів Республіки Узбекистан”. Очевидно, що відповідальність перед Президентом Узбекистану членів Кабінету Міністрів, беззастережне право Президента скасовувати урядові акти та його право головувати на засіданнях Кабінету Міністрів зумовлюють адміністративну залежність членів уряду від глави держави, відтак, – перетворення останнього на фактичного главу виконавчої влади.

Адміністративне підпорядкування Кабінету Міністрів Узбекистану Президентові Узбекистану усуває таку принципову відмітну ознаку змішаної республіки, як дуалізм виконавчої влади. Відсутність конституційно встановленого дуалізму виконавчої влади не дає можливості класифікувати форму правління як змішану республіканську. У досліджуваній формі правління дуалізм виконавчої влади повністю подолано на користь Президента.

Адміністративне підпорядкування Кабінету Міністрів Узбекистану Президенту Узбекистану, який формально не очолює Уряд, породжуватиме безвідповідальність влади загалом, оскільки дозволяє Президенту посилювати власну легітимність за рахунок успіхів урядової політики і водночас, у разі провалу власного політичного курсу, – перекладати політичну відповідальність на Кабінет Міністрів. Імітація парламентського способу формування уряду та політична відповідальність Кабінету Міністрів Узбекистану за результати реалізації політичного курсу не парламентської більшості, а глави держави суперечать логіці організації державної влади у змішаній республіці.

Нова редакція Конституції Узбекистану суттєво ускладнює процедуру парламентської відповідальності уряду, вимагаючи схвалення рішення про відставку Кабінету Міністрів Узбекистану не простою, а кваліфікованою більшістю у дві третини від конституційного складу Законодавчої палати Олій Мажлісу. До того ж навіть у разі схвалення рішення про відставку Кабінету Міністрів більшістю у дві третини від конституційного складу Законодавчої палати Олій Мажлісу, повноваження уряду припиняє своїм рішенням Президент Узбекистану. У ст. 119 встановлено: “Вотум недовіри Прем’єр-міністру вважається схваленим, якщо за нього проголосує не менше двох третин від загальної кількості депутатів Законодавчої палати Олій Мажлісу Республіки Узбекистан. У цьому разі Президент Республіки Узбекистан ухвалює рішення про звільнення Прем’єр-міністра з посади. При цьому весь склад Кабінету Міністрів

Республіки Узбекистан йде у відставку разом із Прем'єр-міністром". Отже, ст. 119 не дає відповіді на питання про те, якими будуть наслідки вираження Законодавчою палатою Олій Мажлісу вотуму недовіри Прем'єр-міністру, якщо Президент Узбекистану не ухвалить рішення про звільнення Прем'єр-міністра з посади.

Нова редакція Конституції Узбекистану запроваджує своєрідний заміник індивідуальної парламентської відповідальності міністрів уряду. У ч. 8 ст. 118 встановлено: "Законодавча палата Олій Мажлісу Республіки Узбекистан має право заслуховувати звіт члена Кабінету Міністрів Республіки Узбекистан з питань його діяльності. За підсумками заслуховування звіту члена Кабінету Міністрів Законодавча палата має право внести на розгляд Президента Республіки Узбекистан пропозицію щодо його відставки". Отже, Законодавча палата позбавлена можливості самостійно припинити повноваження міністрів уряду.

У запровадженій новою редакцією Конституції Узбекистану формі правління відсутність парламентської інвестиції уряду доповнює відмова від інституту контрасигнатури – вимоги скріплення відповідних актів президента підписами членів уряду. У змішаній республіці контрасигнація актів президента членами уряду покликана забезпечити узгоджену взаємодію глави держави з урядом у сферах сумісної компетенції цих суб'єктів. Тому тут об'єктом контрасигнації є лише ті акти президента, реалізацію яких забезпечує уряд. Однак нова редакція Конституції Узбекистану не наділяє членів уряду правом контрасигнувати акти Президента, що цілком відповідає їх адміністративному підпорядкуванню главі держави.

Відповідно до офіційних заяв, нова редакція Конституції Узбекистану покликана, крім іншого, досягти "ефективного функціонування системи стримувань і противаг". Система стримувань і противаг приречена на неефективність, а окремі її елементи набувають характеру юридичної фікції, якщо вона не збалансована. Асиметрія системи стримувань і противаг призводить до тиску сильнішого органу влади на слабшого. Урівноваження можливостей взаємовпливу вищих органів держави – принципова умова організації системи стримувань і противаг. Ігнорування цієї умови руйнує систему стримувань і противаг, спричиняє небезпеку деградації державності до стану політичного моноцентризму. Говорити про симетричність запровадженої новою редакцією Конституції Узбекистану системи стримувань і противаг неможливо. Виразними рисами цієї системи є цілком фрагментарні засоби впливу Парламенту на Главу держави і повна відсутність засобів впливу на Президента з боку Уряду.

Нова редакція Конституції Узбекистану закріплює право Президента достроково припинити повноваження палат Парламенту. Дискреційне право президента достроково припинити повноваження парламенту (його нижньої палати) є однією з відмітних ознак змішаної республіки. У змішаній республіці коло підстав реалізації президентом права достроково припинити повноваження парламенту (його нижньої палати) повинно бути необмеженим, оскільки головне призначення цього права – слугувати засобом розв'язання політичної кризи, пов'язаної з протистоянням президенту парламентсько-урядового блоку. У новій редакції Конституції Узбекистану передбачено можливість дострокового розпуску Президентом Законодавчої палати і Сенату Олій Мажлісу "у разі виникнення у складі Законодавчої палати або Сенату непереборних розбіжностей, що ставлять під загрозу їх нормальне функціонування, або неодноразового ухвалення ними рішень, які суперечать Конституції Республіки Узбекистан, а також виникнення непереборних розбіжностей між Законодавчою палатою та Сенатом, які ставлять під загрозу нормальне функціонування Олій Мажлісу Республіки Узбекистан" (ст. 111). Також ч. 5 ст. 118 Конституції передбачено можливість дострокового припинення повноважень Законодавчої палати в разі трикратного відхилення нею поданих Президентом кандидатур на посаду Прем'єр-міністра. Очевидно, що дострокове припинення повноважень Законодавчої палати з підстави її небажання схвалити запропоновані Президентом кандидатури на посаду Прем'єр-міністра не відповідає логіці організації державної влади

у змішаній республіці. Водночас властиве змішаній республіці дискреційне право президента припиняти повноваження парламенту (його нижньої палати) стає зайвим за умов вирішального впливу глави держави на добір складу уряду та визначення його політичного курсу. Очевидно, що конституційні підстави, з яких Президент Узбекистану припиняє повноваження палат Парламенту, не стосуються розв'язання конфлікту між ним та парламентсько-урядовим блоком. Такого блоку в запровадженій новою редакцією Конституції Узбекистану формі правління і не існує.

Встановлена Конституційним законом “Про Конституцію Республіки Узбекистан” форма правління, попри свою очевидну подібність до президентської республіки, не тотожна і їй. У неї відсутній “жорсткий” поділ влади та наявні нетипові для президентської республіки ознаки, насамперед такі повноваження Президента Узбекистану, як право законодавчої ініціативи та право достроково припиняти повноваження палат Олій Мажлісу. “Жорсткість” поділу влади, яка є принциповою умовою класифікації форми правління як президентської республіки, не передбачає наділення президента згаданими повноваженнями.

Однією з деструктивних рис прийнятої на пострадянському просторі президенціалізованої форми правління є наділення певних органів державної влади не властивими їм функціями й повноваженнями. Зокрема, відповідно до п. 8 ст. 109 нової редакції Конституції Узбекистану, Президент Узбекистану “представляє Сенату Олій Мажлісу Республіки Узбекистан кандидатуру для обрання на посаду Голови Сенату”.

Відповідно до п. 2 ст. 133 нової редакції Конституції Узбекистану, Президент Узбекистану підписує конституційні закони. Наділення президента правом промульгації конституційних законів означає, що сама можливість реалізації установчої влади народу виявляється залежною від волевиявлення однієї зі “встановлених” влад, чий повноваження похідні від верховної установчої влади народу.

Висновки

Встановлена Конституційним законом “Про Конституцію Республіки Узбекистан” форма правління, з огляду на рівень її президенціалізації, неминуче породжуватиме авторитарні тенденції у функціонуванні державного механізму і перешкоджатиме розвитку громадянського суспільства. Адміністративне підпорядкування Кабінету Міністрів Узбекистану Президенту Узбекистану та перетворення останнього на главу виконавчої влади спричинятимуть функціональну підміну вищого колегіального органу виконавчої влади, – уряду, – одноосібним органом – Президентом. Закономірно, що Президент Узбекистану використовуватиме й інші політичні інститути для забезпечення та посилення власної легітимності.

Марущин Юрій Віталійович,

*заступник керуючого справами виконавчого апарату Хмельницької обласної ради,
старший викладач кафедри Публічного управління та адміністрування
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,
кандидат наук з державного управління*

МЕХАНІЗМ СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

В Україні впровадження механізму соціального партнерства (МСП) має вагому роль у розвитку цивілізованих соціально-трудових відносин, які відповідають потребам громадянського суспільства та соціально орієнтованої ринкової економіки. Зокрема, успішна реалізація реформи з децентралізації влади та підвищення рівня соціально-економічного розвитку можлива завдяки плідній співпраці між соціальними партнерами.

В Україні здійснюється розвиток тристоронньої моделі соціального партнерства, де держава грає провідну роль в процесі врегулювання соціальних і трудових відносин. У цій моделі роботодавці, профспілки і наймані працівники спільно з державою розробляють законодавчі акти, формулюють статус учасників переговорів, а держава може виступати як посередник при розгляді конфліктних ситуацій. Крім того, в Україні сама держава є великим роботодавцем. Загалом, передумови успішного створення і розвитку МСП в Україні включають такі особливості:

1. Україна розвивалась у радянській системі керівництва, але її розпад призвів до економічної та соціальної кризи в суспільстві. А система розподілу благ в Україні є несправедливою, що призвело до поляризації суспільства та відсутності середнього класу.

2. Під час перерозподілу державної власності на початку 1990-х років, багато громадян отримали частки власності у вигляді мізерного пакету акцій реорганізованих підприємств у акціонерні товариства, але не отримали реальної можливості впливати на політику розвитку цих підприємств чи розподіл прибутків.

3. Безкарність та недовірливість системи правосуддя в Україні призвела до того, що країна опинилась на другому місці в світі за індексом сприйняття корупції. Бізнес-середовище часто знаходиться в дискримінаційних ситуаціях. Таким чином, держава не захищає інтереси бізнесу, а бізнес не дотримується законів, що веде більше до «схем», а не до підприємництва.

4. Профспілки в Україні не мають реальної влади та підтримки в суспільстві, що призводить до того, що вони не можуть бути почутими на владному рівні. Більшість профспілок в малому бізнесі не існує, а ті, що є, не мають довіри та не утримуються за рахунок членських внесків, але існують завдяки майну, що здають в оренду.

5. Третина економіки перебуває в тіні, що а ж ніяк не сприяє розвитку соціального партнерства. На «тіньових» підприємствах, як правило, недотримуються норми трудового законодавства (щодо охорони праці та інших соціальних гарантій) і відбувається приховування доходу від бізнесу, приховування реальної кількості найманих працівників, зарплата у «конвертах», тощо.

Зазначені особливості теперішнього рівня економічного та соціального розвитку свідчать про те, що партнерство (в тому числі і соціальне партнерство) в українських реаліях проходить значно складніший шлях розвитку, у порівнянні з рештою частиною світу. І сьогоднішні виклики російсько-української війни лише підтверджують цю тезу. Тому в майбутньому необхідно цілеспрямовано сформувати та впровадити щонайліпшу модель МСП, особливо у зв'язку з необхідністю логічного завершення реформи децентралізації і зміни адміністративної та територіальної основи.

Додатково, виходячи із зазначених особливостей, нами сформульовано наступні пропозиції відносно перспектив розвитку МСП в Україні. Так, необхідно вирішити проблему поляризації суспільства та відсутності середнього класу, а також створити умови для реального впливу громадян на політику розвитку підприємств та розподіл прибутків. В подальшому працювати над встановленням прозорості та справедливої системи оподаткування, щоб уникнути «схем» та забезпечити зростання підприємництва в Україні. Також важливим аспектом є зміцнення влади профспілок, надання їм реальної підтримки та впливу на владу. Визначальним має стати реформа системи правосуддя, для зменшення рівня корупції та забезпечення захисту інтересів бізнесу.

В цілому, для того, щоб Україна змогла розвиватись ефективно, необхідно проводити всі реформи комплексно в різних сферах життя суспільства. Вирішення проблем, які вказані в тезах, допоможе створити в Україні умови для стійкого економічного зростання та розвитку демократії. А застосування МСП в процесі реформування територіального владного устрою та подальшого розвитку територіальних громад може стати перспективним шляхом розвитку України. Ринковий механізм не завжди здатний гарантувати соціальну рівність та справедливість, тому тільки спільна робота держави, господарюючих суб'єктів та суспільства може виробити синергетичний

ефект, спрямований на створення правових і економічних основ для поліпшення рівня життя громадян в ОТГ, підтримки розвитку їхніх талантів та сприяння розвитку бізнесу.

Література:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України: Закон України від 6 грудня 2016 р. №1774-VIII URL: <https://cutt.ly/IKfhDVF> (дата звернення: 25.03.2023).
2. Сааков В. Чому в Україні відбувся відкат у боротьбі з корупцією. Deutsche Welle. URL: <https://p.dw.com/p/3WfAo> (дата звернення: 25.03.2023).
3. Тенденції тіньової економіки. URL: <https://cutt.ly/VKfg9gK> (дата звернення: 25.03.2023).
4. Терентьев Ю. Криве дзеркало державної допомоги. Економічна правда. URL: <https://cutt.ly/LKfhjg5> (дата звернення: 25.03.2023).

Матвій Ростислав Ігорович,

*аспірант Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»*

НОВІТНІ ВИКЛИКИ ДОБРОЧЕСНОСТІ СУДДІВ: ПРОБЛЕМИ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ

Судова влада є тригером демократичності держави, запорукою належного функціонування всіх інших гілок влади, ефективною інституційною гарантією належної роботи органів державної влади та місцевого самоврядування. Зараз на порядку денному національної юридичної доктрини часто розглядається проблема удосконалення судової системи через забезпечення доброчесності її працівників.

З погляду загальнотеоретичної юриспруденції понятійно-категоріальний апарат в цій сфері є розмитим та часто невизначеним. Існують різні розуміння доброчесності. Ми схильні розуміти цю категорію широко, а зводити її виключно до моральності суддів. Huberts вказує, що доброчесність можна розуміти як цілісність і злагодженість, професійну відповідальність, моральну рефлексію, закони та правила, моральні цінності і норми, і зразкову поведінку [1].

В умовах інформаційного суспільства проблеми професійної відповідальності набувають нової актуалізації.

Пандемічні загрози, а зараз ще й військові дії поставили пріоритетним питання застосування інформаційних технологій в судовому процесі.

Проте можна констатувати увагу до електронного судового врядування в низці країн ще раніше. В Китаї створили судову систему блокчейну в 2017 році. Першим судом, який розглядав електронні докази за допомогою блокчейну, був Інтернет-суд у Ханчжоу, місце розташування штаб-квартири Alibaba. У червні 2018 року суд вперше підтвердив рішенням, що електронні дані, що зберігаються в блокчейні, можуть розглядатися як електронні докази, і згодом в іншому випадку в 2019 році він додатково визнав автентичність і цілісність електронних доказів, які не тільки зберігаються, але й генеруються блокчейном. Наразі Суд підтвердив, що докази блокчейну мають свої унікальні характеристики, і тому було запропоновано чіткий тест для їх вивчення [2]. Однак це судове визнання супроводжується попередньою умовою, що суд, як невід'ємний елемент, повинен функціонувати як базовий вузол у судовому блокчейні. Вказане визначає необхідність широкого професійного знання не тільки у сфері юриспруденції, але й в суміжних новітніх галузях.

Технологія блокчейн може внести значні зміни в правила доказування, вплинувши на такі сфери, як суть судових розглядів, ієрархія судів, процедура доказування, тягар

доказування тощо. Що ще важливіше, застосування технології блокчейн у правилах доказування вказує на те, що традиційна судова структура довіри, зосереджена на суді, розвивається децентралізованою технологією, що призводить до створення нових типів правил доказування, які поєднують децентралізовану технологію з централізованою структурою довіри.

Щодо довіри то проблема в суспільстві залишається дуже актуальною. Професійність та моральні якості – це ще ті елементи, над якими слід активно працювати нормотворчим та правореалізуючим органам. За результатами опитування проведеного до широкомаштабного вторгнення рівень довіри громадськості до судової системи залишається нікчемним. Лише 10% українців довіряють судовій системі, а 59% не довіряють їй [3, с.4].

Налагодження системи електронного судочинства впливає позитивно на судову систему – скорочується строк розгляду справи, систематизуються докази, уникаються різного роду корупційні складові. Поряд з цим запровадження новітніх технологій вимагає систематичного підвищення рівня компетентності судового корпусу, у тому числі в інформаційно-технологічній сфері, компаративного поєднання знань та навиків, що в сучасних умовах забезпечити доволі важко. Проте загалом слід вказати, що новітні виклики повинні бути подолані як фактор удосконалення судової системи, особливо в контексті європейської інтеграції нашої держави.

Література:

1. Huberts L.W.J. CIntegrity: What it is and Why it is Important. *Public Integrity* . 2018. Vol. 20(1) P. 18-32. doi.org/10.1080/10999922.2018.1477404.
2. Hong Wu, Guan Zheng Electronic evidence in the blockchain era: New rules on authenticity and integrity. *Computer Law & Security Review*. 2020. Vol. 36.
3. Опитування населення України стосовно довіри до судової та інших гілок влади, судівської незалежності та підзвітності, сприйняття корупції та готовності повідомляти про її прояви. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2021/06/2021_Survey_Population_Report_UKR.pdf

Медвідь Федір Михайлович,

*професор кафедри теорії держави і права та конституційного права,
академік Міжнародної академії безпеки життєдіяльності,
доктор наук в галузі політології, кандидат філософських наук, доцент*

Павлюк Віолета Віталіївна,

студентка Міжрегіональної академії управління персоналом

Філімонова Анастасія Сергіївна,

студентка Міжрегіональної академії управління персоналом

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА ДОКТРИНА ПРО ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЗДІЙСНЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Категорія «доктрина» (лат. doctrina – вчення, наука) – вчення, наукова або філософська теорія, система теоретично обґрунтованих поглядів на суттєво важливі соціально-політичні, правові, моральні, релігійні, воєнні та ін. питання. Доктрина виступає найбільш концептуалізованою формою існування ідеології, яка безпосередньо орієнтована на практичну дію, втілення в життя, дотримання в політиці і повсякденній поведінці [7, с.219-229]. На відміну від ідеології, доктрина часто може існувати у вигляді конкретного документа. Здебільшого категорію «доктрина» вживають для позначення

концептуальних засад політичної філософії і практичної політики (зовнішньополітична доктрина, військова доктрина, доктрина інформаційної безпеки України, стратегія національної безпеки України, концепція вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів та ін.). Доктриною також можна вважати певні сутнісні положення ідеологічної системи, за умов збереження яких вона зберігає свою самобутність і визначеність [11, с.774-809].

Політична доктрина, як базова, на наш погляд, виступає основоположним принципом діяльності суб'єктів політичного процесу, заснованого на певній політичній ідеології. Вона відбиває бачення політичної системи, шляхів її розвитку функціонального призначення, засобів і методів розв'язання політичних проблем, вибору політичних пріоритетів. З її допомогою визначаються конкретні напрями здійснення політичної влади, змінюється характер політичних інститутів, ціннісні орієнтири і зміст політичних принципів, норм, фіксується зв'язок певних політичних ідей і політичних інтересів [4, с.170-177; 5, с.399-402; 6, с. 67-83].

До характерних рис правової доктрини дослідники відносять: правова доктрина – це система уявлень (ідей) про право; мета правової доктрини – забезпечення порядку у суспільних відносинах, вирішення юридичних казусів; суб'єктами, які створюють правову доктрину, виступають, як правило, вчені-юристи. У той же час доктрини, на відміну від наукових праць, можуть бути і не персоніфіковані. Звідси правова доктрина може бути визначена як система уявлень (ідей) про право, що сформульована вченими-юристами з метою забезпечення порядку в суспільних відносинах і вирішення юридичних казусів, яка має письмове вираження і санкціонована державою [11, с.774-887].

На авторитетну думку дослідників, призначення правової доктрини вартує розглядати через її ознаки: 1) тісний зв'язок з юридичною наукою; 2) необхідність отримання загального визнання юридичної спільноти для набуття науковими положеннями ознак доктринальності; 3) здатність виступати вагомим чинником в процесі формування права, основою для розробки правових приписів; 4) поєднання відображення правової дійсності з активним впливом на всі ключові елементи правової системи (правотворчість, правозастосування); 5) зорієнтованість на майбутню реалізацію відповідних наукових висновків у державно-правовій практиці; 6) виявлення місця правової доктрини у правовій системі в контексті досліджень джерел права; 7) значний вплив доктрини на юридичну практику через науково-практичні коментарі до законодавчих актів, як результату доктринального тлумачення [14, с. 22-72; 16]. Отже, доктрина сприяє усуненню прогалин у праві, ліквідує суперечність правових норм; доктрина забезпечує тлумачення права відповідно до його букви і духу; правова доктрина як система уявлень і цінностей впливає на свідомість і волю всіх суб'єктів правової дійсності, починаючи з правотворців та осіб, які застосовують право, і закінчуючи суб'єктами правовідносин; правова доктрина, виступаючи частиною суспільної правосвідомості, відображає своєрідність національної правової культури і самобутність юридичного мислення .

Дослідження сутності правової доктрини як джерела (форми) права в умовах проведення правової реформи в Україні обумовлено розвитком сучасної національної правової системи України [13, с.40-66]. Закріплення на конституційному рівні положення про те, що Україна є правовою державою передбачає загальну орієнтацію, спрямування, прагнення Української держави встановити «панування» (верховенство) права в усіх сферах суспільного життя. Правова доктрина, уособлюючи правові ідеї, концепції та принципи, вдосконалює чинне законодавство. У процесі застосування норм права, зокрема під час прийняття відповідного рішення, положення вироблені правовою доктриною безумовно враховуються, тим самим набуваючи якості джерела (форми) права [3, с.6-9].

У процесі здійснення правової реформи в Україні виникає проблема ефективності правового регулювання. В останні роки простежується тенденція визнання правової

доктрини як форми права поряд із аналогічним значенням правових звичаїв, судової практики та нормативно-правових договорів [11, с.774 - 843].

На думку дослідників, «адміністративне право України сьогодні не в повній мірі відповідає стандартам громадянського, правового, демократичного суспільства в умовах постійного розвитку системи, завдань, функцій і змісту державного управління. Тому нове адміністративне право має базуватися на нинішніх, сучасних ідеях, а наукова доктрина розвитку адміністративного права має розглядатися як сукупність теоретичних ідей і поглядів на цілі, завдання, принципи, складові частини, головні напрями і шляхи розвитку адміністративного права як галузі права, його підгалузей і інститутів» [12, с.167].

З метою успішного міжнародного співробітництва та поєднання цілей зовнішньої політики із завданнями внутрішньої політики необхідно, на думку фахівців, розробити Концепцію зовнішньої та внутрішньої політики України, що має виступати важливим засобом державно-правового будівництва, основою відповідних заходів, законодавчих актів, управлінських рішень [12, с.208-209]. Підстави для розробки Концепції зовнішньої та внутрішньої політики випливають із Конституції України, Законів України «Про дію міжнародних договорів на території України» [10], Закон України «Про основи національної безпеки України» [1], Закон України «Про національну безпеку України» [2], ряду інших законів України, Постанови Верховної Ради України «Про основні напрями зовнішньої політики України» [8], Указів Президента України «Про програму інтеграції України в Європейський Союз» [15], «Про Стратегію національної безпеки України» [9]. Неодмінною умовою розбудови Української національної держави, як наголошується у наведених документах, є її активне та повномасштабне входження до світового співтовариства, опираючись на власні національні інтереси, а саме: стратегічні і геополітичні, пов'язані з національною безпекою України та захистом її політичної незалежності, економічні; забезпечуючи інтегрування економіки України у світове господарство та регіональні, субрегіональні та локальні інтереси, створюючи гідні умови для життя населення [12, с.209]. Виходячи з національних інтересів України в політичній, економічній, фінансовій, військовій, науковій, соціальній та культурній сферах, головні напрями Концепції мають бути спрямовані на: зміцнення незалежності і суверенності України; захист інтересів національної безпеки держави; зміцнення демократії і розбудови правової держави; захист прав і свобод людини і громадянина, законних інтересів суспільства і держави; досягнення миру, спокою і злагоди в суспільному житті; утвердження цінностей ринкової економіки; забезпечення політичної стабільності в регіоні, сприяння миру у всьому світі; створення умов для зростання економічного, духовного і культурного добробуту громадян; сприяння іноземним інвестиціям в економіку України; забезпечення вільного розвитку культури кожного етносу, що входять до Українського народу [2; 12, с.219].

Отже, адміністративно-правова доктрина України в теперішній її інтерпретації ставить по-новому розуміння засад організації і здійснення публічного управління в сучасних умовах.

Література:

1. Закон України «Про основи національної безпеки України». *Урядовий кур'єр*. 2003. 30 липня.
2. Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-УІІІ.
3. Кармаліта М. Правова доктрина у романо-германській та англосаксонській правових сім'ях [Текст] /М. Кармаліта. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. №2. С.6-9.
4. Медвідь Ф.М. Політико-правова доктрина Івана Франка. *Політичний менеджмент*. 2006. № 6(21). С.170 -177.

5. Медвідь Ф.М., Мельниченко Я.Б., Твердохліб А.І. Адміністративно-правова доктрина про загальні положення національної безпеки України. *International scientific and practical conference «Legal practice in EU countries and Ukraine at the modern stage»: Conference proceedings, January 25-26, 2019, Arad: Izdevnieciba «Baltija Publishing».* С.399 – 402.

6. Медвідь Ф.М. Проблеми децентралізації публічної влади в контексті національної безпеки України. *Децентралізація публічної влади в Україні у контексті зарубіжного досвіду та євроінтеграційних процесів: колективна монографія / За наук.ред.проф. О.В. Батанова, доц. Р.Б. Бедрія; передмова академіка НАН України Ю.С. Шемшученка.* Львів: СПОЛОМ, 2021. 388 с. С. 67-83.

7. Недюха М.П. Правова ідеологія українського суспільства. Монографія / М.П. Недюха. – К.: «МП Леся», 2012. 400 с.

8. Постанова Верховної Ради України «Про Основні напрями зовнішньої політики України» від 02.07.1993 (ред.станом на 20.07.2010) № 3360-ХІІ.

9. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України № 387/2015.

10. Про дію міжнародних договорів на території України: Закон України. *Відом. Верхов. Ради України.* 2004. № 50. С.540.

11. Правова доктрина України : у 5 т. - Х. : Право, 2013. Т.1: Загальнотеоретична та історична юриспруденція / В. Я. Тацій, О. Д. Святоцький, С. І. Максимов та ін. ; за заг. ред. О. В. Петришина. 976 с.

12. Правова доктрина України : у 5 т. - Х. : Право, 2013. Т.2: Публічно-правова доктрина України / Ю.П. Битяк, Ю.Г. Барабаш, М.П. Кучерявенко та ін.; за заг.ред. Ю.П. Битяка. 864 с.

13. Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т.-Х.: Право, 2008. Т.1. Методологічні та історико-теоретичні проблеми функціонування і розвитку правової системи України / за заг. ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина. 728 с.

14. Семеніхін І.В. Правова доктрина: загальнотеоретичний аналіз; наук.ред. О.В.Петришин. Х.: Юрайт, 2012.

15. Указ Президента України «Про Програму інтеграції України в Європейський Союз» № 1072/2000 від 14 вересня 2000 р.

16. Юридичний механізм захисту прав людини: посіб.для ВНЗ / В.О. Заросило та ін.; за заг. ред. д-ра юрид.наук, проф. В.О. Заросила та д-ра юоид.наук, проф. А.М. Кислого; ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Акад.упр.персоналом». Київ: Видавництво Людмила, 2021. 171 с.

Мелех Богдан Володимирович,

*доцент кафедри права Львівського національного університету
ветеринарної медицини та біотехнології імені С.З. Гжицького,
кандидат наук з державного управління, доцент*

КОНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПУ ДО ІНФОРМАЦІЇ ПРО ГЕНЕТИЧНО МОДИФІКОВАНІ ОРГАНІЗМИ ЯК ГАРАНТІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДЯН

Статтею 55 Конституції України передбачено право кожного громадянина на вільний доступ до інформації про стан довкілля, предметів побуту та якість продуктів харчування [1]. Тобто, кожному громадянину України гарантується право на екологічну інформацію. У даному контексті неабиякий інтерес становить механізм забезпечення

права кожного на доступ до інформації про безпечність та якість продуктів харчування, а саме із використанням генетично модифікованих організмів.

У відповідності до статті 1 Закону України «Про державну систему біобезпеки при випробуванні, створенні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів» генетично модифікований організм, живий змінений організм – будь-який організм, у якому генетичний матеріал є змінений за допомогою штучних прийомів переносу генів, які не відбуваються у природних умовах, тобто: рекомбінантними методами, які передбачають формування зовсім нових комбінацій генетичного матеріалу шляхом внесення молекул нуклеїнової кислоти в будь-який вірус, бактеріальний плазмід чи іншу векторну систему та включення їх до організму-господаря, у якому вони переважно не зустрічаються, проте здатні на тривале розмноження; методами, які передбачають безпосереднє введення у організм спадкового матеріалу, підготовленого зовні організму, включаючи мікроін'єкції, макроін'єкції; злиття клітин або методами гібридизації, коли живі клітини з новими комбінаціями генетичного матеріалу формуються шляхом злиття двох чи більше клітин в спосіб, який не реалізується за природних обставин [2].

Ключовими принципами державної політики у досліджуваній сфері поводження з генетично модифікованими організмами є пріоритетність збереження здоров'я людини і охорони навколишнього природного середовища у порівнянні з отриманням економічних переваг від застосування генетично модифікованих організмів та загальнодоступність інформації про потенційні ризики від застосування генетично модифікованих організмів, які передбачається використовувати у відкритій системі, та заходи щодо дотримання біологічної і генетичної безпеки.

До речі, про доступ до інформації щодо поводження з генетично модифікованих організмів окремо зазначається і в статті 20 Закону України «Про державну систему біобезпеки при використанні, створенні, випробуванні та транспортуванні генетично модифікованих організмів», так як, йдеться про відкритість та загальнодоступність такої інформації, а також про виключність інформації стосовно потенційного впливу генетично модифікованих організмів на здоров'я людини і навколишнє природне середовище із переліку інформації з обмеженим доступом, що, виступає важливою гарантією захисту екологічних прав громадян.

Окрім цього, із аналізу статті 3 зазначеного вище Закону, де є визначені його завдання, можна прийти до висновку про те, що правова регламентація діяльності стосовно поводження із генетично модифікованими організмами націлена на гарантування: охорони здоров'я людини й навколишнього природного середовища; забезпечення права громадян на безпечне використання генетично модифікованих організмів; захисту громадян у разі заподіяння шкоди їх здоров'ю внаслідок споживання генетично модифікованих організмів [2].

Загальні принципи надання та вимоги до інформації про харчові продукти, що надається споживачам, зокрема щодо маркування харчових продуктів, а також обов'язки операторів ринку харчових продуктів з доведення цієї інформації до інших операторів ринку харчових продуктів та до споживачів, визначені Законом України «Про інформацію для споживачів щодо харчових продуктів» [3].

Тому, у відповідності до зазначеного вище Закону, інформація для споживачів про харчові продукти, включає: а) загальні вимоги до інформації про харчові продукти, тобто загальну інформацію; б) обов'язкову інформацію про харчові продукти; в) інформацію про харчові продукти, що надається в добровільному порядку, тобто додаткову інформацію. Що ж стосується інформації про генетично модифіковані організми, то вона віднесена до обов'язкової інформації про харчові продукти.

Як бачимо, обов'язкова інформація про харчовий продукт, в тому числі із використанням генетично модифікованих організмів, містить як правило екологічні вимоги щодо якості продуктів харчування та їх безпечності.

На жаль, сьогодні ще дуже складно оцінити, як на практиці будуть застосовані ці вимоги законодавства стосовно надання споживачам інформації про харчові продукти, оскільки відповідний закон було прийнято тільки у 2019 році, і ще наступні 5 років – встановлено як перехідний період для поступового запровадження змін.

Отже, питання про доступ до інформації про генетично модифіковані організми у продуктах харчування має дуже важливе не тільки теоретичне, але й практичне значення, та може розглядатися як гарантія забезпечення життєдіяльності громадян.

Нормативно визначеними чинниками, які засвідчують вагомість доступу до інформації про генетично модифіковані організми у механізмі забезпечення життєдіяльності громадян, є такі принципи: загальнодоступність інформації про потенційні ризики від застосування генетично модифікованих організмів та заходи щодо дотримання біологічної та генетичної безпеки; пріоритетність збереження здоров'я людини та охорони навколишнього природного середовища при поводженні з генетично модифікованими організмами у порівнянні з отриманням економічних переваг від застосування генетично модифікованих організмів; виключення із переліку інформації з обмеженим доступом інформації щодо потенційного впливу генетично модифікованих організмів на здоров'я людини та навколишнє природне середовище; відкритість та загальнодоступність інформації про використання генетично модифікованих організмів у харчових продуктах; законодавчо визначений алгоритм дій операторів ринку щодо зазначення інформації про генетично модифікованих організмів у харчових продуктах; правова регламентація діяльності щодо поводження з генетично модифікованих організмів націлена на гарантування: охорони здоров'я людини і навколишнього природного середовища; захисту громадян у разі заподіяння шкоди їх здоров'ю внаслідок споживання генетично модифікованих організмів; забезпечення права громадян на безпечне використання генетично модифікованих організмів; інформація про генетично модифіковані організми у харчових продуктах віднесена до обов'язкової інформації про харчові продукти та містить екологічні вимоги щодо якості та безпечності останніх.

Література:

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 72 30. Ст. 141. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80>

2. Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів: Закон України від 31 травня 2007 року № 1103-V URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1103-16>

3. Про інформацію для споживачів щодо харчових продуктів: Закон України від 06 грудня 2018 року № 2639-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2019. № 7. Ст.41. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2639-19#Text>

*Мелех Любомира Володимирівна,
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

*Проць Тетяна Романівна,
здобувачка вищої освіти 4 курсу Інституту права
Львівського державного університету внутрішніх справ*

РОЗМЕЖУВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВОНАСТУПНИЦТВА ВІД ЗАМІНИ НЕНАЛЕЖНОГО ВІДПОВІДАЧА У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

На сьогоднішній день, процесуальне правонаступництво все ще залишається вивченим недостатньо, незважаючи на його важливу роль у захисті прав суб'єктів господарювання.

Відповідно до Великого юридичного енциклопедичного словника, процесуальне правонаступництво - це перехід прав і обов'язків від однієї сторони до іншої за законом або правочином [1, с. 695]. У науковій літературі міститься чимало визначень науковців щодо цього поняття. Зокрема, Фурса С. Я. та Фурса Є. І. визначають процесуальне правонаступництво як заміну сторін або третіх осіб (правопередників) іншою особою (правонаступником) у разі вибуття з процесу суб'єкта спірних чи встановлених судом правовідносин [2, с. 173].

Бувають випадки, коли виникає потреба у реорганізації юридичної особи, що зумовлює необхідність в заміні боржника або кредитора в зобов'язанні, або ж у випадку смерті фізичної особи чи оголошення її померлою, що часто трапляється в наш час. В таких ситуаціях йдеться про процесуальне правонаступництво. Згідно з ч. 1 ст. 52 Господарський процесуальний кодекс України, у разі припинення юридичної особи шляхом реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення), смерті чи оголошення фізичної особи померлою, заміни кредитора чи боржника в зобов'язанні, а також у інших випадках заміни особи у відносинах, стосовно яких виник спір, суд залучатиме до участі у справі правонаступника відповідного учасника справи на будь-якій стадії судового процесу [3]. На думку Трофимова К. Т., правонаступництво при реорганізації юридичних осіб – це перехід прав та обов'язків на підприємство (або його частину) як єдиний майновий комплекс на підставі передаточного акту або розподільчого балансу [4, с. 16].

Велика Палата Верховного Суду зауважує про те, що поняття « правонаступництво юридичної особи », « правонаступництво прав та обов'язків юридичної особи » та « процесуальне правонаступництво юридичної особи-сторони у справі » мають цілком різний зміст. Правонаступництво юридичної особи має місце у випадку її припинення шляхом реорганізації: злиття, приєднання, поділу, перетворення (частина перша статті 104 ЦК України). У такому разі відбувається одночасне правонаступництво (передання) прав та обов'язків юридичної особи чи, іншими словами, одночасне правонаступництво стосовно майна, прав та обов'язків юридичної особи (частина друга статті 107 ЦК України). Тому правонаступництво юридичної особи, також як і спадкове правонаступництво (стаття 1216 ЦК України), завжди є універсальним, тобто передбачає одночасний перехід до правонаступника за передавальним актом чи розподільчим балансом (частина перша статті 104, статті 106 - 109 ЦК України) і прав, та обов'язків юридичної особи, яка припиняється шляхом реорганізації.

Натомість правонаступництво прав і обов'язків юридичної особи не завжди виступає наслідком правонаступництва юридичної особи. А тому може бути не лише універсальним (частина перша статті 104 ЦК України), але також сингулярним, по суті таким, за якого до правонаступника переходить певне право кредитора або обов'язок боржника. Боржник ж в зобов'язанні бути може замінений іншою особою (переведення

боргу) лише за згодою кредитора, якщо інше не передбачено законом (стаття 520 ЦК України). Крім випадків, коли заміна кредитора не допускається (стаття 515 ЦК України), кредитор у зобов'язанні може бути замінений іншою особою, зокрема, внаслідок передання ним його прав іншій особі за правочином (відступлення права вимоги) (пункт 1 частини першої статті 512 ЦК України) чи правонаступництва (пункт 2 вказаної частини), яке за змістом тієї ж частини є універсальним). До нового кредитора переходять права первісного кредитора у зобов'язанні в обсязі і на умовах, що існували на момент переходу цих прав, якщо інше не встановлено договором або законом (стаття 514 ЦК України). Тобто правонаступництво прав чи обов'язків юридичної особи (кредитора або боржника) можливе і без правонаступництва юридичної особи у випадках заміни сторони у зобов'язанні.

Для процесуального правонаступництва юридичної особи, яка є стороною чи третьою особою у судовому процесі, необхідне встановлення або правонаступника такої юридичної особи внаслідок її припинення шляхом реорганізації, або правонаступника окремих її прав чи обов'язків внаслідок заміни сторони у відповідному зобов'язанні. В обох випадках для встановлення процесуального правонаступництва юридичної особи суд має визначити підстави такого правонаступництва, а також обсяг прав та обов'язків, який перейшов до правонаступника у спірних правовідносинах [5].

Отже, процесуальне правонаступництво – це перехід процесуальних прав та обов'язків від фізичної або юридичної особи до правонаступника у випадках, визначених законодавством.

Не менш важливим аспектом захисту порушених прав та інтересів суб'єкта господарювання є можливість заміни неналежного відповідача. Дуже важливим є вибір «правильного» відповідача, оскільки через помилку позивача, інша особа повинна буде відповідати за порушення, які нею не вчинені, крім того, витрачати свій час та гроші.

Процесуальні дії господарського суду і учасників господарського процесу у випадку заміни неналежного відповідача у справі досліджувалися вітчизняними вченими, зокрема І. А. Балюком, В. Е. Беляневичем, Ю. Д. Притикою, Ф. М. Тітовим, В. С. Щербиною, Д. А. Фурсовим. Незважаючи на це, питання заміни неналежного відповідача в господарському процесі все ще потребує дослідження.

Господарський процесуальний кодекс не дає чіткого визначення неналежного відповідача, проте у ч. 2 ст. 48 ГПК України зазначається: якщо позов подано не до тієї особи, котра повинна відповідати за позовом, суд до закінчення підготовчого провадження, а у разі розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження - до початку першого судового засідання, за клопотанням позивача замінює первісного відповідача належним відповідачем, не закриваючи провадження в справі.

Отже, як зауважуємо, процесуальне правонаступництво та заміна неналежного відповідача суттєво відрізняються. По-перше, заміна неналежного відповідача можлива лише до прийняття рішення у справі, а процесуальне правонаступництво можливе по суті на будь-якій стадії судового процесу. По-друге, за клопотанням нового відповідача розгляд справи починається спочатку, чого немає у процесуальному правонаступництві, де усі дії, вчинені у судовому процесі до вступу в справу правонаступника, є обов'язковими для нього так само, як вони були обов'язковими для особи, що правонаступник замінив. По-третє, суд будь-якої інстанції зобов'язаний залучити до участі в справі правонаступника сторони чи третьої особи, якщо такі спірні правовідносини допускають правонаступництво прав і обов'язків відповідної особи, а правонаступник існує, а в ст. 48 ГПК, у разі заміни неналежного відповідача, йдеться тільки про суд першої інстанції. І по-четверте, заміна неналежного відповідача не передбачає матеріально-правового зв'язку між особами, які замінюють один одного, чим також відрізняється від правонаступництва.

Література:

1. Великий енциклопедичний словник / за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. Київ. ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007. 992 с.
2. Фурса С. Я. Цивільний процесуальний кодекс України : науково-практичний коментар : у 2 т. / С. Я. Фурса, Є. І. Фурса, С. В. Щербак. Київ. Видавець Фурса С. Я. КНТ. 2006. Т. 1. 912 с.
3. Господарський кодекс України: Закон України від 06.11.1991 № 1798-XII/ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12/conv#n1914> (дата звернення: 09.03.2023)
4. Кот О. О. Перехід прав кредитора до третіх осіб в цивільному праві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / О. О. Кот ; Київський національний університет ім. Т. Шевченка. Київ, 2001. 20 с.
5. Постанова Верховного Суду від 30.06.2020 у справі № 264/5957/17.

Мельник Світлана Борисівна,
начальник відділу аналітичної роботи,
узагальнення судової практики та судової статистики
Одеського апеляційного суду, кандидат юридичних наук, доцент

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ПУБЛІЧНОСТІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

Концепція «правової публічності щодо економічної конкуренції», як правило, не обговорюється, більш того, як правило, і не акцентується увага на правове осмислення економічної конкуренції в контексті саме «правової публічності». Проте питання у розрізі останніх років «запланованої» трансформації (гармонізації) приватного права, до речі, на підґрунті його публіцизації, про яку вже не одне десятиріччя йде мова (також і наполягається) на наукових теренах, перш за все, права цивільного на тлі скасування кодифікованих актів: кодексів, які передбачають публічні (або у тому числі публічні) засади регулювання економічних відносин та відповідного їх судово-процесуального супроводу, – саме актуалізують тему антимонопольно-конкурентного законодавства в контексті системоутворюючого елемента внутрішньої побудови та зовнішньої правової приналежності. Дійсно, відмова від публічності, в узькому значенні, і цілком структурне включення в приватне-правове нормативне регулювання економічної конкуренції руйнує, на наш погляд, завдання, мету і загалом функціонал як самої економічної конкуренції, так і її правового забезпечення.

Фактично хотілось би зупинитися, на наш погляд, на трьох важливих аспектах вказаної проблематики: публічність, її конституційне підґрунтя, наслідки їх об'єднаного впливу на економічну конкуренцію.

Як відомо, майже аксіоматично публічне в праві розуміється або співвідноситься з приватним. І сутнісне окреслюються інтересами групи осіб, людей, територіальної громади, держави або особи, людини, громадянина. Тобто послідовно від права приватного до публічного права, як протиставлення одне одному. Проте потрібне замислитись про правову публічність і в іншому контексті. Чи коректно/можна взагалі говорити про приватність права, «приватне право»? Якщо право як феномен з прикладної точки зору – це те, що вже пов'язане з публічністю, з державою, з примусом, який забезпечений відповідними державними інституціями (навіть природне право, у разі порушення його норм, в цивілізованому світі має наслідком юридичну відповідальність, з механізмом її реалізації). Тому можна сказати, що праве як явище – це публічна категорія. У такому разі публічність права слід сприймати у широкому сенсі. Співвідношення ж приватного і публічного права трактує останнє, відповідно, у вузькому сенсі. Але ж

початкова мова про публічне право в контексті приватного, має наслідком і інші складові: суб'єктний склад, свої методи правового регулювання, специфіку правовідносин у кожному родовому («публічне» та «приватне») випадку. Тому, відразу: державний орган зі спеціальним статусом, імперативні норми (поряд з диспозитивними)/відношення як по горизонталі, так і по вертикалі – створюють свою характеристику нормативно-правового регулювання економічної конкуренції з позиції публічності, та/або виключно приватності, безумовно, з більшим акцентуванням на першу складову, що забезпечується, в першу чергу, конституційним рівнем.

Тому щодо Основного Закону [1], то тут треба відмітити, що цей правовий документ, як відомо, ідентифікують в якості нормативно-правового акту публічного права, тому начебто і не має сенсу знову доводити належність або не належність Конституції України до законодавчої форми публічного або приватного права. Навіть коли мова йде про конституційні положення щодо власності, природних ресурсів, космічного простору, підприємництва, інвестиційного ринку тощо (ст. 92 Конституції України).

Схожа ситуація і з конституційними нормами щодо конкуренції у підприємницькій діяльності, на товарних ринках. На фоні державної дерегуляції економічних відносин, у тому числі у сфері підприємництва, розуміння економічної конкуренції як автономного регулятора поведінки суб'єктів господарювання, еволюційний розвиток господарських відносин на базі конкуренції, проте у той же час сучасна поява перекручених форм/видів економічної конкуренції, зокрема, недобросовісної конкуренції, обмеження конкуренції на ринку способами, які не відповідають/протирічать її правомірному розумінню, стали підґрунтям виникнення регулювання саме економічної конкуренції, іноді з застосуванням виключно імперативних методів такого правового регулювання. А базовість цього регулювання закладена, у першу чергу, саме нормами Основного Закону, як вже було вказано.

Більш того, конституційне підґрунтя економічної конкуренції в Україні має пряме змістовне відображення у тексті Конституції України (наприклад, ст.ст. 42, 92 Конституції України). В продовження цієї тези треба нагадати, уточнити і про вказівку на Антимонопольний комітет України, голову Антимонопольного комітету України (п.12 ч. 1 ст. 85 Конституції України); захист конкуренції у підприємницькій діяльності (ч. 2 ст. 42 Конституції України); правила конкуренції та норми антимонопольного регулювання (п. 8 ч. 1 ст. 92 Конституції України); недопущення зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірного обмеження конкуренції та недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності (ч. 2 ст. 42 Конституції України).

Спеціальне законодавче регулювання економічної конкуренції надає детального впровадження зазначених вище норм Конституції України, враховуючи наявність публічності виникаючих правовідносин. Так, імперативно визначено: правовий статус Антимонопольного комітету України як державного органу із спеціальним статусом (ст.1 Закону України «Про Антимонопольний комітет України» [2] (далі – Закон)), його підконтрольність Президенту України та підзвітність Верховній Раді України (ст. 2 Закону), призначення та звільнення Голови Антимонопольного комітету України Президентом України за згодою Верховної Ради України, неможливість призначатися на цю посаду більше ніж на два строки підряд (ст. 9 Закону); зобов'язання суб'єктів господарювання, органів влади, органів місцевого самоврядування, а також органів адміністративно-господарського управління та контролю сприяти розвитку конкуренції та не вчиняти будь-яких неправомірних дій, які можуть мати негативний вплив на конкуренцію (ч. 2 ст. 4 Закону України «Про захист економічної конкуренції» [3] (далі – Закон про конкуренцію)); законодавство про захист економічної конкуренції, яке ґрунтується на нормах, установлених Конституцією України, і складається із Закону про конкуренцію, Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції», інших нормативно-правових актів, прийнятих відповідно до цих законів (ч. 2 ст. 3 Закону

про конкуренцію); вчинення антиконкурентних узгоджених дій, зловживання монопольним (домінуючим) становищем на ринку, дії, визначені Законом України «Про захист від недобросовісної конкуренції» [4] забороняються і тягнуть за собою відповідальність згідно з законом (ч. 4 ст. 6, ч. 3 ст. 13 Закону про конкуренцію, ст. 20 Закону «Про захист від недобросовісної конкуренції») тощо.

Проте особливість правового регулювання економічної конкуренції не тільки з позиції застосування публічних методів регулювання, а і наявності приватних методів змістовно відображена та відповідним чином поєднана, як відомо, у Господарському кодексі України [5] (далі – ГК України). Саме врахування елементів саморегулювання з поєднанням механізмів державного регулювання економічної конкуренції відображено, наприклад, у ст. 38 ГК України, де зазначена можливість суб'єктів господарювання розробляти правила професійної етики у конкуренції, які треба погоджувати з Антимонопольним комітетом України тощо. У свою чергу, правила професійної етики можуть слугувати своєрідним еталоном поведінки суб'єктів господарювання на товарному ринку, відповідно їх порушення - кваліфікуючою ознакою недобросовісної конкуренції.

Отже, публічність у правовому сенсі можна розуміти, як мінімум, у двох значеннях, назвімо їх умовно, «в узькому сенсі» та «в широкому сенсі». Перше пов'язано з поділом права на приватне і публічне, друге охоплюється розумінням того, що якщо кажемо про право, то вже розуміємо це як публічність, те, що, у тому числі, пов'язано з державою.

Основний Закон держави містить норми щодо економічної конкуренції, при цьому пам'ятаємо загальне правило: норми Конституції України є нормами прямої дії, - та підкреслює конституційне підґрунтя законодавчого регулювання економічної конкуренції.

Все це разом також надає можливість отримати висновок, що включення нормативно-правового регулювання економічної конкуренції виключно в єдиний оновлений кодифікований акт приватного права (цивільного законодавства) не відповідає а ні конституційним засадам країни, а ні змістовному розумінню регулятора поведінки суб'єктів господарювання – правомірної, конституційно визначеної економічної конкуренції.

Література:

1. Конституція України : Основний Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254-вр>.
2. Про Антимонопольний комітет України : Закон України від 26.11.1993 р. №3659-ХІІ. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-вр>.
3. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11.01.2001 р. № 2210-ІІІ. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-вр>.
4. Про захист від недобросовісної конкуренції : Закон України від 07.06.1996 р. №236/96-ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-вр>.
5. Господарський кодекс України : від 16.01.2003 р. № 436-ІV. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-вр>.

Мельничук Ольга Федорівна,
завідувач кафедри публічно-правових дисциплін
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського, доктор юридичних наук, професор

Хіміч Юрій Миколайович,
аспірант кафедри публічно-правових дисциплін
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського

ОСОБЛИВОСТІ АКТИВ ОРГАНІВ І ПОСАДОВИХ ОСІБ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

З усвідомленням цінності інституту місцевого самоврядування в суспільстві зростає роль актив його органів і посадових осіб. Шляхом прийняття цих актив муніципальна влада реалізує свої повноваження і функції та забезпечує вирішення питань місцевого значення.

Актив органів і посадових осіб місцевого самоврядування вміщують норми права для врегулювання суспільних відносин (підзаконні нормативно-правові актив) або індивідуально-конкретні приписи для вирішення життєвої ситуації у межах територіальної громади (правозастосовні актив).

Муніципальні актив мають певні особливості, які обумовлені такими чинниками: суб'єктами правотворчості (приймаються органами місцевого самоврядування), локальним характером територіальної дії (обмежена територією громади), предметом регулювання (питання місцевого значення), відсутністю вимоги щодо державної реєстрації, за винятком статуту територіальної громади.

Законодавча вимога щодо державної реєстрації статуту територіальної громади свідчить про відведення йому особливої ролі в сфері муніципального регулювання. Очевидно, що цей документ є базовим із-поміж системи підзаконних муніципальних актив, він покликаний устанавляти історичні, національно-культурні, соціально-економічні та інші особливості здійснення місцевого самоврядування. Слушною є думка О. В. Батанова про те, що «статут територіальної громади покликаний регулювати в межах чинного законодавства найважливіші громадські відносини, що виникають на території відповідної громади, по суті – засади муніципального ладу конкретної територіальної громади, у чому проявляється, власне, інструментальна, регулятивна цінність муніципальної статутної нормотворчості» [1, с. 22].

У зв'язку з цінністю і функціональним призначенням статуту територіальної громади вважаємо прийнятною пропозицію І. В. Ідесіс щодо необхідності викладення ч. 1 ст. 19 Законі в новій редакції щодо обов'язковості прийняття статуту [2, с. 56]. Водночас вважаємо, що закріплюючи норму про обов'язковість прийняття статуту територіальними громадами, необхідно встановити в Законі правові наслідки недотримання цього припису з метою забезпечення його дієвості.

Важливою є законодавча вимога щодо обов'язкового оприлюднення актив органів і посадових осіб місцевого самоврядування, яка забезпечує вільний доступ до публічної інформації. Хоча законодавство й не встановлює спосіб їх оприлюднення, але в сучасних умовах найбільш доступним, простим і оперативним є офіційний вебсайт органу місцевого самоврядування.

В європейських країнах застосовують різні способи оприлюднення муніципальних актив. Наприклад, у законі Хорватії про місцеве та регіональне самоврядування міститься вимога про те, що до набрання чинності нормативним актом має бути його обов'язкове оприлюднення в офіційному віснику. Актив набирає чинності не пізніше восьмого дня з дня

його опублікування. Виняток встановлений для статуту, який за наявності поважних причин може набирати чинності з дня його опублікування [3, ст. 73].

Муніципальні акти повинні прийматися із дотриманням принципів і порядку здійснення правотворчості, які мають бути унормовані на рівні закону. Особливо щодо забезпечення реалізації принципів законності, відкритості та гласності, громадського контролю за дотриманням і виконанням актів органів місцевого самоврядування та ін. Важливо, щоб норми цих актів мали фактичне втілення на практиці. За таких умов вони стануть дієвим інструментом муніципальної демократії, який забезпечує участь громадськості в прийнятті рішень на місцевому рівні та довіру до органів місцевої влади. У зв'язку з цим неабиякого значення набуває потреба прийняття Закону України «Про правотворчу діяльність», проект якого активно обговорюється в суспільстві [4].

Як бачимо, із-поміж актів органів і посадових осіб місцевого самоврядування найважливіше місце займають підзаконні нормативно-правові акти через їхні юридичні властивості, за якими вони відрізняються від правозастосовних актів. По-перше, їх вирізняє правоутворююча ознака, адже вони встановлюють, змінюють, доповнюють, скасовують норми права, які є загальнообов'язковими для невизначеного кола суб'єктів, поширюють свою дію на всю територію громади та мають тривалу в часі дію. По-друге, приймають такі акти органи місцевого самоврядування у межах повноважень, визначених законом. По-третє, приймаються вони відповідно до законодавчо визначеної процедури, недотримання якої є підставою для визнання їх незаконними у судовому порядку. По-четверте, існує законодавчо визначений порядок набрання чинності цими актами.

Отже, органи та посадові особи місцевого самоврядування приймають акти, що вміщують норми права для врегулювання суспільних відносин (підзаконні нормативно-правові акти) або індивідуально-конкретні приписи для вирішення життєвої ситуації у межах територіальної громади (правозастосовні акти).

Особливе місце в системі актів органів і посадових осіб місцевого самоврядування займають підзаконні нормативно-правові акти, зокрема статут громади, в якому закріплюються історичні, національно-культурні, соціально-економічні та інші особливості здійснення місцевого самоврядування.

Акти органів місцевого самоврядування повинні прийматися із дотриманням принципів і порядку здійснення правотворчості, які мають бути унормовані в Законі України «Про правотворчу діяльність». Його прийняття стане важливим кроком у правовому житті та підґрунтям для удосконалення правотворчості на усіх рівнях, зокрема й муніципальному.

Література:

1. Батанов О. В. Доктринальні проблеми муніципальної статутної нормотворчості (аксіологічні, онтологічні та телеологічні аспекти). *Аспекти публічного управління*. 2019. Том 7. № 4. С. 17-27.
2. Ідесіс І. В. Проблемні питання прийняття й реєстрації статутів територіальних громад в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2014. №10-2. Т.1. С. 55-58.
3. Local and Regional Self-government Act. URL: <http://www.parliament.am/library/Tim/XORVATIA.pdf>.
4. Проект Закону про правотворчу діяльність. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72355.

Меляков Антон Володимирович,
доцент кафедри соціальної і гуманітарної політики
Навчально-наукового інституту «Інститут державного управління»
Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна,
кандидат історичних наук, доцент

Фатсева Ольга Олександрівна,
аспірантка кафедри соціальної і гуманітарної політики
Навчально-наукового інституту «Інститут державного управління»
Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ОСОБИ НА БЕЗПЕЧНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ НА РІВНІ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Протягом багатьох років фахівці розглядали питання «безпеки» та «безпечного освітнього середовища» переважно в його особистісному вимірі, приділяючи увагу проблемам булінгу, психологічного тиску, запобігання дискримінаційним практикам в учнівських та педагогічних колективах тощо. Натомість проблеми цивільного захисту учнів у випадках надзвичайних ситуацій та/або протягом особливого періоду приділялося значно менше уваги, навіть не дивлячись на фактичний початок агресії проти нашої держави у 2014р. У розлогодному та змістовному визначенні «безпечного освітнього середовища», наведеного в ст.1 Закону України «Про освіту» акцент робиться на тих небезпеках, що спричинені внутрішніми чинниками: приниження честі, вживання алкоголю, цькування тощо [4]. І хоча це визначення було додано до Закону згідно доповнень від 15.07.2021р., тобто на сьомий рік від початку агресії, питання цивільного захисту учасників освітнього процесу в ньому не згадують.

Показовим прикладом другорядності цієї теми можуть слугувати результати опитувань, проведених Державною службою якості освіти напередодні початку 2022-2023 навчального року в закладах професійної освіти (ПО) [2]. Так, відповідаючи на запитання про наявність в їх закладах освіти приміщень, що можуть бути використані для укриття, лише 36,7% учнів обрали варіант «такі приміщення є і вони обладнані відповідно до вимог». На думку 10,8% опитаних такі приміщення існують, але не відповідають необхідним вимогам, ще 5,6% учнів впевнені, що таких приміщень в їх закладі немає, а 46,9% респондентам нічого про це не відомо.

Останній показник засвідчує, що майже половина учнів закладів ПО, просто не знає чи може забезпечити себе під час освітнього процесу, що є неприпустимим принаймні з трьох міркувань:

- абсолютна більшість цих учнів є неповнолітніми особами, відповідальність за яких несуть педагогічні працівники;
- опитування проводилося в серпні 2022р., тобто через півроку після початку повномасштабного вторгнення країни-агресора в Україну;
- згідно ст. 41 Кодексу цивільного захисту України, навчання здобувачів освіти діям у надзвичайних ситуаціях є обов'язковим, а ч. 2 цієї ж статті зобов'язує до проведення в закладах професійно-технічної освіти щорічного Дня цивільного захисту [3].

Безумовно, з початком активної фази російсько-української війни у лютому 2022р., органами влади було суттєво переглянуто значення цивільного захисту у створенні безпечного освітнього середовища. Зокрема, Верховною Радою внесено зміни до Закону України «Про освіту», Державною службою з надзвичайних ситуацій розроблено низку інструктивних та методичних матеріалів, серед яких варто окремо виділити Рекомендації щодо організації укриття в об'єктах фонду захисних споруд цивільного захисту персоналу та дітей (учнів, студентів) закладів освіти від 14.06.2022р. та чіткий покроковий алгоритм реалізації цих рекомендацій [1]. Заслуговує на увагу ініціатива щодо створення в закладах

освіти «класів безпеки», котрі мають стати осередком набуття учнями нових знань та актуальних навичок щодо поводження з вибухонебезпечними предметами, правилами перебування в сховищах, самозбережувальної поведінки тощо.

Надзвичайно обережно варто підходити до посилення ролі педагогічних працівників та наділення їх відповідними повноваженнями щодо особистої участі та відповідальності за життя та здоров'я дітей. Згідно п.3 ст. 22 Закону «Про повну загальну середню освіту» вчителі зобов'язані володіти навичками надання домедичної допомоги дітям [5]. Проте перетворення звичайного вчителя на фахівця-рятувальника є, на наше переконання, непотрібним. Розуміння цього існує і на рівні центральних органів виконавчої влади, що виробляють політику в сфері освіти та цивільного захисту населення. Зокрема, за підтримки міжнародних інституцій в Україні розгортається масштабний проект із запровадження в закладах освіти посади спеціаліста із безпеки в освітньому середовищі. Перші з відібраних в територіальних громадах кандидатури вже проходять тематичне навчання, організоване МВС України та представництвом ЮНІСЕФ на базі Львівського державного університету внутрішніх справ.

У випадку створення в закладі освіти стаціонарного, належним чином обладнаного укриття, варто встановити відповідну доплату педагогові, котрий відповідатиме за функціональну готовність приміщення. Відповідно до п.3 ст. 24 Закону «Про повну загальну середню освіту» засновник та/або заклад освіти може встановлювати доплати за інші види педагогічної діяльності [5]. При цьому, керівникам закладів освіти та органів управління освітою варто уникнути спокуси «розчинити» ці важливі функції шляхом додавання їх до оплачуваних обов'язків вчителів трудового навчання (завідування майстернями), педагогів з предмету «Захист України» (завідування кімнатами зброї та стрілецькими тирами). По-перше, саме доплати є найбільш вразливою частиною зарплатні педагога, що залежить не лише від фінансової спроможності закладу, але й від певних волюнтаристських проявів його керівництва. По-друге, гідна доплата виступатиме мотивуючим чинником, що спонукатиме до відповідального ставлення до посадових обов'язків. По-третє, за відсутності належного стимулювання, принциповий співробітник закладу освіти може просто відмовитися від подібного додаткового навантаження, посилаючись на п.2 ст. 24 Закону «Про повну загальну середню освіту», що забороняє вимагати від педагогічних працівників виконання роботи, не передбаченої укладеним письмовим договором та/або посадовою інструкцією.

Поряд із неухильним дотриманням основних вимог в сфері цивільного захисту, ОМС повинні мати певну свободу дій та автономність в питанні створення безпечних умов для учнів закладів освіти, що дозволить вирішувати завдання із максимальною ефективністю в кожному конкретному випадку. Наприклад, в умовах, коли будівля ЗЗСО розташована на наливному ґрунті, побудова підвального сховища є практично неможливим через близькість підземних водних горизонтів, натомість більш доречним є створення бетонованих кімнат-укриттів, що дозволять учасникам освітнього процесу перечекати обстріл. Втім, цей інструмент очевидно не спрацює в умовах повнокомплектних шкіл обласних центрів, що не рідко налічують понад тисячу учнів.

Вже з кінця 2022р. активно дискутуються перспективи відновлення аудиторного фонду закладів освіти за допомогою такого популярного формату як модульні будови. Це дійсно цікавий і відносно новий для України інструмент розв'язання надважливого завдання – створення умов для повернення якомога більшої кількості учнів до очного навчання.

Втім, ми не поділяємо оптимізму тих фахівців, які вважають, що заклади побудовані за модульним форматом можуть повною мірою замінити звичайні школи з точки зору безпеки. На нашу думку, за всієї потенційної користі, такі модульні конструкції можуть стати хоча і порівняно комфортною, але тимчасовою локацією, адже в більшості своїй вони не здатні виконувати роль повноцінного надійного укриття. Отже, якщо розміщення закладу освіти в модульних конструкціях є безальтернативним, то

засновник закладу зобов'язаний розмістити його якомога ближче до тих будівель та споруд, в яких наявні належним чином влаштовані сховища.

Важливим є ретельний аналіз актуального зарубіжного досвіду. Неодмінними рисами цього аналізу мають бути його адекватність українським реаліям та критичність в порівняннях. Варто усвідомлювати, що в сучасному світі практично немає країн, які б протистояли настільки підступному та потужному ворогу, лише сухопутний кордон з яким дорівнює понад 1900 км. Разом з тим, окремі елементи системи цивільного захисту в тих країнах, що перебувають в стані перманентних збройних конфліктів із своїми сусідами, варті ретельного вивчення та імплементації в практику публічного управління. Зокрема унікальним досвідом в контексті нашого дослідження володіє держава Ізраїль.

На завершення відзначимо, що органам публічної влади необхідно уникати хибного підходу, за якого зусилля по створенню системи цивільного захисту залежать від тієї військово-політичної ситуації в якій перебуває держава на конкретний момент часу. До прикладу, найбільш розгалужені мережі захисних сховищ побудовані в тих європейських країнах, котрі за останнє століття перетворилися на символи миролюбності та нейтралітету: Швеції та Швейцарії. Про значущість цивільного захисту населення для керівництва Швейцарської конфедерації свідчить наявність в конституції цієї держави ст. 61 «Громадянська/Цивільна оборона», що присвячена цьому питанню. Так, як і належить статтям Конституції, вона має скоріше концептуальний характер, але сам факт окремої уваги цій проблемі в тексті основного закону є промовистим і гідним наслідування.

Література:

1. Алгоритм дій місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, органів управління освітою, керівників закладів освіти щодо забезпечення укриття учасників освітнього процесу у фонді захисних споруд цивільного захисту. *Державна служба з надзвичайних ситуацій України*. URL.: <https://dsns.gov.ua>
2. Звіт за результатами опитування здобувачів освіти та педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти щодо організації освітнього процесу у новому 2022/2023 навчальному році. *Державна служба оцінювання якості освіти України*. URL.: <https://sqe.gov.ua/bilshist-zdobuvachiv-profesiynoi-pr/>
3. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02.10.2012р. №5403-VI. *Верховна Рада України*. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>
4. Про освіту : Закон України від 05.09.2017р. № 2145-VIII. *Верховна Рада України*. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
5. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020р. № 463-IX. *Верховна Рада України*. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>

Мерник Анастасія Муслімівна,
доцентка кафедри теорії права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук, доцентка

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ТА ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ В ПЕРУ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ

Починаючи з 2014 року на теренах української держави триває агресивна війна Російської Федерації проти України. Вже не перший рік в українському суспільстві приділяється увага вивченню інструментів перехідного правосуддя, як засобів відновлення справедливості у суспільстві та порушених прав людини, які зумовлені військовими діями та воєнними злочинами. Для глибокого розуміння складових елементів

перехідного правосуддя є корисним вивчення зарубіжного досвіду їх впровадження в суспільно-правові відносини країн, що в генезі мали війну та військові конфлікти на території своїх держав.

Збройний конфлікт у Перу в 1980-2000 роках був найдовшим та найкривавішим в історії країни та залишив після себе приблизно 69 280 загиблих та зниклих безвісті людей [1], характеризується тортурами, незаконними затриманнями, сексуальним насильством. Конфлікт спричинив примусові вербування дітей, масові переміщення населення та атмосферу терору і страху, серйозні психологічні, соціально-політичні та соціально-економічні наслідки для жертв та цілих регіонів країни.

Безпосередньою причиною конфлікту було рішення маоїстського комуніста Сендеро Лумінозо, члена партії Перу, відомої під назвою «Сяючий шлях», розпочати збройну боротьбу проти державної влади у 1980 році, всупереч волі більшості перуанців [1]. Натхненний ідеологією, яка відстоювала крайність насильства і жорстокості щодо тих, хто не погоджувався з його радикальними позиціями, «Сяючий шлях» намагався використати у своїх діях історичну маргіналізацію, яка була характерна для більшості жителів провінцій Анд та Амазонки. Згодом Комісія з правди та примирення встановила, що насильство в основному було зосереджено в найбідніших регіонах, населених переважно корінним населенням, а 75 відсотків жертв розмовляли кечуа або іншою мовою корінного населення як основною мовою, хоча такі носії мови становлять лише 16 відсотків загального населення. Згідно з дослідженнями, що спрямовувались на вивчення цього конфлікту, «Сяючий шлях» відповідав за майже половину повідомлень про смерть та зникнення людей, оскільки ця організація жорстоко карала і залякувала тих, кого прагнула контролювати [2].

У 1984 році відбулось посилення насильства, що обумовлювалося появою іншої диверсійної групи – «Революційного руху Тупака Амару», яка вбивала і викрадала опонентів та інших людей, яких сприймала як загрозу для своєї діяльності.

У відповідь на функціонування цих двох організацій державний уряд Перу застосував стратегію дій, яка порушила демократичні засади країни та в свою чергу також призвела до масштабних порушень прав людини. У 1980-х рр. в кількох перуанських провінціях було введено надзвичайний стан, збройні сили країни проводили невибіркову політику репресій проти населення, яке підозрювали у приналежності до «Сяючого Шляху». Ці порушення не тільки були наслідком окремих надмірностей, але і в деяких випадках, представляли узагальнену та систематизовану практику, яка включала злочини проти людства та порушення міжнародного гуманітарного права. У той час жодних розслідувань та кримінального переслідування щодо цих злочинів не було, а насильство поширилося по всій країні. Обрання Альберто Фухіморі на пост президента в 1990 р. відкрило період авторитарного правління, заперечення дії верховенства права, поширення корупції, безкарності та масових смертей людей.

Підраховано, що за час військового конфлікту у Перу 46 відсотків жертв постраждали від дій організації «Сяючий шлях»; 30 відсотків – від державних інститутів; 24 відсотки – від інших суб'єктів, що включають групи самооборони, «Революційний рух Тупака Амару», воєнізовані групи (які, як правило, підтримувалися або озброювалися державними силами безпеки). «Революційний рух Тупака Амару» відповідав за 1,5 відсотка від загальної кількості смертей. Катування, вчинення сексуального насильства та згвалтування здійснювались збройними силами країни та воєнізованими групами, якими вони підтримувались, проте 75 відсотків випадків катувань і 83 відсотки випадків згвалтування приписували саме «Сяючому шляху» [3].

Не дивлячись на масові порушення прав людини в Перу з боку держави, існування жорсткої боротьби правлячої влади з опозицією, діючий президент країни у 1990-2000 Альберт Фухіморі, мав підтримку у населення. Закони, прийняті в 1995 році, амністували військових, поліцію та цивільний персонал, яких звинувачували або засуджували за порушення прав людини та заборонили судам ставити під сумнів конституційність

прийнятих законів. Проте, Міжамериканський суд з прав людини визнав недійсними такі закони.

Викриття розгалуженої корупційної мережі на найвищих рівнях управління та подальші протести громадянського суспільства призвели до усунення Фухіморі від посади у листопаді 2000 року та його втечу до Японії. Новий уряд на чолі з президентом Валентином Паніагуа почав здійснювати демократичні реформи та процес припинення авторитарної системи правління. Він також ініціював судовий розгляд та розслідування конгресу щодо випадків корупції та порушень прав людини. За адміністрації Паніагуа незалежність судової влади була відновлена і була створена комісія правди.

Комісії правди було доручено розслідування порушень прав людини та злочинів, скоєних терористичними організаціями та державними органами влади в період з травня 1980 року до листопада 2000 року під час дії режимів колишніх президентів Фернандо Белаунде, Алана Гарсії та Альберта Фухіморі; висвітлення правди щодо діянь «Сяючого шляху», «Револьюційного руху Тупака Амару» та інших військових організацій. Комісія мала визначати умови, що спричинили насильство, сприяти судовим розслідуванням, складати проекти пропозицій для репарацій та напрацювати рекомендації щодо реформ у Перу.

Наприкінці липня 2001 року, незабаром після прийняття присяги, новий президент Алехандро Толедо ратифікував створення Комісії з правди та примирення. Надаючи остаточний звіт уряду 28 серпня 2003 Комісія не лише встановила тисячі жертв та надала загальну оцінку масштабів насильства, але також надала суттєві рекомендації щодо подолання спадщини насильства та масових порушень прав людини.

Література:

1. Comisión de la Verdad y Reconciliación, Informe Final [CVR Final Report] (Lima, 2003), [www.cverdad.org.pe/ifi nal/index.php](http://www.cverdad.org.pe/ifi%20nal/index.php).
2. Informe de Gestiy n Correspondiente al Periodo Agosto-Diciembre,” 2001, www.scribd.com/doc/75894977/Informe-de-Gestion-Cman-Agosto-Diciembre-2011-Docx-1-Docx-Corregida
3. Comisiy n de la Verdad y Reconciliaciy n. “Informe Final,” 2003, [http://www.cverdad.org.pe/ingles/ifi nal/index.php](http://www.cverdad.org.pe/ingles/ifi%20nal/index.php)

Митник Юлія Анатоліївна,

здобувач 2 курсу спеціальності 081 «Право» факультету цивільного захисту

Чубань Вікторія Сергіївна

*доцент кафедри управління у сфері цивільного захисту, к.е.н., доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВИХ АДМІНІСТРАЦІЙ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Ефективне публічне управління – запорука підвищення економічного, соціального та політичного рівнів держави. Проблема дійового здійснення такого управління завжди була актуальною, але враховуючи виклики сьогодення, які завдає воєнний стан, ця тема потребує щонайбільшої уваги. У цьому контексті розглянемо діяльність військових адміністрацій – мета дослідження.

Насамперед, варто зазначити, що воєнний стан в Україні введено 24 лютого 2022 року, у зв'язку з військовою агресією РФ проти нашої держави, Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» [1].

Такий особливий правовий режим передбачає комплекс дій, які спрямовані на захист національної безпеки держави, надаючи органам публічної влади відповідних повноважень.

В Указі зазначено, що органам публічної влади, зокрема органам місцевого самоврядування, потрібно запроваджувати та здійснювати передбачені Законом України «Про правовий режим воєнного стану» заходи і повноваження, необхідні для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави.

Оборона України базується на готовності та здатності органів державної влади, усіх складових сектору безпеки і оборони України, органів місцевого самоврядування, єдиної державної системи цивільного захисту, національної економіки до переведення, при необхідності, з мирного на воєнний стан та відсічі збройній агресії, ліквідації збройного конфлікту, а також готовності населення і території держави до оборони [2].

Згідно зі статтею 4 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» на територіях, на яких введено воєнний стан, для забезпечення дії Конституції та законів України, забезпечення разом із військовим командуванням запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян можуть утворюватися тимчасові державні органи - військові адміністрації [3].

Отож, Указом Президента України «Про утворення військових адміністрацій» від 24 лютого 2022 року постановлено утворити Вінницьку, Волинську, Донецьку, Дніпропетровську, Житомирську, Закарпатську, Запорізьку, Івано-Франківську, Київську, Кіровоградську, Луганську, Львівську, Миколаївську, Одеську, Полтавську, Рівненську, Сумську, Тернопільську, Харківську, Херсонську, Хмельницьку, Черкаську, Чернівецьку, Чернігівську обласні та Київську міську військові адміністрації. На базі існуючих районних державних адміністрацій відповідні районні військові адміністрації, а їх головами – начальників таких військових адміністрацій [4].

До повноважень військових адміністрацій, що утворилися, відноситься запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану разом із військовим командуванням, а також із залученням органів виконавчої влади України та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань та громадян на відповідній території. Вони виконують ці повноваження до припинення або скасування воєнного стану в Україні.

Відповідно до статті 15 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» діяльність військових адміністрацій керується нормами Конституції України, законів України «Про оборону України», «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», «Про критичну інфраструктуру», цього закону та інших нормативно-правових актів. Повноваження військових адміністрацій населених пунктів, районних, обласних військових адміністрацій на відповідній території, які поряд із повноваженнями місцевих державних адміністрацій, мають повноваження із запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану закріплює вищезгадана норма права [3].

Спрямування, координацію та контроль за діяльністю обласних військових адміністрацій з питань забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку, здійснення заходів правового режиму воєнного стану здійснює Генеральний штаб Збройних Сил України, а з інших питань, у межах своїх повноважень – Кабінет Міністрів України [3].

Отже, у дослідженні було розглянуто діяльність військових адміністрацій. Визначено, що вони утворюються відповідно до ст. 4 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» та цілеспрямовано функціонують на певній території задля ефективного здійснення поставлених завдань. За правовим статусом військові

адміністрації являються тимчасовими органами з розпорядницько-виконавчими повноваженнями, які здійснюються із використанням методів, які притаманні військовому управлінню.

Література:

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лют. 2022 р. № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 07.03.2023).
2. Про оборону України : Закон України від 06 груд. 1991 р. № 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#n323> (дата звернення: 07.03.2023).
3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травн. 2015 р. № 389-VIII. Відомості Верховної Ради, 2015, № 28, ст.250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#n88> (дата звернення: 07.03.2023).
4. Про утворення військових адміністрацій : Указ Президента України від 24 лют. 2022 р. № 68/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/682022-41405> (дата звернення: 07.03.2023).

Михайлова Ірина Юрївна,

*виконуюча обов'язки провідного наукового співробітника
відділу науково-правових експертиз Наукового-дослідного інституту правотворчості та
науково-правових експертиз Національної академії правових наук України,
кандидатка юридичних наук, доцентка*

ПРОБЛЕМИ ВИПЛАТИ ПЕНСІЙ ОСОБАМ, ЯКІ ПРОЖИВАЮТЬ ЧИ ПРОЖИВАЛИ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНІЙ ТЕРИТОРІЇ АВТНОМНОЇ РЕСПУБЛІКИ КРИМ ТА М. СЕВАСТОПОЛЯ

Пенсійне забезпечення осіб, які проживають чи проживали на тимчасово окупованій території АР Крим та м. Севастополя, повинно забезпечуватись, в тому числі, шляхом своєчасної виплати пенсій. Забезпечення виконання такого зобов'язання є наслідком стабільного розвитку України як правової держави, а також українського демократичного суспільства та якісного соціального захисту населення, оскільки безпосередньо стосується інтересів осіб, які у зв'язку з досягненням пенсійного віку, встановленням інвалідності чи у зв'язку з втратою годувальника потребують матеріальної підтримки від держави, громадянами якої вони є, враховуючи, що для більшості з них, пенсія є єдиним джерелом доходу.

Проблема виплати пенсій такої категорії осіб не є новою, адже збройна агресія Російської Федерації та тимчасова окупація нею окремих територій України розпочалась ще у лютому 2014 року. Зокрема, АР Крим та місто Севастополь є тимчасово окупованими Російською Федерацією з 20 лютого 2014 року [1].

Таким чином, ще у 2014 році виникла нагальна потреба створення законодавчо врегульованого механізму виплати та доставки пенсій кримським пенсіонерам. 15 квітня 2014 року був ухвалений Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» і відповідно до частини 2 статті 7 цього Закону виплата пенсій передбачалась пенсіонерам, які, проживаючи на тимчасово окупованих територіях, мали громадянство України та які не отримували пенсій згідно з законодавством Російської Федерації. Отож, Законом визначались дві умови за яких пенсіонер міг отримувати українську пенсію:

1. наявність українського громадянства;
2. документальне підтвердження факту неотримання пенсії від країни-агресора.

Проте, декларування відсутності російського громадянства та підтвердження факту неотримання пенсії від пенсійних органів Російської Федерації значно ускладнювали процедуру виплати пенсій кримським пенсіонерам. Так, особа, яка зверталася за пенсією, повинна була чекати, допоки надійде паперова пенсійна справа з тимчасово окупованої території Криму через пенсійні органи Російської Федерації. Це тривало в середньому від 3 до 12 місяців. Увесь цей час питання виплати пенсії навіть не розглядалось, особа залишалась без необхідних коштів для життя. Виплату пенсії, після надходження пенсійної справи, разом із документами про припинення виплати пенсії, поновлювали не з дати звернення до Пенсійного Фонду України, а з дати припинення виплати пенсії в тимчасово окупованому Криму, якщо таку пенсію там виплачували [2].

Очевидно, що такі додаткові умови виплати пенсій для осіб, які проживали на тимчасово окупованій території Кримського півострова, призвели до суттєвого обмеження їхнього права на пенсійне забезпечення. Тому у 2021 році до частини другої статті 7 були внесені зміни і умову щодо *підтвердження факту неотримання пенсії від країни-агресора* було скасовано. Проте, оновлені положення частини другої статті 7 й досі не застосовуються на практиці, оскільки, як передбачено цією нормою в чинній редакції – виплата пенсій громадянам України, які проживають на тимчасово окупованій території, здійснюється *в порядку*, визначеному Кабінетом Міністрів України. Зокрема, виплата пенсій для українців, які проживають на території тимчасово окупованої АР Крим та м. Севастополя здійснюється відповідно до Порядку виплати пенсії та надання соціальних послуг громадянам України, які проживають на території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р. № 234 [3] і, на жаль, цим Порядком й досі передбачено, що виплата пенсії здійснюється лише для тих осіб, *які не отримують пенсії від Пенсійного Фонду Російської Федерації або інших міністерств та відомств, що здійснюють пенсійне забезпечення у Російській Федерації*. Отже, на підставі вищезазначеного положення органи Пенсійного фонду України, відмовляють у виплаті пенсій громадянам України, які проживають чи проживали на тимчасово окупованій території АР Крим та м. Севастополя.

Ситуація значно погіршилась після повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України, адже якщо до 24 лютого 2022 року Пенсійний фонд України отримувал від пенсійних органів Російської Федерації необхідне підтвердження неотримання російської пенсії, то після 24 лютого 2022 року це стало неможливим.

У своїй Спеціальній доповіді щодо додержання прав осіб, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України за період 24 лютого – 31 жовтня 2022 року, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини Дмитро Лубінець зазначає, що громадяни України, які є внутрішньо переміщеними особами, що раніше проживали на території АР Крим і м. Севастополя, які після 24 лютого перемістилися на контрольовану територію України, опинились в уразливому стані внаслідок відмови органів Пенсійного фонду України у виплаті пенсії на підставі того, що вони вважаються забезпеченими пенсіями від російського Пенсійного фонду, або тому, що вони не можуть ані підтвердити, ані спростувати факт неотримання пенсії та інших соціальних виплат «за попереднім місцем отримання пенсії». Незважаючи на Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», яким гарантується виплата пенсій усім громадянам України без винятків, *фактично виплата пенсій особам із відповідних територій не здійснюється*. Порушення права на отримання пенсій існує через наявність у чинному законодавстві України норм, які суперечать цьому Закону. Зокрема, чинною є заборона виплати пенсій громадянам з АР Крим і м. Севастополя, якщо внутрішньо переміщені особи, які раніше мешкали там, мають російське громадянство; отримують або отримували російську пенсію; Пенсійний Фонд України не отримав від пенсійних органів Росії відомостей про виплату і припинення виплати пенсії внутрішньо переміщеним особам (що взагалі неможливо виконати під час воєнного стану); Пенсійний Фонд

України не отримав від пенсійних органів Росії пенсійних справ внутрішньо переміщених осіб (що також не може бути виконано під час воєнного стану у зв'язку з розривом дипломатичних відносин з Росією) [4].

На наш погляд, таке обмеження права на пенсійне забезпечення загострює соціальну напругу в суспільстві та підвищує недовіру до України, оскільки кримські пенсіонери здобули це право, працюючи та сплачуючи внески саме в Україні, тому його реалізація не повинна обмежуватись шляхом створення додаткових умов для виплати пенсій через тимчасову окупацію території АР Крим та м. Севастополя. Вбачається, що необхідно скасувати усі дискримінаційні положення чинного українського законодавства, відповідно до яких здійснюється виплата пенсій для осіб, які проживають чи проживали на тимчасово окупованій території АР Крим та м. Севастополя.

Література:

1. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15 квітня 2014 р. № 1207-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>

2. Забезпечення реалізації соціально-економічних прав осіб, що постраждали внаслідок конфлікту в Україні: Альтернативний звіт Коаліції громадських організацій щодо реалізації Україною Міжнародного Пакту про економічні, соціальні та культурні права. 67 сесія (17 лютого – 6 березня 2020) URL: https://krymsos.com/wp-content/uploads/2021/07/prev_property_rights_a4-ukr-3.pdf

3. Порядок виплати пенсії та надання соціальних послуг громадянам України, які проживають на території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р. № 234 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/234-2014-п#n8>

4. Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо додержання прав осіб, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України за період 24 лютого – 31 жовтня 2022 року URL: <https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/Доповіді/Доповідь.pdf>

Михалевич Софія Миколаївна,

*студентка I курсу факультету управління, економіки та права
Львівського національного університету природокористування*

Музика Ярослав Іванович,

*в.о. доцента кафедри права Львівського національного університету
природокористування, кандидат юридичних наук*

ДЕОНТОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЇ АДВОКАТА У РИМСЬКОМУ ПРАВІ

У ході розвитку Римської Імперії, з метою задоволення певних промислових та економічних потреб усього населення, сформувались перші бізнесові установи – підприємства. Такими організаціями були, зокрема, пральні (фуллоніки), заклади швидкого харчування (попіни), крамниці (таверни), з'явилися банкіри (аргенарії) та відкупники, збирачі податків (публіканти). Розвиток тогочасної підприємницької діяльності потребував правового захисту та представництва, що і стало поштовхом для виникнення адвокатури у Стародавньому Римі.

З тих давніх часів, термін «адвокат» означав шановану особу, яку запрошували в суд супроводжувати суб'єкта суперечки для вирішення конфлікту. Згодом така особа стала

судовим захисником. Саме в цей період часу, коли спір між двома особами вирішує не поєдинок, а третя сторона, виникає суд.

В. В. Фокіна зазначає, що зародившись у стародавні часи, адвокатура набула сприятливих умов для розвитку у Стародавньому Римі, пройшовши шлях становлення від вільної професії до створення класу професіоналів, до яких пред'являлись конкретні вимоги, закріплені спочатку на рівні традицій, а пізніше регламентовані законом [1, с.556].

Дослідивши питання витоків адвокатури, як правового інституту, І. М. Переверза наголошує, що у Стародавній Греції існувало декілька професій, які мали відношення до договірної моделі адвокатської діяльності: логографи, синегори, параклети і прагматики. Логографи були першими, хто за допомогу у судовому процесі, а саме написання судових промов на замовлення, отримували грошову подяку від клієнта. Виходячи з того, що логографія не могла цілком задовольнити потреби в судовому захисті, то після своєї промови учасник судового процесу закликав на допомогу сторонню особу, тобто синегора: родича, друга, оратора, – яка могла доповнити його промову. Синегора на суді супроводжували прагматики, так звані «знавці права», юрисконсульти, які повідомляли йому в разі необхідності потрібні юридичні відомості. Параклет допомагав переконати суддю у правоті сторони [2, с.15].

Дослідник питань історії виникнення професії адвоката вважав, що справа захисту чужих інтересів еволюціонує і набирає схожих рис із сучасною адвокатурою тоді коли замість родинного захисту, залучаються сторонні особи, які пишуть промови та проводять захист за грошову виплату, що згодом і стало їх професійною справою.

На нашу думку, усі функції, які покладались на професію адвоката у Стародавньому Римі, допомогли сформувати основні витoki та принципи адвокатської діяльності у сучасному праві нашої держави.

Є.В. Васьковський зробив висновки, що у той історичний час не існувало поняття адвокатської етики або честі. Логографи здійснювали захист в будь-яких справах, і могли писати промови для обох сторін судового процесу одночасно [3, с.621]. На нашу думку, для клієнтів це було негативним, оскільки логографу була відомою інформація щодо обох сторін у справі, що не давало у повній мірі захистити права кожної сторони конфлікту. Крім цього, досить складно говорити про об'єктивність логографа, оскільки представляючи інтереси контрагентів, він завжди надавав перевагу і лобював не ту позицію яка носила істину, а ту, яка приносила йому більшу вигоду.

М. О. Гаврилук зазначає, що з початком падіння судового красномовства співпадає розвиток римського права, що суттєво вплинуло на адвокатську професію, оскільки гостро виникла необхідність відмовитися від красивих, але часто беззмістовних промов і глибоко оволодіти юридичними знаннями [4, с.40].

І. В. Бокова вказує на те, що характерною рисою становлення інституту адвокатури є надання будь-кому (а не лише юристам) можливість надавати правову допомогу. Це свідчить про те, що на початках свого зародження, для інституту правового захисту було важливим не знання законів а інші людські якості, як то місце в суспільстві, лідерські завдатки чи ораторське мистецтво. Лише згодом, як ми можемо спостерігати у період імперії, до надання правової допомоги допускалися особи, які відповідали певним вимогам [5, с.24].

Таким чином, можна констатувати, що професія адвоката у Стародавньому Римі була безпосередньо пов'язана з ораторським мистецтвом, риторикою та вмінням правильно висловлюватись, і лише з плином часу в процесі свого розвитку, до представників цієї професії почали висувати інші вимоги, як то знання права та законів.

Література:

1. Фокіна В.В. Розвиток адвокатури в Стародавньому Римі. *Адвокатура: минуле, сучасність та майбутнє*: матер. ІХ Міжнар. наук.-практ. конф.: (м. Одеса, 15 листопада 2019 р.) / редкол.: Н. М. Бакаянова (голова) та ін. Одеса : «Фенікс», 2019. С. 554-557.
2. Переверза І.М. Адвокатура в Стародавній Греції та Стародавньому Римі. *Право: історія, теорія, практика*: матеріали Міжнародної науковопрактичної конференції (м. Львів, 14-15 березня 2014 р.). Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2014. С. 14-17
3. Васьковский Е. В. Организация адвокатуры. Ч. 1–2. Тип. П. П. Сойкина, 1893. 621 с.
4. Гаврилюк М. О. Історія виникнення і становлення адвокатури в Стародавньому Римі. *Адвокатура: минуле та сучасність*: матер. ІІ міжнар. наук. конф. молодих вчених, аспір. та студ. (м. Одеса, 2 березня 2013 р.) / відп. за вип. д.ю.н., проф. В. М. Дрьомін; Націон. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса : Фенікс, 2013. С.37-40.
5. Бокова І. В. Основи діяльності Римської адвокатури за часів імперії. *Адвокатура: минуле та сучасність*: матер. ІІ міжнар. наук. конф. молодих вчених, аспір. та студ. (м. Одеса, 2 березня 2013 р.) / відп. за вип. д.ю.н., проф. В.М. Дрьомін ; Націон. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса : Фенікс, 2013. С.22-24.

Міліціанов Роман Валерійович,

суддя Господарського суду Вінницької області, кандидат юридичних наук

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ СУДДІВ

Конституція України визначає основи побудови судоустрою шляхом закріплення принципів територіальності та спеціалізації. Застосування вказаних принципів переважно ототожнюється зі створенням, розвитком та реформуванням мережі судових установ.

Норми ст. 125 Конституції України детермінують спеціалізацію як основу для утворення, реорганізації та ліквідації судів; встановлення ієрархії судових ланок, утвердження конституційного статусу Верховного Суду та спеціалізованих судів, тощо.

Водночас, тлумачення спеціалізації виключно як архітектурного елементу судоустрою, носить досить обмежений характер, оскільки сентенції Основного Закону додатково відносять до категорії спеціалізації особливий статус суддів спеціалізованих судів, з можливістю нормативного встановлення додаткових вимог щодо освіти та стажу професійної діяльності (ч. 3 ст. 127 Конституції України [3]).

З метою з'ясування дійсного змісту конституційної спеціалізації судів та суддів вбачається необхідним дослідження термінологічних визначень даного поняття та його наукового розуміння.

Дослідження категорії спеціалізації притаманно не лише правничим наукам, даний термін є загальнозживаним при організації виробничих процесів, а саме їх раціональному впровадженні.

Зокрема, принцип спеціалізації виробництва означає обмеження різноманітності елементів виробничого процесу, передусім зменшення номенклатури продукції, різновидів виробничих операцій. Збільшуючи однорідність виробництва, спеціалізація спрощує його організацію, створює передумови для автоматизації, унаслідок чого поліпшується використання ресурсів підприємства, підвищується якість продукції, знижується її собівартість. Також, виокремлюють спеціалізацію за територіальною та галузевою ознакою [5, с. 45, 54].

Розуміння спеціалізації як терміну у сучасній українській мові зведено до набуття певних знань, навичок у одній спеціальній галузі науки або техніки; володіння спеціальним, особливим призначенням [1, с. 1364].

Таким чином, спеціалізація є формою покращення (удосконалення) суспільних відносин, з метою їх об'єднання та зосередження, забезпечення розвитку, досягнення досконалості у окремій сфері правовідносин, що надає можливість ефективно, з мінімальними втратами часових, матеріальних, людських, розумових ресурсів виконувати поставлені завдання.

Витоками правової спеціалізації є суспільний розподіл праці, реально легітимована диференціація владних структур, національно-державна суверенізація. Її метою є якомога повніше й точне охоплення різноманітних особливостей, новизни й динаміки соціальних перетворень, відбиття якісного стану. Критерієм спеціалізації є предмет спірних правовідносин, а також властива йому відповідна процесуальна процедура [4, с. 257].

Отже, спеціалізацію у конституційному вимірі слід розглядати не лише як критерій побудови судових інституцій, але і як основу для формування судових юрисдикцій, уніфікацію різних форм судочинства, удосконалення професійного рівня судів при відправленні правосуддя.

Наведене вище розуміння спеціалізації сприяє її формуванню саме на рівні суб'єктів здійснення судочинства та правосуддя – професійних суддів, адже створення судових установ є лише способом організації та покращення процесів предметної спеціалізації.

Очевидно, що виключно створення спеціалізованої системи судів, найменування судових ланок не може забезпечити втілення самого процесу спеціалізації, перебіг якого безпосередньо залежить від освіченості, компетентності, професійного рівня суддів спеціалізованих судів.

Нормативне втілення такої ідеї досить чітко простежується з положень ч. 3 ст. 127 Конституції України [3], котра скеровує спеціалізацію у напрямі визначення додаткових вимог відносно професійного рівня та досвіду суддів спеціалізованих судів, а не окремих судових установ.

Тобто, текстуальне осмислення Основного Закону дозволяє визначити різні рівні спеціалізації: судоустрійну та суб'єктну (суддівську), однак доктринальне розуміння спеціалізації доповнює вказані категорії предметною спеціалізацією, яка запроваджується на рівні юрисдикції (компетенції спеціалізованих судів), формі реалізації судових повноважень (у судочинстві), а також на рівні правосуддя (під час вирішення одно предметних спорів та застосуванні матеріальних норм за єдиними підходами).

Розвиток спеціалізації знаходить свій прояв у статтях Закону України «Про судоустрій та статус», так як справи розподіляються з урахуванням спеціалізації суддів у випадках, визначених законом (ч. 5 ст. 15);, а також за рішенням зборів суддів відповідного суду може запроваджуватися спеціалізація суддів з розгляду конкретних категорій справ (ч. 2 ст. 18) [2].

З урахуванням втілення спеціалізації суддів та конституційному рівні доцільно підвищити її нормативний статус шляхом визначення у тексті Основного Закону засади (основної ідеї, першооснови), а не принципу.

Такий підхід дозволить забезпечити чітку ієрархію правових норм та попередить можливість розвитку законодавства всупереч приписам Конституції України. Розширення форм спеціалізації суддів у галузевому законодавстві та запровадження нових принципів зі змінами законодавства, стане можливим виключно на основі їх легітимізації у межах конституційних положень.

Мета правової спеціалізації за своєю сутністю не відрізняється від ідеї зазначених процесів у інших сферах життєдіяльності, оскільки запроваджується задля прискорення судочинства, формування суддівського корпусу з високим професійним рівнем навичок у найбільш важливих сферах спірних відносин.

Запровадження спеціалізації дозволяє втілити пряму дію норм Конституції України шляхом забезпечення: ефективного захисту порушених прав і свобод людини, як найвищої соціальної цінності (ст. 3); безперервності судочинства у період воєнного та надзвичайного стану (ст. 64); реалізації основних конституційних засад судочинства, зокрема розумних строків розгляду та обов'язковості судового рішення (п. п. 7, 9 ч. 1 ст. 129) [3].

З урахуванням наведених висновків слід зауважити, що наукове дослідження конституційної засади спеціалізації суддів потребує значної уваги та системного аналізу, який дозволить сформулювати європейській підходи під час удосконалення судоустрою (на основі висновків Консультативної ради європейських суддів), формуванні суддівського корпусу та забезпечення злагодженої роботи судової гілки влади з дотриманням положень Конституції України.

Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
2. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» : за станом на 23 груд. 2022/ URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.
3. Конституція України : за станом на 01 січ. 2020/ URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
4. Марочкін І. Є., Москвич Л. М., Назаров І. В. Судова влада : монографія / за заг. ред. І. Є. Марочкіна . Х. : Право, 2015. 792 с.
5. Прохорова В. В. Давидова Ю. О. Організація виробництва : навч. посібник. Давидова. Х. : Вид-во Іванченка І.С., 2018. 275 с.

Мішина Наталія Вікторівна,
професор кафедри конституційного права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, професор

ПРИНЦИП СУБСИДІАРНОСТІ У ВИКОНАННІ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Зараз принцип субсидіарності є доволі популярним в українській науковій літературі. Крім того, він «на слуху» також і у авторів науково-популярних статей, у яких розкриваються проблеми організації публічної влади. Це надає підґрунтя для того, щоб потенціал цього принципу в Україні було б використано максимально. А отже, важливим науковим напрямом є дослідження змісту цього багатогранного принципу.

На сучасному етапі в українській юридичній літературі з конституційного та адміністративного права принцип субсидіарності згадується у муніципальному контексті. Були навіть пропозиції щодо внесення цього принципу до тексту Конституції України – численні проекти законів України про «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)» (наприклад, проекти з такою назвою реєстр. № 4178а від 26 червня 2014 року, реєстр. № 2598 від 13 грудня 2019 р. [1], реєстр. № 2598-а від 27 грудня 2019 р. [2]).

Принагідно варто зауважити, що навряд чи має сенс включати до тексту Конституції України саме словосполучення «принцип субсидіарності». Тим більше, що сам принцип субсидіарності відтворено у конституційних положеннях, а на сучасному етапі доцільніше зосередитись на його якомога більш повній реалізації, - з урахуванням режиму воєнного стану.

Однак, позитивною є тенденція, відповідно до якої поступово словосполучення «принцип субсидіарності» «з'являється» в нормативному тезаурусі все частіше. Наприклад, у 2021 році це було неодноразово.

Одним з прикладів може бути Указ Президента України від 7 вересня 2021 року «Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки». У цьому документі передбачалось, що «стратегічними завданнями є: ... залучення інститутів громадянського суспільства до оцінки з урахуванням принципу субсидіарності потреб у суспільно значущих послугах, зокрема соціальних, оприлюднення інформації про її результати та заплановані видатки» [3]. Таким чином, наголос робився на тому, що цей принцип не може бути реалізований виключно зусиллями органів публічної влади, необхідно також і залучення організованої громадськості.

Ще одним з прикладів може бути згадка про цей принцип у тексті Указа Президента України від 27 вересня 2021 року «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року "Про запровадження національної системи стійкості"». Про цей принцип було згадано двічі:

- «Запровадження на основі національних інтересів України та з урахуванням міжнародного досвіду багаторівневої комплексної національної системи стійкості сприятиме формуванню на державному, регіональному та місцевому рівнях необхідних спроможностей для запобігання та належного реагування держави і суспільства на широкий спектр загроз та швидкого відновлення після кризових ситуацій» [4];

- «В основу національної системи стійкості мають бути покладені такі принципи, як: ... субсидіарність - передбачає розподіл повноважень і відповідальності, за якого ключові рішення щодо реагування на загрози і кризові ситуації ухвалюються на найнижчому можливому рівні з координацією на вищому доцільному рівні» [4].

Тенденція продовжилась і у 2022 році. Так, при внесенні змін та доповнень до Закону України "Про засади державної регіональної політики" у статті 3 «Принципи державної регіональної політики» було уточнено, що державна регіональна політика реалізується на основі низки принципів, у тому числі принципу «субсидіарності - реалізації владних повноважень на найнижчому рівні управління, на якому це найбільш ефективно» [5].

Крім того, не так часто, як у муніципально-правовому контексті, але все ж такі з певною періодичністю, про принцип субсидіарності згадується в українській юридичній літературі з міжнародного права, точніше – з європейського права. Згадується вже в трохи іншому значенні.

Таким чином, станом на сьогодні склалась доволі парадоксальна ситуація, коли в Україні наявні нібито два різних принципи за сутністю, але вони іменуються однаково.

Якщо узагальнити, то різниця у значенні цих принципів полягає у наступному.

У літературі з міжнародного права традиційно зазначається, що це один з принципів європейського конституціоналізму, який використовується по відношенню по-перше, до взаємодії між органами Європейського Союзу та органами державної влади держав-членів Європейського Союзу та по-друге, до взаємодії між органами державної влади та органами місцевого самоврядування. У міжнародному праві Україні поняття «принцип субсидіарності» використовується у першому значенні в контексті європейської інтеграції (див., наприклад, Протокол про застосування принципів субсидіарності та пропорційності від 2 жовтня 1997 р. до Договору про заснування Європейської Спільноти), а у конституційному праві – у другому значенні, тобто в контексті децентралізації державної влади та муніципальної реформи.

Варто додати, що поза увагою авторів залишається той факт, що у документах органів Ради Європи так само часто йдеться про принцип субсидіарності.

Найбільш часто (статистично) він згадується у контексті функціонування Європейського суду з прав людини.

Наприклад, у своїх останніх рішеннях щодо України ЄСПЛ згадував про цей принцип так:

- «Суд вважає, пам'ятаючи про свою субсидіарну роль, що юридична ситуація другої та третьої заявниць відрізнялася від ситуації першої організації-заявниці, і вони не можуть стверджувати про наявність у них очікувань...» (п. 59 Рішення у справі «Закарпатська обласна спілка споживчих товариств та інші проти України») [6];

- «Суд розуміє субсидіарний характер своєї ролі та визнає, що має бути обережним, перебираючи на себе роль суду першої інстанції під час вирішення фактологічних питань, якщо це неминуче не вимагається обставинами конкретної справи. Тим не менш, він має провести «особливо ретельний аналіз»...» (п. 121 Рішення у справі «Лукашов проти України») [7];

- «... Зважаючи на субсидіарний характер конвенційної системи, ЄСПЛ не має розглядати помилки фактичного чи правового характеру, стверджувано допущені національним судом, окрім випадків і тією мірою, якою вони можуть порушувати права та свободи, гарантовані Конвенцією, і коли оцінка національних судів є явно свавільною...» (п. 30 Рішення у справі «Стецов проти України») [8].

Менш часто про принцип субсидіарності йдеться у документах, пов'язаних з функціонуванням такого органу Ради Європи, як Конгрес місцевих і регіональних рад.

В українській літературі з муніципального права доволі стисло та лаконічно принцип субсидіарності охарактеризував П.М. Любченко, зазначивши, що:

- «сутність цього принципу полягає у тому, що публічна влада повинна втручатися лише тією мірою і в тих межах, за яких суспільство та його групу, починаючи від індивідуумів до родини, територіальних громад та інших більш значних груп, не в змозі задовільнити свої різнобічні потреби. Таким чином, відповідно до принципу субсидіарності, передавати повноваження від влади більш низького рівня до влади більш високого рівня дозволяється лише тією мірою, якою ці повноваження можуть бути краще здійснені на вищому рівні» [9, с. 119];

- «принцип субсидіарності є основою громадівської моделі місцевого самоврядування, оскільки фактично визнає, що розподіл повноважень між державною владою та місцевим самоврядуванням іде за схемою «знизу вгору». Пріоритетним тут залишається право територіальної громади вирішувати, яке коло питань слід залишити за собою, а яке передати до компетенції органів державної влади» [9, с. 121].

Варто зауважити, що слід запропонувати прагнути термінологічної уніфікації у доктринальній літературі.

По-перше, це спростить міждисциплінарні дослідження.

По-друге, це надасть можливість позбутися штучного «відгородження» від досвіду ЄС, і стане ще одним підтвердженням на користь вибору Україною європейського вектору подальшого державного розвитку.

Література:

1. Проект Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)», реєстраційний номер 2598 від 13 грудня 2019 р. URL: <https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=67644&pf35401=514377>

2. Проект Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)», реєстраційний номер 2598-а від 27 грудня 2019р. URL: <https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=67644&pf35401=514377>

3. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки: Указ Президента України від 7 вересня 2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021>

4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року "Про запровадження національної системи стійкості": Указ Президента України від 27 вересня 2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479/2021>

5. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 5 лютого 2015 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19>

6. Справа «Закарпатська обласна спілка споживчих товариств та інші проти України» (Заява № 65719/10 та 2 інші заяви) від 15 вересня 2022 року: Рішення Європейського суду з прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_h59

7. Справа «Лукашов проти України» (Заява № 35761/07) від 20 квітня 2021 року: Рішення Європейського суду з прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_h01

8. Справа «Стецов проти України» (Заява № 5170/15) від 11 травня 2021 року: Рішення Європейського суду з прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_g96

9. Любченко П. М. Муніципальне право України: підруч. Х.: Право, 2019. 512 с.

Морей Тетяна Василівна,

*старший науковий співробітник Національної академії Служби безпеки України,
доктор філософії у галузі історії*

ДОСТУП ТА ПОШИРЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРАВОВІ ТА БЕЗПЕКОЗНАВЧІ АСПЕКТИ

Об'єктивною вимогою сьогодення є інформаційна безпека держави, що набуває особливої важливості у випадку посилення загроз воєнній безпеці, оскільки захист інформаційних ресурсів є важливою передумовою обороноздатності держави. Однак, враховуючи той факт, що зараз наша країна перебуває у стані війни, право на доступ та поширення деякої інформації може обмежуватись задля захисту національної безпеки та територіальної цілісності держави.

У зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до п. 20 ч.1 ст. 106 Конституції України [1], Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [3] Указом Президента України від 24.02.2022 № 64/2022, затвердженим Законом України № 2101-IX від 24.02.2022, в Україні введено воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб. В подальшому, термін дії воєнного стану продовжено на 30 днів Указами Президента України від 14.03.2022 № 133/202 (затверджений Законом України № 2119-IX від 15.03.2022) та від 18.04.2022 № 259/2022 (затверджений Законом України 2212-IX від 21.04.2022), а також на 90 днів — Указами Президента України від 17.05.2022 № 341/2022 (затверджений Законом України № 2263-IX від 22.05.2022), від 12.08.2022 № 573/2022 (затверджений Законом України № 2500-IX від 15.08.2022) та від 06.02.2023 № 58/2023 (Затверджений Законом України № 2915-IX від 07.02.2023) [1].

У зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України, а також можуть вводитися тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені у статті 8 Закону України "Про правовий режим воєнного стану" [1].

Розглянемо детальніше особливості реалізації права на доступ до публічної інформації в умовах воєнного стану. Так, відповідно до частини першої статті 3 Закону України «Про доступ до публічної інформації» право на доступ до публічної інформації гарантується зокрема обов'язком розпорядників інформації оприлюднювати інформацію, крім випадків, передбачених законом [4]. Водночас у зв'язку з запровадженням України

правового режиму воєнного стану обсяг компетенції та повноважень окремих розпорядників з питань оприлюднення інформації та інформування громадян може зазнавати істотних змін, оскільки з початком повномасштабного вторгнення інформація також стала “зброєю” і її поширення може нести загрозу національній безпеці держави. Щоб уникнути ризиків, під час дії правового режиму воєнного стану деякими органами публічної влади тимчасово було призупинено доступ до відповідних державних реєстрів (або вони працюють в обмеженому режимі), на вебсайтах деяких розпорядників інформації можна отримати тільки обмежений перелік відомостей, а окремі установи і організації навіть оголосили про відтермінування надання відповідей на інформаційні запити до завершення війни.

У роз'ясненнях, розміщених на сайті Омбудсмена, щодо особливостей реалізацій права на доступ до публічної інформації в умовах воєнного стану, наголошено на важливості якісного та оперативного доступу до публічної інформації для забезпечення належного функціонування правової системи, однак наголошується також на необхідності забезпечити баланс між правом громадян на отримання достовірної інформації і захистом інтересів національної безпеки держави та захистом життя інших людей. Крім цього, в умовах воєнного стану, державою можуть бути запроваджені заходи інформаційної безпеки, такі як впровадження контролю за змістом і поширенням інформації з метою обмеження або недопущення неправдивої інформації або інформації, оприлюднення якої може завдати шкоди життю та здоров'ю людини, національній безпеці держави [5].

Щодо тлумачення самого поняття “інформація”, то законодавець визначає її як будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [4]. Вважаємо правомірним, що тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, визнано обмеження щодо таких конституційних прав, які гарантовані ст. 34 Основного Закону України, а саме: вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб [1]. Основними підставами для обмеження таких прав законодавчо визначено “захист інтересів національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи кримінальним правопорушенням” [4].

Відповідаючи на сучасні виклики і загрози щодо розповсюдження певної категорії інформації в умовах воєнного стану, законодавець оперативно вніс зміни та доповнення до нормативно-правових актів, оскільки ворог може використовувати відповідну інформацію, здобуту із відкритих джерел, на шкоду національній безпеці держави. Так, 27 березня 2022 року набрав чинності Закон України від 24 березня 2022 року № 2160-ІХ “Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення протидії несанкціонованому поширенню інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчиненому в умовах воєнного або надзвичайного стану” [7].

Відповідно до законодавчих змін, розділ I Особливої частини “Злочини проти основ національної безпеки України” Кримінального кодексу України (далі — КК України) доповнено новою статтею 114-2, що передбачає притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності за поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів, у тому числі про їх переміщення територією України (ч. 1 ст. 114-2 КК України); поширення інформації про переміщення, рух або розташування Збройних сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, за можливості їх ідентифікації на місцевості (ч. 2 ст. 114-2 України); вище вказані дії, що вчинені за попередньою змовою групою осіб або з корисливих мотивів, або з метою надання такої інформації державі, що здійснює збройну агресію проти України (ч. 3 ст. 114-2 КК України) [8].

Протиправним визначено розповсюдженням такої інформації, яка не розміщувалась (не поширювалася) у відкритому доступі Генеральним штабом Збройних Сил України чи

Міністерством оборони України або в офіційних джерелах відповідних відомств країн-партнерів, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану [8]. Небезпека поширення інформації, що передбачена ст. 114-2 КК України, полягає насамперед у тому, що таку інформацію, здобуту із відкритих джерел, країна-агресор може використовувати задля досягнення військових цілей проти суверенітету, територіальній цілісності, недоторканності та обороноздатності України.

Для запобігання загрози життю та здоров'ю суддів та учасників судового процесу у період воєнного стану, тимчасово було призупинено загальний доступ до Єдиного державного реєстру судових рішень (далі — ЄДРСР), однак на теперішній час доступ до ЄДРСД відновлено у тестовому (обмеженому) режимі, де можна ознайомитися з рішеннями судів у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ст.114-2 КК України, у яких поширення в умовах воєнного стану інформації про розміщення позицій Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань, в тому числі з можливістю їх ідентифікації на місцевості через доступні засоби дистанційної комунікації (мобільні телефони, планшети, ПК) з використанням соціальних мереж (в т.ч. з можливістю обміну миттєвими повідомленнями (месенджери «Telegram», «Viber» тощо) чи повідомленнях іншим стороннім особам, призводило (могло призвести) до ворожих авіа- чи ракетних ударів по місцям дислокації військ, складів зі зброєю та боєприпасами, руйнування інфраструктури, що завдало (могло завдати) непоправної шкоди обороноздатності та економіці країни [9-12].

Одним із актуальних питань залишається також поширення інформації у відкритому доступі Telegram-каналами в режимі реального часу про рух ворожих повітряних об'єктів, час і місце перебування цих об'єктів та зникнення з радарів. Це, в свою чергу, може розглядатися як інформування країни-агресора інформацією, що може завдати істотної шкоди державі і розглядатись як злочин проти України [13].

Таким чином, під час дії воєнного стану питання щодо доступу та поширення інформації є надзвичайно багатовекторним. З одного боку доступ до публічної інформації є надзвичайно важливим правовим інструментом, оскільки завчасне інформування громадян може врятувати життя та здоров'я людини, запобігти гуманітарним катастрофам та вчиненню злочинів проти людяності. З іншого боку, в умовах тотальної дезінформаційної війни з боку інформаційних спеціальних служб, агресивних дій військових формувань Російської Федерації на території України, які спричиняють ураження і руйнування об'єктів військової і цивільної, в тому числі критичної, інфраструктури, ураження і вбивства особового складу підрозділів Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних органів, мирного населення, масово вчиняючи на території України злочини проти основ національної безпеки України, проти життя та здоров'я особи, життєво важливим є дотримання балансу між можливістю вільно виражати (поширювати) та отримувати інформацію про хід війни з одного боку та захистом національної безпеки, територіальної цілісності держави та її громадян — з іншого.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення – 23.03.2023)
2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента від 24.02.2022, № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2> (дата звернення — 23.03.2023)
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення — 23.03.2023)
4. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення — 23.03.2023)
5. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992, № 2657-XII. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення — 23.03.2023)

6. Особливості реалізації права на доступ до публічної інформації в умовах воєнного стану.

URL:<https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%20%D0%BD%D0%B0%20%D1%96%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8E/rozyasnennya-shchodo-doderzhannya-prava-na-dostup-do-informatsii-v-umovakh-voennogo-stanu13042022-3.pdf> (дата звернення — 22.03.2023)

7. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення протидії несанкціонованому поширенню інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчиненому в умовах воєнного або надзвичайного стану: Закон України від 24.03.2022. № 2160-IX. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2160-20#Text> (дата звернення — 23.03.2023)

8. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001. № 2341-III. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення — 22.03.2023)

9. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL:<https://reyestr.court.gov.ua/Review/109579947> (дата звернення — 22.03.2023)

10. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL:<https://reyestr.court.gov.ua/Review/107459395> (дата звернення — 22.03.2023)

11. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL:<https://reyestr.court.gov.ua/Review/109325339> (дата звернення — 22.03.2023)

12. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL:<https://reyestr.court.gov.ua/Review/107545844> (дата звернення — 22.03.2023)

13. Проти Telegram-каналів, які розкривають рух БПЛА та ракет, планують вжити заходи — Ігнат. URL:<https://www.unn.com.ua/uk/news/2020284-proti-telegram-kanaliv-yaki-rozkrivayut-ruk-h-bpla-ta-raket-planuyut-vzhiti-zakhodi-ignat> (дата звернення — 24.03.2023)

Мороз Артем Олександрович,

здобувач вищої освіти ЮД-042

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ КАСАЦІЙНОГО ОСКАРЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННИХ ДІЙ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВРЕГУЛЮВАННЯ

З початком повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України система судочинства набула значних змін щодо законодавчого регулювання. Природа судової влади, без сумніву, відрізняє її від законодавчої влади: суди не створюють нових норм права, не ухвалюють законів, але суди, безумовно, виступають закономірною системно-визначальною завершальною стадією правотворчості, що надає правотворчості остаточної форми.

Перш за все, на нашу думку є доречним здійснити огляд змін законодавчої бази, що зумовила зміни в сфері здійснення права на звернення з касаційною скаргою. Від 26.04.2022 був зареєстрований проект закону «Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу України та Господарського процесуального кодексу України» [7]. Перш за все, хотілося б звернути увагу на те, що для всіх судів, що знаходяться на території де ведуться бойові дії були здійснені зміни, що пов'язані зі змінами територіальної підсудності. Перш за все, суди, які зазнають небезпечного впливу з боку агресора повинні змінити своє місцезнаходження на іншу, більш безпечну територію. змін набула територіальна підсудність справ, це означає,

що у разі загрози життя чи неможливості проведення судового засідання допускається зміна місця знаходження суду. Відповідно до ст. 12-2 та ст. 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» закріплено положення щодо здійснення судочинства в період воєнного стану [8]. Більшість змін були пов'язані зі зміною процесуальних строків, та введенням підстави для їх перенесення через воєнний стан. [2]

Проект закону передбачає два розділи, перший розділ включає внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України, що безпосередньо стосується змін в касаційному провадженні. Другий розділ буде передбачати основні питання, що стосуються набрання чинності цим законом сили. [1]

Перше, що хотілося зазначити, це впровадження в судову систему більше проваджень письмового провадження. Таким чином, усі касаційні скарги пропонується розглядати в письмовому провадженні, але, це не буде стосуватися цивільного процесу, на нашу думку, таке впровадження може негативно вплинути на систему касаційного провадження з цивільних справ, варто розглядати усі сфери судочинства за рівними критеріями, щоб не було утиску прав скажників. [6]

Вручення судових рішень хочуть впровадити шляхом їх розміщення на сайті, тобто, «шляхом розміщення інформації на офіційному вебпорталі судової влади з посиланням на вебадресу такого судового рішення в Єдиному державному реєстрі судових рішень» [9]. З цього приводу варто звернути увагу на законопроект Про внесення змін до Закону України "Про судоустрій і статус суддів" який містить відсылку на Портал «Дія». На даний час, більшою інформацію законодавство не наповнено, однак, законопроекти в більшості випадків ще є в стадії розробки.

Також, розглядається можливість дистанційної участі учасників суду в касаційних провадженнях. На сьогодні, на нашу думку, дане положення можна реалізувати через платформу «Електронний суд». Однак, варто враховувати моменти, що стосуються забезпечення зв'язку, доступу до мережі Інтернет, та ін. [6]

Отже, законодавство, що передбачає можливість здійснення цивільного судочинства в умовах воєнного стану знаходиться на стадії розробки, ми вважаємо, що законодавець повинен здійснювати негайні дії для вдосконалення системи судоустрою та здійснення судового провадження. Система потребує змін, щодо доступу багатьох людей до правосуддя в таких складних умовах існування. Не варто забувати, що діяльність суду це впершу чергу забезпечення конституційних прав особи на право судового захисту.

Таким чином, касаційне провадження є безпосереднім продовженням руху цивільної справи по судових інстанціях. Завданнями касаційного провадження є перевірка правильності застосування судом першої або апеляційної інстанції норм матеріального чи процесуального права. [5] Касаційне провадження є самостійною формою забезпечення однакового застосування законодавства судами першої та апеляційної інстанцій. Основна функція суду касаційної інстанції полягає в перевірці законності і обґрунтованості оскаржених (опротестованих) судових рішень першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку. Значення касаційного провадження полягає в тому, що воно забезпечує законність рішень і ухвал суду першої і апеляційної інстанції, захист прав, свобод і охоронюваних законом інтересів осіб, які беруть участь у справі, захист публічних інтересів, а також забезпечує однакове застосування закону судами України та превентивну їх дію, спрямовану на попередження порушення законності громадянами. [4]

Суб'єктами права касаційного оскарження виступають сторони та інші особи, які брали участь у справі, а також особи, які не брали участь у справі, якщо суд вирішив питання про їх права та обов'язки. Об'єктами касаційного оскарження є: 1) рішення та ухвали суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку; 2) рішення та ухвали апеляційного суду. Оскаржувати в касаційному порядку рішення можна в будь-якому разі, якщо для цього наявні відповідні підстави. Дещо по-іншому вирішується питання стосовно касаційного оскарження ухвал суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку, а також постановлених за результатами їх перегляду

ухвалапеляційного суду. Такі ухвали можуть бути оскаржені у касаційному порядку лише у тому разі, коли вони перешкоджають подальшому провадженню у справі. [2]

Повноваження суду касаційної інстанції — це сукупність його прав та обов'язків, пов'язаних з застосуванням процесуально-правових наслідків щодорішень і ухвал суду першої інстанції та апеляційної інстанції, постановлених у цивільних справах, законність яких перевіряється в касаційному порядку. Підставою до відміни судового рішення служить його незаконність і необґрунтованість. Судове рішення вважається незаконним за умови, якщо встановлено порушення або неправильне застосування норм матеріального або процесуального права. [3]

У юридичній літературі такі порушення процесуального права підрозділяють на дві групи - порушення, що спричиняють у всіх випадках за собою відміну рішення (безумовні підстави) та порушення, які хоч і спричинили за собою незначні порушення процесуальні закону, але не надали і не могли надати істотного значення для правильного виведення суду. Стаття 386 ЦПК України визначено перелік підстав, за яких особа, що вважає, що її права були порушені винесенням рішення чи ухвали апеляційного суду може звернутися до суду вищої інстанції через «неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права». А саме, це стосується підстав: 1) Суд вирішуючи справу допустив помилку, та не врахував висновків суду та судової практики щодо вирішення даного спору; 2) Якщо скаржником є вмотивовані обґрунтування щодо необхідності відступлення від висновку суду, що стосується застосування норм права; 3) Якщо судова практика не містить вироку Верховного суду щодо регулювання подібних правовідносин.

Що стосується питання залишення касаційної скарги без руху чи її повернення, воно повинно регулюватися нормами ст. 393 ЦПК України. Цивільним законодавством чітко передбачено випадок, за яким касаційна скарга залишається без руху, про що суд постановляє ухвалу. Недодержання вимог цивільно-процесуального кодексу щодо змісту та форми касаційної скарги є підставою для відмови у відкритті касаційного провадження. Тому, хоча Конституція України та ЦПК України передбачає право на судовий захист, однак на особу покладається обов'язок дотримання усіх процесуальних вимог. Також, цікавим є встановлення норми, відповідно до якої, у разі спливу одного року особа не може звернутися до касаційного суду, навіть маючи на це достатні підстави. Однак, дане положення не стосується випадків, коли особа не могла подати скаргу через обставини непереборної сили. Також, касаційна скарга може не прийматися з підстав, що передбачені п. 4 ст. 393 ЦПК України, а саме: «якщо скарга подана особою, яка не має процесуальної дієздатності; скаргу було подано до суду, що не є судом касаційної інстанції; є наявною заява про відкликання касаційної скарги; касаційна скарга містить підстави, що не передбачені за розглядом компетенції касаційного суду». Закон зобов'язує суд касаційної інстанції виконувати «суцільну» перевірку щодо підсумкових судових рішень, що оскаржуються, і вибірково - за проміжними судовими рішеннями. [9]

Отже, законодавство, що передбачає можливість здійснення цивільного судочинства в умовах воєнного стану знаходиться на стадії розробки, ми вважаємо, що законодавець повинен здійснювати негайні дії для вдосконалення системи судоустрою та здійснення судового провадження. Система потребує змін, щодо доступу багатьох людей до правосуддя в таких складних умовах існування.

Література:

1. Проскурняк І.Г. Суд і процес в Київській Русі. Незалежний суд - гарантія захисту прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (30 трав. 2009 р.). Чернівці. 2009. с. 212
2. Глущенко С.В. Касаційне оскарження як конституційна засада перевірки судових рішень.: автореф. дис. канд. юрид. наук. Київ, 2010. 20 с.
3. Закропивний О.В. Розвиток територіальної організації судів в Україні до

судової реформи 1864 року (історико-правовий аспект). Адвокат. 2012. №6. С. 15

4. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 08.11.2022).

5. Помазанов А. В. Здійснення права на касаційне оскарження та відкриття касаційного провадження. Вісник Національного технічного університету України Київський політехнічний інститут. Політологія. Соціологія. Право. 2018. №2. С. 132-136.

6. Поліщук М.Г.«Особливості здійснення цивільного судочинства в умовах воєнного стану» Юридичний науковий електронний журналу стр.168

7. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV : станом на 6 листоп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 08.11.2022).

8. Про судоустрій і статус суддів. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/conv#n250> (дата звернення: 08.11.2022).

9. Помазанов А. В. Касаційне провадження у цивільному процесі України в контексті міжнародних стандартів судочинства. Приватне право і підприємництво. 2018. №. 18. С. 84-89.

10. Нестеренко А. А. Ознаки, завдання та функції касаційного оскарження судового рішення. Scientific notes of Lviv University of Business and Law. 2020. Т. 26. С. 159-164.

Мороз Вікторія Олександрівна,

*аспірантка кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова*

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВОВУ ПРИРОДУ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

Категорія «місцеві органи публічної адміністрації» – одна з ключових категорій у сфері реалізації публічної влади. Вона охоплює широкий спектр інституцій, що забезпечують здійснення публічної влади на місцевому рівні та забезпечують розвиток територій. До таких інституцій можна віднести органи місцевого самоврядування, органи виконавчої влади, державні служби та інші структури. Місцеві органи публічної адміністрації є ключовими гравцями в системі публічної влади на рівні міст, районів та областей. Вони здійснюють функції державного управління на місцевому рівні та забезпечують здійснення прав та свобод громадян. Оскільки ці органи займають важливу позицію в системі публічної влади, вони повинні виконувати свої функції відповідно до законів та норм, що регулюють їх діяльність.

Що стосується власне категорії «публічна адміністрація», то, не зважаючи на те, що в зарубіжній адміністративно-правовій доктрині вона трактується здебільшого в організаційному (сукупність суб'єктів, відповідальних за реалізацію адміністративної функції публічної влади) та функціональному (конкретна адміністративну діяльність відповідних суб'єктів для задоволення публічних потреб) аспектах, однак, ми погоджуємось з науковцями, які вважають, що слід відмежовувати функціональну складову цієї категорії і виділяти її в окрему категорію – «публічне адміністрування» [1, с. 90].

Одним з головних принципів, якими керуються місцеві органи публічної адміністрації, є принцип демократії та місцевого самоврядування. Згідно з цим принципом, місцеві органи публічної адміністрації повинні діяти в інтересах громадян, забезпечувати належний рівень життя, прозорість та відкритість у своїй діяльності та сприяти розвитку місцевого самоврядування [2, с. 303-304]. Згідно з законодавством України, місцеві органи публічної адміністрації мають бути створені відповідно до

встановлених процедур та процесу виборів. Вони повинні діяти в рамках конституційних засад та законів України, а також враховувати інтереси та потреби громадян. Місцеві органи публічної адміністрації мають такі завдання: забезпечення здійснення влади на місцевому рівні та належного функціонування місцевого самоврядування; забезпечення виконання державної політики відповідно до законодавства; забезпечення фінансової, економічної та соціальної стабільності на місцевому рівні; захист прав та інтересів громадян на місцевому рівні та забезпечення належної якості надання адміністративних послуг населенню; забезпечення безпеки та порядку на території міст, районів та областей; управління місцевими комунальними підприємствами та організаціями, що знаходяться у власності територіальної громади; забезпечення збереження та захисту природних та культурних цінностей міст, районів та областей. Крім того, місцеві органи публічної адміністрації забезпечують взаємодію між органами влади та населенням. Вони є основними комунікаційними ланками між державою та громадянами, здійснюють роботу з організації зустрічей, громадських слухань, консультацій, та інших форм взаємодії з громадськістю.

З метою забезпечення ефективної діяльності місцевих органів публічної адміністрації, їм надається ряд повноважень, які визначаються відповідними законодавчими актами. Серед цих повноважень можна виділити: планування та організація розвитку міст, районів та областей; розроблення та здійснення місцевої бюджетної політики; здійснення контролю за дотриманням законності на території міст, районів та областей; організація та забезпечення функціонування місцевих служб та підприємств, в тому числі водопостачання, електропостачання, вивезення сміття, дорожнього обслуговування та інших важливих сфер життєдіяльності місцевих громад; надання соціальної підтримки та соціальних послуг мешканцям міст, районів та областей, зокрема, в галузі охорони здоров'я, освіти та культури; забезпечення громадського порядку та безпеки на території міст, районів та областей.

З метою забезпечення ефективності та якості роботи місцевих органів публічної адміністрації, законодавством передбачені певні вимоги щодо їхньої організації та функціонування. Однак, при здійсненні своїх повноважень місцеві органи публічної адміністрації не можуть порушувати права громадян та здійснювати будь-яку діяльність, яка не передбачена законодавством. Вони також повинні дотримуватися прозорості та відкритості у своїй діяльності та надавати інформацію про свої дії та рішення громадськості. Наприклад, для забезпечення прозорості та відкритості діяльності місцевих органів публічної адміністрації передбачені обов'язкові форми звітності та публічної інформації. За результатами такої звітності громадськість має можливість перевірити діяльність місцевих органів та оцінити їхню ефективність [3, с. 75].

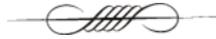
Таким чином, місцеві органи публічної адміністрації є невід'ємною частиною системи публічної влади та мають важливе значення для розвитку територій та забезпечення якісного життя населення. Вони забезпечують здійснення влади на місцевому рівні, координують розвиток територій, захищають права та інтереси громадян та надають якісні адміністративні послуги. Однак, місцеві органи публічної адміністрації повинні діяти відкрито, прозоро та ефективно, забезпечувати взаємодію з громадськістю та дотримуватися законодавчих вимог щодо своєї діяльності. Це дозволить досягти позитивних результатів у розвитку територій та підвищенні якості життя населення.

Література:

1. Oleksandr M. Bukhanevych, Alla M. Ivanovska, Vyacheslav A. Kyrylenko. Oleksandr M. Bukhanevych, Alla M. Ivanovska, Vyacheslav A. Kyrylenko. Definition of legal categories «public authority», «public administration» and «public managing» in the modern doctrine of administrative law. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, Vol. 29. No. 1. 2022. С. 84-93.

2. Галай В. О., Яворська О. О. Основні принципи діяльності органів публічної адміністрації як запорука забезпечення прав і свобод людини. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 72. С. 300-305.

3. Нестерович В. Ф. Принципи відкритості та прозорості в діяльності органів державної влади як передумова утвердження демократії участі. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2016. № 2 (12). С. 67-76.

*Мудриєвська Людмила Михайлівна,
завідувачка кафедри теорії держави і права,
конституційного права та державного управління
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара,
кандидатка філософських наук, кандидатка юридичних наук, доцент*

ПРОБЛЕМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Проведеною реформою децентралізації передбачалось дещо змінити сутність системи публічного управління з направляючої на обслуговуючу суспільні інтереси. Також передбачалось створення середовища надання якісних і доступних публічних послуг для населення. Змінився темп соціальних змін, вони дуже прискорилися, що потягнуло за собою зміну часу розробки і прийняття управлінських рішень на всіх рівнях державного управління і в органах місцевого самоврядування, як системи прямого народовладдя.

Реформа пройшла два хронологічних етапи. У квітні 2014 року Уряд схвалив основний концептуальний документ – Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади. Після цього був затверджений План заходів щодо її реалізації, які дали старт реформі. В період 2014 – 2019 років було створено правове підґрунтя реформи: прийняті закони України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», «Про співробітництво територіальних громад», «Про засади державної регіональної політики», внесені зміни до Бюджетного та Податкового кодексів, завдяки яким була проведена фінансова децентралізація.

Згідно Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади «Доступність та належна якість публічних послуг забезпечується шляхом оптимального розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади на різних рівнях адміністративно-територіального устрою за принципами субсидіарності та децентралізації.

Органам місцевого самоврядування базового рівня надаються повноваження відповідно до їх кадрового, фінансового, інфраструктурного потенціалу та ресурсів на новій територіальній основі» [1]. Тобто, передбачалось провести чіткий розподіл повноважень між органами місцевого самоврядування і органами виконавчої влади територіального рівня, що повинно було остаточно розподілити сфери управління. Але це не призвело до бажаних результатів, хоча неможливо заперечувати значні успіхи проведеної реформи.

За період 2020 – 2021 років був затверджений Урядом новий адміністративно-територіальний устрій базового рівня. Відповідно до розпоряджень Кабінету Міністрів, в Україні було сформовано 1469 територіальних громад, які покриватимуть усю територію країни.

17 липня 2020 року Верховна Рада України прийняла Постанову № 3650 «Про утворення та ліквідацію районів». Згідно з документом, тепер в Україні 136 районів. Старі 490 районів було ліквідовано Верховною радою України.

15 липня 2020 року парламент України прийняв постанову № 3809 про призначення чергових місцевих виборів на 25 жовтня 2020 року.

16 липня Верховна Рада України прийняла зміни до виборчого законодавства.

25 жовтня 2020 року пройшли місцеві вибори на новій територіальній основі громад і районів.

Усе це створило підґрунтя для подальших змін у рамках реформи місцевого самоврядування, а також сприяло прискоренню реформ у сфері охорони здоров'я, освіти, культури, соціальних послуг, енергоефективності та інших секторах [2].

В подальшому передбачалось внесення змін до Конституції України з приводу адміністративно-територіального устрою, прийняття нових законів про місцеве самоврядування та місцеві адміністрації, нормативно-правові акти щодо встановлення державного нагляду за законністю рішень, що приймаються органами місцевого самоврядування. Це було в планах, але цьому не сталося відбутися внаслідок введення воєнного стану 24 лютого 2022 року.

Воєнний стан показав наявність системних проблем в місцевому управлінні.

По-перше, проявилися недоліки у розподілі повноважень на рівні областей серед місцевих обласних державних адміністрацій та обласних рад. Відсутність політичної відповідальності депутатів рад обласного рівня призвело до формальної діяльності цих рад і виконання їх обов'язків обласними військовими адміністраціями. Безперечно, вирішення багатьох проблем залежить від стійкості влади, незалежно, це органи державної влади чи місцеве самоврядування. Це найкраще проявилось у прифронтових радах. Тут проявився досвід восьмирічної давности і розуміння свого місця форпосту у захисті кордонів, налагодження зав'язків між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади для створення стійкої системи територіального захисту.

Але не у всіх областях України проявилися такі характеристики. В багатьох областях обласні ради працюють формально, рішення приймаються з другого, або з третього голосування, збираються ради на свої сесії за чинним законодавством не менш одного разу на квартал, зволікають з прийняттям важливих рішень, а утримання цих неефективних органів управління не з дешевих, що особливо важливо в умовах воєнного стану і великого навантаження на місцеві бюджети. І ніякої відповідальності за неефективну систему управління не передбачено. Представники територіальних громад також не мають дієвих важелів впливу на функціонування і прийняття управлінських рішень радами. Дійсно, в умовах воєнного стану казати про якісь кардинальні зміни в цій сфері неможливо. Але, цей стан речей існував і в мирний час, тільки він не проявлявся настільки явно, воєнний стан оголив цю проблему. На нашу думку, можливість контролю за діяльністю рад з боку територіальної громади потрібно було ввести у законодавство з самого початку реформування, паралельно з системними функціональними змінами системи публічного управління. Нагально необхідно залучити до контролю за діяльністю обласних та районних рад територіальних громад і не ставити у залежність від голосування депутатів цих рад прийняття остаточного рішення про розпуск неефективної ради. Це стосується і діяльності народних депутатів України, бо діяльність Верховної ради України не відповідає на цей час парламентсько-президентській формі державного управління, встановленій в нашій країні. Але зараз не про це.

По-друге, коли вже приймуть закон про місцевий референдум (передбачений Конституцією України, але не реалізований тривалий час) не ставити, знов таки ж, прийняття остаточного рішення в залежність від результату голосування депутатів відповідних рад, бо завжди існує можливість скасування результатів референдуму. Якщо дійсно залишиться ця кланова політика вирішення місцевих проблем, то всі результати реформування зійдуть нанівець.

По-третє, необхідно вже зараз розглядати питання з питань служби в органах місцевого самоврядування. У великих містах ця праця не відноситься до категорії популярних, чого не можна сказати про ради нижчого рівня. Бажано підіймати рівень

важливості служби в органах місцевого самоврядування, проводити набір висококваліфікованих службовців, які здатні вирішувати проблеми публічного управління територіального рівня.

Серед національних факторів, що впливають на вирішення зазначених проблем, треба виділити наступні:

- не сформований рівень політичної культури і зниження загального рівня розуміння сутності рішень, що приймаються органами публічного управління;
- підняття ефективності функціонування Кабінету Міністрів України, як вищого органу виконавчої влади;
- унеможливлення прийняття управлінських рішень органами місцевого самоуправління разом з визначеною територіальною громадою із-за відсутності законодавчого регулювання проведення місцевих референдумів і дуже ускладнена процедура підготовки і проведення всеукраїнського референдуму.

Всі названі проблеми потребують свого нагального вирішення, але вже у мирний час.

Література:

1. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text>.
2. Навіщо децентралізація? URL: <https://decentralization.gov.ua/about>.

Муза Олег Валентинович,

*професор кафедри кримінального та адміністративного права
Академії адвокатури України, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,
член-кореспондент Академії адміністративно-правових наук*

ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ ТА КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах дії режиму воєнного стану та тимчасових правових норм у галузевому законодавстві важливим є додержання конституційних вимог щодо функціонування системи органів публічної влади.

Конституція України не у повній мірі регламентує особливості здійснення державної влади в умовах дії спеціальних адміністративно-правових режимів, запровадження яких потребує використання особливих владно-управлінських форм державного реагування на виклики і загрози, дотримуючись при цьому принципів, обсягу регулювання та процедур Основного Закону.

Взаємодія Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України до запровадження воєнного стану в Україні і так відзначалася низкою проблем практичного характеру, серед яких можна назвати:

- ✓ несвоєчасність схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України;
- ✓ відсутність дієвих механізмів забезпечення реалізації і контролю Верховною Радою України урядових заходів з реалізації державних політик;
- ✓ недостатність стратегічного планування у роботі міністерств та інших центральних органів виконавчої влади;
- ✓ наявність регламентних прогалин щодо участі Кабінету Міністрів України у законодавчому процесі;
- ✓ часткова неузгодженість урядових законодавчих ініціатив з політичними цілями діяльності парламентської коаліції;

- ✓ потреби ефективної координації між органами Верховної Ради України, Апарату Верховної Ради України та Кабінетом Міністрів України, відповідними урядовими органами і відповідальними структурами;

- ✓ проблеми фінансового забезпечення Кабінетом Міністрів України парламентських ініціатив;

- ✓ нерозвинутість форм парламентського контролю та, зокрема, постзаконодавчого контролю;

- ✓ відсутність реальної юридичної відповідальності Кабінету Міністрів України за невиконання доручень Верховної Ради України.

З огляду на це, правовий режим воєнного стану лише вкотре актуалізує потреби законодавчої модернізації парламентсько-урядової взаємодії в Україні.

Законом України «Про правовий режим воєнного стану» (далі по тексту – Закон) визначено особливості діяльності органів публічного управління та військового командування на дію особливого періоду [1].

Порядок здійснення окремих повноважень в умовах воєнного стану Верховною Радою України визначені у ст. 12 цього Закону. У свою чергу на Кабінет Міністрів України покладено обов'язок з прийняття рішень підзаконно-правового характеру для регулювання заходів правового режиму воєнного стану. Окремо визначено взаємовідносини Уряду з центральними та місцевими органами виконавчої влади, військовими адміністраціями.

Разом з тим Закон не містить окремих положень щодо визначення парламентсько-урядової взаємодії, що презюмує використання існуючих конституційних та законодавчих положень, а також загальних регламентних процедур.

Існуючий підхід законодавчого регулювання парламентсько-урядової взаємодії був заснований задовго до початку широкомасштабної збройної агресії, тому доцільним є доповнення Закону положеннями щодо взаємовідносин парламенту та уряду з вирішення питань особливого періоду.

Важливою складовою взаємодії Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України на період воєнного стану є питання фінансування заходів, що визначені законодавчими актами, особливо, якщо це стосується обороноздатності та національної безпеки держави. Зокрема, положення законів, що спрямовані на забезпечення інституційної спроможності здійснення державної політики у відповідній сфері, повинні обов'язково передбачати фінансування таких заходів, у тому числі під час відповідного бюджетного періоду. Наприклад, Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері активної протидії агресії у кіберпросторі» [2] передбачено створення Центру активної протидії агресії у кіберпросторі, однак реальних механізмів фінансування під час бюджетного періоду 2022 року передбачено не було.

У теперішніх умовах слід зазначити і про необхідність посилення парламентського контролю за діяльністю Кабінету Міністрів України. Зокрема, в цій частині з огляду на обмежену роботу парламенту у режимі пленарних засідань в умовах воєнного стану доцільно передбачити альтернативу процедурі «Години запитань до Уряду», а також підвищити вимоги до урядових звітів, передбачити скорочену циклічність їх подання, ухвалити єдині показники для їх оцінки тощо. У цьому контексті зауважу, що тенденції законодавчих змін 2022 року свідчать про тимчасове звільнення Кабінету Міністрів України від звітування в окремих сферах здійснення державної політики. Наприклад, наразі тимчасово призупинена дія норми частини першої статті 61 Бюджетного кодексу України щодо подання річного звіту про виконання закону про Державний бюджет України Кабінетом Міністрів України до Верховної Ради України, Президента України та Рахункової палати [3].

Ефективне вирішення поточних завдань законодавчого регулювання і забезпечення обороноздатності та безпеки держави, її громадян, використання обмежених державних

фінансів, вжиття заходів з відновлення України під час та після війни, поступове розв'язання соціально-економічних, житлових проблем громадян, на мою думку, потребують створення окремого профільного комітету Верховної Ради України, організаційним завданням якого має бути концентрація всіх законодавчих ініціатив з названих питань у межах одного комітету, що таким чином забезпечить узгоджену співпрацю Верховної Ради України з Президентом України та Кабінетом Міністрів України. У зв'язку з цим не виключаю перегляду предметів відання діючих парламентських комітетів з питань, які пов'язані з відновленням життєзабезпечення усієї держави під час та після війни. Як альтернативний варіант викладеної пропозиції, можна розглядати створення *Об'єднаного координаційного парламентського комітету з відновлення України від наслідків війни* на основі тих, що функціонують на теперішній час.

Література:

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 10.03.2023).
2. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері активної протидії агресії у кіберпросторі: Закон України від 28.07.2022 р. № 2470-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2470-20#Text> (дата звернення: 10.03.2023).
3. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2454-VI (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#n2527> (дата звернення: 10.03.2023).

*Мулик Олександр Романович,
аспірант Науково-дослідного інституту публічного права*

ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ ПІД ЧАС РОЗРОБЛЕННЯ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦИФІКАЦІЙ НА ТОВАРИ ДЛЯ ПОТРЕБ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

У сфері національної безпеки і оборони корупція найчастіше проявляється під час проведення оборонних закупівель. Окрім махінацій з вартістю та кількістю товарів оборонного призначення, що закуповуються, суттєвий корупційний ризик з'являється ще до того, як оголошується тендер або укладається угода. Такий ризик полягає в розробленні технічної специфікації на товари таким чином, що вимоги в них сформовані під виконання лише конкретним виробником або постачальником.

На цю проблему звертали увагу в своїх публікаціях вітчизняні дослідники. Так, О. Ю. Шевчук та О. П. Голота серед ризиків централізованих закупівель визначають, зокрема, підготовку технічних вимог під конкретного учасника [1, с. 316]. М. В. Буряк зазначив, що найчастіше такий вид порушення трапляється під час формування інформації про предмет закупівлі в тендерній документації, і що замовник прописує у технічній документації якісні характеристики продукції, що може виконати лише конкретний виробник, а це, в свою чергу, не передбачає можливості запропонувати іншим постачальникам аналог такої продукції [2, с. 107]. К. І. Крамаренко, досліджуючи корупційні ризики під час проведення публічних закупівель, зазначив, що такі дії замовника можуть носити ненавмисний характер і трапляються через низький рівень кваліфікованості учасників тендерного комітету замовника [3, с. 24]. Також серед причин такої ситуації автор зазначає те, що замовник іноді внаслідок задоволення продукцією певного виробника має намір замовити саме таку продукцію і саме в того виробника,

додаючи, однак, що це суперечить основним принципам проведення публічних закупівель [3, с. 24].

Однак, на нашу думку причина появи технічних вимог, вимоги щодо якості товару в яких можуть виконати тільки конкретні виробники, набагато складніша і пов'язана з суттєвими корупційними ризиками. Проблема полягає в тому, що вимоги до товарів оборонного призначення, теоретично, мають розроблятися тим органом, який здійснює державні замовлення. Про це йдеться й у Законі України «Про оборонні закупівлі», де зазначено, що технічні специфікації – це документи, затверджені державним замовником, що встановлюють вимоги до товарів, робіт і послуг оборонного призначення, які закуповуються, зокрема щодо їх якості, технічних характеристик, безпеки використання, розмірів, позначень, термінології, пакування та маркування, чи процесів та способів виробництва, а також вимоги щодо процедур оцінки відповідності [4]. Дійсно, в системі сил сектору національної безпеки і оборони створені структурні підрозділи, які займаються розробленням технічних вимог. Наприклад, у складі Міністерства оборони України створено і діє Центральне управління розвитку та супроводження матеріального забезпечення Збройних Сил України, що займається розробкою технічних специфікацій на предмети речового, продовольчого забезпечення та інші товари. Серед цієї групи товарів предмети речового забезпечення (формений одяг) є товарами оборонного призначення відповідно до чинного законодавства [4]. Однак, слід зауважити, що зазначений підрозділ Міністерства оборони України не має власної виробничої бази. Про це свідчить, наприклад, офіційне звернення до суб'єктів господарювання із проханням можливості надати до затвердження у Міністерство оборони зразки-еталони предметів речового майна, які виготовлені відповідно до технічних специфікацій, в які були внесені зміни [5].

Таким чином, у розробників технічних специфікацій фактично відсутня матеріальна база для виготовлення деяких предметів оборонного призначення. Однак, якщо підприємства із виготовлення озброєння та військової техніки перебувають, як правило, у державній власності і входять до складу оборонно-промислового комплексу, то виробники спеціальних засобів, засобів зв'язку та предметів форменого одягу на сьогодні у переважній більшості перебувають у приватному секторі економіки. Таким чином, за відсутністю матеріально-технічної бази до виготовлення зразків певних груп товарів оборонного призначення сили національної безпеки і оборони при розробленні технічних специфікацій можуть звертатися за допомогою до конкретних суб'єктів господарювання, що несе серйозні корупційні ризики.

Якщо конкретний виробник певного товару оборонного або подвійного призначення має деякі технологічні переваги перед іншими виробниками, може виникнути ризик того, що за змовою з представниками державного замовника технічна специфікація на товар буде сформована таким чином, що зазначені в ній вимоги можуть бути в принципі виконані лише конкретним виробником. Також може виникнути ситуація, коли розробником технічних специфікацій фактично виступає підприємство-виробник або постачальник продукції, хоча, відповідно до вимог військового стандарту ВСТ 01.301.001, розробником технічних специфікацій має бути орган військового управління, який уповноважений організовувати та здійснювати заходи, спрямовані на розвиток, удосконалення та реформування речового забезпечення особового складу Збройних сил України [6]. Такі ризики можуть спричинити цілу низку корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень, як-то: порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів; підкуп працівників установ і організацій; зловживання владою або службовим становищем; прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди; незаконне збагачення тощо.

На нашу думку існує два шляхи запобігання корупції під час розроблення технічних специфікацій на товари для потреб національної безпеки і оборони України.

Перший шлях – запобігання корупційних ризиків шляхом встановлення певних обов'язків, обмежень та заборон у процесах розроблення технічних специфікацій та

аналогічних документів відповідними структурними підрозділами сил сектору національної безпеки і оборони, а також надання цим процесам більшої прозорості. Наприклад, встановити обов'язкову вимогу щодо оприлюднення проєктів технічних специфікацій у відкритому доступі на офіційних сайтах державних замовників, що здійснюють закупівлю. Зазначимо, наприклад, що Міністерство оборони публікує на своєму сайті проєкти технічних специфікацій і проєкти змін до них. Натомість, у інших військових формуваннях (наприклад, у Національній гвардії України) технічні специфікації публікуються вже після їх прийняття, а на сайті Національної поліції України сторінка з технічними описами (аналог технічних специфікацій) на предмети однострою та інших товарів оборонного призначення взагалі відсутня.

Важливо також визначити термін, який має пройти від публікації проєкту технічної специфікації до його остаточного затвердження, а також термін від затвердження технічної специфікації до проведення закупівель. Це, по-перше, надасть змогу оцінити проєкт на предмет наявності конфлікту інтересів (розроблення під конкретного виробника), а по-друге, допоможе учасникам підготуватися до виготовлення цього товару, заздалегідь закупивши необхідне обладнання та комплектуючі. Це унеможливить ризик закупівлі товарів лише в одного виробника/постачальника і пов'язані з цим корупційні ризики щодо отримання неправомірної вигоди.

Також можливо передбачити у підзаконних нормативно-правових актах, внутрішніх розпорядчих документах та нормативно-технічній документації сил сектору безпеки і оборони України вимоги щодо проведення прозорих тендерів на розроблення технічних специфікацій. При цьому, в обов'язковому порядку має проводитися оцінка виробничих потужностей і можливостей учасників, щоб уникнути можливості прописати в технічній специфікації вимоги до якості товару, що можуть бути виконані лише конкретним виробником.

Другий шлях – шлях системного реформування структурних підрозділів сил безпеки і оборони, що займаються розробкою технічних специфікацій на товари оборонного призначення шляхом надання їм сучасних виробничих та науково-технічних баз. Це дозволить відповідним структурним підрозділам здійснювати повний цикл розроблення і постачання на виробництво товарів оборонного призначення без залучення інших суб'єктів господарювання, що, на нашу думку, суттєво знизить корупційні ризики. Цілком закономірно, що другий шлях вимагає більших матеріальних витрат, підготовки кваліфікованих працівників і відповідного нормативно-правового забезпечення. Однак, на наш погляд, такий процес реформування системи розроблення технічних специфікацій дозволить виключити вплив на державних замовників і розробників з боку підприємств-виробників і постачальників, зменшивши, відповідно, корупційні ризики та випадки підготовки технічних специфікацій на товари оборонного призначення під конкретного виробника.

Література:

1. Шевчук О. Ю. Корупційні ризики в оборонно-промисловому комплексі. Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конференції (Київ, 7 грудня 2018 р.): у 2 ч. Київ, НАВС: 2018. С. 315–317.
2. Буряк М. В. Корупційні ризики в державних оборонних закупівлях: шляхи мінімізації. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2019. № 2 (18). С. 103-115.
3. Крамаренко К. І. Корупційні ризики під час проведення публічних закупівель: вітчизняна практика та зарубіжний досвід. Правові горизонти. 2018. Вип. 9 (22). С. 22–28.
4. Про оборонні закупівлі: Закон України від 17 липня 2020 року № 808-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808-20#Text> (дата звернення: 24.03.2023)

5. Оголошення щодо надання зразків-еталонів речового майна. URL: https://www.mil.gov.ua/content/ddz/TY_2022/info_081122.pdf (дата звернення: 24.03.2023).

6. Військовий стандарт ВСТ 01.301.001 (Видання 2). Речове забезпечення. Система розроблення предметів для речового забезпечення. Основні положення. URL: https://www.mil.gov.ua/content/tenders_2019/dz_v_st.pdf (дата звернення: 24.03.2023).

Муха Мирослава Олександрівна,
*студентка 3 курсу факультету міжнародної торгівлі та права
Державного торговельно-економічного університету*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В ДІЯЛЬНОСТІ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Станом на сьогодні відносно нове правове явище «управління ризиками» в сфері публічного управління та адміністрування потребує дослідження. Одним із суб'єктів в означеній сфері є Бюро економічної безпеки України, на прикладі діяльності якого ми розглянемо поняття управління ризиками та його правове регулювання.

Для чіткого розуміння такого правового поняття, як «управління ризиками», спочатку буде доцільним розглянути тлумачення поняття ризику. На законодавчому рівні відсутнє єдине загальне визначення поняття «ризик», оскільки таке поняття охоплює не одну сферу діяльності, і може трактуватися по-різному в залежності від особливостей кожної з них. Відповідно до п. 6 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про Бюро економічної безпеки України» ризик визначається як загроза, що ідентифікується в бюджетній, податковій, митній, грошово-кредитній або інвестиційній сфері, вплив якої призводить до тінізації економіки та послаблення економічної безпеки держави [1]. В цьому випадку слід наголосити на тому, що визначення поняття, яке містить в собі декілька інших понять, не є сталим та зрозумілим для пересічного громадянина без з'ясування змісту останніх. В Законі України «Про Бюро економічної безпеки України», як в спеціальному акті, відсутня конкретна відсилка до загально-правових актів, що обумовлює дезорієнтацію звичайних громадян при з'ясуванні тлумачення понять «загроза» та «економічна безпека держави». В інших нормативно-правових актах, що охоплюють сферу економічної діяльності, аналогічно відсутня уніфікація в одному акті понять «загроза» та «економічна безпека держави», через що можна дійти висновку, що «ризик» кваліфікується як оціночне поняття – для суб'єктів різних сфер діяльності воно може трактуватися по-різному.

На відміну від Закону України «Про Бюро економічної безпеки України», найбільш наближеним до загального тлумачення ризику є визначення, передбачене в п. 2 Постанови Кабінету Міністрів України від 12 грудня 2018 року №1062 «Про основні засади здійснення внутрішнього контролю розпорядниками бюджетних коштів»: ризик – можливість настання події, що матиме вплив на здатність установи виконувати завдання і функції та досягати визначеної мети (місії), стратегічних та інших цілей діяльності установи [2]. Виходячи із наведеного, доцільно наголосити на суперечливості акта нижчої юридичної сили акту вищої юридичної сили. Суперечливі положення нормативно-правових актів в одній і тій самій сфері діяльності можуть призвести виключно до спалюваного уявлення про поняття «ризик», але ніяк до його повноцінного розуміння.

Міністерство фінансів України у своєму методичному посібнику щодо аспектів управління ризиками визначає «ризик» як потенційну можливість того, що під час реалізації функцій, процесів та операцій, спрямованих на досягнення встановленої мети (місії), цілей та виконання завдань, можуть виникнути обставини, що призведуть до втрат ресурсу, небезпеки або небажаного результату у майбутньому [3, с. 6]. В такому випадку

ведеться мова про гіпотетичне настання перешкод або негативних наслідків для основних цілей та завдань конкретного суб'єкта.

Якщо ж на законодавчому рівні досі відсутнє уніфіковане тлумачення поняття ризику, то в доктринальних джерелах різні науковці висловлювали не одну точку зору стосовно його розуміння. При дослідженні поняття «ризик» в підприємницькій діяльності Головач Т., Грушевицька А. та Швид В. в своїй науковій праці визначали «ризик» як потенційну загрозу втрати частини своїх ресурсів, недоотримання доходів або появи додаткових витрат ...» [4, с. 158], а Сонюк О.В. розглядала дане поняття як «процес усвідомлення можливості недосягнення цілей, об'єктивна ймовірність порушення стану захищеності» [5, с. 20]. Аналізуючи попередньо наведені способи трактування «ризик» в різних сферах діяльності, можна запропонувати власне визначення: ризик – це наближення гіпотетичної можливості настання дестабілізуючих факторів, їх впливу на суб'єкт та його законні інтереси, що попередньо усвідомлюється самим суб'єктом.

Ще одним важливим питанням для даного дослідження є з'ясування визначення поняття «управління ризиками». Зокрема, в Законі України «Про Бюро економічної безпеки України» міститься наступне визначення: «управління ризиками - розроблення на основі оцінювання ризиків та реалізація управлінських рішень, спрямованих на мінімізацію таких ризиків, а також на підвищення спроможності державних інституцій щодо нейтралізації загроз економічній безпеці» [1]. Як і в попередньому досліджуваному питанні, так і в цьому випадку законодавче тлумачення ґрунтується на використанні одразу декількох понять, що попередньо необхідно з'ясувати для повноцінного розуміння основного визначення.

Науковці в галузі економіки дещо інакше розглядають подібне «управлінню ризиками» поняття «ризик-менеджменту». Як Волинець І., так і Сосновська О. разом з Деденко Л.В. в своїх наукових працях при визначенні даного поняття охоплюють наступні критерії: 1) урахування впливу ризиків; 2) використання методів нейтралізації їх наслідків; 3) співвідношення та (або) баланс між рівнем ризику та стратегічними можливостями; 4) співвідношення між рівнем ризику та повною відмовою від нього; 5) втрата конкурентоспроможності [6, с. 52; 7, с. 71].

Не погоджуючись з точкою зору науковців в галузі економіки та підтримуючи тлумачення законодавця, можна запропонувати наступне власне визначення: «управління ризиками» – це діяльність суб'єкта, що спрямована на мінімізацію впливу наближення гіпотетичних дестабілізуючих факторів на його законні права та інтереси.

Для внесення більшої конкретики до досліджуваного питання розглянемо процес управління ризиками в діяльності Бюро економічної безпеки України – центрального органу виконавчої влади, на який покладаються завдання щодо протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави [1]. Попередньо було встановлено, що управління ризиками охоплює одразу декілька етапів: 1) ідентифікація; 2) оцінка; 3) реагування; 4) моніторинг та перегляд; 5) документування [3, с. 7]. Управління ризиками в діяльності Бюро економічної безпеки України аналогічно передбачає перелічені етапи і не відрізняється окремою специфічною процедурою. Відповідно до ст. 4 Закону України «Про Бюро економічної безпеки України», серед основних завдань чітко відстежуються всі стадії управління ризиками, що призводять до одного – забезпечення безпеки в сфері економіки. Одночасно зі здійсненням своєї основної діяльності цей орган публічної адміністрації може вживати заходи, ухвалювати та (або) виконувати відповідні рішення, що будуть спрямовані на мінімізацію наближення впливу негативних наслідків на свою діяльність в майбутньому. Виконуючи свої повноваження у сфері управління ризиками, Бюро економічної безпеки України може діяти не тільки одноособово, але й залучати інші державні органи, що провадять діяльність у сфері протидії кримінальним правопорушенням та запобігання загрозам економічній безпеці держави, та суб'єктів господарювання.

Отже, дослідивши питання правового регулювання управління ризиками в діяльності публічної адміністрації на прикладі Бюро економічної безпеки України, слід дійти наступних висновків: 1) ризик в діяльності Бюро економічної безпеки України – це наближення гіпотетичної можливості настання дестабілізуючих факторів, їх впливу на економічну безпеку держави, що попередньо усвідомлюється відповідним органом публічної адміністрації; 2) управління ризиками в діяльності Бюро економічної безпеки України – це діяльність органу публічної адміністрації, що спрямована на мінімізацію впливу наближення гіпотетичних дестабілізуючих факторів щодо економічної безпеки держави.

Література:

1. Про Бюро економічної безпеки України: Закон України від 28.01.2021 р. № 1150-IX: станом на 1 січ. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text> (дата звернення: 19.03.2023).
2. Про затвердження Основних засад здійснення внутрішнього контролю розпорядниками бюджетних коштів та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 28 вересня 2011 р. № 1001: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.12.2018 р. № 1062: станом на 27 квіт. 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1062-2018-п#Text> (дата звернення: 19.03.2023).
3. Методичний посібник щодо аспектів управління ризиками, як складової системи внутрішнього контролю у розпорядника бюджетних коштів: Метод. посіб. Міністерства фінансів України. Київ, 2022. 22 с. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/дод_%203%20Методичний%20посібник%20щодо%20аспектів%20управління%20ризиками.pdf (дата звернення: 19.03.2023).
4. Головач Т., Грушевицька А., Швид В. Ризик-менеджмент: зміст і організація на підприємстві. Вісник Хмельницького національного університету. 2009. Т. 1, № 3. С. 157–162. URL: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2009_3_1/pdf/157-163.pdf (дата звернення: 19.03.2023).
5. Сонюк О. Визначення дефініцій: загроза, ризик, небезпека в сфері підприємницької діяльності. Journal «Sciencerise: juridical science». 2021. Т. 3, № 17. С. 18–20. URL: http://journals.uran.ua/sr_law/article/view/238317/239944 (дата звернення: 19.03.2023).
6. Волинець І. Організація ризик-менеджменту на підприємстві. Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 2016. № 2. С. 51–55. URL: <https://www.echas.vnu.edu.ua/index.php/echas/article/view/250/204> (дата звернення: 19.03.2023).
7. Сосновська О., Деденко Л. Ризик-менеджмент як інструмент забезпечення стійкого функціонування підприємства в умовах невизначеності. Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій. 2019. Т. 1, № 3. С. 70–76. URL: <https://www.journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/64/52> (дата звернення: 19.03.2023).

Назарова Віра Миколаївна,
*аспірант в Державній науковій установі «Інститут інформації, безпеки і права
Національної академії правових наук України»*

ВПЛИВ ГРАНИЧНОГО ВІКУ НА ДОСТУП ДО ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ: ОБМЕЖЕННЯ ГАРАНТІЇ

Функціональним призначенням публічної служби є задоволення суспільних потреб, зокрема, через ефективність побудови апарату, від професійності та зразковості якого залежить робота органу в цілому. Саме представники цього специфічного виду трудової діяльності є іміджевим обличчям публічної служби. Вимоги, які ставляться до кандидатів на заміщення посад у державних органах та органах місцевого самоврядування є орієнтиром, на досягнення якого направлена діяльність тієї чи іншої установи. Визначення певного роду обмежень та гарантій свідчить про засадничі пріоритети діяльності та принципи її реалізації.

Положеннями частини другої статті 38 Конституції України закріплено право рівного доступу громадян до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування. Відповідно до частини другої статті 24 Основного Закону України не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками.

До основних проблем державної служби в Україні Кабінет Міністрів України відносить, зокрема, проблеми, пов'язані з недотриманням принципів прийняття на державну службу на основі здобутків, політичної нейтральності, відкритості та прозорості в роботі державних службовців, що супроводжується слабкою дисципліною, відповідальністю та незбалансованими процедурами. Не визначено єдині стандарти вступу на державну службу, у тому числі процедури призначення на посади та просування по службі, права і обов'язки державних службовців. Більшість центральних органів виконавчої влади не застосовують сучасні інструменти управління людськими ресурсами та навчання [3].

Відповідно до наданих Комітетом міністрів Ради Європи рекомендацій державам-членам про статус державних службовців у Європі прийом на роботу має визначатися рівною доступністю до державних посад і відбором на основі заслуг, чесною та відкритою конкуренцією та відсутності дискримінації. Для доступу до публічних дописів можуть існувати певні передумови. Крім того, до найму можуть існувати загальні та конкретні вимоги. Оскільки вони становлять винятки з цих принципів, вони повинні бути визнані лише в тому випадку, якщо вони законно виправдані [1].

16 грудня 2020 року Верховною Радою України внесені зміни до Закону України "Про державну службу" щодо зняття вікових обмежень для роботи на державній службі. До моменту внесення змін граничний вік для зайняття посад в органах державної влади та органах місцевого самоврядування наставав у разі досягнення особою 65 років. Однак з прийняттям Закону № 1086-IX державним службовцям та посадовим особам місцевого самоврядування була надана можливість обіймати займану посаду до досягнення особою сімдесяти років за умови існування певних обставин, таких як наявність рішення суб'єкта призначення/голови відповідної ради, потреб служби у продовженні терміну перебування конкретної особи на посаді. Відповідні щорічні пролонгації строку перебування на посаді відбуваються поза межами оголошення конкурсу.

Необхідно зазначити, що дані положення застосовуються лише до тих осіб, які на час досягнення ними 65-річного віку вже обіймали відповідні посади і мають право й надалі виконувати свої посадові обов'язки у випадках, обумовлених законом. Отже, дане право не застосовується до кандидатів, які мають намір вступу до органів публічної служби, яким вже виповнилося 65 років.

Відповідний термін є певним привілеєм для тих осіб, які зарекомендували себе на займаній посаді як кваліфікованого, відповідального та ефективного працівника. Оскільки за загальним правилом зайняття посад державного службовця та посадової особи в органах місцевого самоврядування здійснюється на конкурсних засадах, що є логічним та таким, що повністю виправдовує мету та специфіку діяльності відповідного наймача.

Продовження строку перебування на займаній посаді поза межами проведення конкурсу має бути актом визнання значущості конкретного працівника, його професійного авторитету. Таким чином, кожне конкретне рішення щодо продовження строку перебування особи після досягнення нею 65-річного віку має бути чітко вмотивованим, обґрунтованим, відкритим та прозорим. Дана вимога дозволить подолати таке явище як суб'єктивізм у просуванні на службі, а також стане запобіжником формування так званого «резерву посад» для недобросовісного спекулювання керівниками установ.

Таким чином, частина четверта статті 83 Закону України «Про державну службу» та частина друга статті 18 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» мають застосовуватися скоріше як виключення, аніж правило. Якщо у випадку продовження терміну перебування на службі державного службовця законодавець передбачив наявність потреби служби у такій особі, то під час продовження терміну перебування на посаді посадової особи органу місцевого самоврядування така вимога не міститься, що зумовлює виникнення певного роду питань щодо обґрунтованості рішення про продовження строку. Відповідна розбіжність не вбачає під собою логічного пояснення в регулюванні майже тотожного питання.

У рішенні від 16 жовтня 2007 року Конституційний Суд України зазначив, що вік як тривалість життя людини, період часу, який виділяється за певними ознаками, є змінною категорією. Громадяни послідовно переходять з однієї вікової категорії в іншу, втрачаючи встановлені для осіб даного віку певні права та привілеї, позбавляючись відповідних обмежень у правах і набуваючи інших прав, встановлених для відповідної вікової категорії. У цьому всі люди рівні і відрізняються лише за віком. Тому встановлення вікових обмежень не може вважатися порушенням принципу правової рівності громадян (абзац третій пункту 3.4) [2]. Окрім того, Суд вбачає взаємозв'язок встановлення граничного віку перебування на службі з питаннями економічної та соціальної доцільності. Також звертається увага на факт відсутності віку в переліку ознак, передбачених частиною другою статті 24 Конституції України, за якими не може бути привілеїв чи обмежень.

Також варто згадати про аналогічну практику розгляду питання щодо вікових обмежень, втілених в нормативних актах Міжнародної організації праці, Ради Європейського Союзу, які допускають можливість застосування граничного віку перебування на посадах за умови, якщо такі обмеження є доцільними та такими, що обґрунтовані правомірною метою.

Світовий досвід свідчить про серйозність проблеми професійного вигорання, зокрема для подальшого успішного здійснення професійної діяльності. Американські психологи К. Маслач та С. Джексон тлумачать синдром вигорання як специфічний тривимірний конструкт, який включає в себе емоційне виснаження, деперсоналізацію та редукування особистих досягнень, що призводить до негативного оцінювання себе в професійному плані або ж до приниження власної гідності та перекладання відповідальності на оточуючих. А Всесвітня організація охорони здоров'я у межах «Міжнародної класифікації хвороб – 11 (МКХ-11)» тлумачить професійний синдром емоційного вигорання не як медичний стан, а як загрозливий фактор [4, с. 452].

Очевидно, що в Україні ще належить створити відповідні умови для подолання цього негативного фактору, що знижує ступінь ефективності роботи державного службовця та посадової особи органу місцевого самоврядування зокрема. Утім важливо пам'ятати, що віковий ценз перебування на публічній службі має не тільки негативний

аспект. Адже вивільнення працівника по досягненню ним певного віку саме по собі може зумовити появу для нього умов, пов'язаних із вжиттям заходів щодо реабілітації стану його здоров'я.

У цьому контексті вбачається важливим забезпечити створення таких умов, за яких працівники, що є цінними кадровими співробітниками та досягли 65 річного віку, мали б можливість отримувати пенсійне забезпечення, яке справедливо співвідносилось б із застосованими до працівників публічної служби під час їхньої професійної діяльності заборон та обмежень. Держава має забезпечити достатній рівень життя таким працівникам, що є проявом поваги до людської гідності. Це має також значну мотиваційну складову. Адже особа продовжувала б працювати не через низький рівень пенсійного забезпечення та брак коштів, а через жвавий інтерес до своєї професії, маючи на меті реалізовувати нові ідеї та проекти, що становлять суспільний інтерес.

Підсумовуючи вищенаведене, можна дійти до висновку, що вплив граничного віку на доступ до публічної служби має місце й значення його не повинно бути знівельоване. Однак кадрове оновлення складу публічної служби має відбуватися в поєднанні досвіду висококваліфікованих, вмотивованих публічних службовців із прагненням молодих людей до професійного прояву й кар'єрного зростання на публічній службі. Тому законодавчі кроки у напрямку оптимізації наведених процесів мають враховувати як потребу публічної влади в існуванні досвідчених кадрів, так і необхідність забезпечення доступу до публічної служби перспективній молоді.

Література:

1. Рекомендація № R (2000) 6 Комітету міністрів державам-членам про статус державних службовців у Європі (Прийнято Комітетом Міністрів 24 лютого 2000 р. на 699-му засіданні заступників Міністрів). URL : <https://rm.coe.int/cmrec-2000-6-on-the-status-of-public-officials-in-europe/1680a43b5a>

2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 23 Закону України “Про державну службу”, статті 18 Закону України “Про службу в органах місцевого самоврядування”, статті 42 Закону України “Про дипломатичну службу” (справа про граничний вік перебування на державній службі та на службі в органах місцевого самоврядування) від 16 жовтня 2007 року №8-рп/2007. URL: <https://ccu.gov.ua/docs/555>

3. Деякі питання реформування державного управління в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.06.2016 р. № 474-р. *Офіційний вісник України*. 2016. № 55. Ст. 1919

4. Ануфрієв М.І., Капля О.М. Професійне вигорання, як проблема сучасних трудових відносин: зарубіжні та вітчизняні підходи до її вирішення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 12. С. 450-453.

Налуцишин Віктор Володимирович,
професор кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,
доктор юридичних наук, професор

Налуцишин Володимир Вікторович,
доцент кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,
кандидат юридичних наук, доцент

ЗАХИСТ ПРАВА ГРОМАДЯН НА НЕДОТОРКАННІСТЬ ЇХНІХ ПРИВАТНИХ КОМУНІКАЦІЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ АСПЕКТИ

У ст. 12 Загальної декларації прав людини 1948 р. був проголошений основний постулат міжнародно-правових документів, що є фундаментом для побудови системи норм, які захищають недоторканність приватного життя, а також честь і гідність особистості: «Ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте і сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність його житла, тайну його кореспонденції або на його честь і репутацію. Кожна людина має право на захист закону від такого втручання або таких «зазіхань» [1]. У Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод визначено, що кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції; органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб (ст. 8). Застосовуючи положення ст. 8 Конвенції, Європейський суд з прав людини у своїй практиці сформулював критерії, дотримання яких є обов'язковими для правомірного втручання у приватне життя особи через збирання інформації про неї. Це, зокрема, такі принципи, як законність і легітимність мети обробки інформації про фізичну особу, законність і достатність підстав, а також пропорційність втручання із характером мети такого втручання. Про це йдеться, зокрема, у справах: «S. and Marper v. The United Kingdom» (заяви № 30562/04, № 30566/04, рішення від 4 грудня 2008 р.); «Ciubotaru v. Moldova» (заява № 27138/04, рішення від 27 квітня 2010 р.); «Авілкіна та інші проти Російської Федерації» («Avilkina and Others v. Russia»; заява № 1585/09, рішення від 6 червня 2013 р.); «Пантелеєнко проти України» («Panteleyenko v. Ukraine»; заява № 11901/02, рішення від 29 червня 2006 р.).

Відповідно до ч. 1 ст. 32 Конституції України ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України [3]. Як випливає з буквального змісту наведеної норми, перелік підстав для втручання в особисте сімейне життя, зокрема шляхом збирання та обробки інформації про фізичну особу, є імперативним і визначається виключно Конституцією України. З метою конкретизації права людини на невтручання в її особисте життя, гарантованого ст. 32 Конституції України, та визначення механізмів його реалізації 1 червня 2010 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про захист персональних даних» [4], який регулює суспільні відносини, пов'язані із захистом персональних даних під час їх обробки. Крім того, у 2011 році відбулося суттєве оновлення інформаційного законодавства України, а саме: законодавець вніс зміни до базового нормативно-правового акту в цій сфері – Закону України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року, виклавши його в новій редакції [5], а також прийняв новий Закон – «Про доступ до публічної інформації» [6]. Перший з цих законів регулює відносини щодо створення,

збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації. Другий – визначає порядок здійснення та забезпечення права кожного на доступ до інформації, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом, та інформації, що становить суспільний інтерес. За дії, які включають збір, зберігання, поширення, використання або знищення конфіденційної інформації про особу без її згоди, передбачена кримінальна відповідальність за ст. 182 КК України «Порушення недоторканності приватного життя».

Аналогічні норми існують і в зарубіжних державах. Так, стаття 226-15 КК **Французької Республіки** свідчить, що «караються несумлінні дії з перехоплення, привласнення, використання або розголошення кореспонденції, виданої, переданої або отриманої в електронному вигляді, або встановлення пристроїв, які дають змогу здійснювати такі перехоплення» [7]. Стаття 432-9 КК Французької Республіки містить доповнення щодо вчинення названого злочину державним службовцем, «коли особа, яка має державні повноваження або перебуває на державній службі, діючи під час виконання або з нагоди виконання своїх обов'язків, наказує, здійснює чи сприяє, за винятком випадків, передбачених законом, привласненню, видаленню чи розтинанню кореспонденції або розкриттю змісту такої кореспонденції, карається трьома роками позбавлення волі та штрафом у розмірі 45 тис. євро». Законодавства право Франції передбачає можливість «перехоплення» кореспонденції з електронних пристроїв і засобів зв'язку, що спрямоване на пошук інформації, яка зачіпає публічні інтереси Республіки: питання громадської безпеки, захисту економічного та наукового потенціалу Франції, запобігання терористичним актам і можливості діяльності організованої злочинності. Зазначені положення закріплено в Законі «Про таємницю кореспонденції, що передається каналами зв'язку» [8], зміненому та доповненому Законом 2004 р. [9]. Закон визначає і процесуальний порядок винесення рішення про перехоплення кореспонденції, виділяючи такі критерії, як письмова форма та вмотивованість ухваленого рішення.

Повертаючись до принципу пропорційності втручання держави в приватне життя громадян, важливо зазначити, що названого постулату в тій чи іншій формі дотримуються всі європейські держави, якими було ратифіковано Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. Як приклад використання цього критерію правомірності обмеження таємниці приватних комунікацій можна навести рішення Кримінальної палати Касаційного Суду Франції від 19.02.2013, згідно з яким втручання в таємницю листування може бути виправданим у тій ситуації, коли воно має на меті складання доказів, за умови пропорційності, пропорційності та необхідності таких дій [10].

Розділ Книги II КК **Королівства Іспанії** 1995 р. [11] присвячений злочинам проти недоторканності приватного життя, права на власне зображення та недоторканності житла. У главі 1 цього розділу містяться норми, які встановлюють відповідальність за розкриття і поширення особистої таємниці (статті 197-201). Так, за ст. 197 КК Іспанії «той, хто з метою розкриття таємних відомостей або порушення недоторканності приватного життя іншої особи без його відома заволодіває його документами, листами, повідомленнями, надісланими по електронній пошті або іншими документами чи паперами, або перехоплює його телефонні розмови, використовує різні технічні засоби для прослуховування передачі, запису та відтворення звуку або зображення, або використовує інші засоби зв'язку, карається позбавленням волі на термін від одного до чотирьох років і штрафом у розмірі від дванадцяти до двадцяти чотирьох місячних квот». У ст. 198 КК Іспанії передбачається відповідальність виключно спеціального суб'єкта – службової особи, яка перевищила повноваження і використала своє положення для вчинення будь-якого діяння, передбаченого ст.197 КК Іспанії. Стаття 199 КК Іспанії встановлює кримінальну відповідальність за розкриття чужих таємних відомостей, про які суб'єкт дізнався в силу свого посадового становища або трудових відносин. Цікавим є

зміст ст. 202 КК Іспанії, яка міститься у главі 2 Розділу X, і присвячена злочину проти права на недоторканність власного зображення, в якій передбачається відповідальність особи, яка серйозним чином посягає на недоторканність приватного життя іншої особи за допомогою публічного використання її зображення (образу) без її згоди (ч. 1).

§ 201 КК **Федеративної Республіки Німеччина** «Порушення конфіденційності розмови» передбачає такі форми прояву об'єктивної сторони злочину: незаконний запис на магнітофон конфіденційної інформації іншої особи; використання зробленого таким чином запису; інші дії, які зробили цей запис доступним третій особі; незаконне підслуховування конфіденційної інформації за допомогою апарату для підслуховування; дії, завдяки яким записана або підслухана конфіденційна інформація особи, стала доступною іншим людям, якщо її було передано дослівно або – загальний зміст [12]. Предметом цього злочину виступає конфіденційна розмова, яку законодавець характеризує як інформацію, не призначену для суб'єкта злочину та інших осіб. Останні дві форми діяння караються тільки, якщо доведена до відома громадськості конфіденційна інформація може завдати шкоди законним інтересам іншої особи. Законодавець зазначає, що діяння не є протиправним, якщо повідомлення такої інформації громадськості здійснене з метою здійснення переважних суспільних інтересів. Кримінальній відповідальності за абз. 3 § 201 підлягає посадова особа або особа, спеціально уповноважена на виконання публічної служби, якщо вона порушує конфіденційність інформації, вчиняючи ці діяння.

Вивчення кримінального законодавства зарубіжних держав-учаниць ЄС, зокрема кримінально-правових норм, які встановлюють відповідальність за порушення недоторканності приватного життя, дозволяє виявити позитивний правотворчий досвід, накопичений іншими державами, який може бути врахований у процесі подальшого вдосконалення кримінального та кримінально-процесуального законодавства України у сфері охорони приватного життя.

Література:

1. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 року. Організація Об'єднаних Націй. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text. (дата звернення: 26.03.2023 року).
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Рим, 4.XI.1950. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text. (дата звернення: 26.03.2023 року).
3. Конституція України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР. Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>. (дата звернення: 26.03.2023 року).
4. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI // Відомості Верховної Ради України. 2010. № 34. Ст. 481.
5. Про внесення змін до Закону України «Про інформацію»: Закон України від 13.01.2011 р. № 2938-VI // Відомості Верховної Ради України. 2011. № 32. Ст. 313.
6. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI // Відомості Верховної Ради України. 2011. № 32. Ст. 314.
7. Code pénal. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070719?etatTexte=VIGUEUR (дата звернення: 26.03.2023 року).
8. Légifrance. Le service public de la diffusion du droit. Loi № 91-646 du 10 juillet 1991 relative au secret des correspondances émises par la voie des communications électroniques // URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000173519>. (дата звернення: 26.03.2023 року).
9. Légifrance. Le service public de la diffusion du droit. Loi № 2004-669 du 9 juillet 2004 relative aux communications électroniques et aux services de communication audiovisuelle // URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000439399>. (дата звернення: 26.03.2023 року).

10. Légifrance. Le service public de la diffusion du droit. Cour de cassation, Chambre criminelle, 19 février 2013, 1281.044 // URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/juri/id/JURITEXT000027207878>. (дата звернення: 26.03.2023 року).

11. Кримінальний кодекс Королівства Іспанія. URL: https://www.mjusticia.gob.es/es/AreaTematica/DocumentacionPublicaciones/Documents/Criminal_Code_2016.pdf (дата звернення: 26.03.2023 року).

12. Уголовное уложение (Уголовный кодекс) Федеративной Республики Германия: научно-практический комментарий и перевод текста закона. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Проспект, 2016. 312 с.

*Недоборська Карина Леонідівна,
студентка 4 курс юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ І ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Зі зміною суспільних реалій сьогодення виникає нагальна потреба у дослідженні концептуальних проблем регіональної політики і децентралізації влади в Україні в контексті євроінтеграційних процесів.

Сучасний розвиток суспільства свідчить, що гідний рівень життя людей і створення соціальної, правової, демократичної держави можливі тільки тоді, коли буде сформована ефективна система місцевого самоврядування. Проте після надання більших повноважень місцевому самоврядуванню, розвитку демократичних процесів заважає ціла низка політичних, економічних, соціальних, психологічних та інших проблем.

Треба зазначити, що основна проблема регіональної політики та децентралізації влади на сучасному етапі державотворення полягає у відсутності чіткої концептуальної теорії місцевого самоврядування, невизначеності його політично-правової природи та перспектив розвитку. Саме це протягом тривалого періоду заважає належно окреслити шляхи системної структури місцевого самоврядування, чітко виокремити його функції та компетенцію, сформувати дієвий алгоритм взаємодії та контролю між органами державної влади та органами місцевого самоврядування [1, с. 22].

Слід відмітити, що проблема ефективної роботи публічної влади та управління в Україні може бути вирішена тільки після проведення ґрунтовних реформ конституційно-правового статусу та засад функціонування місцевого самоврядування. Адже саме на конституційному рівні закріплюється засада визнання та гарантування місцевого самоврядування, фіксуються основні принципи його організації та функціонування, тобто встановлюються параметри національної муніципальної схеми та перспективи регіональної політики [3].

Враховуючи ці тенденції, вважаємо за потрібне висловити свою думку стосовно майбутньої конституційної моделі місцевого самоврядування. Необхідно застосовувати «громадівський підхід», що підтверджується історичним та сучасним європейським досвідом, адже саме влада громади відповідає національним муніципальним традиціям. Потрібно підкреслити, що зосередження влади у громади вперше знайшло своє втілення у початкових конституційних актах на Європейському континенті. Так, у Конституції Королівства Бельгія 1831 року закріплювалась влада громади, яка на рівних правах функціонувала поряд із законодавчою, виконавчою та судовою гілками влади. З тих пір на рівні Основного Закону почала визнаватись теорія «вільної громади», яка функціонує в законодавстві Бельгії і на сьогоднішній день, що підтверджується проведеним аналізом Конституції Королівства Бельгія (в редакції 2007 року) [2, с. 4].

За допомогою застосування громадівського підходу можливе чітке визначення природно-правової, громадянської та соціально-економічної сторін місцевого самоврядування. Адже громадівська теорія з моменту її запровадження пов'язувалась не тільки з пошуком мірила відмінності відносин влади у галузі місцевого самоврядування від державної влади, а й з розумінням його значення у становленні громадянського суспільства. Таку пріоритетність дуже важливо розуміти та реалізовувати під час здійснення регіональної політики, запровадження децентралізації влади та реформ місцевого самоврядування під час євроінтеграційних процесів в Україні [1, с. 23].

Слід зазначити, що необхідно створити потрібні конституційно-правові передумови для ефективної реалізації засад визнання та гарантування місцевого самоврядування, головним носієм функцій та повноважень якого є територіальна громада, а саме:

1. На рівні Конституції України повинен бути чітко та всебічно врегульований статус територіальної громади як первинного суб'єкта місцевого самоврядування, який виконує його функції та повноваження, конкретно визначені особливості її правосуб'єктності. На сьогоднішній день в законодавстві статус територіальної громади характеризується незавершеністю, а її значення у здійсненні місцевого самоврядування на практиці є символічним [3].

2. Вважаємо за доцільне закріплення у Конституції засади, згідно з якою місцеве самоврядування є самостійним та організаційно відокремленим від органів державної влади видом публічної влади, що виконується територіальною громадою в порядку, встановленому законодавством, як безпосередньо, так і через органи та посадових осіб місцевого самоврядування. Таке конституційне закріплення створило б правові передумови для формування в нашій країні муніципальної влади як самостійно існуючого виду публічної влади, її поділу не тільки по горизонталі – на законодавчу, виконавчу та судову, а й по вертикалі – на державну та муніципальну [1, с. 24].

3. Необхідним є закріплення на конституційному рівні основних засад місцевого самоврядування, децентралізації та регіональної політики. До таких засад належать: визнання територіальної громади первинним суб'єктом місцевого самоврядування; підтримка місцевого самоврядування та його гарантованість на державному рівні; засада гуманізму; визнання людини, її прав і свобод пріоритетною соціальною цінністю та головною метою місцевого самоврядування; народовладдя та виборність; законність; поєднання державних та місцевих інтересів; субсидіарність; повсюдність; публічність; прозорість; правове, організаційно-кадрове та матеріально-фінансове самостійне становище та спроможність; захист прав місцевого самоврядування в судовому порядку та ін. [3].

4. Слід запровадити повноцінну систему місцевого самоврядування на всіх рівнях: як на громадівському, так і субрегіональному та регіональному. На сьогоднішній день, місцеве самоврядування, практично, реалізується лише на громадівському рівні, а на рівні районів та областей воно фактично існує формально. Отже, можна зробити висновок, що місцеве самоврядування повинно бути запроваджено повсюдно. Європейським досвідом підтверджено, що повсюдність місцевого самоврядування сприяла б створенню конституційно-правових передумов для реалізації організаційної автономності, допомогла б активізувати функціональну спроможність територіальних громад, окреслила б чіткі територіальні межі їхньої самоврядної діяльності. Запровадження місцевого самоврядування забезпечило б децентралізацію публічної влади, розмежування функцій та повноважень центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування та ін. [2, с. 5].

5. У Конституції України потрібно закріпити статус та коло питань місцевого значення, які на законодавчому рівні та на практиці втілюються в конкретних функціях та повноваженнях суб'єктів місцевого самоврядування, і, перш за все, правах людини в конкретних сферах муніципального життя. З врахуванням європейських муніципальних

традицій, зокрема, відповідно до засад Європейської хартії про місцеве самоврядування, слід ввести положення стосовно того, що територіальна громада, органи та посадові особи місцевого самоврядування повинні володіти всіма функціями та повноваженнями, за винятком тих, які Конституція України та законодавчі акти поклали на органи державної влади [3].

6. Доцільним є закріплення статусу асоціацій місцевого самоврядування, посилення права територіальних громад створювати такі асоціації і здійснювати за їхньою участю захист своїх муніципальних прав. Для того, щоб наша країна вважалась державою з місцевим самоврядуванням, необхідним є підвищення відповідного права територіальних громад та асоціації на конституційний рівень. В процесі дослідження з'ясовано, що Європейським досвідом підтверджується активність та ефективність асоціацій як учасників процесу законотворення в царині місцевого самоврядування, які здійснюють вагомий вплив на державну регіональну політику [2, с. 6].

Слід зазначити, що дотримання перелічених вище концептуальних позицій під час запровадження конституційних змін в частині місцевого самоврядування допоможе утвердити якісно нові підходи до організації та функціонування місцевого самоврядування. Потрібно зосередити увагу на всебічному врегулюванні на рівні Конституції України статусу територіальної громади як первинного суб'єкта місцевого самоврядування, головного носія його функцій та повноважень. Звідси витікає висновок про те, що доцільно закріпити в Основному Законі засаду, відповідно до якої місцеве самоврядування, як вид публічної влади, набуде самостійності та організаційної відокремленості від органів державної влади. У тезах також наголошено на тому, що запозичення муніципального досвіду європейських країн підтвердить не тільки довіру держави до територіальних громад та своїх громадян, повагу з боку держави до їх муніципальних свобод та вільного вибору ними напрямів муніципальної діяльності, а й забезпечить правові передумови для створення дієвих та відповідальних за своє муніципальне життя територіальних громад, допоможе включити широке коло суспільних відносин, що формуються на муніципальному рівні, до питань місцевого значення, а також сприятиме децентралізації публічної влади, забезпечить розмежування функцій і повноважень органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Література:

1. Скрипнюк О. Децентралізація влади як чинник забезпечення стабільності конституційного ладу: теорія й практика. Віче. 2020. № 12. С. 22-24.
2. Шемшученко Ю. Концептуальні проблеми регіональної політики і децентралізації влади в Україні в контексті євроінтеграційних процесів. Віче. 2020. № 12. С. 3–6.
3. Наливайко Л., Чепик-Трегубенко О. Децентралізація публічної влади в умовах формування громадянського суспільства та євроінтеграції України. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/1992/1/31%20Наливайко.pdf>.

*Нікітенко Лілія Олександрівна,
доцент кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права
Донецького національного університету імені Василя Стуса,
кандидат юридичних наук, доцент*

ПАРТИСИПАТИВНИЙ МЕХАНІЗМ У ВІДНОСИНАХ ДЕРЖАВИ ТА СУСПІЛЬСТВА

Питання взаємовідносин між державою та суспільством є предметом вивчення багатьох дослідників у різних галузях знань. Співпраця у вигляді партнерства надає змогу ефективніше використовувати ресурси, вплив та досвід задля досягнення кращих результатів. Продуктивній участі в житті держави всіх членів громадянського суспільства сприяє партисипативний механізм. Мова йде про залучення населення до участі у публічному управлінні, що є безперервним двонаправленим процесом інтеракції органу публічної влади та громадян, який включає: заходи, що сприяють повному розумінню громадськістю процесів та механізмів підготовки та прийняття рішень; повне інформування громадськості про статус та просування розробки та впровадження проєктів, планів, програм, вироблення пріоритетів політики або проведення оцінки; активний збір думок усіх зацікавлених громадян, інформації про їх сприйняття цілей та завдань, а також про їх переваги щодо використання ресурсів та альтернативних стратегій розвитку чи управління та будь-яких інших відомостей, що стосуються прийнятого рішення [1, р. 587]. Варто наголосити, що основною метою партисипативного механізму є підвищення рівня та якості життя населення шляхом забезпечення балансу інтересів населення та держави.

В європейських державах партисипативний механізм формувався тривалий час, еволюціонувавши до комплексної системи взаємодії та співробітництва влади з громадянами через інструменти концепції транспарентної діяльності. Цей процес безпосередньо пов'язаний із розвитком ідей партисипативної демократії та побудови активного громадянського суспільства, що дозволило досягти стійких традицій взаємодії влади і громадян, заснованих на обопільному бажанні сторін якнайкраще й найбільш ефективно вирішувати публічні питання [2, с. 115].

Максимальне використання інтелектуального потенціалу населення у суспільно-політичному та економічному житті держави сьогодні є, як ніколи, затребуваним. Залучення населення до участі в управлінні публічними справами є головним ресурсом підвищення ефективності та конкурентоздатності держави. Цей процес потребує кардинального перерозподілу повноважень та відповідальності від державного управління до місцевого самоврядування відповідно до європейських стандартів та принципів ефективності управління [3, с. 47]. Кожна активна особистість має керуватись не лише прагненням до задоволення первинних особистих потреб, а й намаганням задовольнити потреби вищого рангу. Мова йде про прагнення брати участь у прийнятті важливих публічних рішень, визначенні перспектив розвитку держави в цілому чи певної території, здійсненні успішної управлінської діяльності.

Партисипативна орієнтація відносин держави і суспільства побудована на низці правових актів, що стосуються участі громадян в управлінському житті, а також розширенні їх прав і можливостей. Загальною позитивною тенденцією сьогодення є те, що європейські акти стосовно участі громадськості у процесах прийняття рішень постійно оновлюються, враховуючи розвиток суспільно-політичних, соціально-економічних та інших умов, сприяючи трансформації стандартів такої участі в напрямі її демократизації, а також напрацюванню нових механізмів побудови діалогових і партнерських форм співпраці держави в особі органів публічної влади з громадянами.

Враховуючи приписи європейських правових актів щодо партисипативної демократії, необхідним вбачається виокремлення таких основних характеристик, якими має бути наділений партисипативний механізм в Україні:

– суб'єктний склад представлений державою в особі органів публічної влади усіх рівнів та громадянським суспільством як сукупністю недержавних організацій, що представляють волю та інтереси громадян;

– регламентація форм партисипації передбачена законами та локальними актами, а регулювання відповідно пов'язано з імперативними або диспозитивними нормами права залежно від виду партисипації (референдуми, збори громадян, громадські слухання, громадські консультативні ради й інші дорадчі органи, громадські журі, форуми, різні інструменти консультування з населенням, звернення громадян, електронні петиції, доступ до публічної інформації тощо);

– при використанні одночасно вирішується безліч завдань: задовольняються потреби самореалізації та самоствердження членів суспільства; долається відчуженість членів суспільства від діяльності влади та зміцнюється інтеграція їх діяльності; підвищується інформованість членів суспільства про діяльність влади, що сприяє подоланню хибних рішень; збільшується кількість та якість зворотних зв'язків, що допомагає покращити якість управлінських рішень; зміцнюється стабільність влади та її адаптивність.

Мінливість та несталість зовнішнього середовища в Україні обумовлює наявність низки проблем, що виникають через непорозуміння між органами публічної влади та громадянами в частині прийняття публічно-управлінських рішень. Український партисипативний механізм має недоліки, більшість із яких спричинена нестачею досвіду та невмілим використанням принципів спільної діяльності. Оскільки органи публічної влади наділені належними повноваженнями щодо залучення громадян до публічного життя, саме від них залежить розширення транспарентності та публічності їх діяльності, перехід від закритого для населення механізму прийняття публічних рішень до зрозумілого, оперативного й відкритого механізму вироблення, прийняття, реалізації тактичних і стратегічних рішень, яким є партисипативний механізм. Його використання в нашій державі перебуває на початковій стадії та потребує подальших різнобічних та ретельних досліджень.

Література:

1. Canter L.W. Environmental Impact Assessment. Second Edition. McGraw-Hill Book Co. 1996. 653 p.
2. Шумляєва І. Вплив європейських норм партисипативної демократії на підвищення рівня участі громадян України в місцевому самоврядуванні. *Аспекти публічного управління*. 2021. № 1. Том 9. С. 113-120.
3. Семяновський В. М. Партисипативне управління як модель управління територіальними громадами. *Статистика України*. 2018. № 1. С. 47-51.

Ніколаєва Людмила Вікторівна,
професор кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права
Державного торговельно-економічного університету,
кандидат юридичних наук, професор

Шевченко Олена Володимирівна,
доцент кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права
Державного торговельно-економічного університету,
кандидат юридичних наук

ДЕРЖАВНА ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА В СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Держава, як форма організації спільноти, яка проживає на визначеній на міжнародному рівні території, серед основних напрямків і сторін діяльності виконує і функцію оборони. Як показує перебіг подій в нашій державі, завдання боронити територіальну цілісність на пряму пов'язане із існуванням держави та безпекою населення, що проживає на цій території. Тому, вважаємо актуальним розглянути питання державної фінансової підтримки в сфері забезпечення національної безпеки України.

Державна фінансова підтримка на пряму залежить від видатків на цю сферу. Попри значну роль видатків державного бюджету для функціонування держави, дослідження у цій сфері носять загальний та поверхневий характер. Практичні питання бюджетних відносин, в тому числі і видатків Державного бюджету України, ґрунтовно досліджені вченими-економістами, однак вони не розглядали питання правового регулювання видатків Державного бюджету у напрямку національної безпеки держави.

Вважаємо за необхідне дослідити трактування поняття «національна безпека». Автори Енциклопедії сучасної України зазначене поняття розкривають як «захищеність національних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз» [1]. Разом з тим, вони наголошують, що у світі єдиного усталеного визначення не існує, і перелік сфер, які включає це поняття, авторами розглядаються по різному саме через його складний, багатокомпонентний і міждисциплінарний характер.

В українському законодавстві питання безпеки піднято на найвищому рівні та увійшло до норм Конституції України [2]. Так, проголошено, що «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [2, ст.3]; «Забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України...» [2, ст.16]; «Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу» [2, ст.17]; «Зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загально визнаними принципами і нормами міжнародного права» [2, ст.18].

Сам термін «національна безпека» був деталізований та закріплений на рівні закону в 2003 році (Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003. № 964-IV (на сьогодні втратив чинність) [3]) і охоплював широке коло сфер суспільного життя. «Національна безпека - захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у сферах правоохоронної діяльності, боротьби з корупцією, прикордонної діяльності та оборони, міграційної політики, охорони здоров'я, охорони дитинства, освіти та науки, науково-технічної та інноваційної політики, культурного розвитку населення, забезпечення свободи слова та інформаційної безпеки, кібербезпеки

та кіберзахисту, соціальної політики та пенсійного забезпечення, житлово-комунального господарства, ринку фінансових послуг, захисту прав власності, фондових ринків і обігу цінних паперів, податково-бюджетної та митної політики, торгівлі та підприємницької діяльності, ринку банківських послуг, інвестиційної політики, ревізійної діяльності, монетарної та валютної політики, захисту інформації, ліцензування, промисловості та сільського господарства, транспорту та зв'язку, інформаційних технологій, енергетики та енергозбереження, функціонування природних монополій, використання надр, земельних та водних ресурсів, корисних копалин, захисту екології і навколишнього природного середовища та інших сферах державного управління при виникненні негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам» [3, п.1. ст. 1].

Прийняття нового закону у 2018 році «Про національну безпеку України» виражає дефініцію поняття «національна безпека» як «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз» [4, п.9 ст.1]. Національні інтереси України у Законі визначає пункт 10 статті 1 «національні інтереси України - життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян». Законом окремо виведені поняття «воєнна безпека» [4, п.2, ст.1], «громадська безпека і порядок» [4, п.3, ст.1], «державна безпека» [4, п.4, ст.1].

Дослідники поняття «національна безпека» зауважують, що його трактування зводиться до вузького розуміння, однак «Американський політолог Р. Ульман підкреслював, що трактування поняття «національна безпека» винятково в контексті протидії військовим загрозам відвертає увагу від небезпек невоєнного характеру та не враховує багатьох аспектів, що стосуються захисту життєво важливих інтересів людини» [1]. Підтримуємо зазначену позицію, і відмічаємо, що у великій мірі національна безпека формується на рівні освіти населення. Тому так важливо підтримувати, в тому числі і фінансово, розвиток національної освіти, впровадження української мови у медіа просторі, на рівні органів державного та місцевого управління; запровадження вивчення історії України та її культури, мови та літератури на рівні вищих закладів освіти; повернення до переліку Зовнішнього незалежного оцінювання зазначених предметів, адже той, хто не знає минулого не має майбутнього. Однак, у новому законі звужено поняття національної безпеки та національних інтересів які розглядаються з боку зовнішніх воєнних загроз, і не відмічено важливість ідентичності українців. Тому вважаємо за необхідне повернути до закону поняття «національні інтереси», яке було у ліквідованому нормативно правовому акті (Законі України «Про основи національної безпеки України»), а саме «національні інтереси - життєво важливі матеріальні, інтелектуальні і духовні цінності Українського народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні, визначальні потреби суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України та її прогресивний розвиток».

Питання фінансування у сфері національної безпеки будемо розглядати з точки зору вузького трактування, тому охопимо лише сферу оборони.

Планування у сфері національної безпеки є функцією державного управління з визначення пріоритетів, завдань і заходів із забезпечення національної безпеки України, збалансованого розвитку складових сектору безпеки і оборони на основі оцінки безпекової обстановки та з урахуванням фінансово-економічних можливостей держави [4, п.15, ст.1].

Аналіз видатків на сферу національної безпеки та оборони у період з 2014 до 2022 роки розкритий графічно на мал. 1.

Дані розраховані авторами за даними джерел [5; 6; 7; 8; 9]

Як бачимо з малюнку, у 2022 році, у зв'язку з повномасштабним вторгненням видатки на оборону збільшено майже у 4 рази. Зміни до Закону України «Про Державний бюджет України» на 2022 рік [10] внесли перерозподіл видатків за бюджетними програмами загального фонду державного бюджету «Видатки для Міністерства внутрішніх справ України на реалізацію заходів щодо підвищення обороноздатності і безпеки держави» та «Видатки для Міністерства оборони України на реалізацію заходів щодо підвищення обороноздатності і безпеки держави». Також передбачено витрати на розвиток, закупівлю, модернізацію та ремонт озброєння, військової техніки, засобів та обладнання у обсязі 96 003 241,8 грн.

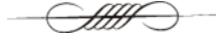
У 2023 році витрати на Міністерство оборони України передбачено у розмірі 757 325 014,3 із загального та 100 605 008,4 із спеціального фонду Державного бюджету України [11]. Як бачимо заплановані цифри є нижчими, ніж витрачено у попередньому році. Однак, підтримка з боку міжнародних партнерів та волонтерська діяльність фінансово у значній мірі підтримує Збройні сили України та пришвидшує час перемоги.

Література:

1. Національна безпека / Енциклопедія Сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-71068>
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4178>
3. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19.06.2003. № 964-IV (на сьогодні втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text>
4. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19?lang=en>
5. Попередні бюджети (2012-2019р.р.) / Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/previous-years-budgets>
6. Звіт про виконання Державного бюджету України за 2020 рік: Постанова Верховної Ради України від 18.06.2021 № 1567-IX. URL: <https://mof.gov.ua/uk/current-year-budget-information>
7. Про Державний бюджет України на 2021 рік: Закон України від 15.12.2020 № 1082-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20#Text>
8. Звіт про виконання Державного бюджету України за 2021 рік. URL: <https://mof.gov.ua/uk/budget-process-projects-declaration>
9. Інформація Міністерства фінансів України про виконання Державного бюджету України за 2022 рік. URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_2022-538

10. Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2022 рік»: Закон України від 23.02.2022 № 2099-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2099-20#n2>

11. Про Державний бюджет України на 2023 рік: Закон України від 03.11.2022 № 2710-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-IX#top>

Новак Максим Віталійович,

*курсант 239 навчальної групи курсу факультету забезпечення
службово-бойової діяльності Київського інституту Національної Гвардії України*

ДЕРЖАВА І ПРОПАГАНДА

Пропаганда як інструмент гібридної війни набув широкого застосування у ХХІ столітті. При цьому поняття та явище пропаганди давно відоме людству. Саме поняття «пропаганда» родом з природничих наук, спочатку було запозичене релігійною сферою і лише з 1880 року воно стало використовуватися в політичному і військовому контекстах, свідченням чого є текст статті в Philadelphia Aurora [3]. Традиційно визнається, що пропаганда повною мірою як один із видів інформаційної зброї був представлений уже в часи Першої світової війни, а найбільш рельєфно уся її руйнівна сила знайшла місце під час Другої світової війни, а її активне використання пов'язується з фашистською Німеччиною. Саме в кінці 30-х років минулого століття під керівництвом фахівців та експертів були розроблені на основі застосування наукових розробок так звані персуазитивні тактики, які і дотепер активно використовуються для формування необхідних громадських настроїв та управління ними. В подальшому уся сукупність персуазитивних тактик одержала загальну назву психологічних прийомів ведення війни.

Пропаганда сьогодні як інструмент гібридної війни застосовується державою-агресором двовекторно: націлена на зовні (для подавлення противника, для формування необхідного міжнародного іміджу і впливу) і внутрішній (для формування громадської думки, формування «патріотичних» настроїв, виправдання власної зовнішньої політики, переконання населення в необхідності саме такої внутрішньої і зовнішньої політики). Тобто, попри те, що поняття «пропаганда» в історичному ракурсі змінювало свою «видову» приналежність – від природничих наук до політико-правової і воєнної сфер – його номос (зміст, істинний незмінний смисл) зберігається, оскільки воно позначає доктрину, яка більшою мірою засновується на вірі, аніж на здоровому глузді [4, р. 8].

Після відносного пропагандистського затишшя, яке спостерігалось після закінчення Другої світової війни до кінця 50х років ХХ століття, пропаганда одержала новий поштовх для активного застосування в епоху протистояння, яке має назву Холодна війна. Саме тому, пропаганда сьогодні, у сучасному її розумінні як цілеспрямоване і систематизоване поширення ідей, образів і моделей поведінки серед широких мас населення, уже не є справою окремих осіб або груп осіб, оскільки для своєї реалізації потребує задіяння значної кількості ресурсів, які в результаті широкого застосування нових інформаційних технологій лише збільшуються, що вимагає чіткої координації дій, якісного прогнозування щодо бажаних результатів, значних фінансових та інформаційних витрат, наявності фахівців, державних програм дослідження і вивчення пропаганди (тісний зв'язок науки і практики) тощо. Як колись з'явилися армії на утриманні держави [1], так і пропаганда з ХХ століття стала «державною» справою при цьому закріпивши за собою негативні коннотації. Саме ХХ століття як час появи диктатур демонструє нам створення спеціальних державних органів, які займалися питаннями пропаганди: у Третньому Рейху існувало Міністерство пропаганди і громадської просвіти, основною метою якого було поширення нацистської ідеології засобами мистецтва,

музики, театру, кіно, освітніх заходів і навчальних програм, ЗМІ серед представників цільових аудиторій. В СРСР довгий час функціонувало Управління агітації та пропаганди як структурний підрозділ ЦК КПРС (скорочено – агітпром) для керівництва усією ідеологічною партійною роботою. Важливим є той факт, що вказаний підрозділ з моменту створення в березні 1939 року до ліквідації в 1991 році декілька разів перейменовувався, але слово «пропаганда» в його назві не вживалася лише в два короткі періоди (1962 – 1965 та 1988 – 1991 рр.).

В XXI столітті в результаті агресивної політики (читати – пропаганди) російської федерації в інформаційному просторі значна частина європейських держав змушена була зробити низку важливих кроків протидії путінській пропаганді, яка має яскраво виражену державну природу. Прикладом чого, на думку самих російських дослідників, у 2020 році в російській федерації держава двояко поводить себе щодо інформації, яка поширюється. На основі аналізу відкритих джерел та чинного законодавства можна прийти до висновку, що в російському законодавстві прослідковується відносна лібералізація норм які врегульовують приватне життя в інформаційному просторі, але продовжується законодавче ужесточення порядку поширення інформації, яка визнається законодавцем шкідливою або небезпечною для влади, що лише підтверджує наявність процесів цензури і державного контролю в цій сфері. Це те, що стосується внутрішнього споживача державоврегульованої інформації, щодо зовнішніх впливів, то на державному рівні в сучасній РФ фінансується робота науково-дослідницького інституту з розробки нових форм і методів ведення психологічної та інформаційної боротьби з противником, а також здійснюється підтримка ЗМІ: у 2012 році на підтримку державних ЗМІ (ВГТРК, RussiaToday, РГ, РІА Новости, НТВ) російським урядом було виділено суму еквівалентну 1,6 млрд доларів, що в два рази перевищує аналогічні витрати американського бюджету [2].

Державне регулювання пропагандою або протидії їй передбачає наявність цілої низки дієвих державних інституцій та нормативно-правової бази, які б унормували, регулювали усі процеси пов'язані з пропагандою і контрпропагандою.

Література:

1. Вовк В. М. Війна як утилітарна соціальна практика і міжнародне право. Порівняльно-аналітичне право. 2022. № 2. С. 318-321.
2. Литвиненко О. В. Спеціальні інформаційні операції та пропагандистські кампанії / О. В. Литвиненко. К., 2000. 4. Почепцов Г. Г. Сучасні інформаційні війни / Г. Г. Почепцов. К.: Видавничий дім «Києво Могилянська академія», 2015. 497 с.
3. Philadelphia Aurora. April. 17. 1800.
4. Richard S. Lambert. Propaganda. London, 1938. 166 p.

Новікова Анастасія Олексіївна,

здобувач вищої освіти Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ХАРАКТЕРИСТИКА ЗМІН ПОРЯДКУ АПЕЛЯЦІЙНОГО ОСКАРЖЕННЯ: ОСНОВНІ НЕДОЛІКИ ТА СПОСОБИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

З 24.02.2022 року, правова система держави набула значних змін з провадженням воєнного стану по всі території України. Є цілком логічно, що з впровадження надзвичайного стану повсякденна діяльність багатьох державних органів буде мати ненормований графік роботи. Дана проблема торкнулася також судової системи. Взагалі, доречним було б зазначити, що не беручи до уваги усі складнощі з початком війни, держава здійснює налагодження та забезпечення стабільної роботи багатьох органів

державної влади. На сьогодні, ми можемо простежити чітко дотримання конституційної гарантії «заборони обмеження права на судовий захист». [4]. Тобто, за будь-яких умов, кожна людина має право звернутися для відновлення чи захисту своїх прав. Законодавчі органи затвердили Закон України «Про правовий режим воєнного стану» яким чітко зазначено норму, що встановлює виключність функції правосуддя, та її застосування лише судами [3].

Отже, на нашу думку, буде доречним здійснити аналіз нововведень у зв'язку з воєнними діями на території України щодо регулювання апеляційного провадження в сфері цивільного судочинства. Здійснити загальний розгляд основних недоліків, та висунути пропозиції щодо удосконалення системи законодавства в період воєнного стану. [2].

Найбільш актуальним є аналіз діяльності системи судів на окупованих територіях, чи територіях де ведуться бойові дії. Внесенні зміни до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» дають змогу дійти до висновку, що правила територіальної підсудності на таких територіях мають дещо інший характер. Відповідно до ч. 7 ст. 147 визначено, що «у разі неможливості здійснення правосуддя судом з об'єктивних причин під час воєнного або надзвичайного стану отже бути змінено територіальну підсудність судових справ шляхом її передання до суду, що найбільш територіально наближений до суду, який не може здійснювати правосуддя» [3].

Що стосується процесу розгляду справи, то більш доступнішою стала можливість його перенесення чи відкладення, тому що, враховуючи небезпечні умови життя на сьогодні не кожний учасник судового процесу зможе бути присутнім, та навіть не завжди подати заяву про відкладення розгляду справи. На нашу думку, держава повинна врегулювати низку питань пов'язаних з доступом кожного учасника до судового провадження шляхом залучення системи електронного суду. [1].

Більш актуального значення набуває інститут подовження процесуальних строків. Проблема виникає в тому, що на сьогодні немає чіткої норми, що регулює правовідносини щодо можливого подовження процесуального строку через причину воєнного стану. Тобто, більшість науковців вказують на те, що позивач, чи особа, що подала апеляційну скаргу можуть лише заявити щодо відкладення розгляду справи, однак, не подовжити строк на її вирішення. Через такий характер подій, ми можемо чітко зрозуміти, що більшість судових проваджень, що зараз перебувають на розгляді суду будуть мати невизначений статус. Якщо запровадити подовження процесуальних строків, то суд зможе більш детально розглянути справу, здійснити низку процесуальних питань. [6]. Перенесення судового розгляду перш за все – невизначеність, тобто, практична реалізація судового розгляду через деякий час буде мати безліч питань, а також, може призвести до порушення прав громадян, тому що, багато людей повинні будуть спиратися на рішення суду першої інстанції, який можливо має неправомірний характер. Крім того, перенесення справи без чітко визначеного строку порушує принцип розумності строків, законності та розумності. Варто розуміти, що повага до суду, та ставлення до нього як справедливого органу буде відсутня через неналагоджену судову систему, що може порушувати права особи.

Узагальнюючи, можемо викремити основні положення, що характеризують інститут апеляційного оскарження. Апеляційне оскарження і перевірка рішень і ухвал суду першої інстанції, що не набрали чинності (законної сили) як процесуальна гарантія захисту прав і охоронюваних законом інтересів сторін, інших осіб, які брали участь у розгляді справ і зміцнення законності і виконання завдань цивільного судочинства досягається реалізацією ними права на оскарження судових актів і перевіркою судом апеляційної інстанції їх законності і обґрунтованості шляхом повторного розгляду справи (перевирішення), з можливістю вставлювати нові факти, досліджувати нові докази, а також докази, які до сліджувалися судом першої інстанції з порушенням встановленого порядку. [3].

Право на апеляційне оскарження — необхідний складовий елемент права на справедливий судовий розгляд, оскільки дозволяє усунути допущені судові помилки. Інститут оскарження та перевірки судових рішень бере свій початок у римському праві, проходить тривалий шлях становлення та розвитку та знаходить своє місце у судовій системі українського законодавства. Важливість апеляції у цивільному судочинстві не викликає сумнівів як у теоретиків, так і у практиків, що діють. Саме інститут апеляційного провадження є необхідною гарантією забезпечення конституційного права на судовий захист прав і свобод людини і громадянина. Основні функції та завдання суду апеляційної інстанції проявляються перш за все з аналізу ЦПК України. Суд другої інстанції сприяє уніфікації судової практики, тобто, він повинен встановлювати однакове тлумачення та застосування закону. Крім того, ми дійшли до висновку, що суд апеляційної інстанції здійснює систематичний контроль за правильним судовим правозастосуванням та його діяльністю взагалі, а також, гарантування сторонам можливості скасування неправильних судових актів.

Досить оптимальним для реалізації розумних строків судового захисту є і встановлений термін оскарження, впродовж якого справа і скарга мають бути направлені до суду апеляційної інстанції. Щодо цього варто зауважити, що значну роль відіграє принцип розумності строків, що є безпосередньо одним з головних принципів цивільного судочинства. Перш за все, ст. 121 ЦПК закріплює: «суд має встановлювати розумні строки для вчинення процесуальних дій». Частина 2 ст. 354 ЦПК закріплює положення щодо врегулювання обставин, та права на поновлення строку для апеляційного оскарження, якщо особа мала поважні причини для його пропуску. Апеляційне провадження є однією із стадій цивільного процесу регламентованою Розділом V ЦПК України. У процесі її реалізації проводиться перевірка судових рішень та ухвал, що не набрали законної сили, прийнятих судами першої інстанції. Право заявити скаргу щодо незгоди з рішенням суду є важливою гарантією прав учасників цивільного судочинства. Безпосередньо, статтею 355 ЦПК закріплено правило звернення з апеляційною скаргою до суду апеляційної інстанції. Що стосується змісту апеляційної скарги. Відповідно до ст. 356 ЦПК «апеляційна скарга подається у письмовій формі». Перш за все, апеляційна скарга повинна відповідати вимогам ст. 356 ЦПК, а саме: 1) найменування суду; 2) найменування та загальна інформація про апелянта, та інших учасників процесу; 3) рішення чи ухвала суду, яка буде ухвалюватися. [2].

Невідповідність судового акта наведеним вимогам свідчить про те, що в суді першої інстанції було допущено помилку, яка підлягає усуненню в суді другої інстанції. Важливим є встановлення форми розгляду апеляційної скарги, цивільне судочинство закріплює процедуру спрощеного позовного провадження для розгляду апеляційної скарги. Зазначена особливість прийняття рішення судом у рамках спрощеного провадження полягає в тому, що воно зводиться до оголошення лише вступу та резолютивної частини. Інститут апеляції у механізмі реалізації права на судовий захист є невід'ємним інструментом, і тому потребує виявлення проблем та визначення можливих напрямів їх вирішення. [6].

Що стосується здійснення апеляційного оскарження в умовах воєнного стану. Відповідно до ст. 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» правосуддя на території, на якій уведено воєнний стан, здійснюється лише судами. Скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється. У разі загрози життю, здоров'ю та безпеці відвідувачів суду, працівників апарату суду, суддів оперативно прийматимуться рішення про тимчасове зупинення здійснення судочинства певним судом. [5].

Справи, які не є невідкладними, розглядатимуться лише за наявності письмової згоди на це всіх учасників судового провадження. Що стосується процесу розгляду справи, то більш доступнішою стала можливість його перенесення чи відкладення, тому що, враховуючи небезпечні умови життя на сьогодні не кожний учасник судового процесу зможе бути присутнім, та навіть не завжди подати заяву про відкладення розгляду справи.

Більш актуального значення набуває інститут подовження процесуальних строків. Проблема виникає в тому, що на сьогодні немає чіткої норми, що регулює правовідносини щодо можливого подовження процесуального строку через причину воєнного стану. При цьому аналіз судової практики засвідчує, що саме лише посилання на факт впровадження на території України воєнного стану не є безумовною підставою для поновлення процесуального строку у справі.

Література:

1. Менюк Д. О. Історія становлення та розвитку інституту перегляду судових рішень у цивільному процесі України. Журнал внесено до міжнародних наукометричних баз HeinOnline (США) та. 2019. С. 233.
 2. Гетманцев О.В. Формування та розвиток цивільного процесуального законодавства в Україні: питання історичної періодизації. Науковий вісник Чернівецького університету. Правознавство. 2013. Вип. 644. С. 83–86.
 3. Думич Х.М. Австрійський цивільний процесуальний кодекс 1895 року: причини укладення, структура і зміст. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. 2015. Вип. 32(1). С. 17–19.
 4. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки : Указ
 5. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки : Указ Президента України від 20.05.2015 р. № 276/2015 : станом на 15 черв. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015#Text> (дата звернення: 31.10.2022).
 6. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV : станом на 15 жовт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 31.10.2022).
 7. Шамара Р. П. Загальна характеристика апеляційного провадження в цивільному судочинстві України. The 18 th international scientific and practical conference «modern science, practice, society»(25-26 may 2020). Boston, USA 2020. 514 p. 2020. с. 475.
- Орленко А. І., Юридична особливість апеляційного провадження. 2022. С. 230.

Омельчук Леся Володимирівна,
*доцент кафедри публічного управління та адміністрування
 Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,
 кандидат економічних наук*

КОНЦЕПЦІЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ ФІНАНСОВИХ МЕХАНІЗМІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

Концепція модернізації фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики є одним із основних напрямків економічного розвитку країни і визначається як одне з найактуальніших питань, яке має забезпечити розв'язок дуже складних фінансових проблем у всіх соціальних і економічних сферах розвитку держави та її регіонів, водночас забезпечувати досягнення стратегічної мети – створення умов для динамічного, збалансованого розвитку України та її регіонів, забезпечення їх соціальної та економічної єдності, підвищення рівня життя населення, додержання гарантованих державою соціальних стандартів для кожного громадянина незалежно від його місця проживання.

Слід наголосити, що модернізації фінансових механізмів мають бути притаманні такі основні риси, які виходять із стратегічних детермінант, визначених у попередньому підрозділі:

- проведення важливих економічних та інституційних реформ, які формуватимуть надійну та ефективну базу забезпечення позитивної економічної, в тому числі фінансової динаміки і тим самим, стануть фундаментом забезпечення сталого та інклюзивного розвитку: високого рівня добробуту, соціальної і міжрегіональної злагоди та стабільності у державі;

- трансформація існуючого інституційного, нормативно-правового та інформаційного забезпечення для усунення негативних моментів у формуванні та реалізації державної регіональної політики.

Метою модернізації фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики є вдосконалення та підвищення ефективності бюджетних, інвестиційних, кредитних механізмів фінансування взаємоузгоджених заходів органів публічної влади всіх рівнів для досягнення цілей і реалізації завдань регіонального розвитку в Україні, при цьому пріоритетами модернізації визначаємо, за наявності недостатнього бюджетного ресурсу, забезпечення диверсифікованого підходу до фінансового забезпечення реалізації державної регіональної політики, що має відповідно сприяти збільшенню обсягів фінансових ресурсів.

Враховуючи багатоаспектність фінансових механізмів, основними принципами – положеннями, якими необхідно керуватись у процесі модернізації, доцільно визнати принципи визначені у Законі України «Про засади державної регіональної політики» [1], а саме законності, співробітництва, паритетності, відкритості, субсидіарності, координації, унітарності, сталого розвитку, об'єктивності. Концепція модернізації фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики має також базуватись на таких принципах, як:

- прозорість і публічність. Фінансові механізми повинні бути доступними для регіональних влад та громадськості, а також повинні бути належним чином прозорими і публічними, щоб забезпечити контроль за використанням коштів;

- різноманітність фінансових інструментів. Кращим підходом до реалізації державної регіональної політики є використання різноманітних фінансових інструментів, які можуть відповідати потребам різних регіонів;

- гнучкість. Фінансові механізми повинні бути гнучкими, щоб вони могли адаптуватися до змінних потреб регіонів та економічних умов;

- співпраця між різними рівнями влади. Для досягнення максимальної ефективності реалізації державної регіональної політики, механізми фінансової підтримки повинні бути розроблені з урахуванням співпраці між різними рівнями влади;

- стимулювання інвестицій. Фінансові механізми повинні стимулювати інвестиції в регіональний розвиток та підтримувати зміцнення місцевої економіки;

- раціональне поєднання як стимулів ринкового саморегулювання, так і стимулювання важелів державного регулювання;

- синергетична взаємодія, як основа функціонування сучасної системи фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики;

- системність, що дає змогу структурувати фінансові потоки за джерелами формування та використання, формою їх виникнення, формування результатів, проведення моніторингу;

- диверсифікація, що передбачає можливість використання інвестиційних та кредитних механізмів забезпечення реалізації державної регіональної політики як на державному, регіональному так і на місцевому рівнях;

- плановість та цільове використання – забезпечується шляхом застосування програмно-цільового методу бюджетування в умовах децентралізації;

- інклюзивності – основи забезпечення високого рівня зайнятості, модернізації ринків праці і соціального захисту, зменшення рівня бідності.

Серед завдань модернізації важливе місце займають бюджетні механізми реалізації державної регіональної політики. Насамперед визначаємо завдання щодо удосконалення

механізму міжбюджетних трансфертів. Частка трансфертів у доходах місцевих бюджетів з року в рік залишається понад 50 %, темпи зростання міжбюджетних трансфертів значно випереджають темпи зростання доходів місцевих бюджетів; удосконалення бюджетних механізмів розподілу коштів ДФРР, спрямованих на реалізацію інвестиційних проєктів і програм у регіонах та державну фінансову підтримку Державної стратегії регіонального розвитку та планів заходів з її реалізації; фінансування спільних заходів щодо регіонального розвитку, державних програм розвитку проблемних територій (депресивних), інших пріоритетних цільових на загальнонаціональному рівні програм і проєктів регіонального розвитку, визначених Кабінетом Міністрів України, а також підвищення ефективності бюджетного механізму фінансової підтримки ЄС.

Не менш важливим є зміна ставлення до інвестиційних та кредитних механізмів, які при ефективному та повноцінному їх використанні, повинні суттєво вплинути на фінансове забезпечення досягнення цілей державної регіональної політики сучасного періоду: розкриття регіонами власного потенціалу та ефективного використання конкурентних переваг регіональної економіки; зупинення поглиблення регіональних диспропорцій у соціально-економічному розвитку; створення дієвих механізмів та інструментів державного управління регіональним розвитком. Для досягнення цієї мети, держава може надавати різноманітні пільги та підтримку для малих та середніх підприємств, які розвиваються в регіонах. Зокрема, держава може надавати фінансову підтримку для розвитку інфраструктури в регіонах, такої як будівництво доріг, мостів, водопроводів та каналізацій. Також можуть бути надані пільги на податки та митні збори для підприємств, які розміщують свої виробничі підрозділи в регіонах.

Для досягнення мети модернізації фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики необхідно провести ряд таких реформ, які забезпечать більш ефективне використання державних коштів та залучення приватного сектору до розвитку регіонів. Однією з таких реформ може бути створення спеціальних фондів розвитку регіонів, які будуть фінансуватися з різних джерел, таких як державний бюджет, місцеві бюджети, власні кошти регіонів та приватних інвесторів. Ці фонди можуть бути спрямовані на підтримку інфраструктури, залучення інвестицій та підтримку малого та середнього бізнесу. Також важливим елементом реформи є створення бізнес-сприятливого середовища. Для цього необхідно спрощувати процедури реєстрації бізнесу, знижувати податки та витрати на бюрократію, а також підтримувати інноваційні технології та розвиток високотехнологічних галузей. Для забезпечення ефективного використання державних коштів необхідно встановити систему моніторингу та оцінки результатів реалізації державної регіональної політики. Це дозволить вчасно виявляти проблеми та коригувати стратегію розвитку регіонів.

Крім того, важливим елементом модернізації фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики є залучення приватного сектору. Необхідно створювати сприятливі умови для інвестування в регіони, забезпечувати прозорість та надійність інвестиційного клімату, підвищувати кваліфікацію та рівень життя населення регіонів. Одним з інструментів залучення приватного сектору може бути партнерство держави та бізнесу. Держава може надавати пільги та підтримку підприємствам, які інвестують у регіони, забезпечувати допомогу в отриманні кредитів, надавати інформаційну та консультаційну підтримку. У свою чергу, підприємства можуть забезпечувати розвиток інфраструктури, створювати нові робочі місця та підвищувати рівень життя населення. Ще однією важливою складовою модернізації фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики є забезпечення доступності фінансових ресурсів для регіонів. Для цього можуть бути створені спеціальні програми фінансування регіонального розвитку, які передбачають надання пільг та допомогу у фінансуванні регіональних проєктів. Також важливим елементом модернізації фінансових механізмів є забезпечення ефективного використання коштів. Для цього необхідно встановлювати якісні та кількісні показники

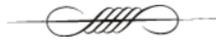
результативності реалізації державної регіональної політики, розробляти механізми контролю та моніторингу використання державних коштів.

Стимулювання розвитку місцевих ініціатив та підтримка місцевих бізнес-структур відіграють важливу роль у модернізації фінансових механізмів. Для цього можуть використовуватися різні інструменти, такі як гранти, пільгові кредити, субсидії та ін. Для визначення обсягів та цільового призначення фінансових ресурсів можуть бути використані критерії економічної ефективності, соціальної значимості, ступеня підтримки місцевого населення тощо.

Загальна концепція модернізації фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики в Україні включає в себе комплекс заходів, які спрямовані на покращення фінансової підтримки регіонів та забезпечення ефективного використання виділених коштів. Ці заходи передбачають реформування фінансової системи держави з метою забезпечення більшої децентралізації та забезпечення належної фінансової підтримки регіонів

Література:

1. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05.02.2015 №156. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>

Омельчук Олег Миколайович,

*ректор Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,
професор кафедри кримінального права та процесу*

*Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,
Президент Міжнародної громадської організації «Євразійська асоціація правничих шкіл
та правників», доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України*

Омельчук Леся Володимирівна,

*доцент кафедри публічного управління та адміністрування Хмельницького університету
управління та права імені Леоніда Юзькова, кандидат економічних наук*

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан – це завжди важкий час для суспільства. Окрім прямих загроз життю та здоров'ю громадян, війна також призводить до порушень у багатьох інших сферах життєдіяльності, особливо інформаційної безпеки. Інформаційна безпека в умовах воєнного стану – це комплекс заходів щодо захисту інформаційних прав і свобод громадян. Оскільки воєнний стан передбачає посилення державного контролю над населенням та повну мобілізацію, існує ризик порушення права на свободу вираження поглядів, висловлювання думок, збирання та поширення інформації.

У 2021 році прийнято нову Стратегію інформаційної безпеки (далі – Стратегія), яка передбачає комплексну взаємодію на основі Конституції України, законодавства України, Стратегії національної безпеки України та Стратегії кібербезпеки України, а також міжнародних договорів. У документі вже є ознаки потенційної інформаційної загрози: «Інформаційна політика Російської Федерації становить загрозу не лише для України, а й для інших демократій» [1].

Стратегія визначає поняття «інформаційна безпека України» як невід'ємну частину національної безпеки України, захищений державний суверенітет, територіальну цілісність, демократичний конституційний лад та інші життєво важливі інтереси людини, суспільства і конституційного права, здатність збирати, зберігати, використовувати та поширювати інформацію, доступ до точної та об'єктивної інформації, наявність

ефективних систем захисту та нейтралізації, запобігання поширенню недостовірної інформації, включаючи скоординоване поширення впливу дезінформації, шкідливої пропаганди, іншого маніпулювання інформацією, несанкціонованого розголошення, використання та порушення цілісності конфіденційної інформації.

Очікувані результати реалізації стратегії – захищений інформаційний простір в Україні, ефективне функціонування систем стратегічної комунікації, дієві заходи щодо протидії поширенню нелегального контенту, забезпечення сталого процесу інформаційної реінтеграції людей, які проживають на тимчасово окупованих територіях України, а також розповсюдження українського телебачення і радіомовлення на суміжних територіях з тимчасово окупованими регіонами України, підвищення рівня медіаграмотності громадян, дотримання конституційних прав людини на вільне вираження своїх думок і переконань, захищене приватне життя, забезпечення захисту прав журналістів, формування ідентичності українського громадянина.

Зрозуміло, що в умовах війни акцент зміщується з виявлення та реагування на загрози обмеження прав людини з метою впливу на потенційні та існуючі загрози. Отже, у зв'язку із запровадженням воєнного стану в Україні встановлюються тимчасові обмеження прав та інтересів юридичних осіб на час дії правового воєнного стану в межах та обсягах, необхідних для забезпечення можливості запровадження та застосування заходів воєнного стану, передбачених частиною першою ст. 8 Закону України «Про основи воєнного стану» [2].

Серед конституційних норм, щодо яких можливі обмеження їх дії є і ті, що безпосередньо стосуються інформаційних прав. Зокрема:

- стаття 31 («Кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції»);
- стаття 32 («Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України»);
- стаття 34 («Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань»);
- стаття 41 («Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності») [3].

Такі обмеження зумовлені неспроможністю захистити населення на території України від свавілля ворога, влада України не в праві нести відповідальності за порушення цих прав на ворожих територіях та непідконтрольних окупованих територіях України. Інше їхнє значення полягає в можливості прийняття нормативно-правових актів, які направлені в першу чергу на захист інформаційної безпеки держави. Однак під час війни перевага інтересів держави означає можливість збереження основоположних прав багатьох людей через забезпечення життєздатності самої держави. Припинення воєнного стану автоматично активує дію тимчасового призупинення дії вищезазначених норм.

З моменту оголошення воєнного стану в нормативно-правові акти внесено зміни з урахуванням реалій ведення війни. Наприклад:

1. Верховна Рада ухвалила законопроект про кримінальну відповідальність за незаконну фото- та відеозйомку дій Збройних сил та міжнародної військової допомоги в період воєнного стану [2].

2. 22 березня 2022 р. набув чинності Закон, яким спрощено проведення слідчих дій та тимчасових доступів до речей і документів, слідчий може здійснити фіксацію комп'ютерних даних на місці обшуку, навіть якщо про це не сказано в дозволі: зміни до КПК [4].

3. Посилено кримінальну відповідальність за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції» [4].

Сучасні реалії чітко свідчать про те, що інформація є «зброєю масового ураження». Тому необхідно створити ефективний механізм забезпечення інформаційної безпеки країни та дотримання прав людини, щоб населення не відчувало наслідків порушення свободи та демократії. Найбільша цінність українців сьогодні полягає в розумінні та сприйнятті ідей свободи та справедливості, які вони сьогодні відстоюють, деякі з яких змушені заплатити за це власним життям. Для створення ефективної системи захисту інформації важливо будувати три логічні складові механізму, а саме:

1) технічна – створення і функціонування всіх необхідних технічних складових систем;

2) політична – національна політика має бути спрямована на забезпечення інформаційної безпеки;

3) правова – систематизування інформації і виділення усіх елементів у чіткі нормативно-правові акти.

Отже, формування інформаційної безпеки в умовах воєнних дій є складною технічною та політико-правовою діяльністю уповноважених органів, спрямованою на захист держави, суспільства та людини. У воєнний час захист національної інформаційної безпеки є першочерговим завданням, яке безпосередньо пов'язане з безпекою суспільства, особливо життя кожного громадянина. Під час війни публічно-правовий захист виходить за рамки традиційного регулювання та включає приватні правовідносини.

Слід розуміти, що в умовах військових дій держави часто об'єктивно не в змозі належним чином захистити права людини. Проте дотримання основних засад політико-правової взаємодії, що базується на механізмах інформаційної безпеки, може захистити основи демократії та загальну систему юриспруденції від підриву свавільними рішеннями.

Література:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ президента України №64 від 24 лютого 2022 року. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення 07.03.2023)

2. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення протидії несанкціонованому поширенню інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчиненому в умовах воєнного або надзвичайного стану. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2160-20#n10> (дата звернення 07.03.2023)

3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/Laws/show/254к/96-вр> Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2137-20#Text> (дата звернення 07.03.2023)

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції. Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2110-20#Text> (дата звернення 07.03.2023)

Оніщик Юрій Віталійович,
*завідувач кафедри приватного та публічного права
Київського національного університету технологій та дизайну,
доктор юридичних наук, професор*

РОЛЬ РАДИ БІЗНЕС-ОМБУДСМЕНА ПРИ ВИРІШЕННІ МИТНИХ СПОРІВ

Виникнення митних спорів об'єктивно зумовлено правовою природою митних правовідносин. Протистояння підвладних осіб та митних органів, яке призводить до митного конфлікту, вимагає вирішення митного спору. Одним із способів розв'язання митних спорів є звернення до Ради бізнес-омбудсмена.

Рада бізнес-омбудсмена є постійно діючим консультативно-дорадчим органом Кабінету Міністрів України, який створено з метою сприяння прозорості діяльності органів державної влади, суб'єктів господарювання, що належать до сфери їх управління, запобігання корупційним діям та/або іншим порушенням законних інтересів суб'єктів підприємництва. Одним із основних завдань Ради бізнес-омбудсмена є прийняття та розгляд скарг від суб'єктів підприємництва на дії або бездіяльність, зокрема рішення органів державної влади та органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання, що належать до сфери їх управління, а також їх посадових осіб [1].

Для того, щоб скарга відповідала вимогам для прийняття до розгляду Радою бізнес-омбудсмена, вона повинна бути подана до Ради бізнес-омбудсмена не пізніше одного року з моменту настання події можливої недобросовісної поведінки або, останнього випадку такої недобросовісної поведінки, у випадку, коли заявлена недобросовісна поведінка мала місце неодноразово. Скарги, подані після закінчення зазначеного строку не будуть розглядатися, окрім випадків, коли бізнес-омбудсмен, виключно на свій власний розсуд, не вирішить розглянути таку справу, незважаючи на закінчення вищезазначеного строку. При цьому скарга повинна стосуватися відносин між приватною особою та суб'єктом владних повноважень; справа немає бути предметом будь-якого судового провадження або арбітражного розгляду, або щодо якої було винесено судове, арбітражне або будь-яке інше подібне рішення; справа немає стосуватися законності та/або дійсності будь-яких рішень, постанов та ухвал судів; у випадках, якщо релевантно, коли сторона, яка зазнала впливу недобросовісної поведінки вичерпала принаймні одну інстанцію адміністративного оскарження, доступного такій стороні згідно із чинним законодавством та внутрішніми правилами сторони, щодо якої подана скарга [2].

За загальним правилом, скарги подаються через електронну форму на офіційному веб-сайті Ради бізнес-омбудсмена. Попередня оцінка скарги здійснюється протягом десяти робочих днів від дати її реєстрації. За необхідності бізнес-омбудсмен може продовжити цей строк. Під час попередньої оцінки бізнес-омбудсмен може вимагати від скаржника надати додаткову інформацію та документи, а також вчинити інші дії, необхідні для належної оцінки та подальшого розгляду скарги. Після прийняття рішення про початок розгляду, де це доцільно, бізнес-омбудсмен повинен повідомити органи державної влади та органи місцевого самоврядування або суб'єктів господарювання, що перебувають у сфері їх управління, на які була подана скарга, а також, у випадку якщо це необхідно або корисно, вимагати від таких осіб додаткових документів або інформацію, що є необхідною або корисною для проведення такого розгляду. Скарга розглядається протягом трьох місяців з дати, коли бізнес-омбудсмен почав розгляд. У випадках, коли складність справи, що розглядається або обсяг поданої інформації вимагає більше часу для завершення розгляду, бізнес-омбудсмен, на свій розсуд, але діючи розумно, може подовжити строк розгляду [2].

Під час розгляду бізнес-омбудсмен наділений повноваженнями щодо вимагання невідкладного надання інформації матеріалів та документів, які йому необхідні для прийняття рішення щодо скарги, отримання доступу до документів (в тому числі таких,

що містять конфіденційну інформацію та персональні дані, які захищаються законом), отримання доказів шляхом опитування свідка, проведення експертизи та/або отримання експортного висновку, мирового врегулювання питань, що є предметом спору. Після завершення розгляду, бізнес-омбудсмен повинен прийняти одне з таких рішень: визнати скаргу обґрунтованою або значною мірою обґрунтованою та надати рекомендації відповідному органу державної влади, органу місцевого самоврядування або суб'єкту господарювання, що перебуває у сфері їх управління, щодо шляхів реагування на недобросовісну поведінку, що є предметом розгляду; передати скаргу відповідному органу державної влади або органу місцевого самоврядування з вимогою про проведення додаткового розгляду справи; відхилити скаргу як необґрунтовану або значною мірою необґрунтовану; закінчити розгляд скарги у зв'язку із успішним вирішенням питання, що є предметом розгляду [2].

Скарги з митних питань посідають п'яте місце серед усіх скарг, які подаються до Ради бізнес-омбудсмена, а Державна митна служба України входить до переліку органів публічної влади, на які скаржаться найчастіше [3]. Як правило, підвладні суб'єкти митних правовідносин звертаються до Ради бізнес-омбудсмена зі скаргами на те, що посадові особи митних органів реалізують свою дискрецію у не зовсім справедливий, передбачуваний, прозорий і чесний спосіб [4, с. 7]. Це підтверджується непоодинокими рішеннями судів, які приймаються на користь бізнесу [5]. За результатами розгляду скарг присутні випадки, коли Раді бізнес-омбудсмена вдалося вирішити митний спір. Наприклад, аргументи ТОВ «ДЕТ ЮА» були враховані Державною митною службою України, і підприємству вдалося в повній мірі підтвердити заявлену митну вартість імпортованих гумових рукавів [6]; через переконливість аргументів скаржника та Ради бізнес-омбудсмена, Державна митна служба України скасувала класифікаційне рішення Дніпровської митниці та погодилась з раніше визначеним компанією кодом УКТЗЕД імпортованого подовжувача для крана [7]; після втручання Ради бізнес-омбудсмена на Київській митниці розмитнення товарів з належною супровідною документацією проходить без коригувань [8].

Таким чином, інститут Ради бізнес-омбудсмена є одним із способів реагування на незаконні дії митних органів та вирішення митних спорів в адміністративному порядку. Водночас зауважимо, що процедура оскарження рішень, дій або бездіяльності митних органів через Раду бізнес-омбудсмена, не дає ніяких гарантій фізичним та юридичним особам щодо вирішення митного спору в адміністративному порядку, оскільки Рада бізнес-омбудсмена, так само як і підвладний суб'єкт митних правовідносин, звертається з вирішенням митного спору до митного органу шляхом надання рекомендацій митному органу щодо реагування на недобросовісну поведінку, що є предметом розгляду.

Література:

1. Про утворення Ради бізнес-омбудсмена: постанова Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2014 року № 691. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/691-2014-%D0%BF#Text>.
2. Регламент Ради бізнес-омбудсмена. URL: [https://boi.org.ua/files/x0/zm/rules%20of%20procedure_boc%20final_2023_\(ukr\).pdf](https://boi.org.ua/files/x0/zm/rules%20of%20procedure_boc%20final_2023_(ukr).pdf).
3. Річний звіт Ради бізнес-омбудсмена за 2021 рік. URL: <https://boi.org.ua/files/kq/d5/7%20years%20ua%20final.pdf>.
4. Актуальні проблеми бізнесу у митній сфері: системний звіт Ради бізнес-омбудсмена. Київ, 2018. 55 с. URL: https://boi.org.ua/media/uploads/systemic_report_ii_2018/ii_2018_sytem_ua.pdf.
5. Ситуація на митниці стимулює корупцію: інтерв'ю DW від 08.08.2018 р. заступника бізнес-омбудсмена України Я. Грегірчака. URL: <https://www.dw.com/uk/заступник-бізнес-омбудсмена-ярослав-грегирчак-ситуація-на-митниці-стимулює-корупцію/a-44996830>.

6. Компанія підтвердила митну вартість імпортованого товару. URL: <https://boi.org.ua/case-studies/550-kompaniya-pidtvordila-mitnu-vartist-importovanogo-tovaru/>.

7. Митниця скасувала рішення про некоректність коду УКТЗЕД товару. URL: <https://boi.org.ua/case-studies/547-mitnycya-skasovala-rishennya-pro-nekorektnist-kodu-uktzed-tovaru/>.

8. Київська митниця припинила систематичне коригування митної вартості діодів з Китаю. URL: <https://boi.org.ua/case-studies/373-kyivska-mytnytsia-prypnyla-systematychny-koryguvannia-mytnoi-vartosti-diodiv-z-kytaiu/>.

Павлов Нікіта Сергійович,

аспірант кафедри бізнес-економіки та адміністрування

Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК КОНЦЕПЦІЇ “GOOD GOVERNANCE” З КАТЕГОРІЯМИ “ДЕМОКРАТІЯ” ТА “ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА”: ВІТЧИЗНЯНИЙ АСПЕКТ

Ст. 1 Конституції України визначає, що Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. У 2014 році Українським народом було виборено право на Євроінтеграцію що мало наслідком заключення Угоди про асоціацію України з ЄС, після чого розпочалися довгі процеси узгодження права ЄС і вітчизняної правової системи. а в 2019 році Європейський курс України був закріплений у преамбулі Конституції.

Існування сучасних демократичних держав базується на базі трьох головних фундаментальних понять, а саме: демократія, верховенство права і належне врядування. Ці категорії є базисом держави та її інститутів, комунікації органів публічного управління з суспільством. Для того щоб розкрити взаємозв'язок зазначених понять необхідно розкрити зміст кожного з них.

Принцип Верховенства права закріплений в Преамбулі Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод а відповідно до ст. 8 Конституції України в Україні визнається і діє принцип верховенства права. ЄСПЛ же говорить про те що головними складовими принципу є законність, правова визначеність, справедливність судочинства та дотримання прав людини. [1, с. 373-376]

Аналіз рішень Конституційного суду України дає змогу дати більш глибоку характеристику зазначеного принципу. “Верховенство права – це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо.” [2] “Одним із елементів верховенства права є принцип правової визначеності, у якому стверджується, що обмеження основних прав людини та громадянина і втілення цих обмежень на практиці допустиме лише за умови забезпечення передбачуваності застосування правових норм, встановлюваних такими обмеженнями. Тобто обмеження будь-якого права повинне базуватися на критеріях, які дадуть змогу особі відокремлювати правомірну поведінку від протиправної, передбачати юридичні наслідки своєї поведінки.” [3] “Юридичну визначеність необхідно розуміти через такі її складові: чіткість, зрозумілість, однозначність норм права; право особи у своїх діях розраховувати на розумну та передбачувану стабільність існуючого законодавства та можливість передбачати наслідки застосування норм права (законні очікування). Таким чином, юридична визначеність передбачає, що законодавець повинен прагнути до чіткості та зрозумілості у викладенні норм права. Кожна особа відповідно до конкретних обставин має орієнтуватися в тому, яка саме норма права застосовується у певному випадку, та мати чітке розуміння щодо

настання конкретних правових наслідків у відповідних правовідносинах з огляду на розумну та передбачувану стабільність норм права. Враховуючи зміст статті 8 Конституції України та практику Конституційного Суду України, верховенство права слід розуміти, зокрема, як механізм забезпечення контролю над використанням влади державою та захисту людини від свавільних дій державної влади. Верховенство права як нормативний ідеал, до якого має прагнути кожна система права, і як універсальний та інтегральний принцип права необхідно розглядати, зокрема, в контексті таких основоположних його складових: принцип законності, принцип поділу державної влади, принцип народного суверенітету, принцип демократії, принцип юридичної визначеності, принцип справедливого суду.” [4]

Ст. 1 Конституції України визначає її як демократичну державу. До однозначного визначення поняття демократія на даний час не прийшла жодна країна або науковець, постійно точаться суперечки в наукових колах, але незважаючи на це щодо загальних ознак притаманних демократичній державі більшість з них до спільної згоди прийшли. Отже, демократична держава характеризується такими складовими: верховенство права; народний суверенітет (означає можливість народу здійснювати владу і включає дві складові: безпосередня і представницька демократія); правові гарантії та механізми знаходження консенсусу в суспільстві (означає що підтримка рішень більшістю не повинна бути абсолютною, а враховувати права і законні інтереси меншості); ефективний механізм захисту і відновлення порушених прав людини (полягає у ефективному функціонуванні правозахисних громадських організацій, правоохоронних органів і судової системи); правові основи для ідеологічного, економічного і політичного плюралізму (передбачає існування різних точок зору на проблеми що виникають в суспільстві); розосередженість публічної влади (означає не тільки поділ публічної влади на гілки, але й її деконцентрацію і децентралізацію); відкритість публічної влади (характеризує ступінь прозорості роботи органів публічної влади та комунікацію інститутів громадянського суспільства з нею); поєднання демократичної і соціальної держави в одній (означає обов'язок держави запровадити ефективних систем соціального забезпечення та перерозподілу благ). [5, с. 65-68]

Що стосується концепції “good governance”, або ще як його називають “належне врядування”, то воно є відносно новою категорією, яка виникла в кінці ХХ століття, як реакція на кризу існуючої на той момент концепції публічного управління що звалася “new public management” або “новий публічний менеджмент. Зазначена концепція публічного управління характеризується такими ознаками: участь (характеризує створення реальної можливості для громадян здійснювати волевиявлення); верховенство права; прозорість (означає що всі інститути державної влади повинні працювати відкрито, і кожний може отримати інформацію про їх роботу); ефективність та результативність (забезпечує досягнення максимального результату при найменших затратах); відповідальність (полягає у відповідальності органів публічної адміністрації перед суспільством); підзвітність (означає підконтрольність органів публічної влади, громадянського суспільства і приватного сектора громадськості); орієнтація на консенсус (досягається дотриманням балансу публічних і приватних інтересів); субсидіарність та пропорційність (забезпечується широкою децентралізацією та співвідношенням заходів, що здійснюються державними інституціями з кінцевим результатом відповідно); стратегічне бачення (полягає в тому, що діяльність органів публічної влади повинна здійснюватися з урахуванням інтересів майбутніх поколінь)

Таким чином, концепція «належного врядування» (Good Governance), як вже було зазначено, зародилася на підставі ключових для західної правової доктрини критеріїв демократії та верховенства права. Беручи їх за основу, європейські та американські правники сформулювали новітню систему цінностей, з допомогою яких реалізується ефективне управління суспільством шляхом взаємодії держави, громадянського суспільства та приватного сектору. Розвиток цих понять відбувався не одночасно а

залежав від конкретного історичного періоду. Першим виникло і затвердилося поняття верховенства права, після нього – поняття демократії у сучасному його розумінні. Обидва вони стали незамінними поняттями для держав західного блоку, а належне врядування постало ж як концепція у тісній взаємодії з цими двома поняттями.

Підсумовуючи, можна зазначити, що сучасна демократична держава базується на трьох принципах: верховенстві права, демократії та належному врядуванні, тобто вони є взаємодоповнюючими поняттями які треба розглядати в своїй сукупності не вириваючи із контексту.

Література:

1. Цувіна Т.А. Принцип верховенства права у практиці Європейського суду з прав людини. *Часопис Київського університету права*. 2019. Вип. 4. С. 373-379. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/download/170/158/>
2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004. URL: <https://ccu.gov.ua/docs/504>
3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу восьмого пункту 5 частини першої статті 11 Закону України „Про міліцію“ від 29 червня 2010 року № 17-рп/2010. URL: <https://ccu.gov.ua/docs/613>
4. Рішення Конституційного Суду України (Велика палата) у справі за конституційним поданням 62 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України „Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України та призначення позачергових виборів“ від 20 червня 2019 року № 6-р/2019. URL: <http://ccu.gov.ua/docs/2770>
5. Попович Т.П. Юридична модель сучасної демократичної держави. *Порівняльно аналітичне право*. 2013. Вип. 3. С. 65-68. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/17583/1/%D0%AE%D1%80%D0%B8%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0%20%D0%BC%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BB%D1%8C%20%D1%81%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D0%B4%D0%B5%D0%BC%D0%BE%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%B8..pdf>

Паращенко Олександра Костянтинівна,
асистент кафедри фінансового права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

АДМІНІСТРУВАННЯ ЄДИНОГО ПОДАТКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Указом Президента України № 64/2022 від 24.02.2022 року «Про введення воєнного стану в Україні» (далі – Указ № 64/2022) у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України в Україні введено воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб [1]. У зв'язку з триваючою широкомасштабною збройною агресією Російської Федерації проти України, строк дії правового режиму військового стану неодноразово продовжувався. Так, Указом Президента України № 58/2023 від 06.02.2023 року «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні» було частково змінено Указ № 64/2022 та продовжено строк дії воєнного стану в Україні з 05 години 30 хвилин 19 лютого 2023 року строком на 90 діб [2].

Таким чином уже більше року всі сфери правового регулювання діють в умовах воєнного стану та із законодавчо закріпленими особливостями. Сфера оподаткування не є виключенням, особливо що стосується адміністрування єдиного податку (далі – ЄП), який, своєю чергою, є визначальним елементом спрощеної системи оподаткування. Остання є предметом більшого дослідження, яке потребує точкового дослідження із врахуванням усіх соціальних чинників, одним із яких, на жаль, є війна. Враховуючи зазначене прагнемо перерахувати особливості адміністрування ЄП в умовах воєнного стану, проаналізувавши зміст та доцільність таких особливостей.

Згідно із приписами підпункту 14.1.1¹ пункту 14.1 статті 14 Податкового кодексу України (далі – ПК України) адміністрування податків, у тому числі, ЄП, – це сукупність рішень та процедур контролюючих органів і дій їх посадових осіб, що визначають інституційну структуру податкових та митних відносин, організують ідентифікацію, облік платників податків і платників єдиного внеску та об'єктів оподаткування, забезпечують сервісне обслуговування платників податків, організацію та контроль за сплатою податків, зборів, платежів відповідно до порядку, встановленого законом [3]. Тому для того щоб охарактеризувати адміністрування ЄП в умовах воєнного стану, необхідно зауважити як приймаються рішення контролюючими органами та як здійснюються відповідні процедури обліку платників податків, організації та контролю за сплатою податків, а також не оминати питання звітності.

Особливості, що планується схарактеризувати у цій роботі, закріплені законами України, які вносять зміни до ПК України. Тому досліджуватимемо приписи ПК України із врахуванням змін, внесених, перш за все, Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо адміністрування окремих податків у період воєнного, надзвичайного стану» № 2173-IX від 01.04.2022 року [4].

Пунктом 9 Підрозділу 8. Особливості справляння єдиного податку та фіксованого податку Розділу XX. Перехідні положення ПК України встановлено особливості застосування розділу XIV ПК України (яким врегульовано ЄП) тимчасово з 01.04.2022 року до припинення або скасування воєнного, надзвичайного стану на території України [3]. Таким чином, законодавець поширює дію особливостей не тільки на час дії правового режиму воєнного стану, а й на час дії правового режиму надзвичайного стану, який, своєю чергою, буде логічним продовженням воєнного стану після перемоги України та спрямований на її всебічне відновлення.

Окрім вказаного, зазначимо такі особливості адміністрування ЄП в умовах воєнного стану:

- платників ЄП першої та другої групи (фізичних осіб-підприємців) звільнили від обов'язку сплачувати ЄП; декларація платника ЄП за період несплати не заповнюється;

- платниками ЄП третьої групи можуть бути фізичні особи-підприємці та юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та до них не застосовуються обмеження щодо обсягу доходу та кількості осіб, які перебувають з ними в трудових відносинах;

- при цьому, суб'єкти господарювання, які організують/проводять азартні ігри, лотереї (крім їх розповсюдження), парі (букмекерське, тоталізатор), які здійснюють обмін іноземної валюти, виробництво, експорт, імпорт, продаж підакцизних товарів (крім роздрібного продажу паливно-мастильних матеріалів в ємностях до 20 літрів, роздрібною торгівлі підакцизними товарами), які здійснюють видобуток/реалізацію корисних копалин (крім видобування підземних та поверхневих вод підприємствами, які надають послуги централізованого водопостачання та водовідведення); а також страхові брокери, банки, ломбарди тощо; представництва, філії, відділення та інші відокремлені підрозділи юридичної особи, яка не є платником єдиного податку; фізичні та юридичні особи – нерезиденти не можуть бути платниками ЄП третьої групи;

- введено нову відсоткову ставку ЄП для платників ЄП третьої групи (які використовують особливості оподаткування у зв'язку із воєнним станом) у розмірі 2 %; таким чином встановлено спрощену систему оподаткування платників ЄП третьої групи з особливостями у зв'язку із воєнним станом;

- для обрання чи переходу на вказану систему платникам податків необхідно подати заяву до контролюючих органів; до такої заяви не додається розрахунок доходу за попередній календарний рік; такими платниками ЄП стають або з 01.04.2022 року у разі подання заяви до 01.04.2022 року або з наступного робочого дня після подання заяви - у разі її подання починаючи з 01.04.2022 року, або ж з дня державної реєстрації (новостворені) – якщо протягом 10 днів з дня державної реєстрації подали відповідну заяву;

- платники ЄП третьої групи (які використовують особливості оподаткування у зв'язку із воєнним станом) звільняються від обов'язку нарахування та сплати податку на додану вартість (далі – ПДВ) за операціями з постачання товарів, робіт та послуг, місце постачання яких розташоване на митній території України, а також від подання податкової звітності з ПДВ, а їх реєстрація платником ПДВ вартість є призупиненою;

- платники ЄП третьої групи (які використовують особливості оподаткування у зв'язку із воєнним станом) подають звітність кожного календарного місяця;

- надано право Кабінету Міністрів України визначати особливості нарахування та сплати єдиного податку;

- ситуація з податковими перевітками (з березня 2022 року було введено мораторій на проведення будь-якого виду перевірок, згодом ці обмеження були зняті з камеральних, фактичних перевірок, а також документальних позапланових перевірок за визначених умов);

- щодо обліку та звітності, то з метою захисту прав платників, збереження та захисту даних надання електронних сервісів та приймання електронних документів від платників податків здійснюються у робочі дні з 8 години до 20 години; більш детально підпунктом 69.18 пункту 69 підрозділу 10 розділу XX. Перехідні положення ПК України встановлено алгоритм подання електронної звітності в умовах воєнного стану [3].

Отже, із вказаного вбачається, що умови правового режиму воєнного стану вплинули на адміністрування ЄП, бо вплинули на всі сфери суспільного та правового життя. Треба зауважити, що зміни, які торкнулися приписів, що регулюють спрощену систему оподаткування, зачепили й загальну систему оподаткування. А саме, створено, як вбачається, особливу категорію спрощеної системи оподаткування платників ЄП третьої групи з особливостями у зв'язку із воєнним станом. Такими платниками можуть стати, як новостворені одиниці або ж вже існуючі одиниці шляхом переходу, так і платники податків, що перебували на загальній системі оподаткування. Вказане, звісно, є результатом виклику часу, однак створює умови переходу із загальної системи на спрощену із мінімальними затратами. Також важливо зазначити, що платникам ЄП третьої групи було знято обмеження щодо рівня доходу та кількості працівників, а платникам ЄП першої та другої групи дозволено не сплачувати ЄП. Названі умови є досить комфортними та сприяючими для продовження господарської діяльності в умовах війни, відсутності електрики та інше. Таким чином щодо адміністрування ЄП законодавцем було створено умови, за яких є можливість не сплачувати ЄП (1 та 2 група) або ж можливість застосування більш пільгових умов (знижена ставка, зняття обмежень) тощо. Тому комплементарним цим встановленим можливостям для платників є права та обов'язки контролюючих органів здійснювати адміністрування ЄП в таких умовах. Тобто контролюючі органи мають продовжувати здійснення обліку, контролю за сплатою та звітністю. Усе це реалізується шляхом застосування нововведень щодо податкового контролю (мораторій та подальші зміни), змінення строків звітності тощо. Проте не було змін до компетенції контролюючих органів. Таким чином адміністрування ЄП та прийняття посадовими особами рішень здійснюється за звичними алгоритмами,

враховуючи зміни, щодо несплати ЄП та відповідно неподання звітності, введення мораторію на перевірки та поступове його скасування тощо.

Звісно, практика адміністрування ЄП в умовах війни не є та не буде ідеальною, а відповідно й доцільність внесених змін можна буде оцінити згодом. Проте з проаналізованого вбачається, що законодавець прагнув створити сприятливі умови для двох сторін цих відносин, враховуючи, що умови війни та її наслідків впливають так само на платників податків та контролюючі органи. Також важливо зазначити на тому, як переплелися на період дії правового режиму воєнного стану дві системи оподаткування (загальна та спрощена), цікаво буде спостерігати за подальшою трансформацією такого переплетіння, якщо вона буде.

Література:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#top> (дата звернення: 27.03.2023).
2. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 06.02.2023 р. № 58/2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/58/2023#n2> (дата звернення: 27.03.2023).
3. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#n1519> (дата звернення: 27.03.2023).
4. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо адміністрування окремих податків у період воєнного, надзвичайного стану: Закон України від 01.04.2022 р. № 2173-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2173-20#Text> (дата звернення: 27.03.2023).

Пархоменко Наталія Миколаївна,
завідувач відділу теорії держави і права
Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України,
доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАН України,
член-кореспондент НАПрН України, заслужений юрист України

ОБОВ'ЯЗКИ ТА ЗАВДАННЯ ДЕРЖАВИ ЩОДО СВОЇХ ГРОМАДЯН В УМОВАХ ВІЙНИ

Наразі аксіоматичним є твердження: людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Це положення закріплене у Статті 3 Конституції України та визначає сутність і зміст політики держави, а відповідно і чинного законодавства, основних напрямів її діяльності, відповідає Загальній декларації прав людини, Міжнародному пакту про громадянські і політичні права, Міжнародному пакту про економічні, соціальні та культурні права, де визначаються міжнародні стандарти в галузі прав людини.

Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Саме в цьому конституційному положенні відображення квінтесенція зв'язку між функціями, метою, соціальним призначенням та завданнями держави.

Втім, особливої ваги та значення дане конституційне положення набуває за умов введення в країні надзвичайного – воєнного стану, коли відбувається переоцінка цінностей, трансформація її завдань та напрямів впливу на суспільні відносини, що зумовлене сутністю держави як соціального феномена, першочерговим завданням якої є забезпечення цілісності суспільства та його стабільного розвитку.

Йдеться про відповідальність держави перед суспільством, як одного з позитивних зобов'язань щодо своїх громадян, сутність якого полягає в повноваженні органів державної влади вжити всіх «розумних (обґрунтованих), належних та достатніх заходів для захисту прав людини та сприяння їх реалізації» [1, 8].

Вбивства й тілесні ушкодження, викрадення людей на захоплених територіях і примусове вивезення, катування та нелюдське поводження, згвалтування та інші форми насильства – є прямим порушенням як права на життя, так і прав на гідність та недоторканність [2].

Події, що відбуваються в Україні протягом останнього року, довели складність, а подекуди і неспроможність держави виконати свої обов'язки перед громадянами з огляду на об'єктивні та суб'єктивні чинники. Йдеться про обов'язок держави щодо забезпечення прав людини на життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканість та безпеку, які передбачають фізичне існування людини як першооснову всіх відносин, як ознаку демократичного суспільства та держави. Це фундаментальні права людини і громадянина, які не можуть бути обмежені та мають бути забезпечені державою навіть у період дії воєнного стану.

З точки зору теорії права – забезпечення прав і свобод людини – це створення державою умов для здійснення цих прав і свобод. Воно включає в себе такі три елементи (напрями) державної діяльності: сприяння реалізації прав і свобод людини (шляхом позитивного впливу на формування їх загальносоціальних гарантій) охорона прав і свобод людини (шляхом вжиття заходів, зокрема юридичних, для попередження, профілактики правопорушень); захист прав і свобод людини (відновлення порушеного правомірного стану, притягнення винних осіб до відповідальності). «Оскільки означена діяльність визнана обов'язком держави, то суб'єктом, який уповноважений вимагати його виконання, є кожна людина, об'єднання громадян тощо» [3, 23].

Першочерговим щодо забезпечення і гарантування державою прав і свобод є їх закріплення у Конституції і законах України. Це організаційно-правові та нормативно-правові способи реалізації конституційних прав і свобод особи, роль і значення яких визначаються тим, що вони є сукупністю різних чинників в економічній, політико-правовій, культурній та інших сферах життя суспільства, які створюють максимум можливих на даному етапі розвитку суспільства і держави умов та передумов для реальної можливості здійснення прав і свобод особи [4, 192]. Таким чином держава створює засоби для їх охорони та, у випадку необхідності, захисту.

Загалом з 1991 року Україна створила систему захисту й забезпечення прав і свобод людини та громадянина, правова основа якої — це передусім чинна Конституція, нормативно-правові акти національного законодавства, а також міжнародні угоди, укладені Україною. У Конституції України закріплені різні юридичні засоби, що гарантують реалізацію прав і свобод громадян. Зокрема: у статті 102 Конституції України зазначено, що Президент України є гарантом прав і свобод людини і громадянина; запроваджено посаду Уповноваженого з прав людини Верховної Ради України; закріплено повноваження за Конституційним Судом України, Кабінетом Міністрів України щодо забезпечення та захисту прав і свобод людини і громадянина. Крім того, охорона та захист прав і свобод громадян здійснюється в ході діяльності спеціально створених правоохоронних органів державної влади (поліція, суд, прокуратура). В умовах повномасштабної війни Збройні Сили України, підрозділи Національної гвардії України та територіальної оборони — це потужні і загартовані в боях військові формування, які наразі захищають народ України. Саме існування та діяльність цих органів є одним із елементів механізму реалізації прав і свобод, закріплених у Конституції України, іншими словами, діяльність органів державної влади є одним із засобів забезпечення реалізації прав і свобод громадян, їх гарантування.

Втім створена в Україні система гарантування прав і свобод людини і громадянина під час війни зіштовхнулася з безпрецедентними викликами, яких не зазнавала жодна з

європейських країн світу після Другої світової війни. Створені за мирних часів механізми захисту прав людини опинилися не дієвими під час війни та потребували швидкої модернізації. Перед державою постали нові завдання. Зокрема, головна мета держави під час війни, одночасно із відновленням державного суверенітету та територіальної цілісності – це захист населення від різних проявів збройної агресії, збереження його життя, надання соціального захисту, фінансової підтримки постраждалим, створення безпечних умов для праці, здобуття освіти тощо як забезпечення їх конституційно закріплених та гарантованих державою прав і свобод.

Досягнення зазначеної мети потребує створення відповідних правових механізмів законодавчими та виконавчими органами державної влади. Зокрема, з моменту введення в Україні воєнного стану було прийнято низку законів та підзаконних нормативно-правових актів, внесено зміни до чинного законодавства. Серед них: закони України «Про правовий режим надзвичайного стану», «Про щомісячну грошову виплату деяким категоріям громадян», «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання організації реабілітації у сфері охорони здоров'я», «Про утворення Міжвідомчої робочої групи з питань створення, впровадження, забезпечення функціонування та розвитку системи екстреної допомоги населенню за єдиним телефонним номером 112», «Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам», «Деякі питання соціального захисту громадян, які потрапили у складні життєві обставини», «Деякі питання соціального захисту дітей та сім'ї», розпорядження Кабінету Міністрів України «Про проведення обов'язкової евакуації населення Донецької області» тощо. Загалом слід підкреслити, що корегування законодавства України щодо воєнного стану здійснювалося та здійснюється шляхом підзаконної правотворчості, насамперед правотворчості Уряду України.

Задля такого захисту людини держава також вдається до обмеження окремих її прав. Зокрема, згідно з Конституцією України це: недоторканність житла; таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції; невтручання в особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України; свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом; право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань; право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації тощо.

Щодо інституційної складової необхідно відмітити корегування змісту діяльності всього механізму держави: державних органів, установ та підприємств, відповідно до режиму воєнного стану. Окремо варто зазначити про роботу створеного ще у 2016 році Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій як головного органу в системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику з питань тимчасово окупованої Російською Федерацією території України (далі - тимчасово окупована територія), а також прилеглих до неї територій, дотримання норм міжнародного гуманітарного права на всій території України, інформаційного суверенітету України, у сфері захисту прав примусово переміщених (депортованих) осіб, зокрема захисту прав осіб, депортованих за національною ознакою [5]. Окрім того, відповідно до ст. 4 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» на територіях, на яких введено воєнний стан, для забезпечення дії Конституції та законів України, забезпечення разом із військовим командуванням запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян утворено тимчасові державні органи - військові адміністрації.

Таким чином держава загалом визначила правові та інституційні засади захисту фундаментальних конституційно визначених прав і свобод людини і громадянина в Україні під час воєнного стану. Втім наразі складно говорити про їх ефективність, адже

постійні обстріли, активні бойові дії на окремих територіях України, окупація «1877 українських міст і сіл» [6], внутрішня та зовнішня міграція населення України, завдали масштабних збитків українській економіці, що ускладнює, а іноді і унеможлиблює виконання державою фінансових зобов'язань перед своїми громадянами та забезпечення їх прав. За даними доповіді Світового банку, бідність в Україні зросте вдесятеро, а станом на кінець 2022 року один з п'яти українців, за прогнозами, житиме в бідності. З огляду на це Світовий банк у рамках проєкту «Підтримка державних витрат для забезпечення сталого державного управління в Україні» надають кошти для виплати зарплати державним службовцям і вчителям»[7]. Отже, покращення ситуації в сфері забезпечення прав людини як одне з основних завдань держави та обов'язок перед своїми громадянами, може відбутися лише із здобуттям перемоги та відновлення миру.

Література:

1. Христова Г. Позитивні зобов'язання держави у сфері прав людини: сучасні виклики: монографія/ Ганна Христова. – Харків: Право, 2018 . С. 8.
2. Права людини під час війни в Україні. <https://www.mustpost.online>
3. Конституція України. Науково-практичний коментар. Х.: «Право», Київ Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. С. 23.
4. Пархоменко Н.М. Розвиток законодавства України в контексті конституціоналізації, євроінтеграції та забезпечення прав людини. Монографія. К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2016. С. 192.
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 8 червня 2016 р. N 376 Деякі питання Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій. <https://ips.ligazakon.net/document/KP160376?an=1>
6. Зеленський розповів, скільки населених пунктів наразі окуповано. <https://www.pravda.com.ua/news/2023/02/25/7391023/>
7. Артур Салліван | Лілія Ржеутська Як війна вплинула на економіку України. <https://www.dw.com/uk/ak-vijna-vplinu-la-na-ekonomiku-ukraini/a-63093916#>:

*Pastukh Kateryna Valeriivna,
PhD in Public Administration*

PUBLIC REGIONAL ECONOMIC POLICY IN UKRAINE

In today's conditions, the study of the implementation of public regional economic policy in Ukraine acquires special relevance. It is important to substantiate the theoretical provisions and develop practical recommendations on improving mechanisms of public regional economic policy in Ukraine.

First of all, attention should be paid to the theoretical foundations of public regional economic policy. It is necessary to determine the essence and content of public regional economic policy, the main tasks, principles and mechanisms of public regional economic policy. Foreign experience in the formation and implementation of public regional economic policy should also be studied.

Next, it is necessary to analyze the functioning of mechanisms of public regional economic policy in Ukraine. It is necessary to analyze the normative and legal support of public regional economic policy in Ukraine, to determine the peculiarities of the mechanisms of public regional economic policy in Ukraine, to conduct an expert assessment of the mechanisms of public regional economic policy in Ukraine.

This will provide an opportunity to determine directions for improving the mechanisms of public regional economic policy in Ukraine.

The definition of new approaches to the public regional economic policy, public administration in the economic sphere is the focus of such modern scientists in the field of public administration as I. Dunayev, M. Latynin, S. Maistro and others.

M. Latynin and other scientists notes that one of the ways to improve public administration in the economic sphere can be the development of a strategy concept for public administration in the economic sphere in Ukraine, the implementation of which will contribute to the success of the initiated economic reforms. The creation of such a strategy concept should be aimed at implementing an effectively functioning mechanism of public management in the economic sphere, which should be comprehensive. As part of the development of the concept of the strategy of public management in the economic sphere in Ukraine, tasks should be defined to increase the economic independence of regions and territorial communities, support their economic development, intensify economic activity in regions and territorial communities, ensure the competitiveness of regions and territorial communities in the long term. It is important to determine the priority directions for improving the state regional policy in the economic sphere; creation of conditions and elimination of internal and prevention of external threats to the economic development of the country, including regions and territorial communities; improvement of forecast and program documents regarding economic development. This requires fundamental changes in approaches to the strategic development of regions and territorial communities. The strategy of public administration in the economic sphere should include the definition of the mission, which will consist in the formation of effective public administration in the economic sphere and the implementation of its complex mechanism. The strategic goal of public administration in the economic sphere should be to build an effective system of public administration in the economic sphere, which should ensure the economic development of the country with the help of systemic, complex, innovative approaches and is aimed at satisfying the interests of all citizens of the country [2].

I. Dunayev notes that the systems approach as a basic methodology of studying and designing a regional economic policy is closely connected to linking contradictory and multidirectional processes into a consistent logic of institutional modernization or, as a minimum, that of development along a desired trajectory. Theoretically, this task is fulfilled under the conditions when modernization of relations and institutions runs along traceable paths with application of specific, non-universal modernization mechanisms. Logic makes it possible to build a strategy for regional economic policy modernization in the shape of a consistent development of qualities (capabilities) of a management system and minimization of dysfunctions along the tension lines. Based on feasible mechanisms and identified imbalances, certain 'institutional modules' or functional mechanisms of regulation, which would incorporate sets of operation rules of regions' group interaction with other similar subjects in different locations. The mechanisms in question are to be approved by formal and informal institutions, allowing for solution of related problem issues even at the national level. The regional economic policy modernization along a desired trajectory will be successful if the regional systems of governance are able to form and make use of more than the two discussed basic mechanisms of furthering modernization – organizational and deblocking; their constituent mechanisms should be employed too. These mechanisms, which are supposed to integrate institutions, interests and values at least at the regional level, are of current interest for all the developing regions and countries. From that angle, the process of incrementing institutions will turn, to a large extent, into a self-transformation process. Generally, the presented logic of identification of mechanisms to support regional modernization can be applied both in Ukraine making it possible to purposefully affect the sequence of processes and structure of management mechanisms pursuant to a country's priorities. Taking the proposed logic and rationale into account allows avoiding a great many of conflicts and institutional disabilities in management, strengthening regional and local authority's interest in taking the initiative and exercising democratic flexibility [1, p.32-33].

The main problems of the implementation of public regional economic policy in Ukraine: the imperfection of the existing regulatory and legal framework; preparation of forecast and program documents.

Normative and legal provision of public regional economic policy in Ukraine in today's conditions needs improvement, it is necessary to determine the directions of its reformation.

It is especially important to determine ways to improve the mechanisms of public regional economic policy in Ukraine in the context of European integration.

In modern conditions planning for recovery and stimulation of economic development of regions and territories in Ukraine is gaining relevance, which requires further research.

Literature:

1. Dunayev I. Moving Regional Economic Policy Modernization Ahead: Systems Basis for Organizational and Deblocking Mechanisms in Present-day Ukraine / *Regional Science Inquiry*, 2017. Vol. 9, № 1.

2. Public administration in the economic sphere in Ukraine: strategic approach / Mykola A. Latynin, Kateryna V. Pastukh, Denys L. Tarasenko, Serhii O. Shevchenko, Anna Yu. Munko // *Estudios de Economía Aplicada*, 2021, University of Almeria, Spain, Vol. 39, № 5.

Пацурківський Петро Станіславович,

професор кафедри публічного права

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича,

доктор юридичних наук, професор

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ ДІАЛОГІЧНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Діалогізм як феномен в цілому та діалектика як один з його найпоширеніших проявів зокрема лежать в основі буттєвого устрою і такого ж функціонування усього людського світу. Він проявляється у всьому людському, точніше, людиномірному, починаючи із способу появи кожного конкретного людського життя і продовжуючи та завершуючи усіма його сутнісними проявами і формами, включно із парламентаризмом.

Тобто, діалогізм – взаємозумовленість і взаємодія елементів людського світу – настільки для нас природний і звичний, до прикладу, як спілкування з Іншим, що зазвичай ми починаємо відчувати і помічати тільки зникнення, відсутність його в силу певних причин. Саме через всеосяжність діалогізму його і відносять до принципів як буттєвого (фактичного) устрою усіх людиномірних феноменів, так і їх пізнання. До речі, найпершим фундаментальним принципом пізнання людини і таким же його способом водночас виявився **метод діалогу**, або, іншими словами, **сократичний метод**. Йому наразі уже понад два з половиною тисячоліття.

Однак повернімося до заявленої мною теми повідомлення – особливості та проблеми принципу діалогічності українського парламентаризму в умовах воєнного стану.

Парламентаризм як форма державного управління атрибутивно пов'язаний з виборним парламентом. Саме тому парламентська форма державного управління апріорі найдемократичніша. Загальнолюдська, в тім числі і вітчизняна, історія вчить нас, що у соціально неоднорідному суспільстві (а усі цивілізовані соціуми, в тім числі й Україна, саме такі) вибори завжди завершуються в кінцевому рахунку обранням такого ж неоднорідного за складом представлених у ньому політичних сил парламенту.

Його післявиборна структуризація неодмінно завершується легітимацією **парламентської більшості** того чи іншого типу (наразі в Українському парламенті сформована однопартійна більшість) та **парламентської опозиції**. Саме у їх наявності онтологічно укорінена **внутрішня діалогічність парламенту** як найвищого органу публічного врядування зокрема та парламентаризму як явища в цілому.

Класика жанру полягає в тому, що парламентська опозиція, будучи постійно націленою на пошук вразливих місць у парламентській більшості, в кінцевому рахунку мимовільно оберігає відповідне суспільство від потенційних наслідків можливих чи явних помилок парламентської більшості. Це природно, а значить і закономірно для умов мирного функціонування суспільства.

А як тоді бути з принципом внутрішньої діалогічності парламентаризму в умовах воєнного стану, який наразі має місце в Україні? До прикладу, у Великобританії під час другої світової війни цей принцип продовжував реалізуватися сповна, внаслідок чого внутрішньопарламентська опозиція залишалася такою ж активною, як і в передвоєнний період. Принагідно зазначу, що вік англійського парламентаризму уже сягав на той час понад сім століть, а англійська традиція внутрішньо парламентських дискусій набула усталеної культури.

Чи може вона бути взята за модель раціональної поведінки і для вітчизняної внутрішньо-парламентської опозиції в умовах нинішньої російсько-української війни? На нашу думку, тут раціональна тільки негативна відповідь. Адже саме на споконвічну історичну **недоговороздатність українських політичних еліт між собою** очікував і продовжує розраховувати російський агресор. Він був і залишається смертельно небезпечним, щоб робити йому такі подарунки.

А чи може в такому разі парламентаризм залишатися самим собою без постійного внутрішнього діалогу його політичних сил? На нашу думку, і на це питання можлива лише негативна раціональна відповідь – у тривалій перспективі не може. Це згубно для природи парламентаризму, внаслідок чого він атрофується, як і будь-який інший орган, природна функція якого зникає.

То ж чи є розумний вихід із, здавалося б, патової ситуації? Ретельний аналіз останньої переконує, що такий вихід є і він полягає в тому, щоб, по-перше, прихована наразі за лаштунками політичної доцільності парламентська опозиція самообмежилася виключно конструктивним діалогом із парламентською більшістю; по-друге, щоб парламентська більшість всебічно практикувала самокритичний підхід до оцінювання власної діяльності, навчилася завчасно помічати недоліки ухвалених рішень та самостійно їх виправляти у парадигмальних межах загальноукраїнської безпекової політичної та правової матриці.

Як переконує системний і телеологічний аналіз якості вітчизняного парламентаризму, а також його воєнних особливостей та воєнних викликів йому, за цим критерієм парламентська більшість Верховної Ради України наразі перебуває у значно гіршій ситуації, ніж та, у якій опинилася парламентська більшість Британського парламенту у роки другої світової війни. Щонайменше в останньому не було де-факто і тим більше де-юре організованої групи парламентарів, які співпрацювали б з ворогом у найрізноманітніших формах. Є ще одна якісно відмінна від попередньої група особливостей та проблем принципу діалогічності українського парламентаризму в умовах воєнного стану. Спільним знаменником їх є **зовнішній діалог** Українського парламенту з усім вітчизняним соціумом. В умовах мирного часу він зазвичай відбувався головним чином спонтанно, без налагодження стійкого зворотного зв'язку відповідних політичних сил зі своїм виборчим електоратом. В умовах російсько-української війни така діяльність ще більше ускладнилася, а у певних вимірах стала неможливою. Проте не змінилися цілі цієї діяльності: 1) постійно моніторити та відчувати корінні потреби суспільства та 2) доносити до нього у максимально адекватній формі об'єктивну інформацію про реальний стан справ у державі та суспільстві.

Пацюк Олексій Дмитрович,
*аспірант кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПРОБЛЕМИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЦТВА ТА ОБІГУ ЦЕМЕНТУ В УКРАЇНІ

На сьогоднішній день сфера виробництва та обігу цементу в Україні знаходиться в стані стагнації, причина цьому зрозуміла це ведення активних бойових дій на частині територій та загроза ракетних обстрілів по всій Україні, що призвело до призупинення цивільних проектів державного, комунального та приватного будівництва. А оскільки цемент це основний будівельний матеріал, що має широкий спектр застосування майже у всіх сферах будівництва то і обсяги його закономірно значно скоротилися. Негативним фактором стало також енергетична криза в Україні, адже для виробництва цементу потрібне значна кількість потужності електроенергії. Проте майже всі заводи України все ж таки ввіновили та продовжили виробництво цементу у 2022-2023 роках з надією найскорішої перемоги Збройних Сил України та повернення захоплених територій, звісно після цього попит на цемент різко зросте оскільки буде необхідність у відбудові інфраструктури та житла, прикладом цього є світовий історичний досвід та досвід України після відвоювання ряду регіонів. Таким чином враховуючи сьогоднішній стан речей та перспективи розвитку, актуальність вдосконалення нормативно-правового забезпечення виробництва та обігу цементу в Україні не зменшується, оскільки сучасне законодавство України не досконалим регулює дану сферу суспільних відносин, завдяки чому цементний ринок переповнений будівельною продукцією, що не відповідає стандартам України та є небезпечною для використання. У зв'язку з цим є актуальним проведення комплексного аналізу правового регулювання всіх процесів в цементній сфері, а також розроблення й запровадження оновлених правових засобів підвищення ефективності функціонування даної галузі в Україні.

Також цементна галузь України потребує постійної уваги зі сторони держави у вигляді контролю та нагляду за виконанням існуючих норм та моніторингу необхідності їх вдосконалення для розвитку галузі та поліпшення її інвестиційної привабливості, що надасть можливість вітчизняним виробникам забезпечувати якісною продукцією внутрішні та зовнішні ринки. [2 с.2] Дана сфера діяльності в основному регулюється Державними стандартами України та іншими нормативно правовими актами, що встановлюють правила та відповідальність за їх порушення при виготовленні та застосуванні будівельних матеріалів. [3 с.78-100, с.156-157]

Враховуючи вище викладене можна зробити первинні висновки, що в теорії законодавством врегульовано дану сферу суспільних відносин, проте на практиці вона не діє і не відповідає сучасним реаліям життя. Підставою для таких висновків є мій особистий досвід, що підтверджується дописами які доступні в мережі інтернет та навіть дослідженням оголошень з продажу цементу в Київському регіоні. [1 с. 1]

Адже підозрілим в оголошеннях є досить суттєва різниця в цінах різних продавців начебто на одну і ту ж марку цементу одного і того заводу виробника але чомусь у різних упаковках, що як правило більшість з яких не відповідають ДСТУ. Деякі зразки цементів взагалі продаються під власними торговими марками або назвами які не мають свого заводу-виробника. Перевірити якість цементів можливо і це навіть передбачено в чинному законодавстві, але процедура ця досить дорого-вартісна і потребує значного часу, 28 діб для деяких марок. Існують експрес електронні тестери, але знов таки вартість їх настільки коштовна, що цих приладів немає не тільки в рядових споживачів цементу, а навіть в деяких підприємств. І навіть якщо підтвердиться невідповідність Державним стандартам України, притягнути до відповідальності причетних осіб рядовому громадянину майже

неможливо, а якщо навіть це вдасться зробити, то міра покарання відповідно до чинного законодавства, порівняно незначна з матеріальними та часовими витратами особи, що це зробить.

Також складна ситуація на будівництвах на яких використовуються неякісні будівельні матеріали, що не відповідають будівельним нормам у зв'язку з тим, що виробленні з неякісного цементу. Звісно відповідальність лягає на виробника чи забудовника які не забезпечили постачання якісних компонентів та матеріалів. Проте наслідки таких дій можуть бути прихованими досить довго та проявитись навіть через багато років як самостійно так і під впливом зовнішніх факторів.

Можливим прикладом недооцінки важливості якості цементу та інших будівельних матеріалів стала нещодавня трагедія в Туреччині, звісно про це з впевненістю можна буде говорити тільки після закінчення офіційного розслідування та оприлюднення його результатів і закінчення судових справ. Але чи можемо ми з впевненістю стверджувати, що наше законодавство в цій сфері є досконаліше за Турецьке і чи впевнений кожен з нас, що він перебуває в безпечній будівлі навіть тоді коли їй не загрожує зовнішні фактори?

Звісно в нашій державі є органи діяльність яких спрямована на забезпечення контролю якості будівельних матеріалів та самого будівництва, проте на мою думку нам ще є куди розвиватись і вдосконалювати якість свого життя в сильній, безпечній і незалежній Україні.

Література:

1. Гончар О.А. Ринок цементу в Україні. Фальсифікат, порушення та ризику для споживача. Журналістське розслідування. Журнал Prof Build 2023 р. URL: <https://profbuild.in.ua/uk/stati-2/3762-rinok-tsementu-v-ukrajini-falsifikat-porushennya-ta-riziki-dlya-spozhivacha-zhurnalistske-rozsliduvannya>.

2. Топольницька Т.Б. Напрямки підвищення дієвості механізму регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств цементної галузі України. Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка» № 4 від 30.04.2020 р. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7783>

3. Офіс ефективного регулювання BRDO «Зелена книга «Системний перегляд якості державного регулювання ринків: «Будівельні матеріали штучного походження: Цемент». 2017 рік URL:https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2017/10/Zelena-kniga_Budivelni-materiali-shtuchnogo-pohodzhennya_TSement.pdf.

Петрів Софія Юрївна,

*здобувачка вищої освіти 4 курсу Інституту права
Львівського державного університету внутрішніх справ*

Мелех Любомира Володимирівна,

*доцент кафедри господарсько-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ВПЛИВ ТЕРОРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РФ НА ЕКОЛОГІЮ В УКРАЇНІ ЧЕРЕЗ ХІМІЧНЕ ЗАБРУДНЕННЯ ПОВІТРЯ ВІД ОБСТРІЛІВ ТА РАКЕТ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Російська збройна агресія на сході України призвела до серйозних екологічних наслідків, саме тому постараємося охарактеризувати загальні проблеми екології, які були зумовлені забрудненням навколишнього природного середовища в державі, які виникли внаслідок війни в Україні.

На даний момент в Україні пошкоджено багато станцій моніторингу атмосферного повітря. Норми повітря та пилу, які встановлені Всесвітньою організацією охорони здоров'я, були перевищені майже у 20 раз.

З моменту вторгнення Росії на територію України, країна-агресор випустила по Україні більше ніж 5000 ракет. Під час вибуху всі речовини проходять повне окиснення, а продукти хімічної реакції вивільняються в атмосферне повітря. До того ж слід врахувати те, що ворог обстрілює не тільки військові об'єкти, а й наші промислові підприємства, які використовують у своїй діяльності хімічні речовини та нафтобази.

Запорізька АЕС, найбільша атомна електростанція в Європі знаходиться на лінії фронту, її майбутнє залишається невідомим та з кожним днем зростає побоювання щодо викидів радіації в повітря. Якщо країна-агресор все таки наважиться підірвати Запорізьку АЕС, то наслідки можуть бути у десять разів більшими, ніж у Чорнобилі. Дії окупантів на Запорізькій АЕС можуть призвести до ядерної та радіаційної катастроф і наслідки буде відчувати не лише Україна, а й Європа.

На думку науковців Севальнев, А., Куцак, А., Костенецький, М., Лемешко, Л., атомні електростанції є одним із важливих джерел викидів і скидів радіоактивних речовин в навколишнє середовище. За рахунок цих джерел радіоактивності від АЕС формується доза опромінення населення, яка складається з гамма-фону, радіоактивності повітря, води, ґрунту та продуктів харчування [1].

Окрім цього, окупанти обстрілюють об'єкти критичної інфраструктури в Україні. Близько 30% електростанцій зруйновано. Цього року Київ очолив рейтинг міст із найбільш забрудненим повітрям. Наступними країнами в рейтингу були Колумбія та Індонезія.

Окупанти атакують промислові об'єкти, зокрема хімічні та металообробні підприємства, а також склади з фарбами, лаками і тому подібне.

18 березня війська країни-агресора в Сумах підпалили склади з 200 тоннами фарби та лаку. 21 березня на хімічному підприємстві «Суміхімпром» стався витік аміаку, це призвело до забруднення сусіднього села Новоселиця.

Витоки азотної кислоти на Луганщині були задокументовані двічі. Пари азотної кислоти подразнюють дихальні шляхи, викликають запаморочення, сонливість, симптоми бронхіту, головні болі, ураження очей, що може призвести навіть до втрати зору.

10 квітня Херсонщина опинилася на межі екологічної катастрофи через загибель 4 мільйонів курей на Чорнобаївській птахофабриці. Окупанти пошкодили місцеву електростанцію та заважали персоналу годувати птицю. 2 березня таку ж тактику агресор застосував ще на трьох птахофабриках: двох у Харківській та одній у Херсонській областях.

11 травня в Донецькій області був обстріляний склад з аміачною селітрою. Громадян попросили зачинити вікна на 24 години, щоб уникнути отруєння.

Лісові пожежі, які були спричинені випущеними окупантами ракетами поблизу Чорнобильської АЕС, спричинили потрапляння радіоактивних речовин в атмосферу, а по Запорізькій АЕС, ледь не спричинили ядерну катастрофу.

Нафтогазові об'єкти в Харкові з початку війни зазнали сильних обстрілів, які порушили енергопостачання в Україні та було виділено в атмосферу величезну кількість викидів парникових газів та інших речовин, які ускладнюють дихання.

І це далеко не весь перелік правопорушень, які вчиняють російські загарбники на території України. Росія завдає величезної шкоди не лише українському народу та інфраструктурі, а й нашій екології.

27 вересня 2022 року проєкт «Чисте повітря для України» провів дискусію, присвячену відновленню якості повітря та моніторингу довкілля під час війни. Організаторам заходу вдалося зібрати науковців, практиків, екологів та представників органів державної та місцевої влади з різних регіонів України та Чехії.

На думку Машненко К., настання воєнного часу не має відкладати екологічну політику на периферію державно управлінських пріоритетів. Науковець наголошує про її важливість, оскільки шкода довкіллю від бойових дій є більшою, ніж у мирний період [2].

Органи Державної екологічної інспекції України обчислили кількісний показник шкоди, яка була завдана окупантами по території України за вісім місяців війни. Більше 180 тис. м² ґрунтів забруднено небезпечними речовинами; більш ніж 2,3 млн м² земель засмічено залишками знищених об'єктів та боєприпасів; 680 т нафтопродуктів згоріло під час обстрілів, забруднивши атмосферне повітря небезпечними речовинами; 23 тис. га лісів випалено внаслідок обстрілів; критичної інфраструктури, знищено більше 7 млн м² об'єктів інфраструктури, у тому числі критичної, залишки яких спричинили шкоду довкіллю [3].

Отже, окупанти навмисно забруднюють атмосферне повітря України небезпечними та хімічними речовинами і в подальшому, це може викликати багато респіраторних та інших серйозних захворювань в громадян України. Забруднення повітря може призвести також до зміни клімату не лише України, а й Європи в цілому. Країна-агресор застосовує заборонену хімічну зброю. Діоксин, бензол і це далеко не весь список хімічних речовин, які зараз виділяються у атмосферне повітря внаслідок постійних обстрілів росії по промислових об'єктах України.

Із-за постійних ракетних обстрілів та вибухів утворюється багато хімічних сполук, таких як: вуглекислий та чадний газ, азот, водяна пара та багато інших, які виділяються в атмосферне повітря. Окрім цього, обстріли завдають суттєву шкоду нашим ґрунтам та підземним водам. Під час вибуху виділяються парникові гази, а це може призвести в подальшому на зміну клімату. І мова йде не лише про Україну, а про увесь світ.

Забруднення атмосферного повітря є джерелом захворюваності та смертності. Щоб запобігти ще більшого забруднення повітря та очистити його слід – садити і доглядати за деревами, не спалювати сміття та траву, менше їздити на автомобілі. Це лише маленький список того, що ми можемо робити вже зараз і, що може хоч на трошки покращити якість повітря, яке ми вдихаємо. Кожен з нас – це може робити.

Література:

1. Севальнев, А. І., Куцак, А. В., Костенецький, М. І., Лемешко, Л. Т. Дози опромінення населення в районі розташування Запорізької АЕС. *Морфологічні аспекти сучасної медицини та стоматології* : матеріали наук.-практ. конф., присвяченої 85-річчю з дня народження професора М. С. Скрипнікова у рамках святкування 100-річчя з дня заснування Полтавського державного медичного університету, м. Полтава, 19–20 травня 2021 р. – Полтава, 2021. С. 82–83.

2. Машнеков К. А. Формування та реалізація державної екологічної політики в умовах війн інформаційної доби. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dums_2018_2_15

3. Держекоінспекція: 8 місяців війни завдали довкіллю України масштабної шкоди. URL: <https://www.dei.gov.ua/posts/2408>

Пєвцова Олена Петрівна,

аспірантка Київського університету права НАН України, адвокат

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

24 лютого 2022 року у зв'язку з повномасштабним вторгненням російських військ в Україну по всій території країни було введено воєнний стан.

Зрозуміло, що наразі війна внесла свої корективи в усі галузі публічної влади, однак, на мій погляд, найбільш важливим і необхідним для існування демократичної

правової держави є можливість судового захисту. Так, статтею 55 Конституції України передбачено, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожному громадянину гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, інших громадян. Відповідно до статті 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» у період дії воєнного стану не може бути припинена діяльність судів. Стаття 26 цього ж Закону забороняє скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства в умовах воєнного стану. Зрозуміло, що законодавець потурбувався про обов'язковість забезпечення конституційного права громадян на судовий захист, однак, це право досить важко реалізувати з практичної точки зору в країні, де вирує війна.

На мій погляд, найважливішим на сьогодні є внесення змін щодо територіальної підсудності до Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Так, частину сьому статті 147 Закону було викладено відповідно до реалій воєнного стану, а саме: «У зв'язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами, робота суду може бути припинена з одночасним визначенням іншого суду, який буде здійснювати правосуддя на території суду, що припинив діяльність та який найбільш територіально наближений до суду, роботу якого припинено, або до іншого визначеного суду, за рішенням Вищої ради правосуддя, що ухвалюється за поданням Голови Верховного Суду, а у разі неможливості здійснення Вищою радою правосуддя своїх повноважень - за розпорядженням Голови Верховного Суду».

Як зазначає І. Татулич для реалізації конституційного права особи на судовий захист Верховний Суд змінив територіальну підсудність більше 100 національних судів, які під час воєнного стану не можуть працювати. Тому в будь-якому випадку, не зважаючи на те, що суд, який мав розглядати справу, припинив свою діяльність, розгляд справи буде здійснюватись іншим судом найбільш територіально наближеним. Як дізнатися чи змінено територіальну підсудність судової справи, що розглядалася судом, на території діяльності якого йдуть активні бойові дії? Інформацію про зміну територіальної підсудності судових справ можна дізнатися безпосередньо на сайті конкретного суду (веб-сайт Судової влади України <https://court.gov.ua>) [1].

02.03.2022 р. РСУ опублікувала рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану, з них основні такі:

- визначаючи умови роботи суду у воєнний час, керуватися реальною поточною обстановкою, що склалася в регіоні;
- у разі загрози життю, здоров'ю та безпеці відвідувачів суду, працівників апарату суду, суддів оперативно приймати рішення про тимчасове зупинення здійснення судочинства певним судом до усунення обставин, які зумовили припинення розгляду справ;
- визначити мінімальну кількість осіб, які мають знаходитися в приміщенні суду протягом робочого дня, чітко розподілити між ними обов'язки;
- припинити проведення особистого прийому громадян керівництвом суду, роз'яснювати громадянам можливість відкладення розгляду справ у зв'язку із воєнними діями та можливість розгляду справ в режимі відеоконференції;
- обмежити допуск у судові засідання осіб, які не є учасниками судових засідань;
- якщо можливо, відкладати розгляд справ (за винятком невідкладних судових розглядів) та знімати їх з розгляду, зважати на те, що велика кількість учасників судових процесів не завжди можуть подати заяву про відкладення розгляду справи через те, що вони залучені до функціонування критичної інфраструктури, через вступ до лав ЗСУ, територіальної оборони, добровольчих воєнних формувань та інших форм протидії збройної агресії проти України, або не можуть прибути в суд у зв'язку з небезпекою для життя;

- справи, які не є невідкладними, розглядати лише за наявності письмової згоди на це всіх учасників судового провадження;
- зосередитись виключно на проведенні невідкладних судових розглядів (взяття під варту, продовження строків тримання під вартою);
- в разі якщо провадження розглядається колегіально і колегія суддів не може зібратись в одному приміщенні, то допустимо розглядати справи з різних приміщень судів, використовуючи власні технічні засоби.

Майже такі самі рекомендації опублікував на своїй офіційній сторінці і Верховний Суд, зокрема зазначивши, що:

- навіть в умовах воєнного стану конституційне право людини на судовий захист не може бути обмеженим;
- у разі загрози життю, здоров'ю та безпеці відвідувачів суду, працівників апарату суду, суддів оперативно ухвалюватимуться рішення про тимчасове зупинення здійснення судочинства певним судом;
- з метою забезпечення безпеки учасників судових процесів і відвідувачів судів припиняється проведення особистого прийому громадян керівництвом суду й обмежується допуск у судові засідання осіб, які не є учасниками судових засідань;
- якщо суд не припинив здійснювати судочинство, учасники судових процесів можуть подати заяву про відкладення розгляду справ у зв'язку з воєнними діями та/або про розгляд справ у режимі відеоконференції за допомогою будь-яких технічних засобів, зокрема власних.

Зрозуміло, що для реалізації всіх викладених рекомендацій необхідно мати належні технічні засоби, що під час війни не завжди виходить. Так, як зауважує суддя Окружного адміністративного суду м. Києва Руслан Арсірій, воєнний стан в Україні покладає на суди додаткові завдання та посилює відповідальність на всіх етапах здійснення судочинства. Для забезпечення права кожного громадянина на доступ до правосуддя судді та працівники апаратів судів продовжують працювати у надскладних умовах. За цей час суттєво змінились умови для виконання поставлених перед судовою владою завдань, при цьому відбулось скорочення фінансового забезпечення судів за багатьма напрямками. Нещодавно в Державній судовій адміністрації повідомили про відключення окремих судів від мережі Інтернет та проблеми з електроенергією, а це ставить під загрозу функціонування документообігу в судах, унеможлиблює доступ до електронної пошти суду, модулю ЄСІТС «Електронний суд» та інше. Ситуація, коли органи судової влади з незалежних від них причин змушені призупиняти свою діяльність в частині електронної комунікації, ставить під сумнів незалежність судової влади – як гарантії правової держави, що закріплено Конституцією та законами України.

Наразі, дійсно дуже часто в ході судового розгляду в режимі відео конференції відбувається переривання інтернет сполучення, коли сторона, що бере участь у справі, знаходиться недалеко від активних бойових дій.

Однією з найважливіших гарантій здійснення справедливого судочинства є завчасне повідомлення особи про розгляд справи, де вона є учасником, в суді. Однак, як же дотримуватись цієї вимоги законодавства під час воєнного стану.

У тих регіонах, де не ведуться активні бойові дії або які не перебувають під тимчасовою окупацією, як і раніше, сторони судового розгляду надалі отримують за місцем своєї реєстрації за допомогою кореспонденції повідомлення про дату судових засідань, а також копії судових рішень.

Але яким чином можуть отримати такі повідомлення та документи внутрішньо переміщені особи, які на сьогодні не перебувають за місцем своєї реєстрації?

Зміни до Закону України «Про судоустрій та статус суддів» надали можливість за допомогою Єдиного державного вебпорталу електронних послуг (в тому числі і мобільного додатка «Дія») надавати інформацію про суд, який розглядає справу, сторони спору та предмет позову, місце, дату та час судового засідання у справі.

Крім того, за допомогою додатка «Дія» особа, яка є стороною у справі, зможе отримувати в електронній формі судові рішення або виконавчий документ.

Через воєнний стан в Україні сьогодні суди дуже часто змушені будь-якими можливими способами повідомляти особу про судові засідання за її участі. Так, працівники суду намагаються віднайти контактні телефони сторони, яка не з'являється в судові засідання, для повідомлення про судовий розгляд за допомогою смс повідомлення чи навіть в месенджері. За заявою учасника судового розгляду всі процесуальні документи можуть надсилатись йому на електронну адресу. Однак, все ж таки відсутність доказу про отримання повідомлення про судовий розгляд є підставою для перегляду прийнятого рішення в апеляційній інстанції.

Як стверджує І. Татулич, ситуація, яка сьогодні склалася в країні, потребує, нестандартних рішень та ідей для того, щоб налагодити доступ учасників до суду. Зараз, як ніколи, всі виклики, які постали перед судовою системою на шляху до запровадження електронного судочинства, повинні вирішуватись рішуче і без зволікань, надмірний формалізм за таких обставин шкодить авторитету судової влади, яка повинна захищати інтереси громадян у будь-яких умовах. Для учасників судового процесу створюються всі необхідні та водночас комфортні умови для якісного та ефективного вирішення спору. Запроваджений в Україні карантин та військовий стан попри суттєві обмеження та негативні наслідки, стали поштовхом для діджиталізації правосуддя, запровадження принципово нових процедур, спрямованих на захист прав, свобод та дотримання безпеки учасників судового розгляду. Впевнена, що на практиці законодавство буде застосовуватись вдало та виважено, технічне забезпечення судів буде поліпшене і, зрештою, норми законодавчих актів будуть ефективно впроваджуватися для закріплення особливостей судового процесу в умовах в воєнного стану.

Як практикуючий адвокат, можу сказати, що я дійсно пишаюсь тим фактом, що в Україні під час війни здійснюється правосуддя, що суди ухвалюють рішення, надсилають їх сторонам, всіляко намагаються полегшити доступ громадян до правосуддя під час дії воєнного стану. На мій погляд, даний факт свідчить про дійсно правову державу, де навіть під час війни людина може звернутись за захистом своїх порушених прав.

Література:

1. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 31, ст.545). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.
2. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 28, ст.250). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
3. Руслан Арсірій. Електронне судочинство в період воєнного стану: очікування та реальність. URL: <http://oask.gov.ua/node/5253>
4. Катерина Литвиненко. «Професійний бухгалтер. Особливості українського правосуддя в умовах воєнного стану». URL: <https://ibuhgalter.net/ru/articles/1042>
5. Б. Врублевський. «Юридична практика». «Здійснення судочинства в умовах воєнного стану: судові повістки через «Дію» та інші зміни до законодавства». URL: <https://pravo.ua/zdiisnennia-sudochynstva-v-umovakh-voiennoho-stanu-sudovi-povistky-cherez-diiu-ta-inshi-zminy-do-zakonodavstva/>
6. І. Татулич. «Особливості здійснення судочинства в умовах воєнного стану». URL: <https://law.chnu.edu.ua/osoblyvosti-zdiisnennia-sudochynstva-v-umovakh-voiennoho-stanu/>

*Погребняк Богдан Вікторович,
аспірант кафедри приватного та публічного права
Київського національного університету технологій та дизайну*

ОРГАНИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК СУБ'ЄКТИ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПЕРВИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

На сьогодні захист прав, свобод і законних інтересів людини й громадянина є одним із пріоритетних напрямів діяльності органів публічної адміністрації. Відповідно до ст. 59 Конституції України кожен має право на професійну правничу допомогу, яка у випадках, передбачених законом, надається безоплатно [1]. Зважаючи на необхідність якісної реалізації державної політики у сфері надання безоплатної правової допомоги не лише на загальнодержавному, а й на регіональному рівні, наразі є актуальним аналіз діяльності органів місцевого самоврядування як суб'єктів надання безоплатної правової допомоги.

Місцеве самоврядування являє собою специфічну форму публічної влади, яка самостійно реалізується суб'єктами місцевого самоврядування через вирішення в рамках законодавства питань місцевого значення [2, с. 178–180]. Самоврядна (місцева) влада є специфічною формою публічної влади, яка виникає внаслідок децентралізації державної влади, тобто концентрації певних владних повноважень у територіальній громаді, які вона повинна реалізовувати з урахуванням як місцевих інтересів, так і загального політичного курсу держави [3, с. 373]. Метою органів місцевого самоврядування є право і спроможність у межах закону здійснювати регулювання і управління значною частиною суспільних справ, які належать до їхньої компетенції, в інтересах місцевого населення [4].

Закон України «Про безоплатну правову допомогу» відносить органів місцевого самоврядування до суб'єктів надання безоплатної первинної правової допомоги, яка включає такі види правових послуг: надання правової інформації; надання консультацій і роз'яснень з правових питань; складення заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім документів процесуального характеру); надання консультацій, роз'яснень та підготовка проектів договорів користування земельними ділянками (оренда, суборенда, земельний сервітут, емфітевзис, суперфіцій) для сільського населення - власників земельних ділянок; надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації. Безоплатна первинна правова допомога являє собою вид державної гарантії, що полягає в інформуванні особи про її права і свободи, порядок їх реалізації, відновлення у випадку їх порушення та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [5].

Звернення про надання безоплатної первинної правової допомоги надсилаються або подаються безпосередньо до органів місцевого самоврядування. Органи місцевого самоврядування у разі письмового звернення осіб про надання безоплатної первинної правової допомоги, з питань, що віднесені до їх повноважень, зобов'язані надати такі послуги протягом 30 календарних днів з дня надходження звернення. Якщо у зверненні особи міститься лише прохання про надання відповідної правової інформації, така правова допомога надається не пізніше п'ятнадцятиденного терміну з дня отримання звернення. Якщо питання, порушені у зверненні, не належать до компетенції органу місцевого самоврядування, до якого надійшло звернення особи, такий орган протягом п'яти календарних днів повинен надіслати це звернення до відповідного органу та повідомити про це особу, яка подала звернення. Якщо під час розгляду звернення про надання безоплатної первинної правової допомоги встановлено, що особа потребує надання безоплатної вторинної правової допомоги, орган місцевого самоврядування, який розглядає звернення, зобов'язаний роз'яснити особі або її законному представникові порядок подання звернення про надання безоплатної вторинної правової допомоги.

Звернення, що не стосуються надання первинної правової допомоги, розглядаються в порядку, встановленому законодавством про звернення громадян. Також органи місцевого самоврядування зобов'язані проводити особистий прийом осіб, які потребують безоплатної первинної правової допомоги. Слід зазначити, що органи місцевого самоврядування з урахуванням потреб територіальної громади відповідної адміністративно-територіальної одиниці можуть утворювати спеціалізовані установи з надання безоплатної первинної правової допомоги. Крім цього, органи місцевого самоврядування наділені повноваженнями щодо укладання з юридичними особами приватного права, які відповідно до свого статуту мають право надавати правову допомогу, договорів про надання на постійній або тимчасовій основі первинної правової допомоги на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, а також залучення до надання безоплатної первинної правової допомоги адвокатів або інших фахівців у відповідній галузі права [5].

Згідно ст. 38¹ Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» до відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад у сфері надання безоплатної первинної правової допомоги належать такі власні (самоврядні) повноваження: 1) утворення в установленому порядку установ з надання безоплатної первинної правової допомоги з урахуванням потреб територіальної громади; 2) підготовка і внесення на розгляд ради пропозицій щодо утворення установ з надання безоплатної первинної правової допомоги, вирішення питань про чисельність працівників таких установ, про витрати на їх утримання, здійснення матеріально-технічного забезпечення їх діяльності, надання для їх функціонування необхідних приміщень; 3) забезпечення координації діяльності установ з надання безоплатної первинної правової допомоги на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці; 4) здійснення фінансування установ з надання безоплатної первинної правової допомоги та контролю за використанням коштів такими установами за призначенням; 5) розгляд письмових звернень про надання безоплатної первинної правової допомоги та надання такої допомоги з питань, що належать до їх компетенції, відповідно до закону; 6) надання роз'яснень положень законодавства та консультацій щодо порядку звернення про надання безоплатної вторинної правової допомоги; 7) забезпечення особистого прийому осіб для надання безоплатної первинної правової допомоги; 8) залучення на підставі договорів адвокатів, фізичних та юридичних осіб приватного права до надання безоплатної первинної правової допомоги; 9) координація діяльності з місцевими органами виконавчої влади та територіальними органами центральних органів виконавчої влади щодо надання безоплатної первинної правової допомоги; 10) надання документів та інших матеріалів або їх копій, необхідних у зв'язку з наданням безоплатної вторинної правової допомоги; 11) організація семінарів, конференцій з питань безоплатної первинної правової допомоги [6].

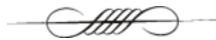
Необхідно відмітити, що система місцевого самоврядування включає: територіальну громаду; сільську, селищну, міську раду; сільського, селищного, міського голову; виконавчі органи сільської, селищної, міської ради; районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст; органи самоорганізації населення [6]. Однак не всі суб'єкти місцевого самоврядування наділені повноваженнями у сфері надання безоплатної правової допомоги, а лише виконавчі органи сільських, селищних, міських рад.

Отже, органи місцевого самоврядування є важливою ланкою у системі суб'єктів надання безоплатної первинної правової допомоги. Ступінь ефективності надання безоплатної первинної правової допомоги органами місцевого самоврядування є показником рівня розвитку системи муніципальних органів. Варто зазначити, що до повноважень місцевих державних адміністрацій віднесено забезпечення надання безоплатної первинної правової допомоги [7], що призводить до певних суперечностей у сфері надання безоплатної первинної правової допомоги на місцевому рівні. Органи

місцевого самоврядування мають бути головним суб'єктом надання безоплатної первинної правової допомоги на місцевому рівні, що буде свідчити про потужне і впливове представницьке самоврядування у сфері надання безоплатної первинної правової допомоги.

Література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Адміністративне право України. Загальна частина. Академічний курс: підруч. / за заг. ред. акад. НАПрН України О.М. Бандурки. Х.: Золота миля, 2011. 584 с.
3. Безпалова О.І. Адміністративно-правовий механізм реалізації правоохоронної функції держави: монографія. Х.: Харківський національний університет внутрішніх справ, 2014. 544 с.
4. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15 жовтня 1985 року. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_036.
5. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 2 червня 2011 року № 3460-VI. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#top>.
6. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>.
7. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9 квітня 1999 року № 586-XIV. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text>.

Політанський В'ячеслав Станіславович,

*начальник відділу науково-організаційного забезпечення діяльності президії,
відділень та наукових установ Національної академії правових наук України,
провідний науковий співробітник*

*Науково-дослідного інституту державного будівництва
та місцевого самоврядування НАПрН України, кандидат юридичних наук*

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОРТАЛУ ПОСЛУГ «ДІЯ» ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сьогодні Україна бореться за своє майбутнє, свободу і право на існування, як демократичної держави. Про цю велику мету слід пам'ятати завжди.

Світовий досвід останніх років демонструє нам важливість розвитку дистанційної взаємодії державних органів влади з населенням. Однак, ще більш актуальною в Україні ця взаємодія є в умовах війни та запровадження воєнного стану.

Запровадження воєнного стану завжди викликає шоківий вплив на різні сфери життєдіяльності держави і суспільства. Це пов'язано, як з інституційно-правовими змінами, що слідує у цьому випадку, так і з головною причиною запровадження такого стану – військовою агресією ззовні, а відтак і з різкою трансформацією цілої низки неформальних інститутів, що слідує за нею [1, с. 32].

Важливим питанням системи публічного управління у воєнний час є запровадження та активне використання цифрових технологій. А головний показник ефективності публічного управління в умовах розвитку цифрових технологій є відповідність вимогам сучасного суспільства.

Сьогодні Україна наполегливо прагне до статусу повноцінної цифрової держави, визначивши зовнішньополітичний та економічний вектор розвитку у напрямку європейської та євроатлантичної інтеграції. Саме з цією метою останні два десятиліття в Україні стрімко здійснювався розвиток електронного урядування та впровадження його нових інструментів. Ця тенденція пояснюється глобальним прогресом у сфері інформаційних і комунікаційних технологій, а також зусиллями Уряду щодо спрощення роботи та полегшення взаємодії з громадянами та внутрішньої співпраці між державними службовцями. Проте повномасштабне вторгнення РФ на територію України та введення воєнного стану мало значний вплив на впровадження цифровізації, електронного урядування та їх розвиток в окремих сферах суспільства.

Нині найбільш популярним, значущим і успішним сервісом та інструментом електронного урядування, який здійснює публічне управління в умовах воєнного стану в Україні є онлайн-портал державних послуг «Дія».

Портал «Дія» представляє собою точку доступу до всіх публічних послуг, які держава надає громадянам та бізнесу. Вперше про портал було оголошено в 2019 році та офіційно відкрито у 2020 році. Головною його метою є діджиталізація державних послуг та документів для українців. Станом на 17 березня 2023 року на порталі розміщено 94 проекти цифрової трансформації [2].

Портал «Дія» можна вважати цифровим проривом і надбанням для України. Основними складовими частинами порталу є: Портал; Застосунок; Освіта; Бізнес; ЦНАПи; Дія City.

Портал це онлайн-сервіс державних послуг для громадян та бізнесу. Найбільш популярними категоріями послуг, що доступні громадянам є: довідки та витяги; транспорт; навколишнє середовище; земля, будівництво, нерухомість; безпека та правопорядок; ліцензії та дозволи; сім'я; здоров'я; підприємництво; пенсії, пільги та допомога. Тоді як серед послуг для бізнесу найбільшим попитом користуються наступні: гранти на власну справу; грант на сад; грант на теплицю; грант на переробне підприємство; еДекларація; внесення змін про ФОП; закриття ФОП; декларація про готовність до експлуатації об'єктів СС1; декларація платника єдиного податку; видача будівельного паспорту; повідомлення про початок будівельних робіт на підставі буд паспорту; реєстрація потужностей оператора ринку.

Застосунок «Дія» – це мобільний застосунок, який містить електронні справи та дані про фізичних осіб з реєстрів. Першими документами, що почали відображатись у додатку були електронні права та техпаспорт. Наступним етапом цифровізації документів стала можливість завантажити на смартфон паспорт і пенсійне посвідчення.

Станом на 17 березня 2023 року в застосунку доступно послуги за 17 критеріями, а саме: допомога армії; обмін лампочок; COVID-сертифікати; військові облигації; опитування; пошкоджене майно; послуги для ВПО; допомога по безробіттю; «Освіта»; дія.TV; дія.Радіо; штрафи ПДР; шеринг авто; податки ФОП; судові справи; довідки та витяги; виконавчі провадження.

За допомогою застосунку можливо було отримати державну допомогу (єПідтримка/ Допомога), яка надається отримувачам допомоги за рахунок коштів державного бюджету згідно постанови Кабінету Міністрів України від 09 грудня 2021 року № 1272 «Деякі питання надання допомоги в рамках Програми «єПідтримка»». Допомога надається одноразово у розмірі 6500 гривень. Пороте станом на березень 2023 року надання послуги припинено. Подати заявку на допомогу в рамках програми «єПідтримка» можна було до 31 березня 2022 року [3].

Портал Освіта – це портал онлайн-курсів для всіх сфер громадської діяльності і для всіх вікових груп, а також національна онлайн-платформа для розвитку цифрової грамотності. Після запровадження воєнного стану було розроблено актуальні курси з допомоги військовослужбовцям та медичним працівникам. Крім того, важливим напрямком для вивчення залишається проєкт «Онлайн-безпека дітей». Цей курс призначений для

здобуття навичок батьками допомагати дітям безпечно використовувати мережу Інтернет та цифрові пристрої [4, с. 838].

Портал Бізнес – портал з допомоги малому та середньому бізнесу. Це масштабний національний проект із розвитку підприємництва та експорту, який був ініційований Міністерством цифрової трансформації України у лютому 2020 року. З травня 2021 року проект реалізується Міністерством цифрової трансформації України спільно з Офісом з розвитку підприємництва та експорту.

Наразі на порталі працює програма підтримки бізнесу в умовах війни. Інформаційний розділ про державні та донорські програми, приватні ініціативи підтримки підприємців в умовах війни, що допоможуть зберегти бізнес, робочі місця та підтримати економіку України. Розділ постійно доповнюється новими ініціативами та запрошує підприємців до співпраці та створення нових ініціатив [4, с. 838-839].

ЦНАПи – центри надання адміністративних послуг по всій Україні, що в подальшому зазнають трансформації в Центри Дії. Дія Центри – це one-stop shop із комплексом усіх необхідних послуг для громадян.

Дія. City – це унікальний правовий та податковий простір для IT-компаній в Україні. Резиденти Дія. City отримують особливий правовий статус, спеціальне оподаткування і лібералізовані трудові відносини.

Терористичне вторгнення РФ на територію України, спричинило вагомі трансформаційні процеси у роботі порталу «Дія», який став незамінним помічником як для публічних управлінців так і для всіх громадян. Від 24 лютого 2022 року, за більше ніж рік повномасштабної війни всі складові порталу «Дія» неодноразово оновлювались відповідаючи на виклики, що принесла війна та задовольняючи адміністративні, юридичні чи економічні потреби українців.

У свою чергу, під час воєнного стану багато хто був вимушений евакуюватися у більш безпечні регіони України, деякі – залишилися без паперових чи цифрових документів. Тому, Урядом для забезпечення швидкого підтвердження особи Постановою № 248 від 10 березня 2022 року затверджено порядок застосування еДокумента у період дії воєнного стану за допомогою мобільного застосунку «Дія» [5].

Крім того у додатку «Дія» запустили чат-бот «еВорог», куди можна надсилати фото та відео, де видно перебування російських військ та їхньої техніки, повідомляють у Мінцифри. Дані будуть перевіряти та надсилати до ЗСУ: українська армія зможе бачити переміщення ворога в реальному часі та знешкодити його.

Незважаючи на повномасштабне вторгнення, команда Мінцифри продовжує створювати нові послуги, сервіси та додавати документи в додаток «Дія». Так наприклад, версія застосунку, що вийшла на смартфони від 2 жовтня 2022 року – 3.0.45 – відкрила користувачам доступ до нової послуги – купівлі військових облігацій. Ця послуга надає можливість купувати цінні папери, випущені державою під час воєнного стану. Військові облігації є ефективним інструментом підтримки економіки та армії України [4, с. 858].

За планом Мінцифри, до 2024 року 100% публічних послуг будуть доступними громадянам та бізнесу на порталі в онлайн режимі. Отже, портал спрямований не на оцифрування бюрократії, а на якісно нову зміну логіки та підходів до взаємодії держави та громадян та представляє собою сучасний та інноваційний реєстр публічних послуг.

Провівши дослідження поточного стану розвитку електронного урядування в Україні можна дійти висновку, що проблеми, які постали перед галуззю державного управління в сфері цифрових трансформацій в умовах воєнного стану стали не перепорою, а поштовхом до розвитку діджиталізації в Україні. Що стосується онлайн-порталу державних послуг «Дія», то Урядом України проведено колосальну роботу над його перетворенням від допоміжного онлайн-сервісу з надання державних послуг громадянам до ефективного інструменту взаємодії влади та громадян в більшості сфер діяльності суспільства.

Таким чином модернізація цифрових технологій публічного управління України не спиняє свого розвитку, навіть в умовах воєнного стану. З'являються нові цифрові можливості та інструменти задля поліпшення взаємодії між публічною адміністрацією та приватною особою.

Література:

1. Борщевський В. В., Василиця О. Б., Матвеев Є. Е. Публічне управління в умовах воєнного стану: інституційні трансформації, стратегічне планування та механізми розвитку. Держава та регіони. № 2 (76). 2022. С. 30-35.
2. Онлайн-портал державних послуг «Дія», URL: <https://diia.gov.ua/> (дата звернення: 11.03.2023).
3. Постанова Кабінету Міністрів України № 1272. «Деякі питання надання допомоги в рамках Програми «єПідтримка»» від 09.12.2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1272-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 17.03.2023).
4. Тимченко М. С. Розвиток сервісу «Дія» в умовах війни. Нові можливості публічного управління. Publ. upr. reg. rozvit. 2022. № 17. С. 834-866.
5. Постанова Кабінету Міністрів України № 248. «Деякі питання застосування єДокумента в період дії воєнного стану» від 10.03.2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/248-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 17.03.2023).

Поліщук Марина Геннадіївна,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук

ПОНЯТТЯ ІНСТИТУТУ КАСАЦІЙНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Одним із актуальних питань у цивільному процесі на сьогодні приділяється увага саме здійсненню касаційного провадження в цивільних справах. Актуальність обраної теми обумовлена особливостями касаційного провадження, як однієї зі стадій цивільного процесу, що полягає у перевірці законності та обґрунтованості рішень і ухвал судів першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку, а також рішень і ухвал апеляційних судів з метою виправлення істотних порушень норм матеріального права або норм процесуального права, що були допущені судами в ході попереднього розгляду справи і, як наслідок, вплинули на результат справи. Стадія касаційного провадження має свої специфічні ознаки, що відрізняють її від інших стадій процесу, в тому числі від провадження в суді апеляційної інстанції, що робить розгляд даної теми більш актуальним. [3, с. 6].

Під стадією касаційного провадження необхідно розуміти взаємопов'язану з іншими, але щодо самостійної частини цивільного процесу, відокремлену від стадії розгляду справи по суті таким процесуальним актом як судове рішення, а від стадії наглядового провадження - касаційною ухвалою, що характеризується безпосередніми спеціальними завданнями, а також деякими особливостями процесуальної діяльності. [2, с. 18].

Як зазначає Р.М. Мінченко зазначає, що «касаційний перегляд судових рішень є остаточною їх перевіркою з метою забезпечення правильного застосування судами норм матеріального і процесуального права» [5, с.133]. Характер касаційної стадії - додатковий стосовно стадії судового розгляду, що пов'язано, передусім з тим, що її виникнення обумовлено лише бажанням осіб у справі, які вважають судовий акт першої інстанції чи другої незаконним і необґрунтованим. На думку Ю. О. Ковтяковського «право на апеляційний перегляд справи, і право на касаційне оскарження судового рішення однаково

гарантуються учасникам цивільної справи, а обов'язок держави забезпечити їх реалізацію сторонами спору входить до єдиної системи принципів цивільного судочинства» [6, с.7]. У ситуації задоволення судовим актом суду першої інстанції всіх очікувань сторін та інших зацікавлених осіб потреби в касаційному оскарженні просто немає. Кожній стадії цивільного процесу притаманні ті чи інші завдання, які насамперед визначають і характеризують сутність будь-якої стадії з них. При цьому слід визнати правомірними поділами завдань касаційного провадження на загальні та спеціальні. До загальних необхідно віднести всі завдання, характерні для будь-якої стадії судового розгляду. До спеціальних належать ті завдання, які визначають специфіку та особливості розгляду цивільних справ у конкретній стадії цивільного процесу. [8, с. 14].

Якщо здійснювати відмежування апеляційного провадження від касаційного, то вона полягає в двох характерних аспектах: 1) апеляція може подаватися на рішення, що ще не набрало законної сили, а в касаційному провадженні розглядаються рішення, що набрали законної сили; 2) якщо апеляція розглядає рішення з питань права та фактичних обставин, то касація лише з питань права. Ці два аспекти є тісно пов'язаними між собою, крім того, вони перебувають у тісному взаємозв'язку та впливають один на одного. Апеляція має такі самі функції як і суд першої інстанції, в порівнянні з касаційним провадженням, що розглядає вже рішення суду, та не досліджує нові докази та нові обставини справи. [1, с. 21].

Напрямок діяльності касаційного суду є визначеної Рекомендаціями CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів «вищі суди не повинні давати суддям вказівок щодо того, які рішення потрібно приймати в конкретних справах, за винятком перегляду попередньої ухвали або при вирішенні питання про обрання засобів правового захисту відповідно до закону» [6,с.708]. Сучасне правове регулювання касаційного провадження передбачає виділення таких спеціальних завдань: перевірка законності судового рішення; перевірка обґрунтованості судового рішення; виправлення допущених підпорядкованими судами помилок та порушень; судовий контроль за діяльністю судів нижчестоящих; забезпечення єдності судової практики. [4, с. 8].

Обґрунтованим видається, що виключення рис апеляції з касаційного провадження у цивільному процесі має призвести до зміни формулювання даного завдання з урахуванням справжнього характеру касації, який передбачає перевірку, а не перегляд судових актів у касаційній інстанції. Причому перевірку ухвали нижчестоящего суду лише з погляду її законності, не вдаючись до дослідження обґрунтованості судового рішення.

Варто зазначити положення Цивільного процесуального кодексу України відповідно до яких передбачено, що «судом касаційної інстанції у цивільних справах є Верховний Суд» [7]. Виходячи з цього, діяльність касаційного суду повинна мати лише завдання перевірки відповідності висновків суду нижчої інстанції про застосування норми права встановленим ним у справі обставин і наявних у справі доказів. [2, с. 12].

Крім того, одночасно касаційне провадження – це сукупність цивільних процесуальних правовідносин, що виникають між судом та особами, які беруть участь у справі, з приводу перевірки судової ухвали нижчестоящего суду вищим. Однак, в науковій сфері питання об'єкта касаційних правовідносин є спірним.

У касаційних правовідносинах з'являється особливий специфічний суб'єкт, характерний лише цієї стадії – суд другої інстанції чи касаційний суд. При цьому суб'єктами касаційних правовідносин залишаються і особи, які беруть участь у справі. Отже, касаційні правовідносини - це система правовідносин, що складається з безлічі взаємозв'язаних між собою правовідносин, що виникають між судом другої інстанції та особами, що беруть участь у справі, а також іншими учасниками процесу щодо перевірки законності та обґрунтованості рішень та ухвал суду. Касаційне провадження саме собою може розглядатися з різних позицій, наприклад, як сукупність правових норм, процесуальних правовідносин, процесуальних дій, певних етапів. Кожна з цих точок зору має право на своє існування.

Література:

1. Проскурняк І.Г. Суд і процес в Київській Русі. Незалежний суд - гарантія захисту прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина: *матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (30 трав. 2009 р.)*. Чернівці. 2009. с. 212
2. Глущенко С.В. Касаційне оскарження як конституційна засада перевірки судових рішень.: автореф. дис. канд. юрид. наук. Київ, 2010. 20 с.
3. Закропивний О.В. Розвиток територіальної організації судів в Україні до судової реформи 1864 року (історико-правовий аспект). *Адвокат*. 2012. №6. С. 15
4. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 08.11.2022).
5. Помазанов А. В. Здійснення права на касаційне оскарження та відкриття касаційного провадження. *Вісник Національного технічного університету України Київський політехнічний інститут. Політологія. Соціологія. Право*. 2018. №2. С. 132-136.
6. Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства. Київ, 2015. 708 с.
7. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV : станом на 6 листоп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 08.11.2022).
8. Про судоустрій і статус суддів. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/conv#n250> (дата звернення: 08.11.2022).

Поліщук Мирослава Ростиславівна,

здобувач вищої освіти

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ОСОБА, ЯКА НАДАЄ ПРАВОВУ ДОПОМОГУ ТА СПРИЯЄ РОЗГЛЯДУ І ВИРІШЕННЮ СПРАВ В СУДІ

Правову допомогу може надавати особа, котра являється фахівцем у галузі права та має право надавати юридичну допомогу відповідно до закону.

Маючи на меті забезпечення реалізації встановлених прав і свобод людини і громадянина Конституція України закріплює певні правові гарантії. Зокрема, ч. 1 ст. 59 Конституції встановлює право кожного на юридичну допомогу. Право на юридичну допомогу – це можливість фізичної особи одержати юридичні (правові) послуги, гарантована Конституцією [9].

Тож, залучення особи, яка надає юридичну допомогу, являється однією із форм реалізації права на юридичну допомогу, передбаченого ч. 1 ст. 59 Конституції та ст. 15 ЦПК України.

Особа, яка надає правову допомогу має:

- бути фахівцем у галузі права;
- мати право надавати юридичну допомогу відповідно до положень закону.

Суб'єктами надання юридичної допомоги можуть бути: адвокат, нотаріус, патентний повірений, аудитор, спеціалісти в галузі права (особи з вищою юридичною освітою та які не належать до інших категорій правових радників), юридичні особи приватного права.

Не вважаються юридичними радниками особи, котрі [8, с. 32]:

- перебувають у робочих відносинах з юридичними особами, до службових обов'язків яких входить надання юридичних послуг цій юридичній особі; [2, с. 1];
- перебувають на державній службі, в органах місцевого самоврядування, до посадових обов'язків яких належить надання юридичних послуг;
- нотаріуси під час здійснення нотаріальних дій.

Підкреслимо, що особа, яка надає юридичну допомогу, не може бути ототожнена з представником, хоча в їх якості можуть виступати одні й ті ж самі особи (приміром, адвокат). [8, с.9]:

З цього приводу скажемо, що особа, яка надає юридичну допомогу, відноситься до інших учасників процесу, а представник до осіб, котрі є учасниками справи. Отже, особа, яка надає юридичну допомогу, порівнюючи з представником, не діє від імені іншої особи, не користується правами представника і не несе його обов'язків. Вона не може бути юридично зацікавлена у вирішенні справи, і від її дій не залежить виникнення, розвиток та припинення цивільного судочинства. [2, с. 189]:

Відмінність процесуального статусу особи, яка надає юридичну допомогу, та представника має велике практичне значення. Це впливає на можливість відшкодування витрат на надання юридичної допомоги.

Виділяють наступні види юридичної допомоги [7, с. 69]:

- консультація та роз'яснення з юридичних питань;
- підготовка клопотань, скарг та інших правових документів;
- надання юридичного висновку;
- медіація (юридична допомога, яка має метою досягнення компромісу між законними інтересами та вимогами двох та більше осіб для припинення спору між ними);
- інші юридичні послуги, які не заборонені законодавством.

Особа, яка надає юридичну допомогу, має обмежене коло процесуальних прав. До них відносять [2, с. 189]:

- право на ознайомлення з матеріалами справи та робити з них витяги;
- право на знання копій документів, що долучені до справи;
- право брати участь у судовому засіданні.

На юридичну допомогу при розгляді цивільних справ мають лише особи, котрі є учасниками справи. Вони мають звернутися до суду із заявою про допуск особи, яка надає юридичну допомогу, до участі у цивільній справі. Після розгляду даного клопотання суд виносить ухвалу.

У зв'язку з тим, що Закон не передбачає підстави для відмови у прийнятті цього запиту, то, якщо особа відповідає вимогам, що передбачені у ЦПК України, суд має винести ухвалу про допуск її до участі у розгляді та вирішенні цивільної справи.

У випадках, якщо фізичні особи користуються послугами фахівців без залучення їх до участі у цивільному процесі за рішенням суду, останні не набувають процесуального статусу особи, яка надає юридичну допомогу.

Тож, підсумовуючи дане питання, зазначимо, що нами були розглянуті основні права та повноваження осіб, що сприяють розгляду і вирішенню цивільних справ. Правову допомогу може надавати особа, котра являється фахівцем у галузі права та має право надавати юридичну допомогу відповідно до закону. Нами було відмічене те, що не слід ототожнювати особу, яка надає юридичну допомогу та представника. Відмінність процесуального статусу особи, яка надає юридичну допомогу, та представника має велике практичне значення. Це впливає на можливість відшкодування витрат на надання юридичної допомоги.

Література:

1. Баглай Т.О. Правовий статус експерта та спеціаліста в цивільному процесі. Проблеми законотворчого процесу в Україні : шляхи вирішення та перспективи розвитку : зб. пр. Всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених та юристів. Дніпропетровськ, 2017. С. 15-20.
2. Балюк І.А. Перекладач у господарському та інших судових процесях України. І.А. Балюк Порівняльно-аналітичне право. № 3. 2016. С. 89–92.

3. Василів С., до питання правового статусу інших учасників судового процесу в цивільному судочинстві. Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Серія: “Юридичні науки”. Цивільне право і процес. № 3 (27), 2020 р., с. 1-7.
4. Васильєва-Шаламова Ж.В. Роль і місце перекладача в реалізації принципу мови судочинства в цивільному процесі України. Ж.В. Васильєва-Шаламова. Вісник Академії адвокатури України. Т. 12. № 1(32). 2017. С. 61–69.
5. Грабовська О., Вілінський М., експерт у цивільному судочинстві. Підприємництво, господарство і право 2021 р., с. 5-10.
6. Заварза Т. В. Порівняльний цивільний процес : навч.-метод. посіб. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2018. 156 с.
7. Заяць О., Скриньковський Р. Проблемні аспекти участі експерта у цивільному судочинстві України. 2019. № 9. С. 3001-3011.
8. «Критерії ефективності судової влади, окремі напрями підвищення ефективності цивільного судочинства» Colloquium-journal № 30(153), 2022
9. Cześć 3 (Warszawa, Polska) стр.54

Профатіло Кирило Валерійович,
аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРИПИНЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ГОЛОВИ ТА ЧЛЕНІВ КОМІСІЇ З РЕГУЛЮВАННЯ АЗАРТНИХ ІГОР ТА ЛОТЕРЕЙ

Правовий статус Голови та членів Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей має визначальне значення для організації діяльності даного колегіального центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом. При цьому, не лише раніше вже охарактеризований нами порядок призначення на посади Голови та членів Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей [1], але й підстави та процедура припинення їх повноважень мають бути дієвою гарантією належного здійснення ними своїх прав і обов'язків, їх компетентності та незалежності. Разом із тим, в умовах триваючої інституалізації Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей адміністративно-правове регулювання припинення повноважень її Голови та членів виявляє деяку неузгодженість та фрагментарність. З огляду на це в контексті удосконалення організації та діяльності Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей нами й вбачаються актуальними дані питання.

Передусім, відмітимо, що позитивна відповідальність Голови та членів Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей сьогодні безпосередньо не визначається адміністративним законодавством. На нашу думку, узагальнено її зміст може бути визначений як відповідальність за ефективну реалізацію державної політики у сфері організації та проведення азартних ігор і лотерей. Закріплення такої відповідальності сприятиме правильному формулюванню та усвідомленню призначення Голови та членів Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей, послідовній та відповідальній реалізації ними своїх функціональних обов'язків в інтересах людини, суспільства та держави. Негативна ж юридична відповідальність Голови та членів Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей виявляється в їх дисциплінарній та матеріальній відповідальності, що застосовується у загальному порядку, передбаченому законодавством про державну службу. Те ж саме загалом стосується й таких аспектів адміністративно-правового статусу Голови та членів Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей як умови оплати їх праці, надання відпусток і соціального захисту, що відповідають умовам, визначеним для державних службовців категорії «А».

Підстави припинення повноважень Голови та членів Комісії з регулювання

азартних ігор та лотерей регламентуються одночасно ч.14, 15 ст.7 Закону України від 14.07.2020 р. № 768-IX [2] і ст.ст.83–88 Закону України від 10.12.2015 р. № 889-VIII [3]. Перш за все, вказане дозволяє цілком виправдано запровадити додаткові підстави припинення повноважень, пов'язані зі специфікою колегіального характеру роботи даного центрального органу виконавчої влади. Зокрема йдеться про таку підставу як неучасть у засіданнях Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей без поважних причин протягом двох місяців, що фактично є більш жорсткою формою порівняно зі звільненням через систематичні прогули. Адже прийняття рішень виключно на засіданнях, періодичність їх проведення та вимоги щодо кворуму дозволяють розглядати безпідставне ухилення від участі у засіданнях Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей як форму свідомого блокування її роботи. При цьому, має враховуватись не тільки фізична, а і дистанційна неучасть у засіданнях, оскільки згідно п.36 Регламенту Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей від 16.02.2021 р. [4] її член, який з поважних причин не може взяти безпосередню участь у засіданні, має право взяти участь у ньому та голосуванні дистанційно.

Також вважаємо, що мають враховуватись не тільки послідовні, але й одиничні, неодноразові випадки прогулу таких засідань, зокрема передбачаючи звільнення через неучасть протягом року у більш ніж одному засіданні Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей без поважних причин. А в інтересах одноманітного і послідовного правозастосування актуалізується додаткове врегулювання означених поважних причин пропуску засідання Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей.

Звертає увагу й така підстава припинення повноважень Голови та членів Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей як «грубе порушення службових обов'язків». При цьому, одразу слід вказати на складність практичної реалізації даної підстави, зокрема через відсутність чітких, однозначних критеріїв диференціації грубості порушень службових обов'язків. Відповідно до практики визначення грубості порушення трудових обов'язків у кожному конкретному випадку має суб'єктивно враховуватись характер проступку, фактичні обставини його вчинення, завдана шкода та інші істотні наслідки. Вказане додатково ускладнено необхідністю затвердження спеціальної процедури припинення повноважень Голови та членів Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей за тими підставами, які не передбачені загальним законодавством про державну службу. Разом із тим, зазначене грубе порушення службових обов'язків у багатьох випадках корелюється з низкою дисциплінарних проступків (невиконання або неналежне виконання посадових обов'язків, перевищення службових повноважень та ін.), за вчинення яких також може бути застосовано звільнення. Таким чином, наразі нами не вбачається нагальної необхідності встановлення такої додаткової підстави припинення повноважень Голови та членів Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей як «грубе порушення службових обов'язків».

Вважаємо, що профільне законодавство має обмежуватись закріпленням додаткових підстав припинення повноважень Голови та членів Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей, не дублюючи (як зараз) загальне законодавство про державну службу, яке містить більш повний і точний перелік підстав припинення державної служби. Наприклад, цілком обґрунтовано передбачається припинення повноважень не тільки через припинення громадянства України або виїзд на постійне проживання за її межі (як за п.2 ч.15 ст.7 Закону України від 14.07.2020 р. № 768-IX), а і через встановлення факту наявності громадянства іноземної держави (п.2 ч.1 ст.84 Закону України від 10.12.2015 р. № 889-VIII). З іншого боку, Голова або член Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей можуть бути достроково звільнені у разі набрання законної сили будь-яким обвинувальним вироком суду щодо нього (п.4 ч.15 ст.7 Закону України від 14.07.2020 р. № 768-IX), а не тільки за вчинення умисного кримінального правопорушення (п.4 ч.1 ст.84 Закону України від 10.12.2015 р. № 889-VIII). У даному разі більш досконалим вбачається саме перший варіант, адже продовження виконання обов'язків у складі Комісії

з регулювання азартних ігор та лотерей особою, засудженою за вчинення будь-якого (не лише умисного чи корупційного) злочину, безумовно негативно позначалось би на ефективності функціонування та авторитеті даного центрального органу виконавчої влади.

Певного узгодження потребують й такі підстави як наявність реального чи потенційного конфлікту інтересів (п.7 ч.1 ст.84 Закону України від 10.12.2015 р. № 889-VIII) і порушення вимог щодо несумісності (п.3 ч.15 ст.7 Закону України від 14.07.2020 р. № 768-IX). Адже зайняття Головою або членом Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей інших посад у державних та недержавних органах і організаціях, наявність корпоративних прав організаторів азартних ігор, отримання від них винагороди і т.ін. безпосередньо пов'язано з виникненням у них конфлікту інтересів, який може вплинути на неупередженість прийняття рішень, вчинення чи невчинення дій під час виконання службових обов'язків. Іншим недоліком вбачається те, що порушення заборони Голові та членам Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей брати участь в азартній грі, встановленої п.6 ч.4 ст.18 Закону України від 14.07.2020 р. № 768-IX, прямо не передбачає застосування до них звільнення чи інших дисциплінарних стягнень.

З позитивного ж боку варто відзначити вилучення Законом України від 23.02.2021 р. № 1285-IX [5] ст.87-1 Закону України від 10.12.2015 р. № 889-VIII, яка допускала можливість звільнення Голови та членів Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей за поданням Прем'єр-міністра України протягом чотирьох місяців з дня його призначення. Вважаємо, що подібне порушувало принцип стабільності державної служби й не відповідає підходу до призначення складу Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей на засадах професійності та незалежності від зміни політичного керівництва держави.

Таким чином, правовий статус Голови та членів Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей характеризується наявністю деяких прогалин і протиріч регулювання підстав та процедури припинення їх повноважень, загальним порядком дисциплінарної та матеріальної відповідальності, а також наявністю додаткових, зумовлених колегіальністю, підстав припинення повноважень. Удосконалення статусу Голови та членів Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей першочергово потребує встановлення їх позитивної відповідальності за ефективно здійснення державної політики у сфері азартних ігор та лотерей, розширення підстав звільнення Голови та членів Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей через неучасть у її засіданнях без поважних причин, віднесення до таких підстав порушення заборони брати участь в азартній грі, вилучення такої підстави як грубе порушення службових обов'язків.

Література:

1. Профатіло К. В. Правові засади призначення на посади Голови та членів Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2022. № 70. С. 346–352. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.70.55>.
2. Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор: Закон України від 14.07.2020 № 768-IX. *Офіційний вісник України.* 2020. № 66. Ст. 2129.
3. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. *Офіційний вісник України.* 2016. № 3. Ст. 149.
4. Про затвердження Регламенту Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей у новій редакції: Рішення Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей від 16.02.2021 № 55. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0055781-21>.
5. Про внесення змін до деяких законів України щодо відновлення проведення конкурсів на зайняття посад державної служби та інших питань державної служби: Закон України від 23.02.2021 № 1285-IX. *Офіційний вісник України.* 2021. № 20. Ст. 851.

*Прохоренко Анастасія Володимирівна,
студентка факультету історії, бізнес-освіти та права
Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка*

ЗАГАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У науковій літературі неодноразово та досить обґрунтовано зверталася увага на те, що у кримінальному законодавстві накопичилося безліч важливих і значних проблем, які потребують нагального вирішення. Необхідність виникнення в правовому регулюванні нових суспільних відносин активували цей правотворчий процес. Законодавець в досить короткий термін прийняв значну кількість нормативно-правових актів, які були покликані забезпечувати найголовніші людські цінності: особистість, суспільство, держава. Але попри вже зроблені кроки, після повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України у 2022 році, держава поставила за мету ще більше удосконалити законодавство, щоб підкреслити спроможність протистояти ворогу не лише на фронті, але і під час захисту прав та законних інтересів своїх громадян.

Коли почалася війна, весь Український народ піднявся, щоб захистити Батьківщину. Кожен почав займатися тим, що на його думку, може прискорити перемогу. Сотні тисяч наших громадян самостійно або організовано почали завдавати шкоду ворогу: від інформаційних атак і «культури скасування» усього, що пов'язано, з рашизмом, до фізичного знищення окупантів, їхньої військової техніки та іншого майна. З огляду на це досить передбаченим стало те, що законодавець вніс зміни у кримінальне законодавство, де звільнив осіб від відповідальності за шкоду завдану проти осіб, які здійснюють збройну агресію проти України. Спочатку законодавцем були доповнені Прикінцеві і перехідні положення Кримінального кодексу України пунктом 22, де говорилося, що «цивільні особи не несуть кримінальної відповідальності за застосування вогнепальної зброї проти осіб, які здійснюють збройну агресію проти України, якщо така зброя застосована відповідно до вимог Закону України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» [1]. Так, на думку Ю. А. Пономаренка, метою таких змін було стимулювання громадян активніше шкодити [4, с. 2]. Можемо погодитися з думкою Ю. А. Пономаренка, який вказує, що на початку повномасштабного вторгнення важливим стало надати можливість українським судам звільняти громадян від відповідальності за шкоду, що вони могли завдати особам, які вчиняли ще більш тяжкі злочини на території нашої держави. На жаль, поки суди не застосовували це на практиці, але маємо надію, що ці доповнення не призведуть до виникнення проблем при тлумаченні норм на практиці, або ж не створять загрозу для належного правозастосування. Тому вважаємо, що досить актуальним все ж залишається аналіз даної норми з виробленням відповідного механізму її застосування на практиці.

Далі новелою у кримінальному праві стала стаття 43¹. Дану статтю теж слід відносити до обставин, що виключають кримінальну відповідальність. Тепер законодавцем надалася легітимна можливість захищаючи Вітчизну, незалежність та територіальну цілісність України, заподіювати шкоду життю або здоров'ю особи, яка здійснює агресію проти України, або заподіювати шкоду правоохоронюваним інтересам, за відсутності ознак катування чи застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інших порушень законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [2]. На нашу думку, дана стаття дійсно потрібна сьогодні, оскільки особи, які вторглися на нашу територію, закатували та вбили значну кількість населення, у відповідності до ст. 26 Конституції України не можуть прирівнюватися до осіб, життя та здоров'я яких захищає наша Конституція.

Якщо порівняти п. 22 Прикінцевих і перехідних положень Кримінального кодексу України та ст. 43¹, то можемо звернути увагу, що у першій нормі від відповідальності звільняються цивільні особи, тобто не лише громадяни України, але і іноземці та особи без громадянства на яких не покладений юридичний обов'язок щодо захисту України. Простіше кажучи такою особою не може бути військовослужбовець Збройних Сил України. Щодо ст. 43¹, то на думку Ю. А. Пономаренка, така норма за своєю юридичною формою є суб'єктивним правом приватної (цивільної) особи, що правильно відображено в її частині другій. Підтвердженням цього висновку є й те, що у ч. 2 ст. 43¹ цього Кодексу закон не лише говорить про право кожної особи на захист України, а й відмежовує цю особу від органів державної влади і Збройних Сил України, від яких не залежить можливість здійснення особою цього свого права [4, с. 3].

Продовжуючи дослідження питання звільнення від кримінальної відповідальності, хотілося б ще зупинитися на статті 84¹ Кримінального кодексу України. Коли розпочалося повномасштабне вторгнення російської армії на територію України, збільшилася і кількість військовополонених, які вчиняли різні за тяжкістю злочини. На той момент, важливим стало прийняття нового кримінального законодавства, що відображало б норми міжнародного гуманітарного права. Законодавцем був вироблений процесуальний механізм притягнення військовополонених до кримінальної відповідальності, а у випадку досягнення домовленостей – щодо їх обміну [6]. Саме дана норма викликала певну дискусію у суспільстві, оскільки багато користувачів мережі Інтернет запевняли, що досить нерозумно витратити податки на утримання тих, хто прийшов до нас війною. У деякій мірі можемо зрозуміти таку позицію, але з юридичної точки зору ми повинні слідувати за нормами міжнародного гуманітарного права, оскільки правове становище людини на війні є одним із найголовніших питань у міжнародному праві, і рішення його дуже важливе для можливої гуманізації самої війни. Положення, що стосуються поводження з військовополоненими містяться в Гаазьких конвенціях 1899 та 1907 років, а також у Женевській конвенції про поводження з військовополоненими. Ці конвенції регулюють умови утримання військовополонених (житло, харчування, медичне обслуговування, релігію, фізичну та інтелектуальну діяльність, дисципліну, переклад, працю, листування). Статус військовополоненого обумовлює певні фундаментальні гарантії у разі дисциплінарних та кримінальних санкцій.

Важливо також наголосити, що зміни у законодавстві торкнулися і ст. 127 Кримінального кодексу України. Дана норма зазнала суттєвої корекції, оскільки статтю доповнено новою частиною, яка встановлює особливо кваліфікуючу обставину за злочин катування, а саме вчинення цього злочину представником держави, у тому числі іноземної. До цього у складі злочину, передбаченого ст. 127 КК України був відсутній спеціальний суб'єкт. Наразі, до засуджених за злочин катування представників держави або представників іноземної держави не застосовуватимуться інститути звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності, звільнення від відбування покарання з випробуванням та призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом [5]. Також посилено відповідальність за державну зраду та диверсію під час воєнного стану, встановлено кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність (доповнено статтею 111¹ КК України («Колабораційна діяльність»)), встановлено кримінальну відповідальність за розпалювання регіональної ворожнечі, образу честі і гідності військовослужбовця, а також погрозу військовослужбовцю визнано кримінальним правопорушенням (доповнено статтею 435¹ (Образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю)), встановлено кримінальну відповідальність за заперечення збройної агресії російської федерації проти України (доповнено ст. 436² («Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників»)), посилено відповідальність за мародерство та вчинення окремих злочинів проти власності в умовах воєнного стану, тощо.

З початку 2023 року посилено відповідальність за вчинення окремих військових кримінальних правопорушень. Приміром, за невиконання наказу, вчиненого в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці, якщо воно спричинило тяжкі наслідки, тягне покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 5 до 8 років (замість позбавлення волі у розмірі від 3 до 7 років). Ось тут важливо наголосити, що виконання потребує лише законний наказ та який не викликає сумнівів. Досить цікавим є той факт, що обов'язок виконання наказу начальника (командира) є одним із принципів діяльності державних військових та воєнізованих організацій. І цілком допустима ситуація, коли виконавці наказів можуть вчинити військові злочини, які традиційно (з часів Нюрнберзького процесу) відносяться до найбільш тяжких злочинів проти миру і безпеки людства (людяності). Саме у Статуті Нюрнберзького трибуналу вперше було сформульовано загальнообов'язкове правило про те, що виконання злочинного наказу не звільняє виконавця від кримінальної відповідальності, хоч і може розцінюватися як підстава пом'якшення покарання. Надалі цей імперативний припис був «продубльований» у багатьох ключових актах міжнародного права та національного кримінального законодавства [3].

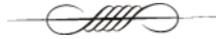
Отже, здійснивши короткий аналіз змін, що були внесені у кримінальне законодавство України в умовах воєнного стану, можемо зробити висновок, що тільки справді доцільні рішення в галузі криміналізації та декриміналізації діянь сприятимуть досягненню спочатку поставлених цілей та вирішенню сформульованих завдань, що, у свою чергу, дозволить оптимізувати процес кримінально-правового на злочинність. Війна стала початком новелізації кримінального законодавства, але ще досі існує значна кількість проблем. Необхідно констатувати той факт, що без вироблення належних механізмів та практики, рішення законодавця сьогодні не тільки не сприятимуть оптимізації протидії злочинності, а й, навпаки, у певній мірі будуть створювати умови для її подальшого зростання. Насамперед це пов'язано з тим, що нестабільне законодавство, у визначеній мірі «перевантажене» внесеними до нього змінами та доповненнями, які при цьому багато в чому суперечать один одному, часто залишається незрозумілим на правозастосовному рівні. Як наслідок, його застосування пов'язане з неоднозначним тлумаченням конкретних кримінально-правових норм, неузгодженістю дій на правозастосовному рівні, що призводить до зниження ефективності практичної реалізації кримінального законодавства.

Література:

1. Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України: Закон України від 3 березня 2022 р. № 2114-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2114-20/print> (дата звернення: 18.03.2023)
2. Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії воєнного стану: Закон України від 15 березня 2022 р. № 2124-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2124-20/print> (дата звернення: 18.03.2023)
3. Гутник В. Право на захист у Нюрнберзькому трибуналі. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2012. Випуск 31. С. 159 – 166. URL: https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/09/VLNU_Mv_2012_31_20.pdf (дата звернення: 18.03.2023)
4. Пономаренко Ю. А. Новелізація положень КК щодо обставин, які виключають кримінальне правопорушення, в умовах воєнного стану. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2022. № 1(17). С. 2
5. Головні зміни в кримінальному праві та процесі за часів воєнного стану листопад-грудень 2022 та січень 2023. *Golaw*. URL:

<https://golaw.ua/ua/insights/publication/golovni-zmini-v-kriminalnomu-pravi-ta-prochesi-zachas-voennogo-stanu/> (дата звернення: 19.03.2023)

6. Як обміняти військовополоненого армії РФ, якщо його підозрюють у скоєнні воєнних злочинів? *Українська Гельсінська спілка з прав людини*. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/yak-obminiaty-viyskovopoloneno-ho-armii-rf-ia-kshcho-yoho-pidozriuiut-u-skoieni-voiennykh-zlochyniv/> (дата звернення: 19.03.2023)

Пшеничний Володимир Олександрович,
аспірант Державної наукової установи «Інститут інформації, безпеки і права
Національної академії правових наук України»

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНОЇ ОХОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ситуація в нашій державі та навколо неї, яка склалася на протязі останніх десяти років, свідчить про загострення проблем глобальної безпеки та міждержавних стосунків, про відсутність дієвого реагування міжнародної спільноти на порушення принципів міжнародного права та умисне його ігнорування. З моменту анексії Криму та часткової окупації територій Донецької і Луганської областей наша держава вела бойові дії на східних рубежах, стримуючи широкомасштабний наступ агресора.

Після прийняття Указу Президента України [1] в Україні введено особливий період і тим самим функціонування національної економіки, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій, спрямовано на захист Вітчизни, її незалежності та територіальної цілісності, як це і передбачено абзацем п'ятим статті 1 Закону України [2]. Тим самим Управління державної охорони України, як військово-формування (УДО України), до 24 лютого 2022 року функціонувало в правовому стані особливого періоду, а після початку повномасштабної агресії Російської Федерації 24 лютого 2022 року згідно Указу Президента України [3] – в умовах воєнного стану. Особливості функціонування УДО України в період воєнного стану потребує всебічного вивчення, узагальнення набутого досвіду та напрацювання пропозицій щодо його вдосконалення.

Зазначимо, що зміст правового режиму воєнного стану, порядок його введення та скасування, правові засади діяльності органів державної влади, військового командування визначені в Законі України [4]. Так, відповідно до Указу Президента України (3), в Україні запроваджено воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року, одночасно обмежуються певні конституційні права та обов'язки людини і громадянина, передбачені статтями 30 – 34, 38, 39, 41 – 44, 53 Конституції України.

Оскільки однією з підстав введення воєнного стану є збройна агресія, то визначення цього терміну наведено в Законі України [5]. До складових сектору безпеки та оборони відповідно до пункту 2 статті 12 Закону України [6] входить Управління державної охорони України. Завданням УДО України, відповідно до пункту 1 статті 21 цього ж Закону є здійснення державної охорони органів державної влади України, забезпечення безпеки посадових осіб та охорони об'єктів, визначених Законом України [7]. Саме продовження виконання Управлінням державної охорони України завдань за основним призначенням корелюється з вимогою ст.10 Закону України [4] щодо неприпустимості припинення повноважень органів державної влади, інших державних органів в умовах воєнного стану.

Статті 11, 12, 12¹ та 12² Закону України [4] визначають основні види діяльності Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, судів, органів

та установ системи правосуддя в умовах воєнного стану. Відповідно і підрозділи УДО України продовжують виконувати завдання з охорони органів державної влади та посадових осіб, керуючись одним з основних принципів здійснення державної охорони, а саме – безперервності.

Враховуючи високий рівень загрози терористичних чи диверсійних актів керівництвом УДО України було прийнято рішення про перехід на посилений варіант несення служби підрозділами Управління. У зв'язку з чим гостро постала потреба в збільшенні штатної чисельності та доукомплектування особовим складом. І такі зміни відбулися в квітні 2022 року шляхом прийняття Закону України [8]. Одночасно з цим перелік, встановлений статтею 6 Закону України [7] доповнено двома посадовими особами – Міністром оборони України та заступником Голови Верховної Ради України, безпека яких повинна забезпечуватись в місцях постійного і тимчасового перебування як на території України, так і за її межами, разом з членів сімей посадових осіб, які проживають разом з ними або супроводжують їх. Також статтю 7 Закону України [7] доповнено новою частиною, згідно з якою державна охорона може здійснюватися також щодо інших високих посадових осіб- представників іноземних держав та міжнародних організацій, які прибувають в Україну чи перебувають на її території.

Суттєвою особливістю функціонування УДО України з 24 лютого 2022 року став перехід до охорони та оборони органів державної влади у складі всього підрозділу, з постійним розміщенням всього особового складу в місцях виконання поставлених завдань, а також залучення до сил штатних підрозділів охорони інших підрозділів УДО України. Відповідно до положень статті 10 Закону України [7] Національна поліція та інші центральні органи виконавчої влади України, Служба безпеки України в межах своєї компетенції та у взаємодії з УДО України беруть участь у здійсненні державної охорони. Тому для виконання завдань державної охорони залучались підрозділи різних військових формувань.

Зазначений підхід дозволив значно покращити стан охорони та захисту органів державної влади, але і виявив недолік у вигляді неготовності, а іноді і неможливості розміщення всього особового складу разом з технікою та озброєнням, дотримання санітарно-гігієнічних умов перебування особового складу, харчування і відпочинку. Усунення цього недоліку вбачається в законодавчому закріпленні певної кількості приміщень та укриттів в органах державної влади, щодо яких здійснюється державна охорона або в яких працюють посадові особи і безпека яких здійснюється УДО України, для розміщення всього особового складу з дотриманням санітарно гігієнічних та побутових умов в умовах воєнного стану чи особливого періоду.

Одним з перших кроків вирішення цього комплексу проблем стало прийняття Постанови КМУ [9], згідно з якою КМУ вирішив погодитися з пропозицією Управління державної охорони щодо проведення закупівель продуктів харчування та/або закупівель послуг щодо забезпечення харчуванням у межах бюджетних призначень відповідно до визначеного Управлінням державної охорони каталогу продуктів харчування (переліку продуктів харчування, призначеного для формування добового меню з урахуванням таких критеріїв, як енерговитрати осіб, які харчуються, та ціни на продукти харчування). Очікується налаштування системи харчування відповідно до Положення про продовольче забезпечення в УДО України [10]. Наступним кроком вбачається перехід від старих радянських видів озброєння до нових сучасних натівського стандарту та забезпечення особового складу більш зручними у користуванні та пересуванні бронезилетами, бронешоломами та засобами розвантаження.

Досвід перших місяців війни показав необхідність зміни норм забезпечення озброєнням та боєприпасами підрозділів охорони з урахуванням особливостей розташування об'єктів, їх захищеності та можливостей тривалої оборони. Особливої актуальності набуло питання ведення спостереження в темну пору доби за умови відключення електроживлення, а також боротьби з дронами. Важливо не тільки мати в

підрозділі необхідні види озброєння, а й підготувати особовий склад до їх практичного застосування. Це вимагає змін в підходах до навчання особового складу, системного поєднання теоретичних та практичних занять, використання на практиці набутих вмінь і навичок на стрілецьких полігонах в умовах наближених до бойового застосування.

Дуже своєчасним стало прийняття Закону України [11] щодо надання військовослужбовцям відпусток під час дії воєнного стану», що дало можливість особовому складу відпочити, поспілкуватись із рідними, зняло емоційне та психологічне навантаження і в цілому позитивно вплинуло на стан боєготовності підрозділів.

Таким чином функціонуванні Управління державної охорони в умовах воєнного стану супроводжується підвищеним рівнем загрози як стосовно осіб, щодо яких здійснюється державна охорона, так і стосовно органів державної влади і вимагає прийняття нових управлінських рішень, не типових, можливо навіть нестандартних. Тим самим набувається унікальний досвід, який потребуватиме подальшого опрацювання.

Література:

1. Про часткову мобілізацію: Закон України від 17.03.2014 р. № 303/2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/303/2014#Text> (дата звернення: 15.02.2023).
2. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21.10.1993 р. № 3543-ХІІ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text> (дата звернення: 15.02.2023).
3. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2> (дата звернення: 16.02.2023).
4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 17.02.2023).
5. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 р. № 1932-ХІІ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення: 18.02.2023).
6. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 19.02.2023).
7. Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб: Закон України від 04.03.1998 р. № 160/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 20.02.2023).
8. Про внесення змін до Закону України "Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб": Закон України від 14.04.2022 р. № 2199-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2199-20#n6> (дата звернення: 20.02.2023).
9. Деякі питання забезпечення харчуванням особового складу Управління державної охорони: Постанова КМУ від від 16.09.2022 р. № 1039. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/deiaki-pytannia-zabezpechennia-khar-a1039> (дата звернення: 22.02.2023).
10. Про затвердження Положення про продовольче забезпечення в Управлінні державної охорони України: Наказ УДО України від 17.09.2018 р. № 371. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1140-18#Text> (дата звернення: 25.02.2023).
11. Про внесення зміни до пункту 18 статті 10-1 Закону України "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей" щодо надання військовослужбовцям відпусток під час дії воєнного стану: Закон України від 01.12. 2022 р. № 2822-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2822-20#n5> (дата звернення: 27.02.2023).

Рак Сніжана Юрївна,

*студентка навчально-наукового інститут права та інноваційної освіти,
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

ШЛЯХИ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

Однією з найважливіших проблем України та суспільства з давніх часів і до сьогодні є проблема подолання корупції. Корупція є досить небезпечним явищем для держави та громадян цієї держави. Поняття цього явища називають зловживання владою держави на користь своїх особистих цілей, особистих інтересах інших осіб або так званих груп осіб. В наш час, корупція стала саме тим явищем, яке загрожує національній безпеці, гальмує розвиток держави та суспільства на демократичному рівні, саме корупція негативно впливає на авторитет країни, шкодить якісному формуванню апарату держави, і насамперед, порушує права, надані громадян держави Конституцією. Для того аби явище корупції не шкодило державі чи громадянам цієї держави, необхідно впроваджувати ефективні шляхи подолання цього негативного поняття.

Спираючись на дані МЕРТ, варто зазначити, що намір замовника закупити товар в певного раніше обраного виробника – є одним із найбільш поширеним прикладом зловживання. Уникнення від конкурентних процедур здійснення закупівель, а також надання переваги одному із учасників торгів неправомірним шляхом – є певним шляхом для досягнення цілей зловживання [2].

Так, Державною аудиторською службою за останні роки було виявлено велику кількість правопорушень у сфері публічних закупівель, наприклад таких як: здійснення процедури закупівлі не дотримуючись положень, які визначені Законом про державні закупівлі; здійснення процедури закупівлі в одного учасника без обґрунтування цього; надання неправдивих відомостей для застосування неконкурентної процедури державних закупівель; поділ предмета закупівлі на певні частини задля того аби обійти передбачені законодавством закупівельні процедури [1, с. 257].

Заходи по запобіганню вчиненню корумпованих дій повинні бути взаємопов'язані та проводитися в рамках системної концепції недопущення корупції. Ця концепція розуміється як допомога державним органам в організації пошуку певного напрямку чітко спрямованої стратегії щодо боротьби з корупційними проявами державних службовців [3, с. 111].

Необхідно побудувати цілісну структуру державних та муніципальних закупівель, елементами якої будуть виступати планування, необхідність чіткого обґрунтування цінової політики, розміщення замовлень, виконання договору на постачання, аналіз результатів та дії щодо усунення помилок, розбіжностей та прогалин в діючому законодавстві України [3, с. 111].

Забезпечити вільний доступ учасників до участі в конкурсних торгах, які мають змогу надати якісні товари, послуги або виконати роботи за розумною ціною. Для досягнення поставлених цілей необхідно запровадити постійно діючий контроль за процесом розміщення замовлень, проводити моніторинг своєчасного прийняття управлінських рішень [3, с. 111].

А. Л. Кривенко до методів боротьби з корупційними правопорушеннями у сфері державних закупівель, які можуть бути застосовані стосовно держслужбовця, який відповідає за сферу державних закупівель відносить: «перевірку анкетних даних, біографії кандидата та відгуків з попередніх місць роботи; спеціальні глибинні тестування кандидатів при прийомі на роботу, що дозволить отримати досить чіткий психологічний портрет, в тому числі, з точки зору потенційної схильності до незаконного збагачення за рахунок роботодавця; ефективну мотивацію співробітників; ротація співробітників, зайнятих в сфері держзакупівель, що дозволяє зруйнувати наявні у недобросовісних

чиновників домовленості з постачальниками (виконавцями) – формування корпоративної етики нетерпимості до корупції» [4, с. 107].

А. Л. Кривенко зазначає щодо існування ще одного методу боротьби з корупційними правопорушення у сфері державних закупівель, а саме «впровадження в практику проведення антикорупційної експертизи документації про закупівлі». До об'єкта такої експертизи авторка відносить «повідомлення про закупівлю; інструкції учасникам; форми заявок та інших документів, які подаються претендентами на участь в конкурентних процедурах; технічне завдання; проект контракту; інші документи в залежності від форми конкурентної процедури» [4, с. 107].

16 вересня 2014 р. Верховна Рада України та Європейський Парламент ратифікували Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, і ЄС – з іншої сторони (далі – Угода про асоціацію між Україною та ЄС) [5]. Відповідно до вище наведеної Угоди, співробітництво між країнами, які стали учасниками цієї Угоди, було встановлено з метою попередження та боротьбу зі злочинністю та корупцією у приватному та державному секторі [6, с. 65]. Б. В. Деревянко, Г. В. Смолин, О. А. Туркот зазначають: «В Угоді про асоціацію між Україною та ЄС передбачено, що всі контракти укладаються шляхом проведення прозорих і неупереджених процедур визначення виконавця, що запобігатимуть учиненню корупційних діянь» [6, с. 65].

На сьогодні, у зв'язку з ратифікацією угоди про асоціацію між Україною та ЄС уряд намагається викреслити таке явище як «корупцію» в різних галузях економіки нашої країни [5]. Для того аби протидіяти корупційним правопорушенням у сфері державних закупівель за кошти держави, в наш час, було розроблено сайт публічних закупівель, який має назву «PROZORRO», а також моніторинговий портал «DoZorro».

Уже сьогодні в результаті ратифікації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС уряд намагається проводити боротьбу з корупцією в різних галузях економіки, а також адаптувати національне законодавство до законодавства ЄС. Для протидії корупційним діянням у сфері закупівель за державні кошти створено сайт публічних закупівель «PROZORRO» і моніторинговий портал «DoZorro». Вище наведені сайти є у відкритому та вільному доступі і у зв'язку з цим компетентні державні органи та громадські організації мають можливість контролювати та наглядати стосовно сфер публічних закупівель, використовувати отриману інформацію з таких сайтів задля здійснення перевірок та у разі, якщо будуть наявні порушення положень законодавства, притягнення до відповідальності [6, с. 66].

О. С. Мельник зазначає, що впровадження електронних закупівель значно зменшує ризик корупційних зловживань. Перші практики стосовно електронних закупівель розпочалися ще в 2012 році, але причиною впровадження цього явища лише зараз, стали складнощі із технічною реалізацією електронного документообігу [7, с. 47].

Переведення державних закупівель в електронний формат визначено в новому Законі України «Про публічні закупівлі», який вступив в дію з 1 квітня 2016 року [8]. В вище наведеному законі визначено: «електронна система закупівель - інформаційно-телекомунікаційна система, яка має комплексну систему захисту інформації з підтвердженою відповідністю згідно із Законом України "Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах", що забезпечує проведення закупівель, створення, розміщення, оприлюднення, обмін інформацією і документами в електронному вигляді, до складу якої входять веб-портал Уповноваженого органу, авторизовані електронні майданчики, між якими забезпечено автоматичний обмін інформацією та документами;» [8]. В своїй роботі О. С. Мельник зазначає: «Частина публічних закупівель здійснюється в електронному форматі на експериментальній основі вже зараз із використанням електронної системи Prozorro» [7, с. 47].

Спираючись на положення ЗУ «Про публічні закупівлі» замовникам необхідно проводити закупівлі товарів, робіт та послуг з метою забезпечення потреб нашої держави та територіальної громади шляхом застосування електронної системи державних

закупівель «PROZORRO», але «за умови що вартість предмета закупівлі товару (товарів), послуги (послуг) дорівнює або перевищує 200 тисяч гривень, а робіт - 1,5 мільйона гривень» [8]. Ця програма створена з метою забезпечити прозорість у сфері державних закупівель на максимальному рівні, шляхом розміщення договорів і тендерної документації на офіційному сайті [6, с. 66].

Антимонопольний комітет забезпечує ефективний захист прав та законних інтересів осіб, які приймають участь в закупівлях шляхом прийому на розгляд скарг з питань порушення законодавства у сфері публічних закупівель. Б. В. Деревянко, Г. В. Смолин, О. А. Туркот вважають щодо в системі публічних закупівель, яка існує в наш час є певні недоліки. причиною цього є те, що «процедура торгів у низці випадків може зводитися до фіксування результатів; процедура оскарження результатів тендерів є складною й непрозорою; часто є недостатнім рівень професіоналізації членів тендерного комітету тощо» [6, с. 66].

Отже, підсумовуючи все вище наведене, можна зазначити, що для того щоб отримати позитивні результати з приводу зниження рівні корупції в країні, необхідно використовувати комплексні заходи які включатимуть в себе усі методи протидії цьому негативному явища на всіх етапах публічних закупівель. Це тому, що використання тільки деяких методів подолання корупції, а не всього комплексу, спричинить позитивний результат лише на короткий термін. До головних методів, які складають комплекс боротьби з корупції у питанням публічних закупівель варто віднести покращення стану публічних закупівель спираючись на європейські шляхи протидії, встановити контроль за фінансово-господарською діяльністю держави, впровадити в систему правової освіти програм, які будуть стосуватися питань подолання корупції, а також щорічне опитування громадян щодо стану корупції в країні та чи є вона взагалі.

Література:

1. М. В. Драчук. Заходи запобігання корупції у сфері публічних закупівель. Вісник студентського наукового товариства «Ватра». Випуск 55. Збірник наукових праць VII Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми ефективного соціально-економічного розвитку України: пошук молодих. 26 квітня 2018 року. Вінниця. С. 254-262.
2. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Звіти щодо аналізу функціонування системи державних закупівель [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=ukUA&tag=Zviti>.
3. А. В. Черней. Актуальні проблеми протидії корупції у сфері державних закупівель. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2013 № 6-3 том 1. С. 110-111.
4. А. Л. Кривенко. Шляхи протидії корупції у сфері державних закупівель. *Інформація і право*. №3 (34). 2010. С. 104-109.
5. Про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Угода від 27.06.2014 / Верховна Рада України // Офіційний вісник України. — 2014. — №75. — Ст. 83.
6. Б. В. Деревянко, Г. В. Смолин, О. А. Туркот. Окремі глянці боротьби з порушеннями у сфері публічних закупівель. *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 5(20), 2017. С. 65-68.
7. О. С. Мельников. Шляхи протидії корупції у сфері державних закупівель. Збірник наукових праць. «Актуальні проблеми державного управління». №1(49). 2016. С. 44-49.
8. Закон України “Про публічні закупівлі” від 25 грудня 2015 р. № 922-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/922-19>.

Рігоц Олександра Ігорівна,

*здобувачка факультету права, публічного управління та адміністрування
Вінницького державного педагогічного університету*

ВИЗНАННЯ ДІЙСИМ ДОГОВОРУ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ НЕРУХОМОГО МАЙНА, УКЛАДЕНОГО З ПОРУШЕННЯМ ВИМОГИ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ФОРМУ

Одним із правових засобів реалізації прав учасників цивільних відносин є договір купівлі-продажу. Це найбільш розповсюджений цивільно-правовий інститут, який вимагає чіткості правового регулювання та однозначності при його застосуванні. Маємо на увазі, передусім, дотримання законодавчо визначених вимог щодо форми договору, яка є своєрідною гарантією належного його виконання сторонами.

Попри затребуваність договору купівлі-продажу в суспільстві питання щодо його форми недостатньо вивчене. Однак питання визнання дійсним договору купівлі-продажу нерухомого майна, укладеного з порушенням вимоги законодавства про форму, залишилося поза належної уваги науковців, що вказує на необхідність продовження подальших досліджень.

Будь-який договір є правочином, тому для його дійсності застосовуються загальні вимоги, встановлені ст. 203 Цивільного кодексу України (далі – ЦК або Кодекс), а саме:

1. Зміст правочину не може суперечити цьому Кодексу, іншим актам цивільного законодавства, а також інтересам держави і суспільства, його моральним засадам.
2. Особа, яка вчиняє правочин, повинна мати необхідний обсяг цивільної дієздатності.
3. Волевиявлення учасника правочину має бути вільним і відповідати його внутрішній волі.
4. Правочин має вчинятися у формі, встановленій законом.
5. Правочин має бути спрямований на реальне настання правових наслідків, що обумовлені ним.
6. Правочин, що вчиняється батьками (усиновлювачами), не може суперечити правам та інтересам їхніх малолітніх, неповнолітніх чи непрацездатних дітей [1].

Ст. 215 ЦК вказує, що підставою недійсності правочину є недодержання в момент вчинення правочину стороною (сторонами) вимог, які встановлені частинами першою - третьою, п'ятою та шостою статті 203 цього Кодексу.

Законодавство передбачає можливість визнання дійсним правочину, вчиненого: усно, якщо законом встановлена його нікчемність у випадку порушення обов'язкової письмової форми - якщо одна із сторін вчинила дію, а друга сторона підтвердила її вчинення, зокрема шляхом прийняття виконання (ст. 218 ЦК); з порушенням обов'язкової нотаріальної форми – за умови дотримання вимог закону, які є відмінними для односторонніх правочинів та договорів (ст. ст. 219-220 ЦК) [2].

Основною умовою дійсності договору купівлі-продажу нерухомого майна є його форма. Так, відповідно до ст. 657 Кодексу, договір купівлі-продажу земельної ділянки, єдиного майнового комплексу, житлового будинку (квартири) або іншого нерухомого майна укладається у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню, крім договорів купівлі-продажу майна, що перебуває в податковій заставі [1].

Незважаючи на вимогу законодавства щодо форми договору купівлі-продажу, доволі поширеними є справи щодо визнання дійсним права власності за договором купівлі-продажу, укладеного з порушенням цієї вимоги. Наприклад, без дотримання нотаріальної форми чи навіть письмової, укладеної як домашня угода. Особливо це стосується попередніх років, коли укладання договору шляхом розписки у простій письмовій формі було поширеним явищем.

Судова практика є доволі спірною у цих питаннях, адже незважаючи на пряму вказівку норми закону стосовно нікчемності такого договору, такі умови, як передача грошових коштів, документів на власність та/або самого майна у власність вже були

виконані. Як правило, суди не визнають право власності за договором, укладеним з порушенням вимоги про форму, але існує декілька підстав, за яких суд може визнати нікчемний договір дійсним. Прикладом може бути рішення Первомайського міськрайонного суду Миколаївської області від 11 січня 2023 року за позовом особи про визнання права власності на будинок [2]. Так, судом було встановлено, що договір купівлі-продажу житлового будинку після досягнення сторонами згоди щодо всіх істотних умов належним чином не був оформлений. Вирішуючи спір, суд застосував ст. 330 ЦК України, яка вносить правову визначеність щодо майна добросовісного набувача. Так, відповідно до цієї статті, «якщо майно відчужене особою, яка не мала на це права, добросовісний набувач набуває право власності на нього, якщо відповідно до ст. 388 цього Кодексу майно не може бути витребуване у нього» [1, ст. 330]. Тому, не дивлячись на те, що житловий будинок був відчужений незаконно, суд визнав право власності за добросовісним набувачем, оскільки не існувало підстав для витребування цього майна, передбачених у ст. 388 ЦК України.

Підставою для визнання права власності за договором купівлі-продажу, укладеного з порушенням вимоги щодо форми, є його фактичне виконання та відсутність заперечень зі сторони відповідача. Продемонструємо це на прикладі судового рішення Гайсинського районного суду Вінницької області по справі № 29/538/20. Зокрема судом було встановлено, що Особа 1 уклала в усній формі договір купівлі-продажу з Особою 2, а про факт передачі грошових коштів складена розписка. Проте після усної домовленості та складання розписки про передачу коштів за придбання житлового будинку Особа 2 померла, а тому договір купівлі-продажу нотаріально не був оформлений. Суд визнав договір дійсним, оскільки сторони домовилися про усі істотні умови договору, що підтверджується письмовими доказами, і відбулося повне або часткове виконання договору. У цьому разі наступне нотаріальне посвідчення договору не вимагається [3].

Рішення Ульяновського районного суду Кіровоградської області в справі № 402/147/21 стосується визнання права власності на нерухомий об'єкт за набувальною давністю. Так, суд встановив, що Особа 1 придбав у Осіб 2-7 частини складу від СВК «Великотроянівський», купівлю-продаж оформили розпискою. Однак він своєчасно не оформив право власності на придбане ним майно, а наразі в позасудовому порядку не має можливості оформити право власності на складське приміщення, оскільки СВК «Великотроянівський» ліквідований, тому змушений звернутися до суду з позовом про визнання за ним права власності за набувальною давністю. З 2001 року він відкрито добросовісно володіє та користується вищезазначеним складським приміщенням, тобто вже понад 10 років. Суд задовольнив позовні вимоги на підставі ст. 344 ЦК України про набувальну власність [4].

У Постанові Пленуму ВССУ з розгляду цивільних та кримінальних справ №5 від 07.02.2014 р. вказано, що особа, яка добросовісно заволоділа чужим майном і продовжує відкрито, безперервно володіти нерухомим майном протягом десяти років або рухомим майном - протягом п'яти років, набуває право власності на це майно (набувальна давність), якщо інше не встановлено ЦК. При вирішенні спорів, пов'язаних із набуттям права власності за набувальною давністю, суди повинні враховувати, зокрема, таке: володіння є добросовісним, якщо особа при заволодінні чужим майном не знала і не могла знати про відсутність у неї підстав для набуття права власності; володіння визнається відкритим, якщо особа не приховувала факт знаходження майна в її володінні. Вжиття звичайних заходів щодо забезпечення охорони майна не свідчить про приховування цього майна; володіння визнається безперервним, якщо воно не переривалось протягом всього строку набувальної давності. У разі втрати не із своєї волі майна його давнісним володільцем та повернення цього майна протягом одного року або пред'явлення протягом цього строку позову про його витребування набувальна давність не переривається (частина третя статті 344 ЦК) [5].

Висновки. Отже, в результаті проведеного дослідження можна зробити висновок, що недотримання нотаріально посвідченої форми договору купівлі-продажу нерухомого майна призводить до його нікчемності. Проте суд може визнати дійсність договору, зокрема, якщо сторони домовилися щодо усіх істотних умов договору та відбулося повне або часткове його виконання, а також за набувальною давністю.

Література:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Рішення Первомайського міськрайонного суду Миколаївської області. Судова справа № 484/4540/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108395612> (дата звернення 15.03.2023).
3. Рішення Гайсинського районного суду Вінницької області. Справа № 29/538/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91894870> (дата звернення 15.03.2023).
4. Рішення Ульяновського районного суду Кіровоградської області. Судова справа №402/147/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96254691> (дата звернення 15.03.2023).
5. Про судову практику в справах про захист права власності та інших речових прав: Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 5 від 07.02.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005740-14#Text> (дата звернення 15.03.2023).

Рукіна Діана Олексіївна,

*студентка навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти,
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Місцеве самоврядування є одним із фундаментальних інститутів громадянського суспільства, який відображає рівень розвитку демократії в державі. Принагідно, що пріоритетним напрямком діяльності місцевого самоврядування в Україні є процес децентралізації влади, який охоплює адміністративно-територіальний устрій, територіальні основи організації управління, зміну повноважень органів державної влади та місцевого самоврядування, бюджетування й податкової системи, гуманітарної та соціальної сфери й інші.

Тематика реформ децентралізації місцевого самоврядування в Україні привертала та буде привертати увагу значної кількості вчених-практиків галузей знань державного управління, публічного управління та адміністрування. Серед найбільш ґрунтовних досліджень у цій сфері можна виокремити таких авторів: Бальцій Ю. Ю., Баско А. В., Косач І. А., Кулик О. С., Колодій О. М., Лелеченко А. П., Плющ Р. М., Трачук П. А., Ткачук, А. Ф., Чепік-Трегубенко О. С. та інші.

За час повномасштабного вторгнення армії РФ було доведено - децентралізація стала найважливішою проведеною реформою в нашій країні. Завдяки зусиллям органів місцевого самоврядування та самоорганізованості територіальних громад, які взяли на себе значну частину завдань, щодо гуманітарного забезпечення, прийому біженців, постачання громадянам у громадах води та теплоенергії, відновлення ліній електропередачі тощо. Водночас виконуючи свої безпосередні повноваження з питань повноцінного функціонування громад вони продовжують різними способами підтримувати Збройні сили України та територіальну оборону.

Історія становлення вітчизняного місцевого самоврядування дозволяє виділити такі основні етапи його розвитку: I - виникнення та становлення загальної форми місцевого самоврядування, яка тривала від утворення держави східнослов'янських племен на території України в 5-7 ст. до середини 14 ст.; II - цей період характеризується затвердженням традиційних форм самоврядування з елементами західноєвропейської організації (формування магдебурзького права), який тривав з середини 14 ст. і до першої половини 19 ст.; III - його особливості формувались під впливом експансії Російською імперією, Польщею, Австрійською, а пізніше Австро-Угорською монархією різних територій української держави з кінця 17 ст. і до початку 20 століття; IV - на цьому етапі відбулась українізація місцевого самоврядування, яка не призвела до бажаних результатів (20-ті роки XX ст.), при цьому у радянські часи відбулась імітація функціонування місцевого самоврядування (радянська централізація); V - початком його є 1991 рік – проголошення незалежності України, який продовжується до нині, супроводжуючись проведенням реформ, адже відбувались зміни у моделях місцевого самоврядування від державницької до громадської й у зворотному напрямку [3, с. 121].

Будучи ефективною формою публічної влади, воно орієнтоване на подолання відчуження населення від влади, його залучення до активної участі у прийнятті рішень та проведенні контролю за здійсненням функціонування влади. Однак сучасні реалії щодо інституціоналізації місцевого самоврядування вимагає розв'язання певних проблем, а саме: покращення взаємодії муніципальної влади та органів місцевого самоврядування, створення системи моніторингу за реакцією суспільства на проведені відповідні реформи у сфері місцевого самоврядування, відсутність якої унеможлиблює доцільність прийняття суспільно важливих рішень [1, с. 350].

З приводу сутності місцевого самоврядування, вона відображається виключно у разі реальної можливості самостійного вирішення територіальними громадами питань місцевого характеру із урахуванням принципу субсидіарності. Іншими словами, реалізація повноважень місцевого самоврядування можлива за наявності певних умов, які окреслюються такими положеннями: чітка регламентація кола повноважень органів місцевого самоврядування; існування відповідної організаційно-правової та матеріально-фінансової бази; достатність відповідних географічних, кадрових та фінансово-бюджетних ресурсів місцевого самоврядування; координація всіх суб'єктів місцевого самоврядування під час розв'язання питань, віднесених до повноважень місцевого самоврядування; передача повноважень на максимально близький до громадянина рівень управління, який при цьому здатний виконати це повноваження ефективніше, ніж інші органи влади [2, с. 44].

Водночас реформа української моделі місцевого самоврядування має ґрунтуватися на міжнародно-правових стандартах децентралізації та просування місцевої демократії. Щодо здобутків реформування місцевого самоврядування в частині децентралізації, то відбулось об'єднання територіальних громад, зменшення кількості районів та запровадження виконавчих комітетів для органів самоврядування в районах та областях, також спостерігалось підвищення економічної активності в об'єднаних територіальних громадах, що дало можливість співпрацювати між громадами для розв'язання спільних проблем [1, с. 351].

Однак, досвід здійснення децентралізації місцевої влади продемонстрував наявність певних проблем та ризиків: повноваження між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади розподілені неузгоджено; присутня низька якість наданих послуг уповноваженими суб'єктами; є високий рівень корупційних ризиків, як результат неефективності використання наданих фінансових ресурсів; місцеве самоврядування надмірно політизується, що може призвести до потенційного сепаратизму [1, с. 351].

Зауважимо, що зараз на території України діє розгалужена система нормативно-правових актів щодо особливостей проведення децентралізації адміністративно-

територіального устрою та особливого статусу окремих (окупованих) територій, виборчої, бюджетної та податкової сфери, проте законодавча база яка регулює питання децентралізації влади має фрагментарний характер, адже чинна модель організації влади на місцях, яка регламентована Конституцією не зазнала відповідних комплексних змін, зберігаючи на законодавчому рівні надмірну централізацію влади, одержавлення місцевого самоврядування, порушуючи такі принципи, як автономії, повноти та самостійності організації. У результаті місцеве саморегулювання фактично замінилось централізованим механізмом через місцеві державні адміністрації, що викликає дестабілізацію ситуації в регіонах, негативно позначаючись на їхньому соціально-економічному становищі [4, с. 63].

Так, проєкт Закону України "Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)" спрямований саме на зміцнення конституційно-правових засад місцевого самоврядування, підвищення ефективності системи місцевого самоврядування, доступності та якості надання адміністративних послуг, посилення спроможності та відповідальності за розвиток громад, створення вимоги до сталого розвитку територій, а також на рівні громади, округу та області забезпечити дотримання умов для реалізації прав і свобод людини [5].

Зокрема виходячи зі змісту проєкту, основною тенденцією змін є ліквідація місцевих державних адміністрацій та створення інституту префекта, які будуть представляти державу і стежити за конституційністю ухвалених рішень на місцях.

Отже, з вищезазначеного можна стверджувати, що децентралізація місцевого самоврядування має на меті формування стабільної системи зв'язків територіальних громад із державою та зниження рівня впливу регіональних органів влади, що посилить стійкість управління до різних політичних викликів. Стосовно нового етапу реформ, то вони передбачають внесення змін до Конституції України та деяких законів, що актуалізує потребу забезпечення успішного регіонального та місцевого розвитку в умовах трансформації адміністративно-територіального устрою, яке сприятиме не тільки розвитку місцевого самоврядування в напрямку високорозвинених європейських країн світу, але і зміцнить локальну демократію нашої країни.

Література:

1. Бальцій Ю. Ю. Реформування місцевого самоврядування в Україні: проблеми та перспективи. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права)* : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 1. С. 349-352.

2. Borysenko, Yu. (2022). Achievements and Challenges of Local Self-Government Reform in Ukraine. *Public Administration Aspects*, 10(3), 42-50. <https://doi.org/10.15421/152218>.

3. Баско А. В. Історичні та адміністративно-правові умови виникнення місцевого самоврядування на ранніх етапах становлення української державності. *Юридична наука*. 2020. Вип. 3(105), С. 119-129

4. Косач І. А., Кулик О. С. Децентралізація в Україні: тенденції та проблемні аспекти. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2021. Вип. 2, С. 61–66.

5. Проєкт Закону про місцевий референдум від 19.05.2021 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71942 (дата звернення: 11.02.2023).

Рябовол Лілія Тарасівна,
професор кафедри права та правоохоронної діяльності
Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка,
доктор педагогічних наук, професор

МІЖНАРОДНІ АКТИ ПРО ПРАВОВИЙ СТАТУС ПРОКУРАТУРИ

Прокуратура – державний орган, який передбачений як елемент державного механізму і функціонує у будь-якій державі. У світовій практиці накопичено різноманітний досвід визначення статусу прокуратури, сформовані й реалізуються специфічні системи її органів. В умовах реформування прокуратури в Україні доцільним є вивчення міжнародних актів як відповідних орієнтирів. Правовий статус прокуратури розуміємо як комплексне явище та поняття, що охоплює наступні взаємопов'язані елементи: функції, повноваження та компетенції прокуратури; її місце в системі органів державної влади загалом та в системі судових і правоохоронних органів зокрема; взаємодія з різними державними органами та громадськими організаціями; права, обов'язки та відповідальність прокурорів, гарантії їх діяльності; вимоги до кандидатів на відповідні посади.

Звернемося до актів ООН. Передусім, це – Керівні принципи ООН щодо ролі осіб, які здійснюють судове переслідування (прокурорів), прийняті на VIII конгресі ООН (1990). Згідно з цим актом, особи, відібрані для здійснення судового переслідування, повинні мати високі моральні якості, здібності та відповідну підготовку і кваліфікацію. Держави мають створити умови для убезпечення прокурорів від погроз, перешкод, залякування, втручання або невинуватого притягнення їх до відповідальності, а для їхніх сімей – фізичний захист. Прокурори мають право на свободу вираження думок, переконань, асоціацій і зборів. Прокурори, за своїм функціоналом та посадами мають чітко відокремлюватися від судових органів, не перебирати на себе їх функцій. Основний функціонал прокурорів – здійснення судового переслідування, передусім активна роль у кримінальному розслідуванні – щодо порушення справи, розслідування злочину, нагляду за законністю, виконанням рішень суду, а також здійснення інших функцій як представники інтересів держави. З метою забезпечення справедливості й ефективності судового переслідування особи, які його здійснюють, взаємодіють з поліцією, судами, юристами, громадськими обвинувачами, іншими державними органами та установами [2].

Для врегулювання правового статусу прокурорів важливим є документ, ухвалений Міжнародною асоціацією прокурорів – Стандарти професійної відповідальності та виклад основних обов'язків і прав прокурорів (1999). У ньому викладено норми професійної поведінки прокурорів та їх права і обов'язки, а саме: професійна поведінка (прокурори повинні завжди: підтримувати честь і гідність своєї професії; дотримуватись законів, правил та етичних норм своєї професії; стежити за змінами у законодавстві, що мають відношення до їхньої діяльності; бути послідовними, незалежними та неупередженими; захищати право обвинуваченої особи на справедливий судовий розгляд; служити громадським інтересам та захищати їх; поважати, захищати і відстоювати загальні принципи людської гідності і права людини); незалежність (обвинувачення повинно відбуватись незалежно і не піддаватися політичному впливу. Загальні чи особливі вказівки, які надаються прокурорам іншими органами, якщо таке передбачено національним законодавством, повинні бути прозорими і відповідати нормам, встановленим для забезпечення прокурорської незалежності); неупередженість (виконуючи свої обов'язки, прокурори не повинні керуватись страхом чи уподобаннями, вони не мають піддаватися впливу інтересів окремих осіб або груп осіб, тискові громади чи ЗМІ, повинні брати до уваги лише громадські інтереси, діяти об'єктивно тощо); роль у кримінальному судочинстві (свої обов'язки у кримінальному судочинстві прокурори мають виконувати чесно, послідовно і оперативно); співпраця (з метою забезпечення справедливості й дієвості обвинувачення, прокурори повинні співпрацювати з міліцією,

судами, юристами, адвокатами та державними захисниками, як на національному, так і на міжнародному рівні, а також надавати допомогу прокурорським службам і колегам з інших органів, відповідно до законодавства); повноваження (для забезпечення виконання прокурорами їхніх професійних обов'язків незалежно й відповідно до наведених стандартів, прокурори повинні буди захищені урядом від свавільних дій) [8].

Звернемося до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ЄКПЛ). У ст. 6 цього документу закріплено право кожного на справедливий суд. Відповідно до ст. 13, «Кожен, чії права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження» [3]. Саме діяльність прокуратури є одним з ефективних засобів правового захисту в разі порушення таких прав. У Рекомендації 1604 (2003) Парламентської Асамблеї Ради Європи (ПАРЄ) зазначається, що в контексті виконання зобов'язань із захисту прав та свобод, що їх держави взяли на себе, приєднавшись до ЄКПЛ, роль органів прокуратури є суттєвою для забезпечення безпеки і свободи суспільства європейських країн шляхом охорони верховенства закону, захисту громадян від кримінальних посягань на їх права і свободи, забезпечення прав та свобод осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні кримінальних правопорушень, а також шляхом здійснення нагляду за діяльністю органів, на які покладені функції розслідування правопорушень або переслідування правопорушників [6].

ПАРЄ розглядає діяльність прокуратури в контексті функціонування демократичних інституцій. Так, у Резолюції 1755 (2010) підтверджено, що функція прокуратури щодо загального нагляду суперечить європейським стандартам, на її реалізацію прокуратура наділяється повноваженнями, які значно перевищують ті, що необхідні в демократичній державі; як альтернативу до функції нагляду, рекомендовано зміцнити роль омбудсмена та запровадити систему безоплатної правової допомоги [5], що й було втілено в Україні. РЄ високо оцінює роль прокуратури як у системі кримінальної юстиції, так і поза нею. Так, у Рекомендації 19 (2000) «Про роль прокуратури в системі кримінального правосуддя» Комітет Міністрів РЄ виходить з того, що прокуратура відіграє провідну роль в системі кримінального судочинства та у міжнародному співробітництві в кримінальних справах. Згідно з цим документом, прокурори – представники органів державної влади, які від імені суспільства та в інтересах держави гарантують застосування закону, коли його порушення веде до кримінальних санкцій, враховуючи як права фізичної особи, так і необхідну ефективність системи кримінального судочинства. Також зазначено, що, незалежно від конкретної системи кримінального судочинства, прокурори мають такі повноваження: ухвалюють рішення про порушення/продовження кримінального переслідування; підтримують кримінальне обвинувачення в суді; подають апеляції на судові рішення. У деяких країнах, крім того, прокурори ще: беруть участь у розробці й реалізації державної політики щодо злочинності; керують і здійснюють нагляд за слідством; контролюють, щоб потерпілі отримували необхідну допомогу й підтримку; розглядають альтернативи кримінальному переслідуванню; наглядають за виконанням судових рішень, тощо [7].

Рекомендація 11 (2012) Комітету Міністрів РЄ визначає роль прокуратури поза сферою кримінального провадження – безпосередньо представництво загальних або публічних інтересів, захист прав і основоположних свобод людини, а також утвердження правової держави. Державам-учасницям наразі рекомендовано вжити всі необхідні й відповідні заходи для забезпечення того, щоб при виконанні повноважень поза системою кримінальної юстиції, прокуратура (служба публічного обвинувачення) діяла з особливою увагою до захисту прав людини та основоположних свобод і в повній відповідності до принципу верховенства права, зокрема, щодо права на справедливий судовий розгляд.

Вдосконалення статусу прокуратури для РЄ є важливим з огляду на планування дій щодо посилення незалежності та неупередженості судової влади. У відповідному плані

дій, затвердженому Комітетом міністрів РЄ 13.04.2016, передбачено: посилення незалежності прокуратури шляхом здійснення сукупності заходів із забезпечення належних правових гарантій щодо працевлаштування і строку повноважень прокурорів; гарантування, що окремі прокурори не будуть піддаватися неналежному чи неправомірному зовнішньому та внутрішньому тиску, і що у своїй діяльності прокуратура загалом буде керуватися принципом верховенства права; активізація заходів щодо попередження й подолання корупції в прокуратурі та посилення громадської довіри до її діяльності [4].

У Плані дій РЄ для України на 2018-2022 (скоригований) [9] визнано, що позбавлення прокуратури функції загального нагляду – важливий крок у виконанні Україною зобов'язань, узятих на себе під час вступу до РЄ, проте, необхідно: продовжувати реформування цієї інституції на нових конституційних засадах, вдосконалювати та узгоджувати нормативно-правову базу, переглянути організаційну структуру, оптимізувати внутрішні робочі процедури з метою підвищення ефективності діяльності, зміцнення незалежності прокурорів; розробити нову систему відбору персоналу, оцінювання показників роботи, початкової підготовки та підвищення кваліфікації; у процесі підготовки до виконання прокурорських функцій застосовувати передовий європейський досвід і стандарти, закріплені у ЄКПЛ та рішеннях ЄСПЛ. У зв'язку з позбавленням прокуратури функції загального нагляду за дотриманням прав людини, у Плані наголошено на необхідність додаткового зміцнення спроможності Омбудсмена захищати права людини.

Важливим є Висновок № 5 Консультативної ради прокурорів Європи «Прокуратура та ювенальна юстиція» (Єреванська декларація, 2010). У ньому зокрема зазначено, що прокурори – це представники державних органів, які діють від імені суспільства та в інтересах держави і забезпечують застосування закону, коли його порушення передбачає кримінальні санкції. Реалізуючи відповідні повноваження, прокурори виходять з поваги до прав людей та необхідності забезпечення ефективної системи кримінального судочинства відповідно до Рекомендації Rec (2000)19 Комітету міністрів для держав-членів стосовно ролі прокуратури в системі кримінального судочинства [1].

Втілення приписів міжнародних актів у вітчизняне законодавство, врахування їх у процесі реформування прокуратури – передумова підвищення ефективності цієї інституції.

Література:

1. Висновок № 5 (2010) Консультативної Ради прокурорів Європи для представлення Комітету міністрів Ради Європи «Про роль прокуратури при здійсненні правосуддя щодо неповнолітніх» («Прокуратура та ювенальна юстиція») (Єреванська декларація). URL: <http://surl.li/fvith>
2. Керівні принципи ООН щодо ролі осіб, які здійснюють судове переслідування : ООН; Принципи, Міжнародний документ від 07.09.1990. URL: <http://surl.li/cbops>
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція, Міжнародний документ від 04.11.1950. URL: <http://surl.li/huud>
4. Рада Європи: План дій щодо посилення незалежності та неупередженості судової влади: Комітет міністрів РЄ, План від 13.04.2016. URL: <http://surl.li/yfqd>
5. Резолюція 1755 (2010) Парламентської Асамблеї Ради Європи «Функціонування демократичних інституцій в Україні» : Резолюція, Міжнародний документ від 04.10.2010 № 1755 (2010). URL: <http://surl.li/yfqf>
6. Рекомендації 1604 (2003) ПАРЕ «Про роль прокуратури в демократичному суспільстві, заснованому на верховенстві закону» : Рекомендація від 27.05.2003. URL: <http://surl.li/yfqi>

7. Рекомендація 19 (2000) Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам «Про роль прокуратури в системі кримінального правосуддя»: Рекомендація, Міжнародний документ від 06.10.2000 № 19 (2000). URL: <http://surl.li/yfqh>

8. Стандарти професійної відповідальності та виклад основних обов'язків і прав прокурорів»: Міжнародна асоціація прокурорів; Стандарти від 03.04.1999. URL: <http://surl.li/cbopn>

9. Priority adjustments to the Council of Europe Action Plan for Ukraine 2018-2022. URL: <http://surl.li/fvqch>

Рядінська Валерія Олександрівна,
*завідувач лабораторії проблем правового та організаційного забезпечення діяльності
Міністерства Державного науково-дослідного інституту МВС України,
доктор юридичних наук, професор*

ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ОДНОРАЗОВОГО (СПЕЦІАЛЬНОГО) ДОБРОВІЛЬНОГО ДЕКЛАРУВАННЯ ФІЗИЧНИМИ ОСОБАМИ НАЛЕЖНИХ ЇМ АКТИВІВ

З прийняттям 15 червня 2021 року Закону України № 1539-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо стимулювання детінізації доходів та підвищення податкової культури громадян шляхом запровадження одноразового (спеціального) добровільного декларування фізичними особами належних їм активів та сплати одноразового збору до бюджету» в нашій країні було запроваджено особливий порядок добровільного декларування фізичною особою належних їй активів, розміщених на території України та/або за її межами, якщо такі активи були одержані (набуті) за рахунок доходів, що підлягали в момент їх нарахування (отримання) оподаткуванню в Україні та з яких не були сплачені або сплачені не в повному обсязі податки і збори відповідно до вимог законодавства з питань оподаткування та/або міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та/або які не були задекларовані в порушення податкового та валютного законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, протягом будь-якого з податкових періодів, що мали місце до 1 січня 2021 року –одноразове (спеціальне) добровільне декларування активів фізичних осіб [1].

Правовий механізм одноразового (спеціального) добровільного декларування фізичними особами належних їм активів закріплений в нормах підрозділу 9-4 розділу XX Податкового кодексу України і передбачає, що особи, які відповідають встановленим вимогам і мають намір скористатися амністією капіталів, протягом визначеного періоду мають розмістити кошти в національній та іноземній валютах у готівковій формі та/або банківських металах на поточних рахунках із спеціальним режимом використання в банках України (спеціальні рахунки) [2]. Механізм розміщення таких коштів закріплюється у Положенні про порядок відкриття та ведення поточних рахунків із спеціальним режимом використання в національній та іноземних валютах, банківських металах для цілей одноразового (спеціального) добровільного декларування, затвердженому Постановою Правління Національного банку України від 2 вересня 2022 № 222 [3]. Лише після цього фізичні особи можуть подати до Державної податкової служби України в електронній формі одноразову (спеціальну) добровільну декларацію за формою, затвердженою Наказом Міністерства фінансів України від 02.08.2021 № 439 «Про затвердження форми одноразової (спеціальної) добровільної декларації та Порядку її подання» [4]. До одноразової (спеціальної) добровільної декларації додаються копії документів, що підтверджують вартість об'єктів декларування, які знаходяться

(зареєстровані) на території України та зобов'язаний додати копії документів, що підтверджують вартість об'єктів декларування, у разі якщо такі об'єкти знаходяться (зареєстровані) за межами України (абз. 9,10 підпункту 7.2 пункту 7 підрозділу 9-4 розділу XX Податкового кодексу України) [2].

При цьому, на дату подання такої декларації кошти декларанта в національній та іноземній валютах, банківських металах мають бути розміщені на поточних рахунках із спеціальним режимом використання в банках України або на рахунках у банках та/або інших фінансових установах за кордоном (кошти декларанта в іноземній валюті) (абз. 3 підпункту 8.1 пункту 8, абз. 3 підпункту 8.2 пункту 8 підрозділу 9-4 розділу XX Податкового кодексу України) [2]. Процес відкриття (закриття) рахунків із спеціальним режимом регулювався Положенням про порядок відкриття та ведення поточних рахунків із спеціальним режимом використання в національній та іноземних валютах, банківських металах для цілей одноразового (спеціального) добровільного декларування, затвердженого Постановою Правління Національного банку України від 5 серпня 2021 року № 83 [5], в яке було внесено зміни Постановою Правління Національного банку України від 3 вересня 2021 року № 7 [6].

Після внесення на спеціальний рахунок коштів у готівковій формі та/або банківських металах для цілей одноразового (спеціального) добровільного декларування банк здійснює належну перевірку особи декларанта відповідно до вимог законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення і встановлення джерел походження цих активів у випадках, передбачених законодавством у сфері фінансового моніторингу (абз. 4, 5 підрозділу 9-4 розділу XX Податкового кодексу України) [2].

Згідно пункту 5 Положення про порядок відкриття та ведення поточних рахунків із спеціальним режимом використання в національній та іноземних валютах, банківських металах для цілей одноразового (спеціального) добровільного декларування, затвердженого Постановою Правління Національного банку України від 5 серпня 2021 року № 83, банк уживає заходів щодо встановлення джерел походження коштів у національній та іноземних валютах, банківських металів, для чого може звертатися з запитом до державних органів, державних реєстраторів, а також органів виконавчої влади, правоохоронних органів, які надають відповідь згідно з Порядком надання державними органами, державними реєстраторами на запит суб'єкта первинного фінансового моніторингу інформації про клієнта, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2020 року № 968 [7].

Сума збору з одноразового (спеціального) добровільного декларування фізичними особами належних їм активів визначається в одноразовій (спеціальній) добровільній декларації декларантом самостійно і вважається узгодженою, після чого декларант протягом 30 календарних днів з дати подання такої декларації сплачує збір. Розмір збору і базу оподаткування декларант обирає самостійно залежно від виду об'єктів, що декларуються. Одноразова (спеціальна) добровільна декларація підлягає в порядку, передбаченому цим підрозділом, камеральній перевірці, яку Державна податкова служба України проводить протягом 60 календарних днів, що настають за днем подання відповідної декларації (підпункт 15.1 пункту 15 підрозділу 9-4 розділу XX Податкового кодексу України) [2].

Отже, правовий механізм одноразового (спеціального) добровільного декларування фізичними особами належних їм активів передбачає, до фізична особа, яка має намір скористатися амністією капіталів, фактично повинна самостійно визначити майно, яке набуто нею з порушенням вимог податкового чи валютного законодавства, та подати інформацію про це майно з додаванням копій документів, що підтверджують його вартість, або розмістити кошти на спеціальних рахунках в банках. Ефективність амністії

капіталів з таким правовим механізмом можлива за умови високого рівня довіри до влади, що забезпечується наданням гарантій не притягнення декларанта до відповідальності.

Література:

1. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо стимулювання детінізації доходів та підвищення податкової культури громадян шляхом запровадження одноразового (спеціального) добровільного декларування фізичними особами належних їм активів та сплати одноразового збору до бюджету: Закон України від 15.06.2021 № 1539-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1539-20#Text>.

2. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 13–14, № 15–16, № 17. Ст. 112.

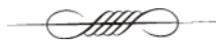
3. Положення про порядок відкриття та ведення поточних рахунків із спеціальним режимом використання в національній та іноземних валютах, банківських металах для цілей одноразового (спеціального) добровільного декларування: Постанова Правління Національного банку України від 2 вересня 2022 № 222. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0200500-22>

5. Про затвердження форми одноразової (спеціальної) добровільної декларації та порядку її подання: Наказ Міністерства фінансів України від 02.08.2021 № 439. URL: <https://tax.gov.ua/zakonodavstvo/podatkove-zakonodavstvo/nakazi/76033.html>

5. Положення про порядок відкриття та ведення поточних рахунків із спеціальним режимом використання в національній та іноземних валютах, банківських металах для цілей одноразового (спеціального) добровільного декларування: Постанова Правління Національного банку України від 05 серпня 2021 року № 83. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0083500-21#n11>

6. Положення про порядок відкриття та ведення поточних рахунків із спеціальним режимом використання в національній та іноземних валютах, банківських металах для цілей одноразового (спеціального) добровільного декларування: Постанова Правління Національного банку України від 3 вересня 2021 року № 7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0097500-21#Text>

7. Порядок надання державними органами, державними реєстраторами на запит суб'єкта первинного фінансового моніторингу інформації про клієнта: постанова Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2020 року № 968. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/968-2020-п#n11>

Савченко Володимир Святославович,

*аспірант кафедри адміністративного та фінансового права
Національного університету біоресурсів і природокористування України*

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ІНФОРМАЦІЙНУ БЕЗПЕКУ ОСОБИ

Введений Указом Президента України № 64/2022 [1] правовий режим воєнного стану, безумовно здійснює вплив на обсяг прав та свобод людини й громадянина. Здійснювати захист гарантованих Конституцією України [2] прав, в умовах воєнного стану проблематично, а іноді й просто неможливо, через втрату юрисдикційних можливостей в окремих регіонах України, органами на які покладається такий захист. Мова йде саме про ті території, на яких ведуться активні бойові дії, чи які перебувають тимчасово в окупації. У зв'язку з цим зазначеним вище Указом Президента України, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30–34, 38, 39, 41–44, 53 Конституції України, а також вводяться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для

забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [3]. Окрему і вагомую групу у цих обмеженнях становлять інформаційні права та свободи людини і громадянина.

Щодо інформаційних прав та свобод людини, слід зазначити, що у 2021 році була прийнята оновлена Доктрина інформаційної безпеки (далі - Доктрина), що передбачає комплексну взаємодію на основі Конституції України, законів України, Стратегії національної безпеки України, Стратегією кібербезпеки України, затвердженою, а також міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. У ній вже конкретизуються потенційні інформаційні загрози: “інформаційна політика Російської Федерації – загроза не лише для України, але й для інших демократичних держав” [4].

Таким чином захист інформаційної безпеки в цілому та окремої особи зокрема, є важливим аспектом діяльності держави. Крім того, інформаційна безпека відіграє особливу роль саме в періоди ведення активних бойових дій та збройних конфліктів. Адже саме за допомогою неправдивої, спотвореної інформації можливо спровокувати панічні настрої серед населення держави, певним чином вплинути на розвиток подій на фронті, сприяти збільшенню внутрішнього переміщення населення, погіршувати імідж держави серед інших держав світу, в тому числі сприяти погіршенню фізичного та/або психічного здоров'я населення. У зв'язку з чим, стає безумовною необхідність зменшення кількості розповсюдження викривлення інформації, саме в період дії правового режиму воєнного стану.

З такою метою, в середині березня 2022 року, в період активних воєнних дій на більшій території України, було прийнято рішення Ради національної безпеки та оборони України (далі – РНБО) «Щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану», в якому визначено, що в умовах воєнного стану реалізація єдиної інформаційної політики є пріоритетним питанням національної безпеки» [5]. Наразі в Україні функціонує також Центр протидії дезінформації при РНБО України, на сайті якого можна ознайомитись з актуальною інформацією та подіями в цій сфері.

Відповідно до зазначеного вище рішення РНБО “в умовах воєнного стану реалізація єдиної інформаційної політики є пріоритетним питанням національної безпеки, забезпечення якої реалізується шляхом об'єднання усіх загальнонаціональних телеканалів, програмне наповнення яких складається переважно з інформаційних та/або інформаційно-аналітичних передач на єдиній інформаційній платформі стратегічної комунікації – цілодобовому інформаційному марафоні “Єдині новини #UАразом””[5].

Цілком зрозуміло, що одного лише рішення РНБО замало для того, щоб поновітньо забезпечувати інформаційний захист особи від неправдивої та спотвореної інформації в період воєнного стану. Тому, необхідним є запровадження основних механізмів протидії таким викидам неправдивої інформації, що може завдавати шкоди інформаційним правам особи в період війни в Україні. Зокрема, першим і необхідним є формування медіаграмотності серед населення. На думку Пархоменко-Куцевіл О. І. медіаграмотність це комплексний феномен, що дозволяє населенню та окремо взятій особі захищатися та протидіяти маніпулятивним чинникам в інформаційному просторі, тим самим брати участь в реалізації інформаційної безпеки. При чому, така медіаграмотність включає досягнення чотирьох складників: – медіа-дизайн, медіа-споживання, медіа-орієнтування та критичне мислення [6, с. 41].

Другим механізмом протидії має стати постійна трансляція лише об'єктивної інформації за допомогою урядових інтернет-видань, засобів масової інформації та спілкування з громадянами. Так, постійне надання інформації про важливі події, особливо у період проведення військових дій надасть можливість спростувати чутки та фейкові новини. Слід згадати, що з перших днів війни на всіх українських телевізійних каналах було запроваджено єдину інтерактивну програму “Інформаційний марафон”. За

допомогою такої інформаційної програми висвітлювалися об'єктивні події щодо військового вторгнення РФ, поразки та перемоги Збройних Сил України, в тому числі відбувалося роз'яснення верховним керівництвом країни щодо подій, які відбуваються та надавалися коментарі посадових осіб, що знаходяться в зоні активних бойових дій.

І останнім механізмом протидії – є постійний контроль та виявлення органами, що мають повноваження у сфері забезпечення інформаційної безпеки особи фейкових акаунтів, що свідомо поширюють викривлено та неправдиву інформацію щодо актуального стану подій в Україні. Адже, в умовах цифрової трансформації в Україні, більшість інформації передається за допомогою месенджерів та соціальних мереж (Telegram, WhatsApp, Viber, Facebook та інші). В тому числі, необхідним є встановлення належного рівня відповідальності за поширення такої фейкової інформації.

Література:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022/ed20220224#Text>
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України»: Указ Президента України від 25 лютого 2017 року № 47/2017 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/47/2017>
5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 березня 2022 року «Щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану»: Указ Президента України від 19 березня 2022 року № 152/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/152/2022>
6. Пархоменко-Куцевіл О. І. Забезпечення інформаційної безпеки під час здійснення військових операцій та бойових дій. Публічне управління та адміністрування в умовах війни і в поствоєнний період в Україні : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. у трьох томах, м. Київ, ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України, 15–28 квітня 2022 р.; ред. колегія : І. О. Дегтярьова, В. С. Куйбіда, П. М. Петровський та ін. ; уклад. Т. О. Мельник. Т. 1. К. : ДЗВО «УМО» НАПН України, 2022. С. 39–43.

Савчин Михайло Васильович,

*директор Науково-дослідного інституту порівняльного публічного права та міжнародного права Ужгородського національного університету,
член Професорської ради Українського вільного університету (Мюнхен, ФРН),
Національний консультант Ради Європи з конституційної і парламентської реформи,
доктор юридичних наук, професор*

СУВЕРЕНІТЕТ ТА MILITANT DEMOCRACY

Суверенітет доволі парадоксальне явище у конституційному праві. З одного боку, суверенітет має авторитарну конотацію, оскільки, попри все, він спирається на принцип мажоритарності в ухваленні рішень, що потенційно може нести ризики для прав меншості. З другого боку, конституція виражає уповноваження органів публічної влади, яке імпліцитно закладає обмеження владних повноважень правами людини. У поєднанні із принципом республіканізму принцип мажоритарності вирівнюється інклюзивністю процесу, що передбачає участь в процесі ухвалення рішень заінтересованих акторів, думка яких має бути заслухана і врахована. Відповідно діяльність політичних партій,

громадських і релігійних організацій, побудованих на автономності та самоорганізації, має бути наповнена чеснотами і цінностями конституційної демократії. Конституційна демократія має володіти інструментарієм належного захисту цінностей і принципів вільного демократичного порядку. Звідси і постановка питання про суверенітет і обороноздатну демократію (*militant democracy*).

Систематика конституційної матерії щодо суверенітету викладена у Преамбулі, статтях 1, 2, 5, 17 та розділі XIII Конституції України. Також питанням суверенітету з точки зору юридичної техніки приділено увагу у Перехідних положеннях Конституції, оскільки визначають континуїтет держави та особливості здійснення влади при зміні правового регулювання статусу органів публічної влади. Конституція не дає дефініції суверенітету і це не її завданням. Такі речі з'ясовуються у доктрині та конституційній юриспруденції.

У конституційному праві суверенітет проявляє властивість верховної влади, яка має найвищу ступінь легітимності. Протягом розвитку людської цивілізації, так само як і з ідентичністю, джерелом легітимності була релігія (сакральність), харизма (династія). На сьогодні таким джерелом розглядається народ (нація як політичний союз рівноправних громадян). У зв'язку із викликом для світового порядку, заснованого на правилах, та заперечення націй на самовизначення з боку так званої Російської Федерації стоїть питання про нове джерело легітимності влади. Такою парадигмою є світовий правопорядок, заснований на співдружності людства, основною метою якого має бути попередження проявів агресії з боку національних держав та їхнє взаємовигідне співробітництво для раціонального використання природних ресурсів (*sustainable development*) та вільного розвитку індивіда.

Міркування щодо володіння верховною владою як властивістю ухвалювати незалежні ні від кого рішення для вирішення питань суспільного блага поставило по новому питання щодо носія такої влади. На сьогодні існують дві точки зору щодо носія верховної влади – народу та нації, що втілюється відповідно у доктринах народного і національного суверенітету. Якщо розглядати це питання з точки зору національного суверенітету як самовизначення політичної нації, то існує необхідність вирішення двох питань: а) політичної інтеграції між етнічними, релігійними та іншими спільнотами та б) розуміння демократії як процесу узгодження та забезпечення балансу інтересів більшості і меншості.

Ці дебати спричинили появу масових громадських і політичних рухів, які у першій половині XIX століття були поза законом, але внаслідок весни народів 1848 р. у Європі змінюються ці підходи і профспілки та політичні партії наприкінці століття вже визначають порядок денний розвитку державності. На зламі XIX-XX століть в умовах кризи політичних еліт низки країн Європи та двох економічних рецесій після Великої війни 1914-1918 років та Великої економічної депресії 1929-1932 років на політичну арену виходять партії авторитарного толку. Острівцями демократизму в Європі залишаються фактично Чехословацька республіка і Велика Британія. Лише після жахів нацистського режиму було запроваджені механізми обороноздатної демократії (*militant democracy*), обґрунтовані у працях німецького науковця Карла Льовенштайна у 1937 р. Однак режим сталінщини, який вчинив ще жахливіші злочини проти людяності, аніж нацизм, так і не отримав наразі належної юридичної оцінки.

Прийнято трактувати суверенітет (від франц. *souveraineté* – верховна влада) як верховенство, єдність, повноту, самостійність та незалежність суб'єкта влади від інших соціальних суб'єктів у формуванні та реалізації внутрішньої та зовнішньої політики¹. Поняття має бути адекватним фактичним обставинам і відповідати сутності конституції, яка визначає організацію публічної влади, уповноважує її органи на засадах обмеження влади та повазі до прав людини. За таких стандартів слід переміщати акцент не настільки

¹ Конституція України. Науково-практичний коментар. 2-ге вид., переробл. і допов. (В. Я. Тацій (гол. редкол.); Нац. акад. прав. наук України; Право 2011) 13

на самостійності та незалежності носія влади, наскільки на розумінні легітимності такої влади, які має ґрунтуватися на визнанні правил, в основі яких лежить розумність та обґрунтованість з точки зору цілей та завдань суб'єктів здійснення влади. Оскільки легітимність владних рішень базується на уповноваженні та отриманні згоди з боку різноманітних суб'єктів творення рішень (*decision-making*) органів публічної влади, то існують різні підходи, які пояснюють джерела легітимності.

Окрім інституційного підходу у легітимності, тобто логіки отримання підтримки владних рішень існують зовнішні і внутрішні аспекти суверенітету. Однак і тут критично важливим є конституційне уповноваження інститутів представляти державу на зовнішньополітичній арені від імені народу, яка у залежності від форми правління вирішується у трикутнику: глава держави – прем'єр-міністр – міністр закордонних справ. В Україні, в якій наразі президент-парламентська республіка у залежності від відносин між президентом та парламентською більшістю може визначатися політичний вплив саме по лінії «президент – прем'єр-міністр». Нормативно у Конституції це закріплено через співвідношення прерогатив Президента щодо керівництва зовнішньополітичною діяльністю держави (стаття 106(1)(3)) та Кабінету Міністрів щодо здійснення зовнішньої політики (стаття 116(1)(1)), що полишає у цій сфері пріоритет за Президентом України. Водночас у період «співіснування», коли парламентська більшість не підтримує політичного курсу Президента, саме через фінансові і законодавчі інструменти Верховна Рада може обмежити реальні інституційні спроможності глави держави.

Суверенітет є властивістю його носія ухвалювати остаточні і кардинальні рішення задля загального блага згідно із конституційними цілями. Здатність ухвалювати рішення ґрунтується на легітимності носія влади, стосовно чого у силу сучасних тенденцій розвитку поділу влади, існує тренд до мережецентричності – розосередження центрів ухвалення рішень, які мають узгоджуватися як по горизонталі, так і вертикалі. Така влада є верховною за своєю природою, оскільки ґрунтується на суспільному визнанні та забезпечується юридичними гарантіями – додержанням вимог належної правової процедури та вимог юридичної обґрунтованості при прийнятті владних рішень. Така влада є публічною за своєю природою, тобто основним критерієм правомірності рішень є забезпечення загального блага. За мережецентричності будови та організації влади має місце наявність різних носіїв публічної влади, що передбачає певні механізми узгодження рішень на основі максимізуючого ефекту, тобто забезпечення рівного масштабу можливостей для якомога широкого кола осіб з гарантіями рівності, при визнанні певних правил, які мають бути передбачуваними, визначеними та справедливими за змістом. Традиційне розуміння суверенітету як верховенство владних рішень у контексті конституційних цілей можна вірніше трактувати як остаточність та кардинальність рішень. Такі рішення стосуються забезпечення і захисту основоположних конституційних цінностей – людської гідності, свободи, рівності та верховенства права. Це передбачає набір певних чеснот – доброчесності (*moral integrity*), обороноздатної демократії (*militant democracy*), милосердя і поваги до людського індивіда, мужність та відвага відстоювати конституційні цінності. Визначення загального блага стосується демократичної комунікації, яка сьогодні включає в себе мережу різноманітних соціальних платформ та засобів комунікації, включно із віртуальними засобами (соціальних платформ та мереж), які передбачають співпрацю та кооперацію зусиль задля досягнення спільних інтересів. У разі конфлікту засоби демократичної комунікації непридатні, тоді на перший план виходять засоби попередження та усунення агресії, яка суперечить цілям поступального розвитку людської цивілізації. Якщо брати глобальний вимір розвитку людства, то ключовими благами є вільний розвиток індивіда, дбайливе і відповідальне перед наступними поколіннями використання природних ресурсів, освоєння космосу та попередження актів агресії з боку будь-яких акторів політичного процесу.

Конституція знімає авторитарні конотації з доктрини суверенітету, які чітко проявляються у Жана Бодена та Жан Жака Руссо. Про обмеженість доктрини суверенітету

принципами конституційної демократії також наголошує Жан Мере². Завдяки Англійським революціям у XVII ст., національно-визвольним війнам Нідерландів 1568-1648 рр., Війська Запорозького 1648-1676 рр. та діяльності просвітителів поступово обґрунтовується ідея народного суверенітету, згідно з яким саме народ є носієм верховної влади. Такі ідеї формуються на тлі дебатів про цінності свободи та толерантності, зокрема свободи вираження поглядів, свободи віросповідання, які були джерелами названих революційних подій. Наслідуючи аристотелівську та християнську етику, ідеї щодо обмеження свавільного правління задля забезпечення загального блага знаходять сприятливий ґрунт у природно-правовій доктрині. Згідно із доктриною природного права народ як сукупність укладає соціальний контракт, згідно з яким створюється держава і вона набуває певних повноважень, у силу чого вона має гарантувати здійснення прав і свобод людини.

На сьогодні інноваційним є визначення суверенітету, яке дав при апеляційному перегляді Верховний Суд Англії у справі *Brexit*³, в якій було розмежовано поняття народного (політичного) суверенітету і парламентського (юридичного) суверенітету. По суті Верховний Суд Сполученого Королівства поглибив формулу національного суверенітету, яка виглядає сьогодні наступним чином: **національний суверенітет = політичний суверенітет (голосування народу) + юридичний суверенітет (ухвалення рішення уповноваженою легіслатурою)**, де парламент є зв'язаний рішеннями народного голосування та який має забезпечити втілення цих рішень в життя у певний юридично визначений спосіб.

Інструментально суверенітет забезпечується через національну безпеку і оборону у разі акту агресії проти України. На думку Карла Шмітта сувереном є той, хто спроможний запровадити надзвичайний стан⁴. Такий екстремальний погляд на природу суверенітету є випадковим, зважаючи на поствеймарський синдром та постійну економічну кризу у Німеччині після Першої світової війни, а також зважаючи на формулу статті 48 Веймарської конституції, яка уповноважувала райхспрезидента вживати будь-які заходи, спрямовані на захист «державної безпеки», зокрема армію та поліцію. Насправді, конституційне уповноваження при настанні екстраординарних обставин обмежує суверена у застосуванні певних засобів, з міркувань захисту основоположних конституційних цінностей. Іншими словами, інструменти конституційної державності не можуть бути спрямовані на скасування конституційного порядку. Такі засоби використовуються у рамках парламентської моделі екстраординарного захисту Конституції України, яка зокрема передбачає *«Підтримання високого рівня обороноздатності... найвищим державним інтересом і однією з найбільш захищених конституційних цінностей України»*⁵. На цій підставі, на думку КСУ, виходячи зі змісту статей 17 (1), (2), (5), 46(1) та 65(1)

*«впливає конституційний обов'язок держави надати спеціальний юридичний статус громадянам України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, членам їхніх сімей, а також особам, що збройно захищають суверенітет, територіальну цілісність та недоторканність України під час агресії Російської Федерації проти України, розпочатої у лютому 2014 року, із забезпеченням відповідно до цього статусу соціальних гарантій високого рівня.»*⁶

В умовах воєнної агресії з боку РФ виникла потреба у невідкладній відсічі ворогу України, яка ґрунтуються зусилля держави мілітарних засобів забезпечення суверенітету і територіальної цілісності України. Вжиття заходів, спрямованих на захист суверенітету і

² Жан Мере, Принцип суверенітету. Історія та основи новітньої влади (Львів: Кальварія 2003)

³ *Brexit Case* ([2017] UKSC 5 On appeals from: [2016] EWHC 2768 (Admin) and [2016] NIQB 85.

⁴ Карл Шмітт, Политическая теология (Канон-Пресс-Ц 2000) 3.

⁵ Рішення Конституційного Суду України (далі – РКС) 1-р(II)2022, 5.2 (1)

⁶ РКС 7-р(II)/2022, 2.3 (6)

територіальної цілісності України, пов'язані також із обмеженням прав людини: «„інтереси національної безпеки“, „економічну безпеку“, „громадський порядок“ та інші явища, потреба захисту яких є правомірною (легітимною) метою застосування обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина»⁷. На думку КСУ це кардинально важливо для забезпечення конституційного порядку:

«Відповідні конституційні принципи є осердям конституційного ладу України, тож від їх захисту залежить його втілення загалом, зокрема й гарантованих Конституцією України прав і свобод людини і громадянина»⁸.

Набуває поширення концепт мережецентричної влади, яка має витoki з маркетингу⁹ і військової сфери¹⁰. Сьогодні в організації публічної влади все більше набувають ваги не лише відносини ієрархії, а також горизонтальні зв'язки, що передбачає узгодження та координацію зусиль, тобто публічна влада абсорбує в себе також відносини гетерархії. Власне поєднання відносин ієрархії та гетерархії трансформує владу у мережецентричну організацію. Процес європейської інтеграції України відображає тренд формування мережецентричної публічної влади. Вимога виваженості і збалансованості рішень з точки зору демократичної конституційної держави зумовлюють додержання стандарту належної правової процедури, згідно з якою такі мають бути засновані на законі, відповідати принципу пропорційності, заборони свавілля, правової визначеності, обов'язку заслуховування, обов'язку реагування, реституції та компенсації у сфері основоположних прав, а також засоби попереднього правового захисту¹¹. Ці відносини зазнають трансформації в умовах війни. Попри те, що концентрація ресурсів потребує централізації влади, водночас динаміка процесів під час війни зумовлює наділення самостійними компетенціями окремі ланки та поверхи влади задля забезпечення ефективного використання ресурсів та невідкладного реагування на потенційні і реальні загрози конституційному порядку.

Сало Павло Ігорович,

*аспірант Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»,
суддя Вінницького окружного адміністративного суду*

ВПЛИВ СПЕЦІАЛЬНО-ДОЗВІЛЬНОГО ПРИНЦИПУ НА ОБРАННЯ СУДОМ ФОРМИ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА ДЛЯ РОЗГЛЯДУ І ВИРІШЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ СПРАВ

Одним з важливих конституційних принципів, дотримання та практична реалізація якого має безпосереднє значення для ефективного функціонування державного механізму та забезпечення стабільності конституційного ладу України, є спеціально-дозвільний принцип. Істотно обмежуючи поведінку суб'єктів владних повноважень, цей принцип установлює правові межі державно-владної діяльності загалом, а відтак охороняє людину, інститути громадянського суспільства та й усе суспільство від необґрунтованого

⁷ РК 4-р(II)2022, 4 (1)

⁸ РК 1-р(II)/2022, 5

⁹ Volpato, Giuseppe and Stocchetti, Andrea (2009): *Old and new approaches to marketing. The quest of their epistemological roots*. In: The proceedings of 10th International Conference Marketing Trends (January 2009), URL: <https://mpr.ub.uni-muenchen.de/30841/>

¹⁰ Cebrovski A., Garstka J. Network-Centric Warfare: Its Origin and Future. Proceedings. 1998, Jan.

URL: <http://www.usni.org/magazines/proceedings/1998-01/network-centric-warfare-its-origin-and-future>

¹¹ Шмідт-Ассманн Е. (2009) Загальне адміністративне право як ідея врегулювання: основні засади та завдання систематики адміністративного права [пер. з нім. Г. Рижков, І. Соїко, А. Баканов]; відп. ред. О. Сироїд. [2-ге вид., перероблене та доповнене]. Київ: «К.І.С.», 84

втручання у сферу їх свободи з боку держави та її органів. При цьому варто зазначити, що спеціально-дозвільний принцип цілком виправдано називають принципом законності, оскільки у строго юридичному значенні «законність» не тільки виражає загальнообов'язковість права, але й забезпечує встановлення в державі правового порядку через безумовне дотримання органами публічної влади та публічними службовцями вимог чинного законодавства [1, с. 60-61].

Отримавши своє формалізоване закріплення у частині другій статті 19 Конституції України [2], спеціально-дозвільний принцип зобов'язує усі органи державної влади, органи місцевого самоврядування та їх посадових осіб діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Водночас проявом дії цього принципу є також положення частини другої статті 6 Основного Закону України, згідно із якою органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією межах і відповідно до законів України.

Аналізуючи наведені конституційні норми, Верховний Суд у постанові від 31 серпня 2022 року дійшов висновку, що діяльність органів державної влади реалізується у відповідності до спеціально-дозвільного типу правового регулювання, який побудований на основі принципу «заборонено все, крім дозволеного законом; дозволено лише те, що прямо передбачено законом». Застосування такого принципу суттєво обмежує цих суб'єктів у виборі варіантів чи моделі своєї поведінки, а також забезпечує використання ними владних повноважень виключно в межах закону. Вчинення ж державним органом чи його посадовою особою дій у межах компетенції, але непередбаченим способом, у непередбаченій законом формі або з виходом за межі компетенції, є підставою для визнання таких дій та правових актів, прийнятих у процесі їх здійснення, неправомірними та незаконними [3]. А Велика Палата Верховного Суду у постанові від 5 березня 2020 року зазначила, що застосування спеціально-дозвільного принципу правового регулювання забезпечує введення владних функцій у законні рамки, чим обмежується можливість зловживання з боку держави та її органів [4].

Отже, суть втіленого у Конституції України спеціально-дозвільного принципу, на якому ґрунтується діяльність всіх без винятку органів публічної влади, передбачає встановлення чітких та регламентованих нормами права процедур їх функціонування, а також можливість здійснення суб'єктами публічної влади своїх повноважень лише відповідно до чинного законодавства та лише у визначених ним межах.

Дія вказаного принципу поширюється і на судові органи, які є частиною єдиного механізму держави, беруть участь у виконанні державних функцій та наділяються для цього владними повноваженнями. І той факт, що суди мають спеціальну (виключну) компетенцію на відправлення правосуддя, не виводить їх з-під сфери впливу такого принципу, оскільки інакше буде порушуватися баланс у відносинах всіх гілок влади і не працюватиме система стримувань та противаг, головним завданням якої є забезпечення реалізації принципу розподілу державної влади та недопущення домінування однієї гілки влади над іншою.

Як відомо, судова влада в Україні здійснюється через конституційне, цивільне, господарське, адміністративне та кримінальне судочинство. Кожному з них властива певна процесуальна форма, яка отримала законодавче регулювання та має свої особливості. Водночас адміністративне судочинство вирізняється специфічною метою, яка віднедавна отримала конституційну основу. Це стало можливим у зв'язку з прийняттям Закону України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» [5], яким статтю 125 Конституції України викладено у новій редакції та, відповідно, передбачено, що для захисту прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин в Україні діють адміністративні суди. У поєднанні цих конституційних положень із нормами частини другої статті 55 Конституції України, якою кожному гарантується право оскаржувати в суді рішення, дії чи бездіяльність органів влади та їх посадових осіб, стає очевидним, що призначення

адміністративного судочинства полягає саме у вирішенні адміністративними судами публічно-правових спорів з метою забезпечення ефективного захисту прав, свобод та інтересів приватних осіб від неправомірних актів та діянь суб'єктів публічної адміністрації.

Разом з тим, незважаючи на усю значущість ролі адміністративних судів в державно-владному механізмі, досягнення завдань адміністративного судочинства має відбуватися із дотриманням особливої, передбаченої для цього виду правосуддя форми розгляду адміністративних справ, оскільки, як уже зазначалося вище, публічна влада завжди повинна реалізовуватися в межах закону та визначених ним процедур. Крім того, було б дивно якби адміністративні суди перевіряли оскаржені рішення, дії (бездіяльність) органів державної влади та їх посадових осіб на предмет того, чи прийняті (вчинені) вони з підстав, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України, тобто виконували функцію контролю законності у сфері виконавчої влади, але робили це поза межами правового поля та встановлених законом правил. Відтак питання неухильного дотримання процесуальної форми під час вирішення публічно-правових спорів набуває не меншої ваги ніж мета, заради якої вершиться адміністративне судочинство.

В Україні порядок здійснення судочинства в адміністративних судах визначається Кодексом адміністративного судочинства України [6] (далі – КАС України), який набрав чинності з 1 вересня 2005 року.

Оновлена редакція КАС України 2017 рік, яка діє до цього часу, встановлює дві основні форми адміністративного судочинства: загальне та спрощене позовне провадження. Спрощене позовне провадження призначене для розгляду справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є їх швидке вирішення, тоді як загальне позовне провадження розраховане для розгляду тих адміністративних справ, які через свою складність або інші обставини недоцільно розглядати у спрощеному провадженні. Водночас в силу приписів частини п'ятої статті 12 КАС України умови, за яких суд має право розглядати справи у загальному або спрощеному позовному провадженні, визначаються самим Кодексом.

З наведеного випливає, що процесуальний закон, яким є КАС України, допускає можливість розгляду і вирішення адміністративних справ за різними процесуальними правилами, які мають свої особливості та залежать від обраної судом форми адміністративного судочинства. Кожна із таких форм вважається правомірним способом судового розгляду адміністративної справи, а тому може бути застосована судом. Втім, обираючи одну із встановлених законом форм адміністративного судочинства для розгляду тієї чи іншої адміністративної справи, на виконання спеціально-дозвільного принципу суд зобов'язаний враховувати умови (підстави), за наявності яких у нього виникають повноваження розглядати справу у загальному або спрощеному позовному провадженні.

Прямо або опосередковано такі умови (підстави) закріплені нормами КАС України, а їх врахування є обов'язковим не лише для суду, як суб'єкта публічної влади, але й також для учасників адміністративної справи, які, реалізуючи своє право заявляти перед судом клопотання щодо порядку судового розгляду справи, повинні усвідомлювати підпорядкованість суду цим умовам (підставам) та враховувати їх.

Узагальнено відповідні підстави та умови розгляду адміністративних справ в загальному та спрощеному позовному провадженні можна систематизувати за певними правилами, яких суд неодмінно має дотримуватися під час вибору форми адміністративного судочинства. Деякі з цих правил безпосередньо визначаються нормами процесуального права, тоді як інші не мають чіткого законодавчого закріплення, але прослідковуються в процесі тлумачення релевантних правових норм.

Приміром, КАС України визначає категорії складних адміністративних справ, які розглядаються лише за правилами загального позовного провадження. Перелік таких

справ є вичерпним і регламентується частиною четвертою статті 12 та частиною четвертою статті 257. У свою чергу частиною другою статті 257 передбачено, що в порядку спрощеного позовного провадження може бути розглянута будь-яка адміністративна справа, за винятком тих справ, які заборонено розглядати за правилами спрощеного позовного провадження. Звідси, будь-яка адміністративна справа може бути розглянута у спрощеному позовному провадженні, за винятком тих справ, які підлягають розгляду виключно за правилами загального позовного провадження.

Не менш важливим є правило, яке передбачене частиною першою статті 257 КАС України і яке установлює, що в порядку спрощеного позовного провадження розглядаються справи незначної складності. З його змісту вбачається, що усі адміністративні справи, які відносяться до справ незначної складності, належить розглядати саме у спрощеному позовному провадженні і що ця процесуальна форма є основною для їх розгляду судом. Попри це, необхідно зважати на вимоги статті 263 КАС України, яка серед адміністративних справ незначної складності виділяє ті із них, що повинні розглядатися з певними особливостями, а саме без виклику учасників справи в судове засідання. Тобто, на відміну від інших справ незначної складності, адміністративні справи, передбачені вказаною статтею, розглядаються у спрощеному позовному провадженні, але у письмовому провадженні, і такий порядок їх розгляду встановлений законом, так би мовити, за замовчуванням.

Проведений аналіз положень КАС України дає можливість зробити висновок про існування й інших процесуальних правил вибору порядку судового розгляду адміністративних справ між загальним та спрощеним позовним провадженням, а також між спрощеним позовним провадженням з повідомленням сторін чи без цього (у письмовому провадженні), які є обов'язковими до виконання судом з метою забезпечення вирішення адміністративної справи у законний спосіб.

Отже, правильне обрання форми адміністративного судочинства для розгляду адміністративних справ має особливе значення не лише в цілях гарантування ухвалення законного та обґрунтованого судового рішення. Це також важливо, аби продемонструвати, що адміністративні суди, які здійснюють перевірку оскаржених рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень на предмет їх відповідності вимогам частини другої статті 19 Конституції України, тобто на предмет дотримання спеціально-дозвільного принципу, також діють на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені чинним законодавством, і для них не існує будь-яких винятків із цього загальнообов'язкового правила.

Література:

1. Веніславський Ф. Спеціально-дозвільний принцип у конституційно-правовому регулюванні. *Вісник Академії правових наук України*. 2009. № 2 (57). С. 57-67. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/5620/1/Venislavskui_57.pdf.
2. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
3. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 31 серпня 2022 року у справі № 826/15715/18. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/105995021>.
4. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 5 березня 2020 року у справі № 9901/511/19. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/89238404>.
5. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#Text>.
6. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.

Самсін Роман Ігорович,
адвокат, кандидат юридичних наук

ЛІЦЕНЗУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ З ПОСТАЧАННЯ ПОСЛУГ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ОБІГОМ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ

Прийняття 17 лютого 2022 року Закону України № 2074-IX «Про віртуальні активи» (надалі – Закон № 2074-IX) [1], яким легалізується обіг на території України таких активів (хоча поки що він не набув чинності), встановили певні обмеження для «гравців» на ринку віртуальних активів, зокрема щодо особи, яка планує проводити діяльність з постачання послуг, пов'язаних з обігом таких активів.

До учасників ринку віртуальних активів відповідно до норм Закону № 2074-IX відносяться постачальники послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів, та користувачі такими послугами. До послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів відносяться послуги зі зберігання або адміністрування віртуальних активів чи ключів віртуальних активів, послуги з обміну віртуальних активів, послуги з переказу віртуальних активів, посередницькі послуги, пов'язані з віртуальними активами.

Відповідно до частини 2 статті 18 Закону № 2074-IX, діяльність постачальників послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів, допускається виключно за умови отримання дозволу на надання послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів відповідного виду [1]. У статті 19 цього нормативного акту закріплюється розмір плати за видачу дозволу на надання послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів, для резидентів та нерезидентів України і зазначається, що видача такого дозволу здійснюється у встановленому Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку порядку [1]. Натепер такий порядок ще не розроблений.

Не зовсім зрозуміло, що саме мав на увазі законодавець під «дозволом». Враховуючи, що за такий дозвіл постачальники послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів, повинні будуть сплатити певну грошову суму, можна припустити, що він буде являти собою документ, що засвідчуватиме дозвіл держави на право надання послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів, постачальником. При цьому, для того, щоб отримати такий дозвіл, постачальники послуг повинні будуть відповідати певним, встановленим відповідним державним органом, умовам. Фактично, можна говорити, що український законодавець запроваджує ліцензування постачальників послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів, хоча чомусь не використовує термін «ліцензування».

У пункті 4 статті 19 Закону № 2074-IX встановлюються вимоги до особи, яка планує проводити діяльність з постачання послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів (фактично – ліцензійні умови):

засновники, власники істотної часті, кінцеві бенефіціарні власники та керівники постачальників послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів, повинні мати бездоганну ділову репутацію відповідно до законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення;

заявник зобов'язаний розкрити інформацію про структуру власності, кінцевих бенефіціарів власника заявника або їх відсутність у порядку та за формою, встановленими Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку (форма натепер ще не розроблена);

статутний капітал заявника не може бути сформований за рахунок коштів, джерело яких неможливо підтвердити на підставі офіційних документів або їх копій, засвідчених у встановленому порядку [1]. При цьому, сформовані й вимоги щодо розміру статутного капіталу: для резидентів України – постачальників послуг із зберігання або

адміністрування віртуальних активів чи ключів віртуальних активів він має становити не менше 70 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; для нерезидентів України – постачальників послуг із зберігання або адміністрування віртуальних активів чи ключів віртуальних активів – не менше 350 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; для резидентів України – постачальників послуг з обміну/переказу/постачальників посередницьких послуг віртуальних активів – не менше 35 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; для нерезидентів України – постачальників послуг з обміну/переказу/постачальників посередницьких послуг віртуальних активів – не менше 175 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян) [1].

Цією ж нормою закріплюються процедура отримання дозволу на надання послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів, порядок подання заяви про одержання (переоформлення, анулювання) дозволу, вимоги до цієї заяви, документів, що подаються до такої заяви, строк дії дозволу, підстави для його переоформлення, анулювання тощо. Такі ж вимоги до процедури отримання ліцензії закріплено в Законі України від 2 березня 2015 року № 222-III «Про ліцензування видів господарської діяльності» [2].

Ще одним аргументом на користь того, що дозвіл на надання послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів, фактично являє собою ліцензію, є пункт 16 статті 19 Закону № 2074-IX, де зазначається, що постачальник послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів, який є банком, має право надавати послуги, пов'язані з обігом забезпечених віртуальних активів, що забезпечений валютними цінностями, на підставі банківської ліцензії та дозволу на надання послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів. Постачальник послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів, який є небанківською установою, має право надавати послуги, пов'язані з обігом забезпечених віртуальних активів, що забезпечений валютними цінностями, на підставі ліцензії Національного банку України на здійснення валютних операцій та дозволу на надання послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів [1]. Отже, щодо одних постачальників послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів, які не є банком чи небанківською установою, законодавець встановлює вимогу щодо отримання дозволу, а щодо постачальників послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів, які є банком чи небанківською установою, передбачає отримання ліцензії.

Література:

1. Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 № 2074-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>
2. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02.03.2015 № 222-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text>

*Селивоненко Богдан Володимирович,
аспірант кафедри кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЗА ВІДСУТНОСТІ ОБВИНУВАЧЕНОГО

Актуальність обраної теми зумовлена перспективами розширення сфери судового провадження за відсутності обвинуваченого, а також необхідністю удосконалення існуючих його форм. В цьому контексті заслуговують на наукове дослідження такі проблеми, як відповідність інституту судового провадження за відсутності обвинуваченого положенням Конституції України, а також особливості реалізації

конституційних засад судочинства при здійсненні судового кримінального провадження за відсутності обвинуваченого.

У науковій юридичній літературі засади судочинства визначаються як основоположні вихідні положення, що в поєднанні визначають сутність, зміст і направленість діяльності суб'єктів процесу, спосіб і процесуальну форму їх діяльності, створюють систему гарантій у встановленні істини, захисту прав і свобод людини та забезпечення справедливості правосуддя [1, с. 10]. Таким чином, вказані засади лежать в основі інституту судового провадження за відсутності обвинувачення та визначають його найбільш суттєві умови, а також процедуру реалізації. Вони мають основоположний характер, що визначає необхідність неухильного дотримання цих засад та їх правильної реалізації.

Згідно із ч. 2 ст. 129 Конституції України, основними засадами судочинства є: 1) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; 2) забезпечення доведеності вини; 3) змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості; 4) підтримання публічного обвинувачення в суді прокурором; 5) забезпечення обвинуваченому права на захист; 6) гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами; 7) розумні строки розгляду справи судом; 8) забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках - на касаційне оскарження судового рішення; 9) обов'язковість судового рішення.

Частина 3 ст. 129 Конституції України передбачає, що законом можуть бути визначені також інші засади судочинства. Так, перелік загальних засад кримінального провадження закріплено у ст. 7 КПК України, згідно з якою зміст та форма кримінального провадження повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, до яких, зокрема, відносяться: 1) верховенство права; 2) законність; 3) рівність перед законом і судом; 4) повага до людської гідності; 5) забезпечення права на свободу та особисту недоторканність; 6) недоторканність житла чи іншого володіння особи; 7) таємниця спілкування; 8) невтручання у приватне життя; 9) недоторканність права власності; 10) презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини; 11) свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї; 12) заборона двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення; 13) забезпечення права на захист; 14) доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень; 15) змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості; 16) безпосередність дослідження показань, речей і документів; 17) забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності; 18) публічність; 19) диспозитивність; 20) гласність і відкритість судового провадження та його повне фіксування технічними засобами; 21) розумність строків; 22) мова, якою здійснюється кримінальне провадження.

В контексті здійснення судового провадження за відсутності обвинуваченого важливе значення мають положення ч. 2 ст. 7 КПК України, згідно з якими зміст та форма кримінального провадження за відсутності підозрюваного або обвинуваченого (*in absentia*) повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, зазначеним у частині першій цієї статті, з урахуванням особливостей, встановлених законом. Сторона обвинувачення зобов'язана використати всі передбачені законом можливості для дотримання прав підозрюваного чи обвинуваченого (зокрема, прав на захист, на доступ до правосуддя, таємницю спілкування, невтручання у приватне життя) у разі здійснення кримінального провадження за відсутності підозрюваного або обвинуваченого (*in absentia*).

При цьому, хоча вказані положення прямо передбачені лише щодо кримінального провадження за відсутності підозрюваного або обвинуваченого (*in absentia*), їх можна поширювати за аналогією і на інші форми судового провадження за відсутності обвинуваченого, зокрема на спрощене судове провадження, в якому фактично відсутній обвинувачений.

Аналізуючи конституційні засади судочинства та загальні засади кримінального провадження, звертає на себе увагу та обставина, що вони прямо не передбачають обов'язковості особистої участі обвинуваченого у судовому провадженні. З цього випливає, що фізична відсутність обвинуваченого у судовому засіданні сама по собі не є порушенням конституційних засад судочинства, якщо при цьому не відбувається порушення інших засад кримінального провадження. Зазначене створює принципову можливість для впровадження у національне законодавство інституту судового провадження за відсутності обвинуваченого.

Разом з тим, відповідність цього інституту конституційним засадам судочинства вимагає повноцінної реалізації у судовому провадженні за відсутності обвинуваченого всіх вказаних засад кримінального провадження. При цьому важливо наголосити на тому, що всі вказані засади є рівноцінними, взаємопов'язаними та взаємоузгодженими. Це передбачає, що жодна засада не може бути обмежена на користь інших; порушення однієї засади тягне за собою порушення всіх інших тощо [2, с. 40]. Таким чином, система конституційних засад судочинства має додержуватися у судовому провадженні за відсутності обвинуваченого у комплексі, оскільки обмеження або порушення навіть однієї засади означатиме невідповідність цього інституту конституційним приписам, а у конкретному кримінальному провадженні – ставитиме під сумнів його результати і створюватиме підстави для оскарження і наступного скасування судового рішення, прийнятого за відсутності обвинуваченого.

Аналізуючи відповідність інституту судового провадження за відсутності обвинуваченого окремим конституційним засадам судочинства, варто передусім звернути увагу на засаду рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом. В загальному значенні ця засада вимагає створити всім учасникам судочинства рівні умови для захисту у суді своїх прав і законних інтересів, а також забороняє надання привілеїв чи дискримінацію будь-кого з них за ознаками раси, кольору шкіри, віросповідання тощо. При цьому за умови відсутності обвинуваченого у судовому провадженні очевидно, що він перебуває у невідповідній становищі порівняно із стороною обвинувачення, яка в судовому провадженні присутня. Отже, принцип рівності всіх перед судом реалізуватиметься неповноцінно. З огляду на це, для забезпечення реалізації цієї засади існує необхідність у компенсуванні обвинуваченому його фізичної відсутності у судовому провадженні. Зокрема, це може бути здійснено за умови обов'язкової участі захисника у такому судовому провадженні, що дозволяє «урівноважити» втрачені обвинуваченим можливості захищати себе особисто.

Аналогічні проблеми можуть стосуватися засади змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості. Коли обвинувачений відсутній у судовому процесі, він вочевидь позбавлений можливості безпосередньо доводити суду свою позицію та надавати докази на її підтвердження. Отже, змагальність при цьому обмежується, адже в суді повноцінно представлена лише сторона обвинувачення. З іншого боку, змагальність може бути забезпечена за рахунок участі у судовому провадженні захисника обвинуваченого. В будь-якому випадку, сторона захисту має бути представлена у судовому провадженні, що створює умови для змагального процесу. Крім того, у значній частині кримінальних проваджень обвинувачені поведуть себе пасивно та не беруть участі у наданні доказів та їх дослідженні. Тому активний і ініціативний захисник здатний фактично забезпечити більш повну реалізацію засади змагальності, ніж пасивний обвинувачений, який бере участь у процесі. Поряд із цим, засада змагальності вимагає надання відсутньому обвинуваченому можливості особисто постати перед судом та викласти йому свою позицію, що передбачає необхідність відновлення кримінального провадження при з'явленні обвинуваченого.

З наведеного випливає першочергова роль під час судового провадження за відсутності обвинуваченого конституційної засади забезпечення обвинуваченому права на захист. Адже саме від забезпечення обов'язкової участі у таких процесах захисника, його

фаховості і наполегливості у відстоюванні прав обвинуваченого значною мірою залежить реалізація у такому кримінальному провадженні всіх інших засад кримінального провадження. Разом з тим, варто звернути увагу, що у судовому провадженні за відсутності обвинуваченого часто беруть участь захисники за призначенням в порядку надання безоплатної вторинної правової допомоги. За умови відсутності клієнта і ускладненої комунікації з ним захисники можуть ставитися до виконання своїх обов'язків формально, не вживають достатніх заходів щодо реалізації інтересів обвинуваченого, що фактично веде до порушення розглядуваної системи конституційних засад судочинства у такому кримінальному провадженні.

Іншою конституційною засадою, що має характер правової гарантії, покликаної компенсувати можливі обмеження інших засад у судовому провадженні за відсутності обвинуваченого, є забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення. Ця засада передбачає, що засудженому повинна надаватися безперешкодна можливість оскарження судового рішення, прийнятого за його відсутності.

На підставі викладеного можна дійти висновків, що для реалізації інституту судового провадження за відсутності обвинуваченого першочергове значення має дотримання системи конституційних засад судочинства. Хоча в цілому цей інститут відповідає вказаним засадам, однак на практиці при його реалізації може спостерігатися обмеження окремих конституційних засад судочинства, що потребує встановлення достатніх гарантій їх додержання. Такі гарантії полягають у обов'язковій участі захисника, належному інформуванні обвинуваченого про судові провадження, а також наданні йому безперешкодної можливості оскарження судового рішення за результатами такого судового провадження.

Література:

1. Тертишник В. Концептуальна модель системи принципів кримінального процесу. *Юридичний вісник України*. 2001. № 5 (1-7 лютого 2001 р.). С. 10.
2. Лапкін А. В. Судове право України : навч. посіб. у схемах. Вид. 2-ге, змін. та допов. Харків : Право, 2017. 150 с.

Серенко Наталія Сергіївна,
головний спеціаліст Офісу Генерального прокурора

КІБЕРБЕЗПЕКА В УКРАЇНІ У ПЕРІОД ВІЙНИ

Ми живемо в епоху інформаційного суспільства, коли інформаційні технології та телекомунікаційні системи охоплюють усі сфери життєдіяльності людини та держави. Вразливість інформаційної та кібербезпеки – одна з основних проблем, яка сьогодні викликає занепокоєння. Тому забезпечення кібербезпеки об'єктів критичної інфраструктури в умовах кібервійни російських спецслужб проти України набуло надзвичайної ваги.

Кіберзлочин – суспільно небезпечне винне діяння, кримінальна відповідальність за яке передбачено законодавством, вчинене в кіберпросторі за допомогою електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку, яке полягає в протиправному, несанкціонованому створенні, зберіганні, обробці, підробці, блокуванні, знищенні об'єктів інформаційної інфраструктури.

Вчинення кіберзлочинів в Україні значно поширилося за невеличкий період від початку війни РФ з Україною [3]. І значну частку серед них становлять корисливі

кіберзлочини. Науковці Албул С.В. та Холостенко А.В. визначають корисливий мотив злочину, як «прагнення задовольнити індивідуальну потребу винного або іншої особи шляхом завідомо протиправного, передбаченого кримінальним законом заволодіння чужим майном чи чужими майновими правами» [4].

Серед зазначених корисливих кіберзлочинів, що існували раніш, але поширилися з початком агресії РФ проти України, найбільш помітними є наступні: скімінг (шимінг), кеш-трапінг, кардінг, фішинг, онлайн-шахрайство, соціальна інженерія. Проте виникли і нові, безпосередньо зумовлені війною, корисливі кіберзлочини: псевдо благодійність, пропозиції з оренди неіснуючого житла, фейкові пасажирські перевезення, продаж неіснуючих товарів, зокрема й військової амуніції, шахрайства під виглядом організації переправлення через державний кордон чоловіків призовного віку, шахрайства під приводом надання інформації щодо безвісно зниклих громадян.

Так у січні 2023 року кіберполіція під час моніторингу інтернет-мережі виявила вебсайт, де здійснювалася торгівля наркотичними та психотропними препаратами. Зокрема пропонувався кокаїн, амфетаміни, MDMA, екстазі тощо. Оплата за наркотичні речовини приймалась на криптогаманці.

Згідно даних, які надає Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України та урядова команда реагування на комп'ютерні надзвичайні інциденти CERT-UA від січня 2022 року зафіксовано 2 194 складних кіберінцидентів, більшість з яких - атаки на цивільну інфраструктуру. Але атаки здійснюються на усі галузі, як на уряд і місцеві органи, так і на сектор безпеки та оборони. Під прицілом комерційні організації, логістичний сектор, фінансовий, транспортна галузь і звичайно ланка енергетики.

Від початку війни кількість кібератак зросла приблизно утричі, але українська система щодня відбиває до тисячі DDoS-атак в автоматичному та напівавтоматичному режимі. Так лише наприкінці 2022 року було заблоковано 395 DDoS-атак і 170 тисяч спроб експлуатації вразливостей на державних та інформаційних ресурсах. На сьогоднішній день, на жаль, загроза лишається.

А тому слід реагувати в усіх напрямках для зменшення кіберзагроз.

Для цього слід почати від поінформованості громадськості про правила кібергігієни та проведенні інформаційно-просвітницьких занять про сучасні кіберзагрози та способи їх уникнення. Тому є доцільним визначити шляхи подальшої взаємодії і комунікації між відповідними державними органами України та науковими установами і навчальними закладами.

Крім того вчені, практики, правознавці, судові експерти наголошують на необхідності внесення змін до законодавства України, які б забезпечили притягнення до кримінальної відповідальності кіберзлочинців, котрі, користуючись лазівками (прогалинами) в правовому полі, і далі ведуть свою незаконну та руйнівну діяльність.

Кіберзлочинці використовують усі можливі джерела доступу до інформації, засоби та інструменти для завдання якомога більшої шкоди.

Використовують кібербезграмотність працівників різноманітних установ, підприємств та організацій, незахищеність персональних комп'ютерів, а також застосуванням гаджетів, флешок і месенджерів, як носіїв службової інформації.

7 березня 2023 року Офіс Генерального прокурора повідомив про те, що правоохоронні органи викрили діяльність міжнародної хакерської групи, яка завдала європейським компаніям майже 40 млн євро збитків.

У співпраці з правоохоронцями Федеративної Республіки Німеччина, поліції Нідерландів, за підтримки ФБР США та Європолу було проведено міжнародну операцію щодо виявлення членів хакерського злочинного угруповання.

Було встановлено, що хакери використовували та розповсюджували шкідливе програмне забезпечення «DoppelRain», яке зашифровувало дані на техніці. З 2020 року

вони паралізували діяльність установ та організацій різних країн. Для відновлення доступу вимагали викуп в електронній валюті.

Так, одна з найсерйозніших атак була здійснена на університетську лікарню в м. Дюссельдорфі, де відбулось знеструмлення медичного обладнання, внаслідок чого загинула громадянка ЄС.

На сьогоднішній день відомо про 37 потерпілих-європейських компаній, об'єктів критичної інфраструктури і промисловості. Загальна сума збитків становить майже 40 млн євро.

Слід також розглянути питання створення структури чи організації міжнародного рівня, яка б розробляла та запроваджувала єдиний алгоритм дій у кіберпросторі, а також у боротьбі з кіберзлочинами, сприяла у обміні інформацією та досвідом між державами, а також уможливило спільне реагування на усі загрози у інформаційному просторі.

Література:

1. Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність від 23.11.2001 р.
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р.
3. Боротьба з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану. Jurliga.Ligazakon.Net. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/210562_borotba-z-kberzlochinnstyu-v-umovakh-d-vonnogo-stanuzakon-2149-ix (20.04.2022).
4. Албул С.В., Холостенко А.В. Корислива злочинність: сучасні кримінологічні та кримінальноправові проблеми. Південноукраїнський правничий часопис. 2015. С. 14-16.
5. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України»

Скрипнюк Олександр Васильович,

*Директор Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України,
доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук
України, заслужений юрист України*

КОНСТИТУЦІЙНА ДОКТРИНА Л.П.ЮЗЬКОВА: ВКЛАД ВИДАТНОГО ВЧЕНОГО І ДЕРЖАВНОГО ДІЯЧА В ТЕОРІЮ І ПРАКТИКУ СУЧАСНОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

Леонід Петрович Юзьков – постать унікальна і видатна в українському державотворенні та вітчизняній правовій науці. Його внесок у розвиток державотворчого процесу та фундування наукової конституціоналістики важко переоцінити. Його по праву можна назвати конституційним архітектором України, який зробив великий внесок у практику державотворчого процесу та державного будівництва[1, 380].

Він зробив неоціненний вклад у розвиток теорії українського конституціоналізму. Запропоновані ним ідеї стосовно Конституції як Основного Закону України і суспільства довели їх життєвість часом. Він розглядав нову Конституцію України серцевиною правової системи нової незалежної Української держави. На його думку, Основний Закон України мав би стати юридичним, безпосередньо діючим документом і правом, витвором, що втілював би в собі кращі зразки європейського та світового конституціоналізму в поєднанні з історичними і національними традиціями українського державотворення. Основний Закон України він вбачав стабільним юридичним документом. Вагоме місце в його теорії посідали питання стабільності Конституції. Для забезпечення стабільності Основного Закону він пропонував запровадити жорсткий механізм внесення змін та доповнень. Крім того, забезпеченню стабільності та ефективності Конституції мало б слугувати запровадження інституту конституційних законів, посилення на які містив би сам текст конституції.

Саме конституційні закони мали відігравати роль супутників Основного Закону. Конституційні закони мають бути невід'ємними елементами сучасної моделі Конституції, їх широке застосування сприяло б перетворенню конституції в безпосередньо діюче право.

Основний Закон України мав моделювати суспільство гуманізму, народовладдя, рівноправності, економічної, політичної та ідейної свободи, суспільство організованості та порядку, справедливості й соціального захисту.

Заслугує на увагу позиція Л. Юзькова щодо питання про співвідношення конституції і принципу верховенства права. Конституція, прийнята демократичним шляхом, є правовою, а тому всі інші закони та дії влади мають бути конституційними. Будь яке посилення на принцип верховенства права з метою виправдати недодержання букви конституції чи закону не є правовим [2, 85].

Л. Юзьков працював над пошуком найбільш оптимального варіанту прийняття Конституції України. Найвища її легітимність, вважав він, може бути досягнута всенародним голосуванням (референдумом), але він ніколи не виключав із процесу прийняття Основного Закону держави Верховну Раду України. На його думку, на всенародний референдум мав би виноситися лише попередньо схвалений народними депутатами текст Конституції України.

Однією з найважливіших проблем українського конституціоналізму Л. Юзьков вважав вирішення питання охорони Конституції України. Він наполягав на визначенні основних принципів конституційного контролю, встановленні його меж, форми, юридичних наслідків його здійснення. Охорону Конституції України мав здійснювати Конституційний Суд України, прерогативою якого б були розгляд і вирішення питання про відповідність (конституційність) законів та інших правових актів Конституції України, забезпечення її верховенства. Трактуючи формулу «верховенство конституції», Леонід Петрович виділяв найважливіший момент: над конституцією не стоять (не повинні стояти) не тільки державні (правові акти), а й будь-які інші соціальні акти: політичні, корпоративні, акти самоврядування тощо. Усі вони мають відповідати букві й духу конституції і бути конституційними.

Л. Юзьков прогнозував істотну роль Конституційного Суду України в розбудові Української правової держави. Він мав на увазі утвердження Конституції України, верховенства права, забезпечення конституційної законності та формування правової культури. Згодом він взяв активну участь і зробив вагомий внесок у підготовку проекту Закону України «Про Конституційний Суд України» та організацію цього органу.

Л. Юзьков наголошував на існуванні конституції юридичної і фактичної, і зазначав, що у випадку розбіжностей між ними, коли вони існують самі по собі, конституційна система держави стає нереальною і фіктивною. За таких умов юридична конституція і конституційний лад зазнаватимуть надмірної політизації, політична діяльність суперечитиме практиці конституційного будівництва, а конституціоналізм як наука зазнаватиме занепаду. Тому він наголошував, що між декларуванням конституційних постулатів та їх практичним здійсненням не повинно бути розходжень [3, 83].

Істотним внеском у розвиток теорії конституції є погляди Л. Юзькова, що стосуються запровадження вимоги конституційності законів через забезпечення високої народної легітимності Конституції. Такий механізм прийняття Основного Закону України забезпечив би її легітимність та конституційність.

Л. Юзьков був палким прихильником появи власної, незалежної унітарної Української держави та стояв біля витоків її створення. Будучи у конституційному процесі послідовним державником до кінця, працюючи над Конституцією незалежної України, він наполягав на внесенні до неї в частині основ конституційного ладу такої політико-правової категорії, як «український народ» [4, VIII]. Це відповідало його глибокому прагненню до побудови України як суверенної, національної, правової держави.

Майбутня Україна у поглядах Л. Юзькова поставала національною, конституційною державою. Він мав власне бачення такої держави як демократичної, правової, соціальної. У конституційній державі вся повнота влади мала належати народові, який є єдиним її джерелом. При цьому первинність влади є визначальною як на загальнонаціональному, так і на рівні регіонального та місцевого самоврядування.

Державна влада в Україні мала реалізовуватися за принципом її поділу на законодавчу, виконавчу і судову. Кожна влада, виконуючи свої функції, мала бути автономною і діяти в межах, встановлених Конституцією України. Делегування функцій від однієї влади до іншої в принципі не допускалося. Але Л. Юзьков наголошував на можливому певному делегуванні функцій законодавчої влади виконавчій. Від імені всього народу, вважав Л. Юзьков, може виступати тільки парламент.

Вагоме місце в конституційних поглядах Л. Юзькова посідала проблема громадянського суспільства. На його глибоке переконання, держава повинна сприяти нормальному розвитку та функціонуванню громадянського суспільства. Л. Юзьков справедливо стверджував, що суспільство гідне називатися громадянським, цивілізованим тоді, коли воно керуватиметься Конституцією України та законами не на словах, а на ділі.

Громадянське суспільство взаємодіє з конституційною державою. Конституційна, правова, демократична держава мала б гарантувати вільне право громадян визнавати пріоритет загальнолюдських цінностей, виявляти повагу до загально визнаних принципів міжнародного права, мати право на опір будь-кому, хто намагатиметься протиправно ліквідувати її демократичний конституційний лад, якщо інші засоби не можуть бути ними використані.

Особливе місце серед концептуальних ідей посідають ті, які стосуються місцевого самоврядування. Майбутні системи органів місцевого самоврядування полягало в тому, що її становили міські, селищні, сільські ради, місцеві референдуми та інші форми територіальної самоорганізації населення, а безпосередньо органами місцевого самоврядування мали б стати міські, селищні та сільські ради. Місцеве самоврядування мало здійснюватися виключно населенням міст, селищ і сіл безпосередньо або через обрані ними органи. Органи місцевого самоврядування могли здійснювати повноваження, делеговані їм місцевими державними органами. Обласні та районні ради як органи регіонального самоврядування наділялися повноваженнями нормотворчого, виконавчого, контрольного і координаційного характеру.

У центрі організації і функціонування держави поставала людина як найвища соціальна цінність із її свободою, гідністю, правами, матеріальними і духовними благами. Кардинальне вирішення проблеми забезпечення прав і свобод людини на конституційному рівні могло відбутися за умови дотримання таких визначальних засад: права людини не є наслідком їх дарування державою з доброї її волі, вони є природними, а отже – невідчужуваними і недоторканими; перелік прав і свобод людини і громадянина, їх зміст та механізми здійснення мають відповідати міжнародним стандартам; усі права і свободи людини і громадянина, проголошені Конституцією України, підлягають захисту в судовому порядку. Держава несе відповідальність за забезпечення прав і свобод людини. На його глибоке переконання, конституційний перелік прав і свобод людини не є вичерпним і становить основу будь-яких інших прав і свобод; громадяни є рівними у користуванні конституційними правами і свободами без будь-якої різниці щодо походження, соціального і майнового стану, посади, статі, раси, національності, мови, релігії, політичних та інших переконань тощо; здійснення особою її прав і свобод не повинно порушувати права і свободи інших людей; кожен має право на збереження і захист своєї національної належності, а громадянам, що належать до національних меншин, мало бути гарантоване право вільно виявляти, зберігати і розвивати свою етнічну, мовну і релігійну самобутність, підтримувати і розвивати свою культуру тощо.

Багато конституційних ідей і концептуальних конструкцій Л. Юзькова втілені в державотворчій практиці, інші, на наше глибоке переконання, не втратили актуальності й

сьогодні, вони мають неминучу цінність, потребують нового прочитання та осмислення і чекають на своє використання у сучасному державотворчому процесі України.

Література:

1. Скрипнюк О., Теплюк М. Леонід Петрович Юзьков – відомий вчений-конституціоналіст, державний діяч, архітектор Конституції незалежної України. *Право України*. 2012. № 8. С. 380.
2. Корнієнко М. Визначний конституціоналіст – реформатор. *Вісник Конституційного Суду України*. 2007. № 6. С. 85.
3. Стрижак А. Талановитий вчений, юрист, педагог. *Вісник Конституційного Суду України*. 2007. № 6. С. 83.
4. Головатий С. Конституційний архітектор: мрійник і реаліст. *Конституція незалежної України*. Кн.1. К. : Українська правнича фундація, 1995. С. VIII.

Слінько Тетяна Миколаївна,
завідувачка кафедри конституційного права України
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
кандидатка юридичних наук, професорка

ІНФОРМАЦІЙНА ВІДКРИТІСТЬ У ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Нині актуалізувалася проблема необхідності отримання громадянами правдивої, повної і точної інформації про події, що відбуваються у країні. Крім того, це має бути оперативно й вчасно, оскільки, як показують останні події не лише в Україні, а й в усьому світі, це може врятувати життя особі і життя її рідних і близьких чи запобігти лиху. Пояснюється це тим, що, володіючи достовірною інформацією, легше обрати той чи інший варіант поведінки, прийняти виважене і обгрунтоване рішення. З огляду на це завдання всіх гілок влади – сприяти поліпшенню інформування громадськості, підвищенню якості й рівня достовірності висвітлення як подій, так і діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, політичних партій, громадських організацій і рухів. На наше переконання, це має важливе значення для політичного виховання громадян, підвищення їх політичної культури, а також залучення їх не до мітингової чи вулично-плакатної, а до свідомої політичної активності, безпосередньої участі в державному і суспільному житті.

Крім того, отримання громадянами правдивої, повної і точної інформації вважається показником відкритості і гласності, що, як відомо, є невід’ємними рисами, ознаками демократії, індикатором її рівня у суспільстві, необхідною умовою забезпечення передбачених Конституцією України прав громадян на інформацію, участь в управлінні державними справами. Невипадково відкритість і прозорість, виходячи з соціальної потреби суспільства в повноцінному інформаційному обміні, є тими ключовими елементами, які відіграють важливу роль при створенні відкритої влади, на що у країнах Європейського Союзу спрямовані зусилля протягом останніх десятиліть. При цьому наголос робиться на соціальній відповідальності тих, хто бере участь у процесі, за його результат – доступ громадянина до інформації та доступність інформації (навіть не дуже зручної для влади) громадянам. Підтвердженням значущості цих двох принципів є висловлювання Б. Обама: «уряд має бути прозорим», оскільки це сприяє підвищенню відповідальності й дає громадянам можливість отримувати інформацію про діяльність певного органу, посадової особи чи всіх гілок влади. Як наголосив колишній президент

США: «Інформація, яка перебуває в розпорядженні федерального уряду, є національним надбанням» [1].

Майже аналогічний висновок робить В. Ф. Нестерович: «Дотримання принципів відкритості й прозорості в діяльності органів державної влади для демократичного суспільства є ключовою передумовою утвердження демократії участі. Вони надають можливість громадянам та їх об'єднанням безперешкодно контактувати з посадовими та службовими особами цих органів, здійснювати спільно з ними заходи публічного характеру, а також використовувати публічну інформацію для більш ефективної участі в прийнятті органами державної влади нормативно-правових актів» [2]. До сказаного можна додати ще й те, що саме вчасне й оперативне донесення до громадян правдивої і достовірної інформації – це інструмент, засіб і важіль впливу суспільства на владу, оскільки завдяки оголошенню певних відомостей громадяни можуть спонукати чи навіть змусити посадовців до вчинення певних дій чи, навпаки, відмови від них, здійснення окремих кроків.

Про роль і значення інформації в житті кожної людини, значущість дії принципів її відкритості, доступності й прозорості, особливо стосовно діяльності органів державної влади, говорить і той факт, що названі принципи закріплені в міжнародно-правових актах. Наприклад, у ч. 2 ст. 6 Конвенції про доступ до інформації (ратифікована Законом України від 6 липня 1999 року № 832-XIV) міститься положення, відповідно до якого «громадськість повинна адекватно, своєчасно й ефективно одержувати інформацію залежно від обставин шляхом публічного повідомлення або в індивідуальному порядку на початковому етапі процедури прийняття рішень» [3]. Ще одним прикладом важливості поінформованості громадськості є Кодекс кращих практик участі громадськості у процесі прийняття рішень від 1 жовтня 2009 року. У цьому документі закріплено, що «доступ до інформації є основою всіх подальших кроків на шляху залучення громадськості до процесу прийняття політичних рішень» [4].

Спираючись на це, а також беручи до уваги прагнення України стати частиною демократичного європейського простору, у ст. 4 Закону України «Про державну службу» серед принципів діяльності державних інституцій і службовців вказано і прозорість – відкритість інформації [2, с. 69]. Задля реалізації його на практиці запроваджено Ініціативу «Партнерство «Відкритий Уряд», завдяки чому сформовано й взято на озброєння стандарти взаємодії між Кабінетом Міністрів України й інститутами громадянського суспільства на засадах партнерства під час планування, вжиття, моніторингу й оцінювання заходів з удосконалення відкритого урядування. Дана Ініціатива підтвердила свою життєздатність і необхідність при плануванні кроків, взятті нових зобов'язань і постановці завдань під час пандемії COVID-19, яка, як відомо, вплинула на всі сфери суспільного й економічного життя не лише нашої країни, а й інших держав у всьому світі.

Із цього приводу М. С. Цьвок зауважує: «Відкриті публічні заходи, спрямовані на розвиток демократії, підвищення рівня відкритості державного управління, налагодження співпраці між представниками громадськості й органами влади всіх рівнів, на які запрошують громадян, представників інститутів громадянського суспільства, експертів, відбуваються в рамках Тижня Відкритого Уряду. Такі заходи відбуваються і на рівні держав. Зокрема, Тиждень Відкритого Уряду у країнах – учасницях міжнародної Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд» пройшов з 17 по 21 травня 2021 року [5, с. 196].

Маємо додати, що набутий за ці роки досвід став у нагоді саме зараз – під час повномасштабного вторгнення РФ: через власні месенджери, сайти владні структури мали змогу оперативно подавати інформацію про пересування ворога, місця і напрямки евакуації, пункти надання допомоги, а восени після масованих ракетних обстрілів – розміщення пунктів незламності.

Однак згадана ініціатива – не єдиний проєкт. Так, апарат Ради національної безпеки та оборони, спираючись на напрацювання, наявні в державі, розробив реєстр колаборантів, який постійно поповнюється. Як повідомив секретар РНБО Олексій

Данілов: «Там буде дуже багато дивовижних людей, які до 24 лютого виступали на всіх телеканалах. Вони були завсідниками та навіть ведучими деяких програм і на наших каналах кричали про нашу державу, свободу слова» [6].

Цілком логічно й те, що одну з найважливіших ролей у цьому відіграють засоби масової інформації. Яскравим прикладом співпраці публічної влади і громадянського суспільства є робота Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК) над Реєстром держЗрадників, в якому міститься інформація про посадовців-колаборантів, яка ведеться спільно з громадською організацією Рух ЧЕСНО. Як наголосив Голова НАЗК Олександр Новіков: «Раніше НАЗК уже розповідало, що приєдналося до пошуку держзрадників серед посадовців для того, щоб допомагати Службі безпеки України. Тепер після підтвердження відповідних органів про підозру посадовцям ця інформація частково стане публічною завдяки Реєстру Зрадників», — зазначив [7].

На важливості забезпечення ефективності зв'язку між громадянським суспільством і демократичною, правовою, соціальною державою шляхом розвитку засобів масової інформації наголошують і експерти Європейського інституту засобів масової інформації. Зокрема, завдяки проведеним ними дослідженням було визначено шість основних принципів, реалізацію яких щодо засобів масової інформації як однієї зі складових громадянського суспільства повинна забезпечити демократична держава: має бути широке розуміння місця ЗМІ у конституційній структурі відповідно до концепції поділу влади і ролі ЗМІ як «четвертої влади», інакше кажучи, формування у суспільстві демократичної, цивілізованої «четвертої влади» – запорука ефективності діяльності всього державного організму; статус, роль і права ЗМІ мають спиратися на відпрацьовану законодавчу базу; керівництво державними, особливо електронними, ЗМІ має бути якомога віддаленішим від діяльності політиків, тобто орган управління, відповідальний за фінансування і загальний політичний напрям розвитку ЗМІ, має складатися з досвідчених і шановних громадян; субсидії ЗМІ мають розподілятися на значний період часу за ухвалою органу, не пов'язаного з урядом або парламентом; важливу роль у визначенні параметрів професійної діяльності ЗМІ відіграє чесна конкуренція між ними; організаційне забезпечення діяльності ЗМІ має бути монополізованим на національному рівні, а отримання прибутків від ЗМІ такими державними структурами, як міністерства, відомства тощо, має бути заборонено законом.

Проте нині ЗМІ треба захищати не лише від державного втручання, а й від тієї залежності, яку породжують ринок і ринкові відносини. Це дозволить уникнути гонитви за сенсаціями, унаслідок чого поширюється викривлена, недостовірна інформація – фейк.

Підсумовуючи, можемо сміливо стверджувати, що нині в Україні вжито багато заходів для забезпечення відкритості і прозорості діяльності публічної влади. Отже, не лише суспільство, а й державні інституції роблять певні кроки, доводячи прагнення бути громадянами демократичної країни.

Основними напрямками забезпечення відкритості та прозорості у діяльності органів публічної влади має стати: впровадження новітніх інформаційних технологій; моніторинг процесів та оцінка результатів; підвищення відкритості, «прозорості» системи державної служби, її «чутливості» до потреб громадян, тобто надання діяльності органів виконавчої влади максимально публічного характеру.

Підтримання інформаційної відкритості державних органів і забезпечення права на доступ до державної інформації складає конституційний обов'язок кожної посадової та службової особи у державі, а невиконання цього обов'язку може дорівнюватися посяганням на засади держави, що може призвести до негативних наслідків.

Література:

1. Memorandum for the Heads of Executive Departments and Agencies of January 21, 2009 «Transparency and Open Government» // Federal Register. – 2009. – Vol. 74. – № 15. – January 26. – P. 4685–4686.

2. Нестерович В. Ф. Принципи відкритості та прозорості в діяльності органів державної влади як передумова утвердження демократії участі. *Filosofs'ki ta metodologični problemi prava. Філософські та методологічні проблеми права* 2016. № 2 (12). file:///C:/Users/User/Downloads/364-

%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-743-1-10-20171013.pdf [2, с.75].

3. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля : ратифікована Законом України від 6 липня 1999 року № 832-XIV. *Офіційний вісник України*. 2010. № 3. Ст. 1191.

4. Code of Good Practice for Civil Participation in the DecisionMaking Process: Adopted by the Conference of INGOs at its meeting on 1st October 2009. – Strasburg, 2009. – 17 p.

5. Цьвок М.С. Відкритість та прозорість держави перед громадянами як пріоритет державної інформаційної політики України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 5. С. 193

6. РНБО веде реєстр колаборантів, серед них є телеведучі – Данілов. <https://detector.media/infospace/article/198230/2022-04-08-rnbo-vede-reiestr-kolaborantiv-sered-nykh-ie-televeduchi-danilov/>

7. НАЗК передає матеріали про колаборантів Руху ЧЕСНО для Реєстру держЗрадників <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/nazk-peredaye-materialy-pro-kolaborantiv-ruhu-chesno-dlya-reyestru-derzhzradnykiv/>

Смокович Михайло Іванович,

*Голова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду,
доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України*

ДИСТАНЦІЙНЕ ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ЗАКОНОПРОЄКТНІ ПРОПОЗИЦІЇ

Дистанційний формат правосуддя є вкрай витребуваним у надзвичайних умовах, тому що під час правового режиму воєнного стану є реальна загроза життю і здоров'ю усіх без винятку учасників судового процесу. Водночас Конституція України визначила, що де-юре війна не може бути на заваді захисту людини від свавілля, тому що судовий захист навіть у умовах війни є незамінним видом діяльності держави у сфері забезпечення прав людини.

Верховний Суд під час війни не припиняв своєї роботи ні на один день. У 2022 р. судді Верховного Суду в Касаційному адміністративному суді розглянули 41 035 справ і матеріалів, що становить майже 80% від загальної кількості справ і матеріалів, що перебували на розгляді в суді. Така вагома кількість розглянутих справ – результат щоденної праці кожного судді Верховного Суду у складі Касаційного адміністративного суду. Середній показник, ухвалених судових рішень одним суддею Касаційного адміністративного суду за 2022 рік – 892 справ і матеріалів.

В умовах війни, навіть у Києві, не зважаючи навіть на тимчасово окуповані чи деокуповані території, здійснювати правосуддя дуже не просто, а інколи навіть неможливо: повітряна тривога, непередбачуване вимкнення електропостачання і водопостачання, комендантські години, зокрема, й розширені, у сув'язі із тими багатогодинними заторами на дніпровських мостах, які були минулого року, вкрай ускладнювали прибуття у приміщення суду суддів, які, до того ж, здійснюють правосуддя в колегіях Верховного Суду по п'ять осіб. Відтак, відсутність навіть одного судді Верховного Суду у приміщенні суду не дозволяє колегії здійснювати правосуддя тощо. Більше того, більшість приміщень суду в Україні не мають власних бомбосховищ, зокрема

й Верховний Суд. Отже, війна вимагає від нас змістовного оновлення судового процесу відповідно до реалій і потреб сьогодення.

Одним із способів такого оновлення є дистанційне правосуддя.

Дистанційне правосуддя передбачає, що учасники судового процесу повинні мати процесуальну, фактичну і матеріальну можливість одночасно контактувати між собою віддалено за допомогою електронних пристроїв і такий формат їх предметного взаємозв'язку має лягти у рамки правил відповідного спеціалізованого судочинства, тому що результатом такої предметної співпраці має стати легітимне судове рішення.

Наразі дуже багато дискусій з цього приводу точиться і в суспільстві, і в державі. Є чимало прихильників та опонентів такої форми правосуддя.

Проте запровадження такої форми правосуддя в умовах війни є об'єктивно необхідною, тому що:

по-перше, держава зобов'язана «забезпечити особисту безпеку судді», а також забезпечити безпеку інших учасників судового процесу. І це є засадничою вимогою Конституції України, яка зобов'язує «державу бути відповідальною перед людиною за свою діяльність» (стаття 3);

по-друге, хоча Конституція України оминає своїм прямим регулюванням дистанційний формат правосуддя, проте вона не забороняє його запровадити на рівні законів. Так, у частині 3 статті 129 Основного Закону України визначено, що «законом можуть бути визначені також інші засади судочинства».

Отже, дистанційне правосуддя є можливим і доцільним в Україні в умовах надзвичайного стану, різновидом якого є воєнний стан.

Водночас, постають питання:

- яким має бути змістовно-процесуальний формат такого дистанційного правосуддя;

- які законодавчі напрацювання у сфері запровадження дистанційного правосуддя ми наразі маємо?

У відповідь на означені вище питання вкажемо, що процесуальне законодавство уже унормувало інститут відеоконференцій. До прикладу, у квітні 2021 року, у зв'язку з епідемією COVID-19, до КАС України внесено зміни, а саме: «3. Учасники справи мають право брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів та електронного підпису відповідно до вимог Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему» (стаття 195 КАС України) [1].

Проте під час війни такий формат участі у судовому засіданні не забезпечує безпеку усім учасникам судового процесу. Справа в тому, що чинне правове регулювання не передбачає можливості судового засідання в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду (зали засідань), у тому числі й суддею, з використанням власних технічних засобів, проте в умовах воєнного часу актуальність використання дистанційного судового розгляду справ значно зросла з огляду на необхідність забезпечення безпеки суддів, працівників судів і учасників судового провадження та зменшення суддівського навантаження.

Відтак, наразі підготовлено два законопроекти.

Перший – це законопроект № 9090 (зареєстров. у ВРУ від 10.03.2023) Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо цифровізації судочинства та удосконалення наказного провадження у цивільному судочинстві» *Ініціатор законопроекту: Шмигаль Д.А.* [2].

Другий – це законопроект № 9091 (зареєстров. у ВРУ від 10.03.2023) Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо цифровізації судочинства». *Ініціатори законопроекту: народні депутати* [3].

Цей проект закону має пройти окремий законодавчий процес в парламенті, тому що відповідно до вимог Закону України «Про судоустрій і статус суддів»: «2. Зміни до цього

Закону можуть вноситися виключно законами про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (частина 2 статті 4) [4].

Ці законопроекти пропонують зміни до процесуальних кодексів, а саме:

- в умовах воєнного чи надзвичайного стану, в разі виникнення обставин, які зумовлюють загрозу життю, здоров'ю та безпеці судді, учасників судового процесу, судові засідання можуть проводитися в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням суддею, секретарем судового засідання власних технічних засобів та кваліфікованого електронного підпису відповідно до Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему (далі – ЄСІТС);

- суддя бере участь у такому засіданні в межах підконтрольних територій України за допомогою електронного кабінету в ЄСІТС, у порядку, визначеному Положенням про ЄСІТС та власних технічних засобів або у приміщенні іншого суду – за допомогою технічних засобів цього суду;

- суддя може брати участь у засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду, якщо справа розглядається суддею одноособово у порядку, передбаченому КАС України;

- секретар судового засідання бере участь у такому засіданні за допомогою електронного кабінету та власних технічних засобів або у приміщенні іншого суду;

- судові засідання в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду проводиться за наявності технічної можливості розгляду справи за матеріалами в електронній формі. Про проведення судового засідання в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду суд постановляє ухвалу, яка не пізніше ніж за п'ять днів до судового засідання надсилається учасникам судового процесу;

- не допускається проведення судового засідання в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів у випадку розгляду справи у закритому судовому засіданні;

- свідок, перекладач, спеціаліст можуть брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду, за умови наявності електронного кабінету та власних технічних засобів.

Отже, таке правове регулювання передбачатиме можливість проведення судового засідання в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду (зали засідань), у тому числі й суддею, з використанням власних технічних засобів, що в умовах воєнного часу є вкрай актуальним, тому що такий формат судового процесу забезпечує безпеку усім його учасникам [5, с. 419], зокрема, й суддям і працівникам судів тощо.

Щодо пропонованого формату ведення протоколу судового засідання, то законодавець пропонує, що в умовах воєнного чи надзвичайного стану у разі об'єктивної неможливості здійснення фіксування судового засідання технічними засобами хід судового засідання дозволити фіксувати секретарю судового засідання письмово у протоколі судового засідання, в якому відображаються істотні моменти розгляду справи в тій послідовності, в якій вони мали місце в судовому засіданні. Щодо технічного запису судового засідання, то проектне законодавство передбачає, що саме в умовах воєнного чи надзвичайного стану технічний запис судового засідання може здійснюватися суддею самостійно шляхом використання власних технічних засобів.

Водночас Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду, опрацьовуючи ці два законопроекти, висловився проти крайньої новели, тому що законодавець має намір наділити суддю «непритаманними йому процесуальними функціями». Проте автори законопроектів не зважили на такі зауваження суддів.

Таким чином, означений вище формат здійснення правосуддя не порушує жодних конституційних засад здійснення правосуддя, він акцептує об'єктивним вимогам та потребам суспільства, тому він має право на «життя». Крім того, дистанційний формат правосуддя покращить доступ громадян до правосуддя.

Література:

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV // *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35-36, № 37. Ст. 446.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо цифровізації судочинства та удосконалення наказного провадження у цивільному судочинстві: проєкт Закону України № 9090 від 10.03.2023. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=75745
3. Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо цифровізації судочинства: проєкт Закону України № 9091 від 10.03.2023. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=75746.
4. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII // *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. Ст. 545.
5. Шаптала Н.К., Задорожня Г.В. Конституційне право України: навч. посібн. Запоріжжя. Дике Поле, 2012. 480 с.

Смородинський Віктор Семенович,
доцент кафедри прав людини та юридичної методології
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
член Науково-консультативної ради при Верховному Суді,
член Науково-консультативної ради при Голові Верховної Ради України,
кандидат юридичних наук, доцент

ДОВІРА ДО СУДОВОЇ ВЛАДИ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД

За останніми вимірами 2022 р. рівень довіри українського суспільства до суду становить 25 %. Зауважимо, що восени 2019 року в доповіді «Судова реформа в Україні: історія розчарувань та запобіжники подальших провалів» нами озвучувався показник рівня суспільної довіри до судових органів 12-14 %. Отже, можна казати про зростання цього показника за 2,5 роки удвічі. Отже, про «подальші провали» зараз точно не йдеться, принаймні в аспекті легітимності.

Головним чинником низького рівня суспільної довіри до судових органів є численні випадки професійної недоброчесності суддів, передовсім корупції. Загалом, корупція та інші зловживання публічною владою є чи не основною перепорою на шляху до впровадження верховенства права у суспільне життя. Тотальна корупція як усталена вада функціонування публічної влади, передовсім органів охорони правопорядку та судів, унеможливує впровадження верховенства права, вцент його розтросує, оскільки є вочевидь несумісною з більшістю його вимог. При цьому держава втрачає надійні орієнтири та координати верховенства права, що послаблює її, відриває від сучасної цивілізації, неминуче рано чи пізно призводить до її політичного та економічного занепаду. І підтвердженнь цього на політичній мапі світу достатньо. На жаль, в Україні судова реформа періодично уповільнюється, пробуксовує. Досліджуючи разом з колегами об'єктивні та суб'єктивні причини цього, ми дійшли обґрунтованого висновку, що одним з основних негативних чинників такого пробуксовування є недооцінка значущості моральних і професійних якостей судді як центрального суб'єкта судової влади. На наше переконання, правосуддя, тобто справедливе, незалежне та ефективне судочинство, — це передусім високопрофесійні, чесні, незалежні, безсторонні та неупереджені судді, які його здійснюють відповідно до справедливих визначених правил його здійснення. Фундаментальною національною гарантією прав людини і водночас вимогою верховенства права є незалежна, неупереджена й некорумпована судова влада. Ідея саме

такої влади, її високої соціальної значущості, суддівської незалежності та безсторонності як вимог верховенства права практично втілюється не лише в національних конституційних актах та поточному законодавстві, а й у міжнародних документах. Так, резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї ООН від 29.11.1985 р. та 13.12.1985 р. схвалено Основні принципи незалежності судових органів (закріплено 20 основних принципів), резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН від 27.07.2006 р. № 2006/23 схвалено Бангалорські принципи поведінки суддів від 19.05.2006 р. (визначено такі показники етичної поведінки суддів, як незалежність, об'єктивність, чесність та непідкупність, дотримання етичних норм, рівність, компетентність та старанність; закріплено принципи, що відповідають цим показникам та правила їх застосування).

Венеційська Комісія у Доповіді про верховенство права та Контрольному переліку питань для оцінки дотримання верховенства права (The Rule of Law Checklist) визначила доступ до правосуддя, представленого незалежними, безсторонніми судами, як один з обов'язкових елементів верховенства права. Комісія також зазначила, що незалежність окремих суддів від законодавчої та, особливо, від виконавчої гілки влади повинна бути забезпечена точно так само, як і незалежність судової системи в цілому. Неупередженість судових органів повинна бути забезпечена як на практиці, так і в законодавстві.

Рада Європи у ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод проголошує право на справедливий суд, відповідно до якого, зокрема, кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Детальне й динамічне тлумачення цієї норми Конвенції міститься у рішеннях ЄСПЛ (див., зокрема, підготовані ЄСПЛ посібники зі ст. 6 Конвенції: Цивільна частина та Кримінально-процесуальний аспект).

Відповідно до практики ЄСПЛ право на справедливий судовий розгляд, гарантоване статтею 6 Конвенції, має тлумачитися з урахуванням верховенства права, яке вимагає, аби сторони у справі мали ефективний судовий засіб, що давав би їм можливість заявляти про свої громадянські права.

Оскільки право на справедливий суд посідає основне місце у системі глобальних цінностей демократичного суспільства, ЄСПЛ у своїй практиці пропонує досить широке його тлумачення. Так, у справі *Delcourt* проти Бельгії Суд зазначив, що у демократичному суспільстві у світлі розуміння Конвенції, право на справедливий суд посідає настільки значне місце, що обмежувальне тлумачення статті 6 не відповідало б меті та призначенню цього положення.

Незалежність означає, що суд є вільним від зовнішнього тиску й не контролюється іншими гілками влади, особливо виконавчою. Ця вимога є невід'ємною частиною основоположного демократичного принципу поділу влади. Судді не повинні зазнавати політичного впливу чи маніпуляції.

ЄСПЛ у своїй практиці виокремлює чотири елементи незалежності суддів: 1) спосіб призначення; 2) термін повноважень; 3) наявність гарантій проти зовнішнього тиску (зокрема з бюджетних питань); 4) те, чи сприймаються судові органи як незалежні та безсторонні (тобто саме довіра до судової влади — складова, яка, на жаль, завжди залишається поза увагою вітчизняних реформаторів, і недооцінка якої зводить нанівець результативність усіх зовнішньо привабливих та прогресивних проєктів).

Класичною є формула, викладена в судовій практиці ЄСПЛ: «правосуддя повинно бути не лише дієвим, але й наочним». Це передбачає як об'єктивну, так і суб'єктивну неупередженість. Сприйняття з боку суспільства може допомогти в оцінці того, наскільки судові органи неупереджені на практиці. Вони не повинні сприйматися як далекі від народу й бути оповитими таємницею (The Rule of Law Checklist), «ізолюваними у башті зі слонової кістки» (за влучною метафорою Голови Верховного Суду Ізраїлю Аарона Барака).

Безсторонність означає, що суд — навіть за зовнішніми ознаками — не видається упередженим щодо результату справи. Зокрема, у справі Pullar проти Сполученого Королівства ЄСПЛ вказав, що судова практика передбачає два критерії для встановлення безсторонності суду в сенсі п. 1 ст. 6 Конвенції: 1) потрібно встановити, що суд був суб'єктивно безсторонній, тобто жоден із його членів відкрито не проявляв упередженість та особисту зацікавленість. Особиста безсторонність презумується доти, доки не буде доведено інше; 2) суд повинен бути об'єктивно безсторонній, тобто передбачається існування достатніх гарантій, щоб виключити будь-які сумніви щодо цього.

ЄСПЛ у багатьох справах розглядає право доступу (право на ефективний доступ до суду) як основну складову права на суд — особі має бути забезпечена можливість звернутись до суду для вирішення певного питання, і з боку держави не повинні чинитись правові чи практичні перешкоди для здійснення цього права (див., передусім, рішення у справі Golder проти Сполученого Королівства). У справі Bellet проти Франції Суд зазначив, що § 1 ст. 6 Конвенції містить гарантії справедливого судочинства, одним з аспектів яких є доступ до суду. Рівень доступу, наданий національним законодавством, має бути достатнім для забезпечення права особи на суд з огляду на принцип верховенства права в демократичному суспільстві. Для того, щоб доступ був ефективним, особа повинна мати чітку практичну можливість оскаржити дії, які становлять втручання у її права.

Проблема неухильного та оперативного виконання судових рішень як складова доступу до правосуддя, необхідна умова довіри до судової влади є дуже актуальною та болісною для України, на що неодноразово вказував ЄСПЛ. Так, Велика Палата ЄСПЛ у справі Бурмич та інші проти України щодо тривалого невиконання рішень українських судів наголосила, що з часу пілотного рішення у справі Іванова Україна не зробила нічого, аби вирішити проблему — кількість подібних скарг до ЄСПЛ лише зростає. Суд відзначив, що він вже виконав свою роль у цій справі, а саме: ідентифікував системну проблему, констатував порушення права на справедливий суд і надав вказівки щодо заходів, які слід прийняти Україні. Суд не вбачає своєї подальшої ролі у вирішенні питання, а повторення тих самих висновків ЄСПЛ у тисячах подібних справ не вирішить проблему. ЄСПЛ прийняв унікальне рішення у цій справі: не розглядаючи 12 143 справи, передав їх до Комітету Міністрів Ради Європи, аби останній разом з Урядом України знайшли вирішення цієї системної проблеми. Усі нові скарги до ЄСПЛ з цього питання одразу передаватимуться до Комітету Міністрів.

Право на справедливий суд передбачає, по-перше, ефективний доступ до професійних послуг судової системи (що вимагає від держави забезпечити належну кількість суддів та швидко реагувати на їх недостатність), а по-друге, справедливість самого судочинства (що вимагає від держави забезпечити добір та перевірку компетентності та добросовісності суддів). Цей позитивний обов'язок держава виконує, зокрема, шляхом формування відповідної системи добору кандидатів на суддівські посади та перевірки професійних якостей (компетентності та добросовісності) чинних суддів (їх кваліфікаційного оцінювання). На цей час на завершальній стадії знаходиться тривалий процес формування відповідних уповноважених органів — Вищої ради правосуддя (яка вже розпочала свою діяльність) та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

Перед судовою владою України постали чи в найближчому майбутньому постануть такі проблеми, які вимагатимуть від цих органів наполегливої ефективної праці задля їх ефективного вирішення. Першою є болісна проблема 2,5 тисяч суддівських вакансій. Ця величезна кадрова лакуна у системі судочинства ставить під сумнів право громадян на ефективний доступ до суду, яке є складовою права на суд загалом та однією з гарантій справедливого судочинства, передбачених § 1 ст. 6 Конвенції. Адже рівень доступу, наданий національним законодавством, має бути достатнім для забезпечення права особи на суд з огляду на принцип верховенства права в демократичному суспільстві (рішення ЄСПЛ у справах Golder проти Сполученого Королівства, Bellet проти Франції та ін.).

Новий склад ВРП та ВККС має відіграти вирішальну роль у розв'язанні цієї проблеми. Водночас важливо не допустити послаблення вимог до бездоганної репутації, добросовісності та належного професійного рівня кандидатів на посади суддів. Адже це також є гарантією справедливого судочинства та права на суд.

Друга проблема постане перед судовою владою після нашої перемоги над російськими загарбниками та звільнення окупованих територій. Адже частина українських суддів продовжують там працювати та ухвалювати неправомірні рішення іменем незаконних самопроголошених суб'єктів чи іменем держави-окупанта. Після звільнення таких суддів виникне кадрова лакуна в системі судочинства, яка потребуватиме оперативного заповнення.

Третя проблема полягає в безальтернативній для нашої країни перспективі вступу до Європейського Союзу, що вимагає вже сьогодні формувати такий суддівський корпус, який буде здатний сприймати, системно тлумачити й застосовувати норми та принципи права ЄС.

Ефективне вирішення всіх цих болісних для України проблем є предметом відповідальності органів влади і представників юридичної професії як перед сучасним українським суспільством, так і перед майбутніми поколіннями.

Соловей Іванна Богданівна,
здобувачка вищої освіти 3 курсу Інституту права
Львівського державного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ПРАЦЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Проблеми реалізації права на працю в умовах воєнного стану є складним викликом для правової системи, оскільки воєнний стан створює непередбачувані соціально-економічні умови, які негативно впливають на можливість людей працювати та забезпечувати себе та свої сім'ї.

Воєнний стан - це надзвичайний стан, який оголошується в державі у разі загрози національній безпеці, суверенітету та територіальній цілісності країни. Умови воєнного стану, безумовно, впливають на всі аспекти життя людей, включаючи реалізацію права на працю. Дана тема важлива, оскільки забезпечення прав людини на працю є одним з основних факторів соціальної стабільності в будь-якій державі, навіть в умовах воєнного конфлікту.

Умови воєнного стану змінюють ряд аспектів життя людини, включаючи й право на працю. Це може призвести до порушення рівня зайнятості та заробітної плати, зниження якості праці, дискримінації на підставі статі, національності, релігії тощо. У зв'язку з цим, проблеми реалізації права на працю в умовах воєнного стану є дуже актуальними та потребують детального аналізу.

Однією з основних проблем є збільшення безробіття та зниження зайнятості населення, особливо у зоні воєнних дій, що може виникнути через зруйнування інфраструктури та підприємств, а також міграцію населення. Крім того, умови воєнного стану можуть призвести до нерівності в оплаті праці та порушення прав працівників, зокрема щодо робочого часу, відпочинку та безпечних умов праці. Умови воєнного стану можуть призвести до зниження виробництва, зменшення обсягів замовлень та збільшення труднощів у транспортуванні продукції, що призводить до скорочення робочих місць та втрати доходів громадян. Також, умови воєнного стану можуть призвести до зміни структури зайнятості, зокрема, до зростання кількості неповно- та додатково зайнятих осіб, що може негативно впливати на їхні соціально-економічні умови.

З іншого боку, можна відзначити зусилля урядів та міжнародних організацій з метою підтримки зайнятості та забезпечення соціального захисту населення в умовах воєнного стану. Такі заходи можуть включати підтримку підприємницької діяльності та інвестиції у відновлення інфраструктури, надання фінансової допомоги та інших форм соціальної підтримки.

Саме для подолання проблем реалізації права на працю в умовах воєнного стану потрібно проводити аналіз таких факторів, як зменшення зайнятості та безробіття, нерівність в оплаті праці та порушення прав працівників.

Проблема, що виникає в умовах воєнного стану, полягає у тому, що зменшується кількість вільних робочих місць, оскільки більшість підприємств припиняють свою роботу або переходять на режим обмеженого функціонування. Це може призвести до безробіття та зростання бідності серед населення. Для подолання цієї проблеми необхідно сприяти створенню нових робочих місць в інших сферах, залучати іноземні інвестиції та збільшувати підтримку малих та середніх підприємств.

Ще однією зі складних проблем є питання охорони праці. Умови воєнного стану зазвичай призводять до погіршення умов праці та збільшення ризику виникнення надзвичайних ситуацій на робочих місцях. Наприклад, у зоні бойових дій робота на будівельному майданчику, на виробництві чи на транспорті може стати небезпечною для життя та здоров'я працівників.

Окрім того, важливо забезпечити доступність та якість освіти для населення в умовах воєнного стану, щоб забезпечити можливість перекваліфікації та здобуття нових професій для отримання роботи у змінених умовах. Також слід звернути увагу на проблему створення нових робочих місць в умовах зниження виробництва та економічної нестабільності, що може бути досягнуто шляхом підтримки малих та середніх підприємств, стимулювання інвестицій та підприємництва.

Одним із важливих кроків щодо покращення реалізації права на працю в умовах воєнного стану є забезпечення дієвого контролю за дотриманням законодавства про працю та соціального захисту працівників. Для цього необхідно створити спеціальні органи, які б здійснювали моніторинг ситуації на ринку праці та захищали права працівників.

Для ефективного захисту права на працю в умовах воєнного стану, необхідно забезпечувати належну захист прав трудових мігрантів та внутрішньо переміщених осіб, які можуть бути особливо вразливими у цих умовах.

Також важливою є підтримка соціальних програм для безробітних, які зазнали збитків через війну. Для цього можуть бути розроблені програми підтримки підприємств, які працевлаштовують безробітних, а також соціальні програми, спрямовані на підтримку людей з низьким доходом та малозахисених верств населення.

Тобто, можна виділити кілька ідей щодо ефективного захисту права на працю в умовах воєнного стану. Ось кілька з них:

1. Забезпечення доступу до праці: Однією з головних проблем в умовах воєнного стану є брак доступу до праці. Тому важливо, щоб уряди і міжнародні організації забезпечували можливість працевлаштування для населення, зокрема для тих, хто перебуває в зоні конфлікту.

2. Захист працівників: Працівники умовно зазнають особливої незахищеності в умовах воєнного стану, тому важливо забезпечити їх захист. Це може бути здійснено через законодавчі заходи, наприклад, гарантування права на безпеку на робочому місці.

3. Забезпечення соціального захисту: В умовах воєнного стану люди можуть втратити роботу або не мати доступу до неї, що може призвести до погіршення їхньої соціальної ситуації. Тому важливо забезпечити соціальний захист, наприклад, забезпечення медичного страхування та допомоги в безробітті.

4. Розвиток підприємництва: Розвиток малого та середнього бізнесу може допомогти забезпечити робочі місця в умовах воєнного стану. Важливо створювати

сприятливі умови для підприємницької діяльності, зокрема, надання кредитів та підтримки з боку уряду.

Реалізація права на працю в умовах воєнного стану є складною проблемою, яка вимагає комплексного підходу та системних рішень. Для її подолання необхідно забезпечити створення сприятливих умов для розвитку ринку праці та соціального захисту нас.

Отже, проблеми реалізації права на працю в умовах воєнного стану потребують уваги та розв'язання на різних рівнях, включаючи правовий, економічний та соціальний аспекти. Тільки шляхом спільних зусиль можна забезпечити достойні умови праці та економічне благополуччя у цих складних умовах.

Література:

1. Коваленко О.О. Про реалізацію права на працю та права на оплату праці у період режиму воєнного стану в Україні: проблемний аспект сучасності і майбутнього / Публічне управління та адміністрування: конкурентні виклики сучасності: матеріали V всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., Львів, 2 черв. 2022. Львів : Галиц. вид. спілка, 2022. С. 33–35

2. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#n4381>.

3. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>

Сонюк Ольга Василівна,

*доцент кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу
Державного торговельно-економічного університету,
кандидат юридичних наук, доцент*

ЕФЕКТИВНІСТЬ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Державна політика щодо формування сприятливого бізнес-клімату є складовою регуляторного середовища і становить частину державної економічної політики. Регуляторна політика має бути спрямована на розробку та реалізацію необхідних заходів щодо оптимізації регулювання економічних відносин у сфері господарської діяльності, дерегуляцію та усунення перешкод в розвитку бізнесу.

З метою підтримки бізнесу та протидії негативним дестабілізуючим факторам в економіці, парламентом та урядом за час воєнного протистояння було запроваджено ряд позитивних ініціатив в регуляторному середовищі. Нові правила передбачали послаблення вимог щодо ведення бізнесу на період дії воєнного стану:

– визнання військової агресії форс-мажором (звільнення від відповідальності за неналежне виконання зобов'язань через вплив обставин непереборної сили); спрощена процедура реєстрації бізнесу [1, ч.4п.12], відтермінування отримання ліцензій та дозволів [2];

– зменшення податкового тиску, зокрема можливість вибору системи оподаткування, зміни щодо єдиного податку та спрощеної системи оподаткування (ФОП може добровільно обирати, чи сплачувати ЄСВ, 1 та 2 група добровільно платять єдиний податок, 3 група може сплачувати 2 % замість 5 % єдиного податку [3, ч. 11 п. 5], зменшення ПДВ та акцизу на пальне [3, ч.11 п. 2 пп. 82; ч.11 п.5 пп. 9.5], звільнення від відповідальності за несплату податків та неподання податкової звітності, припинення перевірок [4, ч.2 п.2];

- доступне кредитування за пониженою ставкою під 0 % [5];
- компенсації для бізнесу за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб [6]; бронювання працівників під час війни [7];
- можливість релокації бізнесу [8];
- грантові програми, національні проекти, програми і центри підтримки бізнесу від місцевих державних адміністрацій та місцевих рад, інші заходи.

Таким чином, органи публічної адміністрації наразі напрацьовують механізми та гарантії щодо створення прийнятних умов для відновлення, розвитку та створення бізнесу у воєнний час та в подальшому [9]. В підтвердження ефективності правового забезпечення бізнесу в умовах війни спостерігаємо відновлення роботи підприємств (наприклад, ще у липні у столиці відновили роботу понад 86 % підприємств; на грудень 2022 року кількість підприємств в Україні, що працюють близько до повної потужності збільшилася до 70 %) [10], працевлаштування переселенців (офіційно створено понад 13 тисяч робочих місць, за які отримано компенсації від держави) [11], надходження до бюджету (у розмірі 11.4 %, що складає 99.4 % від запланованого на рік у мирний час) [12].

При цьому, самі підприємці державну політику щодо підтримки бізнесу оцінюють здебільшого нейтрально. Так, за даними Інституту економічних досліджень та політичних консультацій, оприлюднених у щомісячних опитуваннях підприємств «Український бізнес під час війни» [13] за критерієм оцінки державної політики з підтримки бізнесу від грудня 2022 року по лютий 2023 року частота нейтральних оцінок державної підтримки бізнесу збільшилася до 56 % із 49 %, позитивних - зменшилася із 24 % до 21 %, негативних - зменшилася із 18 % до 11%. Крім того, актуальними із адміністративних загроз для бізнесу залишаються корупція - 5 % та блокування податкових накладних - 4 %.

За результатами досліджень Європейської Бізнес Асоціації «Податковий індекс» за 2022 рік [14] суб'єкти господарювання дещо погіршили оцінку податкового режиму в Україні у воєнний час. Адаптацію податкового регулювання до викликів воєнного часу близько половини опитаних підприємців вважають несвоєчасними, недостатніми та неефективними. Дестабілізуючим для бізнесу залишається фактор адміністрування податків і підготовки податкової звітності (близько 40 % підприємців). Серед проявів фіскального тиску бізнес частіше зазначає необґрунтовані трактування податкового законодавства, інформаційні запити та блокування податкових накладних з боку контролюючих суб'єктів владних повноважень. Орієнтовані на партнерські відносини з публічною адміністрацією підприємці пропонують серед іншого такі заходи попередження адміністративних загроз: спрощення реєстрації податкових накладних, мінімізація контрольних заходів та перевірок, нормативне уточнення правил звільнення від відповідальності за несплату податків та неподання звітності. Факторами негативного впливу на якість законодавства називають: постійні зміни; протиріччя та неоднозначні положення, що призводить до численних роз'яснень, що суперечать одне одному, та несправедливої правозастосовчої практики; складність.

З метою зменшення адміністративного та фінансового навантаження, спрощення ведення та прискорення розвитку бізнесу, дерегуляції та економічного зростання України Міністерством економіки запропоновано Проект Закону «Про прискорений перегляд інструментів державного регулювання господарської діяльності» [15]. Проектом передбачається прискорений перегляд регуляторних інструментів; затвердження Урядом виключного переліку інструментів державного регулювання господарської діяльності на підставі рішення відповідної комісії; переведення регуляторних документів в електронну форму на порталі Дія та створення Єдиної державної електронної системи дозвільних документів; принцип «1 in - 2 out» (для додавання нових дозвільних документів необхідно вилучити два існуючі). Варто зазначити, що станом на кінець березня 2023 року Проект Закону, який орієнтує на фактичне запровадження в Україні європейської моделі розвитку та функціонування бізнесу, досі не внесено на розгляд Верховною радою України.

На противагу вищевикладеному, в січні 2023 року Мінфін, замість проекту закону, який спрямований на уточнення податкового законодавства, ліквідацію колізій, зменшення кількості дублюючих податкових норм та вирішення питань бізнесу до контролюючих органів, вносить Проект Закону № 8401, реалізація якого, на думку суб'єкта законодавчої ініціативи, сприятиме збільшенню надходжень до державного та місцевих бюджетів на 8 млрд. гривень, при цьому економічне обґрунтування та розрахунки не подаються, очікувані соціально-економічні зміни для бізнесу не зазначаються [16]. Проектом передбачається з 1 липня 2023 року скасування податкових пільгових правил та повернення до довоєнного режиму оподаткування (обов'язок сплати ЄСВ, 5% єдиного податку для III групи), скасування мораторію на податкові перевірки та відновлення відповідальності за порушення податкового законодавства, несплату податків і неподання податкової звітності, за порушення вимог застосування РРО.

Загалом, заявлена орієнтація публічної адміністрації на зміцнення співпраці з МВФ та «якнайшвидше відновлення довоєнного стану податкової політики» має корелювати попередньо обраному курсу на формування сприятливого регуляторного середовища та партнерських відносин з бізнесом. Інтенсивне регулювання у воєнний час та відновлення у повоєнний час має здійснюватися з дотриманням принципу верховенства права, розумності, адекватності та відповідності реальному стану суспільства, а також де-факто мінімізацією корупції на всіх рівнях публічного адміністрування. При пошуку оптимальної моделі взаємодії органів публічної адміністрації із бізнесом варто також враховувати, що сьогодні підприємці, з незалежних від них причин, не в змозі повернутися до стабільних довоєнних умов господарювання, тому держава в період дії воєнного стану має не перевантажувати, а підтримати бізнес. Перемагаємо та відновлюємо Україну разом!

Література:

1. Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення механізму протидії рейдерству: Закон України від 12.05.2022 р. № 2255-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2255-20#n130>
2. Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України № 314 від 18.03.2022 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-zabezpechennya-provadhennya-gospodarskoyi-diyalnosti-v-umovah-voennogo-stanu-314>;
3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. № 2120-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>;
4. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану: Закон України № 2118-IX від 03.03.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-20#Text>; Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей податкового адміністрування податків, зборів та єдиного внеску під час дії воєнного, надзвичайного стану: Закон України 12.05.2022 р. № 2260-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2260-20#Text>;
5. Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 28 і 29: постанова Кабінету Міністрів України від 18.03.2022 р. № 312 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/312-2022-%D0%BF#Text>;
6. Про затвердження Порядку надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 р. № 331 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/331-2022-%D0%BF#Text>;

7. Деякі питання реалізації положень Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» щодо бронювання військовозобов'язаних на період мобілізації та на воєнний час: Постанова КМУ від 27 січня 2023 р. № 76. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/76-2023-%D0%BF#n145>;

8. Про затвердження плану невідкладних заходів з переміщення у разі потреби виробничих потужностей суб'єктів господарювання з територій, де ведуться бойові дії та/або є загроза бойових дій, на безпечну територію: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.03.2022 р. № 246-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-2022-%D1%80#Text>;

9. Програма фінансово-кредитної підтримки суб'єктів малого та середнього підприємництва у місті Києві. URL: https://kyivcity.gov.ua/biznes_ta_litsenzuvannia/yak_vidkryty_biznes/;

10. https://kyivcity.gov.ua/news/u_stolitsi_vidnovili_robotu_86_pidpriyemstv/;

11. Держава компенсувала підприємцям 147 млн грн за працевлаштування понад 13 тисяч переселенців. URL: [https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=2ada85fa-18e8-4cc5-a3cc-5fc9ed17b24f&title=DerzhavaKompensovalaPidprimtsiam147-MlnGrnZaPratsevlashtuvanniaPonad13-TisiachPereselentsiv](https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=2ada85fa-18e8-4cc5-a3cc-5fc9ed17b24f&title=DerzhavaKompensovalaPidprimtsiam147-MlnGrnZaPratsevlashtuvanniaPonad13-TisiachPereselentsiv;);

12. Доходи державного бюджету України за статтями доходів в 2022 р. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/>;

13. ІЕД випустив десяте Щомісячне опитування підприємств України. URL: <http://www.ier.com.ua/ua/institute/news?pid=7140>;

14. СБА «Податковий індекс» за 2022 р. <https://eba.com.ua/biznes-pogirshyv-otsinku-podatkovogo-rezhymu-v-ukrayini-u-voennyj-chas/>;

15. Проект Закону «Про прискорений перегляд інструментів державного регулювання господарської діяльності» від 19.09.2022р. № 8058 URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40514>;

16. Проект Закону «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей оподаткування у період дії воєнного стану» від 31.01.2023 р. № 8401. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41268>

Сопілко Ірина Миколаївна,

*керівник апарату Національної комісії з радіаційного захисту населення України,
доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України*

ПИТАННЯ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ

Процеси цифризації роботи органів державної влади та запровадження нової форми в державному управлінні, а саме «електронного урядування» мають місце в багатьох країнах Європи та сьогодні особливо активно розвиваються в Україні. Так, на думку, О.Сосніна, «світ цифрових технологій, в який ми входимо, — це не лише новий логічний етап розвитку технологічної сфери людства, а й усієї існуючої правової та соціально-політичної реальності. Поки ще не існує загальноприйнятих і гармонізованих визначень та правових дефініцій, однак цифрові технології вже стрімко захоплюють плацдарми для наступу. Цифровізація (англ. digitalization) стає найважливішим фактором економічного зростання економіки будь-якої країни і взагалі є сучасним трендом розвитку» [1].

Національна програма із цифровізації України, за словами Михайла Федорова - віцепрем'єр-міністра з інновацій, розвитку освіти, науки та технологій - міністра цифрової трансформації, передбачає проекти на загальну суму \$0,1 млрд., що свідчить про їх

актуальність і комплексність в контексті програми відбудови України. Основним наскрізним каменем такої програми є перспективи впровадження електронної демократії в Україні.

В Україні успішно діє Державне агентство з питань електронного урядування України, яке відповідає за впровадження політики Уряду щодо електронного урядування, інформатизації, розвитку інформаційного суспільства, формування і використання національних електронних інформаційних ресурсів, цифровізації органів державної влади. Впровадження електронного урядування — одна з найважливіших складових реформи державного управління, яка триває в Україні. Саме е-урядування здатне вивести взаємодію державних органів і населення на новий рівень та мінімізувати корупцію. Прозорість, доступність, мінімальний контакт пересічної людини з чиновниками — основні переваги електронних послуг та сервісів [2].

Відзначимо, що в процесі розбудови системи електронного урядування проводяться науково-практичні зустрічі, предметом яких є вдосконалення понятійно-методологічних, організаційно-правових та перспективних засад щодо розуміння моделі електронного урядування в Україні. Зокрема, відзначимо, що науковцями було проведено аналіз міжнародних та національних підходів і здійснено узагальнення щодо розуміння поняття «електронний уряд», «електронна демократія» в Україні та світі.

Перший підхід досліджує електронний уряд як електронний сервіс надання державних послуг. Він посилається на поширену практику перенесення ефективних ІКТ регламентування зі сфери бізнесу у суспільний сектор, що забезпечує вихід на новий рівень якості надання послуг, зручності для користувачів при одночасному скороченні витрат на «посередників» у вигляді чиновників та зменшення проценту корупційних злочинів. Прихильник другого підходу досліджують електронний уряд як високотехнічне функціонування якої забезпечується сучасними засобами ІКТ. Даний підхід виходить перспектив інформаційної епохи, коли тільки організація всієї діяльності уряду на основі ІКТ може забезпечити перехід суспільства до суспільства Інформаційної Доби. Третій підхід визначає електронний уряд як нову модель регулювання, адекватну ринковій економіці та сучасному суспільству [3]. Одним із важливих факторів успішного впровадження електронного уряду та здійснення реформ державного управління є їх одночасне поєднання, але це не приводить до зміни системи влади, а лише підкріплює її риси. На нашу думку, електронний уряд виступає в якості інструмента переходу державного управління та адміністративних процесів, які стають можливі завдяки широкому використанню інтернет ресурсу. Відповідно до «Концепції розвитку електронного урядування в Україні» електронне урядування в Україні — це форма організації державного адміністрування, яка допомагає підвищити ефективність та прозорість діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій для формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян [4].

Електронне урядування — це не часткове технологічне рішення, а цілісна новітня система здійснення управління державою, яка є необхідним елементом масштабного реформування суспільства. Нова філософія та технологія формування і здійснення регуляторної політики, розробки та реалізації нормативно-правових актів, перерозподіл повноважень державних і міжвідочих, додержання ціннісних парадигм суспільства — усе це разом з іншими компонентами життєдіяльності суспільства є основою для інжинірингу державного управління, для створення і функціонування інформаційного суспільства [5]. Електронне урядування включає в себе три важливих елементи взаємодії: держави і суспільства, держави та представників бізнесу, та органів влади. При цьому громадяни отримують швидкий доступ публічної інформації, більш якісні та оперативні адміністративні послуги, мати можливість впливу на прийняття і реалізацію важливих державних рішень. Бізнес отримує пільги та більш швидкий доступ до органів державної влади, що в свою чергу допоможе більш результативно співпрацювати бізнесу і владі.

Органи державної влади отримують можливість регламентувати свої дії, більш оперативно вирішувати ті чи інші завдання, покращити умови надання державних послуг, тобто без величезних черг. Також бути відкритими та прозорими, чуткими та гнучкими до вимог громадян та бізнесу. Тому, перехід до електронного урядування означає реформацію усіх форм діяльності органів влади, зміну їх структури, завдань та функцій. Успіх реалізації цього переходу залежить від правильно обраної стратегії і тактики, координації та ефективної взаємодії усіх суб'єктів цього процесу, а саме: законодавчої, виконавчої та судової гілок влади, бізнесу та громадськості. Електронне урядування забезпечує функціонування прозорої роботи структур державного апарату, нівелює залежність особи від примхи чиновника, а отже, виключає корупцію. Електронне урядування є важливим інструментом демократизації суспільства. Тому важливою ідеєю упровадження електронного урядування є те, що воно виступає як елемент демократії, розглядається як реальний шлях до розвитку демократичних процесів у суспільстві, що знайшло своє відображення в появі терміна «електронна демократія».

Залежно від напрямків демократії, що реалізуються, е-демократія може використовувати різні технології для: 1) підвищення прозорості політичного процесу; 2) посилення прямого залучення і участі громадян в обговоренні нагальних проблем. Деякі вчені під е-демократією вважають використання інформаційно-комунікаційних технологій та інформаційної інфраструктури для розвитку й посилення демократичних інститутів і розширення участі громадян у суспільній і політичній діяльності. Можливості застосування ІКТ простягаються від інформування про різних претендентів на виборні посади й діяльність партій, участь у голосуванні, виборах. При цьому е-демократія тлумачиться у вузькому й у широкому розумінні. У вузькому тлумаченні е-демократія полягає у використанні електронної підтримки для забезпечення конституційних прав, що вимагають тих чи інших формальних рішень.

Отже, електронне урядування – це новітня інтерактивна система державного управління, в основі якої закладені принципи відкритості, прозорості та підзвітності, і яка за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій забезпечує ефективну взаємодію громадян, неурядових організацій з органами державної влади. Електронна демократія – форма організації суспільства, де за рахунок широкого застосування інформаційно-комунікаційних технологій громадяни, громадські організації, представники бізнесу залучаються до прийняття державних рішень і участі в державному управлінні. Головними елементами взаємодії в інформаційному суспільстві є: держави і громадянина, держави та бізнесу, та органів влади [6].

Серед нововведень в цьому напрямку, відзначимо розроблення Індексу цифрової трансформації регіонів України, який дасть можливість визначити ефективність органів влади у напрямі цифровізації, а також побачити потреби у цифровій трансформації. Результати проведеного дослідження 2022 року демонструють, що Індекс у межах України становить 0.650 бала з 1 можливого. Найвище значення мають Дніпропетровська [0.916], Тернопільська [0.910] та Одеська [0.836] області. Серед основних субіндексів найвищі значення спостерігаються у «Розвиток ЦНАП» [0.771], «Режим «без паперів»» [0.691] та «Розвиток інтернету» [0.683].

Провівши наше дослідження, можемо відзначити потребу посилення ІТ-освіти, як основи та передумови для формування нових цифрових компетентостей, адже відповідно до результатів дослідження, станом на 2021 рік частка українців, що мають цифрові навички на рівні «базові» та «вищі», становить 52.2%. До 2024 року Мінцифри визначає ціль в охопленні 6 млн. українців навчальним контентом на базі «Дія. Цифрова освіта». Дані демонструють, що у Вінницькій, Полтавській та Закарпатській областях мешканці/ки найбільше поінформовані та залучені до платформи «Дія. Цифрова освіта». Натомість є області, де критично важливо підвищити рівень залученості мешканців/ок до цієї платформи: Івано-Франківська, Сумська, Харківська та Рівненська області. [7].

Література:

1. Соснін О. Цифровізація як етап становлення цифрового суспільства знань. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/tsyvrovizatsiya-yak-etap-stanovlennya-tsyvrovogo-suspilstva-znan/>.
2. Державне агенство з питань електронного урядування. URL: <https://uk.wikipedia.org>
3. Колесніченко І. Розвиток електронного урядування в Україні: інституціональний аспект. Бізнес-Інформ. 2014. №3. URL: <http://business-inform.net>.
4. Концепція розвитку електронного урядування в Україні. URL: <http://dki.org.ua>.
5. Електронне урядування в Україні – ефективна влада для мешканців. Київ: ПРООН/ МПВСР, 2011. 20 с. URL: <http://msdp.undp.org.ua>.
6. Сопілко І., Сай Р. Електронне урядування, як елемент електронної демократії в Україні. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія «Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2020. № 2 (55). С. 102–107.
7. Результати цифрової трансформації в регіонах. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/rezultati-tsifrovoi-transformatsii-v-regionakh-ukraini-1>

Стеньгач Надія Олександрівна,
*професор кафедри теорії та історії держави і права
 Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,
 кандидат історичних наук, доцент*

ПОГЛЯДИ КОЗАЦЬКОЇ СТАРШИНИ ГЕТЬМАНЩИНИ НА СВОЮ СОЦІАЛЬНУ РОЛЬ ЯК НАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ

За умов, коли Українська держава переживає складний процес боротьби за незалежність, важливе значення має дослідження історичних витоків нашої державності, що демонструє послідовність державотворення в Україні та закладає теоретичну основу ідей її національно-державного відродження. Це підкреслює необхідність осмислення історичного досвіду козацької державності другої половини XVII – XVIII ст., і, зокрема, проблеми становлення національної еліти.

Усвідомлення соціальною верхівкою себе нацією політичною теж, з нашого погляду, слід віднести до нормативної сфери політико-правової культури. Адже таким чином представники еліти не тільки утверджували себе у монополії на владу, але й покладали на себе обов'язки захищати територіальну цілісність та конституційні основи держави, тобто справи загальносуспільні.

Орієнтація на вказану норму прочитується у страхіві Д. Горленка – наказного гетьмана, відрядженого на початку Північної війни до Прибалтики, щоб його ім'я у майбутньому не пов'язували із запровадженням в українському війську «регулярного строю», тобто, з втратою одного з проявів суспільного ладу Гетьманщини. [1, с.4] Таким же змістом, але поширеним на весь суспільний устрій, була наповнена пізніша пересторога Д. Горленка висловлена І. Мазепі: «Як ми за душу Хмельницького завжди Бога молимо та ім'я його славимо, що Україну від іга лядського звільнив так противним способом і ми, і діти наші у вічних родах душу і кості твої будемо проклинати, якщо нас за гетьманства свого по смерті своїй у такій неволі залишиш» до рівня захисту морально-релігійних цінностей підносив І. Мазепа вимогу оборони українського устрою, ставлячи їх поряд: «А за віру хоч умріте, і вольностей бороніте!». [1, с.6] Саме орієнтаціями на підпорядкування своїх дій вимогам до поведінки представника політичної нації пояснюються на перший погляд нелогічні і навіть ризиковані вчинки П. Полуботка та Д. Апостола. Незважаючи на імператорський указ від 23 червня 1723 р. про заборону

подавати клопотання з приводу обрання нового гетьмана. П. Полуботок у Петербурзі у першій половині серпня, а Д. Апостол перебуваючи у козацькому таборі на р. Коломак, наприкінці серпня, подали Петру I чолобитні, де йшлося про збереження традиційного устрою Гетьманщини, який би гарантував обрання нового керманіча.[2, с.110]

«Як ми за душу Хмельницького завжди Бога молимо та ім'я його славимо, що Україну від іга лядського звільнив так противним способом і ми, і діти наші у вічних родах душу і кості твої будемо проклинати, якщо нас за гетьманства свого по смерті своїй у такій неволі залишиш» до рівня захисту морально-релігійних цінностей підносив І. Мазепа вимогу оборони українського устрою, ставлячи їх поряд: «А за віру хоч умріте, і вольностей бороніте!». [1, с.6] Саме орієнтаціями на підпорядкування своїх дій вимогам до поведінки представника політичної нації пояснюються на перший погляд нелогічні і навіть ризиковані вчинки П. Полуботка та Д. Апостола. Незважаючи на імператорський указ від 23 червня 1723 р. про заборону подавати клопотання з приводу обрання нового гетьмана. П. Полуботок у Петербурзі у першій половині серпня, а Д. Апостол перебуваючи у козацькому таборі на р. Коломак, наприкінці серпня, подали Петру I чолобитні, де йшлося про збереження традиційного устрою Гетьманщини, який би гарантував обрання нового керманіча.[2, с.110]

Випрацювання у старшинському середовищі названих політико-культурних поглядів знайшло своє відображення (а разом з тим і джерело свого постійного відтворення) у працях С. Величка й Г. Граб'янки, «які, – доводить Н. Яковенко, – перекомпонували «сарматську ідею» у козарську легенду і тим самим закріпили за козацтвом функції політичного народу – захисника «козацько-руської батьківщини» й опікуна посполитого люду». [3, с.293]

З огляду на наявність таких орієнтацій, зовсім не несподіваним виглядає й «Прохання малоросійського шляхетства...» 1763р., у якому учасники старшинського з'їзду, як представники політичної шляхетської нації, підняли питання територіальної цілісності України-Гетьманщини з вимогою повернути території, відірвані від неї протягом гетьманування Самойловича – Розумовського, та збереження й зміцнення уконституційованого договором Б. Хмельницького і Олексія Михайловича суспільного та державного ладу Гетьманщини. [4, с. 213]

Саме представником політичної нації сприймав себе й Г. Полетика, погодившись на пропозицію своїх однополчан-земляків представляти їх наказ у Катерининській законодавчій комісії і захищати «благополуччя» тобто суспільно-політичний устрій Гетьманщини. У його особистішому політико-культурному комплексі функції, пов'язані з політичним представництвом нації, були підняті до рівня втілення найвищого сенсу життя людини: «Я б вважав людиною що прожила мій вік і далі не бажав би жити, побачивши виконання цього над нами і над люб'язною моєю Вітчизною; цього я бажаю, із цим живу і до смерті моєї перебуду із щирою старанністю. [4, с.260] Наголосимо, що це не лише високопарна риторика. Григорій Андрійович Полетика чи не єдиний з усіх депутатів від усіх автономних областей, котрий, не обминаючи імені імператриці з трибуни комісії засудив українську політику російського уряду: «Не такими, Всемилостива Государине, не такими засобами приводиться народ до благоплуччя, які пропонує Малоросійська Колегія. [4, с.278]

Разом з усіма іншими депутатами від України він не погоджувався і на «Проект прав благородних», оскільки той не забезпечував малоросійському шляхетству можливості залишитися при усіх своїх попередніх правах, привілеях, перевагах, вольностях і свободах. [4, с.290]

За умов, коли територія Гетьманщини була інкорпорована до складу імперського політичного тіла, коли залишки її політичної системи припинили своє існування, а верхні ешелони шляхетства отримали можливість нобілізуватися у російське дворянство (права якого було розширено практично до рівня шляхетства), орієнтації на виконання функцій політичної нації все ж знайшли можливість для своєї реалізації, хоча й уже в трансформованому вигляді.

Така можливість виникла, коли нижчі ешелони шляхетства і старшинства, козаки і навіть посполиті, доволі часто включаючи й покріпачених, вдалися до спроб здобути дворянський статус. Ціла група представників вищих кіл шляхетства, які не мали особистих підстав турбуватися проблемами нобілітації, сприйняли себе зобов'язаними виконати соціальне замовлення своїх співвітчизників. Така позиція видається ще більше твердою на фоні того, що для більшості свобода винокуріння видавалася у будь-якому випадку вищою свободою політичною»; що їх переконливо закликали «умерить патріотическую горячность» й підкоритися долі. [2, с.189]

Коли російський уряд шукав всіляких засобів і приводів, щоб обмежити доступ українства у дворянство, Василь Полетика – син тоді уже покійного Григорія Полетики – натхненний потребою захистити менш успішних на соціальній ниві співвітчизників, мав сміливість публічно дорікати російському урядові: «Славні і хвалені предводителі малоросійського воїнства і принижувані тепер герольдією до такої міри малоросійські чиновники були тоді коли безстрашно піднімалися на смоленські, азовські і кизирменські стіни, коли перед лицем государів і славних росіських вождів хоробро перемагали і полоняли турків татар, персіян, поляків і шведів... чи могло очікувати за свої воєнні доблесті, заслуги, надані їм і скріплені кров'ю, такого образливого для себе приниження?!» [3, с.301]

Виконання соціального замовлення групою патріотів, знову є такі, переживалося емоційно: «Як приємно трудитися для слави і користі Вітчизни. Власні почуття наші, почуття, що ми у надрах його жили не даремно, нагороджують нас за них і дають нам найщасливіше для смертних право на ім'я синів Вітчизни». [4, с.267]

Література:

1. Пилип Орлик. Лист до київського митрополита Стефана Яворського. / Основа: Южно-русский литературно-ученый вестник». 1862.№ 10 . С. 1-28. URL: <http://litopys.org.ua/coss3/ohl23.htm>
2. Бантыш-Каменский Д.Н. Источники Малороссийской истории : [в 2 ч.] / собр. Д. Н. Бантышем-Каменским и изд. О. Бодянским. Москва : В Унив. Тип., 1859, Ч.2. 339 с.
3. Яковенко Н. М. Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI-XVII ст. Київ: Критика, 2002. 415 с.
4. Когут З. Російський централізм і українська автономія / З. Когут; Канадський інститут українських студій. Ліквідація Гетьманщини 1760-1830. Київ: Основи, 1996. 317 с.

Стоєва Тетяна Іванівна,

*студентка навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Проходження військової служби у Збройних Силах України є важливою і невід'ємною складовою конституційних засад правової системи України. В умовах воєнного стану, вагоме значення в обороні територіальної цілісності, непорушності кордонів України та забезпечення безпеки відіграють військовослужбовці Збройних Сил України. Саме на них покладається найважливіші функції забезпечення державної безпеки та захист державного кордону України. Вкрай важливим для цього є розвиток адміністративно-правового регулювання прав військовослужбовців Збройних Сил України, особливо в умовах воєнного стану. Розв'язання проблем адміністративно-

правового регулювання служби військовослужбовців України впливають на правове забезпечення Збройних Сил України. Зокрема, науково-практичний інтерес становить дослідження адміністративно-правових механізмів забезпечення правопорядку у Збройних Силах України. Мета даної роботи полягає у тому, щоб на основі положень наукових напрацювань, нормативно-правових норм розкрити питання щодо адміністративно-правового забезпечення військової служби у Збройних Силах України в умовах воєнного стану.

Теоретичні засади адміністративного забезпечення військової служби у Збройних Силах України передбачає концептуально-базове розуміння поняття адміністративно-правового забезпечення. Для комплексного дослідження необхідно визначити теоретичний аспект, безпосередньо пов'язаний із досліджуваним питанням. Проблематики визначення поняття адміністративно-правового забезпечення досліджувалася багатьма вченими. Так, наприклад, науковець О. М. Гумін визначає, що адміністративно-правове забезпечення варто розглядати в широкому та вузькому розуміннях, зокрема: у широкому розумінні адміністративно-правове забезпечення – це упорядкування суспільних відносин уповноваженими на те державою органами, їх юридичне закріплення за допомогою правових норм, охорона, реалізація і розвиток. Вузьке визначення адміністративно-правового забезпечення буде змінюватися залежно від того, про які суспільні відносини йтиметься [1, с. 50].

Досліджуючи адміністративно-правове забезпечення у різних сферах суспільства, вчені по-різному визначали поняття відповідного забезпечення. Зокрема, науковець, Є.Є. Колесников визначає адміністративно-правове забезпечення як здійснюване державою за допомогою спеціального механізму упорядкування суспільних відносин, їх юридичне закріплення, охорона, реалізація та розвиток [2, с. 49]. Таким чином, у результаті аналізу різних позицій вчених, можна погодитися з тим, що адміністративно-правове забезпечення – це сукупність заходів із реалізації вимог чинного законодавства з метою успішного вирішення завдань, які спрямовані на створення оптимальних умов функціонування для регулювання суспільних відносин. Одним з основних засад функціонування Збройних Сил України є адміністративно-правове забезпечення, яке визначає їх місце в державі, а також створює належні умови для механізмів забезпечення правопорядку проходження служби у Збройних Силах України. Адміністративно-правове забезпечення є одним із видів правового забезпечення, яке за допомогою адміністративних засобів впливає на забезпечення військової служби.

Правовий статус адміністративно-правового забезпечення військової служби у Збройних Силах України законодавчо закріплений українським законодавством для ефективної реалізації прав та обов'язків у сфері воєнної служби. Основу правового статусу військовослужбовців України, становлять Конституція України, Закони України: «Про військовий обов'язок та військову службу», «Про Національну гвардію України», «Про оборону України», «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», «Про Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України», «Про Стройовий статут Збройних Сил України», «Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України», постанови Верховної Ради України, укази Президента України, у тому числі «Про затвердження Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних силах України», інші нормативні акти. [3 с. 165].

В умовах воєнного стану одним з основних нормативно-правових актів щодо адміністративно-правового забезпечення військової служби у Збройних Силах України є визначення прав та обов'язків військової служби, гарантії їх реалізації під час воєнних бойових дій. Одним з нормативно-правових актів, який регулює порядок діяльності, а також забезпечення прав та обов'язків Збройних Сил України в умовах воєнного стану є Закон України «Про правовий режим воєнного стану». Цей закон трактує організаційну діяльність військових адміністрацій, командувань видів Збройних Сил України, управлінь

оперативних командувань, командувань військових з'єднань та частин Збройних Сил України на території, на якій введено воєнний стан, також підготовка молоді до служби в Збройних Силах України та інші завдання, що регулює цей Закон [4].

Правові норми, які регулюють діяльність Збройних Сил України щодо забезпечення військової служби, містяться в нормативно-правових актах різної юридичної сили й різних суб'єктів правотворчості. До важливих елементів адміністративно-правового забезпечення військової служби відносяться правовий захист, фінансового та матеріального забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України, які розглянуто у відповідності до ієрархії нормативно-правових актів, а саме: Конституція України, закони та підзаконні нормативно-правові акти відповідно Президента України, уряду, центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування. Ще одним важливим елементом адміністративно-правового забезпечення військової служби є встановлення відповідальності військовослужбовців Збройних Сил України за вчинення ними правопорушень у сфері військової служби, що регулюються нормами адміністративного права. Слід наголосити, що в умовах воєнного стану, права та обов'язки військовослужбовців також закріплюються на законодавчому рівні з метою дотримання адміністративно-правового забезпечення проходження військової служби, а також встановлення юридичних гарантій та механізмів охорони і захисту їх прав.

Таким чином, можна зробити висновок, що адміністративно-правове забезпечення військової служби у Збройних Силах України є невід'ємною складовою законодавства та правової системи в цілому, особливим станом режиму функціонування держави. В умовах воєнного стану питання адміністративно-правового забезпечення військової служби у Збройних Силах України є надзвичайно актуальним питанням, адже військова служба є державною службою, яка є одним з основних інститутів функціонування адміністративного права, норми якого регулюють відносини даної служби. У роботі було досліджено поняття адміністративно-правового і на основі вищевикладеного можна визначити, що адміністративно-правове забезпечення військової служби у Збройних Силах України – це сукупність норм адміністративного права, якими визначаються права та обов'язки військовослужбовців, їх відповідальність, гарантії матеріального і фінансового забезпечення, правового захисту, а також виконання завдань, функцій та повноважень у сфері військової служби з метою створення належних умов для ефективного функціонування військової служби у Збройних Силах України, особливо належне забезпечення адміністративно-правового аспекту в умовах воєнного стану.

Література:

1. Гумін О. М. Адміністративно-правове забезпечення: поняття та структура. *Наше право*. 2014. № 4. С. 46-50.
2. Колесников Є.Є. Поняття та особливості адміністративно-правового забезпечення захисту прав споживачів. *Форум права*. 2011. № 2. С. 432-438.
3. Іван Бородін, Сергій Пасіка Правовий статус військовослужбовців в Україні *European political and law discourse, volume 4 issue 1*, 2017. С.164-171.
4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року. *Відомості Верховної Ради*, 2015, № 28, ст.250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (Дата звернення: 09.02.2023)

Сторожилова Уляна Леонідівна,
доцент кафедри менеджменту, публічного управління та HR технологій
Українського державного університету залізничного транспорту,
кандидат економічних наук, доцент

ВІЗІЯ МАЙБУТНЬОГО ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ МІЖ ДЕРЖАВОЮ ТА СУСПІЛЬСТВОМ В КРИЗОВИХ УМОВАХ ТА В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ І ЦИФРОВОГО ВІКУ

Суспільство країн світу поступово змінюється, в тому числі завдяки глобалізації та розвитку штучного інтелекту.

Електронне урядування як основа взаємодії між державою та суспільством, мусить евалююнізуватися до сучасних і новітніх викликів. Це потрібно як для самої України як держави, так і для українства в планетарному обширі.

Україна зараз - це мультикультурна, незалежна та сильна країна, а візія майбутнього електронного урядування як основа взаємодії між державою та суспільством:

- зміцнює демократію;
- відкриває двері для її трансформацій і змін;
- визначає культуру прозорості і раціональності;
- збудовує відповідь на питання «куди».

Від цих змін значною мірою залежить майбутнє України та європейський прогрес.

Візія майбутнього електронного урядування як основа взаємодії між державою та суспільством це також і складова національної безпеки, вагомий чинник державної політики як в самій Україні, так і на міжнародному рівні.

Просування культури прозорості та відкритості можливо завдяки:

- впровадженню інноваційної Smart-креативної моделі політики публічної комунікації;
- розвитку соціальних медіа та стратегій штучного інтелекту;
- використанню інтернету та його величезного потенціалу.

Україна може стати найсучаснішою країною світу і отримувати безліч переваг завдяки візії майбутнього електронного урядування як основи взаємодії між державою та суспільством та використанню новітніх високоякісних даних, концепцій, стратегій штучного інтелекту й елементів інноваційних Smart-технологій.

Наразі, все більше країн світу впроваджують політику публічної комунікації, моделі стратегій штучного інтелекту та інновації Smart-Art індустрії як одну з ключових технологій сучасності, але участь громадськості в цієї системі все ще обмежена.

Розвиток цифрової громадськості та візії майбутнього електронного урядування як основи взаємодії між державою та суспільством все більше вимагає діалогових стосунків.

Тому для візії майбутнього електронного урядування як основи взаємодії між державою та суспільством в кризових умовах та в умовах післявоєнного відновлення і цифрового віку для України вкрай необхідним є:

- створити умови та інструменти для налагодження політики публічної комунікації та прозорості між державою та суспільством;
- привернути увагу до викликів, з якими зіштовхнулися регіони України у воєнний час;
- підвищити проінформованість громадськості про роль штучного інтелекту, культури грамотності та прозорості для підвищення якості життя громадян і підтримки економіки;
- заохочувати національну солідарність, зокрема бізнесу, в інтересах спільного використання наукових досягнень різними стейкхолдерами;

- актуалізувати потребу використання досягнень науки для відновлення і розвитку економіки регіонів та спрямовану на підвищення ефективності організацій;
- повернути увагу щодо важливості цифрових публічних просторів і їх зв'язок з демократією;
- впроваджувати інноваційно-креативні реформи в державному секторі, передбачених новим інноваційним підходом до державного управління;
- об'єднання наукових досліджень, розробок та створення медіа-ресурсного додатку як засіб з питання популяризації політики публічної комунікації в умовах цифрового розвитку суспільства.

Візія майбутнього електронного урядування як основа взаємодії між державою та суспільством та поява цифрових технологій і соціальних медіа суттєво змінюють мову спілкування та сучасність. Це відкриває двері для інноваційних Smart-креативних платформ, які покращують доступ громадськості до публічної інформації.

Візія майбутнього електронного урядування як основи взаємодії між державою та суспільством сприяє стимулюванню культури участі громадськості у формуванні політики публічної комунікації.

Головними змінами в візії майбутнього електронного урядування як основи взаємодії між державою та суспільством є:

1. Стиснення часу:
 - економія часу;
 - швидкість комунікаційних потоків;
 - зростання громадських очікувань;
 - швидкість та доступності інформації;
 - постійного спілкування;
 - швидкі, точні та доступні обзори новин.
2. Новий спосіб спілкування:
 - зміна у мові спілкування у державному секторі завдяки впровадженню соціальних медіа:
 - більш простіший;
 - менш бюрократичній;
 - більш особистий та прямий.
3. Розширення масштабів та функцій комунікації громадського сектору:
 - охоплені соціальні медіа більш персоналізовані та інтерактивні;
 - більш ефективна взаємодія з громадянами та зацікавленими сторонами;
 - повнота, об'єктивність і своєчасність відповідей від держави;
 - надання громадянам більшого часу на діалог та співпрацю.

Вкрай важливим для візії майбутнього електронного урядування як основи взаємодії між державою та суспільством в Україні є розвиток суспільства через демократичні розмови.

Цифровізація громад дає можливості для створення та зміцнення демократії на майбутнє.

Інноваційна ж модель цифрового громадського простору допомагає зробити ці демократичні розмови більш прозорими.

Ось чому так важливо, щоб в Україні створювалась потужна система візії майбутнього електронного урядування як основи взаємодії між державою та суспільством, яка буде захищати прозорість та доступність громадського простору.

Україні потрібно продовжувати досліджувати і впроваджувати Smart-креативні інновації політики публічної комунікації та висвітлювати нові ідеї щодо дизайну громадських просторів, як цифрових, так і фізичних.

Слід зосередитися на чітко продуманим алгоритмом дій, найважливішим в якому є питання забезпечення комфортних і безпечних умов життя населення.

На шляху реалізації візії майбутнього електронного урядування як основи взаємодії між державою та суспільством та інноваційної Smart-креативної моделі політики публічної комунікації в кризових умовах, в умовах післявоєнного відновлення, в епоху цифровізації та глобалізації світу, в період прискореної інтеграції України до ЄС через вторгнення Росії, Україні потрібно:

- зосереджуватися на питанні розвитку політики публічної комунікації в державному секторі зі створенням сильного демократичного суспільства;
- впроваджувати інновації в громадському та в приватному середовищах, спрямованих на побудову сильних цифрових демократій і цифрових публічних просторів;
- підвищувати стан взаємодії між наукою, державою та бізнесом;
- зосереджувати увагу на здобутках та досягненнях науки;
- впроваджувати соціальних медіа в рамках модернізації державного сектора;
- розширювати права, можливість та участь громадян в обговоренні питань щодо стану рішень в регіоні задовго до їх прийняття;
- якісне інформування, підвищення обізнаності, мобілізації громадян та оприлюднення програми ефективної публічної комунікаційної політики;
- актуалізувати нові виклики та завдання для розвитку публічної комунікації;
- новий розвиток цифрових практик публічної комунікації та краудсорсинга;
- прискорений розвиток стратегій штучного інтелекту та Smart-індустрії.

Важливим завданням залишається підвищення якості життя населення, побудова нової, набагато стійкішої й розвиненої економіки, автоматизація бізнес-процесів і підготовленість України до залучення великих інвестицій щодо його масштабного відновлення після завершення військового конфлікту.

Література:

1. Індекс соціального розвитку. Сайт компанії Делойт: URL: <https://www2.deloitte.com/ua/uk/footerlinks/newsroom/deloitte-research/social-progressindex.html>
2. Український інститут аналізу і менеджменту політики. URL: https://uiamp.org.ua/ukrayina-v-mizhnarodnih-reytingah?fbclid=IwAR0yFEhMYxGvXi-51FSdSukhJUnx-Fm7IIKYk1f89wCf_k8kpdFhFetIpus
3. Український інститут майбутнього. URL: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html#6-2-3>

Сторожук Ірина Петрівна,

*доцент кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,
кандидат юридичних наук, доцент*

ІНФОРМАЦІЙНА ЗБРОЯ ЯК ЗАСІБ ВЕДЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ

Війни, як показує історія, завжди були найстрашнішою складовою розвитку людського суспільства. Адже війна – це одна з форм розв’язування засобами збройного насильства суспільно-політичних, економічних, ідеологічних, національних, територіальних, релігійних та інших суперечностей між державами, народами, націями, класами, соціальними групами [1].

Розвивалось суспільство і удосконалювались засоби ведення війни. На кінець ХХ століття війни починають набувати гібридної форми. Гібридна війна – війна з поєднанням в застосуванні конвенційної зброї, партизанської війни, тероризму, кібервійни, торгових

війн, патентних війн, реваншистських рухів, пропаганди, порушень прав людини, злочинів проти людяності, військових навчань, переселення, узурпації, вплив на громадську думку, злочинні акти цензури, тощо.[2] та злочинної поведінки з метою досягнення певних політичних цілей, основним інструментом якої є створення державо-агресором в державі, обраній для агресії, внутрішніх протиріч та конфліктів з подальшим їх використанням для досягнення політичних цілей агресії, які досягаються звичайною війною [3].

Однією з складових форм ведення гібридної війни, на початку XXI століття, стала інформаційна війна. Ю. Райхель щодо гібридної війни зазначав: «Йдеться не тільки про особливості ведення бойових дій, часто без означеного фронту і флангів. Військовий фактор, захоплення та утримання територій має величезне значення, але вже поєднується з інформаційною війною. При цьому останній фактор набуває настільки великої ролі, що його недооцінка може призвести до нівелювання суто військових і територіальних успіхів» [4].

На сьогодні є різні концепції інформаційної війни однак єдиного загально визнаного її визначення не напрацьовано. Так, в межах психологічної парадигми інформаційна війна розуміється як латентний вплив інформації на індивідуальну, групову і масову свідомість за допомогою методів пропаганди, дезінформації, маніпулювання з метою формування нових поглядів на соціально-політичну організацію суспільства через зміну ціннісних орієнтацій і базових установок особистості [5].

Сфера застосування інформаційної зброї включає як воєнну галузь, так і інші галузі потенційного використання з метою [6]:

- дезорганізації діяльності управлінських структур, транспортних потоків та засобів комунікації;
- блокування діяльності окремих підприємств та банків, а також цільових галузей промисловості шляхом порушення технологічних зв'язків та системи взаєморозрахунків і т. ін.;
- ініціювання техногенних катастроф на території противника через порушення управління технологічними процесами та об'єктами;
- масового поширення у свідомості людей певних уявлень, поведінкових стереотипів; виклик невдоволення або паніки, а також провокування деструктивних дій різноманітних груп.

Прикладом ведення агресивної інформаційної війни є російсько-українська війна. Росія захоплюючи певні території намагається першочергово створити інформаційних голод, а натомість забезпечити дезінформаційну ситість.

Голод інформаційний використовують і з маніпулятивною метою, для створення ефекту очікування (споживач інформації ймовірніше сприйме бажану для маніпулятора звістку за умов дозування такої інформації й обмеження джерел її отримання). На протигагу використовують ефект інформаційного шумування – споживача штучно перевантажують несуттєвою, «зайвою» інформацією, що відволікає від інформації, оприлюднення якої є небажаним для маніпулятора [7].

Так, на окупованих територіях першочергово російські війська завдають ударів по цілях енергопостачання, глушать мобільний, теле та радіосигнали створюючи інформаційний вакуум, який заповнюють газетами власного видавництва, телепрограмами з потрібною інформацією, що транслюють на площах окупованих міст.

Інформаційна зброя, що також може використовуватись в інформаційній війні це:

- ураження звичайними боєприпасами за цільовказівками засобів радіо та радіотехнічної розвідки;
- ураження високоточними боєприпасами – інтелектуальними боєприпасами з самостійним пошуком цілі та самонаведенням на її уразливі елементи;
- радіопридушення засобів зв'язку маскувальними завадами;

- створення завад імітації, синхронізацію в каналах передачі даних, що ініціюють функції перезапиту та дублювання повідомлень;
- придушення за допомогою засобів силової радіоелектронної боротьби;
- виведення з ладу радіоелектронних компонент за рахунок впливу великих рівнів електромагнітних або іонізуючих випромінювань;
- силовий вплив імпульсом високої напруги через мережі живлення;
- порушення властивостей середовища поширення радіохвиль (зрив короткохвильового радіозв'язку шляхом модифікації параметрів іоносфери);
- за допомогою спеціальних методів впливу на ЕОМ систем зв'язку;
- засоби генерації природної мови конкретної людини. [6]

Інформаційна зброя є суто наступальною зброєю, оскільки заходи щодо нейтралізації її впливу, тобто виявленням, реагуванням та протидія дезінформації та маніпулятивній інформації, будуть заходами захисту, що спрямовані на забезпечення власної інформаційної безпеки.

Інформаційна зброя має наступні ознаки: скритність – можливість досягати мети без видимої підготовки і оголошення війни; масштабність – можливість наносити непоправної шкоди, не визнаючи національних кордонів і суверенітету, без обмеження простору у всіх сферах життєдіяльності людини та суспільства; універсальність – можливість багатоваріантного використання як військових, так і цивільних структур країни нападу проти військових і цивільних об'єктів цієї країни [8].

Література:

1. Війна / Р. І. Пилявець. Енциклопедія Сучасної України / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2005. URL : <https://esu.com.ua/article-34448>
2. *Election Shenanigans - Kenyan Hybrid Warfare (Book)*. URL : ASIN B08DMZJ893
3. Menacing Malware Shows the Dangers of Industrial System Sabotage. URL : <https://www.wired.com/story/triton-malware-dangers-industrial-system-sabotage/?CNDID=50121752>
4. Райхель Ю. Новий етап інформаційної війни. URL: <http://www.day.kiev.ua/uk/blog/suspilstvo/noviy-etap-informaciynoi-viyni>
5. Проноза І. І. Інформаційна війна: сутність та особливості прояву. *Актуальні проблеми політики*. 2018. Вип. 61. С. 76–84. URL : http://app.nuoua.od.ua/archive/61_2018/9.pdf
6. Харченко І. М., Сапогов С. О., Шамраєва В. М., Новікова Л. В. Основні засоби інформаційного протистояння та інформаційної війни як явища сучасного міжнародного політичного процесу. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм». 2017. Випуск 6. С. 77–81.
7. Інформаційний голод. URL : uk.wikipedia.org/wiki/Інформаційний_голод
8. Володимир Хорошко, Тетяна Козел, Ольга Ярошенко. Особливості застосування сучасної інформаційної зброї. *Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні*. 2015. вип. 1 (29). URL : https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/17996/1/29_p9.pdf

*Стрільчук Олеся Андріївна,
студентка 2 курсу факультету управління фінансами та бізнесу
Львівського національного університету імені Івана Франка*

КОМУНІКАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ «E-GOVERNMENT» ТА ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВИ ТА СУСПІЛЬСТВА

Модернізовані інформаційно-комунікаційні технології створюють безліч перспектив для участі громадян в інноваційній діяльності публічного управління. Головним привілеєм інформаційного суспільства є використання сучаснішої форми комунікації, що дає змогу забезпечити безпосередній обмін інформацією між громадянами та органами публічного управління. Застосування модернізованих інформаційних технологій дає суспільству змогу не лише пасивного спостереження за процесом прийняття рішень та використання цих рішень у перспективі, але й завзятої участі в обговоренні та генеруванні ідей щодо можливих корективах та змінах у прийнятті постанов.

Небачене постійне вдосконалення інформаційних технологій спричинило в економіці та публічному управлінні розвиток сучасних інструментів – корпоративних інформаційних систем та телекомунікаційних мереж, які підвищили якість управління та, водночас, дозволили значно покращити плідність праці. Активно набувають популярності нові різновиди професійного спілкування з застосуванням модерних інформаційних технологій та Інтернету. Саме це й створює передумови для виникнення новітнього електронного уряду, концепція якого полягає у формуванні нових можливостей публічного управління, завдяки використанню нових інформаційно-комунікаційних технологій у роботі державних органів на благо громадян, а також і для власних потреб [1, с. 37-38].

Вартим уваги є визначення «електронного урядування», сформоване Кабінетом Міністрів України. У Концепції розвитку електронного урядування в Україні, затвердженої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2010 р. № 2250-р.1, «електронне урядування» розглянуто як форму організації державного управління, яка сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій для формування нового типу держави, направленої на задоволення потреб громадян» [2].

Введення «e-government», тобто електронного урядування, істотно збагачує новими можливостями взаємодію держави та суспільства, зокрема:

- створення ефективних шляхів забезпечення повнішого доступу до висвітленої інформації (законопроектів, постанов, законів, нормативно-правових актів, певних даних) через мережу Internet;
- підтримання залучення громадськості у публічне управління за допомогою створення шляхів для більш комфортної комунікаційної взаємодії через сучасні електронні канали;
- посилення підзвітності управління шляхом прозорості його дій, що у перспективі призводить до зниження рівня корупції;
- стимулювання виконання поставлених цілей розвитку, зменшуючи матеріальні та часові витрати, які суспільство здійснює у зв'язку із комунікацією з державними структурами офлайн, а також забезпечуючи інформаційно-комунікаційною структурою [3, с. 674].

Слід зазначити, що «e-government» передбачає певні трансформації щодо взаємодії держави та суспільства. Даний процес зобов'язує створити послідовні стратегії, починаючи з оцінювання регуляторних соціально-побутових умов, у яких проживають громадяни, й здібностей суспільства використовувати сучасні технологічні інструменти.

Аналізуючи досвід впровадження електронного врядування [4], як способу комунікативної взаємодії у різних країнах світу, принагідно слід розглянути цей процес через призму нашої Батьківщини. Тож, Україна обрала курс на євроінтеграцію, але найважливішими проблемами на національному рівні є, з одного боку, відсутність стратегії розвитку інформаційного суспільства, а з іншого боку, відсутність стратегії подолання так званого «цифрового розриву». Головною проблемою на місцевому рівні є відсутність у громадян доступу до Інтернету та нерозвиненість послуг електронного уряду, що надаються місцевою владою. Рівень комп'ютеризації публічного управління є одним із основних показників національного і суспільного розвитку. Ефективна комп'ютеризація може допомогти зменшити відстань між Україною та такими країнами ЄС, як Польща. Уряд України зараз має справу з чималими викликами щодо створення національної стратегії комп'ютеризації, яка охоплюватиме економічні та соціальні сфери життя, які є центральними для майбутнього росту та розвитку. Наша Держава потребує підвищення якості життя громадян шляхом ефективного впровадження інформаційних технологій у сфері послуг електронного уряду, що є передумовою формування електронного урядування в Україні.

Хоча в Україні вже зроблено певний прогрес щодо забезпечення інформаційної прозорості діяльності публічних службовців, органів місцевого самоврядування та залучення українців до процесу формування управлінських рішень та їх прийняття, на даний момент фактично всі українські міністерства та відомства мають приватні інтернет-приймальні, де представники влади відповідають на запитання громадян та надають відповідну інформацію. На їхніх сайтах викладено інформацію про формулювання рішень міністерства, новини, аналітичну інформацію про державну політику, інформацію про підсумки та прогнози соціально-економічного розвитку України. Низка відділів, зокрема, Казначейство, Нацбанк, Державна митна служба, Пенсійний фонд і інші окремі структури різних органів влади, вже знаходяться у процесі створення приватних корпоративних сервісів. На сьогоднішній день активно прослідковується тенденція, відповідно до якої взаємодія громадян України із органами публічної влади та органами місцевого самоврядування здебільшого виконується через застосування модернізованих інформаційних технологій. Функціонування взаємодії органів публічної влади та місцевого самоврядування з представниками українського суспільства за допомогою використання таких технологій надає змогу скоротити час надання публічних послуг та зменшити витрати, які виникають у зв'язку з апелюванням громадянина в дані органи [6]. Необхідно експлікувати модерні технології в конкретні соціальні ситуації та забезпечити належне регулювання, щоб вони мали позитивний вплив на суспільство. Згідно з вимогами стандарту органи влади, які впровадили систему управління якістю, повинні постійно проводити моніторинг та оцінювання якості надання таких послуг на відповідність діяльності органу влади визначеним стандартам [5, с. 81]

Тобто, «e-government» є достатньо оперативним інструментом, який забезпечує можливість модернізації та розвитку системи публічного управління і стає основою для комунікативної взаємодії на вищому рівні. Хоча для того, щоб повноцінно та результативно реалізувати е-урядування як концепцію та забезпечити повне втілення всіх його переваг у нашій державі, слід подолати значні перешкоди, які можуть траплятись на шляху підвищення системи державного управління до європейських стандартів. Незважаючи на той факт, що вже реалізовані певні кроки у впровадженні новітнього урядування, потрібно ще чимало такого ресурсу як час. Ймовірно, повноцінна реалізація концепції електронного урядування в Україні спричинить модернізацію публічного управління, а також дозволить оминати непорозуміння в процесі взаємодії держави та суспільства.

Література:

1. Шавкун І. Г. Комунікація як ефективний інструмент забезпечення "доброго врядування" ("GOOD GOVERNANCE") / І. Г. Шавкун, Я. С. Дибчинська // Менеджмент та

підприємництво: тренди розвитку. 2017. №. 1. С. 35-44. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnnt_2017_1_7 (дата звернення: 14.03.2023).

2. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 р. № 649-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 14.03.2023).

3. Недбай В.В. Технології електронного (e-government) і мобільного (m-government) уряду у взаємодії держави та суспільства / В.В. Недбай // Держава і право. 2009. № 44. С. 673-678. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/10399> (дата звернення: 14.03.2023).

4. United Nations e-Government Survey 2018 [Електронний ресурс] // United Nations. 2018. URL: <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Reports/UN-E-Government-Survey-2018> (дата звернення 14.03.2023).

5. Пашов, Р. І., Похожалова, А. І. Цифровізація комунікативної складової в діяльності органів публічної влади в Україні. Вчені записки, 77- 83. Том 33. (72) № 4. 2022. URL: http://pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/4_2022/4_2022.pdf#page=83 (дата звернення: 18.03.2023).

6. Крапівнікова, А. В. Удосконалення інформаційного забезпечення діяльності органів публічної влади = Improvement of information provision of activities of public authorities : кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «магістр» / А. В. Крапівнікова ; наук. керівник д.е.н., проф. Ю. В. Ушкаренко ; М-во освіти і науки України ; Херсонський держ. ун-т, Ф-т бізнесу і права, кафедра економіки, менеджменту та адміністрування. – Херсон : ХДУ, 2022. – 44 с. URL: <http://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/16663> (дата звернення: 18.03.2023).

Струк Наталія Петрівна,

*доцент кафедри публічного управління та адміністрування
Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу,
кандидат економічних наук, доцент*

ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ СПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Спроможні територіальні громади - територіальні громади сіл, селищ, міст, які в результаті добровільного об'єднання (добровільного приєднання до об'єднаної територіальної громади) здатні самостійно або через відповідні органи місцевого самоврядування забезпечити належний рівень надання публічних послуг, зокрема у сфері освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, житлово-комунального господарства, з урахуванням кадрових ресурсів, фінансового забезпечення та розвитку інфраструктури відповідної адміністративно-територіальної одиниці [1]. Це означає, що створена адміністративно-територіальна одиниця має достатню інфраструктуру, кадровий потенціал та фінансові можливості для самостійного виконання повноважень, визначених законом та Бюджетним кодексом.

Фінансові можливості територіальної громади - це сукупність фінансових ресурсів, які доступні для забезпечення розвитку громади та фінансування її різних проектів та ініціатив. Ці можливості на практиці залежать від різних чинників, наприклад, таких як кількість населення громади, рівень доходів населення, рівень інвестицій та сприятливість для розвитку бізнесу та ін. Фінансові можливості громади забезпечуються за рахунок різних джерел фінансування, таких як бюджет громади, державні трансферти, благодійні внески, гранти, інвестиції та інші. Також до фінансових можливостей громади можуть належати ресурси, що вона самостійно генерує, наприклад, збирання податків, платні послуги та ін.

Спроможність громади у фінансовому сенсі тлумачиться як достатність фінансового потенціалу, результату використання фінансових ресурсів і можливості забезпечення соціально-економічного розвитку. Тож, фінансова спроможність це здатність забезпечувати достатній обсяг, розподіляти та використовувати фінансові ресурси, з метою досягнення сталості соціально-економічного розвитку у майбутньому [2, с.128].

Фінансова спроможність означає достатність фінансових ресурсів ОТГ для забезпечення належного рівня надання послуг у сфері освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, житлово-комунального господарства [3, с. 59].

Більшість науковців та експертів вважають, що фінансова спроможність є ключовою складовою спроможності громади в цілому. Фактично вона є тим важливим фактором, що визначає темпи розвитку громади. При цьому її слід розглядати базуючись на двох основних аспектах:

- здатність місцевої влади до формування і збору коштів;
- здатність до ефективного та раціонального використання цих коштів.

Тобто, виходячи з цього важливим є виконання бюджету за доходами та за видатками і кредитуванням. Виконати бюджет за доходами означає мобілізувати надходження податків, зборів (обов'язкових платежів) і розподілити їх за рівнями бюджетної системи відповідно до чинного законодавства. Виконати бюджет за видатками означає профінансувати видатки, передбачені в бюджеті, відповідно до бюджетного розпису.

Розглянемо як виконувались бюджети територіальних громад за доходами і видатками у 2022 році (на прикладі топ-10 громад із найбільшим приростами доходів загального фонду (без трансфертів) у 2022 році, порівняно з 2021 роком) (таблиця 1).

Таблиця 1

Виконання бюджетів за доходами і видатками топ-10 громад із найбільшим приростами доходів загального фонду (без трансфертів), %

Територіальна громада	Виконання бюджету у 2022 рік	
	За доходами	За видатками
1. Дачненська сільська ТГ (Одеська обл.)	112,8	28,3
2. Черкаська селищна ТГ (Дніпропетровська обл.)	137,7	41,1
3. Чорноморська сільська ТГ (Миколаївська обл.)	173,9	85,6
4. Гвіздецька селищна ТГ (Івано-Франківська обл.)	123,7	77,4
5. Остерська міська ТГ (Чернігівська обл.)	186,7	81,4
6. Малолубашанська сільська ТГ (Рівненська обл.)	119,4	79,3
7. Новгородівська міська ТГ (Донецька обл.)	195,1	78,3
8. Ярмолинецька селищна ТГ (Хмельницька обл.)	182,8	86,2
9. Яворівська міська ТГ (Львівська обл.)	124,2	78,5
10. Новояворівська міська ТГ (Львівська обл.)	121,9	76,4

Джерело: систематизовано автором за [4;5].

Як бачимо з наведених даних за 2022 рік рівень виконання бюджетів цих територіальних громад суттєво відрізняється. Позитивна тенденція спостерігається у виконанні бюджетів за доходами. Щодо виконання бюджетів за видатками, то в усіх наведених вище громадах спостерігається їх невиконання, що може мати серйозні наслідки для фінансової спроможності цих громад. Слід наголосити на тому, що фінансова спроможність територіальних громад має важливе значення для надання максимально якісних та доступних послуг місцевим жителям, а також для розвитку місцевої інфраструктури та розвитку громади загалом.

Отже, основним завданням органів місцевого самоврядування є забезпечення повного доступу жителів територіальних громад до публічних послуг з метою підвищення

рівня добробуту та покращення якості життя населення на території громади. Важливим фактором в реалізації завдання забезпечення повного доступу до публічних послуг для жителів кожної громади є рівень фінансової підтримки, яку вона отримує. Важливо, щоб кожна територіальна громада мала достатні фінансові ресурси та вміла ефективно їх використовувати, а також вміла мобілізувати всі можливі джерела фінансування, щоб забезпечити максимально можливий рівень забезпечення публічних послуг. Тому питання, що стосуються фінансової забезпечення територіальних громад стають усе більш актуальними і перспективними.

Література:

1. Про внесення змін до Методики формування спроможних територіальних громад. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/34-2020-%D0%BF#Text%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%BD%D0%B0>
2. Куценко Т., Сіренко Я. Забезпечення фінансової спроможності територіальних громад як пріоритет децентралізації управління. URL: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/30350/MO_2019_7.pdf.
3. Буряченко А. Є., Філімошкіна І. О. Фіскальна децентралізація та фінансова спроможність місцевого самоврядування в Україні. Фінанси України. 2018. № 5. С. 56–68. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/197270196.pdf>
4. Аналіз виконання місцевих бюджетів за 2022 рік. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/16105>
5. Open budget. URL : <https://openbudget.gov.ua/local-budget/13588000000/info/indicators>

Струнь Анастасія Олегівна,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Федорчук Ольга Степанівна,

*доцент кафедри математики, статистики та інформаційних технологій
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ДЛЯ ЗДІЙСНЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ: ПЕРЕВАГИ ТА ПРОБЛЕМИ

Інформаційно-комунікаційні технології (далі ІТК) у сферах публічної влади з кожним роком набирають популярності, зростає їх актуальність і затребуваність як ефективного інструмента управління. Незаперечним є той факт, що невпинний розвиток ІТК змінить управління, зробить його оперативнішим, ефективнішим та сприятиме спрощенню процедури спілкування органів влади та громадян.

Нам видається доречним проаналізувати основні досягнення та проблеми застосування ІТК для здійснення публічної влади.

Сфера публічної влади дуже чутлива до іноваційних технологій, темпів розвитку науки, комп'ютеризації, цифровізації тощо. Традиційні способи взаємодії органів державної влади та місцевого самоврядування з громадянами та бізнесом сьогодні не є достатньо ефективними. Система публічного управління мусить відповідати реаліям інформаційного суспільства і адаптовуватись до них.

В сьогоднішніх реаліях значною перевагою є створення електронного уряду, що забезпечує відкритість діяльності органів державної влади та реалізацію громадянами

конституційних прав на участь в управлінні та підвищує ефективність діяльності органів державної влади всіх рівнів.

Електронний уряд представлений трьома складовими: громадянами, бізнесом та державою. Всі ці компоненти взаємодіють між собою [1].

Законодавство України, що безпосередньо пов'язане з упровадженням та використанням технологій електронного урядування, нараховує кілька десятків нормативно-правових актів. При тому, електронне урядування розглядається не як окрема сфера, як цього вимагає розвиток сучасного суспільства, а як складова сфери інформатизації.

Основну нормативно правову базу з питання використання інформаційних технологій в публічному адмініструванні складають: Закони України «Про адміністративні послуги»; «Про звернення громадян»; «Про доступ до публічної інформації»; концепція розвитку електронного урядування в Україні від 20 вересня 2017р.

У Концепції розвитку електронного урядування в Україні зазначається, що електронне урядування – форма організації державного управління, яка сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно- телекомунікаційних технологій для формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян [2]. Положення Концепції спрямовані на реформування публічної служби на основі впровадження повноцінної системи електронного уряду, яка надаватиме суб'єктам інформаційної взаємодії, зокрема громадянам, більше прав на участь в обговоренні питань, що стосуються економічного, і соціального розвитку місцевості їх проживання, та здійснення громадського контролю за виконанням Урядом відповідної роботи.

Важливою складовою електронного уряду є державний портал з єдиним входом для громадян і бізнесу, в якому вони мають змогу робити запити державі. Для взаємодії з інформаційним ресурсом громадянам, чи юридичним особам необхідно пройти верифікацію.

Інформаційно-комунікаційні технології спрощують процедуру верифікації, яку можна виконати за допомогою електронного цифрового підпису, Bank ID (через українські банки для надання адміністративних послуг через Інтернет), Mobile ID (використання мобільного телефону як засобу для безпечної електронної ідентифікації) та забезпечують авторизацію на державних сайтах та у реєстрах відкритих даних.

Громадяни мають змогу он-лайн отримати значний перелік послуг, ознайомитися з доступною інформацією та також відправити особисте звернення. Ряд електронних сервісів полегшують взаємодію між громадянами і державою. Особливо популярними є: веб портал Є-Data, Єдиний державний портал адміністративних послуг, онлайн будинок юстиції, Офіційний сайт Міністерства юстиції України.

Особливої уваги заслуговує додаток «Дія», Станом на травень 2022 року застосунком і порталом користується вже понад 17 млн людей. На порталі доступно вже 72 послуги, а у застосунку — 9 послуг та 15 цифрових документів.

Дія – це один портал, де можна отримати всі послуги онлайн: швидко та зручно. В сервісі доступні такі послуги як Електронний паспорт, Електронне водійське посвідчення, Автоцивілка, Студентський квиток, Військовий квиток, Закордонний паспорт тощо. Тільки цього року в додатку «Дія» запрацювало одразу п'ять нових послуг та документів. Це електронні пенсійне посвідчення та посвідка на проживання, англомовні документи, що спростять міжнародну інтеграцію «Дії», шеринг авто, сплата штрафів та автоматична реєстрація ТОВ.

У країнах Європи також використовується система електронного уряду. Європейський Союз склав та описав 20 послуг, які повинні бути впроваджені в цифровому вигляді. Це директива ЄС і її повинні дотримуватися усі країни.[3]

Таким чином серед беззаперечних переваг електронного урядування є:
- забезпечення конституційних прав громадян на інформацію;

- підвищення узгодженості рішень, які приймають органи державної влади;
- підвищення рівня правової свідомості громадян шляхом надання їм вільного доступу до інформації;
- надання можливості контролю діяльності органів державної влади з боку громадських організацій;
- підвищення активності громадян шляхом надання їм рівної з державними структурами можливості користуватись відкритою науково-технічною, соціально-економічною інформацією, інформаційними фондами;
- інтеграція зі світовим інформаційним простором. [4]

Основною перешкодою впровадження електронних державних послуг є висока фінансова затратність і складність у реалізації транзакційних послуг.

Також є певні проблеми з кадровим забезпеченням державних установ висококласними фахівцями-державними службовцями з професійним рівнем інформаційної компетентності.

Процес інформатизації є суспільним процесом і має свої переваги та недоліки. Використання інформаційно-довідкових та аналітичних систем позитивно змінюють сферу державного управління, вдосконалюють і збагачують його практику.

Наша держава має певний досвід використання інформаційно-комунікаційних технологій в публічному управлінні, проте, щоб набути статусу відкритої публічної влади, Українській владі необхідно більш активно впроваджувати інформаційні технології.

Література:

1. Електронний уряд для початківців. URL: <https://24tv.ua/special/egovernment/>
2. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.09.2017 р. № 649-р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-p>.
3. Голобородько Т. В. Використання інформаційних технологій в публічному адмініструванні: досвід України та європейські орієнтири. *Електронний журнал* URL: http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/6_2018/39.pdf
4. Ліпінська А. В. Інформаційно-комунікаційні технології в організації інформаційно-аналітичного забезпечення державного управління. *Електронний журнал*. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=908>

Сукмановська Лідія Михайлівна,

доцент кафедри адміністративного права та адміністративного процесу

Львівського державного університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук

ДО ПИТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БОРОТЬБИ З ТЕРОРИЗМОМ НА ТРАНСПОРТІ

Ефективність виконання поставлених перед суб'єктами антитерористичної діяльності завдань безпосередньо залежить від того, як здійснюється забезпечення її діяльності. При цьому провідне місце в такому аспекті буде посідати адміністративно-правове забезпечення, оскільки воно здійснюється за допомогою найрізноманітніших і найчисельніших засобів. Звичайно, правове регулювання організації та діяльності суб'єктів антитерористичної діяльності, що впроваджують заходи боротьби з тероризмом на транспорті, забезпечується різними засобами: кримінально-правовими, цивільно-правовими, оперативно-розшуковими, проте адміністративно-правовим заходам серед них відведено особливе значення в контексті забезпечення здійснення діяльності суб'єктів

антитерористичної діяльності заходів боротьби з тероризмом на транспорті. Аналіз правових джерел свідчить, що на сьогоднішній момент наука адміністративного права ще не виробила єдиного підходу до розуміння наведеної вище категорії. А тому розкриття змісту категорії «адміністративно-правове забезпечення» щодо здійснення суб'єктами антитерористичної діяльності заходів боротьби з тероризмом на транспорті буде сприяти всебічності представленого наукового дослідження, збагатить понятійний апарат науки адміністративного права та буде сприяти уніфікації використання наведеного поняття [1, с. 492].

Як слідує з аналізу досліджуваної категорії, її зміст утворюють таке самостійне поняття, як «правове забезпечення», та така особлива складова, яка вказує на особливості предмета правового регулювання з додаванням слова «адміністративно». Досліджуючи семантичний сенс слова «адміністративно», наведемо позицію авторського колективу великого тлумачного словника сучасної української мови. На думку вчених, вказане вище слово походить від слова «адміністративний», яке, у свою чергу, можна тлумачити у значенні: властивий адміністраторові (керівнику організації, підприємства, установи); організаторський, тобто такий, що спрямований на організацію чого-небудь [2].

Отже, із семантичного сенсу зазначена категорія розкривається як така, що пов'язана зі здійсненням керівництва. А точніше із правовою організацією забезпечення здійснення суб'єктами антитерористичної діяльності заходів боротьби з тероризмом на транспорті. Якщо розглядати категорію «адміністративно» з точки зору її використання в конструкції «адміністративно-правове», слід зауважити, що в такому разі вона без сумніву пов'язана із адміністративним правом. У науковій юридичній літературі увага звертається на те, що поняття «адміністративне право» можна розглядати в кількох значеннях, зокрема як: галузь права; галузь законодавства; галузь юридичної науки; навчальну дисципліну. У контексті досліджуваного питання поняття «адміністративне право» представляє для нас інтерес саме як галузь права. Авторський колектив сучасної правової енциклопедії зазначає, що адміністративне право, як галузь права, представляє собою сукупність юридичних норм, які регулюють суспільні відносини управлінського характеру переважно у сфері державного управління у процесі здійснення завдань і функцій виконавчої влади, а також внутрішньо-організаційної діяльності інших державних органів і громадських організацій при виконанні ними делегованих повноважень і функцій виконавчої влади [3]. Зазначимо, що учені-юристи із приводу управлінської природи адміністративного права зазначають, що вона наповнюється такими рисами: виконавчо-розпорядчий характер; під законність; масштабність та універсальність; ієрархічність; безпосередньо організуючий характер. При цьому провідною рисою публічного управління є його виконавчо-розпорядчий характер, що охоплює два взаємозалежних напрями – виконавчу та розпорядчу діяльність [4]. Отже, аналіз зазначеного, свідчить про те, що такі складові досліджуваного явища, як «адміністративно» й «адміністративно-правове», вказують, що діяльність суб'єктів антитерористичної діяльності по здійсненню заходів боротьби з тероризмом на транспорті забезпечується управлінськими та організаційними засобами на основі норм адміністративного права.

Якщо ж розглядати категорію «правове забезпечення», то З. Варналій визначає її як систему впорядкованих законодавчих актів, постанов, указів та інших правових актів органів державної влади та управлінь, наділених повноваженнями у певній сфері діяльності [5]. В. Ліпкан вважає, що правове забезпечення – утворення і підтримка в необхідних межах конструктивних організаційно-функціональних характеристик систем управління за допомогою впливу та упорядкування всього арсеналу юридичних засобів (норм права, правовідносин, прав і обов'язків, актів та ін.) [6]. На думку М. Горелова правове забезпечення можна розглядати як застосування норм права, інших юридичних засобів для впливу на суспільні відносини з метою їх упорядкування і прогресивного розвитку, а також впливу на поведінку людей [7].

Встановивши сутність складових досліджуваного поняття, можливо перейти до аналізу окремих позицій щодо визначення сутності адміністративно-правового забезпечення.

А. Борко відмічає той факт, що адміністративно-правове забезпечення будь-якої діяльності реалізується не тільки певними юридичними нормами. Таке забезпечення здійснюється за допомогою системи правових засобів результативного, нормативно-організаційного впливу на суспільні відносини з метою їх упорядкування, охорони, розвитку [8, с. 76]. Цілком слушними здаються висновки щодо сутності досліджуваного поняття, які робить О. Хохленко під час визначення особливостей адміністративно-правового забезпечення діяльності місцевих державних адміністрацій в Україні. На думку вченої, адміністративно-правове забезпечення можна розуміти у двох аспектах – у статичі та динаміці. При цьому, динамічний аспект адміністративно-правового забезпечення діяльності органів державного управління можна визначити як встановлення мети, структури, статусу (підпорядкованості), функцій, повноважень (сукупності прав та обов'язків) вказаних органів [9].

У своєму науковому дослідженні О. Гумін та Є. Пряхін зазначають, що адміністративно-правове забезпечення варто розглядати у широкому та вузькому розуміннях. У широкому розумінні адміністративно-правове забезпечення – це упорядкування суспільних відносин уповноваженими на те державою органами, їх юридичне закріплення за допомогою правових норм, охорона, реалізація і розвиток. Вузьке визначення адміністративно-правового забезпечення буде змінюватися залежно від того, про які суспільні відносини буде йти мова [10, с. 48].

У контексті наведеного вище слід погодитися з позицією стосовно того, що адміністративно-правове забезпечення діяльності будь-яких державних інституцій, в тому числі суб'єктів антитерористичної діяльності у здійсненні заходів боротьби з тероризмом на транспорті, в першу чергу спрямоване на впорядкування організаційних та управлінських відносин із приводу забезпечення нормального режиму діяльності відповідних інституцій, що становить істотну передумову належної реалізації нею правозахисної функції.

Таким чином, проведений аналіз дає змогу дійти висновку, що під адміністративно-правовим забезпеченням здійснення суб'єктами антитерористичної діяльності заходів боротьби з тероризмом на транспорті слід розуміти сукупність адміністративно-правових норм, які регулюють діяльність уповноважених державою суб'єктів з метою ефективної реалізації закріплених у таких нормах завдань і функцій щодо запобігання, виявлення, припинення, мінімізації наслідків терористичної діяльності на об'єктах транспортної інфраструктури.

Література:

1. Сукмановська Л.М. Адміністративно-правове забезпечення здійснення суб'єктами антитерористичної діяльності заходів боротьби з тероризмом на транспорті. *Юридичний науковий електронний журнал. Електронне наукове фахове видання. Запорізький національний університет*. 2022. № 11. С. 492-495.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. та допов. та CD). уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
3. Сучасна правова енциклопедія. О.В. Зайчук, О.Л. Копиленко, В.С. Ковальський та ін.; за заг. ред. О.В. Зайчука; Ін-т законодавства Верховної Ради України. 2-ге вид. перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2013. 408 с.
4. Адміністративне право України. Загальна частина. Академічний курс: підруч. за заг.ред.акад. НАПрН України О.М. Бандурки. Х.: Золота миля, 2011. 584 с.
5. Політико-правове регулювання підприємництва в Україні: теорія і практика: монографія. З.С. Варналій, В.М. Кампо, І.І. Мазур та ін. Київ: Знання України, 2005. 380 с.

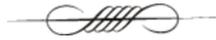
6. Теорія управління в органах внутрішніх справ: навч. посібник / за ред. В.А. Ліпкана. Київ: КНТ, 2007. 884 с.

7. Горелов М. О. Організаційно-правові основи діяльності слідчих підрозділів ОВС України: дис. ... канд. юрид. наук, спец: 12.00.07. Х., 2008. 198 с.

8. Борко А. Поняття і основні риси адміністративно-правового забезпечення функціонування судової системи України. *Публічне право*. 2013. № 2 (10). С. 71-77.

9. Хохленко О. М. Адміністративно-правове забезпечення діяльності місцевих державних адміністрацій у сфері освіти: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. К., 2010. 199 с.

10. Гумін О. М., Пряхін Є. В. Адміністративно-правове забезпечення: поняття та структура. *Наше право*. 2014. № 4. С. 46-50.

Тарабан Світлана Василівна,

*начальник відділу прогнозування та зведення інформації управління аналітики,
прогнозування та розвитку підприємництва Департаменту економіки і міжнародних
відносин Харківської обласної державної адміністрації,
кандидат наук з державного управління*

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ ХАРКІВЩИНИ

Харківська область з самого початку повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну опинилася в зоні бойових дій.

Зважаючи на це, майже вся промисловість області зазнала критичного падіння обсягів виробництва. З причин безпекової ситуації (постійні обстріли окупантами цивільної і виробничої інфраструктури), труднощів із логістикою та браком обігових коштів, у перші місяці війни понад 80% підприємств були змушені призупиняти виробництво, тисячі людей втратили робочі місця [1].

Як зазначає начальник Харківської обласної військової адміністрації О. Синегубов, починаючи з вересня 2022 року, щомісячно спостерігається поступове зростання виробництва до попереднього місяця та уповільнення темпів падіння промислового виробництва. За попередніми оцінками, за підсумками 2022 року прогнозне падіння складає майже 40% [1].

У 2022 році обсяг виконаних будівельних робіт склав третину від обсягів 2021 року. Загальна площа житлових будівель, прийнятих в експлуатацію, становить 43,0 тис. м², що складає 7,1% площі введеного житла у 2021 році [2].

У сільському господарстві зібрали 40% урожаю від об'єму 2021 року (близько 1,9 млн. т зернових і зернобобових культур). Більше 30% сільськогосподарської техніки регіону викрали або знищили окупанти. У тваринництві також спостерігається значне падіння.

У товарній структурі зовнішньої торгівлі у 2022 році зафіксовано збільшення у порівнянні з 2021 роком експорту по таким товарам, на які припадає 13,5% обсягу експорту:

- жири та олії тваринного або рослинного походження – на 46,4% (питома вага 12,8%);
- шкури необроблені, шкіра вичинена – в 1,8 раза (питома вага – 0,2%);
- хімічні штапельні волокна – в 2,6 раза (питома вага - 0,5%).

Разом з тим, за 2022 рік зовнішньоторговельний оборот товарами Харківської області зменшився порівняно з 2021 роком на 49,3% та склав 2131,1 млн. дол. США. Експортні поставки зменшились на 51,1% і склали 880,1 млн. дол. США. Імпортні надходження зменшились на 47,9% і склали 1251,0 млн. дол. США [2].

Споживчі ціни у Харківській області у грудні 2022 року порівняно із груднем 2021 року зросли на 25,3% (по Україні - зросли на 26,6%). У січні 2023 року ціни до грудня 2022 року зросли на 1,4% (по Україні - зросли на 0,8%).

Але незважаючи на це, економіка та бізнес області шукають нові можливості для розвитку в умовах військового часу.

За інформацією Головного управління статистики у Харківській області станом на 01.01.2023:

– кількість юридичних осіб по області склала 87 589, що на 1 262 більше, ніж на початку 2022 року;

– кількість фізичних осіб – підприємців становить 117 095, що на 424 більше, ніж на початку 2022 року [2]. За кількістю ФОП область зберегла 2 місце серед регіонів України [1].

За даними Держстату України, станом на 01.11.2022 загальна кількість активних підприємств в Харківській області становила 38 133 підприємства. В основному це підприємства агропромислового комплексу, діяльності у сфері ІТ, оптової та роздрібною торгівлі, житлово-комунального господарства; серед галузей промисловості переважно - підприємства харчової промисловості [3].

За даними Мінекономіки, станом на 26.01.2023, 209 підприємств Харківської області релокувалися в більш безпечні регіони (понад чверті всіх підприємств країни, які скористалися урядовою програмою переміщення бізнесу). Найбільше підприємств з Харківщини релокувалися до: Львівської області – 22%; Закарпатської області – 14%; Івано-Франківської області – 11%; Хмельницької області – 10,5%; Чернівецької – 9%.

Серед підприємств, які релокувалися з Харківщини, найбільшу частку складають підприємства міста Харкова (82%) та Харківського району.

108 підприємств відновили роботу в інших регіонах, а 20 підприємств, які подавали заявку на релокацію, відмовилися від переїзду.

Деокупація територій Харківської області впливає на позитивну динаміку поступового відновлення економіки області. І хоча, в першу чергу, спостерігається економічна активність малого бізнесу, очікується поживлення у будівництві (виробництво будівельних матеріалів), деревообробній, харчовій, легкій промисловості та інших галузях.

На теперішній час на території деокупованих населених пунктів Харківської області, де дозволяє безпекова ситуація, поступово відновлюється торгівля. Проте, багато торгових точок зруйновано, власники та працівники виїхали, викрадено обладнання, яке використовувалося в виробничому процесі. Близькість до лінії фронту, постійні обстріли, нерентабельність та інше – це ті проблемні питання, з якими стикаються суб'єкти господарювання на деокупованих територіях.

Територіальним громадам необхідно надати значну допомогу для реконструкції житла, шкіл, лікарень та соціально-адміністративної інфраструктури. Наразі основні зусилля спрямовані на збільшення гуманітарних потреб. В той же час необхідно заздалегідь планувати довгострокове відновлення та реконструкцію інфраструктурних об'єктів, які зруйновані або пошкоджені внаслідок збройної агресії РФ на території Харківської області.

З метою залучення міжнародної технічної допомоги Департаментом економіки і міжнародних відносин Харківської обласної державної адміністрації спільно з районними військовими адміністраціями та територіальними громадами Харківської області здійснюються заходи щодо підготовки обґрунтованих проектних пропозицій міжнародним донорам, організаціям, фондам щодо відновлення (реконструкції) об'єктів житлового та громадського призначення, критичної інфраструктури Харківської області.

Література:

1. <https://www.slk.kh.ua/news/vlada/oleg-sinegubov-pisla-peremogi-na-nas-cekae->

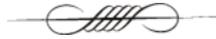
veliceznij-front-robot-z-vidnovlenna-harkivsini.html

2. Головне управління статистики у Харківській області. URL: <http://kh.ukrstat.gov.ua>

3. Державна служба статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua>

4. Міністерство економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua>

5. <https://kharkivoda.gov.ua>

Тарасевич Тетяна Юрїївна,

доцент кафедри публічно-правових дисциплін

Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського,

кандидат юридичних наук, доцент

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК БІОМЕДИЧНОЇ ЕТИКИ З БІОЮРИСПРУДЕНЦІЄЮ

Принципи біоюриспруденції тісно пов'язані з принципами біоетики. Зокрема, у Європі такі етичні принципи, як повага до гідності, автономії, цілісності та вразливості особистості, захист генетичної недоторканності людини, стали важливими цінностями для європейської біоетики та біоправа. В Україні нові конституційні засади, закріплені в Конституції України, а саме забезпечення здоров'я громадян, збереження традиційних сімейних цінностей, охорони навколишнього середовища, доступності соціального середовища для інвалідів, національно-культурної ідентичності, соціальної солідарності, пріоритету інтересів дітей і молоді та низка інших, є важливими елементами біоюриспруденції, що формується.

Важливою тенденцією розвитку системи і змісту принципів біоюриспруденції є їх активне застосування та тлумачення в практиці Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Серед актуальних справ можна навести приклади правового захисту суб'єктів біоюриспруденції на основі застосування принципів поваги до гідності, автономії особистості, захисту генетичної недоторканності людини та інших пов'язаних з ними принципів біоюриспруденції. Так, під час розгляду справи «Ельберте проти Латвійської Республіки» (про порушення ст. 3 і ст. 8 Європейської конвенції з прав людини у зв'язку з вилученням судово-медичними експертами тканин з тіла померлого чоловіка без згоди заявниці) ЄСПЛ вважав за потрібне враховувати Керівні принципи ВООЗ щодо трансплантації людських клітин, тканин та органів (схвалено на 63-й Сесії ВООЗ 21.05.2010, Резолюція WHA63.22). ЄСПЛ встановив порушення ст. 8 Конвенції, оскільки як близька родичка заявниці мала право висловити згоду або відмову на вилучення тканин померлого чоловіка[1].

У постанові від 27.08.2015 у справі «Паррілло (Parrillo) проти Італії» (скарга № 46470/11) щодо порушення ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у зв'язку із встановленою в державі забороною на передачу ембріонів для проведення наукових досліджень ЄСПЛ зазначив, що «ембріони містять генетичний матеріал заявниці і, відповідно, є складовою її генетичного матеріалу та біологічної ідентичності». Суд дійшов висновку, що можливість заявниці приймати свідоме й обдумане рішення щодо долі своїх ембріонів торкається глибоко особистих аспектів її приватного життя і, отже, має стосунок до її права на самовизначення[2].

У сучасний період затребуваність принципів біоюриспруденції та біоетики об'єктивно виправдана низкою причин. По-перше, немає однозначної відповіді на запитання, чи будуть досягнення сучасної біотехнології сприяти поліпшенню життя людини чи можуть призвести до її загибелі. По-друге, реалізація інновацій біотехнології здебільшого торкається багатогранної, постійно розширюваної і такої, що не піддається вичерпному визначенню сфери приватного життя. Адже, як зазначають С. Г. Стеценко,

В. Ю. Стеценко та І. Я. Сенюта, поряд з очевидною медичною користю репродуктивних технологій виявились проблеми морально-етичного і правового обґрунтування їх проведення[3, с. 120]. Саме тому, на переконання Т. Попович, беззаперечним є той факт, що визнання нових прав людини, розширення уже наявного переліку – одна з тенденцій трансформаційного процесу правового статусу особи, що продиктована вимогами і потребами сьогодення. Однак мало лише визнати ці права, важливо створити й забезпечити ефективні і дієві механізми їх реалізації[4, с. 266 -271].

Біоправа людини як інститут біоюриспруденції є одночасно частиною інституту прав і свобод людини. У структурі біоюриспруденції цей інститут ніби відповідає принципам (образно кажучи, за аналогією з архітектонікою інститутів у конституціях, де перші розділи визначають насамперед загальні принципи права (основи конституційного ладу) та права людини).

Біоправа людини, будучи складним, комплексним і багатовимірним явищем, що постійно розвивається, органічно вплетені в соціальну діяльність людей. Вони мають універсальний характер, формально виражені в багатьох міжнародних та внутрішньодержавних правових актах.

Отож принципи мають властивість «вагомості» або «важливості», тимчасом як усі норми права обов'язкові рівною мірою.

У науковій публікації «Принципи біомедичної етики» дослідники Т. Бочамп і Дж. Чілдресс сформулювали чотири основні принципи біоетичної етики: 1) принцип поваги автономії, який передбачає повагу до особистості й захист людей з недостатньою автономією; 2) принцип незаподіяння шкоди, який полягає в тому, що медичний працівник не може шкодити пацієнтові; 3) принцип допомоги і сприяння спонукає медичного працівника діяти в інтересах добробуту пацієнта, проявляти милосердя і благодіяння; 4) принцип справедливості контролює справедливий розподіл і соціальних благ, і соціальних навантажень.

Загалом, на думку Б. Островської, біоетичні принципи визначають межі допустимого втручання у природу людини, а також встановлюють заборону чи обмеження будь-якої діяльності, яка може становити загрозу життю, здоров'ю та гідності людини. На переконання вченої, усі біоетичні принципи перебувають у тісній взаємодії, оскільки спрямовані на захист життя, здоров'я та гідності людини. До основних біоетичних принципів, на її думку, належать: принцип заборони дискримінації (недискримінації), добровільної інформованої згоди особи (на проведення наукових досліджень і медичних втручань) та конфіденційності, заборони фінансової вигоди щодо використання тіла людини, його частин, переваги користі над шкодою, пріоритету людини, особистої автономії, цілісності особи тощо[5, с. 38-54].

Очевидно, що перше місце у списку біоетичних принципів посідає *принцип автономії особистості*. Що стосується інших принципів, то вони виступають в різному «наборі» й іноді несуть різний зміст, що відображає специфіку регіональних підходів до прав людини, національних традицій і цінностей.

Автономія особистості – принцип біомедичної етики, оснований на єдності прав лікаря і пацієнта, що передбачає їхній взаємний діалог, при якому право вибору і відповідальність не зосереджуються цілком у руках лікаря, а розподіляються між ним і пацієнтом. Згідно із цим принципом прийняття надійного в етичному сенсі медичного рішення ґрунтується на взаємній повазі лікаря і хворого та їхній активній спільній участі в цьому процесі, що вимагає компетентності, інформованості пацієнта і добровільності ухвалення рішення.

Етичною основою принципу автономії особистості слугує визнання її незалежності і права на самовизначення. Тож повага до автономії стосується насамперед особистості, яка має можливість і право розпоряджатися своїм життям і здоров'ям, аж до свідомої відмови від лікування, навіть якщо це рішення коштуватиме їй життя. Принцип автономії

особистості тісно пов'язаний з іншим основоположним принципом біоетики – інформованою згодою.

Інформована згода – принцип біомедичної етики, що вимагає дотримання права пацієнта знати всю правду про стан свого здоров'я, про наявні способи лікування його захворювання і ризик, пов'язаний з кожним із них. В автономній моделі взаємин цей принцип – не жест доброї волі або бажання лікаря, це його обов'язок.

Інформована згода – це комунікативний діалог лікаря і пацієнта, що передбачає дотримання низки етичних і процесуальних норм: облік психічного стану, рівня культури, національних і релігійних особливостей пацієнта, тактовність лікаря або дослідника, його моральні якості, здатність забезпечити розуміння інформації пацієнтом. Правильне інформування про стан здоров'я і його прогноз дає пацієнтові можливість самостійно і гідно розпорядитися своїм правом на життя, забезпечуючи йому свободу добровільного вибору.

Добровільність – ще один принцип біомедичної етики, пов'язаний з автономією пацієнта. Це повага свободи волевиявлення особистості, що передбачає самостійне прийняття ним рішення або згоди на медичні маніпуляції чи дослідження за умови поінформованості і відсутності зовнішнього примусу – не тільки фізичного або морального тиску, а й будь-якої залежності.

Принципи автономії особистості, інформованої згоди, добровільності – це принципи «суб'єкт-суб'єктного» порядку, що передбачають рівність і незалежність партнерів, активну роль пацієнта і його право на самовизначення в процесі лікування або обстеження. Але з огляду на розвиток медицини і залучення до біомедичних досліджень та маніпуляцій щораз більшої кількості людей особливу роль починають відігравати принципи, умовно кажучи, «пасивного» стилю, що передбачають екзистенційну турботу суспільства і медиків – лікарів і дослідників про дотримання етичних вимог щодо пацієнтів, які потрапляють у залежність від них. Особливу роль у зв'язку із цим відіграють принципи цілісності і вразливості, висунуті європейськими біоетиками. Принципи як регулятори суспільних відносин взаємопов'язані між собою та взаємодоповнюють один одного, а також з огляду на те, що кожен принцип має розглядатися в контексті інших принципів, вважаємо, що в цілому сформувалася універсальна модель регулювання суспільних відносин, пов'язаних із використанням нових біотехнологій у життєдіяльності людини.

Література:

1. Case of Elberte v. Latvia (Application no. 61243/08), ECHR 13 January 2015. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-150234> (viewed on 26.02.2023).
2. Case of Parrillo v. Italy (Application no. 46470/11) ECHR 27 August 2015. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-157263> (viewed on 26.02.2023).
3. Стеценко С. Г., Стеценко В. Я., Сенюта І. Я. Медичне право України / за заг. ред. С. Г. Стеценка. Київ: Всеукр. асоц. видавців «Правова єдність», 2008. 507 с.
4. Попович Т., Шаварин А. Сутнісне наповнення четвертого покоління прав людини. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 12. С. 266–271.
5. Островська Б. Біоетичні принципи як утвердження в міжнародному праві нового рівня захисту прав людини. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 2. С. 38–54.

*Таргоній Михайло Вячеславович,
аспірант Національного університету «Острозька академія»,
суддя Рівненського районного суду Рівненської області*

ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

1. Основною цінністю правосуддя в будь-якому розвинутому суспільстві, зокрема й Українському, є не лише в його реальному процесуальному здійсненні та належному правовому оформленні. Ще більш важливим для суб'єктів судових правовідносин є своєчасне і якісне виконання рішень Конституційного Суду України. Адже з впровадженням Верховною Радою України до Конституції України статей 151¹ і 151², (про конституційну скаргу та обов'язковість, остаточність і неможливість оскарження рішень, висновків, ухвал [1], з часом можуть виникнути та розвинутися проблеми своєчасного виконання актів Конституційного Суду України.

До речі, Конституцією законодавець України до компетенції КСУ відніс здійснення тлумачення її положень, в наслідок чого базові, основоположні конституційні форми і непорушні принципи наповнюються конкретним соціальним змістом, що відповідає сучасному історичному етапу розвитку. КСУ також здійснює перевірку правових актів, внаслідок чого відбувається «очищення» правового поля від неконституційних норм, виявляється та встановлюється дійсний, істинний конституційно-правовий зміст та сенс нормативних положень, забезпечується верховенство і пряма дія Конституції України.

Діяльність КСУ ґрунтується на принципах верховенства права, незалежності, колегіальності, гласності, обґрунтованості та обов'язковості ухвалених ним рішень і висновків (див. ч. 2 ст. 147 Конституції України) [2]. Рішення Конституційного Суду, який виявляє в процесі конституційного судочинства недоліки та дефекти правового регулювання, та який вказує на можливі та прийнятні способи і шляхи їх усунення, — є остаточними, оскарженню не підлягають та є загальнообов'язковими, так само як і сформульовані в цих рішеннях правові позиції — незалежно від того, викладені вони в мотивувальній чи резолютивній частині.

При цьому юридична сила рішень КСУ практично є ідентичною, тобто такою ж, як і сила самої Конституції України, яку неможливо застосовувати без урахування рішень Конституційного Суду України, які відносяться до відповідних її положень, а тим більше всупереч таким рішенням. Обов'язок виконання рішення КСУ є вимогою Конституції України, яка має найвищу юридичну силу щодо всіх інших нормативно-правових актів (пункти 3, 4 мотивувальної частини Рішення КСУ від 14 грудня 2000 року № 15-рп/2000 у справі про порядок виконання рішень КСУ). Відповідно до частини друга статті 150 Конституції України рішення КСУ є "обов'язковими до виконання на території України, остаточними і не можуть бути оскаржені". Закони, інші правові акти або їх окремі положення, визнані неконституційними, не можуть бути прийняті в аналогічній редакції, оскільки повторне запровадження правового регулювання, яке КСУ визнав неконституційним, дає підстави стверджувати про порушення конституційних приписів, згідно з якими закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй (частина друга статті 8 Основного Закону України) [3].

2. Особливою значимістю та важливістю рішень, які приймає КСУ, зумовлюється необхідність їх неухильного виконання усіма органами державної влади та їх посадовими особами. При цьому законодавством до компетенції Конституційного Суду України не віднесено безпосереднє забезпечення виконання своїх рішень. Виконання рішень КСУ — це передусім завдання самих органів законодавчої та виконавчої влади, а також суб'єктів правозастосування, яким ці рішення адресовані і які в процесі своєї діяльності повинні обов'язково керуватися сформульованими та викладеними в рішеннях КСУ правовими

позиціями та висновками. У цьому відношенні реалізація рішень КСУ є показником зрілості суспільства і держави, підкреслює стан правової і політичної культури.

Чинне національне законодавство передбачає регулювання виконання рішень КСУ, але ці норми мають здебільшого диспозитивний характер, не містять чіткого порядку виконання рішень КСУ та механізму контролю щодо ефективності виконання таких рішень. Це призводить до неправильного розуміння своїх обов'язків сторонами конституційного провадження і відповідними органами й особами, котрі задіяні у процесі виконання рішень КСУ, і навіть подальшого невиконання рішень, ускладнення процесу застосування правових норм, а в майбутньому може призвести до поширення правового нігілізму, негативної репутації КСУ та знецінення Основного Закону [4].

3. У Законі України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 року № 2136-VIII виконання рішень КСУ присвячено главу 14, котра містить норму про порядок виконання рішень КСУ (ст. 97), яка має диспозитивний характер і передбачає право КСУ встановити у рішенні порядок і строки його виконання, зобов'язати відповідні державні органи забезпечити контроль за виконанням рішення, вимагати від відповідних органів письмове підтвердження виконання рішення. У ст. 98 передбачено настання відповідальності за невиконання рішень КСУ [4].

Регламентом КСУ у главі 7 визначено, що Суд здійснює моніторинг стану виконання рішень та додержання висновків Суду. На даний час суд може звертатися з письмовим запитом до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб з метою отримання інформації, відповіді на запитання або роз'яснення про дії (заходи), спрямовані на виконання рішень та додержання висновків Суду. Якщо надана інформація, підтверджує невиконання рішень, недодержання висновків Суду, то Суд на засіданні вирішує питання про вжиття заходів щодо притягнення посадових осіб до кримінальної відповідальності за умисне невиконання ними рішення Суду або умисне недодержання ними висновку Суду, а також про включення відповідної інформації до щорічної інформаційної доповіді Суду. Про вжиття необхідних заходів Суд ухвалює постанову [5]. Частиною 4 статті 382 Кримінального кодексу України передбачено, що умисне невиконання службовою особою рішення Конституційного Суду України та умисне недодержання нею висновку КСУ — карається позбавленням волі на строк від трьох до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Здійснений аналіз підтверджує: на сучасному етапі є доцільним зміна декларативного характеру норм, що регламентують виконання рішень КСУ, на зобов'язальний; встановлення окремого механізму виконання рішень КСУ, який дозволить відстежувати подальше застосування актів чи норм, що були визнані неконституційними, вищими органами влади та їх посадовими або службовими особами; передбачати у рішенні КСУ заходи щодо подолання неможливості застосування акту, норми якого були визнані неконституційними, або пов'язаних із ним інших актів.

Вирішенням проблем невиконання рішень КСУ та притягнення до відповідальності винних осіб може стати покладення обов'язків контролю за виконанням відповідних рішень на суд конституційної юрисдикції [5]. Також вбачається можливим удосконалення порядку здійснення КСУ своїх повноважень під час розгляду справ конституційної юрисдикції, щодо підстав і порядку звернення до нього, процедури розгляду ним справ, постановлення і виконання його рішень, надання висновків, шляхом внесення змін до законодавства, зокрема, розробленим проектом Закону № 4533-1 від 06.01.2021 про конституційну процедуру [6].

Література:

1. Закон України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII: Конституція України. ст 151¹, 151².

2. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#n4904>

3. Виконання рішень та висновків Конституційного Суду України : <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/566-vykonannya-rishen-ta-vysnovkiv-konstytucijnogo-sudu-ukrayiny>

4. Писарева Е.А., Моніч Б.С. Деякі проблем виконання рішень Конституційного Суду України : Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2020 № 46 С. 19–23.

5. Постанова Конституційного Суду України про Регламент Конституційного Суду України від 22 лютого 2018 року № 1-пс/2018 : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001710-18#n859>

6. Проект Закону про конституційну процедуру: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70729

Теник Антон Володимирович,

*аспірант відділу конституційного права та місцевого самоврядування
Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України*

ПРАВОВА ПРИРОДА ПОВНОВАЖЕНЬ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

За змістом положень ст. 16, п. 6 ч. 1 ст. 92 Конституції України обов'язком держави є забезпечення екологічної безпеки, засади якої визначаються виключно законами України.

Чинне вітчизняне законодавство не містить переліку суб'єктів забезпечення екологічної безпеки, що об'єктивно актуалізує потребу у з'ясуванні складу таких суб'єктів.

Екологічна безпека належить до однієї із складових національної безпеки. Зважаючи на це, державна політика у сфері національної безпеки спрямовується т.ч. і на забезпечення екологічної безпеки.

Правова природа найбільш характерних ознак суб'єктів забезпечення екологічної безпеки є такою ж, як і визнана доктриною природа таких ознак, що характеризують суб'єктів забезпечення національної безпеки.

Широкий спектр повноважень Президента України неодноразово ставав предметом наукових розвідок. Водночас, на нашу думку, повноваженням глави держави у сфері забезпечення екологічної безпеки у контексті положень ч.ч. 1, 3 ст. 106 Конституції України та ст. 13 Закону України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII [1] було приділено не достатньо уваги, що є ознакою актуальності зазначеного питання.

Здійснюючи відповідно до Конституції України керівництво у сфері національної безпеки, Президент України як глава держави, гарант додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина, зокрема: забезпечує національну безпеку; представляє державу в міжнародних відносинах, веде переговори та укладає міжнародні договори України; є суб'єктом звернення із щорічними і позачерговими посланнями до Верховної Ради України про внутрішнє становище України, в яких пропонується визначення, коригування засад внутрішньої політики з урахуванням внутрішнього і зовнішнього становища України; є суб'єктом права законодавчої ініціативи, у т.ч. і щодо законодавчого врегулювання питань національної безпеки; зупиняє дію актів Кабінету Міністрів України з мотивів невідповідності Конституції України з одночасним зверненням до Конституційного Суду України щодо їх конституційності; скасовує акти

Ради міністрів Автономної Республіки Крим; очолює Раду національної безпеки і оборони України, вводить у встановленому порядку в дію її рішення; приймає у разі необхідності рішення про введення в Україні або в окремих її місцевостях надзвичайного стану, а також оголошує у разі необхідності окремі місцевості України зонами надзвичайної екологічної ситуації — з наступним затвердженням цих рішень Верховною Радою України; підписує закони, прийняті Верховною Радою України; має право вето щодо прийнятих Верховною Радою України законів (крім законів про внесення змін до Конституції України) з наступним поверненням їх на повторний розгляд Верховної Ради України.

Президент України є суб'єктом права видання на основі та на виконання Конституції і законів України указів і розпоряджень, які є обов'язковими до виконання на території України. Зокрема, указами глави держави затверджуються Стратегія національної безпеки України, інші стратегії, доктрини, концепції, якими визначаються актуальні загрози національній безпеці, основні напрями і завдання державної політики у сферах національної безпеки, розвитку сектору безпеки.

Одним з таких актів є Указ Президента України «Про деякі заходи щодо збереження та відтворення лісів» від 07.06.2021 № 228/2021 [2], яким з метою збереження лісового фонду України, належного захисту і відтворення лісів, створення сприятливих умов для ведення лісового господарства на засадах сталого розвитку з урахуванням природних та економічних умов, забезпечення прав громадян на безпечне довкілля з 2021 р. було започатковано реалізацію екологічної ініціативи «Масштабне заліснення України». У рамках програми Президента України «Зелена країна» за 3 роки передбачено висадження 1 мільярда нових дерев, за 10 років — збільшення площі лісів на 1 мільйон гектарів.

Цим указом Кабінету Міністрів України було доручено, зокрема: розробити у двомісячний строк та внести на розгляд парламенту України законопроект щодо удосконалення системи охорони, захисту і відтворення лісів, у т.ч. самосійних, стимулювання лісорозведення, збереження та відновлення природних екосистем; розробити та затвердити державну цільову програму «Масштабне заліснення України», спрямовану на розв'язання проблемних питань лісовпорядкування, насамперед щодо охорони, захисту, використання та відтворення лісів.

Повномасштабна агресія Російської Федерації проти України фатальним чином позначилася на можливості своєчасної практичної реалізації положень зазначеного вище указу глави держави.

За змістом положень ч.ч. 1, 3, 4 ст. 30 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» від 09.04.1999 № 586-XIV [3], Президент України є суб'єктом, перед яким при здійсненні своїх повноважень є відповідальні місцеві державні адміністрації та їх голови. Голови обласних державних адміністрацій інформують главу держави та щорічно звітують перед ним про виконання місцевою державною адміністрацією покладених на неї повноважень, а також, зокрема, про екологічне становище на відповідній території, вносять пропозиції з питань удосконалення чинного законодавства України і практики його реалізації, системи державного управління. Президент України вправі скасовувати розпорядження голови державної адміністрації, що суперечать Конституції України, законам України, рішенням Конституційного Суду України, іншим актам законодавства або є недоцільними, неекономними, неефективними за очікуваними чи фактичними результатами.

Сфера реалізації зазначених вище повноважень Президента України не обмежується лише питаннями забезпечення екологічної безпеки, водночас, є пов'язаною з нею самим безпосереднім чином.

Вітчизняними дослідниками привернуто увагу до того, що статус глави держави уможливує здійснення координації та контролю за діяльністю органів виконавчої влади у системі забезпечення національної безпеки держави. Реалізація цих повноважень

здійснюється через РНБО України, як координаційний орган з питань національної безпеки і оборони України, який, по суті, здійснює координацію і контроль діяльності органів виконавчої влади в системі забезпечення національної безпеки держави. Однак, зважаючи на те, що контроль та координація діяльності законодавчої і судової гілок влади не належить до компетенції РНБО України, вона не може бути загальним органом щодо управління системою забезпечення національної безпеки. І тільки Президент України відповідно до ст.ст. 106 і 107 Конституції України, а також ст. 9 Закону України «Про основи національної безпеки України» має такі повноваження, що дають йому змогу здійснювати загальне управління системою забезпечення національної безпеки держави, і який, очолюючи РНБО України, спільно з Верховною Радою України визначає стратегію системи забезпечення національної безпеки, контролює і координує діяльність державних органів у сфері національної безпеки в межах компетенції, визначеної чинним законодавством [4, с. 377, 378].

Вважаємо за можливе погодитися з таким підходом, однак, зауваживши про неможливість здійснення Президентом України контролю та координації діяльності органів судової влади з огляду на положення ч.ч. 1, 2 ст. 126 Конституції України, за змістом яких незалежність судді гарантуються Конституцією і законами України, вплив на суддю у будь-який спосіб забороняється.

Зазначене вище дає підстави для висновку про те, що повноваження Президента України щодо забезпечення екологічної безпеки є складовою повноважень глави держави у сфері забезпечення національної безпеки.

Література:

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 24.
2. Про деякі заходи щодо збереження та відтворення лісів: Указ Президента України від 7 червня 2021 р. № 228/2021 / Президент України. *Урядовий кур'єр*. 09.06.2021. № 109.
3. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9 квітня 1999 р. № 586-XIV / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 20-21. Ст. 190.
4. Конституційно-правові засади національної безпеки України: монографія / В. О. Антонов; наук. ред. Ю.С. Шемшученко. Київ : ТАЛКОМ, 2017. 576 с.

Терлецький Дмитро Сергійович,
завідувач кафедри конституційного права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент

ЗБРОЙНА АГРЕСІЯ ПРОТИ УКРАЇНИ ЯК НАПАД НА КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ

Безпідставно і вкрай небезпечно сприймати акти агресії Російської Федерації проти України, включно з повномасштабним збройним вторгненням, виключно як такі, що обмежені тільки метою знищити українську державність та політичну націю, позбавити її права та спроможності на самостійне політичне буття та розвиток. Така ж матриця рішень була адаптовано застосована щодо інших держав, які сприймаються в Росії як сфера “природного” впливу, та може, якщо цьому не завадити, застосовуватися й надалі, призводячи до наслідків, які а ргіогі не будуть локальними.

Пошук та утвердження національного як особливого та неповторного зрештою втілюється в Російській Федерації в концепції “суверенної демократії”, декларованої як “конституційна ідея сучасної Росії”, та утвердженні шляхом збройної агресії, наразі проти

України, національно-культурного та релігійного етосу “месіанської” Росії. Жодні конституційно визначені нормативні та інституціональні запобіжники свавілля державної влади не завадили легалізації та, важливо на цьому особливо наголосити, внутрішньодержавній легітимізації “спеціальної військової операції”, яка, беручи до уваги публічну риторіку, є засобом реалізації цієї “конституційної ідеї” [1].

Проте ця “конституційна ідея” є нічим іншим як антитезою конституціоналізму, а збройна агресія – прямим нападом на опосередковані ним цінності і принципи. І це повсякчасно підтверджується у детермінованому цією ідеєю визначеному розумінні реальності і визначеній практично значущій поведінці урядовців усіх рівнів та рангів та цілковитої більшості соціально активних російських громадян, наріжним каменем якої є модус протиставлення й людиноненависництва.

Для України збройний спротив російській агресії є єдиним шляхом виживання у цьому протистоянні, який є, щонайменше у коротко- та середньостроковій перспективі, нездійсненим без системної й різноманітної підтримки з боку держав-партнерів та міжнародних організацій. Проте зводити протистояння російській агресії тільки до збройного спротиву для України критично небезпечно. Російсько-українська війна кожен день доводить хибність сприйняття України як ‘розколотої держави’ (С. Ґантінґтон), та кожен день стверджує українську націю як ‘ясно висловлене бажання продовжувати жити спільним життям’, яке не є раз і назавжди даним, а мусить постійно випробовуватися [2, с. 262]. Іншими словами, російсько-українська війна у конституційному вимірі буття – це протистояння різних модусів мислення і світосприйняття та різного самоусвідомлення. І, переконаний, надважливим у цьому протистоянні виступає утвердження ‘дійсної прихильності до конституціоналізму’ (Д. Дайзенгаус), дієвий захист опосередкованих ним цінностей та принципів.

Це завдання є водночас надскладним, зокрема, зважаючи на гібридний характер агресії Російської Федерації – до неї, до прикладу, залучені громадські об’єднання, політичні партії, включно з тими, що донедавна були представлені в українському парламенті [3], медіа, та навіть – певні релігійні організації. Різною мірою, прямо чи опосередковано, але вони причетні до намагань знищити українську державність та політичну націю, до просування модусу протиставлення й людиноненависництва, вдаючись для цього подекуди до дуже складних маніпулятивних технік та кампаній. Збереження status quo й надалі становитиме пряму й незаперечну загрозу, без усякого перебільшення, самому існуванню України, її спроможності протистояти російській агресії, та, врешті-решт, підриватиме довіру до України з боку держав-партнерів та міжнародних організацій.

Забезпечення рівноваги між заходами захисту конституційного ладу України та об’єктивованими Конституцією цінностями й принципами, які, власно, визначають конституційний лад України, зважена оцінка, резонне та раціональне визначення меж й наслідків передбачених заходів задля дотримання зазначеної рівноваги, відповідно, набуває суто практичного значення у протистоянні російській агресії.

Чи зумовить перемога України у цій війні той ‘конституційний момент’, який, певний, так дотепер ніколи і на відбувся в історії сучасної України, якщо тільки під ним, звичайно, розуміти щось сутнісно інше, ніж упредметнене в текстуальних змінах прагнення до певної – узгодженої, змістовно іншої – нормативної конструкції. Адже, концепція Б. Акермана аргументує не порушення встановленою владою формальних конституційних процедур за надзвичайних умов, а екстраординарне здійснення своєї установчої влади політичною спільнотою задля конституювання бажаного порядку політичної взаємодії громадян як політично вільних та рівних особистостей. З цієї точки зору ‘конституційний момент’ має своїм результатом аж ніяк не юридичний текст, незалежно від його досконалості, а трансформації практичних і ідеологічних значень внутрішніх смислів національної конституції та конституційних традицій, не кажучи вже про міради імплементаційних змін у політиці [4, р. 2239-2240].

Ніхто не знає якою буде відповідь на поставлене питання, але зважаючи на історичний контекст та загрози що постали перед Україною, усі варіанти є реальними. При цьому Конституційний Суд України як орган, який гарантує найвищу юридичну силу Конституції, зрештою може і, без сумніву, мусить стати органом, який гарантує загальну підпорядкованість об'єктивованим Конституцією цінностям й принципам, у тому числі й будь-якої політичної встановленої влади.

Звичайно, суб'єктність Конституційного Суду України не може бути досягнута та убезпечена виключно юридичними засобами, проте конституційна реформа щодо правосуддя 2016 р. та профільний закон України позначили важливий крок уперед на цьому шляху, найперше завдяки запровадженню конкурсного відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України.

Не будучи позбавлені дефектів, важливі нововведення водночас лишилися не доведеними до логічного кінця, попри дуже чітку позицію інститутів громадянського суспільства. З усією наочністю перегляд порядку формування Конституційного Суду України був включений до порядку денного тільки через рішення Конституційного Суду України кінця 2020 р. щодо антикорупційної реформи. Утім, попри гучні заяви та низку поспішних й сумнівних кроків, порядок відбору так і не був переглянутий до повномасштабного збройного вторгнення.

Годі й казати, що після цього значення і роль Конституційного Суду України у гарантуванні конституційності державного владарювання зросли у рази, хоча б тому, що справжню загрозу конституційній безпеці становить не відступ від звичайних процедур організації та здійснення державної влади, а поступова трансформація виключного та тимчасового на нормальне та постійне як один з наслідків проживання й подолання надзвичайної ситуації.

І дуже показово, що серед усіх тих інституційних реформ, з проведенням яких Європейська комісія узалежнила свою рекомендацію про надання Україні статусу держави-кандидата в Європейський Союз, перше місце посіла саме реформа відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України. При цьому дуже чітким був акцент, що реформа має відбуватися відповідно до рекомендацій Європейської комісії “За демократію через право” [5].

Однак, зрештою прийнятий парламентом закон щодо удосконалення порядку відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України на конкурсних засадах [6] ці рекомендації належним чином не врахував. І комісія відреагувала на це більш, ніж однозначно, наголосивши на проігнорованих рекомендаціях у остаточній редакції висновку, затвердженій на пленарному засіданні 16-17 грудня 2022 року [7-8].

Цілком очікувано відповідні сигнали були озвучені й на саміті, зокрема під час представлення скороченого аналітичного звіту щодо імплементації Україною права Європейського Союзу, який, власно, оцінок в межах ключової глави – “Судова влада та фундаментальні права” [9] – не містив.

За результатами саміту, Україна отримала можливість та додатковий час, аби довести – найперше власним громадянам, – що у сфері судівництва та прав людини ситуація дійсно змінюється у належному напрямку, зокрема, що влада не має амбіцій узалежнювати Конституційний Суд України, а конкурсний відбір не закладає загрозу встановлення політичного контролю. Вікно можливостей щодо прискореного вступу до Європейського Союзу без сумлінної реалізації цієї та інших інституційних реформ може закритися назавжди. Натомість, аби цього уникнути потрібна чітка і послідовна політична воля, особливо зважаючи на те, що, законопроект, який би усунув закладені загрози щодо формування Конституційного Суду України, може бути цілком фахово підготовлений буквально за лічені дні.

Література:

1. Сергейцев Т. Что Россия должна сделать с Украиной. РИА Новости, 2022, 3 апреля. URL: <https://ria.ru/20220403/ukraina-1781469605.html>

2. Ренан Е. Що таке нація? Націоналізм: Теорії нації та націоналізму від Йогана Фіхте до Ернеста Гелнера: антологія. 2-ге вид., перероб. і доп. / упоряд. : О. Проценко, В. Лісовий. К. : “Смолоскип”, 2006. С. 253-263.

3. Які проросійські партії заборонили в Україні під час повномасштабної війни. Слово і діло. Аналітичний портал, 2022, 11 листопада URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/11/11/infografika/polityka/yaki-prorosijski-partiyi-zaboronyly-ukrayini-povnomasshtabnoyi-vijny>

4. Burnham Walter Dean. Constitutional Moments and Punctuated Equilibria: A Political Scientist Confronts Bruce Ackerman's We the People, Yale Law Journal, 108, 1999 P. 2237-2277.

5. CDL-PI(2022)046-e, Urgent Opinion on the draft law “On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on improving the procedure for the selection of candidates for the position of judge of the Constitutional Court of Ukraine on a Competitive Basis”, issued on 23 November 2022, pursuant to Article 14a of the Venice Commission's Rules of Procedure. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI\(2022\)046-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI(2022)046-e)

6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України на конкурсних засадах : Закон України від 13 грудня 2022 р. № 2846-IX. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2846-20#Text>

7. CDL-AD(2022)054-e, Opinion on the draft law “On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on improving the procedure for the selection of candidates for the position of judge of the Constitutional Court of Ukraine on a Competitive Basis”, adopted by the Venice Commission at its 133rd Plenary session (Venice, 16-17 December 2022). URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2022\)054-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2022)054-e)

8. CDL-PI(2023)002-e, Follow-up to the Opinion CDL-AD (2022)054. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI\(2023\)002-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI(2023)002-e)

9. SWD(2023) 30 final, Analytical Report following the Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council Commission Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-02/SWD_2023_30_Ukraine.pdf

Тимошишин Інна Любомирівна,

*студентка 4 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія», секретар судового засідання
Коломийського міськрайонного суду Івано-Франківської області*

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ СУДОЧИНСТВА В КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Війна внесла багато змін в діяльність державних структур, суд – не є виключенням. До законодавства було внесено низку змін, в тому числі до кримінального процесуального кодексу [1].

Відповідно до ч. 1 ст. 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»: на період дії воєнного стану не можуть бути припинені повноваження судів. А згідно із положенням ч. 2 ст. 26 вказаного Закону: скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється [2]. Судова гілка влади неупинно продовжує свою роботу протягом цього важкого періоду і працівники апарату суду стикаються з чималими труднощами.

Перш за все звернемо увагу, що не на всій території України суди зараз можуть функціонувати, в тому числі і суди загальної юрисдикції, до повноважень яких входить розгляд кримінальних справ. Задля забезпечення здійснення судочинства на територіях, де суди були вимушені припинити свою роботу, Верховним Судом було затверджено «Перелік судів, територіальну підсудність яких було змінено у зв'язку з неможливістю здійснювати правосуддя під час воєнного стану» [3], згідно якому правосуддя здійснюється найбільш територіально наближеними судами. Можливість таких змін забезпечується положеннями Закону України «Про судоустрій і статус суддів», які закріплюють, що: «у разі неможливості здійснення правосуддя судом з об'єктивних причин під час воєнного стану може бути змінено територіальну підсудність судових справ, що розглядаються в такому суді, за рішенням Вищої ради правосуддя, що ухвалюється за поданням Голови Верховного Суду, шляхом її передачі до суду, який найбільш територіально наближений до суду, який не може здійснювати правосуддя, або іншого визначеного суду. Відповідне рішення є також підставою для передачі усіх справ, які перебували на розгляді суду, територіальна підсудність якого змінюється (ч. 7 ст. 147 зазначеного Закону)...» [4].

Суди, що функціонують, здійснюючи свою діяльність, керуються Рекомендаціями щодо роботи судів в умовах воєнного стану, що затверджені Рішенням Ради суддів України № 23 від 05 серпня 2022 року [5]. Варто зазначити, що створення вказаних рекомендацій спрямоване на гарантування безпеки учасників процесу, але не допомагає спростити чи забезпечити звичний темп розгляду справ. Численні повітряні тривоги суттєво зменшують кількість судових засідань, які можуть бути проведені впродовж робочого дня. Нестабільна робота громадського транспорту збільшує шанс неприбуття учасників справи, участь яких є обов'язковою; нестабільна робота мережі Інтернет унеможлиблює проведення судових засідань у режимі відеоконференцій та (або) їх аудіофіксації, так як на даний момент, в системі судоустрою аудіофіксація судових засідань здійснюється на комплексі vkz.court.gov.ua, який потребує стабільного інтернет підключення – і це лише частина із фактично виникаючих щодня проблем.

Безперечно, учасники справи можуть взяти участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції (відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 35 КПК) [1], проте, це не завжди простіше. В умовах воєнного часу виникає низка проблем з організацією такої форми засідань, зокрема:

- поганий Інтернет зв'язок;
- завантаженість судів, із залів засідань яких передбачалась участь в режимі відеоконференції особи, так як окремі суди перевантажені справами, що були передані із судів, які тимчасово припинили роботу;
- перебування особи за межами кордону України. Тут питання дещо складніше, оскільки труднощі виникають ще на етапі повідомлення особи про дату та час проведення наступного судового засідання, (не можливо направити судову повістку поштою та смс-повідомленням).

Далі перепорою може бути не вірна авторизація учасника справи на сайті через який здійснюється дистанційне провадження, відсутність кваліфікованого електронного підпису для реєстрації на сайті, та навіть відсутність технічних засобів у особи. Безперечно, зазначені труднощі виникали завжди, але в даний час йде мова про їх масовість. Деякі проблеми поступово вирішуються, до недавнього часу існувала можливість направляти судові повістки через месенджер «Viber». Таким чином, можна було повідомити учасників процесу про наступне судове засідання, які знаходяться за межами України та особа могла вжити заходів для участі в засіданні або подати клопотання про подальший розгляд справи без участі (якщо участь такої особи не є обов'язковою). Проте, Верховний Суд висловив наступну позицію, в ухвалі по справі №560/5541/20 від 17 листопада 2022 року: «...належним способом вручення судового рішення може вважатися лише його надсилання рекомендованим листом (не телефоном,

не електронною поштою поза «Електронним кабінетом» Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (далі – ЄСІТС), не службами для обміну миттєвими повідомленнями (месенджерами)... » [6]. Таким чином, учасник, який знаходиться за межами України, та повідомлений про наступне судове засідання через месенджер «Viber» не вважається належно повідомленим.

Одна із суттєвих проблем: планові та аварійні вимкнення електроенергії, так як не вирішеним є питання віднесення судів до критичної інфраструктури. У зв'язку із тим, що суди не віднесені до переліку таких, ускладнюється можливість повноцінно працювати. Проводити судові засідання у кримінальному процесі без аудіо та відеофіксації неможливо (відповідно до ч. 5 ст. 27 КПК) [1], тому, справи зміщуються протягом дня (судове засідання переноситься на іншу годину цього ж дня, за умови згоди та можливості учасників процесу почекати), за неможливості усіх учасників судового засідання прибути на іншу годину або чекати до ввімкнення електроенергії засідання вимушено відкладаються.

Ускладнюється і проведення судових засідань з установами відбування покарання, так як особи, щодо яких подано клопотання про умовно-дострокове звільнення або заміну невідбутої частини покарання більш м'яким беруть участь у засіданнях в режимі відеоконференції з місць відбування покарань. Вказані засідання неможливо належним чином проводити, так як вимкнення світла у населених пунктах дані установи залишають без Інтернет зв'язку, також такі вимкнення відбуваються в різний час, та із появою Інтернет мережі в установах відбування покарань, можуть вимикати електропостачання в суді.

Складнощі виникають і щодо розгляду кримінальних проваджень щодо обвинуваченого, щодо якого застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою. Оскільки велика кількість засідань відкладається у зв'язку із різними обставинами, а коли необхідно продовжити строк тримання під вартою, такі засідання проводяться пріоритетно. Тому, може скластися така ситуація, що відносно обвинуваченого кілька разів поспіль проводяться тільки засідання щодо продовження строків тримання під вартою, а щодо розгляду справи по суті засідання відкладаються. Більш ймовірна така ситуація у провадженнях, розгляд яких здійснюється колегіально, так як окрім зовнішніх факторів (повітряних тривог, вимкнень електроенергії) вплив мають також і людські фактори (зокрема, відпустка або хвороба одного із членів колегії та ін.) ніж при розгляді справи суддею одноособово. В даних випадках сторона захисту та (або) потерпілий скаржаться на затягування судом кримінального провадження та, не виключено, що вони будуть оскаржувати ухвалу про продовження строку тримання під вартою, а потім і підсумкове рішення судового розгляду, посилаючись на затягування судового процесу.

Слід зазначити, що не дивлячись на всі наведені труднощі, суди здійснюють розгляд кримінальних справ. На наш погляд, КПК України потребує внесення доповнень до законодавства, які б передбачали способи безперешкодного здійснення своїх обов'язків судами навіть у такі складні та нестабільні часи, зокрема: на період воєнного стану, в окремих випадках, дозволити особам, які з поважних причин не можуть з'явитися в судові засідання та не можуть взяти участь у режимі відео конференції через передбачені сервіси, взяти участь у засіданні шляхом здійснення відеодзвінка на телефон захисника; також за неможливості повної фіксації судового засідання, за згоди усіх учасників процесу, здійснювати лише ведення журналу судового засідання та аудіофіксацію засідання. Хоча, дані положення є дискусійними, зазначені зміни полегшили б здійснення судового провадження в кримінальних справах.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 року № 4651-VI (зі змін. та доп.) // Відомості Верховної Ради України, 2013, № 9-10, № 11-12, № 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

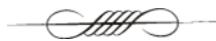
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

3. Перелік судів, територіальну підсудність яких було змінено у зв'язку з неможливістю здійснювати правосуддя під час воєнного стану. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/war/Zagalna_tablica_sudiv_06_04_2022.pdf

4. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

5. Рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану. URL: <http://rsu.gov.ua/ua/news/usim-sudam-ukraini-rsu-opublikovala-rekomendacii-sodo-rooti-sudiv-v-umovah-voennogo-stanu>

6. Ухвала Касаційного адміністративного суду Верховного Суду по справі №560/5541/20 від 17 листопада 2022 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107370414>

Ткачук Наталія Миколаївна,

*доцентка кафедри менеджменту, фінансів, банківської справи та страхування
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,*

кандидатка економічних наук, доцентка

ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ: СУТНІСТЬ, НЕОБХІДНІСТЬ І ОСОБЛИВОСТІ

Перехід України від централізованого управління економікою до ринкових відносин сприяв удосконаленню системи управління діяльністю публічних організацій, у тому числі, перебудові їх планування. В умовах ринкової економіки ті публічні організації, які належним чином здійснюють самостійно комплекс планової роботи своєї діяльності, більше захищені економічно та соціально й надають високоефективні суспільні послуги населенню.

Говорячи про планування діяльності публічної організації необхідно констатувати, що публічна організація - це відносно відокремлена частина єдиної системи органів державної влади, побудованої за конституційним принципом розподілу влади, який створюється в певному, визначеному законом порядку і здійснює завдання та функції на підставі державновладних повноважень і власної компетенції. Його особовий склад об'єднується правовими зв'язками в одне ціле і діє на певній території за допомогою визначених форм організації та методів діяльності.

Розглянемо сутність, необхідність і специфіку планування діяльності публічних організацій. Планування, як складова процесу управління діяльності публічної організації, являє собою систематизацію цілей, завдань, пріоритетів, видів діяльності для забезпечення адекватності між ресурсами та можливостями й потребами населення в наданні суспільно-важливих послуг публічної організацією на даний момент часу й на майбутнє.

Планування діяльності публічних організацій – це специфічний адміністративний інструмент, що забезпечує раціональну основу для прийняття ефективних управлінських рішень у діяльності публічних організацій. Для того, щоб рішення були ефективними, вони повинні ґрунтуватися на ретельній оцінці різних варіантів розвитку подій. Тому, практична роль планування діяльності публічних організацій виявляється в такому залученні, розміщенні та використанні ресурсів, при якому обслуговування відповідними послугами публічної організації було б доступним і ефективним для найбільшої кількості населення конкретно взятого регіону чи території.

Публічні організації повинні усвідомлювати слабкі сторони та певні обмеження планування й не чекати від нього миттєвих результатів. В сучасних умовах господарювання планування доцільно розглядати як важливий інструмент стратегічного менеджменту, ефективність якого полягає в його можливостях визначати ключові проблеми, які постають перед публічною організацією, що дає змогу адекватно реагувати на них через оптимальне розміщення елементів управління для досягнення поставленого результату. Відтак, йдеться не про суб'єктивну людську діяльність у плануванні соціально-економічних відносин, а про об'єктивну, що полягає у взаємодії та створенні умов для виявлення об'єктивних законів у певному спрямуванні, що призводить в кінцевому результаті до планового управління. Планування – це найперша, спеціальна функція управління, яка передує всім іншим, визначаючи їхню природу; планування залежить від ефективного аналізу зовнішнього середовища, об'єктивної оцінки власних ресурсів, вимагає спільних зусиль та участі всіх складових частин організації [1].

Враховуючи вищенаведене зазначимо, що планування як процес, передбачає відповідну діяльність стосовно проектування майбутнього стану публічної організації та її структурних підрозділів з урахуванням змін у зовнішньому середовищі. Планування слід розглядати як початковий етап управління. Однак це не є єдиний акт, а процес, який триває до завершення комплексу операцій, що плануються. Тому виділимо наступні складові цього процесу: визначення кінцевої і проміжної мети; окреслення завдань, вирішення яких необхідне для досягнення мети; вибір засобів та способів їх вирішення; виявлення необхідних ресурсів, їх джерел і способу розподілу.

Зауважимо, що планування інтегрує і координує діяльність багаточисельних функціональних підрозділів, які мають тенденцію функціонувати відособлено від інших структурних одиниць, і державної організації в цілому. Воно забезпечує встановлення цілей, політик, процедур і програм їх досягнення. Тому одним із результатів планування в масштабах державної установи (організації) є їх взаємоузгодження за підрозділами, напрямками діяльності, видами послуг.

В процесі планування формуються індикатори і орієнтири – це ті якісні стани і кількісні показники, які повинні бути досягнуті в процесі реалізації стратегій державних установ і організацій. Планування повинно забезпечити повне визначення і опис всіх робіт, які слід здійснити в процесі реалізації стратегії, допомогти працівникам чітко зрозуміти те, що вони повинні робити до моменту фактичного початку робіт.

Як складова частина менеджменту публічних організацій, процес планування розпочинається з визначення їх місії; відповідно до цього формуються цілі, критерії їх досягнення. А цілі та результати досягаються за допомогою стратегії, політики й плану дій. Таким чином, призначення планування як функції управління публічною організацією має на меті завчасне врахування, якщо це можливо, всіх внутрішніх і зовнішніх факторів, які б забезпечили сприятливі умови для нормального функціонування та розвитку підрозділів публічної організації. Воно передбачає розробку комплексу заходів, які визначають послідовність досягнення конкретних завдань з урахуванням можливостей кожного підрозділу. Тому планування діяльності публічної організації повинно забезпечити взаємозв'язок між окремими її структурними підрозділами.

Одним з основних завдань планування діяльності в системі управління публічної організації є визначення й усунення можливих неузгодженостей, протиріч, допущених в процесі розробки стратегій, які можуть виникнути, наприклад, між [2]:

- стратегією, тактикою і оперативним здійсненням заходів щодо реалізації цілей стратегії;
- напрямком розвитку, конкурентною стратегією, бюджетом;
- сегментом клієнтів, на які орієнтується публічна організація, організаційною структурою, системою мотивації працівників.

Відтак, планування в системі управління діяльністю публічної організації має три завдання: 1) внесення моменту свідомої організації діяльності; 2) спонукання працівників організації «зазирати в майбутнє», тобто прищеплення їм здатності погоджувати щоденні

дії з перспективою розвитку; 3) критерій контролю фактичних параметрів і економічних показників діяльності публічної організації.

Головна мета планування діяльності публічної організації в сфері надання нею суспільно-необхідних послуг полягає в найбільш вдалому, з економічної точки зору, використанні фінансових, людських та інших ресурсів задля ефективного, кваліфікованого і безпечного обслуговування населення відповідної території. Основними принципами планування діяльності публічних організацій мають бути такі [2]:

- спрямованість діяльності публічних організацій на досягнення конкретних результатів у наданні суспільних послуг;
- адекватність і достатність фінансових ресурсів публічної організації для надання пропонованих нею суспільних послуг населенню;
- забезпечення соціальної справедливості та доступності суспільних послуг, що надає публічна організація, незалежно від соціального статусу, рівня доходу і місця проживання громадян;
- висока ефективність використання ресурсів при наданні суспільно-необхідних послуг населенню за рахунок оптимізації структури обсягу і технологій надання таких послуг;
- прийнятний рівень адміністративних витрат в діяльності публічної організації;
- забезпечення високої ефективності впровадження сучасних технологій і програмного забезпечення в процесі надання суспільно-необхідних послуг населенню.

Підсумовуючи вищевикладене відзначимо, що планування та управління діяльністю публічної організації на практиці тісно взаємопов'язані. Комунікація (зв'язок) і прийняття рішень необхідні для планування та керівництва, а інформація є для них важливою складовою частиною. Планування сьогодні є головною функцією управління діяльністю публічної організації, від якої певною мірою залежать усі інші функції. Планування є управлінською технологією, яка використовується для підвищення відповідальності керівників публічної організації різного рівня управління за фінансові результати, які досягнуті очолюваними ними структурними підрозділами. Доцільність планування діяльності публічних організацій обумовлена, серед іншого, необхідністю ефективного надання суспільно-необхідних послуг, наукового обґрунтування якості пропонованих послуг населенню або соціальною необхідністю забезпечення доступності послуг, пріоритетами розвитку публічної організації.

Розробка системи стратегічного планування повинна базуватись на врахуванні специфіки діяльності кожної публічної організації й передбачати вибір найприйнятнішої схеми, яка б визначала як набір формальних процедур, управлінських технологій, так і процедуру врахування та адаптації результатів прояву творчої ініціативи її керівників та працівників. Повинні братися також до уваги й політичні і технічні особливості надання суспільних послуг.

Література:

1. Публічне управління та адміністрування. Радник-консультант органів державної влади: навч. метод. Комплекс / за заг. ред. проф. І. П. Бідзюри, проф. Ю. П. Сурміна, доц. Н. В. Грабовенко. К.: ДП «Вид. дім «Персонал», 2018. 500 с.
2. Адубецька Н. Сутність та основні поняття причинно-наслідкового взаємозв'язку функцій держави та механізмів державного управління. Публічне управління: теорія та практика. 2013. №2(14). С.39-43.

*Толкачова Ірина Анатоліївна,
доцент кафедри міжнародного права та галузевих правових дисциплін
Київського університету права НАН України, кандидат юридичних наук*

*Полуніна Надія Євгеніївна,
студентка III курсу Київського університету права НАН України*

ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Через реалізацію прав і свобод розкривається унікальність, творчі здібності та можливості кожної людини, що має визначальний вплив на розвиток суспільства в цілому. Саме від підростаючого покоління залежить майбутнє як кожної людини, так і всього людства, тому забезпечення прав дітей та їх правовий захист є основним завданням сучасності, вирішенням якого повинна займатися вся міжнародна спільнота.

Тема дитинства актуальна в усьому світі, адже діти – майбутнє будь-якої країни. Знаючи свої права змалечку, розвиваючись, особа зможе плідно й ефективно брати участь у розбудові соціальної, правової та демократичної держави.

Загальна декларація прав людини починається зі слів, що визнання гідності, яка властива всім членам людської сім'ї, і рівних та невід'ємних їх прав є основою свободи, справедливості та загального миру [1]. Слід констатувати, що права людини є найважливішими людськими цінностями, які потрібно поважати, захищати та дотримуватися.

Для України, на сьогоднішній день, в умовах війни, тема захисту прав громадян дитячого віку набуває особливої актуальності. Найбільше горя і страждань війна завдає дітям та людям похилого віку – і фізичних, і моральних. У зв'язку з військовою агресією РФ проти України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до п. 20 ч. 1 ст. 106 Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану» Указом Президента України №64/2022 був введений воєнний стан з 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року [2].

Дитина, як і кожна людська істота, від народження має всі права людини, проте, під час війни порушуються численні права дитини: право на життя, право бути із сім'єю, право на здоров'я, право на розвиток особистості, а також право на турботу і захист [3].

З часу утворення Організації Об'єднаних Націй об'єктом її особливої турботи і допомоги завжди були діти, їх благополуччя і права. Одним з перших результатів діяльності ООН було рішення, прийняте Генеральною Асамблеєю про утворення Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ), як одного з органів ООН для надання допомоги дітям. ЮНІСЕФ є постійно діючою структурою, метою якої є задоволення довготривалих потреб дітей у країнах, що розвиваються. Основна мета програми ЮНІСЕФ для України на 2018-2022 рр. – сприяти прогресивній реалізації прав усіх дітей в Україні та скороченню прогалів у доступі дітей до найнеобхідніших послуг, при цьому зберігаючи баланс між гуманітарною діяльністю, діяльністю з розвитку та підтримуючи включення пріоритетів, пов'язаних з розбудовою миру та подоланням наслідків конфлікту, до основних засад поточних ключових реформ у соціальній сфері та децентралізації [4].

З 1 серпня 2022 року в Україні запрацював державний портал для розшуку дітей «Діти війни» [5], який допомагає збирати дані для правоохоронних органів про дітей, що постраждали під час війни, зникли безвісти або були переміщені на тимчасово окуповані території чи депортовані до РФ.

17 березня 2023 року Палата попереднього провадження Міжнародного кримінального суду видала ордери на арешт президента РФ Володимира Путіна та уповноваженої при президентові РФ з прав дитини Марії Львової-Белової – за незаконну депортацію дітей з України.

За даними державного порталу «Діти війни», станом на 26 березня 2023 року від агресії РФ загинуло 465 дітей, ще 942 поранено, 16207 депортовано (повернуто 327 дітей),

а 394 вважаються зниклими. Водночас 10734 загублених дітей вдалося розшукати після початку повномасштабної війни. Фахівці наголошують, що точну кількість постраждалих дітей встановити неможливо через активні бойові дії та тимчасову окупацію частини території України [6].

Питання захисту дітей під час війни в нашій державі залишається актуальним та незавершеним. Потрібно детально пропрацювати чинне законодавство, адже, мають місце численні випадки виявлення дітей, які залишилися без опіки та піклування або перебувають в умовах, які загрожують їх життю та здоров'ю. Слід констатувати, що діти, які перебувають в зоні активних бойових дій або на тимчасово окупованих територіях постійно піддаються небезпеці стати жертвами воєнних злочинів. У зв'язку з цим, зроблено перші кроки, Кабінет Міністрів України схвалив механізм примусової евакуації дітей із зон активних бойових дій.

Література:

1. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року №64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

3. Захист прав дітей в умовах воєнного стану. *Голос України*. URL: <http://www.golos.com.ua/article/359877>

4. Про ЮНІСЕФ. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/about-unicef>

5. В Україні запрацював державний портал розшуку «Діти війни». URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3541183-v-ukraini-zapracuvav-derzavnij-portal-rozsuku-diti-vijni.html>

6. Державний портал розшуку дітей «Діти війни». URL: <https://childrenofwar.gov.ua/>

Томкіна Олена Олексіївна,

провідний науковий співробітник

*Науково-дослідного інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії правових наук України, кандидат юридичних наук*

КОНКУРСНІ ЗАСАДИ ВІДБОРУ КАНДИДАТУР НА ПОСАДУ СУДДІ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Ключовим елементом сучасного організаційно-правового механізму демократичного формування складу Конституційного Суду України виступає відбір кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України (КСУ) на конкурсних засадах, що передбачено в Конституції України (стаття 148) [1].

Встановлення на рівні Основного Закону конкурсного відбору на посаду судді КСУ свідчить про особливу важливість для суспільства завдань органу конституційної юрисдикції. Тож належне правове забезпечення конкурсного відбору посідає першорядне значення в цьому механізмі.

Від часу запровадження вимоги про конкурсну процедуру формування складу КСУ правове забезпечення відповідної процедури перебуває в центрі критичного науково-правового аналізу. Схвалюючи саму ідею конкурсу, вчені підкреслюють різні недоліки у нормативно-правовому його регулюванні.

Насамперед необхідно звернути увагу на те, що Закон України «Про Конституційний Суд України» (в редакції Закону України від 13 грудня 2022 року № 2846-IX) у статті 10-1 під найменуванням «Конкурсні засади відбору кандидатур на

посаду судді Конституційного Суду» (до змін – стаття 12) [2] не визначає самих конкурсних засад відбору.

Конкурс передбачає систему організаційно-правових заходів, оснований на законодавчо визначених засадах і спрямованих на обґрунтований та кваліфікований добір кандидатів на заміщення вакантних посад.

Виходячи з визначення «конкурсу» (лат. *concursum* – збіг, зіткнення, сутичка) як змагання, що має на меті виявлення кращих з учасників (кандидатів, здобувачів, претендентів), та поняття «засади» як: способу здійснення або створення чогось; правила, яким керуються в житті, під словосполученням «конкурсні засади» слід розуміти правило, спосіб, принцип здійснення процесу, метою якого є виявлення кращих з учасників [3, с. 66-67].

Тож конкурсні процедури мають підпорядкуватися певним принципам, що становлять їх правовий фундамент. Так, аналіз законодавства України з питань конкурсного відбору на певні посади показав, що останній проводиться зазвичай з дотриманням принципів забезпечення рівного доступу до участі в конкурсі, добросовісності, недискримінації, гендерного балансу, законності, прозорості, неупередженості, політичної нейтральності тощо.

Елементи конкурсу вводяться до порядку відбору кандидатур на посаду судді КСУ лише частково. Зокрема, конкурсна комісія утворюється тільки для призначення судів КСУ за квотою Президента України і не передбачена для порядку відбору кандидатур на посаду судді КСУ Верховною Радою України та З'їздом суддів України. Функції, які притаманні конкурсним комісіям, покладені відповідно на комітет парламенту, до предмета відання якого належать питання правового статусу Конституційного Суду України, та Раду суддів України, які правового статусу конкурсної комісії не мають.

Принципи діяльності конкурсної комісії, комітету парламенту та Ради суддів України, законом не визначаються взагалі. Хоча відповідно до частини третьої статті 148 Конституції України та частини першої статті 10-1 Закону України «Про Конституційний Суд України» відбір кандидатур на посаду судді Конституційного Суду здійснюється на конкурсних засадах у порядку, встановленому цим Законом. Наразі принципи діяльності конкурсної комісії, яку створює Президент України, визначаються підзаконним актом – Положенням про проведення конкурсу для відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України щодо осіб, яких призначає Президент України.

Згідно з п. 3 цього Положення діяльність конкурсної комісії ґрунтується на принципах верховенства права, незалежності, відкритості, прозорості та політичної нейтральності [4]. Разом із цим, зазначені принципи мають бути закріплені в Законі України «Про Конституційний Суд України».

Необхідно зазначити також те, що сутність будь-якого конкурсу полягає у визначенні переможця серед його учасників за наперед встановленими критеріями відбору. Конкурс завжди відрізняється змагальністю конкурсантів та співставленням їх якостей стосовно предмету конкурсу.

Конституційними критеріями конкурсного відбору кандидатур на посаду судді КСУ виступають моральні якості та компетентність правника: моральні якості мають бути високими, а компетентність визнаного рівня. Певно, що кожний претендент на посаду судді КСУ заслуговує таких характеристик уже в силу своїх зусиль і здобутків на науковій та/або практичній ниві. Водночас, для об'єктивності конкурсу і забезпечення його змагальності необхідно керуватися науково-обґрунтованим переліком відповідних високих моральних якостей та методологію їх оцінювання.

У зв'язку з цим заслуговують позитивної оцінки нові положення Закону України «Про Конституційний Суд України» в частині обов'язковості розроблення та ухвалення Дорадчою групою експертів (орган, що сприяє суб'єктам призначення суддів КСУ в оцінюванні моральних якостей і рівня компетентності у сфері права кандидатів) методології оцінювання моральних якостей і рівня компетентності у сфері права

кандидатів на посаду судді Конституційного Суду з урахуванням кращих міжнародних стандартів і практик (у тому числі щодо відбору суддів Європейського суду з прав людини, суддів Суду справедливості Європейського Союзу тощо) (стаття 10-2 Закону).

Водночас, викликає зауваження положення статті 10-8 Закону України «Про Конституційний Суд України» в частині ухвалення рішення Дорадчої групи експертів щодо відповідного оцінювання.

Згідно з абзацами п'ятим і шостим частини четвертої цієї статті якщо у зв'язку із однаковою кількістю голосів «за» і «проти» Дорадча група не може ухвалити рішення щодо оцінки відповідності будь-якого з кандидатів у строки, встановлені цією статтею, проводиться повторна співбесіда. Якщо за результатами повторної співбесіди кількість голосів «за» і «проти» щодо оцінки відповідності кандидата є однаковою, він отримує оцінку «не відповідає». У рішенні стосовно такого кандидата Дорадча група зазначає, що кандидат отримав оцінку «не відповідає» за критерієм високих моральних якостей виключно через однакову кількість голосів «за» і «проти» членів Дорадчої групи стосовно кандидата.

Аналогічні норми закріплені в абзацах шостому і сьомому частини шостої статті 10-8. Так, передбачено, що якщо у зв'язку з однаковою кількістю голосів «за» і «проти» Дорадча група не може ухвалити рішення щодо оцінки відповідності будь-якого з кандидатів у строки, встановлені статтею 10-8 Закону України «Про Конституційний Суд України», проводиться повторна співбесіда. Якщо за результатами повторної співбесіди кількість голосів «за» і «проти» щодо оцінки відповідності кандидата є однаковою, він отримує оцінку «не відповідає». У рішенні стосовно такого кандидата Дорадча група зазначає, що кандидат отримав оцінку «не відповідає» за критерієм рівня компетентності у сфері права виключно через однакову кількість голосів «за» і «проти» членів Дорадчої групи стосовно кандидата.

Але ж такий показник як «однакова кількість голосів» членів Дорадчої групи при повторному голосуванні за кандидата як критерій оцінки його високих моральних якостей і рівня компетентності у сфері права нівелює саму ідею такої оцінки – сформувати добросчесний склад органу конституційної юрисдикції. У частині третій статті 10-8 Закону України «Про Конституційний Суд України» передбачено, що кандидат на посаду судді Конституційного Суду може вважатися таким, що відповідає критерію високих моральних якостей, лише якщо він є добросчесним, а також стосовно нього немає обґрунтованих сумнівів щодо законності джерел походження майна, відповідності рівня життя кандидата або членів його сім'ї задекларованим доходам, відповідності способу життя кандидата його статусу; кандидат на посаду судді Конституційного Суду вважається таким, що відповідає критерію визнаного рівня компетентності у сфері права, якщо кандидат володіє необхідними знаннями для виконання повноважень судді КСУ. Отже, моральні якості та рівень компетентності правника мають оцінюватися за «моральними» показниками та критеріями професійної діяльності, а не за кількісним критерієм голосування щодо кандидата.

Таким чином, належне правове забезпечення конкурсних засад відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України є необхідним елементом конкурсної процедури, а відтак потребує удосконалення.

Література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України. Законодавство.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4907>
2. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13 липня 2017 року № 2136-VIII. *Верховна Рада України. Законодавство.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19/ed20221223#n59>

3. Бондаренко Б. О. Конституційно-правове забезпечення незалежності конституційного суду (європейський та український досвід) : дис. на здобуття наук. ступ. доктора філософії. Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів. 2021. 220 с.

4. Положення про проведення конкурсу для відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України щодо осіб, яких призначає Президент України : Указ Президента України від 17 серпня 2021 року № 365/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/365/2021#Text>

Трач Оксана Михайлівна,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,
кандидат юридичних наук, доцент

ДО ПИТАННЯ ПРО ВИТРЕБУВАННЯ ДОКАЗІВ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Важливе теоретичне та практичне значення відіграє чітке розмежування витребування доказів як способу їх забезпечення та витребування доказів в порядку ст. 84 ЦПК України. Воно виступає гарантією забезпечення можливості належного здійснення потенційними учасниками справи (до відкриття провадження у справі), учасниками справи своїх процесуальних прав, забезпечує використання належних процесуальних механізмів для з'ясування обставин справи, винесення законних судових рішень.

Має місце допущення помилок в частині їх розмежування як серед учасників справи, так і на жаль на рівні судів, в тому числі апеляційної інстанції. Допущення судових помилок такого характеру призводить до обмеження здійснення процесуальних прав учасниками справи, неналежного здійснення правосуддя, неналежного захисту прав, свобод та інтересів. Суди допускаються помилки як в частині розуміння сутності цих процесуальних механізмів, критеріїв їх розмежування.

Мають місце випадки їх ототожнення, підміна застосування, відсутність належного мотивування звернення до суду з відповідним процесуальним документом, неналежне обґрунтування мотивувальної частини ухвал у разі відмови у задоволенні відповідного клопотання, заяви.

Верховним Судом, зокрема у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду, у одній із своїх постанов, наприклад, від 1.11.2021 року були наведено окремі критерії їх розмежування, однак не усі [1].

Можна виокремити наступні критерії розмежування:

1. Закріпленні у різних нормах ЦПК України, зокрема, ст. 84 та ст. 116.
2. Відмінна мета існування субінститутів витребування доказу як способу забезпечення доказів та витребування доказу в порядку ст. 84 ЦПК України.

Мета витребування доказів полягає у наданні допомоги учаснику справи в отриманні того чи іншого доказу, який він не зможе одержати самостійно. Тому особа, яка заявляє таке клопотання має зазначити у ньому інформацію про те, які заходи вживались нею безпосереднього щодо отримання відповідного доказу. Це має підтверджуватись також відповідними доказами. В клопотанні можуть також наводитись причини, що вказують на неспроможність самостійного отримати відповідний доказ. Забезпечення доказів має іншу мету, яка полягає у необхідності швидкої фіксації доказової інформації з метою її невтрати в майбутньому.

3. Різні підстави застосування. Підставою витребування доказів в порядку ст. 84 ЦПК України є неможливість самостійного надання доказу. Підставою для забезпечення

виступають обставини, які свідчать про те, що подання потрібних доказів може стати неможливим або ускладненим у майбутньому.

4. Відмінна процесуальна форма здійснення відповідних прав. Так, право на витребування доказу в порядку ст. 84 ЦПК може бути здійснене через подання клопотання (ч.2), а право забезпечення доказів у такий спосіб як витребування доказу, здійснюється шляхом подання заяви, що має відповідати вимогам ст. 117 ЦПК України.

Ст. 84 вказує на необхідність посилання в клопотанні на доказ, що витребується. Термін «має бути зазначено доказ» слід розуміти як стислий опис доказу, вказівку його виду, характерних ознак та місця знаходження [2, с. 384]. А. Ярмола вказує на недоречність отримання в окремих випадках від підприємств, установ чи організацій відмови в наданні доказу, зокрема, якщо через вимоги закону інформація є конфіденційною, адже вона надається лише на підставі ухвали (запиту) суду [3].

5. Відмінність в віднесенні до об'єктів справляння судового збору. За подання клопотання в порядку ст. 84 ЦПК України він не справляється. Заява про забезпечення доказів у спосіб їх витребування віднесена Законом України «Про судовий збір» до об'єктів справляння судового збору. В судовій практиці нажаль непоодинокими випадки помилкового віднесення витребування доказів в порядку ст. 84 ЦПК України до забезпечення доказів та вказівка судів учасникам справи на не сплату судового збору, в той час як такий і не мав сплачуватись згідно закону.

Відповідні роз'яснення щодо визначення віднесення вищенаведених процесуальних документів до об'єктів справляння судового збору наведені й у постанові Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17.10.2014 р. «Про застосування судами законодавства про судові витрати у цивільних справах» [4].

6. Відмінні темпоральні межі. Право на витребування доказів в порядку ст. 84 ЦПК, за загальним правилом, здійснюється разом з поданням позовної заяви. Протилежна сторона, третя особа без вимог можуть реалізувати це право в першій заяві по суті справи. Допускається більш пізнє здійснення цього права, але лише у разі наявності причин, що обумовлювали його нездійснення у вказані строки.

Якщо воно реалізується до відкриття провадження у справі, то в порядку забезпечення доказів.

В той же час право на витребування доказів шляхом їх забезпечення може бути здійснено до відкриття провадження у справі, з моменту відкриття провадження у справі. Вирішення питання про витребування доказів шляхом їх забезпечення виступає однією із процесуальних дій, що вчиняється при підготовці справи до судового розгляду.

7. Відмінними виступають строки розгляду вищенаведеного клопотання та заяви. ЦПК не визначає процесуальні строки розгляду клопотання про витребування доказів. Заява про забезпечення доказів, незалежно від способу забезпечення, розглядається судом протягом 5 днів з дня її надходження до суду.

8. Різні підходи у визначенні процесуальної форми розгляду питання щодо витребування доказів в порядку ст. 84 та як спосіб забезпечення доказів. Ст 84 ЦПК України не містить вказівки на його вирішення в судовому засіданні. Як спосіб забезпечення доказів заява про витребування доказів розглядається в такій формі як судові засідання.

9. Відмінність у віднесенні ухвал, постановлених за результатами здійснення відповідних прав, до об'єктів апеляційного оскарження. Ухвала про витребування доказів як спосіб їх забезпечення є самостійним об'єктом здійснення права апеляційного оскарження. Скарга може бути подана й разі відмови в задоволенні такої заяви. Ухвала про витребування доказів в порядку ст. 84 ЦПК України чи про відмову у їх витребуванні не визначена у ст. 353 ЦПК України як самостійний об'єкт оскарження. Разом з тим, остання має бути віднесена до таких, оскільки неможливість подання певного доказу та відмову у цьому судом унеможлиблює встановлення дійсних обставин справи.

Отже, ці два процесуальні механізми відрізняються за нормативним закріпленням, метою запровадження, підставами застосування, процесуальною формою, необхідністю сплати судового збору, темпоральними межами застосування, строками та формою розгляду, віднесенням до об'єктів апеляційного оскарження.

Література:

1. Постанова Верховного Суду від 01.11.2021 р. Справа № 520/14132/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100817047>
2. Цивільний процесуальний кодекс України : Науково-практичний коментар 2-ге вид. перероб. і доп. / За ред. Є.О. Харитоновна, О.І. Харитонової, В.В. Васильченка, Н.Ю.Голубевої та ін. Х.: Одиссей, 2011. 1016 с.
3. Ярмола А. Витребування доказів не завжди зумовлює сплату судового збору. *Закон і бізнес*. 2012. №23 (1062). 02.06—08.06.2012
4. Про застосування судами законодавства про судові витрати у цивільних справах: постанова пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17.10.2014 р. *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0010740-14>

Требик Людмила Петрівна,

*доцентка кафедри публічного управління та адміністрування
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,
кандидатка наук з державного управління, доцентка*

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЦИФРОВОГО ЛІДЕРСТВА ДЛЯ ПОКРАЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

На сьогодні покращення рівня ефективності місцевого самоврядування залежить від реальної реалізації органами місцевого самоврядування процесу цифрової трансформації на місцях: впровадженні новітніх цифрових технологій та інструментів для покращення ефективності та якості послуг, які надає місцева влада своїм жителям, використання інформаційних технологій для забезпечення зручності та доступності послуг, поліпшення взаємодії між місцевою владою та громадянами, а також оптимізацію бізнес-процесів в органах місцевого самоврядування.

Цифрова трансформація місцевого самоврядування включає в себе і такі компоненти, як: електронне управління документами та е-діловодство; електронні сервіси для громадян; моніторинг та аналіз даних для прийняття обґрунтованих рішень; використання геоданих та систем геопросторового аналізу для покращення міського планування та розвитку; використання інтернету речей та інших технологій для покращення управління міською інфраструктурою (наприклад, освітлення, водопостачання, транспорту тощо). Це допомагатиме місцевій владі забезпечити більш ефективне та прозоре управління, поліпшити якість послуг для громадян та забезпечити більш ефективне використання бюджетних коштів. Також вона дозволяє місцевій владі підвищити свій рівень конкурентоспроможності та відкрити нові можливості для розвитку місцевої економіки.

Проте швидкість, якість та ефективність буде залежати від різних факторів та чинників, але в основі буде наявність на місцях активних та результативних цифрових лідерів. Немає однієї ідеальної моделі цифрового лідера, оскільки вона може відрізнятися в залежності від конкретної сфери діяльності, а також країни та культурного контексту. Наведемо загальні риси, які можуть визначати модель цифрового лідера:

Він має бути експертом в галузі цифрових технологій: Цифровий лідер повинен мати глибокі знання та розуміння технологій, які можуть використовуватися в конкретній сфері діяльності. Він повинен бути здатним до оцінки та аналізу нових технологій, щоб забезпечити їх ефективне використання.

Цифровий лідер повинен бути інноваційним: Він повинен мати здатність до пошуку нових інноваційних рішень та забезпечення їх впровадження в організацію. Він повинен бути здатним до мислення за межами стандартних рішень та досліджувати нові можливості для покращення бізнесу чи роботи публічних органів влади.

Він повинен бути комунікабельним: Цифровий лідер повинен мати здатність до ефективної комунікації зі всіма зацікавленими сторонами, включаючи внутрішніх та зовнішніх партнерів. Він повинен бути здатним до переконливої презентації своїх ідей та можливостей.

Цифровий лідер повинен бути відкритим до змін: Він повинен бути здатним до розуміння необхідності змін та до готовності до впровадження їх. Він повинен бути здатним до зміни стратегії, якщо вона не працює, та до прийняття нових підходів для досягнення поставленої мети.

Цифровий лідер повинен мати емпатію та розуміння потреб користувачів: Він повинен розуміти потреби та очікування користувачів в цифровому середовищі, а також бути здатним до впровадження інструментів, що забезпечать високу якість обслуговування громадян.

Цифровий лідер повинен бути лідером команди: Він повинен бути здатним до формування та керування командою фахівців з різних галузей, а також до розвитку та мотивації персоналу.

Цифровий лідер повинен бути здатним до управління ризиками: Він повинен бути здатним до ідентифікації та оцінки ризиків, що виникають при використанні цифрових технологій, а також до прийняття заходів для зменшення цих ризиків.

Цифровий лідер повинен бути здатним до аналізу даних: Він повинен бути здатним до збору та аналізу даних, що дозволяє приймати обґрунтовані рішення та покращувати ефективність діяльності.

Цифровий лідер повинен бути здатним до навчання та розвитку: Він повинен бути здатним до постійного навчання та розвитку, щоб залишатися в курсі останніх технологічних новинок та тенденцій.

Цифровий лідер повинен бути здатним до створення цифрової стратегії: Він повинен бути здатним до формування та реалізації стратегії, що базується на цифрових технологіях, для досягнення мети організації.

Цифровий лідер повинен бути здатним до підвищення рівня безпеки. Він повинен використовувати сучасні технології кібербезпеки для захисту своїх даних та систем від кібератак.

На основі розглянутих характеристик цифрового лідера узагальнимо основні принципи цифрового лідера:

1) інноваційність (постійно вдосконалюється та використовує цифрові технології для створення нових продуктів та послуг);

2) орієнтація на громадянина (громадянин в центрі його діяльності, розуміє його потреби та намагається надати якісні послуги та сервіси);

3) гнучкість (швидко адаптується до змін та змінює свою стратегію відповідно до нових умов);

4) аналітичність (збирає та аналізує дані для прийняття обґрунтованих рішень);

5) культура інновацій (створює сприятливу культуру для розвитку та впровадження нових ідей, сприяє співпраці та зворотному зв'язку);

6) кібербезпека (забезпечує високий рівень кібербезпеки власної та своєї організації, захищає дані та передбачає та уникає ризиків, пов'язаних з кібератаками);

7) соціальна відповідальність (дбає про відповідальне використання технологій та враховує соціальні, екологічні та етичні аспекти своєї діяльності).

Ці принципи цифрового лідера є важливими для розвитку та покращення ефективності місцевого самоврядування.

Пропонуємо Міністерству цифрової трансформації узагальнити досвід різних громад України та світу та на платформі <https://osvita.diia.gov.ua/> [1] розробити окремий розділ підтримки цифрових лідерів, який висвітлить, навчить і запровадить розуміння цифрових технологій як ключового фактора для якісних змін на місцях.

Така інформація повинна допомогти лідерам:

- розвивати реалістичне розуміння того, що цифрові технології можуть зробити для їхніх клієнтів/працівників/організації;
- краще розуміти ринок послуг і технологій, щоб забезпечити краще співвідношення ціни та якості під час закупівель;
- цінувати інвестиції в цифрові технології вже успішно впроваджені та принести відчутні переваги громадянам/компаніям та організації;
- знати, які ресурси, включаючи відповідні навички, необхідні для впровадження цифрових інструментів та підходів;
- визначати потенційні можливості застосування цифрових рішень для надання послуг таким чином, щоб вони реально змінили потреби їхніх клієнтів/працівників/організації;
- відкривати нові перспективи для розвитку в період активних та змінних обставинах і т.п.

Успішність змін та вплив їх на добробут українців буде залежати від того, як швидко буде здійснена така трансформація цифрових лідерів і яких масштабів вона сягне.

Література:

1. Національна онлайн-платформа для розвитку цифрової грамотності URL : <https://osvita.diia.gov.ua/>.

*Учкін Данило Олександрович,
студент I курсу магістратури спеціальності 081 «Право»
Класичного приватного університету*

ЩОДО ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА СТУДЕНТІВ, ЯКІ ЗДОБУВАЮТЬ ОСВІТУ ЗА КОРДОНОМ ВІЛЬНО ЗАЛИШАТИ ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність теми. З початку дії правового режиму воєнного стану обмеження права військовозобов'язаних чоловіків перетинати державний кордон викликало значний суспільний резонанс і супроводжувалося численними скандалами. Нажаль, ця ситуація не оминула і студентство, оскільки в перші місяці війни чимало студентів-українців денної форми навчання, які здобували освіту за кордоном змогли виїхати за межі України для продовження навчання, але нещодавно навіть вони втратили таку можливість. Гостра полеміка, що має місце останній час в засобах масової комунікації, необхідність врахування міжнародних стандартів у сфері прав людини тільки підкреслює актуальність обраної теми.

Виклад основного матеріалу. Починаючи з 24 лютого 2022 року в Україні введено правовий режим дії воєнного стану, у зв'язку з чим військовим командуванням разом із Міністерством внутрішніх справ України, іншими органами виконавчої влади,

органами місцевого самоврядування було запроваджено та здійснено передбачені законом України «Про правовий режим воєнного стану» заходи і повноваження, необхідні для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави [1].

Початок бойових дій в Україні суттєво змінив мирне життя кожного українця, ракетні обстріли, щоденні сигнали повітряної тривоги, нажаль, стали частиною нашого життя. Через це мільйони жителів країни, в основному жінки, діти та люди похилого віку, побоюючись за своє життя та здоров'я, вимушені були виїхати за межі України і отримали в різних країнах тимчасовий прихисток. Разом із ними за межі України виїжджали українські студенти денної форми навчання, які здобували освіту за кордоном.

Однак останнім часом виїзд за кордон громадян України, які є студентами закордонних вишів задля отримання освіти, неможливий. Головним аргументом такої заборони з боку представників Державної прикордонної служби України є те, що ця категорія осіб немає права на перетин державного кордону згідно Правил перетинання державного кордону громадянами України, затверджених постановою Кабінету Міністрів України № 57 від 27 січня 1995 року (далі – Правила) [2].

Згідно п. 2-6 Правил у разі введення на території України надзвичайного або воєнного стану право на перетин державного кордону, крім осіб, зазначених у пунктах 2-1 та 2-2 цих Правил, також мають інші військовозобов'язані особи, які не підлягають призову на військову службу під час мобілізації. Ця норма не поширюється на осіб, визначених в абзацах другому - восьмому частини третьої статті 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію».

На підставі абз. 2 ч. 3 ст. 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період не підлягають здобувачі професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти, асистенти-стажисти, аспіранти та докторанти, які навчаються за денною або дуальною формами здобуття освіти [3].

Правилами, затвердженими Кабінетом Міністрів України, не дозволено виїзд за кордон під час мобілізації зазначеній категорії осіб. Це суперечить вимогам п. 1 ст. 92 Конституції України, в якій зазначено, що виключно законами України визначаються права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод; основні обов'язки громадянина.

Стаття 33 Конституції України зазначає, що кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом [4].

На сьогоднішній день має місце суперечність у праві, оскільки жодним законом України не заборонено перетин державного кордону студентами-українцями денної форми навчання, які здобувають освіту за кордоном, а Правилами затвердженими Кабінетом Міністрів України не дозволений такий перетин.

В перші місяці війни чимало студентів-українців денної форми навчання, які здобували освіту за кордоном, все ж таки змогли виїхати за межі України для продовження навчання. Так відбулося через те, що Головнокомандувач Збройних сил України Валерій Залужний направив лист № 300/1/С/962 від 24.03.2022 року Держприкордонслужбі, відповідно до якого військкомати отримали розпорядження надавати відстрочку та дозвіл на перетин кордону тим, хто вже навчався в іноземних вишах на момент початку мобілізації (а не вступив пізніше). Саме на підставі цього листа центри комплектування почали видавати довідки студентам, а вже прикордонники — випускати студентів закордонних вишів.

Зазначені вище обставини дають достатньо підстав вважати, що через суперечність у праві в регулюванні цього виду правовідносин, відсутності координації між державними органами, невизначеності повноважень кожного з них громадяни України, які є студентами денної форми навчання, які навчаються у закордонних вишах не можуть

покинути територію України для продовження навчання. Отже, актуалізується питання пошуку балансу прав кожної особистості на освіту (приватних інтересів) та оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави (публічного інтересу).

Згідно статті 2 Протоколу № 1 до Конвенції про захист прав людини і основних свобод, нікому не може бути відмовлено в праві на освіту. Перешкоджання військовослужбовцями Державної прикордонної служби України в реалізації цього права є порушенням цієї статті, оскільки деякі спеціальності на яких навчаються наші студенти за кордоном відсутні в Переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затвердженої постановою КМУ № 266 від 29 квітня 2015 року (наприклад, мехатроніка).

Більш того, Національне агентство з питань запобігання корупції розглядало проекти про внесення змін до Постанови, вбачало корупційні ризики в частинах документів, де згадувались студенти: мовляв, законодавство не визначає, що йдеться про здобуття освіти саме за кордоном; а перелік документів, які такі категорії осіб мають надавати на прикордонних пунктах, чітко не визначений. Зазначене ще раз доводить той факт, що законодавче врегулювання цього питання потребує суттєвих змін [5].

Перше судове рішення, що з'являється з цього питання, було ухвалено на користь студента. Суть справи полягала у тому, що студент денної форми навчання, який мав відстрочку від призову, намагався виїхати за межі державного кордону України. При перетині кордону студент надав паспорт громадянина України для виїзду за кордон, посвідчення про приписку до призовної дільниці та студентський квиток, однак йому було відмовлено в перетині державного кордону України, з посиланням на те, що студентом при перетині кордону не було надано документів, які б підтверджували підстави виїзду за кордон. В результаті розгляду цієї справи суд прийшов до переконання, що студент мав право на перетин державного кордону України як особа, яка згідно пункту 2-6 Правил перетинання державного кордону не підлягає призову на військову службу під час мобілізації [6].

Висновок. Конституція України, допускаючи обмеження прав під час воєнного стану, встановлює суворі вимоги до них, насамперед, щоб гарантувати людині змогу користуватися своїми правами, не торкаючись сутності права та усунути небезпеку необґрунтованих обмежень з боку органів влади. Конституційні вимоги щодо обмежень прав людини повинні бути необхідними, переслідувати легітимну мету, утримувати баланс між суспільною необхідністю й інтересами носія права. Такі обмеження можуть бути встановлені лише законом на підставі норм конституції.

Щодо питання обмеження права студентів-українців денної форми навчання, які здобувають освіту за кордоном, вільно залишати територію України в період воєнного стану, необхідно наголосити увагу, що таке обмеження встановлено тільки Правилами, які за своєю правовою природою є підзаконним нормативно-правовим актом, а не законом, як це визначено в Конституції України. Також відсутня легітимна мета такого обмеження, оскільки воно жодним чином не стосується забезпечення оборони України та інтересів держави через те, що студенти не підлягають мобілізації, а отже не можуть бути залучені до оборони України, а лише вимушені залишатися в країні, пропускати лекції, практичні заняття, сесії, що суттєво перешкоджає реалізувати право на освіту. З цього випливає, що з боку держави недотриманий баланс між правом кожної особистості на освіту (приватних інтересів) та оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави (публічного інтересу).

Більш того, навіть в указі Президента України про введення воєнного стану зазначено, що тільки тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30 – 34, 38, 39, 41 – 44, 53 Конституції України, однак таке обмеження встановлено не було, оскільки відсутній закон, який обмежував би ці права [1].

Для вирішення цієї проблеми пропоную врегулювати на рівні закону питання можливості виїзду за межі України студентам денної форми навчання, які здобувають освіту за кордоном; внести зміни до Правил, в якому дозволити виїзд за межі України студентам денної форми навчання, які здобувають освіту за кордоном, та встановити чіткий перелік документів, необхідних для перетину державного кордону.

Література:

1. Указ Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» [Офіційне інтернет-представництво Президента України Володимира Зеленського] URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>
2. Правила перетинання державного кордону громадянами України затверджені постановою Кабінету Міністрів України № 57 від 27 січня 1995 року [Офіційний веб-портал парламенту України] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/57-95-%D0%BF>
3. Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» [Офіційний веб-портал парламенту України] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12>
4. Конституція України [Офіційний веб-портал парламенту України] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
5. Корупційні схеми та ризики під час виїзду з України в умовах воєнного стану [Офіційний веб-сайт Національного агентства з питань запобігання корупції] URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/10/Koruptsiy-ni_shemy_ta_ryzyku_pid_chas_vyi-zdu_z_Ukrai-ny_v_umovah.pdf
6. Рішення Львівського окружного адміністративного суду по справі № 380/7174/22 від 19.09.2022 року [Єдиний державний реєстр судових рішень] URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106541611>

Федорчук Іван Ігорович,

*аспірант кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ВИМІР ІСТОРИКО-ПРАВОВИХ ЗАСАД СТАНОВЛЕННЯ ПРАВА НА ЖИТЛО

Питання правового захисту житла постало чи не одразу із появою державних утворень і знайшло своє закріплення у відповідних нормативно-правових актах, котрі виконували, за своєю сутністю, роль основного закону.

Зокрема, витоки вітчизняного концепту права на житло як конституційного знаходимо у «Руській Правді» князя Ярослава Мудрого. У ній вказувалося, що власник житла (дому) має право убити злодія, спійманого під час крадіжки, або ж привести на княжий двір, за умови, що злодій залишиться живим до ранку. В такому разі злодій (або кожен зі злодіїв, якщо їх було кілька) повинен буде сплатити 3 гривні і 30 кун [1].

Продовження правових традицій, закладених у Руській Правді, знайшло своє відображення у Литовських статутах 1529 та 1566 років. Так, Литовський Статут 1529 року містив артикули щодо: захисту права володіння придбанним маєтком, що перебуває в заставі; захисту маєтку, виділеного у спадок синам, батько яких порушував присягу Литовському князю й утік до землі Московської або інших неприятельських земель; захисту маєтностей і будинків під час війни від мародерства жовнірів та найманців; княжих позик особам, які втратили свій дім внаслідок пожежі, повені, війни або задля блага держави чи князя [2]. Литовський Статут 1566 року, окрім вище названих норм, також містив статтю, що передбачала відповідальність за пограбування і руйнування дому та завдання тілесних ушкоджень або вбивство власника у мирний час [3].

У ході історичних процесів частина сучасних українських земель була захоплена Московською державою. Нормативно-правовим актом, що виконував роль основного закону Московського царства було Соборне уложення 1649 року. Положеннями, зміст котрих стосується захисту права на житло, були п. 226 (втрата житла внаслідок пожежі та відповідальність за шкоду, завдану сусідам під час пожежі) та п. 279 (засади добросусідства та відповідальність за їх порушення) [4].

На теренах гетьманської України захист права на житло було закріплено у договірному акті, більш відомому як Конституція Пилипа Орлика 1710 року. Відповідно до Розділу X цього документу, саме на гетьмана покладався обов'язок дбати про добробут військових (козаків) і цивільних (посполитих), у тому числі, шляхом контролю за тим, щоб полковники, сотники, отамани з усіма військовими та посполитими урядниками не позбавляли козаків і посполитих рухомого та нерухомого майна за найменшу провину [5].

На західних українських територіях, які перебували у складі Австрійської, а пізніше – Австро-Угорської імперії, діяв конституційний Закон про загальні права громадян, ухвалений 21 грудня 1867 року. Серед основних прав було й право на недоторканість житла [6, с. 90].

Після Першої світової війни на територіях, які раніше належали Росії, було проголошено Українську Народну Республіку (УНР), а на тих, що входили до складу Австро-Угорщини – Західно-Українську Народну Республіку (ЗУНР). Роль Конституції в УНР виконував Статут про державний устрій, права і вільності УНР від 29 квітня 1918 року. У цьому законодавчому акті встановлювалось право на недоторканність житла («домашнього огнища») (п. 15) [7]. Оскільки Статут про державний устрій, права і вільності УНР від 29 квітня 1918 року був «умовним» конституційним актом, то професором Отто Ейхельманом було розроблено, з позицій юридичної науки і практики, абсолютно професійний проект Конституції основних державних законів Української Народної Республіки. Цей проект, крім іншого, містив §320: «Вхід до помешкання, в котрому оселився громадянин, відповідним органам державної влади без згоди господаря дозволяється лише в точно визначених законом випадках з обов'язковим додержанням встановлених умов і форм. За всяке порушення цього правила винний підлягає карній відповідальності. Кара не може бути меншою, як ув'язнення на пів року» [8]. На теренах ЗУНР академіком Станіславом Дністрянським було розроблено проект Конституції Західно-Української Народної Республіки. У ньому закріплювалися право повного і безперешкодного користування своїм житлом (§9) а також право свободи вибору місця проживання (§10) [9].

На жаль, мріям України про державність і суверенність на початку ХХ ст. стати реальністю так і не судилось: частина українських земель відійшла до Польщі, а частина стала Українською Радянською Соціалістичною Республікою. На території України, яка опинилася під владою Польщі, діяла Конституція Республіки Польща від 17 березня 1921 року. Вона містила Артикул 95 у котрому йшлося захист власності усіх громадян, незалежно від національності мови чи релігії, та Артикул 100, який проголошував, що помешкання громадянина є недоторканим [10].

За роки існування нашої держави у складі СРСР було прийнято чотири Конституції: у 1919, 1929, 1937 та 1978 роках. Зазначимо, що Конституції УРСР 1919 та 1929 років не містили норм щодо права на житло та суміжних прав. Лише у 1937 році у Конституції УРСР з'являється ст. 10, котрою закріплювалось право особистої власності громадян, крім іншого, на жилий будинок і підсобне домашнє господарство, на предмети домашнього господарства і вжитку, на предмети особистого споживання і комфорту; а також ст. 108, що встановлювала недоторканність житла громадян [11]. У Конституції 1978 року систему житлових прав було значно розширено. Зі ст. 11 випливало, що право на житло в урбаністичній ойкумені забезпечує держава, оскільки основний міський житловий фонд перебував у виключній власності держави [12]. В особистій власності громадян, відповідно до ст. 13, міг перебувати жилий будинок, а також предмети вжитку,

особистого споживання, комфорту і підсобного домашнього господарства. Особиста власність громадян перебувала під охороною держави [12]. Отже, радянська держава брала на себе саме функцію охорони, а не захисту: держава дбала про об'єкти особистої власності, але не про право на них. Конституція УРСР 1978 року вперше за всю історію конституцій, що діяли на території України, ввела поняття права на житло (ст. 42) та [12].

Таким чином, доходимо висновку про те, що сучасне право на житло, закріплене у Конституції України від 28 серпня 1996 р., у історичній ретроспективі викристалізувалось із суміжних прав – права на власність, права на недоторканність житла, права на захист житла та сформувалось під впливом, здебільшого, європейської правової парадигми.

Література:

1. Руська правда. URL: <http://litopys.org.ua/oldukr2/oldukr51.htm>
2. Литовський статут 1529 р. URL: http://litopys.org.ua/statut2/st1566_02.htm#rozdl
3. Литовський статут 1566 року. URL: http://litopys.org.ua/statut2/st1566_12.htm
4. Соборное уложение 1649 года. URL: <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/1649/whole.htm#1>
5. Договори і постанови прав і свобод військових між Ясновельможним Його Милості паном Пилипом Орликом, новообраним гетьманом Війська Запорізького, і між генеральними особами, полковниками і тим же Військом Запорізьким з повною згодою з обох сторін. Підтверджені 5 квітня 1710 року від Різдва Христового. URL: <http://static.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1710.html>
6. Шандала О.О., Правове регулювання громадянства та правовий статус громадян в Австро-Угорській імперії. Науковий вісник Ужгородського національного університету, Серія ПРАВО. 2015, Випуск 32. Том 1 с. 88-91.
7. Конституція Української Народньої Республіки (Статут про державний устрій, права і вільності УНР) від 29.04.1918 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-18#Text>
8. Ейхельман О. Проект Конституції основних державних законів Української Народньої Республіки. URL: <https://elib.nlu.org.ua/view.html?&id=9367>
9. Дністрянський С. Проект Конституції Західно-Української Народної Республіки. URL: <https://constituanta.blogspot.com/2012/08/1920.html>
10. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 17 marca 1921 : z uwzględnieniem zmian ustalonych ustawą z dnia 2 sierpnia 1926, zmieniającą i uzupełniającą Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 17 marca 1921. URL: <https://kpbcs.umk.pl/dlibra/publication/20057/edition/29688/content?ref=L2NvbGx1Y3Rpb25kZkXNjcmlwdGlvb3R4OQ>
11. Конституція (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки від 30 січня 1937 року/ URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/001_001#Text
12. Конституція (Основний Закон) України від 20 квітня 1978 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/888-09#Text>

Федчун Андрій Миколайович,
*аспірант кафедри теорії та історії права
Державного вищого навчального закладу
«Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»*

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ПАЦІЄНТІВ У КАНАДІ

Канада є однією з провідних країн світу з високим рівнем доходів громадян і розвинутою економікою. Витрати на охорону здоров'я домінують і, як правило, зростають швидше, іноді випереджаючи рівень економічного розвитку.

Значна частина управління системою охорони здоров'я здійснюється на рівні провінцій, але в деяких провінціях Канади це управління відбувається в рамках детальнішого планування медичних послуг для залежних груп населення. Провінційні комітети зі стандартів якості охорони здоров'я та спеціалізовані агентства з оцінки технологій охорони здоров'я допомагають міністерствам охорони здоров'я провінцій і районним органам охорони здоров'я в плануванні. В останні роки спостерігається тенденція до більшої централізації скорочення або ліквідації регіональних органів охорони здоров'я. Більшість медичних працівників мають статус саморегулювання в нормативно-правовій базі, затвердженій провінційними та територіальними органами влади [1].

Діяльність федерального уряду в галузі охорони здоров'я включає широкий спектр заходів, від фінансування та сприяння збору даних і досліджень до регулювання громадської охорони здоров'я ліків, що відпускаються за рецептом, на додаток до вищезазначеної діяльності з просування національних стандартів охорони здоров'я та територій. Три рівні влади (федеральний, провінційний і територіальний) взаємодіють через конференції, конференції та засідання робочих груп в особі міністра охорони здоров'я та його заступників. В останні роки, на додаток до таких інтерактивних підходів, були створені спеціалізовані міжурядові органи зі сферами відповідальності, включаючи збір і розповсюдження даних, оцінку медичних технологій, безпеку пацієнтів та інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ). Федеральні та провінційні НУО мають значний вплив на формування напрямків політики та механізмів управління в секторі охорони здоров'я Канади.

Державні витрати на охорону здоров'я майже повністю покриваються загальними податковими надходженнями, які надходять до федерального, провінційного та територіального урядів. Значна частина отриманих доходів спрямовується на надання загально медичних послуг, тобто необхідна госпіталізація та медичні (медичні) послуги надаються безкоштовно жителям усіх адміністративно-територіальних одиниць за місцем звернення. Решта отриманих доходів використовується для фінансування інших видів медичної допомоги, в тому числі довгострокової та медичної допомоги у сфері рецептурних препаратів. Хоча провінції отримують більшу частину свого фінансування з власних джерел, вони також отримують менше чверті всього фінансування охорони здоров'я через Canada Health Transfer (щорічний переказ грошей від федерального уряду). Провінції та території несуть відповідальність за управління власними програмами загальної лікарні та охорони здоров'я, які фінансуються за рахунок податків. Забезпечувати мешканцям безоплатно за місцем звернення необхідну госпіталізацію, лабораторну діагностику та медичні (медичні) послуги [2, с. 32].

У 1984 році Канадський закон про охорону здоров'я встановив основні принципи надання медичної допомоги, включаючи страхування:

Універсальність: будь-який громадянин країни має право на медичне страхування на єдиних умовах;

Доступність: Медичні послуги надаються безкоштовно на загальних підставах, винятки з полісу. При цьому стоматологія платна. Канадці не прив'язані до лікаря і можуть звернутися до медичного закладу за власним вибором;

Комплексність: покриття охоплює госпіталізацію, догляд, діагностику, використання ліків, хірургічне втручання та інше обладнання, а також медичне обслуговування вдома та амбулаторне постачання ліків;

Мобільність: канадське медичне страхування не пов'язане з роботою та місцем проживання, використанням ліків, процедур та іншого обладнання, а також доставкою ліків для догляду вдома та амбулаторного лікування.

Оцінюючи ефективність системи охорони здоров'я, слід зазначити, що остання продемонструвала свою ефективність, забезпечивши захист канадців від високих витрат на госпіталізацію та медичну (медичну) допомогу на основі національних стандартів надання медичної допомоги. У той же час вузький спектр загальних медичних послуг, що надаються в рамках національних стандартів охорони здоров'я, призвів до великих прогалин в охопленні населення. Наприклад, для ліків, що відпускаються за рецептом, і стоматологічної допомоги, ці прогалини заповнюються приватним медичним страхуванням, залежно від роботи та місця проживання, а для ліків, що відпускаються за рецептом, за допомогою програм для населення, затверджених провінціями для похилого віку та людей, що живуть за межею бідності. Досягнення рівного доступу до медичної допомоги буде серйозною проблемою, якщо обсяг державного страхування не буде достатнім, щоб заповнити прогалину з приватним медичним страхуванням. Система забезпечує справедливість у фінансуванні, оскільки більшість фінансування сектору охорони здоров'я надходить із загальних податкових надходжень федерального, провінційного та територіального урядів, з джерелами фінансування від прогресивних до пропорційних. Але фінансування, як правило, менш справедливе, коли йдеться про високооплачувану роботу за рахунок особистих платежів громадян і страхових виплат на виробництві [3, с. 78].

Існують відмінності в доступі до медичної допомоги, але за межами таких сфер, як стоматологічна та психічна допомога, ці відмінності незначні. Щодо професійних медичних послуг, то тут перевагу має заможний клас, однак розрив між двома категоріями не можна вважати значним. Країна також економічно поділена на східну та західну, з відмінностями між менш заможними провінціями на сході Канади та багатшими провінціями на заході Канади. Кошти виділяються так званим «бідним» провінціям, щоб збалансувати федеральні потоки доходів на рівнях, необхідних для забезпечення належного рівня державних послуг, включаючи охорону здоров'я, без застосування різко вищих податкових ставок. [4, с. 23].

Хоча канадці загалом задоволені системою економічної безпеки в рамках національного стандарту охорони здоров'я, вони менш задоволені своїм доступом до системи. Починаючи з 1990-х років, громадськість була незадоволена доступом до лікарів і переповненими відділеннями невідкладної допомоги в лікарнях, а також збільшенням часу очікування на планові операції. За результатами дослідження пацієнтів, проведеного Фондом Співдружності у 2010 р. Канада вже відстає від таких країн, як Австралія, Франція, Швеція, Велика Британія та США за часом очікування медичної (медичної) допомоги та планових операцій. Однак канадська система охорони здоров'я була оцінена більш позитивно, якщо використовувати більш об'єктивні показники діяльності системи охорони здоров'я, такі як контроль смертності, водночас відзначаючи стан здоров'я населення порівняно з аналогічними показниками у Сполученому Королівстві та Сполучених Штатах, хоча ці параметри нижчі, ніж в Австралії, Швеції та Франції. Ефективність системи охорони здоров'я Канади, яка вимірюється індексом якості, також покращилася за останні 10 років, оскільки уряди провінцій за підтримки Ради стандартів якості охорони здоров'я та інших організацій впроваджували заходи щодо покращення

якості на більш систематичній основ. Нарешті, уряд, медичні організації та постачальники медичних послуг докладають більше зусиль щодо поліпшення досвіду пацієнта [5].

Отже, аналіз реалізації права на охорону здоров'я та функціонування систем охорони здоров'я у різних країнах світу надав можливість зробити висновок, що на практиці не існує єдиної правильної, універсальної моделі фінансового забезпечення системи охорони здоров'я. Зарубіжний досвід продемонстрував, що важливу роль у функціонуванні охорони здоров'я відіграє культура суспільства та соціальна поведінка громадян конкретної країни. Механізм фінансування охорони здоров'я може бути успішно вдосконалений як у рамках бюджетного фінансування, так і соціального медичного страхування.

В Україні для підвищення ефективності національної системи охорони здоров'я необхідно розробити та впровадити власну програму медичного страхування з урахуванням соціально-економічних особливостей розвитку держави. Для цього слід переглянути існуючу національну політику в цій сфері та зосередити основні зусилля на вирішенні найважливіших проблем охорони здоров'я, зокрема доступності та своєчасності якісної медичної допомоги, високої ефективності охорони здоров'я, поліпшення якості послуг. Запровадження в Україні медичного обов'язкового страхування призведе не лише до покращення надання медичних послуг, а також до вдосконалення управління всією системою та її фінансування.

Література:

1. Blais R, Sears NA, Doran D, Baker GR, Macdonald M, Mitchell L, Thalès S. Assessing adverse events among home care clients in three Canadian provinces using chartreview. *BMJ Qual Saf.* 2013 Dec;22(12):989-97.
2. Butts C, Kamel-Reid S, Batist G, Chia S, Blanke C, Moore M, Sawyer MB, Desjardins C, Dubois A, Pun J, Bonter K, Ashbury FD. Benefits, issues, and recommendations for personalized medicine in oncology in Canada. *Curr Oncol.* 2013 Oct;20(5):e475-83.
3. Eggertson L. CMA calls for national review of physician supply, demand. *CMAJ.* 2013 Sep 17;185(13):E621-2.
4. Husereau D, Drummond M, Petrou S, Carswell C, Moher D, Greenberg D, Augustovski F, Briggs AH, Mauskopf J, Loder E; ISPOR Health Economic Evaluation Publication Guidelines-CHEERS Good Reporting Practices Task Force. Consolidated Health Economic Evaluation Reporting Standards (CHEERS) — explanation and elaboration: a report of the ISPOR Health Economic Evaluation Publication Guidelines Good Reporting Practices Task Force. *Value Health.* 2013 Mar-Apr;16(2):231-50.
5. Kushniruk AW, Bates DW, Bainbridge M, Househ MS, Borycki EM. National efforts to improve health information system safety in Canada, the United States of America and England. *Int J Med Inform.* 2013 May;82(5):e149-60.

Філіпович Андрій Юрійович,

викладач вищої категорії, методист

*Навчально-методичного центру професійно-технічної освіти у Рівненській області,
магістр з будівництва, магістр з менеджменту*

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ, ЩОДО РЕФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ БІЗНЕСУ

Публічна влада — це влада, виділена з суспільства і яка не збігається з населенням країни. Це вольове відношення між людьми з приводу організації їхньої сумісної діяльності, вироблене на основі спільного інтересу.

Публічна влада виступає у двох формах:

- державна влада
- муніципальна влада.

Оскільки немає єдиного загальноприйнятого визначення державної влади, існують різні її теорії. Найбільш поширеним є тлумачення державної влади як такого виду публічної політичної влади, що здійснюється державою та її органами, тобто здатність держави підпорядковувати своїй волі поведінку осіб.

Державна влада дійсно спирається в своїй побудові на своєрідну «публічну» основу, адже здійснюється та виступає від імені суспільства, є представником його волі. Але вона не єдиний різновид публічної влади. Тому окремі державознавці називають державну владу публічною владою особливого роду. Але так чи інакше, державна влада — це влада публічна, у зв'язку з чим її треба розглядати як здатність або можливість здійснювати управління, керівництво суспільством [1].

Саме муніципальна публічна влада є причиною багатьох перспективних бізнесових ідей. Наскільки підприємці готові працювати з владою у сфері бізнесу залежить розвиток самої країни. Якщо взяти останні події, щодо воєнного часу складніше стало працювати підприємствам з владою. Основні тендери проходять чомусь не прозоро з одним учасником або технічними учасниками. Тому стають під пильним оком суспільства. Останні події такої участі між владою та приватним підприємством є показовими, щодо завищення ціни чи пролонгація окремих підприємств. Приклад у Рівненській області з головою ОТГ та закупівлею машини з конкретним вказанням марки та кольору показав, що не всі є у владній структурі публічними.

Основна проблема в публічній владі закривання певних деталей договорів, що унеможливує розвиток та конкуренцію підприємств не стимулює розвиток бізнесу в країні. Розглянемо основні умови.

Комунікація публічної влади та бізнес-спільноти проходить досить жваво, і перспектива росту рентабельності, як підприємства, так і влади досить велика. Потрібно щоб в першу чергу була конкуренція і прозоро проходили тендери. Рівні умови для усіх підприємств, а головне повна комунікація між владою та бізнесом.

Етапи та методи співпраці органів влади та бізнесу. Основні етапи це показ потребності, як бізнесу, так і владі отримання певних преференсів. Методи впливу влади на проведення торгів на одержання замовлення.

Лобіювання та адвокація: нормативно-правові засади. Важливо все вірно роботи та проводити на торгах без будь-яких домовленостей. Тоді не виникатиме питань, щодо прозорості та чесності.

Конструктивні та деструктивні моделі взаємодії публічної влади та бізнесу. Вимога певних ідей, щодо перспективності впровадження послуг чи торгівлі.

Місцеві інструменти підтримки бізнесу. Основне це розвиток бізнесу в регіонах. А тому потрібно на Законодавчому рівні забезпечити нормальне функціонування підприємств.

Механізми створення нових економічних можливостей в громадах. Створення нових місць роботи є розвиток громади, а тому це першочергове питання до влади.

Досвід, суперечності та перспективи діалогу влада-бізнес. Ось чого не вистачає в перспективах розвитку промисловості. Діалог – важлива складова для певного консенсусу та знаходження компромісів та розвитку конкурентоспроможності підприємств та громади.

Висновки. Сьогодні в Україні існує проблема підвищення рівня співпраці державної влади та підприємницьких структур.

Враховуючи сукупність кваліфікуючих ознак публічну владу за змістом слід розуміти як масову соціальну владу що реалізується на основі принципу представництва і базується на довірі людей та здійснюється на благо суспільства. В результаті дослідження представлених наукових підходів до розуміння сутності публічної влади та поділяючи

викладене вище розуміння поняття влади та публічної влади як безпосередньої основи соціального управління, вважаю, що публічну владу слід розглядати як суспільне відношення панування-підкорення між суб'єктами та владарювання. Залежно від критеріїв публічна влада поділяється на різні види і форми, але їх об'єднує те, що реалізація будь-якої публічної влади здійснюється через соціальне управління. Основними формами здійснення публічної влади в сучасному демократичному суспільстві є державна влада та влада місцевого самоврядування.

Відносини між державою та бізнесом повинні формуватися на основі взаємної відповідальності, що забезпечить гармонізацію їх інтересів у напрямку підвищення соціальних стандартів, рівня та якості життя людей.

Під взаємодією влади і бізнесу можна розуміти процес спільної діяльності органів публічної влади і представників бізнес-структур, який направлений на розробку, прийняття та реалізацію ефективних рішень щодо розвитку соціально-економічного стану регіону та базується на партнерських засадах і взаємовигідних умовах використання ресурсів як держави, так і бізнесу.

Література:

1. Публічна влада. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%83%D0%B1%D0%BB%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0_%D0%B2%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B0
2. Філіпович А.Ю. «Основи підприємницької та управлінської діяльності», навчальний посібник - Рівне: ВСП «Рівненський коледж НУБіП України», 2018. 284 с.

Філічук Ксенія Володимирівна,
аспірант Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕЛЕКТОРАЛЬНОЇ ПАРАДИГМИ ВИБОРІВ У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Голосування є однією з фундаментальних характеристик людської демократії, і впродовж історії людства докладалися постійні зусилля для вдосконалення процесів, механізмів і методів, задіяних для проведення голосування у спосіб, який дозволяє перевірити результати, був би прозорим і доступним.

Поява інформаційно-комунікаційних технологій привернула увагу до використання прогресу у технологічній сфері для полегшення процесів голосування, насамперед для забезпечення прозорості та доступності. З моменту свого першого використання в якості бюлетенів з перфокартками в 1960-х роках системи електронного голосування досягли значного прогресу завдяки Інтернет-технологіям із використанням ряду термінологій, таких як електронне голосування (використання машини на виборчій дільниці), цифрове голосування (використання електронних пристроїв, таких як машини для голосування) та і-голосування (за допомогою веб-браузера для голосування) [1].

Сьогодні шляхом використання технології блокчейнджу можна вказувати про новітні можливості реалізації виборчих прав як виду політичних прав особи.

Електронні системи голосування мають бути законними, точними, безпечними та зручними під час використання на виборах.

Онлайн-голосування – тренд, який набирає обертів у сучасному суспільстві. Це має великий потенціал для зменшення організаційних витрат і підвищення явки виборців. Це усуває необхідність друкувати виборчі бюлетені чи відкривати виборчі дільниці — виборці можуть голосувати скрізь, де є підключення до Інтернету. Незважаючи на ці переваги, рішення для онлайн-голосування розглядаються з великою часткою

обережності, оскільки вони створюють нові загрози. Одна вразливість може призвести до масштабних маніпуляцій голосами.

Використання системи електронного голосування часто критикується з боку правової спільноти. Основною пересторогою тут є те, що є з боку окремих осіб можливе неправомірне втручання в результати голосування. Проте технічний прогрес в цьому напрямку значно удосконалився, і сьогодні фахівці говорять про практичне подолання вказаної проблематики. «Кожному блоку присвоюється криптографічний хеш, який залишається дійсним, доки дані в блоці не змінюються. Якщо в блок внесено будь-які зміни, криптографічний хеш негайно зміниться, вказуючи на зміну даних, яка може бути спричинена зловмисною діяльністю. Таким чином, завдяки міцній основі криптографії, блокчейн все частіше використовується для пом'якшення несанкціонованих транзакцій у різних доменах» [2].

Електронне голосування є одним із нових застосувань блокчейну, за допомогою якого дослідники прагнуть отримати такі переваги, як цілісність, анонімність і неспростовність, які є критично важливими для програми для голосування. Зокрема, блокчейн дозволяє створити систему виборців шляхом генерації унікальних фізичних адрес, які можна використовувати для представлення сукупності виборців і кандидатів. Кожному виборцю може бути виданий один жетон для голосування, який відповідає його унікальній адресі, таким чином представляючи унікального виборця. Так само деякі адреси зарезервовані для ідентифікації кандидатів, які потім можуть бути використані для передачі жетонів голосування з адрес виборців.

Тому нині вважається, що блокчейн є однією з технологій майбутнього, і дослідники стверджують, що ця технологія зруйнує багато галузей у найближчі роки, а демократичні вибори є однією з ключових сфер, яку блокчейн збирається трансформувати. Кілька організацій почали експериментувати з платформами електронного голосування з підтримкою блокчейну, такими як Democratic Earth, Horizon State і Follow My Vote. Це дослідження спрямоване на концептуалізацію архітектури блокчейну для зберігання результатів виборів, які забезпечують довіру, прозорість і незмінність [3]

Література:

1. Khan K. M., Arshad J., Khan M. M. Investigating performance constraints for blockchain based secure e-voting system Future Generation Computer Systems. 2020. V. 105. P. 13-26
2. Shi Z., Zhou H., Cees de Laat, Zhao Z. A Bayesian game-enhanced auction model for federated cloud services using blockchain. Future Generation Computer Systems. 2022. V. 136. P. 49-66
3. Agbesi S., Asante G. Electronic Voting Recording System Based on Blockchain Technology 2019 12th CMI Conference on Cybersecurity and Privacy (CMI), Copenhagen, Denmark, 2019, pp. 1-8, doi: 10.1109/CMI48017.2019.8962142.

Фомічов Костянтин Сергійович,

докторант кафедри права та правоохоронної діяльності

Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка,

кандидат юридичних наук, доцент

РІЗНОВИДИ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Державна політика у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю виходить з необхідності утвердження та забезпечення прав і свобод людини, що відображається в

оновленій адміністративно-правовій доктрині, побудованій на публічно-сервісній спрямованості адміністративного права (людноцентристський підхід), що полягає в забезпеченні реалізації прав та охоронюваних законом інтересів приватних осіб (в тому числі осіб з інвалідністю) та захисті їх порушених прав та інтересів.

Стаття 46 Конституція України встановлює право громадян на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності [1]. Однак сам факт конституційного закріплення системи соціальних прав осіб з інвалідністю ще не означає їх автоматичну реалізацію у процесі публічного управління, що зумовлюється в тому числі чинниками економічної спроможності [2, с. 76], а також й чинниками організаційної спроможності відповідних суб'єктів публічної адміністрації.

Слід відзначити, що здійснення державної політики у будь-якій сфері є комплексною та структурованою діяльністю. Сумісна діяльність суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю, спрямована, відповідно, на забезпечення соціального захисту осіб з інвалідністю. Дана мета очевидно не може бути досягнута зусиллями лише окремого будь-якого суб'єкта публічної адміністрації в силу її різнопланового характеру.

Під взаємодією суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю слід розуміти передбачену законодавством спільну діяльність суб'єкта державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю та іншого такого ж суб'єкта або іншого публічного чи приватного суб'єкта, спрямовану на забезпечення повноцінної участі осіб з інвалідністю у житті суспільства шляхом реалізації ними своїх прав та обов'язків.

Взаємодію суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю можна класифікувати за такими критеріями:

1. За суб'єктним складом: органи місцевого самоврядування, місцеві органи державної виконавчої влади, центральні органи виконавчої влади, державні та комунальні заклади охорони здоров'я, освіти, соціально-реабілітаційні установи, правоохоронні органи.

2. За складністю організаційного механізму форм її вираження: проста та системна взаємодія. Проста взаємодія характеризується нескладними (простими) механізмами взаємодії, наприклад скерування запитів, надання інформації. Системна взаємодія характеризується складним, розгалуженим та інтегрованим системним механізмом, з наявністю підсистем та елементів.

3. За напрямом впливу на суб'єктів взаємодії: зовнішня та внутрішня. Зовнішня взаємодія в свою чергу поділяється на взаємодію суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю між собою: взаємодію суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю з іншими суб'єктами державної влади та місцевого самоврядування, державними та комунальними установами та закладами; взаємодію суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю з інститутами громадянського суспільства (громадськими організаціями, приватними суб'єктами).

4. За ступенем відкритості (публічності): публічна (прозора) та прихована (непублічна).

5. За нормативним врегулюванням: нормативно врегульована, нормативно неврегульована (не заборонена законом) або така, що здійснюється на підставі адміністративних договорів [3, с.342].

Взаємодія суб'єктів публічної адміністрації обумовлена неможливістю самостійного вирішення завдань, покладених на відповідного суб'єкта або через недостатність сил і засобів, або через відсутність необхідних для цього повноважень.

Вихідним пунктом взаємодії є інтерес суб'єктів публічної адміністрації щодо спільної, взаємоузгодженої роботи для досягнення певного результату.

Взаємодія суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю супроводжується узгодженістю між індивідуальними зусиллями цих суб'єктів як частиною та цілим у вигляді комплексного характеру діяльності всіх суб'єктів публічної адміністрації політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю.

Отже, взаємодія суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю з іншими суб'єктами при реалізації покладених на них повноважень та завдань є важливою складовою їх діяльності, оскільки дозволяє сконцентрувати зусилля, ресурси (як економічні, так і організаційні) кількох суб'єктів на виконанні певного спільного конкретного завдання. Різноманітність цілей та завдань, що стоять перед суб'єктами державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю обумовлюють різноманітність видів такої взаємодії.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>
2. Стеценко С.Г. Громадське суспільство та правова держава: проблеми взаємодії. Право України. 2014. № 4. С. 71-79.
3. Фомічов К.С. Поняття та види взаємодії суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю. *Юридичний науковий електронний журнал*. Вип. 12. 2022. С. 340-343.

Хитра Олена Володимирівна,

*доцентка кафедри публічного управління та адміністрування
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,
кандидатка економічних наук, доцентка*

НАПРЯМИ ТРАНСФОРМАЦІЇ РИНКУ ПРАЦІ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Перехід до цифрової економіки трансформує соціально-трудова сферу, зокрема, ринок праці та відносини зайнятості, зміст і характер праці, цінність праці, організацію та управління працею тощо (рисунки 1).

По мірі розвитку цифрової економіки відбувається перехід до четвертої промислової революції – «Індустрія 4.0». Відповідно, з'являється нова модель праці й зайнятості під назвою «Праця 4.0», яку науковці трактують як нову трудову парадигму, платформу, інститут, які забезпечують використання ресурсу праці в координатах, породжених мережево-цифровою сутністю «Індустрії 4.0» [3, с. 11]. Виникає логічний ланцюжок подій і взаємозалежностей: «проривні технології і цифрова трансформація → нові бізнес-моделі → новий формат організації праці → економіка нестандартної зайнятості» [4, с. 48]. У підсумку з'являються нові профілі зайнятості (зокрема, краудворкінг), а більшість компаній переглядають свої програми HR, щоб використовувати цифрові та мобільні інструменти; значна їх частина здійснює перегляд системи організації з орієнтацією на впровадження цифрових бізнес-моделей.

Маркерами нових тенденцій стають поширення дистанційної зайнятості, створення «цифрових робочих місць» і поява нової категорії суб'єктів ринку праці – «смарт-працівників». Найбільш затребуваними цифровими інструментами онлайн-зайнятості є Uber, LYFT, TaskRabbit, UpWork, Amazon Mechanical Turk [1, с. 146; 2]. До основних форм цифрової зайнятості належать: електронний фріланс (працівник самостійно здійснює пошук роботи, використовуючи спеціальні онлайн-платформи) та електронний аутсорсинг (у соціально-трудова відносинах бере участь посередник, який виступає гарантом і частково або повністю бере на себе ризики) [3, с. 12–13; 5, с. 114]. Прикметно, що за

цифрової смарт-зайнятості простежується створення якісно нового або удосконалення існуючого продукту /послуги – створення стартапів, нових програм, сервісного забезпечення, енергетичних ресурсів тощо [5, с. 115].

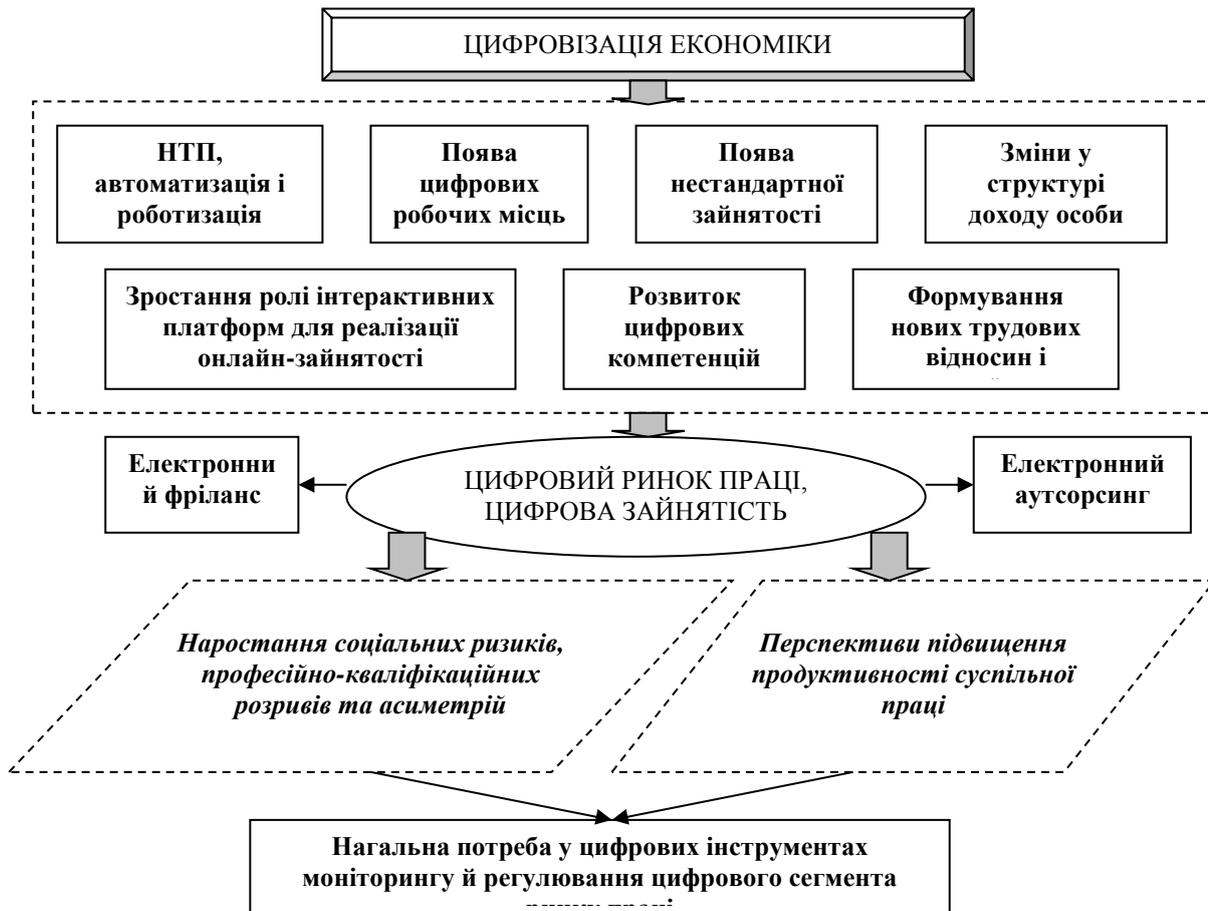

Рис. 1. Логіка впливу цифрової економіки на ринок праці й відносини зайнятості
Джерело: складено автором на основі [1; 2; 3]

Під впливом цифровізації відбувається формування цифрового сегмента ринку праці, представленого, з одного боку, цифровими робочими місцями, а з іншого, цифровими працівниками. Змінюється сам тип професійної діяльності; з'являються нові професії і спеціальності («Професії 4.0»), набувають поширення електронні біржі праці, онлайн-платформи. На ринку праці відбувається перехід від наявності робочих місць з постійною зайнятістю в одного роботодавця до тимчасових проєктів від різних компаній в одного незалежного працівника [6, с. 22].

Крім появи цифрових робочих місць і створення цифрових продуктів, цифрова зайнятість передбачає розвиток цифрових компетенцій працівників і цифрової мобільності, розбудову цифрової інфраструктури ринку праці та ін. [3, с. 11]. Зрештою, виникають нові форми конкурентної боротьби і відбувається формування нового ринку праці, орієнтованого на переважне використання інтелектуального капіталу [1, с. 144]. Домінантами конкуренції між представниками інноваційного людського капіталу стають, як правило, нецінові чинники (можливість самореалізації, поєднання праці й дозвілля, творчості і самостійності) [3, с. 14].

Одним з показників забезпечення зайнятості в умовах цифрової економіки є рівень цифрових компетенцій, які з кожним роком відіграють все більше значення у можливому працевлаштуванні. Цифрові компетенції відображають «сукупність здібностей особливого характеру, що необхідні для вільного використання комп'ютерної техніки та цифрових технологій для досягнення цілей у особистому та професійному житті»; це «стиль життя,

що відображений у соціальних та емоційних аспектах роботи і життя в цифровому середовищі» [7, с. 6].

На цифровому ринку праці утворюється майже необмежений простір для трудової мобільності, особливістю якої є віртуальність (рух робочої сили відбувається без фізичного переміщення). В результаті виникає новий тип трудової мобільності – цифрова мобільність, яка дозволяє працівникові повніше реалізувати свою робочу силу, а роботодавцеві – зменшити витрати на утримання персоналу в штаті. Оскільки для цифрової зайнятості не важлива територіальна обмеженість, її можна використати для збалансування попиту і пропозиції на ринку праці, а найважливішим ефектом цифрової зайнятості має бути підвищення продуктивності суспільної праці [3, с. 14].

За умов цифровізації робочі місця стають «цифровими», мобільними, тобто не потребують постійного перебування працівника на робочому місці [1, с. 146]. В Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України цифрове робоче місце визначається як віртуальний еквівалент фізичного робочого місця, котрий вимагає належної організації, користування та управління, оскільки воно має стати запорукою підвищеної ефективності працівників та створення для них більш сприятливих умов праці [8].

Концепція цифрового робочого місця передбачає не тільки можливість продовжувати роботу поза офісом, але й здатність робочого середовища адаптуватися під завдання співробітника. Під цифровим робочим простором можна розуміти певне інтегральне утворення, що охоплює цифрові процеси, засоби цифрової взаємодії, інформаційні ресурси, цифрову інфраструктуру та інші поняття, що є характерними для цифровізації загалом. Наявність цифрового робочого місця сприяє гнучкості в методах виконання посадових обов'язків, стимулює спільну роботу та взаємодію, підтримує децентралізовані та мобільні робочі середовища, передбачає вибір технологій для роботи. В межах цифрового простору співробітнику простіше збирати необхідні аналітичні дані та відстежувати статус поточних проектів, а також з'являється можливість використовувати зручні інструменти для обговорення завдань з колегами [9, с. 63].

Дослідники допускають два шляхи розвитку ринку праці в умовах цифровізації економіки. Перший – оптимістичний: за цифрової економіки ринок праці відчуває потребу в творчих особистостях, здатних до креативного мислення. Згідно з песимістичним прогнозом, у ході цифровізації виробництва речі стануть тісніше контактувати між собою («промисловий Інтернет речей»), а між людьми, навпаки, стане наростати відчуження [1, с. 146]. Для того щоб розв'язати проблеми зайнятості в умовах цифровізації, необхідно здійснювати заходи з модернізації робочої сили, що дозволить не тільки забезпечити достатній рівень зайнятості в економіці, але і створити додаткові робочі місця [7, с. 6].

Слід зауважити, що, будучи джерелом формування нових робочих місць, цифровізація водночас руйнує традиційні робочі місця; вона створює можливості для оптимізації робочого часу, гнучкого режиму роботи, проте може супроводжуватися нерегламентованістю трудового часу [10, с. 204]. Зворотнім боком цифрового прогресу є значні соціальні ризики, серед яких виокремимо відсутність соціального захисту, неврегульовану оплату за виконану роботу і ймовірність її неотримання, низький рівень охорони праці, складність моніторингу і регулювання цифрового ринку праці [3, с. 18].

Таким чином, можна говорити про цифрову асиметрію ринку праці, що означає диспропорції і структурні деформації в забезпеченості, русі та кількісно-якісних результатах використання робочої сили у зв'язку з дисбалансом між вимогами до цифрових робочих місць і сукупністю цифрових компетенцій потенційних працівників, а також періодично виникаючими розривами у т. зв. цифрових процесах, труднощами у прогнозуванні цифрової мобільності, нерівномірністю забезпечення засобами цифрової взаємодії, некоректністю використання інформаційних ресурсів, нерозвиненістю цифрової інфраструктури ринку праці та нормативно-правової бази регулювання його цифрового сектора.

Темпи поширення цифрової зайнятості та зайнятості через цифрові платформи швидші, ніж можливості державних інститутів щодо регулювання означеної сфери. Технології краудворкінгу призводять до певної хаотизації соціально-трудових відносин у зв'язку з відсутністю трудового договору та механізмів контролю, непередбачуваністю мотивів поведінки учасників [11, с. 75]. Відповіддю на окреслені виклики мають стати розробка та впровадження цифрових інструментів моніторингу й регулювання; заходів згладжування професійно-кваліфікаційних розривів та асиметрій за допомогою інструментів гармонізації ринків праці та освіти; підвищення дієвості соціальних ліфтів [12, с. 11]. Крім того, доцільно на систематичній основі трансформувати системи управління персоналом сучасних організацій, які під час виконання робочих завдань у тій чи іншій мірі вдаються до послуг необмеженого кола осіб в Інтернет-мережі.

Література:

1. Соболев В.М., Мусіюк І.О. Тенденції зайнятості в умовах цифрової економіки. *Бізнес Інформ*. 2020. № 10. С. 143–148.
2. Водянка Л.Д., Харовська А.В. Вплив цифрової економіки на тенденції сучасного ринку праці. *Ефективна економіка*. 2022. № 1. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=9889> (дата звернення: 21.03.2023).
3. Петрова І.Л., Балака О.Г., Качан Г.М. Цифрова економіка та поява цифрової зайнятості. *Social and Labour Relations: Theory and Practice*. 2020. Vol. 10, Issue 2. pp. 10–20. URL: https://library.krok.edu.ua/media/library/category/statti/petrova_0040.pdf (дата звернення: 21.03.2023).
4. Колот А.М., Герасименко О.О. Цифрова трансформація та нові бізнес-моделі як детермінанти формування економіки нестандартної зайнятості. *Соціально-трудова відносина: теорія та практика*: 2020. Вип. 10. Ч. 1. С. 33–54. URL: <https://ir.kneu.edu.ua:443/handle/2010/34139> (дата звернення: 22.03.2023).
5. Червінська Л.П. Зайнятість на цифрових платформах. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2020. № 16 (44). С. 113–117. URL: https://eprints.oa.edu.ua/8221/1/NZ_ek_Vyp_16%2844%29.pdf (дата звернення: 26.03.2023).
6. Краус К.М., Краус Н.М., Голубка С.М. Становлення Праці 4.0 в умовах цифровізації та застосування штучного інтелекту. *European scientific journal of Economic and Financial innovation*. 2022. № 2 (10). С. 19–31. URL: <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/159/137> (дата звернення: 22.03.2023).
7. Скрипник С.В., Обіход С.В., Вербівська Л.В. Зайнятість в умовах цифрової економіки. *Економіка та держава*. 2021. № 12. С. 4–9. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/12_2021/3.pdf (дата звернення: 22.03.2023).
8. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 22.03.2023).
9. Чернятевич Я.В.. Цифровий робочий простір як складова сучасного ринку праці. *Підприємництво і торгівля*. 2021. № 32. С. 60–65. URL: <http://journals-lute.lviv.ua/index.php/pidpr-torgi/article/view/1071/1013> (дата звернення: 22.03.2023).
10. Новікова О.Ф., Панькова О.В., Азьмук Н.А., Касперович О.Ю. Становлення нової якості трудового життя в Україні в умовах цифровізації економіки: концептуалізація дослідження. *Вісник економічної науки України*. 2021. № 2. С. 204–212. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Venu_2021_2_29 (дата звернення: 22.03.2023).
11. Хитра О.В., Поліщук Л.М. Роль крауд-технологій у забезпеченні підприємства робочою силою. *Бізнес-навігатор*. 2020. Вип. 2 (58). С. 70–78. URL: http://www.business-navigator.ks.ua/journals/2020/58_2020/16.pdf (дата звернення: 26.03.2023).

12. Азьмук Н.А. Сучасні виклики ринку праці при переході до цифрової економіки. *Modern Economics: електронне наукове фахове видання з економічних наук*. 2020. № 19. С. 6–13. URL: <https://modecon.mnau.edu.ua/issue/19-2020/azmuk.pdf> (дата звернення: 22.03.2023).

Хобта Юрій Михайлович,

*аспірант кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЇХ ОСНОВНІ ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сьогоднішні реалії життя в Україні в період воєнного стану, який триває вже понад рік змушує більш чітко дослідити питання створення та функціонування органів місцевого самоврядування, а також їх повноваження.

Під час дослідження буде розглянуто нормативно-правове регулювання діяльності органів місцевого самоврядування починаючи від найменших адміністративних одиниць закінчуючи обласними військовими адміністраціями.

Головною нормою, яка визначає правове регулювання воєнного часу є пункт 19 статті 92 Конституції України, який визначає що виключно законами України визначає правовий режим воєнного стану. Спеціальним нормативно-правовим актом є прийнятий Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 №389-VIII (надалі – Закон).

Відповідно до ст. 1 Закону, визначено, що воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Початок воєнних дій на території України 24 лютого 2022 року з боку російської федерації, призвело до введення Президентом України воєнного стану, прийнявши Указ № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» разом з тим Верховна Рада України на підставі Указу Президента України Верховна Рада Україна прийняла Закон України «Про затвердження Указу Президента України "Про введення воєнного стану в Україні" № 2102-IX.

Військовий час неодноразово продовжувався шляхом прийняття Указів Президента України та затвердження їх відповідними Законами.

Оскільки до 2022 року в Україні жодного разу не вводився воєнний стан одночасно на всій території України, а чинне законодавство не чітко врегулювало правові аспекти воєнного часу, а тому потребувало вдосконалення та уточнення повноважень органів місцевого самоврядування, спрощення ряду процедур, а в деяких випадках встановлення обмежень, щодо вчинення органами місцевого самоврядування певних повноважень. Створення військових адміністрацій, зміна їх основних функцій.

Після введення в Україні воєнного стану на виконання ст. 4 Закону для здійснення керівництва у сфері забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку було створено обласній військовій адміністрації, про що 24 лютого прийнято Указ Президента України за

№ 68/2022. Основним завданням є координацію та контроль за діяльністю районних військових адміністрацій з питань забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури, здійснення заходів правового режиму воєнного стану здійснює Генеральний штаб Збройних Сил України.

Разом з із створенням обласних військових адміністрацій утворюються військових адміністрацій населених пунктів.

Основні повноваження органів місцевого самоврядування визначені в Законі України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 №389-VIII, але наявні повноваження потребували уточнення та зміни з урахуванням сьогодення.

Для удосконалення та уточнення повноважень органів місцевого самоврядування Верховна Рада України прийняла 12 травня 2022 року Закон України № 2259-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану», який покликаний на збільшення та уточнення повноважень органів місцевого самоврядування в сфері управління об'єктами нерухомого майна та обстеження зруйнованого чи пошкодженого майна, спрощено процедуру розпорядження бюджетними коштами для передачі їх на потреби Збройних сил України, вдосконалено з реаліями воєнного часу процедуру прийняття на державну службу, надано повноваження зо організації оборони територіальних громад, які на нашу думку більш удосконалено повноваження органів місцевого самоврядування.

На нашу думку новелою удосконалення повноважень органів місцевого самоврядування в сфері земельних відносин є прийняти 24 березня 2022 року Закон України № 2145-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану», який надав повноваження органам місцевого самоврядування, а саме є зберігання затвердженої технічної документації із землеустрою, ведення книги реєстрації землеволодінь і землекористувань в умовах воєнного стану ведеться районною військовою адміністрацією у паперовій та електронній формах

Серед сьогоденних реалій воєнного часу, що спричинені бойовими діями, які проводяться на території України призводить до втрати контролю над деякими територіям, а тому на нашу думку актуальним є дослідження питання законодавчого врегулювання питання діяльності органів місцевого самоврядування окупованих територій та територій на яких проходять бойові дії, а також визначення переліку територій, які тимчасово окуповані, нормативно-правовим актом який визначає це є – наказ від 25.04.2022 № 75 Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України «Про затвердження Переліку територіальних громад, що розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні) станом на 25 квітня 2022 року», який постійно доповнюється про те даний наказ втратив силу у зв'язку із прийняттям нового наказу від 22.12.2022 № 309 Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України « Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією», який прийняти на виконання постанови Кабінету Міністрів України від 06 грудня 2022 року № 1364 «Деякі питання формування переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією», оскільки не тільки окуповані території, територіальні громади на яких ведуться бойові дії також потребують особливого регулювання діяльності органів місцевого самоврядування.

Література:

1. Конституція України: від 28.06.1996 року 254к/96-ВР. Верховна Рада України. Законодавство України. URL. – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> .

2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII № 389-VII. Верховна Рада України. Законодавство України. URL -

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

3. Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану : Закон України від 12 травня 2022 року № 2259-IX. Верховна Рада України. Законодавство України. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2259-20#Text> .

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану : Закон України від 24.03.2022 року № 2145-IX. Верховна Рада України. Законодавство України. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text> .

5. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. Верховна Рада України. Законодавство України. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр> .

6. Про введення воєнного стану в Україні : Указ від 24.02.2022 № 64/2022. Президент України. Законодавство України. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.

7. Про утворення військових адміністрацій : Указ від 24.02.2022 №68/2022. Президент України. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2022#Text> .

8. Про затвердження Переліку територіальних громад, що розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні) станом на 25 квітня 2022 року : Наказ від 25.04.2022 № 75. Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0453-22/ed20220425#Text>.

9. Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією : Наказ 22.12.2022 № 309. Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1668-22#n7> .

Царенко Ольга Михайлівна,
доцент кафедри адміністративної діяльності
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького,
кандидат юридичних наук, доцент

Царенко Сергій Іванович,
доцент кафедри теорії права та кримінально-процесуальної діяльності
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького,
кандидат юридичних наук, доцент

Мелешко Марина Олександрівна,
курсант факультету правоохоронної діяльності
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗДІЙСНЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЮ ПРИКОРДОННОЮ СЛУЖБОЮ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З початком повномасштабного вторгнення усі правоохоронні органи певною мірою змінили свої повноваження, що діяли у мирний час, перейшли на посилене забезпечення оборони держави від збройної агресії рф. Закон України «Про національну безпеку України» дає перелік органів, що входять до складу сектору безпеки і оборони (стаття

12) [1], водночас не розмежовуючи які саме органи та формування входять до сил оборони, а які – до сил безпеки.

Аналізуючи законодавство та реалії виконуваних завдань прикордонним відомством, важливо підкреслити, що розмежування сил безпеки та сил оборони є відносним, у певному сенсі ці сили є перехідними один від одного, залежно від ситуації правоохоронні органи можуть одночасно входити і до сил безпеки, і до сил оборони одночасно. Водночас варто зазначити, що відчувається брак нормативно-правового регулювання у цьому сенсі. Однозначної відповіді у сучасному законодавстві немає, адже за змістом їх можна розмежувати тільки через такий критерій як повноваження.

Так, Державна прикордонна служба України є правоохоронним органом спеціального призначення, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону України (ч. 6 ст. 18) [1]. Відтак здійснює повноваження і як орган сил безпеки, що виконує правоохоронні функції, і як орган сил оборони з військовими функціями.

У мирний час прикордонне відомство відноситься до сил безпеки, адже не здійснює жодних дій щодо відбиття ворожої збройної агресії та оборони державного кордону. Такий спосіб здійснення діяльності у сучасних умовах зберігається і під час воєнного стану безпосередньо на західному державному кордоні. На східному та південному кордоні ситуація протилежна, адже прикордонники мужньо боронять кожен клаптик Української землі та у взаємодії з іншими військовими формуваннями відвойовують окуповані землі, відповідно до викликів воєнного стану.

Важливими є зміни до ч. 3 ст. 2 Закону України «Про державний кордон України», де віднедавна зазначено про координацію діяльності із захисту державного кордону військових формувань і правоохоронних органів залежно від часу та простору. Передбачається розуміння «мирного часу» та ділянок державного кордону, на яких не здійснюється прикриття державного кордону України, – коли координація залишається за Державною прикордонною службою України. А також виокремлюються ділянки державного кордону у районах ведення бойових дій (координація здійснюється відповідним військовим командуванням) та ділянки державного кордону, на яких здійснюється прикриття державного кордону України (координація здійснюється органом військового управління Збройних Сил України) [2]. Тобто, Державна прикордонна служба, військові формування та інші спеціальні органи правопорядку взаємодіють між собою на території, що є театром бойових дій, водночас на мирній території ці органи виконують відмінні функції.

Під час дії режиму воєнного стану Державна прикордонна служба України здійснює службово-бойову діяльність як основний вид діяльності, а у мирний час відповідно до ч. 2 ст. 2 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» – оперативно-службову діяльність [3]. Оперативно-службова діяльність охоплює адміністративно-юрисдикційні функції Державної прикордонної служби України, здійснення прикордонного контролю, забезпечення заходів режиму державного кордону, прикордонного режиму чи режиму в пункті пропуску через державний кордон чи контрольному пункті в'їзду-виїзду, оперативно-розшукову діяльність та ін. Такі функції виконуються Державною прикордонною службою України як правоохоронним органом спеціального призначення.

Під час збройного конфлікту, під час відсічі збройної агресії, в умовах режиму воєнного стану на Державну прикордонну службу України покладаються додаткові обов'язки із забезпечення правопорядку: 1) відбиття вторгнення або нападу на територію України збройних сил іноземної держави або групи держав; 2) забезпечення сприятливих умов для розгортання складових сил оборони сектору безпеки і оборони України і ведення ними воєнних (бойових) дій; 3) запобігання переходу через державний кордон України диверсійно-розвідувальних сил, збройних формувань іноземних держав та воєнізованих або збройних формувань, не передбачених законами України (ст. 27-1 Закону України) [2]. В цілому, такі функції притаманні військовим формуванням.

Покладання функцій із забезпечення оборони держави на Державну прикордонну службу України виокремлює її серед сил оборони, оскільки в її компетенції здійснювати безпосередній захист та відбиття ворожого наступу на території України. У повноваженнях прикордонників чітко прописані пункти, у яких зазначено, що на них покладається забезпечувати припинення незаконної зміни державного кордону, відбиття вторгнення та нападу на територію України, а також прийняття участі у заходах територіальної оборони та додержання правового режиму воєнного і надзвичайного стану.

Виконання функції із забезпечення національної безпеки України Державною прикордонною службою України передбачає її місце серед сил безпеки. Проте не варто вважати посилену охорону державного кордону, здійснення пропуску осіб через державний кордон у пунктах пропуску та інші обов'язки, що покладені на неї Конституцією та законодавством України, такими, що здійснюються в мирний період, а тому зумовлюють виконання правоохоронних функцій.

Отже, Державна прикордонна служба України в умовах воєнного стану набуває повноцінних ознак військового формування з правоохоронними функціями. Після закінчення дії режиму воєнного стану та бойових дій на території України правоохоронні органи повернуться до своєї обов'язків, що діяли до вторгнення РФ на територію України, проте досвід міжнародного збройного конфлікту зумовлює необхідність перегляду юридичної природи прикордонного відомства.

Література:

1. Про національну безпеку України. Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19/conv#n7>
2. Про державний кордон України. Закон України від 04 листопада 1991 року № 1777-XII. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12#Text>
3. Про Державну прикордонну службу України. Закон України від 03 квітня 2003 року № 661-IV. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15/print>

Цвілий Сергій Миколайович,

доцент кафедри туристичного, готельного та ресторанного бізнесу Національного університету «Запорізька політехніка», кандидат економічних наук, доцент

ПІСЛЯВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ НА ЗАСАДАХ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА

В даний час існують об'єктивні основи формування нового типу відносин між суб'єктами господарювання та державою у сфері туризму, що базуються на принципах співробітництва та взаємодії, які у найбільш зрілому вигляді проявляються у розвитку державно-приватного партнерства (ДПП). Налагодження оперативного та стратегічного партнерства між державою і бізнесом у реалізації програм розвитку туризму у регіонах в післявоєнному періоді стає пріоритетом. Таке бачення викликає важливість вивчення форм та механізмів зазначеного співробітництва, методів залучення та інтеграції різних структур у спільних проектах, потребує оптимізації партнерських відносин.

Зростаюче значення ДПП для повоєнного відновлення і перетворення економіки країни на інноваційній основі та недостатня теоретична розробленість проблем, які пов'язані з цим процесом, у сфері туристичного бізнесу, визначили логічність розгляду теоретико-методологічних засад ДПП у розвитку туризму. Теоретико-методологічні

засади ДПП включають: визначення умов активного використання ДПП; уточнення принципів та пошук шляхів підвищення ефективності; розробку державних програм розвитку інфраструктури туризму на базі ДПП; пропозиції щодо координації взаємодії учасників партнерства, створення управлінських, економічних механізмів забезпечення участі бізнесу у проектах розвитку інфраструктурних об'єктів індустрії туризму.

За оцінками різних експертів, ДПП позиціонується як «нова технологія розвитку економіки», але при цьому ставлення до проблеми неоднозначне, внаслідок, ДПП не може мати тривалу перспективу і схильне до корупційного і монополістичного ризику. Слід виробити принципи, на яких будуватимуться відносини суб'єктів, і створити чітку правову основу, що дозволить захистити бізнес. Увага до ДПП з боку різних структур влади посилилася. Даною обставиною продиктована необхідність вивчення і аналізу економіко-правової сутності ДПП. Розвиток форм ДПП у всіх регіонах світу в туризмі дозволяє трактувати дану форму взаємодії, як характерну рису змішаної економіки.

Партнерство, що розвивається, на відміну від традиційних адміністративних відносин, створює базові моделі фінансування, відносин власності, методів управління. При цьому принципово важливий комплекс питань, пов'язаних з перерозподілом правочинів власності, виникають у процесі переростання переважно адміністративно-владних відносин між державою і бізнесом у відносини партнерства, що закріплюються відповідними угодами сторін. Партнерства інституційно завжди перетворюють сфери діяльності, що традиційно належать до ведення держави, але не виводять їх повністю за межі [1]. Моделі та структура ДПП різноманітні, але існують деякі характерні риси, що дозволяють виділити партнерство в самостійну економічну категорію. Виходячи з досвіду країн з розвинутою ринковою економікою, можна назвати такі риси ДПП, що відрізняють його проекти від інших форм відносин держави та приватного бізнесу: певні, часто тривалі терміни дії угод про партнерство (від 10-15 до 20 і більше років, у разі концесій – до 50 років); специфічні форми фінансування проектів: за рахунок приватних інвестицій, доповнених державними фінансовими ресурсами, або ж спільне інвестування кількох учасників; обов'язкова наявність конкурентного середовища; специфічні форми розподілу відповідальності між партнерами; поділ ризиків між учасниками угоди на основі відповідних домовленостей сторін [3, с. 135]. Очевидно, обидві сторони партнерства зацікавлені у успішному здійсненні проектів загалом.

Проекти ДПП стимулюють залучення іноземних інвестицій у реальний сектор економіки. Особливе значення ДПП має для економіки регіонів, де на його основі розвиваються місцеві ринки капіталу, товарів та послуг. Кожен партнер робить внесок у спільний проект. Бізнес забезпечує фінансові ресурси, професійний досвід, ефективне управління, гнучкість та оперативність у прийнятті рішень, здатність до новаторства. Зі свого боку, держава забезпечує правомочність власника, можливість надання гарантій, податкових, інших пільг, матеріальних, фінансових ресурсів. Загальна значимість ДПП полягає в тому, що в результаті виграє суспільство, як споживач якісніших послуг.

Узагальнення теоретичного та практичного міжнародного досвіду підтверджує тезу про те, що з ДПП пов'язано принципово нова якість реалізації суверенних функцій держави. ДПП сприяло переосмисленню самого змісту суверенних функцій держави: суверенітет держави переміщується з проблеми забезпечення суспільними благами у бік гарантування їхньої достатності та належної якості. Виходячи з наявного досвіду, до завдань держави щодо здійснення ДПП у сфері туризму можна віднести: виявлення потреби партнерських угод із приватними бізнес-структурами у розвитку туристичної інфраструктури; вироблення пропозицій та рекомендацій щодо проектів державно-приватного партнерства у сфері регіонального туризму; опис ключових характеристик проектів з урахуванням громадських інтересів, організацію процедур відбору приватних партнерів; підготовку пакету документації для проектів, проведення переговорів та укладання угод з приватними партнерами; контроль за виконанням угод, моніторинг та забезпечення реалізації публічних інтересів у рамках партнерства; оцінку виконання

приватним партнером умов угоди; вироблення рекомендацій щодо продовження чи припинення договірних відносин із приватним партнером [2].

З погляду післявоєнного відновлення інфраструктури туризму, використання ДПП доцільно, оскільки воно не лише дозволить реально функціонуючим організаціям туристичної індустрії ефективно використати переваги підтримки державних структур, але й забезпечить можливість контролю з боку органів регіонального регулювання над діяльністю організацій. Контроль передбачає створення сприятливих умов для бізнесу.

Взагалі, існують різні точки зору щодо змісту ДПП, головною відмінністю яких є розуміння його цілей. Існує два підходи щодо розуміння цілей державно-приватного партнерства. Багато авторів метою партнерства вважають об'єднання досвіду, умінь та ресурсів партнерів з розрахунком, щоб гарантувати досягнення кращих матеріальних і фінансових результатів з максимальною взаємною вигодою. При другому підході ціль ДПП визначається, як задоволення суспільних потреб за допомогою використання державної (муніципальної) власності, природних ресурсів, залучення приватних фірм до видів діяльності, що перебувають у компетенції держави. Так, важливою умовою розвитку ДПП в туризмі є наявність чітко визначених інтересів у можливих учасників партнерства: держави та бізнесу [1]. Інтерес держави та регіону полягає, насамперед, у розвитку внутрішнього та в'їзного туризму. Це зумовлено певними економічними та загальними вигодами, які держава отримує як дивіденди. Інтерес бізнесу проявляється в отриманні доступу до динамічно розвиненої сфери економіки, прямої державної підтримки та можливості довгострокового розміщення інвестицій під державні гарантії, розподіл ризиків проекту з державою, можливості вибору проектів спільної участі

Література:

1. Мамотенко Д. Державно-приватне партнерство у сфері туризму. *Туризм XXI ст.: глобальні виклики та цивілізаційні цінності: матеріали міжн. наук.-практ. конф., (Прашів, 10-11 квітня 2019 р): тези доп.* Київ : КНТЕУ, 2019. С. 128-130.
2. Шилепницький П. І. Державно-приватне партнерство: теорія і практика : монографія / П. І. Шилепницький ; Нац. акад. наук України, ІРД. Чернівці : ІРД, 2011. 454 с.
3. Tsviliy S., Gurova D., Korniienko O. Postcoronavirus development of the regional tourist destination on the principle of public-private partnership. *ЗВО «МУБіП». Наук.-вироб. ж-л «Бізнес-навігатор»*. Херсон : ВД «Гельветика», 2020. № 4(60). С. 134 – 138.

Черевко Олег Анатолійович,

здобувач ретьюго (освітньо-наукового) рівня
вищої освіти (доктора філософії) здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої
освіти (доктора філософії) Державного закладу вищої освіти «Університет
менеджменту освіти» «Університет менеджменту освіти»

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРОЦЕСІВ АДМІНІСТРУВАННЯ У НАДАННІ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ НА РІВНІ ОБ'ЄДНАНОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Через військову агресію росії Україна і світ переживають кризові явища, що позначилися на всіх без винятку сферах людської життєдіяльності. Так, економіка, політика та культура – три взаємозалежні важелі: розвиток однієї з них сприяє розвиток двох інших і навпаки – гальмування хоча б однієї наслідком своїм має тотальні деструктивні процеси. Більш того, конструктивні чи деструктивні процеси в зазначених сферах позначаються на житті суспільства в цілому та конкретної людини, зокрема [2, с. 3]. З 1 січня 2020 року набув чинності новий Закон України «Про соціальні послуги»,

який вважають однією зі складових адміністративно-територіальної реформи в Україні, адже він спрямований, зокрема, на розмежування повноважень у соціально-економічних сферах між органами місцевого самоврядування різних рівнів. Проте багато що з того, що стосується надання соціальних послуг, досі залишається на стадії правової невизначеності, особливо в об'єднаних територіальних громадах (ОТГ) [4, с. 66–67].

Інноваційними інструментами публічного адміністрування для розвитку територіальних громад в умовах децентралізації влади виступають наступні основні напрями: *інституційний* (розширення спектру форм підвищення інституційної спроможності територіальних громад, розвиток партнерства між органами місцевого самоврядування та неурядовими організаціями); *функціональний* (законодавче визначення функцій і повноважень усіх суб'єктів управління на принципах субсидіарності, розробка механізмів взаємодії органів влади та місцевого самоврядування на всіх рівнях управління); *організаційний* (створення нової мережі соціальних установ, здатних забезпечити доступність та якість соціально значущих послуг) *фінансовий* (запровадження нових інструментів фінансової підтримки соціальної сфери регіонів). Новий адміністративно-територіальний устрій має стати територіальною основою для формування децентралізованої системи управління територіями, яка забезпечить максимально ефективне використання державних ресурсів, стійке економічне зростання на засадах сталого розвитку та підвищення соціальних стандартів життя населення. Для ефективної реалізації стратегій розвитку на державному та регіональному рівнях необхідне неухильне дотримання та реалізація Плану заходів, що, у свою чергу, є надійним шляхом розвитку регіонів країни та об'єднаних територіальних громад, зокрема шлях розвитку регіонів країни та об'єднаних територіальних громад зокрема [1, с. 36].

У соціальній роботі під «адмініструванням» учені розуміють процес реалізації соціальної політики, організації ієрархічно вибудованої («з низу до верху») діяльності органів державного управління, спрямованої на забезпечення прав людей, покращення умов і якості їх життя, задоволення потреб та інтересів усіх категорій населення. Це є можливим завдяки налагодженню доступної та якісної системи надання соціальних послуг та управління нею. Адміністративна модель є основою процесу адміністрування у соціальній роботі, що зводиться до організації, керівництва та управління системою надання соціальних послуг. Контроль є базовою функцією адміністрування. Адміністративна модель надання соціальних послуг в ОТГ базується на ідеї побудови гнучкої системи управління у сфері планування, організації і надання соціальних послуг населенню через створення мережі соціальних установ на рівні ОТГ та налагодження партнерської міжсекторальної взаємодії, узгодженість і координацію спільної роботи усіх суб'єктів суспільних відносин на рівні громади та за її межами. Адміністративна модель надання соціальних послуг на рівні ОТГ відображає систему, представлену синтезом державних та недержавних суб'єктів публічної влади, через які реалізується соціальна політика держави у сфері соціального захисту населення на місцевому рівні. Суб'єктами публічної влади виступають виконавчі органи різних рівнів (державного, регіонального та місцевого), соціальні установи і громадські організації, які виступають у ролі провайдерів соціальних послуг.

Під ефективною системою надання соціальних послуг на рівні ОТГ Г. Слезанська розуміє процес, спрямований на: створення та управління діяльністю соціальних служб, установ, організацій у сфері соціального захисту населення на рівні ОТГ, розвиток соціальної інфраструктури; налагодження міжсекторальної взаємодії соціальних служб і державних органів влади з метою делегування повноважень; створення конкурентоздатного ринку соціальних послуг шляхом залучення недержавного сектору; організацію роботи, навчання та мотивацію персоналу соціальних служб; стратегічне планування розвитку соціальних послуг через визначення потреб громади в них, вироблення механізмів моніторингу та контролю якості їх надання; замовлення та бюджетування соціальних послуг; інформування жителів ОТГ про специфіку їх надання;

сигматизацію клієнтів соціальних служб як споживачів соціальних послуг; керівництво розробкою, реалізацією соціальних та інфраструктурних проектів на рівні ОТГ; моніторинг та оцінку програм і проектів; управління наявними ресурсами та залучення необхідних (фандрайзинг); налагодження зв'язків з громадськістю, розробку і реалізацію коучингових кампаній, кампаній із соціального маркетингу; ведення документації та провайдинг необхідного комп'ютерного забезпечення [5, с. 232–234].

У сфері надання соціальних послуг основним трендом стає формування інтегрованої моделі соціальних послуг на рівні громади. Серед найбільш поширених механізмів їх адміністрування переважають укладання угод щодо надання соціальних послуг з районними/міськими установами та введення до штатного розпису спеціалістів з відповідними повноваженнями. Меншою мірою практикується створення комунальних установ, що надають соціальні послуги. У захисті прав дітей чільне місце посідає наділення відповідними повноваженнями посадових осіб на протипагу відкриття служб у справах дітей. Попри економію коштів це зменшує рівень автономії і контролю громади, орієнтації на потреби своїх членів у соціальних послугах. Активно поширюється міжмуніципальне співробітництво, що свідчить про його перспективність [3, с. 212].

Таким чином, перспективами розвитку процесів адміністрування у наданні соціальних послуг на рівні ОТГ вважаємо розвиток відповідного законодавчого забезпечення; застосування ефективних практик адміністративної моделі надання соціальних послуг в ОТГ; формування інтегрованої моделі соціальних послуг на рівні громади, укладання угод щодо надання соціальних послуг з районними/міськими установами, міжмуніципальне співробітництво, неухильне дотримання та реалізація Плану заходів на рівні держави та громади, що є надійним шляхом розвитку регіонів країни та об'єднаних територіальних громад в умовах воєнного стану та післявоєнний період.

Літератури:

1. Mordvinov O. et al. Innovative Tools For Public Management Of The Development Of Territorial Communities. *AD ALTA: Journal Of Interdisciplinary Research*. С. 33–37. URL: http://www.magnanimitas.cz/ADALTA/110117/papers/A_06.pdf
2. Осетрова О. О. Перспективи розвитку соціальної роботи в сучасних реаліях України. Соціальна робота в Україні: основні напрями, проблеми та перспективи розвитку: матер. Всеукр. наук.-практ. конференції, 28 квітня 2016 р. / ред. проф. Осетрової О. О. Дніпропетровськ: ДНУ, 2016. 147 с.
3. Попович А. М. Адміністрування інтегрованих соціальних послуг на рівні громади. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2018. 2 (43). С. 210–213.
4. Семигіна Т. Соціальні послуги у територіальних громадах України: інновації правового регулювання. *Вісник АПСВТ*. 2019. № 4. С. 65–75.
5. Слезанська Г. І. *Соціальна робота в територіальній громаді: теорії, моделі та методи*: монографія / за наук. ред. д-ра пед. наук, проф. В. А. Поліщук. Тернопіль: ТНПУ імені В. Гнатюка, 2018. 382 с.

Шапінко Віктор Олександрович,

*студент 4 курсу факультету управління та економіки за спеціальністю 073
«Менеджмент» Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Помозова Оксана Вікторівна,

*студент 4 курсу факультету управління та економіки за спеціальністю 073
«Менеджмент» Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ЕФЕКТИВНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК ЗАПОРУКА СТВОРЕННЯ УСПІШНОГО БРЕНДУ

Комунікація є ключовим фактором успішного розвитку бренду. Вона дозволяє підтримувати зв'язок між брендом та його аудиторією, впливати на сприйняття бренду та формувати його імідж. Історія брендингу сповнена прикладів високоякісних, ринкових продуктів, які не ставали брендами через те, що їм не вдалося налагодити ефективну комунікацію зі споживачами. Налагодження такої комунікації – це спільна робота маркетологів і спеціалістів з реклами/зв'язків з громадськістю.

Побудова довірчих відносин з вашими цільовими споживачами має важливе значення для брендингу. Комунікація має бути швидкою, точною, відображати спосіб виготовлення продукту, призначення та якість і залишати незабутнє враження на споживача після того, як він взаємодіє з брендом.

Комунікація повинна базуватися на точному записі, щоб навіть короткі повідомлення могли зберегти основну ідею бренду. Повідомлення продукту має увічнити враження від продукту в свідомості споживача серед подібних товарів певної марки.

Зростання бренду має пройти чотири стадії: визнання, диференціація, перевага та лояльність. На першому етапі цільові споживачі отримують інформацію про бренд і вже знають про його існування, але ще не відрізняли його від інших брендів цієї товарної категорії. На другому етапі відбувається диференціація брендів. Іншими словами, у свідомості споживача з'являється показник, який відрізняє цей бренд від інших подібних брендів. На третьому етапі, заснованому на усвідомленні диференціації та розумінні її переваг, бренд отримує споживчу перевагу, і в більшості випадків споживачі вибирають бренд серед інших. І на четвертому етапі лояльність до бренду формується шляхом регулярного придбання товарів і послуг бренду та заохочення інших споживачів до їх придбання. Саме в цей період лояльності бренди дійсно сильні та мають потенціал для довгострокової життєздатності та успіху [1-4].

Ефективна комунікація передбачає використання різних каналів зв'язку для транслявання повідомлень аудиторії. Для досягнення максимального ефекту, потрібно використовувати канали, що найбільше підходять для конкретного бренду та його аудиторії. Окрім того, ефективна комунікація вимагає якісного контенту, що зацікавить та заохочить аудиторію взаємодіяти з брендом. Для досягнення успіху, потрібно поєднувати елементи створення бренду з основними засобами комунікації, такими як реклама, маркетинг, PR, соціальні мережі та інші [4].

Соціальні мережі є одним із найбільш ефективних інструментів комунікації для створення бренду. Вони дозволяють бренду взаємодіяти зі своєю аудиторією у режимі реального часу, розвивати спільноти та співпрацювати з впливовими особистостями. Соціальні мережі також дозволяють бренду створювати контент, що максимально підходить для своєї аудиторії, використовуючи різноманітні формати, такі як відео, фото, інтерактивні публікації тощо.

Реклама традиційно відігравала ключову роль у допомозі брендам у проходженні цих етапів і належному інформуванні споживачів на кожному етапі. Стратегія маркетингових комунікацій — це формулювання повідомлення або послідовності повідомлень і кроків для вибору найбільш прийнятних комунікацій для певної мети.

Реклама може бути розміщена в різних медіаформатах, таких як телебачення, радіо, Інтернет, преса та інше. Для досягнення максимального ефекту, потрібно використовувати рекламні кампанії, що відповідають цілям та цінностям бренду, а також залучають аудиторію та викликають позитивну реакцію.

Сучасне розуміння бренд-комунікації говорить про необхідність застосування інтегрованих маркетингових комунікацій. Інтегрована маркетингова комунікація в основному означає наступне [2;3].

- 1) Відповідні типи рекламних комбінацій;
- 2) Дотримуватися спільних комунікаційних цілей бренду;
- 3) Інтеграція методів і засобів рекламної комунікації та стимулювання збуту з урахуванням часу та інтересів клієнтів, що дає змогу досягти синергії при їх використанні в просуванні бренду.

Таким чином, можна зробити висновок, що ефективна комунікація є необхідною умовою для створення успішного бренду. Компанії, які ретельно планують та реалізують свої комунікаційні стратегії, мають більші шанси здобути успіх на ринку та зберегти свою конкурентоспроможність в майбутньому. Окрім того, ефективна комунікація дозволяє бренду побудувати взаємовигідні відносини зі своїми клієнтами та партнерами, що є важливим елементом успішного бізнесу.

Література:

1. Бабко Н. М., Співак С. І., Науменко І. В. Особливості маркетингових комунікацій в інформаційних мережах. Український журнал прикладної економіки. - 2020. с. 297-303.
2. Бабко Н. М., Севідова І. О., Романюк І. А., Квятко Т. М., Мандич О. В. Поведінка споживачів: навч. посіб. Харків: ХНТУСГ - 2020. 165 с.
3. Бабко Н. М. Управління брендом. [Електронний ресурс] : матеріали III Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. здоб. вищ. освіти і мол. учених, 22 жовтня 2021 р. / Держ. біотехнологічний ун-т. Харків, 2021. 379 с. С. 292-293.
4. Гринько А. О., Бабко Н. М. Атрибути бренду як складова процесу брендингу. Сучасний маркетинг: стратегічне управління та інноваційний розвиток : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. до 90-річ. заснув. ХНТУСГ/ Харків. нац. техн. ун-т сіл. госп-ва ім. П. Василенка. Харків : ХНТУСГ, 2020. 333 с. С. 65-68.

Шевердіна Вікторія Ігорівна,

*в.о. начальника відділу планування та координації наукових досліджень
Національної академії правових наук України, кандидат юридичних наук*

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОБОЧОГО ЧАСУ У ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

У зв'язку з військовою агресією росії проти України 2022 рік для України став початком економічної кризи, що не могло не вплинути на організацію трудових відносин в Україні, тому питання необхідності ефективного законодавства в нових воєнних реаліях зайняло ключове місце.

З 24 лютого 2022 року відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» в Україні введено режим воєнного стану, у зв'язку з його запровадженням обмежень зазнали окремі права і свободи людини гарантовані Конституцією України, а також не виключенням стали і трудові права і гарантії. Тож 15 березня 2022 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» №2136-IX (далі – Закон №2136),

який став основою регулювання трудової діяльності та визначає особливості трудових відносин працівників усіх підприємств, установ, організацій в Україні незалежно від форми власності, виду діяльності і галузевої належності, представництв іноземних суб'єктів господарської діяльності в Україні, а також осіб, які працюють за трудовим договором, укладеним з фізичними особами, у період дії воєнного стану. Метою цього Закону №2136 стало врегулювання окремих питань трудових відносин між працівником та роботодавцем в умовах воєнного часу, враховуючи необхідність забезпечення збалансованості між скороченням видатків роботодавців на оплату відпусток, надурочних годин, годин роботи у святкові та вихідні дні тощо та забезпеченням мінімально необхідних прав та гарантій працівників. Закон №2136 набрав чинності з 24 березня 2022 року і діятиме протягом усього часу воєнного стану, а до дати його прийняття, у повному обсязі діяли відповідні норми Кодексу законів про працю України та інших актів законодавства про працю [1, 5].

Стаття 1 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» встановлює, що саме він визначає особливості застосування трудового законодавства під час війни. Тобто його норми мають пріоритет дії відносно норм іншого законодавства про працю. Цією самою статтею передбачено, що норми законодавства про працю, які суперечать положенням Закону №2136 у період дії воєнного стану не застосовуються. Крім цього, Главу XIX «Прикінцеві положення» чинного Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України) доповнено п. 2, який передбачає, що під час воєнного стану діють обмеження та особливості організації трудових відносин, встановлені Законом №2136. Водночас інші норми законодавства про працю, які не суперечать положенням Закону №2136 можуть надалі застосовуватися в умовах воєнного стану.

Ефективність регуляторних процедур в умовах воєнного стану залежить в значній мірі від дотримання кожним із сторін трудових правовідносин правил організації процесу праці, адже різні категорії працівників мають неоднакові можливості та працюють у різних умовах; тому законодавчо має бути встановлено узагальнені правила організації праці для кожного працівника [3, с. 86]. Тому регулювання трудових відносин має вагомe значення в економічній сфері, зокрема й питання, що нами розглядаються, оскільки від робочого часу залежить продуктивність і прибутковість підприємницької діяльності. Взагалі питання тривалості робочого часу регулюються Кодексом законів про працю України (далі – КЗпП України). Важливо зазначити, що кожен, хто працює, має право на відпочинок це право забезпечене встановленням норм тривалості робочого часу або скороченого робочого дня.

В трудовому праві робочим часом вважається встановлений законом або на його підставі угодою сторін час, протягом якого працівники згідно з правилами внутрішнього трудового розпорядку повинні виконувати за трудовим договором свої трудові обов'язки. Статтею 1 Конвенції МОП №47 від 22 червня 1935 року «Про скорочення тривалості робочого часу до сорока годин на тиждень» та статтею 50 КЗпП України встановлено, що нормальна тривалість робочого часу працівників не може перевищувати 40 годин на тиждень [1, 5]. Та під час дії на всій території держави воєнного стану основною новацією в питанні тривалості робочого часу є збільшення його тривалості. Згідно зі статтею 6 Закону №2136 нормальна тривалість робочого часу у період дії воєнного стану може бути збільшена до 60 годин на тиждень для працівників, зайнятих на об'єктах критичної інфраструктури (в оборонній сфері, сфері забезпечення життєдіяльності населення тощо). Таке збільшення має обґрунтовуватися потребою більш ефективної діяльності підприємства, установи, організації в оборонній сфері та сфері забезпечення життєдіяльності населення і є правом роботодавця а не обов'язком і не передбачає встановлення такої тривалості для всіх в обов'язковому порядку. Отже не збільшення тривалості робочого часу не є порушенням. Таке рішення може бути прийнято виключно стосовно організації праці працівників, зайнятих на об'єктах критичної інфраструктури.

Аналогічно роботодавець має право для працівників, яким відповідно до законодавства встановлюється скорочена тривалість робочого часу, встановити тривалість робочого часу не більше 50 годин на тиждень з відповідним обґрунтуванням необхідності такого продовження. Частиною другою статті 6 Закону №2136 передбачено, що для працівників, зайнятих на об'єктах критичної інфраструктури (в оборонній сфері, сфері забезпечення життєдіяльності населення тощо), яким відповідно до законодавства встановлюється скорочена тривалість робочого часу, тривалість робочого часу у період дії воєнного стану не може перевищувати 40 годин на тиждень. Водночас не суперечить нормам Закону №2136 положення ч. 2 ст. 50 КЗпП, згідно з яким підприємства і організації при укладенні колективного договору можуть встановлювати меншу норму тривалості робочого часу, ніж передбачено в ч. 1 цієї статті.

Крім того частинами 3 і 4 статті 6 Закону №2136 визначено особливий порядок встановлення п'ятиденного і шестиденного робочого тижня та тривалості щоденної роботи, що відрізняється від норм статті 52 КЗпП України. Під час дії правового режиму воєнного стану п'ятиденний або шестиденний робочий тиждень встановлюється роботодавцем. Тобто, для встановлення п'ятиденного або шестиденного робочого тижня в період воєнного стану не потрібне рішення військового командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) або згода первинної профспілкової організації чи погодження місцевої ради [4].

Отже законодавче регулювання трудових взаємовідносин – це вплив сукупності нормативно-правових документів та законів України на порядок організації трудових відносин. Проте, умови воєнного стану значно ускладнили їх регулювання, тому основи трудових відносин було прописано у Законі України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», який під час війни має пріоритетну роль над іншими законодавчими актами, що регламентують роботу сфери регулювання зайнятості.

Література:

1. Конвенція Міжнародної організації праці №47 від 22 червня 1935 року «Про скорочення тривалості робочого часу до сорока годин на тиждень».
2. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України № 2136-IX від 15.03.2022. Урядовий кур'єр. 2022. № 69.
3. Костюченко О. Є., Колеснік Т. В. Правила внутрішнього трудового розпорядку як інструмент правового регулювання організації праці на підприємствах, в установах, організаціях. Економічна теорія та право. 2021. № 3 (46). С. 89–107.
4. Коментар Мінекономіки до Закону України від 15 березня 2022 р. № 2136-IX «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану».
5. Кодекс законів про працю України № 322-VIII від 10.12.1971. Відомості Верховної Ради УРСР. 1971. Дод. до № 50.

Шикір Дмитро Олександрович,
студент 2-го курсу ОС «Магістр» Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Умови воєнного стану є однією з найбільш складних викликів для здійснення публічної влади. Війна може призвести до обмеження прав і свобод громадян, збільшення ролі військової влади та складних викликів у забезпеченні прав людини. У даній роботі ми

проаналізуємо проблеми здійснення публічної влади в умовах воєнного стану та шляхи їх вирішення.

Воєнний стан – це стан, який оголошується у разі загрози державній безпеці або нападу на територію держави. Воєнний стан супроводжується введенням особливих обмежень щодо прав та свобод громадян, збільшенням ролі військової влади та інших заходів [2].

Умови воєнного стану можуть стати перешкодою для здійснення публічної влади. Деякі з проблем, які можуть виникнути, описані нижче.

1. Обмеження прав і свобод громадян

Воєнний стан може призвести до обмеження прав і свобод громадян. Це може бути необхідно для забезпечення безпеки держави, але може також вести до порушення прав людини [2]. Наприклад, воєнний стан може супроводжуватися введенням обмежень щодо свободи слова та інформації.

2. Збільшення ролі військової влади

Умови воєнного стану можуть призвести до збільшення ролі військової влади в керуванні державою. Це може вести до порушення принципів демократії та прав людини. Наприклад, воєнний стан може призвести до того, що військові лідери отримують більше влади над громадськими організаціями та ЗМІ.

3. Складні виклики у забезпеченні прав людини

Умови воєнного стану можуть вести до складних викликів у забезпеченні прав людини. Наприклад, воєнний стан може призвести до порушення прав на життя, свободу та безпеку людини. Також може виникнути проблема забезпечення доступу до медичної допомоги та освіти.

Для забезпечення ефективного здійснення публічної влади в умовах воєнного стану необхідно вживати певних заходів. Деякі з них описані нижче.

1. Забезпечення дотримання принципів демократії

Умови воєнного стану не повинні призводити до порушення принципів демократії та прав людини. Для забезпечення цього необхідно проводити ефективний моніторинг прав людини та реагувати на порушення [1, 3].

2. Залучення громадськості До процесу прийняття рішень у умовах воєнного стану необхідно залучати громадські організації та представників цивільного суспільства. Це може допомогти забезпечити більш ефективне прийняття рішень та зменшити ризик порушення прав людини [2].

3. Розвиток інструментів міжнародного права

Для забезпечення захисту прав людини в умовах воєнного стану необхідно розвивати інструменти міжнародного права. Наприклад, міжнародні організації можуть забезпечувати моніторинг ситуації з правами людини в конфліктних регіонах та вживати заходів для їх захисту [3, 4].

4. Використання інформаційних технологій

Інформаційні технології можуть бути використані для забезпечення відкритості та прозорості процесу прийняття рішень у умовах воєнного стану. Наприклад, електронні засоби зв'язку та соціальні мережі можуть допомогти у забезпеченні доступу до інформації про ситуацію в конфліктній зоні та про прийняття рішень [5].

Отже, умови воєнного стану можуть вести до складних викликів у здійсненні публічної влади та забезпеченні прав людини. Для забезпечення ефективного функціонування держави та захисту прав людини в умовах воєнного стану необхідно розробити та використовувати спеціальні механізми та інструменти. До основних способів вирішення проблем здійснення публічної влади в умовах воєнного стану належать:

1. Забезпечення відповідності прийнятих рішень міжнародним стандартам прав людини.

2. Розробка та використання спеціальних законодавчих актів та механізмів для здійснення публічної влади в умовах воєнного стану.

3. Залучення громадських організацій та представників цивільного суспільства до процесу прийняття рішень в умовах воєнного стану.

4. Розвиток інструментів міжнародного права для забезпечення захисту прав людини в умовах воєнного стану.

5. Використання інформаційних технологій для забезпечення відкритості та прозорості процесу прийняття рішень в умовах воєнного стану.

Щоб забезпечити ефективне здійснення публічної влади в умовах воєнного стану, необхідно забезпечити дотримання законодавчих та міжнародних стандартів прав людини, а також використовувати інноваційні підходи до прийняття рішень та залучення громадськості до процесу прийняття рішень. Таким чином, вирішення проблем здійснення публічної влади в умовах воєнного стану є важливим завданням для кожної країни, що забезпечує збереження демократії та прав людини навіть у найскладніших умовах.

Література:

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.

2. Закон України «Про правовий режим воєнного стану». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 28, ст.250.

3. Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року.

4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (Міжнародний пакт ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР N 2148-VIII (2148-08) від 19.10.73).

5. Закон України «Про електронні довірчі послуги». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 45, ст.400

Шимко Ольга Віталіївна,

студентка Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ТА УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНИХ ОРГАНІВ

Актуальність даного питання спричинена реаліями сьогодення, а саме воєнною агресією Російської Федерації проти України. Так як на сьогоднішній день Україна не може повноцінно використати досвід зарубіжних країн, щодо діяльності публічного управління, так як вже перебуває у фазі активних бойових дій, це обумовлює право керуватись лише затвердженими механізмами здійснення влади в умовах воєнного стану. Тому перед органами публічної влади постало завдання ефективної та відповідальної роботи у середині країни задля збереження функціонування механізму взаємодії з громадськістю, керуючись Конституцією України, іншими законами та підзаконними актами. Безперечно, важливими, у тому числі для населення України, залишаються особливості та нюанси публічного управління під час воєнного стану, контроль за якістю здійснення власних та делегованих повноважень публічних органів, які потребують детального дослідження та висвітлення. Чим більше громадяни будуть обізнані у наявних нюансах діяльності публічних органів, тим краще влада та народ буде згруповано взаємодіяти у спільних інтересах, що унеможливить виникнення непорозумінь чи певної недовіри громадськості до влади країни під час війни.

Питання особливостей здійснення та управління якістю діяльності органів публічної влади стало дискусійним для багатьох науковців, серед них можна виділити

насамперед: М. Чумаченко, З. Варналій, С. Шульц, О. Шевченко, М. Долішній, І. Школа, С. Біла.

Метою даного дослідження є аналіз особливостей здійснення публічного управління в умовах воєнного стану та управління якістю діяльності публічних органів.

Умови воєнного стану є тяжким часом для здійснення змін чи навіть дотримання вже нормованих стандартів діяльності. Про те саме ці події В. Геєць називав часом для зменшення дистанції між органами публічної влади та громадськістю. Це час посилення індивідуалізму та спільної орієнтації на досягнення поставлених цілей, здобуття певної незалежності, економічного зростання та визнання іншими країнами національної міцності та сплаченої роботи влади та народу.

На сьогоднішній день діяльність органів публічної влади спрямована на усе можливого забезпечення дії та виконання Конституції України, інших підзаконних актів та законів України. Здійснення заходів націлених на цивільний захист, заходів правового режиму, захисту прав і свобод громадян України згідно Конституції[1] та здійснення оборони. Особливістю є те, що в умовах воєнного часу місцеві органи самоврядування наділяються повноваженнями для відсічі збройної агресії та надійним забезпеченням національної безпеки. Тож згідно Закону України «Про правовий режим воєнного стану» на території нашої держави утворені тимчасові державні органи, як – військові адміністрації.

Як відомо рішення про утворення військових адміністрацій за поданням військового командування або обласних адміністрацій приймає дійсний голова держави, Верховний Головнокомандувачем Збройних Сил України – Президент України. Координацію діяльності цих органів та спрямування та контроль здійснює уповноважений Генеральний штаб Збройних Сил України, щодо інших питань не передбачених повноваженнями Генерального штабу бере на себе Кабінет Міністрів України.

Частина друга статті 15 Закону № 389-VIII, «Про правовий режим воєнного стану» (із змінами), вказує на те, що тимчасові органи влади, а саме військові адміністрації мають власну притаманну їм компетенцію, зокрема це[2]:

- примусова праця працездатних осіб, які не беруть участі в роботах у сферах оборони країни та життєзабезпечення населення і не закріплені на підприємствах, в установах і організаціях на період воєнного стану;
- використовувати можливості і трудові ресурси підприємств, установ і організацій різних форм власності для потреб оборони країни, змінювати режими їх роботи, вносити інші зміни у виробничу діяльність та умови праці відповідно до законодавства про працю;
- примусове відчуження приватного чи державного майна для потреб держави в умовах правової системи воєнного стану в порядку, встановленому законом, та згідно з відповідними документами встановленого зразка;
- забезпечення ефективного використання природних, трудових і фінансових ресурсів;
- розміщувати замовлення для територіальних громад, підприємств, установ та організацій на договірних засадах на виробництво продукції та виконання робіт (надання послуг);
- формує та затверджує місцеві бюджети, вносить зміни до бюджетів, забезпечує виконання відповідних бюджетів;
- у порядку та межах, встановлених законодавством, встановлює тарифи на побутові, комунальні послуги (крім встановлених Державною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг), транспортні та інші послуги;
- залучати на договірних засадах кошти підприємств, установ та організацій, розташованих на відповідній території, незалежно від форми власності, а також кошти населення, а також бюджетні кошти та об'єкти промислової інфраструктури для будівництва, розширення, ремонту та утримання суспільства в спільній основі;

- визначати розмір частки прибутку, що зараховується до місцевого бюджету для підприємств, установ та організацій, що є спільними для громад відповідних територій;
- управління майном, що перебуває у комунальній власності громад відповідної території (крім вирішення питань передачі, у тому числі приватизації комунального майна та надання комунального майна в оренду на термін більше одного року);
- надавати відповідно до законодавства містобудівні умови та обмеження забудови земельної ділянки;
- бронювання робочих місць на підприємствах, в установах і організаціях, прийнятих відповідно до законодавства на військову службу;
- вирішувати відповідно до закону питання управління земельними відносинами (крім питань передачі земельних ділянок у державну власність та надання такої землі в оренду більше ніж на один рік);
- та інші.

Зважаючи на те, як вже зазначалось, що контроль за діяльністю військових адміністрацій здійснює Генеральний штаб Збройних Сил України, виникає питання які повноваження та компетенції має у своєму розпорядженні цей орган для здійснення управління якістю діяльності тимчасових державних органів. Тож відповідно до Закону України від 12.05.2015 № 389-VIII. "Про правовий режим воєнного стану" (із змінами) Генеральний Штаб Збройних сил України має такі повноваження[2]:

- бере участь у підготовці проекту типового плану запровадження та забезпечення правового режиму воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях;
- організовує підготовку та здійснює керівництво Збройними Силами України, з'єднаннями, частинами та органами інших військових формувань і правоохоронних органів під час виконання ними заходів правового режиму воєнного стану;
- організовує діяльність військових адміністрацій, командувань видів Збройних Сил України, управлінь оперативних командувань, командувань військових з'єднань та частин Збройних Сил України на території, на якій введено воєнний стан;
- розробляє та вносить на розгляд Ради національної безпеки і оборони України пропозиції щодо залучення інших військових формувань та правоохоронних органів до здійснення заходів правового режиму воєнного стану.

Ще однією особливістю публічного управління в умовах воєнного стану є певні заборони, щоб уникнути переворотів та недоцільних змін, насамперед це стосується:

- внесення змін до головного Закону України, а саме Конституції України;
- внесення змін щодо конституції Автономної Республіки Крим;
- неможливість проводити вибори Президента України та вибори Верховної Ради України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим;
- проведення масових зібрань, страйків, демонстрацій, акцій;
- унеможливлення проведення всеукраїнських чи місцевих референдумів.

Тож можна зробити висновок, що воєнний стан це час для взаємної праці, згуртованості усіх органів влади країни та громадян, це час для неухильного дотримання власних та делегованих повноважень, час для діяльності спрямованої на перемогу над загарбником. Публічна влада має безліч особливостей у цей тяжкий час, деякі з них були нами висвітлені, також проводиться жорсткий контроль, управління якістю є важливим інструментом у будь-якій діяльності, особливо в питаннях, що стосуються збереження людських життів. Але влада готова, ми готові працювати та взаємодіяти для досягнення спільної мети, а саме перемоги та забезпечення подальшої національної безпеки України.

Література:

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

2. "Про правовий режим воєнного стану" (із змінами) Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/zakonodavstvo-pro-diyalnis/zakoni-ukraini/77475.html>

Шимко Юлія Миколаївна,
*аспірантка кафедри менеджменту і публічного
адміністрування Харківського національного університету міського
господарства імені О. М. Бекетова*

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ ВІЙНИ

Виклики нашої сучасності відчутно загострюють питання відповідальності держави та її самоврядних владних структур за рівень розвитку медичної галузі, включаючи наукові досягнення, ефективність виробництва та медичного обслуговування населення країни. Особливо актуальними проблеми системи охорони здоров'я є сьогодні, коли вже рік триває повномасштабна війна.

Після запровадження в країні воєнного стану Міністерство охорони здоров'я одразу затвердило наказом № 374 від 24 лютого 2022 року Тимчасові заходи у закладах охорони здоров'я з метою забезпечення їх готовності для надання медичної допомоги постраждалим внаслідок військової агресії Російської федерації проти України.

Документом, серед іншого, передбачалося: тимчасово припинити планові госпіталізації, підготувати додаткові хірургічні команди для допомоги пораненим, забезпечити в повному обсязі надання екстреної меддопомоги. З огляду на ускладнену логістику відомство рекомендувало збільшити надання допомоги із застосуванням телемедицини та проводити медико-соціальну експертизу за спрощеною процедурою і заочно [1].

Система охорони здоров'я сьогодні зіштовхнулася з багатьма проблемами.

По-перше, багато людей були змушені переселитися через війну у інші регіони країни, або взагалі покинути державу. Люди, які переселилися в інші регіони України, шукають можливості отримати послуги охорони здоров'я у тих регіонах, куди вони приїхали, і це впливає на роботу системи охорони здоров'я.

По-друге, частими є атаки і удари по закладах охорони здоров'я, особливо у прикордонних громадах. Це звичайно загрожує лікарям, іншому медперсоналу, пацієнтам.

По-третє, в Україні ідуть активні бойові дії, отже фокус медичної допомоги зміщується на травми, поранення, опіки, переломи тощо. Таке зміщення веде до меншої пріоритетності допомоги пацієнтам з неінфекційними захворюваннями, порушує неперервність надання допомоги пацієнтам з туберкульозом, діабетом. Є порушення неперервності лікування багатьох захворювань.

По-четверте, впродовж останніх років в Україні відбувалася реформа системи охорони здоров'я, яка передбачала, зокрема, облік наданих медичних послуг. В умовах війни такий облік ускладнено та медичні заклади отримують гроші, виходячи з тих показників, які були до війни, але реальні потреби медичних закладів сьогодні є більшими.

По-п'яте, сьогодні відсутня достатня кількість фахівців, адже багатьом з них довелося мігрувати за кордон, або переїхати у більш безпечні регіони країни. Також існує проблема невідповідності підготовки персоналу до потреб сучасної системи охорони здоров'я. Негативний вплив має низький рівень зарплат і брак дієвої системи стимулювання та мотивації медичних працівників.

Експерт з у сфері охорони здоров'я Мережі захисту національних інтересів «АНТС» Ірина Чибісова зазначила: «Вторгнення Російської Федерації в Україну

спричинило критичне навантаження на систему охорони здоров'я, що пов'язано не лише зі значними зниженням та руйнуваннями об'єктів закладів охорони здоров'я, але й підвищенням попиту громадян на різні види медичної допомоги та послуг, які не були пріоритетними до війни, а саме поранення, травми та захворювання, пов'язані з війною» [2].

Але, необхідно підкреслити, що система охорони здоров'я та медичні працівники продемонстрували надзвичайну стійкість. Вони намагаються адаптуватися до змін, які привнесла війна та спрямувати свою роботу на відновлення. Доктор Тедрос Адханом Гебрейесус, Генеральний директор ВООЗ, зазначив, що війна завдала руйнівного впливу на життя та здоров'я людей в Україні, але, незважаючи на численні виклики, системі охорони здоров'я вдалося вистояти та надати допомогу там і тоді, коли вона найбільше потрібна.

У незалежній Україні організаційні принципи функціонування системи охорони здоров'я обумовлені положеннями Конституції України та відповідних законів і декларують право кожної людини на охорону здоров'я.

Реалізація цього права передбачає належне державне фінансування відповідних соціально-економічних, оздоровчих і лікувальних програм, адже держава покликана створювати умови для ефективної та доступної медичної допомоги для всіх верств населення згідно з їх потреб. Тому держава має сприяти розвитку медичних закладів усіх форм власності та орієнтуватися на громадянина, його інтереси, потреби, цінності.

Отже, механізм публічного управління сферою охорони здоров'я покликаний виконувати такі завдання: забезпечення висококваліфікованими спеціалістами і ефективною медичною допомогою; надання громадянам гарантій безкоштовних медичних послуг; сприяння реалізації нових інструментів для інноваційного розвитку галузі; систематичне вдосконалення механізмів управління сферою охорони здоров'я; здійснення просвітницьких та профілактичних акцій серед населення; удосконалення нормативно-правової бази у даній сфері; забезпечення конкурентного середовища на ринку медичних послуг тощо.

Необхідно відзначити, що Президент ініціював фандрейзингову платформу United24, на якій одразу ж з'явився блок «Медична сфера». Там багато амбасадорів, які агітують людей робити пожертви на допомогу Україні. І ті, хто не хоче допомагати на військові цілі, допомагають на гуманітарні, зокрема медичні потреби. За рахунок коштів, що надійшли, закупаються різного виду медичні вироби, автомобілі екстреної медичної допомоги, броньовані автомашини, які передають силам безпеки і оборони, щоб безпечніше евакуювати поранених з точок, де постійно відбуваються обстріли [3]. Значну допомогу надає і Всесвітня організація охорони здоров'я.

Таким чином, необхідно виділити актуальні напрями для реалізації відновлення сфери охорони здоров'я:

- забезпечення фінансової стабільності системи охорони здоров'я;
- розробка дієвої політики у даній сфері та посилення інститутів системи охорони здоров'я;
- відновлення пошкоджених закладів охорони здоров'я;
- покращення медичних послуг для ветеранів війни, інвалідів;
- підготовка висококваліфікованих кадрів для сфери охорони здоров'я;
- посилення готовності до надзвичайних ситуацій у сфері охорони здоров'я;
- впровадження інструментів електронного урядування у сфері охорони здоров'я тощо.

Література:

1. Про затвердження Тимчасових заходів у закладах охорони здоров'я з метою забезпечення їх готовності для надання медичної допомоги постраждалим внаслідок військової агресії Російської Федерації проти України: Наказ Міністерства охорони

здоров'я України від 24.02.2022 № 374. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0374282-22#Text>

2. Медицина в умовах війни: які виклики треба подолати системі охорони здоров'я. *Проект «Зміцнення громад заради перемоги та відродження України» «Зміцнення громадської довіри» USAID/UCBI III.* URL: <https://ants.org.ua/medycyna-v-umovah-vijny-yaki-vyklyky-treba-podolaty-systemi-ohorony-zdorovya/>

3. Ляшко В. Система охорони здоров'я впевнено тримає медичний фронт. *Урядовий кур'єр.* 2023. Електронне видання. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/accounts/login/?next=/uk/newspapers/main/>

Шовкун Аліна Андріївна,

аспірантка кафедри адміністративного права

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ КООРДИНАЦІЙНОГО ЦЕНТРУ З НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Одним із основних завдань сучасного управління системою надання безоплатної правової допомоги є забезпечення належного захисту права на безоплатну правову допомогу (далі – БПД). Хоча інститут надання БПД створений у 2012 році, однак все ще потребує модернізації. Так, з метою формування в Україні ефективної системи БПД, забезпечення її доступності та якості було утворено Координаційний центр з надання правової допомоги (далі – Координаційний центр), який є самостійною структурною одиницею системи надання БПД, та віднесено до сфери управління Міністерства юстиції України. Діяльність Координаційного центру регулюється Законом України «Про безоплатну правову допомогу» [1].

У своїй діяльності Координаційний центр керується, зокрема, Положенням про Координаційний центр з надання правової допомоги [2], видає накази (як рішення організаційно-розпорядчого характеру), які підписує керівник (у разі його відсутності – посадова особа, яка виконує його обов'язки), організовує і контролює їх виконання.

Очолює Координаційний центр директор, який визначає пріоритети і стратегічні напрями роботи, при цьому, призначається на посаду і звільняється з посади Міністром юстиції України. На зайняття вакантної посади директора проводиться конкурс, однак у лютому 2023 року до Положення про Координаційний центр з надання правової допомоги було внесено зміни та доповнено пункт 16 Положення абзацами наступного змісту. Так, у період воєнного стану директор Координаційного центру призначається без проведення конкурсу на підставі поданої особою заяви, заповненої особової картки встановленого зразка та документів, що підтверджують наявність у такої особи громадянства України, освіти та досвіду роботи згідно з вимогами. Після припинення чи скасування воєнного стану в Україні, але не пізніше ніж протягом шести місяців з дня його припинення чи скасування, на посаду директора Координаційного центру оголошується конкурс. Граничний строк перебування особи, яку призначено на посаду директора під час воєнного стану, становить 12 місяців з дня припинення чи скасування воєнного стану в Україні.

До керівництва, в Координаційному центрі, окрім директора, входить також перший заступник два заступника директора та головний бухгалтер. Координаційний центр включає в себе управління, відділи та сектори.

З метою забезпечення ефективної реалізації державної політики у сфері надання безоплатної правової допомоги, незалежності та прозорості управління системою надання безоплатної правової допомоги Міністерством юстиції України було утворено Наглядову раду Координаційного центру, яка складається з дев'яти членів (голова, заступник голови,

члени та секретар Наглядової ради, які виконують свої обов'язки на громадських засадах) та організаційне та матеріально-технічне забезпечення якої здійснює Координаційний центр [3]. Найбільш тісно Наглядова рада, організаційною формою роботи якої є засідання, взаємодіє саме з директором Координаційного центру, що відображається в її основних завданнях та функціях. Наглядова рада схвалює: пропозиції директора щодо стратегічних та пріоритетних напрямів розвитку системи надання БПД; схвалює річні плани діяльності та звіти; надає директору консультативну допомогу зі стратегічних питань діяльності Координаційного центру та його територіальних відділень; заслуховує щорічний, зокрема фінансовий звіт тощо.

У Координаційному центрі здійснюється особистий прийом громадян у визначені дні та години. Так, наказом Координаційного центру від 31 травня 2016 року № 43 затверджено порядок, що визначає основні вимоги до організації та проведення особистого прийому громадян у Координаційному центрі [4]. Під час особистого прийому громадян посадова особа розглядає питання по суті, надає обґрунтоване роз'яснення, а також вживає заходи щодо усунення порушень, якщо вони наявні. Для забезпечення кваліфікованого роз'яснення поставлених питань посадова особа може залучати до їх розгляду працівників відповідних структурних підрозділів Координаційного центру. Однак самі працівники Координаційного центру правової допомоги не надають. Більшою мірою їхня діяльність стосується правопросвітницького напрямку роботи.

Територіальними відділеннями Координаційний центр є центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги (регіональні та місцеві), які було утворено в 2012 році Наказом Міністерства юстиції України № 968/5 [5]. Крім того, окремими структурними підрозділами Координаційного центру з надання правової допомоги є правові клуби «PRAVOKATOR» - інноваційні хаби практичних правових знань, які створені, зокрема, з метою професійного навчання та розвитку персоналу системи БПД [6].

Управлінська діяльність Координаційного центру документується належним чином відповідно до Інструкції з документування управлінської інформації та організації роботи з документами, створеними у паперовій формі, затвердженої наказом Координаційного центру від 09 листопада 2021 року № 145 [7]. Вказана інструкція встановлює загальні вимоги щодо документування управлінської інформації та організації роботи з документами, створеними у паперовій формі в Координаційному центрі включаючи їх підготовку, реєстрацію, облік і контроль за виконанням. При цьому, основні повноваження структурних підрозділів з діловодства в Координаційному центрі здійснюються в електронній формі.

Окрему увагу варто зосередити на такому завданні Координаційного центру, як забезпечення функціонування та розвитку комплексної інформаційно-аналітичної системи (КІАС), за належне функціонування якої відповідальний адміністратор. КІАС є важливим механізмом системного забезпечення надання БПД та взаємодії між суб'єктами її надання. КІАС, в тому числі, спрощує процедуру направлення «запитів» на надання безоплатної вторинної правової допомоги від уповноважених органів, розподіляє справи та навантаження на адвокатів, здійснює управління людськими ресурсами.

При цьому, для того, щоб система БПД працювала ефективно та користувалася довірою громадян, необхідним є також незалежний (громадський) зовнішній моніторинг системи надання БПД, у зв'язку з чим наказом Координаційного центру від 25 липня 2016 року № 175 було затверджено Порядок організації оперативного планування та моніторингу діяльності Координаційного центру з надання правової допомоги та його територіальних відділень [8]. Оперативне планування включає проведення щорічного аналізу стану та визначення тенденцій розвитку системи БПД; підготовку, обґрунтування, проведення розрахунків та статистичних обстежень, визначення обсягів та джерел фінансування, забезпечення матеріальними, фінансовими і людськими ресурсами діяльності та розвитку системи БПД; моніторинг виконання завдань тощо. Під час оперативного планування також розробляються та затверджуються: плани заходів

Координаційного центру: річний план діяльності Координаційного центру, річний регіональний план, річні плани діяльності регіональних та місцевих центрів, квартальні плани діяльності регіональних та місцевих центрів.

Підсумовуючи, варто зазначити, що належне функціонування Координаційного центру, який є важливою структурною одиницею серед суб'єктів управління, безпосередньо впливає на ефективність надання безоплатної правової допомоги в Україні.

Література:

1. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text> (дата звернення: 05.03.2023).

2. Положення про Координаційний центр з надання правової допомоги, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 06.06.2012 р. № 504 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504-2012-%D0%BF#Text> (дата звернення: 06.03.2023).

3. Положення Про Наглядову раду Координаційного центру з надання правової допомоги, затверджене Наказом Міністерства юстиції України від 14.08.2019 р. № 2551/5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0932-19#Text> (дата звернення: 06.03.2023).

4. Про затвердження Порядку особистого прийому громадян у Координаційному центрі з надання правової допомоги: Наказ Координаційного центру з надання правової допомоги від 31.05.2016 р. № 43. URL: <https://legalaid.gov.ua/publikatsiyi-ta-resursy/chynne-zakonodavstvo/organizatsijno-rozporyadchi-dokumenty/> (дата звернення: 07.03.2023).

5. Про утворення центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги: Наказ Міністерства юстиції України від 02.07.2012 р. № 968/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0968323-12#Text> (дата звернення: 07.03.2023).

6. Про затвердження політики діяльності та паспорту розвитку правових клубів PRAVOKATOR: Наказ Координаційного центру з надання правової допомоги від 18.09.2018 р. № 26. URL: <https://legalaid.gov.ua/publikatsiyi-ta-resursy/chynne-zakonodavstvo/organizatsijno-rozporyadchi-dokumenty/> (дата звернення: 07.03.2023).

7. Про документування управлінської діяльності в Координаційному центрі з надання правової допомоги: Наказ Координаційного центру з надання правової допомоги від 09.11.2021 р. № 145. URL: <https://legalaid.gov.ua/publikatsiyi-ta-resursy/chynne-zakonodavstvo/organizatsijno-rozporyadchi-dokumenty/> (дата звернення: 08.03.2023).

8. Про затвердження Порядку організації оперативного планування та моніторингу діяльності Координаційного центру з надання правової допомоги та його територіальних відділень: Наказ Координаційного центру з надання правової допомоги від 25.07.2016 р. № 175. URL: <https://legalaid.gov.ua/publikatsiyi-ta-resursy/chynne-zakonodavstvo/organizatsijno-rozporyadchi-dokumenty/> (дата звернення: 11.03.2023).

Щербанюк Оксана Володимирівна,

завідувач кафедри процесуального права

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича,

доктор юридичних наук, професор, професор Вільнюського університету,

член Науково-консультативної ради Конституційного Суду України

ВЕРХОВЕНСТВО КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ ТА КОНСТИТУЦІЙНІСТЬ ЗАКОНІВ: РОЗВИТОК ПОГЛЯДІВ Л.П. ЮЗЬКОВА У ОФІЦІЙНІЙ КОНСТИТУЦІЙНІЙ ДОКТРИНІ

Над Конституцією – лише Бог – стверджував Леонід Юзьков, перший Голова Конституційного Суду України, один із засновників Національної академії правових наук України, доктор юридичних наук, професор. Л.П. Юзьков був активним розробником

проекту Декларації про державний суверенітет України та проекту Конституції України. Погляди вченого на розбудову правової держави достатньо повно викладено в його наукових працях у галузі конституційного права, зокрема у статті «Верховенство Конституції і конституційність законів», де Леонід Петрович дав чітку характеристику засад субординаційних зв'язків правових регуляторів, зокрема верховенства Конституції, конституційності законів, підзаконності всіх інших правових актів і дій. Він стверджував, що над Конституцією не можуть «стояти» не тільки державні (правові) акти, а й будь-які інші соціальні акти: політичні, корпоративні, акти самоврядування тощо. Усі вони повинні відповідати букві й духу Конституції, але й сама Конституція, за словами вченого, має бути «конституційною» [7]. Це може гарантувати її висока народна легітимність, тобто відображення нею справжньої волі народу, визнання й утвердження загальнолюдських цінностей, насамперед підпорядкування держави, її влади, усіх чиновників служінню суспільству, а не навпаки, врахування в Конституції загальноновизнаних і вивіренних практикою міжнародних стандартів демократичного конституціоналізму [1].

Як зазначав Ю. Тодика: «Принцип верховенства права проявно-правових актів, як правило, проявляється через верховенство Конституції [6].

На думку М. І. Козюбри, верховенство Конституції проявляється, насамперед, у її найвищій юридичній силі, під якою він розуміє «пріоритет (верховенство) норм Конституції перед нормами звичайних законів, а тим більше, перед актами виконавчої влади та іншими нормативними актами, що діють на території України» [2].

Верховенство Конституції передбачає найвище положення конституції як у системі права, так і в усій політичній і соціальній системі кожної країни. У вузькому розумінні наукове обґрунтування верховенства Конституції впливає з її форми та змісту. Формальне верховенство виражається вищою юридичною силою, процедурами, що відступають від загального права щодо прийняття та внесення змін до конституційних норм, а матеріальне верховенство впливає зі специфіки нормативних актів, їх змісту, особливо з того факту, що конституцією визначаються принципи, повноваження та порядок організації та діяльності органів державної влади.

У зв'язку з цим у літературі було зазначено, що принцип верховенства Конституції «може вважатися священним, нематеріальним правилом (...) вона знаходиться на вершині піраміди всіх правових актів. Інакше це було б неможливо: Конституція легітимує владу, перетворюючи індивідуальну чи колективну волю на волю держави; вона надає владу уряду, обґрунтовуючи його рішення та забезпечуючи їх виконання; це диктує функції та обов'язки, покладені на органи державної влади, закріплюючи основні права та обов'язки, їй належить провідна роль у відносинах між особами, громадянами та органами державної влади; воно вказує на зміст або мету діяльності держави, тобто на політичні, ідеологічні та моральні цінності, відповідно до яких організована та функціонує політична система; Конституція є фундаментальною основою та важливою гарантією верховенства права; це вирішальний орієнтир для оцінки чинності всіх правових актів і фактів. Усе це істотні елементи, які сходяться до одного й того самого висновку: матеріальне верховенство Конституції. Однак Конституція є верховною і у формальному сенсі. Процедура ухвалення Конституції виділяє особливу, специфічну та недоступну силу, надану її положенням, як таку, що жоден інший закон, окрім конституційного, не може змінити або скасувати рішення фундаментального встановлення, положення, які покладаються самі на себе, постулюючи їх верховенство» [8].

Однак поняття верховенства Конституції не можна зводити до формального та матеріального значення. Професор І. Мурару зазначив, що: «Верховенство Конституції є комплексним поняттям, до змісту якого входять політичні та правові елементи (цінності) і ознаки, що виражають першочергове положення Конституції не тільки в системі права, але й у всій суспільно-політичній системі країни» [13]. Таким чином, верховенство Конституції є якістю або рисою, що позиціонує Основний закон на вершині політичних і

правових інститутів у суспільстві, організованому як держава, і виражає його позицію на першому рівні як у системі права, так і в соціальній і політичній системі.

Правову основу верховенства Конституції містять положення ст. 8 Конституції України.

В одному з перших Рішень Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про Рахункову палату Верховної Ради України» (справа про Рахункову палату) від 23 грудня 1997 року № 7-зп/1997 Конституційний Суд України вказав, що «Верховенство конституційних норм поширюється на всі сфери державної діяльності, в тому числі і на законотворчий процес. Верховна Рада України, приймаючи закони, не має права допускати невідповідностей щодо будь-яких положень, прямо закріплених в Конституції України» [3].

«Верховенство конституційних норм поширюється на всі сфери державної діяльності, в тому числі і на законотворчий процес. Верховна Рада України, приймаючи закони, не має права допускати невідповідностей щодо будь-яких положень, прямо закріплених в Конституції України».

Відповідно до Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням виконуючого обов'язки Президента України, Голови Верховної Ради України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про Декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим і міста Севастополя» від 20 березня 2014 року № 3-рп/2014, «Принцип верховенства Конституції України поширюється на всю територію України. Конституційний Суд України наголошує, що неухильне додержання органами державної влади та органами місцевого самоврядування Конституції та законів України є запорукою стабільності, підтримання громадського миру, злагоди в державі» [4].

В Рішенні Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої, абзаців першого, другого, четвертого, шостого частини п'ятої статті 141 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та положень пункту 5 розділу III "Прикінцеві положення" Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» (справа про щомісячне довічне грошове утримання суддів у відставці) від 8 червня 2016 року № 4-рп/2016 Конституційний Суд України зауважив, що «закони, інші правові акти або їх окремі положення, визнані неконституційними, не можуть бути прийняті в аналогічній редакції, оскільки рішення Конституційного Суду України є «обов'язковими до виконання на території України, остаточними і не можуть бути оскаржені» (частина друга статті 150 Конституції України). Повторне запровадження правового регулювання, яке Конституційний Суд України визнав неконституційним, дає підстави стверджувати про порушення конституційних приписів, згідно з якими закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй (частина друга статті 8 Основного Закону України)» [5].

Верховенство конституції не має суто теоретичного виміру в тому сенсі, що його можна вважати лише політичною, юридичною чи, можливо, моральною концепцією. Завдяки прямому закріпленню в Основному законі цей принцип має нормативне значення, з формальної точки зору є конституційним правилом. Нормативний вимір верховенства Конституції передбачає важливі правові зобов'язання, недотримання яких може призвести до юридичних санкцій. Іншими словами, з точки зору конституційного принципу, закріпленого в законодавстві, верховенство Основного закону також є конституційним обов'язком, який має багаторазове юридичне, політичне, а також ціннісне значення для всіх компонентів суспільної та державної системи. У зв'язку з цим Крістіан Йонеску підкреслив: «З суворо формальної точки зору, зобов'язання (поважати верховенство Конституції) покладено на громадян. Насправді дотримання Конституції, включаючи її

верховенство, а також законів є загальним обов'язком, адресатами якого були всі суб'єкти права – фізичні та юридичні особи (національні та міжнародні), які мали правові відносини, в тому числі дипломатичні, з румунською державою» [11]. Загальне значення цього конституційного обов'язку стосується відповідності всього законодавства нормам Конституції. Дотримання Конституції входить до загального поняття законності, а умова дотримання верховенства Конституції вимагає пірамідальної ієрархії нормативних актів, на вершині якої знаходиться Основний закон.

Серед багатьох соціальних, політичних і правових питань, які має та передбачає принцип верховенства Конституції, слід проаналізувати два: а) зв'язок між стабільністю та конституційною реформою; і б) відповідність між законом і конституційними принципами.

А) Важливим аспектом принципу верховенства конституції є зміст співвідношення між стабільністю та конституційною реформою.

Однією з найбільш дискусійних і важливих юридичних проблем є співвідношення між стабільністю та інновацією у праві. Стабільність юридичних норм, безсумнівно, необхідна для передбачуваності ведення правових питань, для безпеки та належного функціонування економічних і юридичних відносин, а також для надання змісту принципам верховенства права та конституції.

З іншого боку, необхідно адаптувати юридичну норму і загалом право до соціального та економічного явища, яке досягає успіху з такою швидкістю. Крім того, внутрішня юридична норма повинна відповідати стандартам, встановленим міжнародними юридичними нормами у світі, в якому «глобалізація» та «інтеграція» стають більш очевидними та мають наслідки, набагато важливіші в юридичному плані. Необхідно, щоб законотворець постійно дбав про те, щоб усунути «застарілі в законі» положення, все, що не відповідає реаліям.

Співвідношення між стабільністю та інноваціями в законодавстві є складною та складною проблемою, до якої потрібно підійти з повною увагою, беручи до уваги широкий спектр факторів, які можуть визначити сприятливу чи несприятливу позицію щодо законодавчих змін [15].

Одним із критеріїв, які допомагають вирішити цю проблему, є принцип пропорційності. Між юридичною нормою, роботою тлумачення та її застосуванням, а з іншого боку, соціальна реальність у всій її феноменальній складності має бути реалізована з адекватним звітом, іншими словами, право має бути фактором стабільності та динамізму держави. І суспільство, щоб відповідати обсягу, щоб найкращим чином задовольнити вимоги суспільних інтересів, але також дозволити і гарантувати індивіду можливість вільного і передбачуваного характеру, самореалізації в соціальному контексті. Отже, закон, включений у його нормативний вимір, для того, щоб бути стабільним, але також і прогресу, повинен бути адекватним соціальним реаліям, а також сферам, для яких юридична норма адаптована, або відповідно до справа, яку слід тлумачити та застосовувати. Це не нове спостереження. Багато століть тому, коли Солон попросили розробити конституцію, він поставив лідерам свого міста запитання: «Скажіть мені, як довго і для яких людей», а пізніше той же мудрий філософ стверджував що він не дав місту ідеальну конституцію, а скоріше таку, яка відповідала часу та місцю.

Зв'язок між стабільністю та інноваціями має особливе значення, коли йдеться про збереження чи зміну конституції, оскільки конституція є політичною та юридичною основою держави [10], на основі якої будується держава та вся структура суспільства.

Від сутності конституції залежить її стабільність у часі, оскільки лише так значною мірою буде забезпечена стабільність усєї нормативної системи держави, визначеність і передбачуваність ведення правових питань, а також для забезпечення правової, політичної стабільності суспільної системи в цілому [9].

Стабільність є необхідною умовою для забезпечення принципу верховенства конституції та її наслідків. Стосовно цього значення професор І. Мурау стверджує, що

верховенство конституції представляє не лише суто юридичну категорію, але й політико-юридичну, виявляючи, що основний закон є результатом економічних, політичних, соціальних і юридичних реалій. «Він знаменує (визначає, окреслює) історичний етап у житті країни, він санкціонує перемоги і дає вираження і політико-правовому неминуче нав'язується з плином часу та динамікою державних, економічних, політичних і соціальних реалій. Ця ідея була освячена Конституцією Франції 1971 року, згідно з якою «Народ завжди має право переглядати, реформувати та змінювати свою Конституцію, а в сучасний період включив «Міжнародний пакт про громадянські і політичні права», прийнятий ООН у 1966 р. - частина 1 статті 1 якого передбачає: «Всі народи мають право на самовизначення. На підставі цього права вони вільно встановлюють свій політичний статус і вільно забезпечують свій економічний, соціальний і культурний розвиток».

Конституцію не можна розглядати як вічний пам'ятник, якому судилося витримати мінливості століть, навіть не десятиліть. Як і всі інші правові норми, конституція відображає економічні, соціальні та політичні умови, що існували в суспільстві в певний період історії, і спрямована на створення організаційних структур і форм, найбільш адекватних його подальшому розвитку. Людське суспільство постійно змінюється. Те, що діє сьогодні, завтра може стати застарілим. З іншого боку, одна з особливостей правових норм полягає в тому, що вони передбачають певні шляхи, покликані спрямувати розвиток суспільства в тому чи іншому напрямку. Ці напрямки, а також способи досягнення цільових масштабів можуть виявитися неадекватними в їх зіткненні з реаліями. Саме з цієї причини конституції, як і всі інші нормативні акти, не можуть залишатися незмінними, а повинні адаптуватися до соціальної динаміки.

У світлі цих міркувань ми розуміємо, що зв'язок між стабільністю та конституційним переглядом необхідно тлумачити та вирішувати відповідно до вимог принципу пропорційності [12].

Щоб забезпечити стабільність конституції, використовувалися різні технічні модальності, що гарантували певний ступінь жорсткості основного закону, серед яких є: а) встановлення деяких особливих умов для здійснення ініціативи щодо перегляду конституції, наприклад, обмеження тем, які можуть мати таку ініціативу, контроль конституційності *ex officio* за ініціативою щодо перегляду конституції; б) заборона перегляду конституції у звичайному порядку; в) встановлення особливого порядку обговорення та прийняття ініціативи перегляду; г) необхідність вирішення питання референдуму; е) встановлення деяких матеріальних обмежень для перегляду, зокрема шляхом встановлення деяких конституційних положень, які не можуть бути переглянуті.

З іншого боку, конституція не є і не може бути вічною. Конституція є життєздатною та ефективною, якщо вона досягає балансу між громадянами (суспільством) і публічною владою (державою), з одного боку, потім між державною владою і, звичайно, між громадянами. Важливо також, щоб конституційні норми передбачали, що органи державної влади перебувають на службі у громадян, забезпечуючи захист особи від свавілля державної влади. У ситуаціях, коли такої пропорційності більше не існує, через недосконалість конституції або через неадекватність конституційних норм новим державним і суспільним реаліям, виникає правова та політична необхідність конституційного перегляду.

Тим не менш, у зв'язках між стабільністю та конституційним переглядом, на відміну від загального зв'язку стабільність – новація в праві, ці два терміни мають однакове логічне та юридичне значення. Йдеться про відношення протилежності (а не протиріччя), у якому домінуючим терміном є стабільність конституції. Така ситуація виправдовується тим, що стабільність є необхідною вимогою для забезпечення принципу верховенства конституції з усіма наслідками, що випливають з цього. Лише завдяки примату стабільності перед ініціативою перегляду конституції можна реалізувати її роль у забезпеченні стабільності, рівноваги та динаміки складових суспільної системи, все більш міцного утвердження принципів правової держави. Верховенство конституції, надане їй

стабільністю, є гарантією проти сваволі та дискреційної влади органів державної влади, попередньо встановленими та передбачуваними конституційними правилами, які регулюють організацію, функціонування та завдання державної влади. Тому перш ніж поставити проблему перегляду конституції, важливо, щоб органи державної влади здійснили тлумачення та правильне застосування конституційних нормативних положень відповідно до їх букви та духу. Тлумачення конституційних текстів, що здійснюється конституційними судами, а також іншими державними органами з дотриманням повноважень, наданих законом, може виявити значення принципів для регулювання Конституції і таким чином сприяти процесу відповідності цих норм соціальній, політичній і державній реальності, динамікою якої не слід нехтувати. Виправдання тлумачення полягає в необхідності застосування загального конституційного тексту до конкретної ситуації.

Рішення про початок процедури перегляду Конституції країни, безсумнівно, є політичним, але водночас воно має бути юридично обґрунтованим і відповідати історичній потребі. Отже, акт перегляду основного закону не повинен бути підпорядкований політичним інтересам моменту, незалежно від того, наскільки гарно вони будуть представлені, але соціальним загальним інтересам, чітко визначеним і можливим для юридичного вираження.

Відповідь на питання, чи виправдано в цей історичний момент запуск політичних і юридичних процедур для зміни основного закону, можна підкреслити з огляду на причини та мету. Перегляд Конституції не може мати остаточне задоволення політичних інтересів осіб, які мають владу на певний момент, у напрямку посилення дискреційних повноважень виконавчої влади, з неприйнятним наслідком шкоди певним демократичним конституційним цінностям і принципам, головним чином політичного та інституційного плюралізму, принципу поділу влади в державі, принципу законодавчого верховенства парламенту.

З іншого боку, як показала історія демократії в Україні, багаторазово ухвалені рішення спотворювали конституційні принципи та правила тлумаченнями, що суперечили демократичному духу основного закону, або, що ще гірше, не дотримувалися конституційних положень через політичні цілі та свою опору на якісь кон'юнктурні інтереси. Наслідки були і є очевидними: обмеження чи порушення деяких конституційних прав і свобод, породження політичної напруги, недотримання конституційної ролі інституту держави, одним словом, через політичні дії, всупереч конституціоналізму, який повинен характеризувати правову державу. За таких умов можливий підхід до перегляду основного закону має бути зосереджений на необхідності зміцнення та посилення конституційних гарантій поваги до вимог і цінностей правової держави, щоб уникнути перевищення повноважень.

На нашу думку, занепокоєність політичного класу та державної влади в поточний період щодо фактичного змісту основного закону має бути спрямована не лише на зміну Конституції, а особливо на тлумачення та виправлення застосування та до поваги демократичної остаточності конституційних інститутів. Для зміцнення правової держави необхідно, щоб політичні сили, переважно владні, усі органи влади держави діяли або виконували свої обов'язки в межах лояльної конституційної поведінки, яка передбачає повагу до зміст і демократичне значення Конституції.

В) Інший аспект стосується співвідношення між Конституцією та законом відповідно до вимог і наслідків принципу верховенства закону. Конституція розкриває два виміри: - Перший стосується конституційності нижчих нормативних актів по відношенню до Конституції України. По суті, ця вимога відповідає одному з наслідків верховенства Конституції, а саме відповідності всього права конституційним нормам. Виконання цього конституційного обов'язку, прямого наслідку принципу верховенства Конституції, є переважно атрибутом законодавця при розробці та прийнятті нормативних актів. Виконання вимоги конституційності нормативного акту передбачає насамперед

формальну та матеріальну відповідність закону нормам, принципам, цінностям Конституції. Формальний аспект цього звіту виражає обов'язок законодавця дотримуватися правил матеріальної юрисдикції та законодавчих процедур, які прямо впливають із конституційних норм або інших нормативних актів, які вважаються формальними джерелами конституційного права.

Формальна відповідність нормативних актів Основному закону передбачає суворе дотримання переваг норм і принципів Конституції, і законодавець не має права розсуду чи тлумачення.

Матеріальний вимір стосується відповідності нормативного змісту закону принципам, цінностям, нормам, а також конституційним засадам. І цей аспект відповідності права конституційним нормам є конституційним обов'язком, породженим принципом верховенства Конституції. Виконання цього обов'язку є основною ознакою внутрішньо конституційного законодавця, який у законодавчому акті покликаний досягти не лише простої законодавчої функції, а й правового акту, нового, ціннісного та наукового, щоб розробити та ухвалити закон відповідно до обґрунтування, нормативного змісту та принципів Конституції. Таким чином, щоб надати ефекту принципу верховенства Конституції, в законотворчому акті законодавець повинен здійснювати комплексну діяльність з тлумачення Конституції, яка не повинна призводити до обходу значень і особливо конкретного змісту конституційних норм. Цей складний процес адекватності нормативного змісту закону конституційним нормам більше не є суворо формальним і процедурним, оскільки передбачає певну свободу розсуду, характерну для роботи з тлумачення, яку виконує законодавець, і в той же час відповідає свободі право, яке, на думку парламенту, міститься в самій правовій природі цього інституційного форуму, визначеному ст. 75 Конституції України: «Єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України». Це вираження принципу парламентської автономії.

Другий аспект досягнення вимоги конституційності закону, стосується обов'язку законодавця розвивати у розроблених та ухвалених нормативних актах залежно від їх специфіки, нормативного змісту, принципи і цінності Конституції. В діяльності з розробки нормативних актів, що є головним обов'язком парламенту та уряду, після вступу України до Європейського Союзу, слід конкретизувати принципи та конституційні цінності, які б надали індивідуальності нормативним розробкам, особливо важливих сфер державної діяльності та суспільно-політичного життя. Слід згадати практику Румунії, у випадку прийнятих Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів, що є «моделями» в законодавстві інших держав або в правовій системі права ЄС європейського права. Відмовляючись реалізувати румунські правові традиції, а також принципи та цінності, закріплені в Конституції, і, нарешті, але не в останню чергу, конкретні соціальні політичні реалії держави та суспільства, законодавець, ухвалюючи комплексний нормативний акт для важливих сфер діяльності здійснює еkleктичну, формальну діяльність зі значними негативними наслідками щодо тлумачення та застосування такого нормативного акту, особливо у судовій діяльності.

На конституційне верховенство впливає правова традиція, яка означає, що це концепція, значною мірою сформована правовим контекстом, у якому воно розроблено, і б) версія загального права конституційного верховенства визначає певний культурний опір до конституційного імперіалізму [14]. Тому Україні при адаптації законодавства до права ЄС слід дотримуватись українських традицій та конституційних цінностей.

Дотримання принципу верховенства Конституції не може обмежуватись формальним дотриманням. Безумовно, перевірка конституційності закону в частині виконання вимог формальної та матеріальної відповідності конституційним нормам є виключним повноваженням Конституційного Суду. Відповідно до положень ст. 147 Конституції України: «Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених цією Конституцією випадках

інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до цієї Конституції». Конституціоналізація нормативної системи та права в цілому є ще однією реальністю застосування та дотримання принципу верховенства Конституції, яку, у вузькому значенні, можна розуміти як комплексну діяльність, що здійснюється головним чином Конституційним Судом України і судами в межах закону тлумачити чинний нормативний акт повністю або частково з посиланням на норми, принципи, цінності та мотиви Конституції. У процесуальному значенні конституційність закону та закону є операцією, за допомогою якої конституційність правової норми, нижчої від конституційних норм, визнається або підтверджується, і має наслідком встановлення або, точніше, відновлення закону в межах Конституції. Конституціоналізація закону є результатом конституційного контролю чинних законів, який здійснюється Конституційним Судом в порядку визнання неконституційності.

У широкому розумінні конституціоналізація права має комплексне значення, яке не обмежується конституційним контролем, по суті, це перманентна діяльність, що виражає динаміку права по відношенню до динаміки державного ладу та суспільного ладу. Це постійна робота щодо відповідності еволюційній, соціальній та державній дійсності, шляхом розумного тлумачення та оцінки конституційних мотивів у межах, передбачених нормативним змістом Основного Закону. Без цього ми підкреслюємо важливу роль судів у комплексній роботі з конституціоналізації права через їх специфічний атрибут, тлумачення та застосування закону, а також конституційних норм, з обов'язком поважати нормативний зміст, цінності та принципи Конституції. У літературі стверджується, що завдяки своїй ролі в конституціоналізації права, матеріалізований у процесуальних атрибутах, специфічних для актів суду, суддя із судів загального права фактично стає конституційним суддею.

Конституціоналізація закону є еволюційним процесом, зумовленим не лише правовими причинами, а й соціальними, політичними та економічними факторами поза законом. Цей діалектичний процес в конкретних умовах, що стосуються певного нормативного акта, діє доти, доки цей закон діє.

У літературі проаналізовано та підкреслено важливість принципів права для згуртованості та гармонії всієї нормативної системи. Принципи права надають цінність і легітимність нормам, які містяться в праві. Важливо виділити з безлічі законів їхню суть, тобто ті кінцеві принципи справедливості, з яких випливають усі інші. Таким чином, усе законодавство стає ясным і те, що називається правовим духом.

З нормативної точки зору, джерелом принципів будь-якої галузі права повинні бути перш за все конституційні норми, які за своєю природою містять загальні правила, які є основою, а також джерелом легітимності для всіх інших правових норм.

Верховенство Конституції залишалося б лише теоретичним питанням, якби не було відповідних гарантій. Безсумнівно, конституційне правосуддя та його особлива форма, конституційний контроль законів, є основною гарантією верховенства Конституції.

Виникнення та еволюція конституційної юстиції визначається низкою факторів, на які посилається доктрина, серед яких зазначимо: людина як громадянин стає кардинальним аксіологічним орієнтиром громадянського та політичного суспільства, а основні права та свободи є нормативною реальністю; відбувається перегляд демократії в тому сенсі, що захист меншості стає основною вимогою і, водночас, відповідає принципу більшості; парламентський суверенітет підпорядковується верховенству права і, зокрема, Конституції.

Конституціоналізація закону є справою Конституційного Суду та судів, але, у ширшому розумінні, вся державна інституційна система відповідно до правил компетенції сприяє процесу шляхом тлумачення та застосування конституційних норм комплексу постійного наближення нормативного змісту законів та інших категорій нормативних актів, принципів, цінностей і підстав конституційних норм. Очевидно, що законодавець відіграє дуже важливу роль у конституціоналізації закону та права, особливо враховуючи

в розроблених і прийнятих нормативних актах цінностей, виявленими в нормативному змісті конституції.

У майбутніх змінах до конституції слід передбачити, що «здійснення державної влади має бути пропорційним і недискримінаційним». Це нове конституційне положення становитиме справжнє конституційне зобов'язання для всіх державних органів здійснювати свої повноваження таким чином, щоб прийняті заходи входили в межі дискреційних повноважень, визнаних законом. Водночас це створить можливості для Конституційного Суду здійснювати контроль за конституційністю законів, використовуючи як критерій принцип пропорційності.

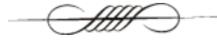
Література:

1. Журнал Верховної Ради України «Віче» №17, вересень 2011 URL: <https://veche.kiev.ua/journal/2698/>
2. Козюбра М. І. Принципи верховенства права і верховенства Конституції України: співвідношення // Конституційне будівництво в Україні: теорія та практика. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції 1–3 червня 2000 р.–Ужгород: «Закарпаття», 2000. С. 30.
3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про Рахункову палату Верховної Ради України» (справа про Рахункову палату) від 23 грудня 1997 року № 7-зп/1997. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-97#Text>
4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням виконуючого обов'язки Президента України, Голови Верховної Ради України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про Декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим і міста Севастополя» від 20 березня 2014 року № 3-рп/2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-14#Text>
5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої, абзаців першого, другого, четвертого, шостого частини п'ятої статті 141 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та положень пункту 5 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» (справа про щомісячне довгочасне грошове утримання суддів у відставці) від 8 червня 2016 року № 4-рп/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-16#Text>
6. Тодыка Ю. Н. Основы конституционного строя Украины. Х.: Факт, 1999. С.67.
7. Юзьков Л. П. Верховенство Конституції і конституційність законів // Правова система України: теорія і практика. Тези доповідей і наукових повідомлень науково-практичної конференції. Київ, 7–8 жовтня 1993 року. К., 1993. С. 17.
8. Deleanu I., Instituții și proceduri constituționale - în dreptul roman și în dreptul comparat , Ed. C. H. Beck, București 2006, pp. 221-222 .
9. Elena Simina Tănăsescu, în Romania's Constitution , Comments on articles, coordinators I. Muraru, E.S. Tănăsescu, All Bach Publishing House, Bucharest, 2008, pp.1467-1469.
10. Ion Deleanu, “,”Constitutional Law and Public Institutions”, Europa Nova Publishing House, Bucharest, 1996, vol. I, p. 260.
11. Ionescu C., Constituția României. Titlul I. Principii generale art. 1-14. Comentarii și explicații, Ed. C.H.Beck, București, 2015, p. 48
12. Marius Andreescu „The Principle of Proportionality in the Constitutional Law” CH Beck Publishing House ,Bucharest, 2007.

13. Muraru I., Tănăsescu E.S., Constituția României - Comentariu pe articole, Ed. C.H.Beck, București, 2009, p.18

14. Romeo, G. (2020). The Conceptualization of Constitutional Supremacy: Global Discourse and Legal Tradition. German Law Journal, 21(5), 904-923. doi:10.1017/glj.2020.50

15. Victor Duculescu, Georgeta Duculescu, „Constitution’s revising” „Revizuirea Constituției”, Lumina Lex Publishing House, București, 2002 p. 12

Ювсечко Ярослав Володимирович,

доцент кафедри міжнародної комунікації та політології

Хмельницького національного університету, кандидат філософських наук, доцент

ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У 2014 році в Україні стартувала реформа децентралізації влади, що передбачає передачу низки управлінських повноважень, у тому числі фінансових, органам місцевого самоврядування (ОМС). Така трансформація спрямована на забезпечення більш ефективного розподілу коштів та організаційно-економічного забезпечення нагальних потреб територій з урахуванням їхньої специфіки: потенціалу, ресурсів, потреб тощо. Ефективність методу децентралізації влади доведено досвідом багатьох європейських країн, які перейшли до процесів дерегуляції та змогли забезпечити ефективний симбіоз державної та місцевої влади шляхом децентралізації та лібералізації. Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» визначає особливості здійснення регуляторної діяльності «в умовах воєнного, надзвичайного стану та оголошення зони надзвичайної екологічної ситуації», коли регуляторна діяльність здійснюється з урахуванням обмежень прав і свобод людини і громадянина, які в умовах воєнного стану встановлюються відповідно до Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Відповідно до чинного законодавства правовий режим воєнного стану може передбачати введення тимчасових обмежень деяких прав, у тому числі у здійсненні повноважень органів місцевого самоврядування, взаємодії з місцевим населенням, виконання соціально-економічних і суспільно-політичних завдань [3; 7].

Внаслідок повномасштабної військової агресії Російської Федерації проти України світ опинився в ситуації, подібній до наслідків Другої світової війни: найбільша міграційна криза, окупація територій незалежної країни, масштабні руйнування та фінансові втрати, значна кількість людських жертв – ось наслідки військових дій від 24 лютого 2022 року, що не мають аналогів у процесах кризових явищ у країнах Європи.

Аналізуючи системи побудови ефективних нормативно-правових систем правового забезпечення діяльності місцевого самоврядування, доцільно, перш за все, звернутися до передового досвіду країн Європейського Союзу. Людиноцентричний підхід у системі правового забезпечення діяльності ОМС визначає пріоритет у розвитку правових норм через визначення головних інтересів, потреб та вподобань мешканців громади. ОМС забезпечують громадян необхідними суспільними благами, що відображає тенденцію до децентралізації повноважень від центральних органів до територіальних об’єднань, що є особливо актуальним в умовах демократичного розвитку суспільства. Тому доцільно визначити, що оцінка ефективності діяльності ОМС залежить не лише від свободи прийняття рішень місцевою владою, а й від фінансової підтримки місцевих проєктів шляхом передачі фінансових повноважень від центральної влади до ОМС. Країни-члени Європейського Союзу використовують різні стратегії фінансової підтримки діяльності ОМС та реалізації проєктів місцевого рівня. Аналізуючи досвід країн ЄС щодо правового обґрунтування процесів децентралізації, виявлено тенденцію до консолідації на рівні

ОМС шляхом правового та фінансового забезпечення регуляторних процесів, спрямованих на створення передумов підвищення якості управління у державах-членах [2, с. 251].

Досвід країн колишньої Югославії можна визначити практичним досвідом реалізації функцій і повноважень ОМС в умовах військового конфлікту та політичної нестабільності. Зокрема, ряд дослідників називають такі пріоритети розвитку ОМС в таких умовах:

- прийняття антикорупційних законів, які забезпечують моніторинг діяльності ОМС, у тому числі шляхом залучення громадськості;
- надання спеціалістам-юристам ОМС правового та економічного аналізу, необхідного для вирішення стратегічних завдань розвитку територій шляхом максимально ефективного нормативно-правового забезпечення діяльності ОМС;
- визначення правових норм діяльності субнаціональних органів місцевого самоврядування в умовах міжнаціональних та міжетнічних конфліктів [1, с. 26].

Аналіз чинного законодавства в системі регулювання діяльності органів місцевого самоврядування дає змогу визначити наступне:

- основні правовідносини в системі діяльності ОМС регулюються Конституцією України та Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні», а відповідно до статті 64 Конституції України визначено обмеження прав і свобод під час воєнного стану;
- до прав і свобод людини і громадянина, які не можуть бути обмежені під час воєнного стану, належать: рівність конституційних прав і свобод та рівність усіх перед законом; «толерантність»: рівність за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних та інших ознак; позбавлення громадянства або зміна громадянства; права іноземців, а також права громадян України щодо надання притулку в порядку, встановленому чинним законодавством України; право на життя, обов'язок держави захищати життя людей; право на повагу до гідності; особа не може бути піддана тортурам, приниженням, медичним чи науковим дослідженням; право на свободу та особисту недоторканість; право на звернення до органів державної влади та ОМС; право на житло та неможливість його позбавлення; право на рівні обов'язки у шлюбі; забезпечення прав дитини; право на захист у суді; право на відшкодування за рахунок держави або ОМС матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, ОМС, їх посадовими і службовими особами при здійсненні ними повноважень; доступ до нормативно-правового забезпечення, можливість знати свої права; професійна юридична допомога; право на невиконання злочинних наказів; презумпція невинуватості.

Отже, аналіз прав і свобод людини і громадянина, які не можуть бути обмежені, визначених Конституцією України, дав змогу виокремити сфери забезпечення конституційних прав, які безпосередньо пов'язані з діяльністю місцевого самоврядування в умовах воєнного стану:

- забезпечення права людини на житло, надання тимчасового житла у разі руйнування або пошкодження, відновлення систем надання комунальних послуг у разі руйнування мереж, їх пошкодження;
- громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається державою та ОМС безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону;
- право на участь у місцевому самоврядуванні шляхом належності до відповідних територіальних громад;
- організація роботи підприємств, установ та організацій комунальної власності територіальних громад в умовах воєнного стану, сприяння забезпеченню можливостей функціонування підприємств, установ та організацій, що не є комунальною формою власності територіальних громад;

- певне спрощення механізмів регулювання, віднесених до повноважень ОМС щодо реалізації положень нормативних актів: ЗУ «Про доступ до публічної інформації», «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» [4; 5; 6; 7].

У разі введення воєнного стану на територіях громад, у яких сільські, селищні, міські ради та/або їх виконавчі органи, та/або сільські, селищні, міські голови не здійснюють повноваження, покладені на них Конституцією та законами України, а також в інших випадках, передбачених Законом, утворюються військові адміністрації населених пунктів. Основними завданнями військових адміністрацій є: заходи щодо забезпечення оборони, публічної безпеки та порядку, охорона об'єктів критичної інфраструктури, здійснення заходів із забезпечення правового режиму воєнного стану.

Окрім визначення певних обмежень у правовому регулюванні діяльності органів місцевого самоврядування, доцільно визначити розширення повноважень, зокрема:

- звільнення земельних ділянок комунальної власності від самовільно розміщених тимчасових споруд;
- обстеження та демонтаж будівель і споруд та їх конструктивних елементів у разі їх пошкодження, загрози життю та здоров'ю людей;
- створення можливостей для пожертвувань на потреби Збройних Сил України, підрозділів територіальної оборони;
- боротьба зі стихійним лихом та ліквідація їх наслідків, попередження надзвичайних ситуацій.

У результаті аналізу сфер діяльності ОМС та визначення пріоритетності запитів населення на послуги ОМС в умовах воєнного стану складено рейтингову матрицю сфер діяльності місцевих органів самоврядування, зокрема, за такими зверненнями населення: гуманітарні потреби; соціально-побутові потреби; економічні потреби; запити на документи та юридичний супровід. Відповідно, соціально-гуманітарні проблеми мають на тепер найвищий пріоритет для населення. Таку ситуацію слід пов'язувати з наслідками повномасштабної військової агресії проти України - втратою роботи, закриттям бізнесу, переміщенням осіб внаслідок активних бойових дій, втратою житла та іншими гуманітарними та соціальними факторами. Таким чином, пріоритетом діяльності органів місцевого самоврядування є забезпечення можливостей подолання наслідків повномасштабного військового вторгнення Російської Федерації шляхом вирішення соціально-гуманітарних потреб населення. В умовах запровадження воєнного стану регуляторна політика й надалі спрямована на збереження високої ролі органів місцевого самоврядування в процесах забезпечення безпеки та розвитку країни.

Література:

1. Michael, B. and Mendes, S. Anticorruption law in local government: Legal issues related to ordinance design and municipal-level anti-corruption agencies in Macedonia, *International Journal of Law and Management*, Vol. 54 No. 1, pp. 26-60. 2012.
2. Onofrei, M. and Oprea, F. Fiscal Decentralisation and Self-Government Practices: Southern versus Eastern Periphery of the European Union, *Core-Periphery Patterns Across the European Union*, Emerald Publishing Limited, Bingley, pp. 251-289. 2017.
3. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Про державну допомогу суб'єктам господарювання: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1555-18#Text>
5. Про доступ до публічної інформації: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>
6. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15#Text>

Юровська Галина Валентинівна,
суддя Конституційного Суду України, кандидат юридичних наук,
заслужений юрист України

РОЛЬ ДОКТРИНИ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА У СТАНОВЛЕННІ УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

«Людина в цивілізованому світі має широкі права і свободи не тому, що вони проголошені Конституцією; Конституція проголошує ці права і свободи тому, що людина наділена ними від природи»

Леонід Юзьков

Становлення українського конституціоналізму має досить давню та тривалу історію, яка розпочалася ще до прийняття Конституції України – закону, який заклав чіткі підвалини гарантій прав людини і громадянина в нашій країні та функціонування всіх державних інституцій в інтересах Українського народу.

Прийняттю Основного Закону України передували численні наукові розробки та обговорення концепцій нормативного акту, який по факту став соціальним договором, що об'єднав усе українське суспільство. Конституція України виявилася тим актом, який обмежив поведінку посадових осіб в державі, сприяв викоріненню тоталітарного свавілля та утвердженню нашої держави як повноцінного гравця на міжнародній арені, адже держава, поведінка в якій регламентується конституційними нормами, набагато сильніша, ніж держава в якій правлять окремі групи людей, або панує анархія чи беззаконня.

Серед великої кількості науковців, що свого часу стояли у витоків української незалежності та напружували фундамент для прийняття 28 червня 1996 року Конституції України [1], основоположником вітчизняного конституціоналізму (саме того конституціоналізму, який притаманний демократичній і незалежній, суверенній, правовій державі) по праву можна вважати першого Голову Конституційного Суду України – Леоніда Петровича Юзькова.

Леонід Юзьков – особистість неординарна та феноменальна. Він, як вчений-конституціоналіст із самого початку своєї професійної діяльності висловлював погляди, що кардинально відрізнялися від існуючої тоді офіційної юридичної доктрини СРСР щодо превалюючої ролі держави над її громадянами.

Вже наприкінці 1960-х рр. він почав працювати над актуальним на той час питанням впровадження в організацію і функціонування державних органів досягнення науки управління, пізніше – розкрив зміст територіального і територіально-галузевого принципів побудови системи виконавчо-розпорядчих органів місцевих рад, працював над питаннями розвитку правової держави [2].

Активна діяльність Леоніда Петровича Юзькова щодо становлення й розвитку парадигми конституціоналізму припала на 1990–1995 рр., коли він фактично став одним з творців нової конституційної системи незалежної України [3]. У цьому аспекті варто звернути увагу на його участь у підготовці:

- Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року № 55-ХІІ, яка проголосила державний суверенітет України як верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади Республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах [4];

- Акту проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року, який виходив з права на самовизначення та продовження тисячолітньої традиції державотворення в Україні [5].

- Закону України «Про Конституційний Суд України» від 3 червня 1992 року № 2400-ХІІ, де були викладені основні підходи бачення цього органу, основи його діяльності в контексті захисту прав людини і громадянина, захисту конституційних цінностей [6].

У своїй конституційно-правовій проектній діяльності Леонід Юзьков широко спирався як на вітчизняний, так і на міжнародний досвід – досвід інших зарубіжних країн, брав участь у багатьох міжнародних форумах, що знайшло відображення у нетипових і прогресивних на той час поглядах.

Враховуючи професіоналізм Леоніда Юзькова, Верховна Рада України Постановою «Про Голову Конституційного Суду України» від 1 липня 1992 року № 2529-ХІІ [7] обрала його на цю високу державну посаду. Водночас, повноцінний склад Конституційного Суду України сформувати на той час не вдалося.

Указом Президента України «Про Академію правових наук України» від 23 липня 1993 року № 275/93 Леоніда Юзькова було затверджено одним із дійсних членів-засновників Академії правових наук України [8].

На цьому науково-практична діяльність Леоніда Юзькова як конституціоналіста не зупинилася, а навпаки перейшла в нове русло – у сферу напрацювання гуманістично-ціннісного проекту Конституції України та підвалин для функціонування органу конституційної юрисдикції.

У своїх поглядах на правову державу та перспективи її розбудови Леонід Юзьков показав чіткі субординаційні зв'язки між такими правовими регуляторами як Конституція, закони та підзаконні акти, наголошуючи на тому, що над Конституцією не можуть стояти будь-які нормативні акти. Вчений приділив увагу й співставленню проекту Конституції та її концепції. Концепція визначала основні методологічні позиції, найважливіші засади майбутнього Основного Закону України і виступала його науковою моделлю. Проект Конституції втілював цю модель, методологічні позиції і засади у нормативно-правову матерію. Між обома документами не могло бути тотожності, але проект Конституції мав втілювати суть, головну лінію, квінтесенцію концепції. Концепція не була завжди сталою і могла зазнавати змін і певних уточнень [9, с. 7–10].

Загалом його доктринальні погляди щодо майбутнього вітчизняного конституціоналізму коротко можна представити у вигляді таких позицій:

- в тексті Конституції має бути закріплено політико-правове поняття «Український народ», а не «народ України» [10, с. 6];

- Основний Закон України має ґрунтуватися на Декларації про державний суверенітет України, закріпивши, розвинувши і конкретизувавши її положення. В основі має бути народовладдя, рівноправність економічної, політичної та ідейної свободи суспільства;

- Конституція має стати серцевиною правової системи, закріпивши пріоритет загальнолюдських цінностей над класовими;

- в Основному Законі, як стабільному юридичному документі, що охоплює узгоджену систему правових норм, мають бути відображені засади відносин між державою, суспільством і людиною [11, с. 201–215];

- Конституція приймається виключно демократичним шляхом, а тому є правовою. З огляду на це, конституційними мають бути всі інші закони та дії влади;

- найвища легітимність Конституції може бути досягнута шляхом прийняття її всенародним голосуванням, референдумом. Водночас, вчений припускав, що на референдум може виноситися попередньо схвалений Верховною Радою України текст Конституції;

- норми Конституції мають стати нормами прямої дії, що захищаються державою. При цьому вони не мають бути абсолютно незаперечними. Проте, їх юридичне заперечення можливе лише за допомогою чітко закріплених у самій же Конституції процедур;

- механізм внесення змін і доповнень до Конституції має бути жорстким і чітко регламентованим [12; с. 18–20];

- має бути реалізовано інститут так званих «конституційних законів», які повинні стати фактичними супутниками Основного Закону і регламентувати ті ж самі відносини. Але до їх відання має бути віднесено не весь комплекс конституційної матерії, але лише певні, до того ж найважливіші, її частини, сторони, сфери. Сама Конституція України через її специфіку Основного Закону суспільства і держави, на думку вченого, таку роль в повному обсязі виконати не може [13; с. 11–12].

Серед головних проблем українського конституціоналізму особливу увагу Леонід Юзьков приділяв питанню охорони (захисту) Конституції, яку на його думку мав здійснювати Конституційний Суд України, як орган, до прерогативи якого були б віднесені питання відповідності Конституції законів та інших нормативних актів. Істотна роль Конституційного Суду в розбудові української правової держави мала бути реалізована через виконання триєдиного завдання: утвердження верховенства права, забезпечення конституційної законності та формування правової культури [14; с. 12–14].

Леонід Юзьков на жаль не зміг дожити до прийняття Конституції України 1996 року, проте його наукові ідеї та бачення щодо пріоритету загальнолюдських цінностей, концепції незалежної, демократичної, правової держави, гарантії забезпечення конституційних прав і свобод людини і громадянина знайшли своє відображення в Основному Законі України, що стало основою подальшого розвитку вітчизняного конституціоналізму.

Література:

1. Конституція України від 28 черв. 1996 р. / Відомості Верховної Ради України, 1996. № 30. Ст. 141.
2. Над Конституцією – лише Бог / журнал «Віче», 2011. вересень. № 17. URL: <https://veche.kiev.ua/journal/2698/>
3. Ігор Головань Пам'яті Леоніда Юзькова / Українська правда, 2015. 27 лютого. URL: <https://blogs.praivda.com.ua/authors/golovan/54ef9b70158ba/>.
4. Декларація про державний суверенітет України від 16 лип. 1990 р. № 55-ХІІ / Відомості Верховної Ради УРСР, 1990. № 31. Ст. 429.
5. Про проголошення незалежності України : Постанова Верховної Ради Української РСР від 24 серп. 1991 р. № 1427-ХІІ / Відомості Верховної Ради України, 1991. № 38. Ст. 502.
6. Про Конституційний Суд України : Закон України від 3 черв. 1992 р. № 2400-ХІІ (втратив чинність) / Відомості Верховної Ради України, 1992. № 33. Ст. 471.
7. Про Голову Конституційного Суду України : Постанова Верховної Ради України від 1 лип. 1992 р. № 2529-ХІІ / Відомості Верховної Ради України, 1992. № 37. Ст. 554.
8. Про Академію правових наук України : Указ Президента України від 23 лип. 1993 р. № 275/93 / офіц. веб-портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/275/93#Text>.
9. Королюк В. О. Провісник нового і праведного закону (штрихи до портрета Леоніда Юзькова на тлі історичної епохи). К. : Юрінком-Інтер, 2014. 240 с.
10. Жити за власною Конституцією : інтерв'ю з професором Київського університету Леонідом Петровичем Юзьковим, керівником робочої групи Конституційної комісії Верховної Ради УРСР. Наука і суспільство, 1991. № 9. С. 3–6.

11. Цветков В. В., Юзьков Л. П., Фрицький О. Ф. Наука управління і місцеві ради. К. : Вид-во «Вища школа», 1970. С. 166–298.

12. Юзьков Л. П. Верховенство Конституції і конституційність законів. Правова система України: теорія і практика: тези доп. і наук. повідомл. наук.-практ. конф. (Київ, 7-8 жовтня 1993 р.). К., 1993. С. 17–20.

13. Юзьков Л. П. Конституційні закони: утвердження концепції і становлення практики. Радянське право, 1991. № 5. С. 12–14.

14. Розвадовський В. І. Професор Л. П. Юзьков як основоположник доктрини конституційного судочинства в Україні (за матеріалами першого закону про Конституційний Суд України 1992 року). Європейські спільні демократичні цінності та конституційний процес в Україні: проблеми теорії і практики : матеріали круглого столу, м. Івано-Франківськ, 22 грудня 2017 року / [упорядник В.І. Розвадовський]. Івано-Франківськ : «Супрун В.П.», 2018. С. 12–14.

Яїцька Дар'я Ігорівна,
аспірантка кафедри адміністративного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ОНЛАЙН-ОПИТУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ УЧАСТІ ГРОМАДЯН В УПРАВЛІННІ ДЕРЖАВНИМИ СПРАВАМИ В УКРАЇНІ

Однією з основних умов відкритого демократичного публічного управління є належне забезпечення участі громадян в управлінні державними справами. Теорія адміністративного права поділяє громадську участь на таку, яка здійснюється з ініціативи громадян, та ту, що реалізується за ініціативою публічної адміністрації, об'єднуючи ці моделі в єдине поняття «партисипативний механізм у публічному адмініструванні» [1, с.51].

Науковці, якими досліджується громадська думка як важливий елемент прийняття управлінських рішень, зазначають, що вона характеризується тим, що постає у двох вимірах. Із одного боку – як оціночне судження, адже громадська думка завжди містить оцінку громадськістю конкретних проблем, явищ, процесів суспільного життя, ставлення до конкретних об'єктів дійсності. Тому вона є сукупним оціночним судженням певної групи людей щодо подій, явищ соціальної дійсності. Із іншого боку – як важлива соціальна інституція – у демократичному суспільстві вона є одним із елементів прийняття рішень на всіх рівнях управління (державному, регіональному, муніципальному). Як і всі соціальні інституції, громадська думка перетворює невпорядковані, стихійні соціальні взаємодії між населенням та управлінськими структурами на впорядковані, тривалі, контрольовані [2, с. 57-60].

Опитування – це одна з форм виявлення громадської думки органами публічного управління. На відміну від референдуму як закріпленого на рівні закону способу визначення ставлення громадян до тих чи інших питань, опитування, анкетування не мають встановленого законодавством єдиного механізму застосування. При цьому, на сьогоднішній день опитування як інструмент онлайн-участі громадян в управлінні державними справами в Україні набули популярності, адже дозволяють громадськості впливати на процес публічного управління, не виходячи з дому, з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

В умовах воєнного стану в Україні, введеного Президентом України 24 лютого 2022 року через збройну агресію РФ, який триває дотепер та має суттєвий, часто непоправний, негативний вплив на життя народу України, Міністерством цифрової трансформації України (далі – Мінцифри) було запущено онлайн-опитування громадян на

веб-порталі [3] та в мобільному додатку «Дія». За допомогою сервісу, створеного Мінцифри, органи публічної влади можуть офіційно розміщувати свої опитування з нагальних питань, аналізувати статистику відповідей користувачів порталу «Дія» та формувати пропозиції щодо внесення змін до національного законодавства, приймати рішення, готувати висновки тощо. Так, наприклад, Міністерством внутрішніх справ України було проведено опитування щодо ставлення українців до легалізації вогнепальної зброї. Також за допомогою порталу «Дія» урядом було встановлено, що більшість користувачів підтримують залишення 8 березня вихідним днем. На сьогоднішній день недоліки такого механізму онлайн-опитування громадян як форми їхньої участі в державному, регіональному й локальному управлінні очевидні: по-перше, кількість користувачів системи «Дія» поки що не становить навіть третини населення України, а отже, враховується думка значно меншої частини громадян, аніж планується надалі; по-друге, орган публічного управління, який є ініціатором проведення опитування, не зобов'язується надати жодної офіційної реакції на його результати, тому поки що не завжди видається можливим дослідити реальність впливу громадськості на процес прийняття управлінських рішень. При цьому, хотілося б підкреслити, що будь-які інновації, а особливо новітні технології як інструмент взаємодії публічної адміністрації з громадянами, потребують тестування, усунення недоліків, заповнення прогалин та врешті-решт перевірки часом. Відтак роботу розробників веб-порталу та мобільного додатку «Дія» в напрямі розвитку механізмів електронних комунікацій у відносинах «влада-громадянин» вважаємо перспективною.

Окрім ініціативи Мінцифри щодо проведення загальнонаціональних опитувань за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, сьогодні активно користуються можливостями мережі Інтернет для з'ясування думки населення і органи влади на місцях. Так, в умовах війни в Україні постало питання перейменування топонімів, які мають прямий зв'язок із впливом російської культури. Органами місцевого самоврядування було ініційовано збір пропозицій громадян щодо нових назв районів та вулиць. У пропозиціях необхідно вказати старий топонім, нову пропоновану назву, аргументи на її користь, прізвище, ім'я, по-батькові, адресу прописки автора та контактний телефон. Крім того, залишити власний коментар щодо перейменувань можна під дописом про опитування на сторінці відповідного органу самоврядування у соціальній мережі «Facebook». Приміром, за результатами розгляду пропозицій громадян у Харкові проспект Московський перейменували на проспект Героїв Харкова. Узвіз Білгородський змінив назву на вулицю Героїв рятувальників, Білгородське шосе – на Харківське шосе, а Московський район – на Салтівський [4].

Підсумовуючи, можна зазначити, що розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, перехід держави до застосування електронних інструментів у значній кількості сфер управління обґрунтовують пріоритетний характер онлайн-участі громадян у публічному управлінні. І опитування з використанням можливостей мережі Інтернет у цілому та національних сервісів зокрема є перспективним інструментом громадської участі в управлінні державними справами, а саме виявлення думки народу України щодо вирішення нагальних питань управлінського змісту.

Література:

1. Основи публічного адміністрування: навч. посіб. / Ю. П. Битяк, Н. П. Матюхіна, М. С. Ковтун та ін.; за заг. ред. Н. П. Матюхіної. Харків: Право, 2018. 172 с.
2. Багмет М. О., Ляпіна Л. А. Громадська думка як соціальний феномен: аналіз теоретико-методологічних підходів. *Наукові праці. Соціологія*. Том 103. Вип. 90. 2018. с. 57-60.
3. Веб-портал «Дія». Державні послуги онлайн. URL: <https://diia.gov.ua> .
4. Офіційний сайт Харківської міської ради, міського голови, виконавчого комітету. URL: <https://www.city.kharkov.ua/> .

Яценко Вікторія Григорівна,
*аспірантка кафедри адміністративного та фінансового права
Національного університету біоресурсів і природокористування України*

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ МІСТОБУДІВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КИЇВСЬКОЮ МІСЬКОЮ РАДОЮ В ПЕРІОД ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність. Вже більше року Україна живе в умовах постійної військової агресії сусідньої держави. Враховуючи це, більшість сфер суспільного життя були піддані певним змінам, що зумовлені необхідністю тимчасової дії правового режиму воєнного стану. Не є виключенням і сфера містобудівної діяльності. Адже в перші місяці війни, госто стояли питання збереження наявного нерухомого майна та важливість швидкого реагування на можливі викиди агресії спрямовані на знищення будівель українського населення. Слід відмітити, що з перших днів війни і до сих пір місто-герой Київ страждає від періодичних обстрілів, що в тому числі завдає шкоди громадській інфраструктурі, багатоквартирним житловим будинкам та приватному сектору. Все це, безумовно впливає на містобудівну діяльність в цілому. Органом, що має повноваження у сфері містобудівної діяльності є орган місцевого самоврядування, а саме Київська міська рада. У зв'язку з цим виникає необхідність у висвітленні основних аспектів діяльності Київської міської ради у складний для всієї України час. Таким чином, метою дослідження – є визначення особливостей реалізації Київською міською радою своїх повноважень у сфері містобудівної діяльності, враховуючи введений Президентом України правовий режим воєнного стану.

Результати. Для початку слід окреслити загальну нормативно-правову складову здійснення містобудівної діяльності Київською міською радою, як органом місцевого самоврядування. Так, відповідно до Закону України “Про основи містобудування”, містобудування (містобудівна діяльність) – це цілеспрямована діяльність державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, громадян, об'єднань громадян по створенню та підтриманню повноцінного життєвого середовища, яка включає прогнозування розвитку населених пунктів і територій, планування, забудову та інше використання територій, проектування, будівництво об'єктів містобудування, спорудження інших об'єктів, реконструкцію історичних населених пунктів при збереженні традиційного характеру середовища, реставрацію та реабілітацію об'єктів культурної спадщини, створення інженерної та транспортної інфраструктури [1]. Таким чином, виходячи з нормативного визначення містобудівної діяльності, Київська міська рада, як орган місцевого самоврядування повинна мати повноваження у сфері містобудівної діяльності.

У галузі містобудування Київська міська рада, як орган місцевого самоврядування може мати як власні, так і делеговані повноваження. Серед власних повноважень основними є: організація за рахунок власних коштів і на пайових засадах будівництва, реконструкції та ремонту об'єктів комунального господарства і соціально-культурного призначення, жилих будинків, а також шляхів місцевого значення; розгляд і внесення до відповідних органів виконавчої влади пропозицій щодо планів і програм будівництва та реконструкції об'єктів на відповідній території; підготовка і затвердження відповідних місцевих містобудівних програм, генеральних планів забудови населених пунктів, іншої містобудівної документації; координація на відповідній території діяльності суб'єктів містобудування щодо комплексної забудови населених пунктів; надання відповідно до законодавства дозволу на спорудження об'єктів містобудування незалежно від форм власності [2, с. 76].

До делегованих повноважень Київської міської ради, як органу місцевого самоврядування законодавство відносить: організацію роботи, пов'язаної зі створенням та веденням містобудівного кадастру населених пунктів: прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів; здійснення у встановленому порядку державного контролю за додержанням законодавства, положень затвердженої містобудівної документації; вирішення відповідно до законодавства спорів з питань містобудування та ін [3, с.69].

Слід зауважити, що Київська міська рада, як орган місцевого самоврядування, що має повноваження у сфері містобудівної діяльності керується положеннями Закону України “Про регулювання містобудівної діяльності”, що встановлює правові та організаційні основи містобудівної діяльності і спрямований на забезпечення сталого розвитку територій з урахуванням державних, громадських та приватних інтересів [4].

Визначивши в цілому нормативно-правовий аспект діяльності Київської міської ради у сфері містобудівної діяльності, слід сказати що з перших місяців війни завдаються збитки містобудівній інфраструктурі міста Києва. Закон України “Про внесення змін до деяких законів України щодо першочергових заходів реформування сфери містобудівної діяльності” [5] було внесено зміни до згаданого раніше Закону України “Про регулювання містобудівної діяльності, що визначив саме особливості здійснення містобудівної діяльності в період дії правового режиму воєнного стану. Серед важливих аспектів слід виділити наступні: розробку нового документу – програми комплексного відновлення області, території територіальної громади (її частини), що є обласною або місцевою програмою відновлення територій, розміщення тимчасових споруд, їх комплексів, призначених для життєзабезпечення (тимчасового проживання та обслуговування) внутрішньо переміщених осіб; можливість здійснення будівництва на підставі висновку, як особливого виду містобудівних умов та обмежень тощо.

Також, варто відмітити, що на період дії воєнного стану об'єкти, закінчені будівництвом, будуть введені в експлуатацію та підлягатимуть виконанню підготовчих та будівельних робіт з урахуванням ознак, встановлених постановою Кабінету Міністрів України “Деякі питання здійснення дозвільних та реєстраційних процедур у будівництві в умовах воєнного стану” [6]. Цією постановою визначено, що під час дії воєнного стану в Україні скасовується обов'язковість розроблення будівельного паспорта, який можна замінити на схему забудови ділянки. Така схема забудови земельної ділянки подається до органу місцевого самоврядування, тобто до структурного підрозділу виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації).

Як відомо, в період дії правового режиму воєнного стану можуть створюватися додаткові органи, що мають військові повноваження (військові адміністрації), в тому числі, яким може бути передано частину повноважень органу місцевого самоврядування, що знаходиться на такій території. Втім, якщо проаналізувати діяльність Київської військової адміністрації на предмет наявності повноважень у сфері містобудування, то можливо припустити, що такі повноваження є відсутніми. І знаходяться у компетенції Київської міської ради та її структурних підрозділів.

Таким чином, можливо підсумувати, що містобудівна діяльність в період дії воєнного стану набуває нових, специфічних, спрощених процедур, переходячи до цифровізації будівельних процесів та вимагає відмовитися від радянської системи будівництва, перейти до іншої типології будівництва та формувати нові принципи міського інтегрованого планування територій. Що стосується Київської міської ради, як органу місцевого самоврядування, що має повноваження у сфері містобудування, то слід відмітити, що правовий режим воєнного стану не суттєво вплинув на діяльність досліджуваного органу місцевого самоврядування. Втім, фокус містобудівної діяльності в період активних бойових дій змінюється на необхідність швидкого реагування відбудови тих територій, що страждають від ворожих атак.

Література:

1. Про основи містобудування: Закон України від 16.11.1992 № 2780-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2780-12#Text>
2. Кондрашов О.М. Реформування регіональної економічної політики: завдання та напрями підвищення її дієвості. Економіка та держава. 2007. № 7. с. 74 - 76.
3. Данилишин Б.М. Соціально-економічні проблеми розвитку регіонів: методологія і практика. Черкаси: ЧДТУ, 2006. 315 с.
4. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України № 3038-VI від 17.02.2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text>
5. Про внесення змін до деяких законів України щодо першочергових заходів реформування сфери містобудівної діяльності: Закон України від 12.05.2022 № 2254-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2254-IX#Text>
6. Деякі питання здійснення дозвільних та реєстраційних процедур у будівництві в умовах воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 24 червня 2022 р. № 722. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-zdijsnennya-dozvilnih-ta-reyestracijnih-procedur-u-budivnictvi-v-umovah-voyennogo-stanu-i240622-722>

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЗДІЙСНЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

збірник тез

*VI Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої
85-річчю від дня народження доктора юридичних наук, професора,
академіка-засновника НАПрНУ,
першого Голови Конституційного Суду України
Леоніда Петровича Юзькова
(м. Хмельницький, 31 березня 2023 року)*

Відповідальний редактор – *Галус О.О.*
Комп'ютерний набір – *Галус О.О.*
Верстка – *Масловська Л.В.*

Підписано до друку 10.04.2023 р. Формат 60x84 ¹/₁₆
Ум. друк. арк. 34,74. Наклад 80 прим. Зам. №34.

Віддруковано у Хмельницькому університеті управління та права
імені Леоніда Юзькова.
29013, м. Хмельницький, вул. Героїв Майдану, 8 Тел.: (382) 71-75-91
www.univer.km.ua

Свідоцтво Державного комітету інформаційної політики,
телебачення та радіомовлення України
про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 6982 від 19.11.19